LIETUVIŲ LITERATŪROS ISTORIJOS CHRESTOMATIJA

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
LIETUVIŲ KALBOS IR LITERATŪROS INSTITUTAS

LIETUVIŲ LITERATŪROS ISTORIJOS CHRESTOMATIJA

FEODALIZMO EPOCHA

REDAGAVO
K. KORSAKAS ir J. LEBEDYS

VALSTYBINĖ GROŽINĖS LITERATŪROS LEIDYKLA
VILNIUS * 1957

PRATARMĖ

Studijuojant literatūros istoriją, būtinai reikia pažinti jos pirminius šaltinius, svarbiausiųjų raštijos paminklų tekstus. Senosios lietuvių literatūros, išsivysčiusios feodalizmo epochoje, pirminiai šaltiniai, dauguma senųjų lietuviškų raštų, šiandien yra sunkiai prieinami: jie yra tapę bibliografinėmis retenybėmis, kurių net didžiosiose respublikos bibliotekose bėra išlikusių vos vienas kitas egzempliorius. Padaryti tuos raštus ar bent būdingesniąsias jų ištraukas prieinamesnes mūsų visuomenei, ypač moksleiviji, ir yra šios chrestomatijos uždavinys. Šitokios chrestomatijos išleidimas juo labiau aktualus, kadangi anksčiau išleistos senosios lietuvių literatūros chrestomatijos bei raštų rinkiniai (E. Volterio, M. Biržiškos, J. Gerulio ir kt.) yra pasenę, neatitinka šių dienų reikalavimų.

Rengiant šią chrestomatiją, buvo vadovaujamasi tarybinio literatūros mokslo metodologija ir atsižvelgiama į panašias kitų tarybinių tautų literatūrų chrestomatijas (pvz., į N. Gudzio senosios rusų literatūros, A. Beleckio senosios ukrainiečių literatūros chrestomatijas ir kt.). Šios chrestomatijos uždavinys — konkrečiais tekstais parodyti būdinguosius feodalizmo epochos lietuvių literatūros istorinio vystymosi, jos specifikos bruožus. Ši chrestomatija yra lietuvių literatūros, o ne aplamai lietuviškų raštų istorijos chrestomatija. Taigi joje pateikiama tik toji medžiaga, kurios žanriniai ar stilistiniai požymiai leidžia ją priskirti istoriškai besivystančiai grožinei literatūrai. Užtat šioje chrestomatijoje nepateikiami tie senieji lietuviški tekstai, kurie yra arba grynai valstybinio-administracinio pobūdžio (pvz., įvairūs dokumentai, teisiniai aktai, valdžios atsišaukimai ir pan.), arba tiesiogiai priklauso religiniam kultui (pvz., įvairios maldos, giesmės kaip tokios ir pan.), arba yra ištisai filologinio bei pedagoginio turinio (pvz., žodynų, gramatikų, elementorių tekstai). Tuo ši chrestomatija skiriasi nuo anksčiau išleistų senosios lietuvių literatūros chrestomatijų, į kurias paprastai buvo dedami visų lietuviškų raštų tekstai, nepaisant jų žanrinių ar stilistinių ypatybių. Tų chrestomatijų sudarytojai dažniausiai rūpinosi pateikti medžiagos ne tiek mūsų literatūrai, kiek Lietuvos praeičiai bei jos kultūrai, lietuvių kalbos istorijai tyrinėti. Be to, buržuazijos valdymo laikais išleistos chrestomatijos buvo ypačiai perkrautos įvairių grynai religinio bei kultinio pobūdžio tekstų (maldų, giesmių, pamokslų, biblijos vertimų). Jose tokiu būdu buvo pabrėžtinai iškeliamas religinių raštų vaidmuo lietuvių tautos kultūriniame gyvenime ir, antra vertus, skiriamas aiškiai per mažas dėmesys pasaulietinio turinio raštams bei grožinės literatūros užuomazgoms senojoje lietuvių raštijoje.

Šioje chrestomatijoje, priešingai, pagrindinė vieta skiriama kaip tik pasaulietinio turinio raštams ir tiems senosios lietuvių raštijos tekstams, kuriuose pasireiškia pasaulietiniai motyvai bei pirmieji meninės išraiškos elementai. Štai kodėl šioje chrestomatijoje gausiai pateikiamos įvairių religinių knygų prakalbos, dedikacijos, panegirikos, kuriose daugiausia pasireiškė kaip tik pasaulietiniai motyvai bei grožinės išraiškos priemonės. Kartu čia pateikiamos ištraukos ir iš istoriografinių raštų (metraščių, istorinių veikalų), nes feodalizmo epochos są-

rygomis šie raštai dažnai buvo ne tik istoriniai, bet ir literatūriniai veikalai, kuriuose ryškiai atsispindėjo ano meto feodalinės visuomenės buitis, interesai, galvosena, pažiūros, o taip pat buvo panaudoti ir kai kurie liaudies padavimai bei legendos. Iš religinių raštų į šią chrestomatiją tededami tik tie tekstai, kurie pasižymi meninės išraiškos priemonėmis, kuriuose pasireiškė pasaulietiniai motyvai, arba kurie yra būdingi tam tikro laikotarpio literatūrinės kalbos, stiliaus, eilėdaros vystymuisi.

Kaip daugelyje Europos kraštų, taip ir Lietuvoje feodalizmo epochos sąlygomis raštija pradėjo vystytis ne gimtąja kalba. Pirmieji raštai — metraščiai — pasirodė Lietuvoje XIV a. rusų literatūrine kalba, kuri iki XVII a. pabaigos buvo Lietuvos didžiosios kunigaikštystės oficiali raštvedybos kalba. Kiek vėliau, pradedant XVI a., Lietuvoje ėmė rastis raštų lotynų ir lenkų kalbomis, o Rytų Prūsijoje — vokiečių kalba, kurie ilgą laiką buvo lygiagrečiai leidžiami su lietuviškais raštais lietuvių visuomenės poreikiams tenkinti. Kai kurie tų raštų, parašytų svetimomis kalbomis Lietuvoje ar apie Lietuvą bei lietuvius, yra glaudžiai susiję su lietuvių raštijos vystymusi ir iš dalies priklauso lietuvių literatūrai. Todėl jų būdingesnieji tekstai, išversti į lietuvių kalbą, taip pat pateikiami šioje chrestomatijoje. Į chrestomatijos priedų skyrių dedamos ištraukos iš tų veikalų, kuriuose plačiai liečiama Lietuva, nors jų autoriai yra ne lietuvių tautybės (Husovianas, Strijkovskis, Sarbievijus ir kt.). Kai kurie šios rūšies tekstai chrestomatijoje pirmą kartą išversti į lietuvių kalbą.

Rengiant šią chrestomatiją, teko spręsti sudėtingą tekstų kalbinio pateikimo klausimą. Kaip žinoma, feodalizmo epochos lietuviški raštai yra parašyti savita, labai įvairiopa rašyba, skirtinga nuo mūsų dabartinės rašybos, o jų kalba turi nemaža šiandieninėje literatūrinėje mūsų kalboje nebevartojamų archaizmų bei tarmybių. Visa tai gerokai apsunkina tų raštų skaitymą, o kai kuriais atvejais daro jų turinį net sunkiai suvokiamą. Turint tikslą šioje chrestomatijoje pirmiausia pateikti medžiagos lietuvių literatūros istorijai studijuoti, teko pasirūpinti, kad į chrestomatiją dedami senosios lietuvių raštijos tekstai būtų lengvai suprantami. Dėl to jie buvo transponuoti į dabartinę rašybą ir iš dalies į dabartinę literatūrinę kalbą, atsisakant daugelio fonetinių ir morfologinių archaizmų bei tarmybių, tačiau nekeičiant leksikos ir sintaksės. Iš senovinių morfologinių lyčių transponuojant tepaliktos tik tos, kurios ypačiai būdingos lietuvių kalbos istorinio vystymosi atžvilgiu ir kurios suteikia senųjų lietuviškų raštų kalbai bei stiliui savitą koloritą. Visos senovinės leksinės, morfologinės ir sintaksinės lytys, kurios galėtų būti nesuprantamos šių dienų skaitytojui, yra paaiškintos išnašose prie kiekvieno transponuoto teksto. Išnašose taip pat paaiškintos ir kai kurios realijos, tikriniai vardai, terminai ir pan. Be to, chrestomatijos pabaigoje pateikiamas senovinių bei mažiau žinomų žodžių žodynėlis. Chrestomatijoje pateikiamų tekstų antraštės, jeigu jos paimtos ne iš originalo, duodamos laužtiniuose skliausteliuose.

Norint kiek galima akivaizdžiau parodyti feodalizmo epochos lietuviškų raštų pobūdį ne tik turinio, bet ir kalbos, rašybos, spaudos technikos atžvilgiais, šioje chrestomatijoje greta transponuotų tekstų pateikiamos ir jų autentiškos fotokopijos, išskyrus tuos atvejus, kai originalų tekstas nėra išlikęs. Skirtingai pateikiama mūsų klasiko K. Donelaičio kūryba, iš kurios į chrestomatiją dedami tik „Metų" poemos išlikusių dviejų dalių autografų tekstai, paliekant jų autentišką rašybą ir kirčiavimo bei eilėdaros ženklus.

Fotografuotiniai tekstai įgalina naudotis šios chrestomatijos medžiaga ne tik mūsų literatūros istorijos, bet ir lietuvių kalbotyros reikalui. Ši chrestomatija, taip gausiai pateikiant fotografuotiniu būdu autentiškus feodalizmo epochos lietuviškų raštų pavyzdžius, yra pirmas toks leidinys lietuvių literatūros istoriografijoje. Be fotografuotinių tekstų, ši chrestomatija dar gausiai iliustruojama rankraščių faksimilėmis, knygų antraštiniais puslapiais ir kita ikonografine medžiaga. Šitoks didelis, daug jėgų ir lėšų pareikalavęs darbas, galėjo būti įvykdytas tiktai tarybinės santvarkos sąlygomis.

Chrestomatijoje medžiaga suskirstyta į keletą skyrių pagal lietuvių literatūros istorijos periodizaciją, kuri yra nustatyta Lietuvių kalbos ir literatūros instituto išleistoje „Lietuvių literatūros istorijoje" (I tomas, 1957 m.).

Chrestomatijoje yra tam tikri įvadai skyrių pradžioje ir anotacijos apie atskirus autorius. Tačiau nei šie skyrių įvadai, nei atskiros anotacijos nepretenduoja atstoti literatūros istorijos kurso ar vadovėlio. Įvaduose aptariamos tik pačios būdingiausios kiekvieno laikotarpio raštijos literatūrinės ir kalbinės ypatybės, anotacijose pateikiami pagrindiniai biobibliografiniai duomenys apie atskirus autorius bei jų raštus.

Tad ši chrestomatija yra pagalbinė priemonė lietuvių literatūros istorijai studijuoti ir praktiškai vartotina kartu su tos istorijos kursu ar vadovėliu.

Parengiant šią chrestomatiją, dirbo ištisas kolektyvas. Daugumos tekstų nurašymą iš šaltinių ir jų transkribavimą dabartine rašyba atliko R. Mikšytė; ji taip pat išvertė kai kuriuos tekstus iš svetimų kalbų į lietuvių kalbą ir prisidėjo prie atskirų žodžių paaiškinimų išnašose parengimo. Fotografuotuosius tekstus spaudai parengė K. Doveika. Skyrių literatūrinius įvadus ir anotacijas apie atskirus rašytojus parašė K. Doveika ir K. Korsakas, kalbinius įvadus — J. Kruopas; jie taip pat žiūrėjo visą chrestomatijos medžiagą tekstualiniu ir kalbiniu atžvilgiu. Chrestomatijos gale pateikiamą žodynėlį sudarė Lietuvių kalbos istorijos ir dialektologijos sektoriaus darbuotojai (V. Ambrasas, K. Morkūnas, N. Paliušytė ir kt.)

Prie šios chrestomatijos rengimo, kuris truko ilgesnį laiką, vienu ar kitu būdu prisidėjo ir kai kurie kiti Instituto darbuotojai (V. Beržinis, P. Česnulevičiūtė, L. Gineitis, O. Petrėnaitė).

Galutinį visos chrestomatijos redagavimą atliko Lietuvos TSR Mokslų akademijos akademikas prof. K. Korsakas ir Vilniaus valst. universiteto doc. filol. m. kand. J. Lebedys.

XIV a. — XVI a. vidurio
RAŠTIJA

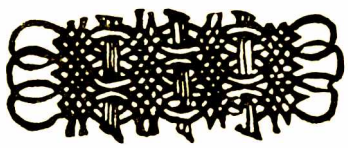

LAIKOTARPIO RAŠTIJOS BŪDINGOSIOS YPATYBĖS

Pirmieji raštai Lietuvoje pasirodė ne lietuvių, o rusų, lotynų ir lenkų kalbomis. Viduriniais amžiais daugelis Europos tautų rašto ir literatūros reikalams vartojo ne savo tautines, o svetimas kalbas. Taip buvo daroma ir Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje, į kurios sudėtį XIII—XVI a. įėjo plačios rusų žemės. Todėl kai kurie anuo metu Lietuvoje svetimomis kalbomis pasirodę raštai yra priskirtini lietuvių kultūros ir literatūros istorijai.

Dauguma tokių raštų XIV—XVI a. Lietuvoje pasirodė ano meto rusų literatūrine kalba, kuri iki XVII a. pabaigos Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje buvo oficiali raštvedybos kalba. Ta kalba buvo rašomi įvairūs valstybiniai bei teisiniai raštai ir dokumentai, o taip pat pirmieji istorinio-literatūrinio pobūdžio raštai — metraščiai.

Metraščiai, arba kronikos, kitose Europos šalyse, ypačiai kaimyninėse Rusijos žemėse, buvo gana plačiai paplitę jau daug anksčiau. Lietuvoje jie buvo pradėti rašyti tik XIV a. pabaigoje. Metraščiuose, kurie buvo tam tikras ano meto raštijos žanras, buvo pažymimi bei aprašomi svarbesnieji istoriniai įvykiai, Lietuvos kunigaikščių veikla, karo žygiai, feodalų tarpusavio santykiai, jų kovos dėl valdžios ir kt. Juose atsispindėjo viešpataujančių feodalų sluoksnių interesai, pasaulėžiūra, buitis, o taip pat užtinkamos ir pirmosios grožinės literatūros užuomazgos, pasireiškusios literatūrinio stiliaus ir siužetinių motyvų formavimosi elementais, atskiromis buitinėmis detalėmis bei epizodais, liaudies legendų, padavimų ir aplamai folklorinės medžiagos panaudojimu.

Ligi mūsų dienų tėra išlikę tik Lietuvos metraščių nuorašai. Pirmuosius Lietuvos metraščius sudaro atskiri metraštiniai kūriniai. Seniausias iš tokių kūrinių yra XIV a. pabaigoje parašytas pasakojimas, kai kuriuose metraščių nuorašuose vadinamas „Lietuviškos giminės pradžia" („Литовскому роду починок"), arba „Didžiųjų Lietuvos kunigaikščių kilmė" („Родство великих князей литовских"). Prie šio metraštinio kūrinio prijungus kai kuriuos vėlesnius metraštinius pasakojimus, XV a. viduryje Lietuvoje buvo sudarytas pirmasis trumposios redakcijos metraščių sąvadas. Tenkinant Lietuvos feodalų, kurie daugiausia ir naudojosi metraščiais, idėjinius poreikius, jų politinius interesus kovoje su Lenkijos feodalais, XVI a. pirmoje pusėje buvo sudarytas plačiosios redakcijos metraščių sąvadas, vadinamas „Lietuvos ir Žemaičių didžiosios kunigaikštystės metraščiu" („Летописец Великого княжества Литовского и Жомойтского"). Šiame metraščių sąvade ypač pasireiškė tendencija iškelti Lietuvos feodalinių valdovų bei didikų kilmės senumą, į jį buvo įvestas mitas apie lietuvių kilmę iš senovės romėnų. Ryšium su tuo metraščiuose pagausėjo fantastinių, legendinių elementų, paįvairėjo literatūrinės išraiškos priemonės.

Metraščių nuorašai plito Lietuvos didžiosios kunigaikštystės viešpataujančiuose feodaliniuo-

se sluoksniuose, kurie juos ne tik skaitė kaip savitą literatūros rūšį, bet ir naudojo tam tikrais politiniais interesais.

Lygiagrečiai su rusų literatūrine kalba rašto reikalams Lietuvoje gana plačiai buvo vartojama ir lotynų kalba. Lietuvos feodaliniai valdovai, susirašinėdami su Vakarų Europos kraštais, lotynų kalbą naudojo jau XIII amžiuje. Pradedant XV a., lotynų kalba vis dažniau imama vartoti valstybiniams bei kultūriniams reikalams ir krašto viduje. XVI a. viduryje buvo mėginama šią kalbą padaryti net oficialia Lietuvos didžiosios kunigaikštystės kalba. Kai kuriuose lotynų kalba parašytuose raštuose, pasirodžiusiuose Lietuvoje XVI a., buvo liečiami svarbūs valstybinio ir visuomeninio gyvenimo klausimai, kritikuojamos ano meto feodalinės santvarkos negerovės ir papročiai, reiškiamos pažangios humanistinės idėjos.

Vienas reikšmingiausių tokių raštų yra Mykolo Lietuvio (Michalo Lituanus) publicistinio pobūdžio veikalas „Apie totorių, lietuvių ir maskviečių papročius" („De moribus tartarorum, lituanorum et moschorum"). Šiame veikale, pasižyminčiame naujomis literatūrinės išraiškos priemonėmis, pateikiama nemaža pažintiniu atžvilgiu vertingos geografinės, istorinės ir etnografinės medžiagos, jame ryškiai atsispindi autoriaus humanistinės, patriotinės pažiūros, susirūpinimas gimtosios šalies ateitimi, gana aštriai kritikuojamos ano meto feodalinės santvarkos negerovės.

XVI a. viduryje lotynų kalba rašė nemaža Lietuvoje gyvenančių kitataučių poetų, teisininkų, valstybės veikėjų: M. Husovianas, sukūręs vaizdingą poemą apie Lietuvos stumbrą; A. Šrėteris, parašęs eleginę poemą apie Nemuno vagos reguliavimo darbus; P. Roizijus, gausiai kūręs įvairius eilėraščius ir palikęs teisinių veikalų; A. Volanas, išleidęs Vilniuje visą eilę publicistinių, reformacijos idėjas skelbiančių raštų, ir kt. Nors visi šie autoriai buvo nelietuviškos kilmės, tačiau, ilgą laiką gyvendami ir dirbdami Lietuvoje, savo raštuose jie neretai reiškė krašto viešpataujančių sluoksnių interesus, atspindėjo vietos visuomeninius santykius, o kai kurie jų skelbė pažangias humanistines idėjas. Be to, jų raštai buvo pirmieji grožinės literatūros kūriniai, pasirodę Lietuvoje arba liečią Lietuvą, todėl jie kėlė krašto feodalinės visuomenės susidomėjimą grožine literatūra, rengė dirvą lietuviškiems pasaulietinio turinio raštams atsirasti.

XVI a. viduryje, tolydžio stiprėjant Lietuvos didžiosios kunigaikštystės unijiniams ryšiams su Lenkija, Lietuvoje ėmė rodytis ir lenkų kalba parašytų raštų, atstovaujančių Lietuvos feodalinės visuomenės interesams. Vienas ryškiausių tokių raštų yra poleminio pobūdžio veikalas „Pasikalbėjimas lenko su lietuviu" („Rozmowa polaka z litwinem"), išleistas 1564 m. Šiame veikale, parašytame dialogo forma, ginamas Lietuvos valstybinis savarankiškumas, reiškiamos feodalinių viršūninių sluoksnių antiunijinės nuotaikos. Šio veikalo autorium laikomas A. Rotundas, rašęs taip pat ir lotynų kalba Lietuvos istorijos bei teisės klausimais.

Taigi iki pasirodant pirmiesiems raštams lietuvių kalba Lietuvoje, jau buvo gana plačiai išsivysčiusi raštija svetimomis kalbomis. Pirmųjų lietuviškų raštų pasirodymas yra tiesiogiai susijęs su reformacijos judėjimu, kuriame dalyvaujantiems feodalų sluoksniams iškilo reikalas, kovojant prieš katalikų bažnyčią, kreiptis į plačiąsias lietuvių liaudies mases jų gimtąja kalba. Įžymūs reformacijos judėjimo veikėjai Lietuvoje — A. Kulvietis ir S. Rapolionis — pasireiškė ir kaip pirmieji žinomi lietuviškų tekstų autoriai, savo veikla paruošę dirvą pirmiesiems lietuviškiems raštams atsirasti. Pirmoji lietuviška knyga pasirodė Karaliaučiuje 1547 metais. Tai buvo M. Mažvydo sudaryta religinio pobūdžio 79 puslapių knygelė, antrašte „Catechismvsa prasty szadei". Su jos pasirodymu lietuviška raštija pradėjo vystytis ne tik Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje, bet ir Rytų Prūsijoje, tuo metu dar gausiai gyvenamoje lietuvių.

Pirmojoje lietuviškoje knygoje, be grynai religinio turinio tekstų — katekizmo, maldų, giesmių, randame ir pasaulietinio turinio dalykų — dedikaciją ir prakalbą lotynų kalba, eiliuotą prakalbą lietuvių kalba, pirmąjį lietuvišką elementorių, antrašte „Pigus ir trumpas mokslas skaityti ir rašyti", ir kt.

Pirmoji lietuviška knyga, nepaisant jos religinės paskirties, buvo svarbus reiškinys lietu-

vių kultūros istorijoje. Ji davė pradžią raštijai ir spaudai lietuvių kalba. Knygos turinys įgalina mus geriau pažinti XVI a. vidurio lietuvių tautos gyvenimo sąlygas ir dvasinius poreikius, atspindi kai kuriuos socialinius bei religinius reformacijos laikotarpio santykius. Pirmojoje lietuviškoje knygoje, kurią sudaro ne vien M. Mažvydo, bet ir kelių kitų autorių darbai, taip pat randame pirmąsias lietuvių eilėdaros, poetikos, vertimo meno, literatūrinės kalbos ir aplamai literatūrinės išraiškos priemonių užuomazgas. (Apie pirmosios lietuviškos knygos kalbą žr. sekančio skyriaus įvadą.) Tokiu būdu pirmoji lietuviška knyga padarė pradžią įvairių literatūrinių žanrų raštams lietuvių kalba. Tai sudaro jos didžiulę reikšmę lietuvių literatūros istorijoje.

Taigi raštija Lietuvoje nuo XIV a. pabaigos iki XVI a. vidurio vystėsi pagrečiui keliomis kalbomis: iš pradžių — rusų, lotynų, vėliau — ir lenkų, o laikotarpio pabaigoje — jau ir gimtąja lietuvių kalba. Šio laikotarpio raštai, parašyti svetimomis kalbomis, daugiausia reiškė Lietuvos feodalinių sluoksnių interesus ir tarnavo jų poreikiams; liaudies masėms jie buvo mažai teprieinami. Pirmieji raštai lietuvių kalba buvo daugiausia religinio pobūdžio ir iš dalies skiriami jau ir liaudies reikalams.

Šio laikotarpio raštijoje ilgą laiką vyravo metraščių bei metraštinių pasakojimų žanras, veikiamas rusų metraščių, susijęs su liaudies padavimais ir legendomis, su antikine istoriografija. Nuo XVI a. pradžios Lietuvoje ėmė rodytis ir kitų žanrų kūriniai: poemos, eiliuotos dedikacijos, panegirikos, prakalbos, publicistinė, poleminė, epistoliarinė literatūra, daugiausia lotynų ir lenkų kalbomis. Literatūrinės išraiškos priemonių atžvilgiu šio laikotarpio raštuose, be įvairių eilėdaros formų, jau buvo vartojamas dialogas, oratoriniai kreipimaisi, juose dažnai buvo remiamasi biblijos bei antikinių autorių citatomis ir pan. Šiuo laikotarpiu pasirodė pirmieji giesmių, psalmių, biblijos ištraukų ir kitokių religinių tekstų vertimai į lietuvių kalbą. Pirmuosius lietuviškus raštus tam tikrais atžvilgiais sąlygojo kitų tautų šio laikotarpio raštijos būdingosios idėjinės-tematinės, žanrinės ir stilistinės ypatybės, šių raštų vystymuisi turėjo įtakos bendras kultūrinis-literatūrinis procesas.

LIETUVOS METRAŠČIAI

Lietuvoje metraščiai buvo pradėti rašyti XIV a. pabaigoje. Jie buvo rašomi ano meto literatūrine rusų kalba, vartota rašto reikalui Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje. Lietuvos metraščius sudarė atskiri metraštiniai pasakojimai, iš kurių paskui buvo sudaryti trumposios ir plačiosios redakcijos metraščių sąvadai. Iki šių dienų yra išlikę apie 20 Lietuvos metraščių sąvadų nuorašų bei jų fragmentų, kurie 1907 m. buvo paskelbti „Pilno rusų metraščių rinkinio" („Полное собрание русских летописей") XVII tome. Atskiruose nuorašuose metraščių tekstai kiek skiriasi turinio ir stiliaus atžvilgiu. Į chrestomatiją dedamos atskirų metraštinių pasakojimų, paimtų iš metraščių sąvadų, ištraukos, išverstos į lietuvių kalbą.

Pirmiausia spausdinama ištrauka iš metraštinio pasakojimo „Lietuviškos giminės pradžia" („Литовскому роду починок", arba „Родство великих князей Литовских"), kuris yra laikomas seniausiu Lietuvos metraščiu. Jis buvo įtrauktas į trumposios redakcijos metraščių sąvadą ir XV a. išverstas į lotynų kalbą („Origo regis Jagyelo et Wytholdi ducum Lithuanie"). Šiame metraštiniame pasakojime ryškiai atsispindi Lietuvos feodalinių valdovų tarpusavio santykiai, jų aštri kova dėl valdžios.

Kitos į chrestomatiją dedamos metraščių pasakojimų ištraukos yra paimtos iš XVI a. viduryje sudaryto plačiosios redakcijos metraščių sąvado, vadinamo „Lietuvos ir Žemaičių didžiosios kunigaikštystės metraščiu" („Летописец Великого княжества Литовского и Жомойтского"). Ištraukose atsispindi Lietuvos feodalų klasinės pažiūros į savo kilmingumą, kuriam įrodyti buvo pramanyta fantastiška lietuvių kilmės iš senovės romėnų teorija bei mitiška Lietuvos kunigaikščių genealogija; čia taip pat atsiskleidžia feodalinės visuomenės klasiniai santykiai, jos buitis, psichologija, moralė.

Lietuvos metraščiai svarbūs ne tik kaip istoriografiniai, bet ir kaip literatūriniai raštai. Jais naudojosi savo veikaluose rašytojai bei istorikai: M. Strijkovskis, A. Kojalavičius, T. Narbutas, S. Daukantas ir kt. Metraščių pasakojimai apie kunigaikščius Kęstutį, Vytautą, Jogailą ir jų tarpusavio kovas, metraštinės legendos apie Vilniaus įkūrimą, apie Kęstutį ir Birutę rado atgarsį ir lietuvių grožinėje literatūroje — S. Valiūno, M. Valančiaus, Maironio, B. Sruogos ir kitų rašytojų kūryboje.

...Ir didysis kunigaikštis Kęstutis, sutelkęs savo jėgas, skuba į Vilniaus pilį, suima didįjį kunigaikštį Jogailą su motina ir su broliais ir suranda tuos raštus, kuriuos buvo su vokiečiais sudarę, ir pasiunčia žygūną pas savo sūnų, didįjį kunigaikštį Vytautą, į Drohičiną [pranešdamas][1], kas įvyko. Ir tas žygūnas surado didįjį kunigaikštį Vytautą Gardine; didysis kunigaikštis Vytautas jau buvo atvykęs iš Drohičino į Gardiną. Ir didysis kunigaikštis Vytautas per vieną dieną atskuba iš Gardino pas savo tėvą, didįjį kunigaikštį Kęstutį. O didysis kunigaikštis Kęstutis tarė savo sūnui, didžiajam kunigaikščiui Vytautui: „Tu manim netikėjai. Štai ir tie raštai, kuriuos buvo sudarę su vokiečiais prieš mus. Bet mus dievas apsaugojo už tai, kad aš didžiajam kunigaikščiui Jogailai nieko nepadariau, ir nūnai nepaliečiau nei jo iždo, nei jo kaimenių. Būdami mano suimti, jie vaikšto tiktai nedidelės sargybos saugojami. Jo tėvoniją — Vitebską ir Krėvą ir visas žemes, kurias jo tėvas turėjo, — visa tai jam duodu ir nieko nepaimu. O visa tai padariau, savo gyvybę saugodamas, pajutęs, kad į mane kėsinasi."

Tai išgirdęs, didysis kunigaikštis Jogaila labai apsidžiaugė Vytauto atvykimu. Ir prisiekia didysis kunigaikštis Jogaila didžiajam kunigaikščiui Vytautui ir savo dėdei, didžiajam kunigaikščiui Kęstučiui, niekada neiti prieš jį, bet visada paklusti jo valiai. Ir didysis kunigaikštis Kęstutis paleidžia jį su motina ir broliais, ir su visu jo turtu. Ir didysis kunigaikštis Jogaila išvyksta į Krėvą, ir didysis kunigaikštis Vytautas palydi jį ligi Krėvos. Ir didysis kunigaikštis Jogaila iš Krėvos nuvyksta į Vitebską.

Ir didysis kunigaikštis Kęstutis, atsisėdęs Vilniuje į didžiojo kunigaikščio sostą, pasiunčia į Polocką du žmones: vieną į kariuomenę, kitą į miestą. Tai sužinoję, polockiečiai apsidžiaugė, šaukė kariuomenę, ir kariai, atsitraukę nuo kunigaikščio Skirgailos, patraukė į Vilnių pas didįjį kunigaikštį Kęstutį. Kunigaikštis Skirgaila nuvyko pas vokiečius į Livoniją su nedaugeliu tarnų. Ir didysis kunigaikštis Kęstutis išžygiuoja į Sieversko Novgorodą [prieš Kaributą], o savo sūnų, didįjį kunigaikštį Vytautą, palieka Vilniuje. Ir vykdamas į Sieversko Novgorodą, kunigaikštis liepia Vaidilą pakarti ir didžiajam kunigaikščiui Jogailai vykti su juo iš Vitebsko. Tačiau didysis kunigaikštis Jogaila savo priesaiką greitai pamiršo, ten nenuvyko ir prikalbėjo [Vilniaus miestiečius ir Hanulo žmones] užimti Vilnių. Ir kunigaikštis Vytautas tuo metu Trakuose buvo. Ir didysis kunigaikštis Jogaila su visais savo kariais iš Vitebsko greitai atskubėjo į Vilnių. Ir didysis kunigaikštis Vytautas pasiunčia pasiuntinį į Sieversko Novgorodą savo tėvui, didžiajam kunigaikščiui Kęs-

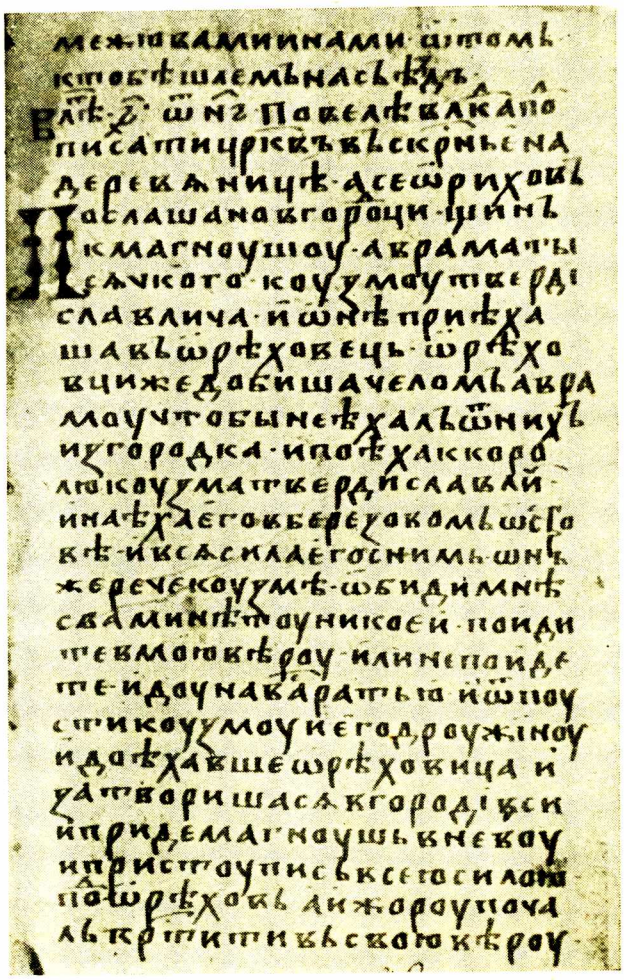

Lietuvos metraščių nuorašo, įeinančio į Avraamkos rinkinį (XV a.), puslapis. (Rinkinys saugomas Lietuvos TSR Mokslų akademijos centrinėje bibliotekoje)

tučiui, su šia žinia. Ir Prūsijos vokiečiai išgirdo apie tai, ir Prūsijos žemės maršalka labai skubiai vyksta su kariuomene į pagalbą didžiajam kunigaikščiui Jogailai. Kai išgirdo tai didysis kunigaikštis Vytautas, kad Prūsijos žemės vokiečiai traukia į Trakus, [o didysis kunigaikštis Jogaila taip pat žygiuoja su savo kariuomene į Trakus] susijungti su vokiečiais, didysis kunigaikštis Vytautas iš Trakų išvyksta su savo motina į Gardiną. Kai prisiartina prie Trakų didysis kunigaikštis Jogaila, Trakai jam pasiduoda. Ir didysis kunigaikštis Kęstutis atvyksta į Gardiną pas savo sūnų, didįjį kunigaikštį Vytautą, o savo žmoną pasiunčia į Brestą, pasikliaudamas kunigaikščiu Jonušu, savo žentu, mozūrų kunigaikščiu. O pats didysis kunigaikštis Kęstutis išvyksta į Žemaičius, o savo sūnų, didįjį kunigaikštį Vytautą, palieka Gardine. Ir mozūrų kunigaikštis Jonušas, jo žentas, užmiršęs savo uošvio, didžiojo kunigaikščio Kęstučio, ir savo uošvės, ir svainio bičiulystę, vyksta su kariuomene į Drohičiną. Drohičiną paima, Melniką paima ir tuose miestuose įgulą palieka, Saražą užkariauja, Kamenecą užkariauja, apgula Brestą, norėdamas suimti savo uošvę. Ir, Bresto nepaėmęs, eina sau, palikęs įgulą tuose dviejuose miestuose — Drohičine ir Melnike. Ir didysis kunigaikštis Kęstutis, surinkęs savo Žemaičių žemę ir visą kariuomenę, traukia prie Vilijos upės. O jo sūnus, didysis kunigaikštis Vytautas, surinkęs savo kariuomenę, eina iš Gardino pasitikti savo tėvo. Ir susitinka jie prie Vilijos, dvi mylios aukščiau Kauno, ir ten jų kariuomenė persikelia per upę, ir žygiuoja Trakų link, ir apgula Trakus. Ir gauna žinią didysis kunigaikštis Kęstutis, kad didysis kunigaikštis Jogaila eina iš Vilniaus su kariuomene, o su juo Livonijos vokiečių kariuomenė. Bet vokiečiai buvo anksčiau priešai abiem, ir didžiajam kunigaikščiui Kęstučiui, ir didžiajam kunigaikščiui Jogailai. Ir pirmą kartą Livonijos kariuomenė buvo atėjusi į pagalbą kunigaikščiui Skirgailai prie Polocko, ir paskui Prūsijos kariuomenė su maršalka buvo atvykusi prie Trakų. O dabar jau trečią kartą Livonijos kariuomenė su jais vyko. Tai buvo įrodymai, kad su jais išvien ėjo prieš didįjį kunigaikštį Kęstutį. Ir didysis kunigaikštis Kęstutis su savo sūnumi, didžiuoju kunigaikščiu Vytautu, traukia į mūšį prieš didįjį kunigaikštį Jogailą. [Kariuomenių pulkams dar nesuartėjus per tris ar keturis strėlės šūvius, atvyksta kunigaikščiai ir bajorai nuo didžiojo kunigaikščio Jogailos] į didžiojo kunigaikščio Kęstučio kariuomenę. Ima klausinėti didžiojo kunigaikščio Vytauto, kad su juo pakalbėtų. Ima sakyti didžiajam kunigaikščiui Vytautui: „Didysis kunigaikštis Jogaila mus pasiuntė pas tave, kad mus sutaikytumei su savo tėvu, kad mes turėtume savo, o jūs savo, [ir] mūsų tarpe nebūtų kraujo praliejimo, ir tu atvyktum pas savo brolį, didįjį kunigaikštį Jogailą. O mes prisiekiame, kad tau nebus kliūčių sugrįžti pas savo kariuomenę, kad [tuo] tarp mūsų viskas gerai baigtųsi." Ir didysis kunigaikštis Vytautas atsakė: „Aš jūsų priesaiką priimu, bet tegu kunigaikštis Skirgaila taip pat čia atvyksta ir prisiekia, ir aš [tada] pas jus nuvyksiu." Ir jie pasiuntė kunigaikščio Skirgailos. Ir kunigaikštis Skirgaila [atvykęs] taip pat davė priesaiką didžiajam kunigaikščiui Vytautui, kaip jie buvo davę, ir didysis kunigaikštis Vytautas nuvyko pas didįjį kunigaikštį Jogailą ir jo kariuomenę. O pulkai stovi, nieko nepradėdami. Ir kunigaikštis Jogaila ima kalbėti didžiajam kunigaikščiui Vytautui, kad juos sutaikintų, ir nebūtų kraujo praliejimo tarp jų. Ir didysis kunigaikštis Vytautas priėmė priesaiką iš kunigaikščio Jogailos savo tėvui, [kad] jo tėvas, didysis kunigaikštis Kęstutis, [galės] atvykti ir vėl [saugiai] grįžti. Didysis kunigaikštis Vytautas tarė dar didžiajam kunigaikščiui Jogailai: „Pasiųsk, brolau, dar kunigaikštį Skirgailą, kad jis [ir aš] duotume priesaiką mano tėvui, kad galės saugiai atvykti ir vėl pas kariuomenę sugrįžti, o kunigaikštis Skirgaila duotų priesaiką savo [ir tavo] vardu." Ir didysis kunigaikštis Vytautas su kunigaikščiu Skirgaila vyksta pas savo tėvą, didįjį kunigaikštį Kęstutį, prie kariuomenės [ir] prisiekia savo tėvui kunigaikščio Jogailos vardu, [ir] kunigaikštis Skirgaila duoda priesaiką didžiojo kunigaikščio [Jogailos] ir savo vardu. Ir didysis kunigaikštis Vytautas su savo tėvu, didžiuoju kunigaikščiu Kęstučiu, abudu išvyksta iš kariuomenės, pasitikėdami tomis priesaikomis. O kunigaikštis Jogaila tas priesaikas sulaužė, tarydamas: „Vykim į Vilnių ir ten užbaigsim." Ir taip kariuomenės, nieko nepradėjusios, paliko. Kai atvyko į Vilnių, savo

VI.

ЛИТОВСКОМОУ РѠДОУ ПОЧИНОКЪ.

л. 186 ‖ Литовскомоу рѡдоу починокъ перьвое Хвостъ. а сн҃ъ оу него Волкъ: а оу Волка сн҃ъ Троен. а оу Троена Витень. а оу Витена сн҃ъ Едиман. а оу Едимана. з҃. сн҃въ. а҃ [а]. Монтивид. в҃. Наримантъ. г҃. Ѡлгердъ. д҃. Евнѹтии. е҃. Кестѹтеи. ѕ҃. Корыѧт. з҃. Любортъ [1]. Єдимана Литовскаго было. з҃. сн҃въ. Старѣишии Мантивид. Потомъ [б] Наримантъ. Потом Ѡлгердъ королев ѡц҃ь. Потомъ Евнутиї потомъ Кестѹтиї ѡц҃ь великого кн҃зѧ Витовта Потом Корыѧт. Седмыи Лютортъ [в]. Монтивидѹ ж ѡц҃ь дал Корачев да Слоним. Наримонтѹ Пенескъ. Ѡлгердѹ королевѹ ѿц҃ѹ Крев. Да к томоу кназ Витепскиї. сн҃въ не держал. а принѧл Ѡлгерда в Витепскъ к дочерѣ своеи а себѣ [2] в зѧти [г]. а Евнѹтиѧ ѡсади в Вилне на великом кн҃жениї. а Кестѹтию дасть Трокы Кориѧтѹ Новгородокъ Литовскии [3]. А Люборта принѧл Володимерскии кн҃зь ко речь [4]. Володимеръ в Лѹчоскъ. во всю землю Волынскѹю. а Ѡлгердъ королев ѿц҃ь Кѣстѹтеи [5]. а великого кн҃зѧ ѡц҃ь Кестоутеи [6]. Были в вѣликои млсти в ластець [7] кн҃зь велики Евнѹтеи и в болньшистве [7] не полюбился братие и смолвиша межю собою братиѧ. Кн҃зь великии Ѡлгердъ. Кн҃зь велики Кестѹтеи. Какъ бы брата [8] своего. Євнѹтьѧ с великого княжества высадить никомѹб меж их не [9] сѣсти и смолвиша межю собою братиѧ срокъ оучинити которог дн҃и. к Вилнѣ пригонити и засѣсти Вилнѹ [10] под братомъ своимъ великимъ кн҃земъ Евнѹтием кн҃зь велики Ѡлгердъ из Витебска к томѹ срокѹ не поснѣл. Кн҃зь велики Кестѹтеи пригнал къ городѹ к Вилне и въгна в город. И кн҃зь велики Евнѹтѣи выскочив из Вилны ѹбежитъ в горы в ѹгры [11] и тамо ѡзѧбеть и ѡзноби си [12] ноги. И тѹто его ѧша: и привѣли к великомѹ кн҃зю Кестѹтию Кестѹтѣи изожда брата своего великог кн҃зѧ Ѡлгерда. І Євнѹтьѧ посади за сторожею. И против брата своего великог кн҃зѧ Ѡлгерда гонца послал. А то оуж Кестѹтеи [13] и в Вилнѣ сидѣл. А брата своего Евнѹтьѧ ѧл. Гонецъ ж великого кн҃зѧ Ѡлгерда встретитъ в Краковѣ [14]. и сказа то вѣликомѹ кн҃зю Ѡлгердѹ Кн҃зь велики Ѡлгердъ борже поспеши къ братѹ своемѹ великомѹ кн҃зю Кестѹтию к Вилнѣ. и какъ приѣхал [15]. И кн҃зь велики Кестѹтеи реч братѹ своемѹ великомѹ кн҃зю Ѡлгердоу. Тебе Ѡлгердъ брате подобаетъ быти в Вилне великимъ кн҃земъ ты мнѣ. старѣишии братъ за [16] тобою за ѡдно живѹ посади Кестѹтеи Ѡлгерда на великомъ кн҃жении в Вильне. И Евнѹтию дал [д] Нижславль. И докончаютъ межи собѧ кн҃зь [7] велики Ѡлгердъ и кн҃зь велики Кестѹтеи то [1] об. 186

Разночтенія по Ростовскому списку: Лѣтописецъ Ростовскій (Рк. Моск. Гл. Арх. М. И. Д. № 102 лл. 875—882). [а] «а оу Едимана з҃ сыновъ. Первыи Едиманѡвъ Литовскаг сынъ старѣишіи Монтивидъ». [б] *вмѣсто* «потомъ» *вездѣ счетъ по порядку*— вторыи, третіи . . . [в] Любортъ. [г] Рост. въ зѧти. [д] даде Нижеславль.

Текстъ печатается по рк. Имп. Публ. Библ. (F. IV. 238). [1] *Этого начала нѣтъ въ предыдущихъ спискахъ.* [2] *Въ др. сп.* к дочце. Витебьскъ взѧти. [3] *Нѣтъ въ др. сп.* [4] *д. б.* «ко дочьце». [5] *Здѣсь лишнее* К. [6] *Такъ* Супр., Ак.; *д. б.* «великого кн. Витовта», *какъ Авр.* [7] *Такъ въ рк.* [8] *Въ др. сп.* «какъ бы єго ѿтоле высадити». [9] *Нѣтъ въ др. сп.* [10] *Въ др.* городъ. [11] *Нѣтъ въ др. сп.; вѣроятно вмѣсто* «въ гѹры»; Ак. в горы въ гѹри. [12] *Нѣтъ въ др. сп.* [13] *Нѣтъ въ др. с* [14] *д. б.* в Кревѣ; *такъ въ др. сп.; нѣтъ въ др. сп.* «и сказа—Ѡлгердѹ». [15] *Нѣтъ въ др. сп.* [16] *д. б.* съ. [17] *д. б.* што.

„Pilno rusų metraščių rinkinio" XVII tomo 205—206 puslapis

dėdę, didįjį kunigaikštį Kęstutį, suėmęs apkalė grandinėmis ir į Krėvą pasiuntė ir pasodino į bokštą, [o] didįjį kunigaikštį Vytautą paliko dar Vilniuje. Ir tą[2] naktį Krėvoje didįjį kunigaikštį Kęstutį pasmaugė kunigaikščio Jogailos sąmokslininkai[3]: Prokša, kuris jam vandenį paduodavo, su juo buvo Masčio brolis [Gedkus, Krėvėnas] Kučiukas, Lisica žibintiejus. Taip pabaigė savo gyvenimą didysis kunigaikštis Kęstutis.

Po didžiojo kunigaikščio Kęstučio mirties didysis kunigaikštis Jogaila paima didįjį kunigaikštį Vytautą su žmona ir nusiunčia juos į Krėvą, liepdamas griežtai saugoti kambaryje ir tuo keršydamas už mirtį Vaidilos, už kurio savo seserį buvo išleidę[s]. Ir tada įsako bausti didžiojo kunigaikščio Vytauto žmones: du ant rato nukankino, o paliko vieną Vydimantą ir didžiojo kunigaikščio Vytauto dėdę, kurs turėjo kunigaikštytę Julijoną paskui, kai Julijona ištekėjo už Manivydo[4], ir kitų bajorų daugelį nužudė, ir vis keršydamas už Vaidilos mirtį. Didysis kunigaikštis Vytautas sėdėjo Krėvoje stipriai saugomas, tiktai dvi moteriškės vaikščiojo pas jį jo kunigaikštienei patalo kloti, o paguldžiusios jos išeina laukan, o sargyba aplink. Ir [didžioji] kunigaikštienė Vytautienė nugirdo iš žmonių, kad kunigaikštis Vytautas turės ilgai sėdėti. Dar sumanys su juo taip pasielgti, kaip su didžiuoju kunigaikščiu Kęstučiu, kurį pasmaugė[5]. Įkalbinėjo didžioji kunigaikštienė Vytautui: „Kai moteriškės ateis ruošti patalo, tai reikia paimti vienos moters drabužius, jais apsivilkti ir išeiti su kita moterim, o tą moteriškę, kurios drabužiai bus paimti, palikti čia." Ir taip jį pamokė jo kunigaikštienė. Didysis kunigaikštis Vytautas, kai apsirengė vienos moteriškės drabužiais, ir išėjo su kita moterimi, ir, nusileidęs iš pilies, pabėgo į Prūsijos žemę.

Полное собрание русских летописей. XVII t., 208—213 psl.

---

[1] Žodžiai tarp laužtinių skliaustelių yra paimti iš kitų šio metraščio nuorašų, daugiausia iš lotyniškojo vertimo „Origo regis Jagyelo et Wytholdi ducum Lithuanie". [2] kituose nuorašuose *penktą naktį*. [3] kituose nuorašuose *kambariniai*. [4] *ant rato nukankino, o paliko... Manivydo* iškreipta vieta; lotyniškajame metraščio vertime, atrodo, teisingiau: *du ant rato nukankino: vieną — Vydimantą, didžiojo kunigaikščio Vytauto motinos dėdę, jos tėvo tikrąjį brolį, ir kitą Butrimą, tikrąjį jos motinos vaikaitį, kuris buvo vedęs Ulijoną, kuri paskui ištekėjo už Manivydo.* [5] kituose nuorašuose: *jei kunigaikštis Vytautas ilgiau sėdės, gal būt, su juo taip pasielgs, kaip su tėvu.*

LIETUVOS IR ŽEMAIČIŲ DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYSTĖS METRAŠTIS

[LIETUVOS KUNIGAIKŠČIŲ KILMĖ]

...Ciesoriui Tiberijui mirus, ciesoriumi buvo Gajus, o po Gajaus — Klaudijus, o po Klaudijaus viešpatavo jo sūnus Neronas. Tas gi Neronas buvo žiaurus ir ūmus valdovas, kad net tikrąją savo motiną ir savo žymiausią daktarą Seneką be jokios priežasties pasmerkė myriop ir keletą kartų įsakė padegti Romos miestą ne kuriuo kitu tikslu, bet vien tik tam, kad tuo gėrėtųsi ir džiaugtųsi, o Romos kunigaikščius ir ponus, bajorus ir liaudį labai skriaudė ir engė. Dėl jo tokio žiaurumo ir ūmumo nebuvo todėl nė vienas pavaldinys tikras ir saugus ne tik dėl savo tėvonijos ar turto, bet ir dėl savo gyvybės. Ir taip daugelis, palikę savo tėvoniją ir turtą, bėgo į įvairius kraštus, ieškodami teisingumo ir ramybės.

Vienas Romos kunigaikštis, vardu Palemonas, kuris buvo ciesoriaus Nerono giminaitis, išsirengė su savo žmona ir vaikais, ir su savo pavaldiniais, ir turtais, o su tuo kunigaikščiu

penki šimtai bajorų taip pat su žmonomis ir vaikais ir su didele kariuomene, ir, paėmę su savimi vieną astronomą, kuris nusimanė apie žvaigždes, išplaukė laivais mariomis saulėlydžio kryptim, norėdami sau susirasti žemėje tinkamą vietą, kur galėtų įsikurti ir ramiai gyventi, o su jais buvo keturios žymiausios bajorų giminės, vardais: Kitaurų[1] Dausprungas, Koliumnų Priešporas, Rusios[2] Julijonas, Rožių Hektoras. Ir taip šie žmonės nemažai laiko jūra plaukė, ir priplaukė Vidužemio jūrą, ir pasiekė Šumos upę, o tąja upe Šuma [išplaukė] į jūrą-okeaną ir jūra-okeanu atkeliavo į upės žiotis, kur Nemunas įteka į jūrą-okeaną, ir paskui nuplaukė Nemuno upe aukštyn iki Mažosios jūros, kuri vadinasi Nemuno jūra, o Nemuno jūra vadinasi dėl to, kad į tą jūrą Nemunas įteka dvylika vagų, kurių kiekviena turi savo vardą, o viena vadinasi Gilija. Ir nukeliavo tomis žiotimis aukštyn, ir pasiekė patį Nemuną, kur jis jau visas viena vaga teka. Ir plaukdami Nemunu aukštyn, pasiekė Dubysos upę. O įplaukę į tą Dubysos upę, rado prie jos aukštus kalnus ir [tuose kalnuose] didžias lygumas ir puikius ąžuolynus, įvairių gėrybių pripildytus — visokios rūšies žvėrių, pirmiausia, taurų, stumbrų, briedžių, elnių, stirnų, lūšių, kiaunių, lapių, voverių, šermuonių ir įvairių kitų rūšių, ir taip pat upėse didelę gausybę nepaprastų žuvų, ir ne tik tų žuvų, kurios veisiasi tose upėse, bet daugybę įvairių ir nuostabių žuvų, atplaukiančių iš jūros dėl to, kad netoli Nemuno žiotys, kur Nemunas į jūrą įteka. Prie tų upių — prie Dubysos ir prie Nemuno, ir prie Jūros — ten įsikūrė ir pradėjo plėstis, ir tasai gyvenimas prie tų upių labai jiems patiko, ir praminė tą žemę Žemaitija.

Полное собрание русских летописей, XVII t., 295–297 psl.

[1] Centaurų. [2] kituose nuorašuose *Ursinų*.

APIE KUNIGAIKŠTĮ PALEMONĄ IR TRIS JO SŪNUS

Kunigaikštis Palemonas turėjo tris sūnus: vyresnysis Barkas, antrasis Kūnas, o trečiasis Spėra. Vyresnysis sūnus Barkas įkūrė pilį prie Jūros upės, ir buvo sudurtas to kunigaikščio vardas su upės vardu: Jūra, upės vardas, ir Barkas — kunigaikščio, ir pavadino tą pilį Jurbarku. O vidurinysis sūnus Kūnas atkeliavo prie Nevėžio žiočių, kur jis įteka į Nemuną, ir ten įkūrė pilį ir pavadino ją savo vardu — Kūno pilim[1]. O trečiasis sūnus Spėra vyko toliau į girią saulėtekio link ir, perėjęs Nevėžio upę ir Šventąją upę ir trečiąją Širvintos upę, aptiko ežerą, puošiamą įlankų ir įvairių medžių. Ten jam labai patiko, ir prie to ežero apsigyveno, ir tą ežerą praminė savo vardu — Spėra, ir viešpatavo daug metų, ir buvo labai maloningas savo pavaldiniams, ir paskui mirė, nepalikęs palikuonių, ir jo pavaldiniai, mylėdami jį, romėnų papročiu pasidarė stabą ir jo atminimui pavadino jį Spėra.

O paskui tie žmonės, kurie gyveno netoli jo, pradėjo jam aukas aukoti ir dievu jį laikyti, ir paskui, kai tas stabas sunyko, jie tą ežerą ir vietą garbino ir dievu laikė, ir po jo valdovo sau neturėjo, ir gyveno be pono.

Po kurio laiko numirė jo brolis, kuris gyveno Jurbarke, neturėdamas vaikų, ir jo brolis Kūnas paėmė ir tą savo brolio Barko dalį ir Jurbarko pilį, ir toje dalyje pradėjo viešpatauti. Ir tas kunigaikštis Kūnas turėjo du sūnus — vieną Kernių, o antrą Gimbutą. Ir viešpataujant jam Žemaičių žemėje, padaugėjo žmonių, ir ėmė jie plėstis ir keltis prie Vilijos upės, ir į žemes už Vilijos upės. Ir persikėlęs aukščiau Šventosios upės, rado labai gražią vietą, ir patiko jam labai toji vieta. Tada jis įkurdino ten savo sūnų Ker-

nių, ir praminta buvo ta vieta Kerniaus vardu Kernave. O paskui Kūnas mirė, ir po jo pradėjo jo sūnus Kernius viešpatauti visoje Užvilijo[2] žemėje iki Latgalijos sienos ir iki Užvilijo Breslaujos arti Dauguvos upės, o jo brolis Gimbutas Jurbarke ir Kūno pilyje, ir visoje Žemaičių žemėje. O tuo metu, kai Kernius viešpatavo Užvilijo krašte, jo žmonės, tie, kurie už Vilijos įsikūrė, grojo ąžuoliniais trimitais, ir praminė Kernius tą pakraštį, kur jo žmonės kuriasi, savąja kalba — lotyniškai *litus,* o vamzdžius, kuriais groja, — *tuba,* ir suteikė vardą tiems žmonėms savąja kalba — lotyniškai *litusba*[3], sujungęs krantą su vamzdžiu. Ir paprasti žmonės nemokėjo vadinti lotyniškai ir pradėjo vadinti Lietuva, ir nuo to laiko pradėjo vadinti Lietuvos valstybe, ir plėstis nuo Žemaičių. Ir didysis kunigaikštis Kernius viešpatavo Lietuvoje, o kunigaikštis Gimbutas Žemaičiuose, ir netrumpą laiką valdė ir gyveno tarp savęs taikoje. Ir kunigaikštis Kernius neturėjo sūnų, tiktai vieną dukterį, vardu Pajautą, ir, būdamas senas ir nenorėdamas savo valstybės atimti iš dukters, jis priėmė jai ir savo žentu padarė Dausprungo iš Deltuvos sūnų, vardu Gyrius, Kitaurų giminės, ir pats mirė, o po jo pradėjo viešpatauti Lietuvos žemėje tas jo žentas Gyrius, Kitaurų giminės. O Gimbutas, viešpataudamas Žemaitijoje, irgi pasimirė, o savo sūnų Mantvilą paliko Žemaičių kunigaikščiu. Ir Mantvilas daug metų viešpatavo Žemaičiuose ir sulaukė dvejeto sūnų — vieno Nemuno, o antro — Skirmanto, o kitur juos vadina Vykintu ir Erdvilu...

Полное собрание русских летописей, XVII t., 297—299 psl.

[1] Kaunu. [2] Užviliju, arba Užnere, seniau buvo vadinamas Švenčionių kraštas. [3] kituose nuorašuose *littus tuba, Listubania.*

APIE DIDĮJĮ KUNIGAIKŠTĮ GEDIMINĄ, KAIP ĮKŪRĖ TRAKUS IR VILNIŲ

Vieną kartą išvyko didysis kunigaikštis Gediminas iš savo sostinės Kernavės medžioti už penkių mylių už Vilijos upės ir rado girioje gražų kalną, ąžuolynų ir lygumų apsuptą. Ir patiko jam didžiai, ir jis apsigyveno tenai, ir įkūrė miestą[1], ir davė jam Trakų vardą, — kur dabar Senieji Trakai, ir iš Kernavės perkėlė savo sostinę į Trakus. Ir greit po to išvyko didysis kunigaikštis Gediminas medžioti už keturių mylių nuo Trakų, ir randa ties Vilnios upe gražų kalną, ant kurio užtinka didžiulį žvėrį taurą, ir nukauna jį ant to kalno, kurį dabar vadina Taurakalniu. Ir buvo labai vėlu į Trakus vykti, ir sustojo Šventaragio slėnyje, kur degindavo pirmuosius didžiuosius kunigaikščius, ir čia apsinakvojo. Ir ten miegodamas jis sapnavo, kad ant kalno, kurį vadino Kreivuoju, o dabar Plikuoju[2], stovi didžiulis geležinis vilkas, o jame staugia tarytum šimtas vilkų. Ir pabudo iš savo miego, ir tarė savo žyniui, vardu Lizdeikai, kuris buvo rastas erelio lizde (ir buvo tasai Lizdeika vyriausiasis kunigaikščio Gedimino žynys, o paskiau pagoniškas kunigas[3]): „Sapnavau, — sako, — nuostabų sapną", — ir nupasakojo visa, kas jam sapne buvo pasirodę. Ir tasai Lizdeika tarė: „Viešpatie kunigaikšti, didis geležinis vilkas reiškia: sostinės miestas čia stovės, o staugimas jo viduje — tai jo garbė sklis visame pasaulyje." Ir didysis kunigaikštis Gediminas tuoj rytojaus dieną neišvykdamas nusiuntė žmonių ir įkūrė vieną pilį Šventaragyje — Žemąją, o antrą Kreivajame kalne, kurį dabar vadina Plikuoju, ir davė toms pilims Vilniaus vardą. Ir įkurdinęs miestą, perkėlė savo sostinę iš Trakų į Vilnių...

Полное собрание русских летописей, XVII t., 313—314 psl.

[1] Metraščiuose sutinkamas žodis *город,* vartojamas ir *miesto,* ir *pilies* prasme. [2] vėliau jis buvo vadinamas Trijų kryžių kalnu. [3] kituose nuorašuose *žynys ir vyriausiasis pagoniškas kunigas.*

...Viešpataudamas Trakuose ir Žemaičiuose, išgirdo Kęstutis esant Palangoje mergaitę, vardu Birutė, kuri pagoniškuoju papročiu pasižadėjo savo dievams išsaugoti skaistybę ir pati buvo žmonių garbinama kaip dievaitė. Ir nuvyko ten pats kunigaikštis Kęstutis, ir didžiai ji jam patiko, nes buvo labai graži ta mergaitė ir protinga. Ir prašė ją, kad būtų jo žmona. Ir ji nenorėjo sutikti, ir atsisakė, [tardama]: „Aš pasižadėjau savo dievams išsaugoti skaistybę iki mirties."

Ir kunigaikštis Kęstutis paėmė ją prievarta iš tos vietos ir su didžia pagarba palydėjo ją į savo sostinę, į Trakus, ir, sukvietęs brolius, pakėlė dideles vestuves su savaisiais broliais, ir paėmė tą panelę Birutę sau žmona. Ir bejodinėjant didžiajam kunigaikščiui Kęstučiui už mylios nuo Trakų patiko labai graži vieta tarp ežerų, ir jis ten apsigyveno, ir įkūrė pilį, ir pavadino ją Naujaisiais Trakais, ir perkėlė savo sostinę į Naujuosius Trakus iš Senųjų Trakų, o jo sūnus Vytautas gimė Senuosiuose Trakuose...

Полное собрание русских летописей, XVII t., 315 psl.

KUNIGAIKŠTIS VYTAUTAS SAVO KUNIGAIKŠTYTĘ IŠLEIDO UŽ DIDŽIOJO MASKVOS KUNIGAIKŠČIO VASILIAUS DMITROVIČIAUS

Tais pat metais pas didįjį kunigaikštį Vytautą atvyko didžiojo Maskvos kunigaikščio Vasiliaus Dmitrovičiaus pasiuntiniai, ir didysis kunigaikštis Vytautas išleido savo kunigaikštytę Sofiją už kunigaikščio Vasiliaus Dmitrovičiaus ir išsiuntė ją iš Marienburgo, o su ja pasiuntė kunigaikštį Ivaną Algimantavičių. Ir išplaukė su kunigaikštyte iš Dancigo jūra laivais ir atvyko į Pskovą, ir pskoviečiai juos didžiai pagerbė ir palydėjo juos ligi Didžiojo Novgorodo. Taip pat ir novgorodiečiai jiems didelę pagarbą reiškė ligi pat Maskvos, o kunigaikštis Vasilius pasiuntė jų pasitikti savo artimuosius: kunigaikštį Andriejų Volodimirovičių ir kitus kunigaikščius ir bajorus. Ir sutiko kunigaikštytę Sofiją su didele pagarba; tada su jais buvo ir jo šventybė metropolitas Kiprijonas su daugeliu vyskupų ir su vienuolynų viršininkais, ir su visais šventikais. Ir sutiko ją pagerbdami su kryžiais prieš Maskvą, ir buvo didžios iškilmės ir jungtuvės. Ir buvo tiek garbės ir linksmybės, kad ir aprašyti neįmanoma.

Полное собрание русских летописей, XVII t., 324—325 psl.

APIE LIETUVOS PONŲ TARYBĄ, KAIP JIE PAĖMĖ VALDOVĄ DIDŽIAJAI LIETUVOS KUNIGAIKŠTYSTEI

6948 metais, o nuo dievo gimimo 1440 metais, kunigaikščiai ir ponai, ir visa Lietuvos žemė pasitarę išrinko sau didžiuoju kunigaikščiu Kazimierą Jogailaitį, karaliaus sūnų, iš Lenkijos, ir pasodino pagarbiai sostinės miestuose — Vilniuje ir Trakuose ir visoje Lietuvos ir Rusų žemėje. Ir tuo metu atvyko į Lietuvą kunigaikštis Jurgis Lengvenaitis iš Novgorodo, ir didysis kunigaikštis Kazimieras jam davė jo tėviškę Mstislavlį. Ir Smolensko bajorai parvyko į Smolenską iš Lietuvos, ir Smolensko prastieji žmonės neleido jų į miestą, ir bajorai išsivažinėjo po savo dvarus, ir po to buvo didelis bajorų mūšis su prastaisiais žmonėmis. Ir užsidarė prastieji žmonės mieste, ir išsirinko sau valdovu kunigaikštį Jurgį Lengvenaitį, ir kunigaikštis Jurgis suėmė Smolensko bajorus ir sukaustė juos, o jų dvarus atidavė savo bajorams...

Полное собрание русских летописей, XVII t., 339—340 psl.

[ŽYGIMANTAS AUGUSTAS IR BARBORA RADVILAITĖ]

...Paskui karalius Augustas, kai palaidojo savo žmonos karalienės kūną, būdamas jaunas ponas, negalėdamas sulaikyti įgimtos savo aistros moterims, pradėjo mylėti ponią Barborą Radvilaitę, kuri buvo Trakų vaivados pono Stanislovo Albrechtaičio Goštauto našlė ir gyveno tuo metu prie savo motinos, Vilniaus ponios Mikalojienės Radvilienės[1], ir savo brolio pono Mikalojaus Radvilos, pataurio[2]. Ir karalius pradėjo pas ją vaikščioti naktimis, tuo tikslu įsirengęs sau praėjimą nuo rūmų iki jos namų. Ir ten pas ją buvodavo dažnai, ir apie tai buvo kalbama visoje Lenkijos ir Lietuvos žemėje, ir jos broliai prašė karalių, kad liautųsi tai daręs ir pas jų seserį nebevaikščiotų, ir tos negarbės jų namams nedarytų. Karalius jiem pažadėjo pas ją nebevaikščioti ir nevaikščiojo netrumpą laiką. Paskui įgimtos aistros ilgiau nebegalėjo nugalėti ir vis tiek nuėjo pas ją naktį ir tik su dviem palydovais. O ponai Radvilos tai stropiai sekė ir, kai karalius pas jų seserį nuėjo, jie tučtuojau atėjo ten pas karalių ir kalbėjo jam: „Maloningas karaliau, neprivalėjai dėl to[3] pas mūsų seserį vaikščioti, o dabar dėl ko atėjai?" Karalius jiems pasakė: „O ką žinote, gal būt, dabartinis mano atsilankymas pas jūsų seserį suteiks jums didelę garbę, šlovę ir naudą?" Jie tarė: „Dieve duok tai!" Ir tuojau pat atvedė kleboną, kuris buvo tam atvejui pasiruošęs ir sutuokė slaptai karalių su jų seserimi. Niekas iš ponų tarėjų — nei dvasinių, nei pasauliečių, nei taip pat iš karaliaus dvaro apie tai nežinojo, tiktai Radvilos ir Kęsgaila, ir klebonas, kuris sutuokė. Tačiau karalius, ir susituokęs su ja, nemaža laiko tai slėpė, ir dėl to ji gyveno prie savo motinos ir savo brolio.

Paskui jaunasis karalius 1547 metais nuo dievo gimimo, Pilypo pasninko[4] metu, išvyko į Lenkiją savo tėvo aplankyti ir ten apie tą savo susituokimą papasakojo kunigaikščiui Maciejovskiui, Krokuvos vyskupui, ir ponui Jonui Tarnovskiui, Krokuvos ponui[5]. Jie tai jam leido, ir jis grįžo iš Lenkijos į Vilnių 1548 metais nuo dievo gimimo didžiojo pasninko[6] metu. Ir Didžiosios kunigaikštystės ponai tarėjai visi į Vilnių pas karalių suvažiavo. Ir kai Didžiosios ku-

nigaikštystės ponai tarėjai tai išgirdo ir iš tikrųjų sužinojo, kad karalius su ta ponia slaptai susituokė, dėl to nuoširdžiai sielojosi ir ėmė įtikinėti ir su ašaromis karalių maldauti, kad to nedarytų ir sau nelygios, savo pavaldinės, žmona neimtų. Paskui visiems žmonėms ir visam kraštui tos karaliaus vedybos buvo didžiai nemielos: daugelis nenorėjo tuo patikėti, ir daugelis rašė apie tai paskvilius, lipdė prie pilies sienų ir prie rotušės, ir prie ponų namų, prie vartų. Jų daugelis ir karaliui būdavo atnešama. O paskui ir senąjį karalių tėvą, ir motiną, senąją karalienę, Krokuvoje ta žinia pasiekė. Jie labai griežtai rašė savo sūnui, kad to nedarytų ir sau žmona jos neimtų. Karalius Augustas to visai nepaisė ir senojo karaliaus, savo tėvo, taip pat ir Lenkijos bei Didžiosios kunigaikštystės ponų tarėjų įtikinėjimų ir prašymų klausyti nenorėjo.

1547 metais nuo dievo gimimo karalius Žygimantas senasis, būdamas Piotrkove visuotiniame seime, rūpestingai sutvarkęs visus valstybės reikalus, dėl senyvo amžiaus sunegalavo ir, ligos apimtas ir jau bemirštąs, buvo atvežtas į Krokuvą, ir ten numirė pačią velykų dieną tryliktą valandą, po pusiaudienio, apgailimas ne tiktai visų savo pavaldinių, bet ir aplinkinių krikščioniškų valstybių, kadangi buvo labai geras, teisingas ir gailestingas savo pavaldiniams valdovas. Išgyveno aštuoniasdešimt vienerius metus, 2 mėnesius, 7 dienas, viešpatavo Lenkijos karalystėje ir Lietuvos, Rusų, Prūsų, Žemaičių, Mozūrų ir kt. didžiojoje kunigaikštystėje keturiasdešimt vienerius su puse metų.

Žinią iš Krokuvos apie karaliaus mirtį jaunasis karalius Žygimantas Augustas gavo Vilniuje, praėjus savaitei po velykų, sekmadienio rytą, ir tą pačią savaitę, penktadienį, karalius Žygimantas Augustas Vilniuje suruošė gedulingas pamaldas su morais ir žvakėmis visose bažnyčiose. O trečią savaitę po velykų, antradienį, balandžio mėnesio septynioliktą dieną, devynioliktą valandą po pusiaudienio, aukščiau paminėtais metais, karalius pasiuntė ponus tarėjus į pono Radvilos, Lietuvos didžiosios kunigaikštystės pataurio, rūmus ponios Goštautienės, su kuria pirma slaptai buvo susituokęs. Ir ponai karaliaus įsakymu paėmę tą ponią Goštautienę, karaliaus vestąją žmoną, pataurio pono Radvilos seserį, nulydėjo ją į Vilniaus pili, į pačius karaliaus rūmus, ir prieangyje prie durų ją sutiko karalius ir čia, su ja pasisveikinęs, paskelbė visiems ponams, kad jis su ja jau seniai yra susižadėjęs ir susituokęs. Ir palydėjo ją ponai ir karaliaus dvariškiai į rūmus, kur ir seniau karalienės gyveno, o karalius nuėjo į savo kambarį. Šia karaliaus santuoka ponai ir visi šlėktos, riteriai, išskyrus Radvilų namus, buvo nepatenkinti ir labai nusiminė, tačiau to jau kitaip pakeisti negalėjo.

Полное собрание русских летописей, XVII t., 353—356 psl.

---

[1] Barboros Radvilaitės motina buvo Jurgio Radvilos, Vilniaus kašteliono, žmona (nuo 1541 m. našlė); kaštelionas — pilies (tvirtovės) viršininkas, komendantas. [2] pataurys — didžiojo Lietuvos kunigaikščio dvaro pareigūnas, dignitorius, iškilmingų pietų ir puotų metu pilstęs gėrimus į taures; vėlesniais laikais tik titulas. [3] t. y. dėl negarbės namams. [4] prieš kalėdas. [5] vyr. etmonui. [6] prieš velykas.

[ĮVAIRIOS TRUMPOS ŽINIOS]

Tais pačiais [1447] metais žiema buvo labai žiauri, ir pūgos su speigais be paliovos siautė, ir daug žmonių nuo šalčio mirė kaimuose ir miestuose, nes labai dideli buvo šalčiai ir sniegas buvo labai gilus. Daugelį metų nėra buvę tokio gilaus sniego ir tokios žiaurios žiemos. O potvynis tą pavasarį buvo labai didelis Smolenske: visą miestą vanduo buvo apsėmęs, vos nepasiekė Pokrovo kalno.

Полное собрание русских летописей, XVII t., 340 psl.

* * *

Tais pačiais [1513] metais Vilniuje sudegė Žemoji pilis, kuri tuo metu buvo medinė.

Ten pat, 346 psl.

* * *

1525 metais nuo Jėzaus Kristaus, dievo sūnaus, gimimo, kovo mėnesio dešimtą dieną, Vaitiekus[1], Prūsų magistras, būdamas pirma karaliaus Žygimanto priverstas karu, tą dieną aukščiau paminėtais metais Krokuvoje, rinkos viduryje, karaliui Žygimantui savo ištikimybę pareiškė. Ir jau nuo to laiko Prūsijos kunigaikštis tapo Lenkijos karaliaus ir didžiojo Lietuvos kunigaikščio vasalu, Prūsijos magistru nebesirašė, vienuolišką gobtuvą ir apsiaustą su kryželiu numetė ir vedė Danijos karaliaus seserį, o prieš tai Prūsijos magistrai žmonų neturėjo.

Ten pat, 349 psl.

* * *

Tais pačiais [1534] metais atlėkė skėriai į Lenkijos ir Lietuvos žemes; apie Brestą ir apie Minską, ir Sveržną, ir Kaidanovą, Ivencą, ir aplink Vilnių matė skraidančius; ir sugraužė rugius, ir vasarojų, ir žolę. Tai įvyko dėl mūsų nuodėmių.

Ten pat, 351 psl.

* * *

1542 metais nuo dievo gimimo, spalio mėnesio 10 dieną, pirmojo indikto[2], iš antradienio į trečiadienį ketvirtą valandą naktį buvo ženklai danguje. Pasirodė daug šviesių kaip ugnis stulpų, kurie vaikščiojo, rinkosi į vieną didžiulį stulpą ir išsiskirstė — vieni nuėjo į šiaurę ir ten žuvo, o kiti nuėjo į pietus, ir tie nuėję žuvo.

Ten pat, 351 psl.

* * *

1544 metais nuo dievo gimimo, sausio mėnesio 24 dieną, antrojo indikto, ketvirtadienį prieš pusiaudienį — galėjo būti kokią valandą — buvo ženklai. Atslinko didžiulė tamsa, tiesiog tarsi ėmė temt naktis, ir saulė buvo matoma tarsi piautuvas arba jaunas mėnuo ragais į vakarus, o paskui buvo matyti ragais į rytus, ir matyti buvo dvi žvaigždi tuo metu į vakarus nuo saulės, viena balta, antra raudona, o visa tai galėjo trukti pusantros valandos, ir paskui tamsa praėjo. Ir ta tamsa atslinko iš vakarų pusės.

Ten pat, 352 psl

---

[1] Albertas (Albrechtas). *Vaitiekus* — iš lenkų kalbos paimta Alberto vardo lytis. [2] Bizantijos imperatoriaus Konstantino Didžiojo 312 m. įvestas 15 metų laiko skaičiavimo ciklas.

MYKOLAS LIETUVIS (MICHALO LITUANUS)

Apie Mykolą Lietuvį biografinių žinių beveik nėra išlikusių. Nežinoma nė tikroji jo pavardė. Kai kieno spėjama, kad tai buvęs bajoras Mykolas Tiškevičius. Kaip matyti iš Mykolo Lietuvio lotynų kalba rašyto veikalo „Apie totorių, lietuvių ir maskviečių papročius" („De moribus tartarorum, lituanorum et moschorum"), jo autoriaus būta artimo Lietuvos didžiojo kunigaikščio dvarui, mokėta keletas kalbų, pažinta to meto raštija ir antikiniai autoriai, gerai žinota lietuvių, rusų ir totorių gyvenimas bei papročiai. Mykolo Lietuvio veikalo originalas, spėjama, buvęs žymiai didesnis ir turėjęs 10 dalių. Savo veikalo ištraukas, kaip tam tikrą memorialą, Mykolas Lietuvis buvo įteikęs 1550 m. Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Žygimantui Augustui. Tos ištraukos buvo išspausdintos tik 1615 m. Bazelyje, leidėjui kai kurias jų dar labiau sutrumpinus ir pavadinus fragmentais. Taigi mus tepasiekė tik Mykolo Lietuvio veikalo fragmentų santrauka. Mykolo Lietuvio veikalą 1854 m. naujai perspausdino prof. S. D. Šestakovas archyvinei medžiagai publikuoti skirtame leidinyje („Архив историко-юридических сведений, относящихся до России").

Chrestomatijoje pateikiamos būdingesnės Mykolo Lietuvio veikalo ištraukos, išverstos į lietuvių kalbą. Tose ištraukose kritikuojamos Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje pasireiškusios socialinės, politinės, teisinės negerovės, smerkiama katalikų dvasininkų žema moralė ir gobšumas, pasisakoma lietuvių tautos ir kalbos klausimais anuo metu paplitusios romėniškosios teorijos požiūriu.

Mykolo Lietuvio veikalas yra publicistinio pobūdžio, parašytas su aiškia idėjine tendencija, panaudojant tam tikras literatūrines formos ir išraiškos priemones — monologą, oratorinį kreipimąsi, palyginimus, hiperboles, citatas ir pan.

APIE TOTORIŲ, LIETUVIŲ IR MASKVIEČIŲ PAPROČIUS[1]

PIRMAS FRAGMENTAS

...Tai vyksta ir kituose to pusiasalio[2] miestuose, o ypač Kafoje. Čia tų nelaimingųjų supirktų belaisvių būriai varomi iš turgaus tiesiai į laivus. Prieidamas prie gana patogaus jūros uosto, jis dėl tokios savo padėties nepasotinamas ir baisus, — tai ne miestas, o mūsų kraujo siurbėjas. Ir kai tie išvežamieji, prieš lipdami į laivus, sustoję ant kranto, pamatė, kad mes, suprasdami jų likimą, pergyvename skausmą, vienas iš jų, mano pažįstamas ir tautietis, tarsi mūsų jaudinimosi paveiktas, prabildamas savo draugų vardu ir į mane žiūrėdamas, tarė: „Mielas broli, nereikia jau taip mūsų, išvykstančių tremtinių, gailėtis. Nors mes leidžiamės į šią rūsčią ir liūdną kelionę, palikę mieląją savo tėvynės žemę, vykdami ten, iš kur niekada nesitikime sugrįžti, ir nors kuo toliau nuo savo tėvynės ribų esame vežami, tuo didesniu gimtosios žemės ilgesiu diena iš dienos degame, — tačiau juo kantriau turime kęsti šį neišvengiamą likimą, kadangi esame ne vieni, ir nemažas yra mūsų draugų ir keliabendrių būrys, ir kadangi matome, kad ne geresnėje būklėje čia, Taurikoje[3], pasilieka kiti mūsų broliai išdegintomis kūne žymėmis, sužalotais veidais; taip pat ir tėvynėje, kaip žinome, ne geresnis likimas ištiko mūsų artimuosius: matėme tenai juos žudomus, kapojamus, besimėtančius atskirtus nuo jų kūno sąnarius ir galvas, matėme virpančias širdis metant į ugnį ir išpiautus plaučius, kai laukinis priešas, išrėžęs jų pilvus, iš šilto kūno plėšė vidurius būrimams, tulžis ir jų syvus tepalams. Nors ir mums būtų buvę daug geriau, jeigu, tai ar dar didesnes žiaurybes iš karto vienu metu iškentėję, būtume mirę prie savo namų tėvų dvasių akivaizdoje, nebūdami atskirti nuo šventenybių ir prosenių kapų, ir mūsų kūnai, — nors jie ir būtų sužaloti, išplėštais viduriais ir tenai žvėrių suryti, — būtų laimingesni, negu dabar, bet kadangi nepermaldaujamas likimas, kurio reikia klausyti ir kurio įsakymo negalima nevykdyti, mums to pavydi, laikydamas mus šiems, dar didesniems pasityčiojimams, tai dabar nieko mums negali padėti ir šis jūsų baiminimasis, ir gailestis: jau greičiau mums patiems reikia būkštauti, kad tas pats likimas ir jūsų neištiktų, — būtent, kad ir jūs kada nors nesuliptumėte į tuos laivus, kurie mus išveš, ir kad pagaliau visa mūsų giminė neišnyktų, taip greitai diena iš dienos žūstant jos vaikams. O to iš tikrųjų reikia labai bijotis, jeigu jūs ir toliau, kaip dabar, atkakliai laikysitės pragaištingųjų savo papročių, kurie jus traukia tiesiog į pražūtį. Todėl, jeigu tavyje yra nors kiek tėvynės meilės arba ištikimybės Valdovui, arba bent dievobaimingumo, tavo pareiga nurodyti Valdovui ir tiems, kuriems reikia, tą pavojaus grėsmę, kuria dabar čia įsitikinai, pamatęs žmonių būklę. Jeigu tavęs niekas kitas neverstų to padaryti, tai tepaskatina bent meilė tikėjimo dievu, kurio vardu mes, nelaimingieji, dabar tik tikrai suprasdami, kas yra tėvynė ir laisvė, maldaujame tave, kad ta tėvynė, kurios netekome, gautų iš mūsų bent šį paskutinį meilės įrodymą." Tai pasakęs, sunkiai dūsaudamas, jis buvo įtrauktas į laivą, lipant jo dešimtukui, tvirtai surakintam pančiais, ir, pasiyrus laivui į jūrą, dingo, palikęs mums šį atminimą.

Michalonis Litvani De Moribvs Tartarorvm, Litvanorvm Et Moschorvm, Fragmina X... Basileae... MDCXV, 12—14 psl.

---

[1] Vertimas iš lotynų kalbos. Vertė B. Kazlauskas.
[2] Krymo, [3] Kryme.

...Rusų kalba svetima mums, lietuviams, tai yra italams, kilusiems iš italų kraujo.

Kad taip yra, aišku iš mūsų pusiau lotyniškos kalbos ir iš senovinių romėnų papročių, kurie ne taip seniai pas mus išnyko, būtent: iš žmonių lavonų deginimo, būrimo iš vidurių ir paukščių skridimo ir kitų prietarų, kurie ir dabar dar kai kuriose vietose yra išlikę, ypač kulto Eskulapo, kuris yra garbinamas tokiu pat žalčio pavidalu, kaip kitados iš Epidauro kad buvo įvesta Romoje. Garbinami taip pat ir šventieji penatai[1], marai[2], larai[3], lemurai[4], kalnai, olos, ežerai, giraitės. Dar visai neseniai krikšto vandeniu buvo užgesinta ta šventa amžinoji ugnis, kuri romėnų ir hebrajų papročiu buvo kūrenama aukoms deginti. Daugelis žodžių tą pati reiškia lietuvių ir lotynų kalboje: ignis [ugnis[5]], unda [vanduo], aer [oras], sol [saulė], mensis [mėnuo], dies [diena], noctis [nakties], ros [rasa], aurora [aušra], deus [dievas], vir [vyras], devir t. y. levir [dieveris], nepotis [nepočio], neptis [neptis - dukraitė], tu [tu], tuus [tavas], meus [manas], suus [savas], levis [lėnas, lengvas], tenuis [tęvas — laibas], vivus [gyvas], iuvenis [jaunas, jaunuolis], vetustus [vetušas — senas], senis [senio], oculus [akis], auris [ausis], nasus [nosis], dentes [dantys], gentes [gentys], sta [stok], sede [sėdėk], verte [versk], inverte [apverski; plg. įversk], perverte [perversk], aratum [artų], occatum [akėtų], satum [sėtų], semen [sėkla, plg. sėmenys], lens [lęšis], linum [linas], canapum [kanapė], avena [aviža], pecus [pekus — gyvuliai, galvijai], ovis [avis], anguis [angis], ansa [ąsa], corbis [krepšys, plg. gurbas], axis [ašis], rota [ratas], iugum [jungas], pondus [svoris; plg. pundas], culeus [odinis krepšys, maišas; plg. kulė], callis [kelelis], cur [kodėl; plg. kur], nunc [nūn], tractus [trauktas], intractus [įtrauktas], pertractus [atvilktas, atvestas jėga; plg. pertrauktas], extractus [ištrauktas], merctus[6] [merktas], immerctus[7] [įmerktas], sutus [siūtas], insutus [įsiūtas], versus [verstas], inversus [apverstas, iškreiptas; plg. įverstas], perversus [perverstas], primus [pirmas], unus [vienas], duo [du], tres [trys], quatuor [keturi], quinque [penki], sex [šeši], septem [septyni] ir daug kitų. Iš tikrųjų į šias vietas atvyko mūsų proseniai, romėnų kariai ir piliečiai, kadaise pasiųsti į kolonijas ginti savo krašto sienų nuo skitų giminių, arba, kaip sako kitas tikresnis padavimas, G. Julijui Cezariui viešpataujant, jie buvo čia atnešti Okeano audrų. Kada Cezaris, — rašo Luc. Floras, — nugalėjęs ir sutriuškinęs germanus Galijoje ir už-

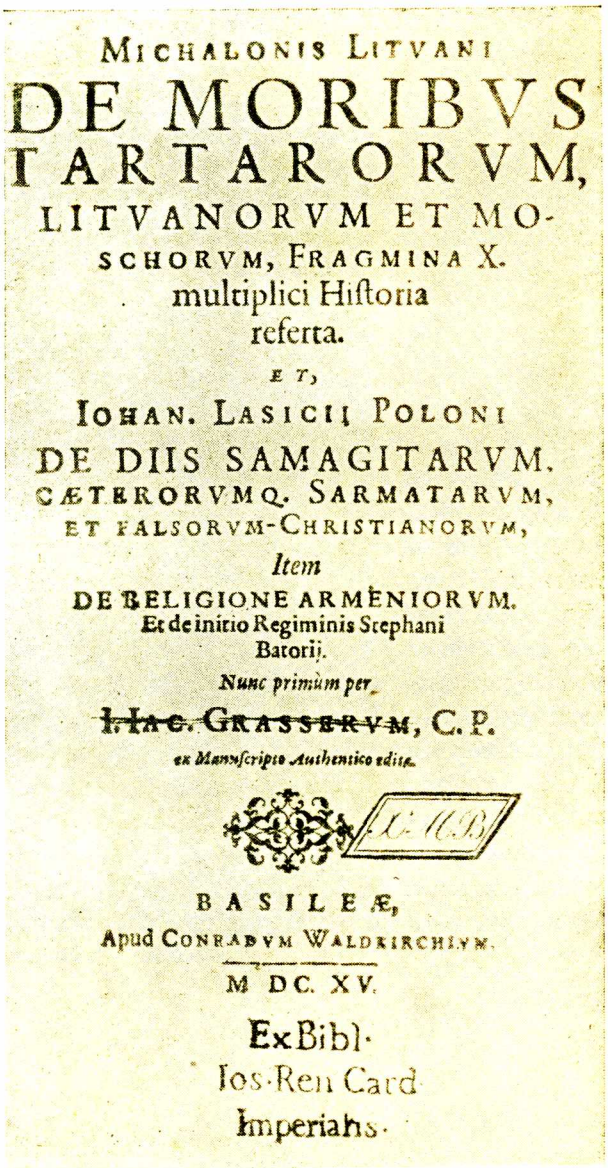
MICHALONIS LITVANI
DE MORIBVS
TARTARORVM,
LITVANORVM ET MOSCHORVM, FRAGMINA X.
multiplici Hiſtoria
referta.
ET,
IOHAN. LASICII POLONI
DE DIIS SAMAGITARVM.
CÆTERORVMQ. SARMATARVM,
ET FALSORVM-CHRISTIANORVM,
Item
DE RELIGIONE ARMENIORVM.
Et de initio Regiminis Stephani
Batorii.
Nunc primùm per
Ilac. GRASSERVM, C. P.
ex Manuſcripto Authentico editæ.
BASILEÆ,
Apud CONRADVM WALDKIRCHIVM.
M DC. XV.
Ex Bibl.
Ios. Ren Card
Imperiahs.

Mykolo Lietuvio knygos „De moribus..." titulinis puslapis

kariavęs artimiausią Germanijos dalį, persikėlė per Reiną ir paskui nelabai sėkmingai plaukė Okeanu į Britaniją, audrai išblaškius jo laivyną, — mūsų protėvių laivai buvo atnešti prie krantų, kur dabar yra Žemaitijos pilis Plateliai; manoma, kad jie čia išlipo į sausumą. Dar ir mūsų laikais kažkokie užjūrio kraštų laivai atklydo prie to paties kranto. Čia mūsų protėviai, įgrisus jūros sunkumams ir pavojams, turėdami daug belaisvių, tiek vyrų, tiek moterų, pradėjo karių papročiu, ir dabar dar išlikusiu Žemaitijoje, gyventi palapinėse prie židinių. Po to, patraukę toliau, jie užvaldė kaimynines jotvingių gimines, paskui roksolanus[8], arba rutėnus, kuriuos tada, kaip ir maskviečius, buvo pavergę Užvolgio totoriai. Atskiras rutėnų pilis valdė vadinamieji baskakai[9], kurie iš jų buvo išvaryti mūsų protėvių italų, paskui pramintų litalais, pagaliau lietuviais...

Michalonis Litvani De Moribvs Tartarorvm, Litvanorvm Et Moschorvm, Fragmina X... Basileae... MDCXV, 23—24 psl.

[1] Namų židinio dievai — globėjai. [2] orig. *mares* (vyrai, patinai), atrodo, klaida vietoj *manes* — mirusiųjų dvasios. [3] gerosios mirusiųjų protėvių dvasios, namų židinio globėjos. [4] mirusiųjų dvasios. [5] originale tėra lotynų kalbos žodžiai. [6] atrodo, lietuviškas žodis, lotyniškai *mersus.* [7] lot. *immersus.* [8] klajoklių gentis Azovo jūros pakrantėje tarp Dniepro ir Dono. [9] chanų vietininkai, duoklių rinkėjai.

ŠEŠTO FRAGMENTO IŠTRAUKA

...O mes laikome nuolatinėje vergijoje ne karu įgytus, ne pirktus, ne svetimus, bet mūsų tautos ir religijos — našlaičius, beturčius, patekusius į pinkles santuoka su vergėmis; piktnaudžiaujame savo valdžia, dėl menkiausio įtarimo juos kankindami, žalodami, žudydami be teismo sprendimo. Totorių ir maskviečių krašte, priešingai, nors nusikaltimas ir akivaizdus, joks valdininkas neturi teisės žudyti žmogaus, išskyrus sostinės teisėjus, ir tai sostinėje. O pas mus visuose sodžiuose, dvaruose viešai daromi nuosprendžiai žmonėms. Be to, mokesčius valstybei ginti imame vien iš mums pavaldžių miesto gyventojų ir skuřdžių žemdirbių, neliesdami dvarų savininkų, nors jie nepalyginamai daugiau gauna iš savo didžiulių valdų, arimų, pievų, ganyklų, daržų, sodų, miškų, girių, medaus, medžioklės, smuklių, dirbtuvių, prekyviečių, muitų, plukdymo rinkliavų, tilto rinkliavų, ežerų, upių, tvenkinių, kūdrų, malūnų, gyvulių bandų, vergų ir vergių darbo. Bet daug pagerėtų kariniai reikalai ir padidėtų jiems mokestis, kurį dabar moka kiekvienas, jeigu pradėtas visų valdų ir laukų matavimas, — tiek kilmingųjų, tiek paprastųjų žmonių, — būtų atliktas vienodai: nes, kas turi daugiau žemės, tas daugiau mokėtų mokesčių.

Michalonis Litvani De Moribvs Tartarorvm, Litvanorvm Et Moschorvm, Fragmina X... Basileae... MDCXV, 26 psl.

iudicem ordinarium. Adhoc habemus quotannis 40. dies recolendæ dominicæ paſsioni, ieiunio, orationique dicatos. quos litibus attentius proſequendis tranſigimus. Habent ij Voiuodæ ſuos vicarios, qui itidem curato bene corpore, pro tribunali ſedere inter conuiuiorum ſtrepitus ſolent parum gnari iuriſprudentiæ, ſed in ſuo Pereſſud emulgendo accurati. at Moſcouitæ gloriantur ſe à nobis leges ſumpſiſſe Vitovvdinas, quas nos iam contemſimus, à Tartaris verò arma, veſtes, & rationem bellandi abſque curribus, exoticis cibariis & potionibus.

EPITOME FRAGMINIS Quinti.

MOSCOVITÆ irati imprecãturalicui ſuorum, vt fiat Romanæ ſiue Polonicæ religionis. adeò eam exoſam habent. Gymnaſijs literariis, dolendum, caremus. literas Moſcouiticas nihil antiquitatis cõplectentes, nullam ad virtutem efficaciã habentes edi-ſcimus, cùm idioma Ruthenum alienum ſit à nobis Lituanis, hoc eſt, Italianis, Italico ſanguine oriundis. *Lituani ab Italis orti.*

Quod ita eſſe liquet ex ſermone noſtro ſemilatino, & ex ritibus Romanorum vetuſtis, qui non ita pridem deſiere apud nos, videlicet excrematis humanis cadaueribus, auguriis, auſpicijs, alijſque ſuperſtitionibus, adhuc in quibuſdam locis durantibus maximè cultu Æſculapij, qui ſub eadem, qua olim Romam ab Epidauro commigrauerat, ſerpentis ſpecie colitur, & in veneratione habetur. coluntur & ſacri penates, mares, lares, lemures, montes, ſpecus, lacus, luci. Sed nec admodum diu ſacer ille perpetuuſq;, qui cremandis victimis Romanorum Hebreorumq; more fouebatur, extinctus eſt per baptiſmatis vndam vgnis, id eſt, ignis. Etenim & ignis, & vnda, aer, ſol, menſis, dies, noctis, ros, aurora, deus, vir, deuir, i.e. leuir, nepotis, neptis, tu, tuus, *Verba Lituanica.*

Mykolo Lietuvio knygos „De moribus...“ puslapis

DEŠIMTO FRAGMENTO IŠTRAUKA

...Mūsų kunigus smerkia ne tik pagonys, bet ir mūsų kaimynai rusai, kad jie geria vyną, kuris yra smaguriavimo dalykas, valgo mėsą ir neveda žmonų, turėdami noro sukurti panašių į save, nes niekas negali susilaikyti, jeigu kam to dievas nedavė. Graikų vienuoliai gyvena nevedę. Bet kad senovėje kunigai vesdavo žmonas, tai aišku iš daugelio Šventojo rašto vietų: Levit. 21, 3; Ezdr. 9; Dan. 14; Ez. 44; Bar. 6; Luk. 1, 10, 18; Tit. 1.

Jeigu mūsų kunigai tai darytų, susilaikydami tris dienas, prieš imdami į rankas sakramentus, jie gyventų švenčiau, negu dabar dirbtiniame celibate kad gyvena, kaip išlepę puotautojai, kurie visuomet dega aistra arba suguloves laikos, tai yra, kaip sako Sofonijus[1], suteršia šventenybes. O mes šiems samdiniams pavedame dievo garbinimo pareigą, mums, žinoma, svarbią, nors jie savo blogais papročiais daugiau rūstina dievą, negu permaldauja. Mūsų pavestas pareigas, nesirūpindami jomis, jie užkrauna vikarams, tuo tarpu patys dykinėja ir smaguriauja. Kaip tranai bičių medų, taip jie liaudies triūsą ėda, puotauja, puošniai rėdosi. Dar nesulaukę pilnų metų ir nepažinę savo prigimties, jie lengvabūdiškai stengiasi gauti bažnytines pareigas, iš karto daugelį, o paskui pasineria pasaulietiškuose ir nešvariuose reikaluose.

Ir nors seniau kunigams buvo draudžiama turėti žemės nuosavybę drauge su dievo tauta, išskyrus dešimtinę[2], bet mūsiškiai, nesitenkindami dešimtine, aukomis už nuodėmes, pirmaisiais vaisiais, įvairiausiomis pajamomis, — kurias jie gauna iš turtuolių, skurdžių, gimstančių, susituokiančių, sergančių, mirštančių, numirusių, — ir, be to, derlingiausia žeme, stengiasi dar, darydami visuomenei žalą, gauti sau iš karto daugelį bažnyčių, nusikalsdami tuo teisei ir sveikam protui, nes jie gyvena daugiau kitur, negu šiose bažnyčiose, į kurias įėjo, kaip sako viešpats, ne pro duris, bet lyg vagys ir plėšikai, ir jas išnuomoja ir parduoda pasauliečiams, pirkliams, sąvadautojams. Daug yra tokių bažnyčių, kurios niekada nematė savo ganytojų arba klebonų...

Michalonis Litvani De Moribvs Tartarorum, Litvanorum Et Moschorum, Fragmina X... Basileae... MDCXV, 40—41 psl.

---

[1] Vienas iš vadinamųjų mažųjų biblijos pranašų. [2] dešimtinė — dešimtoji ūkio pajamų ar pelno dalis, kaip duoklė bažnyčiai.

AUGUSTINAS ROTUNDAS
(? — 1582)

A. Rotundas — vienas pirmųjų Lietuvos istorikų ir publicistų, rašęs lotynų ir lenkų kalbomis. Atvykęs 1551 m. į Lietuvą ir čia paskirtas karaliaus Žygimanto Augusto sekretoriumi ir Vilniaus miesto burmistru, A. Rotundas gyveno ir dirbo Lietuvoje iki pat savo mirties, garsėdamas kaip įžymus teisininkas, valstybės ir visuomenės veikėjas.

A. Rotundas buvo ėmęs rašyti lotynų kalba Lietuvos istoriją, tačiau jos rankraštis neišliko. Iš A. Rotundui priskiriamų raštų yra žinoma trumpas Lietuvos kunigaikščių apibūdinimas ir prakalba Lietuvos Statuto lotyniškam vertimui.

A. Rotundas taip pat laikomas vienu iš autorių lenkų kalba rašyto publicistinio veikalo „Pasikalbėjimas lenko su lietuviu" („Rozmowa Polaka z Litwinem", išleista 1564 m.), kuriame polemizuojama su žinomu to meto lenkų rašytoju Ožechovskiu. Iš dedamų į chrestomatiją to veikalo, parašyto dialogo forma, ištraukų matyti aiški tendencija ginti Lietuvos valstybinį savarankiškumą ir lietuvių feodalų tautinę garbę, panaudojant atitinkamas literatūrinės išraiškos priemones (retoriką, vadinamąją dialektiką, įvairius palyginimus, sugretinimus, priešpastatymus, citatas ir pan.).

PASIKALBĖJIMAS LENKO SU LIETUVIU[1]

L e n k a s. Kas darosi vis su jumis, mieli ponai broliai (dar šitaip jus vadinsime, kol turime viltį, kad, jei dievas duos, mūsų bendra brolystė kada nors džiaugsitės)? Kas darosi, kad pagal senuosius bendrus susitarimus, protėvių, — tiek mūsų viešpaties, jo mylistos karaliaus, tiek ir mūsų, — sudarytuosius, nenorite būti su mumis vienu nedalomu kūnu, vienos galvos val-

domu? Atrodo, mus, savo brolius, didžios ir bendros meilės ryšiais susigiminiavusius, niekinate. Mūsų laisvę, už kurią didesnės ir mielesnės šiuo metu pasaulyje nerasime, nuo savęs atstumiate. Verčiau norite būti ne tik mūsų bendrojo viešpaties, bet ir lygiųjų sau nelaisvėje, negu su mumis drauge naudotis laisve, kurią mūsų protėviai iš savo viešpačių krauju ir gyvybėmis garbingai užsitarnavo.

Lietuvis. Kad ir nesuprantame vieni kitų! Norime su jumis vienybėje būti; norime laisve, kurią dievo malone jau seniai turime, naudotis, tačiau savo seniai sukurtos puikios valstybės, su jumis jungdamiesi, prarasti nenorime. Ir mums, jei norime pasirodyti gerais tėvynės vaikais, nedera prarasti jos taip, kaip jūs prie to mus vedate.

Lenkas. Dieve apsaugok! Mes nevedam prie to, kad jūs šiuo metu savo valstybę prarastumėte, bet, — kaip jūsų protėviai ją savo naudai vienu kūnu su mūsų valstybe padarė, o save ir jus, savo palikuonis, amžiams priesaika įpareigojo, kad amžinai vienas nedalomas kūnas su mumis būtumėt, — iš jūsų to norime, jog neatsiskirtumėte nuo mūsų. Nematau, kad iš to kokius nuostolius turėtumėte. Auksakalys nepraranda sidabro, kai jį su auksu sulieja ir lydinį padaro. Taip ir jūs neprarasite savo valstybės, — kuri su mūsąja lygintina kaip sidabras su auksu, — kai ją suliesite su mūsų, bet, mūsų valstybės tobulybę perėmę, dar puikesnę ją padarysite. Atleiskite man, bet jūsų valstybė niekuomet nebuvo tokia garbinga, kaip karalystė[2], ir apie ją, mano manymu, Ožechovskis[3] savo „Kvinkunkse"[4] teisingai parašė, jog Lietuvą, kol su Lenkijos karalyste nesusijungė ir neapsikrikštijo, valstybe tiek tebuvo galima pavadinti, kiek nupieštas atvaizdas ar numirėlis žmogumi vadinamas, — taigi, kaip dialektikai sako, tik dvireikšmiškai kalbant, — nes ji buvo be dievo, be karaliaus, be viešpaties, be teisės ir krikščionybės, kaip be dvasios. Užtat ir valstybe vadintis negalėjo. Betgi, kai apsikrikštiję susijungėte su mumis ir sudarėte vieną kūną, lyg susiliejote į vieną medžiagą, — nes valstybė ir yra ne kas kita, kaip vieną dievą tikinčių, vienos teisės, vieno viešpaties valdomų, visuomenės labo žiūrinčių ir juo besirūpinančių žmonių susijungimas, — turite prisipažinti, kad jūs, lietuviai, viešpatį dievą ir sūnų, kurį jis pasiuntė, Jėzų Kristų, kartu pažinę ir jo vardu apsikrikštiję, su mumis susijungėte ir tapote su mumis viena tauta, vieną dievą tikinčia ir besilaikančia jo nustatytos teisės, valdoma vieno vainikuoto viešpaties, to, kuris su karalaite Jadvyga, vengrų ir lenkų karaliaus Liudviko dukra, iš mūsų tikėjimą priėmęs, jums jį davė ir kuris mums bei jums kartu iki šių laikų laimingai viešpatauja ir, duok dieve, kad ilgai dar viešpatautų savo palikuonies, dabartinio viešpaties Žygimanto Augusto asmenyje, kurio dėka visi turime šią didžiausią tarp daugelio kitų gėrybę — laisvę. . .[5] lyg nuo velnio, kurio nelaisvėje jūs iki Jogailos ir susijungimo su mumis buvote, vėliau taip pat ir laisvę bei privilegijas drauge su mumis ir jūs gavote.

Lietuvis. Šitoks aiškinimas mums kiek pakenčiamesnis, negu kad Ožechovskio, kuris savo „Kvinkunkse" labai grubiai ir įžeidžiančiai pasakė, esą mes ir lig šiol buvome vergai, gyvendami be unijos didžiojoje kunigaikštystėje; betgi, dėkui dievui, Jogailai (su karalaite Jadvyga, kaip sakai) viešpataujant, priėmę krikščionybę ir Kristaus išvaduoti, o dvasios šventos nuprausti, atgimę bei atsinaujinę, tapome tikrai laisvais žmonėmis, visoms krikščioniškoms tautoms lygūs.

Lenkas. Pasakysiu tau teisybę, kad iš daugelio protingų žmonių girdžiu ir pats esu tos nuomonės, jog Ožechovskis savo „Kvinkunkse" be reikalo šiuo metu tai užkabina, — nes visa tai daugiau sukiršina ir išskiria, negu sujungti padeda, — ir nukrypsta toli nuo esmės. Tačiau tais savo pasakymais prieš jo argumentus nieko nepeštum: jis gabus dialektikas, tuoj griebtųsi savo žodinių gudrybių, kurių, — kaip apie save mūsų amžiaus didis ir guvus disputuotojas Bargies Paduvoje sakydavo, — turi pilną rankovę. Jis pasakytų: yra dvejopa laisvė, viena dvasinė, krikščioniškoji, antroji šio pasaulio, ir teigtų jums, kad lietuviai turi krikščioniškąją laisvę, pagal kurią ir jūsų vergai Lietuvoje laisvi, bet neturi šio pasaulio laisvės, kurią teisininkai vadina prigimtiniu galėjimu daryti, kas patinka,

išskyrus tai, ką draudžia teisiniai nuostatai. O vergiją tie patys teisininkai laiko tarptautinės teisės nuostatu, kuriuo kuris nors asmuo atiduodamas kito valdžion priešingai prigimčiai. „Kvinkunkso" autorius įrodinėja, kad jūs negalite pagal prigimtį gyventi ir daryti, kas kuriam patinka, bet priklausote kunigaikščiui, kurio valdžia jūsų atžvilgiu yra pilna ir neribota. Taigi reiktų kuo nors kitu atremti Ožechovskį, jeigu norite įrodyti, kad jūs iki šiol buvote laisvi ir galite laisvi būti be unijos su lenkais. Ir jei Ožechovskis, rašydamas apie jūsų nelaisvumą, nukrypo nuo esmės, reikia iškelti jo argumentų klaidingumą — parodyti, kad jie yra sofistiški; dialektiką reikia atremti dialektika.

L i e t u v i s. Tiesą pasakius, dialektikos aš mažai mokiausi, tačiau mokykloje esu girdėjęs, kad yra dvejopa dialektika: viena įgimta, o kita išmokta iš knygų ir lavinimusi įgyta. Tad jei ne išmoktąja, tai bent įgimtąja dialektika, tai yra dievo duotu protu, jei nebūtų nuobodu paklausyti, galima tai įrodyti, kad Ožechovskis apie mus, lietuvius, neteisingai rašo ir neteisingai tvirtina, kad mes iki šiol tebesą vergai. Tuo ir pats lengvai įsitikinsi, jeigu atmesi jo žodžius ir lenkiškosios gražbylystės papuošalus, o imsi paties dalyko esmę. Jis savo argumentus tokia teze pagrindė: priešingų dalykų ir požymiai yra priešingi. Lenkijos karalystė, kaip ir kiekviena kita karalystė, yra priešinga Lietuvos didžiajai kunigaikštystei, kaip ir kiekvienai kitai kunigaikštystei, dėl to ir žmonių papročiai kunigaikštystėse taip skiriasi nuo papročių karalystėse. Lenkijos karalystės žmonės yra laisvi, taurios ir imponuojančios galvosenos: niekas jų neslegia, niekas neengia, niekas nebaugina, — jie gyvena savo papročių puošiami skaisčioje šviesoje. O Lietuvos kunigaikštystėje, kaip priešingame dalyke, atvirkščiai, — žmonės yra vergai, žemos ir niekingos galvosenos: juos spaudžia vergovė, kuriai yra pasidavę, nuolat ta vergovė baugina, — jie gyvena tamsybėje, kur viešpatauja amžina baimė ir netvarka. Kaip gal prisimeni, tai jo žodžiai. Tai esą dėl dviejų priežasčių. Pirmoji priežastis ta, kad karalius yra renkamas, o kunigaikštis paveldi valdžią. Dėl to karaliui valdiniai savo noru pasidaro, o kunigaikščiui — gimsta. Antroji priežastis, kad kunigaikščio niekas nevaržo: kunigaikštystėje jis neturi nieko aukščiau savęs, su kuo turėtų skaitytis, užtat su valdiniais elgiasi, kaip nori, o karalius turi savo vainikuotoją, valstybės tėvą ir primą[6], savo teisėją, kaip jį vadina, kuris gali jam neleisti su valdiniais savavaliauti. O jeigu nenorėtų savo vainikuotojo, tai yra Gniezno arkivyskupo, klausyti, galima kreiptis į popiežių. Tai ir visa, mano manymu, jo išvadžiojimų grandinė bei trumpa santrauka; visi kiti tėra žodinės amplifikacijos. Tad, kaip jau minėjau, jeigu nenuobodu klausytis, norėčiau tau įrodyti, kad Ožechovskis labai nutolo nuo tiesos, prikergdamas mums vergovę ir skirtingumą tiek nuo Lenkų karalystės, tiek ir nuo kitų krikščioniškų karalysčių, ir biauriai įžeidė, apšmeižė, iškoneveikė šaunią mūsų tautą, dėkui dievui, niekuo neblogesnę už bet kurią kitą krikščionišką tautą.

L e n k a s. Mielai tavęs klausysiu, ypač dėl to, jog, būdamas neblogesnis karūnos[7] sūnus, džiaugčiausi sulaukęs, kad mūsų valstybės būtų ne du kūnai, bet vienu taptų, o iš tikrųjų sunku dviem priešingiem dalykam į vieną susilieti ir vienu pasidaryti; panašiai ir Ožechovskis savo „Kvinkunkse", kažkurioje vietoje, aiškina ir iš filosofijos net cituoja žodžius: kai požymiai tokie pat, lengva prijungti. Taip būtų tvirtesnė ir tikresnė tų valstybių unija, jeigu jų tautos būtų ne priešingos, bet viena į kitą panašios, ir jos abi viena valstybe taptų. Taigi, prašau, įrodyki tai, kad sofizmais arba suktais gudravimais Ožechovskis operuoja, o jus, lietuvius, — kuriuos mes visuose pasitarimuose, viešose ir privačiose kalbose jau daugiau kaip pusantro amžiaus savo broliais vadiname, jis, priekabių ieškodamas, vergais vadina. Iš tikrųjų ir mums, lenkams, sarmata bei gėda būtų, jei mes tiek laiko turėtume vergus savo broliais laikyti, už vergų savo dukras leisti, taip pat patys vergų dukras vesti ir pagaliau, — kas būtų mums didžiausia gėda ir negarbė, — vergams lenktis, pataikauti, tarnauti, kaip mes ligi šiol abipusiškai esame darę, nes kaip lietuvių tautos žmonės Lenkijoje, taip — tur būt, dar daugiau — mūsų lenkų

sūnūs Lietuvoje pas ponus bei lietuvius bajorus tarnauja. Pas mus Lenkijoje tai laikoma įprasta dora tarnyba. Tačiau, nors mano sūnus turėtų elgetauti, ir tai nenorėčiau ir neleisčiau, kad jis grubiam, nevalyvam, niekingam vergui, — kokiais Ožechovskis lietuvius vadina, — paduotų vandens rankoms plauti. Man ir mano namams būtų didelis įžeidimas, gėda ir negarbė, jei mano bajoriškas kraujas prieš valstietį ir vergą, kaip sakoma, kelius lenktų. Tikėk man, padarysi malonią, gražią ir garbingą paslaugą ir savo Lietuvai, ir mums, o pagaliau ir pačiam jo mylistai karaliui, — pamaldžiam ir nė trupučio į tironą nepanašiam viešpačiui, kuriam Ožechovskis didelę skriaudą kaip ir jo protėviams daro, vaizduodamas jį tironu jūsų atžvilgiu, — kai šį įžūlų ir perdaug jau smarkų Ožechovskio užsipuolimą išlukštensi ir nuplėši nuo jo gražbylystės puošmenas, kuriomis jis savo argumentus, kaip paprastai kalbėtojai daro, pridengė ir paslėpė...

Rozmowa Polaka z Litwinem... Wydał Dr. J. Korzeniowski. W Krakowie... 1890, 1—7 psl.

---

[1] Versta iš lenkų kalbos; vertė Vl. Abramavičius. [2] Lenkija. [3] S. Ožechovskis (1513—1566), lenkų publicistas, apoteozavęs ir gynęs bajorijos laisves ir propagavęs teokratinę monarchiją. [4] kvinkunksas — keturkampė piramidė, kuria S. Ožechovskis pavaizdavo Lenkiją: keturis jos šonus sudarą — tikėjimas, kunigas, altorius, karalius, o viršūnę — bažnyčia; S. Ožechovskio veikale, pavadintame taip pat „Kvinkunksu", niekinama Lietuvos didžioji kunigaikštystė ir jos bajorija: kunigaikštystėje esanti nelaisvė, vergija, o jos valdovas esąs despotas, nes jis valdovu gimstąs; aukštinama Lenkija, kaip karalystė, kurioje esanti didžiausia laisvė, nes čia karalius renkamas ir išrenkamas toks, kokio norima. [5] sekantieji žodžiai nesusiję su visu sakiniu; matyt, originale praleista jo pabaiga ir naujo sakinio pradžia, todėl trūkstami žodžiai čia pažymimi daugtaškiu. [6] primas — aukščiausias dvasininkas valstybėje; Lenkijoje primas būdavo Gniezno arkivyskupas. [7] Lenkijos.

[LIETUVOS KUNIGAIKŠČIŲ KILMĖ]

Lietuvis...iš mūsų tautos jis[1] gimė ir ne iš šiaip sau tautos, bet senesnės ir vyresnės negu Lakedemone[2] buvusi Heraklidų[3] giminė, nes mūsų kronikos išlaikė žinią, kad į šiuos kraštus jau prieš pusantro tūkstančio metų, bėgdamas iš Romos nuo Nerono žiaurumo, su savo būriu atvyko P. Libonas, kurį mūsiškiai, klaidingai iškreipę jo vardą, Palemonu vadina. Vadinamąja Venedų[4] jūra atplaukęs, jis įsikūrė pajūryje, ir tas kraštas buvo pramintas jo vardu Libonija, kurią dabar vadiname Livonija. Ir tie, kurie su juo iš Italijos atvyko, užėmė nuo pajūrio ligi Vilijos visas vietas, tuščias ir apgyventas, kurios tada buvo vadinamos Sūduva, o dabar — senu žodžiu Žemaitija vadiname[5]. Nuo šito Libono ir paeina mūsų viešpats, kaip byloja mūsų senos, rusiškai rašytos, kronikos. Libonas ir jo būrys ėmė daugintis. Vienas iš jo palikuonių, būtent Kernius, pasidalinęs su broliais palikimą, savo dalį gavo į pietus prie Vilijos. Ir kai jis važiavo į savo valdas, žmonės — tos pačios giminės ir kalbos kaip ir jis, — džiaugdamiesi valdovo atvykimu, išėjo, išskubėjo jo pasveikinti ir sustojo ant Vilijos kranto su ilgais trimitais, kuriuos ligi šiolei valstiečių tarpe girdime, — jie savo išvaizda primena romėnų lazdas arba krivūles, kurias pagonių vyskupai pašventinimui ceremonijose vartodavo ir kurios buvo vadinamos *lituus*. Nuo šio žodžio Kernius tuos žmones pavadino lituanais [lietuviais], arba — nuo *litus* [krantas], ant kurio stovėjo trimituodami, ir *tuba* [trimitas] — litubanais. Šis Kernius, įkūręs Kernavę už penkių mylių nuo Vilniaus, pavadino ją savo vardu. Jis turėjo dukrą Pajautą, kurią išleido už savo tautos kunigaikščio Žinimbudo, turėjusio centaurų herbą. Žinimbudas, vedęs Kerniaus dukterį, įsiviešpatavo Lietuvoje, o jo brolis Gnubutas, likęs tėvonijoje, viešpatavo Livonijoje ir Žemaitijoje. Šio Gnubuto vaikaitį ar palikuonį, kuris vadinosi Radvila[6], gerbiame už tai, kad jis sumušė totorius ir pradėjo veržtis toliau į pietus ir kad Rusia jam geruoju pasidavė. Rusų kalba su lietuvių tada ėmė maišytis, nes rusai buvo karingi,

gražūs ir malonūs lietuviams žmonės, ir jų dėlei lietuviai ėmė rusiškai kalbėti. Rusų tauta, kurią vėliau nuo žodžio *sława* [šlovė] ar *słowo* [žodis] slavais ėmė vadinti, buvo jau paplitusi didžiojoje Europos dalyje, o lietuvių kalba tebuvo vartojama tik čia jūros pakrantėje, — kur šiuo metu Prūsija, Žemaitija, Livonija, — iki Vilijos. Matyt, tas pats Radvila ir Gardiną įkūrė...

Vytenis, mūsų viešpaties sentėvis, paveldėjęs sostą Lietuvoje, pradėjo viešpatauti kiek prieš Vladislovo Lokietkos karaliavimą Lenkijoje, nes jo sūnus Gediminas buvo išleidęs savo dukrą už Lokietkos sūnaus, kaip iš savo lenkiškos kronikos[7] žinote. Bet tos kronikos iš tikrųjų nei jums, nei mums neteisingos, nes Gediminui, Jogailos seneliui, ir negarbingą kilmę ir klastą prikiša: esą jis arklininku ar arklidžių prižiūrėtoju tarnavęs pas Lietuvos kunigaikštį, kurį klastingai nužudęs ir pats kunigaikštystę užvaldęs. Jeigu iš tikrųjų taip būtų buvę, tai kaip karalius Lokietka, būdamas toks taurus ir narsus, būtų leidęs, kad jo sūnus prasčioko ir dar savo viešpaties žudiko dukrą, o kas biauriausia — pagonę, vestų ir tuo pačiu jo karališkuosius namus taip pažemintų, visai lenkų tautai ir karalystei amžiną negarbę ir gėdą užtrauktų? Man atrodo, kad ši klaida štai kaip yra atsiradusi. Rimanto pageidavimu, Vytenį išrinkus Lietuvos valdovu, buvo likęs vienas palikuonis, vardu Drakolitas, atrodo, vaikaitis Danimanto, kurį, kaip jau minėjau, Rimantas, keršydamas už tėvą[8], nužudė. Jį kryžiuočiai norėjo pasodinti Lietuvos kunigaikščio soste, o Gediminą, Vytenio sūnų, pašalinti. Dievas padėjo Gediminui, nes Drakolitas žuvo. Bet kadangi Drakolitas buvo iš viešpataujančios giminės, o Gediminas — sūnus to[9], kuris tarnavo pas Drakolito tėvo dėdę, sakykim kad ir arklininku, — kryžiuočiai, degdami neapykanta, paskleidė gandą, jog, girdi, tarnas, tai yra Gediminas, kurio tėvas tarnavęs Drakolito dėdei, savo viešpatį, tai yra Drakolitą, nužudęs, — arklidžių prižiūrėtojas tapęs kunigaikščiu. Taigi šiuos piktus jų prasimanymus ir perėmė jūsų kronikininkai. O tai jau buvo ne tarnas, bet teisėtas viešpats, kurio tėvui tikrasis įpėdinis pavedė kunigaikštystę ir kurį valdiniai taip pat pripažino. Taigi iš šitokios labai senos ir, ačiū dievui, taurios, kilnios ir garbingos giminės, bet ne iš arklidžių prižiūrėtojo kilusios, kaip jūsų kronikos porina, teisėtą turime viešpatį, nes jis, kaip Libono palikuonis, valdžią iš Centaurų perėmė su herbu, tai yra vyčiu. Mat, Narimantas, Traidenio bei Danimanto brolis, narsumu pagarsėjęs Lietuvos kunigaikštis, norėdamas, kad jo įpėdiniai kunigaikščiai būtų narsūs ir visuomet kovai pasiruošę, pasirinko sau herbu raitą šarvuotą vytį su pakeltu kalaviju. Tą herbą Lietuvos kunigaikščiai amžinai turėjo naudoti savo antspauduose, pasekdami jo drąsa ir narsumu, o Centaurų herbą jis paliko dėdėms ir broliams. Esu įsitikinęs, jog ir jūs, mūsų broliai, šios giminės nemainytumėte į kitą, kad ir tauriausią visame pasaulyje, ir mes mielai pripažįstame, kad iš šios šventos giminės mums valdovas gimsta, o jums tampa[10]...

Rozmowa Polaka z Litwinem... Wydał Dr. J. Korzeniowski. W Krakowie... 1890, 67—71 psl.

---

[1] Didysis Lietuvos kunigaikštis. [2] Spartoje. [3] Heraklo palikuonių. [4] Baltijos; venedai (vendai) gyveno Vislos žemupyje ir prie Baltijos jūros. [5] originale *które zwano Sudinos, teraz Smudinos zowiemy;* autorius čia sutapatina istoriniuose šaltiniuose randamą sūduvių vardą *(Sudinoi)* su lenkišku žemaičių vardu *(Żmudzini).* [6] Radvila čia įvestas vietoj metraščiuose minimo Erdvilo. [7] M. Miechovitos „Chronica Polonorum" (1521, 264 psl.). [8] Traidenį. [9] Vytenio. [10] yra jūsų išrenkamas.

MARTYNAS MAŽVYDAS

(?—1563)

M. Mažvydas — pirmosios lietuviškos knygos, antrašte „Katekizmo prasti žodžiai" („Catechismvsa prasty szadei"), sudarytojas, parengęs ir išleidęs ją 1547 m. Karaliaučiuje, į kurį jis atvyko iš Lietuvos. Mažvydo parengtoje knygoje, be jo paties parašytų ir išverstų tekstų, yra ir kitiems autoriams priklausančių tekstų.

Iš pirmosios lietuviškos knygos chrestomatijoje pateikiama abi prakalbos ir eiliuotos lotyniškos dedikacijos vertimas, iš kurios matyti, kad leidinys buvo skiriamas Lietuvos didžiosios kunigaikštystės gyventojams; lotyniškai rašytoji prakalba išversta į lietuvių kalbą. Lietuviškoji prakalba — „Knygelės pačios bylo lietuvininkump ir žemaičiump" — duoda svarbių žinių apie ano meto lietuvių liaudies būklę; ji yra pirmasis lietuviškas eilėraštis. Šioje prakalboje 3—19 eilučių pirmosiomis raidėmis M. Mažvydas akrosticho būdu įrašė savo pavardę.

Be to, čia spausdinamas prierašas prie knygoje įdėto pirmojo lietuviško elementoriaus — „Pigaus ir trumpo mokslo skaityti ir rašyti", o taip pat eiliuotas knygos autoriaus kreipimasis — „Skaitytojop". Ištraukos iš „Urėdų" skyriaus yra pirmieji į lietuvių kalbą išversti biblijos (Naujojo testamento) tekstai, kuriais reiškiamos reformacijos judėjimui būdingos tendencijos. Iš knygos giesmynėlio, kurį sudaro paties M. Mažvydo ir jo amžininkų — A. Kulviečio, S. Rapolionio, A. Jomanto ir kitų originalūs bei verstiniai kūriniai, dedama giesmė „Litanija, naujai suguldyta". Šioje giesmėje, kurią iš vokiečių kalbos išvertė J. Zablockis, atsispindi kai kurie laikotarpio bruožai.

Be „Katekizmo", Mažvydas dar parengė ir keletą kitų lietuviškų leidinių. Iš M. Mažvydo parengto giesmyno — „Giesmių krikščioniškų", kurias jau po jo mirties išleido B. Vilentas (I d. 1566 m., II d. 1570), čia spausdinama nežinomo autoriaus giesmė apie marą ir A. Jomanto versta psalmė. Giesmės pirmuosiuose posmuose realistiškai vaizduojamos 1529 m. ir 1549 m. Lietuvoje siautusios siaubingos maro epidemijos.

M. Mažvydo, uolaus reformacijos šalininko, pažiūroms atskleisti dedama ištrauka iš jo laiško, rašyto Ragainėje, kur jis 14 metų buvo protestantų kunigas (pastorius).

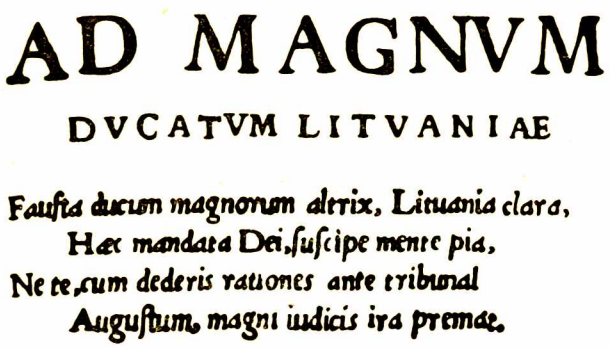

DIDŽIAJAI LIETUVOS KUNIGAIKŠTYSTEI[1]

Laimingoji tėvyne didžių valdovų, garsinga
Lietuva, dievo žodžius gryna priimki širdim,
Kad, kai duosi teisme aukštajam apyskaitą savo,
Neprispaustų tavęs pyktis teisėjo baisaus.

Pirmoji lietuviška knyga. 1947, 89 psl.

[1] Dedikacijos vertimas iš lotynų kalbos.

✻

BAŽNYČIOS LIETUVOJE GANYTOJAMS IR TARNAMS MALONĖ IR RAMYBĖ[1]

Kai kurie per daug apriboja švento rašto turėjimą, jį skirdami tik kunigų šeimai, o išskirdami liaudį. Jie šaukia apie šventenybių sutepimą, paslapčių išniekinimą ir kad, esą, plačiai atsivertų durys viešiesiems ir namų nesutarimams, jei laikytum reikalingu dalyku prileisti prastuomenę. Dėl to jie budriai saugo, kad nė vienas žmogus, kalbąs gimtąja kalba, neįeitų į šią apaštalų ir pranašų šventovę.

Tačiau šioji skriauda yra nepakenčiama. Kas, sakykite, gali būti neteisingiau, kaip atstumti liaudį nuo visiems priklausančių šventenybių, nuo kurių būti nuošalyje niekas negali be nuostolio savo sielai ir amžinajam gyvenimui? Kurios gi šventenybės yra bendresnės, kurios reikalingesnės liaudžiai už dangiškąjį mokslą? Juk jis tiktai vienas, tarytum koks vieškelis, visiems lygiai nustato bei parodo tikrą amžinojo išganymo kelią. Iš tikrųjų tiek liaudžiai, tiek ir kilmingiesiems yra reikalingas dangiškasis mokslas, kuris moko ir nurodo, ko dievas reikalauja iš mūsų, ką mes galime tesėti, kodėl reikia siekti amžinojo išganymo ir t. t.

Kadangi šis mokslas skirtas visiems be išimties, todėl visai neteisingai jis yra padaromas atskirų asmenų nuosavybe. Amžinojo gyvenimo laimėjimas yra bendra ir visiems priklausanti gėrybė. Kas galės tai paneigti? Dievas nori, kad visi būtų išganyti. Kodėl tad šventasis raštas, kuris yra, kaip minėjau, ypatinga priemonė išganymui laimėti, neturėtų būti laikomas visuotine ir bendrąja visų gėrybe? Todėl, kilmingieji, prileiskite žmones ir prie tų šventenybių, kurios jiems priklauso arba neabejotinai su jumis yra bendros.

Nekalbėsiu čia apie gilesnius religijų ginčijamus klausimus. Apie juos prasta minia negali pareikšti savo nuomonės, tačiau katekizmą išmokti ir turi, ir gali... Taigi jūsų, ganytojai, buvo pareiga šį kūdikėlių mokslą (kuris senovėje buvo pavadintas katekizmu) pateikti tamsiems žmonėms... Pagalvokite, prašau jus, koks baisus dalykas yra dievo nepažinimas, koks biaurus sielų maras yra stabmeldystė, koks siautėjimas velnio, slankiojančio ir vis naują stabmeldystę bei klaidingą tikėjimą sėjančio.

Toliau, — ne be didelio skausmo tatai miniu, — kokia nekultūringa ir tamsi, nepažįstanti jokio dievotumo ir krikščionių religijos yra mūsų tauta, palyginus su kitomis tautomis. Kaip maža rastum liaudyje tokių, kurie, — jau nesakau, kad teisingai mokėtų visą katekizmo mokslą, bet, — įstengtų ištarti bent pirmąjį viešpaties maldos žodį. Netgi — ir tai baisiausia — daugelis dar ir dabar visų akivaizdoje atlieka ir viešai išpažįsta stabmeldystę: vieni medžius, upes, kiti žalčius, dar kiti ką kita garbina, atiduodami jiems dievišką šlovę. Yra tokių, kurie Perkūnui daro įžadus; kai kurie pasėlių dėlei garbina Laukosargą, o gyvulių — Žemėpatį. Kurie linksta į piktus darbus, savo dievais išpažįsta aitvarus ir kaukus. Bet nedaugelis tepagalvoja, kokią baisią dievo rūstybę užsitraukia dėl šių piktadarybių, nors šventas Paulius lygiai kaltais paskelbs tiek tuos, kurie savo nesipriešinimu palaiko jas, tiek tuos, kurių kaltumą parodo aiškūs jų nusižengimai. . .

Jums, gerbiamieji ganytojai ir mokytojai, pateikiame tokio katekizmo pavyzdį, neišdailintą ir trumpą, — ir tai mūsų lietuvių kalba, būdami pasiryžę, dievui padedant, netrukus jums duoti šį tą didesnio ir geresnio, jei tik šiame mažame dalyke pamatysiu jūsų malonų palankumą.

Likite sveiki.

Pirmoji lietuviška knyga. 1947, 3—7, 91—93 psl.

---

[1] „Katekizmo" pratarmės, parašytos Karaliaučiaus universiteto rektoriaus prof. F. Stafilo, vertimas iš lotynų kalbos. Vertė M. Ročka.

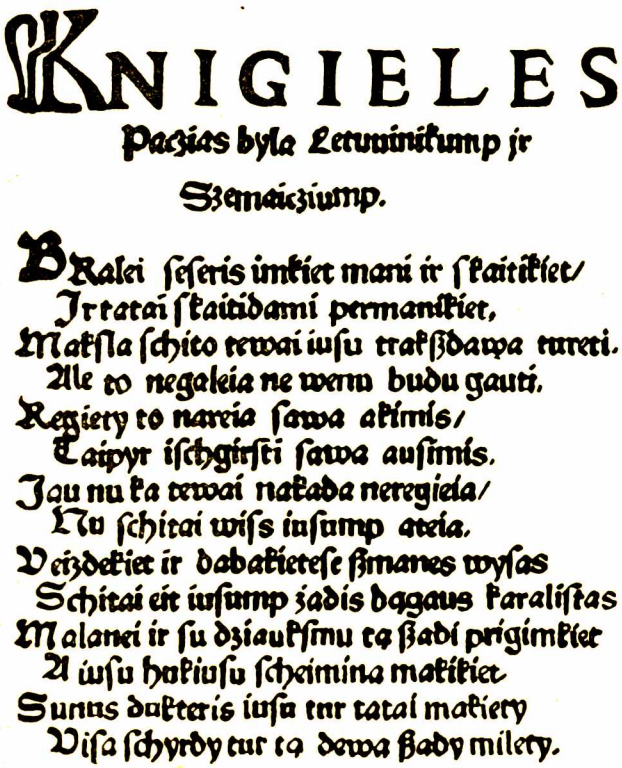

KNIGIELES

Paczias byla Letuuinikump jr

Szemaicziump.

Bralei seseris imkiet mani ir skaitikiet/
Jr tatai skaitidami permanikiet,
Maksla schito tewai iusu trakßdawa tureti.
Ale to negaleia ne wenu budu gauti.
Regiety to nareia sawa akimis/
Taipyr ischgirsti sawa ausimis.
Jau nu ka tewai nakada neregieia/
Nu schitai wiss iusump ateia.
Veizdekiet ir dabakietese ßmanes wysas
Schitai eit iusump žadis dagaus karalistas
Malanei ir su dziauksmu tą ßadi prigimkiet
A iusu hukiusu scheimina makikiet
Sunus dukteris iusu tur tatai makiety
Visa schyrdy tur tą dewa ßady milety.

KNYGELĖS PAČIOS BYLO[1] LIETUVININKUMP IR ŽEMAIČIUMP

Broliai seserys, imkit mane ir skaitykit
Ir tatai skaitydami permanykit.
Mokslo šito tėvai jūsų trokšdavo turėti,
Ale to negalėjo nė vienu būdu gauti.
Regėti to norėjo savo akimis,
Taip ir išgirsti savo ausimis.
Jau nūn, ko tėvai niekada neregėjo,
Nūn šitai vis jūsump atėjo.
Veizdėkit ir dabokitėsi žmones visos,
Šitai eit[2] jūsump žodis dangaus karalystos!
Maloniai ir su džiaugsmu tą žodį priimkit,
O jūsų ūkiuose šeimyną mokykit.
Sūnūs, dukterys jūsų tur tatai mokėti,
Visa širdžia tur tą dievo žodį mylėti.

Jei bralei ſeſeris tus ßadzius nepapeikſit
Dewa tewa ir ſunu ſau milu padariſit.
Jr paſchlawinti pa akimis dewa buſit.
Viſoſu daikteſu palaimi tureſit.
Schitu makſlu dewa tikrai paßyſyt
Jr dagaus karaliſtaſp priſiartyſyt.
Neußtrukiet bralei ſeſeriſ manes ſkaitity
Jei pagal wales dewa narit giwenty.
Jei kas ſchwenta gieſme nar giedaty
Mane po akimis ſawa tur turety.
Diena ir nakti preg ſawes mani laikikiet
Jr nekada manes nog iuſu nearmeſkiet.
Jei kurſai mane nog ſawes atmes
Taſai newena paßirka manip negaus.
Aſch ſakau iog takſai wiſada tur kleidety
Jr ape ſweikata ſawa netur neka ßinaty.
Kurſai nenareru to makſla ßinaty ir makiety
Taſai amßinaſu tamſibeſu tur buti.
Tadrin ius ßmaneß maneſp priſiartynkiet
Jr pagal to ſchwenta makſla giwenkiet.
Tamſibes ſenaſes nog iuſu ſchalin atwariſit
Sunus dukteris nog iu iſchgielbeſit
Jei tą maßa krikſczianiu makſla makieſit.
Jr pagal io ims paris ſawe rediſit.
Kaukus Szemeparis ir laukaſargus pameſ-
Viſas welniuwas deiwes apleiſkiet. (kiet
Tos deiwes negal iums neka giera doty
Bet tur wyſus amßinai prapuldinty.
Sweikata wiſus diaktus nog to dewa tu-
Kurio priſakimus czia manip regit. (rit.
Taſai dewas dagu ßeme ßadziu wenu ſutwere
Schytu budu ßmanes ir wiſus daiktus pa-
date.
Taſſai kaßnam ßmagui wenas gal padety
Sweikata ir palaimi taſſai gal pridoty.
Taſſai Diews wyſas ßmanes nar didei mileti
Dagaus karaliſte dawanai nar dawanati
Aithwars ir deiwes to negal padariti
Beth ing peklas ugni weikiaus gal iſtumti
Pameſkiet tas deiwes dewap didziap priſta
Schitą makſla wiſy likſmai preimkiet. (kiet
Taſſai marias tur teiſei ius iſchmakity
Kaip dewa turit paßinti pregtam irgarbinti.
Taſſai marias roda tikra kiely dewa ſunauſp
Muſu iſchganitaiap Jeſauſp Chriſtauſp.
Schitą ſunu ir tewa tikrai paßiſit

Jei, broliai seserys, tuos žodžius nepapeiksit,
Dievą tėvą ir sūnų sau mielu[3] padarysit
Ir pašlovinti po akimis[4] dievo būsit,
Visuose daiktuose palaimą turėsit.
Šituo mokslu[5] dievą tikrai pažinsit
Ir dangaus karalystosp prisiartinsit.
Neužtrukit, broliai seserys, manęs skaityti,
Jei pagal valią dievo norit gyventi.
Jei kas šventą giesmę nor[6] giedoti,
Mane po akimis savo tur turėti.
Dieną ir naktį prieg savęs mane laikykit
Ir niekada manęs nuog jūsų neatmeskit.
Jei kursai mane nuog savęs atmes,
Tasai nė vieno pažytko[7] manip negaus.
Aš sakau, jog toksai visada tur kleidėti[8]
Ir apie sveikatą savo netur nieko žinoti.
Kursai nenorėtų to mokslo žinoti ir mokėti,
Tasai amžinose tamsybėse tur būti.
Todrin[9] jūs, žmones, manęsp prisiartinkit
Ir pagal tą šventą mokslą gyvenkit.
Tamsybes senąsias nuog jūsų šalin atvarysit[10],
Sūnus, dukteris nuog jų išgelbėsit,
Jei tą mažą krikščionių mokslą mokėsit
Ir pagal jį jūs patys save rėdysit[11].
Kaukus,[12] žemėpačius[13] ir laukosargus[14]
[pameskit,
Visas velniuvas[15], deives apleiskit:
Tos deivės negal jums nieko gero duoti,
Bet tur visus amžinai prapuldyti.
Sveikatą, visus daiktus nuog to dievo turit,
Kurio prisakymus čia manip regit.
Tasai dievas dangų, žemę žodžiu vienu sutvėrė,
Šituo būdu žmones ir visus daiktus padarė, —
Tasai kožnam žmogui vienas gal padėti,
Sveikatą ir palaimą tasai gal priduoti.
Tasai dievs visas žmones nor didžiai mylėti,
Dangaus karalystę dovanai nor dovanoti,
Aitvars ir deivės to negal padaryti,
Bet ing peklos[16] ugnį veikiau gal įstumti.
Pameskit tas deives, dievop didžiop pristokit,
Šitą mokslą visi linksmai priimkit:
Tasai mokslas tur teisiai jus išmokyti,
Kaip dievą turit pažinti, priegtam ir garbinti,
Tasai mokslas rodo tikrą kelią dievo sūnausp,
Mūsų išganytojop Jėzausp Kristausp.
Šitą sūnų ir tėvą tikrai pažinsit,
Jei tą mokslą gerai mokėsit ir permanysit.

Jei tą makſla gierai makieſit ir permaniſit.
B ſchito makſla ßmanes regit kleidenczias
Jr deiwiu ſchimtą(iei tatai nemaß)turinczias
Aſch ßinau ir tatai dreſu czia ſakiti
Jag ſchimty ßmaniu wena negaleczia atraſti
Kurſai wena ßadi dewa priſakima makietu
Jr pateriaus bendu ßadziu atmintu
Jei klauſy ßmagu biau maki pateri bilaty
Priſakimus Diewa biau galetu atminti.
Veras krikſczianiu ſtraipſczius ar gali ſkaitity
Ape duſchas iſchganima biau gali ką ßinaty
Zatagamis tau ßmagus tur akſakiti
Jag giereſnei atmen arty nent pateri bilati.
Dewa priſakimu bila aſch nekada negirdeiau
Nei ſtraipſcziu weras krikſczianiu ſkaicziau.
Baßniczia nog deſchimes metu nebuwau
Tektai ſuburtiniſkie ant burtas wei ıdedauau.
Begiereſny ſu ſchwenta burtiniſkie gaidi wal-
Neig baßniczio ſchaukima ßeku glauſiti (giti
Ach panai klauſikiet ir permanikiet
Balſus tus iuſu ßmaniu iſchgirſkiet.
Tu duſchas dews nog iuſu nares tureti
Kurias iums ig rękas dewe rediti.
Hei weſpatis wiſaky ant ßmaniu ſuſimilkie:
Kunigump ßekump ßmanes tremkiet. (kiet
Kiek nedelias baßniczian waikſcziati priſaki
Kunigus idant makitu ßmanes ragynkiet
Plebanus kunigus wenu balſu praſchũkiet
Idant ta maxla neſleptu didei melſkiet.
Jei kunigai tygietu tą makſla patis ſakiti
Jus galeſit hukiuſu ßmanes makinti
Bet kunigu ira vredas ßmanes makiti
Bo ant to wiſy ira apſkyrty.
O ius kunigai pagal iuſu ſena vredą
Makikiet ßmanes tatai wiſas paklida.
Schitai turit trumpa makſla krikſchianiſtes
Pagal buda ſenaſes baßniczias.
Skaitikiet ir dokiet ig rękas kiewaika
Kaip ßemaiczia ta ipir letuwynika.
Ragynkiet ßmanes to trumpa maxla ũſchma
Bekurio plateſnis makſlas negal ſtawieti (kti
Jei to trumpa makſla makiti vßtruksle
A weles iuſu amßinai praßudiſit.
To del kunigai ant awelių ſuſimilkieteſe
Aſchtra ſuda ir narſa dewa biakieteſe.
Be giereſni czia dewa ządziu ßmanes makinti
Nent aſchtra ſuda alba narſa dewa tureti.

Be šito mokslo žmones regit kleidinčias[17]
Ir deivių šimtą (jei tatai nemaž) turinčias.
Aš žinau ir tatai drėsu[18] čia sakyti,
Jog šimte žmonių vieno negalėčiau atrasti,
Kursai vieną žodį dievo prisakymo mokėtų
Ir poteriaus bent du žodžiu atmintų.
Jei klausi žmogų: „Bau[19] moki poterį byloti?
Prisakymus dievo bau galėtų[20] atminti?
Vieros[21] krikščionių straipsčius[22] ar gali
[skaityti?
Apie dūšios[23] išganymą bau gali ką žinoti?" —
Zatagamis[24] tau žmogus tur atsakyti,
Jog geresniai atmen arti, nent[25] poterį byloti:
„Dievo prisakymų, — bylo[26], — aš niekada
[negirdėjau,
Nei straipsčių vieros krikščionių skaičiau!
Bažnyčioj nuog dešimties metų nebuvau,
Tiktai su burtininke ant burtų veizdėdavau:
Be geresni[27] su šventa burtininke gaidį
[valgyti[28],
Neig bažnyčioj šaukimo žekų[29] klausyti."
Ak ponai, klausykit ir permanykit!
Balsus tuos jūsų žmonių išgirskit!
Tų dūšias dievs nuog jūsų norės turėti,
Kurias jums ing rankas davė rėdyti.
Ei viešpatys visokie, ant žmonių susimilkit!
Kunigump, žekump žmones tremkit!
Kiek nedėlios[30] bažnyčion vaikščioti prisakykit,
Kunigus, idant mokytų žmones, raginkit!
Klebonus, kunigus vienu balsu prašykit,
Idant to mokslo neslėptų, didžiai melskit.
Jei kunigai tingėtų tą mokslą patys sakyti,
Jūs galėsit ūkiuose žmones mokyti.
Bet kunigų yra urėdas[31] žmones mokyti,
Bo[32] ant to visi yra apskirti.
O jūs, kunigai, pagal jūsų seną urėdą
Mokykit žmones, tatai[33] visos paklydo!
Šitai turit trumpą mokslą krikščionystės
Pagal būdą senosios bažnyčios.
Skaitykit ir duokit ing rankas kiek vaiko[34],
Kaip žemaičio, taip ir lietuvininko.
Raginkit žmones to trumpo mokslo išmokti,
Be kurio platesnis mokslas negal stovėti[35].
Jei to trumpo mokslo mokyti užtruksit,
Aveles jūsų amžinai pražudysit.
Todėl, kunigai, ant avelių susimilkitėsi,
Aštraus sūdo[36] ir narso[37] dievo bijokitėsi, —
Be geresni čia dievo žodžių žmones mokyti,
Nent aštrų sūdą alba narsą dievo turėti.

Delto rekaſn ſchito makſla trumpa imkiet
Jr aweles iuſu tu mażu dewa maxlu penekiet
Priegtam plateſnia maxla kiek denas laukiet
Jr ilgai dewa walio ant ſweta giwenkiet
Diewa ßadzia karſchtei diena ſr nakti eſchka
A mana darba vß gier prymkiet. (kiet.

Dėl to rankosn šitą mokslą trumpą imkit
Ir aveles jūsų tuo mažu dievo mokslu penėkit,
Priegtam platesnio mokslo kiek dienos[38] laukit
Ir ilgai dievo valioj ant svieto[39] gyvenkit,
Dievo žodžio karštai dieną ir naktį ieškokit,
O mano darbą už ger pr'imkit.

Pirmoji lietuviška knyga. 1947, 95—99 psl.

[1] Byloja — kalba. [2] eina. [3] mielus; *mielu* — dviskaitos galininkas, bet čia gali būti ir vienaskaitos įnagininkas. [4] akyse, po akių, akivaizdoje. [5] iš šito mokslo, t. y. iš šitos knygos. [6] nori. [7] jokios naudos. [8] klaidžioti, klysti. [9] todėl. [10] nuvarysit. [11] elgsitės, tvarkysitės. [12] namų dievaičius. [13] gyvulių dievus (pagal Pretorijų, gyv. XVII a., *žemėpatis* — sodybos, laukų-javų ir gyvulių dievas). [14] pasėlių bei javų dievus. [15] velnius, piktas dvasias, velniškus darbus. [16] pragaro. [17] klaidžiojančias, klystančias; *žmones* senovėje buvo moteriškosios giminės. [18] drįstu. [19] ar, gal. [20] galėtum. [21] tikėjimo. [22] straipsnius, artikulus. [23] sielos. [24] tuojau. [25] negu. [26] byloja — kalba, sako. [27] nes geriau. [28] apeiginis valgymas. [29] mokinių. [30] kiekvieną sekmadienį. [31] pareiga, tarnyba. [32] nes. [33] o tai. [34] kiekvieno vaiko. [35] nėra įmanomas, galimas. [36] teismo. [37] rūstybės. [38] kiekvieną dieną. [39] pasaulyje.

✲

PIGUS IR TRUMPAS MOKSLAS SKAITYTI IR RAŠYTI

Gals to makſla, Jſchminteygas makitos
bernelia daugiu ſyllaabiſaturas
seneapſun kin, Bet ſkaitiei tur
io weikiaus makitį.

Suneley makikieteſe weikiaus nepateikiet
Pateikaudame tewų labia netrekiet.

...Gals to mokslo. Išmintingas mokytojas bernelio[1] daugiu silabizatūros[2] teneapsunkin, bet skaityti tur juo veikiau mokyti.

Sūneliai, mokykitės veikiau, nepateikit[3].
Pateikaudami tėvų lobio netrėkit[4].

Catechismusa Prasty Szadei... Karaliavczui... MDXLVII, 16 psl.

[1] Vaiko. [2] skiemenavimo, „slebizavimo". [3] negaiškit, nedykinėkit, netingėkit. [4] neeikvokit; o gal orig. *netrekiet* korektūros klaida vietoj *neteksiet* — neteksit?

✲

[IŠ URĖDŲ[1]]

Ape tarnus Bażniczias
tatai eſti ape Kunigus.
1. Timoth. iij.

Kunigai ſchito budu weßliby, ne dwileßu
wei ir ne girtukles tur baty kurie tur turetį
makſla weras ſu czyſta ſamniene. Jr tus
pirm tur iſchmegyntį, potam taip te ſlużį
idanti negaletu ne wenas ius kaltinti. Ma
teris taipaiau te tur weßlibas, ne patwa-
lanczias, treſwas, wernas wiſamy.

APIE TARNUS BAŽNYČIOS,
TATAI ESTI APIE KUNIGUS

1 Timot. 3

Kunigai šituo būdu viežlybi, ne dviliežuviai ir ne girtuoklės tur būti, kurie tur turėti mokslą vieros[2] su čysta[3] samniene[4]. Ir tuos pirm tur išmėginti, potam taip teslužija[5], idant negalėtų nė vienas juos kaltinti. Moteris teipojau tetur vežlybas[6], nepatvarojančias[7], trezvas[8], viernas[9] visame.

Kaplanai[10] testa[11] vienos motės[12] vyrai, kurie sūnus savo gerai tevaldo su tikrąja savo šeimyna. Bo kurie gerai služija[13], randa sau vietą

Kaplanai testa wenas mateis wirai, ku-
re sunus sana gierai te walda su tikraie sa-
wa scheimina. Bo kure gierai slußij
rąnd sauweta giera, ir dide walniste wera.
kuri est pateme Jesuse Christuse.

gerą ir didę valnystę[14] vieroj, kuri esti pačiame Jėzuse Kristuse.

Pirmoji lietuviška knyga. 1947, 117 psl.

[1] Pareigos, tarnyba. [2] tikėjimo. [3] švaria, nekalta. [4] sąžine. [5] tetarnauja. [6] padorias, garbingas. [7] nešmeižiančias, neapkalbinėjančias. [8] blaivias. [9] ištikimas. [10] kunigai. [11] tebūnie. [12] žmonos, moters; žodis *motė* seniau buvo vartojamas ir žodžio *žmona* prasme. [13] tarnauja. [14] laisvę.

✻

Vredas Materu.

Ephesumpi. v. Galwagi.

MAteris tikrims wirams bukiet pa-
dotas kaipo ir Panui. Ba wiras esti gal-
wa matriskies, kaipo ijr Christus esti gal-
ua Baßniczias, ir tassai patis esti, kurssai
dosti sweikata kunui. Atadel kurio budu
Baßniczie padota esti Christui, taipo ijr
materis sawa wiramus padotas testa-
wi wysa mij.

URĖDAS MOTERŲ

Efezumpi V galvoje[1]

Moterys tikriems[2] vyrams būkit paduotos[3] kaipo ir ponui[4]. Bo vyras esti galva motriškės, kaipo ir Kristus esti galva bažnyčios, ir tasai patis esti, kursai duosti[5] sveikatą kūnui. O todėl, kuriuo būdu bažnyčia paduota esti Kristui, taipo ir moterys savo vyramus paduotos testovi[6] visame.

Pirmoji lietuviška knyga. 1947, 121 psl.

[1] Apaštalo Povilo laiško efeziečiams penktame perskyrime (Efez. 5). [2] čia — tiems, su kuriais sutuoktos. [3] pavaldžios, paklusnios, atsidavusios. [4] viešpačiui, dievui. [5] duoda. [6] tebūnie, teesie.

✻

Vredas wijsakiu wesch-
patu, alba panu, priesch tarnus.

Collo. iiij.

IVss Panai teisibe ijr gieribe tarnamus
pridokiet, ßinadamij iagi ijr iuss turit
Pana Dąngui.

Ephe. vj.

Jr iuss Panai taipagi darikiet prisch anus
atleißdamij grassimus alba krieschtaugi-
mus, ßinadamij, iagi ijr iussu pacziu Pa-
nas esti dąngusu ijr netur pawyzdźia ant
weidu.

URĖDAS VISOKIŲ VIEŠPAČIŲ, ALBA[1] PONŲ, PRIEŠ TARNUS[2]

Kolos. 4

Jūs, ponai, teisybę ir gėrybę tarnamus priduokit[3], žinodami, jogi ir jūs turit poną danguje.

Efez. 6

Ir jūs, ponai, taipogi darykit prieš anuos[4], atleisdami grasymus[5] alba kerštaujimus[6], žinodami, jogi ir jūsų pačių ponas esti danguose ir netur pavyzdžio ant veidų[7].

Pirmoji lietuviška knyga. 1947, 123 psl.

[1] Arba. [2] dėl tarnų, tarnų atžvilgiu. [3] atiduokit, darykit. [4] elkitės su anais. [5] grasinimus. [6] kerštavimus. [7] nežiūri asmens, t. y. neatsižvelgs į žmogaus kilmę, o žiūrės į jo nuopelnus.

Skaititaiap.

Bralau milasis, skaitidams tatai ßinasy/
Jag tassai ließuwis dabar reischkiesy.
Todrin iei rassy kaky paklidima/
Pataisik, bewysakia vßwidegima.

SKAITYTOJOP

Brolau mielasis, skaitydams tatai žinosi,
Jog tasai liežuvis[1] dabar reiškiasi[2].
Todrin, jei rasi kokį paklydimą,
Pataisyk be visokio užvydėjimo[3].

Pirmoji lietuviška knyga. 1947, 126 psl.

---

[1] Ta kalba, t. y. lietuvių. [2] pasireiškia, pirmą kartą spausdintu žodžiu pasirodo. [3] be jokio pavydo.

Litania nau ieij suguldi-ta ant tas notas kaipa giestisy Tiewe musu danguiesis.

LITANIJA NAUJAI SUGULDYTA[1]

ant tos natos, kaip giestisi
Tėve mūsų dangujęsis

Apgink tu mus tawa ranka/
Nog piktibiu ir kiek greka/
Nog kariaugima ir kawu/
Nog branguma didzia iawu/
Nog vgnis wandens ir mara/
Saugak tu mus sunus sawa.

. . . . . .

Apgink tu mus tavo ranka
Nuog piktybių ir kiek grieko[2],
Nuog kariavimo ir kovų,
Nuog brangumo didžio javų.
Nuog ugnies, vandens ir maro
Saugok tu mus, sūnus savo.

Liepk Cesarians Maiestatui/
pagal tawes ieib reditu/
Jeib krikscziaus mus apgintu/
Ir pakaiui mus laikitu/
Nogi neprieteliaus Turka/
Diewe saugak tawa ranka.

. . . . . .

Liepk ciesoriaus majestotui[3],
Pagal tave jeib[4] rėdytų,
Jeib krikščionius mus apgintų
Ir pakajuj[5] mus laikytų.
Nuogi neprieteliaus[6] turko,
Dieve, saugok tavo ranka.

Dok miera tarp wisu ponu/
Tarp karaliu kunigaißsciu/
Liepk ßadi tawa apginti/
Kursai ischganinus mums esti/
Te apgin kunu bei labin/
Kurius tu atpirkai krauju.

Duok mierą[7] tarp visų ponų,
Tarp karalių, kunigaikščių,
Liepk žodį tavo apginti,
Kursai išganyms mums esti:
Teapgin kūnu bei lobiu,
Kuriuos tu atpirkai krauju.

Mussu pregtam kunigaikßui/
Tawa ßadzia milietaiui/
Dok stipri ranka kariauty/
Sawa paniste apginti/
Nog lygu kuna ia saugok/
Dide sweikata Jesau dok.

Mūsų priegtam kunigaikščiui,
Tavo žodžio mylėtojui,
Duok stipria ranka kariauti,
Savo ponystę[8] apginti.
Nuog ligų kūną jo saugok,
Didžią sveikatą, Jėzau, duok.

. . . . . .

Liepk panams teisei rediti/
Muss isch teisibes suditi/
Idant ßmanes pawargussyas/
Pakaiui butu reditas/
Idant patam giera schirdij/
Galetu tawe garbinti.

Nog nepagadu ijr weiu/
Saugak sanczius ant wandeniu/
Gielbek te kariauienczioſius/
Tus su Turkais kauienczioſius/
Palaimink tawa krikſczianius/
Kurius atpirkai per kraujus.

Riedik materis ijr sunus/
Scheimina bei daiktus wijsus/
Ramdijk mums pikta gieidenczius/
Muss praßuditi trakschtanczius/
Nog ischkadniku mus gielbek/
Tawa sargiba mus turiek.

Liepk ponams teisiai rėdyti,
Mus iš teisybės sūdyti[9], —
Idant žmones pavargusios
Pakajuj būtų rėdytos,
Idant potam gera širdžia
Galėtų tave garbinti.

. . . . . .

Nuog nepagadų[10] ir vėjų,
Saugok sančius[11] ant vandenų,
Gelbėk ten kariaujančiuosius,
Tuos su turkais kaujančiuosius.
Palaimink tavo krikščionius,
Kuriuos atpirkai per kraujus.

. . . . . .

Rėdyk moteris ir sūnus,
Šeimyną bei daiktus visus,
Ramdyk mums pikta geidžiančius,
Mus pražudyti trokštančius,
Nuog iškadninkų[12] mus gelbėk,
Tavo sargyboj mus turėk.

Pirmoji lietuviška knyga. 1947, 141–146 psl.

---

[1] Sudėta, parašyta; „Giesmėse krikščioniškose", II d. (1570), perspausdinant prie jos pažymėtas vertėju magistras Jurgis Zablocijus. [2] kiekvienos nuodėmės. [3] didybei, didenybei. [4] kad. [5] taikoje. [6] priešo. [7] taiką. [8] kunigaikštystę, viešpatavimą. [9] teisingai teisti. [10] blogų orų, darganų, audrų. [11] esančius. [12] piktadarių, kenkėjų.

GIESMĖS KRIKŠČIONIŠKOS

Giesme raudinga ape mara ir piktaije pawietre bei wotis biauroses anta balsa ano anta kurio giest Giesmie ape schwenta Sebestiana.

Smarkus iau mumus didei grassa maras/ Jau mirscht iaunas taip ir senas wiras/ Nauijas wotis marin mus ijr lijgas/ Niera liekarstwas.

GIESMĖ RAUDINGA APIE MARĄ IR PIKTĄJĄ PAVIETRĘ BEI VOTIS BIAURIĄSIAS

Ant balso ano, ant kurio giest giesmę apie šventą Sebastijoną

. . . . . .

Smarkus jau mumus didžiai graso maras,
Jau miršt jaunas, taip ir senas vyras,
Naujos votys marin mus ir ligos, —
Nėra liekarstvos[1].

Diel priesakimu tawa nepildima / Diel tawa schwenta ßodzia papeikima / Ir delei didzia mussu sugrieschima / Jau mus koroghij.

Ligas ateit ant mussu negirdietas / Laußa gumbes / nießai ir ßaizdas piktas / Gaun smertis nogla / drugis / karsczu lijga / Pona vbaga.

Mirscht maßi waikai prieg krekla motinas / Nůmirscht motrischkies ir mergaites iaunas / Gijmditoijus ir waikus vßmusch maras / Negielbt Daktaras.

Szmoniu taipo nu daug didei pamire / Jog nepakastus warnai wilkai ede / Lawonus kitus ing wandeni mete / Szuwims walgijti.

Todielei tawesp wergdami mes schaukem / Jesau mara nůtremk tawe mes meldem / Sweikink mus ghrieschnus / prieg tam důk mums ora / Sweika ir gijera.

Dėl prisakymų tavo nepildymo,
Dėl tavo švento žodžio papeikimo
Ir dėlei didžio mūsų sugriešymo[2]
Jau mus koroji.

Ligos ateit ant mūsų negirdėtos:
Laužo gumbės[3], niežai ir žaizdos piktos,
Gaun smertis nogla[4], drugys, karščių liga
Poną, ubagą.

Miršt maži vaikai prieg kreklo[5] motinos,
Numiršt motriškės[6] ir mergaitės jaunos;
Gimdytojus ir vaikus užmuš maras, —
Negelbst daktaras.

Žmonių taipo nūn daug didžiai pamirė[7],
Jog nepakastus varnai, vilkai ėdė;
Lavonus kitus ing vandenį mėtė —
Žuvims valgyti.

Todėlei tavęsp verkdami mes šaukiam,
Jėzau, marą nutremk[8], tave mes meldžiam,
Sveikink[9] mus griešnus, prieg tam duok mums [orą,
Sveiką ir gerą...

Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 m. 1922, 425—427 psl.

---

[1] Vaistų. [2] sugriešijimo, nusidėjimo. [3] gumbas. [4] staigi, netikėta. [5] krūtinės. [6] moteriškės. [7] taip daug išmirė. [8] parblokšk, atitolink. [9] išgydyk, padaryk sveikus.

Psalmas 114. Ischguldi-tas nůg Augustina Jamonta.

KAda Israel isch Aegypta eia: Namai Jakoba isch zmoniu swetimu. Stojosi Jehudas io paschwentinimas: Israel io poniste. Marias ischwida ir pabega: Jordanas atgalias sugrißa. Kalnai schokmeia kaip awinai: Ir pakalnes kaip awiu eritelei.

PSALMAS[1] 114[2]

Išguldytas[3] nuog Augustino Jomanto

Kada Izrael[4] iš Egipto ėjo,
Namai Jokūbo iš žmonių svetimų,
Stojosi Jehudas[5] jo pašventinimas.
Izrael jo ponystė[6].

Marios išvydo ir pabėgo,
Jordanas atgalios sugrįžo.
Kalnai šokinėjo kaip avinai
Ir pakalnės[7] kaip avių ėrytėliai.

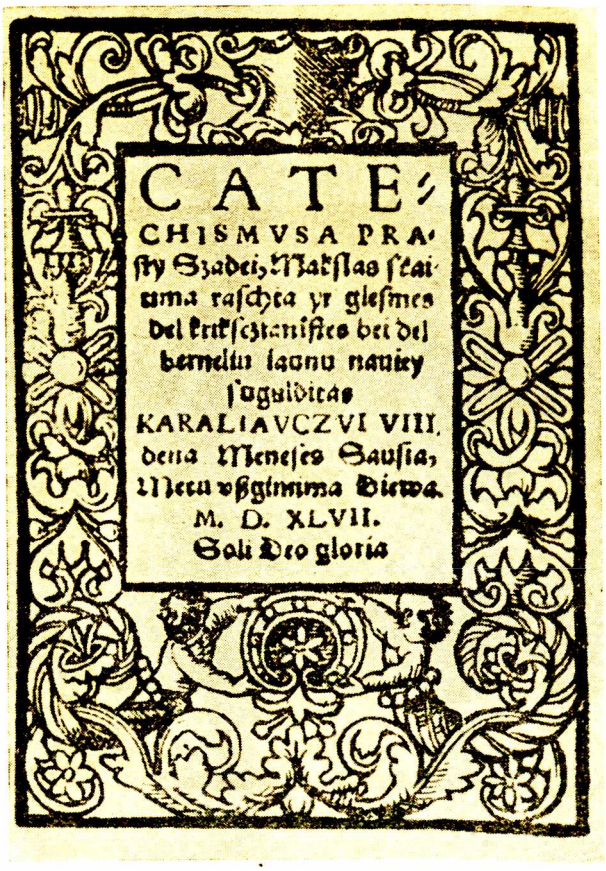

CATE-
CHISMVSA PRA-
sty Szadei, Makslas skai-
tima raschta yr giesmes
del krikscztanistes bei del
bernelin iaunu nauiey
suguldites
KARALIAVCZVI VIII.
dena Meneses Sausia,
Metu vßgimima Diewa.
M. D. XLVII.
Soli Deo gloria

M. Maźvydo „Katekizmo" titulinis puslapis

Gesmes Chrik-
sczoniskas gedomas Baß-
niczosu per Aduenta ir Ka-
ledas ik Gram-
niczu.

Isch spaustas Karalau-
czui nůg Jona Daubmana
Metu Diewa,

M.D.LXVI.

M. Mažvydo „Giesmių krikščioniškų" titulinis puslapis

Kas tikosi ju-
mus Marias iog pabegat? Ir tu
Jordane iog adgalias sugrißai?
Kas tikosi iumus kalnai iog scho-
kineiat kaip awinai? Ir pakalnes
kaip awiu æritelei? Nůgi weida po-
na ßeme padrebeia: Nůgi weida
Diewa Jakoba. Kuris pawerte ůla
ing æßera wandenu: Ir akmeni ing
wersme wandenu.

Kas tikosi jumus, marios, jog pabėgot,
Ir tu, Jordane, jog atgalios sugrįžai?
Kas tikosi jumus, kalnai, jog šokinėjot kaip [avinai,
Ir pakalnės, — kaip avių ėrytėliai?

Nuogi veido pono žemė padrebėjo,
Nuogi veido dievo Jokūbo,
Kuris pavertė uolą ing ežerą vandenų
Ir akmenį ing versmę vandenų.

Mažvydas. Seniausieji lietuvių kalbos paminklai iki 1570 m. 1922, 461—462 psl.

---

[1] Psalmė. [2] 113. [3] išverstas. [4] Izraelis — izraelitai. [5] Judas, Judo giminė, žydai, Judėja. [6] pagal biblijos pasakojimą, iš Egipto į pažadėtąją žemę traukiantiems izraelitams Sinajaus kalne apsireiškęs dievas ir juos paskelbęs savo išrinktąja šventąja tauta; pasitraukiant izraelitams iš Egipto ir kelionės metu tariamai įvykę stebuklai ir poetizuojami šioje psalmėje. [7] originale *kalneliai (kalvos).*

IŠ MAŽVYDO LAIŠKO KUNIGAIKŠČIUI ALBRECHTUI[1]

...Čia atvykęs radau daugelį žmonių, taip užkietėjusių pragaištingame popiežininkų moksle, kad apie dvidešimt metų ar tikriausiai ilgiau vengė altoriaus šventojo sakramento, nepaisydami aiškaus dievo ir šventos bažnyčios įsakymo. Iš jų nors ir ne visus, bet geriausius, dievui padedant, palenkiau evangeliškuoju mokslu pamėgti dievo žodį ir priiminėti sakramentus. Iš likusių tačiau labiau užkietėję yra tie, kurie gyvena arti Ragainės, negu tie, kurie toliau nuo jos. Jie ne tiktai niekina skelbiamą dievo žodį ir sakramentus, bet ir — kuo uoliau jais rūpinamasi, tuo labiau apjenka ir užsispiria ir laikosi popiežinių šlykštybių. O jų aklumas iš to matyti, kad jie įžūliai niekina katekizmo mokslą ir pačius sakramentus, be kurių negali būti tikro krikščioniškumo. Ir kai pagal tavo šviesiausios didenybės paliepimą, paskelbtą bažnytiniame potvarkyje, prieš krikštą arba jungtuves jų paprasčiausiai paklausinėji viešpaties maldos, tikėjimo artikulų ir kitų katekizmo dalių, jie nesugeba ištarti nė vieno žodžio, bet užtat puikiausiai moka išgalvoti juokingų pasiteisinimų. Kai kurie, paklausti viešpaties maldos, atsako todėl jos nemoką, kad esą užmiršę dėl senatvės ir kad negalį išmokti. O kiti teisinasi jaunatve, sakydami: „Jaunas esu, negaliu išmokti, bet kai tik užaugsiu, tada išmoksiu." Kiti teisinasi lauko darbais, tardami: „Man dieną ir naktį labiau rūpi mano ūkis ir namų darbai, negu toji viešpaties malda ir tikėjimo artikulai." Kiti daugybę kitokių pasiteisinimų pripaistė savo begėdiška burna, norėdami, kad juos prileistų būti krikšto tėvais arba kad sutuoktų...

Todėl, kad paaiškėtų tavo šviesiausiai didenybei mano parapijiečių pasibaisėtinas sugedimas ir prietarai ir kad visokioms blogybėms galima būtų kokiu nors būdu užbėgti už akių ir rasti reikiamų priemonių, viską nutariau aprašyti papunkčiui.

Pirma, sekmadieniais (tuo tarpu nutylėsiu, kaip bedieviškai jie elgiasi per Kalėdas, Naujus metus, Tris karalius, Grabnyčias, Apreiškimą, Velykas, Šeštines ir Sekmines) tiek šeimyna, tiek patys šeimininkai tiesiog niekina evangeliškuosius pamokslus ir kitas bažnytines apeigas. Todėl pamaldų metu jų labai maža tebūna bažnyčioje. Sekmadienius jie tokiu būdu švenčia, ypač pavasario ir vasaros laiku: laukuose dirbdami darbus, sėdami, šienaudami, javus piaudami ir visa tai į klojimus veždami, pagaliau, miškuose lauko darbams įrankius ruošdami. Pavasario[2] ir žiemos metu apsiverčia kūlės darbais. Kai kurie dėl purvo ar šalčio atsisako ateiti pamokslų paklausyti. O dar kiti, nors sekmadieniais nieko nedirba, tačiau, nieku laikydami pamokslus, namie dykinėdami pralindi. Ir taip krikščioniškąjį tikėjimą jie maža teprisimena, o viešpaties maldos ir tikėjimo artikulų niekad ir

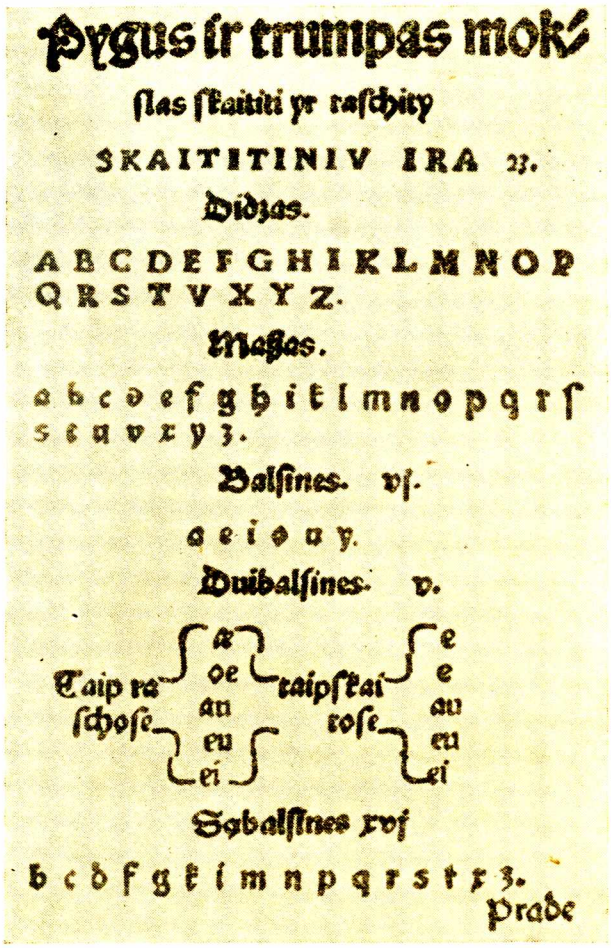
Pygus ir trumpas mok-
slas skaititi yr raschity
SKAITITINIV IRA 23.
Didzas.
A B C D E F G H I K L M N O P
Q R S T V X Y Z.
Maßas.
a b c d e f g h i k l m n o p q r s
s t u v x y z.
Balsines. vj.
a e i o u y.
Duibalsines. v.
Taip raschose — a, oe, au, eu, ei — taipskaitose — e, e, au, eu, ei
Sąbalsines xvj
b c d f g k l m n p q r s t x z.
Prade

M. Mažvydo „Katekizmo" elementoriaus puslapis

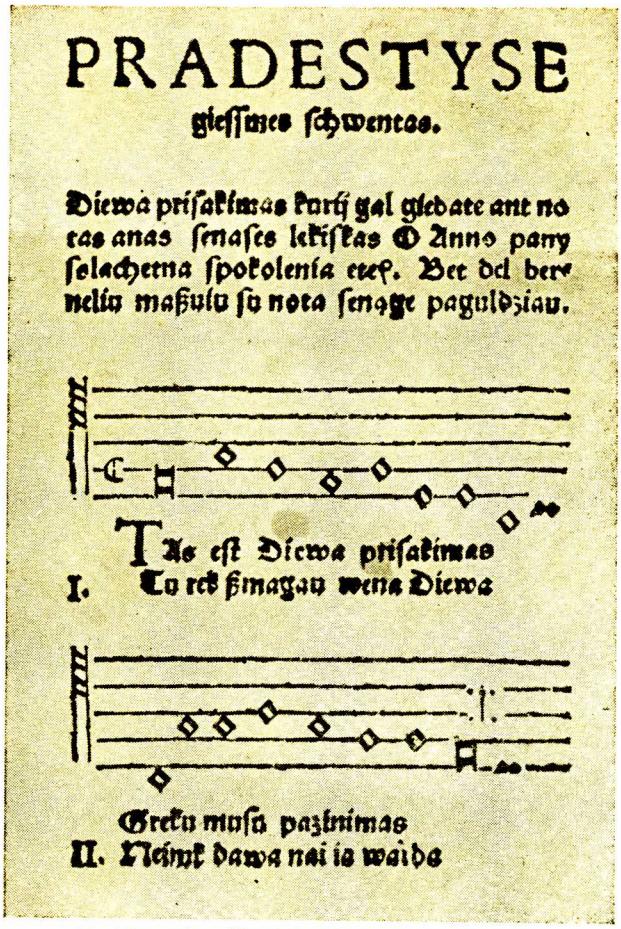
PRADESTYSE
giessmes schwentas.

Diewa prisakimas kurij gal giedate ant no
tas anas senases lekiskas O Anno pany
solachetna spokolenia etc. Bet del ber
neliu maßuiu su nota senąge paguldziau.

Tas est Diewa prisakimas
I. Tu rek ßmagau wena Diewa

Greku musu pazinimas
II. Neimk dawa nai ia warda

M. Mažvydo „Katekizmo" giesmyno puslapis

neišmoksta. Todėl gera būtų, šviesiausias kunigaikšti, juos nuo tų darbų atitraukti, ypač sekmadieniais, kada, — kaip dera tikriems krikščionims, — verčiau reikėtų paklausyti dievo žodžio, negu plušant prakaituoti.

Jų tarpe yra įsigalėjusi dar viena didelė yda, būtent: žinodami, kad Lietuvos ir Žemaitijos parapijose, esančiose prie šios kunigaikštystės sienų, pagal labai seną popiežininkų užlaikomą paprotį yra apvaikščiojama kurio nors šventojo šventė, pvz., šv. Onos Batakių miestelyje, šv. Jokūbo Švėkšnoje, mergelės Marijos Šiluvoje, kryžiaus Jurbarke, Jurgio ir Kristaus kūno Tauragėje, dangun žengimo Veliuonoje, taip pat kai kitos šventųjų šventės kai kuriuose miesteliuose yra švenčiamos, — tada mano parapijiečiai, kuriems patinka popiežiškosios apeigos, ten keliauja ir atlieka pasibaisėtiną stabmeldystę... Todėl būtų labai pageidautina, kad tavo šviesiausios didenybės ediktu jiems būtų uždraustos tokios kelionės ir kad kuriuo nors būdu būtų užkirstas kelias tokiai stabmeldystei. O mano pareiga bus su dideliu uolumu, kaip ir dabar darau, visuose savo pamoksluose nuo tokio stabų garbinimo juos atkalbėti ir atitraukti...

[Apie 1551 m.]

Tauta ir žodis. 1926. IV, 427—428 psl.

---

[1] Versta iš lotynų kalbos. Vertė M. Ročka. [2] turi būti *rudens.*

XVI a. vidurio — XVII a. vidurio
RAŠTIJA

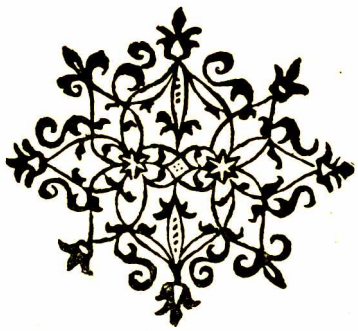

LAIKOTARPIO RAŠTIJOS LITERATŪRINĖS IR KALBINĖS YPATYBĖS

Raštijos lietuvių kalba vystymasis, prasidėjęs su reformacijos judėjimu XVI a. viduryje, ir vėliau buvo susijęs su tikybinėmis katalikų ir protestantų tarpusavio kovomis, skatinusiomis gausiau leisti religinio turinio lietuviškus raštus. Pasaulietinio turinio raštų lietuvių kalba nuo XVI a. vidurio ligi XVII a. vidurio pasirodė palyginti labai maža. Pasaulietinio turinio veikalai Lietuvoje šiuo laikotarpiu buvo leidžiami daugiausia lotynų, lenkų ir rusų kalbomis.

Religinio turinio lietuvių raštija, Lietuvoje ir Rytų Prūsijoje kurta kiek skirtingomis sąlygomis, žanrų atžvilgiu nebuvo įvairi. Ją sudarė katekizmai, biblijos ar jos ištraukų vertimai, pamokslų rinkiniai (vadinamosios postilės), giesmynai ir kai kurie kiti, dažniausiai verstiniai raštai, skirti bažnyčios poreikiams.

Į religinio turinio knygas buvo dedamos įžangos, pratarmės bei prakalbos, dedikacijos, iš kurių atskirais atvejais matyti to meto raštijos atstovų pastangos išleisti daugiau lietuviškų raštų, išryškėja jų patriotinis nusistatymas gimtosios kalbos atžvilgiu ir pan.

Tokių lietuvių raštijos kūrėjų tarpe vienas pirmųjų pasireiškė žymus ano meto katalikų dvasininkas M. Daukša. Nors jo raštai, atsiradę kovojant su reformacija Lietuvoje, buvo religinio turinio, tačiau jie turėjo didelę reikšmę tolesniam lietuvių raštijos vystymuisi.

Reikšmingiausias šiuo atžvilgiu yra M. Daukšos iš lenkų kalbos išverstas pamokslų rinkinys „Postila katolicka" (išl. Vilniuje 1599 m.). Ypač svarbi yra šios knygos prakalba, vertėjo parašyta lenkų kalba. Prakalboje M. Daukša reiškia susirūpinimą lietuvių kalbos likimu, iškelia didžiulę gimtosios kalbos reikšmę visuomeniniame ir valstybiniame gyvenime, gina lietuvių kalbos teises. Ano meto sąlygomis, kai po Liublino unijos Lietuvos didikai ir šviesuomenė vis labiau nutauto, o dvasininkai sparčiai varė lenkinimą lietuvių liaudies masėse, pažangios ir patriotinės M. Daukšos pažiūros turėjo didelę reikšmę lietuvių raštijai ugdyti.

„Postilės" vertimas M. Daukšos atliktas rūpestingai ir kruopščiai, kūrybiškai panaudojant lietuvių kalbos turtus. Dėl to šis veikalas ligi šiol nėra nustojęs kalbinės-stilistinės vertės.

Lietuvių raštijos raidai kalbiniu-stilistiniu atžvilgiu nemažą reikšmę turėjo K. Širvydo pamokslų rinkinys — „Punktai sakymų" (I d. — 1629 m., II d. — 1644 m.). Tai pirmasis lietuvių raštijoje originalus religinio turinio veikalas, išleistas Lietuvoje. Rytų Prūsijoje panašaus turi-

nio darbų buvo pasirodę jau kiek anksčiau. Šis K. Širvydo veikalas turi ir pažintinės reikšmės, nes jame atsispindi kai kurie būdingi ano laikotarpio bei krašto buities bruožai.

K. Širvydo raštams būdingas žodyno turtingumas, kalbos grynumas; juose yra ir kai kurių vaizdingos išraiškos elementų: alegorinių palyginimų, liaudiškų posakių ir kt. Visa tai teigiamai veikė to meto lietuvių literatūrinės kalbos, raštijos stiliaus formavimąsi. Tad K. Širvydo raštai turi išliekamos kalbinės ir literatūrinės vertės.

M. Daukšos ir K. Širvydo literatūrinės bei kalbinės tradicijos buvo tęsiamos katalikų giesmyne „Giesmės tikėjimui katolickam priderančios" (1646), kurio autoriumi yra pasirašęs Saliamonas Mozerka Slavočinskis.

Kaip atsvara prieš katalikų religinius raštus XVI a. pabaigoje Lietuvoje pradėjo rodytis ir reformatų raštai lietuvių kalba. Iš tų raštų, išleistų ligi XVII a. vidurio, didesnės reikšmės turi 1653 m. Kėdainiuose išspausdintoji „Knyga nobažnystės krikščioniškos". Ypač reikšmingas yra šios knygos giesmynas, kurio giesmių didžiąją dalį į lietuvių kalbą palyginti sklandžiai ir vaizdingai išvertė Kėdainių burmistras S. Jaugelis-Telega — pirmasis miestiečių luomo atstovas lietuvių raštijoje. Jis taip pat parašė ir šios knygos eiliuotą dedikaciją, skirtą didikui Jonušui Radvilai, karštam Lietuvos reformatų rėmėjui. Pasaulietinio turinio motyvais ir poetiškais vaizdais, kuriais pasižymi kai kurios knygos giesmės (pvz., „Giesmė apie pavietrį gailingą" ir kt.), o taip pat kai kuriomis kalbinėmis ir stilistinėmis ypatybėmis „Knyga nobažnystės" buvo reikšmingas indėlis į to meto lietuvių religinio turinio raštiją.

Rytų Prūsijoje, kur 1547 m. pasirodė pirmoji lietuviška knyga, ir toliau, nors ir su tam tikrais pertrūkiais, buvo leidžiami religinio turinio raštai lietuvių kalba. Kai kurie jų taip pat užima žymią vietą lietuvių raštijos raidoje.

Reikšmingiausi jų yra J. Bretkūno darbai, ypač jo pamokslų rinkinys — „Postilė" (išl. Karaliaučiuje 1591 m.). J. Bretkūno pamoksluose yra įvairių pastabų apie to meto socialinę liaudies būklę, jos buitį, papročius ir t. t. J. Bretkūno „Postilės" kalba daug grynesnė už M. Mažvydo raštų kalbą, joje apstu liaudiškų posakių, palyginimų. J. Bretkūno pamokslų stilius pasižymi retoriškumu.

J. Bretkūno raštai, ypač jo „Postilė", ano meto Rytų Prūsijos sąlygomis buvo žingsnis į priekį lietuvių raštijos raidoje. Jie ir šiandien sudaro svarbų šaltinį lietuvių literatūrinės kalbos formavimuisi pažinti. Šiuo atžvilgiu yra reikšmingi ir kiti vėliau Rytų Prūsijoje pasirodę lietuviški tikybinio turinio raštai, pavyzdžiui, S. Vaišnoro „Žemčiūga teologiška", D. Kleino „Naujos giesmių knygos" ir kt.

S. Vaišnoro „Žemčiūga teologiška" (išl. 1600 m.), kurią sudaro teologinių tekstų, išverstų iš vokiečių kalbos, rinkinys, įdomi visų pirma tuo, kad joje yra dvi lietuvių kalba parašytos prakalbos. Vienos iš jų autorius — pats veikalo vertėjas S. Vaišnoras, o antrosios — Z. Blotnas. Iš tų prakalbų akivaizdžiai matyti, kokios sunkios lietuviškų raštų rengimo ir spausdinimo sąlygos buvo anuo metu Rytų Prūsijoje. S. Vaišnoro prakalba — tai pirmasis lietuvių raštijos istorijoje tekstas, kuriame kalbama apie lietuviškų raštų kritikus. Čia pateiktasis kritikų apibūdinimas iki šiol tebeturi pažintinės reikšmės.

Iš Rytų Prūsijoje išleistų giesmynų reikšmingiausios buvo D. Kleino „Naujos giesmių knygos" (išl. 1666 m.), kurioms parengti buvo pasinaudota L. Zengštoko ir kitų anksčiau išleistais giesmynais. Geriausios šio giesmyno giesmės pasižymi eilėdaros įvairumu, turtingu palyginti žodynu, gryna kalba. Kai kuriose giesmėse, ypač M. Švobos, gausu pasaulietinio turinio elementų: skurdžios valstiečių buities atspindžių, ryškių gamtos vaizdų ir kt. Šios giesmės sudaro lyg tam tikrą perėjimą iš grynai religinės raštijos į pasaulietinio turinio grožinę lietuvių literatūrą.

Nors religinio turinio lietuvių raštija buvo persunkta viešpataujančių klasių ideologijos, tačiau kai kuriais atvejais ji atspindėjo ir laikotarpio socialinius, kultūrinius, buitinius reiškinius. Vietomis šioje raštijoje pasitaiko ir reikalavimų vartoti viešajame gyvenime gimtąją lietuvių kalbą, matyti susirūpinimo lietuvių liaudies kultūriniu atsilikimu, pasipiktinimo valstiečių priespauda ir pan. Visa tai suteikia šio lai-

kotarpio religinio turinio lietuvių raštijai pažintinės reikšmės, rodo jos istorinį-kultūrinį vaidmenį, palaikant feodalizmo sąlygomis lietuvių liaudies masių tautinį savitumą, jų nacionalines ir pilietines teises.

Ši raštija, atlikusi reikšmingą vaidmenį lietuvių literatūrinei kalbai formuojantis, yra svarbi ir mūsų kalbotyrai. Kai kuriuose religinio turinio raštuose randame ir grožinės literatūros elementų, kurie brandino pasaulietinės lietuvių literatūros užuomazgas, padėjo pagrindus lietuvių eilėdaros ir literatūrinio stiliaus raidai.

Pasaulietinio turinio lietuviškų raštų šiuo laikotarpiu pasirodė maža. Tai buvo daugiausia filologinio pobūdžio veikalai, kaip K. Širvydo lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodynas („Dictionarium trium linguarum"), D. Kleino pirmoji lietuvių kalbos gramatika („Grammatica Litvanica") ir kt. Nors šie darbai atliko svarbų literatūrinės lietuvių kalbos norminimo vaidmenį, tačiau tiesiogiai lietuvių literatūros istorijai jie nepriklauso. Literatūriniu atžvilgiu reikšmingesnės tėra tik kai kurios šių leidinių prakalbos (pvz., D. Kleino gramatikos ir kt.), duodančios nemaža pažintinės medžiagos. Todėl kai kurių prakalbų ištraukos dedamos ir į šią chrestomatiją.

Pasaulietinės literatūros užuomazgų — pasaulietinio turinio motyvų, atskirų vaizdų (buitinių, gamtinių, istorinių ir kt.) randame jau pirmuosiuose religinio turinio lietuviškuose raštuose. Ilgainiui pasaulietinio turinio elementai čia dar labiau gausėjo ir ryškėjo.

Pirmieji grynai pasaulietinio turinio kūrinėliai lietuvių kalba pradėjo rastis XVI a. pabaigoje. Žanriniu atžvilgiu tai buvo daugiausia įvairios panegirikos, dedikacijos, epitafijos, skirtos feodaliniams didikams ar aukštiesiems dvasininkams šlovinti. Tokio žanro kūriniai kitų tautų ano meto literatūrose buvo itin paplitę.

Seniausias tokios rūšies pasaulietinio turinio kūrinys lietuvių kalba yra nežinomo autoriaus panegirika, skirta karaliui Zigmantui III jo atvykimo į Vilnių proga. Ši panegirika, išspausdinta 1589 m. Vilniuje išleistame įvairiomis kalbomis rinkinyje, yra ankstyvesnis lietuviškas tekstas net už M. Daukšos katekizmą; be to, tai yra pirmasis bandymas eiliuoti hegzametru lietuvių kalba.

Iš XVI a. pabaigos yra dar išlikusi V. Labunauskio epigrama, kurios vertimas į lietuvių kalbą įrašytas S. Daukanto turėtame M. Daukšos „Postilės" egzemplioriuje. Žinoma dar P. Tarvainio panegirika, skirta vysk. T. Tiškevičiui jo apsilankymo Šiauliuose proga, dvieilis sveikinimas karaliui Vladislovui IV, parašytas jo atvykimo į Vilnių proga, ir kt.

Šie kūrinėliai, kad ir būdami riboto turinio ir siauros paskirties, yra svarbūs kaip pirmosios pasaulietinio turinio literatūros užuomazgos lietuvių kalba. Jie turi tam tikrą pažintinę reikšmę, atspindi kai kuriuos to meto papročius, feodalinės visuomenės santykius ir pažiūras. Be to, šio žanro kūrinėliuose randami poetiniai įvaizdžiai bei poetinės išraiškos priemonės duoda medžiagos lietuvių literatūrinės kalbos bei literatūrinio stiliaus raidai tirti. Jie įnešė į besiformuojančią lietuvių eilėdarą kai kurių antikinės poezijos elementų.

Lygiagrečiai su religinio ir pasaulietinio turinio lietuvių raštija XVI—XVII a. gyvavo ir nerašytinė lietuvių liaudies kūryba, tautosaka (dainos, pasakos, patarlės, priežodžiai, mįslės ir kt.). Tautosakoje Lietuvos darbo žmonės reiškė savo pažiūras, įsitikinimus, troškimus, jausmus, pergyvenimus; tautosaka atspindėjo gyvenimo tikrovę, liaudies buitį, jos darbus, klasinius santykius, tenkino estetinius liaudies žmonių poreikius. Tačiau šio laikotarpio lietuvių tautosakos užrašytų pavyzdžių ligi mūsų dienų beveik nėra išlikusių. Jų pradėjo rastis tik XVII a. antroje pusėje.

Žymiai gausiau nuo XVI a. vidurio ligi XVII a. vidurio Lietuvoje buvo leidžiami pasaulietinio turinio raštai svetimomis kalbomis. Tai apsprendė kai kurios istorinės aplinkybės.

Liublino unija ir katalikų dvasininkijos veikla skatino vis didesnį Lietuvos feodalinių sluoksnių nutautimą. Lietuvos feodalų jaunuomenė, mokyklose išmokusi svetimų kalbų (lotynų, lenkų), ne tik skaitė literatūrą tomis kalbomis, bet ir pati rašė jomis ir reikalavo literatūros apie Lietuvą lotynų ir lenkų kalbomis. Lietuvos feodalų tarpe taip pat plačiai buvo dar vartojama ir rusų literatūrinė kalba, kuria XVI a. antroje pusėje Lietuvoje tebebuvo sudarinėjami metraščių sąvadai, leidžiami teisy-

nai („Lietuvos statutas"), rašomi įvairūs teisiniai, administraciniai, ūkiniai dokumentai.

Raštai lietuvių kalba, ypač religinio turinio, viešpataujančioms Lietuvos klasėms buvo tik priemonė liaudies masėms veikti, joms auklėti paklusnumo feodalinei sistemai dvasia. Pasaulietinio turinio veikalai, feodalinės šviesuomenės nuomone, galėjo būti rašomi tik lotyniškai arba lenkiškai, o ne lietuvių kalba, dar neištobulinta rašto reikalams.

Dėl šių aplinkybių XVI a. antroje pusėje ir XVII a. pasirodė nemaža raštų apie Lietuvą arba lietuviška tematika lenkų ir lotynų kalbomis. Juos rašė daugiausia ne lietuvių tautybės, tačiau ilgesnį laiką Lietuvoje gyvenę ir vietos sąlygas gerai pažinę autoriai.

Tokių autorių tarpe žymią vietą užima istorikai: lenkas M. Strijkovskis, parašęs lenkų kalba reikšmingą istorinį veikalą apie Lietuvą, ir lietuvis A. Kojalavičius, parašęs lotynų kalba Lietuvos istoriją. Žymiausias ano meto poetas, rašęs apie Lietuvą lotynų kalba, buvo lenkas M. Sarbievijus, ilgą laiką gyvenęs Lietuvoje. Savo poezijos kūriniuose jis apdainavo Lietuvos gamtą, miestus, atskirus didikus ir pan.

Visi šie raštai, pasirodę nuo XVI a. vidurio iki XVII a. vidurio Lietuvoje lenkų ir lotynų kalbomis, o taip pat iš dalies ir čia vartotąja rusų literatūrine kalba, lietuvių liaudžiai buvo neprieinami. Jie tenkino tik feodalinių Lietuvos sluoksnių poreikius, reiškė jų pažiūras, atspindėjo jų nuotaikas ir estetinį skonį. Tačiau, nepaisant savo ribotumo, turinio ir paskirties atžvilgiu šie raštai turi nemažą pažintinę vertę; jie populiarino Lietuvos vardą užsienyje, šlovino jos praeitį ir darė poveikį vėlesniems lietuvių raštijos atstovams bei istorikams. Tų raštų stilius, literatūrinės išraiškos priemonės iš dalies turėjo poveikio ir lietuvių pasaulietinio turinio literatūros pirmosioms užuomazgoms, tolesniam jos vystymuisi XVIII ir XIX amžiais. Todėl šie raštai tam tikrais atžvilgiais turi tiesioginio ryšio su lietuvių literatūros istorija.

* * *

Su pirmaisiais lietuviškais raštais prasideda liaudies kalbos taikymas rašto reikalams, rašomosios kalbos pagrindų kūrimas. (Rašomąja kalba čia ir toliau vadinama raštų kalba apskritai, nekreipiant dėmesio į jos pobūdį, paskirtį, tipą ir kt.) Pirmųjų lietuviškų knygų rengėjų bei vertėjų buvo stengiamasi parinkti iš liaudies kalbos tam tikras fonetines ir morfologines formas, sintaksines konstrukcijas, atskirus žodžius, reikalingus terminus ir kita. Lietuviškos raštijos pradžioje tai buvo sunkūs, didelių pastangų bei kalbinės nuovokos reikalaują uždaviniai. Dėl to lietuvių rašomoji kalba formavosi palaipsniui, nugalėdama nemažus sunkumus.

Žymiausieji senosios lietuvių raštijos atstovai — J. Bretkūnas, M. Daukša ir K. Širvydas — stengėsi sukurti turtingą, įvairią, liaudžiai suprantamą rašomąją kalbą. Norėdami suteikti savo raštų kalbai turtingos, apdorotos bei apnormintos, kultūros reikalams tinkamos, t. y. literatūrinės kalbos pavidalą, jie daug dėmesio kreipė į tų raštų kalbos žodingumą ir prieinamumą platesniems sluoksniams, į kalbinės išraiškos turtingumą ir grynumą, į rašomosios kalbos norminimą. Tuo būdu pamažu pradėjo formuotis rašomosios kalbos tipas, turintis literatūrinės kalbos požymių ir galintis būti pavadintas lietuvių literatūrine kalba.

Kuriamai literatūrinei kalbai norminti bei ugdyti jau XVII a. pirmoje pusėje pradedami sudarinėti ir leisti lietuvių kalbos žodynai ir gramatikos: K. Širvydo žodynas „Dictionarium trium linguarum" (1629), iki šiol niekur neužtikta jo gramatika „Clavis linguae Lituanicae" (1630), K. Sapūno apie 1643 m. parašyta lietuvių kalbos gramatika (T. Šulco išspausdinta 1673 m.), D. Kleino „Grammatica Litvanica" (1653) ir kt.

Tačiau, bendrai paėmus, daugumas to meto religinių raštų parašyti bloga kalba. Didžioji dalis jų — vergiški vertimai, užteršti įvairiomis svetimybėmis. Verčiama buvo iš lenkų, lotynų ir vokiečių kalbų į lietuvių kalbą pažodžiui, daugumui vertėjų nekreipiant dėmesio į lietuviško vertimo grynumą, aiškumą bei suprantamumą liaudžiai, skolinantis iš kitų kalbų tekstų daug svetimų žodžių ir sintaksinių konstrukcijų. Todėl daugumo senųjų lietuviškų raštų kalba gana dirbtinė, knyginė, svetimų kalbinių įtakų paveikta, daugiau ar mažiau nutolusi nuo liaudies šnekamosios kalbos.

XVI ir XVII a. pirmosios pusės lietuviškų raštų kalba pasižymi šiomis būdingomis rašy-

bos, fonetikos, morfologijos, sintaksės ir žodyno ypatybėmis.

Rašyba. Senieji lietuviški raštai ir Rytų Prūsijoje (visą laiką), ir Lietuvoje (iki XVIII a. pabaigos) buvo spausdinami aštrios, laužytos formos spaudmenimis, vadinamuoju gotiniu šriftu, kuris tuo metu buvo vartojamas Lenkijoje, Vokietijoje, Italijoje ir kt. Tačiau atskirais atvejais juose pasitaiko ir kitokiu šriftu (humanistiniu kursyvu, antikva) išspausdintų vietų.

Rašoma dažniausiai pagal tarimą (pvz., *bralei, stiprei, serkti, dirpk*), bet kai kur ir iš kilmės (pvz., *džiaugtis, dirbsi*).

Pastovesnių lietuvių rašybos principų iki D. Kleino gramatikos pasirodymo („Grammatica Litvanica", 1653) nebuvo. Dėl to senųjų lietuviškų raštų rašyboje yra didelis įvairavimas ir nevienodumas. Įvairuoja net tų pačių autorių įvairių raštų rašyba (pvz., M. Mažvydo „Katekizmo" ir jo vėlesnių raštų). Ypač nevienodas garsų *ė, ie, uo, č, dž, š, ž* rašymas. Kai kurie rašmenys šiems ir kitiems garsams žymėti paimti iš vokiečių rašybos (pvz., *sch*=š; priebalsių dvigubinimas — pvz., *vissi, ligga*); daug kur sekama lenkų rašyba (nosinės *ą, ę, sz*=š, kietas *ł*, minkštinimo ženklas *i* ir kt.). Dalis spaudmenų buvo susikurta specifiniams lietuvių kalbos garsams reikšti (pvz., nosinės *į* ir *ų, ie, uo, dź*).

Ilgiesiems balsiams reikšti atskirų raidžių nevartojama (pvz., *i*, y ir *ij* rašmenimis žymimas trumpas ir ilgas *i* garsas), tačiau M. Daukšos, D. Kleino ir kt. raštuose jau randame diakritinių ženklų (stogelių, nosinių ir kt.) garsų ilgiui žymėti. Nosinės *ą, ę, į, ų* rašomos nenuosekliai, daugiausia vienaskaitos galininke ir daugiskaitos kilmininke; kai kur *ą, ę* užtinkamos vietoje dvibalsių *an, en* arba pavartotos visai atsitiktinai, greičiausiai dėl paprastų ženklų stokos spaustuvėje.

Priebalsiai minkštinami ženklu *i*, kuris dažnai vartojamas ir prieš priešakinės eilės balsį *e*, ypač po *k, g* (pvz., *kielkit, gierkit, kukaliey*). Daug kur M. Daukšos ir D. Kleino raštuose žodžiai kirčiuoti. Kirčiui žymėti vartojami šie ženklai: stogelis — cirkumfleksas (pvz., *gêras, patôgumą, girdêti*), dešininis ženklas — akūtas (pvz., *algá, gárdą, múmus, tóii, žwayzdė, kurié*), kairinis ženklas — gravis (pvz., *regiù, žadù, kentì*(ir taškas (pvz., *łaužit, dągaus*).

Skyrybos ženklai negausūs. Be taško, kablelio arba jį pakeičiančio įstrižo brūkšnelio ir dvitaškio, jokių kitų skyrybos ženklų nevartota. J. Bretkūnas, M. Daukša, K. Širvydas jau ima vartoti ir klaustuką, skliaustelius. Skyrybos ženklai, išskyrus tašką, vartojami nenuosekliai.

Iš kitų rašybos, atskirų garsų rašymo įvairybių pažymėtinos šios: garsas *ė* žymimas raidėmis *e, ie* (su minkštinamuoju ženklu *i*), *ae* (retai); platusis *e* -*ę*, *ia, ea; u* -*u, v, w* (retai); *l*-*l, ł* (kietas); *č* -*ć, cz, c, cʒ, tʒ; dž* — *dź, dʒ, dz, dź; s* — *ſ, s* (žodžio gale); *ž* — *ꝑ, ź, ż, ẓ, ſź; v*- *w, v* (retai), *u* (retai); *ie*=*e, ie; uo*=*o, ů, uo*. Lenkų rašybos pavyzdžiu dvibalsius *ai, ei, ui* M. Daukša, K. Širvydas ir kiti rašė *ay, ey, uy*.

Tarminiai elementai. Iki lietuvių bendranacionalinės kalbos susiformavimo XIX a. pabaigoje lietuvių literatūrinėje kalboje ryškiai atsispindėjo įvairūs tarminiai elementai. Nors rašiusiųjų buvo stengiamasi rašyti visiems lietuviams suprantama kalba, lietuvių tautybės kalba, tačiau buvo įmaišoma nemaža ir savo tarmės ypatybių, ypač lietuvių raštijos pradžioje, kol dar nebuvo kiek labiau nusistovėjusios rašomosios kalbos. Pavyzdžiui, M. Mažvydo 1547 m. „Katekizme" randame nemaža žemaitiškų formų, kurios davė pagrindą teigti, kad jis parašytas remiantis žemaičių tarme. Vėliau M. Mažvydas, gyvendamas Rytų Prūsijos lietuvių tarpe, savo raštų kalbą žymiai suaukštaitino. Jo darbo tęsėjai (B. Vilentas, J. Rėza ir kt.) taip pat orientavosi į aukštaičių vakariečių tarmę, ir pastarosios formos vis tvirčiau įsigalėjo Rytų Prūsijos leidžiamuose lietuviškuose raštuose. D. Kleino „Grammatica Litvanica" ją galutinai įtvirtino.

Lietuvoje leidžiamuose raštuose tarminis įvairavimas buvo žymiai didesnis ir truko ilgiau, nusitęsdamas net iki XIX a. pabaigos, nors jau nuo pat pirmųjų raštų pasirodymo buvo stengiamasi rašyti bendratautinės kalbos pagrindu, kratantis siaurų tarmiškumų ir siekiant raštų kalbą padaryti suprantamą kuo gausesniam skaitytojų sluoksniui. Pavyzdžiui, M. Daukšos ir Lietuvos reformatų raštuose iškyla kai kurios aukštaičių viduriečių, K. Širvydo veikaluose — rytiečių, o XIX a. pirmoje pusėje rašiusių D. Poškos, S. Stanevičiaus, S. Dau-

kanto kūriniuose — žemaičių tarmės ypatybės. Pažymėtina, kad daugumo autorių raštuose maišomi įvairių tarmių elementai.

Iš būdingesnių XVI—XVII a. pirmosios pusės lietuviškų raštų fonetinių ir morfologinių tarminių ypatybių pažymėtini šie dalykai.

M. Mažvydo raštuose, kaip ir šių dienų žemaičių tarmėje, sutinkame *t, d* vietoje dabartinės literatūrinės kalbos *č, dž*, pvz.: *Zadeis* — žodžiais, *sprend* — sprendžia, *tretes* — trečias. Tačiau pasitaiko formų ir su *č, dž* (*gieidzia* — geidžia, *treczias* — trečias ir t. t.).

M. Mažvydo „Katekizme" ir retkarčiais kitur vietoje *uo* ir *ie* yra žemaitiški atitikmenys *i* (=y), *u* (=ū), pvz.: *prisch* — prieš, *silwartusu* — sielvartuose, *tims* — tiems, *anus* — anuos ir t.t. Tačiau pasitaiko lyčių ir su *ie, uo*, pvz.: *diena, liekas* — vienuoliktas, ir kt.

M. Mažvydo ir kituose raštuose taip pat užtinkame nemaža galūnių trumpinimo atvejų, būdingų žemaičių tarmei, pvz.: *wes* — vėjas, *kraus* — kraujas, *karaliste* — karalystėje, *karaliau* — karaliauja ir t. t.

M. Daukšos ir Lietuvos reformatų raštuose iškyla nemaža aukštaičių viduriečių ir gretimų tarmių fonetinių ypatybių, pvz.: kietasis *l* (ł) prieš priešakinės eilės balsius *e, ę, ė* (pvz., *uzpuoły* — užpuolę, *saułen* — saulėn, *łankiszkai* — lenkiszkai), būdingas viduriečių ir rytiečių tarmėms; po kietojo *l* (ł) dvibalsiai *ei, en* verčiami *ai, an*, pvz.: *łaisk* — leisk, *prałąks* — pralenks; *e, ė* vertimas tam tikrais atvejais į *a*, pvz.: *bat* — bet, *zwirbłalis* — žvirblelis, *ataii* — atėję; dažnai *ne+ap-, at-> nop-, not- (nod-)*, pvz.: *notmezdamas* — neatmesdamas, *nopłays* — neapleis.

Rytiečio K. Širvydo raštuose vietoje *an, am, en, em, ą, ę* randame *un, um, in, im, u, i* (pvz., *wunduo* — vanduo, *kusnis* — kąsnis, *žinklas* — ženklas). Tai būdingas vadinamųjų rytiečių puntininkų tarmės bruožas.

Senuosiuose raštuose pasitaiko nemaža ir morfologinių tarminių formų, pvz.: *-a-, -ia-* kamieno vyriškosios giminės daiktavardžių vietininko formos su galūne *-ėje (-j)*, dabar sutinkamos žemaičių šnektose, pvz.: *kraugeie* — kraujuje, *szadegi* — žodyje, *paneie* — pone. Preteritinės esamojo laiko lytys, sutinkamos dabar aukštaičių viduriečių ir rytiečių šnektose, pvz.: *gimdžia* — gimdo, *rodžia* — rodo, *žudžia* — žudo. Aukštesniojo laipsnio prieveiksmių formos su — *esniai*, pažįstamos žemaičių šnektose, pvz.: *gieresnei* — geriau, *platesnei* — plačiau ir kt.

Senovinės formos. XVI a.—XVII a. pirmosios pusės raštuose randame nemaža senovinių formų, kurios šiandien arba visai nebevartojamos, arba retai kur besutinkamos tarmėse.

Iš fonetikos pats būdingiausias reiškinys yra senasis *a*. M. Mažvydo „Katekizme", retkarčiais M. Daukšos, K. Širvydo ir kitų raštuose, randame dar ir šiandien kai kuriose šnektose išlikusį ilgą *a* vietoje dabartinės literatūrinės kalbos *o*, pvz.: *bralei* — broliai, *szmagus* — žmogus ir t. t.

Ypač gausu senų morfologinių lyčių, iš kurių pažymėtinos šios.

Dviskaitos formos, pvz.: *abu sziedu* — abu žiedu, *dwi motini* — dvi motini, *mylekiwas* — mylėkivos.

Dažnai sutinkamos nesutrumpėjusios vardažodžių vienaskaitos ir daugiskaitos naudininkų formos su galūnėmis *-mui (-mu)* ir *-mus*, pvz.: *senamui, jamui, tewamus, mumus* ir t. t. Šalia šių jau vartojamos ir sutrumpėjusios lytys (pvz., *artimam, vyrams...*).

Pasitaiko *-i-* ir priebalsinio kamieno vienaskaitos naudininko formų su galūne *-i*, pvz.: *schirdij* — širdžiai, *wieszpati* — viešpačiui, *desimti* — dešimčiai.

Šio laikotarpio raštuose plačiai vartojami senieji vietininkai: a) labai dažnas vidaus einamasis (iliatyvas), sudarytas iš galininko ir pasturdėlio *-n (a)*, pvz.: *schalin* — šalin, į šalį, *vardana* — vardan; b) retas pašalio esamasis (adesyvas), sudarytas iš senovinio vietininko ir pasturdėlio *-p (i)*, pvz.: *manip* — manyje, *panepi* (=poniepi) — pone; c) labai dažnas pašalio einamasis, sudarytas iš kilmininko ir pasturdėlio *-p (i)*, pvz.: *letuvininkump* (=lietuvininkump) — į lietuvininkus, prie lietuvininkų, *iusump* (=jūsump) — į jus, prie jūsų, pas jus.

Retkarčiais užtinkamos daugiskaitos kilmininko formos su sena galūne *-uoju*, pvz.: *amszinoiu* — amžinųjų, *miloiu* — mielųjų, *nomirusioiu* — numirusiųjų ir t. t.

Senuosiuose raštuose galima rasti vietininkų su senąja galūne *-su*, išlikusių dar ir šiandien kai kuriose šnektose, pvz.: *silwartusu* — sielvartuose, *wisosu* — visuose ir t. t.

Dažniau sutinkamos priebalsinio, *-u-*, *-i (u)-* ir *-i-* kamienų formos, kurių vietoje šiandien vartojamos *-a-*, *-(i)a-* ir kitų kamienų formos, pvz.: *karaliums* — karaliams, *teysumi* — teisiu, *platii* — plačioji.

Pasitaiko priešdėlėtų įvardžiuotinių formų su įvardžio *jis* formomis tarp priešdėlio ir šaknies, pvz.: *paioprasta* — paprastojo, *sugiespausti* — suspaustieji, *sujieszaluse* — sušalusiąja.

Šalia *man, tau, sau* formų — vartojamos *mani, tawi, sawi* formos.

Žymiai dažniau, negu šiandien, vartojamos atematinių (priebalsinės asmenuotės) veiksmažodžių formos, pvz.: *paduomi* — paduodu, *dost* — duoda, *skausti* — skauda, *eit* — eina, *rausti* — rauda, *pradestisi* — prasideda, *giestisy* — giedasi, *tepridosti* — tepriduoda, *destis* — dedasi, *esme* — esame.

Dažnai sutinkami veiksmažodžiai su nesutrumpėjusiais priešdėliais *nuo-*, *prie-*, pvz.: *predokiet* — priduokit, *prewala* — privalo, *notwersit* — nutversite.

Dažnai pasitaiko tariamosios nuosakos formos su formantu *-bi-*, vartojamos geidžiamosios nuosakos reikšme, pvz.: *butumbi* — būtumei, *walgitumbim* — valgytumėme, *ischmaktumbet* — išmoktumėte, *isztrauktumbei* — ištrauktumei.

Galima rasti liepiamosios nuosakos formų be formanto *-k*, pvz.: *papraschaim* — paprašykime, *atleid* — atleisk, *duodi* — duok.

Retkarčiais sutinkamos veiksmažodžių formos su įvardinėmis dalelytėmis *mi, ti, si*, pvz.: *bukim* — būki man, *gialbiem* — gelbėk mane.

Pasitaiko priešdėlėtų veiksmažodžių formų su sangrąžos dalelyte *-si(se)* gale, pvz.: *parodźias* — pasirodo, *parasinietis* — pasirašinėti, *nejuokiames* — nesijuokiame, *nemeldesi* — nesimeldė; o taip pat su dviguba sangrąžos dalelyte, pvz.: *pasiduokis* — pasiduok, *nusiduostis* — nusiduoda.

Pasitaiko veiksmažodžių, įvardžių ir kitokių formų su klausiamąja dalelyte *gu*, pvz.: *paguzistat* — ar pažįstat? *deragu* — ar dera?

Senuosiuose raštuose galima užtikti ir kitokių senų, nuo dabartinės literatūrinės kalbos skirtingų formų; pvz.: *bau* — ar, *betaig* — bet, *drin* — dėl, *ing* — į, *izg* — iš, *ient* — įeinant, *jeng* — jei, *jeib* — kad, *nesang-*, *nesa* — nes, *neta, nete* — net, *noris* — nors, *santis* — esantis, *tulur* (=tūlur) — daug kur ir t. t.

Sintaksė. Daugumas senųjų lietuviškų raštų — vertimai, neretai atlikti pažodžiui, vergiškai, todėl juose yra nemaža sunkiai suprantamų skolintinių sintaksinių konstrukcijų. Net geriausių vertėjų — J. Bretkūno ir M. Daukšos veikaluose, išverstuose aplamai taisyklinga ir turtinga kalba, pasitaiko nemaža žodyninių skolinių ir sunkių, neįprastų, lietuvių kalbai svetimų sintaksinių konstrukcijų. Žymiai geresnė yra originalių kūrinių sintaksė, pavyzdžiui M. Mažvydo „Katekizmo" eiliuotosios pratarmės, K. Širvydo „Punktų sakymų" ir kt.

Štai keletas nelietuviškų sintaksinių konstrukcijų pavyzdžių, randamų senuosiuose raštuose.

Prielinksnio *ant* vartojimas pagrindui bei tikslui ir laikui reikšti, pvz.: *Ir wersk jes ant dijdzio dziaugsma* (=Ir versk jas ant didžio džiaugsmo). *Ant wisu amsziu amzinoiu* (=Ant visų amžių amžinųjų).

Nuog ir *per* vartojamas pasyviniuose sakiniuose, reiškiant, kieno kas daroma, padaryta, pvz.: *Testamentas nogi kieturiu Euangelistu paraschitas* (=Testamentas nuogi keturių evangelistų parašytas).

Kai kurių kitų prielinksnių — *ing, prie(g), su* — vartosenos atvejai, pvz.: *redos ing szwenta warda io* (plg. lenkų: *się sprawuią w imię świetę iego*); *niekad negali stotis pikt su mano kunu* (=niekad negali stotis pikt su mano kūnu); *prieg tam ziemiausey praszome* (=prieg tam žemiausiai prašome).

Pažyminių vartojimas po pažymimųjų daiktavardžių, pvz.: *Mane po akims sawa tur turety* (=Mane po akimis savo tur turėti). *Moksla schito tewai iusu trakszdawa tureti* (=Mokslo šito tėvai jūsų trokšdavo turėti).

Abstraktūs posakiai, sudaryti iš veiksmažodžių ir veiksmažodinės kilmės nekonkrečios reikšmės daiktavardžių, pvz.: *Ne liudiki prysch*

artima tawa neteisaus liudima (=Neliudyki prieš artimą tavo neteisaus liudymo).

Kartais lenkų kalbos pavyzdžiu po veiksmažodžių *pažinti, numatyti, tikėti* vartojamas galininkas su bendratimi *būti*, pvz.: *Tikim but szwentą, surinkimą* (plg. lenkų: *Wierzymy być zbór...). Paguzistat tą mokslą... but tikrą* (plg. lenkų: *Znaćeli tę naukę... być pewną).*

Be to, pasitaiko daug sunkiai suprantamų arba neaiškių verstinių sakinių.

Be svetimų verstinių konstrukcijų, XVI ir XVII a. pirmosios pusės lietuviškų raštų sintaksėje užtinkame ir savų, skirtingų nuo dabartinės literatūrinės kalbos konstrukcijų.

Vietoje kai kurių dabartinių prielinksninių konstrukcijų vartojamos linksninės konstrukcijos — senoviniai vietininkai (vidaus einamasis, pašalio esamasis ir einamasis), pvz.: *Nu schitai wiss iusump ateis* (=...pas jus...).

Vienas kitas prielinksnis vartojamas ne su tuo linksniu, su kuriuo jis įprastas vartoti šiandien literatūrinėje kalboje, pvz.: *Ir pagal to schwenta moksla giwenkiet* (=Ir pagal tą šventą mokslą gyvenkit).

L e k s i k a. Senųjų raštų žodyninė sudėtis nepasižymi dideliu turtingumu bei įvairumu. Vis dėlto joje, be religinių terminų (pvz., *altorius, bažnyčia, katekizmas*), sudarančių nežymią dalį, yra nemaža gamtos, žemės ūkio, visuomenės gyvenimo, teisės, pedagogikos, karo ir kitų sričių lietuviškos leksikos, sudariusios pagrindą literatūrinei kalbai vystytis.

Senieji lietuviški raštai į rašomąją kalbą įvedė daugybę lietuviškų žodžių, kurie ilgainiui įsigalėjo vartosenoje ir išliko iki mūsų dienų, pvz.: *tėviškė, mokslas, mokytojas, skaitytojas, mokytinis, gaidos, pavyzdys, žala, sargyba, vergystė, sielvartas, reikmenė, kaltybė, šeimyna, teisybė, sąžinė, pasiuntinys, kalavijas, reika, piktybė, šviesybė, linksmybė, vieškelis, priešininkas, šlovė, garbė, tėvonystė, parašas* ir t. t. Tarp jų užtinkame nemaža abstrakčios reikšmės žodžių ir įvairių sričių terminų, žymiai praturtinusių besiformuojančios rašomosios lietuvių kalbos leksiką.

XVI—XVII a. raštuose randame žodžių, kurie šiandien arba jau visai nebevartojami, arba yra patekę į pasyviąją kalbos žodyno atsargą, pav.: *lieks* — vienuoliktas, *todrin* — todėl, *ašmas* — aštuntas, *liaupsė* — garbė, *sekmas* — septintas, *byloti* — kalbėti, *idant* — kad, *nesang* — nes, *karionė* — karas, *atakis* — kerštas ir kt.

Dalies žodžių pakitusi reikšmė, pvz.: *sandara* — santaika, *gamta* — dorybė, *nuopelnas* — pelnas, *paveikslas* — išvaizda, vaizdas, *nasrai* — burna.

Raštuose galima užtikti ir tarminių žodžių, pvz.: *atpentui, atpent* — vėl, atgal, *malkas* — gurkšnis, *skaitlius* — skaičius, *drūktybė* — stiprybė, *veizdėti* — žiūrėti... (žemaičių tarmei būdingi žodžiai), *dūksis, padūksis* — viltis, *keltuva* — gyvulys, *penukšlas* — penas (rytiečių tarmei būdingi žodžiai) ir t. t.

Senųjų raštų leksikoje daug naujadarų, kurių didžioji dalis yra nevykusių, ne pagal liaudies kalbos dėsnius sudarytų, pvz., *gerodarymas* — geradarystė, *ilglūkėjimas* — ilgesys, *išvaistėjimas* — išgydymas, *ištempimas* — skliautas ir t. t.

Ypač daug pasitaiko vertinių, savo daryba ir prasme svetimų lietuvių kalbai, pvz.: *maloneširdumas* — mielaširdumas, *pastoti* — tapti, *neužilgo* — netrukus, *perguldyti* — išversti.

Tačiau rūpestingieji senųjų raštų autoriai (Bretkūnas, Daukša, Širvydas ir kt.) sukūrė nemaža ir vykusių naujadarų, kurių dalis vartojami ir šiandien, pvz.: *patogumas, privalomas, įkvėpimas, įžūlumas, niekaniekis, tolygybė, bendrystė, aplinkybė, įstatymas, atminimas* ir t. t.

Senųjų raštų žodyninėje sudėtyje yra nemaža įvairių skolinių. Dalis jų — seni skoliniai iš slavų kalbų (pvz., *knygos, rūbai, vynas, liūtas, karūna* ir kt.), bet didžioji dalis jų yra bažnytiniai polonizmai (pvz., *pekla, lokamstva, abrozas, prajovas, cnata, pabažnybė* ir pan.). Dalies skolinių neišvengė ir J. Bretkūnas, M. Daukša, K. Širvydas, kreipę daug dėmesio į lietuviškų atitikmenų parinkimą. Ypač daug skolinių pasirodė vėlesniuose raštuose, įsigalint bažnytiniam feodaliniam žargonui (maždaug nuo XVII a. antrosios pusės). Pavyzdžiui, M. Daukša

dar vartoja *merga, pasaulis, pragaras, nuodėmė, žaizda, valanda, metas* ir daugelį kitų lietuviškų žodžių, kurių vietoje vėliau raštuose įsigali *pana, svietas, pekla, griekas, rona, adyna, čėsas* ir t. t. Pažymėtina dar tai, kad Rytų Prūsijoje leidžiamuose lietuviškuose raštuose, be slavų kalbų kilmės žodžių, užtinkame ir germanizmų (pvz., *drukavot* — spausdinti, *hercegis* — hercogas, *falšyvas* — netikras ir kt.).

Apibendrinant galima teigti, kad XVI—XVII a. pirmosios pusės lietuviškų raštų kalba, nors ir nepasižymėjusi dideliu įvairumu, turtingumu ir taisyklingumu, aplamai buvo jau gerokai apdorota rašomoji kalba, sukurta liaudies kalbos pagrindu ir turinti nemaža liaudiškos frazeologijos ir poetinės kalbos elementų. Ji sudarė pagrindą tolesniam lietuvių literatūrinės kalbos vystymuisi. Joje taip pat randame nemaža lietuvių kalbos faktų, labai svarbių kalbotyrai (lietuvių kalbos istorijai, dialektologijai ir kt.). Todėl senieji lietuviški raštai tyrinėtini ne tik kaip lietuvių literatūros istorijos paminklai, bet ir kaip pagrindiniai lietuvių literatūrinės kalbos istorijos ir istorinės gramatikos šaltiniai.

M. Daukšos „Postilės" titulinis puslapis

MIKALOJUS DAUKŠA
(1527—1613)

M. Daukša — vienas pirmųjų raštijos lietuvių kalba kūrėjų, išvertęs iš lenkų kalbos J. Ledesmos „Katekizmą" ir J. Vujeko „Postilę". Šie M. Daukšos vertimai, išspausdinti Vilniuje XVI a. pabaigoje, buvo pirmieji lietuviški leidiniai, pasirodę Lietuvoje. M. Daukšos vertimai pasižymi lietuvių kalbos grynumu ir vaizdžia literatūrine išraiška.

M. Daukša, kilęs iš bajorų šeimos netoli Kėdainių, tapęs katalikų kunigu, ėjo aukšto dvasininko — kanauninko pareigas, kurį laiką net valdė Žemaičių vyskupystę. Jis pasižymėjo kaip ryžtingas kovotojas prieš reformaciją Lietuvoje, įvertinęs lietuvių kalbos reikšmę toje kovoje ir aplamai to meto visuomeniniame Lietuvos gyvenime.

Į chrestomatiją dedama ištrauka iš M. Daukšos „Postilės" lenkų kalba rašytos prakalbos, kurioje kaip tik iškeliama gimtosios kalbos reikšmė ir reikalaujama lietuvių kalbai teisių viešajame gyvenime. Be to, čia dedama ištrauka iš lotynų kalba rašytos prakalbos į vyskupą M. Giedraitį, su kuriuo M. Daukša artimai bendradarbiavo ir kurio pavestas, kaip pats nurodo, išvertė „Postilę". Kitose chrestomatijoje pateikiamose „Postilės" ištraukose atsispindi kai kurie to meto valstiečių socialinės buities bruožai („Apie valstiečių priespaudą"), akivaizdžiai iškyla M. Daukšos raštų žodyno turtingumas, palyginimų, epitetų įvairumas („Apie pasaulio pabaigą").

Viename „Postilės" egzemplioriuje, pradžioje, yra įrašyta eiliuota epigrama, kurios autorium pasirašęs Vaclovas Labunauskis.

M. Daukšos raštai, padėję pagrindą literatūrinei lietuvių kalbai vystytis, jau seniai yra didžiai vertinami. Rusijos Mokslų akademija 1886 m. perspausdino M. Daukšos išverstąjį „Katekizmą", o 1904 m., 1909 m. ir 1927 m. — „Postilės" dalį. 1926 m. Kaune buvo išleistas pilnas fotografuotinis „Postilės" leidimas.

IN STEMMA ILLVSTRISSIMI AC REVERENDISSIMI DOMINI D. MELchioris Gedroic Episcopi Samogitiæ &c. &c.

ESt rosa stemma tuum Præsul dignissime, in hortis
Multos quæ flores vtilitate præit.
Et merito: nam tu Patriæ, quæ commoda portas
Et Litauum bene gens & Samogita docet.

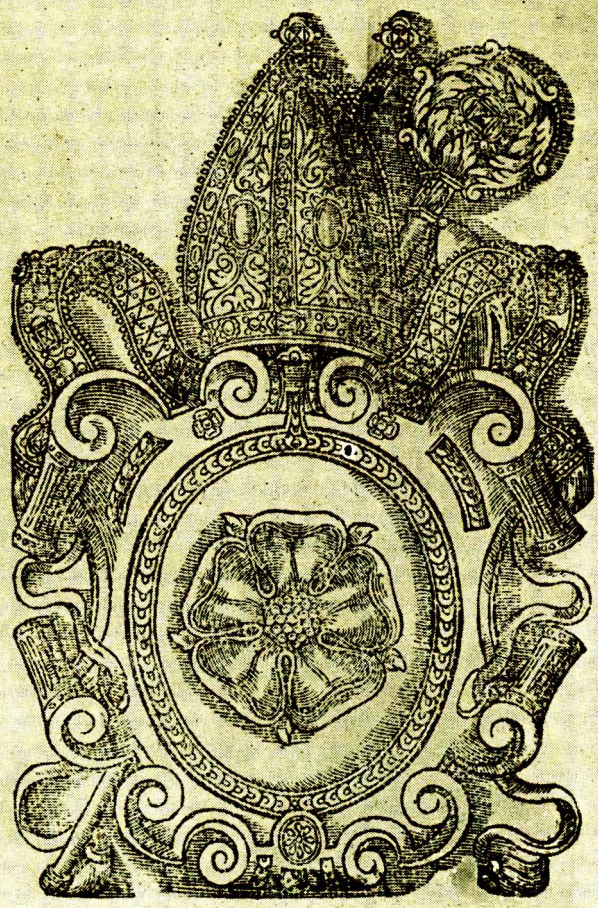

EPIGRAMMA.

TEmpore labuntur magnorum Pergama Regum
Tempore dispereunt, stemmata clara Ducum.
Grandia consumit diuturnum marmora tempus
Tei - Pyramides roboraq; alta ruunt,
At tua la. ·sul, virtus, pietasq;, fidesq;,
Est nulli prorsus demoritura die
Cur? quia sacra tuæ curasti pabula plebi
Nescit honor quorum gloria lausq; mori.

Venceslaus Labunowski.

M. Daukšos „Postilės" puslapis su V. Labunauskio epigrama

EPIGRAMA[1]

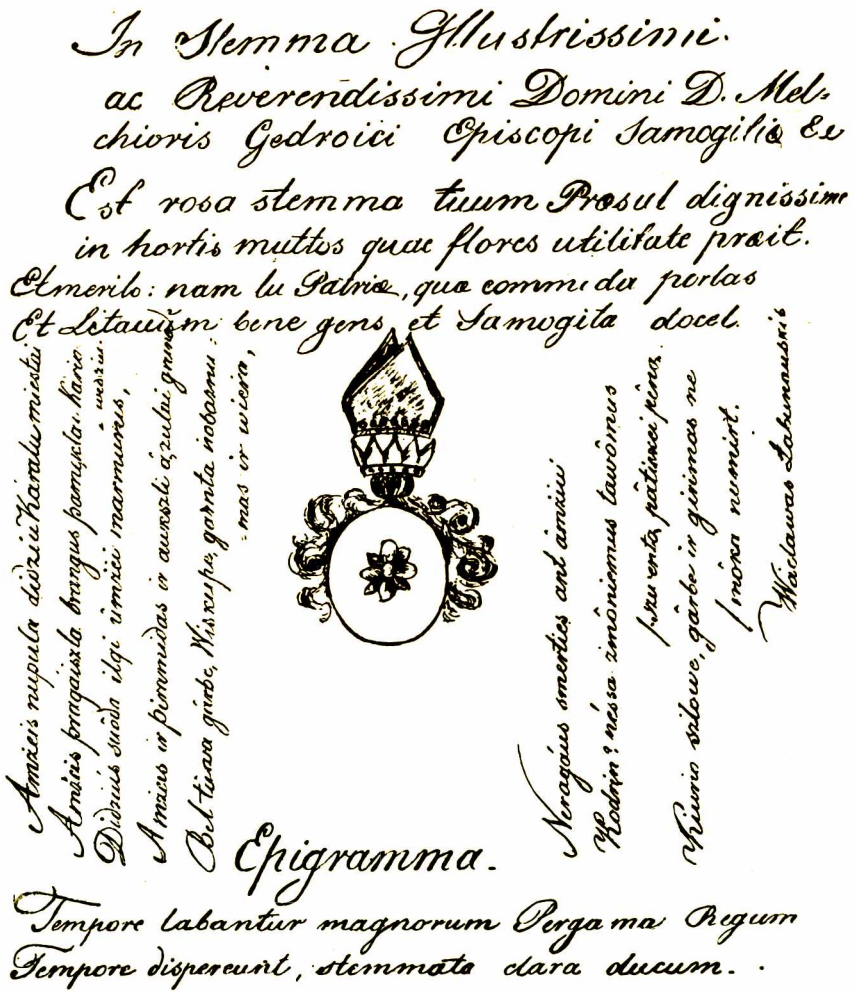

Amžiais[2] nupuola didžių karalių miestai,
Amžiais pragaišta brangūs paminklai kariovedžių,
Didžius suėda ilgi amžiai marmurus,
Amžiais ir piramidės, ir aukšti ąžuolai griūna, —
Bet tavo garbė, Vyskupe, gamta[3], nobažnumas[4] ir viera[5]
Neragaus smerties ant amžių.
Kodrin[6]? Nesa žmonėmus tavomus šventą patiekei peną[7],
Kurio šlovė, garbė ir gyrimas nemoka numirt.

Vaclovas Labunauskis

Postilla catholicka... per... Mikaloiv Davksza... Wilniui, 1599 (S. Daukanto egzempliorius Lietuvių kalbos ir literatūros institute).

---

[1] Postilės dedikacija vyskupui M. Giedraičiui; lietuviškasis jos vertimas yra išlikęs S. Daukanto egzemplioriuje, jo paties ranka įrašytas. [2] per ilgus amžius, per ilgą laiką. [3] dorybė. [4] pamaldumas. [5] tikėjimas. [6] kodėl. [7] t. y. išleidai postilę lietuvių kalba.

POSTILĖ

[IŠ M. DAUKŠOS PRAKALBOS Į M. GIEDRAITĮ][1]

...Tad, kaip Orfėjus[2] nemirtingiesiems dievams paaukojo lyrą, kuria nuolat naudojosi, ir kaip romėnų kareivis sudėjo prie Heraklo[3] šventovės durų ginklus, kuriais daug kartų priešą buvo nugalėjęs, — taip ir aš šią naštą, ne savo valia ir pasirinkimu, bet tavo autoritetu ir įsakymu užkrautą ant mano pečių, atnešęs į tą vietą, kur buvo liepta, padedu prie tavęs, kuris įsakei, ir viešai pareiškiu, — tu tai žinai ir gali patvirtinti, — kad aš tokio didelio dalyko[4] nepaveržiau iš kitų, kurie, gal būt, su juo būtų mažiau turėję vargo, ir, kartą pradėjęs, stengiaus gerai jį atlikti, idant, iš vienos pusės, neveiklumo ir tingėjimo, iš antros — išdidumo ir lengvabūdiškumo dėmę nuplaučiau. Vis vien kaip šis dalykas kitiems beatrodytų, man atrodys, kad pakankamai esu pasiekęs, jeigu tavo įsakymus ir paliepimus būsiu tinkamai įvykdęs, o to svarbiausia man visuomet reikia ir reikės visais atvejais žiūrėti...

Postilla catholicka... per... Mikaloiv Davksza... Wilniui, 1599 (S. Stanevičiaus egz. Vilniaus valst. V. Kapsuko vardo universiteto mokslinėje bibliotekoje).

---

[1] Versta iš lotynų kalbos. [2] senovės graikų mitologijoje — dainininkas, kuris savo dainomis pajudindavęs medžius ir uolas ir sutramdydavęs laukinius žvėris. [3] senovės graikų mitų herojus, pasižymėjęs didele fizine jėga. [4] t. y. postilės vertimo.

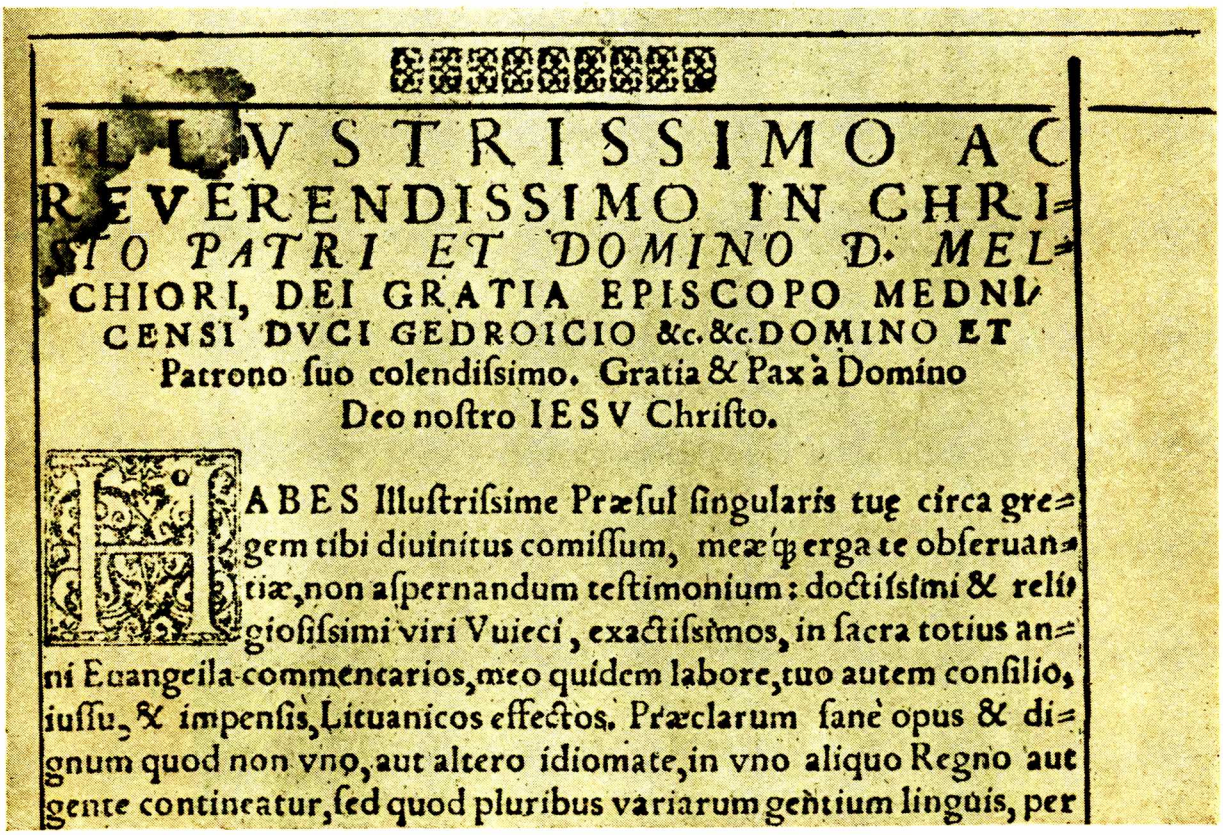

ILLVSTRISSIMO AC
REVERENDISSIMO IN CHRI=
STO PATRI ET DOMINO D. MEL=
CHIORI, DEI GRATIA EPISCOPO MEDNI=
CENSI DVCI GEDROICIO &c. &c. DOMINO ET
Patrono ſuo colendiſsimo. Gratia & Pax à Domino
Deo noſtro IESV Chriſto.

AVDABES Illuſtriſsime Præſul ſingularis tuę circa gre=
gem tibi diuinitus comiſſum, meæq; erga te obſeruan=
tiæ, non aſpernandum teſtimonium: doctiſsimi & reli=
gioſiſsimi viri Vuieci, exactiſsimos, in ſacra totius an=
ni Euangelia commentarios, meo quidem labore, tuo autem conſilio,
iuſſu, & impenſis, Lituanicos effectos. Præclarum ſanè opus & di=
gnum quod non vno, aut altero idiomate, in vno aliquo Regno aut
gente contineatur, ſed quod pluribus variarum gentium linguis, per

M. Daukšos „Postilės" lotyniškosios prakalbos 1-ojo puslapio pradžia

PRAKALBA Į MALONŲJĮ SKAITYTOJĄ[1]

...Tikiuosi tuo savo darbu[2] ir patarnavimu ne tik lietuvių bažnyčiai, bet ir visiems Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės piliečiams iš dalies įtiksiąs, kai kuriems duosiąs progos pagalvoti ir pasvarstyti didesnius dalykus ir paskatinsiąs karščiau rūpintis gimtąja kalba ir ją skleisti. Nors, tiesą sakant, retas kuris iš mūsų, ypač prakilnesniųjų, nemoka lenkų kalbos ir negali skaityti lenkiškai rašytų pamokslų, tačiau, mano manymu, daugiausia yra tokių, kurie lenkų kalbos nesupranta arba nekiek jos temoka. Žinau, kaip visos tautos vertina, myli ir brangina veikalus, gimtąja kalba rašytus (todėl, manau, visos tautos ir suskato versti knygas iš kitų kalbų į savas), tiktai mūsų lietuvių tauta[3], besimokydama lenkų kalbos ir ją vartodama, taip yra paniekinusi, apleidusi, kone išsižadėjusi savo kalbos, jog kiekvienas tai aiškiai mato, bet už tai vargu ar kas ją pagirs.

Kurgi, sakau, pasaulyje yra tauta, tokia prasta ir niekinga, kad neturėtų šių trijų savų ir tarsi įgimtų dalykų: tėvų žemės, papročių ir kalbos? Visais amžiais žmonės kalbėjo savo gimtąja kalba ir visados rūpinosi ją išlaikyti, turtinti, tobulinti ir gražinti. Nėra tokios menkos tautos, nėra tokio niekingo žemės užkampio, kur nebūtų vartojama sava kalba. Tąja kalba paprastai visi rašo įstatymus, jąja leidžia savosios ir svetimų tautų istorijas, senas ir naujas, jąja aptaria visus valstybės reikalus, ją gražiai ir padoriai vartoja visokiais atvejais bažnyčioje, tary-

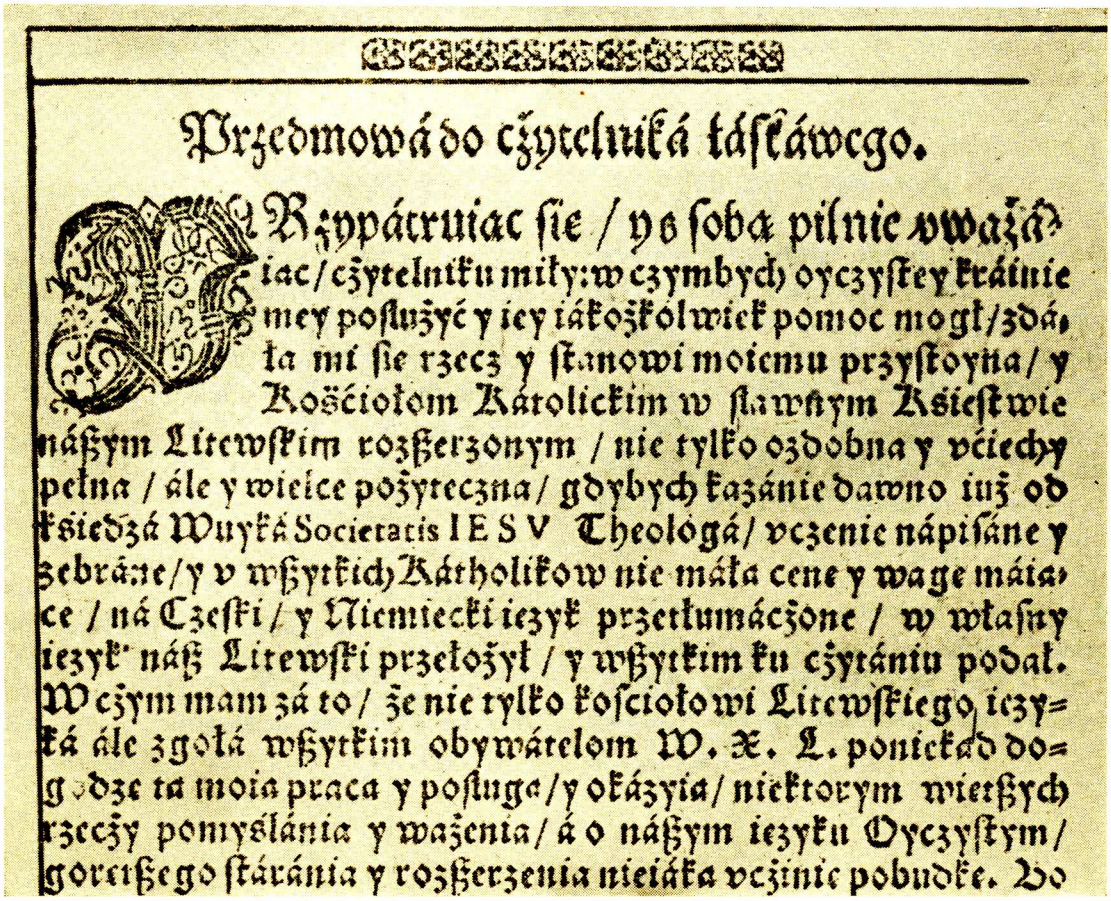

Przedmowá do czytelniká táſtáwcgo.

Rzypátruiąc ſie / yż ſobą pilnie vważáiąc / czytelniku miły: w czymbych oyczyſtey kráinie mey poſłużyć y iey iákożkolwiek pomoc mogł / zdáła mi ſie rzecz y ſtanowi moiemu przyſtoyna / y Kośćiołom Kátolickim w ſławnym Xięſtwie náſzym Litewſkim rozſzerzonym / nie tylko ozdobna y vćiechy pełna / ále y wielce pożyteczna / gdybych kazánie dawno iuż od księdzá Wuyká Societatis IESV Theologá / vczenie nápiſáne y zebráne / y w wſzytkich Kátholikow nie máłą cenę y wagę máiące / ná Czeſki / y Niemiecki iezyk przetłumáczone / w własny iezyk náſz Litewſki przełożył / y wſzytkim ku czytániu podał. W czym mam zá to / że nie tylko kośćiołowi Litewſkiego iezyká ále zgołá wſzytkim obywátelom W. X. L. poniekąd dogodze ta moia praca y poſługa / y okázyia / niektorym wietſzych rzeczy pomyſlánia y ważenia / á o náſzym iezyku Oyczyſtym / gorętſzego ſtáránia y rozſzerzenia nieiáka vczinie pobudke. Do

M. Daukšos „Postilės" lenkiškosios prakalbos 1-ojo puslapio pradžia

boje, namie. Pati prigimtis visus to moko, ir kiekvienas beveik iš motinos krūtinės įgauna polinkį į savąją kalbą — ją vartoti, išlaikyti ir propaguoti.

Tai akivaizdžiai matome ne tiktai žmonių, bet ir neišmintingų padarų gyvenime. Kas per keistenybės būtų gyvulių tarpe, jeigu varnas užsimanytų suokti kaip lakštingala, o lakštingala — krankti kaip varnas, ožys — staugti kaip liūtas, o liūtas — bliauti kaip ožys? Dėl tokio savo būdo pakeitimo pranyktų savitumas, beveik pranyktų ir tokių įvairių gyvulių esmė ir prigimtis. Jeigu toks gyvulių paikumas sukeltų jų tarpe tokį sąmyšį, tai galime suprasti, koks sumišimas ir netvarka kyla, kai žmogus, dėl kitos tautos kalbos savo gimtąją visiškai paniekinęs, taip pamėgsta svetimąją (pamiršdamas savąją, kuria dievas ir gamta liepia kalbėti), lyg pats būtų ne to krašto ir kalbos.

Ne žemės derlumu, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą, kuri didina ir išlaiko bendrumą, santaiką ir brolišką meilę. Kalba yra bendras meilės ryšys, vienybės motina, pilietiškumo tėvas, valstybės sargas. Sunaikink ją — sunaikinsi santaiką, vienybę ir gerovę. Sunaikink ją, — užtemdysi saulę danguje, sumaišysi pasaulio tvarką, atimsi gyvybę ir garbę. Kas išsklaidė ir išvaikė tuos, kurie buvo pastatę bokštą iki pat debesų[4], norėdami pagarsinti savo vardą? Kalbų nesantaika. Kas daugiausia pradėjo kovas, maištus ir sukilimus pasaulyje? Kalbų skirtingumas. Visos nesantaikos tarp tautų, visi šmeižtai, vienos tautos niekinimas kitos, visa tai kilo iš kalbų skirtingumo, kaip iš visokio sąmyšio šaknų.

Juk iš prigimties kiekvienas labiausiai linksta ir stipriai prisiriša tiek prie savo tautos ir kraujo, tiek ir prie savo kalbos. Kita vertus, kuo gi išsilaikė iki šiol ta didžioji Persijos karalystė, senovinė monarchija? Tiktai savo kalbos santaika. Kuo gi kitose tautose garsėjo ana Romos valstybė? Dėl ko jų žygdarbiai net tolimiausius žemės kraštus pasiekė? Vien tik išlaikymu gimtosios kalbos, kuriai praturtinti ir skleisti ne tiktai įstatymus leido, bet ir įvairius filosofijos mokslus dėstė ir savo dievų garbę aprašė. Graikų kalbą draudė vartoti įstatymuose ir senate. Kuo išsilaikė Arabų šalis, Graikų valstybės ir kiti tolimi kraštai? Vien tiktai savo gimtosios kalbos išlaikymu. Nekalbu apie Italų žemę, kuri taip rūpinasi išlaikyti ir skleisti savo kalbą, jog nėra jokių, net sunkiausio turinio, knygų, kurių jos žmonės nebūtų išvertę į savo kalbą. Neliesiu, nes visi tai žinome, mūsų kaimyninės Lenkijos, kurioje kaip žydi ir turtėja kalba — kas nežino? Kas nėra girdėjęs?

Visa tai sakau ne tam, kad peikčiau kitų kalbų mokėjimą ir vartojimą (tai visados visų žmonių buvo ir tebėra vertinama ir giriama), ypač lenkų kalbos, kuri, mūsų Didžiajai kunigaikštystei mielai susijungus su garsinga Lenkų valstybe, virto lyg ir gimtąja. Aš tiktai smerkiu mūsų gimtosios lietuvių kalbos apleidimą, kone išsižadėjimą ir bodėjimąsi ja...

...Pagaliau, kad ir negautum kitos paramos ir naudos iš tų knygų, išverstų į lietuvių kalbą, gana man bus, jog šiuo, nors ir mažu savo darbeliu, — kaip manau ir geidžiu, — duosiu pradžią ir paskatinsiu mūsiškius mylėti gimtąją kalbą, jos laikytis ir ją ugdyti. Juk tatai mums ir visiems Lietuvos didžiosios kunigaikštystės gyventojams, kaip sakyta, labai turėtų rūpėti. Likis su dievu, mielasis skaitytojau, ir gauk iš šių, taip reikalingų, knygų malonumo ir naudos.

Postilla catholicka... per... Mikaloiv Daveksza... Wilniui, 1599.

---

[1] Versta iš lenkų kalbos. [2] t. y. postilės vertimu. [3] čia — bajorai. [4] Pagal biblijos pasakojimą, senovės Babilone (Babelyje) buvę mėginta pastatyti bokštą, siekiantį dangų, bet dievas sumaišęs statytojams kalbą ir, nebesuprasdami viens kito, jie bokšto nebegalėję statyti.

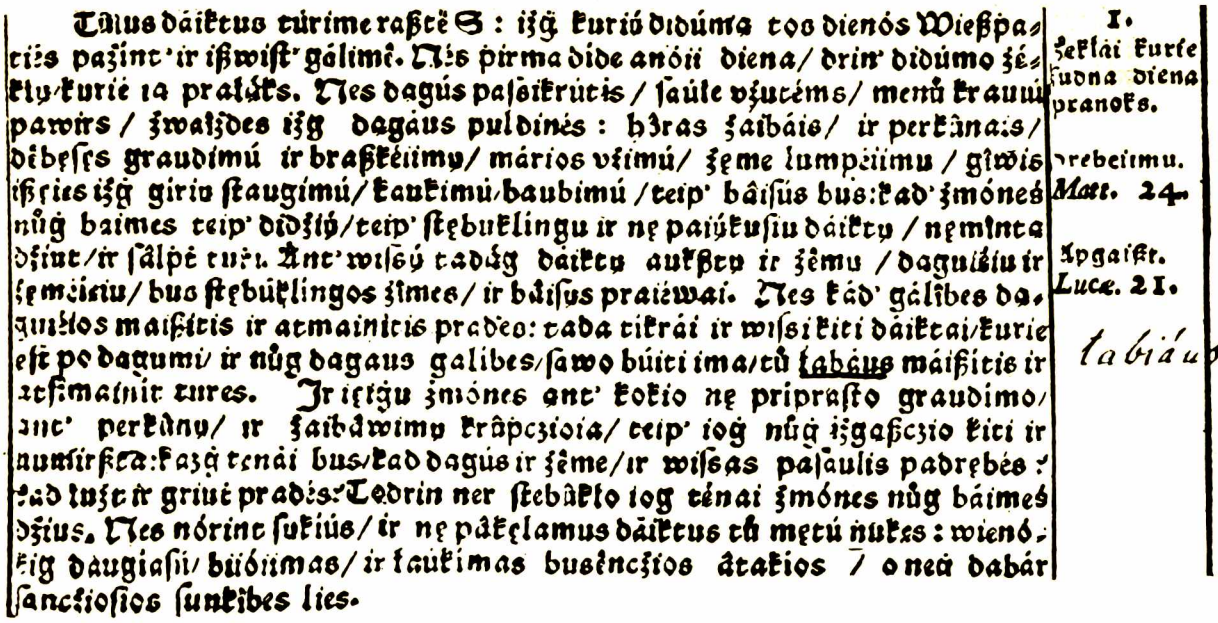

Tūlus dáiktus túrime raßtė S: iżg kurių didúmą tos dienós Wießpa-
tiės pažint' ir ißwist' gálimė. Nės pirma dide anóii diena/ drin' didúmo žė-
klų/kurie ią pralėks. Nes dagús pasikrútis / saúle vžutéms/ menů krauuú
pawirs / žwaižde ižg dagáus puldinės: hôras žaibáis/ ir perkūnais/
dėbęsęs graudimú ir braßkėiimų/ mários vžimú/ žęme lumpėiimu / gîwis
ißęies ižg girių staugimú/ kaukimú/baubimú /teip' bâisús bus:kad' žmónes
nůg baimes teip' didžių/teip' stębuklingu ir nę paiųkusiu dáiktų / nęmintą
džiut/ir sâlpt turi. Ant' wissų tadág dáiktų aukßtų ir žêmu / daguiėiu ir
žęmėiėiu/ bus stębúklingos žîmes/ ir bâisus praiėwai. Nes kád' gálîbes da-
guiėios maißitis ir atmainitis pradės: tada tikrái ir wissi kiti dáiktai/kurie
est po dagumi/ ir nůg dagaus galibes/sawo búiti ima/tů labáus máißitis ir
atsimainit tures. Ir ięigu žmónes ant' kokio nę pripraſto graudimo/
ant' perkūnų/ ir žaibâwimų krûpczioia/ teip' iog nůg išgaßczio kiti ir
numirßta:kazg tenái bus/kad dagús ir žême/ir wissas pasaulis padrębės:
kad lužt ir griut pradės:Todrin ner stebûklo iog ténai žmónes nůg báimeś
džius. Nes nórint sukiús/ ir nę pâkęlamus dáiktus tů mętú nukes: wienó-
kig daugiasii/ biióiimas/ ir laukimas busėnczios âtakios / o neg dabár
sanczioſios sunkibes lies.

I.
Žeklai kurie
sudna diena
pranoks.

Drebeiimu.
Matt. 24.

Apgaißt.
Lucæ. 21.

labiáus

Tūlus daiktus[1] turime rašte š[ventame], išg kurių didumą tos dienos viešpaties pažint ir išvyst galime. Nes pirma[2] didė anoji diena drin[3] didumo ženklų, kurie ją pralenks[4]: nes dangus pasikrutins[5], saulė užutems, mėnuo krauju pavirs, žvaigždės išg dangaus puldinės; oras žaibais ir perkūnais, debesys griaudimu ir braškėjimu, marios ūžimu, žemė lumpėjimu[6], gyvis[7], išėjęs išg girių, staugimu, kaukimu, baubimu taip baisūs bus, kad žmonės nuog baimės taip didžių, taip stebuklingų ir nepajunkusių[8] daiktų nemintą[9] džiūt ir salpt[10] turi. Ant visų tadag daiktų, aukštų ir žemų, dangujęjų ir žemėjęjų[11], bus stebuklingos žymės ir baisūs prajovai[12]. Nes kad galybės dangujęjos maišytis ir atsimainyti[13] pradės, tada tikrai ir visi kiti daiktai, kurie est po dangumi ir nuog dangaus galybės savo buitį ima, tuo labiau maišytis ir atsimainyt turės. Ir jeigu žmonės ant kokio nepriprasto griaudimo, ant perkūnų ir žaibavimų krūpčioja, taip jog nuog išgąsčio kiti ir numiršta, kasg tenai bus, kad dangus ir žemė ir visas pasaulis padrebės[14], kad lūžt ir griūt pradės? Todrin nėr stebuklo, jog tenai žmonės nuog baimės džius, nes norint[15] sunkius ir nepakeliamus daiktus tuo metu nukęs, vienokig daugesn[16] bijojimas ir laukimas būsiančios atakios[17], o neg dabar sančiosios sunkybės lies[18].

Postilla catholicka... per... Mikaloiv Davksza... Wilniui, 1599, 7 psl.

---

[1] Daug dalykų. [2] pirmiausia. [3] dėl. [4] pirma jos bus. [5] sujudės. [6] drebėjimu. [7] gyvulys. [8] nepaprastų, neįprastų. [9] neišmanydami ką bedaryti. [10] alpti. [11] danguje ir žemėje esančių. [12] stebuklai. [13] keistis, darytis kitoniškoms. [14] sudrebės. [15] nors. [16] labiau. [17] keršto. [18] palies; lenk. orig. *kankins, vargins* (trapić będą).

regime / iog ir mūsimp / daugesn' saw' brągina šyni neg žmógų. Ko iiemus padesti bedievęs tiesos / kuris įstatinėie už žmûni dešimti gr.wnâ / o už šuni dwidešimti arba daugesn'.

. . .regime, jog ir mūsimp daugesn[1] sau brangina šunį neg žmogų. Ko[2] jiemus padesti[3] bedievės tiesos[4], kurios įstatinėja[5] už žmunį[6] dešimtį grivnų[7], o už šunį dvidešimtį arba daugesn.

Postilla catholicka. . . per Mikaloiv Davksza. . . Wilniui, 1599, 339 psl.

---

[1] Labiau; lenk. orig. *daugelis labiau* (mnodzy więcey). [2] tai daryti. [3] padeda. [4] bedieviški įstatymai. [5] nustato. [6] žmogų. [7] grivina — piniginis vienetas, maždaug lygus muštiniui (rubliui).

KONSTANTINAS ŠIRVYDAS

(1580—1631)

K. Širvydas — vienas žymiausių po M. Daukšos senosios lietuvių raštijos atstovų. Kilimo iš Aukštaitijos, tapęs jėzuitu, ilgus metus dėste Vilniaus akademijoje lietuvių kalbą, garsėdamas kaip pamokslininkas. Reikšmingiausi K. Širvydo darbai yra jo pamokslų rinkinys — „Punktai sakymų" ir pirmasis lietuvių kalbos žodynas („Dictionarium trium linguarum").

Į chrestomatiją dedamos ištraukos iš K. Širvydo „Punktų sakymų" atspindi kai kuriuos feodalizmo epochos bruožus, visuomeninius santykius, liaudies būklę („Kaip žmonės elgiasi bažnyčioje", „Valstiečiai ir bažnyčia", „Apie vyresnybę"), o taip pat atskleidžia K. Širvydo raštų literatūrinės išraiškos ypatybes („Marios ženklina", „Priežastys, dėl kurių siaučia marios"). K. Širvydo „Punktai sakymų" 1929 m. buvo naujai išleisti fotografuotiniu būdu.

Iš K. Širvydo raštų lietuvių kalbos mokėsi daugelis vėlesniųjų lietuvių rašytojų (A. Klementas, D. Poška ir kt.)

❋

PUNKTAI SAKYMŲ

[APIE VYRESNYBĘ]

Senas ir labay ažureteis budas ira tasay žmoniu / kuri turi aprinkimuose kitu vnt wiresnibes kokios / ne dabotis vnt to / ko pirmiausiey ir labiausiey waldžia ki-

Senas ir labai užretėjęs[1] būdas yra tasai žmonių, kurį turi aprinkimuose[2] kitų ant vyresnybės kokios: nedabotis[3] to, ko pirmiausiai ir labiausiai valdžia kitų žmonių privalo, bet veizdėt ant kitų daiktų, kurie ne taip yra reikiami[4] tam, kuris kitus valdo, — ir todrin turi atžvilgį nemažą[5], jei aukštos giminės, jei augalotas, jei

tu žmoniu priwało / bet
weyzdet vnt kitu dayktu
kurie ne teyp ira reykia-
mi tam kuris kitus wal-
do / ir todryn turi atžwil-
gi ne mažu iey aukßtos
gimines / iey augała-
tas / iey gieray turis / iey
senos familios ir iž namu
skaystu eyt tasay / kurio
nori aprinkt ažu wire-
sni ir waldžiotoii sawo.
Bet gimine aukßta / tur-
tas / rubay nedaug padest
vnt giero kitu waldžio-
imo / iey nera gieribiu
wiresnibey reykiamu /
ißminties / proto / teysibes
iuteimo / ir kitu tokiu.
Kas po rubams vnt wal
džios / ne rubu bet gał-
wos ißmintingos rey-
kia vnt iós.

gerai turįs[6], jei senos familijos[7] ir iš namų skaisčių[8] eit tasai, kurį nori aprinkt[9] už vyresnį ir valdžiotoją[10] savo... Bet giminė aukšta, turtas, rūbai nedaug padest[11] ant gero kitų valdžiojimo[12], jei nėra gėrybių[13], vyresnybei reikiamų — išminties, proto, teisybės jutėjimo[14] ir kitų tokių. Kas po rūbams ant valdžios[15]: ne rūbų, bet galvos išmintingos reikia ant jos!

Punkty kazan... Przez... K. Szyrwida.
W Wilnie 1629, 75—76 psl.

---

[1] Užkietėjęs. [2] rinkimuose. [3] nežiūrėti. [4] reikalingi. [5] labai atsižvelgia į tai; atžvilgis — atsižvelgimas. [6] turtingas. [7] giminės, šeimos. [8] puikių, žymių. [9] išrinkti. [10] valdytoju. [11] padeda. [12] gerai kitus valdyti. [13] savybių, dorybių. [14] jutimo, jautimo. [15] kas rūbai (iš rūbų) valdžiai.

✻

Mários žinklina mumus
zmoniu giwenimu vnt
žiames.

1. Marios ira karčios:
teyp pagiwenimas
žmoniu labay kartus ira /
ir pilnas wargu. 2. Ne-
nurimsta marios / tunkiey
siaučia: teyp žmones ne-
rimsta / mußasi / kiauiasi
wisadu / kariones dides da
ro. 3. Weiey mariâs may-
ßo ir blaßko / teyp žmones /
pikti iu pagieydimay way
diia ir rustina / ir baysius
mayßtus terp iu daro 4.
Mariose wiena žuwis di-

MARIOS ŽENKLINA MUMUS ŽMONIŲ GYVENIMĄ ANT ŽEMĖS

1. Marios yra karčios, — taip pagyvenimas[1] žmonių labai kartus yra ir pilnas vargų.

2. Nenurimsta marios, tankiai siaučia, — taip žmonės nerimsta, mušasi, kaujasi visada, kariones[2] didžias daro.

3. Vėjai marias maišo ir blaško, — taip žmones pikti jų pageidimai[3] vaidija ir rūstina, ir baisius maištus tarp jų daro.

4. Mariose viena žuvis didė mažesnę praryja, — taip žmonės didžiūnai svieto lėtus[4] ir pavargusius[5] išgaišina[6], kramto, praryja.

5. Mariose yra po vandenimis paslėptos uolos arba akmenys didi, ant kurių užpuolę eldijos[7] susikulia, suyra, susidaužo, — taip tarp žmonių daug yra smuklų[8] ir žabangų, kuriais vieni kitus įkliudo ir paspendžia, apgauna ir taip juos pražudo.

de maźiesny prarija: teyp
źmones didźiuneys ſwieto
tetus ir pawargusius iš-
gayśina / krumta / prari-
ja. 5. Marioſe ira pawan-
daimis peſteptos uoles a
ba akmieniey didy / vnt ku-
riu vźpuoly eidios / ſuſi-
kula / ſuira / ſuſidauźo: teyp
terp źmoniu daug ira
ſmuklu ir źabungu / ku-
rieys wisni kitus iškludźia
ir paspundźia / apgauia
ir teyp isos praźudźia. 6.
Juokioſi ir źaydźia ma-
rioſe dideźuwis wadinaſi
Cetus / drako. Teyp źay-
ſtus ſaw daro welinas vnt
mariu to ſwieto / iuokias
iš źmoniu / tulays budays
iuos priwildamas ir pra-
ridamas. 7. Marios kas
diena pereyt kraßtus ir
wel ſugrißta / aba iźſiteia
ir wel iš kraßtu ſugriź-
ta aba atſiteia ſawo wie-
ton. Teyp wiſi dayktay
to ſwieto atayt ir wel par-
eyt / paſirodźia ir tuoiaus
išgayßta / giema ir mir-
ßta / daroſi ir gadinaſi. 8.
Wiſos upes inteka ma-
rioſna / a tečiau marios ne
patwiſta / aba ne kielaſi:
teyp śirdis źmoniu ne turi
ſoties iš ſutwerimu / no-
rint wiſus nuritu / mažas
tay kuſnis ne gal iuo paſi-
ſotint. 9 Rukays aba du
mays apdingiaſi marios:
teyp ſwietas rukſta / du-
mu pilnas / ne regi / ku
turetu regiet del vkanos
śirdies. 10. Sako raßtas
iog Diewas marias wi-
ſtiktais kaip wayku ſuwi
ſte. Wiſadu ſwietas ira
vaiku / kuris ne nuwokia /

6. Juokiasi ir žaidžia mariose didė žuvis, vadinasi cetus, drako[9], — taip žaislus sau daro velinas[10] ant marių to svieto, juokias iš žmonių, tūlais[11] būdais juos privildamas[12] ir prarydamas.

7. Marios kas dieną pereit[13] kraštus ir vėl sugrįžta, arba išsilieja ir vėl iš kraštų sugrįžta, arba atsilieja savo vieton, — taip visi daiktai to svieto ateit ir vėl pareit[14], pasirodo ir tuojau išgaišta, gema ir miršta, darosi ir gadinasi.

8. Visos upės įteka mariosna, o tačiau marios nepatvinsta, arba nesikelia, — taip širdis žmonių neturi soties iš sutvėrimų, — norint visus nurytų, mažas tai kąsnis, negal juo pasisotint.

9. Rūkais arba dūmais apsidengia marios, — taip svietas rūksta, dūmų pilnas, neregi, ką turėtų regėti, dėl ūkanos širdies.

10. Sako raštas, jog dievas marias vystyklais kaip vaiką suvystė, — visada svietas yra vaiku, kuris nenuvokia, — reikia jį suvystyt arba surišti, idant nesiaustų.

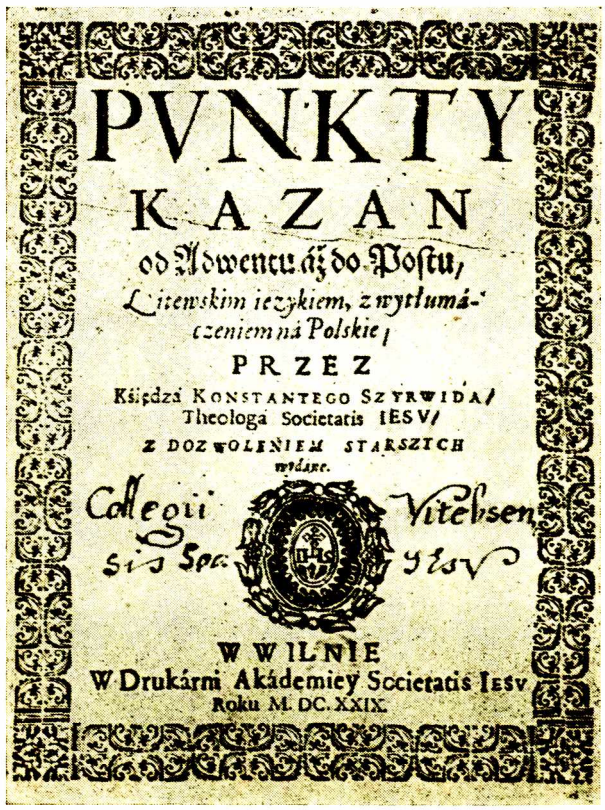
PVNKTY
KAZAN
od Adwentu áż do Postu,
Litewskim iezykiem, z wytłumá-
czeniem ná Polskie
PRZEZ
Kśiędza KONSTANTEGO SZYRWIDA
Theologa Societatis IESV
Z DOZWOLENIEM STARSZYCH
wydane.
Collegii Vitebsen
Sis Soc Ylsv
W WILNIE
W Drukárni Akádemiey Societatis Iesv
Roku M. DC. XXIX.

K. Širvydo „Punktai sakymų", titulinis puslapis

reykia io ſuwiſtit aba ſu-
riſzti idant neſiauſtu. 11.
Turi marios ſowo rube-
žiu aba kraſztu iž žwirždu/
tump atau nutila / ir ti-
nay ſuſikula iu wilnios:
teyp ſwietas/ aba žmones
turi ſawo galu / kuriop
ataii pameta ſawo puyku/
pagriauia ſawo širdies
auſztiby / palauia ſiauſti/
taſay kraſztas ira / žwir-
žday/ žiame/ kapay/ gra-
bas/ kurian impuoly nu-
tila ir lauiaus wiſo/ku da-
re.

11. Turi marios savo rubežių[15], arba kraštą, iš žvirgždų, tump atėję nutyla, ir tenai susikulia jų vilnios, — taip svietas arba žmonės turi savo galą, kuriop atėję pameta savo puiką[16], pagriauja savo širdies aukštybę[17], paliauja siausti. Tasai kraštas yra žvirgždai, žemė, kapai, grabas, kurian įpuolę nutyla ir liaujas[18] viso, ką darė.

Punkty kazan... Przez... K Szyrwida. W Wilnie 1629, 269—271 psl.

---

[1] Gyvenimas. [2] karus. [3] troškimai, aistros, įgeidžiai. [4] paprastus, prastus. [5] vargšus, neturtėlius. [6] naikina. [7] laivai. [8] spąstų. [9] banginis, didelė jūrų žuvis. [10] velnias. [11] įvairiais. [12] apgaudamas, prigaudamas. [13] pereina. [14] pareina; čia — nueina (odchodzą). [15] sieną, ribą. [16] puikybę, išdidumą. [17] išdidumą. [18] nustoja daryti.

Priežaſtis del kuriu ſiaučia marios ir ſwietas, kuri žinklina marios.

Tris ipačiey priežaſtis marias pakrutina/ ir kayp butu ias iruſtina. Weiey/ beſtios/ ir menuo. Teyp ir marias to ſwieto tay ira žmones waydiia / pirm weiey piktu pagieydimu/ á tie ira ipačiey kieturi. Meyle/ bayme /nuludimas aba šielawartas/ ir dziaugſmas. Teyp regieio pranaſzas kayp kieturi weiey kawoſi terp ſawis marioſe didžioſe. Marios išſimano ſwietas/ kieturi weiey/

PRIEŽASTYS, DĖL KURIŲ SIAUČIA MARIOS IR SVIETAS, KURĮ ŽENKLINA MARIOS

Trys ypačiai priežastys marias pakrutina[1] ir kaip būtų[2] jas įrūstina: vėjai, bestijos[3] ir mėnuo. Taip ir marias to[4] svieto, tai yra žmones, vaidija pirm[5] vėjai piktų pageidimų, o tie yra ypačiai[6] keturi: meilė, baimė, nuliūdimas, arba sielvartas, ir džiaugsmas. Taip regėjo pranašas, kaip keturi vėjai kovėsi tarp savęs mariose didžiose. Marios išsimano[7] svietas, keturi vėjai — keturi afektai[8] žmonių, jau paminėti. Vėl[9] marias maišo bestijos tūlos, kurios jose gyvena. Tas regėjo pranašas: viena buvo kaip levyčia[10], antra tolygi meškai, trečia tolygi lūšiui, ketvirta, tarp visų rūsčiausia, neturėjo vardo. Tos keturios bestijos ženklina keturias monarchijas, arba karalystes, bet dvasingai[11] išsimanyt gali ketveriopa karalystė nusidėjimų: biaurybės[12], trokštavimo[13], puikos ir visokios piktybės. Meška ženklina pageidimą kūno ir biaurybės, nes ta bestija yra biauri, ant medaus labai smalsti, ant akių nesveika, vaikus netobu-

kieturi affektay žmoniu iau pamineti. Wel marias mayßo bestios tulos/ kurias iose giwena. Tas regieio pranaßas. Wiena buwo kayp lewićia/ vntra toligi meßkay/ trećia toligi łuśiuy/ kietwirta teip wisu rusćiausia ne tu reio wardo. Tos kieturios bestios žinklina kieturias monarchias aba karalistes: bet dwasingay iž simanit gali kietweropa kariliste nusideimu / biauribes / trokßtawimo / puykos / irwisokios piktibes. Meßka žinklina pagieydimu kuno ir biauribes. Nes ta bestia ira biauri/ vnt medaus łab ay smalsti/ vnt akiu nesweyka/ waykus ne tobułus gimdžia/ bet kayp mesos tiktay łustu koki. Tay wisa rundasi necistibese. Luśis turi odu margu pilnu margibiu kayp akiu kokiu. Todrin žinklina trokßtauiunćius łobio ir turto prabinktay Tie pilni akiu vnt naudu vnt surinkimo pinigu/ a aklidayktuose duśios iżganimo Lewas ira iż prigimimo puykas/ žinklina didžiauiunćius pasiputusius ir aukßtos śirdies žmones. Kietwirta bestia be wardo žinklina wisokius nusideimus ir piktibes tułas žmoniu. Vnt galo pakrutina ir inartina marias menuo / kuris kad auga / ir wunduo mariu kielasi ir kayp butu auga/ kad mažin eyt ir gayßta/ ir mariu wunduo nupuoła žiemiaus. Tas menuo

lus gimdo, bet kaip mėsos tiktai lustą kokį. Tai visa randasi nečystybėse[14]. Lūšis turi odą margą, pilną margybių, kaip akių kokių. Todrin ženklina trokštaujančius lobio ir turto prabingtai[15]. Tie pilni akių ant naudų, ant surinkimo pinigų, o akli daiktuose dūšios išganymo. Levas[16] yra iš prigimimo puikas[17], ženklina didžiaujančius[18], pasipūtusius ir aukštos širdies žmones. Ketvirta bestija be vardo ženklina visokius nusidėjimus ir piktybes tūlas žmonių. Ant galo pakrutina ir įnartina[19] marias mėnuo, kuris kad auga, — ir vanduo marių keliasi ir kaip būtų auga, kad mažyn eit ir gaišta, — ir marių vanduo nupuola žemiau. Tas mėnuo ženklina žmonių netvirtybę ir nerimastį[20], taipogi ir

DICTIONARIVM
TRIVM LINGVARVM,
In vsum Studiosæ Iuuentutis,
AVCTORE
CONSTANTINO SZYRVID
e SOCIETATE JESV.
Cum Superiorum permissu editum.
Tertia editio recognita & aucta.
VILNÆ,
Typis Academicis Societatis JESV.
Anno Domini M. DC. XLII.

K. Širvydo žodyno „Dictionarium trium linguarum" titulinis puslapis

žinklina žmoniu netwir-
tiby ir nerimaſti/ teypagi
ir wiſu dayktu. Nes žmo-
nes kiti didžieys paſtoia
ir aukßtay vžlipa vnt wi-
reſnibiu kokiu: bet ne vž-
ilgay iš nauio nupuola iš
aukßtibiu/ ir bayſiey lyſi-
kula/iš aukßtu tumpa žie-
mi/iš didžiu maži/ iš didžia
turiu elgietos. Todrin ne
reykia tureti padukſio
dayktuoſe to ſwieto/ ney
wireſnibeſe/ ney kituoſe
tokiuoſe.

visų daiktų, nes žmonės kiti didžiais pastoja[21] ir aukštai užlipa ant vyresnybių kokių, bet neužilgo iš naujo nupuola iš aukštybių ir baisiai susikulia: iš aukštų tampa žemi, iš didžių — maži, iš didžiaturių[22] — elgetos. Todrin nereikia turėti padūksio [23] daiktuose to svieto, — nei vyresnybėse, nei kituose tokiuose.

Punkty kazan... Przez... K. Szyrwida... W Wilnie 1629, 272—274 psl.

---

[1] Sujudina. [2] lyg, tarsi. [3] žvėrys (labai dideli), pabaisos. [4] šio. [5] pirmiausia. [6] svarbiausia. [7] reiškia. [8] aistros, „širdies pakrutinimai" (Širvydo žodyn.). [9] paskui; be to. [10] liūtė. [11] dvasiškai, perkelta, alegorine prasme. [12] nepadoraus elgesio, „kūno palaidos" (Širv. žod.). [13] godumo, [14] nešvarybėse, biaurybėse. [15] per daug. [16] liūtas. [17] išdidus. [18] besididžiuojančius. [19] įrūstina, įerzina. [20] nepastovumą (?). [21] tampa, pasidaro. [22] didžturtis, turtuolis. [23] pasitikėjimo; vilties.

✲

[KAIP ŽMONĖS ELGIASI BAŽNYČIOJE]

Kad kalti ira Miſies klauſit / tuometu kar-
tays apſnuſta/ dayroſi/ pa
Bažnićiu vnt wiſu ßálu akis
metidami/ kußta ſu kitays
nuſiiuokia kam: gieydžia kád
greytay kunigas Miſiu pa-
baygtu/ o ne trukintu iu il-
gay vnt ios. Jau kádu mel-
džiaſi/ tiktay liežuwi ir lu-
pás krutina ſirdis lakſto po
ſwietą; kad klauſo Diewo
žodžio puſe walundos regiſi
pu ſpntros/ ne rimſta klauſi-
dami/ ka p badomi axtinays
krutinaſi/ kayp vnt ſkrudeli-
no ſededami. Prieß/kad prá-

Kad kalti yra[1] mišios klausyt, tuo metu kartais apsnūsta, dairosi, po bažnyčią ant visų šalių akis mėtydami, kušta su kitais, nusijuokia kam, — geidžia, kad greitai kunigas mišią pabaigtų, o netrukintų[2] jų ilgai ant jos. Jau kada meldžiasi, tiktai liežuvį ir lūpas krutina, — širdis laksto po svietą; kad klauso dievo žodžio, pusė valandos regisi pusantros, — nerimsta klausydami, kaip badomi akstinais[3], krutinasi, kaip ant skruzdėlyno sėdėdami. Prieš[4], kad pradest niekus kalbėt, juoktis, per cielą naktį žviegot[5], — nesunku, kad gert — per cielą dieną nevargu[6] lakt. Taipogi dėl pinigo įgijimo bartis, keiktis, bažytis[7], visą miestą ir turgų subėginėt[8], tykot naudos kokios, norint lyja, šąla, saulė degina, — regisi ne darbas, ne vargas, bet žaislas mielas. Nagi antai daužytis po miestus,

deſt nieku̧ kalbet / iuoktis / per ćielu naktı̨ ẓwegot / ne ſu̧ku: kad giert / per ćielu dienu ne wárgu kakt. Teypagi del pinigo igumo bartis / kieykıs / bażitis / wiſu meſtu ir turgu ſubeginet / tikot naudos kokios / norint liia / ſuka / ſaule degina / regiſi ne darbas / ne wargas / bet ẓayſlas mielas. Nugi vntay daużitis po mieſtus / po tulus kielu̧ / irtis per marias del prekiu ir nupelno iẓ iu / ne turi ſaw ázu darbu to. Tokia ira rupeſtis kuno / tokia ápilayda dusios!

po tūlus kelius, irtis per marias dėl prekių ir nuopelno[9] iš jų, neturi sau už darbą[10] to. Tokia yra rūpestis kūno[11], tokia apylaida[12] dūšios.

Punkty kazan... Przez... C. Szyrwida... W Wilnie 1644, 62—63 psl.

[1] Kai privalo. [2] negaišintų. [3] akstinas — aštriu galu lazda rambiems jaučiams arba arkliams varyti. [4] priešingai. [5] žvygauti, juoktis. [6] neįkyru, nekoktu. [7] dievagotis. [8] apibėginėti, aplakstyti. [9] pelno, naudos. [10] nelaiko darbu. [11] rūpinimasis kūnu. [12] apleidimas, nesirūpinimas.

[VALSTIEČIAI IR BAŽNYČIA]

Tay vnt akies regimia teipu waiguolu / kiemoniu / kuriey kayp kuriniey ẓiami rauẓdami / dienomis / ir naktimis / paſipeneſmo ießko: o bażnićion eyti / iẓpażinimu ſáwo nuſideimu dáriti / ßwenćiauśiop Sakrámentop pryeyti / ſakoſi ne paſpeiu / árbą wel / kuoy vſsimeſtu ne turi. Jr teyp darbus vnt iẓganimo dusios reykienius aplaydẓia.

...Tai ant akies[1] regime tarpu varguolių kiemionių[2], kurie, kaip kurmiai žemę rausdami, dienomis ir naktimis pasipenėjimo[3] ieško, o bažnyčion eiti, išpažinimą savo nusidėjimų daryti, švenčiausiop sakramentop prieiti sakosi nepaspėją arba vėl kuo užsimestų[4] neturį. Ir taip darbus, ant išganymo dūšios reikiamus, apleidžia...

Punkty kazan... Przez... C. Szyrwida... W Wilnie 1644, 175—176 psl.

[1] Akivaizdžiai. [2] kaimiečių, sodiečių. [3] maisto, valgio, peno. [4] apsirengtų.

KATALIKIŠKAS GIESMYNAS

(1646 m.)

1646 m. Vilniuje buvo išleistas katalikiškas giesmynas, antrašte „Giesmės, tikėjimui katolickam priderančios", kurio autorium pasirašė Saliamonas Mozerka Slavočinskis. Apie jį iki šiol teturima labai maža tikslių žinių. Jo gyventa apytikriai 1624—1670 metų laikotarpiu. Turint galvoje, kad giesmyno išleidimo metu S. Mozerka Slavočinskis buvo dar jauno amžiaus studentas, jo autorystė abejotina.

S. Mozerkos Slavočinskio giesmynas yra pirmasis giesmių rinkinys, išleistas Lietuvos didžiojoje kungaikštystėje. Žymią giesmyno dalį sudaro psalmės, verstos iš įžymaus XVI a. lenkų poeto J. Kochanovskio.

Giesmyno psalmių, kai kurių giesmių vertimai, kaip rodo ir į chrestomatiją dedami pavyzdžiai, žymiai praturtino tuometinę lietuvių eilėdarą ir poetinį žodyną. Giesmyne matyti pastangos gryninti ir ugdyti lietuvių literatūrinę kalbą, vengti svetimybių, skolinių, tarmiškumų, naudotis liaudies šnekamosios kalbos turtais.

S. Mozerkos Slavočinskio giesmynas — akivaizdus M. Daukšos ir K. Širvydo literatūrinių ir kalbinių tradicijų tęsimas ir vystymas XVII a. lietuvių raštijoje.

✲

GIESMĖS, TIKĖJIMUI KATOLICKAM PRIDERANČIOS

[BETLIEJEM TARP PASAULIO MIESTŲ]

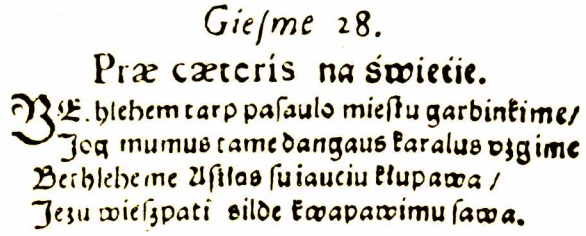
Gieſme 28.
Præ cæteris na świecie.
BE. hlehem tarp paſaulo mieſtu garbinkime/
Jog mumus tame dangaus karalus vżgime
Berhlehe me Uſilas ſu iauciu klupawa /
Jezu wieſzpati ſilde kwapawimu ſawa.

PRAE CAETERIS NA ŠWIECIE[1]

Betliejem[2] tarp pasaulio miestų garbinkime,
Jog mumus tame dangaus karalius užgimė.
Betliejeme asilas su jaučia klūpavo[3] —
Jėzų viešpatį šildė kvėpavimu savo.

Aniolas piemenimus liepe kad iſkotu/
Wieſpati bandas likie/ o iam garbe duotu/
Tie tuoiaus ing Betlieſem linkſmay nutekieia/
Kur wieſpati iſkoma gulinti regieia.
Jr indeie tarbelon duonos bakaneli/
Bega regiet iſ dangaus nusiunsta berneli/
Kiti surelus deia karbelon kraudami/
Keyk tieg peniet berneli gimusi tardami/
Potam ant kielu pule prieſ Diewa amżina/
Uteie ing Betlieſem/ ir tayp ii ſweykina/
S veykas musu wieſpatie grażiauſis berneli
O kayp eſi meylingas dangaus karaleli.
Kodel tayp guli ar ne turi priegalwelu/
Kodelay ne apwilkay baltu marſkinelu/
Pażindik ii o wieſpat ſupink wiſtiklomis/
Mes apdengſim gulinti ſiena pakraćiomis.
Iſimk iż karbuelos brolau ſia ſureli/
Ne turim ku peneti kitu to berneli/
Reykia duoti iam medaus kori/ arba piena/
Kad tasay ne numirtu Bernelis ſiediena.
Broley idant nuog wilku ne atraſtumime/
Laukie bandos draſkomos/ numan tekiekime/
Jog tayp didi wieſpati iau mes iſwidome/
Kurimp wilti dangiſkos linkſmibes gawome.
Jr kada kialu ſkubey tekieti apnika/
Tris nuog wſtekieima Karalus ſutika/
Kurie Diewa gimuſia pri anu klausese/
O piemuo raga ożia wż ioſtas iemese.
Patrubiies kalbeia su dżiauksmu eykite/
Bethleheme iſkoma wieſpati raſite/
Tare Diews iums wzmokiek wż to apsakima/
Jau mes ape wieſpati dangaus żinoſima.
Potam rade Berneli arćiaus iop ateia/
Jeme dowanas kurias pri sawes tureia/
Atduodami Berneluy ant kialu klupoia/
Auksa- mira/ kodila/ anam dowanoia.
O mes kurie kodila ney auksa turime/
Gardint Diewa nuog bandos iſſimokikime/
Kad musu giesmes balsa akia maloninga/
Iſwiſtu to berneli melſkiem ſtebuklinga.

Aniolas piemenimus liepė, kad ieškotų
Viešpatį, bandas likę[4], o jam garbę duotų.
Tie tuojau ing Betliejem linksmai nutekėjo[5],
Kur viešpatį ieškomą gulintį regėjo.

Ir, įdėję tarbelėn duonos bakanėlį[6],
Bėgo regėt iš dangaus nusiųstą bernelį[7];
Kiti sūrelius dėjo, karbelėn[8] kraudami:
— Reik, — tieg[9], — penėt bernelį gimusį! —
[tardami.
Po tam[10] ant kelių puolė prieš dievą amžiną,
Atėję ing Betliejem, ir taip jį sveikino:
— Sveikas, mūsų viešpatie, gražiausias berneli,
O kaip esi meilingas, dangaus karalėli!
Kodėl taip guli, ar neturi priegalvėlių?
Kodėlei neapvilkai[11] baltų marškinėlių?
Pažindyk jį, o viešpat[12], supink[13] vystyklomis[14],
Mes apdengsim gulintį šieno pakratomis.
— Išimk iš karbelės, brolau, še sūrelį:
Neturim kuo penėti kitu tą bernelį.
Reikia duoti jam medaus korį arba pieną,
Kad tasai nenumirtų bernelis šiandieną.
— Broliai, idant nuog vilkų neatrastumėme
Lauke bandos draskomos, namon tekėkime!
Juk taip didį viešpatį jau mes išvydome,
Kurimp viltį dangiškos linksmybės gavome.
Ir kada keliu skubiai tekėti apniko[15],
Tris nuog užtekėjimo[16] karalius sutiko,
Kurie dievo gimusio prie anų[17] klausėsi, —
O piemuo ragą ožio už[18] juostos ėmėsi.
Patriūbijęs[19] kalbėjo: — Su džiaugsmu eikite,
Betliejeme ieškomą viešpatį rasite.
Tarė[20]: — Dievs jums užmokėk už tą apsakymą,
Jau mes apie viešpatį dangaus žinosime.
Po tam radę bernelį, arčiau jop atėjo,
Ėmė dovanas, kurias prie savęs turėjo.
At'duodami berneliui, ant kelių klūpojo —
Auksą, myrą[21], kodylą[22] anam dovanojo.
O mes, kurie kodylo nei aukso turime[23],
Garbint dievą nuog bandos išsimokykime.
Kad mūsų giesmės balsą akia maloninga
Išvystų, — to bernelį melskim stebuklingą.

Giesmes... 1646, I d., 53—54 psl.

---

[1] *Už kitus (palyginus su kitais) pasaulyje* — originalo, iš kurio versta ši giesmė, pirmoji eilutė. [2] Betliejus — Palestinos miestas, 9 km nuo Jeruzalės. [3] klūpojo. [4] palikę. [5] nubėgo. [6] kepalėlį. [7] kūdikėlį, vaikelį. [8] krepšelin, pintinėn. [9] sako. [10] paskui. [11] neapsivilkai. [12] viešpatni, viešpati — ponia. [13] suvystyk. [14] vystyklais. [15] smarkiai pradėjo, ėmė. [16] iš rytų. [17] jų. [18] iš už. [19] patrimitavęs. [20] karaliai. [21] kvapius myros medžio sakus. [22] smilkalus. [23] neturime.

Gieſme ant pałaydoima Krikſtionies.
Dies iræ dies illa.

Dlena dantu bus grieźima,
Amźiaus pleniſn apwertima,
Iż Pranaſźu aplakima.

Kayp tęn żmones biioſise,
Sudźia teyſus kad ſetiſe,
O nuodemes iſzreyſzkſiſe.

Triul a werkſma bałſa daris,
Kad paſauli ſudop waris,
Duris ſudzioſp nęs adaris.

Smertis taypag prigimimas,
Strebetis kad ſutwerimas,
Paiaus iog bus ſudiimas.

Knigos ſtoſis adaritas,
Kur nuodemes ras raśitas,
Iz ta ſwietas bus ſuditas.

Kada ſudźia vzſies wieta,
Słapta zmoniu bus regieta,
Kańćias vż ta leys ant ſwieta.

Ka nuludes tad dariſiu,
Ant paſzałpos ka maldiſiu,
Teyſu drebant kad iſzwiſiu.

Diewe bayſios tu didibes,
Duodas dangu iż gieribes,
Szelpkiem werſme tobulibes.

Del manęs ćia teykięs minti
Kiala, teykies ir atminti,
O toy bayſioy dienoy ginti.

Szelpkiemgi iog ne perſtoiay,
Kięſt: ant kriźiaus iog kaboiay,
Kada manęs tu iſzkoiay.

GIESMĖ ANT PALAIDOJIMO KRIKŠČIONIO

DIES IRAE, DIES ILLA[1]

Diena dantų bus griežimo,
Amžiaus plėnysn' apvertimo
Iš[2] pranašų apsakymo.

Kaip ten žmonės bijosisi,
Sūdžia teisus kad sėsisi,
O nuodėmės išreikšisi!

Triūba verksmo balsą darys,
Kad pasaulį sūdop varys,
Duris sūdžiosp nes atdarys.

Smertis, taipog prigimimas[3]
Stebėsis, kad sutvėrimas
Pajaus, jog bus sūdijimas.

Knygos stosis at'darytos,
Kur nuodėmes ras rašytas, —
Iš tų svietas bus sūdytas.

Kada sūdžia užsės vietą,
Slapta[4] žmonių bus regėta, —
Kančias už tą leis ant svieto.

Ką nuliūdęs tad darysiu,
Ant pašalpos[5] ką maldysiu[6],
Teisų drebant kad išvysiu?

Dieve baisios tu didybės,
Duodąs dangų iš gerybės,
Šelpkim[7], versme tobulybės.

Dėl manęs čia teikies[8] minti
Kelią, teikis ir atminti,
O toj baisioj dienoj ginti.

Šelpkim gi, jog neperstojai
Kęst, ant kryžiaus jog kabojai,
Kada manęs tu ieškojai...

Giesmes Tikieimuy Katholickam pridiarancias... Auctore Salomone Mozerka Slawoczynski... Vilnae... 1646, I d. 154—155 psl.

---

[1] *Rūstybės diena, ta diena;* giesmėje vaizduojamas „paskutinis teismas", „sūdna diena". [2] pagal. [3] prigimtis, gamta. [4] kas paslėpta, slepiama. [5] užtarimo, globos, pagalbos. [6] maldausiu, prašysiu. [7] šelpki mane. [8] gal — teikeis (?), o gal — teikęs (=teikęsis).

Psalmas 101.

Vsłyß przby moie Boże litośćiwy.

Išgirsk máldas máná Diewe maloningas/
Balsas mána tawesp te prieyt werksmingas
Ne atwersk prispaudos dienoy weydá táwá/
Ney gieystas ausis nu manes tarna sawa.

Bet teykies ßaukianti wisados gerdeti/
O máne prážu voj wisokioy gielbeti/
Idant metu mána dažna nuludima/
Apturečiau láukta táwá pádeimá.

Praeia káyp dumas mana wisás dienas/
Kayp pagális kaulas ißdžiuwa kiekwienás.
Duonos ažumirsau/ o širdis álpstanti
Kayp pakirsta žole stoiose džiuwanti.

Del dažna werksma/ delay dusou jmá/
Delay baysaus mána širdies nuludima/
Jau ney manimp kunas/ ney krauias randase
Tiekt ißwisti kaulay/ bey oda duodase.

Pelikonuy girios esmi priligintas/
Kaypo naktikowas iau ius pánekintas/
Stoiaus ligus žwirbluy sunkiey budedamas/
Kurs wargst wienas stogie apleystas budámas.

Priesinikay wisi mane regiedami/
Juokus sau ant manes dáre prisiekdami/
Aß sotinaus kaypo duona pelenomis/
Gierima misidams sawa aßaromis.

Del to iog ánt mánes rustautis inikay/
O ißkieles žiamen blokßdamas ißtikay/
Dienas káyp šiešielis mana sugáišintas
Stoios: o aß kaypo šienas ißdžiowintas.

Betayg tu wießpatie ant amžiu amžinu/
Nuog wisokiu busi minetas gimimu/
Tu pats ant Syono iau susimulesi/
Neš metas ateia/ iau ana gielbesi.

PSALMAS 101

USŁYSZ PROŚBY MOJE, BOŻE LITOŚCIWY[1]

Išgirsk maldas mano, dieve maloningas,
Balsas mano tavęsp teprieit verksmingas.
Neatversk[2] priespaudos dienoj veidą tavo
Nei geistas[3] ausis nuo manęs, tarno savo.

Bet teikis šaukiantį visados girdėti,
O mane pražuvoj[4] visokioj gelbėti,
Idant metu mano dažno nuliūdimo
Apturėčiau lauktą tavo padėjimą.

Praėjo kaip dūmas mano visos dienos,
Kaip pagalys, kaulas išdžiūvo kiekvienas.
Duonos užumiršau[5], o širdis alpstanti
Kaip pakirsta žolė stojosi džiūvanti.

Dėl dažno verksmo, dėlei dūsavimo,
Dėlei baisaus mano širdies nuliūdimo
Jau nei manimp kūnas, nei kraujas randasi,
Tik išvysti kaulai bei oda duodasi.

Pelikanui girios[6] esmi prilygintas,
Kaipo naktikovas[7] jaučiuos paniekintas.
Stojaus lygus žvirbliui, sunkiai budėdamas,
Kurs vargst vienas stoge[8], apleistas būdamas.

Priešininkai visi, mane regėdami,
Juokus sau ant[9] manęs darė, prisiekdami.
Aš sotinaus kaipo duona pelenomis[10],
Gėrimą maišydams savo ašaromis[11].

Dėl to, jog ant manęs rūstautis įnikai,
O iškėlęs, žemėn blokšdamas, ištikai, —
Dienos, kaip šešėlis, mano sugaišintos
Stojos, o aš kaipo šienas išdžiovintas.

Betaig tu, viešpatie, ant amžių amžinų
Nuog visokių būsi minėtas giminių.
Tu pats ant Siono[12] jau susimylėsi,
Nes metas atėjo, — jau aną gelbėsi. . .

Ten pat, II d. 55—56 psl.

---

[1] *Išgirsk mano prašymą, dieve gailestingas.* [2] nenukreipk į kitą pusę. [3] čia — malonias. [4] pražūtyje, pražuvime. [5] užmiršau valgyti duoną. [6] dykumos, tyrlaukių. [7] garnių šeimos paukštis. [8] ant stogo. [9] iš. [10] pelenais. [11] su savo ašaromis, t. y. gerdamas drauge su ašaromis. [12] Sionas — kalnas Jeruzalėj, ant kurio buvo Dovydo pilis; izraelitai.

STEPONAS JAUGELIS-TELEGA

(apie 1600—1666)

Lietuvos reformatų 1653 m. išleistos „Knygos nobažnystės krikščioniškos" sudarytojų ir joje pateikiamų giesmių vertėjų tarpe žymiausią vietą užima Steponas Jaugelis-Telega, studijavęs Karaliaučiaus universitete, vėliau — Kėdainių miesto burmistras. Jis yra pirmasis miestiečių luomo atstovas, pasireiškęs lietuvių raštijoje. Jam taip pat priklauso „Knygoje nobažnystės..." išspausdinta eiliuota dedikacija, skirta didikui Jonušui Radvilai.

Į chrestomatiją dedama ši dedikacija ir „Giesmė apie pavietrį gailinga", kuri pasižymi palyginti žodinga kalba ir sklandžiu eiliavimu. Tai būdinga ir kitiems į „Knygą nobažnystės" įdėtų giesmių vertimams.

Ant Herba Kuniganksćia jo Miliſtos.

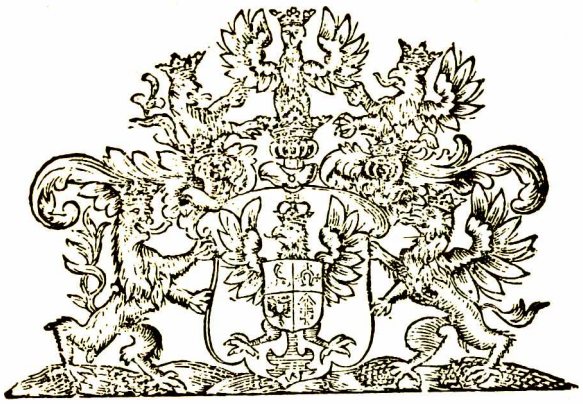

Tawi iſzkieſta-ſparni / o Eriali iuodas /
Tris ſzirdij triubas turis / gárſi ſzlowe duodas.
Jánuſzie Radiwilay / Kunigayksztí / Pone /
Waywáda Wilniaus / dides Lietuwos Het-
mone.
Tau likta ziuret ſaulen áſztráy / ir páſzinti
Diewa duotá / ir draſey tieſa iſzpázinti.
Ta juog mili / o tieſos ano neatſtoi /
Tárnus jo kayp priguli mielay ſzienawoi:
Tawó ſzlowes Bázniczioy wiſſad pabaznibe /
Tawo ſzlowes apgintoy Tewiſzkiey ſtipribe.
Tu nes po ſpárnays ſawo / Diewo zodziuy wieta
Duodi: todel págirtás eſſi ánt to ſzwietá.
Bázniczíay / jos reykmeaney eſſi Giárádeju /
O Tewiſzkies nuſpauſtos / ſtipru Apgineju:
Tau tádá Kunigayksztí / duodás tos Knigiales /
Pſalmay / Ewánjelios / Máldos / ir Gieſmeales.
Prijmk práſzom ta Kniga / nuo muſu meaylingay
Klauſik zodzia / mielk Diewa / giedok nuoſzir-
dingay.
Lobauk / páſeank / o ilgay giwenk / ne regiedams
Pikta / loſkoia Diewá / ir Zmoniu ſzlowedams.

S. I. T.

ANT HERBO KUNIGAIKŠČIO JO MYLISTOS[1]

Tavi[2], iškėstasparni, o ereli juodas,
Tris širdy triūbas turįs[3], garsi šlovė duodas[4], —

Jonuše Radivilai, kunigaikšti, pone,
Vaivada Vilniaus, didės[5] Lietuvos etmone!

Tau likta[6] žiūrėt saulėn aštriai ir pažinti
Dievą duota, ir drąsiai tiesą išpažinti, —

Tą[7] jog myli, o tiesos ano[8] neatstoji,
Tarnus jo[9], kaip priguli, mielai šėnavoji[10].

Tavo šlovės bažnyčioj visad pabažnybė[11],
Tavo šlovės apgintoj tėviškėj stiprybė,

Tu nes po sparnais savo dievo žodžiui vietą
Duodi, — todėl pagirtas esi ant to svieto.

Bažnyčiai, jos reikmenei[12] esi geradėju,
O tėviškės nuspaustos[13] stipriu apgynėju.

Tau tada, kunigaikšti, duodas[14] tos knygelės, —
Psalmai, evangelijos, maldos ir giesmelės.

Priimk, prašom, tą knygą nuo mūsų meilingai,
Klausyk žodžio, melsk dievą, giedok
[nuoširdingai!
Lobauk[15], pasenk, o ilgai gyvenk, neregėdams
Pikta, loskoje[16] dievo ir žmonių šlovėdams[17].

S. I. T.

Kniga Nobaznyſtes Krikſzioniſzkos: . . Kiedainise, 1653, 1—2 nenumer. psl.

[1] „Knygos nobažnystės krikščioniškos" dedikacija Jonušui Radvilai, parašyta Stepono Jaugelio-Telegos, Kėdainių burmistro. [2] tau. [3] Radvilų herbas — juodas erelis išskėstais sparnais, ant krūtinės trys medžiotojų ragai. [4] duodasi — duodama. [5] didžios; kai kas spėja, kad čia galėtų būti *didis* (=didysis)... *etmone*, bet kadangi J. Radvila tada buvo Lietuvos kariuomenės lauko etmonas, o didžiuoju etmonu buvo paskirtas tik 1654 m., jau išėjus „Knygai nobažnystės", — tokį spėjimą reikia atmesti. [6] skirta, lemta. [7] dievą. [8] dievo. [9] reformatų dvasininkus. [10] gerbi. [11] pamaldumas, neaiški eilutė. [12] reikmenė — reikalas; čia gali būti ir vietininko linksnis *reikmenėj* — reikale. [13] suspaustos, nuvargintos karų metu. [14] duodamos — skiriamos. [15] būk turtingas. [16] malonėje. [17] būdamas šlovinamas, garsėdamas.

GIESME Ape PAWIETRI GAYLINGA.

Swiets pilnas trenkſmu ner kur ne bůotis/
Swiets pilnas werkſmu nera kayp didźiuotis/
Aßaru pilnas ſwietas zlubaroia/
Jr ánt walandos tießit ne paroią·
Kur tiktay ženkſi pilnos wietos raudos/
Kur aukśćiauſioſna wieteſn žmones ſpaudos
Beginey ſiubuoy lieźuwi ißłeme/
:Mielůiu ſawo drauge ne ſuſieme.
Bálſas ing dángu rukſtá káyp ir dumás/
Begu ir Diewe Diewe Dánguy rumás:
Tirßtos áßaros/ tuli deiawimay/
Mażuiu didźiu tuli ſuſpaudimay.
Suſ. aude badás ne maża prapuole/
Eydamás kialu ne wienas parpuole/
Lawonay wiſur kumay iſdrábſtiti/
Apgraußtos galwos kaulay iźbárſtiti.
Ne wiena źwieris báyſey łaukie grauźie/
Ne wiená Motin wayko łaukus łauźe:
Ne wiena ßunes ánt łauko ſulaupe/
Ne wienás Ţewás waykialo nekuope.
Prázuwo mieyle ne ſiwilay raytas/
Kad ßaukie páſkuy Tewa mielás waykas:
Tewel motina ne bek draugie nirkim/
Tuls tare ſawo tuo ſweykata pirkim.
Bátayg ney ſawes ney iźgáne wayko/
Jk ſiołay ſmertis piktoy wiſus wayko/
Smertis bayſi piktoy páwieitis/
Iß ßimto kitur nerſiliko ne trys.
Bárſi Pawietris ne wiena páſinaugie/
Łulo graziauſiás akiałás vźſpaude:
Be norint mielo ſwieto priſiweyźdet/
Be norint ſawu mielu priſimilet.
Ne ſuſimile ney kurſay garleio/
Jr áßaromis ſkruoſtus ſawus leio:
Ejo bágotás nuog pinngu ſawo/
Jr bágoćiauſiás ne pásſididźiawo.
Ne wiens ießkoią ne wiens krume ſłápes/
Ne wienás traſe káyp ir łauko łapes:
Ne wiens źiuredams ánta namu werkie/
Ne wiens lindine ſawo bayſey peykie.
Bilodams: Namay namiely ne miekay/
Namuoſe buti tikiek mái ne miekay:
Sugrižus bá ſu tułos iau linimes/
Tułos paţeią piemenu ţipines.
Daug puſiu teypo kiemu ir kiemelu/
Daug ißpuſitu mieſiu ir mieſielu:
Ne wiens wießpátis raudodáms pareio/
Tulás wießpatis nusſirektereio.
Kitás waykialo mieło ne berado/
Kitás iſpuſſits ir duonos pribado/
Giátiey werkie piktieį dźiaugioſi/
Tuo czeſu pikts iß piktibes gireſi.
Ne wieno łangay mieſte iſdauźiti/
Ne wieno namay bayſey iźgáyßinti/
Ne wieno naudos pelnitos prápuole/
Ne wiens gayledáms waykialo parpuole.

. . . . . .

Sviets pilnas trenksmo, nėr kur nebijotis,
Sviets pilnas verksmo, nėra kaip didžiuotis;
Ašarų pilnas svietas zlubaroja[3]
Ir ant valandos tiešyt[4] neparoja[5].

Kur tiktai žengsi, — pilnos vietos raudos,
Kur aukščiausiosna vietosn žmonės spaudos[6],
Bėginėj, siūbuoj, liežuvį išlėmę[7],
Mielųjų savo drauge nesus'ėmę[8].

Balsas ing dangų rūksta kaip ir dūmas, —
Begu[9] yr, dieve dieve, danguj rūmas[10]?
Tirštos ašaros, tūli dejavimai,
Mažųjų didžių tūli suspaudimai.

Suspaudė badas — nemaža prapuolė,
Eidamas keliu, ne vienas parpuolė:
Lavonai visur, kūnai išdrabstyti,
Apgraužtos galvos, kaulai išbarstyti.

Ne viena žvėris baisiai lauke graužė,
Ne viena motin vaiko kaulus laužė,
Ne vieną šunes ant lauko sulaupė[11],
Ne vienas tėvas vaikelio nekuopė.

Pražuvo meilė — nesuvijai raitas.
Kad šaukė paskui tėvą mielas vaikas:
„Tėvel, motina, nebėk, drauge mirkim",
Tūls tarė: „Savo tuo sveikatą pirkim."

Betaig[12] nei savęs, nei išganė vaiko.
Ik šiolei smertis piktoj' visus vaiko,
Smertis baisioji, piktoji pavietris, —
Iš šimto kitur n'atsiliko[13] nė trys.

Baisi pavietris ne vieną pasmaugė,
Tūlo gražiausias akeles užspaudė, —
Benorint mielo svieto prisiveizdėt,
Benorint savo mielu prisimylėt.

Nesusimylė nei kursai gailėjo[14]
Ir ašaromis skruostus savus liejo.
Ėjo bagotas nuog pinigų savo,
Ir bagočiausias nepasididžiavo.

Ne viens ieškojo, ne viens krūme slapės[15],
Ne vienas trasė[16] kaip ir lauko lapės,
Ne viens žiūrėdams anta namų[17] verkė,
Ne viens lindynę savo baisiai peikė,

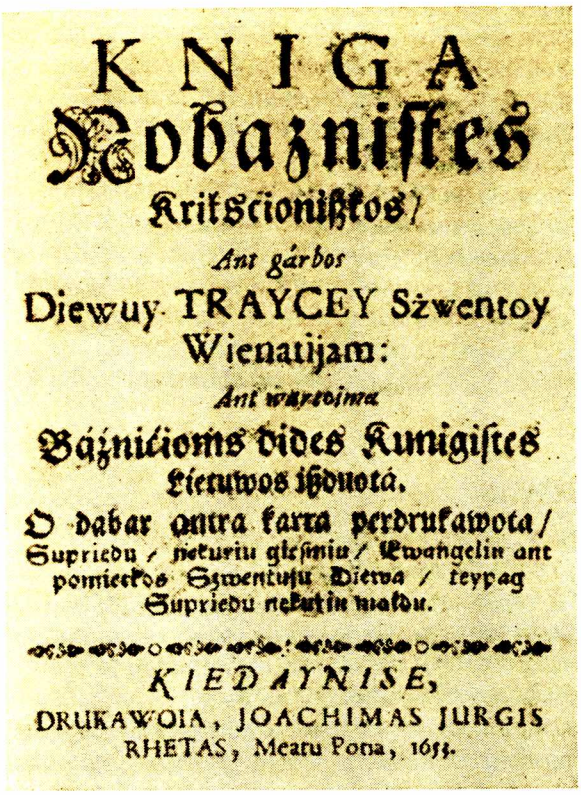

KNIGA
Nobaznistes
Krikscionißkos/
Ant gárbos
Diewuy TRAYCEY Szwentoy
Wienatijam:
Ant wartoima
Báznićioms dides Kunigistes
Lietuwos ißduotá.
O dabar antra karta perdrukawota/
Supriedu / nekuriu giesmiu / Ewangelin ant
pomieckos Szwentusu Diewa / teypag
Supriedu nekurin maldu.

KIEDAYNISE,
DRUKAWOIA, JOACHIMAS JURGIS
RHETAS, Meatu Pona, 1653.

„Knyga nobažnystės krikščioniškos", titulinis puslapis

Tewás ſu wayku wienoy wietoy guli/
Sumeſti puwa/ ir be graba tuli:
Ne wiens deiuoiá ne wiens didźiey rauſti/
Káypo ne raudot neſang ſirdi ſkauſti.
Izbliſzkia wiſi puſiaugiwiey waykśćioy/
Wos ne wos kalba tiktay naſráys plokśćioy
Iſzwides žmogu klauſes kayp iſzlikay/
Kurioy lindiney be ſedeiey tikay?
Wiens ántram ſaka ſawo didźius wárgus.
Wiens ántram neſzioy iżgi tolo giárdus:
Dźiaugiás ir gieſti káyp lauko paukſzteley/
Iſzwide auſzra ſeani ir waykialay.
Kás tátay deſtis? kás ſwieta iſzwaykie/
Kás tátai deſtis kás ſwieta ápłaykie/
Kodel ſwiets kienćia ne mažas ſunkibes:
Ka ijs padare kokios io kaltibes?
Diewas tat wiſa Diewas pátſay dara/
Diewas perłaydźia bada irgi mara:
Nes Diews nekienćia piktibiu ir grieka/
Del to apwerćia žmoguti ing nieka/

Bylodams: „Namai nameliai ne niekai,
Namuose būti, tikėk man, ne niekai!"
Sugrįžus baisu tūlõs jau lindynės,
Tūlos pastojo piemenų pipynės[18].

Daug pūstų taipo[19] kiemų[20] ir kiemelių,
Daug išpūstytų[21] miestų ir miestelių.
Ne viens viešpatis raudodams parėjo,
Tūlas viešpatis nusirėkterėjo.

Kitas vaikelio mielo neberado,
Kitas išpūstyts ir duonos pribado[22].
Gerieji verkė, piktieji džiaugėsi,
Tuo čėsu[23] pikts iš piktybės gyrėsi.

Ne vieno langai mieste išdaužyti,
Ne vieno namai baisiai išgaišinti[24],
Ne vieno naudos[25] pelnytos prapuolė,
Ne viens, gailėdams vaikelio, parpuolė.

Tėvas su vaiku vienoj vietoj guli,
Sumesti pūva ir be grabo tūli.
Ne viens dejuoja, ne viens didžiai rausti[26],
Kaipo neraudot, nesang širdį skausti[27].

Išblyškę visi pusiaugyviai vaikščioj,
Vos-ne-vos kalba, tiktai nasrais plokščioj[28].
Išvydęs žmogų, klausias: „Kaip išlikai,
Kurioj lindynėj besėdėjai tykiai?"

Viens antram sako savo didžius vargus,
Viens antram nešioj išgi tolo gerdus[29],
Džiaugias ir giesti kaip lauko paukšteliai,
Išvydę aušrą, seni ir vaikeliai.

Kas tatai destis[30], kas svietą išvaikė?
Kas tatai destis, kas svietą aplaikė[31]?
Kodėl sviets kenčia nemažas sunkybes?
Ką jis padarė, kokios jo kaltybės?

Dievas tat visa, dievas patsai daro,
Dievas perleidžia badą irgi marą,
Nes dievs nekenčia piktybių ir grieko,
Dėl to apverčia žmogutį ing nieką...

Kniga Nobaznistes Krikščioniškos... Kiedaynise, 1653, 267—270 psl.

[1] Marą. [2] graudi. [3] verkšlena. [4] guosti. [5] nesuspėja, neįstengia. [6] į aukščiausias vietas žmonės spaudžiasi, veržiasi. [7] iškišę. [8] nepasiėmę, [9] negi, ar. [10] buveinė. [11] sudorojo, sudraskė. [12] bet, tačiau. [13] neišliko. [14] nesusimylėjo nei to, kursai gailėjo. [15] slapstės. [16] bėgo, bėgiojo. [17] į namų pusę. [18] birbynės. [19] taip pat. [20] kaimų. [21] išniokotų. [22] pristigo, pritrūko. [23] metu, laiku. [24] sunaikinti. [25] turtai. [26] rauda. [27] skauda. [28] žiobčioja, čepsi. [29] gandus. [30] dedasi; bet čia *destis* gali reikšti ir *priežastį, dalyką*. [31] išlaikė.

JONAS BRETKŪNAS

(1536—1602)

J. Bretkūnas — vienas žymiausių lietuvių religinio turinio raštijos kūrėjų Rytų Prūsijoje. Baigęs mokslą Karaliaučiaus ir Vitenbergo universitetuose, jis nuo 1563 m. buvo Labguvoje, o nuo 1587 m. — Karaliaučiuje protestantų pastoriumi.

Be tiesioginių pastoriaus pareigų, J. Bretkūnas ir šiaipjau daug dirbo, ruošė lietuviškus raštus: išleido giesmyną, pamokslų rinkinį ir kt., išvertė į lietuvių kalbą visą bibliją (vertimas liko neišspausdintas). J. Bretkūno raštai pasižymi kalbos turtingumu.

Chrestomatijoje pateikiamos ištraukos iš vertingiausio J. Bretkūno darbo — originalių pamokslų rinkinio, antrašte „Postilė". Pamokslų ištraukos atspindi kai kuriuos būdingus laikotarpio momentus — kraštą niokojantį badą, ligas (ištraukos „Bado metai", „Apie ligas žmonių"). Iš ištraukos „Žmonės ir bažnyčia" matyti menkas krikščionybės paplitimas to meto liaudyje. Ištraukos „Apie darbą žmogaus", „Dėlei kurių priežasčių" rodo, kad „Postilės" autorius, kaip ir kiti to meto raštijos atstovai, aukština feodalinę valdžią, skiepija liaudžiai paklusnumą valdantiesiems.

❊

POSTILĖ

Ape liggas Szmoniu.

Schicze turrim ſmnoti Ant Pirmo. Kas ira raupſai.

Ant Antro. Kas ira kaulu ligga.

Ant Treczio. Kodelei ſmones kartais raupſais kartais kaulu ligga ſerga.

Kitta ligga ira Rauples/ kitta raupſai/ alba kaip kitti kalba raupſas. Muſu waikai/ kartais ir ſenni ſerga rauplemis/ kaip ſmnot patis. Raupſais reta

APIE LIGAS ŽMONIŲ

Šičia turim žinoti: ant pirmo, — kas yra raupsai, ant antro, — kas yra kaulų liga, ant trečio, — ko dėlei[1] žmonės kartais raupsais, kartais kaulų liga serga.

Kita liga yra rauplės, kita raupsai, alba, kaip kiti kalba, raupsas. Mūsų vaikai, kartais ir seni, serga rauplėmis, kaip žinot patys. Raupsais retą kartą girdim Prūsų žemėje apsirgusį, net[2] žydų

karta girdim Prusu ßemeie apsirgusi. Net Szidu gunmine ir pertankei raupsais sirgineia delei stipru gerunu/ir daug iu isch tos liggos turreia smerti gauti. A Raupsai toke ligga budawa. Issiwerte ant weido ir ant wisso kuno ßmogaus/ kaip nießai balti/ kaip schaschai kokie pikti. Tiegi schaschai ischpustidawa kaip walgiti ischwalgidawa wissa kuna ßmogaus ikki gislu ir pacziu kaulů. Bei buwa ligga limpanti/schiteipo iog ana netiktai ßmogus nůg ßmogaus io dassilitedams gaudawa/ Bet ir sůlas/ant kuro ßmogus ta ligga sergas sedeia/pagesdawa/ ir isch thu schaschu ischpudawa teipaieg ir sienos/ ir wissos trobos ischgadinamas buwa schita ligga.

Stabas alba kaulu ligga ira kitta ligga nei Raupsai/ kaulu ligga serganti ßmogu/ta kalbam kurio kaulai/koiu alba ranku didei gel / kurio gislos ira ischtansamas / kurio kunas ant kaiu alba ranku patinsta ir didei skaust/ kaip ßmogus nei dirpti nei paeiti negal / net guleti tur / kaip tha ligga serganeziu daug musip ira/wokischkai wadinna/die Gicht.

Bei ir schitta ligga nepigu ira prawariti / net daug ßmoniu tur kiek metu ana sirgineti / ikki smerties. Daug ira sannariu kuno ßmogaus/ o ner newieno sanario ant wisso kuno / kursai kartais ne apsirgtu. Kaipo regim/kitta serganti galwa/akimis/ ausimis/rankomis/koiomis/kitta schirde/kitta pilwu/ kitta ir wissu kunu / kaip nepaeiti nei padirbti / negal/ net kaip kita maita tur walkioties/ biaurus/pasmirdens / kaip io kits ßmogus nepoakimis nekencz.

Bei tokias liggas ne tiktai wiena koki ßmogu uß půl. Bet iu tur bijotissi koßnas / teip gerai karalius kaip io tarnas/ teip gerai karaliene kaip ios tarnaite.

Ir schitokius wargus regeiens ir ischkenteiens paskui tur koßnas smerti gauti/kunas/gislos/ir wissi io kuno daiktai tur suputi / ir dulkemis alba ßeme pawirsti isch kurios ßmogus ira daritas.

giminė ir per tankiai raupsais sirginėjo dėlei stiprių gėrimų, ir daug jų iš tos ligos turėjo smertį gauti. O raupsai tokia liga būdavo. Išsivertė ant veido ir ant viso kūno žmogaus kaip niežai balti, kaip šašai kokie pikti. Tie gi šašai išpūstydavo[3], kaip valgyte išvalgydavo visą kūną žmogaus iki gyslų ir pačių kaulų. Bei buvo liga limpanti šitaipo, jog aną ne tiktai žmogus nuog žmogaus, jo dasilytėdamas[4], gaudavo, bet ir suolas, ant kurio žmogus, ta liga sergąs, sėdėjo, pagesdavo, ir iš[5] tų šašų išpūdavo taipojeg ir sienos, ir visos trobos išgadinamos buvo šita liga. . .

Stabas, alba kaulų liga, yr kita liga nei raupsai. Kaulų liga sergantį žmogų tą kalbam[6], kurio kaulai kojų arba rankų didžiai gel, kurio gyslos yra ištąsomos, kurio kūnas ant kojų alba rankų patinsta ir didžiai skaust, kaip[7] žmogus nei dirbti, nei paeiti negal, net gulėti tur. Kaip ta liga sergančių daug mūsip yra, vokiškai vadina die Gicht.

Bet ir šita liga nepigu yra pravaryti, net daug žmonių tur kiek metų ana sirginėti iki smerties. . .

Daug yra sąnarių kūno žmogaus, o nėr nė vieno sąnario ant viso kūno, kursai kartais neapsirgtų. Kaipo regim kitą[8] sergantį galva, akimis, ausimis, rankomis, kojomis, kitą širdžia, kitą pilvu, kitą ir visu kūnu, kaip[9] nė paeiti, nei padirbti negal, net kaip kita maita tur valkiotis, biaurus, pasmirdęs, kaip jo kits žmogus nė po akimis nekenč[10].

Bei tokios ligos ne tiktai vieną kokį žmogų užpuol. Bet jų tur bijotis kožnas, taip gerai[11] karalius, kaip jo tarnas, taip gerai karalienė, kaip jos tarnaitė.

Ir šitokius vargus regėjęs ir iškentėjęs paskui tur kožnas smertį gauti, — kūnas, gyslos ir visi jo kūno daiktai tur supūti ir dulkėmis alba žeme pavirsti, iš kurios žmogus yra darytas. . .

. . .Žmogus, būk[12] kokia norint liga apimts, tuojau klausinėj liekoriaus[13], barbieriaus[14], kursai jį išgydytų, nesa kožna liga žmogui labai sunki našta yra. Kačiai[15] nūn daug žmonių išmanančių randasi ir daug žolių alba kitų daiktų

Szmogus / buk koke norint ligga apimts / tůiaus klausineij liekoriaus / barbieriaus / kursai ghi ischgiditu / nesa koßna ligga ßmogui labai sunki naschta ira / Kaczei nu daug ßmoniu ischmanancziu randasi / ir daug ßolin / alba kittu daiktu ira / per kurius tanklei / sergansis Ischgidams ir pagelbams ira / Taczlau nera newieno teip kitro Daktaro / kursai isch sawens beßoliu galletu / kaczei massause ligga prawariti.

yra, per kuriuos tankiai sergantis išgydomas ir pagelbimas yra, tačiau nėra nė vieno taip tikro daktaro, kursai iš savęs be žolių galėtų kačiai mažiausią ligą pravaryti...

Postilla... Per Jana Bretkuna... Karaliauczіuie... 1591, I, 187—191 psl.

---

[1] Dėl ko. [2] nekaip (?); neaiškus sakinys. [3] išniokodavo, sunaikindavo. [4] prisiliesdamas. [5] nuo. [6] vadinam. [7] kad, taip kad. [8] vieną. [9] taip kad, kad. [10] nepakenčia. [11] tiek; taip gerai... kaip — vokiškas nusakymas *(so gut... als)*. [12] kad. [13] gydytojo. [14] barbierius, balvierius — felčeris chirurgas, kraujo leidėjas, bonkų statytojas ir drauge barzdaskutys, kirpėjas. [15] nors.

[ŽMONĖS IR BAŽNYČIA]

Kumetu reik Baßniczon eiti / eit ßmones karczamona / kůmetu pareitisi imti Diewo kuna bei kraughi / ßmones prisiger. Kůmetu reiktu atleidima grieku spawiedije ischkoti / ßmones iů gilliaus ing griekus isiklampin. Kadda reik melstissi Diewa / tad ßmones durnieghi / keik / ir pakalb pati Diewa. Tůgi swietas teip nůdem ira passileides / ir griekusu in drinkens.

...Kuometu reik bažnyčion eiti, eit žmonės karčiamona, kuometu pareitisi imti dievo kūną bei kraują, žmonės prisiger. Kuometu reiktų atleidimą griekų spaviedyje[1] ieškoti, žmonės juo giliau ing griekus įsiklampin. Kada reik melstisi dievą, tad žmonės durnieji keik ir pakalb[2] patį dievą. Tuogi[3] svietas taip nuodėm[4] yra pasileidęs ir griekuose įdrinkęs[5].

Postilla... Per Jana Bretkuna... Karaliauczіuie... 1591, I, 311 psl.

---

[1] Išpažintyje. [2] apkalba. [3] dėl to. [4] labai, visai, visiškai. [5] įpratęs, įjunkęs.

[BADO METAI]

schitai spaudz swieta brangus metai / sirata wos newos gal passipenneti / Badůij taskat wissas ßmones / Jei nu norim misti / iei nenorim baddu numirti / alba numarinti sawa mielus waikelius / tadda milekem Diewo Schwenta Szodi / A miledami girdekem ta / mokinkimes to / pagalei tho Diewo baimeie giwenkem. Tadda atwirs geros gadinnes / wissi daiktai atpigs / nei bus tiek wargu / kaip nu dide wallanda buwa. Pameskitegi nu / girtoti / meloti / kekschauti / keikti / ßinauti / kits kita prigaudineti / etc.

...šitai spaudž svietą brangūs metai, sirata vos-ne-vos gal pasipenėti[1]. Baduoj taskat[2] visos žmones. Jei nū norim misti, jei nenorim badu numirti alba numarinti savo mielus vaikelius, tada[3] mylėkim dievo šventą žodį, o mylėdami — girdėkim tą, mokykimės to, pagalei tą dievo baimėje gyvenkim. Tada atvirs[4] geros gadynės[5], visi daiktai atpigs, nei bus tiek vargų, kaip nū didžią valandą[6] buvo. Pameskite gi nū girtuoti, meluoti, kekšauti, keikti, žyniauti, kits kitą prigaudinėti etc...

Postilla... Per Jana Bretkuna... Karaliauczіuie... 1591, I, 315 psl.

---

[1] Išsimaitinti. [2] taigi, vadinas. [3] tai, tad. [4] pasidarys, bus. [5] geri laikai. [6] ilgą laiką.

/ ir tu mana miela Lietuwa / gerai dabo-
kes / Jus isch tiesos nedaug ßinnat alba ischmanat
ape Schwenta Raschta / ape Diewo ßodi / ape du-
sches sawa ischganima. Nesa kolei schissai swie-
tas laikesi / dabar newienu knigu iusu ließuwiu raschi-
tu / neturejot / wis ka ikscholei primokiti este / tatai wis
iumus radosi isch Latinischko / lenkischko alba wokisch-
ko ließuwio / per tulkus. Tůgi iusip brangus ira
Diewo ßodis / tůgi teip maß tarp iusu ira mokanczu
poteru. Praschikitegi Diewa / ieib ghis ir iumus
tokius rodzitu důti plebonus / kurie iusu prigimtu
ließuwiu iumus ischraschitu Schwentas knigas
Seno ir Nauio Testamento / ir idant Diewas thie-
mus padetu / kurie schitas knigas Lietuwischkai isch-
raschiti pradeia.

. . .ir tu, mano miela Lietuva, gerai dabokis! Jūs iš tiesos nedaug žinot alba išmanot apie šventą raštą, apie dievo žodį, apie dūšios savo išganymą. Nesa kolei šisai svietas laikėsi, dabar[1] nė vienų knygų, jūsų liežuviu rašytų, neturėjot, vis[2], ko ikšiolei primokyti esate, tatai vis jumus radosi iš lotyniško, lenkiško alba vokiško liežuvio per tulkus[3]. Tuogi[4] jūsip brangus yra dievo žodis, tuogi taip maž tarp jūsų yra mokančių poterių. Prašykite gi dievą, jeib[5] jis ir jumus tokius rodzytų[6] duoti plebonus[7], kurie jūsų prigimtu liežuviu jumus išrašytų šventas knygas Seno ir Naujo testamento ir idant dievas tiemus padėtų, kurie šitas knygas lietuviškai išrašyti pradėjo.

Postilla. . . Per Jana Bretkuna. . . Karaliaucziuie . . 1591, II, 76—77 psl.

[1] Dar. [2] visa. [3] vertėjus. [4] dėl to. [5] kad, idant. [6] malonėtų, teiktųsi. [7] klebonus.

Bau pareitissi ßmogui Melstisi?

Daug ßmoniu ant ßemes giwenancziu rassi / ku-
rie nemeldessi / o wissu didziausei Lietuwinkai
nerodas meldessi / Kitta rassi teipo dumoienti /
man maldos niekam nereikia / iei ne dirbsiu / malda
man Dūnos nedůs. Kita rassi nůdem teip tinginti
ant maldos / iog taipaieg niekadai nemeldesi / baßni-
czon maldos delei neeit / ir eies Diewo neatsiprasches
ischbeg. Kita taipaieg rassi nemokanti / kaip melstissi.
Bet ußu tokias nessimeldzenczes ßmones / paukschtelis
giroie alba ant lauko / geriaus dara / tas nesa
Pona Diewa sawa balseliu liaupsin bei garbin.

BAU PAREITISI[1] ŽMOGUI MELSTISI?

Daug žmonių ant žemės gyvenančių rasi, kurie nemeldžiasi, o visų didžiausiai[2] lietuvininkai nerodas[3] meldžiasi. Kitą rasi taipo dūmojantį: man maldos niekam nereikia; jei nedirbsiu, malda man duonos neduos. Kitą rasi nuodėm[4] taip tingintį ant maldos, jog taipojeg niekada nemeldžiasi, bažnyčion maldos dėlei neeit ir ėjęs, dievo neatsiprašęs, išbėg. Kitą taipojeg rasi nemokantį kaip melstisi. Bet užu tokias nesimeldžiančias žmones paukštelis girioje alba ant lauko geriau daro, tas nesa poną dievą savo balseliu liaupsin[5] bei garbin. . .

Postilla. . . Per Jana Bretkuna. . . Karaliaucziuie. . . 1591, II, 97—98 psl.

[1] Privalu, reikia. [2] labiausiai. [3] nenoriai, nenorėdami. [4] labai, visai, visiškai. [5] garbina, giria.

POSTILLA

tat'.ieſti

Trumpas ir

Praſtas Iſchguldimas

Euangeliu / ſakamuiu Baßniczioie

Krikſchczieniſchkoie / nůg Wæliku

ik Aduento.

Per

Jana Bretkuna Lietuwos Plebona

Karaliauczium Pruſůſu.

Iſſpauſta Karaliauczuie /

Jurgio Oſterbargero.

Mæta Pono 1 5 9 1.

J. Bretkūno „Postilės" titulinis puslapis

Pirma pamokſla ape darba ßmogaus. Ar pareitis ßmogui dirpti?

Daug ßmoniu / teip wiru kaip moteru ira kurie nerodas dirb / Bet nor tiktai pateikti / Nesa kits teipo dumoj / Esch esmi didzios Gimines / didzio Pono kokio waikas / man nereik / man nepriwalu ira dirpti / tugi ghis pateik. Kits teipo dumoj esch bageta turiu Tewa ir Motina / thie mane saiwa waika gal uſſauginti / kaczei nedirbanti / Ir kaczei gimditoiei mana numirs / tacziau anis man toki paliks ſkarba / iog galesiu paſ ſipeneti ir nedirbens. Kita wel raſi iſch praſtos ir paiwarguſes gimines uſßgimuſi / O tacziau iſch wieno tiktai tingeghimo nenorinti dirpti. Bet ſchitie wiſſi iei gerai dumoj / nei pateikdami gerai dara / Todelei turrim ßinoti iog mumus wiſſiemus pareitiſi dirpti ir proceiwotiſſi /

PIRMA PAMOKSLA APIE DARBĄ ŽMAGAUS. AR PAREITIS ŽMOGUI DIRBTI?

Daug žmonių, taip vyrų, kaip moterų yra, kurie nerodas dirb, bet nor tiktai pateikti[1]. Nesa kits taipo dūmoj: aš esmi didžios giminės, didžio pono kokio vaikas, — man nereik, man neprivalu yra dirbti. Tuogi jis pateik. Kits taipo dūmoj: aš bagota, turiu tėvą ir motiną, tie mane, savo vaiką, gal užauginti, kačiai nedirbantį. Ir kačiai gimdytojai mano numirs, tačiau anys man tokį paliks skarbą[2], jog galėsiu pasipenėti ir nedirbęs. Kitą vėl rasi iš prastos[3] ir pavargusios[4] giminės užgimusį, o tačiau iš vieno tiktai tingėjimo nenorintį dirbti. Bet šitie visi nei gerai dūmoj, nei pateikdami gerai daro. To dėlei turim žinoti, jog mumus visiemus pareitisi dirbti ir procevotisi[5]...

Postilla... Per Jana Bretkuną... Karaliaucžiuie... 1591, II, 275—276 psl.

[1] Tingėti, tinginiauti. [2] turtą. [3] paprastos. [4] suvargusios. [5] darbuotis.

✻

Delei kuru prießaſtu / tatai eſt / kodelei Diewas ſwietiſchkas wiriauſibes leida.

Ponas Diewas ſwietiſchkus Ponus iſtate / Idant mes ßmones pas kits kitta giwendami / pakuiete galetumbim buti. Nesa iei ne butu Wiriauſibiu tatai eſti Ponu / kuru tur koßnas bijotiſſi / tada ßmones durniaus ant kits kito eitu nei wilkaj / kits kittam ſila atimtu / ne tiktai to lobi / bet ir Moteri ſu waikais / iei ne butu Ponu negaletu ßmogus puda prikaiſta iſchlaikiti aiba ſtrowa ſaw iſchwirti / kits iam tatai paiwerſchtu. Iſch to tada raſiuſe / barne / kowa ir ußmuſchimas tarp ßmoniu koßna diena / bei iſchpuſtighimas Swieto / Idant nu tokiam drauſt butu / tada leidz Ponas Diewas Swietiſchkus kunigus kurie piktoſius tur drauſti / ieib ßmoneles kits pas kitta galetu giwenti / ir koßnas ſaiwa prakaito dünelu ſu moterimi ir waikeleis walgiti.

DĖLEI KURIŲ PRIEŽASČIŲ, TATAI ESTI, KO DĖLEI DIEVAS SVIETIŠKAS VYRIAUSYBES LEIDO

...Ponas dievas svietiškus ponus įstatė[1], idant mes, žmonės, pas kits kitą gyvendami, pakajuje galėtumbim būti. Nesa, jei nebūtų vyriausybių, tatai esti ponų, kurių tur kožnas bijotisi, tada žmonės durniau[2] ant kits kito eitų nei vilkai, kits kitam syla atimtų ne tiktai jo lobį, bet ir moterį su vaikais; jei nebūtų ponų, negalėtų žmogus puodą prikaistą išlaikyti alba strovą[3] sau išvirti, — kits jam tatai paveržtų. Iš to tada rastųsi barnė[4], kova ir užmušimas tarp žmonių kožną dieną bei išpūstijimas svieto. Idant nū tokiam draust būtų[5], tada leidž ponas dievas svietiškus kunigus[6], kurie piktuosius tur drausti, jeib žmonelės kits pas kitą galėtų gyventi ir kožnas savo prakaito duonelę su moterimi ir vaikeliais valgyti...

Postilla... Per Jana Bretkuna... Karaliaucžiuie... 1591, II, 499—500 psl.

[1] Davė, leido. [2] pikčiau, smarkiau. [3] patiekalą, valgį. [4] barnis, vaidas. [5] kad tai būtų uždrausta, užginta; kad taip neatsitiktų. [6] ponus.

Ka padoni kaltiira dûti Cieſarui.

Iſchtieſos koßnas padonis Ponui ſawam kaltas ira / keturius daiktus pagalei Schwento raſchte/alba paties Dieiwo inſakimo.

Ant Pirmo. Kalti ira padoni Garbinti ſawa Ponus/ Garbink Tieiwa ir Motina ſawa. Garbe attadûket tam / kuriam pareitis garbe. Dieiwo bijetes/ Karaliu garbink. Bet Garbe iemus pridûdama ira / kada czeſnungai apei ios dumoiem / tu ne iûkemes/ kada czeſnungai apei ûs kalbam/ Jr kada iemus kloniemes/ir darbais wießlibais ios garbinam.

Ant Antro. Kalti eſme iemus attadûti dani/ tatai eſt / czieſe alba ir kartais renkant meſlewa/ Teip neſa Kriſtus ſchieze graſchi dûdama Cieſarui rankoie ſawa turedams ſaka/ Dûket Cieſarui kas Cieſarui pareitis/ir Dieiwui kas Dieiwui pareitis. Tûleg budu priſaka Schwentas Pawilas. Dûket meſlewa/ kam meſlewa pareitis. Teipo dani attawe Szidai Rimiunims. Joſephas ir Maria Auguſtui Cieſarui. Jr daugia kittu ßmoniu. Teipo ir mes krikſchczonis ſchû metu neturrim ginties czieße attadûti muſu Ponams.

Ant Treczio. Kalti eſte Ponams pakluſnuma/ tatai eſti/ ta darba nudirpti/ kuri iumus Ponai priſaka / alba kaip muſu ſchieze kalbama ira / baudzeiwa/ neſa teip priſaka Dieiwas per Schwenta Powila. Koßnas klauſik wiriauſibes / kurri ant to tur mace. Paminek iemus idant Hercikio ir Wiriauſibes klauſitu/ ir padûti butu.

Todelei piktai dara thie ßmones / kuric Ponu baudzeiwa ſekti gumaſi

KĄ PADONYS[1] KALTI YRA DUOTI CIESORIUI

Iš tiesos kožnas padonis ponui savam kaltas yra keturius daiktus pagalei šventą raštą alba paties dievo įsakymą.

Ant pirmo. Kalti yra padonys garbinti savo ponus. Garbink tėvą ir motiną savo. Garbę atiduokit tam, kuriam pareitis garbė. Dievo bijokis, karalių garbink. Bet garbė jiemus priduodama yra, kada česningai[2] apie juos dūmojam, jų[3] nejuokiamės, kada česningai apie juos kalbam ir kada jiemus kloniojamės[4] ir darbais viežlybais[5] juos garbinam.

Ant antro. Kalti esame jiemus atiduoti donį[6], tatai est čyžę alba ir kartais renkant mezliavą, taip nesa Kristus šičia, grašį, duodamą ciesoriui, rankoje savo turėdams, sako: duokit ciesoriui, kas ciesoriui pareitis, ir dievui, kas dievui pareitis. Tuojeg būdu prisako šventas Povilas: duokit mezliavą, kam mezliava pareitis. Taipo donį atidavė žydai rymionims, Juozapas ir Marija Augustui ciesoriui ir daugia[7] kitų žmonių. Taipo ir mes krikščionys šiuo metu neturim gintis čyžę atiduoti mūsų ponams.

Ant trečio. Kalti esate ponams paklusnumą, tatai esti — tą darbą nudirbti, kurį jumus ponai prisako, alba, kaip mūsų šičia kalbama yra, baudžiavą, nesa taip prisako dievas per šventą Povilą. Kožnas klausyk vyriausybės, kuri ant jo tur macę[8]. Paminėk jiemus, idant hercikio[9] ir vyriausybės klausytų ir paduoti[10] būtų.

To dėlei piktai daro tie žmonės, kurie ponų baudžiavą sekti ginasi[11]...

Postilla... Per Jana Bretkuna... Karaliaucžiuie... 1591, II, 503—504 psl.

---

[1] Pavaldiniai; Bretkūnas rašo dvejopai: *padonas* (dgsk. *padoni*) ir *padonis* (dgsk. *padonys*). [2] pagarbiai. [3] iš jų. [4] nusilenkiame. [5] padoriais. [6] duoklę. [7] daug. [8] jėgą, galią. [9] hercogo. [10] pavaldūs. [11] priešinasi, atsisako.

SIMONAS VAIŠNORAS

(1550—1600)

S. Vaišnoras, kilęs nuo Varnių, 1568 m. atvykęs į Rytų Prūsiją, kur baigė Karaliaučiaus universitetą ir nuo 1576 m. iki mirties buvo pastoriumi Ragainėje, išvertė iš vokiečių kalbos į lietuvių kalbą teologinių tekstų rinkinį „Žemčiūga teologiška" („Margarita Theologica"). Toji knyga, išleista 1600 m. Karaliaučiuje, lietuvių raštijos istorijai yra svarbi savo dviem prakalbom, kurių ištraukos dedamos į chrestomatiją.

S. Vaišnoro prakalba, kurioje pirmą kartą lietuvių literatūros istorijoje kalbama apie kritiką ir aptariami kritikų tipai, akivaizdžiai rodo, kokios sunkios buvo lietuviškų raštų leidimo sąlygos Rytų Prūsijoje. Tai patvirtina ir įžanginis žodis, parašytas Zacharijo Blotno (?—1602), kuris, nuo 1576 m. pastoriaudamas Tilžėje, aktyviai prisidėjo prie kai kurių lietuviškų leidinių (J. Bretkūno „Postilės" ir kt.) parengimo spaudai.

✲

ŽEMČIŪGA TEOLOGIŠKA

SKAITYTOJOP

Jr chacz thęſa iog dielei ſunkibies ſo-
dżiu / muſu lietuwiſchkamme lieżuwie
nepripraſtu/nekuriaſe wietaſa kaip par-
eitiſsi negalleia teip guldoma buti : wie-
nokigi kelliokiuu ſodżiu dielei darbs ſchis
brangus bei werts negal papeikiamas bu-
ti/ komet perguldims tokiuu didżiu da-

...Ir chač[1] tiesa, jog dėlei sunkybės žodžių, mūsų lietuviškame liežuvyje nepriprastų, nekuriose vietose, kaip pareitisi, negalėjo taip guldoma būti — vienoki gi keliokių[2] žodžių dėlei darbs šis brangus bei verts negal papeikiamas būti, kuomet perguldyms[3] tokių didžių daiktų šis darbs dabar[4] pirms yr, kurs po tam nuog autoriaus ir kitų nuog dienos iki dienai galės

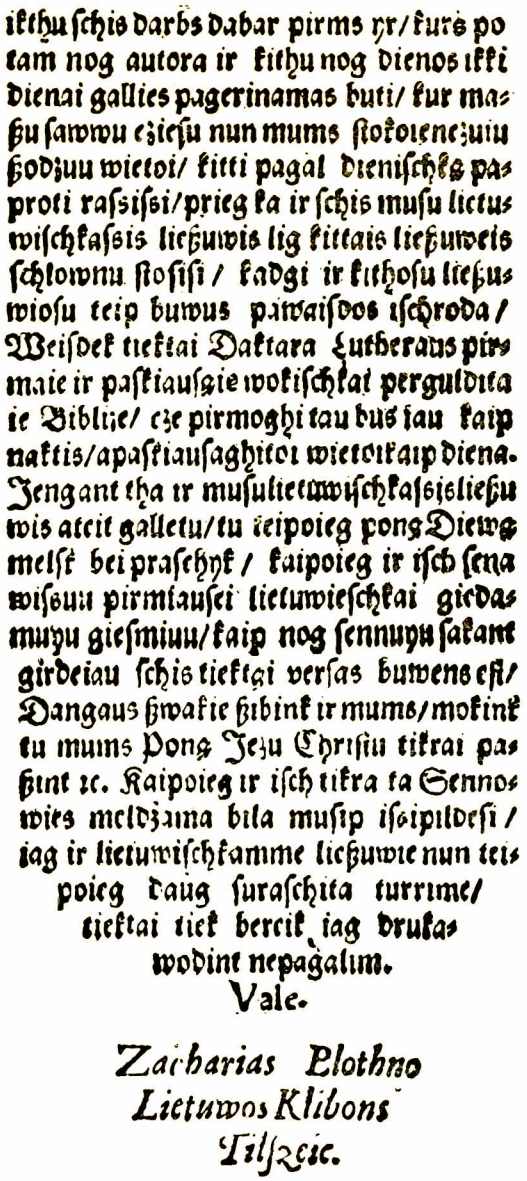
ikthu ſchis darbs dabar pirms yr/ kurs po tam nog autora ir kithu nog dienos ikki dienai gallies pagerinamas buti/ kur mażu ſawwu ezieſu nun mums ſtokoienczuiu żodżuu wietoi/ kitti pagal dieniſchką paproti raſsiſsi/ prieg ka ir ſchis muſu lietuwiſchkaſsis lieżuwis lig kittais lieżuweis ſchlownu ſtoſiſi / kadgi ir kithoſu lieżuwioſu teip buwus paſwaiſdos iſchroda / Weiſdek tiektai Daktara Lutheraus pirmaie ir paſkiauſgie wokiſchkai perguldita ie Biblie/ eże pirmoghi tau bus iau kaip naktis/apaſkiauſaghitoi wietoikaip diena. Jengant tha ir muſulietuwiſchkaſsisieżuwis ateit galletu/tu teipoieg pong Dieww melſt bei praſchyk / kaipoieg ir iſch ſena wiſsuu pirmiauſei lietuwieſchkai giedamuyu gieſmiuu/kaip nog ſennuyu ſakant girdeiau ſchis tiektgi verſas buwens eſi/ Dangaus żwakie żibink ir mums/mokink tu mums Pong Jezu Chriſtu tikrai pażint ir. Kaipoieg ir iſch tikra ta Sennowies meldżiama bila muſip iſsipildeſi / iag ir lietuwiſchkamme lieżuwie nun teipoieg daug ſuraſchita turrime/ tiektai tiek bereik iag drukawodint nepagalim.
Vale.

Zacharias Blothno
Lietuwos Klibons
Tilżeie.

pagerinamas būti, kur mažu[5] savu čėsu nun mums stokojančiųjų žodžių vietoj kiti pagal dieninką[6] paprotį rasisi[7], prieg ko ir šis mūsų lietuviškasis liežuvis lig kitais liežuviais šlovnu stosisi[8], kadgi ir kituose liežuviuose taip buvus, pavaizdos[9] išrodo. Veizdėk tiktai daktaro Liuterio pirmąją ir paskiausiąją vokiškai perguldytąją bibliją. Čia pirmoji tau bus jau kaip naktis, o paskiausioji toj vietoj kaip diena. Jeng[10] ant to ir mūsų lietuviškasis liežuvis ateit galėtų, tu taipojeg poną dievą melsk bei prašyk. Kaipojeg[11] ir iš seno visų pirmiausiai lietuviškai giedamųjų giesmių, kaip nuog senųjų sakant girdėjau, šis tiktai versas[12] buvęs est: „Dangaus žvake, žibink ir mums, mokink tu mums poną Jėzų Kristų tikrai pažint" etc. Kaipojeg ir iš tikro ta senovės meldžiama byla[13] mūsip išsipildėsi, jog ir lietuviškame liežuvyje nūn taipojeg daug surašyta turime, tiktai tiek bereik[14], jog drukavodint[15] nepagalim[16].

Vale.
Zacharijas Blotnas,
Lietuvos klebonas
Tilžėje.

Zemczuga Theologiſchka... perguldita per Simona Waiſchnora warniſchkt... Karaliaucziuie... 1600, 19—21 psl.

[1] Nors. [2] keleto, kai kurių. [3] vertimas. [4] dar. [5] gal būt. [6] kasdieninį. [7] susiras. [8] šlovingu pasidarys; pasidarys garsus, puikus, kaip ir kitos kalbos. [9] pavyzdžiai. [10] kad, idant. [11] kaipo. [12] giesmė, eilės. [13] dalykas. [14] betrūksta. [15] spausdinti. [16] nepajėgiame, neįstengiame.

✲

[IŠ S. VAIŠNORO PRAKALBOS]

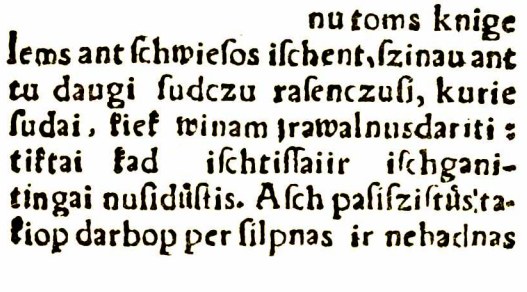
nu toms knige
lems ant ſchwieſos iſchent, ſzinau ant
tu daugi ſudczu raſenczuſi, kurie
ſudai, kiek winam ſrawalnusdariti :
tiktai kad iſchtiſſaiir iſchganitingai nuſidûſtis. Aſch paſiſziſtûſtakiop darbop per ſilpnas ir nebadnas

...Nūn toms knygelėms ant šviesos išeinant[1], žinau ant tų daugį sūdžių[2] rasiantis, kurie sūdai[3] kiekvienam yra valnūs[4] daryti, tiktai[5] kad ištisai ir išganytingai nusiduostis[6]. Aš pasižįstuos[7] tokiop darbop per silpnas ir negadnas[8], neigi tam tikras[9] esąs, tačiau kaipog žinausi tame esąs tarnu mano pono Jėzaus Kris-

neigi tam tikras eſſes, taczau kaipog ſzinaus tame eſſes tarnu mana Pona Ieſaus Chriſtaus, kurſai ſilpnûſamp ira ſilingu, ir Diewui padedant ketinu tokeme darbe pakolei Ponas Diewas man giwata teiks, paſilikti

Ketweropi tada ira ſudczes, kurie ſwetima darba ſzinna ir mok ſuditi:

taus, kursai silpnuosemp yra sylingu[10], ir, dievui padedant, ketinu tokiame darbe, pakolei ponas dievas man gyvatą teiks, pasilikti.

Ketveriopi tada yra sūdžios, kurie svetimą darbą žino ir mok sūdyti. Pirmieji yra nekurie[11] išmintingi, nobažni[12] ir tikri vyrai, kurie apie tokį darbą pirma nesūdija, neta[13] kad gerai tą yra perveizdėję: tame, kas tikra ir naudinga yra, gi-

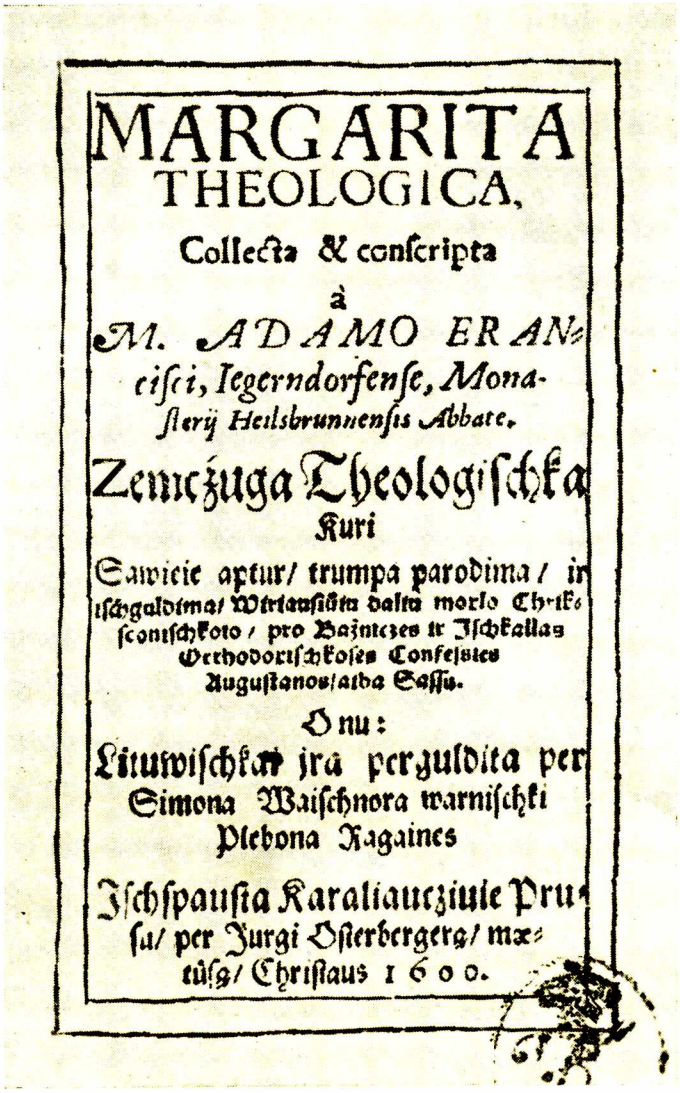

MARGARITA
THEOLOGICA,

Collecta & conſcripta

à

M. ADAMO ERANeiſci, Iegerndorfenſe, Monaſterij Heilsbrunnenſis Abbate.

Zemczûga Theologiſchka

Kuri

Sawiecie aptur/ trumpa parodima/ ir iſchgaldima/ Witrawſiûtu dalku morlo Chriſtoſconiſchkoto/ pro Bażnicżes ir Iſchkallas Orthodoxiſchkoſes Confeſsies Auguſtanos/atda Saſſu.

Onu:

Lituwiſchkai jra perguldita per Simona Waiſchnora warniſchki Plebona Ragaines

Iſchſpauſta Karaliauczuie Pruſu/ per Jurgi Oſterbergerą/ maxtûſą/ Chriſtaus 1600.

S. Vaišnoro „Žemčiūgos teologiškos" titulinis puslapis

Pirmieghi jra nekurie iſchmintingi nobaſzni ir tikri wirai, kurie apie to ki darba pirma neſudñe, neta kad gerai tę jra perweiſdeie, tame kas tikra ir naudinga ira girrie. Okas nedailei ir nepermanitinai jra padeta, lengwibe ſawa pataiſa, ir kad nenudemais prieſch tieſa ir grunta padeta randa, deſchinei permana, bei ant geroſes puſſes pergulda. Tokie ſtaiti toiei iieſchka garbes Diewa ir Chriſt ſczoniſchkoſes wienibes bei pakaiaus.

Antrieghi ſudczes alba ſkaititoiei ira ſtaigus bei greiti, kurie umu darbu wos darba perſzwilgeie ir nie ka neapdumaie, tůiaus burna ſawa tauźiie, tůiaus nuſudñ ir nuſmerke, ſakidami, wienoie wietoie ſant gerai o antroie piktai padeta, kadangel tie źodczei, nůg iu nanioiemi, tolie kitaip iſsimanos, nekaip ghie permana, peikie ir ſudiie ghie tatai, kę ghie wos pro twora jra iſchwide, alba wos paragawe. Tokie puſtikei tur toki prieſalbeſsi: lei nemokame patis kę ſamaniti: taczau galime kaipog gatawa ſuarditi.

Tretieghi ſudczes jra kurie atwirai, norint ir gerai jra kalbeta alba darita, apwercze ir kreiwai iſchmana nei nor nieka uſch gera laikiti, tiktai kę ghie patis padara, ir tie ñeſchka prieſzaſties ſchitai bei tatai panieſinti, tokie wadinami jra Luciana ingenia, Zoilei.

Ketwirtieghi jra nekurie namiſchkei, kurie blagniſchkai permarkaudami puikawoie, paſſelomis nekenscze nei welñe. Atwirai czůſta ghie nekalba, bet pagalei iu piktoia buda, wiſs pigei panieſin, ir kas Chriſtſczoniſchkai jra padarita, tatai anis kitaip apwercze bei uſch bloga daikta papeike, uſchkluda, numaſzin ir uſchpakalñe kur tiektai primana, toktai niekawercze. Tokie żmones

ria, o kas nedailiai ir nepermanytinai[14] yra padėta[15], lengvybe[16] savo pataiso ir, kad nenuodėmais[17] prieš tiesą ir gruntą[18] padėta randa, dešinai [19] permano bei ant gerosios pusės pergulda[20]. Tokie skaitytojai ieško garbės dievo ir krikščioniškosios vienybės bei pakajaus.

Antrieji sūdžios alba skaitytojai yra staigūs bei greiti, kurie ūmu darbu, vos darbą peržvilgėję[21] ir nieko neapdūmoję, tuojau burna savo tauzija, tuojau nusūdij ir nusmerkia, sakydami vienoje vietoje esant gerai, o antroje piktai[22] padėta, kadangi tie žodžiai, nuog jų naniojami[23], toli kitaip išsimanos[24], nekaip jie permano[25], — peikia ir sūdija jie tatai, ką jie vos pro tvorą yra išvydę alba vos paragavę. Tokie pustykiai[26] tur tokį priekalbesį[27]: jei nemokame patys ką sumanyti, tačiau galime kaipog gatavą[28] suardyti.

Tretieji sūdžios yra, kurie atvirai[29], — norint ir gerai yra kalbėta alba daryta, — apverčia ir kreivai išmano[30], nei nor nieko už gera laikyti, tiktai[31] ką jie patys padaro. Ir tie ieško priežasties šitai bei tatai paniekinti. Tokie vadinami yra Luciana ingenia, Zoilai[32].

Ketvirtieji yra nekurie namiškiai, kurie blagniškai[33] permarkaudami[34] puikavoja[35], pasalomis nekenčia nei velija[36]. Atvirai čiusta[37] jie nekalba, bet pagalei jų piktąjį būdą vis pigiai[38] paniekin ir, kas krikščioniškai yra padaryta, tatai anys kitaip apverčia bei už blogą daiktą papeikia[39], užkliudo, numažin[40] ir užpakalyje[41], kur tiktai primano, toktai[42] nieku verčia. Tokie žmonės dabar randasi ir tarp pažįstamųjų, tarp draugų, tarp kolegų, kurie vienos religijos ir išpažinimo yra. Tie kalba su savo artimuoju prieteliškai, mielai ir saldžiai, o tačiau neprietelystę[43] laiko širdyje savo. Bet ką toksai pavydėjimas bažnyčiose naudos atneš, tatai kiek dienos[44] pritiriame, kad bažnyčia daugiau yra išardoma nekaip sutvarstoma[45].

Antgi to[46] geriems skaitytojams atsakau, jog aš išmintingų ir nobažnųjų žmonių judikavojimui[47] rodas[48] pasiduomi[49] ir visus, kurie tikrąją tiesą myl, prašau, idant tam mano darbui, kurį ant naudos bažnyčiai dievo esmi perguldęs, nepadyvytų[50], bet tą, jei kur alba drukorius[51] yra persiveizdėjęs, alba jei nedabniai[52] koksai žodis yra padėtas, idant išminčia savo ant gera permanytų ir tą pataisytų. Antriems, tretiems ir

dabbar randaſi ir tarp paſziſtamuiu tarp draugu, tarp Collegu, kurie wienos Religias ir iſchpaſzinima jra tie kalba ſu ſawa artimůiu prieteliſch kai, mielei ir ſaldczei, O taczau neprieteliſta laik, ſchirdije ſawa. Bet kę tokſai pawideghimas Baizniczoſa naudos atneſchtatai kiek dienos pritirame, kad Baſznicza daugiaus jra iſchardoma nekaip ſutwarſtoma.

Antgi to geriems ſkaititoiems, atſakau, iog aſch iſchmintingu ir nobaſznuiu ; noniu judicawojmui rodas paſidůmi, ir wiſſus kurie tikraie tieſa mil praſchau, idant tam mana darbai, kuri ant naudos Baſzniczei Diewa eſmi perguldes, nepadiwitu, bet tę iei kur alba Drukorius jra perſiweiſdeies, alba iei nedabnei kokſai žodis jra padetas, idant iſchmincze ſawa, ant gera permanitu, ir tę pataiſitu. Antriems tretiems ir ketwirtiems atſakau, iog newiena top mana darbop newerczu nei ſiliiu, ir iei kurem neintinka nei paſimegſta, tad te atdedie tę, ir te důdie tam pakaiu, O patis geriaus te padarai ir ſchwieſon te iſchdůdie, bet tikiu iog ir ghiſſai pridaris.

Simonas Waiſchnors Warniſchkis, Plebonas Ragaines.

ketvirtiems atsakau, jog nė vieno top mano darbop neverčiu nei syliju[53], ir jei kuriam neįtinka nei pasimėgsta, tad teatdedie tą ir teduodie tam pakajų, o patis[54] geriau tepadarai ir švieson teišduodie, bet tikiu, jog ir jisai pridarys[55]...

Simonas Vaišnors, varniškis,
klebonas Ragainės

Zemcžuga Theologiſchka... perguldita per Simona Waiſchnora warniſchki... Karaliaucžiuie... 1600, 41—45 psl.

---

[1] Viešai pasirodant. [2] teisėjų (čia — kritikų). [3] teismai (čia — sprendimai). [4] leidžiama. [5] tačiau; tik tuo atveju. [6] nusiduoda, yra daromi; į naudą, į gera išeina. [7] prisipažįstu. [8] netinkamas. [9] tinkamas. [10] stipriu, t. y. silpnus sustiprina. [11] kai kurie. [12] pamaldūs, kuklūs. [13] negu. [14] nesuprantamai. [15] parašyta, padaryta. [16] lengvumu, švelnumu, kantrumu. [17] ne visai, ne visiškai. [18] pagrindą; t. y. ne visai neteisingai, tik iš dalies neteisingai. [19] teisingai. [20] išverčia, supranta. [21] peržvelgę. [22] blogai. [23] neaiškus žodis (gal peikiami?) [24] visai ką kita reiškia, visai kitaip suprantami. [25] supranta. [26] vėjagalviai (?). [27] priežodį. [28] padarytą, atliktą. [29] viešai, aiškiai. [30] iškreipia, neteisingai, iškreiptai supranta. [31] išskyrus tai, ką...; tik tai geru laiko, ką... [32] priekabingi, piktos valios kritikai; Zoilas — IV a. prieš mūsų erą graikų filologas ir kritikas, piktai kritikavęs Homero kūrinius. [33] netikusiai, lengvabūdiškai. [34] gal *galvodami, svarstydami?* (iš lenk. *miarkovać?*). [35] puikuoja. [36] linki (gero), leidžia. [37] dėl akių, lyg, tarytum. [38] viską lengvai. [39] peikia, lyg tai būtų blogas dalykas. [40] sumenkina. [41] už akių. [42] tai, tokius dalykus. [43] nedraugiškumą, prįešiškumą. [44] kiekvieną dieną. [45] sutvirtinama, sustiprinama. [46] į tai. [47] teismui, sprendimui. [48] mielai, noriai. [49] pasiduodu. [50] jo blogu nelaikytų. [51] spaustuvininkas. [52] nedailiai, netinkamai. [53] verčiu, spiriu. [54] pats. [55] reikia suprasti — klaidų.

DANIELIUS KLEINAS

(1609—1666)

D. Kleinas, kilęs iš Tilžės, baigęs Karaliaučiaus universitetą, nuo 1637 m. iki mirties dirbo pastoriumi Tilžėje, aktyviai prisidėdamas prie Rytų Prūsijoje leidžiamų lietuviškų raštų rengimo. D. Kleinas išleido porą filologinio pobūdžio darbų, kurių reikšmingiausias yra jo lotynų kalba parašyta pirmoji lietuvių kalbos gramatika — „Grammatica Litvanica" (1653 m.). Į chrestomatiją dedamos ištraukos iš D. Kleino gramatikos prakalbos rodo didelį jos autoriaus rūpinimąsi literatūrinės lietuvių kalbos ugdymo reikalu.

Kitas vertingas D. Kleino darbas yra jo parengtas stambus giesmynas — „Naujos giesmių knygos", išleistas 1666 m. Šis giesmynas, pasižymėjęs palyginti aukštu literatūriniu ir kalbiniu lygiu, buvo žingsnis į priekį lietuviškų giesmių poetikos bei eilėdaros raidoje. Tai rodo į chrestomatiją dedamos dvi D. Kleino giesmės ir kelių giesmių ištraukos, pasižyminčios gyvenimiškais, pasaulietiškais motyvais (derliaus, maro ligos vaizdai), poetinės išraiškos vaizdingumu ir eiliavimo lengvumu bei įvairumu. Pateikiamieji tekstai yra paimti iš J. Rikovijaus giesmyno, kuris yra antrasis D. Kleino giesmyno leidimas, nes paties D. Kleino giesmynas respublikos bibliotekose nėra išlikęs.

Į chrestomatiją dedama ištrauka iš D. Kleino „Naujos maldų knygelės" (išl. 1666 m.) literatūriniu atžvilgiu yra įdomi savo vaizdingu stiliumi.

PRAKALBA SKAITYTOJUI SU SVEIKINIMU[1]

Teikiu Tau, malonus Skaitytojau, mūsų lietuvių kalbos gramatiką, kuri, rodos, savo naujumu kai kam sukelia priešingų nuomonių. Juk dar seniau daugelis nepalankiai prieš ją pasisakydavo įvairiais sumetimais. Prieš supažindindamas su mūsų gramatikos sandara, pirma išnagrinėsiu su Tavimi kelis jų priekaištus.

Svarbiausieji jų priekaištai yra du. Pirmas — lietuvių kalbos gramatikos su tikromis taisyklėmis ir dėsniais nesą galima parašyti. Jų argumentai yra: 1. ši kalba esanti sumaišyta ir netvarkinga, 2. jos vartosena nepastovi, 3. tarmės įvairios. Atsakau trumpai į kiekvieną priekaištą.

I. Pripažįstu lietuvių kalbą nesant gryną, bet su kitų kalbų priemaišomis, tačiau neigiu, kad ją galima kaltinti netvarkingumu. Nors daug žodžių kilę iš dalies iš graikų, iš dalies iš lotynų, o daugiausia iš lenkų kalbos, tačiau tai dar nereiškia, kad ši kalba yra tokia netvarkinga, jog jokiomis gramatikos taisyklėmis, linksniuotėmis ir asmenuotėmis jos nebūtų galima sutvarkyti, jog ji neturėtų savo ypatumų, kuriuos turi kitos kalbos. Pavyzdžiui, lotynų kalboje yra daug, netgi daugiau negu lietuvių kalboje, žodžių, kilusių iš graikų kalbos, bet dėl to lotynų kalbos dar negalima laikyti netvarkinga ir neturinčia savitų ypatumų. O kas nežino lotynus graikuojant, lenkus vokiečiuojant? Taigi lengvai patikėsi lietuvius ir graikuojant, ir ypač lenkuojant, nes su lenkais jie yra kaimynai, su jais taip pat ir gyviausią prekybą varo. Tačiau žodžiams, paimtiems tiek iš graikų, tiek ir iš lenkų kalbų, jie suteikė savo pilietines teises ir pritaikė juos savo kaitymui bei taisyklėms...

II. Dėl vartosenos pripažįstu, kad ji pagal vietos ir gyventojų įvairumą taip pat įvairuoja tiek tarimo, tiek giminės ir galūnių atžvilgiu. Antai žodis *gyvata* priešpaskutiniame skiemenyje vienų patęsiamas, kitų sutrumpinamas, kitų vėl išverčiamas *žyvatas* iš lenkų *żywot;* teisingiau *gyvenimas* arba *gyvenims* iš *gyventi*... Bet dėl to neteisingai sakoma, kad gramatikos nesą galima parašyti. Atkreipiu dėmesį: tas pats žodis lotynų kalboje yra tariamas ir *palumbes*[2], ir *palumbus,* ir *palumba,* pagal Marcialį ir Propercijų... Juk pagaliau tam tikslui ir mokoma gramatikos taisyklių, kad yra pripažįstamas kalbos įvairumas. O jeigu yra kokių abejotinų ir nepastovių žodžių, tai reikia juos nustatyti, kad niekas neturėtų teisės savo nuožiūra žaisti žodžiais ir jų galūnėmis.

III. Tarmių įvairumą pripažįstame. Mat, vienokia yra kuršių tarmė, kitokia žemaičių ir klaipėdiškių, dar kitokia Didžiosios kunigaikštystės lietuvių, o ši pastaroji vėl įvairiose vietose skirtinga...

...Bet nors ir yra tiek tos kalbos tarmių, tačiau klysta, kurie taip samprotauja: jei kalba turi įvairias tarmes, tai jokių tikrų gramatikos dėsnių negalima nustatyti. Pavyzdžiui, graikų kalbos yra daug tarmių, būtent Atikos, Jonijos, doriečių ir ajoliečių. Taigi išdailinkime vieną tarmę, kurią laikome bendriausia ir visų geriausia, o tokią mes ką tik nurodėme. Taigi, sudarykime dėsnius ir taisykles, tačiau taip, kad ir kitos tarmės būtų paminėtos, jeigu jos kuo skiriasi. Taip daro graikai savo gramatikose: vieni tarmes aptaria tuojau po taisyklių, kaip mes savo lietuvių kalbos gramatikoje, o kiti atskirose prie gramatikos pridedamose knygelėse. Tiek dėl pirmojo priekaišto.

Antras jų priekaištas yra toks: kam reikalingas gramatikos mokslas, jei šią kalbą, kaip ir kitas, vien tik iš praktikos galima lengviau ir sėkmingiau išmokti. Atsakau trumpai, nes tai nesunku. Aš irgi nenoriu ginčyti, kad šią kalbą galima įsisavinti iš praktikos. Bet kadangi vartosena įvairuoja, ir net tos pačios apskrities lietuviai kalba skirtingai, tai vargu ar vien tik iš praktikos ką nors tikra galėsi pasiekti. Argi ne geriau pasinaudoti gramatikos taisyklėmis, kurios Tau būtų tartum Šiaurės žvaigždė ir bandomasis akmuo ir su kuriomis galėtum tikrinti,

kas pasakyta ar parašyta teisingai, o kas ne taip teisingai: jomis vadovaudamasis galėsi svarstyti ir būsi labiau tikras, kas priimtina. Juk netgi tarp tų, kurie bendrauja su kilniausiais lietuviais ir rūpinasi šia kalba, labai retai užtiksi tokį, kuris, nesudarkydamas žodžių, o dažnai ir prasmės, galėtų išreikšti savo mintis. Pagaliau, nors čionykščiai lengvai išmoksta šią kalbą iš praktikos, tačiau ne taip lengva bus jos pramokti svetimšaliams arba tiems, kurie neturi progos arti su lietuviais bendrauti. Šios taisyklės labiausiai yra skiriamos tam, kad siekiantieji bažnyčios tarnybos ir norintieji tamsią liaudį mokyti gimtąja kalba iš jų galėtų ją lengviau ir teisingiau tvirtai įsisavinti. Prie to prisideda ir dievobaimingas sumanymas išversti švento rašto knygas arba išverstąsias peržiūrėti, apie kurį, dievo malonės padedami, galvoja lietuviškų bažnyčių kunigai. Tam didžiai reikalingam ir naudingam darbui geriausiai skina kelią šioji gramatika. „Būtent, reikia, kad žodžių supratimas ir dailus sudėjimas būtų pirmesnis už daiktų pažinimą ir svarstymą. Ir kiek dėl žodžių klystama, tiek ir paties dalyko nustojama", — čia mums bado akis Švento rašto lotyniškas Vulgatos vertimas.

Dėl žodžių mes turime iš anksto susitarti, o tada dar lengvesnis ir laimingesnis, be daužymosi į uolas, be sudužimo pavojaus, bus būsimasis plaukimas per šį vandenyną.

Juk turime visų kalbų gramatikos vadovėlių: Rytų kalbų keletą, lotynų kalbos beveik nesuskaičiuojamai. Vokiečių kalbos gramatiką seniai parašė Johanas Klajus, lenkų — Mikalojus Folkmaras ir Jeremijus Roteris, čekų — Laurencijus Benediktas, Nemecky Brodo mokyklos rektorius, nors tas kalbas žmonės galėjo išmokti ir iš praktikos. Kodėl ir mums neišdailinti šios kalbos, kurią daugelis laiko barbariška ir netvarkinga, išradingomis taisyklėmis, kad nuvalytume tą purvą, kuriuo taip ilgai ji buvo aptaškyta, ir ji džiugintų mus visu savo blizgėjimu.

Visa tai išdėstęs, nusakysiu Tau, malonus Skaitytojau, mūsų gramatikos sandarą ir metodą. Ją sudarydamas, iš visų jėgų stengiausi Tau suteikti:

1. Tikslius dėsnius. Būtent, taisyklių nerašiau neatsižvelgdamas į vartoseną, bet ją pirmiausia stebėjau, kaip reikiant patikrinau ir tada, kai žodžių kaitymą bei jungimą vartosena visuotinai patvirtino, ant jos pamato pagaliau stačiau ir derinau taisykles.

2. Trumpą išdėstymą. Būtent, nedėjau daugybės klausimų ir kitų aptarimų, kaip įprasta, nes vieni tik puslapių skaičių didina, o kiti duodami be reikalo. Mes manome, kad besimokantieji šios kalbos juos anksčiau įsisavino ir žino iš lotynų kalbos gramatikos. Bet ir dalykus, liečiančius tik šią kalbą, aptariame sutrauktai ir kiek galėdami trumpiau.

3. Aiškius pavyzdžius, kad beveik nieko nebūtų tvirtinama neduodant pavyzdžių. Pavyzdžiai yra taisyklių dvasia ir gyvybė; iš pavyzdžių lengviau mokytis, kaip sako filosofas Aristotelis Problemų 18 sk. ir Poetikoje: „Kalbėdami naudojamės pavyzdžiais, kad būtų lengviau suprasti, kas kalbama."

Tačiau aš tai sakau ne tam, kad savo gramatikos knygelę Tau, malonusis Skaitytojau, duočiau kaip išbaigtą ir labai tobulą; juk Tu žinai, kad aš šiuo savo darbeliu pirmasis pralaužiau ledus ir kad tatai yra pirmas toks darbas, kuris išvysta pasaulio šviesą...

Grammatica Litvanica... à M. Daniele Klein... Regiomonti... MDCLIII, 12—19 nenum. psl.

---

[1] Versta iš lotynų kalbos. Vertė K. Eigminas. [2] laukinis karvelis.

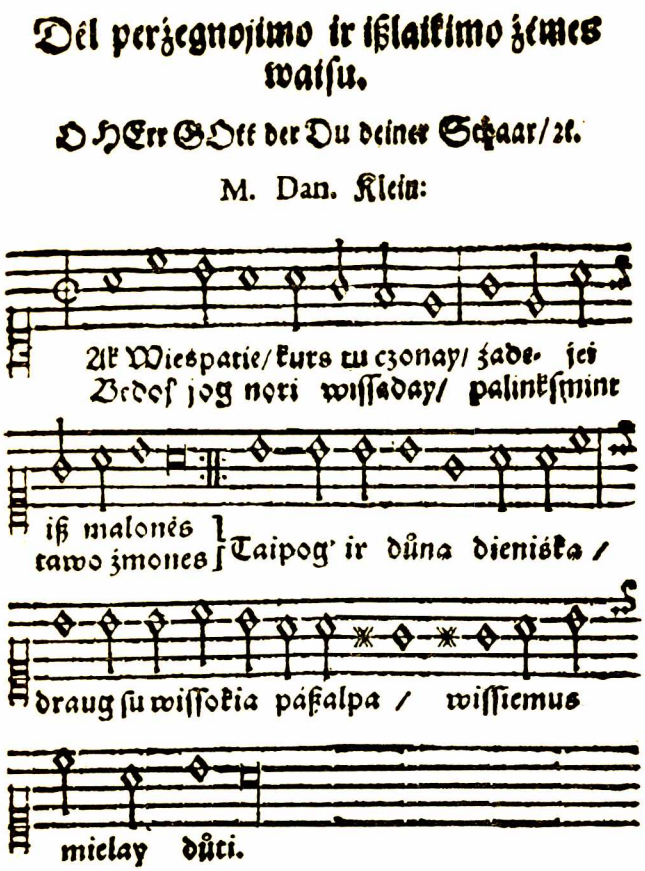
Dėl perżegnojimo ir išlaikimo żemes waisu.
O HErr GOtt der Du deiner Schaar/ ꝛc.
M. Dan. Klein:
Ak Wiespatie/ kurs tu czonay/ żade- jei
Bedoſ jog nori wiſſaday/ palinkſmint
iß malonės
tawo żmones
Taipog' ir důna dieniśka /
draug ſu wiſſokia páßalpa / wiſſiemus
mielay důti.

DĖL PERŽEGNOJIMO[1] IR IŠLAIKYMO ŽEMĖS VAISIŲ

Ak viešpatie, kurs tu čionai
Žadėjai iš malonės,
Bėdoj jog nori visadai[2]
Palinksmint tavo žmones,
Taipog ir duoną dienišką[3]
Draug su visokia pašalpa[4]
Visiemus mielai duoti, —

Duok saulę, orą čystąjį
Ir rasą, šiltą lytų,
Jeib[5] augtų vaisiūs žemiški[6]
Ir karštyj atsigytų[7],
Kuriuos anksti irgi vėlai
Į žemę žmogus est[8] rūpiai[9]
Ant tavo žodžio bėręs.

Důk Saulę / orą czyſtąjį /
Ir raſą / ßiltą lytu /
Jeib áuktu waiſus żemiśki /
Ir karßtij' atſigytu /
Kurrus ankſti ir-gi wėlay
Y żeme żmogus ėſt rupjey
Ant tawo żodżio bėres.
Nės bė tawes prapůl wiſſa
Ir proce ir-gi darbas
Jey nepaláimin árimą /
żegnones táwo ſkarbas;
Jey ſėkla nůg tawes negau.
Dygt ir żalòt ir áugt tolaus
Jeib daug waiſu atnėßtu.

Nes be tavęs prapuol visa
Ir procė[10], irgi darbas,
Jei nepalaimin arimą
Žegnonės tavo skarbas,
Jei sėkla nuog tavęs negaus
Dygt ir žaliuot ir augt toliaus,
Jeib daug vaisių atneštų.

Ak dieve, narse[11] nekorok,
Atleisk iš malonybės[12],
Javelių dovaną saugok
Iš loskos ir gėrybės
Nuog emerų, šalnų, krušų,
Vėjų ir nuog žaibų didžių,
Kurie vaisius terioja.

Ak Diewe narsė nėkorok /
Atlėisk iß malonybės
Jawėlu dowaną sáugok /
Iß łoskôs ir gerybės
Nug emmerû / ßalnû / krußû /
Wejû / ir nůg żaibû didżiu /
Kurrie waisus terroja.
Nůg didżio mus sáugok karßczo
N' użlėisk perdiddę giedrą
Jeib ar jawû / ar kitto ko
Nežeistu kokia wetra /
Nei żemę perßlapjay laikyk /
Per tawą mėilę taip taisyk
Jawams jeib skalsa butu.
żegnôk nu ką rodai mumus
Iß żemes bagotingay /
Ir tawo tu pennėk wissus
Sutwėrimus dosningay
Tadda tawę laupsis jenni
Ir Tėwai su waikais wissi /
Ir kas tur gywą dwáje.
Taw tikkim Diewė ámżinas
Pristôk mus su żegonė /
żinnai / koks musu reikalas
Tu nės waldai mus Pone /
Ir mus waldysi taip tolaus /
Jog dżaugksimes tawim daugiaus
Ir tawą girsim wardą.

Nuog didžio mus saugok karščio,
N'užleisk per didę giedrą,
Jeib ar javų, ar kito ko
Nežeistų kokia vėtra,
Nei žemę per šlapiai laikyk, —
Per tavą meilę taip taisyk[13],
Javams jeib skalsa[14] būtų.

Žegnok nūn, ką rodai mumus
Iš žemės bagotingai[15],
Ir tavo tu penėk visus
Sutvėrimus dosningai.
Tada tave liaupsins seni
Ir tėvai su vaikais visi,
Ir kas tur gyvą dvasią.

Tau tikim, dieve amžinas,
Pristok[16] mus su žegnone:
Žinai, koks mūsų reikalas,
Tu, nes valdai mus, pone,
Ir mus valdysi taip toliaus,
Jog džiaugsimės tavim daugiaus
Ir tavą girsim vardą.

Naujos... Giesmju Knygos... per M. Jona Rikowią... Karalaucuje... 1685, 448—451 psl.

---

[1] Palaiminimo. [2] visada, vis. [3] kasdieninę. [4] parama, pagalba. [5] idant, kad. [6] žemės vaisiai. [7] atgytų, atsigautų. [8] yra. [9] rūpestingai. [10] triūsas, darbas. [11] rūstybėje, įniršime. [12] malonės. [13] sutvarkyk. [14] klestėjimas, tarpimas. [15] gausiai, apsčiai. [16] padėk, pagelbėk mums.

✻

Czesė maro / arba pawietros.

O HErr dein Ohren netg zu mir / ꝛc.
M. Dan. Klein:

AK Diewe prisigręßk manėsp /
Malonę padarykem /
Nes máno trokßt ßirdis tawėsp /
Sargyboje laikykem /
Diddżû apimts esmi wargû /

ČĖSE MARO,

ARBA PAVIETROS

Ak dieve, prisigręžk[1] manęsp,
Malonę padarykiem[2],
Nes mano trokšt širdis tavęsp, —
Sargyboje[3] laikykiem[4]:
Didžių apimts esmi vargų,
Pagalbos nėr man nuo kitų,
Net[5] nuo tavęs, pon', vieno.

Pagálbôs nėr man nů kitů
Net nů tawes Pon' wieno.
Dußele manip alpſtanti/
Dwaſſele wôs kyboja/
Szirdis manȩe kremtaſi/
Daug rupin ir dumoja/
Bet niekur gáuna paſilſėt/
O Diewe teikis man padėt/
Kittaip turrėſu grimſti.
Aß buſu/jey ne tu mane
Norėſi apſáugoti/
Kaip kurs ße Sáule ßwieſeje
Palikt tur/ir atſtoti:
Su wiena koja jau kappe
Stowju/o żmogaus nėr' ſwietė/
Kurs pa-mitieſt' gallėtu.
Kaiminams kaip ir nůboda
Eſmi dabar mieliemſiems/
Jr kaip baidyklė jau tikrá
Paſtójau aß ſawiemſiems/
Mane kurs reg'/tůj mane lenk/
Jr weidą nůg manes uždeng'
Kaip kad biáurey ſmirdeczau.
Jß tolo man ſtow prietelei/
Mane liep' atſitráukti/
Tár: Ko atbojame labay/
Negelbt pagálbos ßaukti.
Tikray aß kaip koks kalinys
Jßeiti niekur negalis/
Nėgi kruttėt primanas.
Ak loſka Wiespatie daryk/
Jr atmikteiſt kaltybes/
Pawietrą nů manes kraipyk
Jr iſgaſcziů baiſybes/
Po tawa roda man paßôk/
Ruſtybeje ne-mi-korôk/
Tu Tewe muſu mielas.

Dūšelė manip alpstanti,
Dvaselė vos kyboja,[6]
Širdis manyje kremtasi,
Daug rūpin[7] ir dūmoja,
Bet niekur gauna[8] pasilsėt.
O dieve, teikis man padėt, —
Kitaip turėsiu grimzti[9].

Aš būsiu, jei ne tu mane
Norėsi[10] apsaugoti,
Kaip kurs[11] šią saulę šviesiąją
Palikt tur ir atstoti·
Su viena koja jau kape
Stoviu, o žmogaus nėr sviete,
Kurs pamitiest[12] galėtų,

Kaimynams kaip ir nuoboda[13]
Esmi dabar mieliesiems
.r kaip baidyklė jau tikra
Pastojau[14] aš saviesiems:
Mane kurs reg, tuoj mane lenk'[15]
Ir veidą nuog manęs uždeng',
Kaip kad biauriai smirdėčiau.

Iš tolo man stov prieteliai,
Mane liep atsitraukti,
Tar: „Ko atbojame[16] labai,
Negelbt[17] pagalbos šaukti".
Tikrai aš kaip koks kalinys,
Išeiti niekur negalįs
Neigi krutėt primanąs[18].

Ak, loską, viešpatie, daryk
Ir atmileisk[19] kaltybes,
Pavietrą nuo manęs kraipyk[20]
Ir išgąsčių baisybes
Po tava roda[21] man pašok[22],
Rūstybėje nemikorok[23]
Tu, tėve mūsų mielas!

Išvysk mane, o miels dieve,
Maldelę išklausykig!
Šioj bėdoje apgink mane
Ir ženklą man darykig,
Jeib būtų išmanyt kožnam[24],
Prapultis jog nerandas tam,
Kursai tik' žodžiui tavo.

Jśwyſk mane/ o miels Diewe/
Maldźle iśklauſyk'g'/
Szoj bedoje apgink mane/
Jr ženkla man daryk'g'/
Jeib butu iśmanyt koznam/
Prapultis jog nerandas' tam/
Kurſai tik zodźiui táwo.
Bet aß to nepraßau ſtatczey/
Táw nes reik paſidźti/
Kas man ger butu ámźinay/
Tai teikis pilnawóti;
Kaip tu žinnai/ man gerdaryk/
Kaip nori/ taip iś-miklauſyk/
Nes numanai geráuſey.
Del to tawim paſitikkiu/
Kittůmi neſigirſu/
Kiek czeſe aß tawes láukſu/
Ar buſu gyw's / ar mirſu;
Po tawa wale man teſtoj'
Tiek man giwent/ tiek mirt giuoj'
Nes Kryſtus at-ſipirka.
Kadang nu mana JEzuſa
Sawimp ô Tewe mielas
Turriu/ kaip brange dowana/
Nieku aß werczu ſielas/
Prieß ſwieta pikta linkſminůs/
Prieß ſmerti/ welna aß ſtengiůs/
Jśwerßt' negal man nieka.
Ko-gi Sutwértoj's mans nunay
Manip nor pilnawoti/
Tattai ir ſtoſis man tikkray/
Ne noriu abejoti;
Dußéle mano buk linkſma/
Tikkékis Diewu wiſſada/
Jis mielay gelbt ſawůſus.

Bet aš to neprašau stačiai,
Tau nes reik pasiduoti, --
Kas man ger' būtų amžinai,
Tai teikis pilnavoti[25].
Kaip tu žinai, man gerdaryk,
Kaip nori, taip išmiklausyk[26],
Nes numanai geriausiai.

Dėl to tavim pasitikiu,
Kituomi nesigirsiu, —
Kiek čėse[27] aš tavęs lauksiu,
Ar būsiu gyvs ar mirsiu.
Po tava valia[28] man testoj[29] —
Tiek man gyvent, tiek mirt gilioj'[30],
Nes Kristus atmipirko[31].

Kadang nūn maną Jėzusą
Savimp, o tėve mielas,
Turiu, kaip brangią dovaną,
Nieku aš verčiu sielas[32],
Prieš svietą piktą linksminuos,
Prieš smertį, velnią aš stengiuos, —
Išveržt negal man nieko.

Ką gi sutvertojs mans nūnai
Manip nor pilnavoti,
Tatai ir stosis man tikrai, —
Nenoriu abejoti.
Dūšele mano būk linksma,
Tikėkis dievu visada, —
Jis mielai gelbt savuosius!

Naujos... Giesmju Knygos... per M. Jona Rikowia... Karalaucuje... 1685, 476 – 479 psl.

[1] Atsigręžk. [2] padaryk man. [3] apsaugoje. [4] laikyk mane. [5] nebent. [6] vos bekruta. [7] rūpinasi. [8] niekur negauna. [9] grimzti į nusiminimą, neviltį. [10] jei tu mane nenorėsi. [11] kaip tas, kurs. [12] patiesti man; neaiški eilutės prasmė (gal: ištiesti man pagalbos ranką, padėti). [13] pasibiaurėjimas, grasumas. [14] tapau, pasidariau. [15] manęs lenkiasi, vengia. [16] vengiame, bijome. [17] tam negelbsti, nepadeda. [18] išmanąs, sugebąs. [19] atleisk man. [20] nukreipk. [21] tavo valia, sprendimu. [22] neaiški eilutė. [23] nekorok manęs — nebausk manęs. [24] kad kiekvienas suprastų, matytų. [25] atlikti, padaryti. [26] išklausyk mane. [27] visą laiką. [28] pagal tavo valią. [29] teesie, tebūna. [30] reiškia. [31] atpirko mane. [32] sielvartus, širdgėlas.

Psalmas 31.

In Dich hab ich gehoffet HERR / ꝛc.
M. D. Klein.

Tawim tikkiůs ô Wieśpatie /
Nėdůk mán buti giedojė /
Nei apjůku pastoti /
Praßau tawę /
Norėk manę
Nůg to wissad sáugoti.
Ausis malones gręßk manėsp /
Maldėlę maną pr'imk sawėsp /
Iś-mi gėlbėk bėdosa /
Esmi wargė
Nu diddimė
Ir sielwartû dienosa.

PSALMAS 31

Tavim tikiuos, o viešpatie,
Neduok man būti gėdoje,
Nei apjuoku[1] pastoti!
Prašau tave,
Norėk mane
Nuog to visad saugoti.

Ausis malonias gręžk manęsp,
Maldelę maną pr'imk savęsp,
Išmigelbėk[2] bėdose:
Esmi varge
Nūn didžiame
Ir sielvartų dienose. . .

Naujos. . . Giesmju Knygos. . . per M. Jo na Rikowią. . . Karalaucuje. . . 1685, 324—325 psl.

Paláimos' ėsąs nė didžůk
Nês wėikey gál pražuti /
Bėdos' ne nusimint' dabôk /
Gál kittas oras buti /
Melsk sáwą Diewą mielaji /
Nė nor tawęs prastôti /
Kurs bėdą gál attolinti
Sawůsus zinn' wadžoti.
Wargė kaip Lut's stowėk drutay /
Ir nieko nebijokis /
Nês Diewas wiss taisys gerray /
Jėm tikt' paliečawokis /
Nėwiens dâr ne ėst atrąstas
Nei bus potam ant swieta /
Kurs kokį butu nėnėßąs
Sáw kryžu užudėtą.

. . . . . .

Palaimoj esąs[3] nedidžiuok[4], —
Nes veikiai gal pražūti;
Bėdoj nenusimint dabok[5], —
Gal kitas oras būti.
Melsk savą dievą mieląjį,
Nenor[6] tavęs prastoti[7]:
Kurs bėdą gal attolinti,
Savuosius žin vadžioti.

Varge kaip liūts stovėk drūtai
Ir nieko nebijokis,
Nes dievas vis taisys gerai, —
Jam tik paliecavokis[8].
Nė viens dar neest[9] atrastas
Nei bus potam ant svieto,
Kurs kokį būtų nenešąs[10]
Sau kryžių užudėtą. . .

Ten pat, 400 psl.

Kaczeig' giwénť małonu/
O mirť kartu labay/
Taczau aß pasidůdu/
Iß swieto eit linksmay/
Gerrésnę nês gywátą
Tén danguje tikkiu/
O néwieną rabátą;
Tů aß pasidżaugiu.
Jey kun's turrés suputi
Ir buť suésťs kirmjû/
Taczau negal pražuti/
Kéles nês iß kappû
Saulėles kaip ßwiesybe
żibbês/ir be bedôs
Giwés dangaus linksmybej'
Kas smerties nu bijos?

. . . . . .

Kačeig[11] gyvent malonu,
O mirt kartu labai,
Tačiau aš pasiduodu
Iš svieto eit linksmai, —
Geresnę nes gyvatą
Ten danguje tikiu,
O nė vieną rabatą[12], —
Tuo aš pasidžiaugiu.

Jei kūns turės supūti
Ir būt suėsts kirmių,
Tačiau negal pražūti, —
Kėlęs nes iš kapų,
Saulelės kaip šviesybė
Žibės ir be bėdos
Gyvens dangaus linksmybėj, —
Kas smerties nūn bijos? . .

Ten pat, 501 psl.

[1] Apjuokimu, išjuokimu, pajuoka. [2] išgelbėk mane. [3] būdamas. [4] nesididžiuok. [5] stenkis nenusiminti, žiūrėk, kad nenusimintum. [6] kad jis nenorėtų. [7] apleisti. [8] pavesk save. [9] nėra. [10] kurs neneštų kokio nors. [11] nors. [12] nelaimę, bėdą, vargą.

NAUJOS... MALDŲ KNYGELĖS

MALDA
Pawásarije / ir už żegnone
ant żemes bei sweikátą gérą.

Mes átmenam / kaip ßimme swiete wieną żemą turrim; ßalta yra musu ßirdis nobażnysteje ir wieróje/ ßalta méileje; dienos musu amżo trumpos yra/ ir netoli yra musu giwata nůg smerties / tůj nusiléidż Sáule/ iratcit tamsa naktis / jog turrim po żéme palisti: Mes sénátweje sawo/ arba po didżôs liggôs / kaip żmones żemoj' nůą ßalčio / wáikßczojame palinkę

MALDA PAVASARYJE IR UŽ ŽEGNONĘ ANT ŽEMĖS BEI SVEIKATĄ GERĄ

. . .Mes atmenam, kaip šiame sviete vieną žiemą turim. Šalta yra mūsų širdis nobažnystėje ir vieroje, šalta meilėje. Dienos mūsų amžio trumpos yra, ir netoli yra mūsų gyvata nuog smerties: tuoj nusileidž saulė, ir ateit tamsi naktis, jog turim po žeme palįsti. Mes senatvėje savo arba po didžios ligos, kaip žmonės žiemoj nuog šalčio, vaikščiojame palinkę ir susirietę ir pasenę bei pražilę turim galiausiai kaip sniegas sutirpti ir į žemę kaip vanduo įsitraukti. . . O kolei dar duodi mums ant šios žemės gyventi ir šį ir tą pavasarį sulaukti, prašom tave pakar-

ir ſuſiriete / ir paſene bei prazille turrim galauſey kaip ſniegas ſutirpti ir y zeme kaip wandu yſitraukti.

O koley dar dudi mums ant ßos zemes giwenti ir ßi ir ta pawaſari ſulaukti / praßom Tawe pakarnay ir ßirdingay / padek mums / jeib ſawo balſais / kaip nunay pankſciei ant oro / tawe laupſintumbim / ir uz wiſſas gerybes taw prideranczey dekawotumbim / jeib ir netikkuſus augmenis / atzalas bey kerpes wiſſokiu griekû nuczyſtitumbim ir nupiauſtytumbim / kaip czepininkai ſoduſe medziams daryti paprato / jeib zalotumbim / ir zydetumbim kaip ůbelis ir krauſzes / ir wiſſokius grazus waiſus atneßtumb. Perzegnok ir ßi ſulauktaji pawaſari tawa zegnone iß dangaus / duk mums ankſtywa ir wielyba lytu / atrakink dangu / ir atwerk ſkarbinyeia tawa; tawo ßullinelei tur wandenio apſczey / todel duk muſu jawams ßi meta geray uztikti / paßlapink muſu arimmus / ir pamankßtink kietumma muſu dirwu tawo lytumi / perzegnok jû auglus / ir apkarunawok ßi meta tawo lobiu. Neperleiſk / ir ant dangus ßi meta aut muſu butu geleżinnis / nei zeme paſtotu kaip waras: drauſk wiſs tatai / kas gallétu ßo metu waiſus terroti / apſaugok nůg leddû / krußu / ßalnu / emeru ir didzû weju / zaibu ir perkunu / ir mig lytaus praßmoto prieß tatai důk mums tawa zegnone wiſſur

nai[1] ir širdingai: padėk mums, jeib savo balsais, kaip nūnai paukščiai ant oro, tave liaupsintumbim ir už visas gėrybes tau priderančiai dėkavotumbim, jeib ir netikusius augmenis, atžalas bei kerpes visokių griekų nučystytumbim ir nupiaustytumbim, kaip čiepininkai[2] soduose medžiams daryti paprato, jeib žaliuotumbim ir žydėtumbim kaip obelys ir kriaušės ir visokius gražius vaisius atneštumbim... Peržegnok ir šį sulauktąjį pavasarį tava žegnone iš dangaus! Duok mums ankstyvą ir vėlybą lytų, atrakink dangų ir atverk skarbinyčią[3] tavą! Tavo šulinėliai tur vandenio apsčiai, todėl duok mūsų javams šį metą gerai užtikti[4]: pašlapink mūsų arimus ir pamankštink kietumą mūsų dirvų tavo lytumi, peržegnok[5] jų auglius ir apkarūnavok[6] šį metą tavo lobiu. Neperleisk, idant dangus šį metą ant mūsų būtų geležinis, nei žemė pastotų kaip varias[7]. Drausk[8] vis tatai, kas galėtų šiuo metu vaisius terioti: apsaugok nuog ledų, krušų, šalnų, emerų[9] ir didžių vėjų, žaibų ir perkūnų ir nuog lytaus prašmoto[10]. Prieš tatai duok mums tavą žegnonę visur...

Naujos... Maldu Knygeles... nůg M. Danielo Kleinio... Karalauzuje... 1685, 139—143 psl.

[1] Nusižeminę, nuolankiai. [2] skiepytojai, sodininkai. [3] lobynas. [4] užderėti. [5] palaimink. [6] apvainikuok. [7] taptų kaip varis. [8] neleisk, sutramdyk. [9] amarų. [10] daugybės, gausybės.

MERKELIS ŠVOBA

(apie 1624—1663)

M. Švoba, apie kurį težinoma, kad jis nuo 1650 m. buvo pastoriumi Valtarkiemyje, pasižymėjo poetiniu talentu. Amžininkai jį laikė vienu geriausių ano meto giesmių kūrėju. D. Kleino giesmyne buvo išspausdinta devyniolika originalių ir verstinių M. Švobos giesmių. Jo giesmės buvo perspausdinamos ir vėliau leidžiamuose giesmynuose (J. Rikovijaus, P. Šusterio ir kt.).

Į chrestomatiją dedamos M. Švobos giesmės, paimtos iš J. Rikovijaus 1685 m. išleisto giesmyno. Originaliosios M. Švobos giesmės įdomios ir vertingos tuo, kad jose palyginti gausu pasaulietinių motyvų, poetiškų gamtos ir skurdžios baudžiauninkų buities vaizdų, kurie persveria religinius motyvus. M. Švobos giesmės, be to, pasižymi sklandžiu eiliavimu ir gana taisyklinga kalba.

TVANKO IR GIEDROS ČĖSE

Dangus pawirto gélizim'/
Ir zéme kietu ákmenim'.
Ay! busime bė jáwo.
Dangus néy uzrakintas sto/
Nénor jissai nulyty/
Nustóko zéme drėgumo
Litaus né-gâl ingyti.
Rassôs ißtrôkßta láukdama
Jau prapulties ßi wásara!
Ką gálime daryti?

. . . . . .

Dangus pavirto geležim
Ir žemė kietu akmenim, —
Ai! būsime be javo.

Dangus nei užrakintas sto[1],
Nenor jisai nulyti;
Nustoko[2] žemė drėgnumo,
Lytaus negal įgyti;
Rasos ištrokšta, laukdama
Jau prapulties, ši vasara, —
Ką galime daryti?

Kietumo tytweikas wissur/
Nė žemes dostyweikti:
Jáutėlei ßokti piėstu tur
O jôs negal ysmeigti:
Sudžuwo jiji nėy akmo
Isséko Uppėsá wandů/
Jou nori mus pribaigti.
Laukie pawytę sto jawai/
Iß karßćio nėy suskrėtę/
Taip ir daržůse wirralai/
Iß giedrôs tôs ißrėtę/
žolė paswilo witusi/ -
Ir žėdai/ mėdžei žėlmeni/
Daczistay jau pamėtę.
To karßćio didžio bůkt ir tur/
Paußtėlei meddinieji/
Pajunta ji taip jau wissur/
Galwijai namißkeji/
Jie Oro graibsto karstijė/
Rods atsigáutu troßkumė/
Didėji ir mažeji.
Nů sáules twañko dėgančio/
Pats žmogus n'issigáno/
Nů karßćio tokio tytweiko/
Kur lysti nė-sumano/
Tolin atstojo Gaiwestis/
Ytroßkes czie ne wengia jis/
Ir gėrt iß bjauraus kájno.
Ką mės dabar suláuksime?
Kas bus iß tôs korônes?
Jau régint/ tawo pápykė/
Stokosime žegnônes;
Jei Diewe tu n'yžwelgsi mus/
Tikrai po swieto bádas bus;
Gailėkis-g' iß malônes!
Liepk miglai passikėlt aukßtyn/
Ir dėbessis daryti/
Důk rássai kristi mums žėmyn/

Kietumo tytveikas[3] visur
Nė žemės duost[4] įveikti:
Jauteliai šokti piestu tur,
O jos negal įsmeigti;
Sudžiūvo jiji nei akmuo,
Išseko upėse vanduo, —
Jau nori mus pribaigti.

Lauke pavytę stov javai,
Iš karščio nei suskretę[5],
Taip ir daržuose viralai[6]
Iš giedros tos išretę.
Žolė pasvilo[7] vytusi,
Ir žiedai, medžiai želmenį
Dačystai[8] jau pametę.

To karščio didžio būgt[9] ir tur
Paukšteliai medinieji[10].
Pajunta jį taipjau visur
Galvijai namiškieji[11]:
Jie oro graibsto karštyje,
Rods[12] atsigautų troškume[13]
Didieji ir mažieji.

Nuo saulės tvanko degančio
Pats žmogus n'išsigano[14],
Nuo karščio tokio tytveiko
Kur lįsti nesumano:
Tolyn atstojo gaivestis,[15]
Ištroškęs čia nevengia jis
Ir gert iš biauraus klano.

Ką mes dabar sulauksime?
Kas bus iš tos koronės[16]?
Jau, regint tavo papykį[17],
Stokosime žegnonės[18].
Jei, dieve, tu n'įžvelgsi[19] mus,
Tikrai po svietą badas bus,
Gailėkisg iš malonės!

. . . . . .

Liepk miglai pasikelt aukštyn
Ir debesis daryti,
Duok rasai kristi mums žemyn
Ir pamiernai[20] nulyti,
Pašlapink drėgnumu javus,
Nuo tvanko išgiedrėjusius[21], —
Ak, ročyk[22] išklausyti!

Ir pamiernai nulyti/
Paßlápink drégnumu jawus/
Nů twanko ißgiedrejůsus;
Ak roczyk ißklausyti!
Miels Pone débesis surink/
Ant musu jos té-lija/
Laukéli drégnumu gaiwink/
żolele wel té gija/
Atáußink twanką dideli/
Galwią girdik trokštanti
Kurs wienas dulkés rija.
Iß ryto ir iß wákaro/
Užsuk mums lytuttéli/
Ant jáwo pawaisinimo/
Nußlákink dregnuméli/
Důk żmogui důną dénißką/
Bandélei mielai páßarą/
Ir paukßčui grudéléli.

Miels pone, debesis surink,
Ant mūsų jos telyja!
Laukelį drėgnumu gaivink,
Žolelė vėl tegyja[23]!
Ataušink tvanką didelį,
Galviją girdyk trokštantį,
Kurs vienas dulkes ryja.

Iš ryto ir iš vakaro
Užsuk[24] mums lytutėlį!
Ant javo pavaisinimo
Nušlakink drėgnumėlį!
Duok žmogui duoną dienišką[25],
Bandelei mielai pašarą
Ir paukščiui grūdelėlį! . .

Naujos. . . Giesmju Knygos. . . per M. Jona Rikowią. . . Karalaucuje. . . 1685, 427—431 psl.

---

[1] Stovi. [2] nustojo, pritrūko, pristigo. [3] daugybė, labai daug, t. y. labai didelis kietumas. [4] duoda, čia — neduoda. [5] sukietėję, sudžiūvę. [6] daržovės. [7] parudavo, išdegė. [8] visiškai, galutinai. [9] bijoti. [10] girios, giriniai, laukiniai. [11] naminiai. [12] noriai, mielai. [13] tvankume. [14] neapsisaugoja, neišsigelbėja. [15] gaivumas, vėsa. [16] bausmės. [17] pyktį, įniršimą. [18] palaimos. [19] nežiūrėsi mūsų, neatsižvelgsi į mus. [20] su saiku. [21] išdžiūvusius. [22] malonėk, teikis. [23] teatgyja. [24] pasuk į mus, atsiųsk mums. [25] kasdieninę.

Czesu ilgo Lytaus.

Ant balso:
Tawésp JEzau Kristau ßaukiu / ꝛc.

Ymuro dirwa áréma/
Lauke Jawai n'ißdygsta/
Bet sunygsta/
Po tokia dárgana/
Jog Diews ant musu piksta.
Kas bus iß didzio to litaus/
Lauke jawai supuwo/
Iß ko żmogus důnélés gaus/
Jog koznas daikts prażuwa/
Kům' ir galwijai żiemą mis?
Prapuls artés ir ßienas:

ČĖSU ILGO LYTAUS

Ant balso

Tavęsp, Jėzau Kristau, šaukiu ir t. t.

. . . . . .

Įmuro[1] dirva ariama,
Lauke javai n'išdygsta,
Bet sunyksta
Po tokia dargana,
Jog dievs ant mūsų pyksta.

Kas bus iš didžio to lytaus?
Lauke javai supuvo.
Iš ko žmogus duonelės gaus,
Jog kožnas daikts pražuvo?
Kuom ir galvijai žiemą mis?
Prapuls artes[2] ir šienas,
Piktas dienas
Sulaukė svietas šis,
Mauduoja[3] gi ne vienas.

Piktas dienas
Sulauke ſwietas ßis/
Maudůja·gi ne·wienas.
Bet dėl grieku maudůkime/
Dėl jů tvanai užėjo/
Newerkius mums piktibeje/
Dangus nuwerkt turejo.
Jß loſko/ Diewe didelės/
Palengwink ta korone/
Szi tvanů lytu nuſtabdyk/
Duk Saulei užtekeți/
Bei giedreti/
Ukima prawaryk/
Jr giedra duk reggeti.
Mums žeme ſu·je·ßáluſe
Su Sáulele atßildyk/
Jr ißdzowink be mirßtanczie/
žegnone wel appildik/
Jawâms mieliems duk želtyje/
Bei noktme pagada/
O ißkada/
Attolink walime/
Nukreipk nu muſu bada.
Duk mums ſweikems jůs ſuwalyt/
Jr dziaugſme ißwartoti/
Duk bandai paßara ingyt/
Jr nieko ne ſtokoti/
Paukßteliui nujam·luduſam/
Jß loſkos ſkirk grudeli
Jr walgeli/
žadek taw tikinczíam/
Jr linkſmink kiek daiktelį.

Bet dėl griekų mauduokime, —
Dėl jų tvanai užėjo:
Neverkus mums piktybėje
Dangus nuverkt turėjo! . .
. . . . . .

Iš loskos, dieve, didelės
Palengvink tą koronę!
Šį tvanų lytų nustabdyk,
Duok saulei užtekėti
Bei giedrėti,
Ūkimą[4] pravaryk
Ir giedrą duok regėti!

Mums žemę sująšalusią[5]
Su saulele atšildyk,
Ją išdžiovink bemirštančią,
Žegnone vėl appildyk![6]
Javams mieliems duok želtyje[7]
Bei nokime pagadą[8],
O iškadą[9]
Attolink valyme, —
Nukreipk nuo mūsų badą!

Duok mums sveikiems juos suvalyt
Ir džiaugsme išvartoti[10],
Duok bandai pašarą įgyt
Ir nieko nestokoti!
Paukšteliui nujamliūdusiam[11]
Iš loskos skirk grūdelį
Ir valgelį
Žadėk tau tikinčiam
Ir linksmink kiek[12] daiktelį! . .

Naujos. . . Giesmju Knygos. . . per M. Jona Rikowią. . . Karalaucuje. . . 1685, 432—437 psl.

---

[1] Patižo, permirko. [2] gal būt. [3] rūpinasi, dejuoja. [4] ūką, apsiūkimą. [5] sušalusiąją. [6] apipildyk — apiberk, pripildyk. [7] želiant, žėlime. [8] giedrą. [9] nuostolį, žalą. [10] suvartoti. [11] nuliūdusiajam. [12] kiekvieną.

Czeſe Tuleropiu Wargu.

Dangaus ir żemes Wieſpatie/
Paſſaulio ſio waldone/
Ausis tawoji teklauſie/
Ka taw giedoſiu Pone/
Apie wargus/ wiſſetinus/
Kureis mus korawoji/
Ir regiuiai/ jau wiſſiſkai/
Gaiſzuti mus dumoji.
Tu wiſſa kerſzta iſzpili/
Y ſwieta diena wiena/
Po nauja beda uſzmeti/
Kas nakti ir kas diena/
Kaip graudinai/ taip uſſiuntei/
Sziam Swietui ſlogas ſawos
Sulaukeme/ jog papike/
Szildai jau żmones tawo.
Ketteget puſtit tus Kariu/
Iſkirſt ir iſztéroti/
Su nepakenczamu badu/
Skaudżey jus paieſzkoti:
Maru/ didżiu karſzczlawimu/
Ir negalia gaiſzinti/
żaibawimais/ irgi leddais/
Bei Wetra jus ſutrinti.
Su giedra ir ſu lytumi/
Mums iſkados daryti/
Su gniuſais wis ſuesdinti/
Mus żwerims użpiudyti/
Prieg tam wiſſus/ didżius/ mazus/
Galwijus numarinti/

ČĖSE TŪLERIOPŲ VARGŲ

Dangaus ir žemės viešpatie,
Pasaulio šio valdonel
Ausis tavoji teklausie,
Ką tau giedosiu, pone, —
Apie vargus visuotinus,
Kuriais mus koravoji[1]
Ir, regimai, jau visiškai
Gaišinti[2] mus dūmoji.

Tu visą kerštą išpili
Į svietą dieną vieną,
Po naują bėdą užmeti
Kas naktį ir kas dieną.
Kaip graudinai[3], taip užsiuntei
Šiam svietui slogas[4] savo.
Sulaukėme, jog papykiu[5]
Šildai[6] jau žmones tavo.

Ketėjai[7] pūstyt tuos karu,
Iškirst ir išterioti,
Su nepakenčiamu badu
Skaudžiai juos paieškoti[8];
Maru, didžiu karščiavimu
Ir negalia gaišinti,
Žaibavimais irgi ledais
Bei vėtra juos sutrinti.

Su giedra ir su lytumi
Mums iškados daryti,
Su gniūsais[9] vis suėsdinti,
Mus žvėrim's užpiudyti,
Priegtam visus — didžius, mažus
Galvijus numarinti, —
Mus nuodėmai[10] ir visiškai
Ketindams sugaišinti.

Štai gi jau sulaukėme,
Tas čėsas nūn užėjo,
Ką žadėj' savo žodyje,
Griešnam užeit turėjo.
Dabar tapai, kaip pasakei,
Mums nemalonus, rūstus?
Kadangi mus dabar visus
Daryti nori pūstus.

Mus nůdemai/ ir wiſſiškai/
Kettindams ſugaißinti.
Szittai-gi jau ſuiáukeme/
Tas cziesas nun užejo/
Ka žadei ſawo zodije/
Grießnam užeit turejo/
Dabar tapei/ kaip paſakei/
Mums ne malonus/ ruſtus/
Kadangi mus dabar wiſſus/
Daryti nori puſtus.
Priſpaudžia mus karawimai/
Ir mums padaro ráuda/
Sueſti mus raſbainikay/
Jie pleßa muſu náuda/
Priegtam badu marinanczu/
Gaißinti mus pradejei;
Jawai wiſſi/ iſzpuſtiti/
N' užtikdint tůs norejei.
Maru jau ymirre kittur/
Kits czela bewargůja/
Drugeis ir karßligge tulur/
Newienas be-karßczůja/
Daugiaus liggu/ ne kaip žmoniu/
Patyreme po ſwieta/
Cze ſkauſt Akis/ tas kojomis/
Negal paeit y wieta.
Czie orais mus ygandini/
Ne karta Pone mielas/
Perkunais daug ißkadiji/
žaibu kaip ßáuji ſtrielas/
Lauke jawus ir wirralus/
Leddais dawei ſukulti/
Namai kiekû/ nu wieſulû/
Umai turejo pulti.
Cze korowoji litumi/
Kaip wiedru kokiu pildams/
O kartais giedra uſſunti/
Jam nei neſuſſimildams/
Tur aure pût/ o czie ſudzût/

Prispaudžia mus kariavimai
Ir mums padaro raudą,
Suėsti[11] mus razbaininkai,
Jie plėšia mūsų naudą;
Priegtam badu marinančiu
Gaišinti mus pradėjai, —
Javai visi išpūstyti,
N'užtikdint[12] tuos norėjai.

Maru jau įmirė[13] kitur,
Kits čielai[14] bevarguoja.
Drugiais ir karštlige tūlur[15]
Ne vienas bekarščiuoja.
Daugiau ligų nekaip žmonių
Patyrėme po svietą:
Čia skaust[16] akis, tas kojomis
Negal paeit į vietą.

Čia orais mus įgandini
Ne kartą, pone mielas,
Perkūnais daug iškadiji[17],
Žaibu kai šauji strėlas.
Lauke javus ir viralus[18]
Ledais davei sukulti,
Namai kiekų[19] nuo viesulų
Ūmai turėjo pulti.

Čia koravoji lytumi,
Kaip viedru kokiu pildams,
O kartais giedrą užsiunti
Jam[20] nei nesusimildams:
Tur aure pūt, o čia sudžiūt
Į žemę sėtas grūdas.
Čia linksmini, čia tūžiji[21], —
Toks dyvnas[22] tavo būdas.

Ak, ir galvijai mūsų tur
Dėl mūsų pult ir mirti, —
Nugaišę yra jie visur:
Po svietą turi tirti[23],
Jog tas, kurio pirm ardavo
Keli jungai per dieną,
Dabar ledvai[24] ir vos tiktai
Tetur jautelį vieną.

Y zeme ſetas grudas /
Cżie linkſmini / cże tużiji /
Toks diwnas tawo budas.
Ak! ir Galwijai muſu tur /
Dêl muſu pult ir mirti /
Nugaiße ira jie wiſſur /
Po ſwieta turi tirti /
Jog tas / kurio pirm ârdawo /
Keti jungai per diena /
Dabar ledwai / ir wôs tiktai /
Te tur jauteli wiena.
Arklei ne tarpſta niekadai /
Po ſwieta neſweikůja /
Wiſſi galwijai nůdemai /
Wargais / priſſigalůja /
Kas liekti kur / tai żweris tur /
Iſſpuſtit ir téroti;
Jau mums artés / kiek daikts tures /
Dabar atſiżegnoti.
Ne tai ganna / dár kartais mus /
Su gniuſais korawoji /
Tie muſu puſtit tur jawus /
Kurus mums dowanoji /
Kitſai lauke / kits ſkunoje
Suêſtas mums netenka /
Daug ſejama / maż wiſſada
żmogus grießnaſis renka.

Arkliai netarpsta niekadai,
Po svietą nesveikuoja,
Visi galvijai nuodėmai
Vargais prisigaluoja[25].
Kas liekti[26] kur, tai žvėris tur
Išpūstyt ir terioti.
Jau mums artes[27] kiek[28] daikts turės
Dabar atsižegnoti[29].

Ne tai gana, dar kartais mus
Su gniūsais koravoji:
Tie mūsų pūstyt tur javus,
Kuriuos mums dovanoji.
Kitsai lauke, kits skūnioje[30]
Suėstas mums netenka.
Daug sėjama, maž visada
Žmogus griešnasis[31] renka...

Naujos... Giesmju Knygos... per M. Jona Rikowią... Karalaucuje... 1685, 467—471 psl.

---

[1] Baudi. [2] žudyti, naikinti. [3] įspėjai, grasinai. [4] bėdas, prispaudimus. [5] pykčiu, rūstybe. [6] baudi, spaudi. [7] ketinai. [8] jiems atkeršyti. [9] gyviais, vabzdžiais. [10] visiškai, labai. [11] suėda. [12] kad neužderėtų jie. [13] ėmė mirti. [14] visai, labai, sunkiai. [15] daugeriopai, tūleriopai. [16] skauda. [17] žalos padarai. [18] daržovės. [19] kaip daugelio. [20] atrodo, kad *Jam* — korektūros klaida; turėtų būti *Jau*. [21] baugini, nuliūdini. [22] nuostabus, keistas. [23] patirti, sužinoti. [24] vos. [25] prisikankina, prisikamuoja. [26] lieka. [27] gal būt, tur būt, matyt. [28] kiekvienas. [29] atsižadėti, atsisveikinti, atsiskirti. [30] daržinėje. [31] nuodėmingasis.

PANEGIRIKOS

Lietuvių pasaulietinio turinio raštijos užuomazgų tarpe savitą vietą užima panegirikos. Šio žanro kūriniai, pasižymį retoriškumu ir dirbtiniu patosu, buvo skiriami valdovams ir didikams sveikinti įvairių iškilmių progomis ir dedami į knygas kaip dedikacijos.

Seniausia panegirika lietuvių kalba yra hegzametru rašytas sveikinimas Zigmantui III jo atvykimo į Vilnių proga. Toji panegirika drauge su panašiais sveikinimais kitomis kalbomis buvo išspausdinta 1589 m. Vilniuje išleistame leidinyje „Pasveikinimai šviesiajam ir galingajam kunigaikščiui Zigmantui III („Gratulationes Serenissimo ac Potentissimo Principi Sigismundo III"). Spėjama, kad šią panegiriką parašęs Mikalojus Pacas (1567—1619).

Į chrestomatiją dedamos dar dvi panegirikos: Šiaulių klebono Petro Tarvainio (1590—1643) parašytas sveikinimas Žemaičių vyskupui J. Tiškevičiui, išspausdintas 1634 m. rinkinyje „Linksmas pasveikinimas" (Przywitanie wesołe") ir sveikinimas karaliui Vladislovui IV jo atvykimo į Vilnių proga. Ši pastaroji panegirika buvo išspausdinta 18 kalbų parašytų panegirikų rinkinyje — „Lukiškių pavasaryje" („Ver lukiskanum"), išleistame 1648 m.

Čia pateikiamos panegirikos lietuvių literatūros istorijai yra svarbios pažintiniu atžvilgiu, o taip pat savo kalbine bei stilistine išraiška ir eiliavimu.

[SVEIKINIMAS ZIGMANTUI VAZAI]

LITVANICA.

PAKVVIETIMAS LIETVVOS GIMINES, ADANT pati linksmindamos, wieszpatie Karaliuy iiunciam Lietuwon, darytu Triumphu.

Linksminktes Lietuós gimines, Kuńgaykßtys atóyti
Iusu įemęsnu; iamuy skaytykte Triumphu.
Iógeła tey miełas, linksmibe, tykra malone,
Tewas, paduksis. Katram tas ira nemiełas?
Tam, katras Diewo, ir tęwikszczos ßycia nemili.

PAKVVIETIMAS VVIESZPATES KARALIAVS, adant Senisna Lietuwós ineytu Triumphi.

Iogeła Sismundey Lietuós senisna Triumphi
Fyk; tawie dungáus paskirę ßwiesá tureti:
Tu giminy pła iu; dienú tad tkaycius ineyki
Ilguosius, vardas tawo tęsi cia praujmas.

PAKVIETIMAS LIETUVOS GIMINĖS,

idant, pati linksmindamos, viešpačiui karaliui,
einančiam Lietuvon, darytų triumfą

Linksmink'tės, Liet'vos giminės, kun'gaikštis ateiti[1]
Jūsų žemėsna, jamui skaityk'te triumfą[2].
Jogėla[3] tai mielas, linksmybė, tikra malonė,
Tėvas, padūksis[4]. Katram tas yra nemielas?
Tam, katras dievo ir tėvikščios[5] sičia nemyli.

PAKVIETIMAS VIEŠPATIES KARALIAUS,

idant senysna[6] Lietuvos įeitų triumfe

Jogėla Sismundai, Liet'vos senysna triumfe[7]
Eik! Tavi[8] dangaus paskyrė šviesa turėti
Tą giminę plačią. Dienų tad skaičius įeiki
Ilguosius, — vardas tavo te'sie čia praūžmas[9]!

Gratvlationes... Sigismundo III... Vilnae... MDLXXXIX.

---

[1] Ateina. [2] reikia skaityti — tri-umfą. [3] Zigmantas iš motinos pusės buvo Jogailaitis. [4] viltis. [5] tėvynės. [6] į rūmus. [7] skaityk — tri-umfe. [8] tau. [9] neaiškus žodis, greičiausiai klaida; iš konteksto atrodo, kad jis reiškia amžinas (praamžinas?).

GRATVLATIONES
SERENISSIMO
AC
POTENTISSIMO
PRINCIPI
SIGISMVNDO
III. D. G. REGI
POLONIÆ MAGNOQ
Duci Lithuaniæ, &c, &c,
In optatiſſimo & feliciſſimo S. R. M. ſuæ
Vilnam aduentu, factæ.
Ab Academia Vilnēſi Societatis IESV.
VILNÆ,
Typis Illuſtriſſ. Principis Nicolai, Chriſtophori Radiuili, Ducis Olicæ, &
Nieſuiczi, Comitis Sydlowieczi, &c.
Caſtellani Trocenſis, &c.
M. D. LXXX IX.
I. L.

Panegirikų rinkinio „Gratulationes Serenissimo ac Potentissimo Principi Sigismundo III. . .“ titulinis puslapis

[SVEIKINIMAS VYSK. JURGIUI TIŠKEVIČIUI]

Bragus Phoenixas pauxtis, pauxtiś didźio Pona — Swiesey źybańćio, linxmay spindińćio Titona — Sauley paszwestas, râetas phoenixas an: swieta — Ne kożna szalis gimda, bet Arabu wieta. — Sieśi śimtay śieszdeśimts, io págiwenima — Sudaegis isz pelenu tuci vzgimima. — O Phoenixas bragusis Biskupe Žiemayćiu, — Essi te was śiratu, ir wissu Ponayćiu. — Didzio Diewo Biskupas, yr Sauley Teysibes — Paśwestas pauxtis, pilnas meailes yr graźibeś, — Sicasis śimtus śiasdesimts meátu pagiwanki, — Židek Diewo Winicioy, yr sweykas pasánki, — Kwapanćios cnatas lieda ant Senatwes sukráuk — Sparnais auxtay lakioki, irgi dangu sulauk.

Brangus feniksas[1] paukštis, paukštis didžio pono,
Šviesiai žibančio, linksmai spindinčio titano[2].
Saulei pašvęstas, retas feniksas ant svieto, —
Ne kožna šalis gimdo, bet arabų vieta.
Šeši šimtai šeš'dešimts jo pagyvenimo,
Sudegęs iš pelenų turi užgimimą.
O feniksas brangusis, biskupe[3] Žemaičių,
Esi tėvas siratų ir visų ponaičių!
Didžio dievo biskupas ir saulei teisybės
Pašvęstas paukštis, pilnas meilės ir grožybės.
Šešis[4] šimtus šeš'dešimt metų pagyvenki,
Žydėk dievo vynyčioj[5] ir sveikas pasenki!
Kvepiančios cnatos[6] lizdą ant senatvės sukrauk,
Sparnais aukštai lakioki irgi dangų sulauk!

Bibliografia polska K. Estreichera. Kraków, 1936.XXXI t., 54 psl.

[1] Pasakiškas paukštis, kuris, jausdamas besiartinantį gaisrą, klojasi sau lizdą iš miros ir kvepiančių žolių, o jas uždegęs ir pats sudegęs, iš savo pelenų gimsta atsijauninęs. [2] milžino, čia — saulės. [3] vyskupe. [4] orig. *Sicasis* — klaida. [5] vynuogyne. [6] dorybės.

[SVEIKINIMAS VLADISLOVUI VAZAI]

Dżiaugias żiedálay kad iump ateio Karalay
Saulés iżwido meto nelaukiu pražido.

Lætati flores prope cum venêre Monarchæ
Ad ſolos citius promicuêre duos.

Džiaugias žiedeliai, kad jump atėjo karaliai[1], —
Saules išvydo, meto[2] nelaukę pražydo.

Ver Lvkiskanvm. . . MDCXLVIII, 11 psl.

[1] Karalius Vladislovas Vaza ir jo žmona karalienė Liudvika Marija 1648 m. lankėsi Lukiškėse (prie Vilniaus). [2] savo laiko.

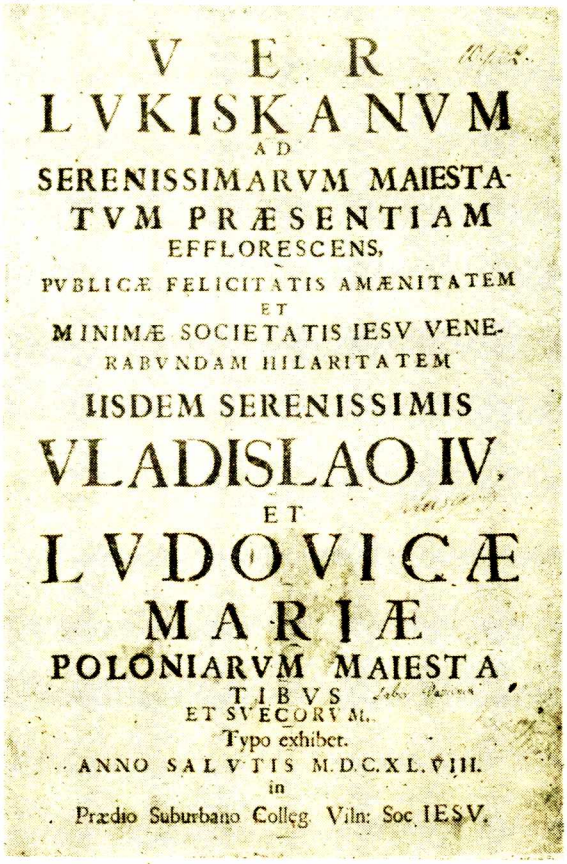

VER
LVKISKANVM
AD
SERENISSIMARVM MAIESTA-
TVM PRÆSENTIAM
EFFLORESCENS,
PVBLICÆ FELICITATIS AMÆNITATEM
ET
MINIMÆ SOCIETATIS IESV VENE-
RABVNDAM HILARITATEM
IISDEM SERENISSIMIS
VLADISLAO IV.
ET
LVDOVICÆ
MARIÆ
POLONIARVM MAIESTA
TIBVS
ET SVECORVM.
Typo exhibet.
ANNO SALVTIS M.D.C.XL.VIII.
in
Prædio Suburbano Colleg. Viln: Soc. IESV.

Epigramų rinkinio „Ver lukiskanum", išleisto Vilniuje 1648 m., titulinis puslapis

ALBERTAS VIJUKAS-KOJALAVIČIUS

(1609—1677)

A. Kojalavičius, kilęs iš turtingos dvarininkų šeimos Kaune, jaunystėje įstojęs į jėzuitų ordiną, iš pradžių mokytojavęs Kražiuose, o vėliau buvęs Vilniaus Akademijos profesoriumi ir kurį laiką ėjęs rektoriaus pareigas, pasireiškė kaip vienas pirmųjų Lietuvos istorikų.

Iš gausių A. Kojalavičiaus istorinių ir filosofinių darbų, rašytų lotynų ir lenkų kalbomis, reikšmingiausias yra jo dviejų tomų veikalas „Lietuvos istorija" („Historiae Litvanae" I d. — 1650, II d. 1669), parašytas naudojantis M. Strijkovskio „Kronika". A. Kojalavičiaus veikalas buvo ne tik istoriografinis darbas, bet kartu ir lotynų kalbos skaitinių knyga ano meto studijuojančiai jaunuomenei.

Į chrestomatiją dedamos šio veikalo ištraukos rodo A. Kojalavičių vaizdingai aprašius senovės lietuvių kovas su kryžiuočiais, plačiai panaudojus įvairius metraštinius padavimus (apie Vilniaus įkūrimą ir kt.). Tai A. Kojalavičiaus istorinio pobūdžio veikalui suteikia literatūrinės vertės.

❋

LIETUVOS ISTORIJA

[PRATARMĖ][1]

Lietuvos istoriją nepaprastu uolumu ir tokiu pat sąžiningumu iš rusų ir kryžiuočių rašytinių šaltinių sulasęs, galima sakyti, pirmas paskelbė lenkų tautybės Žemaičių kanauninkas Motiejus Strijkovskis Osostevitijus, kaip aniems laikams labai mokytas vyras. Tačiau tas veikalas turėjo daug mažesnės reikšmės, negu pats autorius teisėtai tikėjosi ir didžiulis darbas buvo vertas. Jo paskelbtos istorinės žinios negalėjo labai pasklisti nei vietos atžvilgiu, — už tų ribų, kur aprašomi dalykai buvo įvykę, nei laiko atžvilgiu, — pasidaryti plačiai žinomos palikuonims. Kitaip ir negalėjo būti, nes knyga, parašyta lenkų kalba, svetimtaučiams naudotis visai buvo neprieinama, o tėvynėje, atrodė, ji greitai išnyks, seniai išsimėčius negausiems jos egzemplioriams. Dėl to, siekiant išsaugoti autoriaus atminimą ir istorines žinias, daug kieno buvo pageidaujama knygą pakartotinai išspausdinti, bet jau išvertus į lotynų kalbą, kad atei-

Kojalavičiaus „Lietuvos istorijos" titulinis puslapis

tyje ji daugeliui būtų suprantama. Šiai minčiai aš ne visai pritariau, nes, nors lotynų kalbos vertinimas, diena iš dienos mūsų tėvynėje vis labiau įsigalėdamas, teisingai, atrodė, reikalavo, kad jaunuomenei būtų po ranka rašytojas, iš kurio ji, susipažindama su savo tėvynės istorija, iš mažens semtųsi lotynų kalbos ir ją pamėgtų, tačiau, kita vertus, ne mažiau reikėjo bijotis, kad tuo atveju, jeigu labai sąžiningas vertėjas viską tiksliai iš gimtosios kalbos išverstą lotyniškai paskelbtų, autorius, labai daug nusipelnęs Lietuvai, bet daugelyje vietų, nukrypdamas nuo istorijos reikalavimų, per toli nuėjęs savųjų naudai, nebūtų išstatytas aštriai išmokslinto skaitytojo kritikai. Dėl to kitų pageidavimus reikėjo taip patenkinti, kad autoriaus garbė nenukentėtų. Jokiu būdu nedrįsčiau teigti, kad mano tai padaryta, tačiau atvirai prisipažįstu, kad buvo mėginta. Dėl to maloniajam skaitytojui bus lengva pastebėti, kas mano padaryta, o kas to, kurio vardo nenutylėjau, kad tuo būdu, jei jis panorėtų, galėtų naudotis abiejų darbu, taip kad nė vienam nebūtų nuoskaudos. Aš ir imuos ne iš naujo istoriją rašyti, bet Motiejaus Strijkovskio kroniką apdoroti pagal literatūrinius reikalavimus, kiek — kitų rimtesnių darbų tarpe — leis mano menkas sugebėjimas ir dar mažesnė erudicija...

Historiae Litvanae Pars prior... Auctore P. Alberto Wiivk Koialowicz... Dantisci... 1650, 1—3 psl.

[1] Versta iš lotynų kalbos.

✻

[ŽEMAIČIŲ VYLIUS]

...Kiek vėliau Ragainės komturas Ernelis su rinktiniais kryžiuočių ordino riteriais plaukė Nemunu prieš vandenį į Lietuvą ir jau buvo praplaukęs Kolainių pilį[1], Surmino iš naujo atstatytą, — ar progos kariauti ieškodamas, ar, kaip senieji rašytojai priduria, norėdamas patenkinti kažkokį kryžiuotį iš Vienos, troškusį pamatyti priešų kraštą.

Surminas, degdamas visuotine neapykanta ir kęsdamas skausmą dėl neseniai patirtų nuostolių, baisiai širdo, kad priešai taip saugiai jo akyse nebaudžiami plaukioja, tačiau stoti į atvirą mūšį nebuvo kaip, kadangi jų, atokiai nuo kranto besilaikančių, negalėjo pasiekti, o krante jokių didesnių laivų neturėjo. Vis dėlto sušaukia įgulą ir, kaip įmanydamas, ragina, kad, nesant galimybės tiesiog pulti, jei tik kuris rastų būdą, išdrįstų gudrumu priešams žalos padaryti. Tarp kitų ten buvo Nodamas, jaunas, narsus ir labai stiprus karys. Jis vadui tai pažada: tegu tik kiti jam ryžtingai padėsią, tikrai sudarysiąs progą ne tik susikauti, bet ir nugalėti.

Tiesiai per laukus ir miškus užbėgęs už akių priešams, vingiuota upe prieš vandenį pamažu plaukiantiems, toj vietoj, kur statūs šlaitai ir tankesni krūmai prieina prie pat kranto, ginkluotus karius paslepia, o pats, persirengęs lenke, kai pasimatė laivas, ėmė verksmingu balsu lenkiškai garsiai raudoti. *Jeigu jie esą krikščionys, lenkų sąjungininkai, tepasigailį krikščionės, lenkės moters. Ji turinti Lenkijoje daug turtų ir pavaldinių ir prisiekianti visais šventaisiais, kad vėliau jiems neteksią gailėtis, jeigu jai, vargšei, bus suteikę pagalbą. Bet jeigu ji ir nebeturėtų kuo atsilyginti, bendro tikėjimo ir dievo vardu maldaujanti, kad jos, krikščionės, galėdami be vargo išgelbėti, taip nepaliktų, nes arba iš bado mirsianti, arba, jeigu vėl į pagonių rankas papulsianti, ir šlovės ir gyvybės nustosianti.* Kad geriau savo būklę pavaizduotų ir didesnę užuojautą sukeltų, nepašykšti ašarų ir mostų.

Kryžiuočiai jokios klastos arba pavojaus neįtarė: krantai, plačiai medžiais apaugę, rodė

apylinkę negyvenamą esant; ir moteriškė, atrodė, taip garsiai nešauktų, nebūdama tikra, kad arti nėra jokių priešų. Todėl kviečia prieiti prie kranto ir kai jau tą tariamą moteriškę rengiasi paimti į laivą, Nodamas, staiga įšokęs į vandenį, sušunka draugams ir nutvėręs laivą taip tvirtai įsispyręs laiko, kad visi irkluotojai jo pajudinti neįstengia, kol kariai iš slėpynių subėga ir, užėmę laivą, visus lig vieno nukauna...

Historiae Litvanae Pars prior... Auctore P. Alberto Wiivk Kojalowicz... Dantiscl... 1650, 194—197 psl.

[1] Kolainių pilis prie Nemuno, Kojalavičiaus žodžiais, buvo arčiausia Prūsijos.

[KOVOS SU KRYŽIUOČIAIS]

...Bisenos[1] užpuolimas gynėjų narsiai buvo atremtas. Smarkiai sumuštas ir didelės karių dalies netekęs priešas buvo priverstas pasitraukti, nieko nepešęs. Kadangi stipriausios lietuvių pilys buvo prie Nemuno ir kitų upių, Verneris iš Ragainės pasiūlė kryžiuočiams jas iš eilės pulti laivais, įtikinėdamas, kad į vandens pusę atkreipti jų šonai, kaip pastebėjęs, buvo dažniausiai menkiau tesustiprinti ir daug lengviau prieinami. Todėl buvo pastatyti laivai, o jų tarpe vienas savo didumu ir forma panašus į tvirtovę su dantytu parapetu, iš kur ir krantą bei pylimą puolančius karius būtų galima geriau apsaugoti nuo iečių, ir ietis į priešais stovintį priešą iš aukšto geriau svaidyti. Pirmiausia su šia judama tvirtove ir visu paruoštu laivynu patraukė prieš Junigėdą[2], kur tas didysis laivas, smarkios audros nuneštas prie pilies kranto, būtų beveik pats patekęs į sargybos rankas, jeigu atplaukę kiti laivai ir upės srovė nebūtų jo iš pavojaus išplėšę ir išgelbėję. Vytenis, apie tai įspėtas, įsakė saviesiems visomis išgalėmis pulti ir nesiliauti, kol neatliks uždavinio — nesudegins viso priešo laivyno.

Surminas, turįs savųjų tarpe didžiausią autoritetą ir prityręs karo dalykuose kaip retai kas, paskiriamas vadu. Jis su šimtu mažesnių laivų pasiveja plaukiantį pavandeniui priešą. Iš abiejų pusių atkakliai kovojama. Sunkiausios ir atkakliausios kautynės vyko prie to didžiojo laivo, aprūpinto geriausiais šauliais, bet ir jis, kai, nukirtus inkarų virves, srovės užneštas ant seklumos pradėjo skilti, buvo paimtas ir sudegintas. Surminas grįžo pas valdovą nugalėtoju, visai tautai nešdamas džiugią žinią ir slėpdamas savyje liūdesį, nes šioje pergalėje jis neteko savo brolio Goštauto drauge su kai kuriais narsiais kovotojais. Tai įvyko vasarą.

Sekančią žiemą Prūsijos maršalka Henrikas pakartotiniais puolimais nusiaubė Medininkų apylinkes. Jeigu lietuviai, parodę tiek narsumo, būtų turėję ten daugiau karių ir jėgų, jie tikrai būtų užėmę kryžiuočių stovyklą, — nes penki kariai, nakties tamsoje praslinkę pro sargybas, prasiskverbė beveik iki pačių vadų palapinių ir, keletą nužudę ir prisiplėšę grobio, kiek tik galėjo būdami keliese panešti, sveiki sugrįžo pas savuosius, įvarydami kryžiuočiams siaubą; tik išaušus paaiškėjo, kad daugiau būta baimės negu pavojaus.

Netrukus Henrikas, vėl ugnimi ir kardu niokodamas kraštą, prasiveržė iki Naugarduko. Apiplėšęs ir sudeginęs miestą, visą kariuomenės jėgą metė prieš pilį, bet po pirmo antpuolio, netekęs įžymiausiųjų vyrų, buvo priverstas pradėtą puolimą nutraukti. Jam besistengiant paimti Naugarduką, Gardino valdytojas Dovydas apiplėšė netoli esančią Henriko stovyklą, gausiai aprūpintą maisto atsargomis ir pilną įvairiausio grobio. Dėl to kryžiuočiai skaudžiai kentė maisto stoką: tik ką nuniokotuose laukuose jie nieko negalėjo rasti alkiui numalšinti. Per vienuolika kelionės dienų, vengdami atvirų vietų, kad nesusidurtų su priešais, daugumas alkio nukamuoti niekingai žuvo miškuose.

Kaip šie metai praėjo namie priešus atremiant, taip sekančiais karo veiksmai buvo perkelti į priešo žemę. Rugpiūčio viduryje žemaičiai nuniokojo Ragainės ir skalvių sritis. Kryžiuočių kariai, iš sustiprintų vietų atskubėję įsiveržusiųjų atremti, buvo suvaryti atgal į pilis; javai, beveik pribrendę piūčiai, raitelių sutrypti; paimtas milžiniškas grobis. Vytenis iš tos kariuomenės, kuri traukė iš Prūsijos, sudaręs naujus pulkus, vedė Christmemelio[3] pulti. Taranais pramušus pilies sienas, gynėjus strėlių spiečiais išžudžius arba sužeidus, į pagalbą iš Sambijos beeinantį būrį užpuolus ir sunaikinus, apsuptųjų padėtis pasidarė visai beviltiška. Dėl to Vytenis pasmarkino puolimą. Kadangi jų negalėjo priversti pasiduoti, įsakė griovius prikrauti kuro, lengvai uždegamo ir gerai liepsnojančio, mėgindamas padegti pilį. Bet tuo tarpu pasklidus gandui, kad ateina su didele kariuomene Prūsijos magistras, atsisakė minties paimti pilį.

Besitraukiančio Vytenio magistras nesivijo, bet nusiaubė kaimynystėje esančius Lietuvos laukus. Vytenis taip pat nedrįso stoti į atvirą kovą. Kad priešas taip drąsiai nesiautėtų, kitais keliais pasukęs atgal į Prūsiją, pats panašiai niokojo kryžiuočių kraštą. Grįžęs iš šio žygio, greit mirė, amžiaus, karų ir įvairių įvykių išvargintas, viešpatavęs 22 metus. Šie pragaištingi lietuviams metai — dėl valdovo mirties, bado ir maro — labai iškamavo tautą.

Historiae Litvanae Pars prior... Auctore P. Alberto Wijuk Kojałowicz... Dantisci... 1650, 238—243 psl

[1] Bisena — pilis dešiniajame Nemuno krante tarp Skirsnemunės ir Veliuonos, pastatyta XIII a. viduryje. [2] taip XIII a. kuri laiką buvo vadinama Veliuona. [3] pilis, kryžiuočių pastatyta kairiajame Nemuno krante, priešais Bisenos pilį, XIV a. pradžioje (jos vietoje dabar yra Norkūnų piliakalnis).

❄

[VILNIAUS ĮKŪRIMAS]

... Paskui, gera lemiančių ženklų paveiktas, prie Vilijos ir Vilnios santakos jis[1] padėjo kitam miestui pamatus.

Netoli Šventaragio[2] (kur kadaise Germundas buvo paskyręs vietą valdovų kapams ir gojus dievams) pats valdovas kalno viršūnėje savo ietimi nukovė iš tankių girių ir kalnų pakriūčių išvarytą miškinį jautį (jį vadiname stumbru). Pavargęs po visą dieną trukusios medžioklės ir besidžiaugdamas sėkmingu žvėries nukovimu, jis apsinakvojo Šventaragio lankoje. Gilaus miego apimtas, sapne jis regėjo toje pačioje kalno viršūnėje, kur buvo užmušęs tą žvėrį, stovintį didžiulį geležinį ar visą geležimi šarvuotą vilką, kurio viduje šimtas kitų vilkų galingu staugimu skardeno aplinkinius laukus ir girias. Pabudęs jis spėjo, kad šis sapnas kažką neparasto reiškia. Ar kokia aukštesnė dvasia jam įkvėpė šią mintį, ar dėl to ji kilo, kad kiekvieno žmogaus dvasia pasidaro lyg aukštesnė, kai Aukščiausios valios lemti dalykai turi įvykti, ar pagaliau čia buvo pasekta papročiu tautos, kuriai (kaip ir kitiems pagonims) visur atrodė pilna slėpiningų ženklų, o nepaprastas sapnas, ir dar šventoje vietoje miegančio susapnuotas, tuo buvo laikomas pranašingesniu. Tuojau teirautasi žynių, kurie netoliese gyveno, kad jie išaiškintų paslaptį. Lizdeika tada buvo vyriausias žynys, arba tėvų kalba Krivė Krivaitis. Jis, — kadaise dar kūdikis girioje erelio lizde arba, kaip kiti pasakoja, lopšyje, ant medžio pakabintame, paties Vytenio medžiojant rastas ir jo paliepimu dievų tarnybai išauklėtas ir iš mažens šventąsias tėvų paslaptis pažinęs, — tuo laiku buvo laikomas geriausiu paslaptingų dalykų aiškintoju. Jis liepia valdovui nebūkštauti. *Kas valdovui ir valstybei dievų lemta, tegul laimingai įvykdąs: geležinis vilkas reiškiąs pilį ir miestą, kurį jis šioje vietoje įkursiąs. Tas miestas būsiąs tautos ir visų Lietuvai priklausančių provincijų sostinė, buveinė valdovų, kurių žygių garsas skambėsiąs įvairiose pasaulio šalyse.*

Paklausė valdovas žynio, manydamas, kad jis teisingai aiškina dievų valią. Atlikus visas

ceremonijas pagal nusistovėjusį paprotį, jis nurodo piliai vietą aukšto kalno viršūnėje, kur neseniai buvo nukovęs stumbrą. Aikštę, Šventaragiu vadinamą, kurią kalno papėdėje Vilnios upė vingiuodama juosia[3], įsako gerai sustiprinti pylimais, palisadais ir sienomis; likusioji dalis paliekama miesto trobesiams statyti. Tai įvykdoma greičiau, negu tikėtasi. Valdovo įsakymu iš visur sutraukus darbininkus, įprastu anais laikais būdu pastatyta aukštoji ir žemoji pilis. Miestas dievams pašvęstais ir valstybiniais pastatais, valdovų ir liaudies namais taip greitai augo, kad jau pati jo pradžia rodė, jog žynio pranašystė buvo teisinga. Jau želiant pirmajai žolei, aiškiai matėsi kylančios gerovės viltis.

Ir tikrai jis mūsų laikus pasiekė taip viskuo garsėdamas, kad su įžymiausiais miestais gali lenktyniauti. Savo didumu, turtais, gyventojų daugumu, atvykstančių svetimšalių įvairumu ir gausumu, šventovių didingumu, universitetu, prekybos platumu ir kitais miestus puošiančiais dalykais Vilnius yra garsiausias iš sarmatų[4] miestų. Jis — valdovų buveinė, teismų, mokslo ir prekybos, religinių ir pasaulietiškų institucijų centras. Nieko jo garbei netrūksta, išskyrus tai, ko ir turėjo trūkti tautoje, kuri Laisvę ir Taiką užsitikrindavo ne stipriomis sienomis ir pylimais, o piliečių narsumu. Net ir nerūpestingas sustiprinimas skatina nepaisyti priešų.

Historiae Litvanae Pars prior... Auctore P. Alberto Wiiuk Kojałowicz... Dantisci... 1650, 262—265 psl.

[1] Gediminas. [2] Pilies aikštės. [3] senovėje Vilnelė tekėjo į Nerį kita vaga, iš kairės aplenkdama Gedimino kalną. [4] sarmatais buvo vadinamos rytų Europos tautos, gyvenančios tarp Baltijos jūros, Vislos ir Volgos.

XVII a. vidurio — XVIII a.

LITERATŪRA

LAIKOTARPIO LITERATŪROS BŪDINGESNIEJI BRUOŽAI IR JOS KALBINĖS YPATYBĖS

Feodalinė Lenkijos—Lietuvos valstybė dėl nuolatinių karų su kaimyniniais kraštais, dėl aštrių klasinių ir nacionalinių prieštaravimų šalies viduje XVII—XVIII a. labai nusilpo ekonominiu ir politiniu atžvilgiu, jos kultūrinis gyvenimas apmirė, švietimas, tarnavęs išimtinai bažnyčios interesams, sunyko. Visa tai neigiamai atsiliepė ir lietuvių raštijos vystymuisi. Nors Lietuvoje išleistų lietuviškų knygų skaičius į XVIII a. pabaigą žymiai padidėjo, tačiau jų kokybė visai nusmuko. Tai buvo daugiausia perdėm tamsuoliški religinio turinio raštai, dažniausiai versti iš lenkų kalbos ir nepaprastai užteršti svetimžodžiais bei žargonybėmis. Tie raštai, katalikų dvasininkų uoliai platinami ir pakartotinai leidžiami, skleidė liaudyje katališkąjį obskurantizmą, žalojo lietuvių literatūrinės kalbos vystymąsi, stabdė lietuvių tautos kultūrinę pažangą.

Ryškiausias tokių raštų pavyzdys buvo kunigo Olševskio parengta knyga „Broma, atverta ing viečnastį...", XVIII a. ir XIX a. pirmoje pusėje susilaukusi keliolikos leidimų. Šioje knygoje, aiškinant įvairius religinius teiginius, kurie čia paremiami fantastiškais pasakojimais, buvo skelbiamas viduramžiškas asketizmas, dvasinis vergiškumas, paklusnumas valdantiesiems, tikėjimas stebuklais, velniais ir t. t. Panašaus turinio buvo ir P. Klimavičiaus knyga „Pavinastys krikščioniškos", ir A. Šrubauskio parengtas giesmynas „Balsas širdies", ir kiti katalikiški leidiniai, pasirodę XVIII a.

Lietuviška pasaulietinio turinio raštija Lietuvoje iki XVIII a. pabaigos tebebuvo visai menka. Maždaug pusantro šimto metų pasaulietine tematika lietuviškai nerašė nė vienas rašytojas. Per šį laikotarpį Lietuvoje tepasirodė tik kai kurie pakartotinai išleisti seniau parašytieji pasaulietinio pobūdžio veikalai (K. Širvydo žodynas ir kt.) ir buvo sukurta vos keletas panegirikų.

Rytų Prūsijoje gyvenančių lietuvių visuomeninį, politinį bei kultūrinį gyvenimą XVII a. antroje pusėje ir XVIII a. sąlygojo Prūsijos, kaip absoliutinės monarchijos, vystymasis. Lietuviškų knygų leidimas XVII a. pirmoje pusėje buvo beveik visiškai nutrūkęs. Jis kiek pradėjo atgyti nuo XVII a. antros pusės. Vokiečių feodalai ir liuteronų bažnyčios dvasininkai, pastebėję, kad palikti be jokio švietimo ir rašto lietuviai valstiečiai pradeda išsprūsti iš jų idėjinės įtakos, ėmė steigti bent parapijines mokyklas lietuvių vaikams ir vietinėse bažnyčiose vartoti lietuvių kalbą. Tuo tikslu Rytų Prūsijoje buvo vėl pradėtos leisti lietuviškos religinio turinio knygos (biblija, giesmynai ir kt.), skirtos pirmiausia bažnyčios reikalams. Jų autoriai bei vertėjai dažniausiai buvo vokiečių tautybės pastoriai, kiek pramokę lietuvių kalbos. Todėl jų parengtų lietuviškų knygų kalba buvo gana

netaisyklinga, pilna germanizmų. Rytų Prūsijoje leidžiamos lietuviškos knygos spaudai buvo rengiamos kolektyviai, jas aprobuodavo specialios komisijos. Pasaulietinio turinio motyvai šiuose raštuose beveik nepasireiškė.

Gausėjant Rytų Prūsijoje leidžiamiems lietuviškiems raštams, buvo atkreiptas dėmesys į jų kalbą, užterštą germanizmais ir žargonybėmis. Reikalas ugdyti ir gryninti literatūrinę lietuvių kalbą vis dažniau buvo keliamas tuo metu pasirodančiuose filologinio pobūdžio veikaluose. Taip pat pradėjo rastis vokiečių kalba parašytų darbų lietuvių literatūros istorijos bei literatūros teorijos klausimais. P. Ruigys savo veikale „Lietuvių kalbos, jos kilmės, esmės ir savybių tyrinėjimas" („Betrachtung der Littauischen Sprache in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften", 1745) iškėlė lietuvių kalbos turtingumą, švelnumą ir grožį. Šiam savo teiginiui paremti jis pirmą kartą raštijos istorijoje paskelbė 3 lietuvių liaudies dainas, kurias didžiai įvertino įžymūs ano meto vokiečių rašytojai. Tuo laikotarpiu pasirodė visa eilė lietuvių kalbos gramatikų (P. Ruigio, G. Ostermejerio), lietuvių kalbos žodynų (P. Ruigio, K. Milkaus) ir kitų filologinio pobūdžio darbų, kurie turėjo didelę reikšmę lietuvių raštijos vystymuisi Rytų Prūsijoje.

Ypač reikšmingi buvo pirmieji literatūros kritikos, istorijos ir teorijos darbai, skirti lietuviškiems raštams. G. Ostermejerio „Pirmoji lietuviškų giesmynų istorija" („Erste Littauische Liedergeschichte", 1793) ir šiandieną tebėra vertingas lietuvių raštijos istorijos šaltinis. To paties autoriaus darbas „Apie prosodiją", išspausdintas jo „Naujojoje lietuvių kalbos gramatikoje" („Neue Littauische Grammatik", 1791), ir K. Milkaus „Trumpas lietuvių poezijos vadovas" („Kurze Anleitung zur littauischen Poesie", 1800) buvo pirmieji darbai, nagrinėję lietuviškos poezijos klausimus. Literatūrinė polemika dėl lietuviškų giesmynų, kilusi tarp G. Ostermejerio ir K. Milkaus, pakėlė lietuviškosios eilėdaros lygį.

XVIII a. Rytų Prūsijoje ėmė rodytis pirmieji lietuvių kalba pasaulietinio turinio kūriniai: eilėraščiai, epigramos, eiliuoti laiškai, grožinės literatūros vertimai.

Pirmoji pasaulietinio turinio knyga lietuvių kalba pasirodė 1706 m. Tai buvo J. Šulco atliktas Ezopo pasakėčių vertimas. Palyginus su to meto religiniais raštais, vertimo kalba buvo žymiai grynesnė, turtingesnė ir vaizdingesnė. Ši knyga skatino kitus ano meto raštijos atstovus giliau susidomėti lietuvių kalba, pradėti rašyti lietuviškai originalius grožinės literatūros kūrinius.

Vienas iš pasaulietinio turinio kūrinių autorių buvo Šimelpenigis, rašęs epigramas ir eiliuotus laiškus. A. Šimelpenigio pasaulietinio turinio eilėraščiai, nors juose vietomis dar jaučiama stipri religinių giesmių įtaka ir bažnytinė ideologija, atspindėjo kai kuriuos konkrečius to meto gyvenimo reiškinius, rodė kritišką, ironišką autoriaus požiūrį į juos, palankumą liaudžiai. A. Šimelpenigio poetinė kūryba, žanro atžvilgiu sąlygojama to meto literatūros formų, nors dar nelaisva nuo kai kurių germanizmų, pasižymėjo gana taisyklinga kalba ir palyginti sklandžiu eiliavimu.

XVIII a. pabaigoje parašytoji K. Milkaus poema „Pilkainis" lietuvių literatūros istorijai yra reikšminga kaip vienas pirmųjų poezijos kūrinių istorine tematika, o taip pat ir kaip vienas pirmųjų poemos žanro bandymų. Vertimų srityje turi reikšmės K. Milkaus išverstos kai kurios vokiečių poeto K. Gelerto pasakėčios.

Reikšmingiausias šio laikotarpio lietuvių literatūros veikalas yra K. Donelaičio „Metų" poema, susidedanti iš keturių hegzametru parašytų dalių. K. Donelaičio poema yra labai liaudiškas kūrinys, svarbus epochos dokumentas, kuriame su didele menine jėga vaizduojama Rytų Prūsijos lietuvių valstiečių buitis, jų psichologija ir moralė, jų tautinis sąmonėjimas, įvairūs socialinio ir kultūrinio gyvenimo reiškiniai. Poemoje ryškiai atsispindi ir paties autoriaus liaudiškos, iš esmės pažangios pozicijos, jo realistinis tikrovės suvokimas, vietomis dar nelaisvas nuo bažnytine ideologija pagrįstos didaktikos.

K. Donelaitis taip pat rašė pasakėčias, padarydamas pradžią originaliems šio žanro kūriniams lietuvių literatūroje. Žinoma jį rašius eilėraščius ir vokiečių kalba. Įdomūs jo laiškai, kurių vos pora tėra išlikusi.

K. Donelaitis, didžiausias XVIII a. lietuvių rašytojas, pagrįstai laikomas lietuvių grožinės literatūros pradininku. Jo kūryba, teisingai vaizduojanti darbo liaudies buitį ir skiepijanti demokratines idėjas, labai veikė lietuvių literatūrą, ypač jos pažangiosios, realistinės krypties tolesnį vystymąsi. Literatūrinės raidos atžvilgiu K. Donelaičio kūryba buvo ryškus perėjimas iš klasicizmo į realizmą, reikšmingas faktas ne tik lietuvių, bet ir pasaulinės literatūros istorijoje.

Tokiu būdu XVII a. antrosios pusės — XVIII a. laikotarpiu lietuvių literatūros vystymasis labai nelygus.

Lietuvoje lietuviškoji raštija tolydžio menkėjo, čia per visą šį laikotarpį tebuvo leidžiamos beveik vien religinio turinio knygos, kurios savo skelbiamu katalikiškuoju obskurantizmu ir labai sudarkyta lietuvių kalba neigiamai veikė ne tik lietuvių raštijos, ypač pasaulietinio turinio raštų, vystymąsi, bet ir literatūrinės lietuvių kalbos raidą.

Rytų Prūsijoje dėl tam tikrų istorinių-politinių sąlygų lietuviškoji raštija šiuo laikotarpiu vystėsi žymiai sparčiau. Čia lygiagrečiai su vis gausiau leidžiamais religinio turinio raštais buvo pradėti leisti filologinio pobūdžio veikalai, skirti lietuvių kalbai tyrinėti, pasirodė pirmieji darbai lietuvių literatūros istorijos bei literatūros teorijos klausimais, išėjo pirmoji pasaulietinio turinio knyga lietuvių kalba, buvo parašyta nemaža grožinės literatūros pobūdžio kūrinių (poemų, epigramų, eiliuotų laiškų ir kt.). Šie kūriniai, deja, anuo metu liko neišspausdinti. Pagaliau čia buvo sukurta ir K. Donelaičio „Metų" poema, tapusi klasikiniu lietuvių literatūros veikalu ir padėjusi tvirtus pagrindus lietuvių grožinei literatūrai, lemiamai atsiliepusi visai tolesnei jos raidai.

Pasireiškęs Rytų Prūsijoje XVIII a. spartesnis lietuvių literatūros augimas iš dalies atsvėrė jos sumenkėjimą pačioje Lietuvoje ir sudarė literatūrines bei filologines ištakas žymiai platesniam lietuvių literatūros vystymuisi, kuris prasidėjo Lietuvoje XIX amžiaus pradžioje.

* * *

XVII a. antros pusės — XVIII a. daugumo Lietuvoje leidžiamų religinių raštų kalba — tai būdingas feodalinis-bažnytinis žargonas. Toks rašomosios kalbos tipas Lietuvoje leidžiamuosiuose raštuose buvo vyraujantis. Kiek geresne kalba parašytų knygų pasirodė nedaug (pvz., „Evangelijos", vienas kitas elementorius), bet ir jose yra nemaža svetimžodžių bei žargonybių. Literatūrinės kalbos vystymesi, palyginus su M. Daukšos ir K. Širvydo raštų kalba, tai buvo didelis žingsnis atgal.

Būdingiausias žargoninės rašomosios kalbos pavyzdys yra M. Olševskio knygos „Broma, atverta ing viečnastį" kalba, užteršta daugybe bažnytinių polonizmų bei makaronizmų. Joje knibždėte knibžda įvairūs barbarizmai: *broma, pekla, viečnastis, macė, skutkas, priklodas, tlumočyti, mardavonis, sumnenė, pamsta, žyvatas, adyna, ratavoti, tiešyti, pakūta, lakamstva, marnastis, pričynė, smertis, dūšia, pavožnus, loska, macnus, čyščius, spasabas, zvičajus* ir gausybe kitų. „Bromoje" taip pat pilna makaronizmų — lotyniškų posakių, be reikalo prikaišiotų į lietuvišką tekstą ir dar daugiau apsunkinančių jo supratimą, pvz.: „Ne kursay gieray prádeda, bet kursay gieray pábaigie giwenimą sawa, tásay ira błagasłowitas: *Qui perseveraverit usque: in finem, hic salvus erit,* Kurſay iszkienties iki gała, táſay bus iszganitas. Uz nieka giaras giwenimas, jey ne śćiesliwas mertis. „*Finis coronat opus*" ir pan. Be to, „Bromoje" nemaža svetimų sintaksinių konstrukcijų, pvz.: *stosis ant stroszna suda; usz ćiesa, usz ćiesa liekite aszaras; Kaypo tie iszsiguldo žodiey; iszmokte daiyktus nuog Baznicios isakitus; Nuo kuo sudietas ira tas pasweykinimas; Koznas, po grieku, idant mokietų melsties,* ir pan.

Iš negausių šiuo laikotarpiu išleistų pasaulietinio turinio raštų literatūrinės lietuvių kalbos vystymuisi reikšmingi buvo kalbiniai darbai, būtent: K. Širvydo žodyno nauji leidimai (1677 m. ir 1713 m.) ir anoniminė gramatika „Universitas linguarum Lithvaniae" (1737). Šie raštai prisidėjo prie literatūrinės lietuvių kalbos turtinimo ir norminimo.

Dėl tradicijos, išleistų gramatikų ir kitų faktorių poveikio šio laikotarpio rašomojoje kalboje vis tvirčiau įsigali aukštaičių vakariečių tarmės formos. Šalia šios tarmės formų vartojama nemaža ir kitų tarmių elementų. Dėl to raštų kalba yra įvairuojanti, primenanti tarminį

mišinį. Pavyzdžiui, „Bromos" kalboje, be vyraujančių aukštaičių vakariečių formų, pasitaiko ir rytietybių (*atłaydima* — atleidimo, *nusiłayskite* — nusileiskite, *nuskinda* — nuskendo, *pałangwisi* — palengvinsi, *buwis* — buvęs, *undenia* — vandenio ir t. t.), ir žemaitybių (*dowenoti* — dovanoti, *daugiesne* — daugesniai „daugiau", *weyzdieti*), ir kitokių tarmybių.

Būdingas orientavimosi į aukštaičių vakariečių tarmės formas pavyzdys yra „Evangelijų" („Ewangelie polskie i litewskie"), susilaukusių keliolikos leidimų, kalbos suvakarietinimas. 1690 m. išleistos „Evangelijos" turi dar rytiečių tarmėms būdingų bruožų (*źinkłay, unt, dungaus, tadu, Iźgirdis, ku, wundeniu* ir t. t.), o 1705 m. leidimas jau žymiai suvakarietintas (*ziankłay, ant, dangaus, tada, iśgirdęs, ką, wandeniu*).

Šio laikotarpio raštų kalboje sutinkame dar ir archainių formų (dviskaitą, senovinių naudininkų, vietininkų, atematinių veiksmažodžių), bet jau mažiau, negu XVI a. raštuose. Pavyzdžiui, šio laikotarpio raštuose jau niekur nebėra tariamosios nuosakos lyčių su formantu *-b(i)*.

Daugumas knygų Lietuvoje šiuo laikotarpiu buvo išspausdintos jau lotyniška šriftu, bet kai kuriuose leidiniuose užtinkame dar ir gotinio stiliaus raidėmis išspausdintų tekstų. Pavyzdžiui, iki 1756 m. visuose „Evangelijų" leidimuose lietuviškas tekstas buvo spausdinamas gotinėmis raidėmis, o lenkų — lotyniškomis; vėlesniuose leidimuose ir lietuviškas tekstas išspausdintas jau lotyniškomis raidėmis. Maišytu šriftu buvo spausdinamas ir K. Širvydo žodynas (pvz., 1713 m. leidime lenkiški žodžiai išspausdinti gotinėmis raidėmis, lotyniški ir lietuviški atitikmenys — lotyniškomis).

Rašyba šiuo laikotarpiu taip pat dar nenuosekli, įvairuojanti, neparemta kuriais nors pastovesniais dėsniais. Joje užtinkame iš lenkų rašybos skolintų ženklų (pvz., w, ł, sz, ś ir t. t.). Balsių ilgis nežymimas. Nosinės vartojamos retai ir nedėsningai. Kai kurie garsai reiškiami keliais ženklais (pvz., *uo=uo, o; š=sz, s, ś, ſz; s=s, ſ, ś*).

Rytų Prūsijoje literatūrinės lietuvių kalbos formavimasis bei vystymasis XVII a. antrosios pusės — XVIII a. laikotarpiu buvo intensyvesnis ir platesnis negu Lietuvoje. Be religinių raštų, čia XVIII a. pasirodė vertingų grožinės literatūros kūrinių, kurie padėjo pagrindus žymiai liaudiškesnei, turtingesnei ir įvairesnei literatūrinei kalbai, palyginus su religinių raštų kalba.

Religinių raštų ir pasaulietinės grožinės literatūros kalbos tipai vystėsi glaudžioje sąsajoje, ir jų griežtai atriboti negalima. Religinio turinio raštuose (giesmėse, psalmių vertimuose ir kt.) pasireiškė poezijos ir grožinės prozos užuomazgos, o tai padėjo formuotis grožinės literatūros kalbai. Be to, religinių raštų kalbos tvarkymas bei norminimas prisidėjo prie gramatinių ir žodyninių normų nustatymo bei įtvirtinimo, prie literatūrinės kalbos tipo kūrimo ir tolesnio jo vystymosi.

Religinių raštų kalbos tipui buvo artima įvairių administracinių raštų („karališkų gromatų" — įsakų, „paliepimų" ir kitokių dokumentų) kalba, pasižyminti sunkiomis pažodinėmis verstinėmis konstrukcijomis ir svetimžodžių gausumu.

Rytų Prūsijoje, kaip ir Lietuvoje, leidžiamų religinių raštų kalba šiuo laikotarpiu buvo dar labai užteršta žodyninėmis svetimybėmis — slavizmais bei germanizmais (pvz., *kožnas, čėsas, loska, iškada, koravoti, steliuoti, macnusis, viežlyvas, staldas, ercikis*) ir nelietuviškomis sintaksinėmis konstrukcijomis bei posakiais, pvz.: *Jis atnesz jums iszganimą nůg Tėwo pagatawitą; Mus tawo iszklausik warde; Ant to Amen tarijkime.* Tokia kalba parašyti raštai buvo sunkiai suprantami lietuviams valstiečiams (būrams) ir žalojo liaudies kalbą. Pažangesnieji ir geriau lietuvių kalbą mokėję protestantų kunigai (Mėrlinas, Ruigiai ir kt.) pakėlė balsą prieš raštų kalbos užteršimą nesuprantamomis svetimybėmis, germanizmais ir polonizmais. Pavyzdžiui, M. Mėrlinas savo traktate „Principium primarium in lingua Litvanica" (1706) iškėlė reikalavimą apvalyti lietuvišką raštų kalbą nuo žargonizmų. Literatūrinės kalbos grynumo kriterijumi jis siūlė imti liaudies šnekamąją kalbą, atmetant į ją prasiskverbusius germanizmus ir kitas svetimybes. Jis siūlė rašyti paprasta, suprantama, gryna liaudies kalba, panaudojant literatūrinės kalbos žo-

dynui ir frazeologijai praturtinti priežodžius, patarles, liaudies dainas.

Šioms lietuviškų raštų kalbos gryninimo bei priartinimo prie liaudies šnekamosios kalbos mintims nepritarė daugumas germanizacijos įtakai pasidavusių protestantų kunigų. Jie ir toliau leido žargonizmais užterštas religines knygas, stengdamiesi išlaikyti lietuvius valstiečius paklusnius Prūsijos valdžiai, bažnyčiai, baudžiavinei santvarkai, vis smarkiau varė germanizavimo darbą. Bet atsirado ir karštų M. Mėrlino sekėjų (J. Šulcas, P. Ruigys, J. Brodovskis ir kt.), kurie mėgino jo iškeltus principus vienaip ar kitaip pradėti taikyti praktikoje.

Antai, J. Šulcas stengėsi išversti „grynais, tikrais ir gerais lietuviškais žodžiais, kuriuos ir lietuvių liaudis suprastų", Ezopo pasakėčias. Vertimo kalba grynesnė, liaudiškesnė ir turtingesnė už religinių raštų kalbą. Vertime užtinkame mažiau paplitusių raštuose žodžių (pvz., *įkalbinti, viešnia, palaima, žilvarnė, srovė, mėžinys, nuobodžiai, triūsas, dingotis, maištas, stokoti, prieštarauti, butas, naujiena*) ir gyvų, vaizdingų posakių, pvz.: *Kasgi man iš to, tokį brangų Daiktą radus?; nieku laiko; dabar walgik sweika; I Wieną Draugistę susiejo; pakraczusi galwą sakė; bet wiss apsczieį ir su Džaugsmu iśdůst; meiliji giwent; jos Meilę ne pr'eme už gerą; dingojosi Karalaus Wietoj esanti.*

Panašia kalba buvo parašyti A. Šimelpfenigio ir K. Milkaus pasaulietinio turinio poezijos kūriniai (eilėraščiai, epigramos, eiliuoti laiškai, poema „Pilkainis" ir kt.). Jie taip pat pasižymi grynesne, įvairesne ir liaudiškesne leksika bei frazeologija. Nors juose dar vartojama nemaža germanizmų bei polonizmų, bet aplamai jau žymu pastangos gryninti literatūrinę kalbą, kiek tai buvo įmanoma ano meto sąlygomis, kai ir patiems rašytojams ne visada buvo aišku, kas sava, lietuviška, o kas skolinta iš kitų kalbų, nes ir pačioje liaudies šnekamoje kalboje buvo plačiai įsigalėję daugelis svetimžodžių. Dėl to J. Šulco, A. Šimelpfenigio, K. Milkaus ir kitų kūriniuose dar sutinkame skolinių: *neprietelius, glūpas, paikas, pūstynė, čėsas, smertis, česnis, šulmistras* ir t. t.

Taigi, XVIII a. pasirodžiusieji pasaulietinio turinio kūriniai žymiai išugdė literatūrinę lietuvių kalbą, remiamą poetine liaudies kūryba, liaudies šnekamąja kalba. Vertingiausias tokios literatūrinės kalbos paminklas, atskleidęs naują puslapį literatūrinės lietuvių kalbos raidoje, yra K. Donelaičio „Metai".

K. Donelaičio „Metai" parašyti nepaprastai žodinga, gyva, vaizdinga ir liaudiška kalba. Poema praturtino literatūrinę lietuvių kalbą daugybe naujų žodžių, posakių ir stilistinių priemonių. „Metuose" į literatūrinę kalbą plačia srove įsiliejo liaudies buitį, darbus, papročius ir kitką reiškianti leksika. Ji labai gausi, įvairi ir turtinga prasmių bei stilistinių atspalvių. Daugybė iki tol literatūrinėje kalboje nevartotų arba retai kur sutinkamų žodžių plačiai nuskamba K. Donelaičio „Metuose" ir ilgainiui įsigalėjo literatūrinėje kalboje (pvz., *pašalys, pramonė, kraikas, mandagiai, ošinti, kulka, lindoti, niekingas, niurnėti, tardyti, išsilaikyti, dargana, smaguriauti, krūva, žiopsoti, plūsti, pasimėgimas, kvaršinti, užnykti, šiupinys, riebumynai, merdėti* ir kt.).

Nepaprastai turtinga ir K. Donelaičio „Metų" frazeologija, kurią sudaro perdėm vartojami vaizdingi, ryškūs posakiai, žodžių samplaikos ir idiomos, pvz.: *visi knibždėti pagavo; kam plėšais taip; tamsoj pasislėpusi lindai; o mes, daug prisivargę, jau į patalą virstam; į vyžas įsinėręs; naujus niekus pramanyti; o kaip pusbernis ne vieną žilį pranokau; laukus įdirbt susibėgom; kas mums birbina galvas; pulkais susilėkę; vis žingine žengdams; iltinį griežia; baudžiavą seka; į nieką pavirto; laikykit burnas* ir kt.

„Metų" stilius pasižymi dideliu išraiškingumu, gausiomis stilistinėmis priemonėmis (epitetais, palyginimais, tropais, figūromis ir kt.), kurios padaro kalbą vaizdingą, gyvą, skambią, poetišką.

Gramatine struktūra ir pagrindiniu žodyniniu fondu „Metų" kalba labai artima dabartinei literatūrinei lietuvių kalbai, nes K. Donelaičio kalbos pagrindas yra aukštaičių vakariečių dialektas, vyravęs lietuvių raštijoje nuo pat jos pradžios. Antra vertus, K. Donelaičio kalboje yra nemaža žodyninės sudėties elementų, būdingų ano meto liaudies šnekamajai kalbai, bet jau nebevartojamų dabartinėje literatūrinėje kalboje. Tai įvairūs skoliniai (pvz., *šiuilė, kla-*

patas, jumprova, stuba, ūlyčia, trepai, šulmistras), archaizmai (pvz., *gyvata, vislab, malkelis*), provincializmai (pvz., *kakalys, bėdžius, orė*) ir kt.

Aplamai, K. Donelaičio „Metai" padėjo pagrindus literatūrinei lietuvių kalbai, besiremiančiai plačiu bendratautiniu kalbos pagrindu, pasižymiančiai liaudiškumu, išraiškos laisvumu, įvairumu bei turtingumu ir tarnaujančiai grožinei literatūrai kurti.

Rytų Prūsijoje leidžiamų lietuviškų raštų kalbai norminti šiuo laikotarpiu buvo išleista keletas žodynų ir gramatikų (D. Kleino, P. Ruigio, I. Ostermejerio, K. Milkaus), kurios prisidėjo prie literatūrinės lietuvių kalbos ir rašybos normų nustatymo.

XVII a. antrosios pusės — XVIII a. laikotarpiu Lietuvoje ir Rytų Prūsijoje literatūrinės lietuvių kalbos formavimasis bei vystymasis vyko skirtingomis aplinkybėmis. Vis dėlto šių abiejų kraštų literatūrinės lietuvių kalbos raida buvo neatskiriamai susijusi ir sudarė vieningą procesą. Nors Lietuvos ir Rytų Prūsijos lietuviai, sudarę vieną tautą, buvo atskirti valstybine siena, tačiau tarp jų buvo kultūrinis ir literatūrinis bendradarbiavimas, turėjęs įtakos ir literatūrinės lietuvių kalbos formavimuisi bei vystymuisi. Rytų Prūsijoje leidžiamos lietuvių kalbos gramatikos, žodynai ir kitokie raštai buvo žinomi ir Lietuvoje ir galėjo veikti čia leidžiamų raštų kalbą. Antra vertus, Lietuvoje išleidžiami kalbiniai ir kitokie darbai (pvz., K. Širvydo žodynas) pasiekdavo Rytų Prūsiją ir ten buvo panaudojami, rengiant lietuvių kalbos gramatikas (pvz., D. Kleino), žodynus ir kt. Lietuvoje vartojama literatūrinė kalba buvo suprantama ir Rytų Prūsijos lietuviams, ir atvirkščiai, nes tai buvo iš tikrųjų tos pačios tautos literatūrinės kalbos du atspalviai, atsiradę skirtingomis politinėmis, visuomeninėmis ir kultūrinėmis sąlygomis. Lietuvos ir Rytų Prūsijos lietuvių literatūrinės kalbos skirtingumas pasireiškė tarminėmis įvairybėmis. Rytų Prūsijoje literatūrinei lietuvių kalbai beveik iš karto buvo paimtas pagrindu aukštaičių vakariečių dialektas, o Lietuvoje leidžiamų raštų kalboje tarminis įvairavimas buvo žymiai didesnis ir truko daug ilgiau. Taip pat buvo skirtybių ir raštų leksikoje — Rytų Prūsijoje išleistuose raštuose buvo daugiau germanizmų.

XVIII a. pradžioje buvo mėginama kolektyvinėmis jėgomis išleisti „Naują Testamentą", kuris savo kalba tiktų tiek Lietuvos, tiek Rytų Prūsijos skaitytojams. 1701 m. pasirodė iš karto dviem leidimais S. Bytnerio „Naujas Testamentas", skirtas visiems lietuviams. Tačiau toks mėginimas didelio pasisekimo neturėjo, nes Rytų Prūsijos lietuviai šio vertimo nesupratę dėl daugybės jame buvusių slavizmų.

Taigi, literatūrinės lietuvių kalbos vystymasis nuo XVII a. antrosios pusės iki XVIII a. galo buvo nevienodas. XVI a. gale ir XVII a. pirmoje pusėje pradėjusi Lietuvoje formuotis literatūrinė lietuvių kalba šiame laikotarpyje išsigimė į bažnytinį feodalinį žargoną, kuriam netinka literatūrinės kalbos vardas. Rytų Prūsijoje pradėtoji kurti lietuvių kalba pasaulietinio turinio literatūra ir kalbiniai darbai ugdė liaudišką, turtingą ir įvairią literatūrinę kalbą, kuri sudarė tvirtą pagrindą bendratautinei literatūrinei lietuvių kalbai vystytis. Ir vieno, ir kito tipo rašomoji — literatūrinė kalba duoda daug medžiagos lietuvių kalbos istorijai pažinti.

KATALIKIŠKOJO OBSKURANTIZMO RAŠTAI

Per visą XVII a. antrosios pusės ir XVIII a. laikotarpį Lietuvoje lietuvių kalba tebuvo leidžiami religinio turinio raštai, kuriuose akivaizdžiai atsispindėjo to meto kultūrinis krašto nuopuolis, katalikiškojo obskurantizmo įsigalėjimas.

Ryškiausi tų raštų pavyzdžiai yra M. Olševskio „Broma, atverta ing viečnastį" (1753) ir K. Klimavičiaus „Pavynastys krikščioniškos" (1767). Šios knygos, uoliai platinamos dvasininkų, XVIII a. ir net XIX a. pirmoje pusėje susilaukė po keliolika pakartotinių leidimų.

Chrestomatijoje spausdinamos šių knygų ištraukos rodo, kokia bažnytinių žargonybių sudarkyta kalba buvo skleidžiamas liaudyje katalikiškasis obskurantizmas, skiepijami įvairiausi prietarai, vergiškas nusižeminimas ir paklusnumas feodalams. M. Olševskio „Bromos" stiliui, be to, būdingi ir makaronizmo požymiai.

Į chrestomatiją dedama „Giesmė apie smertį", išspausdinta giesmių rinkinyje „Giesmės apie švenčiausią paną Mariją" (1765), taip pat pasižymi viduramžiško asketizmo bei mirties baimės skelbimu. Nors jos eiliavimas aplamai būdingas daugumai to meto giesmynuose ir „kantičkose" sutinkamų giesmių, tačiau atskiros „Giesmės" vietos pasižymi gana sklandžia eilėdara, suskamba jose ir viena kita originali mintis.

BROMA ATVERTA ING VIEČNASTĮ

[PAMOKSLAS MOTERIMS]

Nori jumis rátáwoti iſz tu muku, kures uſſuźijote, toki duodámas pámokſła Szwętas *Tamoſius à Willanova*: Bieda jumis nędznas báłtas Gálwas, kurios mizerną kuna páleráwojete muyłays, farbáwojete, tuo cieſu ſu kalbietumete poterius, Rożáńćiu arba kárunka, ka trotij dármuy ćieſá źiuriedama ant zerkoła, apſi-

...Nori jumis ratavoti[1] iš tų mūkų[2], kurias užslūžijote[3], tokį duodamas pamokslą šventas Tamošius iš Vilanovos[4].

Bėda jums, nendznos[5] baltos galvos[6], kurios mizerną[7] kūną palieravojate[8] muilais, farbavojate[9]. Tuo čėsu sukalbėtumėte poterius, ražančių arba karunką, ką trotiji darmai[10] čėsą, žiūrėdama ant zerkolo[11]. Apsisuks ant kaklo tavo žalčiai, gyvatės. Šėtonai plėšys kūną jūsų, degins smala ir siera. Akis jūsų nečystas čystys ugnimis. Visas kūnas turės savo koronę[12] ir mūką

ſuks ant kákła táwa żálćiey giwates, ízátonay płeſis kuna juſu degis, ſmała, ir ſiera, akis juſu nećiſtas ciſtis ugnimis, wiſas kunas turies ſáwa koronię ir muka pagal griekus, tęnay y náſrus Bágoćiaus kárſzta aukſa piłs, pijonicies kárſzta ſmáłá ir ſiera girdis ne ćiſtus ant Krotu keps, ant ko uwozodams.

pagal griekus. Tenai į nasrus bagočiaus karštą auksą pils, pijonyčias[13] karšta smala ir siera girdys, nečystus ant krotų[14] keps...

Broma Atwerta Ing Wiecznasti... Par Kuniga Mikola Olszewski... 1753, Wilniuj, 49 psl.

[1] Gelbėti. [2] kančių. [3] užsitarnavote, nusipelnėte. [4] XVI a. ispanų vyskupas. [5] menkos, vargšės. [6] moteriškės. [7] menką, niekingą, skurdų. [8] dailinate, blizginate. [9] dažote. [10] veltui, tuščiai leidi. [11] į veidrodį. [12] bausmę. [13] girtuoklius. [14] grotų.

✲

[KROKODILO AŠAROS]

Ráſza Wega, Egyptie ira beſtie wádinta Krokodys! ta żmogu ſu eduſi weyzdiedama ant káułu żmogaus, werkie, regiedámas ſaki tumey, jog táy werkię gáyliedámos, jog żmogu ſuede: o ana werkię jog dáugieſne ne tur meſos żmogaus. Tokſáy werkſmas ira grieſzniku, pár wiſa giwenima ſunkieys griekáys apbroźije, prie ſmerties ne už griekus werkie, bet iſz gáyłáśćie jog jáunas mirſzta, jog reykie pámeſti ſwieta práżnaſtis; ſkárbus, gieribes &c.

Uſz ćieſa, uſz cieſa liekite aſzáras, prie ſmerties ne bus cieſa pákutáwoti, káda pásimáyſis rázumas, iſzwiſi už ruſtinta Pona Diewa, atwerta pekła, iſzwiſi pułkus ſzátonu. Dábar wiena aſzára pár tikra gáyłaſti prie Spáwiednies gáli už giesiti ugnis ir liepſnas pekłos, ant kuriu uſz ſłużijey, potam ir wiſa ſwieta pripildiſi aſzáromis ne už lieſi ugnies pekłos: *Tempus amplius mortis nonti met non erit*, Dáugiaus cieſa neturieſi, pádábnáy tie páſkutini metay ira tau pázwáliti ant pakutos, páſkutinis mienuo, páſkutine Nediele, páſkutine diena. Ach pádábnay páſkutine adina, pripildiſi jau miera biautibiu táwa, bijokis ano perkuna, ſtroſzna dekreta Pona Diewa, kurſay grieſznikus ant pákutos ir páſiprowijma budina.

Rašo Vega[1]. Egipte yra bestija[2], vadinta krokodis[3]. Ta, žmogų suėdusi, veizdėdama ant kaulų žmogaus, verkė. Regėdamas sakytumei, jog tai verkė gailėdamos, jog žmogų suėdė, — o ana verkė, jog daugesniai neturi mėsos žmogaus. Toksai verksmas yra griešnykų[4]: per visą gyvenimą sunkiais griekais apbrožiję[5], prie smerties ne už griekus verkia, bet iš gailesčio, jog jaunas miršta, jog reikia pamesti svieto pražnastis[6], skarbus[7], gėrybes ir kt.

Už čėso[8], už čėso liekite ašaras! Prie smerties nebus čėso pakūtavoti[9], kada pasimaišys razumas[10], išvysi užrūstintą poną dievą, atvertą peklą, išvysi pulkus šėtonų[11]. Dabar viena ašara per tikrą gailestį prie spaviednės[12] gali užgesinti ugnis ir liepsnas peklos, ant kurių užslūžijai[13]; potam[14] ir visą svietą pripildysi ašaromis — neužliesi ugnies peklos: *Tempus amplius mortis non timet non erit*[15] — daugiau čėso neturėsi. Padabnai[16] tie paskutiniai metai yra tau pazvalyti[17] ant pakūtos[18], paskutinis mėnuo, paskutinė nedėlia[19], paskutinė diena. Ak, padabnai paskutinė adyna[20]! Pripildysi jau mierą[21] biaurybių tavo, bijokis ano perkūno — strošno[22] dekreto[23] pono dievo, kursai griešnykus ant pakūtos ir pasiprovijimo[24] budina.

Broma Atwerta Ing Wiecznasti... Par Kuniga Mikola Olszewski... 1753, Wilniuj, 63—64 psl.

[1] XVII a. ispanų jėzuitas. [2] žvėris, gyvulys, pabaisa, biaurybė. [3] krokodilas. [4] nusidėjėlių. [5] įžeidę, užgavę (dievą). [6] tuštybes. [7] turtus. [8] iš anksto. [9] atgailauti. [10] protas. [11] velnių. [12] išpažinties. [13] kurių užsitarnavai, nusipelnei. [14] po to, paskui. [15] iškreiptas pasakymas lotynų kalba; vėlesniuose leidimuose sutrumpinta: *Tempus amplius non erit* — nebus daugiau laiko. [16] gal būt, galimas dalykas. [17] leisti, duoti. [18] atgailai. [19] savaitė. [20] valanda. [21] saiką. [22] baisaus, siaubingo. [23] nuosprendžio. [24] pasitaisymo.

PRIKŁODAS.

Wiena Motriſzki, par iłga ćieſa ſliepi grieka nećiſtatos ant Spawiednis. Joje par tą Mieſta Spawiednikas Popieżiaus ſu Taworćiu ſawa, prasi ana Motriſzki, idant iſzkłauſitu Spawiednes. Kad pradieji ſpawiedotis Spawiednikuy, taworćius jo regieji, jog kiek grieku paſaki, tiek iſz naſru jos iſzlinda warlu, giwaćiu, rupuziu, potam ſmakas ſtroſznus buwa galwa iſzkiſis, bet wieł ſugriża, yr anos wyſas bjauribes, ſulinda wieł i naſrus: tay regiedams tawaréius, łabay diwijos. Iſzejes iſz Mieſta, paſaki ką regieji cieſu Spawiednes: nuſiganda Spawiednikas, ſuprata jog muſije grieka użſliepti. Noriedams ratawoti jos duśi, ſugriża ing Mieſta, bet atrada numiruſy noglu ſmerćiu. Par tris dienas melcies Spawiednikas ſu taworćiumi ſawa, prašidams, idant P. Diewas parodytu, ant kokie kiele ira ana Baſtragalwa. Trecioydieno paſirodi ſiedenti ant ſtroſzni ſmaka, du żalćiu ant kakła apliſuki, krutis jos pliesi; ant galwos giwati buwa; pri ak u dwy warli: iſz naſru iſzeji liepſnas ugnies; iſz abeju ſzalu buwa du brytwonu ſtroſzniu, kurie rankas krimta; potam pradieji kalbieti: Aſz eſmu nescieſliwa Motriſzki, kuri tau ſpaw edojaus; bjauribes, kures regiejey iſzeynancies iſz naſru, buwa griekay mano; ſmakas buwa tay griekas nec ſatos, kuri par iłga ćieſa ſliepiau ant Spawiednes dieł giedas, tau noriejau ſciray iſzpażinti, bet welnis uždawy gieda, użtil ejau, yr tayp bjauri es wyſas grieku, ſugriża ant dusies mano, dabar niera jau ta daugiaus ćieſa ant pakuros. Paſa Motri żkiu daug ira pekloy dieł kuniſzku grieku, di ł puykibes, dieł burtu. yr dieł nescīros Spawiednes. Tay paſakius, żiemy

PRIKLODAS[1]

Viena moteriškė per ilgą česą slėpė grieką nečystatos[2] ant spaviednės[3]. Jojo per tą miestą spaviednykas[4] popiežiaus su tavorčium[5] savo. Prašė ana moteriškė, idant išklausytų spaviednės. Kad pradėjo spaviedotis spaviednykui, tavorčius jo regėjo, jog, kiek griekų pasakė, tiek iš nasrų jos išlindo varlių, gyvačių, rupūžių, potam smakas strošnas[6] buvo galvą iškišęs, bet vėl sugrįžo, ir anos visos biaurybės sulindo vėl į nasrus. Tai regėdamas, tavorčius labai dyvijos. Išėjęs iš miesto, pasakė, ką regėjo česu spaviednės.

Nusigando spaviednykas, suprato, jog musijo[7] grieką užslėpti. Norėdams ratavoti[8] jos dūšią, sugrįžo ing miestą, bet atrado numirusią noglu[9] smerčiu. Per tris dienas meldės spaviednykas su tavorčiumi savo, prašydamas, idant ponas dievas parodytų, ant kokio kelio yra ana balta galva.

Trečioj dienoj pasirodė sėdinti ant strošno smako: du žalčiu, ant kaklo apsisukę, krūtis jos plėšė, ant galvos gyvatė buvo, prie akių dvi varli, iš nasrų išėjo liepsnos ugnies; iš abiejų šalių buvo du britvonu[10] strošnu, kurie rankas krimto. Potam pradėjo kalbėti: „Aš esmu neščėslyva moteriškė, kuri tau spaviedojaus. Biaurybės, kurias regėjai išeinančias iš nasrų, buvo griekai mano. Smakas buvo tai griekas nečystatos, kurį per ilgą česą slėpiau ant spaviednės dėl gėdos. Tau norėjau ščyrai[11] išpažinti, bet velnias uždavė gėdą, — užtylėjau, ir taip biaurybės visos griekų sugrįžo ant dūšios mano. Dabar nėra jau man daugiau česo ant pakūtos." Pasakė, jog moteriškių daug yra pekloj dėl kūniškų griekų, dėl puikybės, dėl burtų ir dėl neščyros spaviednės. Tai pasakius, žemė atsivėrė, ir pekla prarijo su smaku, ant kurio sėdėjo.

Jei myli poną dievą ir dūšią savo, jei nenori ateiti ant to galo, spaviedokis ščyrai. Išmesk iš

atſiwiery, yr pekła praryje, ſu ſmaku ant kurio tiedieji.

Jey mili P. Diewa yr duśi ſawa, jey ne nori ateyty ant to gała, ſpawiedokies sciray, iſzmelk iſz śirdies ſawa tas warles, rupużies, giwates, ſmała, tayira griekus tawa, iſz kuriu giedis ſpawiedotis, arba ne ściray ſpawiedojeys.

širdies savo tas varles, rupūžes, gyvates, smaką, tai yra griekus tavo, iš kurių gėdijies spaviedotis arba neščyrai spaviedojais.

Broma Atwerta Ing Wiecznasti... Par Kuniga Mikola Olszewski... 1777, Wilniuy, 201—203 psl.

---

[1] Pavyzdys; šio „Priklodo" nėra 1753 m. leidime (atrodo, praleistas su kelių puslapių gabalu dėl spaustuvės kaltės). [2] paleistuvystės, ištvirkavimo. [3] išpažinties. [4] išpažinties klausytojas, nuodėmklausis. [5] draugu. [6] baisus slibinas. [7] turėjo. [8] gelbėti. [9] staigiu. [10] pikti šunes. [11] atvirai, nuoširdžiai.

[ZIEGORIUS IR RAZUMAS]

Ziegorius tánkiey błudije, jey ne pripilniewoje, ar ſkubinas, arba wełáy eyna: Rázumas muſu ira táy Ziegorius, kuri reykie uſtáwicznay pilniawoti; idant ne prádietu błudiu. *Plus ſapere quam oportet.* Misliti dáugieſne ne kiekgále. Reykia ziegoriu paprowiti arba regulawoti par nobážná mislijma, páźinti patſay ſáwę; kaypo dáre ana pabaźna duſie: *O Domine noverim me noverim te:* O máloningiauſis Diewe mána, tegul páźiſtu táwę tegul páźiſtu mánię. Błudije uſz tieſą Ziegorius; tay ira rázumas táwa, jey mislij ape dáyktus tus, kurie ar bus, arba niekádos negale buti: *De futuris contingentibus:* Jog buſi Bágotas, turieſi pinigu, giwenſi iłgay, uźiwoſi to ſwieta ráſkaźiu, uſz ſáwa kriwda atwetawoti neprieteluy ſawa &c. Teypogi jey mislijape tas zabowas, kurios neſugrifz, tay ira jog jaunas budámas. Ulawojey, buway bágotas, turiejey łoſka prie Ponu, Kunigu &c. Błudije ir táy Ziegorius, táy ira rázumas; Mislik tu ape wiecznaſti kur reyks amźinay giwenti, mislik ape trumpibe dienu ſáwa; káypo mizernay nutrotijey amźiu ſáwa, ir jaunus metus.

...Ziegorius[1] tankiai blūdija[2], jei nepripilniavoja[3], — ar skubinas, arba vėlai eina. Razumas mūsų yra tai ziegorius, kurį reikia ustavičnai[4] pilniavoti, idant nepradėtų blūdyti: *Plus sapere quam oportet*[5] — mislyti daugesniai ne kiek gali. Reikia tą ziegorių paprovyti[6] arba reguliavoti[7] per nobažną mislijimą, pažinti patsai save, kaip darė ana pabažna[8] dūšia: *O Domine, noverim me, noverim te*[9] — o maloningiausias dieve mano, tegul pažįstu tave, tegul pažįstu mane.

Blūdija už tiesą[10] ziegorius, tai yra razumas tavo, jei misliji apie daiktus tuos, kurie ar bus, arba niekados negali būti — *De futuris contingentibus*[11]: jog būsi bagotas, turėsi pinigų, gyvensi ilgai, uživosi[12] to svieto raskažių[13], už savo krivdą[14] atvetavosi[15] neprieteliui savo ir t. t. Taipogi, jei misliji apie tas zabovas[16], kurios nesugrįš, tai yra: jog, jaunas būdamas, uliavojai[17], buvai bagotas, turėjai loską prie ponų, kunigų ir t. t., — blūdija ir tai ziegorius, tai yra razumas.

Mislyk tu apie viečnastį, kur reiks amžinai gyventi. Mislyk apie trumpybę dienų savo, — kaipo mizernai nutrotijai[18] amžių savo ir jaunus metus...

Broma Atwerta Ing Wiecznasti... Par Kuniga Mikola Olszewski... 1753, Wilniuj, 222—223 psl.

---

[1] Laikrodis. [2] klysta; svaitėja, niekus kalba, kliedi. [3] neprižiūri. [4] nuolatos. [5] galvoti daugiau, negu reikia, dera. [6] pataisyti. [7] reguliuoti. [8] pamaldi. [9] O viešpatie, kad pažinčiau save, kad pažinčiau tave. [10] iš tikrųjų. [11] apie būsimą sėkmę. [12] mėgausies, naudosies. [13] linksmybių, prabangų. [14] skriaudą. [15] atkeršysi. [16] pramogas, malonumus. [17] lėbavai, puotavai. [18] pragaišinai, praradai.

PAVYNASTYS KRIKŠČIONIŠKOS, ARBA KATEKIZMAS

[ŽMOGUS IR BANDYKŠTIS]

K. Kokia tada ira roznaſtis kuna zmogaus nuog bądiścia?

A. Dwe roznaſte didziause: *Pirma* iog kunas zmogaus,ira weydu pakieltas ad Dangaus, o bądiścia, nulęktas ant ziames. *Antra* Jog kunas zmogaus norint mirſzta, ir ing ziame pawirſta, wienok, kada norint kielſes iſz numirusiu, ir daugiaus ne mirs.O bandiścia,kaypo wiena pagayſz, daugiaus niekados ne atgis.

K. Kokia ira roznaſtis dusios zmogaus, ir bandiścia?

A. Tos tris łabiausey. *Pirma*. Jog Dusia zmogaus ira razumna,arba iſzmintinga, o bandiścia nerazumna. *Antra* iog Dusia zmogaus ira neſmertelna, bandiścia, smertelna. *Trecia* Dusia zmogaus ira abrozu Pona Diewa, o bandiścia niera abrozu Pona Diewa.

Klausimas. Kokia tada yra rožnastis[1] kūno žmogaus nuog bandykščio?[2]

Atsakymas. Dvi rožnasti didžiausi. *Pirma*, jog kūnas žmogaus yra veidu pakeltas ant dangaus, o bandykščio nulenktas ant žemės. *Antra*, jog kūnas žmogaus, norint miršta ir ing žemę pavirsta, vienok kada norint kelsis iš numirusių ir daugiau nemirs, — o bandykščio, kaipo vieną[3] pagaiš, daugiau niekados neatgis.

Klausimas. Kokia yra rožnastis dūšios žmogaus ir bandykščio?

Atsakymas. Tos trys labiausiai. *Pirma*, jog dūšia žmogaus yra razumna, arba išmintinga, o bandykščio nerazumna. *Antra*, jog dūšia žmogaus yra nesmertelna[4], bandykščio smertelna. *Trečia*, dūšia žmogaus yra abrozu[5] pono dievo, o bandykščio nėra abrozu pono dievo.

Pawinastes Krikscioniszkas, Arba Katechizmas... Par ſtorone Kuniga Kazimiera Klimaviciaus... 1767, Wilniuy, 1—2 psl.

✲

Apę Wandeni Szweta.

K. Dieſko ſzwętams ira wando Bazniciose Katały u?

A. Dieł, apſyginimo nuog zabangu,ir piktibiu welnia.Ir apturieima atleydyma, grieku pawſzednu.

K. Koki tada maci, ir ſkutkus tur wando ſzwętas?

A. Didzius łabay. 1. Zabangus ir ſztu as welnia ardo, ir pragiena. 2. Ligas, iſz piktibies ant mes tas, ira Dwaſe neciſta atgiena. 3. Pyktas miſles tumijey, ir gieſa. 4.Ankricius nuog ſietona ant meſtus,naykina. 5. Burłas, zabobonus, zawietiſtas, ruynawojey. 6. Namus, ir,

APIE VANDENĮ ŠVENTĄ

Klausimas. Dėl ko švenčiamas yra vanduo bažnyčiose katalikų?

Atsakymas. Dėl apsigynimo nuog žabangų ir piktybių velnio ir apturėjimo atleidimo griekų pavšednų[6].

Klausimas. Kokią tada macę[7] ir skutkus[8] turi vanduo šventas?

Atsakymas. Didžius labai. 1. Žabangus ir štukas[9] velnio ardo ir pragena. 2. Ligas, iš piktybės antmestas, ir dvasią nečystą atgena. 3. Piktas mislis tlumija[10] ir geso. 4. Antkryčius[11], nuog šėtono antmestus, naikina. 5. Burtas, zabobonus[12], žavėtystes[13] ruinavoja[14]. 6. Namus ir vietas sužavėtas[15] pataiso.

wietas ſuzawietas patayſa; Peles, ziurkias,ir kitas biauribes,i z piktibies, ant meſtas, iſz namu ir kitu wietu, par paſzwętyma Kuniga,ir krapijma wandeniu ſzwętu, iſzgiena, ir iznaykina.

Peles, žiurkes ir kitas biaurybes, iš piktybės antmestas, iš namų ir kitų vietų par pašventinimą kunigo ir krapijimą[16] vandeniu šventu išgena ir išnaikina...

Ten pat, 49—50 psl.

[1] Skirtumas. [2] gyvulio, galvijo. [3] vieną kartą. [4] nemirtinga. [5] paveikslu. [6] kasdieninių, paprastų. [7] galią. [8] veikimą, pasekmes, padarinius. [9] klastas. [10] tramdo, malšina, gesina. [11] ligas, užkrėtimus. [12] prietarus, kerus. [13] apžavus, kerus. [14] naikina, ardo. [15] užkerėtas, apkerėtas. [16] šlakstymą.

✲

GIESMĖS APIE ŠVENČIAUSIĄ PANĄ MARIJĄ

GIESMIE

Ape Smerti. Pamiętay Czlowiecze &c.

O Duſia kiekwiena, Myślik ſau kas diena, Koks ćieſas yr wieta, ir żmoguy ant ſwieta Giwenty.

Pakalk tikray akis, Ką tau żmones ſakis; Sakis, ſmertis greytas. Joda kay po reytas, Po ſwieta.

Kunygayksćius, Ponus, Cieſorius, Etmonus. Iſz Palaciaus, Dwara ſu praśćiokays wara iſz ſwieta

Strielbas yr armatas Yr tay patas, Yr puſzku nebyia, tayp ingija, Sau ſmertis.

Ne daugumas tarnu, Norint yr uparnu, Warta yr żalnierey Atwożny Rycieley Ne apgins.

Dauggalingus Ponus, Wyſu żmoniu Ponus, Tayp Sudy, kayp Kraućiu, Rycieliu, yr śiaućiu, Em ligiey.

Studentus Ponelus, Praśćiokus żmonelus Praſtus, Iſzmintinguś, Mokitus, Protingus, Wed ſmertis.

GIESMĖ APIE SMERTĮ

O dūšia kiekviena,
Mislyk sau kas dieną,
Koks čėsas ir vieta
Yr žmogui ant svieto
Gyventi.
Pakelk tikrai[1] akis,
Ką tau žmonės sakys!
Sakys: smertis greitas —
Jodo[2] kaipo raitas
Po svietą.
Kunigaikščius, ponus,
Ciesorius, etmonus[3],
Iš palociaus, dvaro
Su prasčiokais varo
Iš svieto.
Strielbos[4] ir armatos[5]
Ir tai ne klapatas[6],
Ir pūškų[7] nebijo, —
Taip macį įgijo
Sau smertis.
Nė daugumas tarnų,
Norint ir uparnų[8],
Varta[9] ir žalnieriai[10],
Atvožni[11] ricieliai[12]
Neapgins.
Dauggalingus ponus,
Visų žmonių stonus, —
Taip sūdžią, kaip kriaučių,
Ricielių ir šiaučių, —
Im' lygiai.
Studentus, ponelius,
Prasčiokus žmonelius,
Prastus, išmintingus,
Mokytus, protingus
Ved smertis.

Poniu aukſa ſiubus, Bagoćiauſius rubus, Ing purwa imeta, Nes ſmertis nemata, Kas tay yr

Kupcizy yr likworey Karczmorey Sinkorey, Nors piningus renka, Bet neiſzſiperka Nug ſmerćia.

Karalus yr Ponus Ligiey yr Padunus, Ach kokia tay gieda, Muźika, Urieda, Em ligiey.

Lozorius ubagus, Yr pacius Kunigus, Attrauk nug Altoriaus, Pakas ant Szwentoriaus, Ing źiamy

Po Kloſztorius ſanda, Kunigas atranda, Nie wiena nelayka, Bet wyſus Iſznayka Iſz Cielu.

Diewy kas tay ira, Aſabu neſkira, Ing Kloſztorius eina Mynińkoms duod wayna Kaſdiena.

Cieſorius, turtingus, Praſtus, iſzmintingus, Ant ſtroſzniauſy ſuda, Bagoćiu, yr kuda Wed ſmertis.

Bobas, yr audiejes, Marćies, yr wereies, Nors ſtuomenis duoſet, Bet ne zſiwaduoſet Nug ſmercia.

Graźiauſes Paneles, Strayniauſes gieles, Kayp ſena, tayp jauna, Li/ wyſas piauna, Kayp awis.

Ponių aukso šiūbus[13],
Bagočiausius rūbus
Ing purvą įmeta,
Nes smertis nemato,
Kas tai yr.

Kupčiai ir likvoriai[14],
Karčmoriai[15], šinkoriai[16],
Nors pinigus renka,
Bet neišsiperka
Nuog smerčio.

. . . . .

Karalius ir ponus,
Lygiai ir padonus, —
Ak, kokia tai gėda! —
Mužiką, urėdą[17]
Im' lygiai.

Lozorius[18], ubagus
Ir pačius kunigus
Attrauk nuog altoriaus,
Pakas ant šventoriaus
Ing žemę.

Po klioštorius[19] lando,
Kunigus atranda,
Nė vieno nelaiko,
Bet visus išnaiko
Iš celių[20].

Dieve, kas tai yra,
Asabų[21] neskiria! —
Ing klioštorius eina,
Minyškoms[22] duod vainą
Kas dieną.

. . . . .

Ciesorius, turtingus,
Prastus, išmintingus,
Ant strošniausio sūdo
Bagočių ir kūdą[23]
Ved smertis.

. . . . .

Bobos ir audėjos,
Marčios ir verpėjos,
Nors stuomenis duosit,
Bet neišsivaduosit
Nuog smerčio.

. . . . .

Gražiausias paneles,
Strainiausias[24] mergeles,
Kaip seną, taip jauną,
Lygiai visas piauna
Kaip avis.

Maźi kudykialey. Kurie kayp jers. Noris werk yr blauna, Yr tus nepa- ia Imt ſmertis.

Junikaytey, wiray, Kożnas kasdien ściray, Myślik ape ſmerti, O ne ape krayti, Yr Panas.

Swotay, yr jus wiedley; Marſzałkas, yr pyrſzley. Kitims pačias pyrſzkiat, Smercia neużmirſzkiat, Kas tay ir.

Gierkiet, ulawokiet. Yr ſmerti dabokiet, Jus ape weſeli, Smertis ape jusu kiali Rupynas.

Iſzwes iſz weſelu, Bet ne winou kialu, Gieryms Dangu żada, O pyktus ant bada Ing pekła.

Wienims duos gieribes, Kitus ing tamſibes, Ing pekła ſuwaris, Yr tenay uždaris Prakieyktus.

Diena nakti ſzaukſty, Gała neſulaukſty, Kayp wylkay kaukdamy, Ungie dekdamy Ant amźiu.

Welniu balſu klausis, Smarwes peklos uoſtis; Iſz akiu eys ugnis, O naſrays ſmała ris, Grieſznikay.

Tieway gimditojey, Waku lepintojey, Waykialus auginas, Ant kokia, nežinot, Sau gała,

Maži kūdikėliai,
Kurie kaip ėreliai,
Noris[25] verk ir bliauna, —
Ir tuos nepaliauna
Imt smertis.

Jaunikaičiai, vyrai,
Kožnas kasdien ščyrai
Mislyk apie smertį,
O ne apie kraitį
Ir panas.

Svotai ir jūs vedliai[26],
Maršalkos[27] ir piršliai,
Kitiems pačias pirškit,
Smerčio neužmirškit,
Kas tai yr.

Gerkit, uliavokit
Ir smertį dabokit:
Jūs apie veselią,
Smertis apie jūsų kelią
Rūpinas.

Išves iš veselių,
Bet ne vienu keliu, —
Geriems dangų žada,
O piktus ant bado
Ing peklą.

Vieniems duos gėrybes,
Kitus ing tamsybes —
Ing peklą suvarys
Ir tenai uždarys
Prakeiktus.

. . . . .

Dieną naktį šaukste,
Galo nesulaukste,
Kaip vilkai kaukdami,
Ugnyje degdami
Ant amžių.

Velnių balsų klausys,
Smarves peklos uostys;
Iš akių eis ugnis,
O nasrais smalą ris
Griešnykai.

Tėvai gimdytojai,
Vaikų lepintojai,
Vaikelius auginat —
Ant kokio nežinot
Sau galo.

Ing pekła nugruſty. Ant amżiu pra
żuſty. Liepſnoſy raudoſty, Yr ſmerćia
iſzkoſty, Ne raſt-

O prakieykta wieta, Diel ra
ſwieta. Ant amżiu prażuty D
nebuty Su Diewu

Ach prakieykta, Wieta, Kur nier
eka kita, Kayp welnu blowimay,
akieyktu werkimay, Girdiety.

Ing peklą nugrūsti,
Ant amžių pražūste, —
Liepsnose raudoste
Ir smerčio ieškoste,
Neraste.

. . . . .

O prakeikta vieta!
Dėl raskažių svieto
Ant amžių pražūti,
Danguje nebūti
Su dievu.

. . . . .

Ak, prakeikta vieta,
Kur nėr nieko kito,
Kaip velnių bliovimai,
Prakeiktų verkimai
Girdėti...

Giesmes Ape Szwęciausy Panna Marya, Par Storony... Kuniga N. W... Iszdota 1796, Wilniuy, 19—23 psl.

[1] Kituose leidimuose *tiktai.* [2] jodinėja. [3] karo, kariuomenės vadus. [4] šautuvai. [5] ginklai. [6] ne bėda, ne vargas, nieko nereiškia mirčiai. [7] patrankų. [8] atkaklių. [9] sargyba. [10] kareiviai. [11] drąsūs. [12] karžygiai. [13] kailinius, pamuštus kailiais apsiaustus. [14] palūkininkai. [15] smuklininkai. [16] smuklininkai. [17] valdininką, valdžios žmogų. [18] ligonius, luošus, elgetas. [19] vienuolynus. [20] vienuolyno vienučių. [21] asmenų. [22] vienuolėms. [23] liesą, skurdžių. [24] vikriausias, grakščiausias. [25] nors. [26] vestuvininkai, lydintieji jaunąją ar jaunąjį. [27] tvarkos prižiūrėtojai.

PANEGIRIKOS

Panegirikos žanro kūrinių lietuvių kalba pasirodė ir XVIII a. Viena iš tokių chrestomatijoje pateikiamų panegirikų yra Vilniaus jėzuitų sveikinimas pravažiuojančiam pro Vilnių Varmijos vyskupui K. J. Šembekui. Toji panegirika buvo išspausdinta 1729 m. Vilniuje išleistame panegirikų rinkinyje „Universitas linguarum magno Palaemonii orbis et urbis hospiti", kuriame buvo išspausdinti sveikinimai hebrajų, graikų, lenkų, prancūzų, vokiečių ir kt. kalbomis. Antroji panegirika buvo išspausdinta religinio turinio knygoje „Pėdelis myros. . ." (1750); ji skirta išaukštinti didikams Tiškevičiams už Žemaičių Kalvarijos įsteigimą.

Kaip ankstyvesniojo, taip ir šio laikotarpio panegirikos pasižymi pompastišku retoriškumu, perdėtu hiperbolizmu.

❋

[PANEGIRIKA VYSKUPUI K. J. ŠEMBEKUI][1]

Litvanicè

Lietuviu wyſu dźiawkes tu Motina Wylna,
Prieſz tavo wartu żyb kada Saule świeſa;
Zyrge Palæmona Tu pareyni jaw Pegaſa ſzłowe,
Atkiełavo Swetys pas kuri tayp dydelis.
Ir mes lynkſmeśniu wyſy źiureſeme weydu,
Kurju ſzędyn akes, lynkſmina tava ROZES.

LIETUVIŠKAI

Lietuvių visų džiaukis tu, Motina Vilna[2],
Prieš tavo vartų žib kada saulė šviesi;
Žirge Palemono[3], tu pareini[4] jau Pegasą šleve,
Atkeliavo svetys[5] pas kurį taip didelis.
Ir mes linksmesniu visi žiūrėsime veidu,
Kurių šiandien akis linksmina tavo Rožės[6].
Dėl ko po kojų širdis mes metame savo,
Prašom tą donę Tu, Kunigaikšti, priimk.

Delko po koju ſzyrdes mes metame ſavo,
Praſzom tą done; Tu Kunigayksſzty priimk.
Wandynes ir łaſzu kiek ture wilia muſu,
Tiek metu ſweykas, lynksmas ir aukſztas apimk.
To kożnas winas muſu ſurinkiema geydze,
Bengdamas ir aſz to, Taw Kunigayksſzty noru.

Vandenio ir lašų kiek turi Vilija mūsų,
Tiek metų sveikas, linksmas ir aukštas[7] [apimk[8].
To kožnas vienas mūsų surinkimo[9] geidžia,
Baigdamas ir aš to Tau, Kunigaikšti, noriu.

Universitas linguarum magno... Hoſpiti. .. Vilnam, 1729, 7 nenum. psl.

[1] Vysk. Kristupas Jonas Šembekas 1729 m. buvo atvykęs Vilniun, ir jo garbei Vilniaus jėzuitai parašė šį sveikinimą-panegiriką. [2] Vilnius. [3] Čia turima galvoje Lietuvos herbas — Vytis. [4] pereini, pralenki. [5] vysk. Šembekas. [6] Šembekų herbas. [7] aukštos kilmės, aukštoj vietoj sėdįs. [8] sulauk. [9] susirinkimo; čia — jėzuitų ordino.

✵

Ing Zienkłus Sieniey Szłowingu Namu TYSZKIAWICIU

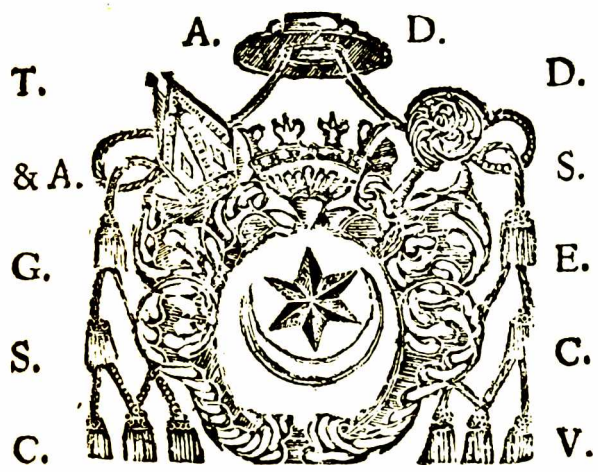

Pirmas.
Norit żinot kod żinkłas TYSZKIAWICIU mienuo!
Praſzau Jus nekłauſkites apetay ne wieno,
Námay Tie danguy buwa, kur Saule tekiejo
Del to, mienuo ſu zwayzde cia buti norejo
Nes mienuo ir zwaydes wiſa nuog Saules ſwieſibe
Aptur, del to cia ſawo padejo meylibe.

Antras.
Rojum dabar Tus Namus kas wadin ne klida
Nes Tame giwenime mums medis pražida.
Juogiey anam ir Szwentam JEZAUS Kriżiuy
Pariede ans, Karalauy izganimuy Swieta.

ING ŽENKLUS[1] ŠLOVINGŲ NAMŲ TIŠKEVIČIŲ[2]

Pirmas

Norint žinot, kad ženklas[3] Tiškevičių mėnuo,
Prašau Jus, neklauskitės apie tai nė vieno.
Namai tie danguj buvo, kur saulė tekėjo,
Dėl to mėnuo su žvaigžde čia būti norėjo,
Nes mėnuo ir žvaigždės visą nuog saulės [šviesybę
Aptur, dėl to čia savo padėjo meilybę.

Antras

Rojum dabar tuos namus kas vadin, neklydo.
Nes tame gyvenime mums medis pražydo.
Jogei anam ir šventam Jėzaus kryžiui vietą
Parėdė ans, karaliau[4] išganymui svieto[5].

Pedelis Miros... Wilniuj, 1750, 2 nenum psl.

[1] Herbas. [2] Ši panegirika skirta Žemaičių vyskupui Antanui Tiškevičiui, kuris 1750 m. pastatydino Žemaičių Kalvarijoje bažnyčią. [3] pirmame panegirikos posmely aprašomas Tiškevičių herbas. [4] gal: tekaraliauja. [5] čia turima galvoje Žemaičių Kalvarijos įsteigimas.

UNIVERSITAS LINGVARUM

Magno Palæmonii Orbis & Urbis Hoſpiti

Celſiſſimo Illuſtriſſimo & Reverendiſſimo Domino, Domino

CHRISTOPHORO JOANNI

Comiti in Słupow

SZEMBEK

SACRI ROMANI IMPERII PRINCIPI, Epiſcopo Varmienſi, & Sambienſi, Terrarum Pruſſiæ Præſidi,

Cum demiſſiſſimo Cultu

PROPOSITA

Ab Academica Univerſitate Vilnenſi Soc: JESU,

Anno

qVo PræsVL atqVè prInCeps IngreDItVr VILnaM.

Panegirikų knygos „Universitas linguarum...", išleistos Vilniuje 1729 m., titulinis puslapis

JONAS ŠULCAS

(apie 1684—1706)

J. Šulcas, apie kurį nėra išlikę platesnių biografinių žinių, lietuvių literatūroje pasireiškė kaip pirmasis Ezopo pasakėčių vertėjas į lietuvių kalbą. Jo išverstų 10 Ezopo pasakėčių buvo išleista 1706 m. Gumbinėje atskira 40 puslapių knygele, vokiška antrašte „Die Fabuln Aesopi". Tai buvo pirmoji grožinės literatūros knyga lietuvių kalba.

Į chrestomatiją dedamos kelios pasakėčios, iš kurių matyti vertėjo pastangos rašyti liaudies šnekamąja kalba, vengiant svetimžodžių.

Knygutės pradžioje, be to, buvo įdėta J. Šulco pratarmė ir vertėjui dedikuotas P. Ruigio eilėraštis (parašyti vokiečių kalba). J. Šulco pratarmėje, iš kurios į chrestomatiją dedamos ištraukos, atsispindi XVIII a. pradžioje pasireiškęs Rytų Prūsijoje domėjimasis lietuvių kalba ir tautosaka, pastangos pagerinti lietuviškų raštų kalbą. P. Ruigio eilėraštis, kuris čia spausdinamas sutrumpintas, yra panegirikos žanro. Jame taip pat atsispindi patriotiškos literatūrinės lietuvių kalbos ugdymo tendencijos, reiškiamos pakiliu tonu, pranašaujama Gumbinei garsių istorinių miestų ateitis.

❊

EZOPO PASAKĖČIOS

[IŠ J. ŠULCO PRAKALBOS]

. . .Prisipažinsiu, kad prieš metus visiškai negalvojau ir nesirengiau tęsti lietuvių kalbos studijų, o maniau. . . vokiškoje vietovėje darbuotis viešpaties vynuogyne, nes ta lietuvių kalba, kuria yra rašomos knygos, atrodė man tokia keista, maišyta ir sujaukta, kad aš iš tiesų jaučiau koktumą ir pasibiaurėjimą. Bet kai aš prieš kurį laiką atvykau į Gumbinę ir tarp kitko paminėjau savo nepasitenkinimą ir priežastį, dėl kurios šiose lietuviškose vietose nenorėjau pasilikti, prabilo į mane jo mylista ponas kunigas[1], kad jis tuo sielojasi, kad tai didžiausia blogybė, ir padavė man savo darbą „An Litvanicae Lingvae Reformatio sit necessaria?"[2], kurį dar per-

eitų metų birželio 16 d. jis buvo įteikęs vyriausiam Prūsijos karaliaus dvaro pamokslininkui ponui D. Doičui. Jis pasakė: „Perskaity-

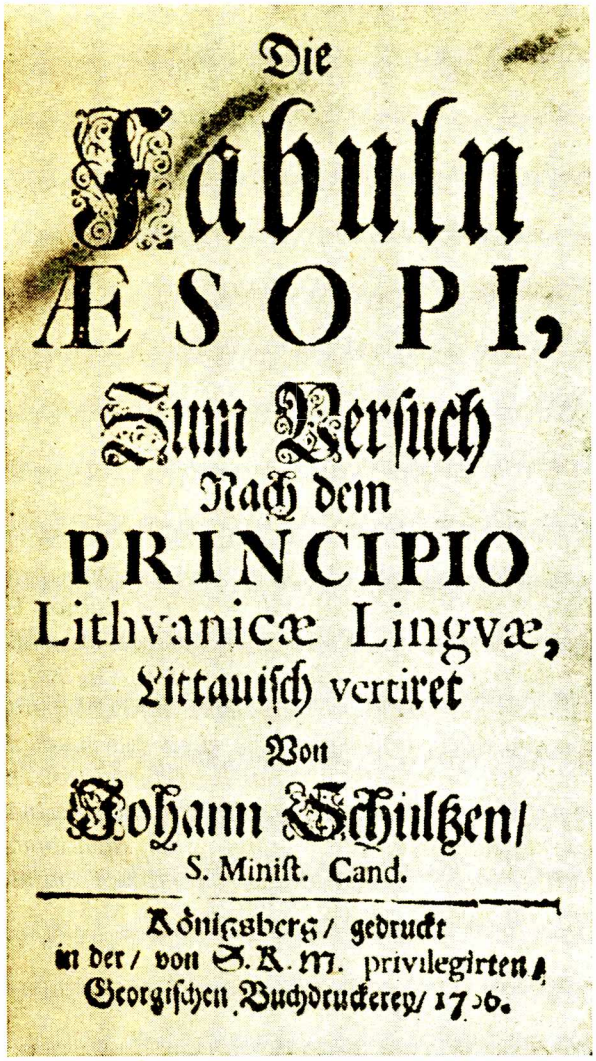
Die
Fabuln
ÆSOPI,
Zum Verſuch
Nach dem
PRINCIPIO
Lithvanicæ Lingvæ,
Littauiſch vertiret
Von
Johann Schultzen/
S. Miniſt. Cand.
Königsberg/ gedruckt
in der/ von S. K. M. privilegirten
Georgiſchen Buchdruckerey/ 1706.

J. Šulco „Die Fabuln Aesopi..." titulinis puslapis

kite tai ir tada apsispręskite kitaip, ir likite vis dėlto Lietuvoje ir t. t." Taip aš ir padariau.

Ir štai paskaičius man akys atsivėrė; ypač, kai mūsų pono vyskupo Įsrutyje įsakymu turėjau spaudai perrašyti „Principium in Litvanica Lingva"[3]. Dabar, garbė viešpačiui, žinau, koks skirtumas yra tarp lietuvių kalbos, kurią knygose randame, ir tos, kuri su dideliu vargu ir triūsu iš grynų lietuviškų posakių ir idiomų bus surinkta ir sudaryta. Gerbiamas kunigas pagaliau mane paskatino nepraleisti jokios progos ir visa, ką pastebėsiu lietuvių kalboje savita, užsirašyti. Ypač jis mane ragino atsidėjus rinkti lietuvaičių merginų dainas, kurių reikšmė buvo iškelta „Principium" 34 §. Taip aš ir dariau, ir jau pradžia yra. Taip pat ir dainų jau nemaža surinkau. Dainose dažniausiai randu tinkamų, gerų, vartotinų lietuviškų žodžių, kurių net pusės nesu skaitydamas pastebėjęs nei matęs lietuviškose knygose; o jeigu jie ir pasitaikydavo, tai būdavo pavartoti ne vietoje ir netinkamai, nekalbant jau apie tikrai gerus posakius, kuriuos mes frazėmis vadiname ir kurių jose daug yra.

Be to, jis man patarė išversti į lietuvių kalbą... Ezopo pasakėčias, pasikvietus į pagalbą gerus, puikiai šią kalbą mokančius lietuvius, būtent: Martyną Springerį — tekintoją, Skinkių Albą — patobelį[4], Serbentų Albą, Pakulių Albą, Vengrą — pakamorę. Prie jų prisideda Anulis, taip pat pakamorė, Kristijonas Švarcas, Pričkų žentas[5] Dočys, Merčių Dočys, Isakų Milkus, Juozapų žentaitis[6] Isakas, kaip geri pradedantieji arba teisingiau labai puikūs lietuvių kalbos žinovai, — visi iš Gumbinės apylinkių.

Padariau pradžią ir dešimtį pasakėčių išverčiau taip, kaip, pirmą kartą tai darant, man buvo įmanoma, norėdamas išmėginti, ar „Principium Primarium in Litvanica Lingva", neseniai išėjęs iš spaudos, yra pakankamas ir teisingas, ar ne. Ir štai man atrodo, kiek apie tai išmanau, visai geras ir pakankamas...

...Aš norėjau tiktai pabandyti, ar galima Ezopo pasakėčias, kuriose yra taip daug įvairių dalykų, išversti... *grynais, tikrais ir gerais lietuviškais žodžiais, kuriuos ir lietuvių liaudis suprastų.* Ir jeigu taip yra, tai juk galima savo išmintį šitokiu būdu juo labiau panaudoti šventiems dalykams, kad su vargšais lietuviais būtų kalbama iš tikrųjų labai gryna ir aiškia kalba...

Archivum Philologicum. Kaunas, 1935, V., 137—139 psl.

---

[1] M. Mėrlinas. [2] Ar lietuvių kalba reikalinga reformos? [3] M. Mėrlino traktatas „Pirmasis lietuvių kalbos principas". [4] patobelis (Potabel) — bažnyčios tarnas, varpininkas. [5] orig. *Pridskuziant.* [6] orig. *Jůzapužiantait.*

. . . . . .

Nebebus nuo šiol Babelio[2] kalboje tavo,
Žinoki tai ir džiaukis, tėvyne mylima!
Imki dabintis jau tik papuošalais savo,
Vokiškus, lenkiškus skarmalus atmesdama.

. . . . . .

Gumbinė jau parodė mums raštu ir darbu,
Kokios naudos sulauksim iš grynos kalbos.
Gumbinė taps tikrai garsiuoju Orleanu[3],
Mūsų lietuvių Roma, Atėnais, Breslavu[4].

Pilypas Ruigys
Die Fabuln Aesopi... Von Johann Schultzen... Koenigsberg... 1706, 16 p. (Fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje)

[1] Versta iš vokiečių kalbos. [2] Aliuzija į žargoninę, sudarkytą bažnytinių raštų kalbą. [3] Orleano miestą išgarsino Žana d'Ark, išvadavusi jį XV a. iš anglų okupacijos. [4] Vroclavu, kuriame XVIII a. pradžioje buvo įsteigtas universitetas.

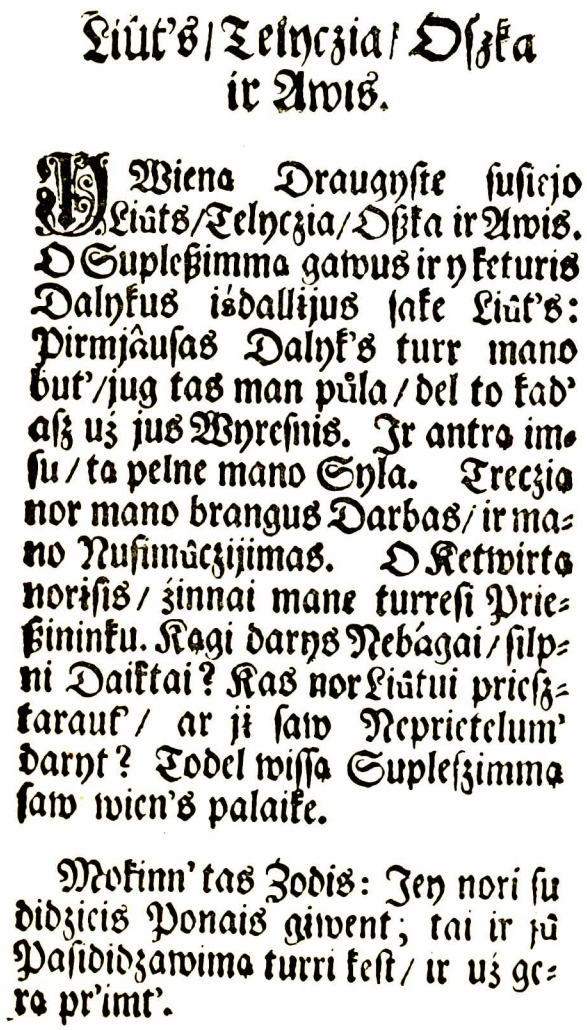

Liût's / Telyczia / Oszka ir Awis.

Wiena Draugyste susiejo Liûts / Telyczia / Oßka ir Awis. O Supleßimma gawus ir y keturis Dalykus isdallijus sake Liût's: Pirmjâusas Dalyk's turr mano but' / jug tas man pûla / del to kad' aß uż jus Wyresnis. Jr antra imsu / ta pelne mano Syla. Treczia nor mano brangus Darbas / ir mano Nusimûczijimas. O Ketwirta noriſis / żinnai mane turresi Prießininku. Kagi daryś Nebágai / silpni Daiktai? Kas nor Liûtui prieszstarauk' / ar ji saw Neprietelum' daryt? Todel wissa Supleszimma saw wien's palaike.

Mokinn' tas Zodis: Jey nori su didzicis Ponais giwent; tai ir jû Pasididzawima turri kest / ir uż gera pr'imt'.

LIŪTS, TELYČIA, OŽKA IR AVIS

Į vieną draugystę susiėjo[1] liūts, telyčia, ožka ir avis. O suplėšymą[2] gavus ir į keturis dalykus[3] išdalijus, sakė liūts: „Pirmiausias dalyks tur mano būt, jog tas man puola[4] dėl to, kad aš už jus vyresnis. Ir antrą imsiu, — tą pelnė mano syla. Trečią nori mano brangus darbas ir mano nusimūčijimas[5]. O ketvirtą norintis žinai[6] mane turėsiąs priešininku". Ką gi darys nabagai[7] silpni daiktai? Kas nori liūtui priešstaraut ar jį sau neprietelium daryt? Todėl visą suplėšymą sau viens palaikė.

Mokina tas žodis[8]: jei nori su didžiais ponais gyvent, tai ir jų pasididžiavimą turi kęst ir už gera priimt.

Die Fabuln Aesopi... Von Johann Schultzen... Koenigsberg... 1706, 9—10 psl. (Fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje)

[1] Sudarė sąjungą. [2] grobį. [3] dalis. [4] išpuola, priklauso. [5] nuovargis. [6] težinai, težino. [7] vargšai. [8] pasakėčia.

Laukinne Kiaule ir Asil's.

Laukinnei Kiaulei sutikko Asil's wiss bejûkodam's / ir sawo Budu rekdam's išdryso je labay prieteliškey įkalbint: Sweika Sessel' / sake / sweika! O kaip ilgay* mes cze tawe ne matem? Kur ikßôl' buwai? ir (a) klâust' potâm: ar turri kokios / Naujienos? Ką sakai? Ir paskui jei sawo Slûzmą (a) sûlyt' / praße je: sakyk ką nori? mes tâw wiss' † aprûpisim. Laukinne Kiaule netikkuso Asilo netikkuseis žodžieis įpykinta pakrâczusi Galwą sake: tikt' ne noriu tokio Blôzno Krauju sawo Nasrus išbjaurint' ir išdarkyt'. Ir praeidama tą Tinginnį ir glûpą Maitą palikko.

Tas Žodis du Mokslu mokinn': Wien's yra: diddi Ponai Netikkusiem's kartais atleidzia. Kit's: Jûs Mažieji y diddzû Pónû Tarpą netikkusu Budu ne turrit įsikiszt'.

LAUKINĖ KIAULĖ IR ASILS

Laukinę kiaulę[1] sutiko asils. Vis bejuokuodams[2] ir savo būdu rėkdams, išdrįso ją labai prieteliškai įkalbint[3]: „Sveika, sesel, — sakė, — sveika! O kaip ilgai[4] mes čia tave nematėm! Kur ikšiol buvai?" Ir klaust[5] potam: „Ar turi kokios naujienos[6]? Ką sakai[7]?" Ir paskui jai savo slūžmą[8] siūlyt[9] — praśė ją: „Sakyk, ką nori. Mes[10] tau visa aprūpinsim[11]". Laukinė kiaulė, netikusio asilo netikusiais žodžiais įpykinta, pakračiusi galvą, sakė: „Tik nenoriu tokio blozno[12] krauju savo nasrus išbiaurint ir išdarkyt". Ir praeidama tą tinginį ir glūpą[13] maitą paliko.

Tas žodis du mokslu mokina: viens yra — didi ponai netikusiems kartais atleidžia; kits — jūs, mažieji, į didžių ponų tarpą netikusiu būdu neturit įsikišt.

Die Fabuln Aesopi... Von Johann Schultzen... Koenigsberg... 1706, 12—13 psl. (Fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje)

[1] Šerną. [2] bejuokaudams. [3] prakalbinti. [4] vertėjas pažymi, kad taip saką lietuviai. [5] vertėjas pažymi, kad lietuviai dažnai tarinį reiškią viena bendratimi, praleisdami antrąjį veiksmažodį (šiuo atveju *ėmė*) ir tuo suteikią kalbai elegancijos. [6] kokių naujienų. [7] ką papasakosi? [8] patarnavimą. [9] ėmė siūlyti; plg. [5] išn. [10] vertėjas pažymi, kad lietuviai, užuot sakę *aš*, saką *mes*. Taip kalbą ne visi, bet mažiau prasilavinę. Todėl tai tinką asilui. Ir lietuvių vaikai taip kalbą. Jei tėvas sakąs: „Sūnau, eik arklių ieškot!" Tai šis atsakąs: „Kas? Mes? Tėv, eik pats". [11] parūpinsim. [12] plepio, kvailio, neišmanėlio, nenaudėlio. [13] kvailą.

Dwi Pelli.

Laukinne Pelle jau senney Lauke giwenusi ir ten užâugusi kitą Pele Miesczianką Mieste giwenancze ir laikancziąsi pri sawe pakwiete / ir tą Wießne iwedusi y sawo n'ištaisyta abelnay n'išredyta / nei Mažumeli brangiey / n'išklotą Dûbele / noris jau sennôka ir Szykštokle / tikt pr'imma wertay / tikray / ir myl' nesi raukydama ir nesišykštedama / bey sawo Ubagystej' sujieškotûju ir surânkiotûjû Daiktû nesigailejo; bet wiss apsczieу ir su Dzaugsmu išdûst. Todel tai Wieß-

DVI PELI

Laukinė pelė, jau seniai lauke gyvenusi ir ten užaugusi, kitą pelę, miesčionką[1], mieste gyvenančią ir laikančiąsi[2], prie savęs pakvietė ir tą viešnią įvedusi į savo neištaisytą, abelnai[3] neišrėdytą[4], nei mažumėlį brangiai neišklotą duobelę, nors jau senoka ir šykštuoklė, tik priima vertai[5], tikrai ir myli nesiraukydama ir nesišykštėdama bei savo ubagystėj suieškotųjų ir surankiotųjų daiktų nesigailėjo, bet vis apsčiai ir su džiaugsmu išduost[6]. Todėl tai viešniai pir-

nei pirma pilkà Zirnį ſzwentom's Dienom's ir gardeſniem's Walgiam's jau ſenney ſaw pàczei pakawòtoją ant Stàlo atneſz: pabarſta jei Awiżas / ir daug Wynůgů ir kittů Daiktů / ſauſus Kâulelus / podraug' ir Laßinů Kâſnelus iſdůſt. Néſa wiſſâ tikrą ir brànge Wakarienę Wießnei buwo żadejuſi / ir tânkey atmainydama Wâlgius ne norejo ta Wießne můbůdzey walgidint'. O ßi Wießni didżůdamoſi ir paniekindama tůs Wâlgius tikt (a) prakrimſt'. Bet Gazpadinne atſiſeduſi ỹ ßwiężus Pellus / Smilgas ir Dirſes wâlge / ò Wâlgius gardeſnus / ir brangeſnus Wießnei palikko. O ßi nei jôs Trůſo nei gera jôs Meile ne pr'eme uż gero / ſakydama: Koki tai Paikyſte / Tu Netikkes Daikte / kad' tokioj' Girrů ir Kâlnů Půſtynej' nieko Gero neturredama meiliji giwent? ar n'atſimenni wiſſů gywů Daiktů Gywâta ſmertelna Diewo leiſta / kurioj' kôl' patenka / jeig' ir ſaw / kas żinn kaip gerray daryſi / tikt n'ilgay. Bet jey to Czéſa neſidabodama perleiſi / paſkui ta Smertij' nekaday ne ſulâ kſi. O jey daugiaus ne nori waroť / Bada keſt / ſunkiey giwent' / ir tokiů kietů Peinukßlů newalgyt' / tai Wardan' Diewo ſu manim' eik ỹ Mieſta pri Żmonů kur galli didżiauſioj' Pilnybej' gywent' / ir geriâuſioj' Linkſmybej' kawotiſ'. Tas Żodis ta laukinne Pele tůj' prirwerte / del to ſake: eiwa! Ir Kellawuſe abi diwi / greitay bėadami / ỹ Mieſta abi diwi ilindo. Ir jau buwo Puſſe Naktics / O wiſſame Mieſte wiſſi Daiktai Pakajuj' ir wiſſ' dâr drutay miegojo / tô n diwim ient ỹ Nammus baaotejo Żmogaus / wiſſů gerů Daiktů Pilnybe turrinczio / ô cze paſilikko Mieśczianka Pellė. Czon' Laukinne Pele ỹ Stweczių Butta / kur trys Patalai buwo' (Stweczíams atſigullus walgyt' / kaip ir dabar Turků Būdas yra) iwedusi paſodinno ỹ Patalą iš Aukſo ir iš ſw ti nů Galwijů Dantů (Elwantů Kâulais wadinnamu) iſdaryta ir iſkloto (ſakytumbei iſraßyta) o brangiauſiju Raudonunmů ſwetimů Sraigių Kraujais iſdarytais ir iſgrâżitais Millais uztieſta ir aptieſta. Ana Mieśczianka iš likkuſů / wiſſokių daug Wâlaiů ta Diena vir-

ma pilką žirnį, šventoms dienoms ir gardesniems valgiams jau seniai sau pačiai pakavotąjį[7], ant stalo atneš; pabarsto jai avižas ir daug vynuogių ir kitų daiktų, — sausus kaulelius, podraug[8] ir lašinių kąsnelius išduost. Nėsa visai tikrą[9] ir brangią vakarienę viešniai buvo žadėjusi ir, tankiai atmainydama[10] valgius, nenorėjo tą viešnią nuobodžiai valgydint.

O ši viešnia, didžiuodamasi ir paniekindama tuos valgius, tik prakrimst[11]. Bet gaspadinė, atsisėdusi į šviežius pelus, smilgas ir dirses valgė, o valgius gardesnius ir brangesnius viešniai paliko. O ši nei jos triūsą, nei gerą jos meilę nepriėmė už gera, sakydama: „Kokia tai paikystė, tu netikęs daikte, kad tokioj girių ir kalnų pūstynėj[12], nieko gero neturėdama, meiliji[13] gyvent? Ar neatsimeni visų gyvų daiktų gyvatą smertelną[14] dievo leistą, kurioj kol patenka[15], jeig ir sau kažin kaip gerai darysi, tik neilgai. Bet, jei tą čėsą nesidabodama[16] perleisi, paskui tą smertyj niekada nesulauksi. O jei daugiau nenori vargt, badą kęst, sunkiai gyvent ir tokių kietų peniukšlų[17] nevalgyt, tai vardan dievo su manim eik į miestą prie žmonių, kur gali didžiausioj pilnybėj gyvent ir geriausioj linksmybėj kavotis"[18]. Tas žodis tą laukinę pelę tuoj privertė[19], dėl to sakė: „Eiva!"

Ir keliavusi abidvi, greitai bėgdami, į miestą abidvi įlindo. Ir jau buvo pusė nakties. O visame mieste visi daiktai pakajuj ir vis dar drūtai[20] miegojo, tom dviem įeinant į namus bagotojo žmogaus, visų gerų daiktų pilnybę turinčio, o čia pasiliko[21] miesčionka pelė. Čion laukinę pelę į svečių butą, kur trys patalai buvo (svečiams atsigulus valgyt, kaip ir dabar turkų būdas yra), įvedusi, pasodino į patalą, iš aukso ir iš svetimų galvijų dantų (elvantų[22] kaulais vadinamų) išdarytą[23] ir išklotą (sakytumbei išrašytą), o brangiausiuoju raudonumu[24] ir svetimų sraigių[25] kraujais išdarytais ir išgražintais milais užtiestą ir aptiestą. Ana miesčionka, iš likusių visokių daug valgių tą dieną pirma buvusios česnies[26] vis geriausius išskyrusi, skubindama atnešė ir, viešniai paduodama, liepia jai mylėtis[27] ir, kiek tik geriausių valgių nor, linksmai valgyt.

Laukinė pelė, tarp tokių valgių sėdėdama, dingojosi[28] karaliaus vietoje esanti ir didžiausioj linksmybėj gardžiausiais valgiais save pasi-

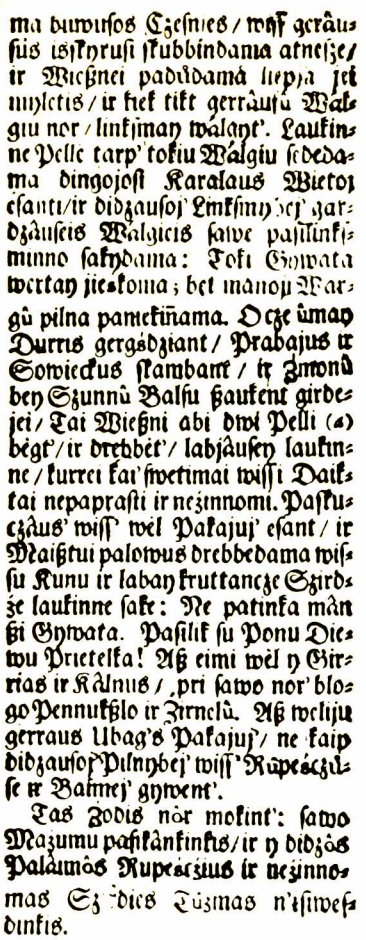

ma buwusos Czesnies / wiss gerâusus isskyrusi skubbindama atnesze / ir Wießnei padûdama liepja jei myletis / ir kiek tikt gerrâusu Walgiu nor / linksmay walgyt'. Laukinne Pelle tarp' tokiu Walgiu sededama dingojosi Karalaus Wietoj esanti / ir didzausoj' Linksmybej' gardzâuseis Walgieis sawe pasilinksminno sakydama: Toki Gywata wertay jieskoma; bet manoji Wargû pilna paniekiñama. O cze ûmay Durris gergsdziant / Prabajus ir Sowieckus skambant / ir Zmonû bey Szunnû Balsu ßaukent girdejei / Tai Wießni abi dwi Pelli (a) bègt' / ir drebbèt' / labjâusey laukinne / kurrei kai' swetimai wissi Daiktai nepaprasti ir nezinnomi. Paskuczâus' wiss' wèl Pakajuj' esant / ir Maißtui palowus drebbedama wissu Kunu ir labay kruttancze Szirdze laukinne sake: Ne patinka mân ßi Gywata. Pasilik su Ponu Diewu Prietelka! Aß eimi wèl y Girrias ir Kâlnus / pri sawo nor' blogo Pennukßlo ir Zirnelû. Aß weliju gerraus Ubag's Pakajuj' / ne kaip didzausoj' Pilnybej' wiss' Rûpesczûse ir Baimej' gywent'.

Tas Zodis nôr mokint': sawo Mazumu pasikânkinkis / ir y didzôs Palaimôs Rupesczius ir nezinnomas Szirdies Tûzmas n'isiwesdinkis.

linksmino, sakydama: „Tokia gyvata vertai ieškoma, bet manoji, vargų pilna, paniekinama". O čia ūmai duris gergždžiant, prabajus ir zovieckus[29] skambant ir žmonių bei šunų balsus šaukiant girdėjai. Tai viešni abidvi peli bėgt ir drebėt, labiausiai laukinė, kuriai, kaip svetimai, visi daiktai nepaprasti ir nežinomi.

Paskučiausia[30] vis[31] vėl pakajuj esant ir maištui[32] paliovus, drebėdama visu kūnu ir labai krutančia širdžia, laukinė sakė: „Nepatinka man ši gyvata. Pasilik su ponu dievu, prietelka! Aš eimi vėl į girias ir kalnus prie savo, nors blogo, peniukšlo ir žirnelių. Aš veliju geriau ubags pakajuj[33], nekaip didžiausioj pilnybėj vis rūpesčiuose ir baimėj gyvent".

Tas žodis nor mokint: savo mažumu pasikakinki[34] ir į didžios palaimos rūpesčius ir nežinomas širdies tūžmas[35] neįsivesdinki[36].

Die Fabuln Aesopi... Von Johann Schultzen... Koenigsberg... 1706, 14—19 psl. (Fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje)

---

[1] Miestietę. [2] besilaikančią. [3] visiškai, apskritai. [4] neišdabintą. [5] garbingai. [6] duoda, suneša. [7] paslėptąjį. [8] drauge, tuo pačiu metu. [9] tinkamą. [10] keisdama, pakeisdama. [11] grybšteli dantimis. [12] tyruose, dykumoj; tuščioj vietoj. [13] esi linkusi. [14] mirštamą esant. [15] gyvena, trunka, tęsiasi. [16] nesirūpindama, bet kaip, progos neišnaudodama. [17] maisto, valgių. [18] džiaugtis, gėrėtis. [19] paveikė, patraukė. [20] tvirtai, kietai. [21] gyveno, laikėsi. [22] dramblių. [23] padarytą, išpuoštą. [24] purpuriniais dažais. [25] purpurinių sraigių. [26] puotos. [27] vaišintis. [28] tarėsi. [29] sklendes ir vyrius. [30] pagaliau, paskiau. [31] viskam. [32] sąmyšiui, triukšmui. [33] geriau, elgeta būnant, ramybėj gyventi. [34] pasitenkinti. [35] sielvartus, liūdesius, vargus. [36] neleisk savęs įtraukti.

PILYPAS RUIGYS

(1675—1749)

P. Ruigys, Karaliaučiaus universiteto auklėtinis, paskui ilgametis Valtarkiemio (Rytų Prūsijoje) pastorius, lietuvių literatūros istorijai reikšmingas savo 1745 m. išleistu vokiečių kalba veikalu „Lietuvių kalbos, jos kilmės, esmės ir savybių tyrinėjimas" („Betrachtung der Littauischen Sprache in ihrem Ursprunge, Wesen und Eigenschaften"). Šiame veikale P. Ruigys iškėlė lietuvių kalbos turtingumą, jos gražumą bei malonumą. Toms lietuvių kalbos ypatybėms pailiustruoti autorius pateikė vykusiai parinktus lietuvių liaudies dainų, mįslių ir patarlių pavyzdžius. P. Ruigio veikalas ne tik skatinamai veikė literatūrinės lietuvių kalbos vystymąsi, bet ir davė pradžią didesniam susidomėjimui lietuvių liaudies poetine kūryba.

Į chrestomatiją dedamos ištraukos iš P. Ruigio veikalo su jo paskelbtomis lietuvių liaudies dainomis ir smulkiosios tautosakos pavyzdžiais.

LIETUVIŲ KALBOS TYRINĖJIMAS

APIE LIETUVIŲ KALBOS TURTINGUMĄ IR TOBULUMĄ*

Unſerer Sprache fehlen nicht ſynonima, deminutiva, participia, veränderliche terminationes, um Unterſchiedenes unterſchiedlich zu benennen, auch nicht poetiſche Namen. M. *M. Prætorii* Ruhm davon für die Preußiſche Sprache will ich nicht herziehen, da er die Worte: Treib die Pferde und das Vieh ins Feld, auf dreyerley Art giebet: Waryk Arklius, Bandą laukan: Kuinùs, Gálwijus guik Dirwon': Zirgus, Pekku léiſk ant Zolès: Zumalen die Nomina und Verba

...Mūsų kalbai netrūksta nei sinonimų, nei mažybinių žodžių, nei dalyvių, nei kaitomų priesagų skirtingiems dalykams skirtingai pavadinti, taip pat ir poetiškų vardų. Nenoriu čia remtis magistru M. Pretorijum, dėl to išgiriančiu prūsų kalbą ir pasakymą: *Treib die Pferde und das Vieh ins Feld*[1] verčiančiu trejopai: *varyk arklius, bandą, laukan; kuinus, galvijus guik dirvon; žirgus, pekų leisk ant žolės,* nes daiktavardžiai *(arklys, kuinas — nustekentas arklys,*

nicht formaliter eine Bedeutung haben, als Arklys heißet ein Pferd, Kuinas ein abgemergeltes, Zirgas ein herrliches Pferd. Viele aber dergleichen Beweisthümer anzuführen bin nicht gesonnen, keine, wäre zu wenig. Wenn die Deutsche einen Mann, Pferd, Rock, Erbsen, mit eben demselben Wort, grau, nennen, so unterscheiden das die Littauen mit eigentlichen Worten: **Wyrs žillas: Arklys ßirmas: Sermėga pilkà: Žirnei raini** oder **bûri.** Wie viel? heißet: **Kieli? Kiek? Kaip daug? Kiélets?** das letztere nur von Lebenden. Grob heißet vom Heu **stambus**, von Holz **stòras**, von Leinwand **kiltas.** Waschen, die Hände, heißet **mazgóju**, das Gesicht **prausiù**, die Kleider **skalbjù.** Trachtig, von der Kuh **werßinga**, von der Stutte **kummelinga**, von der Sau **parßinga.** Wie die Littauer zu schimpflichen Beynamen leicht fertig sind, also können sie artige poetische Namen, wie im Reinecke Fuchs, machen, so mit der Natur eines Dingeswohl übereinkommen. Als wenn sie das Rätzel aufgeben: **Sturluks kláuse Syweidą: Kur gul Knáuka? Po Karláuka.** Soll heißen: Der Haase fragte den Fuchs: Wo liegt die Katze? Unter der Tannen. Eigentlich: **Kißkis**, oder **Zuikis kláuse Lápe: Kur gul Kattė? Po Eglė.** Im Liederdichten gebrauchen sich die einfaltige Leute allerley Vortheile natürlich, allusionen, tropischer und ænigmatischer Erfindungen. Es beliebe der Leser davon etliche hier zu prüfen.

žirgas — puikus arklys) ir veiksmažodžiai formaliai nėra vienos reikšmės. Bet daug panašių įrodymų pateikti aš nesu linkęs, o visai jų neduodant jaustųsi trūkumas.

Jeigu vokiečiai, apie vyrą, arklį, švarką, žirnius kalbėdami, vartoja tą patį žodį *grau*[2], tai lietuviai pilkumui pažymėti panaudoja skirtingus žodžius: *vyrs — žilas, arklys — širmas, sermėga — pilka, žirniai — raini* arba *būri. Wie viel*[3]? pasakoma žodžiais: *keli? kiek? kaip daug? keletas?* (pastarasis tik kalbant apie gyvus padarus). *Grob*[4], kalbant apie šieną, — *stambus*, apie malkas — *storos*, apie drobę — *kilta. Waschen*[5] verčiamas *mazgoti* rankas, *prausti* veidą, *skalbti* drabužius. *Trächtig*[6] — apie karvę sakoma *veršinga*, apie kumelę — *kumelinga*, kiaulę — *paršinga.*

Lietuviai ne tik lengvai sugalvoja pašiepiamų pravardžių, bet ir moka sukurti dailių poetiškų vardų, panašaus pobūdžio kaip „Lapine Reinekyje"[7], puikiai atitinkančių daiktų prigimtį. Pavyzdžiui, jie užmena mįslę *„Sturliuks klausė syveidą: „Kur gul kniauka?" — „Po karlauka"*. Tai reiškia: *kiškis*, arba *zuikis, klausė lapę: „Kur gul katė?" — „Po egle"*. Kurdami dainas, paprasti žmonės, suprantama, panaudoja visokias priemones, — užuominas, mįsles, tropinį nusakymo būdą. Temalonėja skaitytojas su keletu tokių nusakymų čia susipažinti.

Sprüchwörter.

1. Aß jam Kalna pyliau, o jis man Dube kasa: Ich habe ihm gutes gethan, (einen Berg geschüttet,) er grabt mir eine Grube.
2. **Bagóćius puikóćius irgi ragóćius:** Ein Reicher ist hochmüthig und gefährlich.
3. **Dußia ne Laukai:** Der Magen kann leicht gefüllet werden.
4. **Diewe dûk Páwidi, ne Nûskundą:** Der ist glückseliger, dem man mißgönnet, als den man bejammert.
5. **Girt's penkeis ßeßeis, o pagirròms ne wienais:** Trunkene Leute prahlen sich.
6. **Gul Wilks, džusta Wilks, bėga Wilks, tunka Wilks:** Wer arbeitet, der hat was.
7. **Gérs Sápnas ne įwyksta, alle pykt's įwyksta:** Ein böser Traum trifft eher ein, als ein guter.

Priežodžiai

1. *Aš jam kalną pyliau, o jis man duobę kasa* (aš jam gera dariau — kalną pyliau, — o jis man duobę kasa).
2. *Bagočius — puikočius*[8] *irgi ragočius*[9] (turtuolis yra išdidus ir pavojingas).
3. *Dūšia*[10] *ne laukai* (pilvą nesunku pripildyti).
4. *Dieve duok pavydą, ne nuoskundą*[11] (laimingesnis tas, kuriam pavydima, už tą, kurio gailimasi).
5. *Girts penkiais šešiais, o pagiriomis nė vienais* (girti žmonės giriasi).
6. *Guli vilks — džiūsta vilks, bėga vilks — tunka vilks* (kas dirba, šį tą turi).
7. *Gers sapnas neįvyksta, ale pikts*[12] *įvyksta* (blogas sapnas greičiau įvyksta kaip geras).

8. Jáučiu bûdams, ne baubſi kai Bulius: Wer fleißig arbeitet, treibt nicht Uebermuth.

9. Kruvino alwiẽns baidôſ, Pẽningą kiekwiẽns laiżą: Die Menſchen gehen lieber mit glücklichen Leuten um, als mit Elenden.

10. Kai Puttà nyksta, taip Żmogus iſzblykſta: Des Menſchen Leben vergehet wie der Schaum.

11. Norint cżia isbẽgſi, kittur Wargas atſitûpęs tawes rasi: Das Verhäng nis iſt unvermeidlich.

12. Ne wẽrżd Giltinė Dantỹ: Der Tod fragt nicht, wie alt.

13. Pẽrẽmė Apwynei Miſſa: Auch ein guter Menſch kann zornig werden.

14. Skubbinams ne kiepa, użmirſztas ſudega: Eile mit Weile.

8. *Jaučiu būdams, nebaubsi kaip bulius* (kas stropiai dirba, neišdykauja).

9. *Kruvino alviens*[13] *baidos, pieningą kiekviens laižo* (žmonės mieliau bendrauja su laimingais, negu su vargšais).

10. *Kaip puta nyksta, taip žmogus išblykšta* (žmogaus gyvenimas išnyksta kaip puta).

11. *Norint*[14] *čia*[15] *išbėgsi, kitur vargas atsitūpęs tavęs tykos* (likimas neišvengiamas).

12. *Neveizdi giltinė dantų* (mirtis neklausia metų).

13. *Perėmė apyniai misą* (ir geras žmogus gali supykti).

14. *Skubinams nekepa, užmirštas sudega* (palengva daugiau padarysi).

✲

Mįslės

1. *Avis, avis bubelė, beeidama priėst* (špūlė).
2. *Ąžuolėlis šimtšakėlis marčių mergų šaukia* (lino stiebas).
3. *Dvi seseri sviestą skuta* (rogės).
4. *Kol maža buvau, žole žėliau, kai užaugau, marčia tapau* (ramunė).
5. *Kas mielesnis už tėvą motiną?* — Krosnis.
6. *Iš kaulelio brakšt, į skilandį šmakšt* (riešutas).
7. *Kas nutunka nepenėts?* — Ledas.
8. *Paukštelėlis papurgalvis aukštyn lekia pauto dėti* (apynys).
9. *Pamečiau žiedą po variniu tiltu, atmirado*[16] *mėnuo, sugaišino*[17] *saulė* (rasa).
10. *Žiuponėlė*[18] *papurgalvė šimtu šiūbų vilki* (kopūsto galva).
11. *Stuba*[19] *su svečiais pro langus išlindo* (tinklas vandenyje).

Iš tokių išmoningų pasakymų galima matyti, kad lietuviai moka sąmojingai kalbėti, ir čia drauge išryškėja kalbos savitumas. Dėl to jie ir patys save laiko labai protingais ir sako: *Štai jau vokietis išmanys kaip lietuvninks* (žiūrėk, ir vokietis bus toks pat gudrus kaip lietuvis).

Das funfzehnte Capitel.

Von der Littauischen Sprache Zierlichkeit und Annehmlichkeit.

Hier wird es manchen Leuten verdrüßlich zu leſen ſeyn, daß man dieſer nicht ausgeübten, verachteten Sprache eine Zierlichkeit zuſchreiben wolle. Indeßen hat ſie doch von der Griechiſchen Lieblichkeit etwas angeerbet. Der öftere Gebrauch der deminutivorum, und in denſelben vieler vocalium, mit den Buchſtaben l, r und t, gemengt, macht ſie lieblicher, als die viele herbe triconſonantes in der Polniſchen. Vor fünfzig Jahren waren in Großlittauen viel von Adel, die nur Littauiſch ſprachen, und vornehmes Frauenzimmer in der Stadt Rauen, welches nichts als Littauiſch mit einer ſonderlichen Höfflichkeit redeten, und einander ehreten, mit Worten, die hier nicht gebräuchlich, als: Tamiſta, Eure Liebe. Es zeugen davon inſonderheit der einfältigen Mägdelein erfundene Dainos oder Oden, auf allerhand Gelegenheit, welche dieſer Ort herzuſetzen erfordern will.

Penkioliktas skyrius

APIE LIETUVIŲ KALBOS GRAŽUMĄ IR MIELUMĄ

Kai kas piktinsis čia paskaitęs, jog ši neištobulinta paniekinta kalba norima laikyti gražia. Betgi ji yra paveldėjusi kiek dailumo iš graikų kalbos. Dažnas deminutyvų[20] vartojimas ir juose daugelio balsių greta *l*, *r* ir *t* daro ją mielesnę už lenkų kalbą, kurioje yra daug šiurkščių trijų priebalsių junginių. Prieš 50 metų Didžiojoje Lietuvoje buvo daug bajorų, kurie kalbėjo tiktai lietuviškai, ir įžymiosios Kauno miesto moterys tiktai lietuviškai itin mandagiai šnekėjo ir viena kitą pagerbdavo žodžiais, kurie čia[21] nėra vartojami, pavyzdžiui *Tamista* (jūsų malonybe). Tai[22] ypač rodo paprastų mergaičių sukurtos dainos, arba odės, visokiomis progomis dainuojamos, kurias ir dera čia įdėti.

---

* Versta iš vokiečių kalbos.

✲

I.) Eine Tochter hatte ihren Geliebten begleitet.

DUKTĖ PALYDĖJO SAVO MYLIMĄJĮ

Ankſti Ryta, Rytużi,	Früh Morgens im Morgelein,
Saulużė tekėjo,	Ging das Sonnlein auf,
O po Stiklo Langużaciu,	Und unter dem Glasfenſterlein
Močiutė ſėdėjo.	Saß das Mütterlein.
2. Kláuſčia tawe, Dukruże,	Ich wollt dich fragen, Töchterlein,
Kur tu wáikßtinėjei?	Wo biſt du herumgegangen?
O kur tawo Wainikėlį	Und wo hat dein Kränzelein
Migluże użkritto,	Das Nebelein befallen?
3. Ankſti Ryta, rytużė,	Früh, im frühen Morgelein,
Wandenėlio ėjau,	Ging ich nach Wäßerlein,
O tai mano Wainikėlį	Und da hat mein Kränzelein
Migluże użkritto.	das Nebelein befallen.
4. Tai ne tieſa, Dukruże,	Das iſt nicht wahr, Töchterlein,
Tai ne wierni Żodużei;	Das ſind keine wahre Wörterlein;
O tu ſawo Bernużėlį	Ja, du haſt dein Knechtlein
Lauku palydėjei.	Ueber Feld begleitet.

Anksti rytą rytužį
Saulužė tekėjo,
O po stiklo langužačiu
Močiutė sėdėjo.

Klausčiau tave, dukruže,
Kur tu vaikštinėjai?
O kur tavo vainikėlį
Miglužė užkrito?

Anksti rytą rytužį
Vandenėlio ėjau,
O tai mano vainikėlį
Miglužė užkrito.

Tai netiesa, dukruže,
Tai nevierni žodužiai:
O tu savo bernužėlį
Lauku palydėjai.

5. O tai tieſa Močiutte,
O tai wierni Žodužei;
Aß ſu ſawo Bernužė-
liu
Žoduži kalbėjau.

Ja das iſt wahr, Mütterlein,
Das ſind wahre Wörterlein;
Ich habe mit meinem Knecht-
lein
Ein Wörtelein geredet.

O tai tiesa, močiute,
O tai vierni žodužiai:
Aš su savo bernužėliu
Žodužį kalbėjau.

Betrachtung
der
Littauiſchen
Sprache,
in ihrem
Urſprunge, Weſen und Eigenſchaften;

Aus vielen Scribenten, und eigener Erfahrung, mit Fleiß angeſtellet,
und zu reiferer Beurtheilung der Gelehrten,
zum Druck gegeben,
von

Philipp Ruhig,
Pfarrern und Seniore zu Walterkehmen,
im Hauptamt Jaſterburg.

Königsberg,
druckts und verlegts Johann Heinrich Hartung, 1745.

rinėjimas", titulinis

2.) Auf eine, die nicht fein spinnen kann.

Aß turrėjau Žirgužėlį, Norint mážą, alle grážu.	Ich hatte ein Rößlein, Das war klein, aber fein,
2. Jis pakėlė mane Jáuną, O ir mano Munderatę.	Das trug mich jungen Menschen, Und auch mein Mundirunglein.
3. Prieß Kalnėlį rißčia bėgo, Pakalnėley wiss ßoléle.	Berg an lief es den Trab, Berg ab den Galopp.
4. Per Uppėlį ßôkte ßôko, Per Marėles plaukte plaukė.	Ueber das Bächlein sprang es, Ueber die Seelein schwonim es.
5. Aß sutikkau Mergužėlę, Darbužėliu ne mokančią.	Ich begegnete ein Mägdelein, Das nicht die Arbeitlein konnte.
6. Ji ne mókie plonay, werpti, Plonay werpti, tánkiey áusti.	Sie konnte nicht fein spinnen, Fein spinnen, deucht wirken.
7. Aß turrėjau Barborėlį Plonay rėßtą, tankiey pytą.	Ich hatte ein Karbätschlein, Fein geschnitten, deucht geflochten,
8. O tassai je ißmokinno, Plonay werpti, tánkiey áusti.	Und dasselbe lehrte sie, Fein spinnen, deucht wirken.

APIE PLONAI VERPTI NEMOKANČIĄ

Aš turėjau žirgužėlį,
Norint mažą, ale gražų.

Jis pakėlė mane jauną,
O ir mano munderatę[23].

Prieš kalnelį risčia bėgo,
Pakalnėlėj vis šuolele;

Per upelį šokte šoko,
Per mareles plaukte plaukė.

Aš sutikau mergužėlę,
Darbužėlių nemokančią:

Ji nemokė[24] plonai verpti,
Plonai verpti, tankiai austi.

Aš turėjau barborėlį[25],
Plonai rėžtą, tankiai pintą, —

O tasai ją išmokino
Plonai verpti, tankiai austi.

3.) Abschied einer heyrathenden Tochter.

Aß atsisakiau sawo Moczuttei, O aß nů pusses jau Wassarėlės.	Ich hab anfgesagt meinem Mütterlein, Schon von der Helfte des Sommerleins:
2. Jėßkôk Moczutte, saw Werpėjatę, Saw Werpėjatę ir Audėjatę.	Such, Mütterlein, dir ein Spinnerlein, Ein Spinnerlein und Weberin.
3. Jau prisiwėrpjau baltû Linnėliu, Jau prisiáudžiau plonú Drobėliu.	Ich hab gnug gesponnen das weiße Flächslein, Gnug geworken feine Leinwandlein.
4. Prisißurawau baltû Stalėlu, Jau prisißlawjau Kiemo Wejėlės.	Ich hab mich zerscheuret die weißen Tischlein, Ich hab gnug gefeget die grünen Gehöftelein,
5. Jau gana klausiau sawo Moczuttei, Jau reikia klausyt' ir Annytėlei.	Ich hab schon gnug gehorcht meinem Mütterlein, Ich muß auch horchen meinem Schwiegermütterlein.
6. Jau prisigrėbjau Lankû Szėnėlio: Prisineßojau naujû Grėblėliû.	Ich hab schon gnug geharket das Gras der Auen, Ich hab mich zertragen die weißen Harkelein.

IŠTEKANČIOS DUKTERS ATSISVEIKINIMAS

Aš atsisakiau savo močiutei,
O aš nuo pusės jau vasarėlės:

Ieškok, močiute, sau verpėjatę,
Sau verpėjatę ir audėjatę!

Jau prisiverpiau baltų linelių,
Jau prisiaudžiau plonų drobelių.

Prisišiūravau[26] baltų stalėlių,
Jau prisišlaviau kiemo vejelės.

Jau gana klausiau savo močiutei,[27]
Jau reikia klausyt ir anytėlei.

Jau prisigrėbiau lankų šienelio,
Prisinešiojau naujų grėblelių.

O vainikėli žalių rūtelių,
N'ilgai žaliuosi ant mano galvelės!

7. O Wainikėli žaliû Rutėliu,	O du Kränzlein von grünem Rautelein!
Nilgay žalósi ant mano Galwėlês.	Du wirst nicht lang grünen auf meinem Häuptelein.
8. Mano Kassėlės žaliû Szilkiėliu,	Meine Haarflechten von grünem Seidelein,
Jau ne blizgėste Saulei kaitinant.	Ihr werdet nicht mehr funkeln im Sonnenschein.
9. Mano Plaukėlei o geltonėji:	Mein Haarlein, mein gelbes Haarlein,
Nesiskirstiste Wėjo pučiami.	Du wirst nicht herumflattern vom Wehen des Windes.
10. Aß atlankysu sawo Moczutte,	Ich werde besuchen mein Mütterlein
Ne wainikkôta, o Nůmetůta.	Nicht mit einem Kranze, sondern gehaubet.
11. O Nůmetėli mano plonassis,	O mein feines Häubelein!
Wėjo pučiamas dar paduzgėsi.	Du wirst noch schallen vom Wind geblasen.
12. Mano Raßtėlei o wiwingrėji,	Mein ausgenähetes und buntes Arbeitlein,
Sáulei kaitinant dar pablizgeste.	Ihr werdet noch schimmern bey der heißen Sonnen.
13. Mano Kassytes žaliû Szilkiėliû,	Meine Haarflechtlein von grünem Seidelein,
Sėnoj' kabbėste, mane wirgdyste.	Ihr werdet an der Wand hangen, mir Thränen machen.
14. Mano Žiėdėlei, o áuksinėlei,	Ihr meine Ringelein, ihr güldelein,
Skrynoj' gullėste, ir berûdyste.	Werdet im Kasten liegen und rostern.

Es hätte mir nicht angestanden, Eitelkeiten hieher zu bringen, wenn es nicht bekannt wäre, daß viel Idiotismi der Sprache aus dergleichen Oden, und von Littauischen Weibspersonen, die mit Deutschen wenig zusammen kommen, gelernet werden.

Diese Gedichte scheinen aus Großlittauen herzustammen; wie denn allda in meiner Jugend eines auf den Hopfen gesehen habe: **O Apwynėli Žallukiėli,** welches einem ansehnlichen Bürgermeister in Kauen zugeschrieben wurde.

Mano kaselės žalių šilkelių,
Jau neblizgėste, saulei kaitinant!

Mano plaukeliai, o geltonieji,
Nesiskirstyste, vėjo pučiami!

Aš atlankysiu savo močiutę
Ne vainikuota, o nuometuota.

O nuometėli mano plonasis,
Vėjo pučiamas, dar padūzgėsi!

Mano rašteliai, o vivingrieji,
Saulei kaitinant, dar pablizgėste!

Mano kasytės žalių šilkelių,
Sienoj kabėste, mane virkdyste!

Mano žiedeliai, o auksinėliai[28],
Skrynioj gulėste ir berūdyste!

Netiktų man tokie niekai čia dėti, jei nebūtų žinoma, kad daug kalbos savybių galima patirti iš šitokių dainų ir lietuvių moterų, kurios mažai tesueina su vokiečiais... Šitos dainos, atrodo, yra kilusios iš Didžiosios Lietuvos, nes savo jaunystėje esu tenai vieną apie apynėlį girdėjęs — *O apvynėli žaliūkėli,* kuri buvo priskiriama vienam garbingam Kauno burmistrui.

Betrachtung der Littauischen Sprache... von Philipp Ruhig... Koenigsberg... 1745, 70—79 psl.

---

[1] Varyk arklius ir galvijus į lauką. [2] pilkas. [3] kiek. [4] stambus, storas, šiurkštus, nemandagus. [5] plauti. [6] turėsianti. [7] viduramžių gyvulių epe. [8] puikorius, puikuolis, didžiuoklis, mėgstąs pasirodyti, didžiuotis. [9] su dideliais ragais. [10] čia — pilvas. [11] apgailestavimą, užuojautą, pasigailėjimą. [12] negeras, nelabas, blogas. [13] aliai vienas, kiekvienas. [14] nors. [15] iš čia. [16] atrado man. [17] sunaikino. [18] poniutė. [19] kambarys, pirkia. [20] mažybinių-maloninių žodžių. [21] Prūsijoje. [22] lietuvių kalbos gražumą. [23] mundurėlį. [24] nemokėjo. [25] kančiukėlį, bizūną. [26] pakankamai esu jau šveitusi, trindama mazgojusi. [27] močiutės. [28] auksiniai.

ADOMAS ŠIMELPENIGIS

(1699—1763)

A. Šimelpenigis, kilęs iš Piktupėnų kaimo, netoli Tilžės, baigęs Karaliaučiaus universitetą ir buvęs iš pradžių Žilių parapijinės mokyklos mokytoju, o vėliau pastoriumi Papelkių kaime, pasireiškė kaip talentingas giesmių vertėjas ir vienas pirmųjų pasaulietinio turinio lietuviškos poezijos kūrėjų. A. Šimelpenigis rašė eiliuotus laiškus, proginius eilėraščius, epigramas; šie jo originalūs kūriniai savo metu nebuvo išspausdinti.

Į chrestomatiją dedamas A. Šimelpenigio eiliuotas laiškas, atspindintis neturtingųjų to meto studentų būklę, pasižymi lengvu eiliavimu, humoristine nuotaika. Čia pateikiamas jo proginis eilėraštis „Ant svodbos. . ." rodo autoriaus žaismingą eiliavimą, vykusiai panaudotas humoro priemones. Antrasis proginis eilėraštis, skirtas biblijos 1755 m. lietuviškam leidimui atžymėti, atspindi sunkią kultūrinę lietuvių būklę Rytų Prūsijoje.

A. Šimelpenigio epigramos, pašiepiančios kai kuriuos protestantų pastorius, pasižymi aštria satyra, palankumu liaudžiai, vykusiu kontrastų panaudojimu.

❋

[KARALIAUČIAUS STUDENTAS]

GIMINAIČIO, 1748 m. VYKSTANČIO STUDIJUOTI Į KARALIAUČIAUS UNIVERSITETĄ, TĖVUI[1]

Mano mielas prieteliau!
Andai visas nuliūdau,
Kai Vilkyškių šulmistras[2],
Mane aplankydamas,
Sakė, būk tu neseniai
Jį Vilkyškiuose lankei
Ir potam pakalniškius[3]
Lankęs esi kunigus.
Aš tariau: „Kodėl mane
Jis šį žygį[4] aplenkė?"
Togidėl su apmaudu
Tau aš tai įspėt turiu,
Kodėl, miels išdykėli,
Taip mane paniekini?
Kuom tave, miels prieteliau,
Aš taip didiai raudinau[5]?

Ar Papelkiai[6] taip labai
Tau pasmirdo būtinai,
Kad į gentį senąjį
Nė per petį nežiūri?
Sakė, tiesa, šulmistras,
Būk tu ant žiemos ketąs
Atvažiuoti ir pas mus.
Bet vargu iš to kas bus,
Nes seniai žadi man tai,
O tik susimelavai[7].
Bet ilgiau jau nemeluok,
Bet tikrai šen atvažiuok, —
Atsiveskisi drauge
Ir žiuponę[8] savąją,
Nes be jos tu manajai
Niekaip neįtiktumbei.
Dar dėl šulmistro daugiaus
Ir dėl mielo jo sūnaus
Tau turiu čia paminėt
Ir į ausį pašnibždėt.
Bėdžius[9] tas pilns rūpesčio
Didiai nusitūžijo[10]:
Akys, skruostai ir kakta
Buvo didiai suraukta.
Raudonavo nosis jo,
Lyg kaip snapas kurkino.
Ėjo vis čiulpšiodamas[11]
Ir begniaužydams rankas,
Todėl, kad jau jo sūnus
Dedams yr į štadentus[12],
O jam nėr tiek pinigų,
Kiek išmest jam privalu.
Tai tiesa: jam reik stubos[13];
Reik sermėgos[14] mandagios[15],
Reik jam valgio, gėrimo,
Vakarais reik žiburio,
Reik jam malkų šildytis;
Dar, be to, prafesoris[16]
Ir už pamokinimus
Atim savo mokesčius.
Kaip su mierna[17] mašnele[18]
Jis bus Karaliaučiuje?
Norint špogas[19] prie šalies,
Tik badu jis mirt turės.
Vakarais be likties[20] jis
Lindos kaip šikšnosparnis
Ir be malkos pagalio,
Ir per žiemą netrivos[21].
Bet didžiausia bus bėda,
Kad jis pamokinimą
Iš savo mokytojų
Nekaip gaus be pinigų.
Kas gi šitaip bus iš jo?
Teks jam vėl keliaut namo.
Nieko jis išmokt galės[22],
Štadieruodams[23] sutiškės[24].
Kad, brolel, rašiau tau tai,
Bau tu jau[25] nusimanai,
Ką aš tau primint ketu?
Tiek sakyt tau meiliju[26]:
Būk ant savojo genties
Susimilstančios širdies!
Tu taukinyje[27] tupi,
Turto viso[28] pilns esi:
Tau muštinių dorelių[29]
Ir raudonų auksinų[30]
Mašnos yr pilnintelės.
Duok bent ką iš tos krūvos!
Bėdžiaus to pasigailėk
Ir šį metą užmokėk
Tik už tuos kolegijus[31],
Tariant filosofiškus,
Nes dėl kito reikalo
Jau parūpins tėvas jo.
Neatsikalbėk, meldžiu,
Būk tai tau padyvytų[32]
Mylima tavo pati, —
Juk mes žinome visi
Ją širdingą esančią,
Širdingesnę už tave.
Jau meili širdelė jos,
Kiek galės, jam dovanos.
Tu tikrai nebūk spulus[33],
Bet meilingas ir dosnus.
Dievas tau atlygins tai,
Ką jam duosi dovanai.
Būk tam tarpe[34] sveiks, brolau!
Aš tave podraug[35] prašau, —
Duok šimtą labų dienų
Nuo namiškių mūsųjų
Tavo pačiai mylimai!
Nuo manęs taipjau gražiai

Ir Encūnų kunigą[36]
Bei jo pačią mylimą
Sveikink su bučiavimu!
Pasilikis su dievu!
P. S.[37] Neužmiršk mane lankyt
Ir, ką tau rašiau, daryk!

Jei mane paniekinsi,
Tai man nepadyvyki,
Kad tave lietuviškai
Aš išbarsiu dideliai[38].

M. Biržiška. Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos. Kaunas, 1931, I kn., 251—253 psl.

[1] Iš turinio aiškėja, kad laiškas rašytas ne vykstančio studijuoti giminaičio tėvui (Vilkyškių mokytojui), bet kitam asmeniui, to būsimo studento giminaičiui, gyvenančiam Encūnuose. [2] mokytojas. [3] gyvenančius Pakalnėje. [4] šiuo žygiu, šįkart. [5] nuliūdinau. [6] bažnytkaimis, laiško autoriaus gyvenamoji vieta. [7] sumelavai, pamelavai. [8] žmoną, ponią. [9] vargšas. [10] sunyko besisielodamas, besigrauždamas. [11] čiulpydamas lūpas. [12] priimamas studentu. [13] kambario, buto. [14] švarko. [15] dailios, gražios. [16] profesorius. [17] menka. [18] pinigine. [19] špaga, kardas. [20] žvakės, šviesos. [21] neišlaikys, neištvers. [22] negalės. [23] studijuodamas, besimokydamas. [24] nusikamuos, nusibaigs. [25] orig. *ja* — klaida. [26] esu linkęs, norėčiau. [27] taukuose, įsnaujoje. [28] visokio. [29] talerių. [30] guldenų, dukatų; auksinių pinigų. [31] paskaitas, mokslus. [32] užsigautų, būtų nepatenkinta. [33] šykštus, perdaug taupus. [34] tuo tarpu. [35] drauge, kartu. [36] Jurgį Adomą Meisnerį. [37] P(ost) S(criptum) — prierašas. [38] smarkiai, labai.

[IŠ EILIUOTOSIOS PRAKALBOS 1755 m. BIBLIJOS LEIDIMUI]

Diewißką maloningą Aplankimą,

Lietuwôs,

ne pakente, ne pagyręs.

Rods tulaſſis wokėtis diddey paſſiputęſis, paſtattydamas zubus, niekinna Lietuwninkus, tar: kas yr' Lietuwninkas? argi Diews ir jo bojąs? todėl jie taip newerti, wos per Kiaulę laikomi. Alle Wardui WIEßpatiês turrim tarti ant Garbês, jį minnėjus wiſſados peikiamoſôs Lietuwôs.

Jiſſai ne palikko ję Pagonû akklû Vulke, bet ir jei praßwiſdino Szwieſa żodzo ſawojo, ir kaipo Popėżninkai arde wiera butinay, czyſtyta jei atdawe ir wėl meiley įteike. Diews patruppino tadda, trupputėlû mażuma: Butent tikt Katgiſma jis bey Gieſmėlû ben kellis dawe jiemus ſutaiſyt, ir meilingay nudallyt; kaip Wißtyczus jis tomi jûs norejo lėſinti. Jis prikėle po Czeſu wieną iß Mokytojû, (Bretkis buwo Wardas jo,) kurſai Knygas Bibelio pėrtaiſe lietuwißkay, mallonėdamas labbay, kad ßittas ßwen-

tas Knygas důtu jiemus i Rankas. Alle brangų Skárbą tą tad' negawo Lietuwa, ar Klebonû tinginys, ar kittokia priežastis kalta yr', kad Knygos tos Drukką tad' nier' mázusios, wos wos Psalmus Dowido Rèzas tad' parupino. Bet ßiam' ßimtamme Czèſe, kurrem' jau be kruttamme, Diewos ſujuddo mallonaus, důdams Knygû jiems apßczaus

DIEVIŠKĄ, MALONINGĄ APLANKYMĄ LIETUVOS NEPAKENTĖ NEPAGYRĘS

. . .Rods tūlasis vokietis,
Didiai pasipūtęsis,
Pastatydamas zūbus[1],
Niekina lietuvninkus —
Tar': „Kas yra lietuvninkas?
Argi dievs ir jo bojąs?"
Todėl jie taip neverti,
Vos per kiaulę[2] laikomi.

Ale vardui viešpaties
Turim tarti ant garbės
Jį minėjus visados
Peikiamosios Lietuvos. . .

Jisai nepaliko ją
Pagonių aklų pulke,
Bet ir jai prašvisdino
Šviesą žodžio savojo
Ir, kaipo popiežninkai
Ardė vierą būtinai[3],
Čystytą jai atdavė[4]
Ir vėl meiliai įteikė.

Dievs patrupino tada
Truputėlių[5] mažumą[6]:
Būtent, tik katgismą[7] jis
Bei giesmelių bent kelis[8]
Davė jiemus sutaisyt[9]
Ir meilingai nudalyt[10].
Kaip vištyčius jis tuomi
Juos norėjo lesinti.

Jis prikėlė po česu[11]
Vieną iš mokytojų
(Bretkis[12] buvo vardas jo),
Kursai knygas bibelio[13]
Pertaisė[14] lietuviškai,
Malonėdamas[15] labai,
Kad šitas šventas knygas
Duotų jiemus į rankas.

Ale brangų skarbą tą
Tad[16] negavo Lietuva:
Ar klebonų tinginys[17]
Ar kitokia priežastis
Kalta yr', kad knygos tos
Druką tad nėr mačiusios.
Vos vos psalmus Dovydo
Rėzas[18] tad parūpino.

Bet šiam šimtame čėse[19],
Kuriam jau bekrutame,
Dievs sujudo maloniau,
Duodams knygų jiems apsčiau. . .

Biblja Tai esti Wiſſas Szwentas Ráſtas . . . Karalaucżuje 1755, 17—18 nenum. pšl.

[1] Lūpas, patempdamas lūpas. [2] kiaule. [3] visai, galutinai. [4] atidave, taip čia apibūdinamas liuteronybės įvedimas. [5] trupinėlių. [6] šiek tiek, truputį. [7] katekizmą; čia kalbama apie M. Mažvydo išleistą 1547 m. pirmąją lietuvišką knygą. [8] kelias. [9] paruošti, sudaryti. [10] pateikti. [11] po kurio laiko. [12] Bretkūnas. [13] bibliją. [14] išvertė. [15] norėdamas, trokšdamas. [16] tada. [17] tingėjimas. [18] Jonas Rėza; čia minimas jo išleistas 1625 m. „Psalteras Dovydo". [19] šimtmetyje, XVIII amžiuje.

ANT SVODBOS[1] ČESTNINGO[2] PONO JURGIO KRISTUPO VILKIO, PAPELKIŲ KLEBONO, SU JUMPROVA[3] KATRYNE RALE, DUKTERIMI ŠIMELPENIGIO, PAPELKIŲ KLEBONO, 1760 M. LIEPOS MĖN. 30 D...

Ar tinka vilkui avį duoti?
Vargu! Potam ją kąstų jis.
Pamačius vilką, reik uliuoti[4]
Ir neprileisti pas avis:
Avates liūbij' ištaškyt[5]
Arba ir būtinai[6] praryt.

Man yr namie čysta[7] avatė,
Kurią užauginau patsai.
Argi aš šitą nabagatę[8]
Įteikčiau jam suėstinai?[9]
Dukčiute miela, ar girdi?
Tu didiai jau saugokisi.

Mano duktė nusišypsojo,
Man mielai atsakydama,
Ką ji, man grumzdžiant[10], padūmojo:
„Vilkatis mūsų gers yra
Kaimyns, valybs[11] ir pakajings[12]
Bei, kaip supratome, širdings.

Nėr vilks jis, kur avis vajoja[13],
Bet Vilkis vardas jo yra;
Geriau jis ant avių daboja,
Ne kad jiems[14] būtų iškada[15].
Juk yr avių ganytojis,
Ak[16] jiems[17] iškados padarys?"

Jei taip, dukčiute, tai žinokis
Ir, kad jį taip labai giri,
Tai jam į pačią pasiduokis[18],
Kaip tu daryti meiliji.

Visai aš šitam dalyke
Paduomi valią savąją[19].

Šventam rašte yra rašyta:
„Avis su vilkais krūvoje
Ir sandoroje[20] bus ganyta".
Tenusiduod ir šiam čėse, —
Tesie[21] tarp jumu[22] visada
Pakajus beigi sandora.

Dievs mielasis į venčiavonę[23]
Telaiko judu maloniai
Ir didę savąją žegnonę[24]
Tenudalija[25] jum dosniai,
Kad būtų jum dviem[26] visados
Visokios dievo dovanos.

Ėryčius Jėzus miels kavoja[27],
Laikydamas juos glėbyje, —
Prieš žvėris jis juos apsaugoja
Su dieviška savo mace.
Taipo judu su meilumu
Tesergti kaip ėryčiu du.

M. Biržiška. Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos. Kaunas, 1931, I kn., 248—249 psl.

---

[1] Vestuvėms. [2] garbingo. [3] mergina, panele. [4] šaukiant vyti, baidyti, ginti. [5] išpiauti, išblaškyti. [6] visai. [7] nekalta, skaisti. [8] vargšelę. [9] kad suėstų. [10] grūmojant, grasinant, rūstaujant. [11] tvarkingas, doras. [12] taikingas, ramus. [13] vejoja, gainioja. [14] turėtų būti *joms*. [15] kad jiems (joms) nebūtų...; o gal taip reikia suprasti: jam maloniau avis saugoti, negu matyti joms daromą žalą. [16] turėtų būti *ar*. [17] joms. [18] tapk jo žmona. [19] duodu savo sutikimą. [20] santaikoje, sutikime. [21] teesie. [22] jūsų. [23] turėtų būti *venčiavonėje* — sutuoktuvėse, santuokoje. [24] palaiminimą. [25] tesuteikia. [26] judviem. [27] saugo, sergsti, globoja.

EPIGRAMOS

EPIGRAMA APIE MAIŠTĄ PILKAINYJE DĖL DVIEJŲ KUNIGŲ 1775[1]

Vilks veda kerdžių pas avis,
Bet avys nor jo atsiginti, —
Husarai tur su šoblėmis[2]
Jam avinyčią[3] atrakinti.

ŠIMELPENIGIO ATSAKYMAS KUNIGUI PILGRIMUI[4] ĮSRUTYJE, BESISKUNDŽIANČIAM, KAD TEN NIEKO NEGALIMA ESĄ GAUTI

Eikšte šen, kas tur ausų[5]
Ir kas nor naujieną tirti[6]:
Tarp pyragų ir pyvų[7]
Pilgrims nor badu numirti!

M. Biržiška. Iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos. Kaunas, 1931, I kn., 250 psl.

---

[1] Spėjama, kad turėtų būti 1755 m., nes tais metais į Pilkainį buvo atkeltas kunigas Teodoras Gabrielius Milkus, kurio gyventojai nenorėjo priimti ir vieša demonstracija ties bažnyčia stengėsi sukliudyti jį įvesdinti. [2] kardais. [3] avidę. [4] Adomas Henrikas Pilgrimas (1702—1757) buvo iš pradžių (1727—1731) Įsruties klebono adjunktas, o nuo 1731 klebonas. [5] ausis. [6] patirti, išgirsti, sužinoti. [7] čia — gėrimų.

KRISTIJONAS DONELAITIS

(1714—1780)

K. Donelaitis — lietuvių literatūros klasikas, grožinės lietuvių literatūros pradininkas, žymiausias XVIII a. lietuvių literatūros kūrėjas, „Metų" poemos ir pasakėčių autorius, savo kūriniuose meniškai pavaizdavęs Rytų Prūsijos lietuvių valstiečių baudžiauninkų, vadinamųjų būrų, gyvenimą.

K. Donelaičio laštai yra susilaukę daugelio leidimų ir lengvai prieinami skaitytojams. Todėl į šią chrestomatiją dedami tik K. Donelaičio „Metų" išlikusių dviejų dalių autografų autentiški tekstai, iš kurių galima geriau pažinti įžymiosios poemos originalo ypatybes (rašybą, kirčiavimą, eilėdarą). Ne visi rašmenys bei kirčio ženklai autografuose gali būti vienodai įskaitomi, ir atskirais atvejais būtų reikalingi platesni jų aptarimai, tačiau, atsižvelgiant į chrestomatijos paskirtį, čia apsiribojama tik pačių svarbiausių dalykų paaiškinimais.

K. Donelaitis kūrė eilėraščių ir vokiečių kalba. Dviejų išlikusių eilėraščių vertimai pateikiami chrestomatijoje. Čia taip pat dedami du K. Donelaičio laiškai, iš kurių vienas, be datos, rašytas lietuvių kalba, buvo skirtas, kaip spėjama, jo bičiuliui Jordanui, o antrasis, rašytas 1777 m. vokiečių kalba, vienam K. Donelaičio pažįstamam mokytojui Kilgiuose.

✲

Pawaſario Linksmybės

Iau Sauléle wėl atkópdămă buddĭnŏ Swieta,
Ir Źiemôs ſzaltôs Truſùs pargráudămă jůkės.
Szalczû Prámonės ſŭ Lĕdaìs ſugaìſztì păgáwo;
Ir puttódam's Snieg's wiſſůr į Niekă păwirto.
Tů Laukùs Oraì drungnì gaiwįdămĭ glóſtė,
Ir Źŏlĕlės wiſſókias iſz Numirrŭſŭ ſzaùkė.
Krúmus[1] ſù Szillaìs wiſſaìs ĭſſĭbuddĭnŏ kéltiſ'
O Laukû Kalnaì ſù Klóneis pàmětė Skrándas

[1] Autoriaus buvo parašyta *Girrės*, bet paskum išbraukta ir viršuje parašyta *Krúmus* (matyt, K. Donelaitis taisydamas neperskaitė visos eilutės ir todėl nesuderino linksnio).

Wiſſlâb, kàs Ruddens Biaurybėj' numirė wèrkdams;
Wiſſlâb, kàs Ežėrė gywéndams pėrźiėmăwójo,
Ar po ſàwŏ Kėrrù pèr Źiemą bùwŏ miėgójęs,
Wiſſlab tů Pulkaìs iſzlindo Wáſărą ſwéikįt'.

Zùrkės ſù Szeſzkaìs iſz ſzálto Páſzăliŏ tráukės.
Wárnos ir Warnaì ſù Szárkôm's irgĭ Pėlėdôm's;
Pėlės ſù Waikaìs, ir Kùrmjei Szillŭmą gyrė.
Muſſės ir Wăbălaì, Ùdaì ſù Kaìměnė Blùſſû,
Mùs jau wárgįt wėl Pulkaìs wiſſùr ſŭſĭrinko,
Ir Ponùs taip, kaip Burùs įgélt' ĭſſĭźójo.
Bėt ir Bittin's iau Szeimyną ſàwŏ păbuddįt',
Ir prie Dárbo ſûſt' bèy ką pelnyt' n'ŭſſĭmiſſzo.
Tů Pulkaì jû pro Plyſziùs iſzlyſtĭ păgáwo,
Ir lakſtydămĭ ſù Birbynems źaiſtĭ prădėjo;
O Woraì Kampůſ' ſėdėdămĭ Werpălŭs áudė,
Irgĭ mėdźót' Tinklùs tylóm's kŏpĭnėdămĭ mézgė.
Bėt ir Méſzkos ir Wilkaì ſzŏkĭnėdămĭ dźaugėſ',
Ir ſuplėſzit' ką tylôms į Págĭrrĭ tráukėſ'

Allė kŏkie Dywaì neywien's iſz diddėlio Pùlko
Werkdams, ar duſáudams mùs lankyt' nė ſŭgryžo;
Nè! nè wèrkt, bėt linksmįtiſ' wiſſì ſŭſĭrinko:
Nės Darbai Źiemôs wiſſùr jau bùwŏ ſŭgaiſzę,
Irgĭ Păwáſărĭs ant wiſſû Laukû păſĭródė.
Tů potâm Păſzăleì wiſſì kribźdėtĭ păgáwo,
Irgĭ, bėſzûkaujant Pulkâms, Oſzimm's păſĭkėlė.
Wien's ſtorày, o kitt's laibày dainůtĭ mŏkėdams,
Ir linksmày lakſtydams ik' Dėbėſiu kŏpĭnėjo;
O kitt's ant Szakku kŏpĭnėdams gárbĭnŏ Dìewą.
Bėt ir Walgiû dėl ſkupû neywien's nėſĭſkùndė.
Rûbai ſzio ir to diddėy jau bùwŏ nŭdillę;
O tûl's lópitą parlėkdam's pàrnėſzė Kůdą,
Ir păſĭſĭótįt' ant Laukû wôs Máźŭmą rádo.
O ſztai ir taipô parwàrgęs niek's nė dėjáwo;
Bėt wiſſì wiſſùr ſŭmĭſzày ſzŏkĭnėdămĭ dźaugės —

Gandras ſù kittais Kaimynais pàrlėkė linksmas,
Ir găſpădóriſzkay ant Kraiko tárſzkĭnŏ Snápą.
Taip bėſĭdźaugiant jâm ſztai jau ir jo Găſpădinnė.
Iſz ſzaltôs Gaſpádôs wėl iſzlindŭſĭ rádoſ',
Ir ſù ſàwŏ Snăpù meilingą ſwéikĭnŏ Draùgą.
Kraiką jie wiſſùr diddey ſudrìſkŭſĭ rádo;
Ogĭ Năms naujùs, uźpérnay tikt bŭdăwótus,
Rádo ant wìſſû Kampû permier' păgădjtus.
Sienas ir Czytùs, ir daug naujìntĕliŭ[1a] Spárû
Wejai ſù Sparnaìs nů Kraiko bùwŏ nŭplêſzę.
Durrys ſù Langais ir Slenksczeis bùwŏ nŭpůlę;
Ogĭ Trŏbà wìſſà wiſſùr iſzkrypŭſĭ ródėſ';

[1a] Originale *naujìntĕliŭ*.

Tódėl tù abbù, kaip reik' tikkriems Găſpădóriams,
Wiſſlâb wėl taiſyt', ir prówit' ſukkŏſi greitay.
Wyr's tůjaùs Źăgărû Bŭdăwónei pàrnĕſzĕ Glėbį;
O Găſpădinnė jo Pûſtynes mandăgeỹ lópė.
Taip potâm abbù daug dirbę bey trŭſinėję,
Walgį ſâw ſŭźwėjót' pàs Kláną nùlėkė greitay,
Ir kelliàs Warlės bey Ruppuiźęs părăgáwę,
Diewui iſz Szirdies wìſſôs wiernay dėkăwójo.
Tù Źmogaù nieking's! mokįkis czė păſīkákįt,
Ir păſīſſótindams gardźiaus n'uźmirſzk ſăwŏ Diewą —
Krúmus ir Girriàs wiſſokios ófzĭnŏ Dainos;
O Laukùs wiſſûr bey Piewas ſkambĭnŏ Garſai.
Gégŭzės ir Strazdai ſŭmĭſzay lakſtydămi źáidė,
Ir Sutwértojį linksmay rykáudămi gyrė.
Krégźdės ſù lengwaìs Sparnais aukſztay păſīkėlė,
Irgĭ bėſzútĭdămos néy Kulkos ſzáudė pėr Órus:
O paſkuy Walgiùs praſtùs bė Prìprowu[2] wálgė,
Ir păſīwálgiuſios pluſzkėjo Páſăką ſàwo.
Gerwin's ik' Dėbėſiû jůdû dywinay kŏpĭnėdams,
Ir néy werkdams irgĭ dėjůdams ſkambĭnă Dangû;
Bèt taì nè Werksmaì, kàd jìs taip ſkambĭnă ſzaukdams,
Nè! jìs nôr păměkyt', kaip Diewo diddė Gălybė,
Ir Paukſztéliu Balſůſ' yr' diddey ſtĕbŭklinga.
Źwirblei ſù Waikaìs Źodźiùs girdėdămi tókius:
Rôds tărė, mûſ' Gimmĭnė taipjau wiſi ſzlówĭnă Diewą —
Bèt Lakſztingălă dâr ikſzôl' kytrey păſīſlėpuſ',
Láuke wìſi ĭkĭ kóźnas bùs ſăwŏ Daìnă păbaigęs.
Tódėl jì paſkiáus kasmét's wìſi pràdėdă ſzúkaut'
Ir Nakties Czeſė, kàd Swiet's jau miegt' įſīgúſztęs,
Sâw wienà Tamſôj' buddėdămă gárbĭnă Diewą —
O iſzauſzus jau, kàd més iſz Pátălŏ kópam',
Kartais buddĭnă mùs, ir múſu linksmĭnă Szirdis.
Ak ſzlowing's Diewė, kaip dywin's tàwŏ Sŭtáikim's!
Kàd més Rudděnĭj' àr Źiemôs Czeſė, păſīſlėpę,
Ir ſŭſīrietę pàs meilingą Kákălį krankiam';
Taì ir tù Paukſztéli miel's pàs mùs nĕſīródai,
Bèt taipjaù kaip més Tamſôj' păſīſlėpŭſī lindai,
Ir măźŭ ſàwŏ glŭpàs Muſſės ſapnůdămă gáudai:
O ſztai, kàd més wėl linkſmì Pàwáſări ſzwencziam',
Ir ſăwŏ Dárbus ant Laukû jau dirbt' păſītaiſom';
Tů ir tù ſăwŏ ſkàmbantį nutwėrŭſī Wamzdį,
Sù wiſſókeis Balſais ir Dainàwĭmů Garſais
Rágĭnį mùs păſīdźiaugt', ir múſu lengwĭnį Dárbus.
Allĕ ſăkyk Gaidél'! dėl ko tù wìſi păſīſlėpuſ'
Ir, kàd pràdėdă témt', ar Náktij, pàděrĭ ſzúkaut'?
Kódėl taip diddey ſlappaiſ' ſù Páſăkă ſáwo?
Iùk Swiet's wìſſas, ar bût' Bûr's, ar Pôn's įſīrėmęs,
Ir Waikai bė Bukſwu, ir krunnėdămi Diedai:

[2] Šis žodis parašytas viršuje išbraukto neįskaitomo žodžio.

Kóżnas ir kiekwien's tăwŏ ſzauną gárbĭnă Dainą,
Kàd tù mums Dywùs linksmû Lakſztìngălŭ cżáuſzki.
Tù Wargónû bey Cimbólû niekĭnĭ Garſą.
Smuìkai tâw ir Kanklys tùr ſù Gėdą nŭtilti,
Kàd rykáudămă tù ſăwŏ ſáldû pàkĕlĭ Balſą,
Ir kinkyt', papłàkt', nŭwăżŭt' iſzbuddĭnĭ Iurgį.

Kàd prieſz Wákără tù păſĭſlėpuſ' pràdědĭ jûktis,
O més daug prĭſĭwargę jau į Pátălă wírſtam';
Tai tù tarp kittû Paukſztéliu, néy Kărăliene,
Wiſſ dailiaus ir ſzlowingiaùs ſăwŏ ſzûktĕrĭ Szûtką.
O kàd kartais Kóbota més tàwŏ pămátom';
Tai tù mùms néy Żwirblis búriſzkas păſĭródai.
Tù Sermėgu póniſzkû puikèy pădărytû,
Ir żuppóniſzkû Turbónû niekĭnĭ Rėdą;
Bèt wiſſ néy Bûrkà praſtày wieſzėdămă cżáuſzki.
Ak! ir tarp Żmonû daugſyk taipjaù nŭſĭdûda,
Kàd ant Swieto ſzio Mainû tikray pădăbójam'.

Dikſas, ans Żôplys, Mieſtè diddey păſĭpútęs,
Ir ſù Rûbais blizganczeis kasdien ĭſſĭrėdęs,
Néy Diewaitis kôks tarp Búrû Skiautŭrę ródo;
O kàd kartais més jo glúpą girdĭmĕ Kalbą,
Tai ir Bûr's tùr ſpjáudit', ir diddey nŭſĭdywit';
Ypăczĕy, kàd Apjékėlis tôks niekĭnă Diewą,
Ir bĕſĭſzypſodams, kaip Pôn's, Glupummą păródo.
Ak! kiekſykiu Krizzas į Wyżàs įſĭnėręs,
Ir ſăwŏ Skrándą búriſzką wieſzėt' ŭſſĭmówęs,
Po praſtù ſăwŏ Stógu néy Lakſztingălă cżáuſzka,
Kàd ſzirdingay jis ſăwŏ Diewą pràdědă gárbint —

Tù, Paukſztéli miel's! nè póniſzkay prĭſĭwálgai.
Riebûs múſ' Lăſzĭnei bey Déſzros tâw nĕ pătinka,
Ir keptû bey wirtû Walgiû múſŭ nĕ nóri.
Tù nè lúbiji Pyragû neigĭ Răgaiſziû,
Irgĭ nĕ wóżiji gardżiáuſio Gėrĭmŏ Pónû;
Bèt, păſĭſótĭnŭſi praſtày, tikt Wándĕnio trókſzti.
Tikt n'uźmirſzk Gaidau! perdaug giedódămă Wálgit'.
Imk draſà, nè czėdik, kàs mums birbĭnă Gálwas.
Wálgik ſâw tweikà, kàd nóri, Wábălą márgą!
Wálgik Grikwăbălius, Muſſęs ir dywĭną Żógą!
Wálgik Skrùzdėlęs, ir ju nègimmŭſią Weiſlę;
Bèt ir mûſ' pămĭnėk į múſû Girrę părėjuſ',
Kàd dainůdămă dâr ilgiaùs ſăwŏ Wáſără ſzwéſi,
Ir: Iurgùtt', kinkyk, paplàk, nŭwăżůk păſăkyſi —

Tù nieking's Zmogaù! mokykis czè păſĭkákint',
Kàd tâw kartais trópijaſ' ſkupày prĭſĭwálgit'.
I Paukſzczùs żurėk! wien's práſtą Kirmĭną kramto,
O kitſai, ſtokódams[3] Grúdo, gnybă Żčlélę.
Iùk ir jie kasmét's, mùs atlankyt' ſŭkĕláwę.

[3] Tarp žodžių *kitſai*, *ſtokódams* viršuje buvo parašyta ***gardaus***, bet paskum vėl išbraukta (jei šis žodis būtų paliktas, eilutė turėtų 7 pėdas).

Kúdą wiſſ ir álkſtantį Pawáſărį randa;
O wey tódėl tikt neywien's nĭekădos nĕſĭſkundzia.
Tâw, Źmogaù! miel's Diew's daugiù daugiaus dŏwănojo;
O tù dâr nurnì, kàd, kartais álkăną̆ Dieną,
Ar ſkupùs Czeſùs ſuláukęs, Szuppĭnį̆ grámdai? –

Taip ſŭmĭſzay bĕſĭjůkiant, ſztai Uźimm's păſĭkėlė
Ir tůjaus Errélis rėkaudams păſĭróde.
Ticz tărĕ jis, Pulkaì ſŭſĭrìnkę liaukĭtės óſzti,
Ir tikray klauſykit', ką més jùms păſăkyſim'.
Sztai tůjaus wiſſì Pulkaì girdėdămĭ Szaukſmą,
Iſz wiſſû Păſzăliu ſŭſĭlėkę jâm păſĭródė:
Sztai més júſ' Tarnai! ką wéliſ' júſŭ Mălóne?
Més, ătſĭliepdams jiems Errélis, nórĭmĕ tárdit',
Kaip jŭſŭ Myliſta Źiemôs Bėdôj' ĭſſĭlaikėt'.
Ar priſtókôt' ko? àr kàs tarp júſŭ păgaiſzo?
Raſſĭ ką̆ Széſzkas ar baiſingă Pĕlėdă ſŭdráſkė,
Màźŭ ką̆ Wánag's, âr Kiaunė kŏpĭnėdămă ſmáugė,
Màźŭ ką̆ Néprĭĕtĕlus źmogùs mums nùmŭſzĕ ſzáudams;
Ár kytrey, néy kôks Klaſtórius, gywą̆ păkórė,
O paſkuy prĭſĭėſt' Skaurádôj' iſzkĕpĕ Biedźų.

Taip Erréliui kláuſiant', ir aſztrey tĭrĭnėjant,
Gandras ant ſăwŏ Lízdo, néy kôks Pôn's ĭſſĭplėtęs,
Bey bĕſĭklónodams wiſſ, ir linkſmay ſzŏkĭnėdams:
„Diews, tărĕ, Swietą ſzį ſutwérdams ir bŭdăwódams
„Daugel Túkſtanczu gywû Sutwerĭmŭ léido,
„Ir koźnâm ſăwŏ Walgį, bey Gywátą̆ păſkyrė;
„Iùk wiſſùr, kùr źurim' tikt, Dywai păſĭródo.
„Pulką ſzį Sutwértojis į Wándĕnį̆ ſuntė;
„O annâm ant Orû plaùkt' Sparnùs dŏwănójo.
„Daug gywû Daiktû po Médźeis Girrĕſĕ ſlápoſ';
„O kiek ant Laukû linsmay[3a] pleſdéndămĭ lákſto,
„Ar pàs Źmones ant Kiemû czypſėdămĭ burzda!
„O wey kóźną Diew's wiſſ ſù Păſĭmėgĭmŭ ſótin'.

„Kartais trópijaſ' ſuláukt' ir álkăną̆ Dieną,
„Kàd wiſſùr perdaug Baiſybės Dárgănŭ téſzka,
„Ar kàd dėl Źmogaus Griekû Diew's wárgĭnă Swietą.
„Néprĭetĕlis Źmogùs daugſyk mùs gandĭnă ſzáudam's,
„Irgĭ Bĭczulliû bey Genczu mùms nùmŭſză daugel.
„Kartais nů Waikû meilingųs atſkĭrrĭa Tėwus
„Ar̆ aukſztay kŏpĭnėdams Paukſzczû pàwăgiă Weiſlę.
„Sykeis Wargſtantiems, néy kôks Gĕrădėjas,
„Grúdųs Patworij' barſtydams rágĭnă wálgit':
„O ſztai, kàd tarp múſu kàs ką lèſt' păſĭdráſin
„Sù Tinklais glupiems Draugâms Iſzkádą̆ pădáro;
„Ar̆ ſù prówita Puczkà tikt mùſză tĭkt mùſza –

„Ir tarp Paukſzczû rôds tûl's kytras randăſĭ Sukczus
„Kùrs, gardzey prĭſĭėſt', ſlaptôm's ſăwŏ nùmŭſză Draugą.

[3a] Turėtų būti *linksmay*.

„Wánag's, ans Klaſtórius, ir Pelėdà jõ Dumczus,
„Ir Warnài ſù Wárnom's, ir jû Draugãlã Szárka,
„Daug kasmét's, kaip źinnôm', iſzgaiſzinnã Năbágû;
„Bèt tokſaì Razbáininк's dâr tàrp múſ' nĕſĭrádo,
„Kaip Źmogùs tûl's yr', kàd jìs ſmãgŭráut' ĭſſĭžója.

Saip bĕſĭpáſăkõjant, Dywû Dywaì păſĭdáre.
Balſas, néy Nuſkęſtanczo ſuſzukkõ nĕſzwánkey,
Ir wiſſ gélbėkit, ak! gélbėkit' pădŭſėjo.
Tů wiſſì Pulkaì to Garſo taip nŭſĭgando,
Kàd ir pàts Errélis jau kribźdėtĭ nėdryſo;
Tikt Szikſznóſparnis dâr wien's ſù pilkã Pėlėda,
Iſz biaurû Păſzăliû pămăźi păſĭdráſĭnõ lyſti,
Ir tikràу tĭrĭnėt' kôks Strókas tén nŭſĭtikko.

Sztai wien's Pón's puikey redyt's (tikt Gėdã ſăkyti)
Miſlik tikt, aukſzczáuſû Pónû wiens prĭſĭėdęs,
Ir wiſſókiû Rinczwyniû ſwĕtĭmû prĭſĭkóſzęs,
Wólojôſ' ant Áflôs ir prăſĭkéidams[4] rėkė:
Nės jis Wélnus, ir Welnúkſzczû Kaimĕnę wiſſą,
Diewą bluznidams, taip baiſey ſzauktĭ păgáwo,
Kàd wiſſà Peklà dėl to nŭſĭgandŭſĭ rûko,
Irgĭ Bĕdugnei jôs bey Pámotos prăſĭwėrė.
Źinnôm' juk wiſſì, kaip Pónai kéikdămĭ rėkia;
Bèt ir Bûrai jau nů jû mokìnnăſĭ rėkaut'

Kàs tâw Biedźau! kenk', Szikſznóſparnis tĭrĭnėdams,
Irgĭ nŭſkúſdams Póną tą păſĭdráſĭnõ kláuſti?
Ar Gumbù ſergì perdaugel Kábĭăr ėdęs?
Màzŭ Pĕczénkos wėl iſz Pilwo werźiăſĭ laùkan?
Iùk ir tàwõ Tĕtėn's, uźpérnay taip prĭſĭėdęs,
Sù ſăwõ Puſbroleis, kaip tù, pilwůdămĭ ſirgo,
Ik paſkiáus jie pérplyſzo ir nùmĭrrĕ baiſey.

Sztai Didpilwis ſzittas, tą Graudénĭmą jauſdams,
Dâr daugiaùs iſzputto ir durnůtĭ prădėjo:
Nės jis tů Plaukû nů Kiauſzės nùpĕſzĕ Plůſztus;
O paſkuy Barzdôs nù Smákro Puſſĕ nŭplėſzė,
Ir ſŭ Năgais kumpaìs ſăwõ Wéidą wìſſą ſŭdráſkė.
Bèt dâr tai nĕ gănà: jis wiſſ Pĭnnĭgu graibydams,
Ir bĕſĭſpárdidams ſù Walgeis parmĕtĕ Stálą;
Taip, kàd Szunnys iſz wiſſû Păſzăliû ſŭſĭbėgę,
Póniſzkus Walgiùs ir brángus Wirrălŭs ėdė.
Bèt ir to nĕ gănà; jis ėmęs diddĕlĭ Peilį[4a]
Gérklę ſù Stemplè jau pérpiaut iſztiĕſĕ Ranka.
Czè Szikſznóſparnio Szirdìs taipo nŭſĭgando,
Kàd ſzikſzninnei jo Sparnaì jau lėkt' ñ'igălėjo;
Allĕ Pėlėdpalaike, del to ſmertnay nŭſĭminnuſ'
Wėl atpencz tůjaùs į Náma ſàwõ ſŭgryzo;
Ir Naujienas tàs bey tóki dywĭnã Trúſa

[1] Turėtų būti *prăſĭkėikdams*.
[4a] buvo parašyta *Peilį diddĕlĭ emęs*, o paskum žodžių tvarka pakeista, viršuje skaitmenimis jų eilę pažymint.

Kàd Oraì piktì, kàsnakt's dâr pràněſzǎ Swietui,
Ir dèl to Źmogaus Tamſôj' duſáudǎmǎ werkia —

Ak! tǎrě Lauras rymodam's ant ſtrippĭniŏ ſàwo,
Wiſſ Niekaì, kàd tûl's Źoplys ſù Blebběriŭ wápa,
Bûk Pillónys wiſſ linksmày kasdien' prĭſĭwálgą,
Ir Mieſczónys bè Wargû Mieſtè ſzŏkĭnėję:
Nės tókie Źoplei Buttùs pǎmǎtydami márgus,
Ir Karrietas blizganczias gìrdėdǎmĭ trinkant,
Miſlija, kàd kóźnas Pônas puikey ĭſſĭrėdęs
Néy kaip Angelas Danguj' kasdien' pǎſĭlinksmin'.
Ak Gaidaù! lietùwiſzki kytrì Pĭlŏſópai
Taip glupày nè zaunija, kàd Szuppĭnĭ ſzuttin';
Ar, kàd jie wieſzėt' naujàs Wyźàs prǎſĭmáno —

Iùk tikt wien's Glupùmm's, kàd Milkus Káſpǎrŏ Tarnas[5]
Póniſzkay pǎſĭródidam's koźnâm pǎſĭturſin',
Ir Burùs praſtùs per Kiaulu Iówǎlą̆[6] laiko.
Tù Nenáudėli! dėl ko taip ìſzkělĭ Nóſį?
Ar jau uźmirſzai, kaip Pérnay Pieměnŭ búdams,
Ôſzkas ir Kiaulès glupàs pàs Blebběrĭ ſzėrei,
Ir ſù Wyźom's, kaip glûp's Waik's į Baudźǎwǎ tráukeiſ?
Ar něźĭnnaì, kaip Priczkus, kàd akkėt' ně nŏrėjei,
Sù Bŏtǎgù, kaip Szulcui reik', tǎwŏ Strėngǎlĭ dróźė?
Tikt ǎtſĭmįk, kiekſyk tǎwŏ Tėw's Sŏpǎgùs ſŭwĭnėdams,
Sù Kurpálium' tâw per rambę Nuggǎrą̆ ſieke;
O Momà ſŭ Rǎźù ſùpykuſ' mùſzě pěr Auſį.
Ogĭ dǎbàr jau kaip Ponátis Skiaùtŭrę̆ ródai,
Ir grumzdì, kàd kartais Bûr's pro Szálĭ wǎźůdams,
Ir tǎwŏ Kárdą ſù naujù Dirźù pǎmǎtydam's,
Nè tůjaus, kàd tù liepì Keppurrę̆ nŭmáuja,
Ir, kaip nóri tù, jiſſaì nè nôr pǎſĭklónot'.

Snargliau! eik pirmà mokykis Kákǎlĭ ſzildit',
Ir ſǎwŏ Póno ſùteptus Sŏpǎgùs nuſzlůſtit'.
Iùk zinnaì, kaip jis tǎwě dár per Drimělĭ laiko,
Irgĭ nŭpliekdams ſù Lazdà tǎwŏ Nuggǎrǎ ſkalbja.
Wey Kappė bey Tė, kaip reik', dâr kôſzt ně prĭmókai!
Eik ŭſſĭmáuk Wyźàs, eik wėl pàs Blebběrĭ ſlúzit'!
Tikt girdėk, kaip Kiaulės jo, bey álkǎnŏs Óſzkos,
Graudźey pro Pliſziùs źurėdǎmŏs Eděſiů rėkia.
Kâm[7] iſzbėgai taip, prastójęs Kaiměnę̆ Kiaulu?
Ar ně gǎwaì, ko reik', kasdien' iſz Blebběriŏ Rankû?
Ar reikėjo tâw ben ſyk' iſzgįt' ně prĭwálgius?
Tikt ǎtſĭmyk, kaip jis tǎwě nůgą prìěmě ſlúźit':
Ir kiek Uttėlu jis tâw kasdien nŭſzŭkáwo

---

[5] Buvo parašyta *kàd Káſpǎrŏ Blebberis Tarnas*, paskum *Blebberis* išbrauktas, viršuje parašyta *Milkus* ir pakeista žodžių tvarka, skaitmenimis jų eilę pažymint.

[6] *Iówǎlą̆* ryškiai pabraukta (gal autorius manė taisyti?) ir paraštėje padėtas brūkšnys.

[7] prieš šį žodį eilutės pradžioje buvo dar parašyta *Smirde!* bet paskum išbraukta (pasidarė 7 pėdų eilutė).

Ik' iſzmókai jo penkiàs kiaulès ſũrõkûti;
O paſkùy kiek wargo jis ir Áſzărũ werkė,
Ik' jo dáglą Puſkuilį[8] ſù Penkiătă kiaulu
Pro Wartùs iſzguit dryſai, kàd iſzgĭnė̃ Kerdźus.
Ogĭ dăbàr Źopli jau gėdies Blebbĕriõ Námo,
Ir jo wiezlibą bey wertą niekĭnĭ Wardą?
Ticz tiktay Ponât! măźũ wėl tèks Zingĭnė̃ źengti,
Ir, kàd Diew's kõrăwôs, dâr werkdàms Ubbăgăis eiſi.

Rôds, tărė̃ Priczkus[9], jáun's Źmogùs durnày dũkĭnėdams
Néy Sidábras gyw's Stiklè mudrèy ſzõkĭnėja,
Ir perdaug durnûdams ſâw Iſzkádą̃ pădáro.
Iùk ir més wiſſì, glupì dâr búdămĭ Snarglei,
Daùg wiſſókiû Niekniekiû glupû prăſĭmánėm.
Més Waikaì ant Uliczu Kruwôm's ſũſĭbėgę̃,
Lóſzôm', ir durnùs Sztukkùs, kaip Kúdĭkĕi taiſėm'.
Czė wien's Pùlk's ſâw Zirgus iſz Lazdu păſĭdáręs,
Ir glupày ſkraidydams ant Purwû ſzõkĭnėjo,
O kitſaì Bõtăgùs ſâw iſz Plauſzû nũſĭſukkęs,
Páuſzkėjo bè Kélnu ſzén ir tén bĕgĭnėdams;
Bèt Mergaites, páczos dâr prĭwălydămõs Aukliu,
Iaù iſz Lópû márgas ſâw Lėlès mădăráwo,
Ir aukůdămõs ant Alkúnu gárbĭnõ Bóſtrą.
Zinnôm jùk kaip Waikeſczei ſăwõ Wáſărą̃ ſzwenczia.
Pònifzkì Waikaì ſù bûriſzkais ſũſĭſėdę̃,
Kartais bróliſzkay Purwùs krapſztydămĭ źópſo,
Ir taip wiens kaip kitt's Niekùs bè Rázŭmõ plûſta;
Iùk ir Pónû Waikeſczei taipjaù per Subbĭnę̃ gáuna,
Kàd jie, kaip kittì Waikaì, į Pátălă méża —

Anday aſz ſù Grómatá ſûſt's pas Káſpără bėgau,
Ir pàs jo Wartùs naujùs Keppurrę̃ nŭwóźęs,
Láukiau, ik Tarnaì mân Pónui lieps păſĭródit'.
Sztai zúriù, wiĕnă Póba wiſſ lekkůdămă bėga.
Grytă! tăriau, kas kenk, kâm bėgi taip ĭſſĭźójuſ'?
Ak! tărė̃ ji kytrey: Ponátis múſ' mălõningas —
Taip iſztariŭſĭ jì tůjaus pàs Uppę̃ nŭſzóko,
Ir jo prìderktas Bukſwàs ſù Kultŭwė̃ ſkalbė.
Aſz bĕſĭgėdėdams iſzwydau Krizzą̃ bėkumpſant:
Waikė̃! tăriau, ką̃ miſliji toktai pămătydams?
Ar nè múſŭ Źõplei taipjau ſzõkĭnėdămĭ dáro? –

Bûrkos ſàwõ Lėlès glupàs ſù Skrándgăliŭ rėdo,
Ir ſuwýſtitas į tamſû Paſzălį̃ kiſza;
Iùk źinnai kaip Bûrai Weiſlę̃ ſàwõ kăwója.
Allė̃ Źŭpónės ſàwõ Lėlès margay dăbĭnėtas,
Ant ſzilkû Pėrynu wiſſ į Pátălą̃ guldo.
O wey ir jû Lėles, kàd jôms kàs păſĭdáro,
Lyg' taipo, kaip ir muſiſzkės klykiă nĕſzwánkey.

---

[8] Buvo parašyta *Puſkuilį dáglą*, o paskum žodžių tvarka pakeista.
[9] buvo parašyta *Lauras*, paskum išbraukta ir viršuje įrašyta *Priczkus*.

Bèt jau taip wiſſùr, kôl' Swietè Kúdlkěi aúgo,
Wargt' ir werkt' Waikû pirmjáuſas bùwŏ Rěméſtas.
Dâr neywien's ikſzôl' n'uźáugo wiſſ běſſjûkdams;
Ir iſz Lópſzio dâr neywien's n'iſzkópŏ nè werkęs.

Wey źurėkim' tikt! jau wèl, ſŭ Pădėjĭmŭ Diewo,
Wáſărą ſù ſziltôm's Dienélem's jaucząmě gryſztant.
Wey! kaip Źémė jau ſăwŏ nůgą Nuggărą rėdo,
Ir kaip kóznas Daikt's atgydams pràdėdă dźaugtiſ'
Ant! Paukſztélei po Dangùm', Pulkaìs ſŭſſĭlėkę,
Linksmĭnăſ', ir ſŭmĭſzày wiſſùr ſkraidydămĭ jůkiaſ';
O kellì tarp jû Pautùs rokůdămĭ déda.
Allě pălaukit' tikt, ĭkĭ Pautai júſŭ pădėti,
Czypſės, ir potâm dâr jùs uźáugdămĭ kwárſzys,
Ir uź Próce jùms menkày dėkăwôs iſzlėkę —
Taigĭ mătaì, taip Paukſzczams, taip ir mùms păſſĭdáro;
Irgĭ bė Wargo bût' ne gâl neywien's ſzĭmė Swiete.

Iùk ir més dâr A., B, C. nė mŏkėdămĭ czáuſzkėt',
Daug Wargû bey Strókû Tėwams ſàwŏ pădárėm'
Ik' bėgĭnėt' iſzmókôm', ir ką źáiſt' prăſſĭmánėm'.
O wey! kaip kiek Iſzminties uźáugdămĭ gáwôm',
Ir Darbélei ſù Wargéleis jau prăſſĭdėjo;
Sztaì tů Źirgai ſù Lėlėm's į Szúdą păwirto.
Ak iſztieſ'! kittà Prowà, kàd Pieměnio Skrándą,
Iaù ŭſſĭmówęs Ózkąs ir Kiaulès wărĭnėji;
Ar, kàd Dárgănă ſù Lytùm' plùk Nuggără prauſia.
Ey paſkuy, kàd jau Akkėczias reik' ſėkĭnėti,
Ar, kàd Márgis ſù Laukiù nè nôr rėplĭnėti;
Miſlyk tikt! Kôktù Duſzélei czè păſſĭdáro.
Ypăczěy, kàd potâm jau gywos randăſĭ Lėlės,
Ir Nenáudėlės dėl Niekû kwárfzĭnă Gálwas.
Iùk źinnai kaip yr', kàd Pulk's Lėlu păſſĭdáro —

Ak Adom! Tù pirm's Źmogaù iſzdykůſŏ Swieto.
Ţù ſù ſàwŏ Iėwà Sodè Pawáſărĭ ſzwęſdams,
Ir Gėrybęs uźdrauſtas ſlaptôms părăgáudams,
Sâw ir mùms Năbăgėliams daug pădărei Wargėlių.
Diew's tăwė kólodams ir Źémę wiſſă prăkéidams,[10].
Dėl Raſpuſtôs tôs iſz Rójaus iſzmėtė laukan,
Ir ſù Rúpeſſczeis tăwŏ Důną paliėpė wálgit'.
Taip potam tù Biedzau ſù Iewà ſăwŏ Móte,
Iſzrėdyt's ſù Káileis per Laukùs bėgĭnėjei;
Ar Tamſój' păſſĭſlėpt' į Krúmus kùr nůſſĭtráukei.
Źinnôm' jùk ir més kôktù, kàd kaip nůſſĭdėję,
Slápomės, ar kartais ſzén ir tén bėgĭnėjam'

Tâw Tėtát' garbing's! pirmykſzczos tąwŏ Lėlátes
Daug Dywû, bey daug nė rėgėtû Sztukkŭ pădárė.
Ik potâm iſz tû Lėlu Pulkaì prăſſĭdėjo,
Ir kaip múſŭ Źŏplei tăwŏ biedną kwárfzĭnŏ Gáiwą.

[10] Turėtų būti *prăkéikdams*.

Tù ſù ſàwŏ Iĕwà jùk dâr ne bùwŏtă bandę[10a],
Kaip jŭſŭ Weiſlês Pùlk's ant Swieto ſzio prăſiplátys.
Ir kiek Wargo jùms jiſſai pădărys uźáugdams.
Allĕ ką̆ mìſlijo Iėwutte tàwŏ Păczutte,
Kaip jos pirmas Waik's uźgimmęs klyktĭ păgáwo,
Ar kaip pirmaſyk' jì jâm Paſtùrgălį̆ ſzlůſtė,
Ir praſtày ſuwyſtijùſ', į[11] Páſzălį̆ kiſzo.
Allĕ, źĕlėk Diewè! kiek Dźaugſmo juddŭ ſŭláukėt',
Kaip ſŭſiwaidijęs ant Lauko jummă Sŭnélis,
Bárėſ' rúſtaudams, ir Brólis nùmŭſzĕ Brólį?
Ak Adôm! tù pérźengdams Priſákimă Diewo,
Sâw ir mùms pădăreì Wargŭs ir diddĕlę̆ Bėda.
Iùk ir més, kaip tù, ſzimę̆ Swiete wôs păſiródôm',
Sztai tů Bėdos iſz wiſſû Păſzăliû ſŭſibėga,
Ir nů Lópſzo mùs ik' Grábo pérſėkinėja.
Allĕ ką̆ gálim' weikt'? pakôl' ſzimĕ kruttămĕ Swiete,
Turrim' jau wiſſaip, kaip taiko Diew's, păſikákįt'.
Iùk nè wiſſ reik' wàrgt', ir tókios randăſi Dienos;
Kàd priſiwargę daug, ſzirdingay wèl păſidźaugiam.

Ant Źiemos Smarkumm's tu Szalczeis wèl păſibaidė,
Ir ilgû Nakczû Tamſybės jau nŭſitrumpin',
Wey, Saulėlė, tikt źurėk! atkópdămă greitay,
Brinkĭnă jau Laukùs, ir Źólę rągĭnă kéltis;
Wey! nè daugio reik's, tů wèl Kwietkàs păſidárę,
Uſtiſim', ir garbįſim' Pawáſărį márgą.
Bèt ir jûs Darbaì mùs wèl uźnikſitė dówit',
Kàd turrėſim ſù Wargais į Baudzăwą̆ tráuktis.
Ak! kiek Trúſo reik's, ik' į Skunės ſŭgăbęſim,
Kas ant Aukſzto dâr, àr Klėtij' gullĭ bė Diego;
Ir kiek dâr pălŭkėt' reikės, ĭkĭ Szuppĭnį̆ wirſim' –

Nùgi dăbàr, į diewiſzką̆ źurėdămĭ Ranką̆,
Iuddįkĭmės pămăźi, nůlătay nŭſitwért' ſăwŏ Dárbus,
Ir nĕ păbúgkim', kàd iſzgirſim' Dárgănăs úźiant,
Aŕ, kàd Órai mùs daugſyk wiſſókĭ nŭgandys!
Skubbįkĭmės eimè nŭgămykim' Reikălą̆ kóźną̆!
Órei Źagru reik's, Pallyczu beygĭ Nŏrágu;
O Akkėczoms reik's Nĕgĕliu, bey bingŭſŭ kuinû.
Źinnôm' jùk, ką̆ Iáuczei mùms rėplódămĭ riekia.
Kuinai tùr, kàd liepjam' jiems, ſkraidydămĭ truppįt'

Rôds, tărĕ Slunkius, wèl benſyk ſŭ Pădėjimu Diewo
Iſzmiegot' ir Sanărĭus atgaiwytĭ gălėjôm'.
Ak! kiekſyk' aſz Rúpeſcźiû wiſſû nĕ mĭnėdams,
Iſztĭſăs, ir uzklôt's krankiau pàs Kákălį̆ ſziltą̆.
Ak! kàd bût' ilgiaùs Źiemà pàs mùs păſilikkuſ'
Ir, kàd wiſſ miegôt' mums bútu Swietĕ păſkirta.

[10a] Vietoje šio žodžio buvo pradžioje parašyta *mátę*.
[11] po *į* buvo dar parašyta *kókį*, bet paskum išbraukta.

Ogĭ dăbàr, źėlėk Diewè! jau Wáſără randaſ',
Ir Darbû Naſztàs nŭſĭtwért' wėl rágĭnă rengtiſ'.
Ak! mân Áſzărŏs į Akkìs jau pràdėdă tráuktiſ';
O măno Mótė (źinnôt' jùk kôks Mótĕrŭ Búdas)
Wiſſ ſŭſĭraukuſ', ir Rankàs graźydămă werkia.
Aſz waitódams wiſſ ir tókią Bėdă mătydams:
Ak! Moczuttė tăriu, benſyk ir werkŭſĭ liaukis,
Iùk dâr Czėſo yr' ir més atlikſĭmė Dárbus.
Źinnôm' jùk, kàd Rátas ſén's pămăźi bĕſĭſukdams,
Tą daugſyk' apgáuna, kùrs wiſi rittăſi ſzókdams;
O kiekſyk' ſutrûksta jis permier' bĕſĭſukdams!
Kuinas taipojau rambôk's wiſſ Źingĭnĕ źergdams,
Kartais dâr toliaùs uźdėtą nunĕſză Náſzta,
Kaip tûl's Źirg's durnůdams ir pieſtù ſzŏkĭnėdams:
O kiekſykiu dâr Iſzkáda ſâw păſĭdáro. —
Ant! Smălĭnink's ſaikėt' ir iſzpardůt' ſăwŏ Smálą,
Per Kiemùs pămăźi wăźĭnedams, kirkĭnă Rátą,
O tiktày nŭſĭpelno jis ſâw Pinnĭgą greczną.
Kàs iſz to, kàd Bûras tûl's perdaug bĕgĭnėdams,
Ir permier' bĕſĭrúpįdams ſăwŏ ſunkĭnă Szirdį!

Tėw's măno Kubbas, taip glupay, kôl gyw's, nĕ pădáre,
O ir jo Tėw's Stépas taip gywént' nĕ mŏkinno.
„Waikai! rekdăwŏ jis ant Demblio girt's ĭſſĭtieſęs,
„Ir ſŭ Źăkù praſtù kaip práſtas Bûr's ŭſſĭklójęs,
„Waikai! ſzùkſztu jums naujùs Niekùs prămănyti,
„Taip gywénkit', kaip més Tėwai júſŭ gỹwénôm'.
„Wiſſ protingay, wiſſ pămăźi nŭſĭtwérkĭtĕ Dárbus.
„Czėdĭkĭtės kytrèy jaunì dâr búdămĭ Klápais,
„Kàd dâr ir Sĕnĭſtà ką ràſ' atſzókdămă karta —
Tûs Źŏděliùs ſăwŏ Tėwo aſz tikray nŭſĭtwėriau,
Ir, kôl gyw's kruttėſu, jû kasdien' pămĭnėſu —

Tàs durnàs Kalbàs wiſſĭ girdėdămi Búrai,
Gėdėjos; bèt Priczkus jâm draſà păſăkydams:
Eik tărė Szúdwabăli! kùr Szúdwăbălei păſĭlinksmin.
Iùk tù jau ſù ſăwŏ Nămais, kasmét's ſzŭdĭnėdams,
Sâw ir mùms Lietuw'ninkams pădărei daug Gėdôs.
Aſz, kàd mân ſkwierůt' Pôns Amtsrôt's Urdėlį ſuntė,
Tâw, źinnai, daugſyk taipo per Nuggărą droźiau,
Kàd iſz Skrándôs tàwŏ ſĕnôs Sklypai păſĭdáre.
O kiekſyk tăwĕ Wákmiſtras kŏnĕ wiſſă nŭluppo,
Ir tù ráiſzėdams wôs wôs į Baudźăwă tráukeis.
Népriĕtĕliau! tù lėbaudams, ir wiſi ĭmăgŭráudams,
Lauką ſù Tworôms ir Námą wiſſą ſŭėdei;
O dâr ir ſăwŏ Waikeſczus păgădit' nĕſĭgėdi?

Bèt jûs wieźlibi kaimynai, jûs Găſpădórei
Sù grecznôm's Găſpădinnėm's, mùms nè reik' nŭſĭgėdėt,
Kàd més búriſzkus jaù wėl nŭſĭtwérdămĭ Dárbus,

Mėſzlus rauſim' ir Laukùs jdirbdămì wargſim',
Iùk ir pirmas Swìet's, Szwentybę ſàwŏ prăpuldęs,
Sù Darbais ir Rúpeſczeis ſăwŏ pléſzkĭnŏ Půdą:
Nès bè Trúſo Diew's mùs iſzmaitýt' ně ząddėjo,
O tingėdămì wiſſ, ir ſnáuſdămì Swietė ně tinkam'.
Kàd Skilwys iſzálkęs nôr gardzey păſſĭlinksmjt';
Tai pirmà tùr wiſſas Kûn's wiernay păſſĭpurtit'.

Taigĭ nŭtwérkim' jau kiekwien's ſăwŏ Iáutį,
Ir iſzrėdę jį, kaip reik', klauſyt' pămŏkykim':
Nės ką Ziemą jis yra Staldè ſŭdŭmójęs,
Tùr wiſſiems păſăkyt', kàd wėl jau Wáſărą gryſzta.
Tù Źopli Merczukk! dėl ko jûkies ĭſſĭſziepęs?
Ar tai Iůk's, kàd Búrai tùr į Baudźăwą rengtiſ'?
Tù dâr nè bandeì kôktù, kàd ſténgiăſĭ Márgis,
Ar nŭſſĭminnęs Źális tikt wôs wôs rĕplĭnėja.
Tikt bandyk, koktù, kàd Amtmon's pràdĕdă rėkaut',
Ir nèſwietiſzkay prăſſĭkéikdams Iltĭnį griezia.

Tù Nenáudeli Puky! taipjaù ſŭſſĭmiſlik,
Kàd tăwĕ Lauras ârtĭ nŭſûs ant Káſpărŏ Réczlu.
Tù kasmét's jùk néy Razbáinink's wárgĭnĭ Iáuczus,
Ir, néy kôks Luppìkk's Galwìjį kánkĭnĭ biedną.
Tikt baiſù źurėt', kàd Kerdzus iſzgĕnă Bandą:[11a]
Ir tăwŏ Iáuczei pro Wartùs waitódămì źergia
Nės czè Biedźus wien's wôs wieną pàněſzà Rágą,

O kitts tén Udĕgôs ne tékęs wôs rĕplĭnėja.
Anday Wákmiſtras, pàs mùs ſkwierůt' ătſĭbáſtęs,
Kláuſė kólodams, kàs Biedźams tiems nŭſĭtikko:
Aki tărĕ Paikźentis, Pukys jůs taip păgădinno.
Ak! tù Népriĕtĕliau, ką dirbi, bèn ſŭſĭpraſkie,
Ar tù jaù wiſſáy pădŭkai taipo bĕgĭwéndams?
Miſlik tikt kôktù tâw bútu, kàd tăwŏ Márgis,
Prie Galwôs tăwĕ twérdams Źagrę wilktĭ prĭwerſtu;
O paſkùy tăwĕ wiſſą, jau ſmertnày nŭſtĕkénęs,
Sù Szaudû Kuliù, kaip Iáutį ſzértĭ păgáutu,
Ir Mĕſſĭninkui Spránda tàwŏ nŭſůkt' nŭgăbéntu.
Miſlik tikt kôktù tâw bútu, kàd păſſĭkinkęs,
Néy kôks Iáutis, wilkt' turrėtumbey ſăwŏ Zágrę —
Taigĭ Źmŏgaù dĕkăwôk uź taì kasdien', ſăwŏ Diewui,
Kàd tăwŏ Laukis ſù Dwiliù tâw pàdĕdă dirbti,
Ir kàd Kuinai tâw akkėdămì źengt' nĕſſĭſténgia.

Twérk prĭ Răgû, kiſzk į Kulbóką Tinginį Źálį,
Baůſk jį, kàd klauſyt' ně nŏrės, ir tâw păſſĭprieſzys.
Tùr klauſyt', jùk tâm jiſſaì tăwŏ Páſzărą kramtė,
Ir iſztróſzkęs iſz tăwŏ Prúdo Wándėnį gėrė.
Tikt ſaugókis, kàd nè pàts, bè Reikălŏ muſzdams,
Sù glupaìs ſăwŏ Iáuczeis į Galwijį păwirſi.
Iùk źinnaì kaip Biedźus tôks uź Páſzărą menką,
Tâw, kàd jâm grumzdì, păſſĭlenkęs Uźźągrĭ welka;

[11a] Ši eilutė įrašyta paraštėje.

Taip, kàd jâm daugſyk ſeilėdams jo Liėźůwėlis,
Iſz karſztû Naſrû nėy Blėkas kábă nů Zúbû —

Iáutis, kaip girdì, ſâw wargdams Páſzărą pelno[s?],
O ir tą daugſyk, kàd ſkúpas randăſi Czėſas,
Sù Maldėlėms, ir kŏnĕ werkdams, wôs ĭſſĭpráſzo.
Ak mănŏ Gaidûs! jùk ir mùms taipjau păſĭdáro,
Kàd mės po Darbû Naſztôm's diddey prĭſĭwargę
Kartais dėl Wargû wôs ſauſą Truppŭtį kramtôm'
Ir iſz Kláno ſù ſăwŏ Iáuczeis Wándĕnĭ ſurbjam',
Kùr Wăbălaì ir Warlės ſù Păſĭmėgĭmŭ máudôſ'.
Allĕ nĕ bôk Gaidau! nè werk permier[12] nŭſĭmjdams;
Iùk wiensmiers kaipo ſăwŏ blógą ſótĭnĭ Skilwį,
Kàd tikt Diew's Sweikátą mielą tâw dŏwănója.
Taigĭ nŭrykim' jaù praſtóką ſàwŏ Năſnélį,
Ik' Ruddů potâm mùms dûs riebjaus[13] păſĭwálgit.

Ant Źurėk tiktay! Werſzukkai jau ſzŏkĭnėja;
O Eryczei ſù Parſzukkais źįſdămĭ ſpárdos.
Wiſztos ant Laktu jau daug iſzkárkĭnŏ Pautû;
Tikt pălŭkėk margì Wiſztyczei tů păſĭródys:
Nes Szlekkuttė ſù Baltźánde jau păſĭczypſin',
Ogĭ Źăſyczei iſz Kiauſzinniû werźăſi laukan.
Wey! kaip Źáſin's ſàwŏ ſŭláukęs ſwéikĭnă Weiſlę,
Ir bĕſĭklónodam's Waikùs Kruwôn wărĭnėja.
Bà! Mėſôs wiſſókiôs ir ſzulnû Smăgŭrėliû
Wirt' ir kèpt gardzev[14] jaù daug wiſſùr păſĭdáro —

Nùgĭ dăbâr Kaimynai, Gentys ir Găſpădórei!
Rúpjkĭtės akkylai, kàd uźárdămĭ Lauką,
Daug Wiſſókio ſâw iſzbertumbit' Wăſărójo.
Iùk nĕ gălì maitytis wìſſ wienais Riĕbŭmynais;
Ir dailiû Riekélu reik', kàd ſpirgĭnĭ Spirgus.
Tódėl tùr kiekwiens Szwentès Pawáſărĭo ſzwéſdams,
Kàs ant czielo Méto reik', taipo păſĭrúpjt,
Kàd koźnà Dienà, nŭſĭkánduſ' ſàwŏ Dălyką,
Dâr ir ſékanczei n'uźmirſztu Reikălą ſkálſjt'[15]

Rôds tărĕ Blėkius, ką mės pérnay ſâw nŭſĭpelnėm',
Ir Zopóſtui ſàwŏ Nămáms kampè păkăwójom',
Sù Źiemà jau baigiaſ' ir wiſſùr ĭſſĭtuſztin'.
Wey! kaip Skúnės, kùr mŭſŭ Lóbjei bùwŏ ſŭkráuti,
Nėy Pûſtynės ſtôw', ir Maiſto wiſſŏ nĕ téko;
O Arrůdû Krúwos jau taipo păſĭbaidė[15a],
Kàd Kiſſielů wirt', ir ſkánû Szuppĭnį pléſzkjt'
Niek's nĕſĭlikko, kaip tiktay ſkupà Măźŭmėle.
Ant Păſzălei wiſſì, kùr Rópės irgĭ Rĕpukkai.

---

[12] Įrašyta viršuje žodžio *nŭſĭmjdams*.
[13] Šis žodis pirmiausia buvo parašytas po *Ruddů*, bet autorius jį išbraukė ir nukėlė toliau.
[14] Šis žodis įrašytas eilutės viršuje tarp *kèpt* ir *jaù*.
[15] vietoj šio žodžio buvo parašyta *koźną*.
[15a] turėtų būti *păſĭbaigė*.

Sù kittais Wĩrrălais Zopóſtui bùwŏ păděti,
Taip ĩſſĩtuſztĩnŏ jau, kàd més kaſſydămĩ Gálwas,
Wôs jaù źinnôm' ką nŭſĩwirt', ir kům' păſĩſótjt'.
Ak! jûs Kumpjei, jûs Deſzrélės ſù Lăſzĩnėleis,
Més kŏně werkiam' jau, kasdien pămĩnėdămĩ júſu.

Ticz! tărě Priczkus jâm, lietùwiſzkay păſăkydams,
Eik Źoply! tù jùk kasmét's dėl Edĕſiŭ ſkundies,
Kàs tâw kàlt's? kâm wiſſ ſuláukęs Rudděnį rieby,
Taip neſwietiſzkày ſugrámdai ſàwŏ Zŏpóſtą,
Kàd prieſz Mértiną tikt wôs Parſzukk's păſĩliekti.
Cźėdyk Népriĕtĕliau, kôl rieby ſzuttĩnĩ Půdą,
Tai tâw Kúdą nĕ reik's prĩſĩkaiſt', kàd Wáſără gryſźta.

Taigĩ nŭtwérk iſz naujo wėl dėl Edĕſiŭ Dárbus,
Ir pelnykis ką ſukrèy dėl Rudděniŏ ruddo.
Dirwai důk, kàs reik', kàd jôs Palúkănŭ nóri;
Iùk nĕ prĩwálo jì tâw důť, nè gáwŭſĩ nieko.
Uſnys, Dilgelės ir Brántai ſù Săněwádais[16]
Áuga, kaip źinnaì, bè jokiôs múſŭ Păgálbôs;
Allĕ Grŭdélis gér's nĕſĩranda, kàd nĕ păſėji.
Tù tikt wiſſ Mèſôs kasdien prĩſĩėſt' ĩſſĩźóji,
O Burrókû bèy Lappienes niekĩnĩ Garbę.
Tódėl tù kasmét's, ſuplurpęs wiſſą Zŏpóſtą,
Blôg's ir Puſgywis welkies į Baudźăwą mielą.
Eik Źopli! eik ſėt' kiekwieną ſėjămą Dáiktą.
Sėk Mieźùs, Puppàs, Grikkùs ſù diddĕlę Sáujȩ;
Ir Ăwĩźû n'uźmirſzk, kàd ſėdams iſzbĕrĩ Grúdus:
Nės Kiſſielaus tù; o Kuinai Páſzărŏ láukia.
Źirniû ſâw păſĩſėk Zopóſtui diddĕlį Plótą,
Iùk Źinnai, kaip ſkánûs jie, kàd Szuppĩnĩ wálgai.
Ay! kaip daug jie mùms per Métą ſkálſĩnă Dúnôs.
Ir Kannápėms důk bèn kókį Sklypgălį Lauko;
Gėdėkis ſzykſztůt'! ir tókio Reikălŏ reikia.
Ar nĕ gĕray, kàd pàts ſâw greczną nùwĕjĩ Wirwę;
O Pĩnĩgėlį Delmonè kytrey păkăwóji?
Sėk Linnû, kiek Grytă nôres; minnáu nĕſĩwaidyk!
Iùk zinnaì, kaip wiſſ daugiaùs nôr Mótĕrŭ Búdas,
Kàd jôs pràdĕdă werpt', ir jaù prĩſĩwerpŭſiŏs áudźia –

Allĕ nĕ peik minnáu! permier[17] tą Motĕrŭ Prówą!
Ar nĕ ſmăgù klauſyt', kàd wieźlibos Găſpădinnės
Źiemą ſù Mergòms Windùs ſăwŏ ſukămŏs[18] ûźia?
Ar nĕ grăzù źurėt', kàd Gryta jau prĩſĩwerpuſ',
Skirſto Werpălŭs âuſt', ir âuduſ' báltĩnă Dróbes?
O paſkuy, kàs Námui reik', rokůdămă rėzia.

---

[16] *Brántai* ir *Săněwádais* autoriaus pabraukti ir paraštėje ties šia eilute pažymėtas + (gal Donelaitis norėjo šią vietą taisyti?).
[17] iš pradžių šis žodis buvo įrašytas po *Allĕ nĕ*.
[18] turėtų būti *ſukdămŏs*.

Taip, kàd ir dailiems Autéliams Gâl's păſïliktu.
Ak! kàd wiſſos Móter's taip kytrey pădărytu,
Miſlik tikt, ar bútu tiek nůgů Năbăgėliů?
Ak iſzties! můſů Burai néy redytĭ Pŏnáczei,
Dâr ſù Dumczeis wókiſzkais ſůſïſėſt' ůſſïgeiſtu.
Ir Prancúzai iůs toliaus iſzpeikt' nĕ gălėtu —

Rôds, tărĕ Priczkus, wiſi Tieſà, kàs czè păſăkyta.
Aſz kaip Szulcas per Kiemùs ilgay jŏdĭnėdams,
Daug ĭſïtėmijau, kaip dáro múſ' Găſpădinnes,
Kàd Źiemôs Czeſè ką werpt Kruwom's ſůſïſėda.
Iùk raddaù gannà tokiů, kurrios nĕſïgėdi,
Kàd jôms kartais mérdedams wôs ſukkăſï Windas.
Nės, kàd werpt' reik', jos taip daugel Páſăkŭ wápa,
Kàd jau ir Rankà Kůdėlį pèſzt' ůſſïmirſzta,
Ir bĕſïjůkiant Kójė Windą ſùkt păſïliáuja.
Taip Szůtkàs betaiſant ſztai Źiemà păſïbaigia;
Ogĭ Păwáſărĭs atźengdams ſù Wáſără miela,
Atliktů Ziemôs Darbů wiſſùr păſïgenda
Pimmė rengiaſ' áuſt', o Iėkė mèſt' păſïſúlo.
O ką mės ar aùs, kàd werpt ir lenkt nĕ nŏrėjo?
Taipgĭ Nămaì wiſſì paſkiáus nůgì păſïdáro,
Kàd ſù Bukſwom's lópitoms Wyr's wôs ůſſïdengia;
O Waikai ant Ůliczu nůgì bĕgĭnėja —

Móter's jůs Nenáudėles! taı jùms părăſzyta.
Bèt jůs Prietelkos, jůs wieźlibos Găſpădinnės!
Iůs nĕ prĭwálot' dėl tokiů Kalbu nůſïgėdėt.
Tôs tĕſïgėdi tikt, kurrios tingėt' nĕſïgėdi.
Iùms Garbė, kàd Windas júſů ſůkrèy bĕſïſukdams,
Pákůlů bey Linnů Kůdėlį nùpĕſză greitay;
Iùms Garbė, kàd Stáklės prieſz Pawáſărį trinka,
Ir Szaudyklė ſù Szeiwà ſzŏkĭnėdămă tàrſzkia;
Iùms Garbė, kàd Audeklėlei júſů nůáuſti,
Ant margů Lanku, kaip Snieg's Pawáſărĭo blizga.

Allĕ nĕ wéngkit dâr daugiàus, kaip reik', păſïpurtit'.
Ant Darźů Păſzălei Darbéliů lúkŭriă júſu.
Taigĭ pădėkit' jaù Windéliů wiſſă Klăpátą,
Ir Staklės, ĭkĭ wėl reikės, į Páſzălį kiſzkit'!
Ogĭ Năgàn Spătĕliùs greitùs bey Lópĕtăs imkit'!
Wey! kaip Kurmjei ſzén ir tén wartydămĭ Źémę,
Iùs Darźówę ſėt' į Darzą rágĭnă bėgti.
Rôds Tieſà! wiſſaip reik' Pilwui Reikălą prówit'.
Iâm nĕ gănà, kàd tikt iſz Wirſzaus jį dăbĭnėjam';
Bet ir iſz Widdaùs jìs nôr kasdien păſïlinksmįt[19].
Tódėl jums Pilwaì nůgì diddèy păſïklónos,
Kàd jůſů Mylyſta jůs wėl apdengt' nĕ pătingot',
Ir Trĭnĭczùs naujùs, Bukswàs bèy Márſzkĭnůs áudet';
Bèt daugiù daugiaùs jie gárbys júſů Mălónę,

[19] Pirma buvo parašyta *păſïſóglt.*

Kàd jie ſù naujù Rėdù Czeſnij' ſŭſſſėdę,
Láſzinůs ir Deſzràs ſù júſu Wirrălŭ wálgys.

Nùgĭ dăbàr, ką tikt įmánoť' ſėkĭtė Sėlklas![19a]
Sėkĭtė Kopuſtùs, Môrkùs ſù diddėlė Sáuje;
Rópju, Paſtarnókû, Swiklû beygĭ Rėpukkû;
Taip ir Szalkiû, ſù gardźeis Kartuppėliŭ Walgeis,
Sėt' ir įwaſjt'[20], prĭdăbôt' ir kůpt', nė pămirſzkit'!
Taip bėſſĭpurtĭdămos linksmay Pawáſărį baigkit',
Ik' jau prie kittû Darbû jùms Wáſără ſzûkters.

Ganà.

Waſaros Darbai

Sweik's Swietėli márg's! Szwentės Pawáſărió ſzwentęs;
Sweik's ir tù Źmogaù! ſuláukęs Wáſărą mielą;
Sweik's Kwietkėlėmis păſſĭdźauges, ſweik's prĭſſĭůſtęs;
Sweik's, Dĭewė důk! ſuláuk dâr daug Pawáſărió Szwenczu,
Irgĭ ſŭláukęs jas, wiſſ ſweik's ir drût's păſſilinksmįk.
Taip, Dĭewė důk, koźnâm, kurs múſû Lietŭwą gárbin',
Ir lietùwiſzkay kalbėdams Baudziăwą ſéka.
Tâm, Dĭewė důk! ſuláukt' kasmét's Pawáſărį ſweiką,
Ogĭ, păbaigus tą, potâm ir Wáſără linksmą.
Taip prieſz Sekminnęs Burùs į Baudziăwą kwieſdams,
Ir, kas reik' atlikt', păm̆ókįdams ſwéikĭnŏ Priczkus.

Rôds ſweik's Kûn's, kurs wiſſ ſzŏkĭnėdams nùtwĕriă Dárbus,
Yr' diddźáuſi bey brangiáuſi Dówănă Diewo.
Tas Źmogùs, kùrs daug trŭſſĭnėjęs bey prĭſſĭwárgęs,
Sàwŏ prăſtùs Walgiùs wiſſ ſù Păſſĭmėgĭmŭ wálgo,
O prĭſſĭwálgęs, ir wiernay dĕkăwójęs Diewui,
Linksmas, ſweik's ir drût's miegôt' į Pátălą kópa.
Tàs apgáuna tą, kùrs wiſſ kasdien' ĭſſſĭrėdęs;
Allĕ dŭſáudams, ir wiſſ ſirgdams nùtwĕriă Száukſztą!
Kàs iſz to, kàd tûl's Mikkôl's iſzputtŭſj Pilwą
Swietui ródidams, ir néy Pûſlė păſſĭpúsdams,
Kaip kôks Smirdas dėl Szelmyſtu Swietė nĕrimſta;
Bet ſù Koynù kasdien' Dangaus ĭſſſĭgâſta!
Kàs iſz to, kàd Dikſas nûg's pàs kuppĭną Skrynę
Klúpodams ir wiſſ waitódams gárbĭnă Skárbus!
O nèy[21] Gráſzio ſâw, kàd reik', iſzimtĭ nĕdryſta:
Bet néy Blóznas wiſſ nĕdărytą Wirrălą ſrébja,
Ir ſkarrôt's bèy pùſnůgis kasdien păſſĭródo —

Més Lietuwninkai wyźóti, més Năbăgėlei
Pónams, ir Tarnâms jû, rôds prilygtĭ nėgálim';
Bèt ir póniſzkas Liggàs kentėt' nėprĭwálôm'

[19a] Turėtų būti *Sėklas*.
[20] turėtų būti *įwaiſjt'*.
[21] tarp *O* ir *nèy* buvo žodis *uktay*, kurį autorius vėliau išbraukė.

Ak! kaip daùg Mieſtè bey Dwarůſe prĭſĭſténa,
Kàd mùs atlankyt', pămăźi wèl Wáſărą rengiaſ'.
Czè wien's, rėkaudams durnày, ſù Pódągrą piáujaſ';
O kitt's tén, kittaip duſáudams, Dáktărŏ ſzaukia.
Ay! dėl ko Ponùs taip ſkaudzey kánkĭnă Liggos?
Kódėl jû taip daug pirm Czėſo Giltĭnĕ ſukka? — ſmáugia? —
Tódėl, kàd jie búriſzkus iſzjůkdămĭ Dárbus
Sù Griekais kasdien, ir wiſſ tingėdămĭ pénĭſ' —
O ſztai més, Mieſtè per Nieką laikŏmĭ Búrai,
Páſůkŭ kiek, ar Iſzrugu ſkyſtû prĭſĭſurbę,
Wiſſ tĕkĭnì, kaip Klápams reik', atliekămĕ Dárbus.
O kàd kartais kokį dâr[22] Lăſzĭnû Szmotélį,
Ar Deſzrôs lietùwiſzkôs bèn kiek părągáujam';
Tai dâr jů dailiaus uźdėt's mums ſėkăſĭ Dárbas —

Rôds, tărĕ Lauras, ant kumpôs Lazdôs păſĭrėmęs,
Diewui bûk Garbė! ſweikì Pawáſărį baigiam',
Ir wiſſì drutì pargryſztant Wáſărą mátom'.
Wey! kaip wèl aukſztyn Saulėlė kôptĭ păliówė,
Ir aukſzcziáus ſăwŏ źėrintį nùrittŭſĭ Rátą,
Ant Dangaus iſzgaidrito ſėdėdămă źaidzia.
Wéy! kaip jôs Skaiſtumm's, kuréndams Źibbŭrį kárſztą,
Źémės Wainikkùs pămăźi jau pràdĕdă wytįt',
Ir Grożybęs jû puikiàs ſù Páſzărŭ maiſzo —
Ak! kaip túla múſŭ Źŏlélu taip nŭſĭrėdė,
Kad néy Bóba jaù diddey ſukróſzŭſĭ kumpſo.
O kiek jû Darźė Źmogaus Rankà nŭſĭſkjne,
Ir Grożybėm's jû margôm's trumpay păſĭdźauguſ',
Iaugĭ ſŭwytŭſės ir nėděringas[23] iſzmėtė laukan —

Bèt taip ir Paukſztéliams mûſ' linksmiems păſĭdárė,
Ką Gėgŭźė păkŭkáwo, ką Lakſztingălă ſůkė[24],
Ir ką Wiewerſei Porôm's lakſtydămĭ źáidė:
Tai jaù baigiaſ' wiſſ, ar jaù wiſſáy păſĭliówė.
Daùg gywû Daiktû, kurrie Lizdė prăſĭdėjo,
Tėwą ſù Momà praſtóję pénĭſĭ pátys,
Ir Dainàs ſăwŏ Tėwû atkartódămĭ czypſi.
Taip trumpàm' Czėſė néy naujas Swiet's păſĭdárė —

Tókius aſz Dywùs kaip ſén's Źmogùs pămătydams,
Irgĭ dŭſáudams iſz Szirdies, tů ſzúktĕrĭu graudźey:
Ak! tărŭ, kaip wìſſay nieking's mŭſŭ Weikălās Amźio.
Més ſilpnì Daiktai, kaip ſzwent's mums pràněſzą Dówyd's,
Néy Źolélės ant Laukû, dâr áugdămĭ, źydim'.
Koźnaswiens Źmogùs uźgimdam's Pumpŭrŭi lygus,
Iſz kurrio Źiedélis jo pirmjáus ĭſſĭlukſztin',
Ik' potâm jis, pérźydėjęs ir nŭſĭrėdęs,
Uźauginn' Waiſùs, ir Amźį ſáwŏ păbaigia.
Taip, iſz wiſſo taip, ir mums biedniems păſĭdáro —

---

[22] Buvo parašyta *dâr kokį*, o paskum sukeista vietomis.
[23] vietoje *ir nėděringas* buvo pirma parašyta *pro Langą*.
[24] šalia šios eilutės padėtas +.

Més (taip Pôn's kaip Bûrs) Lopſzij' werkſzléndămi Biedźei,
Ámźio búſenczo tikt blógą Pumpŭrą ródôm'.
O paſkùy, kàd Cźėſas jaù źydėtĭ păreina;
Sztai wiens, kaìp Ponátis, póniſzkay ſzŏkĭnėdams,
O kitt's búriſzkay, kaip Búrwaikis bėgĭnėdams
Iáunas ſàwŏ Dĭenàs glupay gaiſzjdămĭ lôſzta.
Bèt ſztai! kàd Uſaì pirmì jau pràdĕdă źélti,
Ir kàd Dárbus jaù ſunkókus reikiă nŭtwérti;
Ay! kùr dingſta glûp's ir waikiſzkas Szŏkĭnėjim's —
O kiekſyk', linksmay ſzŏkĭnėjant ir bĕſĭſpárdant,
Giltĭnĕ ſù Rauplėm's piktôm's atſzókŭſĭ ſmáugia;
Ar ſù Karſztlĭgĕ dâr tikt mácką pàſŭkă biedźų.
Bèt ir Klápams ir Mergôms jì gátăwą Dalgį
Aſztrĭnă wiſſ, ir jáuno jû n'atbódămă Wéido,
Kirſtĕriă taip aklay, kàd Káſos irgĭ Kĕpurrės,
Sù Grożybėmis wiſſóm's į Nieką păwirſta.
Taigĭ mătaì, kaip źmógiſzkas trumpintĕlĭs Ámźis
Źydinczôms ir krintanczôms prilygſtă Źŏlélėms —

Taip bĕſĭpáſăkŏjant, ſztaı Wákmiıtras păſĭródė,
Ir bĕſĭſpárdidam's taip baiſey kéiktĭ păgáwo,
Kàd Swiet's wiſſas ſù wiſſaìs Daiktaìs pădrĕbėjo.
„Kàd Perkûn's, kàd Wélnas — ay Źmogaù păſĭmiſlyk!
Kâm dûkſtì taipo, kâm kéiki taip ĭſſĭźójęs?
Ar tăwĕ pátį jau Szėtón's padúkĭnŏ wiſſą?
Néprĭetĕliau! kâm plėſzais taip, kàs tâw păſĭdárė —
Bèt jìs dâr labjaus, ir taip durnůtĭ prădėjo.
Kàd wiſſóki Paukſzczei po Dangùm' nŭſĭgando.

Syweıdà kytrà nulenkuſ' Udĕgą bėgo;
O Sturlukk's Auſìs iſzkėlęs irgĭ drĕbėdam's,
I arczáuſus Krúmus wôs nŭſĭkákĭnŏ flėptiſ'.
Bèt ir Ruppuiźės ir Warlės taip nŭſĭgando.
Kàd jôs ummărŭ ſù Waikais į Wándĕnį ſzóko.
Źurkės po Kraikù ſù Pélėm's irgĭ Pĕlėdom's.
Dėl tokiû Baiſybju jau apalptĭ prădėjo;
O daug Źwirbliû pùſgywjû nů Stógŏ nŭpůlė.
Taip, ar girdit', taip tàs Népriĕtĕlus prăſĭkéikė —

Ak! tărĕ Selmas, jau perdaug yr' Swietĕ Bĕdiewjû,
Ant kurriû Lieźùwjo wiſſ Welnai ſzŏkĭnėja.
Tûl's Apjékėlis ſuláukęs Rytmĕtį mielą,
Pótĕrŭ jau nĕ mŏkėdam's, ar ſkaityt' ne nŏrėdam's,
Sù Perkúnais ir Welnais iſz Pátălŏ kópa.
O paſkuy, jis taip ſăwŏ Námą wiſſą prăkéikęs,
Sù wiſſais Welnais Szeìmyną rágĭnă dirbti.
Bèt ir wálgant jis paſkuy taipjau ſăwŏ Stálą
Sù tokioms Źegnónėm's péklĭſzkôm's įźĕgnójęs,
Důną nùtwĕriă riekt', potâm ir Wirrălą ſrébja.
Taip jis ſù Welnais iſzauſzant ìmmăſĭ Dárbus:
Taip ir témſtant jau kirmyt' į Pátălą źergia

Kàd pilwôt's kôks Pónpălăikis taipo prăſĭkéikia,
Tai jau nè Dywai, nès Wélnui jis păſĭdáwęs,
Pótĕrŭ gėdiſ', ir Dangaus pămĭnėdams jůkiaſ';
Ir kaip mûſŭ glŭpì Galwijai ſtipt' ŭſſĭgeidęs,
Kiaulėms ant Garbės wiſſ kiauliſzkay ſzŭdĭnėja.
Bèt kàd Búrpălăikis kôkſai, wôs Páſŭkăs ėſdams,
Ir kaip nùlupt's Pùſgywis wargù rĕplĭnėdams,
Sù Welnais kasdien ſăwŏ Dárbą nùtwĕriă kóźną,
Tai Baiſybė, kàd jau ir Plaukai păſĭſzáuſzia;
O tiktay, kaip źinnôm', taip kasdien păſĭdáro —

Selmui tâip bĕſĭdywijant, ſztai girgźtĕriă Durrys,
Ir Szaltyſzus Priczkus tů wiſſiems păſĭródė.
Sztai, tărĕ jis, tůjaus ſkaitydams Gromătă Póno,
Sztai poryt mŭſŭ Pôns mùs bėkt' į Baudźăwą̆ ſunczia,
Ir iſz Staldû jo iſzgrámdyt' Mėźĭnį liepja;
Tódėl jau Wĕźĭmùs, kaip reik', taiſykĭtĕ kóźnas,
Ir ſù Szákėm's béy Kableis atbėgkĭtĕ greitay.
Źinnot' jùk wiſſì kàs mėźant půlăſĭ Búrams,
Ir kiekwien's nŭmănaì ſăwŏ Murgą jau prĭmătůtą.
Aſz, kàd Diew's laikys, tarp jûſŭ mŭdrey măkălůdam's,
Netiktay, kàd mėſzit', jùs wiernay[25] prĭdăbóſu,
Bèt ir iſz Szirdies, kàd grámdyt' reik's, pămŏkyſu.
Taip iſztáręs jis, Kuleis prŏ Dŭrrìs iſzſzóko,
Ir ant Kummĕliŏ kétwergio tůjaus ŭſſĭmétęs,
Skubbĭnŏs ir kittiems Kaimynams Urdĕlį ródit'.

O kaip jau Dienà păſăkyta bùwŏ prăſzwittuſ',
Sztai Baudźauninkai wiſſì Pulkais ſŭſĭrìnko.
Wien's ſăwŏ Káblį, o kittſai naujintĕlę̆ Szákę
Neſzdams ir bĕſĭſkubbindams tìkt bėgă, tĭkt bėga.
Albas Szúdlĕtĕres naujàs tyczóms păſĭdáręs,
O Merczuks Rătĕlius taipjau naujùs[26] ŭſſĭmówęs,
Sù kittais Baudźáuninkais į Baudźăwą̆ tarſzkė;
O Bernai wiſſì naujàs Wyźàs nŭſĭpįnę,
Ir Autùs naujùs[27] iſz Dróbės ſâw păſĭdárę,
Wiſſ tĕkĭnì kitt's kittą néygĭ prănókdămĭ ſzóko.
Tai iſzties Dywai, nės taip nĕ dărydăwŏ Búrai.
Sáko jùk wiſſùr, kàd Bûr's į Baudźăwą̆ ſlenka;
Ir, kàd kartais ſù Piktù jį reikiă păjuddįt[28],
Kàd, kaip půlaſ' jâm, jis źengt' ir dirbt' ŭſſĭgeiſtu —

Allĕ ką̆ máczija? czè mums nè reik' nŭſĭdywyt'.
Amtsrôt's Walſczaus to, kurſai tą Baudźăwą̆ waldė,
Tôks ſzirding's bŭwŏ Pôn's, kàd kóźnas jo pămĭnėdams,

---

[25] Buvo parašyta *muddrey*, bet išbraukta (gal dėl to, kad būtų sklandžiau, nes *mŭdrey* yra prieš einančioj eilutėj) ir viršuje parašyta *wiernay*.
[26] šis žodis įrašytas vėliau eilutės viršuje (trūko vienos pėdos)
[27] žr. 26 išnašą.
[28] pirmiausia buvo parašyta *păprăſzyti*, paskum užbraukta ir šalia parašyta *pămóti*, bet ir šis žodis užbrauktas ir šalia jo parašyta *păjuddįt*.

Dâr wiſſ werkia: nės jiſſai jau nùmĭrė pérnay.
Ak! iſzties' ir wert's, kàd jo kasdien pămĭnėtu;
Ir, kàd jo Waikû Waikaì pămĭnėdămĭ werktu.
Tai bŭwŏ Pôn's! ak tókį wôs wėl raſſĭmė Swiete!
Miſlyk tikt Gaidau! kaip jis mylėdăwŏ Źmónęs;
Ir dėl ko jį wėl wiſſì mylėdăwŏ Búrai.
Daug yr' Pónpălăikiû, kurrie pămătydămĭ Búrą,
Spiáudo nėy ant Szùn's, ir jį per Drimmėlį laiko;
Lygey, kàd Źmoguttis tôks nè wert's păźŭrėti.
Allė Năbáſznink's Amtsrôt's taip nė dărydăwŏ Búrui[29];
Bet wiſſùr, aſztrey kaip Tėw's[30] uźſtódăwŏ Biedźių.
Keikeſczû niĕkădôs iſz jo Burnôs nė ſŭláukėm';
Ir kàd kůczės jis Burùs iſzgirzdăwŏ kéikiant,
Taì tû tėwiſzkay jis jûs mokėdăwŏ kólôt'.
Iìs nė ſăkydăwŏ Tù, bèt wìſſ păſăkydăwŏ Iúſu:
Ir iſzkólodams jìs wiſſ iſztardăwŏ Iúſu:
Nės tikt wókiſzkay jiſſai mokėdăwŏ kólôt'.
O kàd kartais ſzį ar tą reikėdăwŏ gárbjt',
Taì jìs tâm lietùwiſzav[30a] pădărvdăwŏ Garbę.

Allė dăbôk Brolau! aſz tâw daugiaus păſăkyſu.
Tù ſŭ măním' źinnaì, kaip Búrą Baudźăwă baudzia;
Ir, kaip Biedźus tôks kasdien kantrey păſĭlenkęs,
Po baiſiôm's Wargû Naſztôm's wôs gâl ătſĭdwėſti.
Ak, kàs gâl wiſſókias múſŭ Bėdàs ſŭrŏkůti!
Wáſără, juk źinnaì, kasmét's tikt wôs păſĭródo.
Sztaì kiekwien's Źoplys jau Búrą pràdėdă ttumdit'.
Káſpar's ant Galwôs iſzkėlęs Skiautŭrę riebją. —
Kaip Gaidys, Wiſztàs guinódams, gandĭnă Źmónęs;
Allė jŏ Tarnas Dikſas dâr baiſiaùs păſĭpurtin',
Kàd jìs kárdpălăikį, nėy Pôn's, prĭ Szălies prĭkăbinnęs,
Tarp Baudźáuninkû mudráudams rėktì păgáuna:
Nės jìs wiſſ kytriaus uź Póną nôr pădăryti,
Ir aukſzczaùs uź jį, tikt miſlyk, werźăſĭ ſėſtiſ'.
Ar taì ſzwánkus Dârb's, ar reik' taip Wieſzpătì niekjt'?
O kàd Blóznas toks ſăwŏ Pónui taip ĭſſĭſziepja;
Ar Dywaì, kàd Búra jis jau wiſſă ſŭėda?

Iùk źinnaì Brolaù, koktù, kàd twillĭnă Sáulė,
Ir, kàd Prákaitui[31] Srowėms per Nuggărą tėtzkant,
Iaù ir blôg's Skilwys dėl Pietû pràdėdă tkúſtis:
Rôds ir jâm Perlenkio reik' kasdien păſĭtieſzyt.
Allė kůmì gâl biednas Bûr's ſăwŏ Wėdărą linksmjt',
Kàd jâm Pluttos tikt ir Kėźas wôs păſĭlikko.
Taip wargingay jis ſăwŏ ſauſą Truppŭtį kramtęs.
Ir iſztróſzkęs, jau Malkélio gert' ŭſſĭgeidzia

---

[29] Vietoje šio žodžio pirma buvo parašyta *niekad.*
[30] buvo parašyta *kaip Tėw's aſztrey*, o paskum žodžių tvarka pakeista.
[30a] turėtų būti *lietùwiſzkay.*
[31] po šio žodžio buvo parašyta *wiſſ*, bet paskum išbraukta.

O kę gèrs, kàd Skinkio jâm ney wien's nėpăſúlo?
Taip jìs iſz Bėdôs pàs Kláną Kókį nŭſzókęs,
Iſztíſãs ir diddey duſáudams Wándėnį láka,
Kùr Wăbălaì wiſſóki ſù Warlėm's ſzõkĭnėja;
O ſztai Dìkſas ſù *Lazdà* dâr mùſzã Năbágą - Brûkliu

Ak, Pôn' Amtsrôt' ak! dėl kô mùms numĭrėi pérnay?
Ak, ſŭ tăwim' jau ir Linksmybės múſŭ prăpůlė!
Ak Tėtuttĭ! tăwęs kasdien kiekwien's păminėdams
Ir duſáudams, taip neſwietiſzkay nŭſĭwerkia.
Kad ir Akys jau kelliems iſzpûtĭ prădėjo:
O kittì dėl to wéik Próto wiſſõ nėtékę.
Baudzăwą, kaip jiems reik, atlikkt' jau nedĕrã Biedzei.
Rôds ir tù Baudźáuninkys į Baúdźăwą guidams,
Nè tingėt', bèt dirbt' liepei, kaip půlăſĭ Búrams:
Nėſã kăraliſzkąs Prowàs, ir wiſſą Răbátę
Koźnas tùr, kaip Tarnui reik', wiernai păſĭſáwjt'.
Allė nėſwietiſzkay Burùs įźeiſt' nėgălėjei
Ak! kiekſyk' tù werkdams múſŭ Bėdàs păźŭrėjei:
Ir, kàd Dikſas mùs perdaug uźnikdăwŏ dówit'
Tù, kaip Tėw's meiling's uźſtot' mokėdăwăi Źmónes.
Ypăczėy, kàd Iăwėliùs nŭwălyt prĭſĭartĭnŏ Czėſas,
Ir Laukû Darbaì mùs į Laukùs ſŭwădinno,
Sztaì tăwŏ Rúpeſczû tůjaus iſzbuſdăwŏ kóznas;
Taip, kàd kartaìs per Naktìs miegót' nėgălėjei,
Ir daugſyk ſapnůdams múſŭ Bėdu pămĭnejei.
Taip bėſĭrúpindams wiſſókio Gėrĭmŏ greczno,
Puſpywės ir Skinkio daug liepei pădăryti;
Ir kàd més apalpę bey waitódămĭ dirbôm',
Tů tăwŏ Tarnas mùs gaiwyt' atweźdăwŏ Báczką.
Ak Pôn' Amtsrôt' miel's! dėl ko mums numĭrėi pérnay?

Stuy, tărė Priczkus, jaù benſykį păliáukĭtė zaunit',
Ir bèn gėdėkĭtės tokio netikkŭſiŏ Búdo.
Kàs jau bùs iſz jûſ'[32], kàd wìſſ raudódămĭ kaukſit';
O paſkuy aklì, bey Próto wiſſõ nėtékę,
Ney Waikùs augyt', ney Dárbus dirbt' nėgălėſit'.
Rôds Tieſà[33] Pôn's Amtsrôt's múſŭ Năbáſzninkėlis,
Sweik's dâr, irgĭ păczoj' Drŭtŭmój' nůglay păſĭdėdams,
Aſzărŭ mùms perdaug, ir Ráudą dìddė pădárė.
Iùk ir aſz kelliàs Naktìs miegôt' nėgălėjau,
Ir daug Áſzărŭ rietanczu néy kóſztė păkóſziau.
Ey kiekſyk! Deiwju baukſztjt's iſz Pátălŏ ſzókau,
Kàd mân jôs Tamſój' ſŭ Răgaìs margaìs păſĭródė,
Irgĭ prăryt' mănŏ Dúſzę wiſſ į Pátălą ſiekė;
Tódėl iſz Bėdôs nŭſĭpirkęs diddėlė Púczką.
Irgĭ păprówijęs ję, po Galwu păſĭdėjau.
Sztai! potâm mănė jau daugiaus nè gandinŏ Deiwės.
Ir aſz Náktij' rėkaut' ir durnůt' păſĭ'ówjau

[32] Vietoj *iſz jûſ'* pirma buvo parašyta *iſzto*.
[33] šis žodis vėliau įrašytas viršuje (eilutėje tebuvo 5 pėdos).

Iau Dywùs[34] Warlu, bèy Péliu, irgĩ Pĕlėdu
Sù Naujienôm's źurkiu, bey nuplikkŭſŭ Zwirbliû,
Ir kàs dâr daugiaus tokiû Dywû pāſĩdárė;
Wiſſlâb ant Laktôs, kùr Wiſztôs tuppĩ pādėję,
Skubbĵkĩmės pirmjáus iſz Staldû Mėźĩnį kráuſtit',
O paſkuy, kàs dâr daugiaus tokiû Dŏwānėliu,
Tén ar czè[35] bùs ſùdrėbta, wiernay pāwālykim' —
„Kâm jůkies, Źoply! girdėdams mandągų Źódį?
„Ar nėźĩnnai, kàd Bûrs nôr greczną Grúdą ſŭláukti,
„Tai pirmto jiſſai tùr greczną Szúdą pākrėſti?
„Půdui jùk kasdien, kàd kókį Wirrālą wérdi,
„Druſkôs netiktay, bèt dâr ìr Uźdārŏ reikia.
„Kâm nĕſĩſûdęs ir n'ŭſſĩdárę̃s nėſrĕbĩ Srubba;
„O tù dâr jůkies, kàd Klápai Meźĩnį rauſo,
„Ir pardówitoms Dirwėlėms Uźdārą taiſo?
„Taigĩ nŭtwérk Rykỳs, kurrie tâm yr' pādāryti,
„O mėzk greitay ir linksmaỳ pakwippŭſį Skárbą!
„Iſz menkû Daiktû daugſyk' Dywai pāſĩdáro;
„O iſz Méſzlo ſmirdinczo Źegnóně pāreina

Tûl's nutwilles Ponpālāikis rods jůkiāſĩ Bûrams,
Ir bĕſĩſzypſodams jû Dárbys niekĩnă Blóznas:
Lygei kàd tokſai bè Búrû gâl įſiremti;
Irgĩ bĕ Méſzlo jû Pyrágais gâl pāſĩwálgit'.
Ak! kùr dingtu Pónai, kàd jie Búrŏ nĕtektu;
Ir, kàd Biedźus tôks fù Szúdais jiems nĕpādėtu.
Taigĩ nĕbókĩtė, Klápai! kàd iſzmėźdāmi Szúdys,
Kartais dėl wiſſókiû Kwápû turrĩtė czáudit',
Ir kàd jûs Staldè daugſyk' klampódāmi ſténat'.
Rôds Darbélio jûſŭ Pŏnáczu lépŭſĩ Nóſis
Baidôſ', ir wiſſ póniſzkay uźkumpŭſĩ jůkiaſ';
Allĕ dābôk tiktay, kaip weikey jì nŭſĩlenktu,
Kàd Barſzczus nėdārytys ir priſwillŭſę̃ Grùczę,
Taip, kaip Biedźei mes kasdien į Wėdārą kiſztu
Ir fŭ mŭmìs draugè prĩſĩwargt'[36] į Baudźiāwă ſuktûſ' —

Priczkau! ką kalbì? ar Pónams taip pāſĩākyſi?
Ar nėźĩnnai, kàd Bûr's iſztólo Póną pāmātęs,
Tùr Keppurrę̃ nŭwózt', ir póniſzkay pāſĩklónot'?
O tù dâr dryſtì jiems taip durnaỳ pāſĩturſįt'?
Ar nĕbĩjaiſ', kàd jie dėlto tâw Sprándą nŭſuktu;
Argĩ nŭtwėrę̃ prie Plaukû Staldè pākābjtu?
Swiete rôds wiſſùr randì netikkŭſĩ Źóplį.
Iis nè kyſzo tikt wiſſ po ſurukkŭſė Skránda;
Bet ir po Szilkais daugſyk jis jůkiāſĩ glúpas.

---

[34] Vietoj šio žodžio pirma buvo parašyta *Nŭſĩdāwimus*.
[35] pirma buvo parašyta *Czè, ar ten*, paskum (gal norint išvengti balsių susidūrimo) šie žodžiai buvo sukeisti.
[36] vietoj šio žodžio buvo parašyta *wyźot's*, o paskum išbraukta.

Taigi nè dywikis[37], kàd kartais Drimmĕlĭ puikų
Zaunijant girdì. Iìs taip glupay nĕdărytu,
Kàd jo Tėw's jį bût' mŭſŭ Dárbus dirbt' pămŏkinnęs

Iaugi gănà ſziámſyk Staldè pàs Meżĭnį ſzûtit';
Dâr ir Piewôms reik's, ir Dirwôms ką păſăkyti.
Waikai ſkubbįkĭtės, ant Wákar's jau prĭſĭartin';
O rytôj reikės pămăzì Dalgiųs păſĭprówit'.
Ar nè girdit', kaip ſzienáut jaù Putpělă ſzaukia,
Ir, kàs Źiemai reik's, ſukráut' į Kuppětą liepja[38]
Ak ir Czėſas bùs; Ioninnu diddělę Szwentę,
Kaip kiekwien's żinnaì, poryt wieſzėdămĭ ſzwéſim';
O n'ilgay po to Laukû Truſùs nuſitwérſim' —

Ak! tărė Krizzas, rôds dâr daug mùms reik's păſĭpurtit',
Ik' wiſſùr ſăwŏ búriſzkųs atlikſĭmė Dárbųs.
Allė źĕlėk Diewè, kaip gâl warging's Găſpădórus
Iſz Bedôs ĭſſĭríſt', kàd jâm Szeimynă nė klauſo.
Aſz, girdėk Brolaù! ſzią Kiauſzę źillą ſŭláukęs,
Irgi nėmâz ant Swieto ſzaip ir taip prĭſĭbandęs,
Daùg Dywû ir daùg Naujienu tâw păſăkyſu.
Tėw's mănŏ Krizzas nùmirdam's mănė máżą pălikko:
O Naſzlė Momà maitytiſ' Ubbăgăis ėjo;
Tódėl iſz Bėdôs mân wargſtanczem Năbăgėliui
Slúzit', ir Kiaulės wărĭnėt' pàs Blebbĕrĭ téko.
Taip aſz Wálandą wiernay jo Kaimĕnę gánęs,
Ir dėl Smárwju bey Biaurybju daùg prĭſĭwargęs,
Iaù potâm akkėt' ir Źágrę ſèkt' pănŏrėjau.
Nès aſz jaù kaip glúpas Waik's daùg Rázŭmŏ ródzlau,
O kaip Puſbernis nè wieną Źillį prănókau;
Tódėl Pádărĭnęs wiſſókias wôs păźŭrėjau,
Sztai jaù, miſlyk tikt, jàs taip iſzdróſztĭ mŏkėjau,
Kàd tûl's Bérnas ſén's dėlto diddey nŭſĭgando.
Ir bĕſĭgėdėdams ſaugójos mân păſĭródit' —

Rôds nĕgrăźù źilliems Bernâms, ir diddělė Gėda,
Kàd jûs kôks Bernukk's glupôk's[39] apgėdĭnă dirbdams;
O ſztai dâr Algôs tokie daug Dólĕrĭu tyko,
Ir wiſſ Páſėlio daugiaus iſzwerźt' nĕſĭgėdi.
Ak! kùr dingo Prúſûſe barzdótă Gădynė,
Kaip Sluźáunink's dâr uź menką Pinnįgą klauſė.

Aſz, dâr Waikpălăikiu glupù pàs Blebbĕrį búdams,
Daugſyk dywijaus, kàd kôks turting's Găſpădórus,
Sù Bernais kasméts fŭdĕrėdams, Dólĕrį fúlė;
O Bernaì dâr gyrės, kàd kokſai Gĕrădėjas,
Kartais iſz tikrôs Szirdies Szeſztóką prĭdėjo.

---

[37] Po šio žodžio autoriaus buvo parašyta *Gaidau*, bet paskum išbraukta, o eilutės gale prirašyta *puikų*.

[38] Ši eilutė įrašyta paraštėje.

[39] Įrašyta viršuje tarp *Bernukk's* ir *apgėdĭnă* (buvo 5 pėdos).

O kàd Kélnęs jiems[40] ir dwi Wyźi pážádėjo,
Sztai jie dâr uź Garbę tą diddey děkáwójo.
Bèt kaip Swiet's potâm diddźůtis jau prăſſimánė,
Ir Lietùwninkai ſù Wokieczeis ſůſſimaiſzė;
Sztai ir Wieźlibumm's tůjaùs į Nieką păwirto;
Taip, kàd Klápai Wyzu wieźlibay pădărytů,
O Mergaitės króſitů Marginnů ně kenczia —
Klapai[41] kaip Ponáczei ſù puikeis Sŏpągáczeis.
O Nenáudėlės Mergaites ſù Kědėláczeis,
Lyg kaip Iumprowos păſſiródit' jaù ně ſſigėdi.
Taip Lietùwninkai ſăwŏ Wieźlibummą prážáidė.
Bèt ir můſ' Walgių̃s lietùwiſzkay pădărytų̃s
Tůl's Iſzdykėlis nenáud's iſzpeikt' nėſſibijo.
Tėwai můſ' kytrì Kiſſielų wirdămì ſkánų,
Ir ſù Pienu jį Szeimynai důdămì wálgit',
Diddėlį ſàwŏ Nămâms wiſſiems pădărydăwŏ Dźaugsmą.
O kàd Szuppĭnį kartais jiems iſzwìrdăwŏ tirſztą,
Ir Lăſzĭnů kokį Szmotéli důdăwŏ Priedams;
Ak! kaip girdăwŏ ſótinti Bernai Găſpădórų.
Ogĭ dăbàr kasdien kiekwiens Mėſôs ĭſſĭźódams,
Ir daugſyk kaip Szů iſzplėſzdams, wargĭnă Búrą
Tikt gìrdėk Brolaù! kaip mân Biednâm păſſĭdárė.
Aſz kŏně penkiasdéſzimt's Métů ſį[41a] ſăwŏ Námą
Wieźlibay waldydams, ir niėkădôs nėpăteikdams,
Pónams taip, kaip Búrams wiſſ įtiktĭ mŏkėjau;
Tikt Szeimynai ant Garbês pădăryt' nėgălėjau.
Mân Szykſztumm's Klaſtà, kàd ſzuttĭnů didėlĭ Půdą;
O kàd reik' pădălyt', Szmotų̃s wiſſ kyſztėriů riebjų̃s.
Tódėl wôs Dywaì, kàd kartais Mézlăwą̃ mielą,
Uźmokėt' n'ĭmănaù, ir Am:môn's iſzbără wiſſą,
Ar neſwietiſzkay ſupykęs mùſză pĕr Auſį;
O ſztai mân daugſyk dėl Czyźės taip păſſĭdárė —
Bèt àk! kaipgĭ găliù mokėt', kàs reik', ſăwŏ Pónams?
Kàd nėlăbà Szeimyna jaù măně wiſſą ſůėdė —
Ak! mân Biedźui jaù bewéik reik's Ubbăgăis eiti —
Kárwju bey Awju, bey Iáuczů diddėlį Pulką
O ir Kiaulu bèy Oſzku taip daùg měſſĭnėjau,
Kàd jaù wôs źinnójau, kùr[42] Skuràs păkăbjti.
Tikt uźwákar dâr priėſdit' pàmůſziău Bullių.
Nů kurrio ik' Dienai ſzei (tikt Gėdă ſăkyti)
Wósgĭ Răgai ſù Káulais, ir Skurà păſſĭlikko.
O ſztai wémdămì dâr, Werſzienôs jaù prăſſĭmánė,
Ir diddey măně gwóltija, kàd aſz păſkŭtinnį,
Ir wienturtį Werſzį jiems měſſĭnėt' pážádėczau —

---

[40] Po šio žodžio buvo parašyta *praſtàs*, bet paskum išbraukta (eilutėje pasidarė 7 pėdos).

[41] buvo parašyta *Bet wiſſ*, paskum išbraukta (tai netiko kontekstui) ir viršuje parašyta *Klapai*.

[41a] turėtų būti *ſzį*.

[42] po šio žodžio buvo parašyta *ju*, bet paskum išbraukta.

Bèt ir dėl Algôs taipjaù kasmét's păſĭdaro.
Kartais Waikpălăikis Bukswàs wôs mokă něſzóti,
Ir daugſyk něſĭgėdėdams (meldziu něpădywyk),
Kaìp Biaurėſtis kôks kasnakt's į Pátălą̆ méźa,
Ir Kiaulès penkiàs, kaip reik' negâl păgănyti:
O ſztai ir tokſai Uttėlius Dólěriŭ tyko,
Kàd[43] jį kartais ſzútidam's ſamdytĭ prădėſi.
O ir tarp Bernû taipjaù tûl's Wálkătă randaſ',
Kùrs Akkėczias, ir kàs Źágrei reik, něpăźįſta,
Ir prĭ Răgû kumpû nutwért' Margiukkă nědryſta.
O kàd múdraudams kôks Bullius pràdědă baubti.
Tů taipô nŭſĭgą́ſta, kàd jo pàdrěbă kiſzkos;
O ſztai tôks Źoplys daudſyk[43a] diddey păſĭpûtęs,
Ir ſăwŏ Dárbųs bey neſzwánkų Mádărą̆ girdams,
Raukoſ' dâr, kàd jâm algôs kiek nôr' něźădėjei.
Tikt bandyk, ir ſúlyk jâm Kepurrě nŭėmęs,
Súlyk jâm doſnay ant Méto Dólěriŭ déſzimt',
O paſkuy girdėk, kaip Blóznas tôks įſĭrėmęs,
Dâr ir Páſėlio brangaùs iſzwerźt' něſĭgėdės —

Bèt, kàd dirbt' ką reik', wiſſùr Dywaì păſĭdáro.
Wágys wôs Mėſôs grecznôs gardzey prĭſĭėdė,
Ir ſaldziu Koſztùwju wôs doſnay prĭſĭgėrė;
Staì jaù wieną tén, o kittą tén pămătyſi,
Knúpſzczus uź Tworôs, ar po Paſzúrě bětimſant.
Kartais Népriětělei taipô păſĭſlėptĭ nŭmáno,
Kàd wiſſùr jieſzkódams jůs atraſt' něgălėſi.
Szaùk tikt kiek įmănaì, ir trúbyk dìddělį Garſą:
„Âns, Jokûb', Enski! kùr báſtotės prĭſĭėdę?
„Sztai, jaù Wákar's bùs, o Nieko dâr něprădėjot'
„Ant jaù wìſſas Swiet's, kaip Skruſdėlyn's ſŭſĭrinko,
„Ir kiekwien's atlikt' kàs reik', tikt bėgă tĭkt bėga;
„O jûs Népriětělei wiſſ tikt kirmyt' păſĭleidôt?
„Kàs jaù bùs ìſz mûſ', kàd taip gywént' něſĭláuſim?
Allě ně láuk[44], kàd jie Kampè girdėdămĭ Balſą, Szaukſma
Tů, kaip reikiă, păſzôks ar wéik ătſĭlieps Găſpădóriui.
Ak! ne miſlyk taip! kampè dâr jůkiăſĭ Smirdai;
Ar kàd jiems wertay grumzdì wiſſ kéikdămĭ báraſ'.
O dâr to něgănà; bèt jaù ir mùſzt' păſĭkėſo.
Iùk źinnaì Brolaù! kaip pérnay Wálkătă Slunkius,
Iómarke Brangwyno Stůpą wiſſą̆ nŭrijęs,
Mân iſz Pápykio kŏně wiſſą nùpěſzě Kiauſzę.
O paſkuy Razbáinink's tàs, Berźinnĭ nŭtwėręs,
Sù kittais Draugais păſĭrittę Nùgărą̆ ſkalbė;
Taip, kàd mân kellìas Nedėles ſirgtĭ rěikėjo.
Taì margì Daiktaì! kàd jaù Plaukaì păſĭſzáuſzia —

---

[43] Po šio žodžio buvo parašyta *per lûka*, bet paskum išbraukta (pasidarė 7 pėdų eilutė).

[43a] turėtų būti *daugſyk*.

[44] autorius parašė *ně miſlyk*, bet tuoj *miſlyk* užbraukė ir šalia parašė *láuk*.

Krizzui taip bĕſĭſkundźant, ſztai Pulkai ſŭſĭbėgo
Ir wiſſùr Rėksmaì: ſzôk, kirſk, grėbk, kráuk păſĭdárė.
Tů Laukai, kaip Skruſdėlyn's kribźdėtĭ păgáwo
Ir Găſpădórei ſù Bernais ſzienáudămĭ ſpárdėſ'.
Ródėſ' mân, kàd wìſſas Swiet's kowót' ſŭſĭbėgęs,
Kárdus ir Szoblès į márgas nùnĕſzė Piewas.
Sztai tůjaùs wiſſùr ĭſſĭſziepŭſĭ Giltĭnĕ ſmáugė,
Ir wiſſôms Lankélėms Ráudą diddę pădárė.
Nės dâr daùg Ziedû tikt wôs zydėtĭ prădėjo,
Ir Daugumm's jû wôs ſăwŏ blógą Pumpŭrą̆ ródė.
Daugel dâr wiſſùr néy Búrû Kúdĭkĕi źáidė;
O kittì jaù ſù źillôm's Barzdôms ſwĭrĭnėjo.
Giltĭnė ſù Dalgiù, néy ſéną grémźdămă Barzdą,
Bûrams tů wiſſiems wiſſùr iſztuſztĭnŏ Piewąs;
Tikt Plauczúno wieno dâr nè kruttĭnŏ Sklypą.

Tàs Nenáudelis Plauczûn's pàs Káſpărą̆ pérnay
Talkojè păwĭtôt's, taip baiſey búwŏ prĭrìjęs,
Kàd jìs Náktij' ant tamſû Laukû klĭdĭnėdams,
Bùddę naujią ſù Dalgiù ſzukkėtŭ prăpuldė,
Irgĭ nămôn iſzaúſzus jaù wôs wôs părſĭbáſte.
Taip jiſſaì paſkùy pèr Dieną wiſſą̆ miĕgódams,
Pàmeſtû Rykû Laukè jieſzkôt' nĕmĭnėjo
Ik' po Méto wėl ſzienáut' jaù Putpĕlă ſzaukė.
Sztaì Plauczûn's ſăwŏ Dalgio bey Buddês păſĭgédo,
Ir waitódams wiſſ ir ſzén ir tén bĕgĭnėjo;
Ik' paſkiáus iſz Pápykio Berźinnį̆ păgáwęs,
Páczę ſù glupaìs Waikaìs kŏnĕ nùmŭſzĕ Smirdas

Taip potâm jiſſai neſwietiſzkay prìſĭdúkęs,
Ir wienauſį Kuinpălăikį praſtay păźĕbójęs,
I Kărăláuczų Dalgį pirkt' tieſôg nŭkĕláwo.
O wey tén Dywû wiſſokiû daùg pămătydams,
Ir źŏplĭnėdams wiſſ, bèy búriſzkay ſzŏkĭnėdams
Buddę ſù naujù Dalgiù nŭſĭpirkt' ŭſſĭmirſzo;
Bèt ir Kuinpălaĭkį taipjaù pàs Mikką̆ prăgėręs,
Pėſczes po dwiejû Nedėlu wôs părſĭbáſtė,
Ir ſăwŏ Piewą prìderktą (tikt Gėdă ſăkyti)
Sznybźdams ir rĕplĭnėdams wiſſ ſù Piáutŭwŭ kirto;
Bèt Kaimynai jo, Ruggiùs jaù búwŏ ſŭwálę.
Ir kellì Kwieczû Plyckùs păſĭképę wálgė.

Mân dėlto bĕſĭdywijant, ſztai Káſpărŏ[45] Tarnas
Iſz Ruggiû Kiaulès guinódams, mân păſĭródė.
Kàs tai, kláuſiau jį, kienó tà dwylĭkă Parſzu?
Ticz! tărĕ jis, nè rėkauk taip, tai Káſpărŏ Kiaulės[46];
O Ruggei Plauczúno, kùrs ant! Piáutŭwą̆ pláka.
Iùk źinnai, kaip jìs kasmét's blogay rĕplĭnėdams

[45] Vietoj šio žodžio buvo parašyta *Blebberio*, o paskum ištaisyta.
[46] pirma buvo parašyta *Parſzai*.

Ir néy Szúdwăbălis kribźdėdams Szúdě gĭwéna —
Ak! kàd jaù Găſpădórus pàts wôs gyw's păſĭjuddin',
Ir néy Uttėlė, kraujû prĭſĭſurbŭſĭ ſlenka;
Ką jaù Bernas weiks, kàd jâm jìs lieps păſĭpurtit'

Ak tărě Paikźentis mokyto Blebbĕriŏ Bérnas:
Mâns Gaidaù! nè miſlik, kàd tikt múſŭ Pŏnáczei
Ant Czeſniu ſù Iumprowôm's durnay ſzŏkĭnėja,
Ir aklay prĭſĭſurbę Búrams Gėdą̆ pădáro;
Iùk ir Búrû daùg jaù jiems prilygt' nĕſĭgėdi;
Dingojaſ', kàd wìſſ Garbė, ką gárbĭnă Pónai,
Ir kàd wiſſ Kytrumm's, ką jie pluſzkėdămĭ plûſta.
Daùg yr' Pónpălăikiû, kurrie kasdien ĭſĭrėmę,
Kábĭăr ir Warlès wiſſókias ſwétĭmăs ėda;
O prĭſĭėdę jaù bèy Rinczwynio prĭſĭkóſzę,
Tů ſù Kórtôm's ir Klaſtôm's kitt's kittă nŭgáuna:
Bèt ir Burai jaù nů ju mokinnăſĭ bránit',
Ir bĕſĭſzypſojas, kàd Krizzas Krizză prĭgáuna.

Eik nè zaunik taip, aſz jam draſà păſăkydams,
Dywijaus jo Kalbai, tů nù jo nŭſĭgréźęs.
Sáko rôds Mieſtè, kàd Búrai menk ĭſſĭmáno,
Ir kàd ju Darbai, bey búriſzkos Bŭdăwónės
Tikt biaurù kalbėt' ėſą bèy Gėdă źŭrėti;
Bèt, kàs taip ſzweplén', tàs Búrą dâr nĕpăzyſta.
Wierikit' tikt mân, kàd tûl's Wyźàs ŭſſĭmówęs,
Sù Protù daugſyk apgáuna diddĕlĭ Póną;
Tikt nedryſta Biedzus wiſſ, kaip reik', păſăkyti.

Taip bĕdŭmójant mân, ſztai wėl Nukimm's păſĭdárė.
Ródėſ' mân iſztieſ', kàd Iáuczû Kaimĕnė blówė
O ſztai Waikpălăikei Plauczúno pàrnĕſzĕ Plónį.
Źinnot' jùk kaip mûſŭ Lĭetuwninkai prĭſĭrėkia,
Kàd jie po Iŏkŭbinnu jaù Ruggiùs nŭkăpóję,
Plóni néſzam', búriſzkay ſzŏkĭnėdami ſůkia. —
Taip ir Waikpălăikei Plauczúno ſàwŏ Tĕtáczui
Garbę ſù Szaudû Kuliù pădărydămì rėkė;
Nės Grŭdĕliùs Laukè jaù Wėjai bùwŏ nŭdauzę,
Taip kàd tikt Szaudaì į Mėſzlą mèſt' păſĭlikko;
O ſztaì dâr Raſpùſtą jie[47] pădăryt prăſĭmánė.
Merczus ſù Laurù Mergàs į Wándĕnį wilko;
O Păkŭliene ſù Lauriene tů, păſĭtieſzit',
Wyrus ir Waikùs ſù pilna Milſztŭwĕ plówė. —
Taip bĕſĭdarkant jiems, ir kiauliſzkay bĕſĭmáudant,
Barnys ſù neſwietìſzkais Waidaìs păſĭkėlė.
Lauras jaù perdaùg mirkyt's tů Pinną̆ păgáwo;
O Lauriene ſù Păkŭliene Lópĕtăs ėmėſ'.
Taip bĕſĭkėſant jaù tůjaùs Plauczûns păſĭródė,
Ir grecznùs Lăſzĭnû Szmotùs kóźnâm pădălydams,
Pápykius durnùs ir Waidą wìſſą̆ nŭtildė.

---

[47] Šis žodis įrašytas vėliau eilutės viršuje.

O potâm ſãwŏ Námą jaù wiernay czĕſtăwójęs,
Ir Kaimynųs iſz wiſſû Kampû ſûwădinnęs,
Taip neſwietiſzkay ir kiauliſzkay prĭſĭrijo,
Kàd jaù ſù wiſſais Sweczeis po Sûlŭ nŭpûlė —

Ak! tărĕ Selmas, jaù toktù ſù múſŭ Gădyne,
Kaip jaù Szweiſtĕrĭs ir Prancúzas Lietŭwą gáwo.
Rôds ir tarp Lietùw'ninkû tûl's randăſĭ Kiaulė.
Kùrs lietùwiſzkay kalbėdam's Szweiſtĕrį peikia;
O tiktay ir pàts kaip tikras Szweiſtĕrĭs elgiaſ'.
Kaip pirmto Lietùw'ninkai dâr bùwŏ Păgónai,
Ir ſãwŏ Diewaiczùs iſz[48] Strampû ſâw păſĭdáre,
Ir po Médzeis ant Wirwju păſĭkórę gyrė:
Taì jie rôds dâr taip, kaìp més nĕpăźydămĭ Diewą,
Daùg neſzwánkû ir durnû Daiktû prăſĭmánė.
Ogĭ dăbàr jaù més Krikſzczonim's búdămĭ Prúſai,
Més Lietùw'ninkai taip baiſey ryt' nĕſĭgėdim',
Kàd ir Wókiecźei glupóki[49] tùr nŭſĭdywit'

Selmui taip bĕſĭraukant, iztaì Păkămóre ſŭrikko: —
„Waikai! kâm wiſſ wėpſôt' taip? ant Dárgănă ródoſ',
„Ir Stulpaì Saulélės ant Dĕbĕſiû prăſĭplátin'.
„Ką mùms rûp' Plauczun's tĕſĭźinno jis ſŭpĕlėdams.
„Bėkim' ſkubbĭkimes greitì ſŭwălyt' Wăſărója.
„Ant! jaù baltûja Laukaì ir Wáſărą baìgiaſ'
„O Wăſărójas mùs Dalgiùs wėl ragĭnă prówit'
„Puppos pérnŏkŭſios o Źirnei jaù ſŭſĭraukia,
„Ir iſz Ánkſzczû ju byrėt' jaù pràdĕdă Waiſiûs.
„Ar nè Griek's Źmogaù! kàd Diewo tôs Dŏwănėlės,
„Dėl kurriû bĕſĭdówidams taip daùg trŭſĭnėjei,
„Argĭ nĕ Griek's, kàd jos ant Lauko tùr ĭſſĭgwildit?
„O kàs bùs iſz múſu, kàd nĕtŭrrėdami Zirniû,
„Źiemą ſù Waikaìs ŭſſĭgeiſim' Szuppĭniŏ wálgit'!
„Áwiźas ir Mieźùs taipjaù kŏnĕ ſùlĕſĕ Paukſzczei;
„O kàs likko dâr jaù Kiaulės ſâw păſĭſáwin'.
„Taigĭ dăbàr glupày Kiſſielû wiſſą prăźáidėm',
„O Kruſztìnnu bey Krŭpelu wôs părăgáuſim'.
„Ar nĕ gĕray mŏkĭnaù nŭlătay ſŭwălyt' Wăſărója;
„Bèt jûs néy uzkurtę mân klauſyt' nĕnŏrėjot'.
„Taipgĭ dăbàr Kiſſielaus jaù ir Szuppĭniŏ glóda —
„O ką weikſim', kàd mùms reik's į Baudźăwą tráuktiſ';
„Ar Ziemôs Czeſè ſù Prádais Ákſĕlį prówit'?
„Pátys į Laukùs tuſzcziàs Kăſzĕlės nŭſĭnèſzim';
„O Galwíams warkſtantiems, nĕtŭrrėdami Prádû,
„Iſz Bėdôs Pietùms nĕdărytą Páſzărą dûſim' —

„O jûs Móters, ar ir jûs taipjau păſĭleidot'?
„Kâm Linnû ráut', ir kaip reik', iſzkarſzt' nĕſſĭrengiat?
„Ar nè Gėda jùms, kàd Wokieczû Găſpădinnės

[48] po šio žodžio buvo parašyta *jawo*, paskum išbraukta.
[49] po šio žodžio buvo parašyta *jau*, o paskum išbraukta.

„Iſzkarſztus Linnùs į Lauką jaù nŭgăbéna;
„Ir bĕſĭdywĭdămos diddey, jŭſŭ Tingĭnį peikia:
„Móters! jûs Lietùw'ninkės, ar jaù nĕſĭgėdit',
„Ar nĕſĭgėdit', kàd jùms wokiſzkos Mŏtĕriſzkės
„Sù Daileìs Darbaìs ant Lauko Gėdą pădáro?
„O kàs bùs, kàd Czėſas werpt' ir áuſt' prĭſĭartįs,
„O[50] Linnélei júſ' ant Lauko bùs păſĭlikkę?
„Ak! kùr dingôt' jûs barzdótos múſŭ Gădynės,
„Kaip Lietuw'ninkės dâr wókiſzkay nĕſĭrėdė,
„Ir dâr wókiſzkus Źodziùs iſztàrt' nĕgălėjo.
„O ſztai dâr nĕgănà, kàd wókiſzkay dăbĭnėjas;
„Bèt jaù ir prancúziſzkay kalbėt' prăſĭmánė.
„Taipgĭ bĕzaunĭdămôs ir Darbo ſàwŏ pămirſzta —

O jûs Wyrai! Kâmgĭ Nĕnaudelû Mŏtĕriſzkiu,
„Ir Iſzdykeliû Mergu Raſpuſtą nĕ draudziat?
„Ar jaù nórit' Wókiecziams nůgì păſĭródit',
„Ir kaip Drimmĕlĕi ant ſzlownû Czeſniu nŭſĭgėdėt'?
„Iûs Apjékelei! àr jaù wiſſay nĕſŭprantat',
„Kókią ſâw ir mùms wiſſiems pădăryſĭtĕ Gėdą,
„Kàd ſù Bukſwoms lópįtoms i Baudzĕwă źergſit',
„Ir Miſzôn ſùdriſkę bey ſkarrótĭ nŭkakſit'?
Ak! bèn gėdėkĭtės tàs Gėdas ſâw păſĭprówit',
Irgĭ Păcziàs, kaip reik', Linnû ráut' guikĭtĕ greitay.
Ant dâr likko kiek, kùr Kiaulės kniſt' nĕ nŭkáko.
Màźŭ kąs Autams, àr Mazgótėms dâr păſĭlikko;
Allĕ Pădurkams jaù ir Kélnėms Glódă Zŏpôſto —
Wèy ir Grybû jaù, źielėk Diewè! nĕ răgáuſim':
Iùk, annôt annô, jůs Wókieczû Găſpădinnės
Sù Ketwirczeis wiſſ dźowįt į Kákălį ſzáuja.
Plemju, Rudmėſu, Storkóczû bey Bărăwykû,
Iáutăkĭû ir Baltikkiû, Grúzdû irgĭ Bŏbauſiû
Bėgdămŏs į Girrès jôs ſâw taip daug prĭſĭrówė,
Kàd jaù Kélios jû ſù Grybais į Kărăláuczû,
Kupczams iſzpardůt', ir ką nŭſĭpirkt' nŭkĕláwo;
O kàs likko dâr Zopóſtui ſâw păkăwójo.
Taigĭ dăbàr tikt Szungrybjei dâr mùms păſĭlikko —
O kăgĭ weikſim', kàd Barſzczùs àr Szuppĭnį ſkánu
Wirt' ŭſſĭgeiſim' ógĭ păgàrdit' jůs nĕgălėſim'?
Źinnôt' jùk, kaip Grybas, kàd jį mókĭ păprówit',
Wirrălŭs ir Awĭźu Krůpàs uźgardĭnă ſzauney —

Bet ir ſù Riĕſzŭtais ſaldzeis taipjaù păſĭdáre.
Wókietės tokiû Daiktû Baczkàs prĭſĭrinko,
Ir jaù kélios jû pardůt' Źakkùs prĭſĭpylė.
O ſztai muſŭ Nĕnáudėlės dâr ney Rĭeſzŭtyti,
Ir ney wieną, ney mackiurnikką Rĭeſzŭtyti
Źiemai pérkąſt' ir kramtyt' dâr nè nŭſĭſkįnė.

---

[50] Vietoj *O* iš pradžių buvo parašyta *Kàd*.

Wyrai rôds tokiû Gérybju menk ůſſîgeidzia.
Iiems Tăbăkėlis, kàd ir wiſſą Buttą prîſmirdin
Tìkt gardéſnis, kaip wiſſì Rieſzůtai gardzáuſi.
Bóbôms muſů Bědantėms jie taipjaù ně prîtinka;
Nè, Gaidau! nè ſúlyk jôms, kàs jôms nėpăreitiſ'.
Dantys jùk, annôt annô, ſukróſzůſû Métû,
Rieſzůtî pérkâſt' ir kramtyt' jaù nèděrą Bóbôms –

Allě ně reik' dėl to dâr tą Niekuttî păniekit'
Mergos wiſſos, ir wiſſì jaunintělî Klápai
Tàs Gérybęs jùk kramtydămî gárbĭnă ſkaudzey.
Źiemą, kàd Wăkărais Katryna ſnáuſdămă werpja,
Páukſztĕrĕdams Rieſzůtys tůjaùs iſzbuddĭnă wiſſą;
O kàd Iékė ſù Pimmè daug plûſt nĕſîláuja,
Tů Rieſzůtû Kruwà, kàd jôs į Gómůrî kiſza,
Iu glupàs Sznektàs, ir Zauną wiſſą nůtildo.
Ogĭ dăbàr kàs bùs, kàd múſu Mótĕrů Gaujos
Sù Mergôms ką werpt' ſůſîſės pàs Kákălį ſziltą
O Rieſzůtû nè bùs, ir Dantys grieźdămî ſzypters?
Taip pămătyſim' tů, kaip Windai múſů Źůpóniu
Pákůlů bey Linnu Gryſztès pĕſzĭnėdămî ſtapters.
Taip Źiemà păſîbaigs, o més nůgì păſîlikſim'.

Stuy tărĕ, Kaiminkàs wiernay uzſtódămă Iékė:
Móters! ar jaù més wiſſáy păſîdůſîmĕ Gėdai?
Kàs tai pèr Nukimm's? dėl kô taip rekiătĕ Wyrai?
Ar[51] wiſſáy Důſzělès jaù norit' múſů nůdówit'?
Kàs jùms rûp' Linnài bèy brauktos Pákůlů Gryſztes?
Rupĵkĭtes tikt uź Laukùs, uź Páſzărą Źiemai!
Ant ateina jaù Mikkieles diddělĕ Szwente,
Ir ſù jéjĕ pŏdraug Biaurybes Rudděniŏ ſzlápjos;
O wey dâr nĕwălyt's ant Lauko ſtôw Wăſărójas,
Irgĭ Kănápės Wėjû parblôkſztos ſwĭrĭnėja

Taip bĕſîprieſzijant, iztai! Wákmiſtras păſîróde,
Ir ſù jûm' Szlapjurgis, bey Păkůlûns Păkămóre. –
Tůs baiſingus tris[52] Sweczùs pămătydămî Búrai,
Taip nůſîgando, kàd tů waiditis ůſſîmirſzo,
Bèt Pôn's Wákmiſtras tůjaùs Berźinnį nůtweręs
Ir bais rėkaudams taipo kalbėtî prădėjo:
„Iûs Baudźáuninkai! girdėkit, ką păſăkyſu;
„O jûs Móters ſù Mergôms laikykĭtĕ Burnas.
„Més, kaip Uźweizdai, ir Pónai júſů ſtătyti.
„Wáſărăi ir Laukû Darbâms wiſſiems bĕſîbaigiant,
„Iùs graudént, ir tėwiſzkay pămŏkjt' ůſſîmánėm'.
„Diew's wiſſgáliſis, kùrs Swietą wiſſą ſůtwėre,
„Ir mùms źmógiſzkus Umùs bey Rázůmį dáwe,
„Tàs ſzirdingas Tėw's, ir múſû miel's Gĕrădėjas,

[51] Po *Ar* autorius buvo parašęs *jau*, bet tuoj užbraukė.
[52] buvo parašyta *tris baiſingus*, o paskum šie žodžiai sukeisti vietomis.

„Rúpindams uż mùs, mùs wel doſney[53] pămĩlėjo,
„Ir mùms Důnôs daug; o Bandai Páſzărŏ dáwe.
„Źinnot' jùk wiſſì, kôks blógas bùwŏ Zŏpóſtas,
„Kaip Sauléle wėl pàs mùs atgriſztĩ prădėjo,
„Ir més búriſzkay Laukùs įdirbt' ſŭſĩbėgom'.
„Déſzros ir Lăſzinei ſù Kumpjeis irgĩ ſŭ Súreis
„Baigėſ' jaù, o més praſtùs iſzwirdămĩ Kąſniųs
„Uźdărŏ[54] dairėmės, wiſſùr Mėſôs păſĩgėdę;
„Bèt Kiſſielus ans gardùs ſù Szuppĩniŭ mielu
„Bùwo jaù wiſſây ant Stalů můſ' păſĩbaigę.
„O ſztai! kaip jaù wėl po Szalczů Szillŭmą jautėm',
„Ir gaiwinnanczę mùms Diew's wėl Wáſărą dáwe,
„Tů ir riebůs Walgei wėl pămăźi prăſĩdėjo,
„O més tů[55] gardźey ką wirt' ir kèpt prăſĩmánėm';
„Ik potâm păſzălei wiſſì pilnókĩ păſtójo,
„Ir més wėl Szmotùs grecznùs iſzwirdămĩ wálgem' —
„Taipgĩ dăbàr, Wăſărėlei mielai jaù bĕſĩbaigiant,
„Koźnaswiens Bludùs ir Půdus prădĕdă tárſzkjt:
„Kàd po tíek Wargů bèn kartą wėl păſĩdźaugtu,
„Ir taip daug pardówitas Dŭſzĕlės gaiwįtu...

„Allĕ Źmŏgaù, Źmogaù! ſaugókiſ' to nĕ mĩnėti,
„Kùrs tâw ant Lauků bĕgĩnėjant ir trŭſĩnėjant,
„Sù ſăwŏ dangiſzkais Sargais kribzdėtĩ pădėjo.
„Wey! ką Źéme tâw wiernay augįdămă dáwe,
„Ir, ką Sódai bey Darźai źydėdămĩ róde,
„Wiſſlâb jaù, kaip pàts, zinnai, Kampè păkăwójei.
„Ir iſzczėrauſi, kàd Diew's laikys, źiĕmăwódams.
„Argĩ dăbàr tâw nè reikės aukſztyn păźŭrėti,
„Ir kasdien daugſyk' tą ſzlôwjt' irgĩ păgárbjt',
„Kùrs taip daugel wėl iſznaujo tâw dŏwănójo?
„Tai Kaimynai! tai wyriauſi Reikmĕně juſu,
„O potâm kàs Pónams reik's atlikt mălŏningiems,
„Ir, kàs Szuilėms ir Baźnyczôms půlăſĩ kyſztert;
„Ar, kàs mân reikes mokėt', kàd aſz jŏdĩnėdams,
„Ir ſkwierůdams kartais jùs lankytĩ prădėſu.
„Źinnot' jùk koktù, kàd Wákmiſtrai păſĩródo,
„Ir Burùs glupùs neſzwánkey kéikdămĩ bára.
„Taigĩ dăbókĩtės ir Maſznàs czėſù prĩſĩkráukit',
„Kàd koźnâm, kàs reik's, į Czėſo Reìkălą tikrą
„Czupert[55a] irgĩ nŭtwért' tůjaùs[56] ſù Sáujĕ gălėſit' —

Taip mus atſuſdams Pôns Amtsrôt's múſ' mălŏningas
Mùms jŭſŭ Mylĩſtą ſzį karta pàliĕpĕ ſweikjt,
Melſdams nůſzirdzey wiſſùs, czeſù păſĩrupjt'

---

[53] Šis žodis įrašytas eilutės viršuje (tebuvo 5 pėdos).
[54] po šio žodžio buvo parašyta *riebjo*, bet paskum išbraukta (su šiuo žodžiu eilutėje buvo 7 pėdos).
[55] po *tů* buvo parašyta *ka*, bet tuoj išbraukta.
[55a] turėtų būti *Czuptert*.
[56] šis žodis įrašytas eilutės viršuje (tebuvo 5 pėdos).

Kàd mân jùs ſkwierůt' ir kartais pliekt' nĕ rĕikėtu:
Nės diddey biednû Szirdìs jo gailĭſĭ Búrû
Taigĭ dăbàr păſăkiau, kàs mân păſăkyti reĭkėjo.
O jŭſŭ Myliſtai, kàd ſzwéſit' Rudděnĭ riebų,
Daùg Linksmybju wélidams păſĭliecawóju.
Tikt n'uzmirſzkit' irgĭ mănęs ir mánŏ Nămėliu,
Kàd Pulkaìs ſŭſĭkwieſit' į Czeſnis păſĭlinksmįt'.
Iaugĭ gănà ſzamſyk, jaù mielą Wáſărą baigkim',
Ir prieſz Rudděnĭ, kàs mùms reik's, nŭgămįt' n'ŭſſĭmirſzkim ganà.

„Metų" autografai LTSR MA LKLI rankraštyne

Fortſetzung.

Bet ir wiéźlibi Krikſzczónys dar nĕ păliówė.
Diewui buk Garbė! dar yr' tokiû Găſpădoriû;
Ir dar Tewû yr', kurrie mylėdămi Diewą
Patys netiktaỳ, kaip reik', wertaỳ păſĭelgia,
Bet ir ſawŏ Nămùs, kaip Tėwai mandăgĕy waldo.
Selmas, ak! anſai wertaỳ pagirtĭnăs Selmas
Buras rods, ne Pón's, ăllĕ mandăgŭs Buras.
Io Trobà taipjaù praſtà, kaip kittô Bŭrukkô.
Walgis jô kasdien tikt' menks ir menk' nŭdărytas;
Skinkį jis gardzeỳ ar ſzáltą Wánděnĭ géria;
O jo Rubas tikt' praſtaỳ paſútĭ Trĭnycźei;
Ar Źiemôs Czeſè diddeỳ nudillŭſĭ Skránda —
Bet jis nè ſzykſztůdam's taip menkaỳ păſĭelgia;
Bet kad Wyriauſybei, kas jei reik' ăttĕſėtu,
Ir kas Szuilei beỳ Baźnyczei půlăſĭ důtu.
Źinnot' juk wiſſì kokie mus ſunkĭnă Cźeſai,
Ir kaip Parſzczei wos beỳ Pluttos mums păſĭlikko.
Ar nĕgĕràỳ, kad Selmas kaip nauding's Găſpădórius
Rupįdam's kokę Maſznélę mokă păſlėpti?
Iukgĭ nĕreik' wiſſiems Zopoſtą wiſſą păródyt,
Ar wiſſiems păſăkyt', kas cze bey ten păkăwóta —

Selmô Nămùs, kad kartais jůs lankyt' ŭſſĭgeiſi,
Lygey kaip Baźnyczę kokę raſſĭ rėdytus,
Stálas jo ney ſzwent's Altorus taw păſĭrodys,
Ant kurrio Knygélės ſzwentos gullĭ pădėtos;
Kad jis pats', ar jo graźeỳ mokįtĭ Wăikélei,
Daug prĭſĭdirbę beỳ wiſſùr wiernày trŭſĭnėję,
Tů ſù Gieſmemìs ſaldźiom's linksmày păſĭdzaugtu...
Ir Wargùs ſzio Amźiô ſaw lengwùs pădărytu —

Autografas LTSR MA LKLI rankraštyne

[IŠ K. DONELAIČIO EILIUOTO LAIŠKO AMTSROTUI DONELAIČIUI, JO ŽMONAI MIRUS][1]

*
* *

O greit slenką laikai, jūs valandos sparnuotos!
Štai, dvidešimtmeti, akimirka tapai!
Jau tavo Niekas ten ir Viskas myrio plotuos, —
Jau veltui meilė šauks sugrįžt, ką mylėjai.
Bet likit pamirštos jūs, kančios iškentėtos,
Ir jums gi, ašaros, riedėt skruostais gana!
Vėl, džiaugsme, grįžk širdin, lai stinga skausmui vietos
Lai vėl krūtinė draugo laimės bus pilna!
Gegužis jau draug su pavasariu atvyko,
Ir šventiniu visur jis rodės drabužiu;
Ir nešė paskui jį Flora[2] gėlių vainiką,
Balzamą skleisdama viršum laukų gražių.
Ir dideli, maži su lyromis išėjo, —
Skambėjo giesmės jų laukuos ir miškuose,
Aidais aidėdamos jos vis labiau tolėjo,
Kol virsdavo Nieku savajame Nieke...
Argi žmogus vien tur apverkt skriaudas patirtas
Ir be drąsos, vilties tik dirbti amžinai?
O ne! Pasaulis jam būt rojumi paskirtas,
Bet ne, kaip Heraklitui[3], vis ašarot liūdnai.

Das Jahr in vier Gesaengen... des Christian Donaleitis... von D. L. J. Rhesa... Koenigsberg, 1818, XIX—XX psl.

---

[1] Versta iš vokiečių kalbos. [2] gėlių ir pavasario deivė. [3] senovės graikų filosofas (535—475 pr. m. e.).

[KIEKVIENAM DARYTI GERA]

Kiekvienam daryti gera[1]
Savo darbu ir žodžiu,
Visad elgtis taip, kaip dera,
Ir teisingas būt geidžiu.

Nekerštauti niekada,
Gyvo padaro gailėti,
Dievą, žmones jo mylėti —
Mano priedermė šventa.

Tetzner F. Die Tolminkemischen Taufregister des Christian Donalitius. — Altpreussische Monatsschrift. Koenigsberg. 1896. XXXIII, 29 psl.

---

[1] Vertė iš vokiečių kalbos A. Churginas.

K. DONELAIČIO LAIŠKAI

ŠIRDINGS BROLAU!

Ką veiki su savaisiais? Ar dar sveiki ir linksmi krutate? Mes, senieji, dar vis kybojam[1] ir jau savo grabus duodame budavot. Klausk tik šį Zeligmoną[2], kursai šį laiškelį tau duos. Lakštingala jau visur savo dainas pabaigė, o mūsų lašiniai bei dešros jau taipjau baigias. Ak, ir duona jau baigias, o rugiai dar nenoksta. „Kas bus iš mūsų!" — sako jau daugybė didelė pas mus, rasi ir pas jus. Rašyk man, kaip jūsų lakštingala dainavo šįmet! Kaip mūsų dainavo, jau andai tau rašiau. Aš ją tik vienąsyk girdėjau krūmuose besilinksminant, ale neišmaniau tikrai, ką ji Jurgučiui liepė. Rasi šįmet nereikėjo jį budint ir ragint. Kitąsyk, kad dievs sveiką laikys, daugiau lietuviškų žodžių rašysiu. Priimk šį mano paslą[3] meilingai ir pamylėk jį mano vardan. O kad norėsi man ką rašyt, rašyk dabar, — juk tiek čėso tik turėsi. Būk ir pasilik sveiks su visais savo namiškiais. Mes duodame labas dienas, o aš, jus mylėdams ir peržegnodams[4], būsiu ir pasiliksiu,

kaip ik šiol buvo, viernas
tarnas ir prietelius
C. D.[5]

Dieną, kad[6] aš rašiau,
pasakys mano paslas.

Bėk, mano Zeligmons, skubriai[7] su gromata mano
Ir iš Įsruties parnešk man gromatą kitą.

Laiško autografas LTSR MA LKLI rankraštyne.

[1] Krutame. [2] Fridrichas Zeligmanas — Tolminkiemio bažnyčios varpininkas. [3] pasiuntinį. [4] laimindamas. [5] Christian Donalitius. [6] kada. [7] skubiai, greitai.

❊

Aš pasidžiaugdams perskaičiau tavo gromatą šulną[1]:
Taip lietuvninkui lietuvninks atrašą[2] siųsdams
Ir lietuviškai švepluodams Lietuvą giria.

S. T.[3]

AUKŠTAI GERBIAMAS, MANO MYLIMAS ŠAUNUSIS BIČIULI!*

Aš esu Jums skolingas už Jūsų Prakilnybės laišką iš Kilgių, todėl šis mažas raštelis turi tuo tarpu tą skolą atlyginti. Tai buvo maloni paguoda, kai praėjusią žiemą šiokiadienį [?] pamačiau ateinant pas mane mano mylimą, aukštai gerbiamą konfratrą iš Valtarkiemio[4], taip pat mano mylimą aukštai gerbiamą Jūsų tėvą bei Jus. Aš norėčiau senas savo ausis dažniau taip padžiuginti, kaip tuomet. Temos, kiek dar prisimenu, buvo: iš didvyrių pasaulio; Dovydo ir Jonatano draugystė; pirmųjų žmonių šeimininkavimas; laimė ir nelaimė arba rūpesčiai, o pagaliau viltis[5] ir kas su ja susiję, — nes visi tokie dalykai reikalauja vilties, ypač nelaimė ir ūkis. Paskui mes girdėjome Krizą pasakojant savo likimą ir graudžiai apverkiant gerąjį amtsrotą: — taip verkė,

Kad ir akys jau keliems išpūti pradėjo[6].

Kiekvienas nuolat šaukė:

Ak, pon amtsrot, ak, dėl ko mums numirei pernai?[7]

Iš mano rašysenos bus aišku, kaip dėl daugybės mechanikos darbų visiškai susigadino ranka, ir ar beverta ją dar labiau gadinti.

O mihi praeteritos referat si Jupiter annos![8]

kažkas senovėje galvojo, rašė, o gal ir teisingai skundėsi. Jeigu žinočiau, kodėl jis taip kalbėjo ir skundėsi, galėčiau, gal būt, tinkamą tertium

comparationis[9] išvesti. Manau bent, kad tuomet, kai tai buvo parašyta, dar nežinojo daugelio dalykų pasaulyje, apie kuriuos tik dabar tesužinota ir kurie vis labiau daros pažįstami. Jei tai iš tikrųjų Vergilijus, kuris kažką taip besiskundžiant mini, tai bus jau praėję daugiau kaip pusantro tūkstančio metų. Ir jeigu jis tebegyventų dar mūsų laikais, kaip apšviestas, tikras krikščionis, o kaip pasikeistų jo „Ilijada"[10] ir kokia graudžia dejonę skambėtų jo „Bukolikos", į švelnius tonus įsimaišius disonansiniams, kaip juos vadina muzikos žinovai.

Tityre! tu patulae recubans sub tegmine fagi[11]

gautų visiškai kitą toną, negu, pasak Vergilijaus, savo švilpyne traukė Titiras. Ak, kas būtų galėjęs tikėti tuo, ką krikščionys taip dažnai gieda: be dievo mums niekam nė plaukelis nenukris —

ὡς ἐν παρόδῳ[12].

Juk žinai, kaip dabar reikia, kad tarp ponų kalbi ar ką sakai, — reikia saugotis. Juk girdėjom, kaip Krizui pasidarė[13].

Ak, kad dar galėčiau dirbti barometrus! Kaip mielai norėčiau tuo patarnauti. Bet dabar tai reikš: quamvis deficiant vires, tamen est laudanda voluntas[14]. Be to, ir nuotolis labai didelis, ir pervežimas pavojingas. Tiek norėjau atsakyti, prašydamas neužmiršti lietuvių kalbos vokiškame krašte; taip pat jokio paaukštinimo vokiškame krašte nepriimti. Gerų lietuvių šiais laikais reta. Tik nuoširdžiai linkiu kitokios vietos, kaip Tolminkiemyje, kur kaimynystėje yra karaliaus dvaras.

Gal būt, Jums žinomas posakis:

Felix parochia, ubi nulla regia via;
Felicior illa, ubi nulla regia villa;
Ac felicissima ista, ubi nullus nobilista[15].

Ponai dėl tokio dažno savo galios piktnaudojimo iš tikrųjų turi blogą vardą; bet, žinoma, pasitaiko jų tarpe ir teisingų krikščionių bei žmonių mylėtojų. Tokiems tepadeda dievas ir telaimina gerbiamas jų šeimas. Dievas juk visur turi savųjų. Na, užteks! Pagaliau nužemintai prašau perduoti mano nuolankius linkėjimus ten visiems ponams ir kur šiaip mane prisimintų ir užtikrinti, kad aš su gilia pagarba pasilieku

Jūsų visur,
taip pat Jūsų artimųjų ištikimas
ir atsidavęs tarnas
C. Donalitius

Tolminkiemis,
1777 m. rugpiūčio 16 d.

Laiško autografas LTSR MA LKLI rankraštyne.

---

* Versta iš vokiečių kalbos. [1] šaunią, puikią. [2] atsakymą raštu. [3] Salvo titulo; taip būdavo rašoma neminint adresato titulo, bet drauge norint pažymėti, kad jis turimas galvoje, neužmirštamas, neignoruojamas. [4] J. H. Kempferis, Valtarkiemio kunigas. [5] rankraštyje pabraukti žodžiai *draugystė* ir *laimė ir*, o paraštėje pridėtas prierašas (ne K. Donelaičio ranka): „Tekstas ir muzika Donelaičio"; tai buvo Donelaičio eilėraščiai vokiečių kalba, neišlikę iki mūsų dienų. [6] „Vasaros darbų" 221 eil. [7] „Vasaros darbų" 217 eil., „Žiemos rūpesčių" 503 eil. [8] o kad Jupiteris grąžintų man praėjusius metus! [9] lyginimo pagrindas, tai, kas lyginamuose dalykuose sutampa (logikos terminas). [10] t. y. „Eneidai". [11] Titire, tu po plačiašakiu skroblu ilsėdamasis (eilutė iš pirmosios „Bukolikų" eklogos). [12] tarp kitko. [13] atrodo, supainiota su Pričkum (plg. „Rudenio gėr." 485—512 eil., „Žiemos rūpesčiai" 402—410 eil.). [14] nors trūksta jėgų, bet pagirtinas noras. [15] Laiminga parapija, kur nėr karaliaus kelio,
Laimingesnė ta, kur nėr karaliaus dvaro,
Laimingiausia toji, kur nėra pono.

GOTFRIDAS OSTERMEJERIS

(1716—1800)

G. Ostermejeris, baigęs Karaliaučiaus universitetą, paskui ilgus metus, ligi pat mirties, buvęs pastoriumi Trempuose, Rytų Prūsijoje, pasireiškė kaip vienas pirmųjų lietuviškosios poetikos kūrėjų ir lietuvių literatūros istorikų. Ryšium su jo 1781 m. išleistu giesmynu kilo ilgai trukusi polemika dėl giesmių eilėdaros bei kalbos ir aplamai dėl lietuviškų knygų rengimo spaudai. Tai pirmoji literatūrinė polemika lietuvių literatūros istorijoje.

Lietuvių literatūros istorijai yra svarbus G. Ostermejerio 1791 m. išleistos lietuvių kalbos gramatikos („Neue Littauische Grammatik") skyrius „Apie prosodiją", kuriame pirmą kartą mėginama apibendrinti lietuviškų giesmynų eilėdarą ir stilių.

G. Ostermejeris taip pat parašė „Pirmąją lietuviškų giesmynų istoriją" („Erste Littauische Liedergeschichte", 1793), kurioje duodama daug vertingų žinių apie senuosius lietuviškus raštus ir kai kuriuos ano meto rašytojus. Iš šio G. Ostermejerio veikalo chrestomatijoje pateikiami pasisakymai apie K. Donelaitį ir M. Švobą.

❋

NAUJA LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKA

APIE PROSODIJĄ*

§ 253

ĮŽANGA

Šios dalies trūksta visose lietuvių kalbos gramatikose. Sapūnas[1], ar greičiau jo leidėjas Šulcas, tą trūkumą teisino tuo, kad lietuvių poezija niekuo nesiskirianti nuo vokiečių. Kadangi pastarajai skirtų vadovų tada jau buvo užtektinai, tai, jo manymu, ir lietuvių poezijos mėgėjas galėjęs jais pasinaudoti. Gal ir taip. Vis dėlto būtų ne pro šalį kai kuriuos lietuvių poezijos dalykus atskirai pažymėti, nes joje yra kai kas savita. Čia kalbame tiktai apie rimuotą poeziją, ypač apie bažnytines giesmes, kurias Šulcas vien ir turėjo galvoje. Jose pirmiausia krinta į akis:

§ 254

RIMAI

Jie, kaip ir vokiečių poezijoje, būna vyriški, arba vienskiemeniai, ir moteriški, arba dviskiemeniai. Tiek pirmuoju, tiek antruoju atveju lemiantis dalykas yra ne raidės, bet garsai. Tuo būdu *didei* ir *darai, marčią* ir *mane, užmigs* ir *ištiks, išdigs* ir *dalyks* — yra gryni vyriški; *džiaugsmas* ir *kauksmas, klausti* ir *žaisti, kęsti* ir *leisti, gelbti* ir *šelpti, drąsius* ir *didžiausius* — gryni moteriški rimai, nors jų raidės ir skirtingos. Tik pirmosios raidės, kuriomis prasideda rimas, neturi būti abiejuose žodžiuose tokios pat. Pavyzdžiui, *tūkstantis* ir *viešpatis* yra negrynas vyriškas, *koravonė* ir *kavonė* — negrynas moteriškas rimas, nes pirmuoju atveju rimas abiejuose žodžiuose prasideda raide *t*, o antruoju — *v*. Išimtis būna, kai prieš priebalsį, kuriuo prasideda rimas, yra kitas priebalsis, tariamas drauge su pirmuoju. Tuo būdu *rūstus* ir *kartus* yra grynas vyriškas, o *rasti* ir *suprasti* — grynas moteriškas rimas.

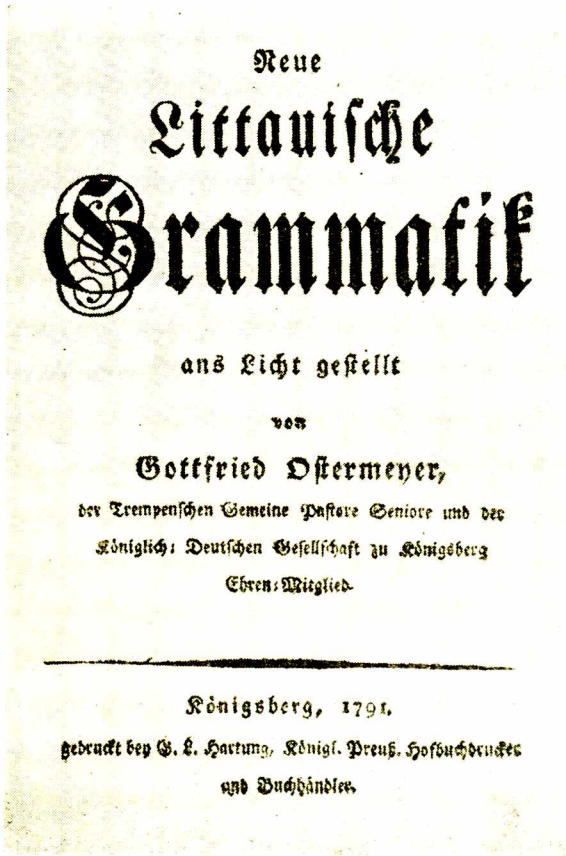
Neue
Littauiſche
Grammatik
ans Licht geſtellt
von
Gottfried Oſtermeyer,
der Trempenſchen Gemeine Paſtore Seniore und der Königlich: Deutſchen Geſellſchaft zu Königsberg Ehren: Mitglied.
Königsberg, 1791.
gedruckt bey G. L. Hartung, Königl. Preuß. Hofbuchdrucker und Buchhändler.

G. Ostermejerio „Naujos lietuvių kalbos gramatikos" titulinis puslapis

§ 255

Lietuvių kalboje daug lengviau rasti rimus negu vokiečių. Kartais jie poetams neieškomi patys siūlosi, ir dargi ne vienas. Bet jeigu būna ir sunkiau, tai, kiek pagalvojus, greit randama išeitis. Iš šios gramatikos dalies, skirtos etimologijai, matyti, kad daugybės žodžių vienas ar du paskutiniai skiemenys garsiniu atžvilgiu yra tokie pat. Čia padeda ir sinonimų gausumas. Dažnai vienas vokiškas žodis gali būti trejopai, ketveriopai ar penkeriopai verčiamas į lietuvių kalbą: jei vienas žodis netinka, imamas kitas. Taip pat dažnai daug padeda ir leidžiamas žodžių tvarkos pakeitimas.

§ 256

SKANDAVIMAS

Tai sunkiausias dalykas lietuvių poezijoje. Ligi šiol dar niekam nėra pavykę jį pilnutinai išlaikyti. Daug vargo būna su ilgais žodžiais, kuriuose kirtis esti kartais 4-me, 5-me ar net 6-me skiemenyje nuo galo. Kadangi bažnytinės giesmės eiliuojamos dažniausiai jambais ir trochėjais, tai visus tokius ilgesnius žodžius tenka suskaldyti[2], bet tada kirtis ne visuomet krinta ten, kur jis turėtų būti. Tas pat gana dažnai pasitaiko ir su trumpesniais žodžiais. Bet ir čia galima surasti išeitį, pasinaudojant § 255 minėtais dalykais.

§ 257

Daugiausia čia padeda žodžių tvarkos pakeitimas. Kadangi ligata[3] šiuo atžvilgiu teikia dar daugiau laisvės negu proza, tai tuo pakeitimu naudojamasi ir daug laimima. Lovynas[4] giesmėje *Ich bin ein Gast auf Erden*[5] 10 posme sako: *juo ilgiaus aš keliauju.* Labai nesklandu. Jeigu jis būtų *aš* atkėlęs į priekį, tai nesklandumo būtų išvengta.

Šimelpenigis[6]... žodžius *Du sagst, ich bin ein Christ* išvertė, visai be reikalo išlaikydamas vokiškąją žodžių tvarką: *sakai, aš krikščionis* ir taip kartojo per visą giesmę. Jeigu jis būtų parašęs: *sakai, krikščionis aš* arba *sakais krikščionimi,* — skandavimas būtų teisingas, o dabar taip nėra.

§ 258

Padeda taip pat ir sinonimai. Giesmės *Wie soll ich dich empfangen* 3 posme Šimelpenigis rašo: *tu, Jėzau, atėjai.* Tai nesklandu. Jei vietoje paskutiniojo žodžio pasakytume *mus lankei,* tai visas nesklandumas pranyktų... Aš neminėsiu kitų skandavimą palengvinančių dalykų,... o pastebėsiu tiktai:

1) kad jambinės eilutės yra sklandžiausios, kai jose būna daug cezūrų, bet apie trochėjines to negalima pasakyti;

2) kad skanduojant nereikia per daug varžytis. Neteisingas kirtis dainuojant nėra toks nepakenčiamas, kaip kalbant. Čia galima sau šį tą leisti, tik nereikia per toli nueiti, kaip pasitaikydavo ir geriausiems poetams, kuo nesunku įsitikinti iš pateiktų pavyzdžių ir daugelio kitų.

§ 259

METRAS

Šį terminą mes vartojame čia siauresne prasme — pažymėti pėdų skaičiui kiekvienoje eilutėje. Šiuo atveju nėra jokių ypatingų sunkumų. Visos priemonės, vartojamos kitose kalbose eilėraščio eilutei sutrumpinti arba pailginti, yra ir lietuvių kalboje. Protezė[7], epentezė[8] ir paragogė[9] padidina žodžio skiemenų skaičių, o aferezė[10], sinkopė[11] ir apokopė[12] — sumažina. Taip pat daug padeda čia sudėtinio veiksmažodžio panaudojimas vietoj paprasto ir atvirkščiai — paprasto, kur turėtų būti sudėtinis. Tai galima daryti dažnai, nė kiek nesibijant, kad nuo to nukentės mintis ar prasmė. Apie tai žiūrėk § 240, -3.

§ 260

IŠRAIŠKA

Čia reikia labiausiai žiūrėti, kad ji būtų be priekaišto. Gramatikos nepaisymas rodo nerūpestingumą. Vis dėlto ir geri poetai, pvz., Šimelpenigis, ne kartą yra jai nusikaltę. Bet neužtenka teisingai žodžius kaityti ir derinti. Išraiška ir šiaip turi būti gera, atitinkanti kalbos vartoseną bei sveiko proto reikalavimus. Milkus[13] giesmės *Wenn meine Suend' mich Kraenken* 2 posme rašo: *jis davės mūčyt gyvai,* kur paskutinis žodis nieko nepasako...

§ 261

Dar labiau reikia žiūrėti, kad išraiška nebūtų priešinga paties dalyko esmei. Hurtelijus[14]

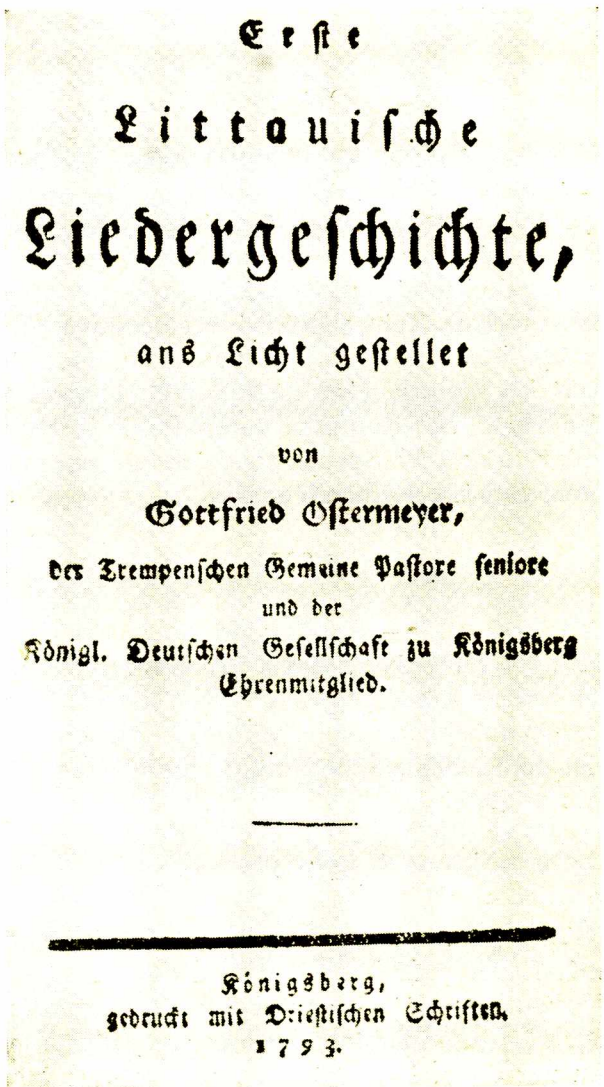
Erſte
Littauiſche
Liedergeſchichte,
ans Licht geſtellet
von
Gottfried Oſtermeyer,
der Trempenſchen Gemeine Paſtore ſeniore
und der
Königl. Deutſchen Geſellſchaft zu Königsberg
Ehrenmitglied.
Königsberg,
gedruckt mit Drieſtiſchen Schriften.
1793.

G. Ostermejerio „Pirmoji lietuviškų giesmynų istorija", titulinis puslapis

giesmės *Nachdem die Sonn beschlossen* 1 posme sako, kad saulė, kai būna žemiausiai, yra arčiausia nuo mūsų. Priešingai, tada ji yra toliausia nuo mūsų...

§ 262

Taip pat reikia vengti negražių ir nešvankių žodžių... Nešvanku taip pat, kai... Dycelijus[15] giesmės *Meinen Jesum laß ich nicht* 6 posme pavartoja žodį *pastipsiu.*

§ 263

Reikia vengti visko, kas gali kalboje nemaloniai skambėti...

§ 264

Reikia taip pat vengti, kiek tai įmanoma, mažiau žinomų žodžių, ypač provincializmų. Pavyzdžiui, giesmės *Gott ist mein Heil* 1 posmo žodis *pasiduksėsiu* po ilgų svarstymų pagaliau buvo pakeistas į *pasiduoksėsiu,* kuris yra visai nelietuviškas. Taip atsitiko ir su daiktavardžiu *sutka,* kurį Šimelpenigis pavartoja giesmės *Sollt ich meinem Gott nicht singen* 11 posme. Kadangi to žodžio niekas nesuprato, iš jo buvo padaryta *smūtka.* Švobos giesmėse taip pat randama panašių nežinomų žodžių...

§ 265

Svarbiausia — išraiška turi būti aiški. Šiuo atžvilgiu pavyzdys kitiems yra Šusterus[16], kurio poezija labai lengva ir visai sklandi. Priešingai, Ruigys[17] ir po jo Glazeris[18] dažnai sunkiai suprantami. Šimelpenigis taip pat kartais rašo miglotai...

§ 266

Taip pat negera, kai giesmėje kartojasi vienodi rimai, ypač, jei tai dažnai pasitaiko. Pavyzdžiui, giesmėje *Womit soll ich dich wohl loben* 4 kartus rimuojami *tavo* ir *savo;* aišku, tai jau per daug. Panašiai yra ir daugelyje kitų giesmių, kur kaip tik rimuojami abu minėtieji žodžiai.

§ 267

Apskritai kalbant, išraiška giesmėse turi būti gryna, puošni ir kiek pakili, kaip paprastai ir rašo geri poetai. Tačiau visų poezinių puošmenų sudėti taip pat nėra reikalo.

§ 268

VERTIMAS

Daugumas lietuviškų giesmių dėl žinomų priežasčių yra verstos iš vokiečių kalbos. Jos ir toliau iš ten verčiamos. Kas šį darbą nori ir turi dirbti, privalo atkreipti dėmesį į šiuos dalykus:

1) Ar giesmė verstina...

2) Jeigu reikia versti blogą giesmę, tai ji turi būti verčiama taip, kad pasidarytų gera. Taip elgdamasis, Švoba dažnai toli pralenkė savo originalus.

3) Geros giesmės turi būti taip verčiamos, kad nieko nenustotų. Deja, ne visada taip būna...

4) Pažodžiui galima versti tik tada, jei nenusikalstama lietuvių kalbai; priešingu atveju reikia tokio vertimo atsisakyti. Galima net vokiečių poeto mintį pakeisti savąja: nebūtina, kad pastaroji būtų geresnė, užtenka, kad ji būtų neblogesnė. Kartais būtinai reikia taip elgtis, norint išvengti miglotumo ir nenatūralumo.

§ 269

5) Vienok reikia žiūrėti, kad gera ir teisinga originalo mintis nebūtų iškreipta ir pakeista blogesne...

6) Labai ilgos giesmės turi būti trumpinamos...

7) Priešingai, kai giesmėje ko nors trūksta, reikia tai įterpti...

§ 270

PABAIGA

Tai maždaug ir visa, kas dėl rimuotos poezijos pasakytina. Kas norėtų daugiau žinoti, tegul skaito atidžiai ir įsigilina į gerų poetų kūrinius. Tai jam padės suvokti daugybę taisyklių ir visa,

kas čia pasakyta, daug kuo papildyti. Skaitant reikia ir pačiam lavintis ir pradėti nuo vertimo... Taip kurį laiką pasidarbavus, galima norint ir pačiam pradėti kurti...

Neue Littauische Grammatik... von Gottfried Ostermeyer... Koenigsberg, 1791, 180—187 psl.

* Versta iš vokiečių kalbos.

[1] Čia turima galvoje 1673 m. išėjusi T. Šulco vardu lietuvių kalbos gramatika, kurios pratarmėje sakoma, kad tikrasis jos autorius yra Kristupas Sapūnas. [2] ilgi žodžiai turi tada 2 ar 3 kirčius. [3] eiliuota kalba. [4] Kristijonas Lovynas (1721—1783) yra išvertęs 10 giesmių, išspausdintų G. Ostermejerio giesmyne (1781). [5] Aš esu svečias žemėje. [6] Adomas Fridrichas Šimelpenigis (1699—1763). [7] skiemens ar garso pridėjimas žodžio pradžioje. [8] garsų (dažniausiai *i, j*) įterpimas. [9] žodžio pailginimas, pridedant gale skiemenį ar garsą. [10] garso ar skiemens numetimas žodžio pradžioje. [11] garso ar skiemens praleidimas žodžio viduje. [12] garso ar skiemens numetimas žodžio gale. [13] Petras Gotlibas Milkus (mir. 1753). [14] Jonas Hurtelijus (mir. 1666). [15] Ernestas Dycelijus (1629—1692). [16] Fridrichas Zigmuntas Šusterus (mir. 1750); 6 jo giesmės išspausdintos 1705 m. giesmyne. [17] Pilypas Ruigys (1675—1749), „Lietuvių kalbos tyrinėjimo" autorius; išspausdinta 12 jo giesmių. [18] Fabijonas Ulrichas Glazeris (1688—1747).

PIRMOJI LIETUVIŠKŲ GIESMYNŲ ISTORIJA*

[APIE K. DONELAITĮ]

...Karališkoji konsistorija pasiūlė... dėl mūsų sumanymo[1] pasitarti su kai kuriais senais ir prityrusiais pamokslininkais, nežinodama, kas šiuo reikalu jau buvo padaryta. Mums tereikėjo dabar pagalbos tik likusiai darbo daliai, tačiau mes nežinojome, kur ją galėtume rasti... Aš kreipiausi ir į kleboną Donalicijų[2], kuris man buvo žinomas ir kaip poetas, ar jis savo įnašu nesutiktų mūsų paremti. Tačiau jis atsiprašė, teisindamasis savo senyvu amžiumi ir drebančiomis rankomis, kurios jam apsunkina rašymą...

Erste Littauische Liedergeschichte... von Gottfried Ostermeyer... Koenigsberg, 1793, 173 psl.

* Versta iš vokiečių kalbos.

[1] Naujo giesmyno paruošimo. [2] Kristijoną Donelaitį.

[APIE M. ŠVOBĄ]

Melchijoras Švoba — Valtarkiemio kunigas nuo 1650 ligi 1663 m. Jis teisingai yra laikomas geriausiu iš visų lietuvių poetų. Kas su jo darbais susipažįsta ir turi bent truputį poetinės nuovokos, bus sužavėtas juose slypinčio grožio. O kas juos su kitų darbais palygins, pripažins, kad dar niekas iš palikuonių nėra jam prilygęs, tuo labiau jį pralenkęs. Pirmajame Kleino giesmyno leidime yra išspausdinta 19 jo giesmių. Bet jis yra daugiau jų sukūręs, ir jos įdėtos vėlyvesniuose giesmyno leidimuose. Tai iš dalies vertimai, iš dalies originalūs kūriniai. Mes matėme jį pirma Kleino giesmyno tikrintojų tarpe. Lepneris[1], kurio seserį Mariją jis buvo vedęs ir kuris todėl turėjo gerai jį pažinti, giria jį savo „Prūsų lietuvio"[2] 115 puslapyje, kaip nuostabiai puikių būdo savybių ir išsimokslinimo vyrą, įžvalgų lietuvių kalbos žinovą, buvusį vertą ilgesnio gyvenimo. Gaila, kad apie jo gyvenimą daugiau žinių neturime. Aš apie jį uoliai teiravausi prieš daugelį metų, tačiau tegavau atsakymą, kad jokių duomenų neišliko, kadangi, praėjus kuriam laikui po jo mirties, priešų invazijos metu, Valtarkiemio klebonija ir su ja kartu tenykštis bažnyčios archyvas pavirto pelenais.

Erste Littauische Liedergeschichte... von Gottfried Ostermeyer... Koenigsberg, 1793, 264—265 psl.

[1] Teodoras Lepneris, Budviečių kunigas, miręs po 1690 m. [2] Der Preusche Littauer, parašytas 1690 m., išspausdintas 1744 m.

KRISTIJONAS MILKUS

K. Milkus (gimęs apie 1736, miręs po 1806 m.), apie kurį težinoma, kad jis studijavo Karaliaučiaus universitete, o vėliau buvo mokytoju Pilkainyje, lietuvių literatūros istorijai pirmiausia yra reikšmingas savo darbu „Trumpu lietuvių poezijos vadovu" („Kurze Anleitung zur littauischen Poesie"), išspausdintu jo paties 1800 m. išleistoje lietuvių kalbos gramatikoje. Chrestomatijoje patęikiamos „Vadovo" ištraukos, kur K. Milkus kalba apie lietuvių poetiką bei eilėdarą, be to, pirmą kartą, kaip liaudiškos bei vaizdingos kalbos pavyzdžius, cituoja K. Donelaičio „Metų" ištraukas.

Iš K. Milkaus bandymų originaliosios grožinės kūrybos srityje į chrestomatiją dedama jo poema „Pilkainis", parašyta apie 1786 m., tačiau išspausdinta tik 1931 m. Poema įdomi kaip pirmasis istorinės tematikos kūrinys lietuvių poezijoje, atspindįs tam tikrą autoriaus palankumą Rytų Prūsijos lietuvių liaudžiai. Šis kūrinys pasižymi sklandžiu eiliavimu, ryškiais išplėstiniais palyginimais, vaizdžiais posakiais.

K. Milkus taip pat vertė K. Gelerto pasakėčias, iš kurių chrestomatijoje spausdinamas pasakėčios „Kūlikas" vertimas, pasižymįs eiliavimo sklandumu ir palyginti taisyklinga kalba.

❋

LIETUVIŲ KALBOS GRAMATIKOS PRADMENYS

TRUMPAS LIETUVIŲ POEZIJOS VADOVAS*

§ 121

Lietuviškoji poezija reikalauja: 1) labai gero kalbos mokėjimo, 2) kai kurių poetikos taisyklių žinojimo ir 3) ypač poetinio talento.

Poetas turi mokėti kalbą kur kas geriau, negu tas, kuris tik proza rašo. Jis turi mokėti vaizdingiau kalbėti. Jis ritmo ir rimo dėlei dažnai turi atsisakyti savo minčių, kurias galėtų išreikšti proza, ir pakeisti jas kitomis, kurios atskleistų, kiek leidžia kalbamasis dalykas, tai, kas kilnu, jaudina, dailu. Jis niekados neprivalo pažodžiui versti vokiečių arba kitų kalbų dailių pasakymų, jei tai prieštarautų lietuvių kalbos dvasiai, o tokie atvejai, kad abi kalbos atitiktų, yra reti, nes ypač lietuvių ir vokiečių kalbos nedaug teturi panašumo. Be to, kiekvienu atveju jis turi mokėti taip aiškiai rašyti, kad ir paprasčiausias lietuvis suprastų. Šiuo atžvilgiu lietuvių kalba pranašesnė už kitas. Ir kilniausi posakiai yra suprantami liaudžiai, kadangi jie paimti iš kalbos, kuri kasdien skamba jos lūpose.

Tolminkiemio klebonas Donalicijus[1], laisvo lietuvių valstiečio sūnus, daug nusipelnęs ir labai gabus vyras, lietuviškais hegzametrais aprašė keturis metų laikus, duodamas tauriausios išraiškos pavyzdžių, kurie vertime, žinoma, daug nustoja. Vis dėlto kai ką iš jų įdėsiu ir išversiu, kad vokietis skaitytojas suprastų.

Ruduo taip aprašytas:

Ant saulelė, vėl nuo mūs' atstodama, ritas
Ir[2], palikusi mus, greita vakarop nusileidžia. —
O šešėliai vis ilgyn kasdien išsitiesia.
Vėjai su sparnais pamaži jau pradeda mūdraut
Ir, šilumos atstankas išbaidydami, šlamščia[3]. . .

Žiemos aprašyme poetas taip sako:

Ant žiemos narsai jau vėl rūstaudami grįžta,
Ir šiaurys pasišiaušęs vėl mus atlekia gandint. —
Ant laukus žiemys jau taip nugandino bardams,
Kad ir balos, ir klampynės pradeda rauktis. —
Kelias, kad jį mėgina trenkt šokinėdami ratai,
Nei koks būbnas įtemptas dėl pašalo trinka,
Taip kad garsas jo toli galvoj atsiliepia. —
Tik dyvai žiūrėt, kaipo barzdoti pušynai
Su savo kuodais garbanotais visur pasirodo
Ir nei puderuoti ponačiai stov įsirėmę. —
Bet ir kerplėšos, ir jų kelmai išsigąsta[4],
Kad smarkus žiemys savo dumples pradeda judint
Ir besijodams nei su sietais dulkina sniegą[5]. . .

Kaip nerimuota poezija gali būti pakilios išraiškos, taip ir rimuota, tik pastarojoje kiek sunkiau su ja, kadangi reikia žiūrėti rimų. Bet visada reikia laikytis taisyklės, kad nieko nebūtų pasakyta, ko paprastas lietuvis nesuprastų. . .

§ 122

Poetikos taisyklės apima metrą ir jo rūšis, rimą ir išraišką.

Kai žodžiai sujungiami taip, kad tam tikru būdu kaitaliojasi ilgi ir trumpi skiemenys, tai vadiname metru, kuris yra ritmo pagrindas. Todėl svarbiausia skiemenis išdėstyti tokiu būdu, kad jie būtų tariami taip, kaip ir kasdieninėje kalboje — ilgieji ilgai, trumpieji trumpai[6]. Lietuviai itin taisyklingai kalba ir kirčiuoja reikiamus skiemenis, daug tiksliau negu vokiečiai, todėl jų giesmes ir eilėraščius reikia kuo rūpestingiausiai skanduoti. Lietuvis nepakenčia neteisingo skandavimo, kai tenka ilgus skiemenis tarti trumpai, o trumpus — ilgai. Mūsų lietuviškajame giesmyne tokių dalykų dažnai pasitaiko. . .

§ 123

Pagal skiemenų kaitaliojimosi būdą susidaro atitinkamas metras.

Vokiškose ir lietuviškose giesmėse įprastas tik trejopas jų kaitaliojimasis:

1) jambinės pėdos, kai pirmasis skiemuo yra trumpas, o antrasis — ilgas. . .,

2) trochėjinės, kai pirmasis skiemuo ilgas, o antrasis trumpas. . .,

3) daktilinės, kai po ilgo skiemens eina du trumpi. . .

Kai kuriose giesmėse kaitaliojasi trochėjinės ir daktilinės eilutės. . . Tačiau. . . net ir ge-

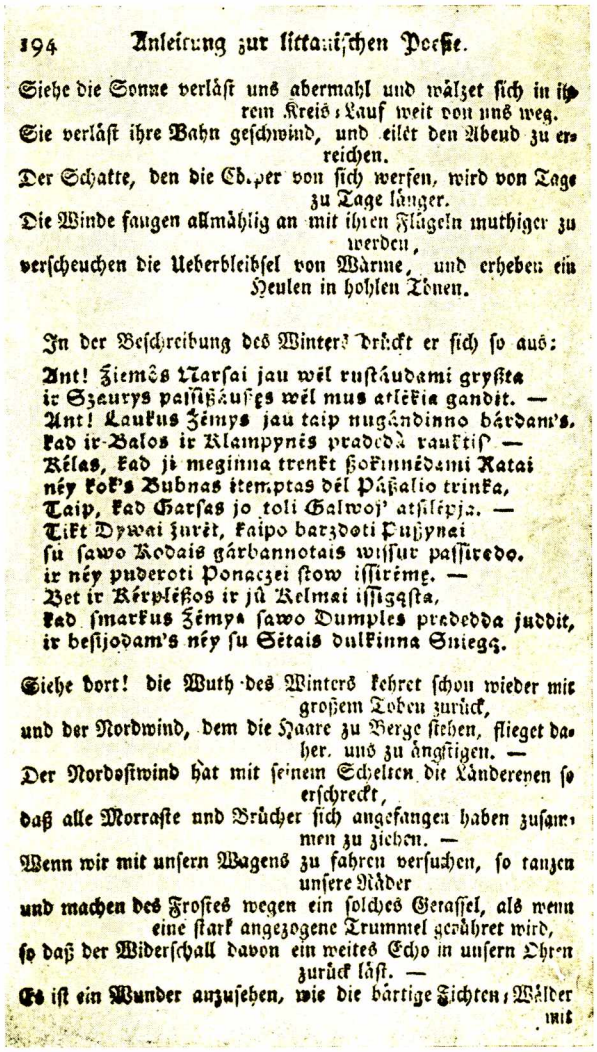

194 Anleitung zur littauischen Poesie.

Siehe die Sonne verläst uns abermahl und wälzet sich in ihrem Kreis-Lauf weit von uns weg.
Sie verläst ihre Bahn geschwind, und eilet den Abend zu erreichen.
Der Schatte, den die Cörper von sich werfen, wird von Tage zu Tage länger.
Die Winde fangen allmählig an mit ihren Flügeln muthiger zu werden,
verscheuchen die Ueberbleibsel von Wärme, und erheben ein Heulen in hohlen Tönen.

In der Beschreibung des Winters drückt er sich so aus:

Ant! Žiemôs Narsai jau wėl rustáudami gryßta
ir Szaurys passißáußęs wėl mus atlėkia gandit. —
Ant! Laukus Žėmys jau taip nugándinno bárdam's,
kad ir Balos ir Klampynės pradedà rauktis —
Kėlas, kad ji meginna trenkt ßokinnėdami Ratai
néy kok's Bubnas itemptas dėl Páßalio trinka,
Taip, kad Garsas jo toli Galwoj' atsilėpja. —
Tikt Dywai žurėt, kaipo barzdoti Pußynai
su sawo Kodais gárbannotais wissur passiredo.
ir néy puderoti Ponaczei stow issirėmę. —
Bet ir Kérplėßos ir jû Kelmai issigąsta,
kad smarkus Žėmys sawo Dumples pradedda juddit,
ir besijodam's néy su Sėtais dulkinna Sniegą.

Siehe dort! die Wuth des Winters kehret schon wieder mit großem Toben zurück,
und der Nordwind, dem die Haare zu Berge stehen, flieget daher, uns zu ängstigen. —
Der Nordostwind hat mit seinem Schelten die Ländereyen so erschreckt,
daß alle Morraste und Brücher sich angefangen haben zusammen zu ziehen. —
Wenn wir mit unsern Wagens zu fahren versuchen, so tanzen unsere Räder
und machen des Frostes wegen ein solches Getassel, als wenn eine stark angezogene Trummel gerühret wird,
so daß der Widerschall davon ein weites Echo in unsern Ohren zurück läst. —
Es ist ein Wunder anzusehen, wie die bärtige Fichten-Wälder mit

K. Milkaus „Lietuvių kalbos gramatikos pradmenų" puslapis

riausieji naujesnieji poetai pasirinko tik jambus ir trochėjus, kurie ir ateityje galėtų būti panaudojami lietuviškuose vertimuose.

Pėdų skaičių nustatyti paprastai paliekama poeto nuožiūrai. Bet lietuviškose giesmėse (kurios daugiausia verstos iš vokiečių kalbos) laikomasi originalo arba bent melodijos, kuri apsprendžia patį eiliavimą.

Kai eilutėje susidaro per daug skiemenų, reikia žiūrėti, ar vienas kitas negalėtų būti praleidžiamas arba išmetamas. Dažniausiai tai galima padaryti:

1) Daiktavardžių (būtent, pirmosios linksniuotės vardininko linksnyje) balsė *a* beveik visuomet išleidžiama ir pažymima apostrofu: vietoj *ponas — pon's*, vietoj *dievas — diev's*. Taip pat būdvardžiai ir dalyviai su galūnėmis *as* sutrumpinami, pavyzdžiui: *geras — ger's liaupsinamas — liaupsinam's*. Tačiau jei sunku pasidaro tarti, *a* negali būti praleidžiamas. Vadinasi, aš negaliu pasakyti vietoj *gužas — guž's*, vietoj *silpnas — silpn's*.

2) Veiksmažodžių daugiskaitos pirmajame ir antrajame asmenyje dažniausiai numetamas *e*. Vietoje *mylime, mylite, ieškosime, ieškosite* sakoma *mylim, mylit, ieškosim, ieškosit*. Taip pat daroma ir su daugumos pirmosios ir antrosios asmenuotės veiksmažodžių trečiuoju asmeniu, kaip antai: vietoj *liaupsina — liaupsin'*, vietoj *peni — pen'*. Bet jei dėl to pasidaro sunku žodį ištarti — balsė nepraleidžiama. Vadinasi, vietoj *blizga* aš negaliu sakyti *blizg'*, vietoj *baubia — baub'*. Trečiosios ir ketvirtosios asmenuotės veiksmažodžių trečiojo asmens visai negalima trumpinti. Taigi negalima sakyti *laik'* vietoj *laiko, iešk'* vietoj *ieško*. Mūsų senieji poetai to visai nepaisė... Ypač nepakenčiama, kai įvardžiai *savas, savo* ir *tavas, tavo* sutraukiami į *savs* ir *tavs*...

Bet dažnai atsitinka, kad eilutei trūksta skiemens. Blogi poetai užpildo tokias vietas arba lopomaisiais žodelyčiais, kurie iš tikrųjų ten netinka, arba nenatūraliai pailgindami žodį. Dėl lopomųjų žodelyčių nėra reikalo ką nors atskirai pasakyti: jų gausu ir mūsų giesmyne, ir juos galima iš to pažinti, kad jie įsprausti netikdami kontekstui.

Lietuvio ausį tiesiog rėžia nenatūralus žodžio pailginimas, kai vienaskaitos ir daugiskaitos naudininke pridedamas skiemuo: vietoj *mielam — mielamui*, vietoj *geriems — geriemus*, vietoj *kūdikiams — kūdikiamus;* taip pat liepiamojoje nuosakoje vietoj *mylėk — mylėki*. Kadaise taip buvo sakoma, tačiau dabar visai išėjo iš vartosenos, todėl ir poetai turėtų to vengti.

Tačiau kai kuriais atvejais galima skiemenų skaičių padidinti, paprastuosius būdvardžius paverčiant įvardžiuotiniais, prie veiksmažodžių pridedant tinkamus priešdėlius arba surandant taiklų prieveiksmį.

§ 124

Jeigu eilutė turi daugiau kaip keturias pėdas, tai jos viduryje būna pauzė, vadinama cezūra, kur reikia stabtelėti, pavyzdžiui:

Mokykmi, pon, || kas tav pamėgst daryti...

Bet reikia labai stropiai žiūrėti, kad cezūra nebūtų žodžio viduryje...

§ 125

Rimai lietuviškose giesmėse, kaip ir vokiškose, yra įprastas dalykas. Jie pagražina eiles ir palengvina jas atsiminti.

Rimų esama dvejopų: vyriškų ir moteriškų.

Vyriškas rimas yra vienaskiemenis: *davei — pelnei, mane — didelę, viešpaties — atsikelkimės, vargai — čionai;* o moteriškas — dviskiemenis: *kentėjai — norėjai, užstoja — kavoja, svietą — mylėtą.*

Tikslūs rimai yra visada maloniausi. Taigi, kai O[stermejeris] savo giesmyne rimuoja: *žus* ir *mus, visame — duktė* (402,6), *davė* ir *ne* (281,5), *draudęs* ir *sugaudęs (343,2), atleisk — nušveisk* (193,8), gaunami tokie nedarnūs rimai, kad juos ištariant vos girdi, jog tai iš tikrųjų rimai, nes apie rimą galima spręsti tik iš klausos, bet ne pagal raides.

Be nedarnių rimų, yra dar ir negrynų:

1) kai prieš rimuojamus garsus stovi tas pats priebalsis; O[stermejerio] giesmyne tokių nemaža, pavyzdžiui: *jo* ir *liudijo* (163,3), *tyčiavimo* ir *slidimo* (232,5);

2) kai rimas baigiasi ne tuo pačiu priebalsiu ar balsiu, pavyzdžiui: *apdovanot* ir *pasiduod* (4,10), *prasided* ir *ket* (447,1), arba kai

galūnės visai neatitinka: *sveika, laika* (164,5), kai iš tikrųjų turėtų būti *laiko.*

Prieš rimą stovįs priebalsis neturi būti abiejuose rimuojamuose žodžiuose tas pats. Taigi negalima rimuoti: *gerą* ir *pasigeria, viešpatį* ir *patį.* Tačiau rimas būna tikslus, kai priešais rimuojamą balsį viename žodyje stovi du priebalsiai, o kitame vienas — tas pats, kuris ir pirmajame žodyje yra prieš balsį, pavyzdžiui *loti* ir *kloti, rauja* ir *krauja, skietą* ir *kietą.* Taip pat ir vyriškuose: *sten'* ir *ten, tos* ir *pastos, klaus* ir *liaus, trys* ir *rys.*

Kas moka lietuvių kalbą, tam bus lengva rimuoti, tačiau čia reikia turėti ir poetinį talentą, kitaip neverta nė jėgų eikvoti. Gerų lietuviškų ir vokiškų giesmių ir eilių skaitymas gali pažadinti talentą, lig tol nenujaučiamai slypėjusį.

Paskučiausia poetų arba eiliakalių priemonė visuomet būdavo deminutyvai, kurie taip dažnai sutinkami ir mūsų giesmynuose. Čia nuolat tarpusavy rimuojami: *liežuvėlis, balselis, tėvelis, paukštelis, krikščionėlis, akelis, auselis.* Jei norėčiau juos visus suminėti, užpildyčiau ištisus puslapius. Tačiau negalima paneigti, kad lietuviai kasdieniniame gyvenime vartoja daug mažybinių žodžių. Giliai pažeminta tauta naudoja juos iš dalies kaip pataikavimo žodžius, o iš dalies norėdama parodyti savo pažeminimą ir nuolankumą. Tačiau rimtas ir nepataikaująs lietuvis niekuomet jų nevartoja. Jeigu kiti į savo kunigą kreipiasi: *kunigėli,* tai šis sako: *kunige, kunigs.* Jeigu kiti sako: su *dieveliu,* tai šis — su *dievu.* Jeigu kiti duoną vadina *duonele,* tai šis sako: *duona* ir t. t. . .

Tačiau tuo nenorėčiau pasakyti, kad kartkartėmis nebūtų galima tokio mažybinio žodžio, kai jis tinka, pavartoti. Bet, mano manymu, jie niekuomet nevartotini kalbant apie dievą ir Jėzų, taip pat rimo dėlei (nebent kitas su deminutyvu rimuojamas žodis kontekstui tiktų), nes tokiu atveju menkas poetas perdaug jau aiškiai parodo savo nesugebėjimą.

§ 126

Lietuvių kalba turi būti gryna ir atitikti dabartinę vartoseną. Todėl reikia

1) neįmaišyti jokių žodžių, iš kitų kalbų paimtų. . .

2) vartoti tik įprastus žodžius; O[stermejeris] daugelyje giesmių panaudojo žodį *loskavai,* kuris yra visai nepriprastas: lietuviams jis nežinomas, taip pat jokioj knygoj ir žodyne jo nepamatysi. . .

3) reikia nenusikalsti gramatikai. . .

4) taip pat nevartoti pasenusių žodžių, pavyzdžiui: *byloti* — kalbėti, *todringi* — todėl, *pasiduksėti* — pasitikėti; jų dažnai pasitaiko mūsų giesmėse, nors jie dabar jau ir išėję iš vartosenos;

5) niekuomet nereikia vartoti nesuprantamų arba perdaug jau mistiškų pasakymų. Vokiškas pasakymas *brich die Nacht der finstern Höhlen* yra nesuprantamas ir paprastam vokiečiui, tuo labiau lietuviui, kai jis išverčiamas pažodžiui: *Naktį laužk tamsių duobelių,* kaip kad O[stermejerio] padaryta. . .

6) reikia vengti visų germanizmų: jie lietuviui visai nesuprantami, kadangi jo kalba taip maža tepanaši į vokiečių k.;

7) niekada nereikia versti istorinių giesmių. . .

8) pagaliau verčiant reikia pasirinkti gerus vokiškus originalus. . . Juos reikia pirmiausia atidžiai įsiskaityti, kad būtų galima vokiečių kalbos idiomas ir pakilius pasakymus suprantamai lietuviškai išversti. Reikia labai stropiai žiūrėti ritmo ir rimo, stengtis taip sklandžiai eiliuoti, kad mintis būtų dėstoma nuosekliai kaip prozoje; žiūrėti, kad nebūtų taško eilutės viduryje ir po jo neprasidėtų kitas dalykas, ir viską taip perduoti, kad giesmė būtų miela širdžiai ir įstrigtų į atmintį.

§ 127

Pabaigai noriu dar paminėti bent keletą lietuvių poetų, nes čia nedera visų išvardinti arba plačiau apie juos pakalbėti. *Švoba* ir *Šimelpenigis,* be abejo, yra geriausi. Kai kurias giesmes labai gerai išvertė *Šusterus.* Mano velionies tėvo giesmės yra taip pat geros. . . Daug gerų giesmių parašė ir *Kleinas.* Jis buvo pirmasis, kuris nusimanė apie poeziją ir laikėsi taisyklių, kai visų jo pirmtakų net eiliakaliais negalima pavadinti. Jei jo giesmėse ir yra trū-

kumų, tai čia kaltas veikiau laikas, gerų pavyzdžių stoka ir labai mažas skaičius tinkamų vokiškų originalų... Apie visas, net ir geriausias, giesmes kalbant, pažymėtina, kad nė viena iš jų nėra visai taisyklingai skanduojama, jose randame daug germanizmų ir daug lietuviams ne visai suprantamų bei lietuvių kalbos dvasios neatitinkančių dalykų. Vis dėlto lietuviškasis giesmynas (išskyrus keletą senų nesuprantamų giesmių) yra gera knyga, ir niekas kitas daugiau jo nepatobulins, kaip talentingi vyrai, jeigu jie rūpinsis jį toliau taisyti. Pagaliau kaip savo sugebėjimų pavyzdį pridedu giesmę iš Berlyno giesmyno ir vieną Gelerto pasakėčią, iš kurių, gal būt, paaiškės, jog ir šia kai kuriems atrodančia šiurkščia kalba galima rašyti eiles be žymesnių klaidų...

Anfangs=Gruende einer Littauischen Sprach=Lehre... von Christian Gottlieb Mielcke... Koenigsberg, 1800, 193—205 psl.

---

* Versta iš vokiečių kalbos. [1] K. Donelaitis. [2] tradiciniame tekste *Irgi.* [3] toliau eina šių Donelaičio eilučių vertimas. [4] tradicin. tekste *nusigąsta.* [5] toliau eina vertimas. [6] Ilgais skiemenimis čia ir toliau Milkus laiko kirčiuotus, trumpais — nekirčiuotus; vartodamas antikinės metrinės eilėdaros terminus dėsto silabinės-toninės eiledaros pradmenis.

Der Drescher,

eine freye Uebersetzung der Gellertschen Erzählung.

Ansai Kullik's su Spra-
gilù
per Ziemą prissiwargt tur-
rėjo,
ir Walgi wos su Uždarrù
skupay ussipelnyt gallėjo.
Tas kočzės nussidowijęs
ir prissisrėbęs Barsczeis sa-
wo,
atsigul apsialsinnęs,
ir su sawim kalbėt pagáwo:
"tu tok's gražus ir jáun's
essi,
"ir dar ne bille kaip moki-
tas
"Jawus per Czėsą bubiji,
"buk tikt ant Wargo užau-
gitas.
"Kasdien rods lubitum'
Mėsòs
"ir sawo Pywo Stopą gérti,
"bet ar taw Spragilas tiek
dūs?
"teks kittą Darbą taw nu-
twérti,
"ir taw jau reiktu žėni-
tis';
"o jey Szalty'aus Oną we-
stum'
"pastójęs bagočiausęsis
"su Dziaugsmù Spragilą
pamestum.
"Tu jei patinki, ir ji taw,
"ir kad tu Mergą tą laime-
tum'
"Žiūrėkis tai apsčczey juk saw
"Mėsos ir Pywo wis tur-
rėtum.

KŪLIKAS

Laisvas Gelerto[7] pasakėčios vertimas

Ansai kūliks su spragilu
Per žiemą prisivargt turėjo
Ir valgį vos su uždaru
Skūpai užsipelnyt galėjo.

Tas kuočės[8] nusidovijęs
Ir prisisrėbęs barščių savo,
Atsigul apsialsinęs[9]
Ir su savim kalbėt pagavo:

„Tu toks gražus ir jauns esi,
Ir dar ne bile kaip mokintas!
Javus per čėsą[10] bubiji[11],
Būk[12] tik ant vargo užaugintas.

Kasdien rods liūbytum[13] mėsos[14]
Ir savo pyvo stuopą[15] gerti,
Bet ar tau spragilas tiek duos?
Teks kitą darbą tau nutverti.

Ir tau jau reiktų ženytis, —
O jei šaltyšiaus Oną vestum,
Pastojęs bagočiausiasis,
Su džiaugsmu spragilą pamestum.

Tu jai patinki, ir ji tau,
Ir kad tu mergą tą laimėtum,
Žiūrėkis, tai apsčiai juk sau
Mėsos ir pyvo vis turėtum.

"O dar Szaltyßaus po
Galwôs
"taw ßaunus jo Urėdas
tektu
"tadda Bėdôs po tulimôs
"ir taw, Nabagai! passi-
sektu.
Tokiû beturrint jam Mi-
slû,
pareina ir Szaltyßaus Ona,
ir dėdas' buk iß Nežinnû
ėjussi Kaimyno Klóuą.
Abbudu Žodzui ne pa-
wyd,
ir wos prieß Wakarą nu-
tillo.
Jis Mergą į Nammus nu-
lyd,
ir taip su kitts kittû sumillo.
Iß pirmo Tėw's rods
Dukterį
Kullikui dûti ne norėjo,
alle Duktė ir jo Patti
patógu Wyrą perkalbėjo.
Jis Swodbą kėlė wiežli-
bay
gannà wissur issikaßtáwęs
ir passidziaugias' ne mažay,
kad tokį grečną Žentą ga-
węs.
Bet dziaugias' tikt tuß-
cziû Niekû
nės musû Amžias ne be Gá-
lo,
ir Giltinė ne weizd Dantû,
bet ir drutus iß Swieto wa-
lo.
Ligga ateit ne ßiaukiama,
ir jis umay iß cze atstója;
o Žent's tiesog pas Amtmo-
ną
passimaldot greitay nujoja.
Be ßnėkant Búram's Kar-
cziamoj'
kurrám bus Dwár's tą
Szlužmą dáwęs
Szaltyßus ßwiežas jau par-
joj'
Urėdą iß Kamávôs gáwęs.
Dabbar Mėsôs jis tur
pilnay,
kasdien gal Pywo Stópą
gėrti,
ir ne priwálo taip labbay
prispyręs Darbo nussitwėr-
ti.
Tai taw, Szaltyßau!
linksmikis,
dabbar Nabagai! atsigáusi,
ne reiks taw passirupintis'
ir Skárbus be Wargû su-
kráusi!

O dar šaltyšiaus po galvos[16]
Tau šaunus jo urėdas tektų, —
Tada bėdos po tūlimos[17]
Ir tau, nabagai, pasisektų".

Tokių beturint jam mislių,
Pareina ir šaltyšiaus Ona —
Ir dedas būk iš nežinių
Įėjusi kaimyno kluoną[18].

Abudu žodžiui[19] nepavyd'
Ir vos prieš vakarą nutilo.
Jis mergą į namus nulyd',
Ir taip su kits kitu sumilo.

Iš pirmo tėvs, rods[20], dukterį
Kūlikui duoti nenorėjo,
Ale duktė ir jo pati
Patogų[21] vyrą perkalbėjo.

Jis svodbą kėlė viežlybai,
Gana visur išsikaštavęs[22]
Ir pasidžiaugęs nemažai,
Kad tokį grečną[23] žentą gavęs.

Bet džiaugias tik tuščiu nieku,
Nes mūsų amžius ne be galo,
Ir giltinė neveizd dantų[24],
Bet ir drūtus iš svieto valo.

Liga ateit nešaukiama[25],
Ir jis ūmai iš čia atstoja[26];
O žents tiesiog pas amtmoną
Pasimelduot[27] greitai nujoja.

Bešnekant būrams karčiamoj,
Kuriam bus dvars tą slūžmą davęs,
Šaltyšius šviežias jau parjoj,
Urėdą iš kamaros[28] gavęs.

Dabar mėsos jis tur pilnai,
Kasdien gal pyvo stuopą gerti
Ir neprivalo taip labai
Prispyręs[29] darbo nusitverti.

„Tai tau, šaltyšiau, linksminkis!
Dabar, nabagai, atsigausi;
Nereiks tau pasirūpintis[30],
Ir skarbus be vargų sukrausi!"

Ticz! ne užmiršk tą Kal-
besi:
"Kad kas Wargáms nor cze
išbėgti,
"Kittur jie atsitūpdami
"belaukia ji tenay atsėkti."
Szaltyšius taw išpásakos
Kiek Rupesczû dabbar turré-
jó,
nés koczés wien's iš Apmau-
dôs
wėl su sawim taipo kalbėjo:
"Naudôs igáwęs ir Gar-
bês
"be Wargo but nussitikké-
jau,
"bet Strampas wis gul
prie Szunniês
"Pipirrai sprogst, Medum'
pasėjau.
"Wéik Pon's mannę iško-
loja,
"ir kartais kone mušti šó-
ka,
"o wéik man Burai Ap-
maudą
"šypsodami darryti móka.
"Wis Amtmons baras'
ant mannês
"kad Burus taip didey už-
stóju;
"o Burai skundzias' tarp
sawês,
"kad taip smarkiey prieš
jos durnóju.
"Kad jûs ne baudi, jo-
kiassi,
"kad baudi, Dantimis tikt
grieža
"ir Karcziamoj' bebudami
"ne swietiškay dar Burną
riežia.
"Cze taw Wargai su Pá-
šarû,
"kad ji Žalnierams reik nu-
weszti,
"Cze Burû su netikkusû
"gallėtum kone sussipešti.
"Tad Wargas Wargą ir
pridur',
"Kad Burai Baudziawą
tur sekti,
"ir tu pristódam's jûs wis-
sur,
"wėl ne galli Pakájaus tek-
ti.
"O kad ir koczés taw
smaggû,
"tai Ona kaip kokia Pikt-
czurna
"(kad niekur butu taw ram-
mû)
"Namméj' beriežia sawo
Burną

Tič[31], neužmiršk tą kalbesį[32]:
Kad kas vargams[33] nor čia išbėgti,
Kitur jie atsitūpdami
Belaukia jį tenai atsiekti[34].

Šaltyšius tau išpasakos,
Kiek rūpesčių dabar turėjo,
Nes kuočės viens iš apmaudos
Vėl su savim taipo kalbėjo:

„Naudos įgavęs ir garbės,
Be vargo būt nusitikėjau[35], —
Bet strampas[36] vis gul prie šunies[37],
Pipirai sprogst, medum pasėjau[38].

Veik[39] pons mane iškolioja
Ir kartais kone mušti šoka,
O veik[39] man būrai apmaudą,
Šypsodami daryti moka.

Vis amtmons baras ant manęs,
Kad būrus taip didžiai užstoju;
O būrai skundžias tarp savęs,
Kad taip smarkiai prieš juos durnuoju[40].

Kad juos nebaudi, — juokiasi,
Kad baudi, — dantimis tik griežia
Ir, karčiamoj bebūdami,
Nesvietiškai dar burną rėžia[41].

Čia tau vargai su pašaru,
Kad jį žalnieriams reik nuvežti,
Čia būru su netikusiu
Galėtum kone susipešti.

Tad[42] vargas vargą ir pridur[43],
Kad būrai baudžiavą tur sekti[44],
Ir tu, pristodams[45] juos visur,
Vėl negali pakajaus tekti.

O kad ir kuočės tau smagu,
Tai Ona kaip kokia pikčiurna
(Kad niekur būtų tau ramu[46])
Namie berėžia savo burną.

Pakol dar spragilą valdei,
Smagiai kaip vilnose miegojai,
Ale kaip čia įsikišai[47],
Ir savo atilsį prastojai[48].

"Pakol dar Sprágilą
waldei
"smaggey kaip Wilnosa
miegojei,
"alle kaip cze iñkißei,
"ir sawo Atilsi prastojei.
"Ak kad ne butu taw Gé-
dà,
"bewéik iß Kláno ßo iß-
bristum'
"ir wél nutwéręs Sprágilą
"kol gyws patogey issimi-
mistum'.
"Bet Lépto Galą užéjei,
"Wargus gawai, norė-
dam's Szlówę.
"késk todėl Apmaudus kan-
trey."
Taip nussirámdęs tart' pa-
lówė.

Ak, kad nebūtų tau gėda,
Beveik[49] iš klano šio išbristum
Ir, vėl nutvėręs spragilą,
Kol gyvs patogiai[50] išsimistum[51].

Bet liepto galą užėjai[52], —
Vargus gavai, norėdams šlovę,
Kęsk todėl apmaudus kantriai!"
Taip nusiramdęs[53], tart paliovė.

Jus Wargdienei ne misli-
kit,
kad Wargas ne atsiek Bag-
góczus,
jissai (nussistebbėtumbit)
ir Wießpaczû atrand' Pallo-
czus.
Kitt's Pons tur Rubus
blizganczius,
su Žirgais bingussris wažó-
ja,
taczaus ne passirupinnus
ney wieną Nakt' ne ussikló-
ja.
Kas wissas iß Wargû iß-
klut
ir nessirupintis' kettinna,
tokiám ne reikia Swiete but,
tai mus Szaltyßus pamo-
kinna.

Jūs, vargdieniai, nemislykit,
Kad vargas neatsiek bagočius:
Jisai (nusistebėtumbit)
Ir viešpačių atrand palocius.

Kits pons tur rūbus blizgančius,
Su žirgais bingusiais[54] važiuoja,
Tačiau nepasirūpinus[55]
Nei vieną nakt[56] neužsikloja.

Kas visas iš vargų iškliūt
Ir nesirūpintis ketina,
Tokiam nereikia sviete būt, —
Tai mus šaltyšius pamokina.

Anfangs=Gruende einer Littauischen Sprach=Lehre... von Christian Gottlieb Mielcke... Koenigsberg, 1800, 206—208 psl.

---

[7] K. F. Gelertas (1715—1769) — vokiečių poetas ir pasakėtininkas. [8] kažkada, kartą. [9] privargęs. [10] nuolat, vis. [11] kuli. [12] tartum. [13] norėtum, mėgtum. [14] pavalgyti. [15] skysčio matas, kiek didesnis už litrą. [16] po seniūno mirties. [17] tūleriopos. [18] į kluoną. [19] paprastai sakoma *nepavydi žodžio* (yra šnekus); Milkaus žodyne (I 346) rašoma ir vienaip, ir kitaip. [20] mielai; suprantama, žinoma. [21] mandagų, gerą, gero būdo, dorą. [22] išlaidų prisidaręs. [23] puikų, šaunų, gerą, darbštų. [24] priežodis: neklausia kiek metų. [25] priežodis. [26] atsiskiria, t. y. miršta. [27] užsiregistruoti, įsirašydinti. [28] kameros, valdžios įstaigos. [29] stropiai, uoliai. [30] daug rūpintis, stengtis. [31] tylėk, ša! [32] priežodį, kurį Milkus toliau parafrazuoja: *norint čia išbėgsi, kitur vargas atsitūpęs tavęs lauks.* [33] vargų. [34] pasiekti. [35] tikėjausi, pasitikėjau. [36] pagalys, lazda. [37] priežodis. [38] priežodis: malonumas gimdo nemalonumą. [39] tai..., tai...; čia... čia... [40] siuntu, šėlstu, rėkoju. [41] piktai kalba. [42] tada, tuomet. [43] priduria — vienas kitą seka, veja; čia irgi panaudotas priežodis. [44] eiti į baudžiavą. [45] *pristoti* — padėti; bet čia, atrodo, reiškia prižiūrėti. [46] kad niekur nebūtų ramu. [47] įsimaišei, įlindai. [48] nustojai, netekai. [49] veikiai, greitai; ko greičiausiai. [50] puikiai, dorai, gerai. [51] išsimaitintum. [52] eidamas radai, priėjai; čia irgi panaudotas priežodis. [53] nusiraminęs. [54] gerai nušertais, įsiganiusiais. [55] daug nesirūpinęs, be rūpesčio. [56] naktį.

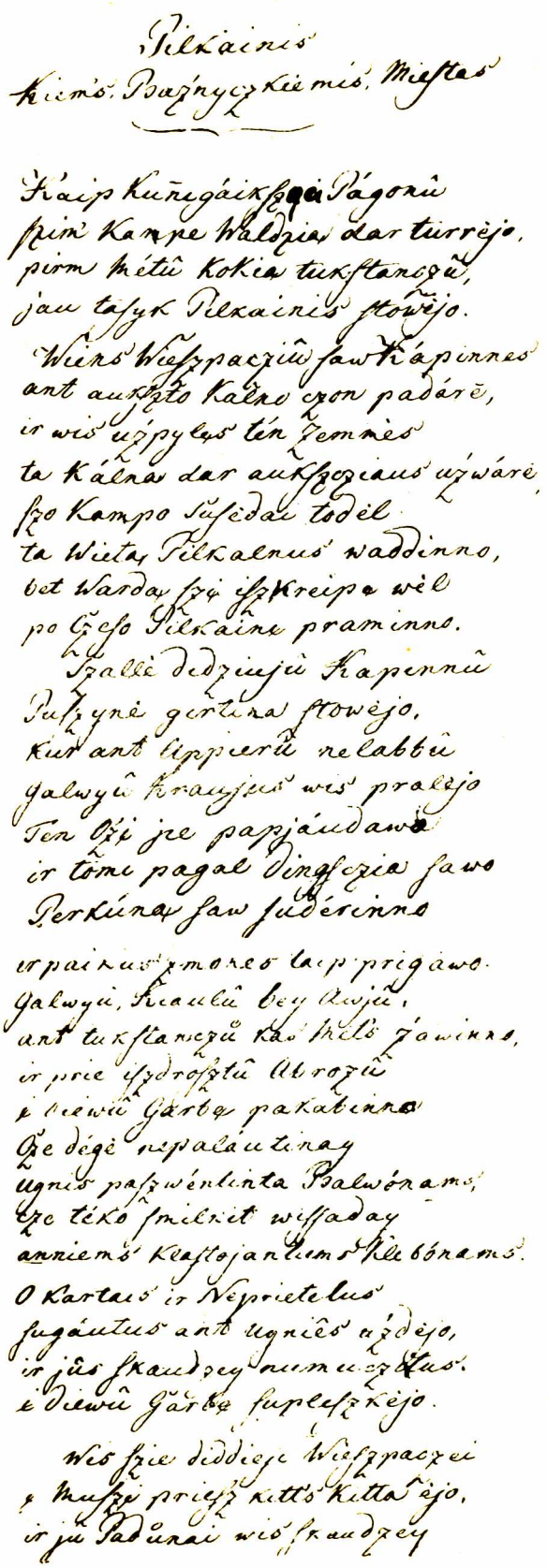

PILKAINIS

Kiem's[1], bažnytkiemis[2], miestas

Kai kunigaikščiai pagonių
Šiam kampe valdžią dar turėjo,
Pirm metų kokių tūkstančių, —
Jau tąsyk Pilkainis stovėjo.

Viens viešpačių sau kapines
Ant aukšto kalno čion padarė
Ir, vis užpylęs ten žemes,
Tą kalną dar aukščiau užvarė.
Šio kampo susiedai todėl
Tą vietą Pilkalnius[3] vadino,
Bet, vardą šį iškreipę, vėl[4]
Po čėso[5] Pilkainį[6] praminė.

Šalia didžiųjų kapinių
Pušynė[7] girtina stovėjo,
Kur ant apierų[8] nelabų
Galvijų kraujus vis praliejo.
Ten ožį jie papiaudavo
Ir tuomi pagal dingsčią[9] savo
Perkūną sau suderino[10] —
Ir paikus žmones taip prigavo.
Galvijų, kiaulių bei avių
Ant tūkstančio[11] kas mets žavino[12]
Ir prie išdrožtų abrozų
Į dievų garbę pakabino.
Ošė[13] degė nepaliautinai
Ugnis, pašventinta balvonams[14], —
Čia teko smilkyt visadai
Aniems klastojantiems klebonams[15].
O kartais ir neprietelius
Sugautus ant ugnies uždėjo,
Ir juos, skaudžiai numūčytus,
Į dievų garbę supleškėjo[16].

Vis šie didieji viešpačiai
Į mūšį prieš kits kitą ėjo,
Ir jų padonai vis skaudžiai
Visokią bėdą kęst turėjo.
Bet kad karaliai svetimi
Su jais kariauti atsitraukė[17],
Tai susitarę jie visi
Neprietelius užpult tik laukė.
Ir, vieryk, kone visados

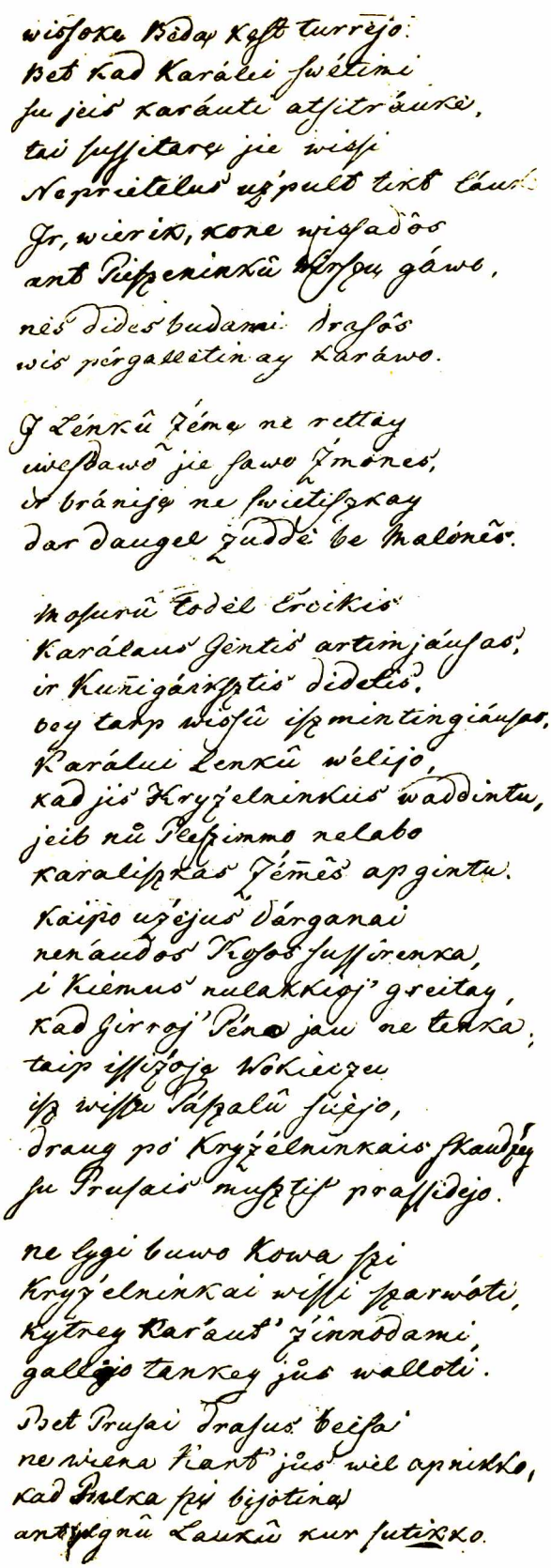

Ant priešininkų viršų gavo,
Nes, didės būdami drąsos,
Vis pergalėtinai[18] kariavo.
Į lenkų žemę neretai
Įvesdavo jie savo žmones
Ir, braniję[19] nesvietiškai,
Dar daugel žudė be malonės.

Mozūrų todėl ercikis[20],
Karaliaus[21] gentis artimiausias
Ir kunigaikštis didelis
Bei tarp visų išmintingiausias,
Karaliui lenkų velijo,
Kad jis kryželninkus[22] vadintų[23],
Jeib nuo plėšimo nelabo
Karališkas žemes apgintų...

Kaipo, užėjus darganai,
Nenaudos[24] kuosos susirenka,
Į kiemus nulakioj[25] greitai,
Kad girioj peno jau netenka,
Taip išsižioję vokiečiai
Iš visų pašalių suėjo,
Draug po kryželninkais[26] skaudžiai[27]
Su prūsais muštis prasidėjo[28].
Nelygi buvo kova ši, —
Kryželninkai visi šarvuoti,
Kytriai kariaut žinodami,
Galėjo tankiai juos valioti[29].

Bet prūsai drąsūs beesą, —
Ne vienąkart juos vėl apniko,
Kad pulką šį bijotiną
Ant plynų laukų kur sutiko.

Ale kryželninkai kas mets
Nuo vokiečių pagalbos gavo,
Ir iš žalnierių šių tik rets
Atgal į tėviškę keliavo.
Galėjo todėl, nuolatai
Per kokią metų dvidešimtį
Kariavę neatleistinai[30],
Per pusę žemės jiems atimti.

Ale šaunius lietuvninkus
Ikšiol niekaip įveikt galėjo[31]:
Jie vieni prieš neprietelius
Nepergalėtinai stovėjo.

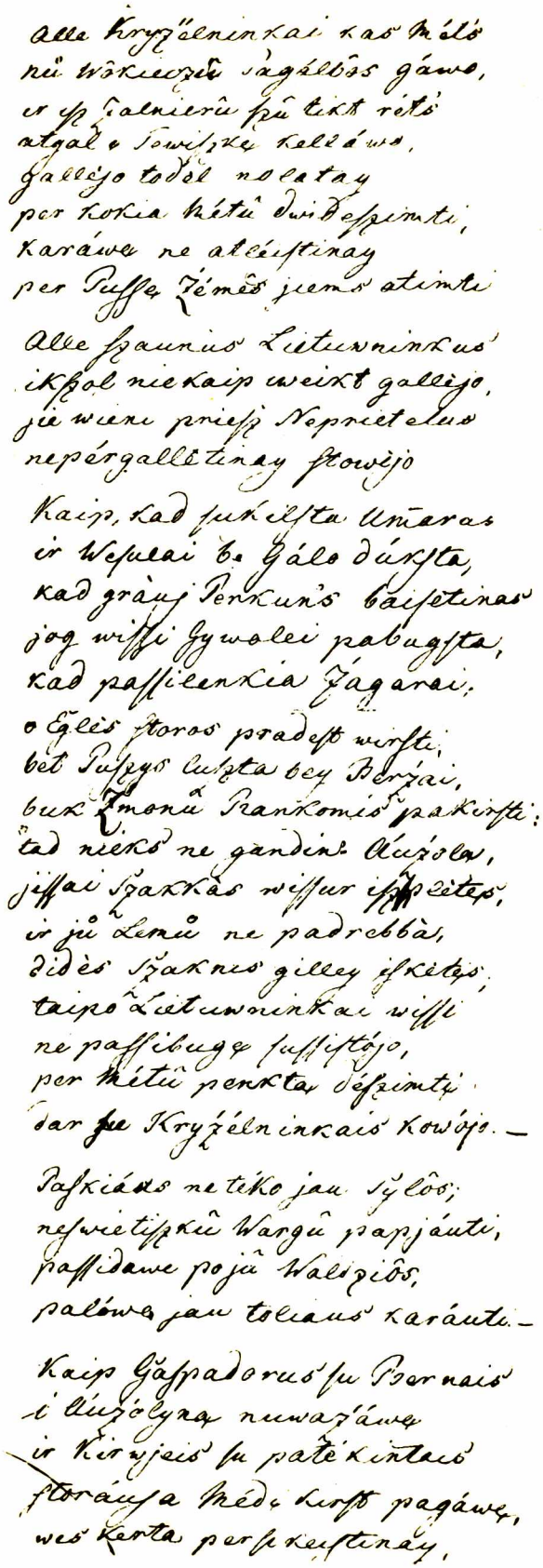

Kaip kad sukilsta[32] umaras[33]
Ir viesulai be galo dūksta,
Kad griauj perkūns baisėtinas,
Jog visi gyvuliai pabūgsta,
Kad pasilenkia žagarai,
O eglės storos pradest virsti,
Bet pušys lūžta bei beržai,
Būk žmonių rankomis pakirsti, —
Tad nieks negandin ąžuolą:
Jisai šakas visur išplėtęs,
Ir jo liemuo nepadreba,
Didžias šaknis giliai įskėtęs[34].
Taipo lietuvninkai visi
Nepasibūgę susistojo[35],
Per metų penktą dešimtį[36]
Dar su kryželninkais kovojo.

Paskiau neteko jau sylos,
Nesvietiškų vargų papiauti, —
Pasidavė po jų valdžios,
Paliovę jau toliau kariauti.

Kaip gaspadorius su bernais,
Į ąžuolyną nuvažiavę
Ir kirviais su patekintais[37]
Storiausią medį kirst pagavę,
Vis kerta persikeistinai[38],
Per sykį[39] sykį atkartoja
Ir taipo dirba nuolatai, —
Aukšta viršūnė jau linguoja,
Storiausias ąžuols padreba
Ir, šen ir ten dar svyrinėjęs,
Braškėdams jau pasideda[40],
Paskiausiai dar atsidūsėjęs, —
Taipo ir žmonės Lietuvos,
Neprietelių visur valioti[41],
Nemitę[42] bei tik iš bėdos
Turėjo jų bernai[43] pastoti.

Dabar sunkiausią baudžiavą
Šviežiems padonams tuoj uždėjo, —
Pilis pakurt[44] vienuolika
Ir jų dvarus apdirbt turėjo.
Priegtam uždraudė jiems labai,
Kad nieks negarbintų balvonų,

pas sykį tykį atkartoja,
ir taipo darbą nolatay,
aukszta Wirszunė jau lingoja,
storaussas Auzoczo padrebba,
ir szėn ir tėn dar swyrinėjęs
brasz kėdmės jau pasyideda,
paskiaussey dar atjdusėjęs:
taipo ir Žmonės Lietuwôs
Neprietelių wissus wallesti,
nemitta, bey tikt iss Bedôs
turrėjo jiû Bernai pastôti

Dabbar funkciaussas Baudžiawas
szwieżiems Padunams tůj uždėjo,
Pilies pakurtė wienolika *
ir jiû dwarûs apdirbt turrėjo.
Priegtam uždraudė jiems labbay,
kad nieks ne gárbintu Balwônů,
ir lėpė, kad priesektinay
priimtu Žokana Krikszczonů
Bet Katalikszkû Prámonės
ir jû Pamokslai pramannyti
gerrais Krikszczonimis užtiesė
jûs ne galleio padarrytė.
Priegtam Waldonai Žemės szios
ant sawo tikt Naudôs žiurėjo,
ir del Wierôs krikszczonikszkôs
iss tikro jiems niekad nerupėjo.
Nes tikt szesz per Lietuwą
Bažnyczias jie pabudawojo, *
ir apie mokslą diewiszką
Lietuwninkai ne daug žinojo. —

Bet wis papratą jau karaut,
prieisz Etmona didįe**jo
ir Kunigaikszti szį prigaut
bey jam Žemmes iszwerszt norėjo.
Bet Etmons didżios Lietuwôs
Kryżelninkams daug Wargo darė,
ne wiena kart iszmuszęs jûs
iš Sawo Žemės wal nuwarė.

Ir liepė, kad prisiektinai[45]
Priimtų zokaną[46] krikščionių.
Bet katilikų[47] pramonės[48]
Ir jų pamokslai[49] pramanyti
Gerais krikščionimis užties[50]
Juos negalėjo padaryti.
Priegtam valdonai žemės šios
Ant savo tik naudos žiūrėjo,
Ir dėl vieros krikščioniškos
Iš tikro jiems niekad rūpėjo[51], —
Nes tik šešias per Lietuvą
Bažnyčias jie pabudavojo,
Ir apie mokslą dievišką
Lietuvninkai nedaug žinojo.

Bet vis papratę jau kariaut,
Prieš etmoną didįjį[52] ėjo
Ir kunigaikštį šį prigaut[53]
Bei jam žemes išveržt norėjo.
Bet etmons didžios Lietuvos[54]
Kryželninkams daug vargo darė,
Ne vienąkart išmušęs juos
Į savo žemę vėl nuvarė.
Po šimtų metų[55] juos paskui
Dar randi vis beširmavojant[56],
Iki Jogėlai etmonui
Gudų[57] karaliumi pastojant.
Tas taip skaudžiai kryželninkus
Visai sumuštus pergalėjo,
Jog jau pusėtinai[58] Prūsus[59]
Su juomi perdalyt turėjo.
O žemę tą pusėtiną[60]
Pavelijo, kad taip valdytų,
Kad vis karalių lenkišką
Už savo viešpatį laikytų.

Taip ponai šie pamankštinti
Turėjo su pakajum būti[61],
Tačiau didiai vis veržėsi
Iš pančių lenkiškų iškliūti.
Todėl didžiausius[62] ercikius
Sau į valdonus išsiskyrė
Ir per jų gentis didelius
Pagalbos gausią pasigyrė.

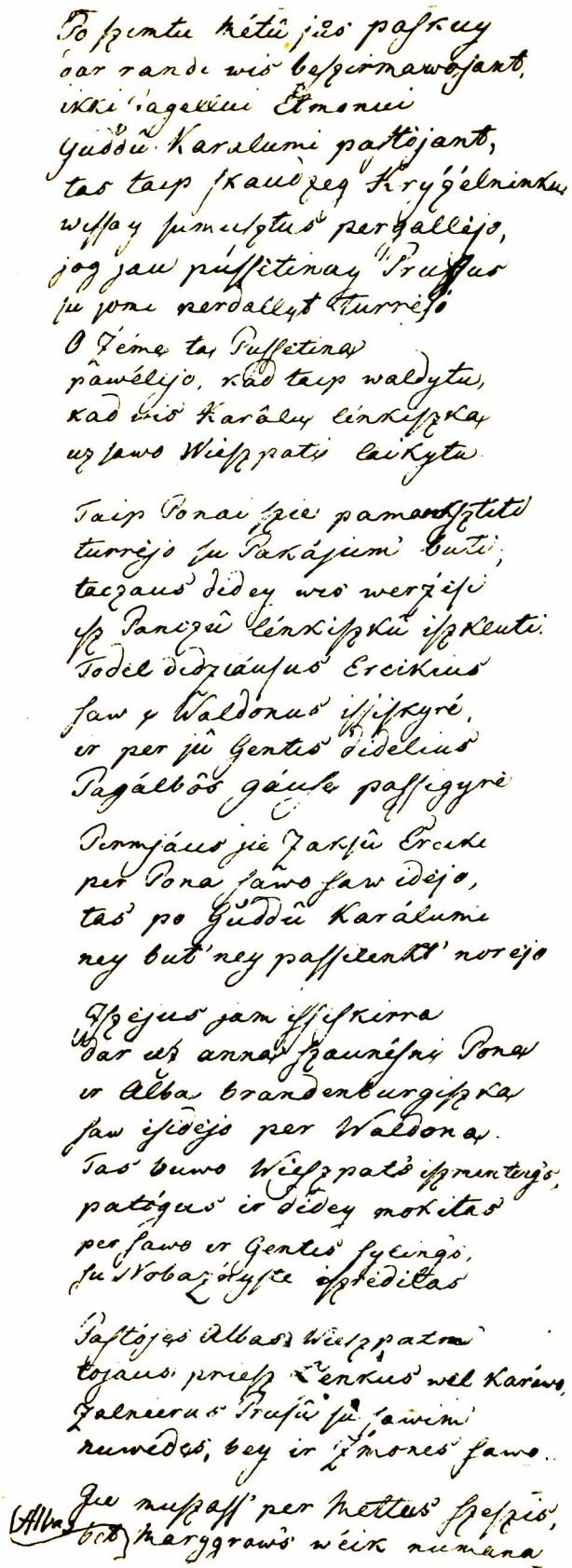

Pirmiau jie Saksų ercikį
Per poną savo sau įdėjo.
Tas po gudų karaliumi
Nei būt, nei pasilenkt[63] norėjo.

Išėjus jam, išsiskiria
Dar už aną šaunesnį poną —
Ir Albą brandenburgišką[64]
Sau įsidėjo per valdoną.
Tas buvo viešpats išmintings,
Patogus ir didiai mokytas,
Per savo ir gentis[65] sylings,
Su nobažnyste išrėdytas[66].

Pastojęs Albas viešpatim,
Tuojau prieš lenkus vėl kariavo,
Žalnierius prūsų su savim
Nevedęs bei ir žmones savo.

Jie mušas per metus šešis,
Bet Albas markgrovs[67] veik numano,
Kad sausas nesikelt galįs,
Įpuolęs į šį biaurų klaną.[68]
Todėl karaliui lenkiškam
Nemitęs pasilenkt turėjo
Ir genčiui savo artimam
Pakajų siūlyt veik pradėjo.
Karalius, tikras jo avyns[69],
Tuojau su markgrovu sutiko
Ir kaip širdingai gers kaimyns
Jam Prūsus vėl kaip pirm paliko.

Dabar jis paiką zokoną[70]
Kryželninkų tuojau prastojo[71]
Ir mokslą evangelišką[72]
Žmonėms čystai įbrukt ieškojo[73].

Taip katalikų pramonių
Ir žmogiškų pamokslų gloda[74],
Kaip markgrovs iš šventų knygų
Šventesnį jiems pamokslą duoda.

O Lietuvoj jis ypačiai
Bažnyčias davė budavoti,
Jeib jo padonai davadniai[75]
Dievopi būtų nuvadžioti[76].

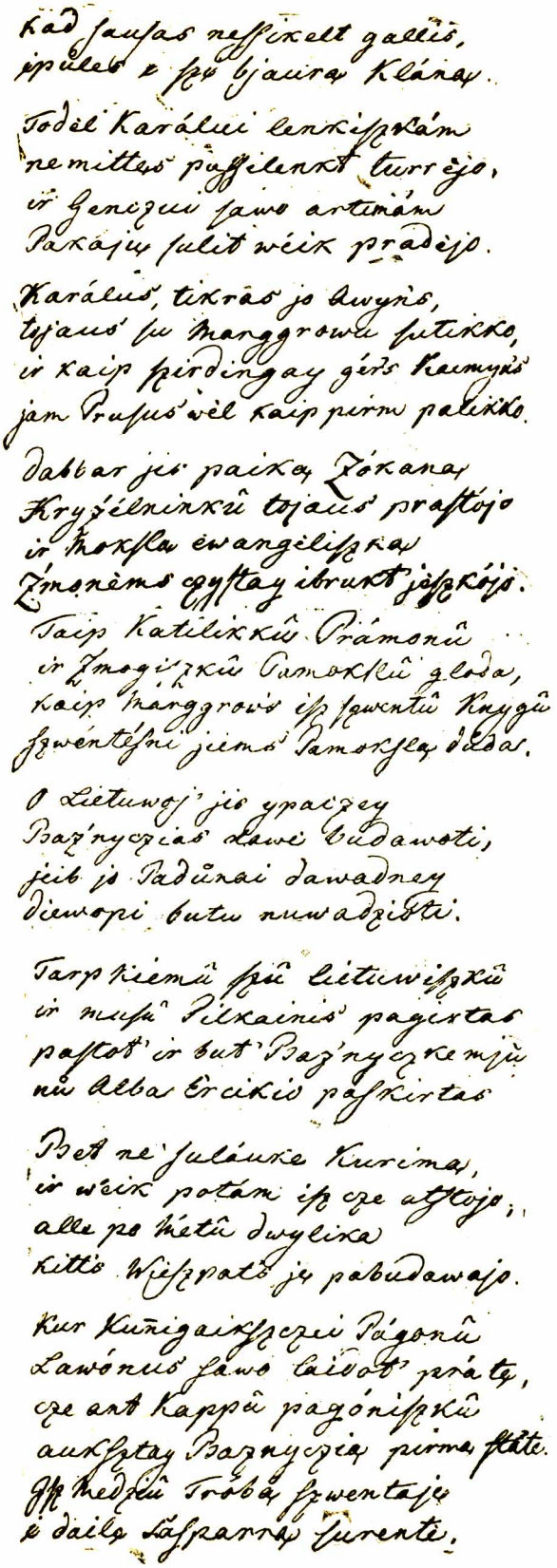

Tarp kiemų šių lietuviškų
Ir mūsų Pilkainis pagirtas
Pastot ir būt bažnytkiemiu
Nuo Albo ercikio paskirtas.

Bet nesulaukė kūrimo[77]
Ir veik potam iš čia atstojo[78].
Ale po metų dvylika
Kits viešpats ją pabudavojo.

Kur kunigaikščiai pagonių
Lavonus savo laidot pratę[79],
Čia ant kapų pagoniškų
Aukštai bažnyčią pirmą statė:
Iš medžių trobą šventąją
Į dailią sąsparą surentė,
O kunigai, pakviesti čia,
Į viešpaties namus pašventė.

Per metų penktą dešimtį[80]
Pirmoji tik troba stovėjo,
Per viesulą parvirtusi
Į padaukus nelaukiant ėjo[81].

Bažnyčią antrą skerskryžiais
Į kiemo vidurį pakūrė[82],
Dabintą abrozais dailiais
Jai aukštą varpnyčią[83] pridūrė[84].

Po šimto metų Pilkainis
Didesnę šlovę apturėjo, —
Karalius nesa antrasis
Iš kiemo miestą kurt pradėjo[85].

Iš dešimts valsčių Lietuvos
Sujudo[86] kitus gaspadorius,
Kad trauktų medžią [?] iš girios
Greitai ir per pikčiausius orus;
O vėl kiti į pėtnyčią[87]
Turėjo aktainius[88] nuvežti,
Kiti steliuoti[89] su ranka[90]
Visokias priprovas[91] sunešti.

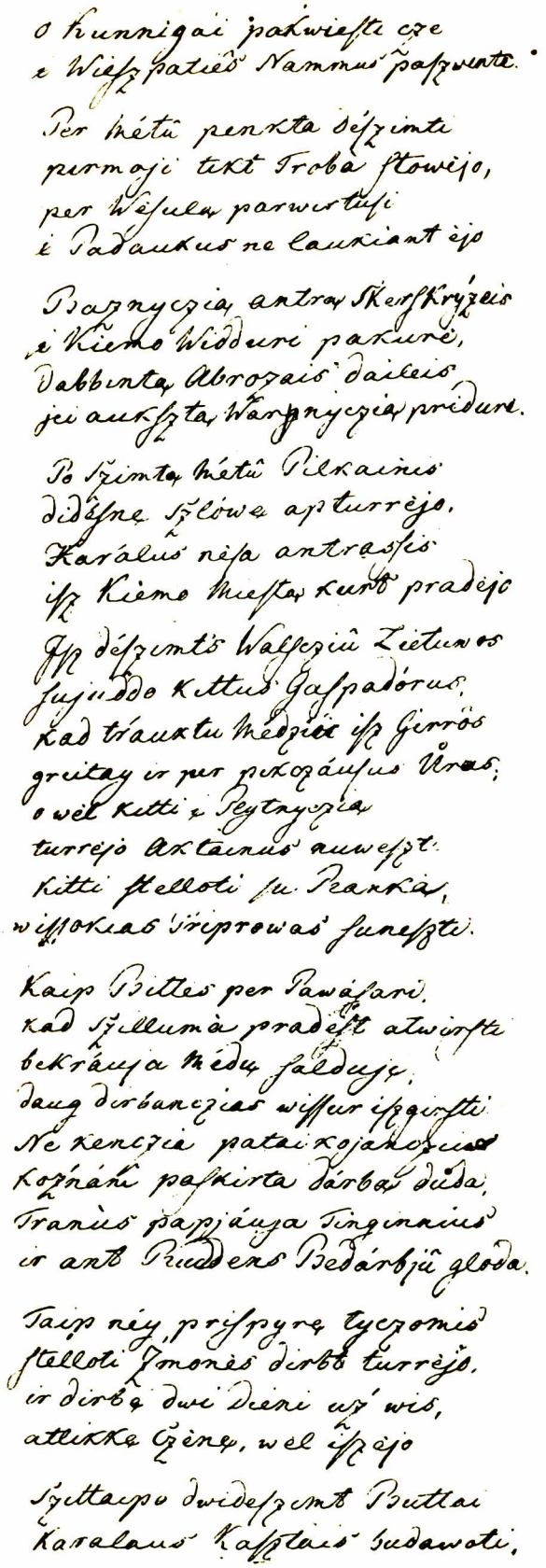

Kaip bitės per pavasarį,
Kad šiluma pradest atvirsti[92],
Bekrauja medų saldųjį,
Daug dirbančias visur išgirsti,
Nekenčia pataikojančius[93],
Kožnam paskirtą darbą duoda,
Tranus papiauja tinginius,
Ir ant rudens bedarbių gloda, —
Taip nei prispyrę[94] tyčiomis[95]
Steliuoti žmonės dirbt turėjo
Ir, dirbę dvi dieni — už vis
Atlikę čienę[96], vėl išėjo.

Šitaipo dvidešimt butai[97],
Karaliaus kaštais budavoti,
Šviežiems miesčionims būtinai[98]
Menkus už pinigus parduoti.

Priegtam karalius pusūbę[99]
Prie kožno buto dovanojo,
Ir mažą kūręs rotušę, —
Iš kiemo miestas jau pastojo.

Po metų trečią dešimtį[100]
Trečia bažnyčia kurta buvo,
Antroji nes pasenusi
Jau iš savęs kone sugriuvo.

Daugiau kaip šimts dailių butų
Tiesias į eiles sustatytų,
Daugiau kaip tūkstantis žmonių
Kasmet čia randas surašytų.

Kur viešpačiai pagoniški
Lavonus savo laidot pratę,
Ten vėjmalūnį pirmąjį
Į šviežio[101] miesto naudą statė.

Vandens malūną ir pakur,
Jeib, kad vėjai pradest nustoti,
Netektų susiedams kitur
Į svetimą tolyn[102] važiuoti.

Aną ir prastą[103] rotušę
Kitiems už pinigus pardavę,
Pabudavoj' puikesniąją,
Gana už tą išsikaštavę[104].

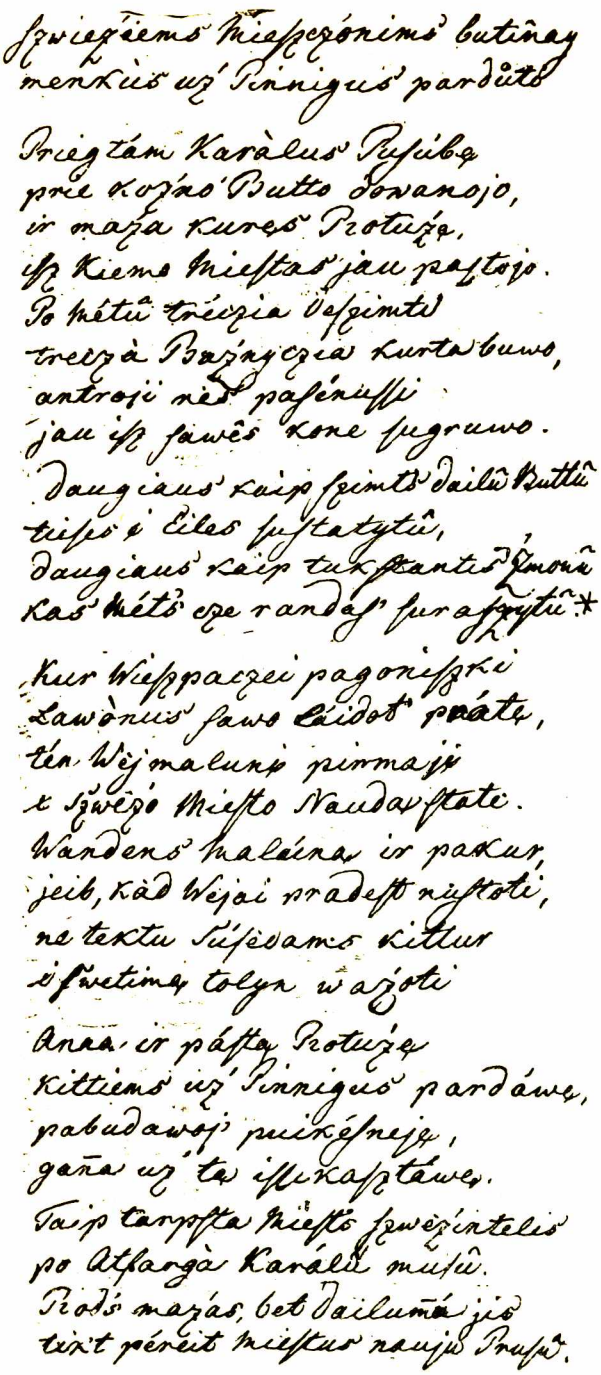

Szwiężiems Miesczonimo Gutinay
menkius už Pinnigus pardûtò

Prieg tám Karàlus Rysiûbą
prie kopáo Butto Sovanojo,
ir mażą kuresą Protużą,
isz Kiemo miestas jau paztojo.
Po métu tréczia Vaszinte
treczà Bażnyczia kurta buwo,
antroji nes paséniussi
jau isz sawês kone sugruwo.
Daugiaus kaip szimtò dailû Buttû
tiesio i Cilles sustatytû,
daugiaus kaip tukstantis Żmonû
kas métò cze randasi suraszytû.*

Kur Wiesspaczei pagoniszki
Sawònus sawo Caidos pradte,
tén Wejmaluni pirmajį
i Szwężio Miesto Naudastatį.
Wandens malúnas ir paskui,
jeib, kàd Wejai nradesi nuztoti,
ne tektu Sùsedamos kittur
i Swetimą tolyn wažoti
Anaa ir pátą Protużą
kittiems už Pinnigus pardáwe,
pabudawoj puikésnieję,
gana už ta iszkasztáwe.
Taip tarpsta Miesto Szwężintelis
po Atsargà Karálių musû.
Rods mażas, bet dailumà jis
tik pereit miestus naujus Prusû.

Taip tarpsta miests šviežintelis
Po atsarga[105] karalių mūsų.
Rods, mažas, bet dailumu jis
Tik pereit[106] miestus naujų Prūsų...

LTSR MA CB rankraščių skyrius, LR-7, 13—19 l.

---

[1] Kaimas. [2] bažnytkaimis. [3] Pilkalniais? [4] iš naujo, iš antro karto. [5] po kurio laiko, praėjus kuriam laikui. [6] Pilkainiu. [7] pušynas. [8] aukų. [9] manymą. [10] sutaikino, padarė palankų, palankiai nuteikė. [11] kokį tūkstantį. [12] žudė. [13] ūžė. [14] stabams. [15] žyniams, senojo tikėjimo dvasininkams. [16] sudegino, supleškino. [17] liovėsi, nustojo. [18] nugalėdami, laimėdami pergalę. [19] plėšę, apiplėšę. [20] hercogas, kunigaikštis Konradas. [21] lenkų. [22] kryžiuočius. [23] kviestų. [24] nenaudėlės. [25] nulekia. [26] kryžiuočių vadovaujami. [27] smarkiai. [28] pradėjo. [29] nugalėti, nuveikti. [30] be paliovos. [31] negalėjo įveikti. [32] pakyla, pasikelia. [33] vėtra, vėjo sūkurys. [34] įleidęs; pagal originalo rašybą gali būti ir *išskėtęs*. [35] susiėjo, susirinko. [36] per 50 metų. [37] išgaląstais, išaštrintais. [38] pasikeisdami. [39] kirtį, smūgį. [40] nuvirsta. [41] nugalėti, priveikti. [42] neturėdami ką bedaryti. [43] bernais. [44] pastatyti, įkurti. [45] prisiekdami, prisaikdinti. [46] įstatymą, nuostatus; čia — tikėjimą. [47] katalikų. [48] prasimanymai, prietarai. [49] mokslai, mokymai. [50] iš tiesų. [51] jiems niekuomet nerūpėjo krikščionybė. [52] didįjį Lietuvos kunigaikštį. [53] apgauti, paimti. [54] Lietuvos didžiosios kunigaikštystės. [55] šimto metų. [56] bekovojant. [57] lenkų. [58] pusiau, per pusę. [59] Prūsiją. [60] tos žemės pusę. [61] būti ramūs. [62] atrodo, čia reiškia *didžiuosius*. [63] jam lenktis, prieš jį žemintis. [64] Albrechtą brandenburgietį. [65] jis buvo markgrafo Fridricho ir Lenkijos karaliaus bei Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto sesers Sofijos sūnus; eilutėje sukeista žodžių tvarka (turėtų būti *ir per savo gentis*...). [66] puošiamas pamaldumo, dievobaimingumo. [67] Vokietijos kunigaikščių titulas. [68] parafrazuotas priežodis. [69] motinos brolis, dėdė; žr. 65 išnašą. [70] ordiną. [71] metė, paliko, išsižadėjo. [72] liuteronybę. [73] stengėsi. [74] nebėra. [75] tinkamai, deramai. [76] nuvesti. [77] pastatymo. [78] pasitraukė, mirė. [79] buvo įpratę. [80] per 50 metų. [81] bematant sugriuvo, suiro. [82] kaimo viduryje pastatė. [83] varpinę. [84] pristatė. [85] Fridrichas Vilhelmas I 1724 m. suteikė Pilkainiui miesto vardą. [86] sujudino. [87] iki penktadienio (?). [88] sieksnius (medžių) — 11,1 m^3. [89] užsakyti. [90] rankomis. [91] visa, kas reikalinga. [92] pradeda grįžti. [93] tinginiaujančių, dykinėjančių. [94] lyg įsispyrę, labai stropiai. [95] stropiai, uoliai. [96] atidirbę savo dalį, paskirtą dalį; *čienė* — paskirtas kiekis, dalis. [97] butų, namų. [98] visai, visiškai, paveldėtinai; gyventi pastoviai. [99] apie 15 margų (margas — 1/4—1/2 ha). [100] po 30 metų. [101] naują. [102] toli, toliau. [103] ir aną prastą. [104] išlaidų pasidarę. [105] apsauga. [106] pralenkia.

XIX a. pirmosios pusės
LITERATŪRA

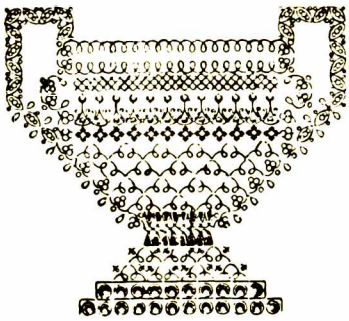

LAIKOTARPIO LITERATŪROS BŪDINGESNIEJI BRUOŽAI IR JOS KALBINĖS YPATYBĖS

XIX a. pirmosios pusės lietuvių literatūra — naujas ir reikšmingas laikotarpis lietuvių literatūros istorinėje raidoje. Šiame laikotarpyje palyginti sparčiai pradėjo gausėti lietuviškų pasaulietinio turinio raštų, kurių ligi pat XVIII a. pabaigos buvo išleidžiama labai maža. Be to, anksčiau parašytieji lietuvių kalba pasaulietinio turinio grožiniai kūriniai (K. Donelaičio, A. Šimelpenigio, K. Milkaus ir kt.) ilgą laiką gulėjo neišspausdinti ir todėl kokios nors didesnės reikšmės lietuvių literatūriniam gyvenimui negalėjo turėti. Kai kurie jų buvo paskelbti tik šio laikotarpio pradžioje.

Vadovaujantį vaidmenį lietuvių literatūroje nuo XIX a. pradžios ėmė vaidinti jau ne rašytojai, gyvenę Rytų Prūsijoje, kaip kad XVIII amžiuje, o rašytojai, gyvenę Lietuvoje, kur, 1795 m. Lietuvą įjungus į Rusijos imperijos sudėtį, susidarė naujos sąlygos kapitalistiniams santykiams formuotis, pradėjo augti nacionalinė inteligentija, žymiai pagyvėjo taip pat ir kultūrinis gyvenimas.

Rytų Prūsijoje šiame laikotarpyje neiškilo nė vienas žymesnis lietuvių rašytojas, išskyrus L. Rėzą, tačiau ir šis savo poezijos kūrinius jau rašė vokiečių kalba. Šio laikotarpio lietuvių literatūriniame gyvenime L. Rėza buvo reikšmingas tuo, kad pirmą kartą išleido K. Donelaičio „Metus", išvertė į lietuvių kalbą Ezopo pasakėčias ir kartu su jomis paskelbė K. Donelaičio pasakėčias, parengė pirmąjį lietuvių liaudies dainų rinkinį, telkė aplink save lietuvių tautosakos rinkėjus Rytų Prūsijoje.

Šio laikotarpio lietuvių literatūros vystymąsi skatino ir bendrojo švietimo lygio pakilimas Lietuvoje. Tuo metu vis labiau buvo plečiamas mokyklų tinklas, išaugo Vilniaus universiteto vaidmuo, plačiai sklido šviečiamosios idėjos, formavosi nauja lietuvių inteligentija, kurią sudarė daugiausia smulkiosios bajorijos ir valstiečių atstovai. Visa tai didino lietuviškos knygos paklausą, stiprino demokratinę kryptį literatūroje, gausino joje nacionalinius bruožus.

Jei ligi XVIII a. pabaigos lietuvių literatūroje vyravo religinio turinio raštai ir kiekvienas tuo metu pasirodęs pasaulietinio turinio bei grožinės literatūros kūrinys jau savaime buvo reikšmingas, dėmesio vertas literatūrinis faktas, tai XIX a. pirmosios pusės lietuvių literatūroje pasaulietinio turinio bei grožinės literatūros kūrinių tiek pagausėjo, kad jie savo idėjine-tematine reikšme jau nustelbė religinius raštus ir sudarė lietuvių literatūros pagrindą. Susidarius palankesnėms lietuvių literatūros vystymosi sąlygoms, šiame laikotarpyje iškilo nemažas būrys rašytojų, kurie rašė aktualia tematika, kultivavo įvairius žanrus ir savo kūryboje pasiekė gana aukštą idėjinį-meninį lygį. Tad, kalbant apie šio laikotarpio lietuvių literatūros reiškinius, pirmiausia tenka kalbėti apie pasaulietinio turinio bei grožinės literatūros kūrinius, kurie nulėmė idėjinę, tematinę ir žanrinę šio laikotarpio lietuvių literatūros raidą,

atspindėjo specifinius ano meto lietuvių literatūros bruožus.

XIX a. pirmosios pusės laikotarpio lietuvių literatūros raidoje galima skirti du etapus: pirmąjį — ligi 1831 metų sukilimo ir antrąjį — ligi laikotarpio pabaigos, kuri susijusi su baudžiavos panaikinimu.

Pirmajame šio laikotarpio etape pasireiškė tokie rašytojai, kaip. A. Klementas, D. Poška, A. Strazdas, S. Valiūnas, S. Stanevičius ir kt. Pagrindinė jų kūrybos sritis — poezija.

To meto lietuvių poezijai idėjiniu-tematiniu atžvilgiu būdinga tai, kad geriausiuose jos kūriniuose ryškiai atsispindi liaudies buitis ir nuotaikos, reiškiamas protestas prieš baudžiavinę ir nacionalinę priespaudą, žadinama užuojauta engiamiems valstiečiams. Šiuo atžvilgiu vertingiausi kūriniai, kurių idėjinį pažangumą apsprendė glaudūs jų autorių ryšiai su liaudies gyvenimu, yra D. Poškos „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos", A. Strazdo dainos, S. Stanevičiaus pasakėčios ir kt.

Žanriniu atžvilgiu lietuvių rašytojai, kaip ir kitų tautų to meto rašytojai, klasicizmo srovės veikiami, kūrė daugiausia odes, idiles, elegijas, istorines dainas. Labiausiai vykę šių žanrų kūriniai randami D. Poškos, A. Strazdo, S. Stanevičiaus, A. Klemento, S. Valiūno poezijoje. Plačiai kultivuojama ir pasakėčia, — originalioji (S. Stanevičiaus pasakėčios) ar verstinė (Ezopo, Gelerto ir kitų autorių pasakėčių vertimai). Taip pat buvo kuriamos epigramos, sentencijos, dažnai pasižyminčios satyros elementais, kurie ypač gausūs D. Poškos, A. Klemento šio žanro kūriniuose. Ėmė rastis satyrų ir antiklerikalinė tematika (nežinomo autoriaus satyrinis eilėraštis „Telšių miestas yr ant kalno...").

Tuo metu plačiai buvo rašomi ir eiliuoti literatūriniai laiškai. Jie reikšmingi ne tik kaip grožinės literatūros kūriniai, bet ir tuo, kad jie tam tikrais atžvilgiais atstojo literatūros kritiką, kuri, nesant tuo metu lietuviškos periodinės spaudos, neturėjo sąlygų vystytis. Ypač įdomūs yra D. Poškos literatūriniai laiškai, kurie jo kūryboje užima žymią vietą, o taip pat A. Klemento, S. Valiūno ir kitų autorių laiškai, liečią įvairius lietuvių literatūrinio ir aplamai kultūrinio gyvenimo reiškinius.

Literatūros kritikos užuomazgas sudaro ir pratarmės tuo metu išleistoms lietuviškoms knygoms (L. Rėzos pratarmė K. Donelaičio „Metams", pratarmė S. Stanevičiaus pasakėčių rinkiniui ir kt.). Šiose pratarmėse iškeliami atskiri lietuvių rašytojų veikalai, skatinama toliau ugdyti lietuvių raštiją ir t. t.

Pirmajame šio laikotarpio etape lietuvių rašytojai kai kuriuos savo poezijos kūrinius, laiškus ir kitus rašinius rašė dar ir svetimomis kalbomis (daugiausia lenkų, vokiečių). Reikšmingesnių kūrinių svetimomis kalbomis sukūrė A. Klementas, L. Rėza, L. Jucevičius ir kt. Lietuvių rašytojai taip pat išvertė nemaža kūrinių iš kitų tautų literatūrų, savo vertimais dažniausiai norėdami įrodyti lietuvių kalbos tinkamumą grožinei literatūrai.

XIX a. pirmųjų dešimtmečių lietuvių poezijos stiliui aplamai būdinga tam tikras pakilumas, retoriškumas, kartais ironiškas bei humoristiškas tonas. To meto poezija yra daugiau protaujamojo, o ne emocinio pobūdžio, su gana gausiais didaktizmo elementais.

Nors pasaulietinio turinio lietuvių poezija šiame savo raidos etape jau buvo pasiekusi nemažą tematinį ir žanrinį įvairumą, tačiau tai buvo tik pirmieji jos vystymosi žingsniai. Stambesnių poezijos kūrinių, išskyrus „Anykščių šilelį", tuo metu nepajėgta sukurti, nes lietuvių literatūrinė kalba dar tik formavosi, jos leksika ir frazeologija nebuvo pakankamai turtingos, meninės išraiškos priemonės ir formos taip pat nebuvo reikiamai ištobulintos.

Kliūtį spartesniam to meto lietuvių pasaulietinio turinio poezijos vystymuisi sudarė ir tai, kad trūko literatūriškai išsilavinusių lietuvių skaitytojų, nebuvo sąlygų parašytiems kūriniams išspausdinti. Tad daugelis iš jų ano meto platesnei visuomenei liko visai nežinomi, o kai kurie ir visai dingo arba išliko gyvi tik liaudyje. Kai kurių kūrinių („Daina apie linksmą pavasarį") autoriai taip pat nežinomi.

Nepaisant lietuvių poezijai vystytis nepalankių aplinkybių, XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais jos raidoje aplamai pastebimas žymus pagyvėjimas, teigiamai atsiliepęs tolesniam lietuvių poezijos vystymuisi.

Žymiai silpniau šio laikotarpio pirmajame etape vystėsi grožinė lietuvių proza. Originalių

grožinės prozos kūrinių tuo metu visai nepasirodė. Kai kurių grožinės prozos elementų randame tik S. Daukanto istoriniuose raštuose. Atskiru leidiniu pasirodė išversta į lietuvių kalbą lenkų rašytojo J. Chodzkos didaktinė apysaka „Jonas iš Svisločės". Šios apysakos vertimo išleidimas buvo pirmasis mėginimas duoti grožinės prozos veikalą lietuvių kalba. Praslinkus daugiau kaip trims dešimtims metų, buvo išleistas antrasis „Jono iš Svisločės" leidimas, žymiai sulietuvintas, pritaikytas lietuvių skaitytojui ir pavadintas „Jonu Išmisločium".

Draminių kūrinių lietuvių kalba šiame etape visai nebuvo sukurta.

Antrasis šio laikotarpio lietuvių literatūros vystymosi etapas prasidėjo po 1831 metų sukilimo numalšinimo. Caro valdžios panaudotos Lietuvoje represijos (Vilniaus universiteto uždarymas, vidurinių ir pradinių mokyklų tinklo siaurinimas, griežta spaudos cenzūra ir kt.) buvo rimtos kliūtys lietuvių literatūrai sparčiau augti, nors bendrojo jos kilimo, prasidėjusio XIX a. pradžioje, jau nebepajėgė nuslopinti.

Šio etapo pabaigoje į lietuvių literatūrą atėjo įžymusis poetas A. Baranauskas, daręs didelį poveikį visai tolesnei lietuvių literatūros raidai. Vertingų poezijos kūrinių davė K. Nezabitauskis-Zabitis, K. Aleknavičius, V. Ažukalnis-Zagurskis, P. Savickas ir kiti lietuvių poetai. Prozos srityje pasireiškė S. Daukantas L. Ivinskis, A. Tatarė ir kt. Tiesa, ir šiuo metu lietuvių rašytojų kūryba dar nebuvo labai gausi, ne visi ir dabar parašytieji veikalai pasiekdavo spaudą, rašytojai neturėjo sąlygų atsidėti vien kūrybiniam darbui. Tačiau ir tai, kas šiame etape buvo lietuvių rašytojų sukurta, rodo, kad lietuvių literatūra vis labiau augo.

Dauguma XIX a. pradžios lietuvių rašytojų buvo bajoriškos kilmės. Vėliau, antrajame XIX a. lietuvių literatūros vystymosi etape, vis daugiau ėmė rastis valstietiškos kilmės rašytojų, kurie savo kūrybą siejo su liaudies gyvenimu, svarbiausiu savo kūrinių veikėju ėmė vaizduoti valstietį, stengėsi sukurti kiek galima ryškesnį ir realesnį liaudies gyvenimo paveikslą. Literatūroje vis labiau stiprėjo tendencija vaizduoti ir vertinti tikrovę liaudies požiūriu, vis stipriau buvo reiškiamas Lietuvos liaudies veržimasis išsivaduoti iš baudžiavinės priespaudos, vis galingiau skambėjo neapykanta engėjams.

Lietuvių rašytojų orientavimasis į skaitytoją valstietį vaidino lemiamą vaidmenį tuometinės lietuvių literatūros raidoje ne tik turinio, bet ir meninės išraiškos atžvilgiu. Rašytojams visų pirma rūpėjo, kad jų raštus suprastų liaudies skaitytojas, dar neturįs reikiamo literatūrinio išsilavinimo. Dėl to jie nesistengė duoti savo kūriniams sudėtingesnės meninės išraiškos, nevengė didaktikos, vaizdavo daugiausia negyvus, autoriaus mintis deklaruojančius veikėjus. Šiuo atžvilgiu lietuvių rašytojai dar nebuvo visai atsikratę feodalinėje visuomenėje vyravusio požiūrio, kad liaudžiai skiriama literatūra turinti būti vien praktinio, pamokomojo pobūdžio, o jos meninis lygis neturįs reikšmės.

Tik geriausiuose to meto lietuvių rašytojų kūriniuose buvo išvengta šitų trūkumų. Tie jų kūriniai sudaro jau ne tik istoriškai, bet ir meniškai reikšmingas literatūrines vertybes.

Kaip XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais, taip ir šiame lietuvių literatūros vystymosi etape vyravo poezija. Tematiniu, stilistiniu ir žanriniu požiūriu joje jau buvo iškilę nemaža naujų ypatybių.

Šio meto lietuvių poezijoje, kaip ir anksčiau, tebebuvo stiprūs visuomeniniai motyvai, antibaudžiavinės tendencijos, tačiau kartu su tuo joje jau buvo reiškiamos revoliucinės nuotaikos, vis stipriau skambėjo nacionalinio išsivadavimo motyvai, pasigirdo ligi tol retai teskambėjusios anticarinės gaidos.

Šiame lietuvių poezijos raidos etape pradėjo rastis ir gamtinės lyrikos, atskleidžiančios gamtos ir žmogaus pergyvenimų ryšį, iškeliančios Lietuvos gamtos grožį, žadinančios gimtojo krašto meilės jausmus. Aukščiausio lygio gamtinė lyrika pasiekė A. Baranausko „Anykščių šilelio" poemoje, o iš dalies ir kai kuriuose V. Ažukalnio eilėraščiuose.

Nauja šio meto lietuvių poezijoje yra ir tai, kad, palyginus su ankstyvesniojo etapo poezija, pasižyminčia intelektualizmu, retorika, patetišku tonu, — joje ima stiprėti lietuvių liaudies dainoms būdingas lyrizmas, vis gausiau randasi intymių gaidų, vis labiau gilėja jos emocingumas.

Kita vertus, ir šio meto lietuvių poezijoje dar gana gausu didaktinių, įkyriai moralizuojančių kūrinių, persunktų reakcinės ideologijos ir neturinčių kiek didesnės literatūrinės vertės, nors anuomet plačiai žinomų ir mėgstamų. Tokiuose kūriniuose jausmai reiškiami sentimentaliai, juose apstu aprašinėjimo, išvardijimo.

Šiame etape buvo mėginama kurti ir filosofinio-refleksinio pobūdžio poeziją, kurios pavyzdžių daugiausia randama K. Nezabitauskio-Zabičio kūryboje. Tačiau šio pobūdžio kūriniai parašyti sunkia kalba, pilni abstrakčių, negyvų vaizdų. Maža tebuvo sukurta ir meilės lyrikos kūrinių, o V. Ažukalnio ir J. Daukšos šios tematikos eilėraščiai dar gana blankūs, sentimentalūs.

XIX a. lietuvių poezijos raidos antrajame etape pastebima tam tikrų pakitimų ir žanriniu atžvilgiu. Anksčiau vyravę odės, idilės, epigramos, literatūrinio laiško žanrai dabar beveik visiškai išnyksta. Vis dažniau užtinkamas, ypač A. Baranausko, V. Ažukalnio, P. Savicko kūryboje, lyrinis ir lyrinis-epinis eilėraštis, kurio XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais lietuvių poezijoje visai nebuvo. Šio žanro kūriniai formos atžvilgiu yra artimi liaudies dainoms. Visuomeninės tematikos poezijoje (K. Nezabitauskio-Zabičio eilėraščiuose) dar gausu deklaratyvinių-publicistinių elementų.

Ir šiame lietuvių literatūros vystymosi etape tebebuvo rašomos pasakėčios, nors meniniu atžvilgiu jos ir nepasiekė S. Stanevičiaus pasakėčių lygio. Šiuo metu pasirodė daugiausia verstinių pasakėčių, kurias vertė V. Ažukalnis, J. Želvys ir kt. Plačiai buvo kultivuojamas didaktinio atspalvio humoristinis eilėraštis — eiliuotas feljetonas, kurio ryškiausių pavyzdžių duoda K. Aleknavičiaus ir iš dalies L. Ivinskio poetinė kūryba. Satyrinių kūrinių pasirodė mažiau, negu XIX a. pirmaisiais dešimtmečiais, nors satyros elementų pasitaiko kai kuriuose K. Nezabitauskio-Zabičio ir kitų poetų visuomeninio turinio eilėraščiuose.

XIX a. viduryje lietuvių poezijoje vyko reikšmingi eiliavimo pakitimai: buvo pereinama iš silabinės į silabinę-toninę eilėdarą. Ši nauja eilėdara to meto lietuvių poezijoje buvo dar gana primityvi. Nuosekliausiai silabinę-toninę eilėdarą vartojo V. Ažukalnis. Kiti to meto poetai vartojo abi eilėdaras, kartais nukrypdami ir į toninę liaudies dainų metriką. Daugelis geriausių to meto lietuvių poezijos kūrinių buvo artimi poetinei liaudies kūrybai, ypač savo lyrizmu, poetiniais įvaizdžiais, išraiškos priemonėmis, tautosakiniais motyvais. Dėl to ne vienas tokių A. Baranausko, V. Ažukalnio, K. Aleknavičiaus eilėraščių virto liaudies plačiai dainuojamomis dainomis.

Pirmaisiais XIX a. dešimtmečiais lietuvių grožinės prozos kūrinių visai nepasirodė. Originalios lietuvių grožinės prozos užuomazgos pradėjo rastis tik antrajame šio laikotarpio etape.

Pirmiausia grožinės prozos elementų randame rašytojų-švietėjų S. Daukanto, L. Jucevičiaus, L. Ivinskio raštuose. Šie rašytojai mokė mylėti gimtąjį kraštą, Lietuvos praeitį, lietuvių kalbą, rūpinosi liaudies švietimu, lietuvių literatūros augimu, kruopščiai tyrinėjo lietuvių tautos istoriją, tautosaką, etnografiją. Visa tai atsispindėjo ir jų literatūrinėje veikloje. Grynai grožinės literatūros kūrinių šie rašytojai nedaug tėra sukūrę. Tačiau S. Daukanto istoriniuose veikaluose ir L. Jucevičiaus kelionių bei etnografiniuose aprašymuose yra daug ryškių grožinės prozos elementų, vaizdingo pasakojimo bei aprašymo pavyzdžių, gyvų dialogų bei monologų. Be to, šie rašytojai-švietėjai aktyviai reiškėsi ir grožinės literatūros kūrinių vertimais į lietuvių kalbą.

Originaliosios grožinės prozos srityje šiame etape kiek plačiau pasireiškė didaktinės krypties rašytojai, dažniausiai konservatyvių pažiūrų žmonės, siekę išlaikyti liaudį paklusnią tuometinei santvarkai ir bažnyčiai. Literatūriniu atžvilgiu kiek vertingesni yra A. Tatarės šio žanro kūriniai. Didaktinio pobūdžio prozos raštų išleido ir kiti ano meto lietuvių rašytojai (P. Gomalevskis, S. Dovydaitis, M. Akelaitis ir kt.), tačiau jų literatūrinė vertė labai nedidelė.

Didaktinės prozos kūriniai vaidino iš dalies teigiamą vaidmenį: jie pratino valstiečius skaityti grožinę literatūrą, ragino juos šviestis, padėjo naikinti kai kurias jų ydas, prietarus, atspindėjo kaimo buitį ir pan.

Žanriniu atžvilgiu to meto didaktinė lietuvių proza buvo dar gana neįvairi — daugiausia nedidelis apsakymas, kartais pasakėčia, žymiai rečiau apysaka. Didaktinės prozos kūrinių autoriai stengėsi būti suprantami liaudžiai, todėl rašė dažniausiai liaudies šnekamąja kalba. Didaktinės prozos kalba, stilius, literatūrinės išraiškos priemonės, nors dar ir labai primityvios, padėjo pirmuosius pagrindus lietuvių grožinei prozai, turėjo tam tikros reikšmės visam tolesniam lietuvių realistinės prozos vystymuisi.

Kaip pirmajame, taip ir antrajame XIX a. pirmosios pusės lietuvių literatūros vystymosi etape visai nepasirodė draminių kūrinių, nes tuo metu šio žanro literatūrai vystytis dar nebuvo sąlygų — lietuviško teatro.

Apibendrinant galima pažymėti, kad XIX a. pirmojoje pusėje žymiai pagyvėjo lietuvių literatūrinis gyvenimas, į literatūrinį darbą įsijungė gausus būrys rašytojų, padidėjo išleidžiamų knygų skaičius, pagausėjo skaitytojų, ėmė vyrauti pasaulietinio turinio literatūra, ypač sparčiai vystėsi poezija.

Šio laikotarpio grožinė lietuvių literatūra turinio atžvilgiu darėsi vis pažangesnė, joje vis dažniau skambėjo protesto balsas prieš baudžiavinę santvarką, vis labiau stiprėjo jos ryšiai su liaudimi, išryškėjo nacionaliniai literatūros bruožai, patriotinės nuotaikos.

XIX amžiaus pirmojoje pusėje paįvairėjo lietuvių literatūros tematika, žanrai ir meninė išraiška, pagausėjo jos poetinis žodynas, tobulėjo eilėdara.

XIX amžiaus pirmosios pusės laikotarpiu lietuvių literatūra, užbaigusi ilgą, kelis amžius trukusią feodalizmo epochos lietuvių raštijos raidą, turėjo nemažą reikšmę visam tolesniam lietuvių literatūros vystymuisi ir augimui.

* * *

XIX amžiaus pirmaisiais dešimtmečiais pasireiškia didelis susidomėjimas lietuvių kalba ir pastangos ją ugdyti, tyrinėti bei padaryti tinkamą literatūros, mokslo, kultūros ir kitiems reikalams. Daugumas to meto rašytojų (S. Stanevičius, K. Nezabitauskis-Zabitis, S. Daukantas ir kt.) iškelia gimtosios kalbos reikšmę tautos gyvenime, smerkia ją niekinančius ir jos išsižadančius, rūpinasi lietuvių kalbos gaivinimu, gryninimu bei norminimu.

Kultūros darbuotojai, literatai stengiasi konkrečiais darbais įrodyti, kad apleista, nutautusios bajorijos niekinama, baudžiauninkų (mužikų) tevartojama lietuvių kalba gali būti rašomi ir leidžiami ne tik religiniai raštai, bet ir grožinės literatūros, mokslo ir kt. veikalai.

Šiuo laikotarpiu daug rūpinamasi lietuvių kalbos grynumu. Ne vienas iš rašančiųjų atkreipia dėmesį į tai, kad XVIII a. religinių raštų kalba labai užteršta, pilna bažnytinių-feodalinių žargonybių, kad reikia gryninti lietuviškų raštų kalbą. Tai matyti iš A. Klemento, S. Valiūno, D. Poškos, K. Nezabitauskio, A. Pabrėžos ir kitų pasisakymų.

Šio laikotarpio literatūrinėje kalboje vėl pasirodo *nuopelnas, pasaulis, spaustuvė, paveikslas, vaistas, ženklas* ir daug kitų lietuviškų žodžių, kurių vietoje religiniuose raštuose buvo vartojami skoliniai. Mėginama gryninti net kai kurių religinių raštų kalba (pvz., vyskupo J. A. Giedraičio 1816 m. išleistasis „Naujas įstatymas"), nors šiaip daugumas religinio turinio knygų (giesmynų, maldaknygių ir pan.) buvo ir toliau leidžiamos su įprastiniais barbarizmais.

Dalies įprastinių barbarizmų, skolinių neišvengė savo kūryboje ir pasaulietinio turinio literatūros kūrėjai, ir jų raštuose galima užtikti skolinius *čėsas, neprietelis, svietas, lenciūgas, daboti, čystas* ir t. t.

Ieškant pakaitalų nelietuviškiems žodžiams ir turtinant literatūrinės kalbos leksiką, šiame laikotarpyje buvo kuriamasi ir naujadarų. Daugiausia jų sudarė S. Daukantas, A. Pabrėža (botanikos darbuose), L. Ivinskis ir kt.

Daug dėmesio buvo kreipiama į literatūrinės kalbos tvarkymą, norminimą. Ne vieno šio laikotarpio rašytojo bei kultūros veikėjo pažymima, kad literatūrinė lietuvių kalba yra neapdorota, kad reikia stengtis ją dailinti, norminti. Pavyzdžiui, S. Stanevičius nurodo, kad Lietuvoje leidžiamos knygos „tolygios yra miškams, per save augantiems be sargo ir be jokio pridabojimo". S. Daukantas rašo: „Tebtur dar lietuviai ir žemaičiai visų brangiausį palikimą savo bočių, prabočių, tai yra — savo kalbą, kurią idant išplėštų iš nasrų vis ryjančio

laiko ir pastatytų šalip kalbų mokytų, tur aną šiandien dailinti."

Ne vienas to meto kultūros veikėjas ir literatas kelia mintį apie bendratautinės literatūrinės kalbos reikalingumą. Antai, S. Valiūnas pataria D. Poškai rašyti tokį žodyną, „kad lietuvis ir žemaitis rastų visus žodžius toj knygoj ir radęs suprastų". S. Stanevičiaus „Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos arba žemaitiškos" taip pat skiriamas visiems lietuviams. Tačiau vienodesnių, aiškiau apibrėžtų ir pastovesnių vienos literatūrinės lietuvių kalbos sudarymo principų bei normų dar nematyti nei šio laikotarpio gramatikose, nei žodynuose, nei šiaip pasisakymuose dėl literatūrinės kalbos, nei pačioje raštų kalboje. Vienų norima remtis žemaičių tarme (S. Valiūnas, S. Daukantas, A. Pabrėža ir kt.), kiti orientuojasi į aukštaičių vakariečių tarmės formas, įsigalėjusias Rytų Prūsijoje ir pačioje Lietuvoje leidžiamuose religiniuose raštuose, tretiems artimesnės rytiečių tarmės lytys (A. Strazdas, V. Ažukalnis ir kt.).

Todėl to meto literatūrinėje lietuvių kalboje iškyla įvairių tarmių bruožai, pastebimas didelis tarminis įvairavimas, įvairių tarmių elementų maišymas.

XIX a. pradžioje ir vėliau literatūrinėje lietuvių kalboje gana ryškiai atsispindi žemaičių tarmės bruožai. Daugelis to meto lietuvių rašytojų buvo žemaičiai, todėl jie rašė žemaitiškai arba įmaišydavo į savo raštų kalbą daug žemaitiškų formų, žodžių ir frazių. Vienas kitas literatas žemaitis siūlė paimti žemaičių tarmę net literatūrinės lietuvių kalbos pagrindu.

Buvo mėginama parašyti ir žemaitiška gramatiką (S. Groso „Kalbrieda leżuwe Żemaytyszka", 1825 m.), remiantis daugiausia Telšių, o iš dalies Raseinių ir Šiaulių apylinkių (pavietų) kalba, kuri, būdama toliau „nuo svetimų rubežių", esanti išlikusi grynesnė.

Ryškūs žemaičių tarmių (dūnininkų ir douninin kų) bruožai iškyla A. Klemento, S. Valiūno, D. Poškos, S. Stanevičiaus, S. Daukanto, K. Nezabitauskio ir kitų žemaičių rašytojų kūryboje.

Daugiausia žemaitiškų formų užtinkame A. Klemento lietuviškoje kūryboje. Jis ilgai dirbo Žemaičiuose, kur pramoko tarminės liaudies kalbos, ir stengėsi rašyti žemaitiškai. A. Klementas įrodinėjo, kad Telšiai ir Varniai esą Žemaičių (žemaičiai tais laikais apėmė didelį plotą — siekė Nevėžį ir Užnemunę) viduryje, todėl „kalbą musiškę reik tikrąja vadinti", ir ji turinti būti literatūrinės lietuvių kalbos pagrindas. Tačiau paties A. Klemento kalboje randame ir aukštaitiškų formų, paimtų iš kitų raštų ir vartojamų šalia žemaitiškų lyčių. Pavyzdžiui, vietoj literatūrinės kalbos dvibalsių *ai* ir *ei* dažnai sutinkame žemaitiškus atitikmenis *a* ir *e* (*waka* — vaikai, *dakc* — daiktas, *rugiele* — rugeliai, *užen* — užeina); greta jų pasitaiko ir aukštaitiškų formų, pvz.: *meylingay, ilgay, reik, seniay* ir t. t. A. Klementas maišo žemaičių ir aukštaičių formas ir kitais atvejais (*d* ir *dž: meldiantims* — meldžiantiems, *žodziai* — žodžiai; *un* ir *an* (retai): *pabungos* — pabaigos, *idant, runka* — ranka, *unt* — ant, *brungi* — brangi, *walunda, walanda*).

A. Klemento nenuosekliai vartojamos taip pat dūnininkų (raseiniečių) ir douninin kų (telšiškių) patarmių lytys (*ū* ir *ou: duuk* — duok ir *douta* — duota), pasisavintos iš gyvosios kalbos, gyvenant Raseiniuose ir Telšiuose. Vietoje *ie* ir *en* beveik visur sutinkame žemaitiškus atitikmenis *ij* (*yj*) (=*ę*), *in* (=*ę*), pvz.: *Pagijdokiet* — pagiedokit, *wyjto* — vietoje, *dyjna* — diena, *žinklus* — ženklus, *Linkiszkay* — lenkiškai. Pats A. Klementas prisipažįsta, kad nejučiomis („neiunciu") maišąs nelygius (t. y. įvairių tarmių — raseiniečių, šiauliečių, telšiečių) žodžius. Veikė jį ir ankstesnių lietuviškų raštų kalba. Ypač daug jis rėmėsi K. Širvydo žodynu. Tai matyti iš jo užuominų (pvz.: „Aš pats, idant knygelės ano neturėčiau, nėmaž parašydinti dabar negalėčiau") ir iš K. Širvydo žodyno paimtų žodžių (pvz., *giedra, stovis, paveikslas, aplinkybė, lustas*).

Šiaip A. Klemento raštų kalba gana skurdi, negyva, literatūriškai mažai teapdorota.

Daug turtingesnė, vaizdingesnė ir liaudiškesnė yra D. Poškos raštų kalba. Jam rūpėjo lietuvių kalbos gaivinimas bei ugdymas, ir jis daug dėmesio kreipė į literatūrinės kalbos turtingumą, grynumą, suprantamumą liaudžiai. Literatūrinei kalbai turtinti bei norminti jis rašė ir lietuvių kalbos žodyną („Słownik języka

litewskiego, polskiego, łacinskiego"), skiriamą aukštaičiams ir žemaičiams. Todėl Poškos raštų kalba gana žodinga, palyginti gryna ir taisyklinga. Joje užtinkame nemaža liaudies, baudžiauninkų buities ir kitokių lietuviškų žodžių, pvz.: *krosnis, apdarai, sija, sruoga, perkasas, pajauris, viešpatinė, prekė, priekaias, sodininkas, pakala, pokaitis, nekaltystė, uola, pasaulis, kareivis, nuopelna, pataikūnas, nelaisvė, viltis* ir t. t.). Kai kurie žodžiai gali būti laikomi to laikotarpio naujadarais, pvz.: *nekaltystė* — nekaltybė, *meilininkas* — mylėtojas ir kt. Skolinių randame nedaug, pvz.: *staldas, spatas, sūdynės, gvaltai, biškelis, smertis, liuosu* ir kt. Pasitaiko ir vertinių, pvz.: *liežuvis* — kalba, *prigulėti* — priklausyti, *išguldyti* — išdėstyti, *atmintis* — atminimas ir kt. Nelietuviškos konstrukcijos sakinių D. Poškos raštuose negausu, pvz.: *Par wisus (=visų) mužiku wadintas; Ne toks kaijp nuog Karpinskia ira aprazitas; Ant atminties (=atminimui) swadinau.*

Nors D. Poškos poezijos stilių veikė klasicizmo srovės normos, tačiau vaizduojamoji gyvenimo tikrovė, baudžiauninkų buitis įnešė į kai kuriuos jo kūrinius nemaža realistinių elementų, konkrečių gyvų ir vaizdingų žodžių, posakių bei žodžių junginių, pvz.: *Kol ne užkris žara; Kayp tay Sunkiey Pełnos žiemes waisius; Ar kayp prikałts pri girnu; Kuna Paukszteey łąda; Dwylinkas Susyrites pro duris Isztrukau; O nakti griustant kialie akis klista; Biralinė duna; Wižas Sziesląkotas.*

D. Poškos raštų kalbos pagrindas — liaudies šnekamoji kalba ir anksčiau pasirodę lietuviški raštai. Daugiausia jo remiamasi žemaičių dūnininkų tarme. Jos būdingi bruožai ryškiai atsispindi D. Poškos raštuose. Iš jų paminėtini šie:

1) *ū* ir y — vietoj dabartinės literatūrinės kalbos dvibalsių *uo* ir *ie*, pvz.: *Rudu, Duna, Gidoima, Ruginas, Litus...* — ruduo, duona, giedojimo, rugienos, lietus... Kai kur užtinkame ir aukštaitiškų formų, pvz.: *wažůk, dainůju, wieta, diena, wiens.*

2) *ie* — vietoje *ė*, pvz.: *tingieti, weliena, skruzdielie.* Nekirčiuotoj galūnėj vietoj *ė* galima rasti ir *i*, pvz.: *Daleli, Kumeliki* — dalelė, kumelikė.

3) Galūnėje *a* ir *o* — vietoj *o*, pvz.: *darbios rąkas, minksztos Dyrwas, Kaytrios wasaras.* Ne galūnėje vietoj literatūrinės kalbos *o* užtinkame ženklą *o*, kuris, greičiausiai, išreiškia žemaičių dūnininkų *uo*, atitinkantį aukštaičių vakariečių *o* (plg. analoginį *ė*>*ie*).

4) *an, in* — vietoje *ą, ę*, pvz.: *anžule* — ąžuole, *žansis* — žąsis, *dransus* — drąsus, *kan* — ką, *tan* — tą, *linsiu* — lįsiu, *indrinsau* — įdrįsau ir t. t.

5) *om(um), on* (labai retai) — vietoje *am, an*, pvz.: *Romti* — ramti, *łaukon* — laukan, *Tumsi* — tamsi.

6) Galūnėj *a, e* (labai retai) — vietoj *ai, ei*, pvz.: *gile* — giliai, *žina* — žinai, *jeszka* — ieškai, *wayka* — vaikai. Šiais atvejais tarminis *a, e* paliktas dėl rimo (plg. eilutes: *Tu wiens turiedams tikra malone tiewiszka, Pradzios Lietuwių kalbos prapulusios ieszka*).

7) *t, d* (prieš priešakinės eilės balsius) — vietoj *č, dž*, pvz.: *Ipatey* — ypačiai, *Paukszteey* — paukščiai, *Naszteys* — naščiais, *meldemos* — meldžiamos, *žodei* — žodžiai ir t. t.

8) Galūnių trumpinimas (retai), pvz.: *Naus* — naujas, *nejukau* — nejuokauja ir t. t. Dažniau vartojamos nesutrumpintos galūnės, visai atitinkančios aukštaičių vakariečių tarmės galūnės, pvz.: *krinta* (žem. *krint*), *garas* (žem. *gars*), *karsztumas* (žem. *karštums*) ir t. t.

9) Įvairios žemaitiškos formos, pvz.: *Tynay* — tenai, *neblika* — nebeliko, *Gistant* — giedant, *Numon* — namon, *par* — per, *Pusnioy* — pusnyje, *Susikułas* — susikulia, *paswadina* — pasodino, *Smeltingas* — smiltingas, *weltu* — veltui, *dainůju* — dainuoju, *apej* — apie, *tawi* — tave, *wisun* — visų, *žmoniun* — žmonių, *Paskun* — paskui, *kningas* — knygas, *manij* — man, *dransesney* — drąsiau, *Pabengies* — pabaigęs, *wisunse* — visuose, *suodo* — sodžiuje, *wotagieli* — botagėlį, *Pergalietum* — pergalėtų ir kt.

Taigi, D. Poškos raštų kalboje galima užtikti nemaža žemaičių tarmės elementų, nes toji tarmė buvo jam artimiausia. Bet jis, matyt, nesistengė rašyti grynai žemaitiškai. D. Poška buvo susipažinęs ir naudojosi K. Širvydo ir K. Milkaus lietuvių kalbos žodynais, senaisiais

ir naujaisiais religiniais raštais, ir į jo raštų kalbą prasiskverbė daug aukštaičių vakariečių tarmės formų, kartais lygiagrečiai vartojamų su žemaitiškomis. Galimas daiktas, kad D. Poška sąmoningai norėjo būti suprantamas visiems lietuviams, todėl stengėsi savo raštų kalbą aukštaitinti. Tai iš dalies liudija ir jo kalboje randami hipernormalizmai, pvz.: *nuosiuntė* — nusiuntė, *kaymiens* — kaimynas, jei tai nėra korektūros klaidos. Pats D. Poška savo žodyne pažymėjo: „Dėl jūsų, broliai, rašau žadininką, ir dėl žemaičio ir lietuvininko".

D. Poškos rašyba nenuosekli, įvairuojanti. Ypač maišomas didžiųjų raidžių rašymas.

Žemaičių tarmės bruožai ryškūs ir žemaičio S. Valiūno kūryboj (pvz., *žodej, Wokitej, raszantem, skenstanti, Tiewun...*). Joje užtinkame ir aukštaičių tarmių elementų (pvz., *szalies, lupos, juoktus*).

Išlikusi negausi S. Valiūno kūryba pasižymi kalbos paprastumu, natūralumu ir liaudiškumu. Jo „Birutės dainos" poetinės priemonės (epitetai, mažybinės-maloninės formos ir kt.) artimos liaudies dainų išraiškos priemonėms. Ir literatūriniame laiške „Rašančiam lietuvišką žadinį" randame daug vaizdingų, gyvų, liaudiškų posakių, pvz.: *Kur tawa dienas saulė pirma kart apświetia; Ne kartą iki žarnu Telšziun plumpis juoktus; Jej kur naujej sutwerti, tegul ne žnib ausis; Pirmiausej isz Łotinas daug žodzių primirsza.*

Liaudiška, gyva yra ir S. Stanevičiaus raštų kalba. Jis rūpinosi lietuvių literatūrinės kalbos kultūra, kėlė reikalą kovoti su žargonine religinių raštų kalba, nurodė geriausius praeities rašytojus, iš kurių reikia kalbos mokytis (M. Daukšą, K. Donelaitį ir kt.), išleido naują lietuvių kalbos gramatikos „Universitas linguarum Lituaniae" leidimą (1829 m.), antrašte „Trumpas pamokimas kalbos lituwyszkos arba žemaytyszkos" su reikšminga prakalba bei papildymais. S. Stanevičiaus raštai negausūs, todėl jų žodyninė sudėtis nėra turtinga. Joje užtinkame ir svetimybių (pvz., *čėsas, nevalė, lenciūgas, cielas*). Lietuvių kalbai svetimų dalykų randame ir jo raštų sintaksėje, ypač pratarmėse, pvz.: *Ysz žemaycziu ką stypriâusys; O pykta žody kuryn nu tawes gyrdiêjau; Ant naudos jam yszeyty; Idant nu awiu sawa... suprantami butumem.* Tačiau aplamai S. Stanevičiaus sakiniai aiškūs, sklandūs ir taisyklingi.

S. Stanevičiaus raštų kalboje atsispindi ir būdingos žemaitybės (pvz., *szin's* — šienas, *'zwisy* — šviesi, *jûdwarnys* — juodvarnis, *anžùlina* — ąžuolyną, *skardesys* — skardžiais, *pântey* — pančiai, *žémy* — žemė, *mensa* — mėsa ir t. t.). Kartais įmaišoma ir aukštaitiškų formų (pvz., *artymiêms, daugiems, neteysyjngas* ir kt.).

S. Stanevičiaus raštai išspausdinti tradicine XIX a. pirmosios pusės rašyba (su *w, ł, sz, cz, ż, ay, ey...*), tik nenuosekliai vartojama daugiau diakritinių ženklų, būtent: ` — kairinis ženklas (pvz., *jù* — jų, *kùmy* — kuomi, *sènas, sùnù* — sūnų, *tùriêja* — turėjo), ´ — dešininis ženklas (pvz., *séna*— seną, *žémy* — žemė, *pásauly — pasaulį*), ˆ — laužtinis ženklas, kuris Stanevičiaus rankraštyje pažymėtas tęstiniu ženklu (pvz., *môkslu* — mokslų, *âmžey* — amžiai, *mûsu* — mūsų, *miniêtinas* — minėtinas, *wîn's* — vienas). Pažymėtina, kad ilgasis y beveik ištisai žymimas *i*, o trumpasis *i* — y ženklu (pvz., *yr* — *ir*, *lynksmyn'* — linksmina, *giwena* — gyveno, *szeymina* — šeimyna).

Prie literatūrinės lietuvių kalbos ugdymo ypač daug prisidėjo S. Daukantas, stengęsis savo raštais įrodyti, jog lietuvių kalba tinka grožinei literatūrai ir mokslo veikalams kurti, „jog kiekvienas norįs gal rašyti lietuviškai, jei tur spėką, lygia dalia kaip kita išdailinta jau kalba".

Iš pradžios S. Daukantas laikėsi daugiausia savo pajūrinių žemaičių tarmės, dėl to pirmieji jo raštai labai žemaitiški. Štai būdingesnės S. Daukanto raštų žemaitybės:

1) vietoj *uo* ir *ie* vartojami žemaičių douninkų atitikmenys *ou* ir *ij (ei)*, pvz.: *douna* — duona, *Groudis* — gruodis, *dijna* — diena, *weina* — vieną;

2) *ė* daug kur žymimas *ie*, pvz.: *dontiniemis* — dantinėmis, *ganies* — ganės, *milieiy* — mylėjo; *o* žymimas *o*, nors jis žemaičių irgi dvibalsinamas, pvz.: *tokiemy* — tokiame, *lankosy* — lankose;

3) beafrikatinės formos, pvz.: *swietio* — svečio, *martios* — marčios, *žôdee* — žodžiai;

4) kai kur dvibalsiai *ai, ei* vienbalsinami, pvz.: *medee* — medžiai, *butinaa* — būtinai, *reek* — reik, *didee* — didžiai;

5) įvairios žemaitiškos formos, pvz.: *wirou* — vyrui, *uppaley* — upeliai, *rusty* — rūstūs, *ilgainiou* — ilgainiui, *skubietum* — skubėtų, — *medžiodamis* — medžiodami, *giwenusys* — gyvenę, *tankesney* — tankiau ir t. t.

Vėliau S. Daukanto raštų kalboje pradeda rastis ir aukštaičių vakariečių formų, paimtų iš gramatikų (K. Milkaus) ir kitų raštų. Pavyzdžiui, jis palaipsniui įsiveda dvibalsius *ai, ei, ui,* kur jo tarmėje yra vienbalsiai (šalia *wirā* — vyrai, *martė* — marčiai, *wirou* — vyrui... pasirodo *wirai, martei, wirui* ir t. t.). Pirmiausia šie dvibalsiai pradedami vartoti žodžių galūnėje, paskui (pvz., 1842 m. „Abeciełoj") imami rašyti ir šaknyje. Taikydamasis prie aukštaitinės tradicijos, Daukantas ilgainiui vietoje tarminio galūninio *a* pradeda rašyti *o* (pvz., *waiko, raszto, sawo*), įsiveda dvibalsius *ie, uo* (pvz., *dienos, wargdienis, kiemuose*) ir kt. Bet toks raštų kalbos aukštaitinimas labai nenuoseklus, įvairuojantis (dažnai maišomos žemaitiškos ir aukštaitiškos formos). Vis dėlto S. Daukanto raštų kalba, ir ją šiek tiek suaukštaitinus, buvo gana žemaitiška, su ryškiomis žemaičių pajūriškių tarmės ypatybėmis.

S. Daukanto raštų kalboje gausu naujadarų (pvz., *jotis* — raitininkai, *išmintys* — filosofas, *gentyba* — giminystė, *kariauna* — kariuomenė, *kovė* — kautynės, mūšis, *laivinė* — laivynas, *skaidma* — turinys, *sukrautuvė* — sandėlis, *auka, laikrodis* ir t. t.), kurių tik nežymi dalis įsigalėjo literatūrinėje kalboje. Be to, jo raštuose vartojama nemaža skolinių — slavybių (pvz., *kobotas, šmotelis, skomis, spasabas, atmonyti, kloniotis, klapatas*), latvybių (pvz., *skaugė, lietoti, lūgosena, šautas, tytaras*) ir kt. Latvių kalbos žodžius S. Daukantas laikė giminingais, savais ir stengėsi jais pavaduoti trūkstamus lietuviškus žodžius.

S. Daukanto veikalai parašyti turtinga, vaizdžia kalba, turinčia daug poetinių ypatybių, tačiau dėl ilgų bei rizglių periodų, daugybės neologizmų ir žemaitiškų žodžių bei formų jie sunkiai skaitomi.

Daukantas nepasitenkino tuolaikine tradicine rašyba ir įsivedė į savo raštus naujų rašybos dalykų. Norėdamas pažymėti kai kuriuos savo tarmės garsus ir tam tikras morfologines kategorijas, jis pradėjo vartoti nemaža rašmenų su diakritiniais ženklais (su dešininiu ir kairiniu ženklu, stogeliu, dvitaškiu, įkypu brūkšneliu, rutuliuku ir kt.), pvz.: *à, á, è, é, ê, ë, ọ, ó, ô, ú, ù, û,* ů ir t. t. Šie ženklai buvo paimti iš M. Daukšos, Rytų Prūsijoj išleistų lietuvių kalbos gramatikų ir kitų šaltinių. Sekant Rytų Prūsijoje leidžiamais lietuviškais raštais, kai kurie žodžiai S. Daukanto rašomi su dvigubais priebalsiais (paprastai po trumpojo balsio), pvz.: *uppys, essanti.* S. Daukantas, kad ir nenuosekliai, savo rašyboje laikėsi fonetinio, morfologinio ir etimologinio principo. Grafiškai sutampančias ir kitokias morfologines formas S. Daukantas mėgino skirti *à, è, ê, ô, û* ir kitais ženklais, pvz.: *pirmosès* — pirmąsias, *Rąkàs* — rankas (dg. galininko formos kairiniu ženklu atskirtos nuo dg. vardininko formų), *senû* — senų (dg. kilmininkas), *swetimôs kałbôs* — svetimõs kalbõs (vn. kilmininkas) ir t. t. Priebalsių minkštumą, priešingai tradicijai, S. Daukantas težymėjo prieš užpakalinės eilės balsius. Nuo tradicinės rašybos jis atsiskyrė ir minkštinimo ženklo nerašymu po *k, g* prieš *e* (pvz., *ligej* — lygiai, *kôkej* — kokiai). S. Daukanto rašyba yra keitusis, įvairavusi, ir dėl to atskiri jo kūriniai pasižymi rašybos skirtybėmis. Joje nematyti ir didesnio nuoseklumo.

Kipr. Nezabitauskio-Zabičio raštuose irgi maišomi žemaičių ir aukštaičių vakariečių tarmių elementai. Pavyzdžiui, vietoj literatūrinės kalbos *o, ė* rašomi žemaitiški atitikmenys *uo, ie* (*žmuonis* — žmonės, *waluoj* — valioj, *walduonu* — valdonų...). Pastarieji daug kur užtinkami ir ten, kur žemaičiai turi ne *ie* ir *uo,* bet *a,* pvz.: *buwuo* — buvo (žem. *buva*), *Tiewuo* — tėvo (žem. *tieva*), *prakaitawuo* — prakaitavo (žem. *prakaitava*). Tai savotiški rašybos hipernormalizmai. Kartais *uo* rašomas ir ten, kur literatūrinėje kalboje yra *-ą* (pvz., *kituo* — kitą, *reikaluo* — reikalą, *Weiduo* — veidą) arba *-ės* (pvz., *téisibiuos* — teisybės, *ligibiuos* — lygybės). Kaip ir kitų žemaičių rašytojų, taip ir K. Nezabitauskio kalbai būdingos žemaitiškos formos be *č, dž,* pvz.: *Žiamaitei* — žemaičiai,

skléidant — skleidžiant, *swétéi* — svečiai. Be to, galima užtikti ir kitokių žemaitiškų formų, pvz.: *Žmoniun* — žmonių, *tun* — tų, *anun* — anų, *spauzdamis* — spausdami, *niaréiktum* — nereiktų, *tuoliasnéi* — tolesniai, t. y. toliau.

Dvibalsiai *uo* ir *ie* rašomi aukštaitiškai — *uo* ir *ie* ženklais, pvz.: *wienuo* — vieną, *nuog, Kamuoty, dienas.* Tuo būdu aukštaitinant kalbą, prieinama net prie hipernormalizmų, pvz.: *nuosižiamijnimuo* — nusižeminimo, *nuomiasté* — numesti.

Šiaip K. Nezabitauskio raštų kalba gana sunki ir dirbtinė. Eilėraščiuose gausu abstrakčių, sausų, negyvų frazių, publicistinių samprotavimų ir neįprastų terminų (pvz., *subruzdimas* — revoliucija, *santartis* — sutartis, *plėšytojas* — plėšėjas, *pergalėjimas* — pergalė). K. Nezabitauskio kūryba nepasižymi ir kalbos grynumu, nes vartojama daug skolinių (pvz., *kytrumas, nevalia, liuosybė, rubežius, zgada, jėdnotis, špėgas, zbitka...*).

Rašomosios kalbos aukštaitinimo keliu ėjo ir žemaitis dūnininkas L. Ivinskis, nuo 1846 m. leidęs keliolika metų kalendorių („Metskaitlių"). Jo raštų kalba labiau suaukštaitinta nekaip S. Daukanto.. Beaukštaitinant kartais prieinama net prie hipernormalizmų (pvz., *wirszuonės* — viršūnės, *auksztien* — aukštyn, *liedeka* — lydeka, *kajmienas* — kaimynas ir kt.).

Maišė į savo raštų kalbą aukštaitiškų formų (pvz., galūninio *-o*, dvigarsių *ie, uo, č, dž* ir kitų dalykų vartojimas) J. Želvys, A. Pabrėža ir kiti rašytojai žemaičiai. Jie stengėsi savo raštų kalba būti suprantami ir aukštaičiams, išsižadėdami kai kurių žemaitiškų formų ir vietoje jų vartodami aukštaitiškas lytis. Tokiu būdu apie XIX a. vidurį Žemaičiuose ima nusistoti literatūrinė lietuvių kalba, besiremianti tarminiu mišiniu, turinti ir aukštaičių vakariečių tarmės elementų.

XIX a. pirmojoje pusėje literatūriniame ir kultūriniame Lietuvos gyvenime pirmavo žemaičiai. Rytų Lietuva palyginti davė mažiau literatų bei kultūros darbuotojų, nors Vilnius buvo centras, kur 1820—1830-ais metais daugiausia koncentravosi žemaičių rašytojų veikla. Matyti, šiuo atžvilgiu turėjo reikšmės ta aplinkybė, kad Vilniaus srityje nemaža lietuvių buvo jau aplenkėję, ir dėl to dažnai naudojosi lenkiškomis religinėmis knygomis. Vis dėlto ir iš Rytų Lietuvos pasirodė keletas rašytojų, būtent: A. Strazdas, P. Savickas, K. Aleknavičius, V. Ažukalnis-Zagurskis, A. Baranauskas, J. Daukša ir kt.

Vienas kitas šio laikotarpio rytiečių rašytojų pažymi, kad žemaičių kalba parašytos knygos esančios sunkiai suprantamos lietuviams (t. y. aukštaičiams rytiečiams) ir kad reikia rašyti lietuviškai (t. y. rytietiškai). Tokią nuomonę, pavyzdžiui, yra pareiškęs V. Ažukalnis-Zagurskis savo eilėraščių rinkinio pratarmėje.

Labai ryškūs rytiečių patarmių (puntininkų, žadininkų) bruožai iškyla A. Strazdo kūryboje, būtent: 1) prabaltiško *ā* vartojimas, pvz.: *laia* — loja, *kilaiat* — kilojat; 2) *am, an, em, en, ą, ę,* > *um, un, im, in, u, i,* pvz.: *tumsies* — tamsias, *tunkiey* — tankiai, *aplinkis* — aplenkęs, *szwinta* — šventa, *ti* — ten, *krauu* — kraują, *iszaris* — išaręs, *patali* — patale, *sawis* — savęs; 3) įvairios kitos rytietiškos formos, pvz.: *asziey* — aš, *ažudos* — užduos, *eysta* — eisite, *Pakłausisma* — paklausysime, *ažtarikit* — uždarykit, *pasganisiu* — pasiganysiu, *uginey* — auginai. Retkarčiais užtinkam įmaišytų ir vakarietiškų formų, pvz.: *swienciausia* (šalia *szwincziausia*), *po* (šalia *pa*), *lengwas* ir kt.

A. Strazdo eilėraščiai parašyti paprasta, liaudies šnekamąja kalba, pasižymi žodžių bei posakių konkretumu, aiškumu, vaizdingumu. Savo išraiškos priemonėmis A. Strazdo poezija labai artima liaudies dainoms. A. Strazdas dažnai vartoja mažybinius bei maloninius žodžius (pvz., *motinėlė, kapelis, linelis, avelė, paversmėlis*), pastovius epitetus (pvz., *tamsios* girios, *aukšti* kalneliai, patalėlis *pūkinis,* žirgas *širmas, lapinė* kepurėlė, *pilkos* avelės), liaudiškus, vaizdingus posakius (pvz.: *Pawersmeley prakiura; Toiaws kiszkis ausis pastatie; Pliszta nog reksma miszkas; To kiszkis miszkan pasmuka; Gaylista man didi ima*), palyginimus, priedainius, pakartojimus ir kitas liaudies poetinei kūrybai būdingas priemones.

A. Strazdo raštų kalboje mes randame ir neigiamų dalykų. Iš bažnyčios bei dvaro aplinkos, žargoninių religinių raštų (kantičkų, žyvatų...) ir kitų šaltinių prasiskverbė į jo kalbos žodyninę sudėtį daug poniško žargono žodžių

bei posakių, pvz., *adyna, prociavoti, patrova, budavoti, rokuoti, smūtnas, mandrus, pevnas, zdroda, roda, nepakajus, loska, pablagoslovyti, urodzajus, štuka* ir t. t.

A. Strazdo raštams savo tarminėmis ypatybėmis labai artima yra P. Savicko poezija, parašyta gana sklandžia ir vaizdinga kalba. P. Savicko eilėraščiuose atsispindi taip pat rytiečių puntininkų žadininkų tarmės ypatybės. Tai matyti iš šių formų: *panu* — poną, *neblagi* — neblogi, *kumeła* — kumelė, *aweła* — avelė, *suiri* — suirę, *gurbi* — gurbe, *tvarte, unt* — ant, *matunt* — matant, *ku* — ką, *undo* — vanduo, *jungej* — jungai, *wiszkej* — visiškai ir kt.

K. Aleknavičius taip pat orientavosi į aukštaičių rytiečių tarmę. Savo „Pasakų" pratarmėje jis pažymėjo, kad lietuvių (t. y. aukštaičių) kalba iš prigimties esanti gramatiškesnė ir poetiškesnė už žemaičių tarmę, kad ji turinti daugiau pastovių ir geresnių terminų. „Tatai leidžia tikėtis, — rašė jis, — kad visas forumas, šiandien tiktai liežuvių kritikuojančių, prastai ir negramatiškai rašančių, kada nors pereis į lietuvių pusę."

Rytiečio **K.** Aleknavičiaus kalboje pastebime būdingų rytiečių tarmių bei patarmių (pontininkų, puntininkų, rotininkų, dzūkų) ypatybių, būtent:

1) *am, an, em, en, ą, ę>um (om), on (un), im, in, u(o), i,* pvz.: *Pasumditiems* — pasamdytiems, *Tómsu* — tamsu, *rónkos* — rankos, *Kunkleys* — kankliais, *kimpine* — kempinė, *žinto* — žento, *ųžolo* — ąžuolo, *pikto* — piktą, *tieysibi* — teisybę, *draugi* — drauge;

2) kietas *ł* prieš *e, ė,* pvz.: *pełannosi* — pelenuose, *siułe* — siūlė, *Żołemis* — žolėmis, *pełen* — pelėn;

3) po kietojo *l ei>ai,* pvz.: *Pasiłaydus* — pasileidus, *Kołay* — kolei;

4) daug kur *a>o,* pvz.: *płokti* — plakti, *niekłouso* — neklauso, *łouko* — lauko, *Kokłu* — kaklą;

5) kai kur (retai) paliktos formos su prabaltišku *ā*, išlikusiu kai kuriose rytiečių patarmėse, pvz.: *szławe* — šlovė, *praszam* — prašom, *sado* — sodo ir kt.; šiaip dažniausiai *ā* vietoj užtinkame *o* (pvz., *żmônies* — žmonės, *brôlis, nôrî*), kurs nuosekliai vartojamas galūnėje (*mayszo* — maišo, *mano*). *o* vartojimu galūnėj ir šaknyje (dažniausiai) K. Aleknavičiaus kalba skiriasi nuo rytiečių A. Strazdo, Savicko ir Ažukalnio raštų kalbos;

6) įvairios kitos rytiečių tarmių formos, pvz.: *kiano* — kieno, *graytas* — greitas, *pasmatie* — pasimatė, *tarpuï* — tarpu, *gałwuï* — galva, *nôsiuï* — nosia, *mestau* — mesčiau.

K. Aleknavičiaus kalboje įmaišyta ir aukštaičių vakariečių formų, pvz.: *żenkłay* — ženklai (vietoj *żinklay*), *ant* (vietoj *ont* ar *unt*), *szwente* — šventė (vietoj *szwinte*). Tur būt, iš žemaičių yra paimtos dažnai vartojamos dalyvių formos kaip *prigłaudiens* — priglaudęs, *numiriens* — numiręs, *nuejen* — nuėję, *Susiwiejen* — susiėję, vartojamos šalia retesnių rytietiškų *nupuwis* — nupuvęs, *patini* — patinę ir t. t.

K. Aleknavičiaus poezijos kūriniai parašyti lengva, gyva ir liaudiška kalba. Geriausi jo eilėraščiai savo išraiškos priemonėmis, posakiais, vaizdais ir nuotaika yra artimi liaudies poetinei kūrybai. Meninį jo kūrinių lygį menkina vulgarūs, grubūs vaizdai bei posakiai, dėl ritmo dažnai sužaloti natūralus žodžio kirtis ir sakinio sandara, įvairūs barbarizmai ir neaiškūs posakiai.

Turtinga poetine kalba, išraiškos liaudiškumu ir aiškumu pasižymi rytiečio V. Ažukalnio-Zagurskio kūryba. Jis remėsi aukštaičių rytiečių tarme, ir jo eilėraščiuose taip pat sutinkame daug rytietiškų formų, pvz.: *lepsnaja* — liepsnoja, *dungous* — dangaus, *kiepuri* — kepurę, *daynu* — dainą, *giesmeła* — giesmelė, *łapey* — lapai, *tujen* ir t. t. Kaip ir kitų rašytojų, taip ir V. Ažukalnio kalboje maišomi įvairių rytiečių patarmių elementai, pvz.: *lepsnaja* — liepsnoja ir *pagiedosi, raži* — rožė ir *kojam* — kojom.

Biržiečio E. J. Daukšos eilėraščiai parašyti skurdžia, sunkia kalba, turinčia ryškių rytiečių tarmių bruožų, pvz.: *unt* — ant, *apłunkô* — aplanko, *gimis* — gimęs, *sirdeałes* — širdelės, *Tinaj* — tenai, *aɛgirdav* — užgirdau, *wiskuj* — visai. Kai kur pasitaiko vakarietiškų formų, pvz.: *swientas* — šventas, *niekas* ir t. t.

Didelę reikšmę lietuvių grožinei literatūros kalbai turtinti bei vystyti turėjo žymiausio šio laikotarpio poeto A. Baranausko kūryba. Joje

pasireiškė didelis rašytojo kūrybinis talentas, poetinis meistriškumas, atskleidęs lietuvių kalbos išraiškos turtingumą, įvairumą ir grožį. A. Baranausko „Anykščių šilelis" — tai žymiausias XIX a. vidurio lietuvių poetinės kalbos paminklas, žymiai praturtinęs lietuvių poezijos kalbą naujais įvaizdžiais, stilistinėmis priemonėmis, leksika ir frazeologija. A. Baranauskas rašė gyva, vaizdinga, emocinga, palyginti gryna ir tarmiška kalba. Iš pradžių jis rėmėsi savo gimtąja rytiečių anykštėnų tarme ir savo kalbos elementais susisieja su kitais aukštaičių rytiečių rašytojais. Jo „Anykščių šilelis" parašytas tarmiškai. Tai matyti iš pirmųjų eilučių: *Kólnaj k'almuoti, pakólnaes nupliky! Kas júsū gróžei šanóbinei tīki?* Spausdinant L. Ivinskio „Metskaitliuje" (1860), „Anykščių šilelio" kalba buvo kiek suvakarietinta (*Kalnaj kelmuoti, pakallnes nupliki. . .*).

Pradėjęs nuo 1871 metų dėstyti lietuvių kalbą Kauno kunigų seminarijoje, kur susitiko su įvairių tarmių atstovais, A. Baranauskas susidūrė su vienos literatūrinės lietuvių kalbos sukūrimo reikalu. Spręsdamas šį klausimą, jis ėjo tarmių derinimo, suvedimo į „žodžūgį" keliu (A. Baranausko žodžiais tariant „žodžūgis yra tai kelmas, iš kurio tarmių šakos išaugę"). Remdamasis gimtąja tarme ir ją „papildydamas bei pataisydamas", A. Baranauskas nustatė norminės rašomosios kalbos lytis, savo fonetika atitinkančias aukštaičių vakariečių tarmės lytis (plg. *Kálnai kelmūti, pakalnės nuplikę*!).

Šitaip sudarytoji kalba buvo skiriama tik rašyti, bet ne skaityti. Skaityti tą kalbą kiekvienas turėjo pagal savo tarmę.

Iškėlęs tarmių derinimo principą bendratautinei rašomajai kalbai sukurti, A. Baranauskas nuo 1870 m. atsisakė tradicinės, tuo metu Lietuvoje vartojamos rašybos ir pagrindu paėmė A. Šleicherio rašybą (rašė *dëna, dûna, paūkszczai, siaūdżia*). Bet greit ją kiek pataisė ir susidarė savo rašybą, palikdamas tradicinius *ł*, w ženklus, pirmas iš kilmės nuosekliai rašydamas po minkštųjų priebalsių *-a, -ai* (pvz., *werszakiai, alksniai, dwasia*), vienaskaitos įnagininke *-ą, -ę* (pvz., *eglę, ranką*) ir kt. Šia nauja rašyba, paremta tarmių derinimo principu ir nustatančia bendras normas rašto kalbai, A. Baranauskas kartu su H. Veberiu 1882 m. išleido „Anykščių šilelį", šalimais duodami ir tarmišką „Anykščių šilelio" tekstą, parašytą sena rašyba. Iš pateiktų tarminio ir bendrinio tekstų akivaizdžiai matyti, kad tarmių derinimo principu A. Baranausko sudarytoji rašomoji kalba savo fonetika beveik ištisai sutapo su aukštaičių vakariečių tarmės fonetika.

Be žemaičių ir rytiečių tarmių atstovų, lietuvių literatūroje XIX a. pirmojoje pusėje pasireiškė ir keli aukštaičių vakariečių rašytojai (A. Tatarė, M. Akelaitis ir kt.), kurių raštų kalba remiasi aukštaičių vakariečių tarme, tapusia lietuvių nacionalinės kalbos pagrindu.

A. Tatarės raštų kalba prastoka, nes vartojama daug barbarizmų (pvz., *vaina, pamačyti, žyvytis, kanečnai, pasižyčyti, slabnas, tavorčiauti* ir t. t.), dirbtinių, netaisyklingų konstrukcijų (pvz.: *Naszta stojosi per sunki; Abginejems prigul aukszcziaus stowetie; Weda ant prapulties; Sawo waykams ant prarijimo ataduos; Paiuto gerklėje sawo didelius skaudėjimus*). Tačiau joje užtinkame nemaža ir gyvų, vaizdingų, liaudiškų posakių, (pvz.: *Ne reykia akiu plotu be reikało daugeł sznekietie; Elnes paszoko kayp isz ugnies. Mano giwasti dabar atima; Warnas tay iszgirdes pasikiele i puykibe; O garnis kulnis pakieles bega. Įkrapino i duabe).*

A. Tatarės raštų kalboje pasitaiko formų, būdingų atskiroms aukštaičių vakariečių pietiečių pošnektėms ir nevartojamų dabartinėje literatūrinėje lietuvių kalboje, pvz.: lytys su dvibalse *ua*, atitinka dvibalsį *uo*, kai kur tariamą su *a* atspalviu (pvz., *juas* — juos, *puale* — puolė, *duabe* — duobę, *tuajaus* — tuojaus); bendratis su galūne *-tie* (pvz., *piktie, butie, numalszitie, užmiktie. . .*); įvairios kitos formos, pvz.: *arżuolo* — ąžuolo, *ekmenis* — akmenis, *niszdawe* — neišdavė, *abgincze* — apgin-čia(u) ir t. t.

Taigi, XIX a. pirmosios pusės literatūrinėje lietuvių kalboje iškyla ryškūs atskirų tarmių (žemaičių, rytiečių, aukštaičių vakariečių ir kt.) bruožai. Nors daugumas šio laikotarpio rašytojų daugiau ar mažiau orientavosi į bendratautinę kalbą, stengėsi savo raštų kalba būti suprantami visiems lietuviams, vis dėlto anuo metu susiformuoti vienai literatūrinei kalbai ir paplisti tarp visų lietuvių dar nebuvo palankių

sąlygų. Nacionalinės literatūrinės lietuvių kalbos formavimosi ir plitimo procesą ribojo valstybinės bei įvairios administracinės sienos — Lietuvos paskirstymas gubernijomis, vyskupystėmis, ypač istorine tradicija paremtas Žemaičių ir Lietuvos (Aukštaitijos) skyrimas, — sunki lietuvių liaudies ekonominė, socialinė ir kultūrinė padėtis ir kitos nepalankios aplinkybės.

Rytų Prūsijoje šiame laikotarpyje susiformavo šiek tiek skirtinga, vakariečių aukštaičių tarmės pagrindu sukurta ir gerokai apnorminta literatūrinė lietuvių kalba. Ta kalba, be religinių knygų, XIX a. pirmojoje pusėje pasirodė tokie įžymūs lietuvių grožinės literatūros kūriniai, kaip K. Donelaičio „Metai", L. Rėzos parengtas lietuvių liaudies dainų rinkinys. Šie leidiniai suartino Lietuvos ir Rytų Prūsijos literatūrini gyvenimą ir nemaža prisidėjo prie literatūrinės lietuvių kalbos išvystymo.

Nepaisant sunkių sąlygų ir kliūčių, literatūrinės lietuvių kalbos vystymasis XIX a. pirmojoje pusėje buvo žymiai intensyvesnis nekaip ankstesniais laikais. Šiame laikotarpyje lietuvių kalba buvo pradėta kurti grožinė literatūra, rašomi įvairūs vadovėliai, mokslo populiarizavimo knygelės ir kt. Tuo būdu žymiai išplečiama lietuvių kalbos vartojimo sfera ir turtinama literatūrinė kalba, kuri XVIII a. buvo visai sunykusi, užteršta žargonybėmis ir tarnavo daugiausia religijos tikslams.

Plečiantis literatūrinės lietuvių kalbos vartojimo sferai, turtėjo ir jos žanrinis-stilistinis įvairumas. Žymiai išsivystė grožinės literatūros kalba (D. Poškos, S. Stanevičiaus, A. Strazdo, A. Baranausko ir kitų kūryba), suvaidinusi didžiulį vaidmenį literatūrinės lietuvių kalbos formavimosi bei vystymosi procese. Pradėjo formuotis publicistinio (L. Ivinskio kalendoriai, įvairūs atsišaukimai ir kt.), mokslinio, didaktinio ir kitokių kalbinių stilių pradmenys, kurie pamažu gausėjo ir įvairėjo. Vis daugiau bendratautinės kalbos elementų (žodžių, frazeologijos, sintaksinių konstrukcijų) buvo imta vartoti literatūrinėje kalboje. Gramatikos, žodynai ir kasdieninė kalbos praktika kėlė kalbos unifikacijos bei norminimo reikalą ir prisidėjo prie sunorminto lietuvių rašomosios kalbos tipo formavimo.

Taigi, nors XIX a. pirmojoje pusėje dar ir nesusidarė nusistovėjusios literatūrinės lietuvių kalbos ir šio laikotarpio lietuviškuose raštuose tebevyravo orientavimasis į atskiras tarmes bei įvairių tarmių elementų maišymas, tačiau kartu vis labiau buvo krypstama į aukštaičių vakariečių formas, kurias palaikė sena lietuvių raštijos tradicija, pirmosios lietuvių kalbos gramatikos, pačių šios tarmės formų aiškumas, ryškumas bei tinkamumas bendram susižinojimo reikalui. XIX a. pirmojoje pusėje, yrant Lietuvoje feodalizmo sistemai ir įsigalint kapitalistiniams santykiams, formuojantis lietuvių nacijai, vyko ir lietuvių nacionalinės kalbos formavimosi procesas, kuris atsispindėjo šio laikotarpio lietuviškų raštų kalboje. Dalis šių raštų padėjo vystytis nacionalinei lietuvių kalbai, kuri susiformavo tik XIX a. gale.

LIUDVIKAS RĖZA

(1776—1840)

L. Rėza, kilęs iš Kuršių nerijos žvejų šeimos, ilgus metus profesoriavęs Karaliaučiaus universitete, buvo vienas pirmųjų lietuvių literatūros istorikų, žymus folkloristas, poetas, rašęs vokiečių kalba.

Iš L. Rėzos poezijos, kuri buvo išleista dviem rinkiniais („Prutena. . .", I d., 1809; II d., 1825), chrestomatijoje spausdinama pora eilėraščių. Viename iš jų atsispindi kai kurie L. Rėzos biografiniai momentai ir jo gimtojo Karvaičių kaimo žuvimas. Antrasis eilėraštis — romantinio pobūdžio baladė iš Lietuvos praeities.

Į šį leidinį dedama ištrauka iš L. Rėzos veikalo „Lietuviškos biblijos istorija" („Geschichte der litthauischen Bibel", 1816), kuriame pateikiama nemaža žinių apie pirmuosius lietuvių raštijos kūrėjus.

L. Rėza pirmasis išleido ir išvertė į vokiečių kalbą K. Donelaičio „Metus" („Das Jahr in vier Gesängen", 1818). Į chrestomatiją dedama ištraukų iš tam leidiniui parašytos L. Rėzos prakalbos, kurioje jis pirmą kartą suteikia žinių apie tada dar visai nežinomą K. Donelaitį ir aukštai iškelia jo poemą, prilygindamas ją geriausių to meto Europos rašytojų kūriniams. L. Rėza vertė į lietuvių kalbą Ezopo ir Gelerto pasakėčias, kurias išleisdamas atskiru rinkiniu („Aisopas. . .", 1824), paskelbė ir K. Donelaičio pasakėčias. Į šį leidinį įdėta to rinkinio prakalba ir dviejų Ezopo pasakėčių vertimai, pasižymį gryna kalba.

Chrestomatijoje spausdinama ištraukų iš svarbaus L. Rėzos darbo — iš įvado jo parengtam pirmajam lietuvių liaudies dainų rinkiniui („Dainos oder Litthauische Volkslieder", 1825), kur pirmą kartą lietuvių folkloristikoje buvo mėginama kiek plačiau išnagrinėti bei įvertinti lietuvių liaudies dainas, iškelti jų poetinę vertę.

PRUTENA

NUSKENDĘS KAIMAS[1]

Mielas keleivi, sustok prie šitų liūdnųjų griuvėsių!
Vos prieš keletą metų ties pirkiom čia sodai žydėjo,
Ir kaimelis nuo miško tęsės lig marių pakrantės.
Šiandien tačiau ką matai? Vien vėjo nešiojamą smėlį.
Ak, nurieda čionai ne vienam skausmo ašara skruostu.
Kurgi kaimelis romus ir kur jo žydintys sodai?
Vieniša sverdi pušis, ir niūkso varginga lūšnelė,
Šliejas prie šlaito jinai, sukrypusi ir samanota.
Jiedvi beliko — skurdūs likučiai to, kas čia buvo.
Ten, užu miško, lyg milžinas kalnas stiepėsi kopos
Ir pro aukštus medžius į mares plačiąsias jau žvelgė.
Nešė vėjai smėlį pašlaitėn pro medžių viršūnes,
Smėlin paskendo giria — užuovėja vargšo kaimelio.
Žengiančių kopų joks pylimas jau nebebūtų sulaikęs!
Pamažu grimzt ėmė kūdros, sodai ir pirkios.
Ten, pačioj pamiškėj, tamsoj ąžuolų šimtamečių,
Liaudies menu išpuošta bažnyčia kaimo stovėjo;
Supo ją tylūs kapai ir kryžiai ramiajam šventoriuj.
Kyšo bokštelis antai, saulėlydžio rausvo nušviestas, —
Šičia nugrimzdo jinai. Bet žmonės, išgelbėt suspėję
Šventą altorių ir daiktus visus bažnytinius, skubūs
Bėgo į kaimus kitus su turto skurdžiaisiais likučiais
Ir naujas lūšneles ten veikiai statytis pagavo.
Kur kitkart būta gimtųjų namų, nuliūdęs parodo
Savo vaikaičiui sūnus, prisiminęs tėvus žiluosius.
Guli jų kaulai seni, giliai palaidoti smėly.
Nebežydės čia gegužis, lakštutės giesmė neskambės čia,
Prie šaltinio vėsaus banda nesiskubins ištroškus.
Ir tarp liepų šakų nebeburkuos jau balandžiai.
Mylimo vyro neapkabins žmona šičia niekad,
Ir vaikučių būrys nesutiks jau pakrantėje tėvo,
Kai iš jūros audringos su plazdančiom burėm jis grįžta.
Stebis keleivis ilgai, kaip viskas šičia sunyko.
Ach, kaip laiko ranka sugriauna viską pasaulyj:
Dykuma virsta laukai, iš rūmų belieka griuvėsiai,
Žlunga valstybės greit ir keliasi vėlei iš naujo.
Kas po tūkstančių metų ras pėdsakus tavo, tėvyne,
Žydinti bočių šalie, kur mano dainos suskambo?
Bet, liūdnoji vieta, visad tave aš mylėsiu,
Medį kiekvieną pradingusį savo krūtinėj nešiosiu!
Nes čia pats gyvenau: tarp sodų žaliųjų ir kūdrų
Tėvas ir mama už rankų mane čia vedžiojo,
Jie čia ilsis — ir gal anapus mane tebemyli.

1797

Prutena, oder Preussische Volkslieder... von L. Rhesa. Königsberg, 1809, 45—48 psl.

[1] Vertė iš vokiečių k. V. Bložė.

ONA IR VYTAUTAS[1]

Liaudžiai skelbt herojų šlovę
Dainiaus amžina svaja:
Nors laikai pilis išgriovė —
Jie gyvena širdyje.
Ar tave kas apdainavo,
Ona, didvyre drąsi?
Ar išliko bruožai tavo?
Ar tautoj gyva esi?

Kali Vytautas už grotų,
Kenčia drėgname rūsy.
Kad brangiausią išvaduotų,
Leidžias į kelionę ji:
Kenčia kaitrą nematytą,
Kenčia šaltį miškuose,
Skuba — vyras trečią rytą
Žus Jogailos naguose.

Ten, kur Krėvos bokštai stiepias,
Ten Jogaila lig aušros
Neužmiega pasislėpęs
Paauksuotuos kambariuos,
Kol dar didvyris gyvena,
Kurį jis klasta šlykščia
Iškvietė į savo menę
Ir po to sukaustė čia.

Lietuvos kunigaikštienė
Klūpo prie pilies išryt:
„Leiskit, leiskit man, vargdienei,
Savo vyrą pamatyt!"
Pagailėjo ir į vidų
Įsileidžia ją sargai.
Žmoną Vytautas išvydo,
Puolė jai glėbin karštai.

„Pasikeiskim rūbais savo,
Ir pabėk tu iš pilies,
O manęs po šalmu tavo
Jie pažinti negalės". —
„Nebijosi tu palikti
Čia nelaisvėje viena?
Aš suspėsiu dar parvykti,
Kol prašvis antra diena!"

Ir jau brėkšta antras rytas.
Kurgi Vytauto kariai?
Baigias laikas nustatytas.
Atidengia šalmą jai.
„O, niekšinga apgavike,
Atmokėsiu tau kaip reik! —
Niršdamas Jogaila klykia. —
Na, už jį ir mirti eik!"

Angelo šviesi skaistybė
Spindi iš akių taurių:
„Mano sieloje ramybė,
Nes už jį numirt turiu.
Tėvą, sostą ir gimtinę
Paaukojau aš už jį.
Meile dega man krūtinė,
Ir mirtis man nebaisi".

Kardo plienas jau sutvisko.
Verkė žmonės paslapčia,
Kai raitų būrys iš miško
Nelauktai užgriuvo čia.
Čerška ginklai, ietys mirga,
Krinka Jogailos kariai.
Lekia Vytautas ant žirgo
Apkabint žmonos karštai.

Ona, didvyre drąsioji,
Kurgi ainių padėka,
Dainių lyra kur garsioji,
Marmuras kur nemarus?
Te nors ši daina kuklioji
Visur tavo šlovę skleis!
Tegul šiandien ir rytojuj
Tavo meilei mirt neleis!

Prutena, oder Preussische Volkslieder.. von L. Rhesa Königsberg, 1809, 63—66 psl.

[1] Vertė iš vokiečių k. V. Bložė.

IŠ ĮVADINIO STRAIPSNIO K. DONELAIČIO „METŲ" I LEIDIMUI[1]

§ 1

KŪRINIO SANTYKIS SU LITERATŪRA

Lietuvių tautos literatūra dar neturi nė vieno tokio nacionalinio kūrinio, kurį galėtume laikyti šios Nemuno pakrančių tautybės kalbos, papročių, dvasinės kultūros ir buities išliekančiu nesenstančiu paminklu. Todėl aš drįstu pateikti platesnei visuomenei šį veikalą — literatūros pasaulyje dar nepažįstamo autoriaus Donelaičio kūrinį. Ilgai abejojau, ar šį tautinį kūrinį, parašytą vien Lietuvos gyventojams, verta dėl jo vietinio turinio paskelbti ir pastatyti lygia greta su kitų tautų veikalais. Tačiau tiek paraginimai spaudoje, tiek padrąsinantis įžvalgesnių tėvynainių žodis paskatino mane paskelbti lietuvių tautos literatūrinius kūrinius, kuriuos aš jau kuris laikas esu surinkęs. Taip pat būtų daugeliu atžvilgių naudinga tiek kalbotyrai, tiek istorijai bei geografijai, jeigu būtų iškelti aikštėn ir būsimosioms kartoms perduoti ne tik šios tautos rašytiniai dokumentai, bet ir visa kita, ką sukūrė tautos genijus: dainos, priežodžiai, mitai bei padavimai...

Jei ir negalima šio poetinio lietuvių mūzos kūrinio lyginti su Homero, Vergilijaus ir Horacijaus šedevrais, turėjusiais poveikio pasaulio kultūrai, tai jį drąsiai galima priskirti prie neoklasikinės literatūros paminklų — slavų, germanų, keltų tautų originalių kūrinių, turinčių pastovios reikšmės toms tautoms. Šis kūrinys lietuvių tautai turi išskirtinę vertę ne tik dėl to, kad poetas yra kilęs iš liaudies gelmių, bet ir tuo, kad tai nesenstantis kalbos paminklas, kuriuo, kaip tvirtu pagrindu, gali remtis gramatikai ir leksikografai. Lietuviška jo išraiška yra gryna, liaudiška ir klasiška. Visą likusiąją lietuvių literatūrą sudaro daugiausia vertimai, išskyrus vieną kitą originalią religinę giesmę ar pasaulietinę dainą, kurios tačiau dar nėra tvirta atrama literatūrai. O šis veikalas lietuvių gali būti laikomas sektinu poezijos ir iškalbos pavyzdžiu, tuo labiau, kad jis pasižymi originalumu, — jame nieko nėra skolinta iš svetimų literatūrų. Kūrinio mintys yra teisingos ir gilios, jausmai ir nuotaikos, kurios jame vyrauja, — kupinos aukštos moralės, šeimos dorybių bei tėvynės meilės palyginimai — natūralūs ir taiklūs, aprašymai — gyvi, visas pasakojimas — vaizdingas, įterpti pamokymai — trumpi ir taiklūs; žodžiu, visas veikalas iš karto sukurtas tomis įkvėpimo akimirkomis, kai poetas genijaus sparnais pakyla į tiesos ir grožio karalystę. Juo labiau mūsų poetu reikia

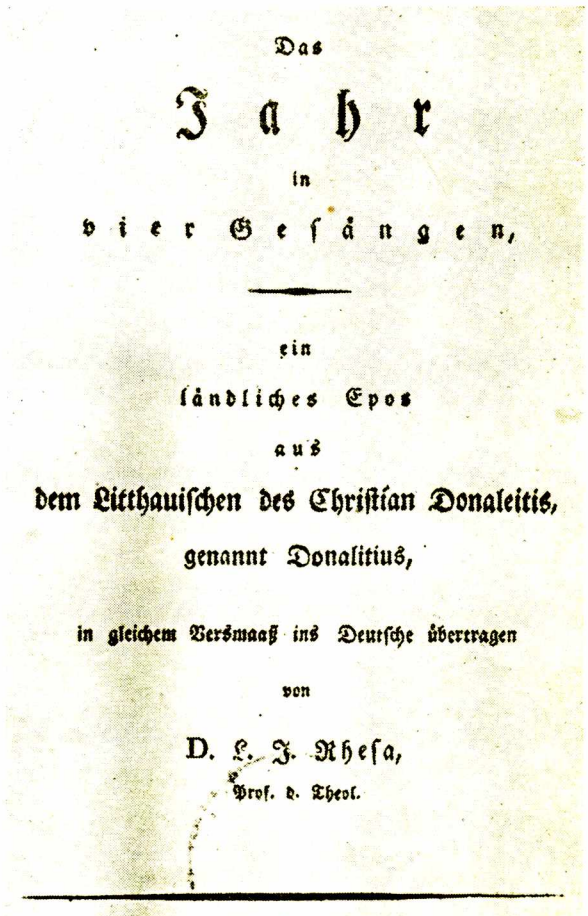
Das

Jahr

in

vier Geſängen,

ein

ländliches Epos

aus

dem Litthauiſchen des Chriſtian Donaleitis,

genannt Donalitius,

in gleichem Versmaaß ins Deutſche übertragen

von

D. L. J. Rheſa,

Prof. d. Theol.

Königsberg 1818,

gedruckt in der Königl. Hartungſchen Hofbuchdruckerei.

L. Rėzos išleistų K. Donelaičio „Metų" titulinis puslapis

stebėtis, kad jis, neturėdamas jokio pavyzdžio, vien savo talento jėga tegalėjo iškilti ir pats turėjo prasiskinti sau kelią. Jo kūrinys priklauso tai poezijos rūšiai, kurios negalima pavadinti nei idile, nei epu. Greičiau tai bus vidurys tarp aprašomosios ir pamokomosios epinio pobūdžio poezijos; ją galėtume vadinti didaktiniu epu. Šį kūrinį, be to, reikia laikyti perdėm liaudišku, nes jo personažai priklauso tik žemesniajam kaimo gyventojų sluoksniui. Poetas buvoja tik valstiečių trobelėse ir retai tepaliečia kontrasto dėlei aukštesniųjų luomų papročius.

Todėl klaidingu požiūriu būtų vertinamas mūsų rašytojas, jeigu norėtume jo kūrinį dėl antraštės panašumo lyginti su žinomąja Tomsono *Metų laikų* poema, arba dėl tolimo turinio panašumo su Vergilijaus *Georgikomis.* Taip pat negalima tarti esant kokio nors panašumo su vokiškais originaliais veikalais, kaip Foso *Liuize*[2] arba Gėtės *Hermanu*[3]. Minėtieji veikalai sukurti turint prieš akis visai kitą, būtent graikų literatūros, mastą ir skirti visai kitokiam skaitytojų ratui, būtent mokytiems ir nusimanantiems mene žmonėms. O mūsų lietuvis yra pats sau originalas, neturėjęs prieš akis jokio graikiško ar romėniško pavyzdžio. Vokišku pavyzdžiu jis tuo mažiau galėjo remtis, kadangi jo rašymo laikotarpiu vokiečių literatūra dar nebuvo pasiekusi savo aukso amžiaus ir, išskyrus Halerį[4] bei Hagedorną[5], nebuvo iškilęs dar nė vienas klasikinis autorius.

§ 2

POETO GYVENIMO BRUOŽAI

Mūsų skaitytojai norės geriau pažinti vyrą, kurs savo tautai paliko daugelio metų triūso ir tauraus talento brangų paminklą. Bet kaip dažnai būna su rašytojais, kurių veikalai tik po mirties tepaskelbiami, — apie jų gyvenimą maža teturima žinių, — taip yra ir su mūsų poetu. Laimei tėvynėje dar tebegyvena keletas asmenų, kurie velionį pažinojo paskutiniaisiais jo gyvenimo metais ir iš kurių lūpų galiu čia suteikti tikrų žinių...

§ 3

KŪRINIO TIKSLAS IR POBŪDIS

Jau vien peržvelgęs kiekvienos giesmės turinį[6], skaitytojas pastebės, kad autorius nebuvo užsibrėžęs sau uždavinio išsamiai paskirus metų laikus aprašyti, o tenorėjo pavaizduoti lietuvių valstiečių papročius ir įpročius, gyvenimą ir darbą. Veikalo veiksmo vieta yra tik vienas Rytų Prūsijos (Oberlitthauen) valsčius, gerokai atmieštas svetimšaliais kolonistais. Autorius sąmoningai nusistatė, sau tokias ankštas ribas, kad tuo labiau galėtų įsileisti į detales ir iškelti daugiau savo tautos savitumų.

Iš tikrųjų jo kūrinio objektas turėjo būti vien valstietis baudžiauninkas, jo buklė anuomet (betgi jis ir sudaro tautos daugumą ir liko ištikimiausias tėvų papročiams). Tik jį poetas norėjo pavaizduoti kaip individualybę, kaip visos lietuvių tautos reprezentantą, tik jį pamokyti, kaip reikėtų dirbti žemę, sodinti sodą. Jį autorius primygtinai graudena likti ištikimam tėvų dorybėms, rūpestingai saugotis, kad svetimieji neįtrauktų jo į pasileidimą, girtuokliavimą, kortas ir kitas ydas, kad tuo būdu jis uždarai ir romiai galėtų savo trobelėje patenkintas gyventi. Tokį tikslą turėdamas prieš akis, poetas ir davė liaudišką idilę, arba kaimišką kūrinį apie artojo darbą ir šeimininkavimą. Todėl jis nelietė medžioklės, žvejybos, gyvulininkystės ir kitų šios tautos verslų.

Vidinė kūrinio kompozicija ir atskirų giesmių planas yra toks. Kiekviena giesmė paprastai prasideda atvaizdavimu to metų laiko, kuriam ji skiriama. Trumpai nupiešiami pakitimai augalų ir gyvių pasaulyje, vykstą ryšium su pavasariu, vasara, rudeniu ir žiema. Po šitokio įvado, kuris *Vasaros darbuose* yra trumpiausias (kadangi autorius buvo ilgiau apsistojęs ties pavasario gamtos vaizdavimu, ir abu metų laikai iš tikrųjų sudaro tik vieną paveikslą), poetas pereina prie kiekvieno metų laiko darbų jų eilės tvarka, bara už pasitaikantį apsileidimą ir giria už rūpestingą darbų atlikimą. Gamtos vaizdai ir įterpti pamokymai vykusiai supinti vieni su kitais tarp aprašomų darbų. Giesmė paprastai užbaigiama kreipimusi į vyrus ir moteris, kad jie liktų ištikimi tėvų do-

rybėms ir, neužmiršdami viso pasaulio valdytojo dievo, tinkamai pasiruoštų ateinančiam metų laikui.

Visame kūrinyje vyrauja dialoginė forma, ir tik vietomis, kur kalba pats poetas, pereinama į grynai epinio pobūdžio pasakojimą. Visi aprašymai, pamokymai ir pasakojimai įdėti į besikalbančių personažų, kurie yra išimtinai valstiečiai, lūpas. Ši pokalbio forma suteikia pasakojimui gyvumo ir dinamikos. Palyginimai ir vaizdai visi paimti iš kaimo gyvenimo. Retkarčiais tepasitaiko užuominų, liečiančių pagoniškąją (šiaurės tautų) mitologiją ir senuosius laikus. Svetimtaučiai ateiviai dažnai minimi dėl to, kad, kaip nurodoma pastabose ir paaiškinimuose, remiantis gausia patirtimi, jų dėlei pablogėjo tautos papročiai. Visame veikale, be to, vyrauja atitinkanti lietuvio charakterį romi, kūdikiška dvasia, tauri mąstysena, kuri bodisi bet kokia priespauda ir nedorybe, tyra tėvynės meilė ir neveidmaininga dievo baimė, taip kad mes poetą dėl šitų dorybių, dėl jo sielos paprastumo bei tiesumo ir nekaltumo tiesiog pamilstame.

§ 4

IŠRAIŠKA, EILĖDARA IR KIRČIAVIMAS

Mūsų poetas, kuris sugeba panaudoti visus lietuvių kalbos resursus, stebina kalbos žinovus išraiškos dailumu, jėga ir žodingumu. Šiuo atžvilgiu kūrinys turi klasikinę vertę ir yra tobulas pavyzdys lietuvių tautai. Jo kalba išsilieja galingu srautu, kurio nesulaiko jokia šiurkšti elizija, joks nelankstus žodis, ir nejučiomis pagauna skaitytoją. Kas užgimė širdies gilumoj, lengvai ir maloniai sklinda iš burnos. Viskas grynai lietuviškai mąstyta ir išreikšta, taip kad žinovui lieka tik džiaugtis. Autoriui labai sekasi kurti naujus žodžius ir posakius, kuriais jis praturtina kalbą. Jo išraiška todėl kur kas turtingesnė už esamų žodynų kalbos lobį; iš jo turės labai daug naudos leksikografai ir gramatikai. Poetui tikrai sėkmingai sekasi pamėgdžioti gamtos garsus, kaip, sakysime, lakštingalos giesmės, kurti tapybiškus epitetus, kaip *vyžoti* vyrai, *krunėdami* diedai, *sukrošusios* bobos, sąmojingai žaisti žodžiais, kaip *baudžiava baudžia, rudenio rudo,* sugalvoti charakterizuojančias pavardes. Visuose šiuose subtiliuose kalbos niuansuose slypi originalumas, kurio iš tikrųjų neįmanoma pamėgdžioti.

Graikiškoji hegzametrinė eilėdara yra vienintelis svetimas varžtas, kurį poetas uždėjo savo kūriniui. Bet kadangi joje poetas jaučiasi laisvas ir nevaržomas, tai ji tapo jo rankose tarytum gėlių juosta, kuria jis grakščiai apjuosė lietuviškąją išraišką. Spondėjų turtinga kalba, atrodo, kaip tik ir sukurta šiam rimtam ir iškilmingam metrui. Tur būt, jokia iš naujųjų Europos kalbų negalima taip tobulai atkurti hegzametro bei kitų graikiškos eilėdaros formų, kaip lietuvių kalba. Šią pirmenybę jai teikia dvibal-

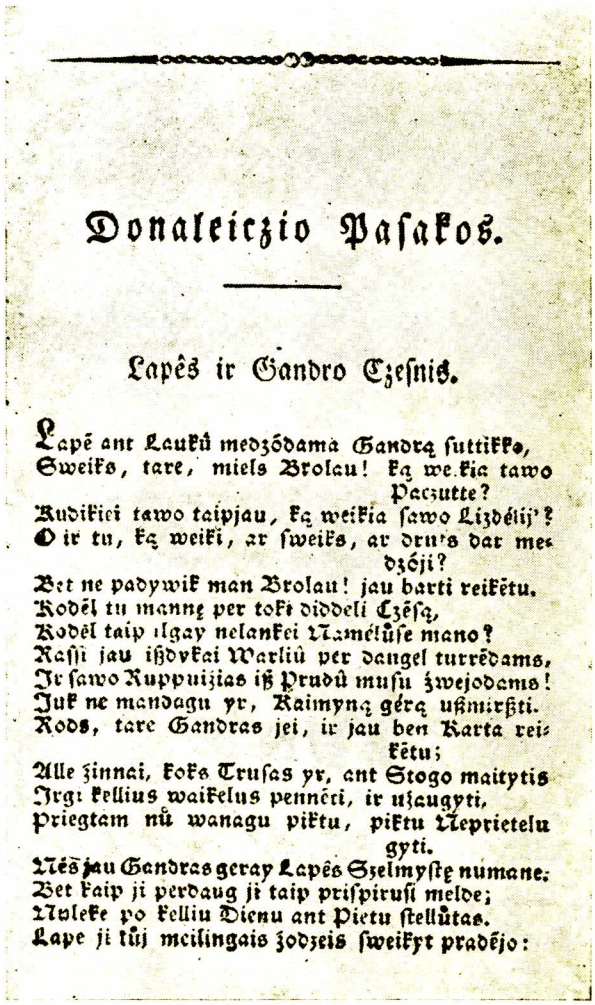

Donaleiczio Pasakos.

Lapês ir Gandro Czesnis.

Lapē ant Laukû medzōdama Gandrą suttikko,
Sweiks, tare, miels Brolau! ką weikia tawo Paczutte?
Kudikiei tawo taipjau, ką weikia sawo Lizdélij'?
O ir tu, ką weiki, ar sweiks, ar druts dar medzóji?
Bet ne padywik man Brolau! jau barti reikētu.
Kodēl tu mannę per toki diddeli Czēsą,
Kodēl taip ilgay nelankei Namélûse mano?
Rassi jau išdykai Warliû per daugel turrēdams,
Ir sawo Ruppuizias iš Prudû musu žwejodams!
Juk ne mandagu yr, Kaimyną gérą ušmiršti.
Rods, tare Gandras jei, ir jau ben Karta reikētu;
Alle žinnai, koks Trusas yr, ant Stogo maitytis
Irgi kellius waikelus pennēti, ir užaugyti,
Priegtam nû wanagu piktu, piktu Neprietelu gyti.
Nēs jau Gandras geray Lapês Szelmystę numane:
Bet kaip ji perdaug ji taip prispirusi melde;
Nuleke po kelliu Dienu ant Pietu stellûtas.
Lape ji tûj meilingais žodzeis sweikyt pradējo:

K. Donelaičio pasakėčių, išspausdintų L. Rėzos „Aisope...", puslapis

sių ir balsių gausumas, artikelio[7] nebuvimas, trumpos dalyvinės konstrukcijos, garso kiekybės[8] nepriklausymas nuo kirčio, elizijų laisvė ir daugelis kitų ypatybių. Pažymėtina, kad Donelaitis pirmasis pabandė įvesti hegzametrą į lietuvių poeziją ir kad, Klopštokui dar nesukūrus savo *Mesiados*[9], mūsų lietuvis jau labai sėkmingai rašė šia eilėdara. Yra išlikusių nuotrupų iš keturiasdešimtųjų praėjusio amžiaus metų. Paskutinė giesmė apie žiemą, atrodo, bus parašyta vėliau — penkiasdešimtaisiais ir šešiasdešimtaisiais metais, nes autorius pamini didelį Karaliaučiaus gaisrą (žiūrėk pastabą prie ketvirtosios giesmės)...

§ 7

BAIGIAMOSIOS PASTABOS

Tebus man leista užbaigti bendro pobūdžio pastaba apie lietuvių tautą. Amžino atminimo mūsų autorius laiške vienam savo bičiuliui Įsrutyje įrašė šias įsidėmėtinas eilutes: „Aš prašau, kad kiekvienas, kuris ateityje nori Lietuvoje tarnauti bažnyčiai ar dirbti teisme, tvirtai įsisąmonintų, jog lietuvių skonis iš tikrųjų yra ne prastas ir kad jie menkiausią konstrukcijos ar kirčiavimo ydą arba palyginimų netinkamumą tuojau pajunta, kuo aš daug kartų galėjau įsitikinti".

Ši pastaba labai teisinga, ir liaudies dainos patvirtina tautą esant sveiko skonio ir švelnių jausmų. Donelaitis tautos skonį teisingai suprato ir savo kūrinyje pavaizdavo. Niekur jo stilius neįgauna vulgarumo, ir nors jis dažnai sutirštintomis spalvomis vaizduoja ir liečia žemus dalykus, tačiau ir čia jis moka kalbėti mandagiai ir grakščiai, taip kad ir šiuo atžvilgiu jo kūrinys nusipelno būti padėtas ant gracijų aukuro...

...Nedrąsiai leidžiu šį veikalą į platesnį pasaulį, gyvai jausdamas vertimo trūkumus. Tepriima jį žinovai tėvynėje atlaidžiai, Lietuvos draugai palankiai, o mokslo pasaulis, kaip pirmąjį lietuvių nacionalinio poeto bandymą, teisingai įvertindamas!

Rašyta 1818 gegužės mėn. 20 d. Karaliaučiuje, Prūsijoje.

Rėza

Das Jahr in vier Gesaengen... aes Christian Donaleitis... von D. L. J. Rhesa... Koenigsberg, 1818, V—XXI psl.

---

[1] Versta iš vokiečių k.
[2] J. H. Foso (Voß) „Liuizė" išleista 1795 m. [3] J. V. Gėtės (1749—1832) „Hermanu ir Dorotėja" (1796—1797). [4] A. Haleris (1708—1777). [5] F. Hagedornas (1708—1754). [6] L. Rėza prieš kiekvieną „Metų" dalį yra pridėjęs turinį (vokiečių kalba). [7] skirties — dalelytės, kuri vokiečių ir kai kuriose kitose kalbose pridedama prie daiktavardžio apibrėžtiniam ir neapibrėžtiniam daiktavardžiui skirti. [8] ilgumo. [9] „Mesiada" parašyta 1751—1753 m.

❊

LIETUVIŠKOS BIBLIJOS ISTORIJA

[APIE J. BRETKŪNĄ[1]]

Šis pirmasis biblijos vertimas į lietuvių kalbą, atliktas Jono Bretkūno, pasižymi keletu tokių teigiamų ypatybių, kad jam reiktų daugeliu atžvilgių pripažinti pirmenybę prieš vėlesnį vertimą, išspausdintą 1735 m. Tiesa, jos drabužis senovinis — XVI amžiaus. Pasitaiko joje daug pasenusių nusakymų, posakių, žodžių lyčių, kurios šiandien nebesuprantamos. Bet tai tiek tegali sumenkinti Bretkūno darbo vertę, kaip Liuterio vertime senosios vokiečių kalbos posakiai, kurių buvimas nesumažina jo pranašumo, lyginant jį su šiandieniniais madingais vertimais. Girtinos Bretkūno vertimo ypatybės, teikiančios jam pirmenybę, yra:

1) Pavyzdingas šventojo rašto originalo laikymasis, jo atitikimas. Didžiausiu sąžiningumu rašytojas perduoda kiekvieną vaizdą, kiekvieną orientališką posakį, išlaiko kiekvieną originalo bruožą... Tačiau, taip elgdamasis, jis nėra vergiškas sekėjas, bet atsižvelgia į lietuvių kalbos dvasią, nenutoldamas nuo originalo.

2) Kita reikšminga šio vertimo ypatybė yra lietuviškos išraiškos grynumas. Autorių galima pagirti, kad jis išvengė gausių germanizmų, kurie nuo XVIII šimtmečio įsimaišė į mūsų kalbą ir kurių pilnas yra taip pat spausdintasis vertimas. Negalima paneigti, kad, vokiškiesiems kolonistams atsikėlus į Prūsų Lietuvą, lietuvių kalba nustojo daug savo pirmykščio grynumo. Tai ypač pastebima Įsruties, Gumbinės, Tilžės apylinkėse, kur gausiausiai įsikurdino kolonistai. Kraštui ištuštėjus po 1709 ir 1710 metų maro ir likus beveik negyvenamam, karaliai Fridrichas I ir Fridrichas Vilhelmas I rūpinosi kraštą naujai apgyvendinti, atkeldami iš tolimų provincijų vokiečių gyventojus. Geromis sąlygomis čia buvo atkviesti žmonės iš Šveicarijos, Frankonijos, Nasau, Halberštato ir Magdeburgo. Bet didžiausią koloniją čia sudarė zalcburgiečiai, kurių 20.000 religinių persekiojimų laiku 1732 m. atvyko į Prūsiją. Pusė jų rado sau prieglobstį Rytų Prūsijoje (Oberlitthauen). Pradžioje naujieji ateiviai su vietiniais gyventojais nesimaišė, tačiau antrosios kartos tarpe jau buvo dažnos vedybos su senaisiais krašto gyventojais, nes ji buvo čia išaugusi ir susigyvenusi su lietuvių papročiais bei tradicijomis. Taip liaudis buvo germanizuojama ne tik pastatų, drabužių, gyvenimo būdo atžvilgiu, bet ir jos kalbon įėjo žymi dalis vokiškų žodžių, žodžių formų, posakių. Likusioje Lietuvos dalyje, kur jokie vokiškieji kolonistai (bent reikšmingesnis jų skaičius) neįsikūrė, — būtent, ruože nuo Kuršių marių išilgai Gilijos, Rusnės ir Minijos ligi Žemaitijos sienos, — lietuviškoji tarmė yra išlikusi daug grynesnė ir mažiau užteršta. Dėl to daugelis germanizmų ir vokiškų posakių, kurie girdimi vokiškojoje Lietuvos dalyje, ten yra visai nesuprantami. Bet grįšiu prie mūsų Bretkūno biblijos vertimo. Nemenkas jo nuopelnas, kad vertime išvengta vokiškų ir kitų svetimų posakių, taip kaip Liuterio vertime prancūziškų žodžių.

3) Trumpumas ir aiškumas taip pat yra ypatybės, suteikiančios Bretkūno darbui garbės. Niekur jis nesigriebia aprašymo, įprastos vertėjų priemonės, kai jie nesugeba surasti kokio atitikmens, o dirba tol, kol susikuria reikiamą žodį arba suranda kalboje tai, kas tinka originalui. Psalmėse sutinkame 13 įvairių muzikos

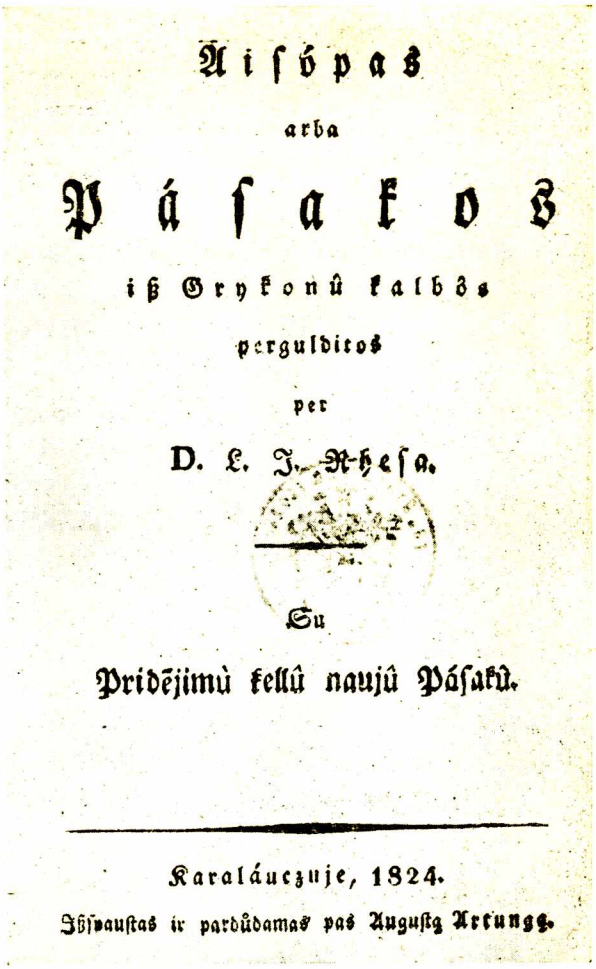
Aisópas
arba
Pásakos
iß Grykonû kalbôs
perguldítos
per
D. L. J. Rhesa.

Su
Pridẽjimù kellû naujû Pásakû.

Karaláuczuje, 1824.
Ißspaustas ir pardůdamas pas Augustą Artungą.

L. Rėzos „Aisopas arba pasakos...", titulinis puslapis

instrumentų pavadinimų (arfa, lyra, kanklės, surma ir t. t.), kurių kiekvienam jis sugebėjo surasti savą lietuvišką žodį. Tas pat yra su maldos namų ir aukojimo rykų pavadinimais, kurie minimi Mozės knygose. Todėl lietuvių kalbos žodyną galima būtų žymiai praturtinti iš Bretkūno rankraščio. Vis dėlto vertėjas yra panaudojęs, nors ir labai retai, kai kuriuos graikiškus ir lotyniškus terminus, bijodamas, kad, juos aprašant, galėtų kilti neaiškumų, pavyzdžiui, *pilosopeia* — filosofija, *prosopos* — asmuo, *historia* — istorija, *tabernaculas* — palapinė ir kt. Todėl veikalą reikėtų iš naujo peržiūrėti, jeigu jis būtų spausdinamas. Po kelerių metų pats rašytojas ėmėsi šį savo rankraštį taisyti, pasitelkdamas keletą gerai kalbą mokančių pamokslininkų iš Lietuvos. Vienas iš tų

taisytojų buvo Zacharijus Blotnas iš Tilžės, kurio pastabos lietė tik Tobijo knygą, kaip aiškėja iš jo paties parašo tos knygos pabaigoje. Antrojo, nepažymėto, taisytojo pastabos liečia daugelį Senojo Testamento knygų, tačiau yra menkavertės ir dažnai blogesnės negu pirmasis tekstas. Betgi daugiausia pastabų paraštėse yra paties Bretkūno. Panaudodamas keletą senųjų biblijos aiškintojų ir vertėjų: Lyraną, Pelikaną, Vatablų, Ariją Montaną ir Osianderį, kurie paraštėje paminėti, jis stengėsi kai kurias vietas pataisyti ir savo veikalą patobulinti...

Geschichte der litthauischen Bibel... von D. L. J. Rhesa... Koenigsberg, 1816, 10—13 psl.

[1] Versta iš vokiečių k.

✲

AISOPAS ARBA PASAKOS

Prákalba.

Sztay, mieli Lituwininkai, jums Aiſópo Páſakas, iß Gryſónů Kalbôs perguldítas, i rankas důmi, jeib ßittą Pamókſlů-Skarbą ant ißmintingo Paſiélgimmo ir tikrós Nobaźnyſtês wartótumbit.

Sénoſa Gadynoſa kone wiſſi Ißmintiês ir Teiſybês Mokitojei ſawo Pamókſlus per Páſakas arba Prilyginnimus Źmonêms praněßdawo. Per tokius Prilyginnimus Iß-mintiês ir Teiſybês Mokſlai nėy régimay po akiů ſtátomi -- jeib aißkiaus jůs gali ißmanyt ir ſawo Szirdije palaikyti.

Aiſopas, kurs ſékanczes Páſakas ißmiſlijo, Prygiónů Źémėje (ta eſti maźôs Aziôs ßalis) mieſtélij' Amorium, penkis ßimtus keturios deßimt ir dewynis Mettus pirm Kriſtaus Uźgimmimo, iß wargdienißkû Tėwû gimmęs buwo. Jis ſawo Jaunyſteje uź Werginni pardůtas tulcropams Ponams ßluźiti turrėjo. Paſkuy i ßluźbą nekurrio ißmintingo Gaſpadóraus, Jadmons wardů, iſtójo, kurs ji uź maź pinnigů nuſpirkęs i Sallą Samos nuwėde. Kaip ßittas naujas Pons Ißminti ir wieźlybą Elgimmą ſawo Berno památo, ji didzoje garbėje laike ir ji ne tik-

PRAKALBA

Štai, mieli lietuvininkai, jums Aisopo pasakas, iš graikų kalbos perguldytas, į rankas duomi, jeib šitą pamokslų[1] skarbą ant išmintingo pasielgimo ir tikros nobažnystės vartotumbit.

Senose gadynėse kone visi išminties ir teisybės mokytojai savo pamokslus per pasakas arba prilyginimus žmonėms pranešdavo... Per tokius prilyginimus išminties ir teisybės mokslai nei regimai po akių statomi[2] — jeib aiškiau juos gali[3] išmanyt ir savo širdyje palaikyti.

Aisopas, kur sekančias pasakas išmislijo, frigų žemėje (tai esti Mažos Azijos šalis), miestelyj Amorium, penkis šimtus keturiasdešimt ir devynis metus pirm Kristaus užgimimo iš vargdieniškų tėvų gimęs buvo. Jis, savo jaunystėje už verginį[4] parduotas, tūleriopiems ponams slūžyti turėjo. Paskui į slūžbą nekurio[5] išmintingo gaspadoriaus, Jadmons vardu, įstojo, kurs jį, už maž pinigų nusipirkęs, į salą Samos nuvedė. Kaip šitas naujas pons išmintį ir viežlybą elgimą[6] savo berno pamatė, jį didžioje garbėje laikė ir jį ne tiktai užveizdu ant visų savo namų įstatė, bet ir galiausiai jam pilną valnybę[7] davė. Aisopas, daug svetimų žemių perkeliavęs[8] ir visur dėl savo pasakų apdyvits[9], po kelių metų į graikų žemę atėjo. Čionai sakoma, kad dėl pavydos[10] kelių miesčionių Delfuose (kurs šventas miestas graikų buvo) apskųstas ir, nuo

tay uʒweiʒdù ant wiſſû ſawo Nammû iſtáte, bet ir galauſey jam pilną Walnybe dawe. Aiſópas daug ſwètimas ʒémes perkeláwęs ir wiſſur dèl ſawo Pásakû apdywits po kellû mettû i Grykónû Ʒémę atẽjo. Czonay ſáko-ma, kad dèl Pawidôs kelliû Mießczonû Delpûſe (kurs ßwentas Mieſtas Grykónû bu-wo) apſkuſtas ir nû aukßtôs ûlès nuſtumtas dwaſę padáwęs. — Bet Grykónai jo pamin-klą garbèje laikydami, jo Pásakas i Knygas ſuráßyt ir Jauniemſiems Szuilèſa dawe mo-kincks. — Naujamè Czèſè Aiſépo Pásakos kone i wiſſas ʒmônû Kalbas, i Lenkû, Macko-lû, Wengrû, Wokẽczû ir ßimtû kitû Liežuwi perguldítos . yra. Lietuwininkai wieni ßitto pamokſlû-Skarbo ikki ßei Dienai ſtokojo.

Pridèjau dar kellias naujas Pásakas, iß Wokẽczû Kalbôs perſtatytas, ypaczey nobaʒ-ninko Gellerto pasakójimus.

Galè ßû Knygélû jus dar . raſit Do-naléiczio Pásakas, kurros ne iß Wokẽ-czû kalbôs, perguldítas, bet Lietuwißkay ſura-ßytos yra.

aukštos uolos nustumtas, dvasią padavęs[11]. Bet graikai, jo paminklą[12] garbėje laikydami, jo pasakas į knygas surašyt ir jauniesiems šiuilėse[13] davė mokytis.

Naujame čėse Aisopo pasakos kone į visas žmonių kalbas: į lenkų, maskolių, vengrų, vokiečių ir šimtų kitų liežuvį perguldytos yra. Lietuvininkai vieni šito pamokslų skarbo iki šiai dienai stokojo.

Pridėjau dar kelias naujas pasakas, iš vokiečių kalbos perstatytas, ypačiai nobažninko[14] Gelerto pasakojimus...

Gale šių knygelių jūs dar rasit Donelaičio pasakas, kurios ne iš vokiečių kalbos perguldytos, bet lietuviškai surašytos yra...

Aiſópas arba Páſakos... per D. L. J. Rheſa... Karaláuczuje, 1824, III—VII psl.

---

[1] Pamokymų. [2] akivaizdžiai parodomi. [3] galėtum. [4] vergą. [5] kažkokio, kažkurio. [6] dorą, taurų elgesį. [7] laisvę. [8] perėjęs, apėjęs. [9] visur dėl pasakėčių juo stebėjosi. [10] pavydo. [11] miręs. [12] atminimą. [13] mokyklose. [14] pamaldžiojo (?)

✲

Laukininkʼs ir jo Sunus.

Laukininks, adynai ſmertiês priſiartinnant, ſawo ſunus pagraudenti norẽjo, idant po ſawo galwôs lauką ſtropiey idirbtu. Todèl jûs prie ſawo patalo ſuwadinnęs, ßirtais ʒodʒ'eis para ino: Mieli waikai, aß mirßtu, ir wiſſą mano turtą jums i dalykus pûlanti, jus wyn-kalnè rąſite. Tus ʒodʒi s kalbẽjęs Senaſis numirre. Sunus miſlidami, kad jû Tẽw's koki ſkarbą wynkalnè paſlẽpęs, ẽmę ſpatus bey kablius, ir wiſſą dirwą gilley ikki dugno perkaſſe. Skarbą jie rods ne rądo, bet wyn-kalnas tokiû budù perdirbtas ir perkaſtąs tu-leropû waiſû neßo, iß kurriû diddey pralobo.

Darbas didʒauſas Skarbas.

LAUKININKS[1] IR JO SŪNŪS

Laukininks, adynai smerties prisiartinant, savo sūnus pagraudenti norėjo, idant po savo galvos[2] lauką stropiai įdirbtų. Todėl juos, prie savo patalo suvadinęs, šitais žodžiais paragino: „Mieli vaikai, aš mirštu, ir visą mano turtą, jums į dalykus puolantį[3], jūs vynkalne[4] rasite". Tuos žodžius kalbėjęs[5], senasis numirė. Sūnūs, mislydami, kad jų tėvs kokį skarbą vynkalne paslėpęs, ėmė spatus bei kablius[6] ir visą dirvą giliai iki dugno perkasė. Skarbą jie, rods, nerado, bet vynkalnas, tokiu būdu perdirbtas ir perkastas, tūleriopų vaisių nešė, iš kurių didžiai pralobo.

Darbas — didžiausias skarbas.

Aiſópas arba Páſakos... per D. L. J. Rheſa... Karaláuczuje, 1824, 2 psl.

---

[1] Valstietis. [2] po jo galvos, jam mirus. [3] jums kaip dalį (palikimą) tenkantį. [4] vynuogyne. [5] pasakęs. [6] įrankius ilgu kotu mėšlui iš vežimo versti; kaplius (senus bukus kirvius).

Wilk's ir Szů.

Wilk's lēsas kůczēs ßunni geray penētą sutikko ir kláuse, iß ko taip rēbus pastojęs? Szů atsake: iß gerybês mano Gaspadóraus toki rēbumma įgawau. Nēsa jissai walgieis nů sawo patiês stalo mannę kasdien aprupinna; aß po stogu miegmi ir wissi namißkei man daug gerybjû ißrodija. Wilk's tą žodi girdējęs didey ussigeide, i ßlužbą tokio Gaspadoraus istoti ir lingsmû dienû turrēti Kaip jůdu kokią walandą podraug ējusu buwo, wilk's apsistojęs sake: ką mattau? Sakyk prietelau, dēl ko tawo kaklas taip nůg's ir be plaukû yra? Menks daikts, atsake ßů. Naktiês czēse aß wissą walnybę turru, bet dienomis mannę pririßa, kad swetimiems žmonēms ißkadôs ne darycziau. Keláuk sweiks, tare wilkas, mans prietelau! Už toki brangu prēkiu aß tawo Gaspadoraus prietelystę nusipirkt ir mano walnybę pardůti ne noru. Tą žodi sa.ęs tůjaus i girrę sugryžo.

VILKS IR ŠUO

Vilks liesas kuočės[1] šunį, gerai penėtą, sutiko ir klausė, iš ko taip riebus pastojęs. Šuo atsakė: „Iš gerybės[2] mano gaspadoriaus tokį riebumą įgavau, nesa jisai valgiais nuo savo paties stalo mane kasdien aprūpina; aš po stogu miegmi, ir visi namiškiai man daug gerybių išrodija[3]". Vilks, tą žodį girdėjęs[4], didžiai užsigeidė į slūžbą tokio gaspadoriaus įstoti ir linksmų dienų turėti. Kaip juodu kokią valandą podraug[5] ėjusiu buvo, vilks apsistojęs[6] sakė: „Ką matau? Sakyk, prieteliau, dėl ko tavo kaklas taip nuogs ir be plaukų yra?" — „Menks daikts, — atsakė šuo. — Nakties čėse aš visą valnybę turiu, bet dienomis mane pririša, kad svetimiems žmonėms iškados nedaryčiau". — „Keliauk sveiks, — tarė vilks, — mans prieteliau! Už tokį brangų prekių[7] aš tavo gaspadoriaus prietelystę nusipirkt ir mano valnybę parduoti nenoriu". Tą žodį sakęs[8], tuojau į girią sugrįžo.

Aiſópas arba Paſákos... per D. L. J. Rheſa... Karaláucžuje, 1824, 11—12 psl.

[1] Kartą, vieną kartą. [2] gerumo. [3] parodo, teikia. [4] išgirdęs. [5] drauge. [6] sustojęs. [7] kainą. [8] pasakęs, taręs.

DAINOS

LIETUVIŲ LIAUDIES DAINŲ TYRINĖJIMAS[1]

Lietuvių liaudies dainos, kaip šis rinkinys rodo, daugiausia yra meilės dainos: jose apdainuojami meilės ir džiaugsmo jausmai, piešiama šeimos gyvenimo laimė ir paprasčiausiu būdu parodomi švelnūs šeimos narių ir giminių santykiai. Šiuo atžvilgiu visas šis rinkinys sudaro tarsi meilės ciklą — jos pirmąsias užuomazgas, atsiskleidimą įvairiausiais atspalviais ir išbaigimą vedybiniame gyvenime.

Mes matome čia lietuvę mergelę jos vaikystės ir jaunystės dienomis (pirmos dienos) šalia triūsiančios motinos, uoliai besidarbuojančią namuose: verpiančią, audžiančią, siuvinėjančią (2, 6, 14, 144 psl.)[2]. Mes matome ją sužadėtinę su savo senoviniu, taip labai garbinamu, iš paprastų rūtų nupintu nuotakos vainiku. Matome ją gražiausią savo gyvenimo dieną iškilmingai pasipuošusią, bet kupiną liūdesio, atsisveikinančią su motina, seserimis ir draugėmis (26, 180 psl.), — su iškilme važiuojančią į savo būsimo vyro namus ir nenoromis, dažnai su ašaromis, nusiimančią savo vainiką (152, 176, 180 psl.). Matome ją pagaliau šeimininkę, laimingame šeimos ratelyje besidarbuojančią, savo

namuose, kieme ir darže taip pat uoliai, kaip pirma motinos namuose, betriūsiančią. Kartais regime ją ir nelaimingą — skubančią pas mylimąją motutę, norinčią jos tyliajame glėbyje išlieti visus savo sielvartus (160, 208, 213 psl.).

Visi šie santykiai pavaizduoti tokiomis įvairiomis formomis, kad aš nežinau, ar yra Europoje tauta, kuri būtų išreiškusi valstiečio pirkelės meilę tokia įvairybe vestuvinių dainų. Čia pateikta vos pusė surinktos medžiagos, nes, viena, kitos dainos buvo iš dalies tik tos pačios temos atmainos, antra, ir tų jau atrodė pakankama šios rūšies lietuvių liaudies dainos dvasiai apibūdinti.

Prie dainų priskiriamos ir mįslių dainos (tolygios dainoms tonu ir metru), kurių vieną čia pateikiu:

Ai, siuntė, siuntė mane anytėlė
Žiemužės šėko, vasaružės sniego.
O aš eidama, graudžiai verkdama,
Sutikau bernužį, jauną kerdužį.
— O kur tu eisi, mergyte mano?
O ko tu verki, jaunoji mano?
— Ai, siuntė, siuntė mane anytėlė
Žiemužės šėko, vasaružės sniego.
— Eikis[3], mergyte, eikis, jaunoji,
Vis pagirėliais, vis pamarėliais, —
Ten tu rasi žalią pušytę.
Imk pušies šaką ir marės putos saują, —
Tai tu parneši savo anytelei
Žiemužės šėką, vasaružės sniegą.

Yra dar viena lietuvių dainų rūšis — giesmės, kurių tema yra arba pamokymas, kaip Donelaičio *Metų laikai* (mano išversti ir išleisti Karaliaučiuje 1818 m.; to patiės autoriaus *pasakos,* arba *pasakėčios,* kartu su Ezopo pasakėčiomis mano išleistos lietuvių kalba Karaliaučiuje 1824 m. in 8-to[4]), arba religinis jausmas — tikrosios giesmės. Pastarosios yra gausiai šventėjų, arba pamaldžiųjų lietuvių, eiliuojamos, bet iš jų dvelkia evangeliškų bažnytinių giesmių dvasia. Tačiau yra jų tarpe ir gana originalių bei turiningų kūrinių. Jos visiškai skiriasi nuo dainų savo metru, stiliumi ir melodija.

Rečiausia yra trečioji lietuviškų dainų rūšis — raudos, kurios išreiškia mylimų mirusių asmenų ilgesį. Rauda arba našlaitė ant savo motinos kapo:

Kas man sušildys rankas kojeles?
Kas šukuos mano galvelę?
Kas nupraus mano burnelę?
Kas kalbės meilės žodelį?

arba sodžiaus mergaitės aprauda savo draugės mirtį:

Kodėl gi tu numirei, ar neturėjai mielos motutės?
Kodėl gi tu numirei, ar neturėjai mylimos sesutės? ir t. t.

Dvi tokios raudos pateko ir į šį rinkinį (23 ir 83 psl., palygink taip pat 251 psl.). Ši rūšis, susijusi savo kilme su senovinėmis laidotuvių apeigomis pagonybės laikais, bet, krikščioniškųjų papročių išstumta, atrodo, beveik visai jau išnykusi...

Tikroji daina, apie kurią čia ir bus kalbama, tokia, kokią mes ją randam, tėra, kaip atrodo, vien lietuvių tautoj išsivysčiusi ir žymaus tobulumo laipsnio pasiekusi. Latvių kalboj žodžio *daina* nėra, taip pat jai trūksta ir žodžių *dainuoti, dainuotojas, dainiuvienė.* Latviai vartoja tam tikslui *ziņģe* (iš vokiečių kalbos), arba *dziesma,* pvz., *kāzu dziesma* — vestuvinė daina. Latvių kalbai taip pat stinga žodžių: *marti, piršlys, kraitis, palagis* — nuotakos vežimas, *palagas* — apdangalas, papuošalai aplink nuotakos vežimą, *svotas, uošvė, anyta, nuotaka* ir daugelio kitų nuotakos papuošimo ir vestuvių apeigų pavadinimų su subtiliausiais niuansais. Gal būt, daug tokių pavadinimų iš latvių kalbos ilgainiui išnyko dėl stipraus vokiečių ir estų įsimaišymo.

Dar mažiau galima tikėti, kad žodis daina būtų atsiradęs pas kaimyninius slavus. Rusų kalboj turim песнь свадебная, lenkų — *pieśń* (piosenka) *weselna* — vestuvinė daina ir *pieszczona melodia* — meili melodija; *lubowina* — mylimoji, *oblubienica* — nuotaka.

Lietuvių kalba, tiek imant žmonių santykius, tiek naminių gyvulių, namų apyvokos daiktų bei būtiniausių gyvenimo reikmenų pavadinimus, išliko palyginti nepaliesta svetimos įtakos, nors šiaip joje gavo pilietybės teises didelė slaviškų žodžių dalis.

Lietuviškų dainų savitumas, kuriuo jos skiriasi nuo kitų dainų, yra jų tikras natūralumas,

nevaržomas paprastumas, atmetąs bet kokį pasakymų, vaizdų ir palyginimų dailinimą, trumpai tariant, visas poezijos puošmenas. Tuo jos iš pirmo žvilgsnio jau pasirodo kaip iš pačios liaudies kilę kūriniai. Iš dainos galima lengvai numanyti, ar svetima ranka yra prie jos prisidėjusi, arba ar žmogus, gerai pažįstąs klasikinę literatūrą, yra įsijautęs į liaudies dvasią ir imitavęs liaudies dainą. Pavyzdžiui, paėmę kai kurias vokiečių liaudies dainas, matome, kad jų forma yra menininko rankos sukurta, nors medžiaga paimta iš liaudies kūrybos. Net kai kuriose vėlesnėse serbų dainose galime įžiūrėti tokį senovinės liaudies kūrybos apdorojimą. Lietuvių dainos neturi savyje jokių meninio apdorojimo pėdsakų. Jos visos, įskaitant ir tris dainas, išspausdintas Ruigio „Lietuvių kalbos tyrinėjime", yra užrašytos iš lūpų valstiečių, kuriuos dažnai sunku būdavo įprašyti jas padainuoti.

Daugumas dainų turi dar lokalinį koloritą. Galima lengvai atspėti vietą ir apylinkę, kurioj daina atsirado. Pavyzdžiui, dainoj *Du žveju* (110 psl.) minimi vardai Rusnė, Varusnė ir Pakalnė — kaimai, į kuriuos iriasi žvejai, tad ne be pagrindo darom išvadą, kad ši daina kilo Rusnės, dešiniosios Nemuno šakos, žiotyse. O jei dainoj (304 psl.) ta pati upė vadinama Nemunėliu, tai yra tikras ženklas, kad šis kūrinys kilo toj apylinkėj, kur upė dar nepasidalijo į dvi šakas ir turi Nemuno vardą, t. y. netoli Tilžės arba Ragainės.

Daug šitų dainų laiko atžvilgiu yra susijusios su tam tikrais įvykiais, kurių metu jos atsirado. Ypač paskutinieji — 1813 ir 1814 m. karo įvykiai, sujudinę beveik visas Europos tautas, turėjo, kaip atrodo, įtakos ir Lietuvos krašto mūzai. *Karo vaiskas* (126 psl.), *Tėvs sūnų į karą leidžiąs* (166 psl.), *Duktė žalnierienė* (186 psl.), *Jaunasis į vaiską jodams* (192 psl.) ir kitos dainos yra neabejotinai tuo laiku kilusios. *Žalnierių daina* (248 psl.) aiškiai apibūdintina kaip kūrinys, sukurtas tik Dancigo apgulimo metu. Priešingai, dainoj *Negreits į karą joti* (200 psl.) pasireiškia visai kitoniška dvasia, kuri buvo įprasta tais laikais, kai Prūsijos valstybėje veikė kantoniniai nuostatai[5]: raitelis neskuba savo žirgo balnoti, o seserys piktai džiaugiasi, kad išdidusis brolis yra pašauktas į kariuomenę. Tikrai ši daina kilusi praėjusiame šimtmetyje, kai būsimąjį karėivį apraudodavo kaip numirusį. Įsidėmėtina taip pat daina apie baudžiavą[6], apie kurią jau užsiminta pastabose ir paaiškinimuose (314 psl.).

Kita savita lietuvių liaudies dainų žymė yra jausmo švelnumas ir nuoširdumas. Daugybė deminutyvų su galūnėmis *-inė, -ytė, -ėlė, -atė, -užė, -ytis, -atis, -utis, -inis, -ėlis* ir t. t., kurių gausumas vokiečių kalboj žeistų ausį, lietuviškoms dainoms suteikia tokį malonų žavesį, tokį mielą švelnumą ir patrauklumą, kuris užburia širdį. Jie išreiškia intymų toną, švelnų ryšį, nuoširdžią užuojautą, trumpai tariant, visa tai, kas vokiečių kalboj nusakoma žodžiais: mielas, meilus, malonus, taurus, padorus ir garbingas. Beveik kiekvienas daiktavardis gauna dainoj mažybinę galūnę, be kurios tikrai nebūtų galima jos dainuoti. Net veiksmažodžiams pridedamas deminutyvinis skiemuo *-inu*, kad tuo būdu veiksmui būtų suteikta švelnumo ir intymumo. Reikia tik pažiūrėti į liaudies dainą 62 psl.[7], kur beveik visi veiksmažodžiai turi galūnę *-inu* ne parūpinamąja reikšme (— pasirūpinu, kad koks nors veiksmas būtų kitų atliktas, kaip nurodo gramatikai, žr. Milkaus gramatikos 136 psl.), bet mažybine.

Išėjo tėtužis, iškūprino

— pažodžiui reiškia: išėjo tėvelis, palengva išlingavo (švelniai ir tyliai).

Pūčkelė prie šono, ten dyrino

reiškia: šautuvėlis prie šalies, ten žvalgosi tykodamas (slaptomis, atsargiai ir tyliai grobio). Taip ir visi kiti veiksmažodžiai, net šiurkščiai ir netauriai skambantieji, dėl galūnės *-inu* šioj dainoj įgauna švelnumo ir grakštumo.

Kartais deminutyvuose slypi ironija ir sąmojis, kaip, pavyzdžiui, dainoj 86 psl.[8], kur vilkas vadinamas vilkeliu ir nabagėliu. O to paties žodžio pasikartojimas kiekvienam posme, kai kiti žvėrys — kiškis, gegutė, gandras, katinas, lokys ir t. t. — taip pat vadinami nabagėliais, kontrasto dėka dar daugiau sustiprina dainos sąmojį.

Pažymėtina, jog dainose vyrauja skaisti dorovė, pagarba moralumui ir padorumui. Nera-

sime nė vienos, net mažos, dainos, kurioj nepadoriomis užuominomis būtų peržengtos padorumo ir kuklumo ribos. Priešingai, jose dažnai matyti aukštas moralinis jautrumas, kuris rodo tautos būdo taurumą.

Forkelis muzikos istorijoje[9] (II tome, 771 psl.) sako: „Liaudies daina, kokia ji yra mūsų laikais ir kokia daugiausia buvo praėjusiais šimtmečiais, nėra tikras meno istorijos objektas. Jei ji atsiranda pačioje liaudyje, tai jos tekstas dažniausiai tėra paikas, be rimtesnės minties rimavimas arba nešvankios dviprasmybės, o melodija savo charakteriu yra tokia nereikšminga, kad ji kiekvienam kitam tekstui lygiai gerai pritiktų". Šis tvirtinimas visai negali būti taikomas lietuvių liaudies dainoms. Nors jose nerandam gilios išminties (kas gi jos ieško liaudies dainose?), tačiau viskas čia teisingai mąstyta, giliai jausta ir dorovinga.

Sukauptas skausmas, švelni melancholija gaubia šias dainas palaimingu liūdesio šydu. Meilė čia nėra nesuvaldoma aistra, bet tasai pakilus, šventas gamtos jausmas, kuris leidžia nesugadintam žmogui nujausti, kad kažkas aukštesnio ir dieviško glūdi šiame nuostabiame sielos polinkyje. Osianas[10] sako: „Tai laimė skausme, jei ramybė viešpatauja liūdinčių širdyje". Šis pasakymas visiškai tinka ir lietuvių dainoms. Iš jų dvelkia švelnus, elegiškas tonas, ir jis sklinda ne iš nesutramdomos, bet iš skaisčios, nekaltos, mylimo asmens skausmingai besiilginčios širdies. Palyginkim tiktai dainas 48, 52, 180, 296 psl.[11] ir kitas nuotakos atsisveikinimo dainas: koks vidinis skausmas ir ilgesys jose išreikštas! Čia niekur neminimas bučiavimasis, rankos paspaudimas, žvilgsniai vogčiomis ir kiti meilės pareiškimai, kuriuos leidžia kitų tautų išdailinta šnekamoji kalba; niekur nėra mylimosios grožio ir žavingumo apibūdinimo. Pati meilė vos turi vardą, — ji dar tebėra toji šventa, žodžiais neišreiškiama gamtos paslaptis, kurios nekalta širdis nedrįsta ištarti.

Labiausiai pažymėtina ypatybė, vyraujanti daugelyje dainų, yra senoji mitologija. Lietuvių tautoj krikščionybė buvo įvesta tik XV amžiaus pradžioje (1421 m. Žemaičiuose buvo įsteigtos pirmosios parapijos ir vyskupystė Medininkuose). Bet pagonybė laikėsi ilgai ir po

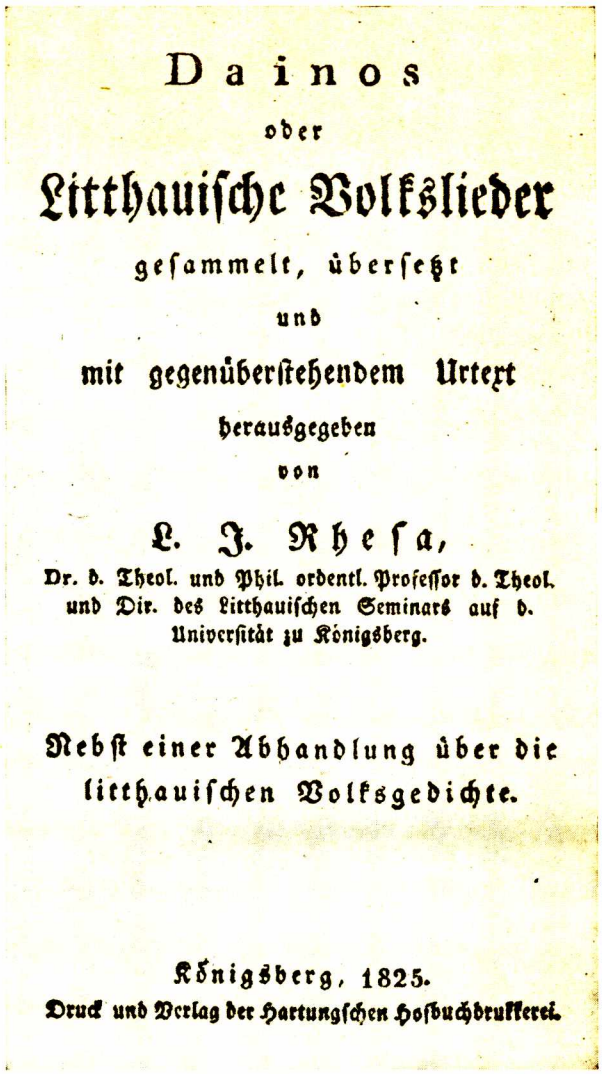

Dainos

oder

Litthauiſche Volkslieder

geſammelt, überſetzt

und

mit gegenüberſtehendem Urtext

herausgegeben

von

L. J. Rheſa,

Dr. d. Theol. und Phil. ordentl. Profeſſor d. Theol. und Dir. des Litthauiſchen Seminars auf d. Univerſität zu Königsberg.

Nebſt einer Abhandlung über die litthauiſchen Volksgedichte.

Königsberg, 1825.

Druck und Verlag der Hartungſchen Hofbuchdruckerei.

L. Rėzos „Dainų" titulinis puslapis

reformacijos. Hercogas Albrechtas dar 1545 m. turėjo išleisti ediktą prieš pagoniškas apeigas Prūsijoje. XVII a. viduryje Pretorijus rado, — kaip jis rašo savo *Prūsijos įdomybėse*[12], — dar daug pagoniškų religinių apeigų Įsruties apylinkėje...

Nieko nuostabaus, jei šiame, taip vėlai krikščionybės šviesos apšviestame krašte iki šių dienų išliko prisiminimas pagoniškųjų dievybių — Perkūno, Laimos, Giltinės, Bangpūčio, Žemynos, apie kurias buvo užsiminta pastabose ir paaiškinimuose prie dainų[13]. Jos tebegyvena tautos dainose ir priežodžiuose, paveldėtuose iš senovės laikų. Neabejotina, kad dainos, kuriose vaizduojami mitologiniai įvykiai, pavyz-

džiui *Mėnesio svodba* (92 psl.), *Aušrinė* (220 psl.), — yra sukurtos seniausiais pagonybės laikais. Kitos, kuriose mitologiniai įvaizdžiai minimi tarp kitko, — pavyzdžiui, Laimė šaukė ir t. t. (272 psl.), apie saulę ir mėnesį ir jų dukteris (282, 290 psl.), apie Žemyną, žemės motiną (300 psl.), apie Bangpūtį, bangų dievaitį (110 psl.), apie Perkūną (94 psl.) ir kt., — yra neginčijamai naujos dainos su įpintais senaisiais įvaizdžiais. Gal būt, ir dažnas skaičiaus devyni vartojimas (kuriam krikščionybė neduoda jokio pagrindo), juodas varnas, kaip liūdnos žinios perdavėjas (170 psl.), lemtingi gulbių pasirodymai (100, 130 psl.) ir kitos liaudies pažiūros kilusios iš prieškrikščioniškų laikų.

Eilėdara, kuria sukurtos liaudies dainos, yra gana įvairios formos. Kai kurių dainų metras yra jambinis, kai kurių trochėjinis, kitų daktilinis, o dar kitų — mišrus[14].

Norėčiau čia pateikti pavyzdžių visų eilių rūšių, pasitaikančių šiame rinkinyje, kurias bandžiau susisteminti...

Melodija yra sunkiausias dalykas, apibūdinant lietuvių liaudies dainą, nes ji visai nenori klausyti meno varžtų. Užrašant ir pažymint ją gaidomis, dingsta tai, kas gražiausia, ko negalima išreikšti...

Rimas nėra sudėtinė lietuvių liaudies dainos dalis. Jeigu jis kur ir pastebimas posme, tai tėra atsitiktinis reiškinys. Nemaža vienodai skambančių deminutyvų, kurie baigiasi galūnėmis *-elis, -atis, -ytis,* ir dažni dvibalsiai *ai, ei, au* daugelyje vietų savaime sudaro rimą. Todėl beveik nėra dainos, kurioj nebūtų kelių rimuotų eilučių...

...Donelaitis įvedė į lietuvių poeziją graikišką hegzametrą. Tiek jo didesnis kūrinys *Metai,* tiek pasakėčios, datuojamos praėjusio amžiaus viduriu, yra sukurtos šiuo metru. Bet jo mūzai ir lietuvių kalbos dvasiai būtų daug labiau tikę, jeigu jis savo gražiesiems kūriniams būtų pasirinkęs vieną iš aukščiau minėtų ilgesnių eilučių...

Čia galėtų būti iškeltas klausimas: ar lietuvių tauta neturi istorinių dainų iš tų laikų, kai ji buvo politiškai nepriklausoma? Kaimyninių tautų analogija — lenkų, rusų, serbų ir kt., turinčių savo senąsias karžygių dainas, leidžia to paties tikėtis ir iš lietuvių. Bet lig šiol man nepasisekė surasti nei vienos tokios dainos...

Apskritai imant, iš tokių dainų, kurios mus tiesiog perkelia į tautos buitį, daug galima būtų laimėti mitologijai, senajai istorijai, kalbai ir pačioms tautoms pažinti. Tautos daina yra tyriausias tautos sielos perlas, ir jei tauta žūna, dažnai ji dar gyvena savo dainose.

Karaliaučius, 1825.VII.1.

Rėza

Dainos oder Litthauische Volkslieder... von L. J. Rhesa... Koenigsberg, 1825, 324—355 psl.

[1] Versta iš vokiečių k. [2] čia ir toliau Rėzos nurodomi 1825 m. „Dainų" leidimo puslapiai. [3] eik. [4] knygos formato pavadinimas — 1/8 popieriaus lapo. [5] ligi 1807 m. kiekvienas pulkas buvo rekrutuojamas iš jam priskirtos apygardos (kantono). [6] *Tekėjimas už vyrą* (88 psl.). [7] *Žvirblytis.* [8] *Vilko svodba.* [9] J. M. Forkelio (1749—1818) „Allgemeine Geschichte der Musik". [10] Osianas — legendarinis keltų dainius (III a.), kurio poemas savo redakcija paskelbė Dž. Makfersonas (1762—1765 m.). [11] *Mylinti; Myliis; Nuotakos daina; Sesytės atsisveikinimas.* [12] M. Pretorijaus (mir. 1707) „Deliciae Prussicae" ištraukos buvo išspausdintos 1871 m. [13] 309, 314—319 psl. [14] toliau Rėza kalba ir apie amfibrachį.

Mergate prie girnû.

Užkit, užkit,
Mano girnates!
Dingos, ne wiena malu.

Aß wiena malau,
Wiena dainawau,
Wiena girnužes traukiau.

Ko uſſipûlei
Jaunas bernyti,
Manę wargû merguž

Juk tu žinnojei
Szierdiês bernyti,
Manę dwarė ne ſėd

Ikki kielužiû
Į purwynatį,
Ik pažaſtácziû
Į wandenatį ...
Wargos mano dienužes.

MERGATĖ PRIE GIRNŲ

Ūžkit, ūžkit,
Mano girnatės!
Dingos[1], ne viena malu.

Aš viena maliau,
Viena dainavau,
Viena girnužes traukiau.

— Ko užsipuolei,
Jaunas bernyti,
Mane, vargų mergužę?

Juk tu žinojai,
Širdies bernyti,
Mane dvare nesėdint:

Iki kelužių
Į purvynatį,
Ik pažastačių
Į vandenatį...
Vargios mano dienužės!

Dainos oder Litthauische Volkslieder... von L. J. Rhesa... Koenigsberg, 1825, 6—8 psl.

[1] Dingojas — rodos, tarsi.

Tekkėjimas už Wyrą.

Kas nor Warguzę wargti
Ir Aßarelû braukti,
Tekkėk už Buro Waiką
Baudžáuninko Swaitelį.

Ißeis į Baudzawátę,
Į margąjį Diwaráti,
Paliks mannę be weŗkiant,
Už Girnelû be ſtowint.

Pareis iß Baudzawátês,
Iß margojo Dwaráczio,
Parneß's gražû Žodaczû,
Ir gailû Aßeráczû.

TEKĖJIMAS UŽ VYRĄ

Kas nor vargužį vargti
Ir ašarėlių braukti,
Tekėk už būro vaiką,
Baudžiauninko svaitelį[1].

Išeis į baudžiavatę,
Į margąjį dvaratį,
Paliks mane beverkiant,
Už girnelių bestovint.

Pareis iš baudžiavatės,
Iš margojo dvaračio,
Parneš gražių žodačių
Ir gailių ašaračių.

Kas ne nor Wargą wargti,
Ne Aßarelů braukti,
Tekkėk uż Warto Waiką,
Už Warto Sunytelu.

Jßeis jis ė Girratę,
J żalą Berzinatė,
Paliks mannę bemėgant
Perynużeis užklojęs.

Pareis jis iß Girratės
Jß żalo Berzináczio,
Parneß raibů Paukßtáczů
Jr Meilatės Żodáczů.

Kas nenor vargą vargti
Nei ašarėlių braukti,
Tekėk už varto[2] vaiką,
Už varto sūnytėlį.

Išeis jis į giratę,
Į žalią beržynatį,
Paliks mane bemiegant,
Perynužiais[3] užklojęs.

Pareis jis iš giratės,
Iš žalio beržynačio,
Parneš raibų paukštačių
Ir meilatės žodačių.

Dainos oder Litthauische Volkslieder... von L. J. Rhesa... Koenigsberg, 1825, 88—90 psl.

[1] Atrodo, klaida; turėtų būti *sūnytėlį*. [2] miško sargo. [3] patalėliais.

✲

Mėneſio Swooba.

Menů Saulużę wede
Pirmą Pawaſarelį.

Sauluże angſti kelės;
Menużis atſiſkyre.

Menů wiens waikßtinėjo
Außrinnę pamilėjo.

Perkuns didey ſupykęs
Ji Kardů perdallijo.

Ko Saulużės atſiſkyrei?
Außrinnę pamilėjei?
Wiens Naktij' waikßtinėjei?

MĖNESIO SVODBA

Mėnuo saulužę vedė
Pirmą pavasarėlį.

Saulužė anksti kėlės,
Mėnužis atsiskyrė.

Mėnuo viens vaikštinėjo,
Aušrinę pamylėjo.

Perkūns, didžiai supykęs,
Jį kardu perdalijo:

— Ko saulužės atsiskyrei?
Aušrinę pamylėjai?
Viens naktyj vaikštinėjai?

Dainos oder Litthauische Volkslieder... von L. J. Rhesa... Koenigsberg, 1825, 92 psl.

Iſſkada Darżelij

Dainok Seſſyte!
Ko ne dainoji?
Ko rymai ant Rankelù?
Rankeles użrymotas?

Kur aſz dainoſu?
Kur linkſma buſu?
Yra Darże Iſſkada,
Darżelij' Iſſkadúże:

Rutos numintos
Rożes nuſkintos,
Lelijos iſzlakſztytos,
Raſſuże nubraukta?

Ar Szaurys pute?
Ar Uppe aptwinno?
Ar Perkunas growe,
Ar Żaibais muſze?

Ne Szaurys pute,
Ne Uppe aptwinno,
Perkuns ne graudams
Su Żaibais ne muſze.

Barzdoti Wyrai,
Wyrai iſz Jurù
Pri Kraſzto leidant,
J Darżą kopant.

Rutas numyne,
Rożes nuſkyne,
Lelijas iſzlakſzte,
Raſſuże nubraukė.

O ir aſz patti
Wos iſſilaikiau
Po Rutù Paſzakelu
Po juodu Wainikelu.

IŠKADA DARŽELYJ

— Dainuok, sesyte!
Ko nedainuoji?
Ko rymai ant rankelių?
Rankelės užrymotos.

— Kur aš dainuosiu?
Kur linksma būsiu?
Yra darže iškada,
Darželyj iškadužė:

Rūtos numintos,
Rožės nuskintos,
Lelijos išlankstytos,
Rasužė nubraukyta.

— Ar šiaurys pūtė?
Ar upė aptvino?
Ar perkūnas griovė?
Ar žaibais mušė?

— Ne šiaurys pūtė,
Ne upė aptvino,
Perkūns negriaudams
Su žaibais nemušė.

Barzdoti vyrai,
Vyrai iš jūrių,
Prie krašto leidžiant[1],
Į daržą kopiant,

Rūtas numynė,
Rožes nuskynė,
Lelijas išlankstė,
Rasužę nubraukė.

O ir aš pati
Vos išsilaikiau
Po rūtų pašakėliu[2],
Po juodu vainikėliu.

Dainos oder Litthauische Volkslieder... von L. J. Rhesa... Koenigsberg, 1825, 94—96 psl.

[1] Rėza verčia: į krantą išsikėlę. [2] pašakėle.

ANTANAS KLEMENTAS

(1756—1823)

A. Klementas — vienas pirmųjų lietuvių poetų, gausiai pasireiškęs idilės, epigramos, literatūrinių laiškų žanrais.

A. Klementas kilęs iš vidutinių bajorų. Jis ilgus metus buvo advokatas Raseiniuose, o vėliau teismo raštininkas ir teisėjas Telšiuose. A. Klementas gerai pažino Lietuvos bajorų gyvenimą, todėl ir jo kūryboje ryškiai atsispindi ano meto bajorijos pažiūros, literatūrinis skonis.

A Klemento literatūrinis palikimas sudaro tris stambius rankraščių tomus (apie 60.000 eilučių), kuriuose yra įvairių žanrų poezijos kūrinių, rašytų lietuvių ir lenkų kalbomis.

Chrestomatijoje spausdinamas A. Klemento literatūrinis laiškas, rašytas Žemaičių vyskupui J. A. Giedraičiui, kuriame skundžiamasi skurdžia lietuvių raštų būkle, filologinių darbų stoka, keliamas vienos bendratautinės lietuvių literatūrinės kalbos reikalingumas. Į chrestomatiją dedamas A. Klemento eilėraštis „Upelis" yra viena pirmųjų idilių lietuvių literatūroje. Žaisminga nuotaika, lengvu humoru pasižymi „Giesmelė", įėjusi į lietuvių folklorą. Epigramose, kurių keletas spausdinama chrestomatijoje, A. Klementas pašiepė kai kurias gyvenamojo meto socialines negeroves bei ydas: kyšininkavimą, dvasininkijos gobšumą, moterų tuštumą ir pan. Žymiai plačiau ir aštriau socialiniai klausimai keliami A. Klemento eilėraščiuose, rašytuose lenkų kalba. Dviejų tokių eilėraščių — „Chłopka wieśniaka głos. . ." Ir „Jaka niesłuszność jest w naszym narodzie" — vertimai spausdinami chrestomatijoje. Šiuose eilėraščiuose parodoma sunki baudžiauninkų padėtis, reiškiama jiems užuojauta, nors vietomis juose pasireiškia priešingi motyvai, rodą autoriui būdingą klasinį ribotumą.

Donis pridera

Dyjno ward-metu Swisiey Skayciau-
siey Juzapuu Kunigaykszciu
Giedraycinu Wiskupuu Ziemay-
ciu Kawalerium Grazibus buwysiu
Linku Ponistes Alsiediusie 1810 morciaus
19. d. Ligia su rasztas eyla sudietas
Par tikra, ir wysu-ziemiausi Tarna Ak

adtydauta

Czie rasztela +
Ziemaytela

Lusas budams nu wysa, ir turiedams Layka
Norin ku weykti pakel Dyjus sweyketo Layka –
Ogiwendams to płacio ganikło Ziemayciu,
Kur wałda Kunigaykszciu runka Giedraycin
Stoda Stodi padoriay, gieydziu Kayp dara cie Kiti,
Garbi dieł Pasterza Zanitoiaus stypriay uzłaykiti –

Bet tokiem stowiu stanie esmu, pats matau wargalis
Jog iszdumoti nieka prigimtay negalis;
Wyjnok toiey wałondoy nemoku tileti,
Kayp imanidams trokszłu norint mąż snekieti –

Kayp Wiskupuu Ziemayciu; tayp prider musiszkay
Adouti donie tikra, bet ne iau Linkiszkay –

+ Po Intytulacyi powyższey, na wolney Kolumnie ten był napis –

Par giera szirdi sawa, ir dirbunt protingay,
Neadmesi iszale, pryimsi meylingay –
O Kic isz szonu, norint isziaugdams darba peyks,
Tyjsiau zakau: nieszkodzi nieszeydzies, ir nieka neweyks –

Rasi cie Kunigaykszciau! Kałba neprigimta
Iszkitu szalu, pusiu Ziemayciu iszimta:
Nes Kitoniszkie ira żodziay Raseyniszkiu,
Kitoniszki Szaulicin, o kiti Zelsziszkiu –

Tequł nieks nestebinas (niedziegniesz), iag żodziu neturiu
Priqimtu, kayp imanau sziap, ir tayp priduriu —
Nes norint esmu qimis cicie Ziemayciu si;
Bet auqine buwau tolij daug metu Gudusi — +
Paskuu iłgay giwendams Raseyniszkio szale,
Onedabar iau budams ciona pat toy dale, ++
Pats neiunciu, neligius kayp żodzius mayszau;
Wyjnok żinau adleysi, ia kuę błogay raszau —

Tay ira żinio wysims: iag kijkwyjnas sawa
Gir pusie tuj kur qimis, kur tiewiszkie gawa —
Dielto dydin tas, ir kic Lizda sau priqimta,
Kur giwenima pradzia Zmogaus ira imta —
Dielto nenoriu sakau: Telszin kałba peykti;
Dar troszkatu sztowie anay priderunti teykti —

Nu Warniu Telszia esu netolij padieti
Abu wyduu Ziemayciu — Jag tayp szneh girdieti

+ Patrz w dyw[illegible] że na Polesiu lat 7 byłem w Dąbrowicy
++ od 1777. do 1792. byłem w Kosieyniach, a od 1792. Tu w Telszach [illegible] mentu 1809.

Tszto paskuyto (zatym) priqud teysibie pażinti:
Kad kałba musyszkie reyk tikrom wadinti —

Nedydia ira Lustas (sztuka), tay mums pasakiti:
„Kad unt alementorians iem wakus mokiti,
„Pas tokiu żodziu pratin, kayp wartoy Lijtuwa!
Nes iszpanskiwes (drukarnia) raszta tynay seniay buwa —
Kad Warnia, arba Telszia ams sau turietum,
Kayp cie aplinku kałb; tayp rasiti pradietum —

Kiti pagłosta (podchlebiaią) wełtu sau, iag ij kałb gieray!
Anims adsakims teysings ateyn dydiay spieray:
Giwendami!: kayp żinom! Lijtuwos pakraszti;
Tayp pradicia sznekieti; kayp tyn rada raszti —
Tayp senu-dyjnu kałba Ziemaytyszka musa,
Jau nupagadynyma nepaliha kusa —

Neeśmiu tunkito (bywalec) ias swetymu asz szalu,
Wos tyik, ar maz żinoti Linku żiemie galu:
Kur ira tyn dydyi; ir maži wadinti,
Wyjni nu untru prisz sau kalbo neablinti —
Wyjnok maži=Linka aptur raszti (przewagę) iszgali,
Dydesni unt mažum parstou kalba gali:
Wipas kningas iszdautas wyna ira (spotkał) budo,
Netikta mes tu żinom; bet ir wyši Guda —

Mes cicie kalbom tikta iszprigirdieima,
Ir tay nu żmomu Sodzios, kur nu giwenima.
Pradzios; niekur neskayti niekokius kningielus,
Warunt par sawa umži werkingus wargielus —
Woinekadu mažutis kurs mokitinelis;
Imo i runkus Szyrwida kninga nabagielis — +

Ir tyn newyši żodziay ira iszgulditi,
Begała daugiel (sakau) aplinktu matiti,
Kurius (matoms dake) wercie daugiaus Lijtu wiszkay,
Nekayp prigul musiszkay, tikray (ziemay) tyszkay —

Wyjnok reyk tu kuniga (prawdziwie) poteysiay garbinti,
Jog padari muns pradzie, iszkur gaładminti
Nor retay kuri żodzia — Jadu weltu peykti
Ano darba, dar reyktum sztowie dieł Jo weykti — ++
Asz pats idant kningielos ano neturiecio;
Nemaz paraszidinti dabar negalecio —

Jou dydziaus negał nieka dyrbti; (prawidła) iou teysikła
Mes nedszkur neturiem, ney kokiu (widoków) rodiktu,
Kayp ir metom, ir girdomtur Lijżuwia kiti,
Parto negalem giray kalbieti, raszіti —

Sakau! isz girdieima mazweykti galetum

+ Synonima X. Szyrwida edycya z litewskiemi wyrażami —
++ Kwny Jegomość pisząc po żmudzku dla Księcia Biskupa wiernyku ganił Szyrwida, a tu on się podziwiała, że dał nam ponątku

Nieks pora sudurstoti wirszin nemoluetum,
Nes Linkiszkas żodzias Ziemeycia prikayszia,
Ir tayp iau tikra kałba suwysu sumeyszia,
Kayp girdziu sznek: Buk prassom Dobrodziey Kaneczna
Zaraz su matku, żonku, tayp bus łoska greczna....
Dieł to tę cie pawcyksła dyrbu, kad teysibie
Girdunt, muso Lijżiuwis rasti negieribie —

Wyjnums untrusius nereyk par żodzius niekinti,
Jog wysi mes Ziemeycia esma, reyk atminti —
Tadu palauziu aplink kałba iszmanuuti,
Kijk=wyjnain garbie noriu tikray adtydouti —
Ir tę daridams tuiau su dydziu żiemibie
Grinsztu pas sawa darba, cie mełzdams kuntribie
Kunigaykszcia Wiskupa muna Gieredicia:
Kad łauktum pabungos nes dawgiel kintieia —

Tiktay nezinau! kitus żodzius ar supraśi
Diel neiszkałbos gieros — Wyjnok kurius rasi
Iszmanitus, isz anu imk żinkta dieł sawis:
Kayp giera Ganitoia mił begała awis —

Kayp esi walditoiu Ziemaycin awinis,
Tayp nors Dyjwa=garbingas Tawa pyjmeninis
Reykałau, idant wysi Pułka mokitoiu,
Ir mokitynin, arba awiu giwentoiu
Neparstotum Lijżiuwia łopiszio atrasta.

(Norint kiti iszinuk: iog kałba prasta:) 539.
Nes karsztu=apginiem. budams ziemies sawa,
Kad ta turietum sztowie, ira mustis Tawa —

Iszto asz iunciu szirdie nemaza linksmibie,
Jog pawiekinti neleyd protinga gieribie.
Seniey=muso Lijżiuwia, dar doudams paszałpa
Nor iszkielti, nes mata kad silpney apałpa —

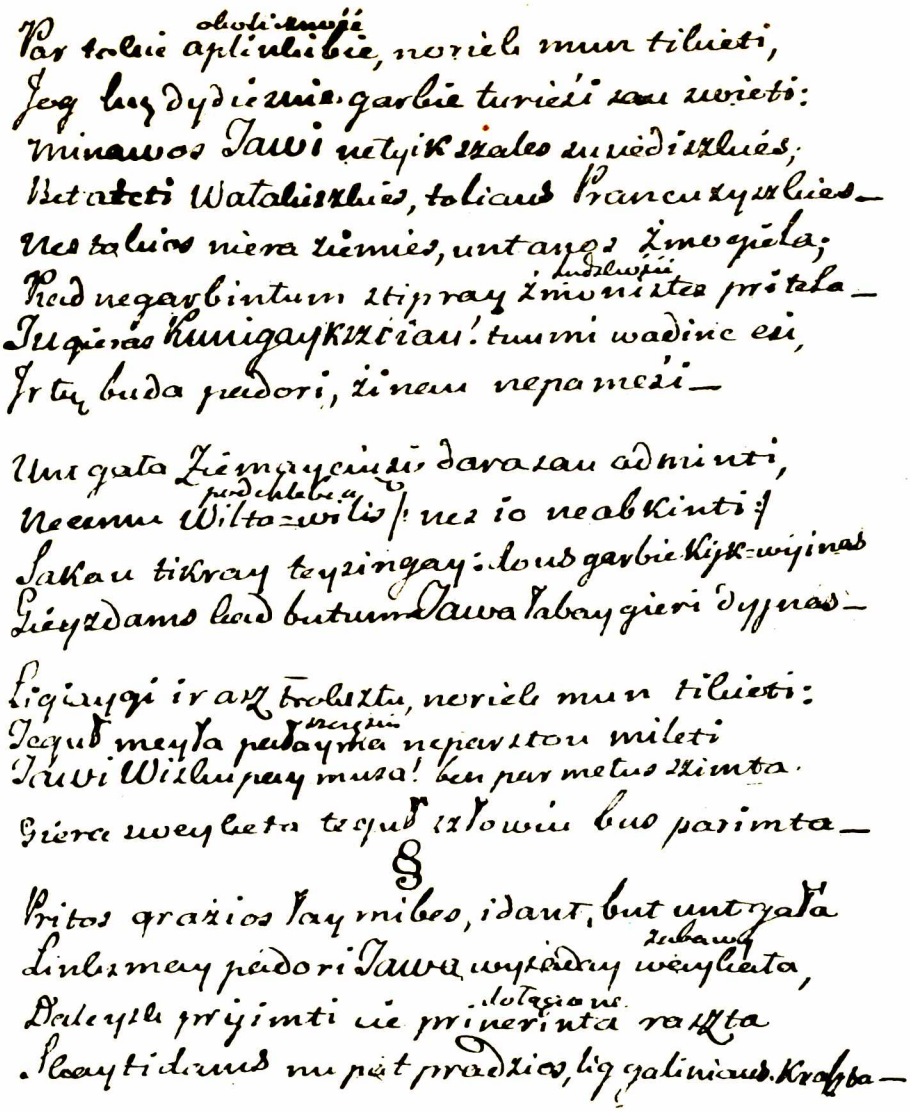

Par tokie aplinkibie, noriek mun tikieti,
Jog kuę dydiesnie garbie turiesi sau swieti:
Minawos Jawi netyik szales suwiediszkies;
Betateti Wałakiszkies, toliaus Prancuzyszkies—
Nes tokios niera ziemies, untanos žmogiela;
Kad negarbintum stipray žmonistes pritela—
Jugieras Kunigaykszciau! tuumi wadinc esi,
Jr tuę buda padori, žinau nepameši—

Unt gała Ziemayciusię darasau adminti,
Neemu Wilto=wilis /: nes io neabkinti :/
Sakau tikray teysingay: dous garbie kijk=wijinas
Gieyzdams kad butum Jawa łabay gieri dyjnas—

Ligiaygi ir asz troksztu, noriek mun tikieti:
Tegul meyła pałaymia neparstou mileti
Jawi Wiskupay musa! ben par metus szimta.
Giera sweyketa tegul szłowiu bus parimta—

§

Pritos grażios łaymibes, idant, but unt gała
Linksmay padori Jawa wysaday weykała,
Daleysk prijimti cie prinerinta raszta
Skaytidams nu pat pradzios, lig galiniaus. Kraszta—

DONIS[1] PRIDERA

Dienoj vardmeto[2] Šviesiai Skaisčiausiam Juozapui Kunigaikščiui Giedraičiui, vyskupui Žemaičių, Kavalieriui Grožybės[3] buvusių Lenkų Ponystės[4], Alsėdžiuose, 1810 morčiaus 19-ą, lygia su raštais eile sudėtas[5] per tikrą ir visų žemiausią tarną A[ntaną] K[lementą]

atiduota.
Čia rašteliai*
žemaitėlio.

Liuosas būdams nuo viso ir turėdams laiko,
Noriu ką veikti, pakol dievs sveikatoj laiko.
O gyvendams toj plačioj ganykloj žemaičių,
Kur valdo kunigaikščių ranka Giedraičių
Stodą[6] padoriai, geidžiu, kaip daro čia kiti,
Garbę dėl ganytojo stipriai užlaikyti.

Bet tokiam stovy esmu, — pats matau
vargalis[7],—
Jog išdūmoti nieko prigimtai negalįs.
Vienok toje valandoj nemoku tylėti,
Kaip išmanydams trokštu norint maž šnekėti.

Kaip vyskupui Žemaičių, taip prider mūsiškai
Atduoti donį tikrą, bet ne jau lenkiškai[8].
Per gerą širdį savo ir dirbant[9] protingai,
Neatmesi į šalį, priimsi meilingai.
O kits iš šono, norint ir šaukdams darbą peiks,
Tiesiai sakau, — neįžeidžias[10] ir nieko neveiks.

Rasi čia, kunigaikšti, kalbą neprigimtą,
Iš kitų šalių, pusių žemaičių išimtą,
Nes kitoniški yra žodžiai raseiniškių,
Kitoniški šiauliečių, o kiti telšiškių.

Tegul nieks nestebinas[11], jog žodžių neturiu
Prigimtų, kaip įmanau, šiaip ir taip priduriu:
Nes norint esmu gimęs šičia Žemaičiuose,
Bet augints buvau toli daug metų Guduose,**
Paskui ilgai gyvendams raseiniškių šaly,
O ne dabar jau būdams čionai pat toj daly[12],***
Pats nejuntu, nelygius[13] kaip žodžius maišau,
Vienok žinau — atleisi, jei ką blogai rašau.

Tai yra žinioj[14] visiems, jog kiekvienas savo
Gir pusę tą, kur gimęs, kur tėviškę gavo.
Dėl to didin[15] tas ir kits lizdą sau prigimtą,
Kur gyvenimo pradžia žmogaus yra imta.
Dėl to nenoriu, sakau, Telšių kalbą peikti,
Dar trokštu šlovę anai priderančią teikti.

Nuo Varnių Telšiai esą netoli padėti,
Abu viduj Žemaičių, — jog taip šnek, girdėti.
Iš to paskuito[16] prigul teisybę pažinti,
Kad kalbą mūsiškę reik tikrąja vadinti.

Nedidė yra lustas[17] tai mums pasakyti:
„Kad ant elementoriaus im' vaikus mokyti,
Pas tokius žodžius pratin, kaip vartoj Lietuva",
Nes išspaustuvės[18] raštai tenai seniai buvo.
Kad Varniai arba Telšiai anuos sau turėtų,
Kaip čia aplinkui kalb, taip rašyti pradėtų.

Kiti paglosto[19] veltui sau, jog jie kalb gerai!
Aniems atsakyms teisings atein didžiai spėriai:
Gyvendami (kaip žinom) Lietuvos pakrašty,
Taip pradėjo šnekėti, kaip ten rado rašte.

Taip senų dienų kalba žemaitiška mūsų
Jau nuo pagadinimo nepaliko liuosa.

Neesmu lankytojas[20] svetimų aš šalių,
Vos tik ar maž žinoti Lenkų žemę galiu,
Kur yra ten didieji ir maži[21] vadinti,
Vieni nuo antrų prieš sau kalboj neapkentę[22].
Vienok maži lenkai[23] aptur rašte išgalę[24],
Didesni ant mažųjų parstov[25] kalba gali:
Visos knygos išduotos vieno yra būdo,
Ne tiktai mes tą žinom, bet ir visi gudai.

Mes šičia kalbam tiktai iš prigirdėjimo,
Ir tai nuo žmonių sodžiaus, kur nuo gyvenimo
Pradžios niekur neskaitė nė kokios knygelės,
Varant[26] per savo amžių verkingus[27]
vargelius,—
Vos nekada[28] mažutis kurs mokytinėlis
Ims į rankas Širvydo knygą nabagėlis. —****

Ir ten ne visi žodžiai yra išguldyti,
Be galo daugel (sakau) aplenktų matyti,
Kuriuos (matoms daikts) verčia daugiau
lietuviškai[29],
Ne kaip prigul, mūsiškai, tikrai žemaitiškai.

Vienok reik tą kunigą pateisiai[30] garbinti,
Jog padarė mums pradžią, iš kur gal atminti
Nors retai kurį žodį. Tada veltui peikti
Ano darbą, dar reiktų šlovę dėl jo
veikti[31].*****
Aš pats, idant knygelės ano neturėčiau,
Nėmaž parašydinti dabar negalėčiau.

Tuo didžiau negal nieko dirbti, jog[32] taisyklių
Mes nė iš kur neturim, nei kokių rodyklių[33],
Kaip ir matom, ir girdim, tur liežuviai kiti,
Per tą[34] negalim gerai kalbėti, rašyti.

Sakau, iš girdėjimo maž veikti galėtum,
Nieks porą sudurstyti viršių[35] nemokėtų,
Nes lenkiškais žodžiais žemaičiai prikaišė
Ir taip jau tikrą kalbą su visu sumaišė,
Kaip girdžiu šnek: *„Būk, prašom, Dobrodziej,*
kanečna
Zaraz su matku, žonku, taip bus loska gžečna"[36].
Dėl to tą čia paveikslą dirbu[37], kad, teisybę
Girdint, mūsų liežuvio rasti negerybę[38].

Vieniems antruosius nereik per žodžius niekinti,
Jog visi mes žemaičiai esam, reik atminti.
Tada paliausiu aplink[39] kalbą išmanauti[40],
Kiekvienam garbę noriu tikrai atiduoti.
Ir, tą darydams, tuojau su didžia žemybe[41]
Grįžtu prie savo darbo, čia melsdams kantrybę
Kunigaikščio vyskupo, mano geradėjo,
Kad lauktų pabaigos, nes daugel kentėjo.

Tiktai nežinau, kitus žodžius ar suprasi
Dėl neiškalbos geros[42]. Vienok kuriuos rasi
Išmanytus[43], iš anų imk ženklą dėl savęs,
Kaip gerą ganytoją myl be galo avys.

Kaip esi valdytoju Žemaičių avinės,[44]
Taip nor's[45] dievogarbingas tavo piemeninis
Reikalauj, idant visi pulkai mokytojų
Ir mokytinių, arba avių-gyventojų,
Neparstotų liežuvio, lopšy atrasto[46]
(Norint kiti išjuok, jog kalba prasta);
Nes, karštu apgynėju būdams žemės savo,
Kad tą turėtum šlovę, yra mąstis[47] tavo.

Iš to aš juntu širdy nemažą linksmybę,
Jog paniekinti neleid protingą gėrybę
Seniai mūsų[48] liežuvio, dar, duodams pašalpą[49],
Nor iškelti, nes matai, kad silpnai apalpo[50].

Per tokią aplinkybę, norėk man tikėti,
Jog kuo[52] didesnę garbę turėsi sau sviete:
Minavos tave ne tik šalys susiediškės[53],
Bet atsčios — valakiškės[54], toliau prancūziškės,
Nes tokios nėra žemės, ant anos žmogelio,
Kad negarbintų stipriai žmonystės[55] prietelio.
Tu, geras kunigaikšti, tuomi vadints esi
Ir tą būdą padorų, žinau, nepamesi.

Ant galo Žemaičiuose darai sau atmintį, —
Neesmu viltavilis[56] (nes jo neapkenti), —
Sakau tikrai teisingai: duos garbę kiekvienas,
Geisdams, kad būtų tavo labai geros dienos.

Lygiai gi ir aš trokštu, norėk man tikėti:
Tegul meili palaima neperstoj mylėti
Tave, vyskupai mūsų! Bent per metų šimtą
Gera sveikata tegul šlove bus paremta.

Prie tos gražios laimybės[57] idant būt ant galo
Linksmai padorūs tavo visada veikalai![58]
Daleisk priimti[59] čia prinerintą[60] raštą,
Skaitydams nuo pat pradžios lig galinio krašto.

[A. Klemento]. Dzielko moie własno=ręcznie wierszem, a w maley cząstce prozą napisane... III, 534—540 psl. [LTSR MA LKLI rankraštynas, In. R. 2158]

---

[1] Duoklė. [2] vardinių. [3] J. A. Giedraitis buvo gavęs 1790 m. šv. Stanislavo ordiną. [4] karalystės, valstybės. [5] gal reikia taip suprasti: su raštais, sudėtais lygia eile, per... [6] kaimenę, t. y. ganomuosius. [7] vargšas. [8] bet jau nebe lenkiškai. [9] dirbdamas, elgdamasis. [10] orig. *neizeydzies*, kaip matyti iš jo viršuje parašyto lenkiško žodžio *nieuszkodzi*, turi reikšti *nepakenks*.

* Po minėtos antraštės tuščioje skiltyje [puslapyje?] buvo tai parašyta *(aut. pastaba)*.

[11] nesistebi (viršuje parašyta *niedziwuie się*). [12] t. y. nebebūdamas dabar jau toje pačioje žemaičių dalyje (A. Klementas tada jau gyveno Telšiuose). [13] ne vienos tarmės. [14] žinoma. [15] aukština, kelia, šlovina. [16] taigi, vadinas (viršuj šio žodžio įrašyta *zatym*). [17] viršuj parašyta *sztuka*, taigi čia šis žodis reiškia *dalyką, išmanymą*. [18] spaustuvės, spausdinti.

** Žiūrėk mano dienoraštyje, kad 7 metus buvau Dombrovicoje, Polesėje *(aut. pastaba)*.

*** Nuo 1777 m. iki 1792 buvau Raseiniuose, o nuo 1792 m. Telšiuose iki šio laiko 1809 m. *(aut. pastaba)*.

[19] pataikauja sau (viršuj parašyta *podchlebiaią*). [20] viršuj parašyta *bywalec*. [21] Didžioji Lenkija (Wielkopolska) ir Mažoji Lenkija (Malopolska). [22] vieni kitų kalbos nekentę (?). [23] mažlenkiai. [24] persvarą, viršų (viršuj parašyta *przewagę*). [25] neaiškus žodis (gal *per tai*?); neaiški ir visos eilutės prasmė. [26] varydami, kęsdami. [27] skaudžius, skausmingus. [28] kai kada, kada-ne-kada. [29] t. y. aukštaitiškai. [30] iš tikrųjų, iš teisybės. [31] daryti.

**** Kunigo Širvydo sinonimų leidimas su lietuviškais žodžiais *(aut. pastaba)*; t. y. K. Širvydo žodynas.

***** Kažkoks jomylista, rašydamas žemaitiškai eiles kunigaikščiui vyskupui, peikė Širvydą, o pats giriasi davęs mums pradžią *(aut. pastaba)*.

[32] orig. *iou*, atrodo, klaida; čia galėtų būti dar *jei*. [33] pavyzdžių (?). [34] dėl to. [35] eilių, eilučių. [36] Būk, prašom, geradari, būtinai tuojau su motina, žmona — taip bus mums didelė malonė. [37] pavyzdį duodu. [38] negeroves. [39] apie. [40] spręsti, svarstyti, samprotauti (viršuj parašyta *rozumować*). [41] nuolankumu, nusižeminimu. [42] norėta pasakyti: dėl negeros iškalbos. [43] suprantamus. [44] avides. [45] noras. [46] neprarastų, neužmirštų gimtosios kalbos. [47] mintis. [48] orig. viršuje parašyta *przodkow* — senėvių. [49] paramą, pagalbą. [50] norėta pasakyti: labai nusilpo, sunkiai beatgaivinamas. [51] dėl tokių aplinkybių, sąlygų, padėties. [52] tuo. [53] kaimyninės, gretimos. [54] italų. [55] viršuje parašyta *ludzkości* — žmonijos, žmoniškumo. [56] pataikautojas, meilikautojas (orig. viršuj parašyta *podchlebca*). [57] laimės. [58] darbai, užsiėmimai (orig. viršuje parašyta *zabawy*). [59] priimk, malonėk priimti. [60] pridėtą, kartu siunčiamą (orig. viršuje parašyta *dołączone*).

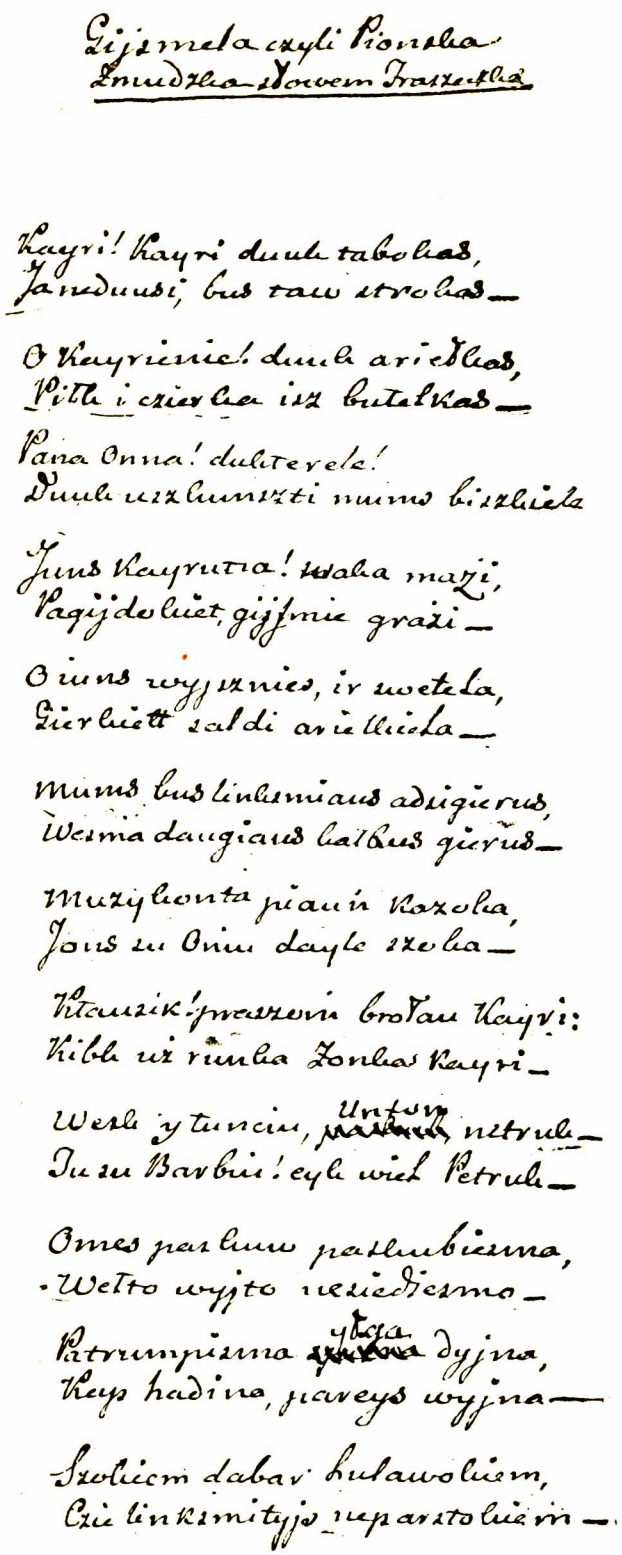

Giesmela czyli Pioselka
Zmudzka Nowem Trasztelka

Kayri! Kayri duok tabolkas,
Janeduosi, bus tau stroikas—

O Kayriene! duok arielkos,
Pilk i cierka iz butelkas—

Pana Onna! dukterele!
Duok uzkunszti mums biszkiela

Jus Kayriuczia! waika maji,
Pagijdokiet gijsmie grazi—

O jums wyjsznies, ir swetela,
Gierkiett saldi arielkiela—

Mums bus linksmiaus adsigierus,
Wesma daugiaus kalbus gieruś—

Muzykonta piaun kazoka,
Jons su Onu dayle szoka—

Klausik prasznu brolau Kayri:
Kibk uż rankos żonkas Kayri—

Wesk ij tancziu, Antan, netruk—
Tu su Barbie! eyk wiel Petruk—

Omes par kiuu paskubiesma,
Welto wyjto nesiedjesma—

Patrumpinsma ylgą dyjna,
Kaip kadina, jiaveys wyjna—

Szokiem dabar liuliawokiem,
Czia linksmitijs neperstokiem—

GIESMELĖ, ARBA ŽEMAITIŠKA DAINELĖ, ŽODŽIU, EILĖRAŠTUKAS

Kairi, Kairi, duok tabokos!
Jei neduosi, bus tau striokas[1].

O Kairiene, duok arielkos,
Pilk į čėrką iš butelkos[2].

Pana Ona, dukterėle!
Duok užkąsti mums biškelį.

Jūs, Kairiučiai, vaikai maži,
Pagiedokit giesmę gražią.

O jūs, viešnios ir sveteliai,
Gerkit saldžią arielkėlę.

Mums bus linksmiau atsigėrus, —
Vesim daugiau kalbas geras.

Muzikantai piaun[3] kazoką,
Jons su One dailiai šoka.

Klausyk, prašom, brolau Kairi,
Kibk už rankos žonkos[4], Kairi.

Vesk į tancių, Antan, netruk,
Tu su Barbe eik vėl, Petruk.

O mes paskui paskubėsim,
Veltui vietoj nesėdėsim.

Patrumpinsim ilgą dieną, —
Kaip adyna pereis viena.

Šokim dabar, uliavokim,
Čia linksmintis neperstokim.

[A. Klemente] *Dziełko moie własno=ręcznie wierszem abarzo w małey części prozą napisane... II, 183—185 psl.* [*Lietuvių kalbos ir literatūros instituto rankraštynas*]

---

[1] Pavojus, išgąstis. [2] butelio, bonkos. [3] smarkiai grieža. [4] žmonos.

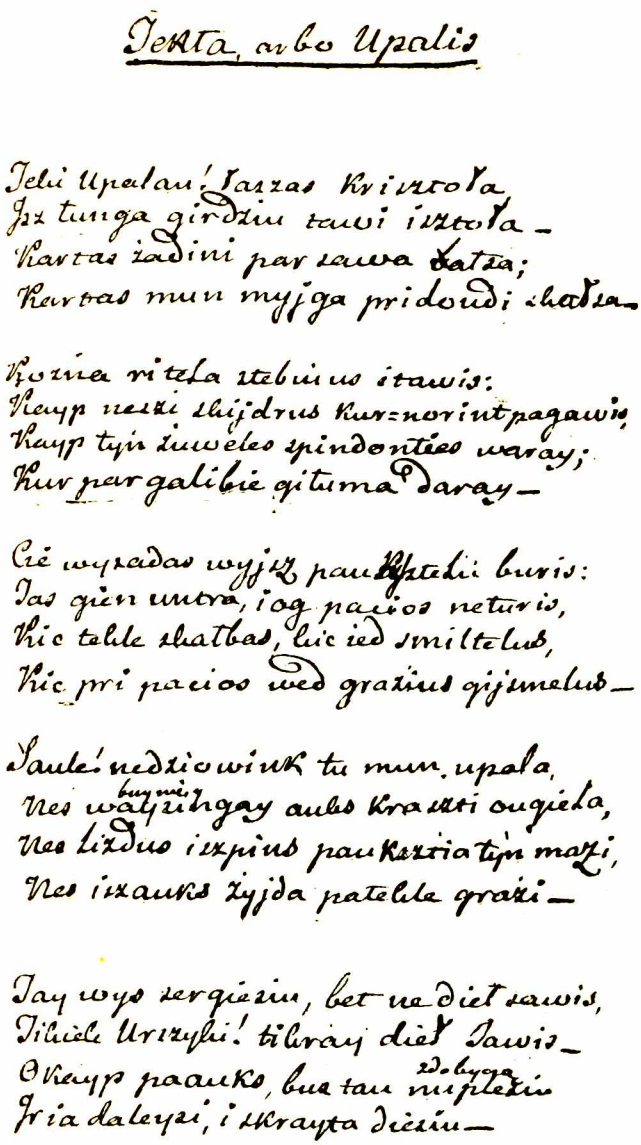

Tekla, arbo Upalis

Teki Upalau! Lašas Krištola
Jsz lunga girdžiu tawi isztola –
Kartas žadini par sawa balsa;
Kartas mun myjga pridoudi skalsa –

Kožna ritela stebiuus itawis:
Kayp neši skijdrus kur=norint pagawis,
Kayp tyn žuweles spindonties waray;
Kur par galibie gilumą daray –

Cie wysadas wyjsz paukštelii buris:
Tas gien untra, iog pacios neturis,
Kic tekle skalbas, kic ied smiltelus,
Kic pri pacios wed gražius gijsmelus –

Saule! nedžiowink tu mun upala,
Nes wayzingay (buyniu) aukš kraszti ougiela,
Nes lizdus iszpins paukszta tyn maži,
Nes iszauks žyjda patekle graži –

Tay wys sergiesiu, bet ne diel sawis,
Tikiek Urszyki! tikray diel Tawis –
O kayp paauks, bus tau nuplešiu (zdobycza)
Jr ia daleysi, i skrayta diesiu –

TEKLA[1], ARBA UPELIS

Teki, upeli, lašas krištolo,
Iš lango girdžiu tave iš tolo.
Kartais žadini per savo balsą,
Kartais man miego priduodi skalsą.

Kožną rytelį stebiuos[2] į tave.
Kaip neši skiedras, kur norint pagavęs,
Kaip ten žuveles spindinčias varai,
Kur per galybę gilumą darai.

Čia visados vieš'[3] paukštelių būrys:
Tas gen antrą, jog pačios neturįs,
Kits tekloj skalbias[4], kits ėd smilteles,
Kits prie pačios ved gražias giesmeles.

Saule, nedžiovink tu man upelio,
Nes vaisingai[5] augs krašte uogelė,
Nes lizdus išpins paukščiai ten maži,
Nes išaugs žiedai pateklėj gražūs.

Tai vis sergėsiu, bet ne dėl savęs, —
Tikėk, Uršike, tikrai dėl tavęs.
O kaip paaugs, bus tau — nuplėšiu[6]
Ir, jei daleisi, į skraitą[7] dėsiu.

[A. Klemento] Dziełko moie własno=ręcznie wierszem, a w małey cząstce prozą napisane... III, 550 psl. [LTSR MA LKLI rankraštynas, In. R. 2158]

[1] Tekėjimas, tėkmė, srovė; čia — upelio sinonimas. [2] žiūriu. [3] vieši. [4] prausiasi. [5] viršuje parašyta *buiniai.* [6] nuskinsiu; orig. *nuplesiu* — gali būti daiktavardis (vertimas lenkiškojo žodžio *zdobyczą*, parašyto viršuje) *nuoplėšiu* (įnag. l.) — grobiu, laimikiu. [7] skreitą, sterblę.

VALSTIEČIO BALSAS, ARBA DAINELĖ[1]

Aš vargšelis kaimietis, valstietis nuskaręs,
Lyg skanėstą ragauju be užkulo maistą.
Ak jūs, ponai, ką darot?
Kam tiek pokyliams švaistot?

Stirtas krauna ir sandėlius pripila žmonės,
Ponas mėto jų darbo sukrautas gėrybes
Papuošimams, kelionėms,
Malonumams, linksmybėms.

Iš tikro neužteks tos mantos pusei metų!
Prieš laiką iš valstiečio čyžės reikalauja
Ir karvutę jau veda,
O vaikučiai badauja.

To per maža... Kas metais jis paskolą ima.
Vos užgavėnės ateis ar ką prasimano, —
Į Rygą makalynėj
Skubėk austrių ir vyno.

Ar taip galima turtą, sveikatą eikvoti? —
Tuo mūsų ponai, girdėt, puikuojasi nuolat. —
Mano neneša protas, —
Sau skradžiai teprapuola.

Toks linksmumas, kaip sako, tik išorę puošia,
O viduje kitokie jausmai, manau, esti, —
Prievarta širdį ramdo,
Kaip replėmis ją gniaužo.

Kad galėčiau surikt: pasisaugokit, ponas!
Tas skolas čia ir ten tau reikės sumokėti,
Nes netrukus mūs žmonės
Nenorės jau kentėti.

Visa tai apgalvojęs pareiškiu be baimės:
Man mielesnis valstietis, tegu ir belaimis:
Geriau skurdžius, bet doras,
Negu niekšas bajoras.

[A. Klemento] Dzieiko moie własno=ręcznie wierszem, a w maley cząstecie prozą napisane... I, 593—594 psl. [LTSR MA LKLI rankraštynas, In. R. 2156].

---

[1] Vertė iš lenkų k. Alb. Žukauskas.

[TIEK DAUG NETIESOS TAUTOJE ATSIRADO][1]

Be saiko daug dirba artojas,
Bet maža paguodos temato.

Tiek daug netiesos tautoje atsirado,
Kad žemdirbį pirštais kiekvienas jau bado.
Dvasiškis ir ponas, nuplikęs bajoras,
Išpuikę, žmogum jo laikyti nenori.

Pamiršta visi, kad tasai artojėlis,
Kaip sakoma, tikras laukų vabalėlis,
Be poilsio dieną ir naktį be miego
Vis pluša, darbuojas, kiek išneša jėgos.

Turtuoliai, puikuoliai nemato, nežino,
Kiek daug jis gėrybių krašte išaugino.
Jei karas, — jis pirmas tėvynės gynėjas,
Be jo būtų badmetis žemėj užėjęs.

Kariuomenėn sūnų jis pasiunčia savą,
Jis sėja, nupiauna ir iškulia javą,
Jis mokesčius valdžiai į iždą sukrauna,
O visa, kas lieka, iš jo ponas gauna.

Į sandėlius supila prakaitą gryną
Už žmoną, vaikus, už save ir šeimyną.
Ir pašaro vežti jį siunčia be kelio, —
Galuojas jis, vargsta, prakeikdamas dalią.

Daugiausia nuo dvarponio tenka valstiečiui:
Beveik kas diena jį į baudžiavą kviečia.
Vargšelis neturi net poilsiui laiko,
Ir tai dar visi jį per tinginį laiko.

Jis bijo viršaičio, taipogi tijūno,
Valdytojo, ūkvedžio, pikto seniūno.
O jau dėl kareivio, tai ką ir kalbėti,
Nuo jo juk ir lemta artojui kentėti.

Tai dar ne viskas: reik bijot šimtininko,
Kelių prižiūrėtojo ir raštininko,
Kurie net vežimą ištemps nusitvėrę...
Taip drasko visi jį, lyg užguitą žvėrį.

Jis dreba taip pat, vos išvys komisarą,
Kuris tiek skriaudų artojėliui pridaro,
Jei kas nebe taip, jis į dvarą tuoj lekia
Ir dar pasiučiau vargšą žemdirbį slegia.

Net suskis prekijas valstietį pešioja:
Vos grūdas pabyra į saują artojo,
Už pusdykį sukčiui, žiūrėk, atiteko, —
Tas džiaugiasi, kuistos, net ačiū nesako.

Valstiečio kankynės šituo nesibaigia,
Žiūrėk, jam į kresus[1] važiuoti jau reikia, —
Nuvežt komisaro, asesoriaus žmoną
Arba sekretorių, arba kitą poną.

Arba raštininkas pagal savo norą
Valstietį sienojus vežioti užvaro;
Pavasarį mėšlą nemokamai veža,
Nelyginant eitų priverstinį lažą.

Ir niekas visko apsakyti negali,
Kas dabar tenka valstietiškai daliai.
Vargu ar artojas nuo vergo kuo skirias,
Gyvenimas toks ne blogiau nei Sibiras.

Švelnesnė jam, rodosi, žemė šiaurinė,
Šiaurusis Sibiras, Kamčiatka ledinė,
Nei begalės skriaudų čia tautoje savo,
Kur graso visi, kas tik galią įgavo.

Berods, seniau ponai taip pat vargšus skriaudė
Ir mokesčius ėmė, ir baudžiava baudė,
Tačiau taip nežmoniškai, kaip kad šiandieną
Be reikalo smaugia... nebuvo nė vieno.

Senovėj žmogus šiek tiek laisvės turėjo,
Gyventi galėjo tenai, kur norėjo,
Dabar nevalia pajudėti iš vietos,
Nuskurdo jis, mokesčiais žiauriai apdėtas.

Valdžia šiam luomui ne tik akies neturi,
Bet ji pati juk tvarką tokią sukūrė:
Sunkiausiam skurde ji kaimietį skandina,
Kas kartas labiau jį kamuoja, kankina.

Nuskurdo mūs kraštas, jo liaudis išseko,
Ir tie, kur turėjo, šiandieną jau sako:
„Ne tai, kad mėsos nebeturim nei vaistui,
Net duonos pristigom ir paprasto maisto".

Nors pats vos pajėgia iš bado ištverti,
Privalo, kaip liepta, kareivas dar šerti;
Suryja jie jam paskutinį kąsnelį,
O esti blogiau — apiplėšia, kiek gali.

Be to dar, — dalykas šiandieną neretas,
Kad ištisą naktį prasėdi jis ratuos,
Kada negerovė kareivį kur neša:
Jis budi, kareivis miegodamas rąžos.

Net jautis ir asilas poilsį turi, —
Artojas gi niekad. Jo niekas nežiūri:
Į miestą jį grūda ir varo į lažą,
Su gaidgystėm kelia, ir laiko vis maža.

Nejaugi nematote, šviesiosios akys,
Į kokias nelaimes valstietis patekęs?
Tačiau pasiskųsti jam niekur neleista,
Jį baudžia už tai, esą skatinąs maištą.

„O varge, vargeli, ties vartais kerojąs!"
Iš nuoskaudų alpdamas šaukia artojas.
Net duonos jisai užsidirbti negali,
Belieka į dangišką šauktis karalių.

Turėtų pats caras parodyti širdį,
Neleisti vargdieniams be laiko išmirti,
Antraip mes netrukus sulauksim to meto,
Kad žmonės iškris nuo vargų ir iš bado.

Žiūrėk, Aleksandrai, kad įplaukų vietoj,
Kaip mat tavo iždinė neištuštėtų.
Kad kraštas išvengtų artėjančio bado,
Turi mūsų liaudžiai suteikti lengvatų!

[A. Klemento] Dzielko moie własno=ręcznie wierszem abarzo w maley części prozą napisane... II, 388—392 psl. [LTSR MA LKLI rankraštynas, In. R. 2157].

---

[1] Vertė iš lenkų k. Alb. Žukauskas. [2] pastotę.

EPIGRAMOS

ANT SŪDŽIŲ[1]

Išklausymo pas sūdžias, žinok, neturėsi,
Jei ką į delną aniems tvirtai neįdėsi.

III, 621 psl.

ANT TŲ PAČIŲ

Biauriai ein sprova[2]... Kas kalts, tu pats kepi:
Lengvai važiuoti nori, o netepi...

III, 621 psl.

TOMS MOTERIŠKOMS, KURIOS VEIDĄ SAU MALIAVOJ

Kalb, kad Marcikė graži ant veido be galo...
Žinok, daugiau grožybės paliko ant stalo.

III, 622 psl.

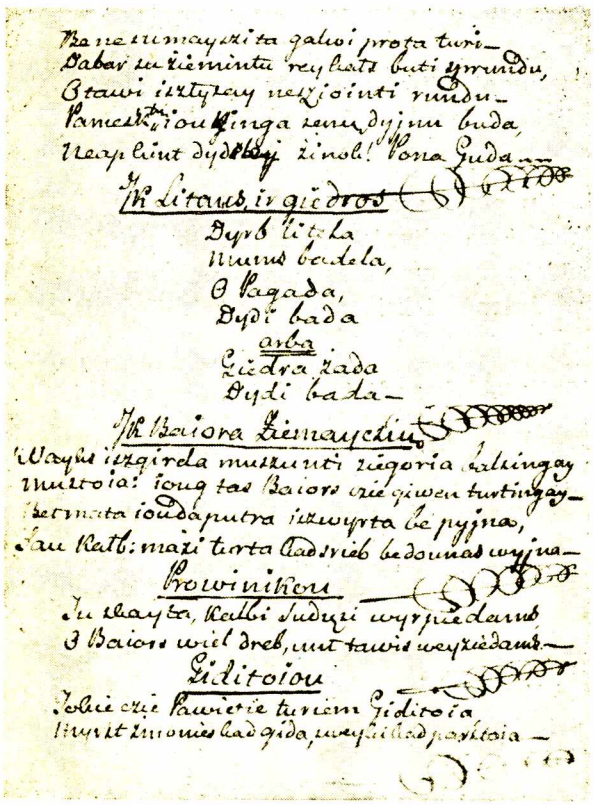

A. Klemento rankraščio faksimilė

APLINK[3] LATRĄ

Ant sunkios smerties latras kad sūdyts viens buvo,
Kits linksmindams kalbėjo: „Nei kiek nepražuvo —
Tau danguj su aniolais šiandieną bus pietūs".
Pirms atsakė: „Man pasninks, eik į mano vietą".

III, 626 psl.

IK ŠOBLĖS[4] DIDŽIOS

Kam didę šoblę nešioji prie šalies?
Ar dar nežinai, kad esi vargalis?
Jau dabar negal kapotis bajorai,
Bet tiktai peštis už angos[5] patvoryj.

III, 988 psl.

IK BAJORO ŽEMAIČIŲ[6]

Vaiks išgirdo mušantį ziegorių balsingai.
Mąstojo[7], jog tas bajors čia gyven turtingai,
Bet mato — juoda putra išvirta be pieno,
Sau kalb: „Maži turtai, kad sreb' be duonos vieną".

III, 989 psl.

GYDYTOJUI

Tokį čia pavietyj[8] turim gydytoją:
Miršt žmonės — kad gydo, sveiki — kad perstoja.

III, 989 psl.

KLEBONUI

Čia padorūs kunigo klebono trobesiai,
O bažnyčioj per stogą matyti debesiai.

III, 990 psl.

VARGAMISTRUI[9]

Mūsų bažnyčioj spaudeklis vargonų[10]
Taip rėk, kaip ožys balsu nemaloniu, —
Vienok duod anam klebons didę algą,
O mes kalbam, kad veltui duoną valgo.

III, 990 psl.

[A. Klemento] Dzielko moie wlasno=ręcznie napisane... III [LTSR MA LKLI rankraštynas, In. R. 2158. Po kiekvienos epigramos pažymėtas puslapis].

---

[1] Teisėjams. [2] byla. [3] apie. [4] kardo. [5] už durų. [6] žemaičių bajorui. [7] mąstė, manė. [8] apskrityje. [9] vargonininkui. [10] vargonininkas.

DIONIZAS POŠKA

(1757—1830)

D. Poška — vienas žymiausių XIX a. pradžios lietuvių rašytojų ir kultūros veikėjų, kurio raštuose plačiai atsispindi feodalinės visuomenės socialinis, ekonominis ir kultūrinis gyvenimas.

D. Poška, kilęs iš smulkių Žemaitijos bajorų, mokęsis Kražių mokykloje, ilgą laiką ėjo įvairias pareigas teismuose, gyvendamas nuo 1790 m. ligi pat mirties Bardžių dvarelyje (Raseinių apylinkėje), kur buvo pasistatydinęs savo plačiai išgarsėjusį ir ligi šių dienų išlikusį Baublį ir įrengęs jame muziejėlį.

D. Poškos grožinė kūryba žanriniu atžvilgiu gana įvairi — ją sudaro poemos, proginiai eilėraščiai, eiliuoti laiškai, epigramos. D. Poška taip pat plačiai reiškėsi ir kaip kalbininkas, etnografas, istorikas, rašydamas lietuvių kalbos žodyną, spausdindamas straipsnius lenkų kalba, dažnai susirašinėdamas įvairiais lietuvių kultūros ir literatūros klausimais su žymiais to meto rusų ir lenkų mokslininkais bei veikėjais.

Chrestomatijoje spausdinamas vertingiausias idėjiniu ir meniniu atžvilgiu D. Poškos kūrinys — „Mužikas Žemaičių ir Lietuvos", parašytas sekant nežinomo lenkų rašytojo poema „Chłop polski", tačiau dėl žymių turinio papildymų ir formos pakeitimų laikytinas originaliu poeto kūriniu. Pirmą kartą D. Poškos „Mužikas..." buvo išspausdintas 1886 m. „Aušros" 1-me numeryje, kur jo tekste buvo padaryta kai kurių redakcinių pakeitimų. Iš Lenkijos Mokslų akademijos bibliotekoje saugomo „Mužiko..." rankraščio fotokopijų 1947 m. buvo paskelbtas autentiškas kūrinio tekstas. D. Poškos „Mužikas..." reikšmingas lietuvių literatūros istorijai ne tik antibaudžiavinėmis idėjomis, bet ir menine išraiška, pasižyminčia vaizdų ir palyginimų ryškumu, kalbos liaudiškumu, eiliavimo sklandumu.

Chrestomatijoje spausdinamas autobiografinis D. Poškos eilėraštis „Mano darželis" ir keletas jo eiliuotų laiškų, rašytų žymiems ano meto kultūros veikėjams (Ks. Bogušui, T. Čackiui, M. Zaleskiui, J. A. Giedraičiui ir kt.). Šie D. Poškos kūriniai, kad ir nepasižymėdami aukštesniu poetiniu lygiu, turi reikšmės ne tik rašytojo biografijai, bet ir jo gyvenamojo laikotarpio literatūriniams santykiams, kultūriniams bei kalbiniams interesams pažinti.

1825 m. D. Poška pradėjo rašyti lenkų-lotynų-lietuvių kalbų žodyną, kurio paliko du nebaigto rankraščio tomus. Žodyno frazeologijoje yra įdėta nemaža eiliuotų sentencijų, epigramų, priežodžių ir pan. Chrestomatijoje spausdinami šio žanro kūriniai rodo kritišką D. Poškos pažiūrą į kai kuriuos feodalinės santvarkos reiškinius.

Mana darżelis

***Reseniu Pawieta, Kauna Gubernijes. (Bardziunse, Girdiszkes Parakwijes, Dijoniza Poszkas)* 1811 metunse.**

Toksaj mana darżelis, kajp Melibeusza,
Bet ne toks kajpo buwa pas Horacijusza.
Ne toks kajp nuog Karpinskia ira apraszitas,
Pas manes ir szio ir to wisas prikajszitas,
Wienok wisi susiedaj darżeliu wadina,
Bet kas ano ne mati, apej jin nežina,

Pirmiaus ir deszimts žingsniu wisa jo platuma,
Bet antra tiek isztisej gał butė ilguma;
Ties pacziu łangu matit gał wisokiun kwietku,
Erszket rožiu, ramuniu, dobiłun, nagetku,
Kiecziu, sajdriu, žiamcziugu, metilu, žirniku,
Sauliegranžu, szeszpirsciu, aguonu, gwajzdiku,
O tarpe daugel cziepu dulu ir obelu,
Waszokliu, ir serbentu, awiecziu, putelu,
Anžuoiun, beržu, klewun, apuszziu ir sliwu,
Alksniu, karklu, sziarmukszniu, gubun, winksznu, iwu,
Wisus skajtant, rokuojent ira ne deszimtis,
Butu daugiaus bet žiames niera isz kur imti?
Už trobos tuojaus kalnas, už kalna upelis,
Antroj pusiej upalla, wiel ira kalnelis.
Dumojau praplatintė, kad butu didesnis,
Kas po darža diduma, kad łauks buś mažesnis?
Tegul buś toks kajp ira, ir tajp akis klista
Skajtant medzius, bet linksmu kad łaksztingałs giesta.
O asz užuksmie siedent ant sosta wielieniu,
Arba kningele skajtau ar pipke degenu,
Ar pokajtiej po galwos pasidiejes kningu,
Kan norent be dumodams did skanej užmingu.
Ar kartaj kada atejś prietelus, susiedas,
Siedent rokuojem sawa wisus wargus, biedas.
O pirmu žodziu sakant— walandos ne łaukiem,
Szalta alaus indeli ir giara isztraukiem.
O tuo łajku asz wejzdu, kan dirba szejmiena,
Diel to sawa darzeliej esmi wisa diena.

(Bardžiuose, Girdiškės parapijos, Raseinių pavieto, Kauno gubernijos, Dionizo Poškos) 1811 metuose

Toksai mano darželis, kaip Melibeušo[1],
Bet ne toks, kaipo buvo pas Horacijušą[2],
Ne toks, kaip nuog Karpinskio[3] yra aprašytas:
Pas mane ir šio ir to visas prikaišytas,
Vienok visi susiedai darželiu vadina,
Bet kas ano nematė, apie jį nežino.

Pirmiau yr dešimts žingsnių viso jo platumo,
Bet antra tiek ištisai gal būti ilgumo.
Ties pačiu langu matyt gal visokių kvietkų[4]:
Eršketrožių, ramunių, dobilų, nagetkų[5],
Kiečių, saidrių[6], žemčiūgų, metėlių, žirnikų[7],
Saulėgrąžų, šešpirščių, aguonų, gvazdikų.
O tarpe daugel čiepų dūlių[8] ir obelių,
Vašoklių ir serbentų, aviečių, putelių[9],
Ąžuolų, beržų, klevų, epušių ir slyvų,
Alksnių, karklų, šermukšnių, guobų, vinkšnų, ievų.
Visus skaitant, rokuojant yra ne dešimtis,
Būtų daugiau, bet žemės nėra iš kur imti.
Už trobos tuojau kalnas, už kalno upelis,
Antroj pusėj upelio vėl yra kalnelis.
Dūmojau praplatinti, kad būtų didesnis, —
Kas po daržo[10] didumo, kad lauks bus mažesnis?
Tegul bus toks, kaip yra, ir taip akys klysta,
Skaitant medžius, bet linksma, kad lakštingals giesta.
O aš užūksmyj sėdint[11] ant sosto vėlėnų,
Arba knygelę skaitau, ar pypkę deginu,
Ar pokaityj, po galvos pasidėjęs knygą,
Ką norint bedūmodams, did skaniai užmiegu,
Ar kartais, kada ateis prietelius, susiedas,
Sėdint rokuojam savo visus vargus, bėdas,
O pirma, žodžiu sakant, valandos nelaukiam,
Šalto alaus indelį ir gerą ištraukiam.
O tuo laiku aš veiziu, ką dirba šeimyna,
Dėl to savo darželyj esmi visą dieną.
Norėčiau toliau eiti, — bet eiti negaliu,
Luošas būdams ant kojų iki pačių kelių.

Norieczlau tolaus ejtė—bet ejtė ne galiu,
Łuszas budams ant koju iki paczium kialu,
Wienok łajkas pas manes niekad neprapuola,
Jej ne turiu kan dirbtė ejnu pas anżuola,
Kurs ir mana darzeliej użuksmiej wiensodis.
Wisunse Ziamajczium̧e toks ne pasirodiś.
Dransej sakau jog niera—kita karta buwa
Par beproti pusgalwiu jau anas prażuwa.
Sarbiejauskis ties Krażej Medziokalmej raszi,
Ant anżuoła. Bet dabar iszkirta, isztaszi (1).
Dieł atminties jo rasziau asz wardus prietelu,
Ant sawa anżuołuka kłupodams ant keliu.
Ir tus żodzius iszpiowiau pagał mana musti
Tajp iszguldziau ant medzia kan szirdis gał justė.

»*Szanowne znamiona,*	Brangi żenkłaj
»*Przyjaciół imiona.*	Prietelu wardaj.

Tarpe tun mana rasztu rasi tan litera: L W. (2)
Kurio mejlingas wardas ir prietela giera.
Antroj szaliej użuksmia sena liepa stowia,
Ant anos mana ranka tejpogi iszpiowia
Atminti prietelistes, atminti gajlinga
Tankia diena pawejzdu su szirde werksminga.
Tin wardaj nuomirusiu prietelu raszitі,
O żiamesnej tus żodzius gali parskajtitė.

»*Warto wspomnieć mile,*	Minetina małoningaj
»*Przyjaźń i w mogile.*	Prietelistė ir kapunse.

Tolaus ir Klewaș mana ranka paswadintas,
Dabar jau pus-kliebinis, par mani augintas;
Ant atminties swadinau. tus metus ties troba.
Jauna pate parwedes— o dabar jau boba,
Tiek metu Klewas turia, kiek mudu giwenom,
Klewas dabar ir jaunas, o mudu pasenom,
Tikt jo żiema, wasara regiklaj kitoki.
O musu szirdies mejlė wisados wienoki.
Ant to-gi klewa wardaj paraszitі ira
Kurie musu namunse stojos Moters-wira.
Kada kas paćze wedia gał tuojaus zinotė,
Ir ne rejkałs Metriku Warniunse jeszkotė

Treti metaj kajp didi iszgansti turiejau,
Su troba ir asz patsaj draugistiej drebiejau.
Dieł atminties ant Klewa tie metaj padieti,
Kiek wienas gali anus tajs żodejs regietė

Roku 1807.	Metunse 1807.
»*Co się w Prusach działo,*	Kas Prusunse diejose,
»*To miejsce słyszało*	Szė wieta girdieja.

Vienok laikas pas mane niekad neprapuola,
Jei neturiu ką dirbti, einu pas ąžuolą,
Kurs yr mano darželyj užūksmyj viensodis[12],—
Visuose Žemaičiuose toks nepasirodys.
Drąsiai sakau, jog nėra, — kitą kartą buvo, —
Per beprotį pusgalvį jau anas pražuvo.
Sarbiejauskis[13] ties Kražiais Medžiokalnyj rašė
Ant ąžuolo, bet dabar iškirto, ištašė*.
Dėl atminties jo[15] rašiau aš vardus prietelių
Ant savo ąžuoliuko, klūpodams ant kelių,
Ir tuos žodžius išpioviau pagal mano
mąstį[16], —
Taip išguldžiau ant medžio, ką širdis gal justi:

„Szanowne znamiona,	Brangūs ženklai,
Przyjaciół imiona.	Prietelių vardai".

Tarp tų mano raštų[17] rasi tą literą: L. W.**
Kurio meilingas vardas yr prietelio gero.
Antroj šalyj užūksmio sena liepa stovi,
Ant anos mano ranka taipogi išpiovė
Atmintį prietelystės, atmintį gailingą, —
Tankią dieną paveiziu su širdžia verksminga.
Ten vardai numirusių prietelių rašyti,
O žemesniai tuos žodžius gali perskaityti:

„Warto wspomnieć mile,	Minėtina maloningai
Przyjaźń i w mogile.	Prietelystė ir kapuose".

Toliau yr klevas, mano ranka pasodintas,
Dabar jau pusglėbinis[18], per mane augintas;
Ant atminties sodinau tuos metuos ties troba,
Jauną pačią parvedęs, — o dabar jau boba.
Tiek metų klevas turi, kiek mudu gyvenom,
Klevas dabar yr jaunas, o mudu pasenom.
Tik jo žiemą, vasarą regyklai[19] kitokie,
O mūsų širdies meilė visados vienokia.
Ant to gi klevo vardai parašyti yra,
Kurie mūsų namuose stojos moters, vyrai.
Kada kas pačią vedė, gal tuojau žinoti,
Ir ne reikals metrikų Varniuose ieškoti.

Treti metai, kaip didį išgąstį turėjau,
Su troba ir aš patsai draugystėj drebėjau:
Dėl atminties ant klevo tie metai padėti,
Kiekvienas gali anuos tais žodžiais[20] regėti:

Roku 1807	Metuose 1807
„Co się w Prusach działo,	Kas Prūsuose dėjosi,
To miejsce słyszało.	Ši vieta girdėjo".

Dar turiu anžuołuka darže dajłu, tisu,
Bet jau tikraj nežinau, kan ant jo raszisu
Jej kita pawasari, kan nauja iszgirsiu,
Wiel ant ano iszpiausiu jej pats nenuomirsiu.

Dar turiu ąžuoliuką darže, dailų, tiesų,
Bet jau tikrai nežinau, ką ant jo rašysiu.
Jei kitą pavasarį ką naujo išgirsiu,
Vėl ant ano išpiausiu, jei pats nenumirsiu.

Kalendorius arba metskajtlus ukiszkasis... 1863... Wilniuje, 1862, 41—42 psl.

---

(1) **Skajtik Geografije Žiamajćziu žiames; atraši tan zine tejsinga, jog ties miesteliu Kražiu buwa** kalnas gražus Medziokalniu wadintas, anžuołajs apauges; pirm trisdešzimts metu asz patsaj wajksztiniedams ing Mokslinićze pas Jezawitu dar maćziau ant anžuoła rasztus; bet mažu wajku budams ne turiejau pažinties isipildité, kas tinaj buwa raszitu. Wietaus tićziomis jeszkojau to anžuoła, bet jau pakirstą radau.
(2) Leonardas Wolmeris.

[1] Gal tai Vergilijaus „Bukolikų" I-os eklogos veikėjas Melibeus? [2] Kvintas Horacijus Flakas (65—8 m. prieš m. e.) — garsus romėnų poetas. [3] F. Karpinskis (1741—1825) — lenkų poetas. [4] gėlių. [5] medetkų (gėlių, žydinčių geltonais arba oranžiniais pilnaviduriais žiedais). [6] darželiuose auginamų viksvų. [7] pelėžirnių. [8] kriaušių. [9] putinų. [10] iš daržo. [11] sėdėdamas. [12] vienas pasodintas. [13] Sarbievijus. [15] t. y. Sarbievijaus. [16] pagal savo sumanymą. [17] įrašų. [18] pusės glėbio. [19] vaizdas, išvaizda. [20] tais žodžiais įrašytus, paminėtus.

* Skaityk *Geografiją Žemaičių žemės;* atrasi tą žinią teisingą, jog ties miesteliu Kražių buvo kalnas gražus, Medžiokalniu vadintas, ąžuolais apaugęs; pirm trisdešimt metų aš patsai, vaikštinėdams ing mokslinyčią pas jėzuitus, dar mačiau ant ąžuolo raštus, bet, mažu vaiku būdams, neturėjau pažinties įsipildyti [=supratimo įsidėmėti?], kas tenai buvo rašyta; vėliau tyčiomis ieškojau to ąžuolo, bet jau pakirstą radau [*D. Poškos pastaba*].

** Leonardas Volmeris [*D. Poškos pastaba*].

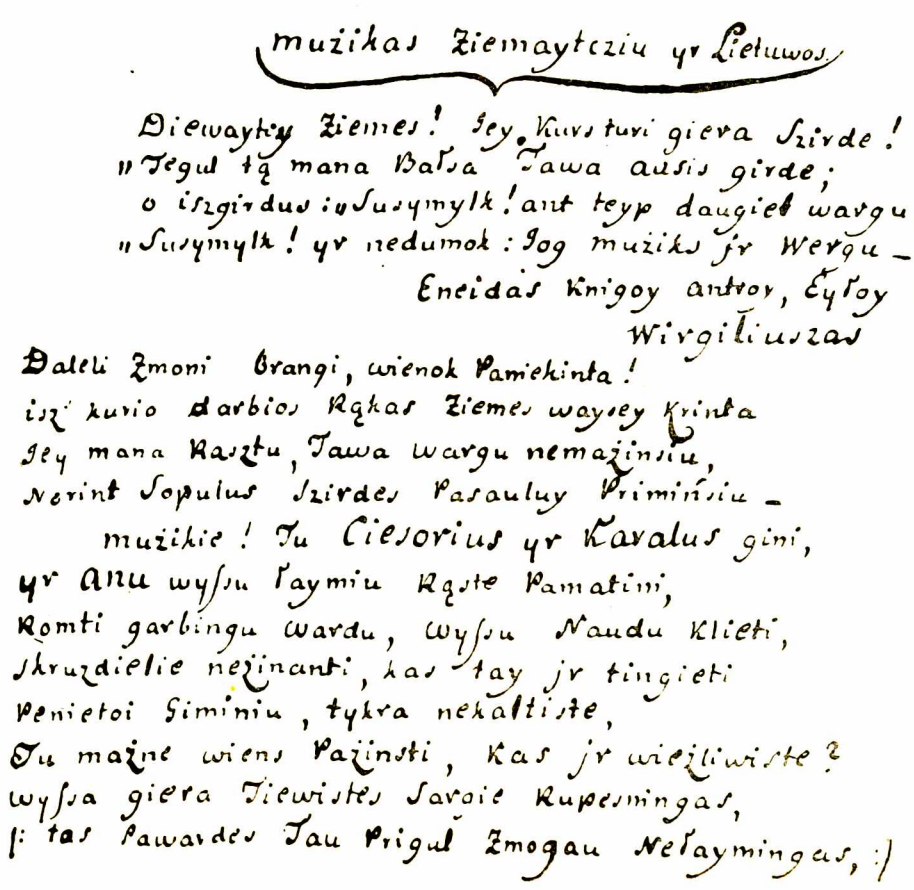
mužikas Ziemaytcziu yr Lietuwos

Diewaytey Ziemes! Jey Kurs turi giera Szirde!
„Tegul tą mana Bałsa Tawa ausis girde;
o iszgirdus: „Susymylk! ant teyp daugiet wargu,
„Susymylk! yr nedumok: Jog mužiks jr Wergu —
Eneidas Knigoy antroy, Eyłoy 144.
Wirgiliuszas

Daleli Zmoni Orangi, wienok Pamiekinta!
isz kurio darbios Rąkas Ziemes waysey Krinta
Jey mana Rasztu, Tawa wargu nemažinsiu,
Norint Sopulus Szirdes Pasauluy Priminsiu —
mužikie! Tu Ciesorius yr Karalus gini,
yr Anu wyssu łaymiu Rąste Pamatini,
Romti garbingu wardu, Wyssu Naudu Klieti,
Skruzdielie nežinanti, kas tay jr tingieti
Penietoi Giminiu, tykra nekaltiste,
Tu mažne wiens Pažinsti, kas jr wiežliwiste?
wyssa giera Tiewistes Sargie Rupesmingas,
|: tas Pawardes Tau Prigul Zmogau Nełaymingas, :|

muzikie ! Kurs Pasaula eßi Sieradieju,
Dielko si Taui niekin Kayp dukkies tarp wie'u ?
Tu Pawasarie girdeit Paukszczia Sidoima,
ar Pamiszkes Rugiai, ar naui Skimima,
Nusyniese. uz Zagres gile waga Rausi,
Dumodams iogiey way.iu Ju nupeßna gau i;
o Kada Waßdait Jautczius Swstimp vzka wiena
Grabu antra, ilgente patayray weliena;
Ist Kol ast minkszto Dyrwas gali jawus sieti
Nor dukart veyk iszarti, dukart iszkieti —

muzikie ! Jau Sußaukiey dyd Kaytrios wasaras
isz Kaktas Kayp isz Krosmies Kasdien Rukota gavas,
ar Kada Sziena Pjauni, ar Kad ang griebi,
ar aßkam be uzdara Szaßtus Barsztczius sviebi,
matant Piewoy Kiek wiena Prakaytůta Pieda,
Kuvio Szirdis mok Justi, apsywerkt negieda —
ateyn turtingas Rudu: wiel darbingi Paykay
Skubey Eynate ing Dyrwon yr Patray yr waykay,

Palinkat tuszczius Numus, dyrbat nor apylsi,
wienas antra vaginant trumpinat atylsi,
Wos dar 'ausst yr dar Saule spindulu nemieta,
o Jau Ju Su Szieymina matay darba wieta,
Tynay Par diena Kruti, iki pat wakara,
Koley ne Pradies temti, Kol ne uzkrys Zava;
Neuztur tawa wargu ney Saules Kaustumas,
Ney Prakaytay, ney Dziowa, ney Kaußa Skaudumas,
Kas diena Jawus dalgiu ar Piautuwu Kierti,
Kol Paskutimia Sziauda Ziemien nesawesti,
Kol Piedus nesuryßsi, Dyrwas nuemibstisi,
Koley Padovey Kruwas Eyßim Justatisi,
o Kad ney wienos warpas Stowentczio neblika,
Sistaht Numon ant gaßwos Parnesti waymes —
Pons tare: „Sarbe Diewuy ! darbimets pareje,"
Muzikie ! Kitayp Jakay ? Naus Darbs Prasydieje
o uz wyrus Sunkiesnis, Jey Kas gal Paziuti ?
Kayp tay Staßdus, dindarzius veykia Isturztinti ?
Kaypo Paukon iszweius Po Dyrwas Kaustiti ?
Kayp Ju Szakes ant Rąku weziimon drapstiti ?

Kayp Pudimas suzieles Junkus jra Kirsti ?
yr Kol Rugius Pasiesi ne Pygu iszdyrpti ?
Jey Kas norint Jupranta Wargus tokius bauginti,
Jas Zina: Kayp tay Junkis Pelnes Ziemes gadynius —
Jgay brayditams Purwa jau Sulaukies Zimas
wiel Kitomiszku wargu atejn Pradieimas;
Kayp tiktay Saydis Pragjo, jau nebgali Gul
Reyk Spragila nutwerti yr Saujoje Kulti,
ar Kayp prikaŭtu pri girnu, par dydziausi Szalti,
Kalbiedams Peterelus wylsa nakti mazi,
o Kayp tikt Praded auszti, nor wies Smiga Pusta,
wos Tawa Kumeliki Pusmioy nepraziusta,
arba yr Ziemiewyŭkay nor Krint gausus Litus
weik Rąstus, Ronus, maŭkas, Szatras, tworas, mitus,
ar waiiuk ing Kielone Par naktis be miga,
ing Warszuwa, ar Wilniu, Liboi, : ar Riga —
muzikie! Raszau darbus pagal mana galeu;
„Ne Tiesa: tay tikt jra darbu mana dales,
„Kures tiktay Augraybey kayp weriene tauku
„o Kasgi tus iszkine? Pieuas, dyrwas, Jaukus,
[redacted] Jaunomis padare? tas Pelkies bedugnes,
[redacted] Ju Sielu pri ug. J,

„Kas isz wyru Szwale Botiwines uŭas?
„ant Kuriu Eldes, Kayues tąkiey Surykuŭas
„Kas wiszkielus isztayri, Smeltimis isspili,?
„yr isz abeju Pusiu tą Pawkasa gili,
„Kas po Darzus tus grazius medzius parwadina?
„yr tus Kalnus su daubomis dayloy Juligina —
„Kas pastati tas Baŭtas trobas, murimiczies?
„isz Puru, ar isz akmens blizganczias Bajmiczies?
„Kas tus Ziemeziugus, auksus, Sudabrus nupeŭna?
„wys tay Kr[redacted] Prakaytas yr muzika deŭna —"
muzikie! Ką Ji Kalbi, teysus apsakimas;
Bet tark man: Koksay jra tawa giwemimas?
„Su Kroine Szwinczieli, Kuriosje giwenu,
„Tumsi, o Wietoy Ążga lętykies tarp Sienu,
„Toy, Par dienas yr Naktis, yr Dumas yr garas
„Kruwin akis, Bakstienus, Krintanczias aszaras —
„walgimo Papay Darziney, Bieralimi Duna,

„O Kauszas wandens wiesin troksztieima Kuna,
„Więtoje Dowas, Sutas wyrszeziamis Pakdotas,
„ant Koju apawymas Wijas Szeesdgkotas,
„apjusimas isz wyrwes, o Kriekley yr Skrąda,
„tay abdaray, po Kurius Kuna Paukszteg ągda—
„wyssa Naudo Sudines, Kureys pełnos walgis,
„spragiłas, Tagre, Piautuws, Spats, Ekieczies, dalgis—,
Brei mana! Par wysus muziku wadintas,
argi isz wyssu Szalu es.i nebayminias?
Tawa Sopuley siedos mana Szirdiey gile,
argi jau yr Pons Tawa? tawes jau nebmile?
„manas Tu Sievadici, Su Sieviause Szirde!
„manu Sopulu Warigu, mėks ne Reg, ne girde;
„Wieszpati Kurs jr Danguy, wyssy Szaukiem Dievu,
„o Ciesoriu Karalu wadiname Tiewu,
„Pyrms dyd aukszstay, Altras dyd tolin giwena,
„Bielsto nedaeyn werksmay muzika ney wiena,
„Bielto anij neiina mussu raudoimu,
„yr Bayssiausioy Nebayswiey Junku Kiętieimu—
„Pons mussu noviedamas Padauginti turtu,
„Tghart Kada aisz Werkiu paiydara Kurtu;
„Kaypo Siwoli Sawą tikt diel darbą augin,
„Kas mota wyss mokiesmius yr Taja Padaugin,
„Spatey Swaltay, Sargay, Szarwaykay yr Tatkas,
„Reyk Par dienas yr nakti Dwaverątit maikas,
„Reyk galwyjus yr arklus wysados Passierti,
„yr su Naszteys ant Spranda atneszti jms gierti,
„Reyk dūti Tansis, gaydzius, Kiauszius, wyknas, ugas,
„Riszutus, Sribus Surius, Kaylus, Lynu Drugas,
„yr wysokius Pramonius, Kuri wys dydinos,
„Dievs Zina! Kaypo anij Lenaiszkay wadinos—
„O Ziemes Pusriezielis Wietomis Smeltingas
„Kitur tykras Pajauris, o Kitur vingas,
„Bet yr tasay toks jra ji Kad Tamsta Zin[illegible]m:!
„Jog Szu dydis adgules. Uodega uzkotum—
„wienakart myszkie Ilsent ant Kieš[illegible]a Sie[illegible]...
„Kadau anzule Bytes ir Byszkieli medau,
„Eynu Pas Sawa Pona, vet tusztiziom e.i giré
„Nuneszian Kori medaus, Skundzius ant uvieda,
„Jog Zmoguy miekad Sieva Zodzia nepasokis.

„Jog Darbu be vokunda, Jogiey Weltu Piake
„Jogiey... ...tą man bekalbant: Pons Krauk. saiu gars.
„„Tilieh Chamie! o tujau tarpwartie pakarziu;"
„ asz matau Jogiey Ponas Jamanem nesiukau,
„ Dwylinkas Jusyrites pro duris Jsztruka;
„ uriedo Papt uz Pakausi, nurows Kestuna,
„ Kayp Kokiam Bernadynuy Padave Karuna,
„ o Kayp Pauku nebuwa uz ausies nutwiere,
„ yr ant Ziemes Jszwertes Ju Jazda nupiere –
„ Tymu Numon wos giwas, nupesztas, nespaktas,
„ yr Ju dydelu gumbu Kruwinu ant Kaktas –
„ Zidelis tar: „Girdiejau Jog ant to ne galas,
„„Jogiey dabar bus Rikszties ant ta...a Pakalas;
„ Buciuju Zidus Kojes, meldziu gielbiesima,
„ Tas, uz Cukraus galwali Pyrka atleydima;
„ Teypo Zidelis, mana Sweykata Gielbieje,
„ bet isz Kliesties tą jemi Ką tiktai Pats nenieje –
„ Gieradiei! Jug moki Sudyrzkay rasziti?
„yr wysokius Rokundus Szitys teyp iszgulduti?
„Raszik Pas Alexandra. ar pas Konstantina,
„ar Pas anu Senota, Patsuy gieriaus Zina,
„Tug Kas Diena meldemos uz anu Sweykata,
„Tegul Tij Zmoniu Tieway, Zmoniu wargus mata –

Atsakiau:

Atsakiau: neder Pyrsztus arp duriu Kaysziotis
yr Swetimoy Baznyczioy Zwakieles dagiotis –
ar tay asz Budu Taxu urwon Kapiu linsziu?
ar Kas Sandras Siuntes Swetimas naykinsziu?
a[illegible] asz we[illegible] yr Arklu waziuju,
Kaip io nova wyrad[illegible]mele daymuju –
[illegible]o Dadorius [illegible]yrbyr, teyp Kazoka Szoku,
[illegible] pas Sakant Sudyrzkay Raszyti nemoku,
[illegible]rda yr Wo[illegible] tay to dyrbt nenoru,
Ne [illegible]ojorus ant Kunio Sykty Zodis nedoru;
al[illegible]kie: teypogi Kalbeni, teyp Raszit ne lusiu;
Tegul[illegible]wiesiaus Diewas Susymyl ant Jusiu!

MUŽIKAS ŽEMAIČIŲ IR LIETUVOS

Dievaičiai žemės, jei kurs turi gerą širdį,
Tegul tą mano balsą tavo ausys girdi!
O išgirdus[1] susimilk ant taip daugel vargų,
Susimilk ir nedūmok, jog mužiks yr' vergu.

„Eneidos" knygoj antroj, eiloj 144
Vergilijus

Dalele žmonių brangi, vienok paniekinta,
Iš kurio[2] darbios rankos žemės vaisiai krinta!
Jei mano raštu tavo vargų nemažinsiu,
Norint sopulius širdies pasauliui priminsiu.

Mužike! tu ciesorius ir karalius gini,
Ir anų[3] visų laimių rąste pamatini,
Ramsti garbingų vardų, visų naudų klėti,
Skruzdėle, nežinanti, kas tai yr tingėti!
Penėtojau giminių, tikra nekaltystė,
Tu mažne viens pažįsti, kas yr viežlyvystė[4]!
Viso gero tėvystės[5] sarge rūpesningas!
(Tos pavardės[6] tau prigul, žmogau nelaimingas!)

Mužike! kurs pasaulio esi geradėju,
Dėl ko gi tave niekin, kaip dulkes tarp vėjų?
Tu, pavasarį girdint[7] paukščių giedojimą,
Ar pernykštės rugienos, ar naujo skynimo,
Nusitvėręs už žagrės, gilią vagą rausi,
Dūmodams, jogei vaisių su nuopelna[8] gausi;
O kada, valdant jaučius, sustimp ranka viena,
Grobi[9] antra, ilsinčia pataisai velėną;
Bet kol ant minkštos dirvos gali javus sėti,
Nors[10] dukart reik išarti, dukart išakėti.

Mužike! jau sulaukei did[11] kaitrios vasaros,
Iš kaktos, kaip iš krosnies, kasdien rūksta garas,
Ar kada šieną piauni, ar kad aną grėbi,
Ar alkans be uždaro[12] šaltus barščius srebi.
Matant pievoj kiekvieną prakaituotą pėdą,
Kurio širdis mok justi, apsiverkt negėda.

Atein turtingas ruduo: vėl darbingi laikai,
Skubiai einate dirvon ir patsai, ir vaikai;
Paliekat tuščius namus, dirbat, nors apilsę,
Vienas antrą raginant[13], trumpinat atilsį.
Vos dar aušt ir dar saulė spindulių nemėto,
O jau tu su šeimyna matai darbo vietą.

Tenai per dieną kruti iki pat vakaro,
Kolei nepradės temti, kol neužkris žara.
Neužtur tavo vargų nei saulės karštumas,
Nei prakaitai, nei džiova[14], nei kaulų skaudumas.
Kas dieną javus dalgiu ar piautuvu kerti,
Kol paskutinio šiaudo žemėn neparverti,
Kol pėdus nesuriši, dirvas nugrėbstysi,
Kolei padoriai krūvas eiloms sustatysi,
O kad nei vienos varpos stovinčios nebliko.
Giestant[15] namo ant galvos parneši vainiką.

Pons taria: „Garbė dievui, darbymets perėjo"[16].
Mužike! kitaip sakai: „Nauj's darbs prasidėjo,
O už visus sunkesnis, jei kas gal pažinti,
Kaip tai staldus[17], diendaržius reikia ištuštinti,
Kaipo, laukan išvežus, po dirvas kapstyti[18],
Kaip su šake ant rankų vežiman drabstyti;
Kaip pūdymas sužėlęs sunkus yra kirpti[19]
Ir, kol rugius pasėsi, nepigu išdirbti.
Jei kas norint supranta vargus tokius baisius,
Tas žino, kaip tai sunkiai pelnos žemės vaisius".

Ilgai braidydams purvą, jau sulaukei žiemos,
Vėl kitoniškų vargų atein pradėjimas:
Kaip tiktai gaidys pragys, jau nebgali gulti, —
Reik spragilą nutverti ir jaujoje kulti
Ar, kaip prikalts prie girnų, per didžiausią šaltį,
Kalbėdams poterėlius, visą naktį malti;
O kaip tik praded aušti, nors vėj's sniegą pusto,
Vos tavo kumelikė pusnyj nepražūsta,
Arba ir žemėvilkais[20], nors krint gausus lietus,
Vežk rąstus, ronus[21], malkas, šatras[22], tvoras, mietus;
Ar važiuok ing kelionę per naktis be miego —
Ing Varšuvą ar Vilnių, Liepoją ar Rygą.

Mužike! rašiau darbus pagal mano galios.
„Netiesa: tai tik yra darbų mano dalys,
Kurias tiktai nugraibei, kaip verėne[23] taukus:
O kas gi tuos išskynė — pievas, dirvas, laukus?
Kas sausomis padarė tas pelkes bedugnes?
Kas akmenius suskaldė su gelžiu[24] per ugnis?
Kas iš upių išvalė botyrines[25] uolas,
Ant kurių eldės[26], laivės tankiai susikulia?
Kas vieškelius ištaisė, smiltimis išpylė,
Ir iš abiejų pusių tą perkasą[27] gilų?
Kas po daržus tuos gražius medžius pasodino
Ir tuos kalnus su dauboms dailiai sulygino?
Kas pastatė tas baltas trobas, mūrinyčias[28],
Iš plytų ar iš akmens blizgančias bažnyčias?
Kas tuos žemčiūgus[29], — auksus, sidabrus
nupelno? —
Vis tai kruvins prakaitas yr mužiko delno".

Mužike! ką tu kalbi, teisus apsakymas;
Bet tark man, koksai yra tavo gyvenimas?
„Su krosnia grinyčėlė[30], kurioje gyvenu,
Tamsi, o vietoj lango lentikės tarp sienų.
Toj per dienas ir naktis ir dūmas, ir garas;
Kruvin akis, blakstienus krintančios ašaros.
Valgyms: lapai daržiniai, bėralinė duona[31],
O kaušas vandens vėsin trokštėjimą[32] kūno.
Vietoje lovos — suolas virkščiomis paklotas;
Ant kojų apavimas — vyžos šešlankuotos[33],
Apjuosimas iš virvės, o krėkliai[34] ir skranda —
Tai apdarai, po kuriuos kūno paukščiai lando.
Visa nauda — sūdynės[35], kuriais[36] pelnos valgis, —
Spragilas, žagrė, piautuvs, spats, akėčios, dalgis".

Broli mano! per visus[37] mužiku vadintas,
Argi iš visų šalių esi nelaimintas?[38]
Tavo sopuliai sėdos mano širdy giliai, —
Argi jau ir pons tavo tavęs jau nebmyli?

„Manas tu geradėjau su geriausia širdžia!
Manų sopulių, vargų nieks nereg, negirdi:
Viešpatį, kurs yr danguj, visi šaukiam dievu,
O ciesorių karalių vadiname tėvu, —
Pirms did aukštai, o antras did tolyn[39] gyvena,
Dėl to nedaein verksmai mužiko nei vieno,
Dėl to anie nežino mūsų raudojimų
Ir baisiausioj nelaisvėj sunkių kentėjimų.
Pons mūsų, norėdamas padauginti turtų,
Tąkart, kada aš verkiu, pasidaro kurčiu;
Kaipo gyvulį savą tik dėl darbo augin,
Kas metą vis mokesnius ir lažą padaugin.
Ypačiai gvaltai[40], sargai[41], šarvaikai[42] ir talkos!
Reik per dienas ir naktis dvare rantyt[43] malkas,
Reik galvijus ir arklius visados pašerti
Ir su naščiais ant sprando atnešti jiems gerti;
Reik duoti žąsis, gaidžius, kiaušius, vilnas, uogas,
Riešutus, grybus, sūrius, kailius, linų sruogas
Ir visokius pramonius[44], kurie vis didinas,
Dievs žino, kaipo anie lenkiškai vadinas!
O žemės pusrėžėlis, vietomis smiltingas,
Kitur tikras pajauris[45], o kitur purvingas,
Bet ir tasai toks yra (kad tamsta žinotum),
Jog šuo didis atgulęs uodega užklotų.

Vienąkart miške ilsint[46] ant kelmuko sėdaus,
Radau ąžuole bites ir biškelį medaus;
Einu pas savo ponį, bet tuščiom eit gėda,
Nunešiau korį medaus, skundžiuos ant urėdo,
Jog žmogui niekad gero žodžio nepasakė,
Jog darbų be rokundo[47], jogei veltui plakė,
Jogei... Tą man bekalbant, pons šauk balsu
garsiu:
„Tylėk, chame! O tuojau tarpvartėj pakarsiu!"
Aš matau, jogei ponas su manim nejuokau[48], —
Dvilinkas susirietęs pro duris ištrūkau;
Urėds lapt už pakaušio, nurovė kaltūną[49],
Kaip kokiam bernardinui[50] padarė karūną,
O kai plaukų nebuvo, už ausies nutvėrė
Ir, ant žemės išvertęs[51], su lazda nupėrė[52].
Einu namo vos gyvas, nupeštas, nuplaktas
Ir su dideliu gumbu kruvinu ant kaktos.
Žydelis tar': „Girdėjau, jog ant to ne galas,
Jogei dabar bus rykštės ant tavo pakalos[53]".
Bučiuoju žydui kojas, meldžiu gelbėjimo, —
Tas už cukraus galvelę pirko atleidimą.
Taipo žydelis mano sveikatą gelbėjo,
Bet iš klėties tą ėmė, ką tik pats norėjo.

Geradėjau! Juk moki gudiškai[54] rašyti
Ir visokius rokundus[55] šiaip taip išguldyti?
Rašyk pas Aleksandrą[56], ar pas Konstantiną[57],
Ar pas anų senatą, patsai geriau žinai.
Juk kas dieną meldžiamės už anų sveikatą,
Tegul tie žmonių tėvai žmonių vargus mato!"
Atsakiau: „Neder pirštus tarp durų kaišioti
Ir svetimoj bažnyčioj žvakeles dagioti[58].
Ar tai aš būdu taksių[59] urvan lapių lįsiu?
Ar kaip gandras gyvates svetimas naikinsiu?
Ant kieno aš vežimo ir arklių važiuoju,

Pagal jo norą visad giesmelę dainuoju:
Kaipo dūdorius birbin, taip kazoką šoku,
Trumpai sakant, gudiškai rašyti nemoku;
O kada ir mokėčiau, tai to dirbt nenoriu,
Nes bajorui ant ponų pikts žodis nedoru.
Atstanke[60]: teisiai kalbant, taip rašyt neliuosu[61]
Tegul viešpats dievas susimyl ant jūsų!"

Fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje.

[1] Išgirdęs. [2] kontekstas reikalautų *kurios*, bet autorius, kreipdamasis į mužiką, rašo *kurio*. [3] jų, t. y. ciesorių ir karalių. [4] padorumas, taurumas. [5] tėvynės. [6] pravardės, garbingi pavadinimai. [7] girdėdamas. [8] su pelnu, o gal — pagal nuopelnus, užsipelnymą? [9] griebi, čiumpi. [10] bent. [11] didžiai. [12] riebalų. [13] ragindami. [14] kaitra, sausra; o gal čia — *gerklės džiovinimas?* [15] giedodamas. [16] praėjo. [17] tvartus. [18] mėšlus kratyti. [19] árti. [20] rogėmis, kai ant kelio trūksta sniego. [21] storus rąstus. [22] kartis. [23] virale, sriuboje. [24] geležimi. [25] didžiules. [26] eldijos, laivai. [27] griovį. [28] mūrinius namus. [29] brangakmenius. [30] trobelė. [31] nevėtytų javų su pelais duona. [32] troškulį. [33] vyžų pynimo būdas. [34] sudėvėti drabužiai. [35] įrankiai, padargai, indai. [36] turėtų būti — *kuriomis*. [37] visų. [38] iš visų pusių, visais atžvilgiais esi nelaimingas. [39] labai toli. [40] darbai, į kuriuos turėdavo eiti visi baudžiauninkai, palikdami šeimoje tik vieną žmogų namams ir vaikams prižiūrėti. [41] pareiga per visus metus eiti dvaro saugoti iš kiekvienos trobos po vyrą ar moterį paeiliui. [42] šarvarkai — visų vyrų pareiga 4 kartus per metus eiti taisyti kelių, tiltų, kasti griovių, tverti tvorų ir kt. [43] piauti, kapoti. [44] prasimanymus; šiuo žodžiu, atrodo, norėta pavadinti įvairios išsigalvotos rinkliavos; Poškos žodyne ir yra vietoje jų *Rinklawas*. [45] dirva prie pelkės. [46] ilsėdamasis. [47] be tvarkos, be skaičiaus. [48] nejuokauja. [49] plaukus. [50] šv. Pranciškaus ordino vienuoliui. [51] parvertęs. [52] primušė. [53] nugaros, užpakalio. [54] čia — *rusiškai*. [55] reikalus, prašymus. [56] carą Aleksandrą I. [57] didįjį kunigaikštį Konstantiną. [58] degioti. [59] lapėms medžioti šunų. [60] galų gale (?). [61] negalima, neatsargu.

Pas

Kuniga Xawera Bohusza Lietuwi, yr Iokima Leleweli
mozura – Rasztas Ziemaytczia metuse 1810.

Niepragnę Ia Podchchlebstwem Pióra mego skażić,
ale wdzięczność mych Ziomkow chcę tylo wyrażić – D.P.

musu werksma Wałandoy Reta Giera Diena,
o mań ta ira Linksmi, ta ir tyktay wiena,
Kurioy Girdźiu jōg ira dar Zmones Teysingi,
meylinikay Tiewistes, o dar Iszmintingi –

Dabarćion Linksmus esmi, Kiek wiens gal Zinōti,
yr ne weykiey toks dźiaugsmas Szirdingas gal Būti,
Nęs nu Sawa Kaymiera Szindin apturiejau,
Knigas Su wyssu tokies, kokiu asz noriejau –

asz artois Pażinstu ysz Ijo Nagu Lewa,
ysz Iawu Giera Dyrwa, o ysz Zoles Piewa,
teyp Ziemaytey Pazinkiet Iszmintingas Knigas,
Kures Raszi mozuras. yr Musu Kunigas –

Pażinkiete Iums Sakau! nęs Prider Pażinti,
yr Wysados Iju warda Reykie mums atminti,
tarpe mokitu Żmoniu moksła Drauginikus,
yr tarpe Iszmintingu Dydźius Rasztinikus –

Kłausikiet tada anu Iszmintinga Raszta
Iogiey Tiewistes musu Roda Pradzie, Kraszta,
Iog anij Liegiey mile Lietuwi, Ziemayti –
o Iuns girskiet Ką Saka Iums Szłowes Diewayti

" Waykay mana! mokikiet Lietuwiu Pasaulie,
" małonie Surökukiet Kayp Bytele. aulie,
" Nęs Pamaris Baltyckas niera pardalitas,
" Lietuwiu yr Ziemayteziu Kraujes Sumayszitas
apraszikiet Kayp Esta, Gierulis, Lietuwa,
Wysy Trins Tykry Broley, mana Waykay. Buwa

Teyey Iju wysu Esmi asz tykra motina,
mana Rąka Supawa anus użaugina –
Turiejau daugiaus wayku, bet wysy isznika,
ant gała Iagiellonay diel dźiaugsma Palyka,
werkient anu Pabanga reykieje matiti,
o Kas tölesni Stojo:, nebnoriu Sakiti – ...
Tarkiet: Kayp Kitakarta Ij musza Rimionis
Seytus, Sudus, Kriżokus, Tötorius Pagonis,
Kaypo ani milieje Sawąi Tiewiste,
Kaypo Szarwoti Sine Sawa Karaliste –
Kayp Saugoje Wieszpati nu Diewa Palyktu,
Nor bůwa Sziokiu, tokiu, yr Gieru, yr Pyktu
endvistes Siwentojems Istatimay Liepi,
Kraujumi walditoju Rąku ne Sutepi –
Tarkiet: dielkogi Kałbu Swetimuju Iszka,
Dieko ani nezKałba tykray Lietuwiszka,
Jůg Lietuwiu Lieżuwiu Kalbieje Iju Dieda,
ar ~~[illegible]~~ anims Sawa Tiewu yr motinas gieda –
Tykray Sakau Odoakrs, Kieystuts yr Olgierda
Sweciopey nezkalbieje, nebęt Kur Iszgirda
Teypogi mendogs, Witolds, Iogiełs władysława,
wysados Lietuwiszku Lieżuwiu biława –

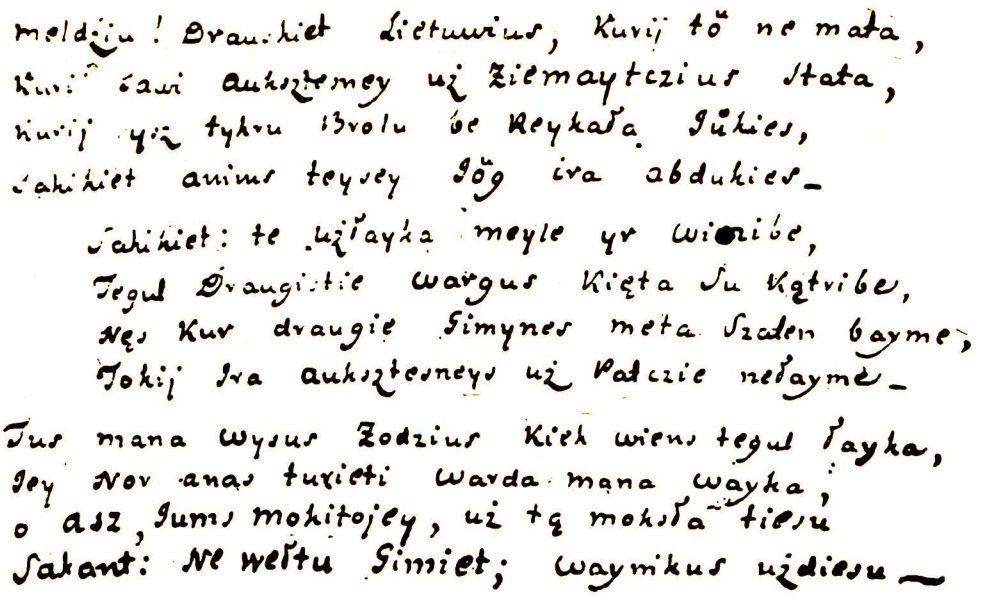

✲

PAS KUNIGĄ KSAVERĄ BOHUŠĄ[1], LIETUVĮ, IR JOKIMĄ LELEVELĮ, MOZŪRĄ, RAŠTAS ŽEMAIČIO METUOSE 1810.

Netrokštu pataikavimu savo plunksnos sutepti,
Tik noriu mano tautiečių dėkingumą išreikšti.
D. P.

Mūsų verksmo valandoj reta gera diena,
O man ta yra linksma, ta yr tiktai viena,
Kurioj girdžiu, jog yra dar žmonės teisingi,
Meilininkai[2] tėvystės[3], o dar išmintingi.

Dabarčion linksmas esmi, kiekviens gal žinoti,
Ir neveikiai toks džiaugsmas širdingas gal būti,
Nes nuo savo kaimyno šiandien apturėjau
Knygas, suvisu tokias, kokių aš norėjau.

Aš, artojas, pažįstu iš jo nagų levą,
Iš javų gerą dirvą, o iš žolės pievą, —
Taip, žemaičiai, pažinkit išmintingas knygas,
Kurias rašė mozūras[4] ir mūsų kunigas[5].

Pažinkite, jums sakau, nes prider pažinti
Ir visados jų vardą reikia mums atminti, —
Tarpe mokytų žmonių mokslo draugininkus[6],
Ir tarpe išmintingų didžius raštininkus[7].

Klausykit tada anų išmintingo rašto,
Jogei tėvystės mūsų rodo pradžią, kraštą,
Jog anie lygiai myli lietuvį, žemaitį,
O Jūs girskit, ką sako jums šlovės dievaitė.

„Vaikai mano! Mokykit lietuvių pasaulyj,
Malonėj surokuokit kaip biteles aule[8],
Nes pamarys baltickas[9] nėra perdalytas, —
Lietuvių ir žemaičių kraujas sumaišytas.

Aprašykit, kaip estai, geruliai[10], Lietuva, —
Visi trys tikri broliai, mano vaikais buvo.
Teisiai jų visų esmi aš tikra motina,
Mano ranka sūpavo anuos, užaugino.

Turėjau daugiau vaikų, bet visi išnyko,
Ant galo jogėlonai[11] dėl džiaugsmo paliko.
Verkiant anų pabaigą reikėjo matyti,
O kas tolesniai stojos, nebnorių sakyti...

. . . . . .
Tarkit: dėl ko gi kalbų svetimųjų ieško,
Dėl ko anie nekalba tikrai lietuviškai,
Juk lietuvių liežuviu kalbėjo jų diedai[12], —
Ar aniems savo tėvų ir motinos gėda?

Tikrai sakau, Odoakrs, Keistuts ir Algirdas
Svečiopai nekalbėjo, nebent kur išgirdo.
Taipogi Mindaugs, Vytauts, Jogėls Vladislavas
Visados lietuvišku liežuviu bylavo[13].

Meldžiu! Drauskit lietuvius, kurie to nemato,
Kurie save aukštesniai už žemaičius stato,
Kurie iš tikrų brolių be reikalo juokias,
Sakykit aniems teisiai, jog yra apdūkę.

Sakykit: teužlaiko meilę ir vienybę,
Tegul draugystėj vargus kenčia su kantrybe,
Nes kur draugėj giminės meta šalin baimę,
Tokie yra aukštesniais už pačią nelaimę.

Tuos mano visus žodžius kiekviens tegul laiko,
Jei nor anas turėti vardą mano vaiko,
O aš Jums, mokytojai, už tą mokslą tiesų,
Sakant[14]: ne veltui gimėt, — vainikus uždėsiu".

Fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje.

[1] Ks. Bogušas (1746—1820) parašė veikalą „Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę". [2] mylėtojai. [3] tėvynės. [4] t. y. J. Lelevelis. [5] t. y. Ks. Bogušas. [6] bičiulius. [7] rašytojus. [8] avilyje. [9] Baltijos pajūris. [10] tariami lietuvių protėviai (lierulai). [11] jogailaičiai. [12] seneliai. [13] kalbėjo. [14] sakydama.

1. Grometa pas Tadeusza Czackia

Dijoniza Poszkas.

Tupiedams trobos kerczioj ir łuszas ir senas,
Girdiejau apej tawi, jog tarp wisun wienas,
Lietuwoj atsiradaj, su tajp szirde giara,
Kokia senej ne buwa ir dabarczion niera.
Skajtidams tada tawa kningas iszmintingas,
Szirdingaj asz dusawau Diewe stebuklingas!
»Dar ira toks, kurs nuotren nuog wargszu aszara,
Kurs kajpo tejsej rasza, tejpo tejsej dara.
Kurs dieł pawejksła żmoniem, gimia ir giwena,
Kurs saw nedaug palikdams pawargielius pena.
Kursaj budams mokitu (dar ne maczіau tokia):
Kad wargszams duonas dawi ir anus pats mokia.
Paskun sakiau: »ne weltu Jis ir Konsilijoriu,
Ne weltu ant daug szkałun ir Wizitatoriu,
Ne weltu drauginінku moksła ir wadintas,
Ne weltu żenkłajs Lenku ira apkabintas,
Nes tnriedamas szirde ir tikra iszminti,
Toks gał kitam roditė ir moksła pażintė.
Diewas kada karalems tokia szirdi duotu
Taj ir ubagu ir durniu pasauliej ne butu.«
Už tokia tada mejle tiewiszkes ir żmoniun,
Noriejau użmokietė Tawij szirdies doniu.
Ir dieł to senej gejdziau taw raszta nuosiunstė.
Bet museziau— nesupraszi— dar gausi iszgunsti.
Isz raszta Ziamajtiszka: dieł to ir tiliejau,
Noris jau daugel kartu raszitė noriejau.
Bet mienesiej Giaguzies szen-pat pawasari,
Padumes użmokietė ir liepia ir wari.
Waziuoju ing Resejnius pakinkes kumele,
Wežu Wieszpcziuj doni pardawes arkleli.
Nes budamas skolingu anksinu du szimtu,
Bijojau paskutines karwes kad ne imtu.
Tada kad uzmokiejau kiek-wiena skatikà,
Norent namon sugrinżte ne daugel palika.
Wienok dransus jau ejnu pas musu wiresnia (1),
Nes skolingam ne esant, szimta kart dransesnej.
Tas kłauś *kninga Szirwida* (2), atsakiau jog turiu:
Stebius kam jam prirejkia ir ing akis żiuriu.
Kłausu Jo: ar-gi moki kałba lietuwiszka?
Saka— ne moku— kam-gi tokios kningas iszka?
Tan kart manij pasaki, jogej Jomilesta
Turiedams wisoms kałboms pażinte apszwiesta,
Noria ir musu kałbos raszta paźimietė,
Pasku manij pasaki, jog noria turiėtė.
Musu Żiamajeziu żiames regikłus akmenun
Kurie ir akmeningi par gale wandenun.
Taj-gi isz tos prižasties indrinsau raszitė,
Ko tawa wardu kłausi, noriu atsakitė.
Asz patsaj ing pakalne Papiles waziawau
Ir norent daugel dajktu akmeningu gawau.
Pamati mojlininkaj, kuriems kajp patika,
Mażne wisus atjemia, man ne daug paiika.
Wienok ir paskutinius, kas tikt ir surenku,
Wisus tawij nuosiunėziu. saw wiena ne linku.
Bet jej nori daugesnej tokiun akminajeziu,
Raszik pas Kunigajksezia Wiskupa Ziamajeziu.
Ant Jo żiames Papiliej ir sziokiun ir tokiun,
Kajp kirminun ir warliun, akmenun wisokiu.
Jis anun kiek norieśi tiek gał liept pririnkte.
Bet man senam ir łuszam prider nepaslinkte.
Nes nuog manes kelaujent tolien— gal prailgtė,
Sunku ir ant senatwas tolien nuosiwilktė.
Kningeles Sinonimas Kuniga Szirwida,
Ne galiu atiduotė (bet ne par pawida).:

Gawau nuog Kunigajkszcia Wiskupa Ziamajczių,
Kurs dawi ik walandos manie bajorajczių
Kajp tingiesniu raszitė rejkieś atiduotė,
O pri to Jomilestaj rejkia tan žinotė,
Jog tun kningu ne daug ir, wisas jau iszżuwa,
Kajpo niewiens ne skajti, užpečzkiunś supuwa.
Nes lieżuwiu prigimtu wisi kalbiet giedieś,
Swečziopaj jau žiawerno, kitajp pasiriedes.
O kiti didej juokies isz kałbos tiewiszkos,
Ir ne noria girdietė musu Lietuwiszkos.
Tu wiens turiedams tikra małone tiewiszka,
Pradzios Lietuwiu kałbos prapułusios jeszka,
Gajłu man jogej tollen nuog tawes giwenu,
Neb-galiu nuoważiuotė, nes jau esmi senu.
Wienok noriu parodit kajpo tawi miliu,
(Ne rasi mana žodiej, nej melun nej wiliu).
Duodu wieta szirdieje, nors esmi tolintu,
Wienok par amżius buśi nuog manes garbintu,
O dar szłowes Diewajtė kajp musu Bohusza,
Ant tawa garbios gałwos dieś wajniku krusza.

(1) Strapczasis Aszmienas Pawieta.
(2) Kninga: *Dictionarium trium linguarum in usum studiosae Juventutis, auctore S. P. Constantino Szyrwid e Societate Jesu, Vilnae.* Pirma karta iszspausta m. 1677, o penkta m. 1713. *Tas priraszims paties D. Posz.*

❋

GROMATA PAS TADEUŠĄ ČACKĮ[1] DIONIZO POŠKOS

Tupėdams trobos kerčioj ir luošas, ir senas,
Girdėjau apie tave, jog tarp visų vienas
Lietuvoj atsiradai su taip širdžia gera,
Kokio seniai nebuvo ir dabarčion[2] nėra.
Skaitydams tada tavo knygas išmintingas,
Širdingai aš dūsavau: „Dieve stebuklingas!
Dar yra toks, kurs nutrin nuog vargšų ašarą,
Kurs kaipo teisiai rašo, taipo teisiai daro,
Kurs dėl paveikslo žmonėms gimė ir gyvena,
Kurs, sau nedaug palikdams, pavargėlius peni,
Kursai, būdams mokytu (dar nemačiau tokio),
Kad vargšams duonos davė ir anuos pats mokė".
Paskui sakiau: „Ne veltui Jis yr konsilijoriu[3],
Ne veltui ant daug škalų[4] yr vizitatoriu[5],
Ne veltui ženklais[6] lenkų yra apkabintas,
Nes, turėdamas širdį ir tikrą išmintį,
Toks gal kitam rodyti[7] ir mokslą pažinti.
Dievas kada[8] karaliams tokią širdį duotų,
Tai ir ubagų, ir durnių pasaulyj nebūtų".
Už tokią tada meilę tėviškės ir žmonių
Norėjau užmokėti Tavi[9] širdies doniu
Ir dėl to seniai geidžiau tau raštą nusiųsti,
Bet mąsčiau: nesuprasi, dar gausi išgąstį
Iš rašto žemaitiško, dėl to ir tylėjau,
Noris jau daugel kartų rašyti norėjau.
Bet mėnesyj gegužės, šį pat pavasarį,
Padūmes[10] užmokėti ir liepė, ir varė.
Važiuoju ing Raseinius, pakinkęs kumelę,
Vežu viešpačiui[11] donį, pardavęs arklelį,
Nes, būdamas skolingu auksinų du šimtu,
Bijojau, paskutinės karvės kad neimtų.
Tada, kad užmokėjau kiekvieną skatiką,
Norint namo sugrįžti nedaugel paliko,
Vienok drąsus jau einu pas mūsų vyresnį[12],
Nes, skolingam nesant, šimtąkart drąsesniai.
Tas klaus knygą Širvydo[13]. Atsakiau, jog turiu.
Stebiuos, kam jam prireikė, ir ing akis žiūriu.
Klausiu jo: „Argi moki kalbą lietuvišką?"
Sako: „Nemoku". — „Kam gi tokios knygos ieško?"
Tąkart mani pasakė, jogei Jomylista[14],
Turėdams visoms kalboms pažintį apšviestą[15],
Nori ir mūsų kalbos raštą pažymėti.
Paskui mani pasakė, jog nori turėti
Mūsų Žemaičių žemės regyklus[16] akmenų,
Kurie yr akmeningi[17] per galią vandenų.
Taigi, iš tos priežasties įdrįsau rašyti,
Ko tavo vardu klausė, noriu atsakyti.

Aš patsai ing pakalnę Papilės važiavau
Ir, norint daugel daiktų akmeningų gavau,
Pamatė meilininkai[18], kuriems kaip patiko,
Mažne visus atėmė, man nedaug paliko.
Vienok ir paskutinius, kas tik yr, surenku.
Visus Tavi nusiunčiu, sau vieno nelieku[19].
Bet, jei nori daugesniai tokių akmenaičių,
Rašyk pas kunigaikštį vyskupą Žemaičių[20].
Ant jo žemės Papilėj yr šiokių ir tokių,
Kaip kirminų ir varlių, akmenų visokių.

Jis anų, kiek norėsi, tiek gal liept pririnkti,
Bet man senam ir luošam prider nepaslinkti[21], —
Nes, nuog manęs keliaujant tolyn, gal prailgti,
Sunku yr ant senatvės tolyn nusivilkti.
Knygelės *Sinonimos kunigo Širvydo*[22]
Negaliu atiduoti (bet ne per pavydą):
Gavau nuog kunigaikščio vyskupo Žemaičių[23],
Kurs davė ik valandos[24] mani bajoraičiui.
Kaip tingėsiu rašyti, reikės atiduoti.
O prie to Jomylistai reikia tą žinoti,
Jog tų knygų nedaug yr: visos jau iššuvo,
Kaipo nė viens neskaitė, užpečkiuos supuvo,
Nes liežuviu prigimtu visi kalbėt gėdis:
Svečiopai[25] jau ževernoj[26], kitaip pasirėdę,
O kiti didžiai juokias iš kalbos tėviškos
Ir nenori girdėti mūsų lietuviškos.

Tu viens, turėdams tikrą malonę tėvišką,
Pradžios lietuvių kalbos prapuolusios ieškai.
Gailu man, jogei toli nuog tavęs gyvenu, —
Nebgaliu nuvažiuoti, nes jau esmi senu.
Vienok noriu parodyt, kaipo tave myliu,
(Nerasi mano žodyj nei melų, nei vylių):
Duodu vietą širdyje, nors esmi tolintu[27],
Vienok per amžius būsi nuog manęs garbintu.
O dar šlovės dievaitė, kaip mūsų Bohušo,
Ant tavo garbios galvos dės vainikų krušą[28].

Kalendorius arba metskajtlus ukiszkasis... 1863 Wilniuje, 1862, 40—41 psl.

[1] Tadas Čackis (1765—1813) — lenkų istorikas ir veikėjas, tyrinėjęs Lietuvos statutą. [2] dabar. [3] patarėju. [4] mokyklų. [5] T. Čackis buvo Volynės, Podolijos ir Kijevo mokyklų vizitatorius. [6] pasižymėjimo ženklais, ordinais. [7] parodyti, patarti, kitą pamokyti. [8] kad. [9] tau. [10] mokesčius, imamus nuo kiemo (dūmo). [11] carui. [12] fotokopijos išnašoje minimas *strapčasis* — teismo tarnautojas, ypatingiems reikalams valdininkas, įgaliotinis, advokatas. [13] knyga: Dictionarium trium lingvarum, in usum studiosae juventutis, auctore R. P. Constantino Szyrwid e Societate Jesu. Vilnae. Pirmą kartą išspausta m. 1677, o penktą — m. 1713. Tas prirašymas paties D. Poškos). K. Širvydo žodynas pirmą kartą iš tikrųjų išleistas 1629 m. [14] t. y. T. Čackis. [15] visas kalbas pažindamas. [16] nuostabius daiktus. [17] suakmenėję; čia ir toliau D. Poška kalba apie amonitus. [18] mylėtojai, mėgėjai; fotokopijos *mojlininkaj* — korektūros klaida. [19] nė vieno nepalieku. [20] J. A. Giedraitį. [21] tingėti. [22] t. y. K. Širvydo žodyno (Dictionarium...); *sinonimos* — sinonimai. [23] plg. D. Poškos laišką J. A. Giedraičiui. [24] kuriam laikui. [25] svetima kalba, sekdamas svetima kalba. [26] šneka. [27] toli, atitolintu. [28] daugybę.

✻

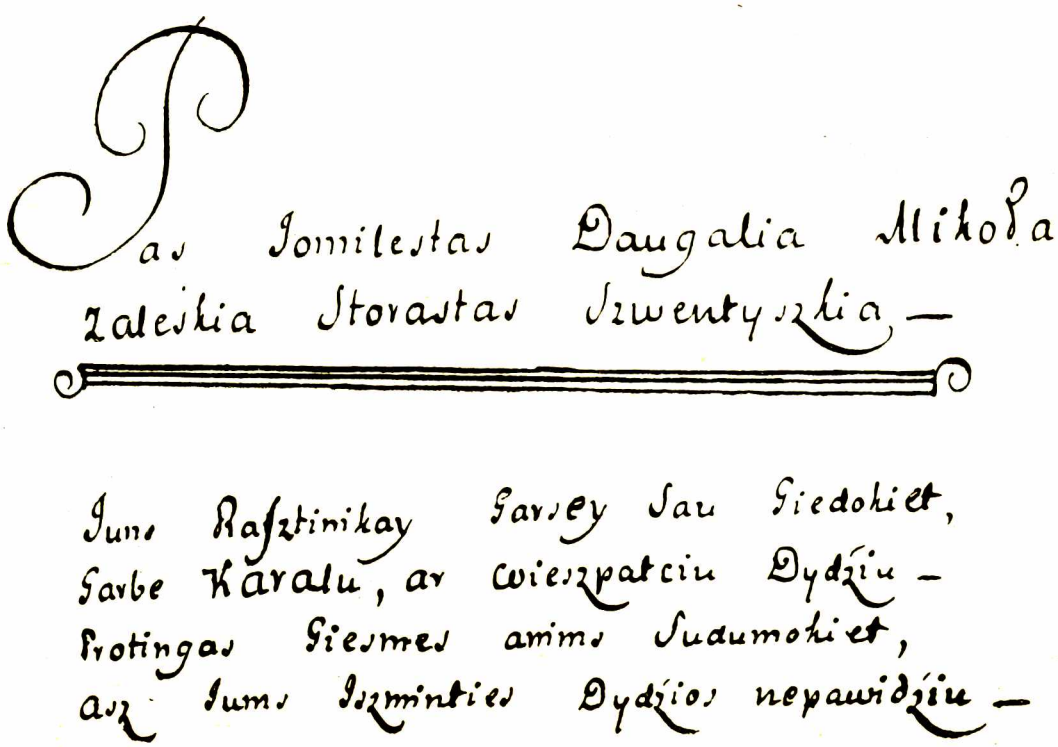

ar ant Pegaza Szaunioje uzsiedus
Kałnop Olimpa Lypkiet par armenius –
Kraukiet ant Gałwu Waynikus, ir Ziedus –
Gierkiet kiek norent Kastalaus Wandenius –

o Asz artois budams mażu Zmogu,
Su Jumis niekur Draugistie ne buosu –
Łuzas tupiedams po Sziaudyniu Stogu,
merkura Giesme Mikołuy Gieduosu –

" Tarp Wysu Zmoniu Essi Wiras Retas,
" Nęs Wieżliwiste tau Kojes Wadżioje –
" Buway Pasaulie Garsus, ir Milietas –
" Wieszpatey Wyssy ant Dełnu tausoje –

" Tawa Gieruma, atmyn Tiewunaytey –
" Niekad ne uzmyrsz ir Jauny, ir Seny,
" Bet Dąbar Wyssy dżiaugiese Ziemaytey,
" Juogiey tarp anu Wielunoy Giweni –

" Kaypo Irtois Parpłaukies par mare,
" Kurem daug Wargu Reykieje matiti,
" ar Kayp Kareywis Jau Pabengies Kare,
" Galy Jau Wyssyms Dabar Pasakiti –

"" Dabarćion Esmi Tykray Pałaymintas,
"" Nęs Jau Rupesnius Su Wyssu pabengiau,

„„ Tegul Buos Wiespats wysad' Pagarbintas,
„„ Kurio Prisaku niekad neprażiengiau –

„„ Ramus be Baymes ant Pasala Ziuriu,
„„ Trąksmay Iau miestu dydey Ikirieje;
„„ Tarp wyssu Dźiauksmu, tą dydźiausi turiu –
„„ Iuog mana Broley mana Piedoms Eje –

Suodo Giwendams Tis upe Nemenu,
Drąsey dabarćion Pasakiti Galu,
uż wyssus Žmonis Linksmesnis Giwenu,
„„ Pałaymintesnis uż Pati Karalu –

„„ Aną Kareywey użmokiety Łayka,
„„ wiens antram netyk, wienas antra byjos,
„„ o Mani tauso waldona, ir wayka,
„„ Kad nieks netrauktum mana dziauksma Gijo.

„„ Sawame Darżie Siediedams ant Ziemes,
„„ ar Su Gimine, ar Sułaukies Sweti,
„„ ant minksztu Kielu Patćios atsyriemes,
„„ Galu użmykty, Galu ir Jlsieti –

„„ Kurios weyds Skaystus Kayp Rozie Raudona,
„„ Stebina wyssus wieszpatćius Ziemaytcius;
„„ Dziaugies Jię matant Kaymiens, ir waldona,
„„ Jj Pargalietum Senowes Diewaytćius –

„„ asz anuos meyle wartojent, ir turent,
„„ Juntu ant Ziemes Dangiszka Linksmibe:
„„ o Grazi auszra Sa Pawidu Ziurent
„„ Stebes Kayp Gardy Szirdziu ir Saldibe –

„„ Pri Dziauksma mana tuo tikt nedatenka,
„„ Brolu Sweykatas Kad Esmi nezinas –
„„ Bet Kada wyssy Szieszi Susyrenka,
„„ Tąkart Linksmesnios nier Amziuy adinas –

Toki Gismeli! ne asz Pats Sudiejau –
Darzielie miegtant, Kad Sumerkiau aki –
merkura Gistant Teysingay Girdiejau,
Kursay Tau Gidot tays Zodeys Prisaki –

Gidokgi Sweykas ant Nemena Kraszta,
Tis Kapu Kur Gul Giedyminas Musu –
ir asz Giduosu tą teysinga Raszta,
Kurs Junsu Tarnu Koley Giwas busu –

DP

PAS JO MYLISTĄ DAUGGALĮ MYKOLĄ ZALESKĮ, STORASTĄ ŠVENTIŠKIO

Jūs, raštininkai[1], garsiai sau giedokit
Garbę karalių ar viešpačių didžių,
Protingas giesmes aniems sudūmokit,
Aš jums išminties didžios nepavydžiu.

Ar ant Pegaso šauniojo užsėdus[2],
Kalnop Olimpo lipkit per akmenis,
Kraukit ant galvų vainikus ir žiedus,
Gerkit kiek norint Kastaliaus[3] vandenis.

O aš, artojas, būdams mažu žmogum,
Su jumis niekur draugystėj nebūsiu;
Luošas tupėdams po šiaudiniu stogu,
Merkuro[4] giesmę Mykolui giedosiu:

„Tarp visų žmonių esi vyras retas,
Nes viežlyvystė tau kojas vadžioja.
Buvai pasauly garsus ir mylėtas, —
Viešpačiai visi ant delnų tausojo[5].

Tavo gerumą atmen .tėvūnaičiai[6],
Niekad neužmirš ir jauni ir seni,
Bet dabar visi džiaugiasi žemaičiai,
Jogei tarp anų Veliuonoj gyveni.

Kaipo irtojas[7], perplaukęs per marę,
Kuriam daug vargų reikėjo matyti,
Ar kaip kareivis, jau pabengęs[8] karę,
Gali jau visiems dabar pasakyti:

„Dabarčion esmi tikrai palaimintas,
Nes jau rūpesnius suvisu pabengiau,
Tegul bus viešpats visad pagarbintas,
Kurio priesakų niekad nepražengiau[9].

Ramus, be baimės ant pasaulio[10] žiūriu.
Trenksmai jáu miestų didžiai įkyrėjo;
Tarp visų džiaugsmų tą didžiausią turiu,
Jog mano broliai mano pėdoms ėjo.

Sodoj[11] gyvendams, ties upe Nemunu,
Drąsiai dabarčion pasakyti galiu:
Už visus žmones linksmesnis gyvenu,
Palaimintesnis už patį karalių.

Aną kareiviai užmokėti[12] laiko,
Viens antram netik[13], vienas antro bijos,
O mane tauso[14] valdonai ir vaikai,
Kad nieks netrauktų mano džiaugsmo gijos.

Savame darže sėdėdams ant žemės,
Ar su gimine, ar sulaukęs svetį,
Ant minkštų kelių pačios atsirėmęs,
Galiu užmigti, galiu ir ilsėti, —

Kurios veids skaistus, kaip rožė raudona,
Stebina visus viešpačius žemaičius[15],
Džiaugias ją matant[16] kaimyns ir valdonai,
Ji pergalėtų senovės dievaičius.

Aš anos meilę vartojant ir turint[17],
Juntu ant žemės dangišką linksmybę,
O graži aušra, su pavydu žiūrint[18],
Stebis, kaip gardi širdžių yr saldybė.

Prie džiaugsmo mano to tik nedatenka,
Brolių sveikatos kad esmi nežinąs[19],
Bet kada visi šeši susirenka, —
Tąkart linksmesnės nėr amžiuj adynos".

Tokia giesmelė! Ne aš pats sudėjau —
Daržely miegant[20], kad sumerkiau akį,
Merkurą giestant teisingai girdėjau,
Kursai tau giedot tais žodžiais prisakė.

Giedok gi sveikas ant Nemuno krašto,
Ties kapu, kur gul Gediminas mūsų,
Ir aš giedosiu tą teisingą raštą,
Kurs jūsų tarnu kolei gyvas būsiu.

D. P[oška]

Rankraštis VVU MB rankraščių skyriuje.

[1] Rašytojai, poetai. [2] užsėdę. [3] Apolonui ir mūzoms pašvęstas šaltinis prie Parnaso, netoli Delfų; kūrybinio įkvėpimo simbolis. [4] Merkuras, Merkurijus — iškalbos, prekybos, kelių dievas, dievų pasiuntinys. [5] labai gerbė (ant rankų nešiojo). [6] tėvynainiai (?). [7] yrėjas, irklininkas. [8] pabaigęs. [9] neperžengiau. [10] gal — *ant pasalos* (?). [11] sodžiuje, kaime. [12] samdyti, apmokami. [13] netiki. [14] tausoja. [15] žemaičių ponus. [16] matydamas. [17] naudodamasis ir turėdamas. [18] žiūrėdama. [19] kad nežinau, kaip laikosi broliai, kaip jų sveikata. [20] miegodamas.

Lietuviai ir žemaičiai, ar galvijai esme?
Argi tėviškos[1] kalbos niekad nebmokėsme?

I, 4 psl.

*

Galvoj to žmogaus palūžo sija,
Kursai tik[2] niekams ir niekų bijo.

I, 22 psl.

*

Dėl jūsų, broliai, rašau žodininką —
Ir dėl žemaičio, ir lietuvininko.

I, 163 psl.

*

Skaitau poniukui visus savo vargus,
Bet tasai tvaskis[3], pliuškis, piktas, dargus[4]
Dantis knibinėjo — žodžio nekalbėjo.

I, 165 psl.

*

Ponai dėl ko rūpinas, ir patys nežino,
Mužiks tikrus rūpesnius arielkoj skandina.

I, 248 p. l.

*

Tfu! Daug[5] ponaičių galvoj ar spaliai ar žarnos,
Su nosia žvaigždes skaito arba šaudo varnas.

I, 248 p. l.

*

Pas vargdienį pliks gauna, jei nieko neturįs,
O turtingų dėl tokių uždarytos durys.

I, 275 psl.

*

Garbink tėvišką kalbą ir anos kalbrėdą[6],
Nes prigimto liežuvio nemokėti gėda.

I, 287 psl.

*

Tas priežodis lietuvių teisingas gal būti,
Jog turtingas gal vogti, o senas — meluoti.

I, 380 psl.

*

Mūsų ponios
Kaip beždžionės
Viena antrą pamėtoja[7],
O jų vyro
Ragai styro[8],
Ir kaip briedžiai vaikščioja.

I, 558 psl.

*

Kada kas piaun vištytį — alpsti, merki[9] akį,
O vargdienius mužikus kasdien rykštėms plaki.

I, 578 psl.

Bajors gyven tarp ponų, tarp jų ežių galo,
Tai kaip gelžis tarp kūjo ir tarpe priekalo.

I, 595 psl.

*

Geresnės vietos ieškant[10], žmogus vargin
žmogų,
O man užtenk trobelės su šiaudiniu stogu.

I, 611 psl.

*

Geresnis nemokytas prasčioks sodininkas[11],
Kaip sukčius galvočius, vargdienių lupikas.

II, 484 psl.

*

Mūsų mužikų maldos nedaein į dangų,
Nes, ką parduod, vis pigu, o ką perk — vis
brangu.

II, 514 p. l.

*

Kas rašo liežuviu svečiu[12],
Kurio dvasios nesupranta,
Tas semsto vandenį rėčiu,
O su kapliu medžius ranto.

N 2 psl.

*

Žmogus jaunas, didžturtis, sau pačiam paliktas,
Retai gal būti geras, tankiau kaip velns piktas.

N 3 psl.

*

Kas[13] šnek svetima kalba, o jos nesupranta,
Tai taip yr, kada medžius kas be kirvio ranto.

N 6 psl.

*

Mergelės nebmyl gražiausio vaikiuko,
Kada pamato tuščią čeresliuką[14].

N 7 psl.

*

Dar atmenu jėzuitus ir tuos blogus laikus,
Kad didžiai skaudžiai tvojant durnai mokė
vaikus.

N 13 psl.

Słownik języka Litewskiego, Polskiego i Łacinskiego — przez Dionizego Paszkiewicza. Zmuydźina [Rankraštis LTSR MA LKLI rankraštyne. *In. R. 888 ir 889. Po kiekvienos epigramos pažymėtas žodyno tomas ir puslapis; N — notos — žodynui medžiaga*].

---

[1] Tėvų. [2] tiki. [3] vėjavaikis, lengvabudis. [4] biaurus, darkus; lenkiškame D. Poškos vertime — keistuolis. [5] daugelio. [6] gramatiką, taisyklingą vartojimą. [7] pamėgdžioja. [8] taip sakoma, kai žmona savo vyrui neištikima. [9] užmerki akis, užsimerki. [10] ieškodamas. [11] kaimietis. [12] svetima kalba. [13] originale *Kas*, matyt, per klaidą įrašyta 2 kartus iš eilės. [14] piniginę.

Szwisey Skaystus Kunigaykszti
Gieradici —

Kiek man Trumpumas Łayka, Kaypo artojuy — Tiewiszka Liżuwia, be Moksła, Tiktay isz Papratima Pażintie — ir Nuog Ligos Pagadinta Sweykata, daleydi — Szirdingay Trokształt, Prisakima Jo uzłaykiti atmintie turiejau — o Wienu kartu, ant Paaukształynima mussu Kałbos Skaystibes, Kunigaykszczia Garbingu noru, Gieydiiau Buti Iszpilditoju, ir Drauginiku —

Wienus atgrążinu — antrus Siunczin Szwisey Skaystam Kunigaykszcziuy Gieradiejuy Rasztus Ziemaytyszkus pri tos Grometas — draugistie — o Lenkiszkus, neturiejau teyp Greytay Kam Parrasziti — Nes Iszguldimus, Numinikas nuog Darbiniku nutrauktas — Rasziti turieje — bet diel to ira Iszrozitas Pirmesnis Rasztinikas Gal Jo Knigose atrasti — Gal Parrasziti — Gal Priderinti Eyła Par dieti isz Nauja — Gal ką nereykalinga Szalin Iszmesti — etc. etc. —

Jey Rasztay Ziemaytiszki Neturies Toligibes Lenkiszkims — ne buk Stebuklingas Kunigaykszti — Jug nie Wienas niera waykas Toligus Gimditojams —

Tas mana norint mażas Darbas Tegul Toysey Paroda Jogiey Esmi su akszta Pagarbinimu ir Paszłowinimu —

Szwisey Skaystaus Kunigakszcia Gieradieja
Tikras Ziemiausis Tarnas —
Dionizas Poszk

metusse 1809.
mieniesse Rugsieja
Dżena. Bardziuse.

Reyk apwersti.

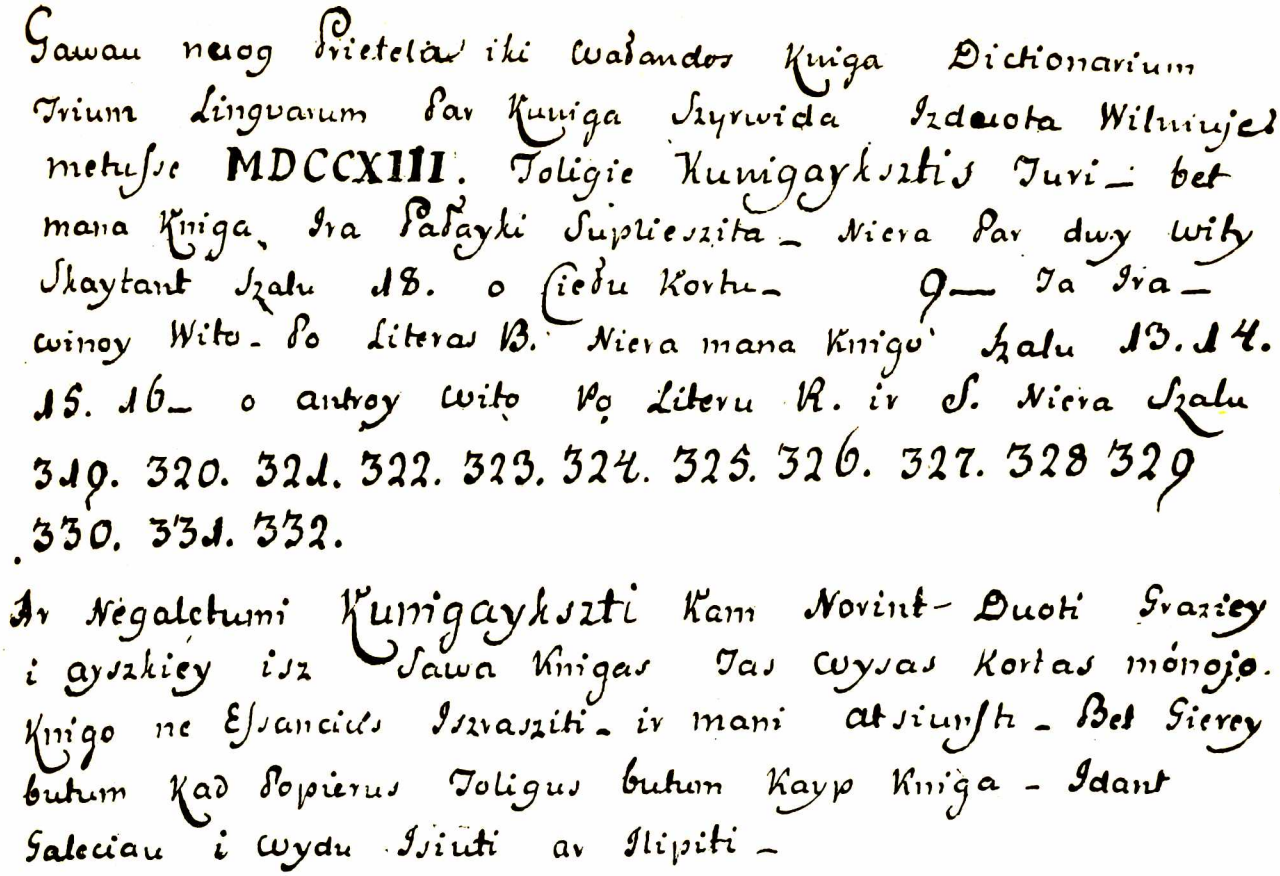

Šviesiai Skaistus Kunigaikšti Geradėjau.

Kiek man trumpumas laiko, kaipo artojui, tėvišką liežuvį[1] be mokslo, tiktai iš papratimo pažinti ir nuog ligos pagadinta sveikata daleido, širdingai trokštant[2], prisakymą Jo[3] užlaikyti atminty turėjau[4], o vienu kartu ant paaukštinimo mūsų kalbos skaistybės Kunigaikščio garbingų norų geidžiau būti išpildytoju ir drauginin ku[5].

Vienus atgrąžinu, antrus siunčiu Šviesiai Skaisčiam Kunigaikščiui Geradėjui raštus žemaitiškus prie tos gromatos draugystėje[6], o lenkiškus neturėjau taip greitai kam perrašyti, nes išguldymus nuomininkas, nuog darbininkų nutrauktas, rašyti turėjo, bet dėlto yra išrozitas[7] pirmesnis raštininkas[8]. Gal' jo knygose atrasti, gal' perrašyti, gal' priderinčia eile pardėti iš naujo, gal' ką nereikalinga šalin išmesti[9] — etc. etc.

Jei raštai žemaitiški neturės tolygybės[10] lenkiškiems, nebūk stebuklingas[11], Kunigaikšti, — juk nė vienas nėra vaikas tolygus gimdytojams.

Tas mano norint mažas darbas tegul teisiai[12] parodo, jogei esmi su aukštu pagarbinimu ir pašlovinimu.

Šviesiai Skaistaus Kunigaikščio Geradėjo
tikras žemiausias tarnas

Dionizas Pošk[a]

Metuose 1809
mėnesio rugsėjo
dieną Bardžiuose.

Reik apversti[13]

Gavau nuog prietelio iki valandos[14] knygą Dictionarium trium lingvarum, per kunigą Širvydą išduotą Vilniuje metuose MDCCXIII. Tolygią Kunigaikštis turi, bet mano knyga yra palaikė, suplėšyta, — nėra, per dvi vieti skai-

tant, šalių[15] 18, o cielų kortų[16] — 9: tai yra, vienoj vietoj — po litera B — nėra mano knygoj šalių 13, 14, 15, 16, o antroj vietoj — po litera R ir S — nėra šalių 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332.

Ar negalėtum, Kunigaikšti, kam norint duoti gražiai ir aiškiai iš savo knygos tas visas kortas, manojoj knygoj nesančias, išrašyti ir mani atsiųsti? Bet gerai būtų, kad popierius tolygus būtų kaip knyga, idant galėčiau į vidų įsiūti ar įlipinti.

Rankraštis LTSR MA LKLI rankraštyne. In. R. 890.

[1] Tėvų kalbą. [2] trokšdamas. [3] t. y. J. A. Giedraičio. [4] stengiaus laikytis, neužmiršau Jo įsakymo; stengiaus Jo įsakymą įvykdyti, atlikti. [5] dalininku, bendrininku. [6] draugo su šiuo laišku. [7] neaiški žodžio prasmė. [8] rašytojas. [9] neaiški viso sakinio prasmė. [10] nebus tolygūs. [11] nesistebėk. [12] teisingai. [13] Tolimesnis tekstas trečiame puslapyje. [14] kuriam laikui, laikinai. [15] puslapių. [16] lapų.

✻

J. LELEVELIUI[1]

Bardžiai, 1826 m. rugsėjo 29 d.

Dauggalis Geradėjau.

Gegužės 3 dienos laiškas, siųstas per Dauggalį Fran. Bondzkevičių pasiekė mano rankas rugsėjo 18 d. Į jį tuojau pat neatsakiau. Dauggalis Kajetonas Nezabitauskis, mano tėvynainis, kaimynas ir bičiulis, mane pateisins.

Savo atsakymą į laišką iš Vilniaus (kuris Vilniuje išgulėjo ilgiau kaip metus) jūsų nurodymu nusiunčiau į Vilniaus spaustuvininko Zavadzkio rankas ir tuojau pat gavau raštelį, kad laiškas jo rankas pasiekė. Aiškiai matai, Pone, kaip sunku susirašinėti per užuomaršas.

Rašai, Dauggalis Pone Geradėjau, kad Dauggalis Lobojka[2] negrąžino vieno mano rašinio, kuriame buvo kalbama apie Herodoto upes, apie nomadus ir mūsų nomus, arba numus, ir t. t. (kur pieštuku pastabų prižymėjai), tad tik dabar kai kurias ištraukas išrašęs siunčiu. Taip pat man rašo Dauggalis Podčašinskis[3], prašydamas atsiųsti žemaičių papročių bei apeigų ir t. t. aprašymą. NB. Dabartiniai žemaičių papročiai ir apeigos nesiskiria nuo kitų civilizuotų tautų, vis dėlto liaudies tarpe yra senovės liekanų ir pagonybės pėdsakų: apie kai kuriuos kalba vietiniai rašytiniai šaltiniai, kai kurių yra tradicijose, o kai kurie lig šiol tebesilaiko (būtent, kurie turi ryšio su religinėmis apeigomis). Labai daug jų, beveik visi, yra panašūs į senuosius romėnų ir graikų papročius ir apeigas. Tą panašumą norėdamas įrodyti, prieš keletą metų parašiau studijėlę, antrašte *Apie senoviškus pagoniškus religinius papročius Lietuvos ir Žemaičių kunigaikštystėje*, kurią sudaro 6 lakštai, prirašyti smulkia ir tankia rašysena. Pasiunčiau ją Dauggaliui Lobojkai 1824 m. ir prašiau pranešti Dauggaliui Ponui Geradėjui, tik nežinau, ar jis bus tai padaręs. Man atrodo, kad kai kurios smulkmenos joje yra vertos smalsaus literato, o ypač mūsų krašto senienų tyrinėtojo dėmesio. Jeigu Dauggalis Lobojka jos Ponui neperdavė ir iš jo išgauti negalėsi, tuomet stengsiuosi kaip nors ją perrašyti ir nusiųsti į Varšuvą.

Visai teisingai, Dauggalis Pone Geradėjau, įžiūri mūsų lietuviškųjų žodžių, panašių į lotyniškuosius, kilmę iš Indijos sanskrito. Prisipažinsiu Ponui, kad, skaitydamas Pono Majevskio traktatą apie sanskrito kalbą[4], stebėjausi tuo panašumu, tačiau apie tai parašyti neturėjau drąsos, bijodamas, kad literatai nepradėtų šaukti. NB. Pagarsėjęs mokslo pasaulyje švento atminimo Tadas Čackis (su kuriuo turėjau laimės koresponduoti) nuvokė tokią esant mūsų kalbos kilmę, nes viename savo laiške, rašytame man 1811 m. rugpiūčio 15 d., taip pasakė: „Lietuvių kalba priklauso dialektams, kuriuos dar tebeturi gęstančios tautos; vienok ji yra stipri, glausta ir tikrai turtinga,... aišku, kad ji kilusi iš Azijos" ir t. t...

M. Brensztejn. Dionizy Paszkiewicz. Wilno, 1934, 81—82 psl.

[1] Versta iš lenkų k. J. Lelevelis (1786—1861) — vienas žymiausių Vilniaus universiteto profesorių, tuomet jau buvo iš universiteto atleistas ir gyveno Varšuvoje. [2] J. Lobojka (1786—1861) — rusų kalbos, literatūros ir istorijos profesorius Vilniaus universitete. [3] greičiausiai tai Mykolas Podčašinskis, „Dziennik Warszawski" leidėjas. [4] Walenty Skorochód-Majevski. O Słowianach i ich pobratymcach. Cz. I. Rozprawy o języku sanskrytskim z przydatkiem wyciągu gramatyki tegoż Warszawa 1816 r.

SILVESTRAS VALIŪNAS

(1787—1831)

S. Valiūnas — vienas pirmųjų valstiečių kilmės lietuvių rašytojų.

Baigęs Raseinių vidurinę mokyklą, S. Valiūnas 4 metus mokėsi Vyriausioje seminarijoje prie Vilniaus universiteto, kurią baigė kandidato laipsniu, tačiau dvasininku netapo. Vėliau jis grįžo į savo gimtinę, daug skaitė ir kūrė, palaikė ryšius su ano meto pagyvėjusio lietuvių kultūrinio gyvenimo veikėjais. Mirė S. Valiūnas vienatvėje ir dideliame skurde.

Chrestomatijoje pateikiamas labiausiai išpopuliarėjęs S. Valiūno kūrinys „Birutės daina" („Dūmojimas seno žemaičio ant kalno Birutės"). Autentiškas šio kūrinio tekstas nėra išlikęs. Chrestomatijoje „Birutės daina" spausdinama iš 1824 m. D. Poškos padaryto nuorašo, esančio jo rankraščių bei nuorašų rinkinyje „Bitelė Baublyje". Kartu dedamas ir kitas šios S. Valiūno dainos variantas, plačiai paplitęs liaudyje. Pastarąjį, žymiai besiskiriantį nuo D. Poškos nuorašo, 1842 m. paskelbė L. Jucevičius.

S. Valiūno „Birutės daina" yra vienas pirmųjų istorinės tematikos kūrinių lietuvių literatūroje. Joje sukurtas poetiškas liaudies moters lietuvės paveikslas. Daina pasižymi meninės išraiškos paprastumu, idiliška nuotaika, kompozicijos darnumu, žodyno ir sintaksės liaudiškumu.

Chrestomatijoje taip pat spausdinamas S. Valiūno literatūrinis laiškas „Rašančiam lietuvišką žodinį" (1826), skirtas D. Poškai. Laiške, kurį su savo pastabomis paskelbė L. Ivinskis, keliamas lietuvių kalbos gryninimo uždavinys, pasisakoma prieš nevykusius naujadarus, sprendžiamas literatūrinės lietuvių kalbos ugdymo klausimas.

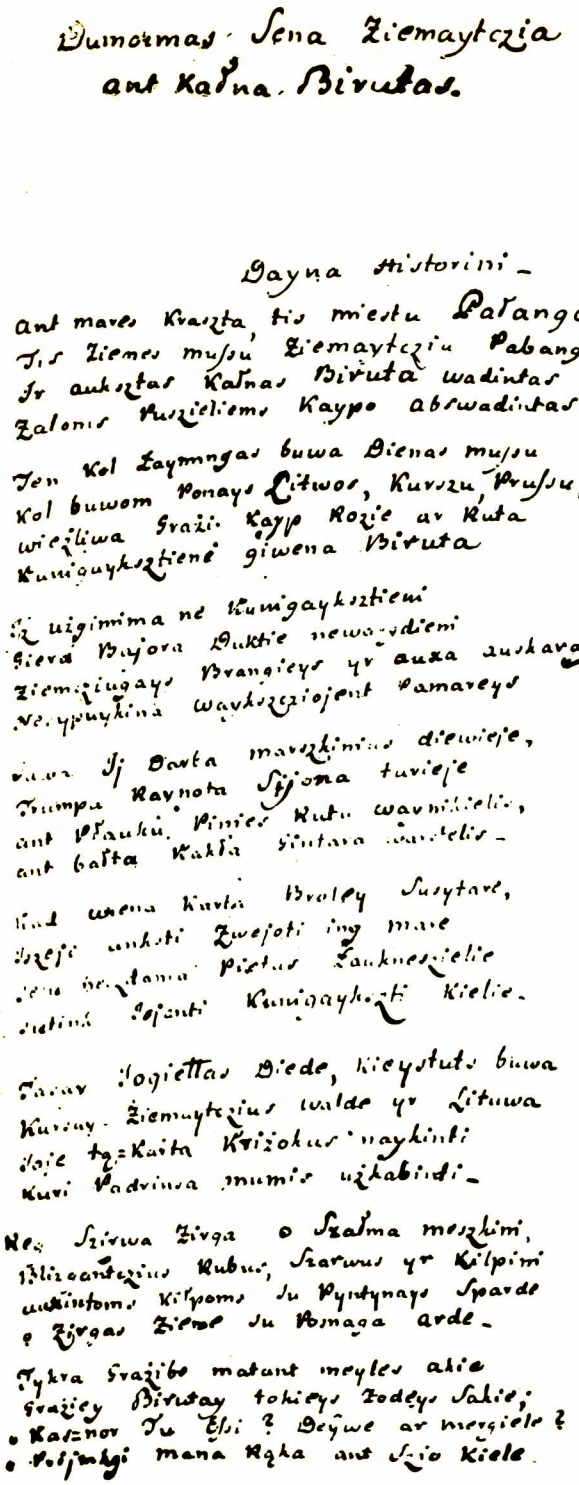

Dumormas Sena Ziemaytczia
ant Kalna Birutas.

Dayna Historini –

ant mares Kraszta, tis miestu Palangos,
Tis Ziemes mussu Ziemaytcziu Pabangos
Ir auksztas Kalnas Biruta wadintas
Zalomis Puszieliems Kaypo abswadintas –

Ten Kol Laymingas buwa Dienas mussu
Kol buwom Ponays Litwos, Kurszu, Prussu,
wiezliwa Graži Kayp Rozie ar Ruta
Kunigaykszteni giwena Biruta

Iz uzgimima ne Kunigaykszteni
Giera Bajora Duktie newargdieni
Ziemcziugays Brangieys yr auxa auskaray.
Nesypuykina waykszcziojent Pamareys

Sawa Ij Darba marszkinius diewieje,
Trumpa Raynota Sijona turieje
ant Plauku Pinies Rutu wainikielis,
ant balta Kakla Gintara warstelis –

Kad wiena Karta Broley Susytare,
Iszeje anksti Zwejoti ing mare
Sesu nesdama Pietus Laukneszielie
Sutink Jojanti Kunigayksztj Kielie.

Tasay Jogiellas Diede, Kieystuts buwa
Kursay Ziemaytczius walde yr Lituwa
Joje tą Karta Kriżokus naykinti
Kuri Padrinsa mumis užkabinti –

Reg Szirwa Zirga o Szalma meszkini,
Blizgantczius Rubus, Szarwus yr Kilpini
auksintoms Kilpoms su Pyntynays Sparde
o Zirgas Zieme su Posnaga arde –

Tykra Grażibe matant meyles akie
Grażiey Birutay tokieys Zodeys Sakie;
„Kas nor Tu Esi? Deywe ar mergiele?
„Priimkgi mana Ranka ant Szio Kiele.

DŪMOJIMAS SENO ŽEMAIČIO ANT KALNO BIRUTĖS

DAINA ISTORINĖ

Ant marės krašto, ties miestu Palangos,
Ties žemės mūsų Žemaičių pabangos[1],
Yr aukštas kalnas, Birute vadintas,
Žalioms pušelėms kaipo apsodintas.

Ten, kol laimingos buvo dienos mūsų,
Kol buvom ponais Liet'vos[2], Kuršių, Prūsų,
Viežlyva, graži, kaip rožė ar rūta,
Kunigaikštienė gyveno Birutė.

Iš užgimimo ne kunigaikštienė,
Gero bajoro duktė, ne vargdienė, —
Žemčiūgais brangiais ir aukso auskarais
Nesipuikino, vaikščiojant[3] pamariais.

Savo ji darbo marškinius dėvėjo,
Trumpą rainuotą sijoną turėjo;
Ant plaukų pynės — rūtų vainikėlis,
Ant balto kaklo — gintaro varstelis.

Kad vieną kartą broliai susitarę
Išėjo anksti žvejoti ing marę,
Sesuo, nešdama pietus lauknešėly,
Sutink jojantį kunigaikštį kely.

Tasai Jogėlos dėdė Kęstuts buvo,
Kursai Žemaičius valdė ir Lietuvą, —
Jojo tą kartą kryžiokus naikinti,
Kurie padrįso[4] mumis užkabinti.

Reg' širvą žirgą, o šalmą meškinį,
Blizgančius rūbus, šarvus ir kilpinį, —
Auksintoms kilpoms su pentinais spardė,
O žirgas žemę su pusnaga[5] ardė.

Tikrą grožybę matant[6] meilės akia,
Gražiai Birutei tokiais žodžiais sakė:
„Kas nors tu esi[7] — deivė ar mergelė, —
Priimki[8] mano ranką ant šio kelio!

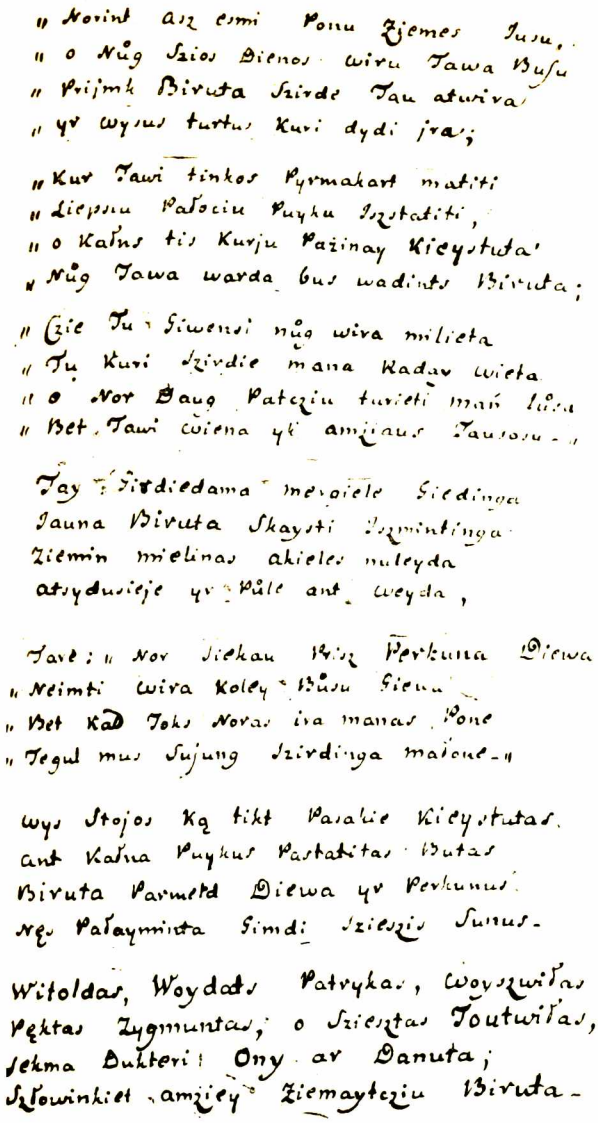

Norint aš esmi ponu žemės jūsų,
O nuog šios dienos vyru tavo būsiu.
Priimk, Birute, širdį tau atvirą
Ir visus turtus, kurie didi yra.

Kur tave tikos[9] pirmąkart matyti,
Liepsiu palocių puikų išstatyti,
O kalns, ties kuriuo pažinai Kęstutį,
Nuog tavo vardo bus vadints Birute!

Čia tu gyvensi nuog vyro mylėta,
Tu, kuri širdy mano radai vietą.
O nors daug pačių turėti man liuosu,
Bet tave vieną ik amžiaus tausosiu".

Tai girdėdama mergelė gėdinga,
Jauna Birutė, skaisti, išmintinga,
Žemyn mėlynas akeles nuleido,
Atsidūsėjo ir puolė ant veido.

Tarė: „Nors siekiau[10] prieš Perkūną dievą
Neimti vyro, kolei būsiu gyva,
Bet, kad toks noras yra, manas pone,
Tegul mus sujung širdinga malonė[11]!"

Vis' stojos, ką tik pasakė Kęstutis:
Ant kalno puikus pastatytas butas,
Birutė permeld'[12] dievą ir perkūnus,
Nes palaiminta gimdė šešis sūnus:

Vytautas, Vaidots, Patrikas, Vaišvilas,
Penktas Zigmantas, o šeštas — Tautvilas,
Sekmą dukterį — Oną ar Danutę.
Šlovinkit amžiai Žemaičių Birutę!

D. Poškos rankraščio „Pszczółka w Baublu" fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje.

---

[1] Pabaigos. [2] Lietuvos. [3] vaikščiodama. [4] išdrįso. [5] kanopa. [6] matydamas. [7] kas tu bebūtum. [8] originalas gali būti skaitomas ir taip: *Priimk gi.* [9] teko. [10] prisiekiau. [11] meilė. [12] permeldė, permaldavo.

Biruta.

Ant mares kraszta Palangos miesteli,
Kuri iszpleszi mumis nepriteli,
Ir didis kalnas Biruta wadintas,
Žaloms puszelems wirszuj apswodintas.

Ten kol laimingа buwa žemi musu,
Kol buwom ponajs yr Guduu yr Prusu,
Wieżlibie skajsti kajp roże yr ruta,
Kunigajksztine giwena Biruta.

Ne buwa ana kokia karalajti,
Bet ysz Palangos werg-dieni mergajti.
Žemczugajs brangiejs yr auksa auskarejs,
Ne gaszawojos wajkszczioti pama ejs.

Su sawa darbu marszkinins diewieja,
Trumpa rajnota syjona tureja,
Ant balta kakla, gintara sznurelis,
Ant gialtun kusun, rutu wajnikielis.

Kad wiena karta, brolej susitari,
Iszeje ankstі żwejoti ant mari
Sesun jems neszent pietus laukneszeli
Sutika szwiesu kunigajksztі kieli.

Tasaj Jogiellas didis Kiejstuts buwa,
Kursaj Žemajczius walde yr Lietuwa.
Joja tu kartu Kriziokus najklnti,
Kurij wozijos mumis uszkabinti.

Ant szyrwa żyrga, po meszkos kalpoku,
Su szwiesiu ginklu, su raga saidoku,
Auksinejs kilpajs su pentinejs spardi,
O żyrgs patkawoms szyla zemi ardi.

Isz wejda tikra grażibe pamati,
Jaunaj Birutaj tasajs żodejs tari:
Kas nors tu esi, diewie ar mergiall,
Priimk mana ranka ant szio kiali.

Asz wisad buwau ponu żemes jusu,
Nog liek szio cziesa wiru tawa busu.
Kur tawi gawau pirma kart matitl,
Lepsiu palociu pujki pastatiti.

Kalnas ant kurio pażinaj Kiejstuta,
Nuog tawa wards bus wadinc Biruts.
Cze tu giwensi nuog wira mileta,
Tu, kuri radaj szirdiej mana wieta.

Taj girdiedama mergiall giedinga,
Jauna Biruta, skajsti, iszmintinga,
Żemiej mielinos akieles nulejda,
Atsidusiejo yr puoli ant wejda.

Ant marės krašto, Palangos miestely,
Kurį išplėšė mumis neprieteliai,
Yr didis kalnas, Birute vadintas,
Žalioms pušelėms viršuj apsodintas.

Ten, kol laiminga buvo žemė mūsų,
Kol buvom ponais ir gudų, ir prūsų,
Viežlyba, skaisti kaip rožė ir rūta
Kunigaikštienė gyveno Birutė.

Nebuvo ana kokia karalaitė,
Bet iš Palangos vargdienė mergaitė, —
Žemčiūgais brangiais ir aukso auskarais
Negašavojos[1] vaikščioti pamariais.

Su savo darbo marškiniais dėvėjo,
Trumpą rainuotą sijoną turėjo;
Ant balto kaklo — gintaro šniūrelis,
Ant geltų kasų — rūtų vainikėlis.

Kad vieną kartą broliai susitarę
Išėjo anksti žvejoti ant marę,
Sesuo, jiems nešant[2] pietus lanknešėlyj,
Sutiko šviesų kunigaikštį kelyj.

Tasai Jogėlos dėdė Kęstuts buvo,
Kursai Žemaičius valdė ir Lietuvą, —
Jojo tuo kartu kryžiokus naikinti,
Kurię vožijos[3] mumis užkabinti.

Ant širvo žirgo po meškos kalpoku[4],
Su šviesiu ginklu, su rago saidoku[5], —
Auksinėm kilpom su pentinais spardė,
O žirgs patkavoms[6] šilo žemę ardė.

Iš veido tikrą grožybę pamatė,
Jaunai Birutei tokiais[7] žodžiais tarė:
„Kas nors tu esi[8] — deivė ar mergelė,
Priimk mano ranką ant šio kelio.

Aš visad buvau ponu žemės jūsų,
Nuog lik[9] šio čėso vyru tavo būsiu.
Kur tave gavau pirmąkart matyti,
Liepsiu palocių puikų pastatyti.

Kalnas, ant kurio pažinai Kęstutį,
Nuog tavo vardo bus vadints Birute.
Čia tu gyvensi, nuog vyro mylėta,
Tu, kuri radai širdyj mano vietą".

Tai girdėdama mergelė gėdinga,
Jauna Birutė, skaisti, išmintinga,
Žemėn mėlynas akeles nuleido,
Atsidūsėjo ir puolė ant veido:

Nors saka senaj priész dieva Perkuna,
Prisiekau buti czistatoj ant kuna,
Bet kad ir tokie wale tawa pone
Lai isipilda, szirdinga malone.

Wis taj padarė, kan saki Kiejstutas:
Ant kalna buwa pastatitas butas,
Birute pacziu atdasilitieta,
Pagimdi sunu Witolda ant swieta

„Nors, — sako, — seniai prieš dievą Perkūną
Prisiekiau būti čystatoj ant kūno[10],
Bet, kad yr' tokia valia tavo, pone,
Lai išsipildo širdinga malonė"[11].
Vis' tai padarė, ką sakė, Kęstutis:
Ant kalno buvo pastatytas butas.
Birutė, pačio atdasilytėta,
Pagimdė sūnų Vytautą ant svieto.

Wspomnienia Żmudzi Przez X. Ludwika Adama Jucewicza. Wilno. . ., 1812, 119 - 121 psl.

[1] Nesidabino, nesipuošė. [2] nešdama. [3] drįso. [4] aukšta kepurė. [5] kilpinis, lanko makštis; lankas su strėlėmis. [6] pasagomis. [7] orig. *tasajs*, atrodo, klaida. [8] kas tu bebūtum. [9] atrodo klaida; turėtų būti *nuo*. [10] išsaugoti skaistybę. [11] meilė.

RASZANTEM LIETUWISZKA ŻODINI (*)

Szirdingas Prietelau ir Giaradiejau! (**)

Prietelau szalies sawa Diewa ir artima.
Tiewun kałbos ir wisa sena papratima!
Tu! kursaj jau skenstanti nuog prapulties kraszta,
Nori gelbiet' Żiamajcziu (***) liežuwi par raszta.
Atkelawes pas musu kan giara datirsi?
Ar tu tiki jog tikra cżion kałba iszgirsi?
Katra *Ringold's*, *Utenes* ir *Witold's* biława!
Kad wedia ant Kriżoku kariauninkus sawa!
Oj ne tejp raszlininkaj ira pusiej' musu.
Czion gadina liežuwi kajministė Prusu;
Tos kirmieles Wokitej kur par mėtu szimta.
Už *Mendoga*, *Jagiełłas* żiame musu krimta.
Ne palaun ik szio łajka pikta mums daritė,
Mok kałbon musu żodzius sawa ikajszitė
Ir tejp, tu neiszgirsi to *Paprusia* szałe,
Tikru wargu wadinant maziausia dajktiale.
Cze wirwė ira *sztrikis* o rusis *kelneris*,
Żaks majszas, *sznaps* ariełka o semtuw's *kiberis*.
Stipru *sztarkiu*, Tetuszi *Poderiu* wadina,
Ir szimtun szimtajs żodziu be gała gadina.
Bet tu kur's tikra kałba Żiamajcżia pażinsti.
Kurio prigimta kałba łupos' mok iszbrinstė.
Tu kur sawa kajminams ne karta parodej.
Kur tikri musu żiames o kur wogti-żodej.

Raszidam's płaczios kałbos Zodini protinga.
Nepamesk tikros żinios kela iszmintinga!
Ne wilkes jog tikt tikra kałba to paswietia.
Kur tawa dienas saulė pirma kart' apswietia,
Kad *Widuklė* nuog widaus Żiamajcziu praminl
Kad ir kałba tos wienos szalies negadinta?
Girdiedams junsu żodzius nuog Lenku pawogtu
Ne karta iki żarnu *Telsziun plumpis* juoktus
O weczeres. kaźitun łolu ir *grabiastu* (*)
Ligej kajp tu jo *karklu* ir *łaj* nesuprastu.
Daug ira żodziu musu liežuwiej' numotu.
Plik's butu kad kajminams wisus atiduotu.

Bet ne buwa jis tokiu łajke użgimima,
Ir kada wieszpatawa Żiamajtis ant Rima! (**
Pirmiausej isz *Łotinas* daug żodziu primisza,
Paskuj ne maż Wokitej su Lenkajs prikisza.
Atskirtė jus, parodit' kur ne musu ira,
Isz kokios kałbos, kuriu tie kłajku pribira?
Ant to rejkia atmintė raszantem żodini,
Jej wajnika apturiet' nor ne paskutini.....
Tejpogi kad Lietuwis ir Żiamajtis rastu.
Wisus żodzius toj' knigoj' ir rades suprastu:
Kad tie żodej ne butu isz nauja praminti.
Bet ant wisos Żiamajcziu pasaules àptrinti,
Jej kur naujej sutwerti. teguł ne żnib ausis.
Tokios kningas Żiamajtej ir skajtis ir **kłausi**
O kitejp jej parsargos tos ne użłajkiśi,
Saw pat's skajtitė kninga stora paraszis

(*) **Kninga Surinkima Żodziu. Lexicon. Słownik.**
(**) **Ta grometa raszita 1826 m. 10 d, Waseria isz Auksztbikawas par.T. S. Wallenawicze pas D. Poszkas, raszitojaus Ziamajtiszka żodinia, tan łajka wiszietė ing Stokajczius atwaziawusia.**
(***) **Ziamajtiszkasz liežuwis su maża atmajna ira toksaj-pat kajpo ir Lietuwiszkas.**

(*) **Grabiestas, kitur kalb; grabiastas.**
(**) **Po Odoakru wadu.**

Wejzd ant tawes ne tiktaj *Widukles* pasaulis,
Trakaj, Telszej, Wilkmergė, rudsermiegis *Sziaulis*
Tejpogi *Łatwej, Prusaj* ir *Užnemaniszkej,*
Noris tie senej musu nebpriguł tiewiszkej.
Wienok *Jagiełłas* kałbos szakuis nėsutrinta.
Tebier' pas jun nor's didej krejpta ir gadinta;
Ir dieł to raszte sawa turi tu atskirtė,
Kur par tikra Žiamajti žodej ir pagirti,
Kur isz swecziun liežuwiu pas musu priklida,
Jej ne nori ejt' piedoms kuniga *Szirwida:*
Teguł rand skajtitojas ir žodi paprasta,
Ir grina kałba musu senatwiej' apmiasta:

Tejp raszant seks isz wisur pałajminta garbe,
Ir ne kłups piedas sunkiam, be-užmokas darbe...
Kan tariu? be užmokas? taj ne gał tejp butė,
Jej ne mokieś iszgamas szłowes taw at'du'tė.
Tu rasi užmokesni giara śzirdiej' sawa
Ir tun wisun, kur tikra'tikt' prota igawa.....
Tiesa, jog tus tamsibes ir nełajmes łajkus,
Matit ne kart' isz tiewun ćzidijenėzius wajkus;
Teguł dikdarbiu koksaj pusgalwis wadina,
Ir biaurej lizda sawa gimtuwes gadina,
Mes dieł bałsa pustburniu sawa kelu biegkiam,
Ir jog gimiem Žiamajtejs neiszsižadiękiam.

RAŠANČIAM LIETUVIŠKĄ ŽODINĮ*

Širdingas prieteliau ir geradėjau!**

Prieteliau šalies savo, dievo ir artimo,
Tėvų kalbos ir viso seno papratimo!
Tu, kursai jau skęstantį nuog prapulties krašto
Nori gelbėt žemaičių*** liežuvį per raštą,
Atkeliavęs pas mūsų, ką gero datirsi?
Ar tu tiki, jog tikrą čion kalbą išgirsi,
Katra Ringauds, Utenis ir Vytauts bylavo[1],
Kad vedė ant kryžiokų kariauninkus savo?
Oi, ne taip, raštininkai[2], yra pusėj mūsų!
Čion gadina liežuvį kaimynystė Prūsų:
Tos kirmėlės vokiečiai, kur per metų šimtą
Už Mindaugo, Jogėlos[3] žemę mūsų krimto,
Nepaliaun ik' šio laiko pikta mums daryti,
Mok' kalbon mūsų žodžius savo įkaišyti.
Ir taip tu neišgirsi toj Paprūsės šaly
Tikru vardu vadinant mažiausio daiktelio:
Čia virvė yra *štrikis,* o rūsys — *kelneris,*
Žaks — maišas, *šnaps* — arielka, o semtuvs — *kiberis,*
Stiprų — *štarkiu,* tetušį — *poderiu* vadina
Ir šimtų šimtais žodžių be galo gadina.

Bet tu, kurs tikrą kalbą žemaičio pažįsti,
Kurio prigimta kalba lūpos mok' išbristi[4],
Tu, kurs savo kaimynams ne kartą parodei,
Kur tikri, mūsų žemės, o kur vogti žodžiai, —
Rašydams plačios kalbos žodinį protingą,
Nepamesk tikros žinios kelio išmintingo!
Nesivilk, jog tik tikra kalba to pasviečio[5],
Kur tavo dienas saulė pirmąkart apšvietė,
Kad Viduklė nuog vidaus Žemaičių praminta,
Kad ir kalba tos vienos šalies negadinta[6].
Girdėdams jūsų žodžius, nuog lenkų pavogtus,
Ne kartą iki žarnų Telšių pliumpis[7] juoktųs,
O *večerės*[8], *kazilų*[9], *lotų*[10] ir *grebėstų*[11],
Lygiai kaip tu jo *karklų* ir *lai* nesuprastų.
Daug yra žodžių mūsų liežuvyj nuomotų, —
Pliks būtų, kad kaimynams visus atiduotų.

Bet nebuvo jis tokiu laike užgimimo
Ir kada viešpatavo Žemaitis ant Rymo!****
Pirmiausiai iš lotynos[12] daug žodžių primišo,
Paskui nemaž vokiečiai su lenkais prikišo.
Atskirti juos, parodyt, kur ne mūsų yra,
Iš kokios kalbos, kuriuo tiek laiku[13] pribiro, —
Ant to reikia atminti rašančiam žodinį,
Jei vainiką apturėt nor' ne paskutinį...
Taipogi, kad lietuvis ir žemaitis rastų
Visus žodžius toj knygoj ir radęs suprastų,
Kad tie žodžiai nebūtų iš naujo praminti,
Bet ant visos Žemaičių pasaulės aptrinti;
Jei kur naujai sutverti, tegul nežnyb' ausis, —
Tokias knygas žemaičiai ir skaitys, ir klausis.
O kitaip, — jei persargos[14] tos neužlaikysi, —
Sau pats skaityti knygą storą parašysi.
Veizd' ant tavęs ne tiktai Viduklės pasaulis,
Trakai, Telšiai, Vilkmergė, rudsermėgis Šiaulis,
Taipogi latviai, prūsai ir užnemuniškiai,

Nors tie seniai mūsų nebprigul' tėviškei.
Vienok Jogėlos kalbos šaknis nesutrinta
Tebėr pas juos, nors didžiai kreipta ir gadinta.
Ir dėl to rašte savo turi tu atskirti,
Kur per tikrą žemaitį žodžiai yr pagirti,
Kur iš svečių liežuvių pas mūsų[15] priklydo,
Jei nenori eit pėdoms kunigo Širvydo.
Tegul rand skaitytojas ir žodį paprastą,
Ir gryną kalbą mūsų, senatvėj[16] apmestą.
Taip rašant, seks iš visur palaiminta garbė
Ir neklups pėdos sunkiam, be užmokos[17]
darbe...
Ką tariu? Be užmokos? Tai negal taip būti, —
Jei nemokės išgamos šlovės tau at'duoti,
Tu rasi užmokesnį gerą širdyj savo
Ir tų visų, kur tikrą tik protą įgavo...
Tiesa, jog tuos' tamsybės ir nelaimės laikuos'
Matyt ne kart iš tėvų čydijančius[18] vaikus.
Tegul dykdarbiu[19] koksai pusgalvis vadina
Ir biauriai lizdą savo gimtuvės[20] gadina, —
Mes dėl balso pūstburnių[21] savo keliu bėkim
Ir, jog gimėm žemaičiais, neišsižadėkim.

Kalendorius arba metu skajtlus ukiszkas... 1851... Wilniuje... 1850, 41—42 psl.

* Knyga surinkimo žodžių, leksikonas, žodynas *(L. Ivinskio pastaba).* ** Ta gromata rašyta 1826 m. 10 d. vasario iš Aukštbikavos per T. S. Valenavyčią pas D. Pošką, rašytoją žemaitiško žodinio, tą laiką viešėti ing Stokaičius atvažiavusio *(L. Ivinskio past.).* *** Žemaitiškas liežuvis su maža atmaina yra toksai pat kaip ir lietuviškas *(L. Ivinskio past.).* [1] Bvloio, kalbėio. [2] rašytojau. [3] Mindaugo ir Jogailos laikais. [4] kurio lūpos moka (sugeba) gimtąja kalba išsiversti (?). [5] pasaulio krašto; eilutę reikia taip suprasti: netikėk (nemanyk), jog tikra kalba tik to pasviečio. [6] D. Poška įrodinėjo, kad geriausia lietuvių tarmė, išlaikiusi grynlausią kalbą, yra Viduklės. [7] girtuoklis; L. Jucevičiaus aiškinimu, Telšiai iš senų laikų garsėję bacho garbintojais, o XIX a. pradžioje net buvusi įsteigta jų draugija (kontubernija), kuri ir buvusi akstinas šiam posakiui atsirasti. [8] vakarienės. [9] gegnių. [10] kartelė šiaudams prispausti dengiant stogą. [11] kartelė, kalama skersai stogo gegnių.

**** Po Odoakru vadu *(L. Ivinskio past.);* tai nieku nepagristas prasimanymas. [12] lotynų kalbos. [13] kuriuo laiku tiek. [14] perspėjimo. [15] pas mus. [16] senovėje. [17] atpildo, atlyginimo. [18] besišaipančius, besitvčiojančius. [19] niekadariu, nerimtą darbą dirbančiu. [20] tėviškės, tėvynės. [21] tuščiakalbių.

ANTANAS STRAZDAS

(1763—1833)

A. Strazdas — lietuvių liaudies dainius, savo poezijoje išreiškęs pažangiausias XVIII a. pabaigos ir XIX a. pradžios idėjas, griežtai smerkęs baudžiavinę priespaudą, karštai gynęs ir guodęs feodalų išnaudojamus valstiečius.

A. Strazdas buvo kilęs iš baudžiauninkų. Baigęs Varnių kunigų seminariją, nuo 1790 m. jis kunigavo įvairiose Rytų Aukštaitijos parapijose. A. Strazdas ne visada laikydavosi dvasininkų luomo nuostatų, dėl to katalikų bažnyčios vyresnybės buvo nemėgstamas ir visaip persekiojamas. Tai rodo ir chrestomatijoje spausdinama A. Strazdo eksplikacija — pasiaiškinimas Vilniaus dvasinei konsistorijai.

A. Strazdui gyvam esant tebuvo išleistas tik vienas jo poezijos rinkinėlis („Giesmės svietiškos ir šventos"), kuriame išspausdinti 9 poeto cilėraščiai. Antro poezijos rinkinio, kurį A. Strazdas buvo parengęs spaudai, nepavyko išleisti dėl cenzūros daromų kliūčių. Tai matyti iš chrestomatijoje spausdinamo poeto skundo. A. Strazdo dainos, kad ir neišspausdintos, plačiai prigijo liaudyje ir nežuvo. Tokį didelį A. Strazdo poezijos populiarumą nulėmė tai, kad joje atsispindėjo išnaudojamų baudžiauninkų interesai, buvo žadinama išsivadavimo ir šviesesnės ateities viltis, keliamas liaudies pasitikėjimas savo jėgomis. Geriausieji A. Strazdo cilėraščiai meninės išraiškos atžvilgiu artimi liaudies dainoms.

A. Strazdas rašė ir lenkų kalba. Chrestomatijoje spausdinama jo lenkų kalba parašytoji „Giesmė Rygos miestui pagerbti", kuri rodo teisingą istorinio vystymosi supratimą, atspindi ekonominį ir kultūrinį tautų bendradarbiavimą. Meninės išraiškos atžvilgiu šioje „Giesmėje..." žymu klasicizmo elementai.

A. Strazdo „Giesmių" pirmojo leidimo tėra išlikęs tik vienas, labai defektuotas egzempliorius. Iš jo teko daryti ir į chrestomatiją dedamų šio leidimo autentiškų tekstų nuotraukas, kurios ne visais atvejais yra aiškiai įskaitomos.

GIESMĖ APIE SIRATAS

Ei dienos mano klapatų,
Kur pasidėsiu be turtų?
Kur ašei nujosiu,
Vis bėdas atrasiu
Dėl savęs.

Kartus tam labai yr svietas,
Kurs piaunos[1] netur čia vietos.
Reikia jam plaukyti,
Vėjelius vaikyti
Po svietą.

Blogas jam tankiai pašaras,
Didžiausi pietūs — ašaros;
Po galva kumštelis —
Visas bankietėlis[2],
Ak, bėdos!

Nėra jam čėso vaitoti,
Ligų suspaustam gulėti:
Atėjo adyna,
Gaspadors budina —
Eik dirbtų.

Noris širdelė jam plyšta,
Nuo sunkios ligos jau miršta,—
Vienokis bankietas:
Eik, šelma, iš vietos —
Nedrybsok!

Girdžiu aš kitus — taip sako:
„Sūnelis mano atkako!
Eik, bernai, tu vienok,
Arklelį nubalnok,
Vesk stainion[3].

Kodėl tu, moč, nerūpini[4]?
Klok patalėlį pūkinį,
Sūnelį guldykit,
Duris uždarykit —
Tesilsi".
Aš vienas biednas nedalioj,
Sunkioj pražuvęs nevalioj:
Nieks neužjaučia,
Kad ir smertį gaučia —
Ak, bėdos!
Eisiu jau aš ant kapelio
Budinti savo tėvelio;
Šauksiu motinėlės
Balsu gegužėlės, —
Ar n'užgirs?
Ana[5], ant[6] mano tėvelį
Užžėlė žolės takelį;
Kapą motinėlės
Užvertė šiekštelės, —
Nedeisiu.
Ak, dieve mano mieliausias,
Tėve dangiškas aukščiausias!
Ant tave šaukiuosi
Sunkiuose varguose, —
Priglausk man'.

Giesmies Swietiszkas ir Szwintas sudietas par Kuniga Unianą Drazdawska Wilniuy... 1814.

[1] Tikros, nuolatinės, [2] puota, vaišės. [3] arklidėn. [4] nesirūpini. [5] štai, tenai. [6] į.

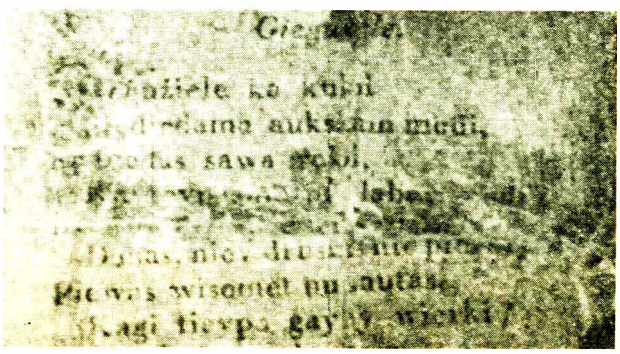

GEGUŽĖLĖ

— Gegužėle, ko kukuoji,
Sėdėdama aukštam medy?
Ar bėdas savo rokuoji?
Ko taip smūtniai labai giedi?
Dirvos tavo ag[1] užartos,
Duonos nei druskos neperki,
Pievos visuomet nupiautos, —
Ko gi taipo gailiai verki?

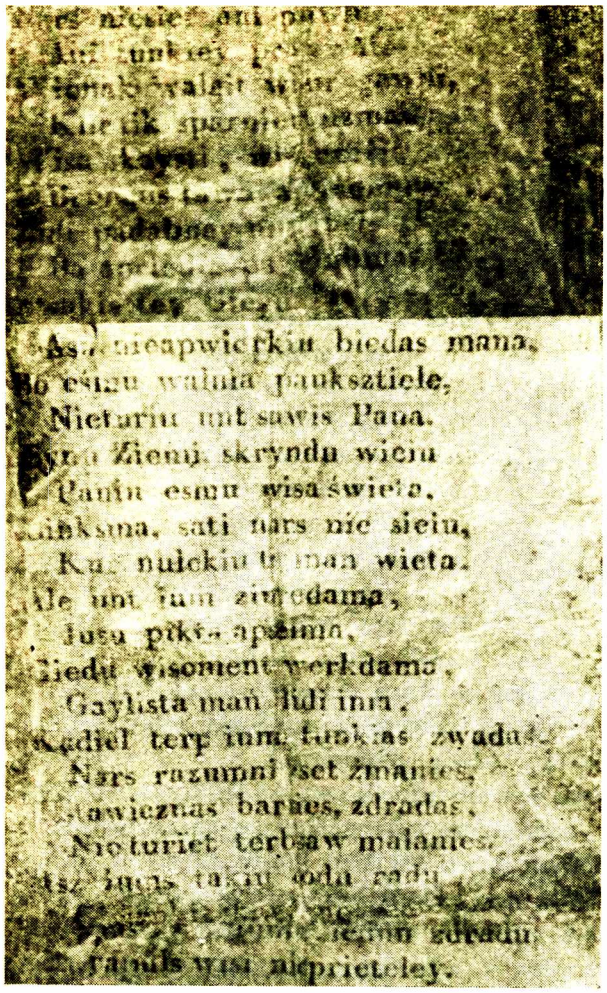

Nors nesėji, anei piauni,
Anei sunkiai procavoji,
Vienok valgyt visur gauni,
Kur tik sparneliu užmoji.
Visa skaisti, visa graži,
Brangus tavo aprėdymas, —
Žydi padabniai ant rožę,
Bo aprėdė pats gimimas[2].
Atsakė tai gegužėlė:
— Aš n'apverkiu bėdos mano,
Bo esmu valna paukštelė, —
Neturiu ant savęs pono.
Einu žeme, skrendu vėju,
Ponia esmu viso svieto:
Linksma, soti, nors nesėju;
Kur nulekiu, ten man vieta.
Ale, ant jum žiūrėdama, —
Jūsų piktą apsėjimą[3],
Giedu visuomet verkdama:
Gailysta man' didi ima.
Kodėl tarp jums tankios zvodos[4],
Nors razumni esat žmonės?
Ustavičnos barnės, zdrodos[5],
Neturit tarp sau malonės.
Aš jum tokią duodu rodą:
Gyvenkit, kaip mes, paukšteliai, —
Nebus tarp jums žėdnų[6] zdrodų,
Prapuls visi neprieteliai.

Giesmies Swietiszkas ir Szwintas sudietas par Kuniga Untana Drazdawska Wilniuy... 1814.

[1] Juk, štai. [2] prigimtis. [3] t. y. žiūrėdama į jus, į jūsų piktą apsiėjimą. [4] vaidai, kivirčai, ginčai. [5] nuolatiniai barniai, išdavimas, įskundimai, apgaulės, klastos. [6] jokių.

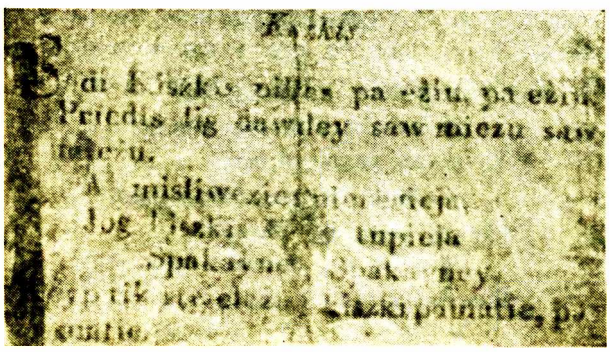

KIŠKIS

Sėdi kiškis pilkas po ežia, po ežia,
Priėdęs lig davaliai[1] sau miežių, sau miežių.
O mislivčiai[2] neregėjo,
Jog kiškis tenai tupėjo
Spakainiai, spakainiai.
Kaip tik strielčiai[3] kiškį pamatė, pamatė,
Tuojau kiškis ausis pastatė, pastatė.

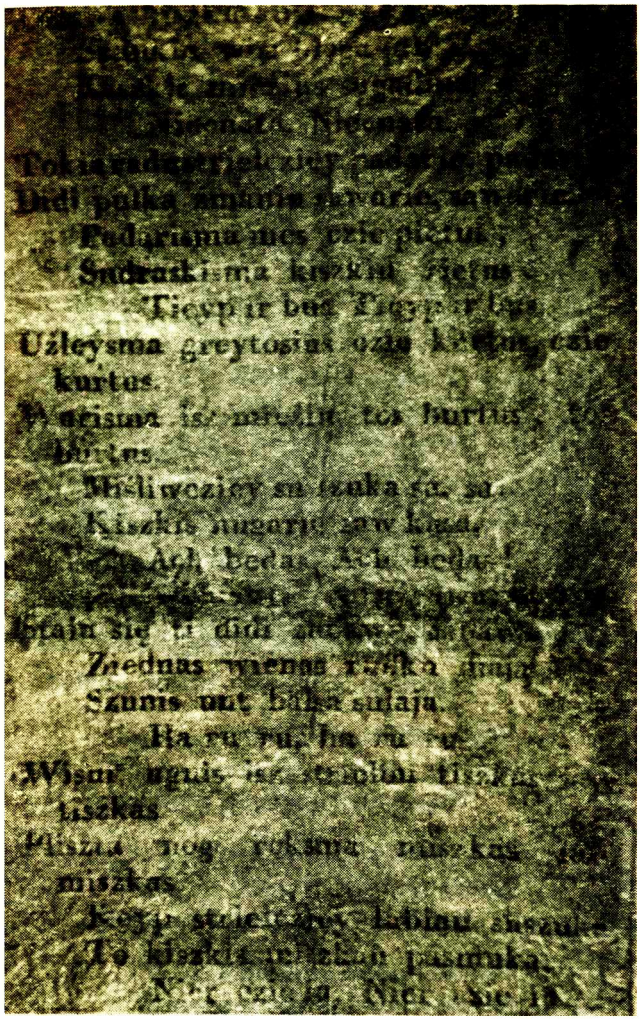

Šaukia visi: „Bloga diena":
Kiškis miežius sugadino —
Necnata, necnata!"[4]

Tokią rodą strielčiai padarė, padarė —
Didį pulką žmonių suvarė, suvarė:
„Padarysim mes čia pietus,
Sudraskysim kiškio rietus.
Taip ir bus, taip ir bus.

Užleisim greituosius čia kurtus, čia kurtus,
Varysim iš miežių tuos burtus, tuos burtus".
Mislivčiai sušuko: „Sa, sa!"
Kiškis nugarą sau kaso, —
Ak, bėdos, ak, bėdos!

Kaip tik vienas triūbon užgavo, užgavo,
Stojosi ten didi zabova, zabova:
Žėdnas[5] vienas ranka moja,
Šunes ant balso sulojo:
„Ha ru ru, ha ru ru!"

Visur ugnys iš strielbų tiškas[6], jau tiškas,
Plyšta nuo riksmo miškas, jau miškas.
Kaip strielčiai labiau sušuko,
Tuoj kiškis miškan pasmuko, —
Nėr čia jo, nėr čia jo.

Giesmies Swietiszkas ir Szwintas sudietas par Kuniga Untana Drazdawska Wilniuy... 1814.

[1] Pakankamai, gana, sočiai. [2] medžiotojai. [3] šauliai. [4] nedorybė; čia — nedorėlis. [5] kiekvienas. [6] tiška.

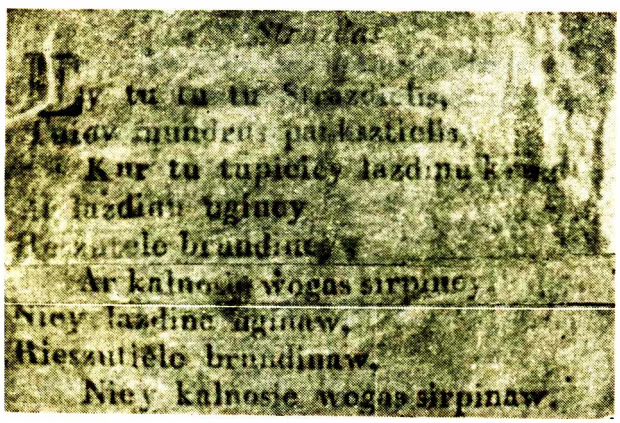

STRAZDAS

— Ei tu tu tu, strazdelis,
Tujei mandras paukštelis,
Kur tu tupėjai lazdynų krūme?

Ar lazdynų ūginai[1],
Riešutėlį brandinai,
Ar kalnuose uogas sirpinai?

— Nei lazdyno ūginau,
Riešutėlio brandinau,
Nei kalnuose uogas sirpinau.

Kur aš tiktai nukanku,
Reiškiu aukščiausio ranką,
Kurs lapeliais medžius aprėdė.

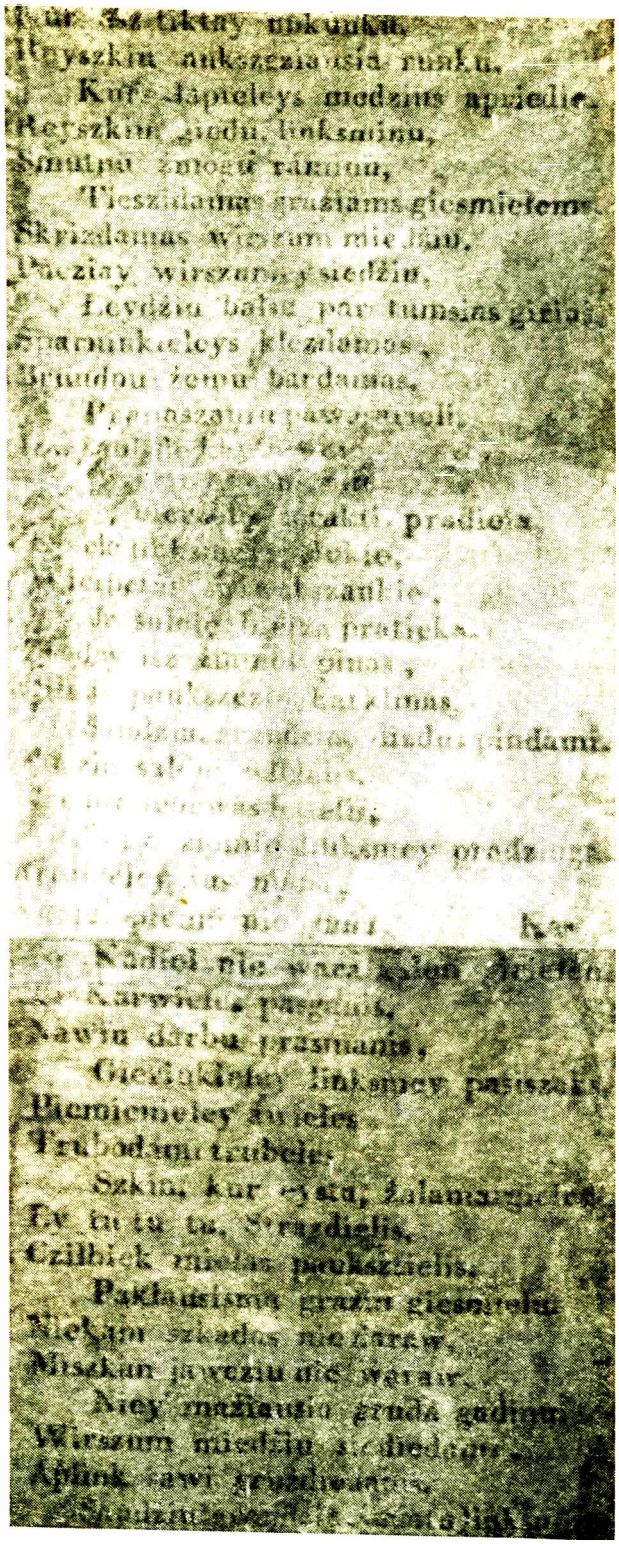

Reiškiu, giedu, linksminu,
Smūtną žmogų raminu,
Tiešydamas gražioms giesmelėms.

Skrisdamas viršum medžių,
Pačioj viršūnėj sėdžiu, —
Leidžiu balsą per tamsias girias.

Sparniukėliais klėsdamas,
Brudną[2] žiemą bardamas,
Pranašauju pavasarėlį.

Jau saulelė kaitresnė,
Ir pievelė linksmesnė,
Ir berželis sprogti pradėjo.

Upelė linksmai plaukia,
Verpetas vivat![3] šaukia,
Ir sulelė beržo prateko.

Žiedai iš žemės pinas,
Pilnas paukščių karklynas,
Siaudžia, griaudžia lizdus pindami.

Pučia saldus vėjelis,
Krenta lengvas lietelis,
Visa žemė linksmai pradžiugo.

Artojėliai jūs mano,
Kodėl piemuo negano,
Kodėl nevaro žalion girelėn?

Ten karvelės pasganys,
Naują darbą prasmanys,
Gėriukėliai[4] linksmai pasišoks.

Piemenėliai aveles,
Triūbuodami triūbeles:
„Škin, kur eisit, žalamargėlės?"

— Ei tu tu tu, strazdelis,
Čiulbėk, mielas paukštelis, —
Paklausysim gražių giesmelių.

— Niekam škados nedarau,
Mišken jaučių nevarau,
Nei mažiausio grūdo gadinu[5].

Viršum medžių sėdėdams,
Aplink save gruzdėdams[6],
Siaudžiu, griaudžiu, svietą linksminu.

Jau saulelė pastirpo[7],
Aštrų sniegą pakirpo,
Ir kalneliai žaliuot pradėjo.

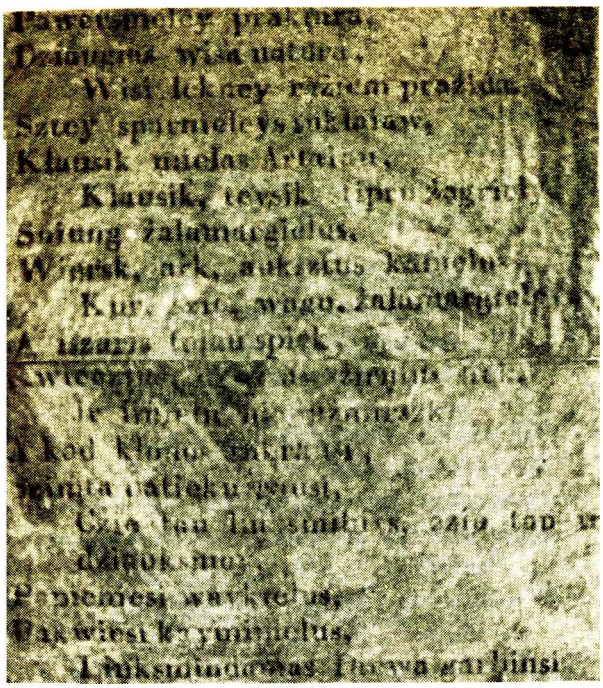

Paversmėliai prakiuro,
Džiaugias visa natūra[8], —
Visi lieknai[9] rožėm pražydo.
Štai, sparneliais suklojau[10],
Klausyk, mielas artojau,
Klausyk, taisyk stiprią žagrelę,
Sujunk žalamargėlius,
Versk, ark aukštus kalnelius:
„Kur, šio, vaga, žalamargėliai!"·
O išaręs tuojau spėk:
Kviečius, miežius, žirnius sėk
Ir linelių neužmiršk.
O, kad kluonuos sukrausi,
Šimtą patiekų gausi, —
Čia tau linksmybės, čia tau ir džiaugsmai.
Papenėsi vaikelius,
Pakviesi kaimynėlius,
Linksmindamos[11] dievą garbinsi.

Giesmies Swietiszkas ir Szwintas sudietas par Kuniga Untana Drazdawska Wilniuy... 1814.

---

[1] Auginai. [2] nešvarią. [3] valio, tegyvuoja. [4] ėriukai. [5] negadinu. [6] čežėdamas, krutėdamas, burzdėdamas. [7] pakilo, užtekėjo. [8] gamta, prigimtis. [9] paversmis, pažliugusi vieta. [10] suplasnojau. [11] linksmindamasis.

✻

SIELIANKA[1] AUŠRA

Pasvydo[2], pasvydo,
Aušros žvaigždė pasvydo, pasvydo,
Ir gaidelis pragydo, pragydo.
Vieversys, vieversys,
Vieversėlis siausdamas
Šoka vėju plakdamas, plakdamas
Padangėm,
Siaudžia, griaudžia padangėm.
Vištos karkia palangėm.
Jautelis,
Jaučias, laukan eidamas,
Kasa žemę baubdamas.
Gėreliai su ožkeliais —
Kazokėlį šokdami,
Štukeles rodydami.
Kas gi ten?
Kas gi tenai už miško
Žiba, tvaska, ištiško?
Saulelė,
Saulelė ten tekėjo,
Aukso žiedais mirgėjo.
Sujudo, sušneko, —
Juda šneka paukšteliai,
Žydi rožėms liekneliai.
Raselė,
Krenta perlų raselė,
Linksma žalia pievelė.
Cegužė,
Cegužėlė kukuoja,
Ir karvelis brūkuoja[3].
Kiškelis
Lekia lygiom pievelėm,
Kerpa gudriom auselėm.
Pražuvo,
Pikti čėsai pražuvo,
Vis jau kitaip neg buvo.

Giesmies Swietiszkas ir Szwintas sudietas par Kuniga Untana Drazdawska Perspausdinimas... Shenandoah, Pa .. 1902. 19—20 psl.

---

[1] Idilė. [2] ėmė šviesti, spindėti, žibėti. [3] burkuoja.

EI TU, DOMINYKAI

Ei tu, Dominykai,
Tu nežinai nieko,
Atsisėdęs šaly pečiaus,
Netikusioj vietoj.

Karvė pievą ėda,
Ant stuobrio pelėda
Šaukia rėkia tupėdama:
„Dominykui bėda!"

Vienoj pusėj šlėkta,
Antroj pusėj dvaras, —
Tu nežinai, Dominykai,
Kas ant tavęs baras.

Ateina urėdas
Ir paskui tijūnas, —
Dominyko nabagėlio
Dreba visas kūnas.

Ožkos karklus plėšia,
Vilkas paršą neša, —
Dominykas nabagėlis
Sau čiupryną[1] peša.

Jaučiai rugienose,
Arkliai pūdymuose, —
Tu nežinai, Dominykai,
Nė savo laukuose!

Tu nežinai, biednas,
Ko tujei sulauksi,
Užukirstas per uodegą,
Kaip vaikelis šauksi!

J. Basanavičius. Iš kun. Antano Strazdo gyvenimo ir raštų. Vilniuje, 1911, 30—31 psl.

[1] Plaukus.

GIESMĖ GASPADORIŠKA

Jau saulelė teka,
Gaili rasa krinta,
Kelkitės, vaikeliai, —
Dienelė nešventa.
Kelkitės visi iš ūmo,
Skubinkitės laukan greitai iš dūmo[1]:

Petras rugių sėtų,
Mariulė akėtų,
Jurgis piautų šieno, —
Ė tai visą dieną;
Gabriušis galvijų ganyt, —
Kaip tai gaspadoriui reik vis išmanyt.

Ta tinginė Ona
Tegul kurkes[2] gano,
Barbė laužus krovė, —
Tegul daržus ravi.
Kad visi, kožnas iš vieno,
Procavotų ščyrai per visą dieną!

Ė tu, gaspadine,
Greitai apsisuki,
Tegul tavo akys
Nebus jau užrūkę, —
Kopūstų ir su lašiniais
Privirk pilną puodą, kiek tiktai pareis.

Ašen, atsisėdęs
Ant širmo žirgelio,
Apibėgsiu laukus
Pagal tą upelį;
Prikrovęs brandžių mieželių,
Parvešiu namulio sausu keleliu.

Už vasaros procią
Ir už sunkius vargus,
Už gailius prakaitus
Ir už čėsus dargius[3]
Gersim, pasiuliosim,
Atsigėrę dievui padėkavosim.

J. Basanavičius. Iš kun. Antano Strazdo gyvenimo ir raštų. Vilniuje, 1911, 28 psl.

[1] Labai greitai, vienu metu. [2] kalakutes. [3] darganotus, biaurius.

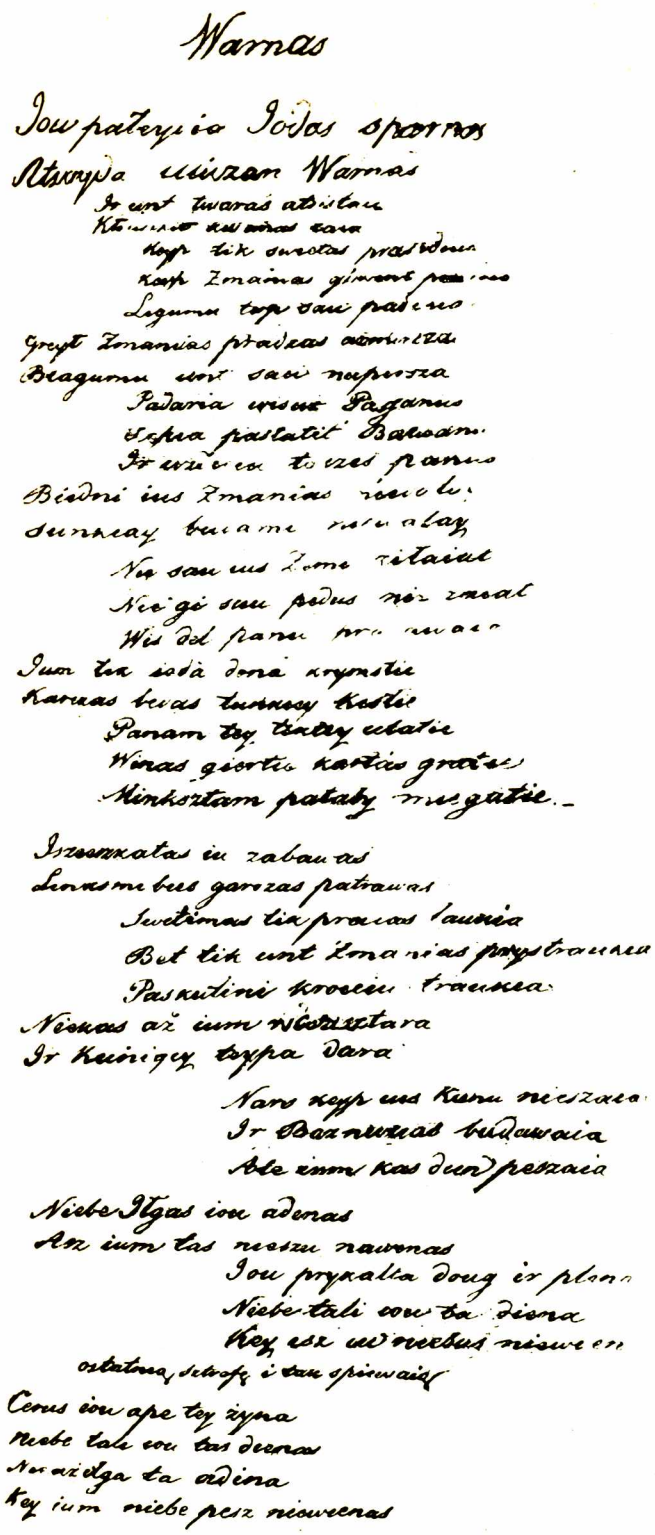

VARNAS

Jau paleido juodus sparnus,
Atskrido ūlyčion varnas
Ir ant tvoros atsistojo.
Klausykit, ką anas loja:
„Kaip tik svietas prasidėjo,
Kaip žmonės gyvent pradėjo,
Lygumą[1] tarp sau padėjo.
Greit žmonės pradžios užmiršo,
Blogumą ant sau nupiršo.
Padarė visur pagonus,
Liepė pastatyt balvonus
Ir uždėjo tuočės[2] ponus.
Biedni jūs, žmonės, nedalioj,
Sunkioj būdami nevalioj:
Ne sau jūs žemę kilojat,
Neigi sau pėdus nešiojat, —
Vis dėl ponų procavojat[3].
Jums tik juoda duona krimsti,
Karčios bėdos tankiai kęsti, —
Ponams tai tiktai ulioti,
Vynas gerti, kortos groti,
Minkštam patale miegoti.
Išieškotos[4] jų zabovos,
Linksmybės, gardžios patrovos[5].
Svetimos tik procios laukia,
Bet tik ant žmones pristraukia[6],
Paskutinį kraują traukia.
Niekas už jus neužtaria,
Ir kunigai taipo daro.
Nors kaip jūs kūną nešioja
Ir bažnyčią budavoja,
Ale jum kasdien pešioja.
Nebeilgos jau adynos,
Aš jum tas nešu navynas[7]:
Jau prikalta daug yr plieno,
Nebetoli jau ta diena,
Kai iš jų nebus nė vieno".
Paskutinį posmą ir taip dainuoja:
Caras jau apie tai žino,
Nebetoli jau tos dienos,
Neužilgo ta adyna,
Kai jus nebepeš nė vienas.

LTSR MA CB rankraščių skyrius (B 4-189; P. Vilčinskio laiškas E. Tiškevičiui).

---

[1] Lygybę; lygumą padėjo — lygybę padarė. [2] tuokart, tada. [3] dirbate. [4] prabangios, nenatūralios, įmantrios. [5] patiekalai. [6] prie žmonių prisiartina. [7] naujienas.

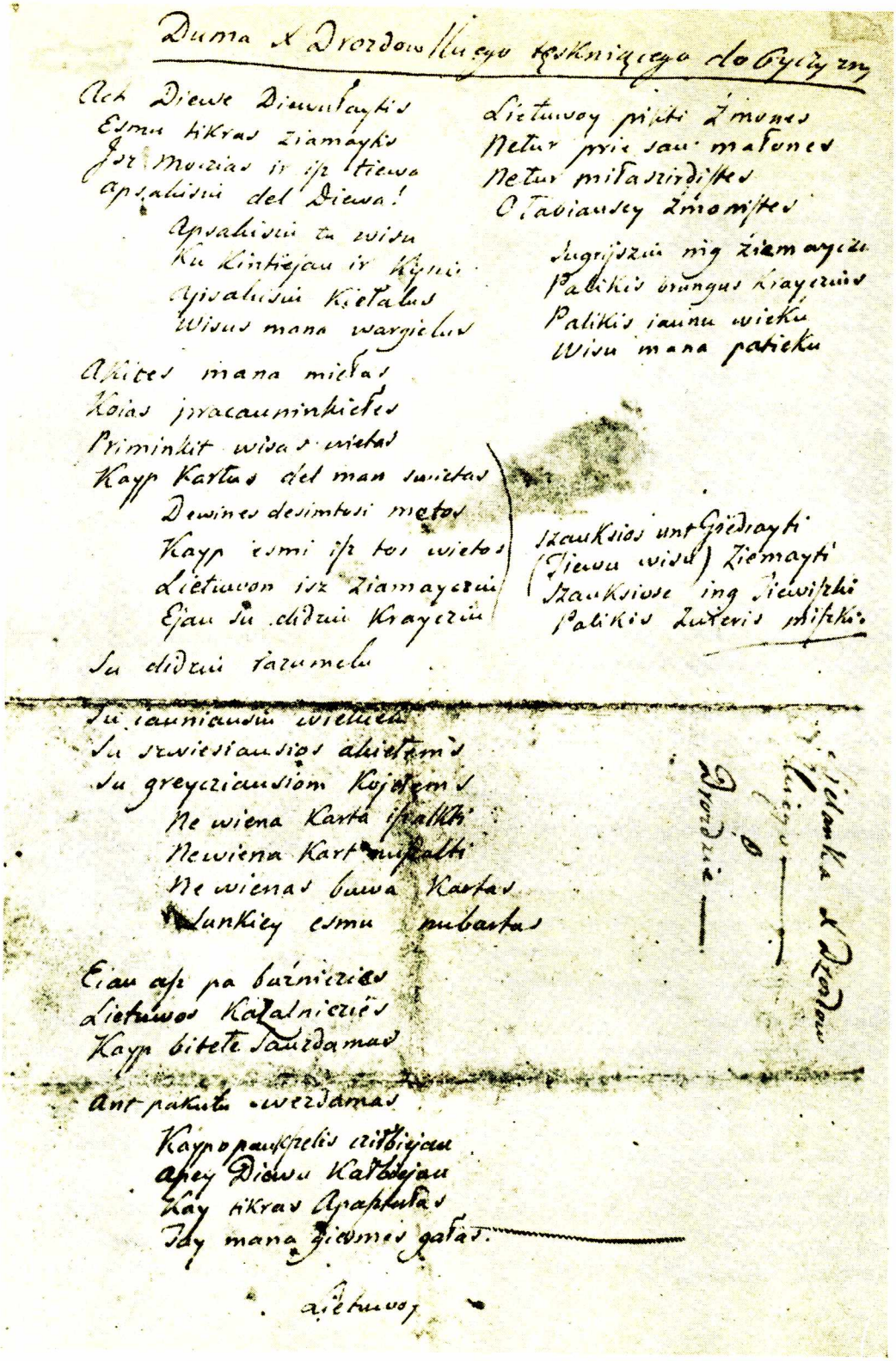

„Kunigo Drazdausko, pasiilgusio tėviškės, daina" (nuorašas)

KUNIGO DRAZDAUSKO, PASILGUSIO TĖVIŠKĖS, DAINA[1]

Ak dieve dievulaitis,
Esmu tikras žemaitis —
Iš močios ir iš tėvo.
Apsakysiu dėl dievo,

Apsakysiu tą visa,
Ką kentėjau ir kęsiu;
Apsakysiu kelelius,
Visus mano vargelius.

Akytės mano mielos,
Kojos procauninkėlės[2],
Priminkit visas vietas,
Kaip kartus dėl man svietas.

Devyniasdešimtuose metuos —
Kaip esmi iš tos vietos, —
Lietuvon iš Žemaičių
Ėjau su didžiu kraičiu:

Su didžiu razumėliu,
Su jauniausiu viekeliu[3],
Su šviesiausiom akelėm,
Su greičiausiom kojelėm.

Ne vieną kartą išalkti,
Ne vieną kartą nušalti,
Ne vienas buvo kartas —
Sunkiai esmu nubartas.

Ėjau aš po bažnyčias,
Lietuvos kazalnyčias[4],
Kaip bitelė siausdamas,
Ant pakūtos[5] vesdamas.

Kaipo paukštelis čiulbėjau,
Apie dievą kalbėjau,
Kaip tikras apaštalas.
Tai mano giesmės galas.

Lietuvoj pikti žmonės,
Netur prie sau malonės,
Netur mielaširdystės,
O labiausiai žmonystės.

Sugrįšiu ing Žemaičius,
Palikęs brangius kraičius,
Palikęs jauną vieką,
Visą mano patieką.

Šauksiuos ant[6] Giedraitį,
(Tėvą visų) žemaitį,
Šauksiuosi ing tėviškę,
Palikęs žvėris miške.

LTSR MA CB rankraščių skyrius (BA – XII — 1194).

---

[1] To kūrinio varianto antraštė kitokia — *Barnis Drazdausko ant lietuvių.* [2] darbininkėlės. [3] amželiu, jėga, sveikata. [4] sakyklas. [5] atgailos. [6] į.

GIESMĖ RYGOS MIESTUI PAGERBTI[1]

Pribūk, Neptūne[2] galingas,
Pasiauski skeptru džiaugsmingai
Ir užgrok — kaip jūra ošia —
Ji tau kaktą tegu puošia.

Tavo juk sostas puikiausias,
Gerbia tave ko plačiausiai.
Kas tik pasaulyje esti,
Viską tu gali panešti.

Ir tu, Eolai[3], pūtėjau,
Išpūski dumples, kad vėjai
Temptų bures didžiam žygiui
Ir neštų laivus į Rygą.

Lėkit, Favonai[4], Zefirai[5],
Pro verpetus prasiyrę.
Tegu Charibdė ir Scilė[6]
Besočiam prasmenga gyly.

Bangų kalnai siaubingieji
Tegu bedugnėsna liejas.
O tos sirenos vylingos
Dainas tegu baigia graudingas.

Plaukit, visų kraštų žmonės, —
Kiek čia laisvės, kiek malonės!
Iš visur čionai suplaukit, —
Europos uostas jūs laukia.

Čia anglai, švedai, ispanai,
Prancūzai, olandai, danai
Suveža savo gėrybes,
Kraudami turtus vis Rygai.

Lietuva iš laukų savo
Čionai tiekia brandų javą,
O už tai sau viską gauna,
Ką kiti Rygoj iškrauna.

O Dauguva, tu galinga,
Pranešk naujieną džiaugsmingą:
Tu, nešdama derlių Rusų,
Rygai didybės atsiųsi.

Bokštai išdidūs čia tūno
Prieglobsty Marso[7], Neptūno,
O ta rūsčioji Belona[8]
Svaido vilyčias raudonas.

Rygos piliečiai garbingi,
Slaugūs, mandagūs, protingi.
Prekyba — jų mintis, darbas,
Prekyba suka jiems galvas.

Džiaukitės, šaunūs rygiečiai:
Puiki gerovė jums šviečia!
Čionai garbė ir malonė,
Čia, kur gyvena tie žmonės.

Lietuvių tauta. 1908. I kn. 2 d., 263—264 psl.

[1] Versta iš lenkų kalbos. [2] Neptūnas — jūrų dievas. [3] Eolas — vėjų valdovas. [4] Favonius — vakaris vėjas, zefiras. [5] vakariai vėjai, šilti vėjeliai. [6] dvi baisybės, gyvenusios pakrantės uolose iš abiejų sąsiaurio pusių ir rijusios jūrininkus. [7] karo dievo. [8] karo deivė, Marso sesuo ir palydovė.

A. STRAZDO EKSPLIKACIJA

VILNIAUS ROMOS KATALIKŲ DVASINEI KONSISTORIJAI KUNIGO ANTANO DRAZDAUSKO EKSPLIKACIJA[1]

Remiantis Jo Imperatoriškosios Didenybės visos Rusijos Valdovo įsakymu, 1819 m. liepos mėn. 23 d. išsiuntinėtas [raštas] Nr. 1997 Ukmergės, Obelių, Kupiškio ir Upytės dekanams, pasirašytas Vilniaus katedros kanauninko asesoriaus kun. Petro Cibovičiaus, kuriame nurodoma, kad dekanai, gavę šį raštą, tuoj įpareigotų klebonus, pasirodžius kun. Antanui Drazdauskui, jį pristatyti jiems ir išklausinėtų pagal šiuos punktus:

1. Iš kur kilęs, kur lavinosi jaunystėje, tai yra, kokiose mokyklose mokėsi, ar buvo dvasinėje seminarijoje ir kurioje vyskupijoje, kur, kieno įšventintas į kunigus, kaip seniai atvyko į Vilniaus dieceziją, ar turi iš pirmosios dimisiją[2], iš antrosios admisiją[3], ar turi aprobatą[4] išpažinčių klausyti šiais metais, kur gyvena, ką dirba ir iš ko gyvena?

2. Pareikalauti, kad jis visa tai įrodytų raštu, o ypač, kad turi dimisiją ir admisiją.

3. Surinkti tiksliausias žinias apie jo elgseną, tai yra, kaip jis gyveno ten per visą savo buvimo laiką ir ką būtent blogo ar gero padarė.

4. Išreikalauti iš jo du vario rublius ir dvi kapeikas ir perduoti Upytės dekanui Jo Mylistai kun. Pikturnai į rankas, kad persiųstų Upytės iždinėn.

5. Įsakyti tam pačiam kun. Drazdauskui parašyti herbiniame popieriuje eksplikacijos formos prašymą dėl paduoto spaudon eilėraščio apie Palšio mirtį ir tokį eksplikacijos formos prašymą jiems įteikti.

Galų gale visa tai pristatyti Konsistorijai drauge su raportu.

Žemiau pasirašęs kun. Antanas Drazdauskas, gavęs pranešimą apie šį įsakymą iš Obelių dekano Jo Mylistos kun. Valentinavičiaus, norėdamas, kad šis įsakymas būtų išpildytas, ir pripažindamas būtinumą paklusti vyresnybei, remiantis mūsų Viešpaties Kristaus žodžiais, pasakytais šventoje Evangelijoje: „Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit"[5].

Tik dėl to ir galėjau laikytis atskirų Įsakymo punktų reikalavimų ir aiškinuosi dėl kiekvieno punkto atskirai:

1. Kun. Antanas Drazdauskas, Augustui III viešpataujant Lenkijos karalystei priklausančiame krašte, o šiandien esančiame laimingai mums viešpataujančio Maloningiausiojo Monarcho Aleksandro I valdžioje, savo jaunystėje mokslus ėjo Kuršo kunigaikštystėje. Kad jis yra buvęs dvasinėje seminarijoje, dėl to niekas negali suabejoti, nes XVIII amžiuje, kaip ir dabartiniame, nieko neįšventindavo į kunigus, jeigu metų nebuvo išsėdėjęs seminarijoje pagal nuostatus (Concilii Tridentini[6]). Taigi seminariją baigė Žemaičių diecezijoje ir ten buvo įšventintas į kunigus vyskupo kunigo Stepono Giedraičio. Nuo jo atvykimo į Vilniaus diecezijoją prabėgo 30 metų. — Dimisiją ir admisiją neabejotinai jis turėjo. Per 30 jo buvimo diecezijoje metų ją valdė keli vyskupai, dar daugiau administratorių, — visi buvo pasižymėję dorumu, uolumu ir išsimokslinimu, tai argi galima manyti, jog savo diecezijoje būtų laikę dvasininkus, nepaisydami nustatytų formalumų? Kad geriau galėtų įsitikinti, jog tai tiesa, tegu tas, kam svarbu, peržiūri diecezijos aktus. Praėjusių metų gale rašiau Upytės dekanui kunigui Smolskiui, prašydamas aprobatos šiems metams. Ji nepasiekė mano rankų, ir galvoju, kad pasiliko pas minėtąjį dekaną arba pašte kur nors nusimetė.

2. Kun. Antanas Drazdauskas turi pastovią rezidenciją Vilniaus gubernijoje, Ukmergės apskrityje, atlieka visa tai, ką atlieka visi uolūs dvasininkai, tai yra: dvasinį patarnavimą artimui, skelbia dievo žodį, administruoja šv. sakramentus. Tik toks skirtumas, kad viską atlieku gratuito[7], nes šventoje Evangelijoje yra pasakyta: „gratis accepistis, gratis date"[8]. Iš savo rankų darbo gyvenu. Galiu pasakyti drauge su šv. Povilu: „argentum et aurum nullius concupivi sicut ipsi scitis, quoniam ad ea, quod mihi opus erat ministraverunt manus istae"[9]. Taip yra iš tikrųjų, nes niekados nesistengiau gauti beneficijų[10], visados toli buvau nuo visokių pinigų, jų ir neturiu, tad bažnyčios duonos nevalgau. Būdamas Adomo sūnus, vykdau jam duotą įsakymą: „Ex sudore vultus tui vesceris pane"[11]. Turiu dykynę Kupiškio seniūnijoje, per varstą nuo Šimonių filijos[12]; moku už ją 18 sidabro rublių. Žemėje ieškau sau maisto. Matyt, dėl tos priežasties ir atrodo Šviesiausiai Konsistorijai, kad gyvenu ne pagal pašaukimą. Dieviškasis raštas sako: „qui invenit sapientiam, invenit thesaurum"[13]. Gerbiu tą brangų turtą ir, žinodamas, kad jį įsigyti galima tiktai skaitant knygas, likusį nuo minėtų darbų laiką paskiriu literatūrai. Ji parodo pasaulio laikinumą ir tiesos kelią; ji pasaldina kartybes, kurių patiriu šioje ašarų pakalnėje; ji sustiprina mano viltį sulaukti atpildo už tas nuoskaudas ir sielvartus, kuriuos tenka iškęsti man, 70 metų seniui, dėl šio įsakymo, — kad gaudytų mane trijų dekanatų klebonai ir pristatytų dekanui. Literatūra išmokė mylėti artimą, apšvietė tamsybėse paskendusius. Tai jos nuopelnas, kad išverčiau į lietuvių kalbą Belarmino katekizmą, išleidau šventas giesmes ir himnus.

3. Jeigu Tautų apaštalas[14] kalba šiais žodžiais: „Nihil enim mihi conscius, sed non in hoc iustificatus sum",[15] — gal būt, kas pageidauja, kad kun. Drazdauskas pareikštų nuomonę apie 34 savo kunigavimo metus. Pildžiau pareigas, kaip dera pašaukimui, bet nežinau, ar tie mano darbai yra įrašyti gyvenimo knygose.

Sunkius klausimus, Šviesiausia Konsistorija, duodi išspręsti, — ką būtent kun. Drazdauskas bloga ar gera padarė. „Durus hic est sermo"[16], — linkėčiau Jai, kad tai paliktų Aukščiausiajam Teisėjui, kuris svarstys tiek prelatų, tiek ir eilinių dvasininkų darbus.

4. Kadangi turime Kristaus įsakymą: „atiduok ciesoriui, kas yra ciesoriaus", todėl, gavęs žinią, kad Upytės iždinėn reikia įmokėti 2 rb. ir tiek pat kapeikų, nė kiek nedelsdamas liepos mėnesio 8 d. juos įteikiau Upytės dekanui kun. Pikturnai į rankas. Ar tuos pinigus jis įmokėjo, ar ne, man nežinoma.

5. Kun. Antanas Drazdauskas raštu aiškinosi Konsistorijai, kuriuo tikslu jis išspausdino eiles apie Palšio mirtį, todėl kito paaiškinimo nesugebės pateikti.

Kun. A. Drazdauskas

Lietuvių tauta. 1908. I kn. 2 d., 260—263 psl.

---

[1] Versta iš lenkų k.; eksplikacija — paaiškinimas, pasiaiškinimas. [2] atleidimą. [3] priėmimą, sutikimą. [4] leidimą. [5] Kas jūsų klauso, manęs klauso, o kas jus niekina, mane niekina. [6] Tridento bažnytinio susirinkimo (1545—1563). [7] veltui, nemokamai. [8] veltui gavote, veltui duokite. [9] aš negeidžiau niekieno sidabro ir aukso, kaip jūs patys žinote, kadangi tai, kas man buvo reikalinga, parūpino šios rankos. [10] bažnytinių tarnybų, susijusių su geromis pajamomis. [11] Savo veido prakaite valgysi duoną. [12] filija — bažnyčia, neturinti savo parapijos, bet priklausanti nuo kitos parapinės bažnyčios. [13] kas rado išmintį, rado turtą. [14] šv. Povilas. [15] Nors aš nieko nesijaučiu kaltas, bet ne dėl to esu išteisintas. [16] Sunku apie tai kalbėti.

✲

A. STRAZDO SKUNDAS

VILNIAUS UNIVERSITETO VADOVYBEI

JO IMPERATORIŠKOSIOS DIDENYBĖS LIETUVOS UNIVERSITETO VILNIUJE VADOVYBEI[1]

Jo Mylistos kunigo Antano[2] Drazdausko
Prašymas

Šių metų gegužės mėnesio pirmomis dienomis buvau padavęs į Vilniaus Cenzūros komitetą tris veikalus, tai yra: *Giesmę Rygos miestui pagerbti, Ganytojiškas arijas, dedikuotas kunigaikščiui Juozapui Giedraičiui, Žemaičių vyskupui,* ir *Lietuviškus tekstus,* arba *Moralinių giesmių rinkinį,* kuriuos Jo Mylista prezidentas[3] Reška, išjuokdamas poetinius žodžius ir nesuprasdamas jų prasmės, persiuntė Jo Mylistai kunigui Mykolui Bobrovskiui, to komiteto sekretoriui, o šis, 20 dienų išlaikęs pas save, nieko su jais nedarydamas, persiuntė Jo Mylistai Leonui Borovskiui, kuris irgi, išjuokdamas ir cenzūros leidimo nepasirašydamas, ir taip pat nenurodydamas juridinio pagrindo, delsia iki šiol. Iš to matyti aukštesniosios vyresnybės jiems patikėtos valdžios piktnaudžiavimas ir dar daugiau — drįstama sulaikyti svetimą nuosavybę ir pasisavinti ją be autoriaus leidimo; iš čia aiškėja kažkoks savavaliavimas, nes šalims neduodama jokios satisfakcijos, — neišduodamos rezoliucijos, nutarimai, neparodoma protingos kritikos ir ypatingų nepriėmimo cenzūruoti ir neleidimo spausdinti priežasčių. Be to, jie nemoka gimtosios kalbos, kurią puikiausiai turėtų mokėti, kaip perspėja eiliuotojas Dmochovskis[4], šiais žodžiais:

> O užvis labiausiai kalbą gerbk gimtinę,
> Nes josios nemokėti — gėda paskutinė.
> Gerai, kad svetimas kalbas žinai ir moki,
> Bet visų pirma savąją gerai žinoki.

Dar daugiau, niekindami savąją, vartoja svetimą kalbą; o ypač tada, kai taurė yra ant stalo, retai kas tegali jų šneką suprasti. O tuo, kas tėvynei ir kraštui naudinga bei Monarcho įstatymais leista ir net skatinama — praturtinti veikalais bibliotekas ir archyvus, — šitie aukščiau minėti cenzoriai dėl savo neveiklumo nesirūpi-

na. Skriausdami dirbančiuosius, pridaro jiems vargo ir išlaidų bei kitokių nuostolių, ir tuo būdu atgraso nuo visuotinio švietimo; dėl to aš, du kartus atvažiuodamas 27 mylias į Cenzūros komitetą, turėjau išlaidų 80 sidabro rublių ir netekau arklio, atsieinančio 25 rublius. Šviesiausias Monarchas, išlaikydamas bibliotekas, cenzūros komitetus ir kitus, iš savo kasos moka tinkamą algą. Todėl cenzorių pareiga ne tik paskubinti pasirašyti cenzūros leidimą, bet dar, jeigu jie mato būtinumą kai ką pataisyti, kiek įmanoma, palengvinti tai, nedelsiant ir nesityčiojant [kaip kad elgėsi su manim]. Tam patvirtinti, be priekaištų, kuriuos jie man darė savo butuose, pridedu nuorašą jų kritikos, kurioje, be grubių ir jų pareigoms netinkančių žodžių, tėra vien ambicija ir išsisukinėjimai [byloją] prieš jų pareigas. Dėl to prašau Universiteto vadovybę: 1) paskirti naujus lietuvių kalbos cenzorius, 2) paskirti naujus asmenis minėtiems veikalams cenzūruoti, 3) nežiūrinčius savo pareigų, lankančius mažiau reikalingas vietas ir Monarcho iždą skriaudžiančius perduoti aukštesnei valdžiai, 4) įsakyti grąžinti sulaikytus veikalus, 5) įsakyti išdavinėti reversus, paimant cenzūruoti veikalus, 6) nurodyti, kad būtų atlyginama už veikalo sužalojimą, 7) už nemoralų elgesį su autoriumi, o ypač dvasininku, įspėti sutinkamai su II-jo skyriaus 13 straipsniu, 8) pridėtą nuorašą grąžinti, 9) padarius apie tai savo nutarimą, pranešti prašančiajam, 10) grąžinti išlaidas ir atpalaiduoti nuo aukštesnės valdžios varginimo.

Rašyta Vilniuje 1824 m. birželio mėnesio 19 dieną. Šį prašymą pasirašau savo ranka — kun. Antanas Drazdauskas, lenkiškos ir lietuviškos poezijos autorius. Butas namuose Nr. 460.

[*Priedas-nuorašas*]

„Dėl grubių žodžių, priešingų geram skoniui, ir sugretinimų, neatitinkančių valdžios dvasios dainose *Gegužėlė* ir *Giesmė apie revoliuciją 1812*, cenzūros nuostatai neleidžia pasirašyti ir leisti šį rankraštį spausdinti; tačiau, kai tos minėtos dainos bus išimtos, o likusios švariai ir aiškiai perrašytos, tuomet Cenzūros komiteto leidimas bus duotas. Lietuvių kalbos gramatiką[5], kaip priklausančią literatūros sričiai, paėmė cenzūruoti profesorius Borovskis, ir tikiuosi, kad šį mėnesį pareikš savo nuomonę ant tos gramatikos rankraščio. Tas pats profesorius neleido spausdinti *Dedikacijos Jo Šviesybei vyskupui kunigaikščiui Giedraičiui*, taip pat ir *Giesmės Rygos miestui pagerbti*, tokiais žodžiais parašęs savo nuomonę: „Neleidžiama spausdinti dėl nesąmonių kalbos, skonio ir sveiko proto atžvilgiu. 1824 m. gegužės mėn. 21 d. Leonas Borovskis, cenzorius". Abu tie rankraščiai sutinkamai su Cenzūros nuostatais paliekami Cenzūros komiteto kanceliarijoje. Vilniuje, 1824 m. gegužės mėn. 29 d. — Kunigas Mykolas Bobrovskis, profesorius, Cenzūros komiteto narys ir sekretorius".

VVU MB rankraščių skyrius (K. C. 478; nuorašas).

---

[1] Versta iš lenkų k. [2] po šio žodžio eina dar neišaiškintas žodis *Jezierza* (Strazdas jį prideda prie savo pavardės ir pasirašydamas *Giesmę Rygos miestui pagerbti*); yra tokio pavadinimo herbas ir taip lenkiškai vadinamas augalas *plukenis* (lot. *najas*). [3] Cenzūros komiteto pirmininkas. [4] F. K. Dmochovskis (1762—1808) 1788 paskelbė perdirbtą Bualio „Poezijos meną", kuris lenkų poetams virto eilėdaros vadovėliu. [5] Atrodo, kad čia kalbama apie A. Butkevičiaus gramatiką, kurios spausdinti Cenzūros komitetas neleido ir kuri neišliko.

SIMONAS STANEVIČIUS

(1799—1848)

S. Stanevičius — pažangus lietuvių rašytojas, žymus tautosakos rinkėjas ir leidėjas, filologas, istorikas, aktyviai pasireiškęs XIX a. pradžios Lietuvos kultūriniame bei literatūriniame gyvenime.

S. Stanevičius buvo kilęs iš smulkių Raseinių apskrities bajorų. Mokslą jis išėjo Kražių gimnazijoje ir Vilniaus universitete, kurį baigė 1826 m. filosofijos kandidato laipsniu. Vėliau kurį laiką dirbo privačioje J. Plioterio bibliotekoje. Mirė džiova.

Iš S. Stanevičiaus grožinių kūrinių tėra išlikusios šešios pasakėčios ir viena odė. Šie S. Stanevičiaus kūriniai kartu su K. Donelaičio pasakėčiomis 1829 m. atskiru leidiniu buvo išleisti iki šiol neišaiškinto asmens, pasirašiusio: „J. J. V. Lietuvis nuo Šventosios upės krašto".

Į chrestomatiją dedamą odę — „Šlovę Žemaičių" S. Stanevičius sukūrė, studijuodamas Vilniaus universitete. Joje atsispindi XIX a. pradžios lietuvių tautinio kultūrinio judėjimo aspiracijos. Iš S. Stanevičiaus pasakėčių chrestomatijoje spausdinama idėjiniu-meniniu atžvilgiu reikšmingiausia — „Arklys ir meška", kurioje reiškiama aukštaičių ir žemaičių nacionalinio bendrumo idėja, smerkiama baudžiavinė ir carinė priespauda. „Aitvarų" pasakėčioje, pasižyminčioje darniu epinio ir draminio elementų sujungimu, vaizdingai parodomas pasiturinčiųjų valstiečių ekonominis stiprėjimas, yrant feodalizmui ir formuojantis kapitalistiniams santykiams. S. Stanevičiaus pasakėčioms būdinga originalumas, buities vaizdų ir charakterių realumas, kalbos ir meninės išraiškos priemonių paprastumas bei liaudiškumas.

Chrestomatijoje spausdinama S. Stanevičiaus parengto lietuvių liaudies dainų rinkinio „Dainos Žemaičių" (1829) pratarmė ir kelios dainos. Iš S. Stanevičiaus parengtų tautosakinių leidinių matyti, kad jis gerai pažino liaudies gyvenimą ir tautosaką laikė menine jo išraiška.

S. Stanevičius perspausdino nežinomo autoriaus lietuvių kalbos gramatiką, antrašte „Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos arba žemaitiškos". Į chrestomatiją dedama tam gramatikos leidimui parašytoji prakalba rodo, kad S. Stanevičius gerai pažino lietuvių raštijos istoriją, rūpinosi lietuvių kalbos ugdymu.

SZŁOWY ŻEMAYCZIU.

(Aukszta dayna).

Macziàu Wyjlniu szauna miesta,
Séna môksłu giwènyma,
Nu Żemayczių be apsiêsta
Yr jù tykra sutaryma.

❁ ❁

Szłówy wysus sujudyna,
Giàra tiêwyszkey darîty,
Yr ką âmżey pagadyua,
Cziesas ira sutaysîty.

❁ ❁

Daugel mètu swiêt's rokàwa
Mûsu żémy kayp pražuwa,
Kayp užmyrsza kałba sawa
Yr užmyrsza kùmy buwa.

❁ ❁

Tarp Żemayczių wys atgyja,
Garbie tiewù yr ližuwys,
Mêyly tarp jù yszsylîja,
Prasydžiuga yr Lituwys.

❁ ❁

Sweyk's Ryngaude musu tiêwe!
Sweyk's Mendauge karalûnay!
Garbe jûsu skëlbdynk Diewe,
Kury lyjnksmyn' mumys nunay.

❁ ❁

Sweyk's bûk senas Gedymynas!
Sweyk's Algyrde galyngiâusys!
Sweyk's Keystutay myniêtynas
Ysz Żemayczių ką stypriâusys?

❁ ❁

ŠLOVĖ ŽEMAIČIŲ

(Aukšta daina[1])

Mačiau Vilnių, šauną miestą,
Seną mokslų gyvenimą,
Nuo žemaičių beapsėstą
Ir jų tikrą sutarimą.

*

Šlovė visus sujudino
Gera tėviškei daryti,
Ir, ką amžiai pagadino,
Čėsas yra sutaisyti.

*

Daugel metų sviets rokavo[2],
Mūsų žemė kaip pražuvo,
Kaip užmiršo kalbą savo
Ir užmiršo, kuomi buvo.

*

Tarp žemaičių vis atgijo
Garbė tėvų ir liežuvis[3].
Meilė tarp jų išsiliejo,
Prasidžiugo ir lietuvis[4].

*

Sveiks, Ringaude, mūsų tėve!
Sveiks, Mindauge, karaliūnai!
Garbę jūsų skelbdink, dieve,
Kuri linksmin mumis nūnai.

*

Sveiks būk, senas Gediminas!
Sveiks, Algirde galingiausias!
Sveiks, Keistutai[5] minėtinas,
Iš žemaičių ko stipriausias!

*

Buvot lig šiol užmiršime
Dėl daugumo neprietelių,
Štai žemaičių surinkime[6]
Šlovė jūsų prisikėlė.

*

Buwot ligsziol użmyrszyme
Del dauguma nėpritelu,
Sztay Żemayczių surynkyme
Szłowy jûsu prysykiėly.

❁ ❁

Prasydżiuga Lietu - szàlys
Yr giaruma sùnù sawa,
Nesang greytay ysz newalys
Prażuwyma yszwadàwa.

❁ ❁

Szwisy sâuly użtekiêje,
Lietu nuszwyta paszaley,
Rankas ant akiu uždiêję,
Yszsyskàydy nėpriteley.

❁ ❁

Szymtabalsys garsas lieky
Yjłgus sparnus płasnòdamas,
Ne palâudam's szanky, rieky,
Po pásauly skrajôdamas:

❁ ❁

Weyzdiêk swiête nusymynes!
Kas ten' sziâuriej' atsytyka,
Lituwos sènas gymynes
Prażuwyme sweykas lyka.

(*M.* 1823 *d.* 3 *Rugpjùczia*).

Prasidžiugo Lietų[7] šalys
Ir geruma sūnų savo,
Nesang greitai iš nevalios[8]
Pražuvimo[9] išvadavo.

*

Šviesi saulė užtekėjo,
Lietų nušvito pašaliai,
Rankas ant akių uždėję,
Išsiskaidė neprieteliai.

*

Šimtabalsis garsas lėkė,
Ilgus sparnus plasnodamas,
Nepaliaudams šaukė, rėkė,
Po pasaulį skrajodamas:

*

„Veizdėk, sviete nusiminęs!
Kas ten šiaurėj atsitiko, —
Lietuvos senos giminės
Pražuvime sveikos liko".

(M. 1823 d. 3 rugpiūčio)

Szeszes pasakas Symona Stanewiczes... Wylniuje... 1829, 9—11 psl.

[1] Pakili daina, t. y. odė. [2] skaičiavo. [3] kalba. [4] aukštaitis. [5] Kęstuti. [6] susirinkime, susibūrime. [7] lietuvių, Lituvos. [8] nelaisvės, vergovės. [9] pražūties; *nevalios pražuvimo* — pražūtingos, žudančios vergovės.

❁

Żmogus yr Làwas.
(*Żemayczių pasaka.*)

Po żalânses gyres wâykszczioja żmogus
Yr tenay jy làwas sutyka smarkus.
Abudu nemażu: wîn's gyriu ponas,
O antras łaukù yr kâymu wałdonas.
Tarp tokiù, kayp sâka, mėyles nerasty,
Tą tisa yr dabar gàlem' suprasty.

ŽMOGUS IR LEVAS

(Žemaičių pasaka)

Po žaliąsias girias vaikščiojo žmogus,
Ir tenai jį levas sutiko smarkus.
Abudu nemažu: viens girių ponas,
O antras laukų ir kaimų valdonas.
Tarp tokių, kaip sako, meilės nerasti,
Tą tiesą ir dabar galim suprasti.

Nesang żmogus làwa kayp tykt pażyna,
Tunjaus ysz pyktuma wêlniu wadyna,
O kyrwiu, su kurium' medżius kapôja,
Mèty yng làwa yr pażeydy kôja.
Do kîk mètu (tayp jêm's Diewas prylyka)
Taspat's làw's yr żmogus wiel susytyka.
Tùmet làwas: „Żynôk tay, o żmogau galyjngas!
„Pyktesnys yr už kyrty żodys neteysyjngas.
„Užmyrszâu skausma ronos, kad yr daug kentiêjau,
„O pykta żody kuryn nu tawes gyrdiêjau,
„Pakol myrsiu
„Ne užmyrsziu."

Nesang žmogus levą kaip tik pažino,
Tuojau iš piktumo velniu vadino,
O kirviu, su kuriuom medžius kapojo,
Metė ing levą ir pažeidė koją.
Po kiek metų (taip jiems dievas priliko[1])
Tas pats levs ir žmogus vėl susitiko.
Tuomet levas: „Žinok tai, o žmogau galingas!
Piktesnis ir už kirtį žodis neteisingas.
Užmiršau skausmą ronos[2], kad ir daug
kentėjau,
O piktą žodį, kurį nuo tavęs girdėjau,
Pakol mirsiu,
Neužmiršiu".

Szeszes pasakas Symona Stanewiczes... Wylniuje... 1829, 4—5 psl.

[1] Lėmė, skyrė. [2] žaizdos.

*

Aytoray (Aytwaray.)

(Żemayczių pàsaka.)

Ant sraunios upes pagal anżùlîna sèna
Winkimiej', daugel mètu Żemaytys giwèna;
Nebuwa ten aplynkuy niejôkia kaymîna,
Kurio bûtu tayp dydy yr graży szeymîna.
Pylny twârtay galwyju, jaway netełp kliêtiej;
Ne rasty łaymyngèsne ciełame paswiêtiej'.
Buwa garsas aplynkuy yr wysy żynôja
Jôg numus to Żemayczc âytoras dabôja.
Kaypo łàksty patrôbeys, ne wînas tay màty,
Yr nutùpes ant stôga, ką parnèszes-, kràty.
Juk yr zołàbay stogu nuspârdity buwa,
Yr artymiêms kaymînams szin's yr jaway żuwa.
Ant to garsa pas żmogaus atèjes uriedas:
„Ar tu, (sàka) netury giêdas!
„Aytora pas sawes łaykîty!
„Kaymînams yszkàda darîty!"
Atsàky żmogus, dwàsiej' jùkdamosse sawa:

AITVARAI

(Žemaičių pasaka)

Ant sraunios upės, pagal ąžuolyną seną,
Vienkiemyj, daugel metų žemaitis gyveno.
Nebuvo ten aplinkui nė jokio kaimyno,
Kurio būtų taip didi ir graži šeimyna.
Pilni tvartai galvijų, javai netelp klėtyj, —
Nerasti laimingesnio cielame pasvietyj[1].
Buvo garsas aplinkui, ir visi žinojo,
Jog namus to žemaičio aitvaras dabojo.
Kaipo lakstė patrobiais, ne vienas tai matė,
Ir, nutūpęs ant stogo, ką parnešęs, kratė.
Juk ir zolabai[2] stogų nuspardyti buvo,
Ir artimiems kaimynams šiens ir javai žuvo.
Ant to garso pas žmogų atėjęs urėdas[3]:

„Ar tu, — sako, — neturi gėdos!
Aitvarą pas save laikyti!
Kaimynams iškadą daryti!"

Atsakė žmogus, dvasioj juokdamosi[4] savo:

„Mano aitvarai neapgavo
Nei vieno
Kaimyno,

„Mana aytoray ne apgàwa
„Ney wîna
„Kaymîna,
„O daugiêms daug giàra padàry."
Ant to žodže uriedas tàry:
„Parôdikgy tu mûn âytorus sawa"
Tunjaus žmogus urieda už rankas pagàwa
Yr wèdy yng prikliety,
Kur buwa žàgres, dalgey yr kyrwey sudiêty.
„Szytay, (sàka) aytoray kury wyską giàra
„Giwènyme dàra."

O daugiems daug gero padarė".
Ant to žodžio urėdas tarė:
„Parodyk gi tu man aitvarus savo".
Tuojau žmogus urėdą už rankos pagavo
Ir vedė ing prieklėtį,
Kur buvo žagrės, dalgiai ir kirviai sudėti.
„Štai, — sako, — aitvarai, kurie viską gera
Gyvenime daro".

Szeszes pasakas Symona Stanewiczes... Wylniuje... 1829, 5—6 psl.

[1] Visame pasaulio krašte. [2] žirgliai, žirgeliai (stogo galų pagražinimas — sukryžiuotos žirgų galvos). [3] dvaro prievaizdas, ūkvedys. [4] juokdamasis.

Arklis yr Meszka.

Kur Newiêža nu âmžiu pro Raudôna-Dwàra,
Czista wandeny sawa yng Nèmona wàra,
Tenay kad wasarwydžių saulely tekiêja,
Jûkies' kâłnay yr wylnys kayp âuksas žybiêja,
Elsiejos' pâncziùs' arklis ant žolîna šàla,
Myniėja wargus sawa yr sunke newàla,
Kayp sunkey wàkar miêszłus par dina važiôja,
Kayp maž nàkty te jêdy yr maž te migôja.
Sztay jau tek skaysty sâuly yr łankas jau szwynta,
Yr rasa nu žolînù kayp sydàbras krynta.
Yr mûn jau reyksey kiâlty yr pry dârba stôty,
Yr wiel ratus kayp wàkar par dina važiôty
Kad tayp dumoja arklis wasarwydže rîta,
Stayga jys ten yszwîda dâykta nematita.
Wâlkiodama lenciùga po žalus žolînus,
Wâykszczioja skardeys kâłnu meszka po łazdînus.
Szôkose nusygandes žyrgelys bierasys.
Ne byjôk, tàry meszka, niek's pykta nerassys',
Tieway mûsu nu âmžiu sandàroj' giwèna,
Drauge gymy yr âuga, yr drauge pasèna.
Sztay yr dabar winôky mus łayma sutyka:
Mûn lenciùgas ant kàkła, tâu pântey palyka.

ARKLYS IR MEŠKA

Kur Nevėžis nuo amžių pro Raudoną Dvarą[1]
Čystą vandenį savo ing Nemuną varo,
Tenai, kad vasarvidžiu[2] saulelė tekėjo,
Juokės kalnai ir vilnys kaip auksas žibėjo,
Ilsėjos pančiuos arklys ant žolyno žalio,
Minėjo vargus savo ir sunkią nevalią:
Kaip sunkiai vakar mėšlus per dieną važiojo,
Kaip maž naktį teėdė ir maž temiegojo.
„Štai jau tek skaisti saulė, ir lankos jau švinta,
Ir rasa nuo žolynų kaip sidabras krinta, —
Ir man jau reikės kelti ir prie darbo stoti,
Ir vėl ratus kaip vakar per dieną važioti".
Kad taip dūmojo arklys vasarvidžio rytą,
Staiga jis ten išvydo daiktą nematytą.
Valkiodama lenciūgą po žalius žolynus,
Vaikščiojo skardžiais kalnų meška polazdynus.
Šokosi nusigandęs žirgelis bėrasis.
„Nebijok, — tarė meška, — nieks pikto nerasis!
Tėvai mūsų nuo amžių sandaroj gyveno,
Drauge gimė ir augo ir drauge paseno.
Štai ir dabar vienokia mus laima sutiko:
Man lenciūgas ant kaklo, tau pančiai paliko".

Szeszes pasakas Symona Stanewiczes... Wylniuje... 1829, 6—7 psl.

[1] Raudondvarį. [2] vidurvasarį.

PRAKAŁBA.

Szytay, mily Żemàytey, jums pàsakas i rankàs dùodame, ne ysz kytòs kokiòs kałbos parguldità-s' bet prygymtoj' mûsu kałboj' suraszîtas. Jus tyktay, mily Żemaytey su meylyngà szyrdỳ teykketies' pryimty!

Sènose gadiniese kone wysy yszmyntîs yr teysîbes mokitojey sawa pamòksłus par pàsakas arba pryligynymus żmoniems praneszdawa. Gàleme daug tokiù pawèyksłu yr pàrodu yszrasty yr yszayszkynty; mûsu winog pràkałbas kytas ira gałas. Be to dar, kikwinas yr tarp Żemayczių ràses, kursay tą teysîbe daròdis, prymyndam's pamoksłus senûju tiewu par pryligynymus yszgulditus. *Aisòpa* winog Grikòna, Phrygionu żemieje, penkỳs szymtùs kètures dèszymtes yr dewînys mètus pyrm Krystaus użgymyma, ysz wargdinyszku tiewu gymusy, pyrmûju yszrastoju pàsaku èsant, wysy sénu dinu raszitojey twyrtyn. Pagal wysotymos żynios, jys ira pyrmas, kur's wàykszcziodamas par Grikònużemès, sawa pàsakas witoj' dydżiûju pamòksłu wartòdawa: tąpat yr kyty mokitojey Ritu-żemes darîdawa. Sekancziose, winog po jo gadiniese, pàsakas, darbù dàugia raszitoju tape. — Jau Grikònys Aisòpą pamynksła garbieje łaykidamy, jo pàsakas i knigas lipe suraszîty: kures tuokartu luosoj' kałboj' ysztaysîtas, lig sziuomet' użsyłayka. Ne ganà to, dar daug kytu atsyràda, kuri éyłomys, tay ira: surysztà kałbà, jàs raszîty pasygundżia. Tokiù budù pas Rimionu *Phaedras*, pas Phrancuzu *La Fontaine*, o pas Lenku garsyngas *Krasickys* pyrmàyseys pàsaku raszitojeys pasyrodo.

Ràdos winog wiray, kurî neużmyrszdamys yr ne niekyndamy prygymtos sawa żemaytyszkos kałbos, bande yr joj' raszîty pàsakas, yr tame daykte juk paskutynéys nepasyłyka; nesang jy dar daròdo, jòg ligey, tay ira: tayp gražey yr dayley gal żemaytyszkoj' kałboj' kąnors raszity, yr aukszłàs gismès yr daynàs dayniûoty, kayp yr kytose jau yszdàylyntose kałbose. Ne ganà to, dar anî sawa rasztays patwyrtyna, kad mes żemaytyszkoj' kałboj', tayp kayp sénu dinu Grikònay yr Rimiònys sawa kałbose, eyłas *piedom's* tay ira mierom's gàleme raszity.

Tokiù wirù ira *Kryżżas Donałaytys* isz lituwyszku gimditoju, Łazdenelu - kime, Parapijos

[S. STANEVIČIAUS PASAKĖČIŲ LEIDĖJO PRAKALBA]

Šitai, mieli žemaičiai, jums pasakas į rankas duodame, ne iš kitos kokios kalbos perguldytas, bet prigimtoj mūsų kalboj surašytas. Jūs tiktai, mieli žemaičiai, su meilinga širdžia teikitės priimti!

Senose gadynėse kone visi išminties ir teisybės mokytojai savo pamokslus[1] per pasakas arba prilyginimus žmonėms pranešdavo. Galime daug tokių paveikslų[2] ir parodų[3] išrasti[4] ir išaiškinti, mūsų vienok prakalbos kitas yra galas[5]. Be to dar, kiekvienas ir tarp žemaičių rasis, kursai tą teisybę darodys, primindams pamokslus senųjų tėvų, per prilyginimus išguldytus. Aisopą vienok graiką, frigų žemėje penkis šimtus keturias dešimtis ir devynis metus pirm Kristaus užgimimo iš vargdieniškų tėvų gimusį, pirmuoju išrastoju pasakų[6] esant visi senų dienų rašytojai tvirtin. Pagal visotimą[7] žinią[8], jis yra pirmas, kurs, vaikščiodamas per graikų žemes, savo pasakas vietoj didžiųjų pamokslų vartodavo; tą pat ir kiti mokytojai rytų žemės darydavo. Sekančiose vienok po jo gadynėse pasakos darbu daugio rašytojų tapo.

Jau graikai, Aisopo paminkslą[9] garbėje laikydami, jo pasakas į knygas liepė surašyti; kurios tuo kartu liuosoj kalboj[10] ištaisytos[11], lig šiuomet[12] užsiliko. Ne gana to, dar daug kitų atsirado, kurie eilomis[13], tai yra surišta kalba, jas rašyti pasigundo. Tokiu būdu pas romėnus Fedras, pas prancūzus Lafontenas, o pas lenkus garsingas Krasickis pirmaisiais pasakų rašytojais pasirodė.

Rados vienok vyrai, kurie, neužmiršdami ir neniekindami prigimtos savo žemaitiškos kalbos, bandė ir joj rašyti pasakas ir tame daikte juk paskutiniais nepasiliko; nesang jie dar darodė, jog lygiai, tai yra taip gražiai ir dailiai, gali žemaitiškoj kalboj ką nors rašyti ir aukštas giesmes ir dainas dainuoti, kaip ir kitose jau išdailintose kalbose. Ne gana to, dar anie[14] savo raštais patvirtino, kad mes žemaitiškoj kalboj, taip kaip senų dienų graikai ir romėnai savo kalbose, eilas pėdomis, tai yra mieromis, galime rašyti.

Tokiu vyru yra Krizas Donelaitis, iš lietuviškų gimdytojų Lazdynėlių kieme[15], parapijos

Żyrgupiẽnu Prûsuose, metuosę 1714 gymęs Karaläucziuje Diewo-moksle yszmokyntas, Walterkiemo Plebonu pastoja metuose 1743; kur garbieje metuose 1780 numyre. Tas diewotarnys yr diewobaymyngas, yr pylnas teysyngos dwàses wir'ś, ne tyktay pàsakas, kurès galè sziu knigélu randate; bet dar yr kytàs auksztàs gismès: apey *pawàsaria lynksmibes*, *wàsaros darbùs*, *rudenia geribes*, yr *żimôs rupeszczius* yszmyslyja, kurès wertàs ira kad kożnas Lituwynynkas, ar Żemàytys, sawa tiewyszke milîs, jas skaytîtu. — Garbyngas yr dydey mokitas wiras D. *L. J. Rhesa*, yszdàwe tas jo auksztàs gismès, su wokyszkù yszguldymù Karaläucziuje metûose 1818. po antrasza: *Das Jahr in vier Gesängen ein ländliches Epos aus dem Litthauischen des Christian Donaleitis, genannt Donalitius, in gleichem Versmaass ins Deutsche übertragen.* Szysze tas patsay *Rhesa* yłga yr łabay mokita pratàryma ira wokyszkay raszęs; kur płatey apey Donałayczia giwàta yr darbùs kaypo dydy yr mażne pyrma dayniuotoja Lietu-żémes pàsakoja: ysz cze dar dasyżynojome kad Donałaytys yr gromatas tu pacziù bùdu, eyłomys rasze, bet tas nebspaustas rankos-rasztuose gul.— Jau mynawotas garbyng's wiras *Rhesa* 1), metuose 1824 yszdàwe wiel knigèle, po antrasza: *Aisopas arba Pasakas isz Grykonu kałbos pergulditos per* D. *L. J. Rhesa*; kur galè prydieje Donałayczia pàsakas, kurès mes szysze taypogy yszduodame, nieka neatmaynidamy yr ràszima-bùda Lituwynynku Prûsu pagal wokiszkôs yr grikonyszkòs kałbos ysztaysîta, użłaykidamy. Jys taypogy yr czycze pri tòs sawa knigèles, łabay graże pràkałba bet lituwyszkay ràsze: o tureme prysypażynty kad musu pratàryme dabarcziu, giways jo żodeys daug witose pàsakojome.

Mûsu szàliese winog kayp antay Żemàycziuose nors daug esty rasztynynku, kurî gràżey wysokiàs eyłàs suràsze: winog kik mums żynoma, maż ira tokiù kurî *pàsakas* żemaytyszkay raszîtu. Garsyngas par wysùs Żemaycziùs yr garbyngas, kaypogy mokitas wiras *Dionyzas Paszkiewicze*, kurio płunksna daug wysokiose eyłose pażynstama wysyms ira, ar kuometu pàsakas raszîtu? — nier żynoma! Pażynstamy ysz garsa Żemayczių rasztynynkay ira *Kobeckys* yr *Walinawicze* 2), bet tûdoms wiroms rasztû niekur sawokty negaliejome.

Žirgupėnų Prūsuose, metuose 1714 gimęs. Karaliaučiuje dievo moksle[16] išmokintas; Valtarkiemio[17] klebonu pastojo metuose 1743, kur garbėje metuose 1780 numirė. Tas dievotarnis ir dievobaimingas, ir pilnas teisingos dvasios vyrs ne tiktai pasakas, kurias gale šių knygelių randate, bet dar ir kitas aukštas giesmes: apie pavasario linksmybes, vasaros darbus, rudenio gėrybes ir žiemos rūpesčius išmislijo, kurios vertos yra, kad kožnas lietuvininkas ar žemaitis, savo tėviškę mylįs, jas skaitytų.

Garbingas ir didžiai mokytas vyras D. L. J. Rėza[18] išdavė tas jo aukštas giesmes su vokišku išguldymu Karaliaučiuje metuose 1818 po antrašu: *Das Jahr in vier Gesängen, ein ländliches Epos aus dem Litthauischen des Christian Doneleitis, genannt Donalitius, in gleichem Versmaaß ins Deutsche übertragen.* Šičia tas patsai Rėza ilgą ir labai mokytą pratarimą yra vokiškai rašęs, kur plačiai apie Donelaičio gyvatą ir darbus, kaipo didį ir mažne pirmą dainuotoją Lietų žemės, pasakoja. Iš čia dar dasižinojome, kad Donelaitis ir gromatas tuo pačiu būdu, eilomis, rašė, bet tos nebspaustos[19] rankos raštuose[20] guli...

...Jau minavotas garbings vyras Rėza* metuose 1824 išdavė vėl knygelę po antrašu: *Aiſopas arba Páſakos iß Grykonû kalbôs perguldditos per D. L. J. Rheſa*, kur gale pridėjo Donelaičio pasakas, kurias mes šičia taipogi išduodame, nieko neatmainydami ir rašymo būdą lietuvininkų prūsų, pagal vokišką ir graikišką kalbą ištaisytą, užlaikydami. Jis taipogi ir šičia prie tos savo knygelės labai gražią prakalbą, bet lietuviškai rašė; o turime prisipažinti, kad mūsų pratarime dabarčiu[21] gyvais jo žodžiais daug vietose[22] pasakojome.

Mūsų šalyse vienok, kaip antai Žemaičiuose, nors daug esti raštininkų, kurie gražiai visokias eilas surašė, vienok, kiek mums žinoma, maž yra tokių, kurie pasakas žemaitiškai rašytų. Garsingas per visus Žemaičius ir garbingas, kaipogi mokytas vyras, Dionizas Paškevyčia[23], kurio plunksna daug visokiose eilose pažistama visiems yra, ar kuometu pasakas rašytų? — nėra žinoma! Pažistami iš garso Žemaičių raštininkai[24] yra Kobeckis ir Valinavyčia**[25], bet tų vyrų raštų niekur suvokti[26] negalėjome. Matoma taigi, kad tie visi garbingi vyrai, netrokšda-

Matoma taygy, kad tî wysy garbyngy wiray nétrokszłdamy teysyngòs szłowés yr tuszczia gàrsa szio pàsaula, sliepdamy sawa darbus, dydy mokslams Żemaycziu - żémes atnesz' yszkàda. — Puolo man i rankas szészes pàsakas *Symona Stanewiczes Żemaycze*, niekadòs Mokitynla 3) Akademyjos Wylniaus, yr tàs kaypo daylos płunksnas wàysiùs, wertàs buwa aprèyszkyma, szalyp pàsaku Donałayczia. Winog reykał's pasąkity, kodiel Symona Stanewiczes pàsakas, pyrmoj' witoj' padiejome? szytay, ne kyta kokia prižastys buwa, kayp tyktay kad Jys ira mûsu żémes raszitojys: kad tu tarpu Donałaytys nors Lituwynynkas, bet Prûsas. — Galè pàsaku *Sym. Stanewiczes Żem.* ràsyte taypogy *àukszta dàyna*, po antraszą: szłowe Żemayczziu, nu tò patîs rasztynynka rankas: kurę yr man Lituwiuy skaytant, saldu rodies', yr teysyngay kayp tén paraszîta ir', prasydžiugau. — Ant gała yszpažynty mums réykia, kad nieka nežynome, ar, szys mûsu garbyngas wiras yr rasztynynkas *Symonas Stanewicze Żemaytys*, daugiaus tur suraszîtu pàsaku? ar yr dabarcziu wys rasza? kaypo tolymy yr nebuwusys dar Żemaycziuose, ysz niekur dasyžynoty negaliejome. Winog tykemos, jog *Jysay* yr tolàus bengs sawa szłòwynga dàrba, o kaypo dar jàunas (kayp mums sakîta) yr daugiàus galiès yszdumòty yr suraszîty. O idant Jàm meylyng's Diewas padietu!

J. J. W. Lituwys
nu Szwentos Upes kraszta.

Raszita Wyłkmergiej'
M. 1828 Mienesiej'
Byrżela dinoj' 27.

1) Yr Jys tu paczia budu rasza eyłas, kayp pažynstamas jo ira eyłas ant pakajaus Tilžiej 1806. m. Weyziek kniga: *Monumentum pacis.*
2) Kayp saka *Kajet Niezabitawskis* knigo: *Naujas mokslas skaytima* ant paskutynia łakszta.
3) Kayp saka Dinynink's Wylniaus (Dziennik Wileński) M. 1828 No 6. antrasze *Historia* łakształ 440.

mi teisingos šlovės ir tuščio garso šio pasaulio, slėpdami savo darbus, didžią mokslams Žemaičių žemės atneša iškadą.

Puolė man į rankas šešios pasakos Simono Stanevyčios žemaičio, nekados[27] mokytinio*** akademijos Vilniaus, ir tos, kaipo dailios plunksnos vaisius, vertos buvo apreiškimo[28] šalip pasakų Donelaičio. Vienok reikals pasakyti, kodėl Simono Stanevyčios pasakas pirmoj vietoj padėjome. Šitai ne kita kokia priežastis buvo, kaip tik tai, kad jis yra mūsų žemės rašytojas, — kad tuo tarpu Donelaitis, nors lietuvininkas, bet prūsas.

Gale pasakų Sim. Stanevyčios žem. rasite taipogi aukštą dainą po antrašu „Šlovė Žemaičių", nuo to paties raštininko rankos, kurią ir man, lietuviui, skaitant saldu rodės, ir teisingai, kaip ten parašyta yr, prasidžiugau.

Ant galo išpažinti[29] mums reikia, kad nieko nežinome, ar šis mūsų garbingas vyras ir raštininkas Simonas Stanevyčia žemaitis daugiau turi surašytų pasakų? ar ir dabarčiu vis rašo? Kaipo tolimi ir nebuvę dar Žemaičiuose, iš niekur dasižinoti negalėjome. Vienok tikimės, jog Jisai ir toliau bengs[30] savo šlovingą darbą, o kaipo dar jaunas (kaip mums sakyta) ir daugiau galės išdūmoti ir surašyti. O idant Jam meilings dievas padėtų!

J. J. V. Lietuvis
nuo Šventos upės krašto

Rašyta Vilkmergėj
m. 1828, mėnesyj
birželio, dienoj 27.

Szeszes pasakas Symona Stanewiczes... Wylniuje... 1829. III—IX psl.

[1] Pamokymus. [2] pavyzdžių. [3] įrodymų. [4] surasti. [5] kitoks yra tikslas. [6] pasakėčių. [7] visuotinę. [8] kaip visiems žinoma. [9] atminimą. [10] proza, neeiliuotai. [11] paruoštos, parengtos. [12] ligi šio laiko. [13] eilėmis. [14] jie. [15] kaime. [16] teologijoje. [17] turėtų būti *Tolminkiemio* (pataisyta klaidų atitaisyme). [18] t. y. daktaras Liudvikas Gediminas Rėza. [19] neišspausdintos. [20] rankraščiuose. [21] dabar. [22] daugelyje vietų. [23] D. Poška. [24] rašytojai. [25] S. Valiūnas. [26] surasti. [27] kadaise buvusio. [28] paskelbimo. [29] prisipažinti, pareikšti. [30] baigs, tęs iki galo.

* Ir jis tuo pačiu būdu rašo eilas, kaip pažįstamos jo yra eilos ant pakajaus Tilžėj 1806 m. Veizėk knygą *Monumentum pacis.* ** Kaip sako Kajet. Nezabitauskis knygoj *Naujas mokslas skaytima* ant paskutinio lakšto. *** Kaip sako Dieninnks Vilniaus (Dziennik Wileński) m. 1828 Nr. 6 antraše *Historia*, lakštas 440. *(Aut. past.)*

PRATARYMAS.

Dydżioj daugibiej daynu żemaytyszku nekurios ira gražes yr wertas idant ju pamynkłas knigose użsylyktu. Tokiu daynu ant Upes tarp Wydukles yr Eržwyłka ne daugiaus kayp winoj witoj, surynkau 3o, skyrdamas jas ysz penketa tik daugiaus kures gyrdiejau arba użrašzes buwau: kad winas ysz ju del to jog buwa pardaug naujas yr swetymays żodeys parpylditas; kytas del to jog be rokunda yr biłos ysz dwyju yr tryju daynu sudietas rodies; kytas del sawa statuma nieka sumanynga neturenczes; kytas ant gała del tuleropu kytu prižaszcziu, arba su wysu atmestas buwa, arba szeme tyktay daynu surynkyme niera talpyntas. Kayp nesang ne koznas mokitu gałwu darbas wertas ira garbstima yr pryjemyma, tayp retesnys ira prastuju żmoniu yszradymas kurys mokslynga apsudijyma yszłaykitu yr mokityms patyktu.

Daliku daynu żemaytyszku musu amžiaus bustime ira meylyngy żodey tarp bernele yr mergeles, tarp gymditoju yr ju sunu arba dukteru. Jey kumet yr karis ira prymenamas, tay winok darose weyksle meyłażodistes. Tykietise idant butu daynas nu karžigiu senowes Lituwiu yr Żemaycziu kures daynewa Waydelotay musu żemes wiresnynjey yr daynynynkay, ira tuszczia dyngstys. Waykay sawa tiewu daynas atkartodamy wadyn tay senowes daynomys yr nor jas użmyrszty; ko taygy benoriety idant daynas Way lelotu pyrm 4oo yr 5oo metu daynujemas, szendin pażynstamas butu? Mažne be abejojyma galu sakity jog wysas szendin randamas Żemaycziu daynas nier ankstibesnes už paskutynenses kares Szwedu su Lankays pradžioj XVIII amžiaus, kurios baysyngu Żemaycziu żemes par bada yr mara ysztriemymu ira myniejemas.

Apey daynas kuriu daugibes tolesniose Lituwos yr Żemaycziu żemes szalyse ira randamas, ar anos bus kumet surynktas yr yszdutas, nieka ne sakau yr ne lemiu; prydedu tyktay, jog geystynas ira dayktas, idant wysyszkas gražesniuju daynu żemaytyszku surynkymas ysztiktas yr yszspaustas butu!

Metuse 1829 spalu mienese dinoj 10.

Wylniuja.

PRATARIMAS

Didžioj daugybėj dainų žemaitiškų nekurios[1] yra gražios ir vertos, idant jų paminklas knygose užsiliktų. Tokių dainų ant Upės[2] tarp Vidukles ir Eržvilko, ne daugiau kaip vienoj vietoj, surinkau 30, skirdamas jas iš penketo tiek daugiau, kurias girdėjau arba užrašęs buvau: kad vienos iš jų dėl to, jog buvo perdaug naujos ir svetimais žodžiais perpildytos; kitos dėl to, jog

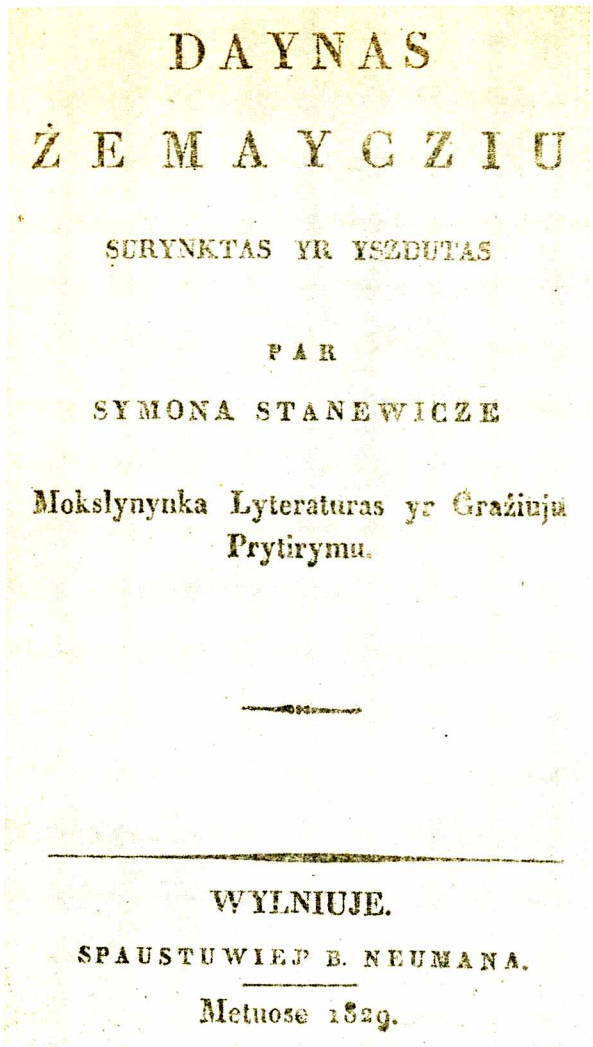

DAYNAS

ŻEMAYCZIU

SURYNKTAS YR YSZDUTAS

PAR

SYMONA STANEWICZE

Mokslynynka Lyteraturas yr Graźiuju Prytirymu.

WYLNIUJE.

SPAUSTUWIEJ B. NEUMANA.

Metuose 1829.

S. Stanevičiaus „Dainos Žemaičių", titulinis puslapis

be rokundo ir bylos[3] iš dviejų ir trijų dainų sudėtos rodės; kitos dėl savo statumo[4] nieko sumaningo neturinčios; kitos ant galo dėl tūleriopų kitų priežasčių arba suvisu[5] atmestos buvo, arba šiame tiktai dainų surinkime nėra talpintos. Kaip nesang ne kožnas mokytų galvų darbas vertas yra garbstymo[6] ir priėmimo, taip retesnis yra prastųjų žmonių išradimas[7], kuris mokslingą apsūdijimą[8] išlaikytų ir mokytiems patiktų.

Dalyku dainų žemaitiškų mūsų amžiaus būstyme[9] yra meilingi žodžiai tarp bernelio ir mergelės, tarp gimdytojų ir jų sūnų arba dukterų. Jei kuomet ir karis[10] yra primenamas, tai vienok darosi veiksle meilažodystės[11]. Tikėtisi, idant būtų dainos nuo karžygių senovės lietuvių ir žemaičių, kurias dainavo vaideliotai[12], mūsų žemės vyresnieji ir dainininkai, yra tuščia dingstis[13]. Vaikai, savo tėvų dainas atkartodami, vadin tai senovės dainomis ir nori jas užmiršti. Ko taigi benorėti, idant dainos vaideliotų, pirm 400 ir 500 metų dainuojamos, šiandien pažįstamos būtų? Mažne be abejojimo galiu sakyti, jog visos šiandien randamos žemaičių dainos nėr ankstybesnės už paskutiniąsias kares švedų su lenkais pradžioj XVIII amžiaus, kurios baisingu Žemaičių žemės per badą ir marą ištrėmimu yra minėjamos[14].

Apie dainas, kurių daugybės tolesnėse Lietuvos ir Žemaičių žemės šalyse yra randamos, ar anos bus kuomet surinktos ir išduotos, nieko nesakau ir nelemiu. Pridedu tiktai, jog geistinas yra daiktas, idant visiškas gražesniųjų dainų žemaitiškų surinkimas[15] ištiktas[16] ir išspaustas būtų!

Metuose 1829, spalių mėnesio dienoj 10, Vilniuje.

Daynas Żemayczių... Par Symona Stanewicze... Wylniuje... 1829, 5—6 psl.

[1] Kai kurios. [2] Upė — kairysis Šešuvies intakas. [3] neabejotinai, be kalbos. [4] šiurkštumo, stačiokiškumo, grubumo. [5] suvis, visai, visiškai. [6] aukštinimo, gyrimo. [7] išmonė, kūrinys. [8] mokslinę kritiką, vertinimą. [9] mūsų amžiaus būvyje, mūsų amžiuje. [10] karas. [11] meiliais žodžiais. [12] vaidilos. [13] manymas. [14] minimos. [15] rinkinys. [16] sudarytas, atliktas.

[OI TU, APYNĖLI]

Oy tu apinely,
żałus puronely,
kol winas buway
waydużiu ne darey.

Oi tu, apynėli,
Žalias pūronėli[1],
Kol vienas buvai,
Vaidužių nedarei.

O kayp tu pryligay
grinusius miżelus,
tu apinely
wayduży padarey.

O kaip tu prilygai[2]
Grynuosius mieželius,
Tu, apynėli,
Vaidužį padarei.

Oy tu seserely,
bałta lelyjely,
kol wina buway
wargely ne matey.

Oi tu, seserėle,
Balta lelijėle,
Kol viena buvai,
Vargelį nematei.

O kayp tu pryligay
jauna bernużėly,
tu seserely
wargely pamatey.

O kaip tu prilygai
Jauną bernužėlį,
Tu, seserėle,
Vargelį pamatei.

Oy jus diewereley,
baltynjey broleley,
pamażu weżket
marganses skrineles.

— Oi jūs, dieverėliai,
Baltieji[3] broleliai,
Pamažu vežkit
Margąsias skryneles.

Oy pamażu weżket
marganses skrineles,
ne nuskaldiket
skriniu pakojeles.

Oi, pamažu vežkit
Margąsias skryneles,
Nenuskaldykit
Skrynių pakojėles.

Kayp jus nuskaldiste
skriniu pakojeles,
ne prydyrbdynste
be staloružele.

Kaip jūs nuskaldyste
Skrynių pakojėles,
Nepridirbdinste
Be stalioružėlio[4].

Mes pasysamdisme
Tylżes stalorely,
mes prydyrbdynsme
skriniums pakojeles.

— Mes pasisamdysme
Tilžės staliorėlį,
Mes pridirbdinsme
Skrynioms pakojėles.

Oy pamażu weżket
marganses skrineles,
ne nutrankiket
skriniu jutrineles.

-- Oi, pamažu vežkit
Margąsias skryneles,
Nenutrankykit
Skrynių jutrynėles[5].

Kayp jus nutrankiste
skriniu jutrineles,
ne prydyrbdynste
be sliesoružele.

Kaip jūs nutrankyste
Skrynių jutrynėles,
Nepridirbdinste
Be sliesoružėlio[6].

Mes pasysamdisme
Rigos sliesorely,
mes prydyrbdynsme
skriniums jutrineles.

Oy pamażu weżket
marganses skrineles,
ne yszbarstiket
płonanses drobeles.

Kayp jus yszbarstiste
płonanses drobeles,
ne yszausdynste
be audiejnżele.

Mes pasysamdisme
Wylniaus audiejely,
mes yszausdynsme
płonanses drobeles.

Biła tos daynos ira tokia : jauna marty keiaudama i numus sawa bernele baras ant gyrtu kraytweżiu yr sakos jau i warga i pułusy butent todel jog jos dieweręy, kuri weż kravty, ne kłausantys. Pradżia to wayda esanty ysz apine kursay parwin su mižiu salikłu yszdudamas ału, gerencziuju yszmynty sumaysza.

— Mes pasisamdysme
Rygos sliesorėlį,
Mes pridirbdinsme
Skrynioms jutrynėles.

— Oi, pamažu vežkit
Margąsias skryneles.
Neišbarstykit
Plonąsias drobeles.

Kaip jūs išbarstyste
Plonąsias drobeles,
Neišausdinste
Be audėjužėlio.

— Mes pasisamdysme
Vilniaus audėjėlį,
Mes išausdinsme
Plonąsias drobeles.

Byla[7] tos dainos yra tokia: jauna marti, keliaudama į namus savo bernelio, baras ant girtų kraitvežių ir sakos jau į vargą įpuolusi, būtent todėl, jog jos dieveriai, kurie veža kraitį, neklausą. Pradžia to vaido esanti iš apynio, kursai, parvien[8] su miežių salyklu išduodamas alų, geriančiųjų išmintį sumaišo.

Daynas Żemayczių... Par Symona Stanewicze... Wylniuje... 1829, 45—48 psl.

---

[1] Papūrėli. [2] suėjai, suderėjai. [3] maloninis kreipimasis: gerieji, gražieji, mielieji, garbingieji. [4] staliaus, dailidės. [5] vyrius („zovieskus"). [6] šaltkalvio. [7] prasmė, mintis. [8] drauge, kartu.

❊

[TREJI GAIDELIAI GIEDOJO]

Trejy gaydeley gidoja,
brolys żyrgely bałnoja,
kelk seserely, kelk lelyjely
brolely pariedity.

Uždegk matuszy żwakele,
asz nusyprausiu burnele,
apsyriedisiu, apsytaysisiu,
rassy nesymatisme.

Treji gaideliai giedojo,
Brolis žirgelį balnojo.
— Kelk, seserėle, kelk, lelijėle,
Brolelį parėdyti[1].

— Uždek, motuše, žvakelę,
Aš nusiprausiu burnelę,
Apsirėdysiu, apsitaisysiu,
Rasi nesimatysme.

Par kima jojau, dumojau,
ant biera žyrgo rimojau,
tay asz pamacziau sawa sesele
swyrnelie pry skrineles

O kam tu wożay skrinele?
o kam tu rayżay drobele?
ney mes diewiesme, ney mes kur diesme
broleley su karalum

Dus mums karalus drabużius,
j bałtas rankas kardużius
apsyriedisme apsytaysisme,
kayp wina tiewa sunus.

Stowe karalus kraujuse,
o Bonapartas krasztuse,
dransey stowiekem yr nedrebiekem,
rassy mes pargaliesme.

Trejy gaydeley. Ira tay ankstibiausys kelemasys łayks rudeny yr żima.

Broleley su karalum, ira: mes broley arba kareywey, yr karalus.

Stowe karalus kraujuse. Ira tay Prusu karalus metuse 1807 prisz Bonaparta yr Praucuzus kariaujensys.

Krasztuse. Witoj be baymes.

Ant gała reyk żynoty jog nekokia dalys Lietuwos ira karalistiej Prusu, yr ta dayna yszten ira atejusy.

Per kiemą jojau, dūmojau,
Ant bėro žirgo rymojau,
Tai aš pamačiau savo seselę
Svirnely prie skrynelės.

— O kam tu vožai[2] skrynelę?
O kam tu raižai drobelę?
Nei mes dėvėsme, nei mes kur dėsme
Broleliai su karalium.

Duos mums karalius drabužius,
Į baltas rankas kardužius,
Apsirėdysme, apsitaisysme,
Kaip vieno tėvo sūnūs.

Stovi karalius kraujuose,
O Bonapartas[3] kraštuose.
Drąsiai stovėkim ir nedrebėkim,
Rasi mes pergalėsme.

Treji gaideliai. Yra tai ankstybiausias keliamasis laiks rudenį ir žiemą.

Broleliai su karalium yra: mes, broliai, arba kareiviai, ir karalius.

Stovi karalius kraujuose. Yra tai Prūsų karalius metuose 1807 prieš Bonapartą ir prancūzus kariaujantis.

Kraštuose. Vietoj, be baimės.

Ant galo reik žinoti, jog nekokia[4] dalis Lietuvos yra karalystėj Prūsų, ir ta daina iš ten yra atėjusi.

Daynas Żemayczių... Par Symona Stanewicze... Wylniuje... 1829, 56—58 psl.

---

[1] Brolelio rengti, išruošti. [2] varstai. [3] Napoleonas. [4] tam tikra, kai kuri.

SKAYTISENTYMS.

Tame łayke kureme daugumas Żemaycziu, winy ysz mêyles kałbos tiêwyszkias, kyty ysz nôra wyską żynôty, môkose, skayta yr ràsza lituwyszkay, nusydawy mumus atrasty tą trumpa pamôkima kałbos lituwyszkas. Kayp niewînas môksła żmogus, arba kokiame daykte menanssys nieka ne praleyd' kas gâl ji mokslyngesniu padarîty, arba ant naudos jâm yszeyty, tayp yr mes tykiėdamise, jôg ràsztas szysay winýjms gâl dziaugsma atneszty, antryjms kiàla pażynymop kałbos prawesty, kytyjms prydûty naszuma yr nôra ant jos taysima yr płàtynyma, ne tyngiėjome pażigiûty yr pasyrûpynty, îdant jys ysznauja swiêtuy paròditas bûtu. Tisa jôg ràsztas tasay no sulîgs su Grammatykomys *G. Ostermeyera* 1), *Ch. Got. Mielcke* 2) yr kytù, wôkyszkay raszîtomys, bet niekas ysz Żemaycziu ne rassys, kursay skaytîdamas anas, szi użmyrszty noriêtu yr sawa kampa waysiumy ne pasydżiaugtu. Juk ligsziôley tayp dèstys yr su wysays lituwyszkays ràsztays, jôg ti kurì Karalâucziuje, Tylżie, Kłaypiedo, yr Gumbynie yszeyna, toly giaresny ira, ne kayp musu małdù arba gismiu knigas Wyjlniuje spândemas. Ani pryligst sodnams kur medey ranka żmogaus po tisuma yr patógey suswadynty ira; o szios toliges ir myszkàms par sawy augantyms, be sarga yr be jókia prydabójyma. Nier ko tame dalike stebiėtise: kadang mumus ródos jóg be jókia pasyrùpynyma gana giaray lituwyszka kałba mokiety gàlyme, yr jóg niekas môkitas negàl atsyrasty kursay lituwyszkus rasztus skaytity yr anus peykty arba gyjrty prasymanitu; raszome taygy tayp kayp mókame, îdant tykt nu awiu sawa, apey kuriu yszgànima rupynamies, suprantamy bûtumem. Ta ira priżastys del kurios kałba lituwyszka Żemaycziuse, o dar dydżiaus Lituwoje, tayp nupuly, jóg niejokiu puykiu yr yszmyntyjngu rasztu, ney graże yr tàyke yszkałba pasygyjrty ne gàlyme. Jey taygy noryme szelpty sawa kałba, surasty jos pamestus yr użmyrsztus żodżius, reyk mums rùpesnyngay iszkoty senówes lituwyszku rasztu, o darbume yr grażume darba jymty pawêyksła nu Lituwynynku Prùsu. Todel ne bûs peyktynas dàyktas jóg szę lituwyszka Grammatyka, łotinyszkay raszita, po dewiniu deszymtu metu nu pyrma jos yszspaudymą, naujey yszdùdame, kury skaytitojams miėgstantyms kałboje sawa, gàl yntykty yr kokynórent jyjms pełna atneszty. Bet idant rasztas szysay naudyngesnys skaytantyms taptu, ródies mumus ne pro szaly busent, myniety czionay giariàuses knigas lituwyszkas ysz kuriu mokitise kałbos galyme, o tos ju senesnes, tu wertesnes ira.

Pyrmiàuse wita yr dydżiàuse werczia dùdame *Sàkimams Dauksza* 3): ira tay kniga łabay sena yr reta, tayp jóg wos tyktay trys Wyjlniuje rasty galiėjome: werta tykray idant del kałbos yr krykszczionyszka pamóksła ysznauja spàusdynta bûtu. Po Dauksza ne mażos werczios ira rasztay Kuniga *Szyrwida*, tarp kuriu ira *Punktay Sàkimu Diewo-Żodzio* 4).

Antra wita dùdame ràsztams Lituwynynku Prùsu, tarp kuriu pasyróda mókslyngas wiras D. *L. J. Rhesa*. Knigas par ji yszdûtas yr wertas idant nu wysu Lituwynynku skaytomas yr mìlymas butu, ira *Wysas Szwentas*

Ràsztas 5) yr *kiàtures dàlys mètu Donaleyczia* 6), su antraszays: *Pawàsario Linksmybès, Wàsaròs Darbai, Ruddenio Gerybes, Ziemòs Rupeszcziei.* Antras myniêtynas wîras yr kałbos lituwyszkas tykras żynowas ira *Ch. Gott. Mielcke*: jo *Myszknigos* 7) gâl bûty pawêyksłu ràszantiems lituwyszkay. Priegtâm giàras ira *Iszguldimas Ewangeliu* 8) yr *Naujas Testamentas* mètùse 1701. Karalàucziuje spâustas 9) kursay prawedy kiàla *Naujâm Istàtimuy Kunygàykszczia Gedrayczia Wiskùpa Żemayczių* 10).

Trèczia wita palykome ràsztams Żemayczių Kalwynynku, tarp kuriu ira *Ràsztas szwentas S. B. Chylinskia*, ne ciełas, spâustas Londone staliczio Anglyjas, metuse 1660; kurio wina tyktay mums pażynstama kniga, raudos Bibliotekoj' arba surynkyme-knigu Ciesoryszkos Akademyjos Wylniaus.— Czionay prygûl *Kniga nobażnistes* 11) turenty sawie Małdas krykszczionyszkas, trumpa yszguldyma Ewangelyju yr Psâlmus Dowida, spâusta Keydâyniuse miestelie Żemayczių, mètuse 1653 in 4to.

Jey taygy noryme pażynty wysa płotibe yr wysôtyma apgymyma kałbos lituwyszkas, nu skaytima tù knigu, ne winame âmżinje yr tùłose szalyse żèmes raszîtu. pradiêty mums reykia. Tisa jôg niewîna ysz tu ràsztu ney ràsztyniku îkandyne sekty ne gâlyme, kadang niewînas ysz jù niera tayp tôbułas, kas darbùse żmogaus niekada ne randas, îdant wysokiâm âmżiuy yr kożna łûma żmonyjms lituwyszkay kalbiêty arba raszîty norentyjms pawêyksłu bûtu. Stebiêsymies winok râdę czionay tîk nusydawymu wysôkiu tîk gismiù puykiâusiu apey garbe Diewa, tîk yszmyntyjngu pamôksłu szwisey yr âyszkey kałboj' lituwyszkoj' apraszîtu. Pamyniêtas taygy knigas, ira del mûsu kayp gyres kôkias, arba mèdey limemyjngy, kur kożnas reykałuy sawa, tamtykra mèdega rasty yr pagal sawa tyksla rûma surensty galiêsy.

RaszîtaWyjlniuje Mètùse 1827 Miênesie Kôwas. Dieno 8.

Symonas Stanewicze.

---

1) Neue Littauische Grammatik ans Licht gestellt von Gottfried *Ostermeyer* der Trempenschen Gemeine Pastore Seniore und der Königlich-Deutschen Gesellschaft zu Königsberg Ehren-Mitglied. Königsberg 1791.

2) Anfangs-Gründe einer Littauischen Sprach-Lehre, worinn zwar die von dem jüngern Ruhig ehemals herausgegebene Grammatik zum Grunde gelegt, aber mit starken Zusätzen und neuen Ausarbeitungen verbessert und vermehrt worden von Christian Gottlieb *Mielcke* Cantor in Pillckallen. Königsberg 1800.

3) Postilla Katolicka. Tai est: Iżguldimas Ewangelių kiekwienos Nedelos ir Szwentes per wisus metus. Per Kuniga Mikałoju Dauksza Kanonika Medniku. Wilniui. Anno Domini 1599. iu folio. pp. 627.

4) Punkty kazań od Adwentu aż do postu, litewskim ięzykiem, z wytłumaczeniem na polskie, przez Księdza Konstantego Szyrwida, Theologa Societatis Jezu, z dozwoleniem starszych wydane w Wilnie MDCXXIX. (1629) in 4to.

5) Biblia, Tai esti: Wissas Szwentas Rásztas Sėno ir Naujo Testamento, Lietuwiszkay perstattytas, isz naujo perweizdetas ir ketwirtą kartą iszspaustas. Tilżeje 1824.

6) Das Jahr in vier Gesängen — ein ländliches Epos aus dem Littauischen des Christian Donaleitis, genannt Donalitius, in gleichem Versmass ins Deutsche übertragen von D. L. J. Rhesa. Prof. d. Theol. Königsberg 1818.

7) Miszknygos kurrosa wissos Ewangėlios per czėlą metą iszguldytos, jeib nobażni Gaspadorei ir su sawo namiszkeis Nammėj Diewui wertay służit ir tikrą żinnę apie wissą iszganimo dawadą igautu. Karalaucziuje 1808. in 4to.

8) Trumpas ir prastas Iszguldimas wissu Nedeles ir Szwentu Dienu Ewangeliu kłausimais ir atsakimais sutaisytas ir Pamokinnimui wissu lietuwiszku Parapyu, Surinkimu ir Szuilu Prusu Karalistes, isz wokiszkos i lietuwiszka kałbą perstatytas, isz naujo perweizdėtas ir per Drukką iszduotas. Tilżeje 1820.

9) Naujas Testamentas Wieszpaties musu Jezaus Kristaus pirmą kartą ant Swieto Lietuwiszkoj' kałboj, ant Isakimo Małoningiauso Karalaus Prussu etc. etc. etc. su didżiu dabojimu perguldijtas, o ant Garbės Diewui Traicej Szwentoj wienatijam, Lietuwos żmonems ant iszganitingos naudos iszspaustas. Karalaucziuj Mėtu MDCCI. (1701).

10) Naujas Istatimas Wieszpaties Musu Jezaus Christaus par Juzapa Arnulpa Kunigavkszti Gedrayti Zenklinika Szwento Stanisłowo. Wilniuje 1816.

11) Kniga nobażnistes Krikščioniszkos, ant garbos, Diewuy Traycey Szwentoy Wienatijam: ant wartoima Bażnicionis dides Kunigistes Lietuwos iszduota. O dabar antra karta perdrukawota, su priedu, nekuriu giesmiu, Ewangeliu ant pomietkos Szwentuju Diewą, teypag su priedu nekuriu małdu. Kiedaynise drukawoja Joachimas Jurgis Rhetas,

Meatu Pona 1653. (*Łaksztu 272, ne rokûjant priekałbos yr rejystra: atsyrand szycze Psolmay Dowida yr Giesmes Kryksczionyszkas tyktay, bet winkartu yszeje dar sekanczes knigas:*). in 4to.

Małdos Krikscioniszko, Wisokiam meatuy ir reykalams bendriems prigulincios: ant garbos Diewa Traycey Szwentoy wiena Tiewa, Sunaus ir Dwasios S. O del naudos Bażnicios jo, ant swieta iszlaystos. Kiedaynise, spaude Joachimas Jurgis Rhetas Meatu Pona 1657. in 4to 76 łaksztu. *Taypogy cze prydûtas ira Katechizmas arba Pamokslas Kryksczionyszkas.*

Summa aba trumpas iszguldimas Ewangeliu szwentu per wisus meatus, dienomis Nedelos, Bażniciose Krikścioniszkose skaytomu. O ant garbos Wienam Diewuy, su wala Wisiasniuju del pażitka Wierniems, didey Kunigistey Lietuwos, ir del naminiku pabażnu ant użiwoima namiszkia iszduota: Kiedaynise, drukawoja Joachimas Jurgis Rhetas, Meatu Pona 1653. 4to 288 *łaksztu.*

SKAITYSIANTIEMS

Tame laike, kuriame daugumas žemaičių, vieni iš meilės kalbos tėviškės, kiti iš noro viską žinoti, mokosi, skaito ir rašo lietuviškai, nusidavė mumus atrasti tą trumpą pamokymą kalbos lietuviškos. Kaip nė vienas mokslo žmogus arba kokiame daikte menąsis[1] nieko nepraleidžia, kas gali jį mokslingesniu padaryti arba ant naudos jam išeiti, taip ir mes, tikėdamiesi, jog raštas šisai vieniems gali džiaugsmą atnešti, antriems kelią pažinimop kalbos pravesti, kitiems priduoti našumą ir norą ant jos taisymo ir platinimo, netingėjome pažygiuoti ir pasirūpinti, idant jis iš naujo svietui parodytas būtų. Tiesa, jog raštas tasai ne sulygs[2] su gramatikomis G. Ostermejerio, K. Got. Milkaus ir kitų, vokiškai rašytomis, bet niekas iš žemaičių nerasis, kursai, skaitydamas anas, šį užmiršti norėtų ir savo kampo vaisiumi nepasidžiaugtų. Juk ligšioliai taip destis[3] ir su visais lietuviškais raštais, jog tie, kurie Karaliaučiuje, Tilžėje, Klaipėdoje ir Gumbinėje išeina, toli geresni yra, nekaip mūsų maldų arba giesmių knygos, Vilniuje spaudžiamos[4]. Anie prilygsta sodnams, kur medžiai ranka žmogaus po tiesuma[5] ir patogiai[6] susodinti yra; o šios tolygios yr miškams, per save augantiems be sargo ir be jokio pridabojimo. Nėr ko tame dalyke stebėtis, kadangi mumus rodos, jog be jokio pasirūpinimo[7] gana gerai lietuvišką kalbą mokėti galime ir jog niekas mokytas negali atsirasti, kursai lietuviškus raštus skaityti ir anuos peikti arba girti prasimanytų; rašome taigi taip, kaip mokame, idant tik nuo avių savo, apie kuriu išganymą rūpinamės, suprantami būtumėm. Ta yra priežastis, dėl kurios kalba lietuviška Žemaičiuose, o dar didžiau Lietuvoje, taip nupuolė, jog nė jokiu puikiu ir išmintingu raštu, nei gražia ir taikia[8] iškalba[9] pasigirti negalime. Jei taigi norime šelpti[10] savo kalbą, surasti jos pamestus ir užmirštus žodžius, reik mums rūpes-

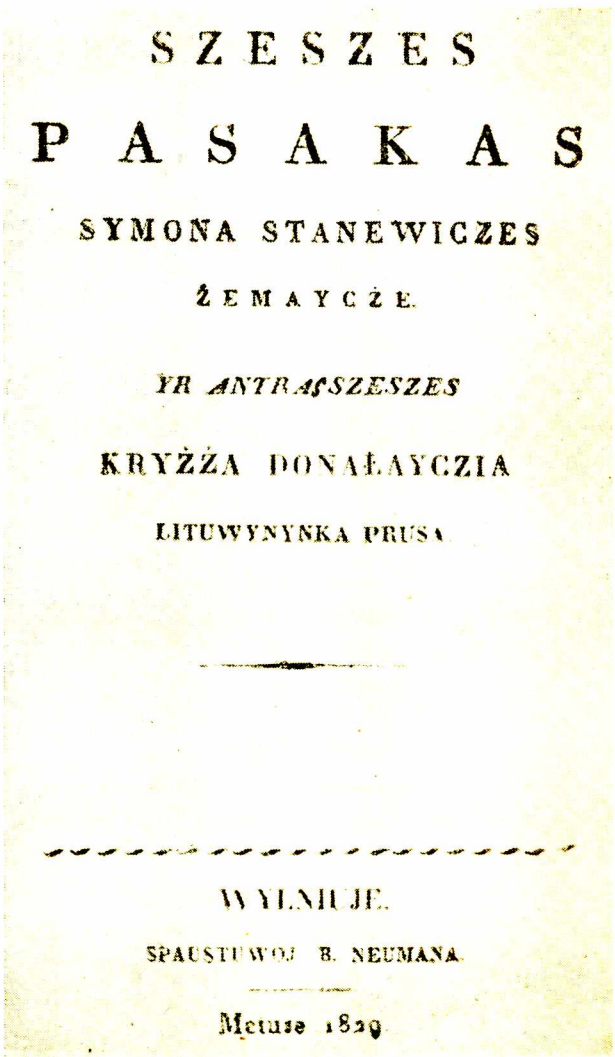
SZESZES

PASAKAS

SYMONA STANEWICZES

ŻEMAYCZE.

YR ANTRASSZESZES

KRYŻŻA DONAŁAYCZIA

LITUWYNYNKA PRUSA.

WYLNIUJE.

SPAUSTUWOJ B. NEUMANA.

Metuse 1829.

S. Stanevičiaus „Šešios pasakos...", titulinis puslapis

ningai[11] ieškoti senovės lietuviškų raštų, o darbume[12] ir gražume darbo imti paveikslą nuo lietuvininkų prūsų. Todėl nebus peiktinas daiktas, jog šią lietuvišką gramatiką, lotyniškai rašytą, po devynių dešimtų metų nuo pirmo jos išspaudimo naujai išduodame, kuri skaitytojams, mėgstantiems kalboje savo, gal įtikti ir kokį norint jiems pelną[13] atnešti. Bet idant raštas šisai naudingesnis skaitantiems taptų, rodės mumus ne pro šalį būsiant minėti čionai geriausias knygas lietuviškas, iš kurių mokytis kalbos galime; o tos juo senesnės, tuo vertesnės yra.

Pirmiausią vietą ir didžiausią vertę duodame *Sakymams*[14] Daukšos: yra tai knyga labai sena ir reta, taip jog vos tiktai tris Vilniuje rasti galėjome. Verta tikrai, idant dėl kalbos ir krikščioniško pamokslo[15] iš naujo spausdinta būtų. Po Daukšos nemažos vertės yra raštai kunigo Širvydo, tarp kurių yra *Punktai sakymų* dievo žodžio.

Antrą vietą duodame raštams lietuvininkų prūsų, tarp kurių pasirodo[16] mokslingas vyras D. L. J. Rėza. Knygos, per jį išduotos ir vertos, idant nuo visų lietuvininkų skaitomos ir mylimos būtų, yra: *Visas šventas raštas* ir *Keturios dalys metų Donelaičio* su antrašais: *Pavasario linksmybės, Vasaros darbai, Rudenio gėrybės, Žiemos rūpesčiai.* Antras minėtinas vyras ir kalbos lietuviškos tikras žinovas yra K. Got. Milkus: jo *Mišknygos* gali būti paveikslu rašantiems lietuviškai. Priegtam geras yra *Išguldymas evangelijų* ir *Naujas testamentas* metuose 1701 Karaliaučiuje spaustas, kursai pravedė kelią *Naujam įstatymui* kunigaikščio Giedraičio, vyskupo Žemaičių.

Trečią vietą palikome raštams žemaičių kalvininkų[17], tarp kurių yra *Raštas šventas* S. B. Chilinskio, ne cielas, spaustas Londone, stalyčioje[18] Anglijos, metuose 1660, kurio viena tiktai mums pažįstama knyga randas bibliotekoj, arba surinkime knygų, ciesoriškos akademijos Vilniaus. Čionai prigul *Knyga nobažnystės,* turinti savy maldas krikščioniškas, trumpą išguldymą evangelijų ir psalmus Dovydo, spausta Kėdainiuose, miestely Žemaičių, metuose 1653 in 4-to[19].

Jei taigi norime pažinti visą platybę ir visotimą[20] apgimimą[21] kalbos lietuviškos, nuo skaitymo tų knygų, ne viename amžiuje ir tūlose šalyse žemės rašytų, pradėti mums reikia. Tiesa, jog nė vieno iš tų raštų nei raštininkų įkandine sekti negalime, kadangi nė vienas iš jų nėra taip tobulas, kas darbuose žmogaus niekada nesiranda, idant visokiam amžiui ir kožno luomo žmonėms, lietuviškai kalbėti arba rašyti norintiems, paveikslu būtų. Stebėsimės vienok radę čionai tiek nusidavimų visokių, tiek giesmių puikiausių apie garbę dievo, tiek išmintingų pamokslų, šviesiai ir aiškiai kalboj lietuviškoj aprašytų. Paminėtos taigi knygos yra dėl mūsų kaip girios kokios arba medžiai liemeningi, kur kožnas reikalui savo tam tikrą[22] medžiagą rasti ir pagal savo tikslą rūmą surėsti galės.

Rašyta Vilniuje metuose 1827, mėnesyj kovo, dienoj 8.

Trumpas pamokimas kalbos lituwyszkos arba žemaytyszkos. . . Wyjlniuje. . . 1829. I—VII psl.

Simonas Stanevyčia

[1] Nusimanąs. [2] neprilygs. [3] dedasi, darosi. [4] spausdinamos. [5] iš eilės, tvarkingai. [6] gražiai, dailiai. [7] pastangų, mokymosi. [8] taiklia, darnia, gražia. [9] stiliumi. [10] palaikyti, pakelti. [11] rūpestingai. [12] darbštume. [13] naudą. [14] pamokslams, t. y. „Postilei". [15] mokslo, mokymo. [16] išsiskiria. [17] kalvinų. [18] sostinėje. [19] knygos formato pažymėjimas — 1/4 popieriaus lapo. [20] visuotinį. [21] prigimtį. [22] tinkamą.

JURGIS PABRĖŽA

(1771—1849)

J. Pabrėža, vienas pirmųjų lietuvių botanikų, jaunystėje studijavęs Vilniaus universitete gamtos mokslus, o paskui tapęs kunigu, parašė keletą veikalų botanikos mokslo klausimais ir pasireiškė kaip poetas, palikęs trejetą originalių eilėraščių.

Chrestomatijoje spausdinamuose J. Pabrėžos eilėraščiuose („Esu sau žmogelis" ir „Apie pypkininką") atsispindi konservatyvios autoriaus pažiūros į Lietuvos valstiečių gyvenimą, idiliškomis spalvomis piešiama jų buitis. Vietomis eilėraščiuose autoriui pavyko perteikti natūralų pasakojimo toną ir kai kuriuos valstiečio psichologijos bruožus.

❋

[ESU SAU ŽMOGELIS]

Esu sau žmogelis, šarpus[1] kožname darbe, —
Vis man pagal norą klojas, dieve, būk tau garbė.
Atbuvau baudžiavą, kiek uždėjo ponas, —
Gir už tai mane ponas ir kunigas klebonas.
Užmokėjau donį, noris su didžia bėda, —
Nes'bijau dabar nei savo pono, nei urėdo.
Karčiamoj nesu skolingas, noris kas nedėlia
Atsigeriu patsai alaus, perku dar prieteliui.
Turiu jungą jaučių[2], tris žirgus įšertus
Ir namelius neskolingus, kožnam atvertus.
Turiu du sūneliu, dvi skaisčias mergeles, —
Kas tik anas gaun regėti, sako, kad panelės.
Prie tos ščėsties[3], kad mano pati yr ščyra,
Visi turtai ir karunkos[4] nieks yr prieš mane.
Nors mažas prūdelis, vienok užmal mierą,
Tankiai prie didelių turtų tikros ščėsties nėra.
Visad linksmas esu, ar ariu, ar sėju,
Prašau, dieve, būk ir toliau mano geradėju.

Galas.

Tauta ir Žodis. Kaunas, 1931. VII, 289 psl.

[1] Greitas, vikrus. [2] pora ariamų jaučių. [3] laimės. [4] karūnos.

APIE PYPKININKĄ

Nieks mąn didybės, didžių vyresnybės,
Kurioms paklepčiai[1] atim jų aštrybes.
Nėr man ponystų ir to neniekinu,
Vienok aš linksmas pypkę sau kūrinu[2].
Sumnenė[3] čysta, niekad nesmūtnijas[4],
Ana nebijos, kad kilst perkūnijos.
Neboju nieko, tabokėlį trindams, —
Stoviu atvožniai[5], pypkę sukūrindams.
Ansai tirionis[6], kursai svietą spaudo,
Dreb' girdėdamas, kad perkūnai šaudo.
Aš, žaibus mėtant[7], save pats stiprinu
Ir antrą pypkę prikimšęs kūrinu.
Tam neužvydžiu pavadžiaus[8] geriausio,
Kurs prasto stono rand čėstį[9] aukščiausią.
Tegul šlovinas[10], aš to neniekinu,
Stovėdams žėdnai[11] pypkę sau kūrinu.
Nėra man smūtkų, nežinau, kas bėda,
Ir dėkavoju, kad pons dievs taip rėdo.
Jei man' plaka, kad provą niekina[12], —
Aš jam kloniojuos ir pypkę kūrinu.
O dūms regimas, ant oro išnykstąs,
Paduod man mislis, kad nebūsiu šlykštus,
Primen man aiškiai, jog, čion gyvendamas,
Turiu veizėti, ką rasiu mirdamas.

Tauta ir žodis. Kaunas, 1931, VII, 291 psl.

[1] Pataikūnai. [2] rūkau. [3] sąžinė. [4] nenuliūsta. [5] drąsiai. [6] tironas. [7] žaibuojant. [8] pasisekimo; progos. [9] garbę, laimę. [10] būna šlovingas, šlovinamas, garsėja. [11] godžiai(?). [12] teisę, teisingumą paniekina, sulaužo(?); nuoraše *Jey mon płakay kad prowa niekyna.*

NEŽINOMŲ AUTORIŲ KŪRINIAI

Iš XVIII a. pabaigos — XIX a. pradžios laikotarpio lietuvių poezijoje yra išlikę kūrinių, kurių autorių ligi šiol nėra pavykę nustatyti.

Vienas iš tokių nežinomų autorių kūrinių yra chrestomatijoje pateikiama „Daina apie linksmą pavasarį". Pirmą kartą ją paskelbė E. Stanevičius laikraštyje „Tygodnik Wileński" 1820 m., o vėliau ji buvo išspausdinta S. Daukanto lietuvių liaudies dainų rinkinyje ir kituose leidiniuose. Daina pasižymi dinamiškais, kaimo žmogui artimais gamtos vaizdais, liaudiška, turtinga kalba, darnia kompozicija, eiliavimo ritminiu įvairumu. Nemaža šios dainos variantų užtinkama lietuvių tautosakoje, tačiau dėl literatūrinės formos ji laikytina originaliosios literatūros kūriniu.

Chrestomatijoje spausdinamame nežinomo autoriaus satyriniame eilėraštyje — „Telšių miestas yr ant kalno" — pašiepiamas to meto advokatų, dvasininkų ir kitų palaidas gyvenimas, gobšumas ir kitokios ydos.

❊

DAINA APIE LINKSMĄ PAVASARĮ

[IŠAUŠT PAVASARIS]

Iszauszt pawasarės tay linksmas dienas,
Isz klawu tek sułas keyp krisztołs wienas;
Szindień pawasares ira paneles,
Eykit ing darżele, siekit ruteles,
Siekit siesierates bałtos leliias,
Ir skaystos rożeles, ir panawyias.
Pridukiet linksmibies sawa darżeloms,
Nia leyskit skubiti anksti weykieloms.

Išaušt pavasaris. Tai linksmos dienos!
Iš klevų tek sula, kaip krištols vienas.
Šiandien pavasaris yra, panelės,
Eikit ing darželį, sėkit rūteles,
Sėkit, seseraitės, baltas lelijas
Ir skaisčias roželes, ir pinavijas.
Priduokit linksmybės savo darželiams,
Neleiskit skabyti anksti vaikeliams.

O kad iou żidieti pradies żoleles,
Imkit ir suskińkit grażes kwietkieles;
Sikndamas siesates linksmay daynukit,
Piermiausi Bażniczey wisados dukit,
Antras imkit sawi, treczes broleloms,
Kietwirtos łeykikit grazems biarneloms.

O kad jau žydėti pradės žolelės,
Imkit ir suskinkit gražias kvietkeles.
Skindamos, sesaitės, linksmai dainuokit,
Pirmiausia bažnyčiai visados duokit,
Antras imkit savi, trečias broleliams,
Ketvirtas laikykit gražiems berneliams.

Spiéwy ludu Litewskiego tłumaczone przez Emeryka Staniewicza. — Tygodnik Wileński. 1820, IX, 177—178 psl.

Pawasaris.

Linksmas pawasaris
Ateię dijnas,
Isz berźû tek suła,
Kajp krikształs wijnas.

Kad medej żalou,
Iszsklejd łapelus,
Gruszaj ir sliwąj
Żyd małoningaj.

Kad sułą tekieti parstoię,
Tad żijdaj kłestieti istoię.

Wissoki pauksztelej
Gijd bałsó miłó,
Ąnt ôrą wijwersis
Lakio netyłó;

Géguźes kukou,
Bałąndej brukou,
Gijd łaksztingała.
Lig sieięs gała,

Dijna naktī nepalaudama,
Miłą bałsą īszgóldydama.

Tóriedams sau cziesó
Bałsą igytą,
Olbiedau Tetīrwens
Ąnkstij kas rytą.

Pęmpes łąukose,
Linksmas rąndase,
Gąndraj ąnt lizdajs
Grutiese po dó,

Sparnus īszkéldamī płasnoię,
Kakłus łąnkstydamī klegnoię.

PAVASARIS

Linksmas pavasaris[1].
Atėjo dienos, —
Iš beržų tek' sula,
Kaip krikštols vienas.
Kad medžiai žaliuoj,
Išskleidž' lapelius,
Grūšiai[2] ir slyvai
Žyd' maloningai.
Kad sula tekėti perstojo,
Tad žiedai klestėti įstojo.

Visokie paukšteliai
Gied balsu mielu:
Ant oro vieversys
Lakioj, netyli;
Gegužės kukuoj,
Balandžiai burkuoj,
Gied lakštingala
Lig sėjos galo, —
Dieną naktį nepaliaudama,
Mielą balsą išguldydama.

Turėdams sau čėsu
Balsą įgytą,
Ulbėdav' tetervins
Anksti kas rytą.
Pempės laukuose
Linksmos randasi,
Gandrai ant lizdų
Grutėse[3] po du,
Sparnus iškeldami plasnoja,
Kaklus lankstydami klegnoja[4].

Parlek ìsz Aprikos
Linksmas blesdingas,
Po wìssas pastogès
Łąndo Krekżdingas.

Żìbele czinkczło,
Startele czykszczło,
Matydams anas
Wypczio katìnas.

Noriedams pas sawęs prigauti,
Ir jù wissas płunksnàs nurautì.

Liegdamis wanagaj
Pażemejs skłąndo,
Bałąndems ìr Gajdems
Nutwer óż sprąndą,

Tas paukszìis sprangós.
Iszplietęs nagus,
Gniaużo kajp waźką,
Płunksnàs nudrasko,

Ir dìdej werkęnczius nutìłdo,
Sawą gurklì mesó pripiłdo.

Upys ir Upelej
Szłokszdamis tekaj,
Gérwes ìr żousys
Ir Gulbej lekaj.

Kijle kìdykscio,
Ant stogu wajkscio,
Żwirblis cziuldìnie,
Szen ten puldìnie.

Paprastas kìrmelès lesdamas,
Tou seną iproti wesdamas.

Budami pri undens
Tìlwikaj klyrou,
Użejtì nežìnioms
Palek nespierej.

Kiekszìaj ìr słąnkas,
Kórkczio po łąnkas,
Jebkór nutupęs
Kinkczio Kułtupis.

Noris ìsz wijtos nežęngdamas,
Stoięs kinkczio pasilenkdamas.

Antys medinoses
Upie budamas,
Maudose kas dijna
Ten nežudamas.

Ir anas Naras
Cziesu Wasaras,
Lęnkdamas sprąndą
Undinie łąndo.

Parlek' iš Afrikos
Linksmos blezdingos,
Po visas pastoges
Lando kregždingos.[5]
Zylelė činkčioj[6],
Startelė čykščioj[7], —
Matydams anas,
Vypčioj katinas,
Norėdams pas save prigauti
Ir jų visas plunksnas nurauti.

Lėkdami vanagai
Pažemiais sklando,
Balandžiams ir gaidžiams
Nutver' už sprando.
Tas paukštis sprangus[8],
Išplėtęs nagus,
Gniaužo kaip vašką,
Plunksnas nudrasko
Ir didžiai verkiančius nutildo,
Savo gurklį mėsa pripildo.

Upės ir upeliai
Šliokšdami teka,
Gervės ir žąsys
Ir gulbės lekia.
Kielė kidikščioj[9],
Ant stogų vaikščioj,
Žvirblis čiuldinėj[10],
Šen ten puldinėj,
Paprastas kirmėles lesdamas,
Tą seną įprotį vesdamas[11].

Būdami prie vandens,
Tilvikai klyruoj[12],
Užeiti nežinioms,
Palek' nespėriai.
Kėkštai ir slankos
Kurkčioj po lankas.
Jeib kur[13] nutūpęs
Kinkčioj[14] kultupis[15],
Noris[16] iš vietos nežengdamas,
Stojęs kinkčioj pasilenkdamas.

Antys medinosios[17],
Upėj būdamos,
Maudosi kas dieną,
Ten nežūdamos.
Ir anas naras
Čėsu vasaros,
Lenkdamas sprandą,
Vandeny lando,

Sriaumingą kunkulį majszydams,
Oudegelę łaukon kajszydams.

Grijźes po źólynus
Wajkscio parpdamas,
Wijnokius pakarczuj
Żodius tardamas,

Kurapkas burie
Łaukû widurie,
Pażemejs skłądo,
Peną sau rądo,

Wijna nu kitós nesiskirdamas,
Priles gurklĩ kou nepliszdamas.

Tupiedams medie
Ant szaku szpakas,
Pats neżadinams
Isz mijgo szokas.

Rąnsze ir Krakė
Meletaj sakę,
Norint nier łapû
Atwertó snapó.

Prigimtó bałsó gijsmę westĩ,
Pabengusi gali prilestĩ.

Badopauksztelis
Ouźoulĩ dudno,
Iszpliestą koudą
Ąnt gałwu krótno,

Ir anij Génej,
Jaunĩ ir senĩ,
Po ouksus łądo,
Sau peną rądo.

Sawo snapó medi kirsdamĩ,
Auksztinokĩ koune wirsdamĩ.

Kiaunes ir wowerys
Po medius skrajdo,
Rijszutû kéwałus
Ąnt źiamęs łajdo,

Ir szermounelis
maźós źwierelis,
Pelelès gaudo,
Kajp kółka szaudo,

Neatbodams ąnt jù stroką [1])
Sawotĩszkaj anas pamôka.

Po pijwas ir żółes
Żiogaj linksminos,
O apatio żiamęs
Kurmelej trinas.

Sraumingą kunkulį[18] maišydams,
Uodegėlę laukan kaišydams.

Griežės[19] po žolynus
Vaikščioj parpdamos,
Vienokius pakarčiui[20]
Žodžius tardamos.
Kurapkos būry
Laukų vidury
Pažemiais sklando,
Peną sau randa,
Viena nuo kitos nesiskirdamos,
Priles' gurklį ko neplyšdamos.

Tupėdams medy
Ant šakų špokas
Pats nežadinams
Iš miego šoka.
Ranšė[21] ir krakė[22]
Meletai sakė —
Norint nėr lapų,
Atvertu snapu,
Prigimtu balsu giesmę vesti;
Pabaigusi gali prilesti.

Bado paukštelis[23]
Ąžuole dudnoj[24],
Išplėstą kuodą
Ant galvos krutnoj.
Ir anie geniai,
Jauni ir seni,
Po uoksus[25] lando,
Sau peną randa,
Savo snapu medį kirsdami,
Aukštinoki[26] kone virsdami.

Kiaunės ir voverės
Po medžius skraido,
Riešutų kevalus
Ant žemės laido.
Ir šermuonėlis,
Mažas žvėrelis,
Peleles gaudo,
Kaip kulka šaudo,
Neatbodams ant jų stroko[27],
Savotiškai anas pamoko.

Po pievas ir žoles
Žiogai linksminas,
O apačioj žemės
Kurmeliai trinas.

Neszio skrudeles
Eglů skujelės,
Kujsej ir warmaj
Nestowej wełtuj.

Tou budą wesdami kajp erkĩ,
Lig pat akiů snapą imerkę.

Żwieris ir żwierelej
Tórej Linksmybę,
O ansaj Zujkélis,
Didilĩ grejtybĩ.

Kad szunys sotink,
Warytĩ apnink,
Budams pri miszko
Iszkawo kiszką.

Neklaudamos sawo siłomis
Iszbiegaj nu jů tyłomis.

Sparwas, wapsas, aklej
Birdamĩ łakio
Skrejentius bądikstius
Kou gretiaus sekio.

Ir ąns szarąncziós
Kiors sparnus brinkczio,
Kłaną priliekęs
Oudegą, linkczio.

Ir kłanelie aną pamìrka,
Pamìrkytą ìsztrauk kajp ìrką.

Naktimis drousej
Riekau Pelieda,
Kad dìjna łakiotì
Jej gieda yra.

Ir Szìksznosparnis
Kajp kôks joudwarnis.
Kajp wakaro cziesó
Kaą nebier szwijsó

Praded sawo sparnùs judintĩ,
Ant łakstymo kìtus budintì.

Pasìkeł ìsz kìnìo
Eżis sau kóżnós,
Biegio pukszcziodams.
Żwieris paòrós.

Kad kóu pamato
Kuprą isstato,
Kaktą sóraukęs
Po sawi traukę,

I kamulì sosìrijsdamas
Wìsós diglejs apsìgôbdamas.

Nešioj skruzdėlės
Eglių skujeles,
Kuisiai[28] ir varmai[29]
Nestovėj veltui,
Tą būdą vesdami[30] kaip erkė,
Lig pat akių snapą įmerkę.

Žvėrys ir žvėreliai
Turėj linksmybę,
O ansai zuikelis —
Didelę greitybę.
Kad šunys sutink,
Varyti apnink',
Būdams prie miško
Užgavo kišką[31],—
Nekliaudamas[32] savo sylomis
Išbėga nuo jų tylomis.

Sparvos, vapsvos, akliai
Birbdami lakioj,
Skriejančius bandykščius[33]
Kuo greičiau sekioj.
Ir ans šarančius[34],
Kurs sparnus brinkčioj[35],
Klaną prilėkęs,
Uodegą linkčioj
Ir klanely aną pamirko,
Pamirkytą ištrauk kaip irką[36].

Naktimis drąsiai
Rėkauj pelėda,
Kad dieną lakioti
Jai gėda yra.
Ir šikšnosparnis,
Kaip koks juodvarnis,
Kaip vakaro čėsu,
Kad nebėr šviesu,
Praded savo sparnus judinti,
Ant lakstymo kitus budinti.

Pasikel iš kinio[37]
Ežys sau kožnas,
Bėgioj pūkščiodams,
Žvėris po orus[38].
Kad ką pamato,
Kuprą išstato,
Kaktą suraukęs,
Po savim traukia,
Į kamuolį susiriesdamas,
Visas dygliais apsigobdamas.

Po sijnas ir stogus
Woraj tur tinkłus.
Ósstato musiems
Didelej winklus

Kad musę sótink,
Wajoti apnink,
Newejz kad szaukę.
I tinkłą traukę,

O kad anos ne nor gajnioti.
Praded szniurais kojes pajnioti.

Upie źuweles skrajdo,
Skrajdo ir mudrau,
O žijmos cziesó
Po ledajs słapstos.

Po gilus kłanus,
Ir didzius twanus,
Wieźys pakérie
Nebo meszkéries.

Noris kou didiausej ragintu,
Warró į kryti neigintu.

Atkalnejs łape
Trasio łodama,
Oudigą sawą
I žiamę twodama.

Kas anos drousis
Kad rąndo žousys,
Po ertus łaukus
Padaro joukus,

I wissas szalys kłastydamą.
Płunksnas nu anû draskydama

---

1) Lietuw.: nugoustis.

Po sienas ir stogus
Vorai tur tinklus,
Užstato musėms
Dideliai vinklūs[39].
Kad musę sutink',
Vajoti apnink', —
Neveizd', kad śaukia,
Į tinklą traukia,
O kad anos nenor gainioti,
Praded šniūrais kojas painioti.

Upėj žuvelės skraido,
Skraido ir mūdrauj,
O žiemos čėse
Po ledais slapstos.
Po gilius klanus
Ir didžius tvanus
Vėžys pakerėj
Neboj meškerės,
Noris ko didžiausiai ragintų,
Varu į krytį[40] neįgintų.

Atkalniais[41] lapė
Trasioj[42] lodama,
Uodegą savo
Į žemę tvodama.
Kas anos drąsis[43],
Kad randa žąsis, —
Po ertus[44] laukus
Padaro juokus,
Į visas šalis klastydama[45],
Plunksnas nuo anų draskydama.

[S. Daukantas] Dajnes Źiamajtiû... Petrotilie, 1846, 138—145 psl.

---

[1] Atrodo, kiek iškreiptas tekstas; lyg geriau tiktų *Linksmos pavasario . . . atėjo . . .* [2] kriaušės. [3] porose. [4] klegena. [5] kregždės. [6] čirkši, čiauška; orig. *žibelė* — atrodo, klaida. [7] čirpsi, čiauška. [8] A. Juškos užrašytose dainose *sragus* (žiaurus). [9] tokiu balsu čiulba. [10] čiulbuoja. [11] laikydamas. [12] tokiu balsu gieda(?). [13] kur nors. [14] linguoja galvą. [15] giesmininkų šeimos paukštis. [16] nors. [17] laukinės. [18] sraunų kunkulą — kunkuliuojantį vandenį. [19] griežlės, griežėlės. [20] paeiliui, pakaitomis. [21] gražus, žalias girios paukštis, mintąs musėmis. [22] juodasis, arba raudongalvis, genys. [23] lukutis, tututis. [24] pusbalsiu gieda. [25] dreves. [26] aukštielninki. [27] lietuviški *nuogąstis (Daukanto pastaba).* [28] mašalai, maži uodai. [29] uodai. [30] taip pat elgdamies. [31] pasileido bėgti; orig. *iškavo* — neaiškus žodis, gal klaida? [32] nepasikliaudamas, nepasitikėdamas. [33] gyvulius. [34] laumžirgis, skėrys. [35] muša, daužo. [36] išdirbtą kailį, išskusto kailio siaurą juostelę, dedamą tarp siūlių. [37] guolio. [38] orig. *paorus* — greičiausia iškreiptas žodis (gal *padorus*?); variantuose *rokmonas* (rimtas, geras), *pavožnas.* [39] vikrūs, mitrūs. [40] graibštą, samtį žuvims gaudyti. [41] kalno šlaitais, šonais. [42] laksto, bėgioja. [43] drąsa, drąsumas. [44] plačius. [45] var. *blaškydama.*

TELŠIŲ MIESTAS YR ANT KALNO

Telšių miestas yr ant kalno ir toli matyti,
Ten daug palestrantų[1], negal suskaityti.
Anie dieną rašo sprovas[2], o vakare ant zabovos
Kur supuolė, ten sugulė į šinkarkų[3] lovas.

Advokatai, nabagėliai, anie mandri[4] yra, —
Kad pamato iš pavieto, žydams futras[5] stato.
Ten arbatos nešė karštos, — ger' panos ukvatniai[6];
Ragin anas bučiuodami, širdis tapydami[7].

Eit per miestą kraipydamies, plaukus statydamies,
Kur gražesnes mato paniulaites, jau araką[8] stato.
Ir telšiškiai bernardinai, didžia klasta[9]
Atsigėrę arielkėlės, atsisagstę laksto.

Kalvarijos visi bijos: visi matė, kad pakratė
Biesas[10] raišas pilnus maišus davatkų panelių.
Ir Lieplaukės klebonėlis yra prisimerkęs,
Kad berlinkėlės[11] negauna, palieka beverkiąs.

Šiaulių miestas šiaudais dengtas, o Joniškis gontais,
Kur gražiausias paniulaites kunigai mylėjo.
Alsėdiškis ilgakiškis, ten yr ilgos trobos;
Vyskups rėdo kunigėlius, o vyskupą bobos[12].

Salantuose kad buvojo, tad Gurskį balnojo[13]
Smatritelis[14] neprietelius ir nezbažni[15] žydai.
Plungės miestas slaunas[16] yra, slaunesnis klebonas,
Atsigėręs su panelėms, mušas su ligoniais.

Pavandenės klebonėlis piktesnis už žmogų,
Kad ne Izoks, Sorės brolis, būtų prasčioku.
Liauka lieti[17], ubagėli, perstok svietkus[18] skirti,
Tam tad rodą jau atrado, sliestvos[19] nebgirdėti.

Ant tos dainės ir pabangos[20] neužmirškim ir Palangos:
Ten[21] panelės ir bobelės riebiomis pagrįžta.

Mūsų senovė, Kaunas, 1940, III t., 1 nr., 118 psl.

[1] Teisininkų, advokatų ir jų mokinių. [2] bylas, reikalų raštus. [3] smuklininkų, smuklės padavėjų. [4] gudrūs, išdidūs, [5] kailinius; neaiški eilutės prasmė. [6] noriai. [7] minkštindami(?). [8] stiprią, saldžią degtinę. [9] slaptai. [10] velnias. [11] 7½ kapeikos pinigas caro laikais. [12] atrodo, kad čia turima galvoje J. A. Giedraitis (1754—1838). [13] mušė, žeidė. [14] inspektorius, prižiūrėtojas. [15] bedieviai. [16] garsus. [17] neaiški vieta; nuoraše — *Lauka leyty*. [18] liudininkus. [19] tardymo. [20] pabaigos. [21] iš ten.

„JONAS IŠ SVISLOČĖS“

„Jonas iš Svisločės“ — lenkų rašytojo Jono Chodzkos (1777—1851) didaktinės apysakos laisvas vertimas, išleistas 1823 m. Leidėju pasirašė J. Rupeika, tačiau kas iš tikrųjų buvo vertėjas, iki šiol tiksliai nenustatyta. Antrame šios knygos leidime, pasirodžiusiame 1860 m. „Jono Išmisločiaus“ pavadinimu, buvo padaryta daug redakcinių pataisymų ir teksto pakeitimų. Tai rodo chrestomatijoje spausdinamos dvi ištraukos iš pirmojo ir antrojo leidimo: „Kermošius Biešenkovičiuose“ ir „Kermošius Šidlavoje“. Pastarojoje, aprašant mugę Lietuvos miestelyje, vietoj apysakos originale minimų lenkiškų knygų išvardijami lietuviški leidiniai, vaizduojami lietuvių liaudies žmonės ir jų buitis. Tai įneša į apysakos vertimą lietuviškų bruožų.

Chrestomatijoje pateikiamos apysakos ištraukos apie to meto pradinę mokyklą, apie apynių auginimą rodo viešpatavusių feodalinių klasių pažiūras į liaudies švietimą ir mokslo reikšmę, atspindi kapitalistinių santykių formavimąsi Lietuvos kaime.

Pirmajame „Jono iš Svisločės“ leidime, knygos pabaigoje, buvo išspausdinta į chrestomatiją dedama „Mužikėlio giesmė“. Šio kūrinio autorius tiksliai nežinomas. Spėjama, kad šį eilėraštį sukūręs D. Poška, tačiau tai nėra tikrai įrodyta. „Mužikėlio giesmė“ — pažangus socialinės tematikos kūrinys, kuriame keliami aštrūs klasiniai prieštaravimai, realistiškomis meninės išraiškos priemonėmis įspūdingai piešiama žiauri baudžiavinė priespauda.

❊

JONAS IŠ SVISLOČĖS

PARSKIRIMAS I.

Kiermoszius Bieszeńkowicze, Pasiżinimas su Jonu.

Dienoy Szwętuiu Apaształu Petra ir Powiła, prasideda kas meta garsus (ant Wissu Baltgudziu Kiermoszius miestelie Bieszeńkowiczies, ir tęsas par Nedieles kietures. Prekiejey v. Kupczey, isz wisu szalu Ciesoristes

PERSKYRIMAS I

KERMOŠIUS[1] BIEŠENKOVIČIUOSE. PASIŽINIMAS[2] SU JONU

Dienoj šventųjų apaštalų Petro ir Povilo prasideda kas metai garsus ant visų baltgudžių[3] kermošius miestelyje Biešenkovičių ir tęsias per nedėlias keturias. Prekėjai, vadinami kupčiai, iš visų šalių ciesorystės[4] mūsų atvažiuojan-

musu atważiojentis, priweź wysokiu taworu; o už wys didesney priwed wisokiu Arklu kokia kas reykałauje. Ant to kiermosziaus wysa, ko tiktay Żmones Ukinikay, ir Ponay reykałauie, gal gauty. Prekiejey isz Rosyios atweż kartunus. Drobszarkius, Marginius i wysokius skiepetus, muyła, żwakies, herbata. Ant eldziu upe Dzwina, kuri bieg par wyduri Miestele, atleyd isz szales Sziaures Gielżi sztangose, bliekose padirbtose ant wysokiu reykału numiniu, ir meystriszku. O priekiejey kity nug Pieytwe atweż druska, taboka, afinius, cytrynas, winaugas, ir kitus sziłtu żiemiu waysius. Żiday isz Lipska ir Prusu suweź brangies giałumbes, drobes holenderskines, materyjas szilkines. Isz Berdiczewos, Ormionis ir Grekay atweż taboka diel rukima, pipkas, ir kitus Tureckus taworus. Gierimus kuri už mariu dirbase giwentojey Bieszeńkowiczies, parsiweź isz Rigos ir Karalauczias. Mażesnije Krominikieley teyp katalikay kaypo ir żiday wadinamis Karabelnikays, jem taworus isz Wilniaus nug turtingieśniu prekieju

Sprustie tada susirinkusiu ant kiermosziaus wysokie stowia żmoniu apkurtes nug nepalaujenczia szaukima pardawoienczіu, wadinancziu ant paregieima sawa taworu, ir nustumditas nug proszali eynancziu, apsistojau pri wiena maża kromela, kurio krominikas Katalikas rodieś man iog kitayp elgies (neg kiti prekieies). Weydas io grażus ir smagus ruode giera jo sweykata, niejokiu piktu papratimu nesugadinta. Isz kałbos jo iszmintingos ir teysios, matiti buwo, iog ira żmogumi iszmintingu ir milencziu teysibe Isz apdara jo patogia wieźliwa ir ju stowiuy priderencia kuri ant sawes neszioti niegiediejos, pazinau iog dziauges isz sawa stowia, kureme użgime. Par kieleta walandu jam prisiziurieies, pakłausiau: kokieys prekiauja taworays? Atsakie Tamista! prekiauju niekniekieyś, reykalingays tiktay ne Ponams, bet brolems mana Artojems. Turiu kieleta Knigielu diel anu reykalingu: duok Diewe tiktay idant tose suotys, priveža visokių tavorų, o už vis didesniai priveda visokių arklių, kokio kas reikalauja. Ant to kermošiaus visa, ko tiktai žmonės ūkininkai ir ponai reikalauja, gal gauti. Prekėjai iš Rusijos atvež kartūnus, drobšarkius[5], marginius ir visokias skepetas, muilą, žvakes, arbatą. Ant eldžių upe Dvyna[6], kuri bėga per vidurį miestelio, atleidžia iš šalies šiaurės geležį štangose, blėkose[7], padirbtose[8] ant visokių reikalų naminių[9] ir meistriškų[10]. O prekėjai kiti nuog pietų atveža druską, tabaką, apynius, citrinas, vynuoges ir kitus šiltų žemių vaisius. Žydai iš Leipcigo ir Prūsų suveža brangias gelumbes, drobes olenderskines[11], materijas[12] šilkines. Iš Berdyčevo armėnai ir graikai atvež tabaką dėl rūkymo, pypkes ir kitus tureckus[13] tavorus. Gėrimus, kurie už marių dirbasi, gyventojai Biešenkovičių parsiveža iš Rygos ir Karaliaučiaus. Mažesnieji kromininkėliai[14], taip katalikai kaipo ir žydai, vadinami karabelninkais[15], ima tavorus iš Vilniaus nuog turtingesnių prekėjų.

Sprūsty tada susirinkusių ant kermošiaus visokio stovio žmonių, apkurtęs nuog nepaliaujančio šaukimo pardavojančių[16], vadinančių[17] ant paregėjimo savo tavorų, ir nustumdytas nuog pro šalį einančių, apsistojau prie vieno mažo kromelio[18], kurio kromininkas katalikas rodės man, jog kitaip elgės, neg kiti prekėjai. Veidas jo gražus ir smagus rodė gerą jo sveikatą, nė jokių piktų papratimų nesugadintą. Iš kalbos jo išmintingos ir teisios matyti buvo, jog yra žmogumi išmintingu ir mylinčiu teisybę. Iš apdaro jo patogaus, viežlyvo ir jo stoviui[19] priderančio, kurį ant savęs nešioti nesigėdijo, pažinau, jog džiaugias iš savo stovio, kuriame užgimė. Per keletą valandų jam prisižiūrėjęs, paklausiau, kokiais prekiauja tavorais. Atsakė: „Tamista! prekiauju niekniekiais, reikalingais tiktai ne ponams, bet broliams mano artojams. Turiu keletą knygelių dėl anų reikalingų: duok, dieve, tiktai, idant tose sodose daugiau atsirastų mokančių skaityti, neg dabar yra. Šitai — turiu elementorius, šitai knygelė, vadinama *Žmogus krikščioniškas per kunigą Legovičių, kleboną Kerkožyskos parašyta.* Dieve, palaimink bažnyčią tavo tokiais klebonais, kurie taip gražias knygeles rašo. Šitai knyga, vadinama *Palgrimas*[20] *Dobromiliuje*[21], kuris mužikėlius moko

duose (daugiaus atsirastu mokancziu skaytiti neg dabar ira. Szitay turiu Elemeutorius: szitay knigiele wadinama: *żmogus krikszczioniszkas par Kuniga Legawiczie Klebona Kerkożyskos paraszita:* Diewie palaymink Bażniczie tawa tokieys Klebonays, kuri teyp grazies knigieles rasza. Szitay kniga wadinama: *Palgrimas Dobromiluje:* knris muźikielus moka historios, ir nekuriu priderieimu i ju stowia. Szitay kniga wadinama: *Matiejus isz Jędrychawa:* Palgrimas mań toligus, tuo tiktay uż mani łaymingiasnis iog po karalistes didesney mokitas neg usz kielauja. O ontay stow knigiele wadinama: *Muźikielis Proszowieckas:* bet ta kniga diel munsu nereykalinga; łaykau ję dielto, iog muźikielu wadinas. Szitay tame riszie ira tobliczies, isz kuriu waykay wienas kita moka skaytiti ir rasziti. Ach Jomilesta! kas tay do gieradieingas iszradimas. Tegul Diewas wysagalis duod nupełna tam iszmintingam Augli-kuy Lankastray, kursay Numoni toki iszrada, tay tikras pretelus artoiu wargdiniu. Koki norint kudikis kayp tiktay pradies graybit ant smelcziu, uż wienu kuo ilgiaus metu, patsay nejauzdamas, iszmoks skaytiti, rasziti ir rokuoti. Dabar tose szaliese nepazinsdamis tos gieradieistes, stebes ir iuokies isz to, bet wiłtis Diewuie! po sparnu mokita Imperatoriaus budamy, kayp supras, ir kayp jeys tasay moksłas ing buda, patis dziaugses, ir diekawos diewuy uż toki iszradima. antay tinay su żibancziomis ir paauxii. ...mis apiprowomis, ira knigas diel maldos: tay wisudidziause mana ira uždarbie: bajoray ir muźikieley mokantis skaytiti perk anas tankiey: ir tay gieray, iog ir isz praszczioklelu nors nedaugiel mok garbinty wieszpati Diewa, paskuo daugiaus iszsimokis. Musu stowie reykie didesney buti iszmintingu, małdingu, wieźliwu ir darbiniku, neg pardaug mokitu: nęs ir wisudidziausis moksłas pálinkt uż nieka: jey kas ira tinginiu ir paleystuwiu.

istorijos ir nekurių [22] priderėjimų[23] į jų stovį. Šitai knyga, vadinama *Motiejus iš Jendrychovo*[24]: palgrimas man tolygus, tuo tiktai už mane laimingesnis, jog po karalystes didesniai mokytas[25] negu aš keliauja. O antai stovi knygelė, vadinama *Mužikėlis prošovieckas*[26]. Bet ta knyga dėl mūsų nereikalinga. Laikau ją dėl to, jog mužikėliu vadinasi. Šitai tame ryšyj[27] yra toblyčios[28], iš kurių vaikai vienas kitą moko skaityti ir rašyti. Ak jomylista! Kas tai do geradėjingas išradimas. Tegul dievas visagalis duoda nuopelną[29] tam išmintingam anglikui[30] Lankastrui, kursai numonį[31] tokį išrado. Tai tikras prietelius artojų vargdienių. Koks norint kūdikis, kaip tiktai pradės graibyt ant smilčių, už vienų ko ilgiausia metų, patsai nejausdamas, išmoks skaityti, rašyti ir rokuoti[32]. Dabar[33] tose šalyse, nepažindami tos geradėjystės, stebis ir juokias iš to, bet viltis dievuje, — po sparnu mokyto imperatoriaus būdami, kaip supras ir kaip įeis tasai mokslas ing būdą[34], patys džiaugsis ir dėkavos dievui už tokį išradimą. O antai tenai su žibančiomis ir paauksintomis apiprovomis[35] yra knygos dėl maldos. Tai visų didžiausia mano yra uždarbė: bajorai ir mužikėliai, mokantys skaityti, perka anas tankiai. Ir tai gerai, jog ir iš prasčiokėlių, nors nedaugel, moka garbinti viešpatį dievą; paskui daugiau išsimokys. Mūsų stovyje reikia didesniai būti išmintingu, maldingu, vieżlyvu ir darbininku, neg per daug mokytu, nes ir visų didžiausias mokslas paliekti už nieką, jei kas yra tinginiu ir paleistuviu...

Jonas Isz Swisloczes... Par Jozapa Rupeyka... Wilniuje... 1823, 1—4 psl.

[1] Prekymetis. [2] pažintis, susipažinimas. [3] baltarusių. [4] karalystės. [5] linais mestus ir vilnomis ataustus audeklus, čerkesus. [6] Dauguva. [7] skardos pavidalu. [8] pagal originalą turėtų būti *taip pat padirbtą* (išdirbtą). [9] ūkio. [10] amatininkų. [11] olandiškas. [12] medžiagas. [13] turkiškus. [14] krautvininkėliai. [15] keliaujantieji smulkių prekių prekybininkai. [16] pardavinėjančių, prekiaujančių. [17] kviečiančių. [18] krautuvėlės. [19] luomui. [20] piligrimas, keliautojas. [21] Czartoryska Iz. Pielgrzym w Dobromilu... 1820. [22] kai kurių. [23] pareigų. [24] Skomowski F. Pan Maciej z Jędrychowa drelicharz jarmarkowy 1819 (vertimas iš prancūzų k.). [25] po šviesesnius kraštus. [26] orig. neaiškus. [27] ryšuly e. [28] lenteles; čia rašoma apie Belio ir Lankasterio metodu, paplitusiu XIX a. pradžioje, mokinių viens kito mokymui naudojamas lenteles. [29] atlygina. [30] anglui. [31] būdą, priemonę(?). [32] skaičiuoti. [33] dar. [34] pasidarys įprastas. [35] apdarais.

PARSKIRIMAS XI.

Budsławiey Jonas aplankie Jszkałą Parafionu. Sznekieimas ape Jszkalas.

Atradom Budsławie łabey gražie Jszkała (kurio ape kieturios deszimt buwo žieku) pastatita ir gražiey užłaykita par Kunigus Bernadinus be iokie ant to fundusza, isz patis tyrka nora mokimą wayku gieradieju sawa ir dielto wadinos Iszkała parafios, arba biednu praszcziokielu; bet anoie waykay mokas ne diel wienu praszcziokielu, bet ir diel kitu stowiu reykalingu. Užiejom ir mes su Jonu ing tą Iszkała. Derektorius mumis žmoniszkay priemie. Kayp atiejo łaykas waykams parstot mokitise, Jonas pakłause: kokie tie waykay ira stowia. Wysokie (atsakie Derektorius) ira czion ape dwiju deszimtu ir isz praszcziokieln. Szłowe łabe didele tuos szales ponams (tarę Jonas) iog ju padonijey teyp ira turtingays, kad gal waykus sawa leyst ant teyp didziu mokslu: bet kayp mana iszminte dumoju, isz gaspadoriu atroju užgimes, wysay kitoniszka reykałauje moksła: nereykie diel jo łotiniszkas kałbos: waykszczioint pasku žobre ar žagres, sunku buoti łabey mokitumi, nęs ant isz simokima teyp didziu mokslu reykietum atmetus žobri łabey ilga łayka: gana mań rodos, diel Praszcziokiele mokieti skaytiti ir biszki rasziti: pažinti wieszpati Diewa, ir tykieima kuriame užgime: iszsimokiti buoti wieżliwu ir žmoniszku kataliku, idant ir ant tuo pasaula buoti gieru žmogumi, ir po amerties apturieti iszganima duszies sawos. Pažinti teypogi diel ko isz tu pacziu žmoniu; wieni ira Karaleys, kiti ponays, kiti bajorays, o kiti prastays artoieys; ir diel ko žmogus wienas kita tur kłausit: pažinti kayp reykalingas ira stowis artoju, nug kiek wiena iszmintinga žmogaus pagirtas ir pałaymintas, negu tiktay nug pałaystuwiu ir gataudoniu peyktas ir isz iuoktas: pažinti iog tasay stowis diel wysos Karalistes, iey ne didesney, tay bygi ligiey ira reykalingas ir łaymingas kayp kiti didesni stowey: pažinti kayp prigul kiek wienam tą žieme, ant kurios užgime, Karalu kaypo galwa wysos Karalistes po kurio priweyzdas ira, pona po

PERSKYRIMAS XI

BUDSLAVE JONAS APLANKĖ IŠKALĄ[1] PARAPIJONIŲ. ŠNEKĖJIMAS APIE IŠKALAS

Atradom Budslave labai gražią iškalą (kurioj apie keturiasdešimt buvo žėkų), pastatytą ir gražiai užlaikytą per kunigus bernardinus be jokio ant to fundušo[2], iš paties tikro noro mokymo vaikų geradėjų savo, ir dėl to vadinos iškala parapijos arba biednų prasčiokėlių; bet anoje vaikai mokos ne dėl vienų prasčiokėlių, bet ir dėl kitų stovių reikalingų[3]. Užėjom ir mes su Jonu ing tą iškalą. Direktorius mus žmoniškai priėmė. Kaip atėjo laikas vaikams perstot mokytis[4], Jonas paklausė, kokio tie vaikai yra stovio. „Visokio, — atsakė direktorius, — yra čion apie dvi dešimtis ir iš prasčiokėlių". „Šlovė labai didelė tos šalies ponams, — tarė Jonas, — jog jų padonieji[5] taip yra turtingais, kad gali vaikus savo leist ant taip didžių mokslų. Bet kaip mano išminčia dūmoju, iš gaspadorių artojų užgimęs visai kitoniško reikalauja mokslo. Nereikia dėl jo lotyniškos kalbos. Vaikščiojant paskui žiobrį[6] ar žagrę, sunku būti labai mokytumi, nes ant išsimokymo taip didžių mokslų reikėtų, atmetus žiobrį, labai ilgo laiko. Gana, man rodos, dėl prasčiokėlio mokėti skaityti ir biškį rašyti, pažinti viešpatį dievą ir tikėjimą, kuriame užgimė, išsimokyti būti viežlyvu ir žmonišku kataliku, idant ir ant to pasaulio būti geru žmogumi, ir po smerties apturėti išganymą dūšios savos. Pažinti taipogi, dėl ko iš tų pačių žmonių vieni yra karaliais, kiti ponais, kiti bajorais, o kiti prastais artojais ir dėl ko žmogus vienas kito turi klausyt. Pažinti, kaip reikalingas yra stovis artojų, nuog kiekvieno išmintingo žmogaus pagirtas ir palaimintas, negu[7] tiktai nuog paleistuvių ir gatauduonių[8] peiktas ir išjuoktas. Pažinti, jog tasai stovis dėl visos karalystės jei ne didesniai, tai bentgi lygiai yra reikalingas ir laimingas, kaip kiti didesni stoviai. Pažinti, kaip priguli kiekvienam tą žemę, ant kurios užgimė, karalių, kaipo galvą visos karalystės, po kurio prievaizda[9] yra, poną, po kuriuomi gyvena, o ant galo kaimyną, su kuriuo-

kuriomi giwen, o ant gala kaymiena sukuriuomi ežie tiktay parskir, milieti, tausoti, ir reykale ginti: iszsimokit kas tay ira do wardas giera gaspadoriaus, giera Tiewa, giera wira, giera Sanaus: žodziu sakant, iszsimokiti gražiey apsieyti, netiktay su gimine bet ir su kiekwinu žmogumi, kaypo artimu sawuju. Pamesti biaurius papratimus, girtibes, wagistes, melagistes, apgaudiniemus ir kitus kiek wiename stowie nekienstu. Paziñti iog dabar niera czerauniku ir žiniu; ir ne tikiet burtoms, czierams, ir iszmintey priszingims pramonems, kurims tykieimas musu katalikas ir iszmintinga žmogaus numonis nedaleyd tikieti.

Ot tay ir wysas mokslas (kayp asz numanau) reykalingas diel praszcziokielu. Kad kiek wiens artois tiek mokietu, ir pagal moksla sawa užsilaykitum, užtikra waykszcziodamas paskuy žobre dziangtumes ir garbintum Diewa iog tame stowe užgimti daleydo. O kiti aukszlesneme stowe esantis milietum ir tausotum aną: ir mañ rodos iog praszcziokielems nereyktum gieysti iszsimokiti didesne moksla; ir wieresnibey nereyktum daleysti diel ju mokitise: neš par didi moksla apleystum gaspadoriste, ir aut nieka giera neiszeytum.

Pagire Derektorius tą sznekieima Jona ir tare: dwi ira klutis diel kuriu pagal kalbieima, tamistas negal užwesti tokios Iszkałos: pyrma ira ta: iog waylay mužikielu eyna ing wiena Iszkała su bajorayteys turenteys turtus didesnius ant iszsimokima moksłu. Antra klutis iog niera dabar tokiu knigu isz kuriu patims wienims tiktay praszcziokielems luosu butum mokities. Dabar jau ira graži iszmintinga ir Diewa garbiuga maža knigieleli musu liežuviu prigimtu lietuwiszku metuose 1821 par dabar esanti Oficiola žiemaytciu Kunigayksztistes Kuniga Bonawentura Goylewiczie paraszita. kurios tytułas ira: moksłas krikszczioniszko istatimo aba zokono. Szirdingay gieyszcziau! idant wysi garbingi priwieyzdietoiey Iszkału (kurius lękiszkay wadinom: dožorcy honorowi szkoł:).

Musu Kunigayksztistiese letuwos ir žiemaytcziu iszkałose kiek wienos parafios primi[10] ežia tiktai perskir, — mylėti, tausoti ir reikale ginti. Išsimokyt, kas tai yra do vardas gero gaspadoriaus, gero tėvo, gero vyro, gero sūnaus; žodžiu sakant, išsimokyti gražiai apsieiti ne tiktai su gimine, bet ir su kiekvienu žmogumi, kaipo artimu savuoju. Pamesti biaurius papratimus, girtybes, vagystes, melagystes, apgaudinėjimus ir kitus kiekviename stovyje nekęsti[11]. Pažinti, jog dabar nėra čerauninkų[12] ir žynių, ir netikėt burtams, čėrams[13] ir išminčiai priešingiems pramoniams[14], kuriems tikėjimas mūsų katalikiškas ir išmintingo žmogaus numonis[15] nedaleidžia tikėti.

Ot tai ir visas mokslas (kaip aš numanau), reikalingas dėl prasčiokėlių. Kad kiekvienas artojas tiek mokėtų ir pagal mokslą savo užsilaikytų, už tikra[16], vaikščiodamas paskui žiobrį, džiaugtųsi ir garbintų dievą, jog tame stovyj užgimti daleido, o kiti, aukštesniame stovyj esantys, mylėtų ir tausotų aną. Ir man rodos, jog prasčiokėliams nereiktų geisti išsimokyti didesnio mokslo ir vyresnybei nereiktų daleisti dėl jų mokytis, nes per didį mokslą apleistų gaspadorystę ir ant nieko gero neišeitų".

Pagyrė direktorius tą šnekėjimą Jono ir tarė: „Dvi yra kliūtys, dėl kurių pagal kalbėjimą tamstos negal[17] užvesti tokios iškalos: pirma yra ta, jog vaikai mužikėlių eina ing vieną iškalą su bajoraičiais, turinčiais turtus didesnius ant išsimokymo mokslų. Antra kliūtis, jog nėra dabar tokių knygų, iš kurių patiems vieniems tiktai prasčiokėliams liuosu[18] būtų mokytis. Dabar jau yra graži, išmintinga ir dievogarbinga maža knygelėlė mūsų liežuviu prigimtu lietuvišku metuose 1821 per dabar esantį oficiolą[19] Žemaičių kunigaikštystės kunigą Bonaventūrą Gailevyčią parašyta, kurios titulas yra *Mokslas krikščioniško įstatymo, arba zokono.* Širdingai geisčiau, idant visi garbingi priveizdėtojai iškalų (kuriuos lenkiškai vadinam *dozorcy honorowi szkół*) mūsų kunigaikštystės Lietuvos ir Žemaičių iškalose kiekvienos parapijos prisakytų mokytis". „Juk gerai ir teisybę ponas direktorius viename daikte pasakė, — tarė Jonas. — Man rodos, jog būtinai reikia prie kiekvienos bažnyčios turėti dvi iškalas: vieną dėl bajoraičių, o antrą dėl mužikėlių. Bet antrame daikte, sakydamas, jog dabar nėra tokių knygų, iš kurių patiems vieniems tiktai prasčiokėliams

sakitum mokitise. Iug gieray ir tayśibe ponas Derektorius wiename daykte pasakie (tare Jonas). Mań rodos iog butinay reykie prikiek wienos Bažniczies turieti dwi Iszkalas, wiena diel bajorayczių, o antra diel mužikielu. Bet antrame dayktie sakidamas: iog dabar niera tokiu knigu isz kuriu patims wienims tiktay praszcziokielems luosu butum mokitise, suwysu tamista blogay isztarey: iszmintingas ir gieras Derektorius greytay tropitum atrasti kniga diel kiek wiena mokitine sawa. Kad ayszkiey iszgulditum deszimti Diewa prisakimu: ewangelies kurios szwętomis dienomis skaytos, nereykalautum ne jokios knigas: atrastum tinay teyp diel bajorayczių, kaypo ir diel praszcziokielu reykalinga moksła, pagal kurio kad waykay tolesneme giwenime užsilaykitu, užtikra buotum ir Diewa baymingays, ir draugistie žmoniu gieros sirdies, ir nug wysu milemays. Nesuwysu błogay pasakie Derektorius, nęs su wysu buotum gražiey kad didis mokitois žmoniste paraszitum ipati knigieieli, diel moksła Iszkałose parafiju. Nęs kame gauti didey mokitu ir iszmintingu Derektoriu, o kad ir gauti toki Derektoriu, ta reyk tokiem dydey brangiey užmokieti: o pri tuo kiek wiens Derektorius, kad isz sawa gałwos mokis, tay nebus su wysu giera rokunda. O kad buotum ipati knigieli diel moksła Iszkałose parafyju, tay kiek wiens su protu ir numone Derektorius mokiti galietum. Mana skaytitoi! isz tarp Kunigu par Oficioła Kunigayksztisties žiemaytciu Bonawentura Goylewiczie paraszitas moksłas Krikszczioniszkas. Tegulgi isz draugistes mokitu swietyszkos, bus paraszitas moksłas swietyszkas. Ot ir wysas knigas diel moksła mužikielu buotum. O kartays gal atsirastum tarp letuwiu ir žiemaytciu toki meylinikay žmonistes kuri dar kieleta knigielu: wiena diel małdos, antra diel gidoima gražiu daynu, trecia diel trumpa pažinima musu žiemes historios, ligiey kaypo palgrimas Dobromiliuje mužikielu lęku waykus moki, tey idant Letuwiu ir žiemaytciu praszcziokielu waykus historios Letuwiu ir žiemaytciu trumpiteley pamokitum.

liuosu būtų mokytis, suvisu tamsta blogai ištarei: išmintingas ir geras direktorius greitai tropytų atrasti knygą dėl kiekvieno mokytinio savo. Kad aiškiai išguldytų dešimtį dievo prisakymų, evangelijas, kurios šventomis dienomis skaitos, nereikalautų[20] nė jokios knygos; atrastų tenai taip dėl bajoraičių, kaipo ir dėl prasčiokėlių reikalingą mokslą, pagal kurį, kad vaikai tolesniame gyvenime užsilaikytų, už tikra būtų ir dievobaimingais, ir draugystėj žmonių geros širdies, ir nuog visų mylimais". „Nesuvisu blogai, — pasakė direktorius, — nes suvisu būtų gražiai, kad didis mokytojas žmonystės[21] parašytų ypačią [22] knygelę dėl mokslo iškalose parapijų. Nes kame gauti didžiai mokytų ir išmintingų direktorių? O kad ir gauti tokį direktorių, tai reik tokiam didžiai brangiai užmokėti; o prie to, kiekviens direktorius kad iš savo galvos mokys, tai nebus su visu gera rokunda. O kad būtų ypati knygelė dėl mokslo iškalose parapijų, tai kiekviens su protu ir nuomone[23] direktorius mokyti galėtų. Mano skaitytojau! Iš tarp kunigų per oficiolą kunigaikštystės Žemaičių Bonaventūrą Gailevyčią parašytas mokslas krikščioniškas. Tegul gi iš draugystės[24] mokytų svietiškos bus parašytas mokslas svietiškas. Ot ir visos knygos dėl mokslo mužikėlių būtų. O kartais gal atsirastų tarp lietuvių ir žemaičių tokie meilininkai[25] žmonystės, kurie dar keletą knygelių: vieną dėl maldos, antrą dėl giedojimo gražių dainų, trečią dėl trumpo pažinimo mūsų žemės istorijos, lygiai kaipo palgrimas Dobromiliuje mužikėlių lenkų vaikus mokė, tai idant lietuvių ir žemaičių prasčiokėlių vaikus istorijos lietuvių ir žemaičių trumpitėliai[26] pamokytų..."

Jonas Isz Swisloczes... Par Jozapa Rupeyka... Wilniuje... 1823, 121—126 psl.

[1] Mokyklą. [2] fundacijos, užrašyto turto. [3] praleistas žodis; reikia suprasti taip: bet ir dėl kitų luomų reikalingų dalykų, mokslų. [4] t. y. po pamokų. [5] pavaldiniai; orig. *valstiečiai.* [6] medinį arklą. [7] nebent. [8] dykaduonių. [9] priežiūra (orig. *valdžia*). [10] nuo kurio. [11] lenkiškame orig. *nepakenčiamus ir žalingus* (įpročius). [12] burtininkų. [13] burtams. [14] prasimanymams. [15] protas. [16] iš tikro, iš tikrųjų. [17] negalima. [18] galima. [19] vyskupijos valdytojas; bažnytinis teisėjas. [20] nereikėtų. [21] žmoniškumo; žmonijos. [22] atskirą, specialią. [23] nuovoka. [24] bendruomenės. [25] mylėtojai. [26] trumpai.

GIESME MUŻIKIELA.

Wos auszra użwit, wysztas praded kargti;
O mań wargdiniuy reyk dyrbti, reyk wargti!
Szaukie Uriedas mojudams Kurielu:
Pakinkik wergie jauti ar Kumelu!

Iszeynu Łaukon su prakaytu aru,
Wienok priweyzda musza par nugaru,
O nakti grinsztant kialie akis klista,
Tąkart uzmygsiu kada gaydis gista.

Nor deszimt dienu Nedieloy Baudziewas,
Nu piowiau Rugius, Wasaroi pierwas,
Rup pati, waykay, nakti uzmigu,
Rudinop płaukiu ant Eldziu ing Rigu.

Prekiejey jawus atieme isz Eldziu,
Asz alkant duonas kąsnia praszau meldziu,
Grinsztu pusplikis, szaltiey gawau ligu;
Wiel płauk tu wergie su rąstays ing Rigu!

Girdiet Karione, wysi subauginti,
Pasaki, wergie Tiewistes reyk ginti!
O numi siediet wieszpatiney bepigu,
Surisza mani nuweżi ing Rigu.

Asz su aszaroms sausa Duona ryju!
Mana prażintie tokia kayp gałwyju!
Ponas tur auksa ant koju, ant pirsztu,
Asz be skatyka giwenu ir mirsztu.

Małuy kas saka: jogiey Zmones ligus!
Bajors be prekies, muziks dydey pigus!
Ką tada dyrbti, kol sułauksma smerti:
Wiltiey giwenant: arielka reyk gierti.

Wieszpatie Diewe! wieszpatie Ciesoru!
Ar jau par amżiu teyp man buos ne doru!
Tam wakar gieray, szindin dar gieresni,
Ar gi mań wienam kaskart buos pyktesni?

GIESMĖ MUŽIKĖLIO

Vos aušra užšvit, vištos praded karkti,
O man, vargdieniui, reik dirbti, reik vargti.
Šaukia urėdas, mojuodams kureliu[1]:
„Pakinkyk, verge, jautį ar kumelę!"

Išeinu laukan, su prakaitu ariu,
Vienok prievaizdas muša per nugarą.
O naktį grįžtant kely akys klysta[2],
Tąkart užmigsiu, kada gaidys gysta.

Nors[3] dešimt dienų nedėlioj baudžiavos,
Nupioviau rugius, vasarojų, pievas.
Rūp pati, vaikai, naktį neužmiegu[4],
Rudeniop plaukiu ant eldžių[5] ing Rygą.

Prekėjai[6] javus atėmė iš eldžių, —
Aš alkans[7] duonos kąsnio prašau meldžiu.
Grįžtu pusplikis, šaltyj gavau ligą, —
Vėl plauk tu, verge, su rąstais ing Rygą.

Girdėt karionė, visi subauginti, —
Pasakė: „Verge, tėvystę reik ginti!"
O namie sėdėt viešpatinėj[8] bepigu, —
Surišo mane, nuvežė ing Rygą.

Aš su ašaroms sausą duoną ryju,
Mano pražintė[9] tokia, kaip galvijų.
Ponas tur auksą ant kojų, ant pirštų, —
Aš be skatiko gyvenu ir mirštu.

Meluoj, kas sako, jogei žmonės lygūs:
Bajors be prekės[10], mužiks didžiai pigus.
Ką tada dirbti, kol sulauksim smertį? —
Viltyj gyvenant, arielką reik gerti.

Viešpatie dieve! Viešpatie ciesorių!
Ar jau per amžių taip man bus nedoru?
Tam vakar gerai, šiandien dar geresniai,
Argi man vienam kaskart bus piktesniai?

Jonas isz Swisłoczes... Par Jozapa Rupeyka... Wilniuje... 1823, 248 psl.

[1] Pagaliu, lazda. [2] akys kelio nebemato. [3] orig. *Nor* galėtų būti ir *nori*, bet kontekstui geriau tinka *nors*. [4] orig. *užmigu* — korektūros klaida; tai rodo ir skiemenų skaičius: visas eilėraštis parašytas 11-os skiemenų eilutėmis, o čia tėra 10. [5] eldijų. [6] prekijai, pirkliai. [7] orig. *alkant* — korektūros klaida. [8] jeigu čia ne korektūros klaida (eilutėje yra 12 skiemenų), tai šis žodis, atrodo, reiškia mūrus, dvarą, kur ponas (viešpats) gyvena. [9] gyvenimas. [10] be kainos — labai brangus.

PERSKIRIMAS I.

Kermoszius Szidławoj. Pasižinimas su Jonu.

Asztuntą dieną menesio Rugsejo, ant Užgimimo Panos Szwencziausias, prasideda atpuskas ir Kermoszius Szidławos miestelij, kurio bažnyczioja yra stebuklinga Motina Diewo. Ant to atpusko susirenka żmonys isz wisu szalu, o ant Kermosziaus suważiuoja prekejaj isz Wylniaus, Nitaujos, Rygos, Dinaburko ir per wisą nedelę pardawineja wisokius taworus: kartunus, drobszarkius, marginius, skepetas, mujłą, żwakes, arbatą, cukru, geleżi ir kitokius rejkalingus ukininkams dajktus.

Ir aszenaj perejtus metus esu apłankęs Szidławą. Atważewęs czionaj, pirmiausna pasimeldżiau priesz stebuklingą Motiną Diewo, prižadedamas Jej arielkos negertie kolaj gywas. Nesgi ligsziolaj kajp jautis brogą, tejp asz maukiau arielkelę patejkelę. Kajp taj yra sakoma: puolęs in kłaną sausas nesikelsi; tejp ir asz gywendamas apej Marijampolę tarpu girtuoklin, issimokinau gertie ulawotie.

Padaręs inżadus Panelej Szwencziausiaj ir iszkłausęs miszių szwentu, iszejau isz bažnyczios prisižiuretie Kermoszių. Spruste daugelio żmoniu, szin ir tin bestumdytas, apsistojau prie wieno mažo kromelo, kurio krominińkas Katalikas rodes man, jog kitajp elgesi neg kiti prekejaj. Wejdas jo gražus ir smagus, nejokiu piktu papratinimu nesugadintas, rode gerą jo swejkata. Isz kałbos jo iszmintingos ir tejsios, matytie buwo, jog yra żmogumi protingu ir mylenczių tejsybę. Isz jo patogio apdaro, jo stonuj prideręnczio, kurio nesigedejosi, pażinau, jog dżiaugesi isz sawo łomos, kokią jam Diewas buwo lemęs.

Keles wałandas ing ji bežiurejęs paklausiau kokiajs prekiauja taworajs.

— Niekniekiajs — atsake krominikas. Užwis prekiauju dajktajs rejkalingajs mano broliams artojams. Turiu keletą knygelu jems naudingu, Diewe duok tiktaj, kad tuose sodżiuose daugiaus atsirastu mokancziu skajtytie, neg dabar yra. Szitaj turiu Elementorius; szitaj knygele wadinama: Żiwatas Jezaus Kristaus

PERSKYRIMAS I

KERMOŠIUS ŠIDLAVOJ. PASIŽINIMAS SU JONU

Aštuntą dieną mėnesio rugsėjo ant užgimimo panos švenčiausios prasideda atpuskas[1] ir kermošius Šidlavos miestelyj, kurio bažnyčioje yra stebuklinga motina dievo. Ant to atpusko susirenka žmonės iš visų šalių, o ant kermošiaus suvažiuoja prekėjai iš Vilniaus, Mintaujos, Rygos, Dinaburko[2] ir per visą nedėlią pardavinėja visokius tavorus: kartūnus, drobšarkius, marginius, skepetas, muilą, žvakes, arbatą, cukrų, geležį ir kitokius reikalingus ūkininkams daiktus.

Ir ašenai pereitus metus esu aplankęs Šidlavą. Atvažiavęs čionai, pirmiausia pasimeldžiau prieš stebuklingą motiną dievo, prižadėdamas jai arielkos negerti, kolei gyvas; nesgi lig šiolei, kaip jautis brogą, taip aš maukiau arielkėlę patiekėlę. Kaip tai yra sakoma: puolęs į klaną, sausas nesikelsi, — taip ir aš, gyvendamas apie Marijampolę tarpu girtuoklių, išsimokinau gerti, uliavoti.

Padaręs įžadus panelei švenčiausiai ir išklausęs mišių šventų, išėjau iš bažnyčios prisižiūrėti kermošiuj. Sprūsty daugelio žmonių šen ir ten bestumdytas, apsistojau prie vieno mažo kromelio, kurio krominińkas katalikas rodės man, jog kitaip elgėsi neg kiti prekėjai. Veidas jo gražus ir smagus, nė jokių piktų papratimų nesugadintas, rodė gerą jo sveikatą. Iš kalbos jo išmintingos ir teisios matyti buvo, jog yra žmogumi protingu ir mylinčiu teisybę. Iš jo patogaus apdaro, jo stonui priderančio, kurio nesigėdijo, pažinau, jog džiaugėsi iš savo luomos, kokią jam dievas buvo lėmęs.

Kelias valandas ing jį bežiūrėjęs, paklausiau, kokiais prekiauja tavorais.

— Niekniekiais, — atsakė krominińkas. Užvis prekiauju daiktais, reikalingais mano broliams artojams. Turiu keletą knygelių jiems naudingų. Dieve, duok tiktai, kad tuose sodžiuose daugiau atsirastų mokančių skaityti, neg dabar yra. Šitai turiu elementorius; šitai knygelė vadinama *Živatas*[3] *Jėzaus Kristaus, viešpaties mūsų*, parašytas per vyskupą žemaičių Motiejų

Wieszpaties musu, paraszitas per Wyskupą Žemajcziu, Motiejn Wołonczewski. Diewe pałajmiuk Bažnyczią tawo tokiajs Wyskupajs, kurie tejp gražias knigelas raszo. Szitaj knyga wadinama: Wyskupyste Žemajtiu, per tągi pati Wyskupą paraszyta; tolaus Budas senowes Lietuwiu Kalnenu ir Žemajcziu, kuris pasakoja apej wejkałus tautos arba gimines musu. Sztaj tame rysziuja yra toblyczios, isz kuriu wajkaj wienas kitą mokina skajtytie ir raszytie. Kas do geradejingas pramanimas! Teguł Diewas wisogalins duoda nuopełną tam iszmintingam Anglijonuj Lankastruj, tam tikram prieteluj wargdieniu. Koks norint kudikis pradejęs grajbytie ant smilcziu, už wienu ko ilgiausiaj metu, patsaj nejausdamas iszmoka skajtytie, raszytie ir rokuotie.

O antaj tinaj—sake Krominikas—su žibancziomis ir paauksintomis apdaromis, yra maldu knygos. Taj wisu didžiausias mano uždarbis: ponaj ir kiemionys mokantys skajtytie, perka tas knygas tankiaj. Ir taj geraj, jog ir isz praszcziokeliu, nors nedaugel, moka garbintie Wieszpati Diewą, paskuj daugiaus issimokins. Musu stone rejkia didesnej butie iszmintingu, maldingu, doru ir darbininku, neg perdaug mokytu: nes ir wisu didžiausias mokslas wirsta niekuosna, jaj kas yra tinginiu ir palejstuwiu.

Volončevskį. Dieve, palaimink bažnyčią tavo tokiais vyskupais, kurie taip gražias knygeles rašo. Štai knyga, vadinama *Vyskupystė Žemaičių*, per tą gi patį vyskupą parašyta; toliau *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių*[4], kuris pasakoja apie veikalus[5] tautos arba giminės mūsų. Štai tame ryšyje yra toblyčios, iš kurių vaikai vienas kitą mokina skaityti ir rašyti. Kas do geradėjingas pramanymas! Tegul dievas visagalis duoda nuopelną tam išmintingam anglijonui Lankastrui, tam tikram prieteliui vargdienių. Koks norint kūdikis, pradėjęs graibyti ant smilčių, už vienų ko ilgiausia metų, pats nejausdamas, išmoksta skaityti, rašyti ir rokuoti.

— O antai tenai, — sakė krominiņkas, — su žibančiomis ir paauksintomis apdaromis yra maldų knygos. Tai visų didžiausias mano uždarbis: ponai ir kiemionys, mokantys skaityti, perka tas knygas tankiai. Ir tai gerai, jog ir iš prasčiokėlių, nors nedaugel, moka garbinti viešpatį dievą; paskui daugiau išsimokins. Mūsų stone reikia didesniai būti išmintingu, maldingu, doru ir darbininku, neg per daug mokytu, nes ir visų didžiausias mokslas virsta niekuosna, jei kas yra tinginiu ir paleistuviu...

Jonas Iszmisloczius... Per Jurą Warneli. Wilniuja... 1860, 5—9 psl.

---

[1] Atlaidai. [2] Daugpilio. [3] gyvenimas. [4] S. Daukanto. [5] darbus, žygius, istoriją.

PERSKIRIMAS III.

Kas stojosi su berniuku, kursaj nukirto sau pirsztą?— Nakwyne pas Jokubą.— Kajp auginami apwyniaj?

Tuo tarpu Jokubiene užprasze mus ant wakarienes: pastate ant stało bludą parszienos rukształ iszwirtos, pieno su warszke ir grikiniu blynu. Pasiwalgian iszejome ant kiemo, kur kuopa žmoniu łauke musu. Susedome po anžuołu aplink pusbaczki ałaus isz dwaro atsiusto. Jonas tejp pradejo kalbetie:

PERSKYRIMAS III

...KAIP AUGINAMI APYNIAI

...Tuo tarpu Jokūbienė užprašė mus ant vakarienės: pastatė ant stalo bliūdą paršienos, rūgščiai išvirtos, pieno su varške ir grikinių blynų. Pasivalgę išėjome ant kiemo, kur kuopa žmonių laukė mūsų. Susėdome po ąžuolu aplink pusbačkį alaus, iš dvaro atsiųsto. Jonas taip pradėjo kalbėti:

— Mieli mano prieteliai! Dievas laimina jūsų darbus ir duoda skalsą. Patys matote, kiek gero laimėjote, nustoję arielką gerti. Šiandien

— Mieli mano prieteliaj! Diewas łajmina jusu darbus ir duoda skałsą; patys matote, kiek gero łajmejote nustojan ariełką gertie. Szendien turite kuomi ir sweczią pawajszintie ir pawargeli pagelbetie. Norecziau isz wisos szirdies paliktie jums dar kokinorint atminimą. Ar turite gausiaj szieno? Geraj butu priaugintie awiu: isz ju nemaża yra nauda.

— Szieno pas mumis łabaj mażaj—atsake Jokubas. Neturime kame prasiskintie: skindami ganykłas neturetume kur gywulu ganytie. Isz piewu sawo daugiaus szieno negauname, kajp tiktaj isszertie dwejetą arkliu, deszimti awiu ir keletą galwiju.

— Butu geraj, kad galetumete setie paszaro żoles, kajpó wikius ir dobiłus. Rejktu da pamislitie ir apej ału. O kas tenaj, Jokubaj, ant tos tawo tworos kabinasi?—pakłause Jonas.

— Buwo taj kitą kartą apiniaj—atsake Jokubas—bet su wisu iszniko. Rods tewas nebasznikas juos sodino, ir kajp pamenu po du arba tris purus kasmet pardawinejo, o dabar su wisu ant nieku iszejo.

— Taj iszkada. O ar turite gerus darżus?

— Jug tamista regi.

Jonas atsikelęs isz wietos apżiurejo darżus, ir tejp kalbejo:

— Wisur turite juodżemi, kałno niera, taj wisugeriausia wieta apwyniams. Pakłausykite da manęs wieną kartą: atskirkite sawo darżuose po keles czes apwyniams. Geresniaj mażiaus setie kanapiu, nes tos ir per pusę neduoda tiek pełno, kiek apiniaj. O su apiniajs tejp rejkia apsiejtie. Rudeni wietą apiniams paskirtą storaj użweszkite galwiju meszłu ir tuojaus użarkite. Kajp żeme suarta biski pradżius, suakekite ją prigulinczjaj ir paskuj nejudinkite jos, kolaj meszłas geraj nesuszus. Potam weł skersaj iszarkite ir ko geriausiaj iszakekite, o ant gało rąstgaliu iszkocziokite ir suliginkite żemę. Tejp pritajsian apiniams żemę, tiesiaj ejlomis skerturite kuomi ir svečią pavaišinti, ir pavargėlį pagelbėti. Norėčiau iš visos širdies palikti jums dar kokį norint atminimą. Ar turite gausiai šieno? Gerai būtų priauginti avių: iš jų nemaža yra nauda.

— Šieno pas mumis labai mažai, — atsakė Jokūbas. — Neturime kame prasiskinti[1]: skindami ganyklas, neturėtume kur gyvulių ganyti. Iš pievų savo daugiau šieno negauname, kaip tiktai iššerti dvejetą arklių, dešimtį avių ir keletą galvijų.

— Būtų gerai, kad galėtumėte sėti pašaro žoles, kaipo vikius ir dobilus. Reiktų dar pamislyti ir apie alų. O kas tenai, Jokūbai, ant tos tavo tvoros kabinasi? — paklausė Jonas.

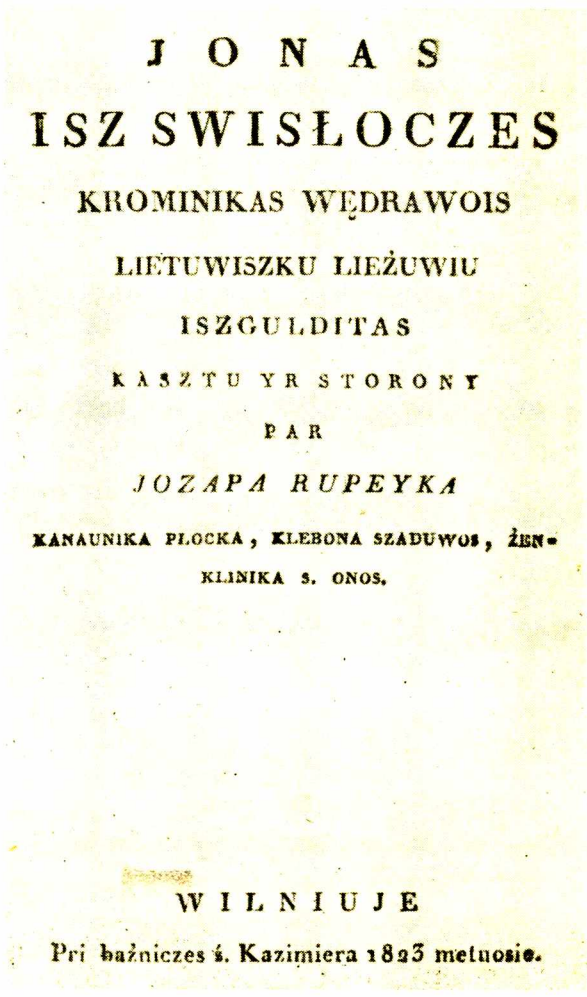
JONAS
ISZ SWISŁOCZES
KROMINIKAS WĘDRAWOIS
LIETUWISZKU LIEŻUWIU
ISZGULDITAS
KASZTU YR STORONY
PAR
JOZAPA RUPEYKA
KANAUNIKA PLOCKA, KLEBONA SZADUWOS, ŻEN-
KLINIKA S. ONOS.
WILNIUJE
Pri bażniczes ś. Kazimiera 1823 metuosie.

J. Rupeikos „Jonas iš Svisločės", titulinis puslapis

saj ir isziłgaj iszbirżiokite wisą tą darżą tejpo, kad birże nuog birżes butu tolimo in pusantrą mastą, o tose wietose, kur birżes iszilgines perkerta skersines, iszkaskite duobeles apskritas, płatumo in mastą, o giłumo in tris czwertis masto. Kasdami tas duobes, żemę wirszutinę, kuri yra riebi ir su meszłu sumajszyta, meskite in wieną krasztą duobes, o żemę apatinę meskite ing antrą szali, kad nesusimajszytu. In duobes iszkastas widu insmejkite mietelus, ir tejp pritajsytą żemę palikite lig atejnanczio] pawasario.

— Aj! del Diewo! kas taj darbo!—atsiliepe wienas gaspadorius. Taj ne ant musu gales ir iszminties.

— Juoktiesi rejkia isz tawęs, mano prieteliau—atsake Jonas—jug be darbo nebus nieko. Tą mażą sklipeli żemes, kad ir su spatu keletą kartu perkastumej, nedaugeli tau łajko te użimtu; o łabiaus, kad wis taj darosi rudenija, po szwentes Persimajnimo Kristuso, kada pudimaj jau suarti, jawaj suwalyti, ir kada paczios wienos moteris sukasi apej darżus: tuo kartu wyraj asti luosi nuo darbo. Tris dienas, daugiaus neużtruksi apej intajsymą apinyno. Uždarbis, kuri pelnysi isz apiniu, szimteropaj sugrążis tawo darbą. Ala jaj abikajp te isztajsysi żemę, tokipat turiesi ir pełną. Iszbirżetie apinyną patys gal but nepatajkisite, taj papraszykite isz dwaro darżiniką, jisaj jums parodis, kuriose wietose turite duobes kastie.

— Nerejk mums darżiniko—atsiliepe wienas gaspadorius—asz pats moku tą padarytie.

— Taj geriaus—tare Jonas. Kłausykite tolaus. Pawasarija atkaskite sawo nikstanczius apinius ir iszrinkite szakneles druktesnes ir swejkesnes, kurios tejp asti sodinamos: in kożną duobelę ant apaczios imeskite riebiosios żemes, ant jos uždekite saują kiaulu meszło, arba supuwusiu skiedru, o ant wirszaus użberkite biski żemes ir ant jos sodykite szakneles apiniu in szmotelius supjaustytas, tejp, kad statej stowetu, ir że-

— Buvo tai kitą kartą apyniai, — atsakė Jokūbas, — bet suvisu išnyko. Rods, tėvas nabašnykas[2] juos sodino ir, kaip pamenu, po du arba tris pūrus kasmet pardavinėjo, o dabar suvisu ant niekų išėjo.

— Tai iškada. O ar turite gerus daržus?

— Juk tamsta regi.

Jonas, atsikėlęs iš vietos, apžiūrėjo daržus ir taip kalbėjo:

— Visur turite juodžemį, kalno nėra, tai visų geriausia vieta apyniams. Paklausykite dar manęs vieną kartą: atskirkite savo daržuose po kelias ežias apyniams. Geresniai mažiau sėti kanapių, nes tos ir per pusę neduoda tiek pelno, kiek apyniai. O su apyniais taip reikia apsieiti. Rudenį vietą, apyniams paskirtą, storai užvežkite galvijų mėšlu ir tuojau užarkite. Kaip žemė suarta biskį[3] pradžius, suakėkite ją prigulinčiai ir paskui nejudinkite jos, kolei mėšlas gerai nesušus. Po tam vėl skersai išarkite ir ko geriausiai išakėkite, o ant galo rąstgaliu iškočiokite ir sulyginkite žemę. Taip pritaisę apyniams žemę, tiesiai eilėmis skersai ir išilgai išbiržiokite visą tą daržą taipo, kad biržė nuog biržės būtų tolumo į pusantro masto[4], o tose vietose, kur biržės išilginės perkerta skersines, iškaskite duobeles apskritas, platumo į mastą, o gilumo į tris čvertis[5] masto. Kasdami tas duobes, žemę viršutinę, kuri yra riebi ir su mėšlu sumaišyta, meskite į vieną kraštą duobės, o žemę apatinę meskite ing antrą šalį, kad nesusimaišytų. Į duobės iškastos vidų įsmeikite mietelius ir taip pritaisytą žemę palikite lig ateinančio pavasario.

— Ai, dėl dievo, kas tai darbo! — atsiliepė vienas gaspadorius. — Tai ne ant mūsų galės ir išminties.

— Juoktis reikia iš tavęs, mano prieteliau,— atsakė Jonas: — juk be darbo nebus nieko. Tą mažą sklypelį žemės kad ir su spatu keletą kartų perkastumei, nedaugel tau laiko teužimtų, o labiau[6], kad visa tai darosi rudenyje, po šventės persimainymo Kristaus, kada pūdymai jau suarti, javai suvalyti ir kada pačios vienos moterys sukasi apie daržus: tuo kartu vyrai esti liuosi nuo darbo. Tris dienas — daugiau neužtruksi apie įtaisymą apynyno. Uždarbis, kurį pelnysi iš apynių, šimteriopai sugrąžins tavo darbą. Ale, jei by kaip[7] teištaisysi žemę, tokį pat turėsi

memis nżkaskite, o ant kożnos duobes padarykite kupsteli. Diegams apiniu isz żemes pasirodżius, prie kożno kupstelio rejkia insmejgtie po wieną smajgą, iłgą nuog asztuoniu arba szeszių mastu, ir dabotie, kad ant smajgo nesiwiniotu daugiaus diegu, kajp tiktaj du arba trys, o kitus mażesnius pejliu nupjaustytie. Dajgus rejkia winiotie ant smajgo pasauliuj ir prikergtie łunkajs. Wietą tarp kupsteliu rejkia dażnaj iszartie, kad żoles neaugtu.

Po szwentej Użgimimo Panos Szwencziausios apiniaj prinoksta; ką gali pażintie, kad jau spurgos geltonos ir kad sutrintos ant delno, stipriaj kwepia. Tuo metu, jaj dienos asti gedros rejkia su pejlu isz apaczių ant masto nuog żemes nupjautie apinojus, ir tejp per tris arba ketures dienas paliktie. O jajgu ruduo asti lytuotas, taj tuojaus po nupjaustimu apinius su smagajs isz żemes isztraukitie ir spurgas nuskabintie ant pasklejstu drobulu. Apinius użwis geriausiaj dżiowintie pawesija, kur saule neużgauna ir wejas nepapuczia. Arba geraj butu po pastoge asłą padarytie ir ant jos spurgas papiltie. Iszdżiowintus apinius sudetie in druskines, kodżius arba wiedrus, dugnumi użdengtie ir akmenimis prislegtie.

Grażiu ir geraj iszdżiowintu apiniu akmuo kasztuoja tris rublus, o błogesniuose metuose ir szeszis rublus. Geda mumis prieteliaj, jog isz Maskolijos per tiek szimtu myliu atweża mums apinius, ir isz to nemażą turi uždarbi; o mes tinginiaj turiedami ir żemę ir rankas ant to, nenorime jieszkotie sau pełno.

Żinote jau dabarczion kajp rejkia sodintie apinius, pakłausykite dar kajp tolesniuose metuose rejkia su jajs apsiejtie, idant turetumete isz ju naudą. Rudenija po nujemimo apiniu, rejkia isz naujo żemę perartic ir żoles iszwalytie, o liepu ir kitu medżiu łapajs apsklejstie wisą apinyną, storaj in tris arba keturis colus. Tokiu użkretimu patajsysite żemę ir żoles ne-

ir pelną. Išbiržyti apynyną aptys, gal būt, nepataikysite, tai paprašykite iš dvaro daržininką, — jisai jums parodys, kuriose vietose turite duobes kasti.

— Nereik mums daržininko, — atsiliepė vienas gaspadorius, — aš pats moku tą padaryti.

— Tai geriau, — tarė Jonas. — Klausykite toliau. Pavasaryje atkaskite savo nykstančius apynius ir išrinkite šakneles, drūktesnes[8] ir sveikesnes, kurios taip esti sodinamos: į kožną duobelę ant apačios įmeskite riebiosios žemės, ant jos uždėkite saują kiaulių mėšlo arba supuvusių skiedrų, o ant viršaus užberkite biskį žemės ir ant jos sodinkite šakneles apynių, į šmotelius supiaustytas, taip kad stačiai stovėtų, ir žemėmis užkaskite, o ant kožnos duobės padarykite kupstelį. Diegams apynių iš žemės pasirodžius, prie kožno kupstelio reikia įsmeigti po vieną smaigą, ilgą — nuog aštuonių arba šešių mastų[9], ir daboti, kad ant smaigo nesivyniotų daugiau diegų, kaip tiktai du arba trys, o kitus, mažesnius, peiliu nupiaustyti. Daigus reikia vynioti ant smaigo pasauliui ir prikergti lunkais[10]. Vietą tarp kupstelių reikia dažnai išarti, kad žolės neaugtų.

Po šventės užgimimo panos švenčiausios apyniai prinoksta; ką gali pažinti[11], kad jau spurgos geltonos ir kad, sutrintos ant delno, stipriai kvepia. Tuo metu, jei dienos esti giedros, reikia su peiliui iš apačių ant masto[12] nuog žemės nupiauti apynojus ir taip per tris arba keturias dienas palikti. O jeigu ruduo esti lietuotas[13], tai tuojau po nupiaustymo apynius su smaigais iš žemės ištraukyti ir spurgas nuskabyti ant paskleistų drobulių. Apynius užvis geriausiai džiovinti pavėsyje, kur saulė neužgauna ir vėjas nepapučia. Arba gerai būtų po pastoge aslą padaryti ir ant jos spurgas papilti. Išdžiovintus apynius sudėti į druskines, kodžius[14] arba viedrus, dugnu uždengti ir akmenimis prislėgti.

Gražių ir gerai išdžiovintų apynių akmuo[15] kaštuoja tris rublius, o blogesniuose metuose ir šešis rublius. Gėda mums, prieteliai, jog iš Maskolijos per tiek šimtų mylių atveža mums apynius ir iš to nemažą turi uždarbį, — o mes, tinginiai, turėdami ir žemę, ir rankas ant to, nenorime ieškoti sau pelno.

rejkalingas isznajkinsite. O jajgu nebutu łapu, tada apinyną apkłokite storaj sziaudajs, o pawasarija diegams apiniu pradejus pasirodytie, sziaudus nujimkite. Kożną pawasari, diegams lendant isz żemes, szaknis ing szalis augantes nupjaustikite. Ir tas szaknis galite sodintie ant kitos wietos Tejpogi szaknis supuwuses ir padżiuwuses iszmestie, ir daugiaus nepaliktie, kajp tiktaj po du arba tris diegus ant kiekwieno smajgo. Atkastas szaknis, sauja kiaulu meszło uždetie ir isz naujo żeme apkastie, o kad żoles tarp apiniu neaugtu, tejp darykite, kajp pirma pasakiau.

Da persergiu jus, kad tu diegu, ant kuriu mażos ir apwałos auga spurgos, su wisu nenajkintumete: nesgi tie yra patineliaj; o tie diegaj, ant kuriu iłgos auga spurgos, yra pateles. Isznajkinus patinukus, nederetu apiniaj.

Bajgiu mano kałba, tikiu ir turiu wilti, jogiaj pakłausysite manęs ir neużilgio priminsite tarp sawęs, jog senis Jonas geraj jumis rodijo. Wełu jau, łajkas gultie: sudie jums. Wiso gero gejdżiu jumis. Ritoj da saulej neużtekejus żadu iszważiuotie isz jusu kajmo.

Žinote jau dabarčion, kaip reikia sodinti apynius, paklausykite dar, kaip tolesniuose metuose reikia su jais apsieiti, idant turėtumėte iš jų naudą. Rudenyje, po nuėmimo apynių, reikia iš naujo žemę perarti ir žoles išvalyti, o liepų ir kitų medžių lapais apskleisti visą apynyną storai — į tris arba keturis colius. Tokiu užkrėtimu pataisysite žemę ir žoles nereikalingas išnaikinsite. O jeigu nebūtų lapų, tada apynyną apklokite storai šiaudais, o pavasaryje, diegams apynių pradėjus pasirodyti, šiaudus nuimkite. Kožną pavasarį, diegams lendant iš žemės, šaknis, į šalis augančias, nupiaustykite, ir tas šaknis galite sodinti ant kitos vietos. Taipogi šaknis supuvusias ir padžiūvusias išmesti ir daugiau nepalikti, kaip tiktai po du arba tris diegus ant kiekvieno smaigo. Atkastas šaknis sauja kiaulių mėšlo uždėti ir iš naujo žeme apkasti, o kad žolės tarp apynių neaugtų, taip darykite, kaip pirma pasakiau.

Dar persergiu jus, kad tų diegų, ant kurių mažos ir apvalios auga spurgos, suvisu nenaikintumėte, nesgi tie yra patinėliai; o tie diegai, ant kurių ilgos auga spurgos, yra patelės. Išnaikinus patinukus, nederėtų apyniai.

Baigiu mano kalbą. Tikiu ir turiu viltį, jogei paklausysite manęs ir neužilgo priminsite[16] tarp savęs, jog senis Jonas gerai jums rodijo[17]. Vėlu jau, laikas gulti. Sudie jums. Viso gero geidžiu jums. Rytoj, dar saulei neužtekėjus, žadu išvažiuoti iš jūsų kaimo.

Jonas Iszmisłoczius... Per Jurą Warneli. Wilniuja... 1860, 38—46 psl.

[1] Pasipiauti. [2] velionis. [3] truputį. [4] ilgio matas — 0,6669 ar 0,7111 metro; uolektis. [5] ketvirtis. [6] tuo labiau. [7] bet kaip. [8] drūtesnes, storesnes. [9] 8 arba 6 mastų ilgio. [10] plaušais, karnomis. [11] tai galima pažinti iš to, kad... [12] per mastą. [13] lietingas. [14] ąsočius; medinius indus (statinaites), skirtus vandeniui, medui, sviestui ir kt. laikyti. [15] svorio matas apie 15 kg. [16] minėsite. [17] patarė.

SIMONAS DAUKANTAS

(1793—1864)

S. Daukantas — vienas žymiausių XIX a. lietuvių kultūros ir raštijos veikėjų, plataus užmojo švietėjas, gausingai pasireiškęs daugiausia Lietuvos istorijos ir lietuvių tautosakos srityje, palikęs keletą grožinės literatūros vertimų bei sekimų, parašęs daugelį praktinio pobūdžio knygelių ir vadovėlių.

S. Daukantas, kilęs iš Žemaitijos valstiečių. 1816—1825 m. studijavo Vilniaus universitete literatūrą, teisę, istoriją. Baigęs mokslus magistro laipsniu, jis kurį laiką dirbo Rygoje, o vėliau Peterburge, kur archyvuose tyrinėjo Lietuvos Metriką, rinko medžiagą Lietuvos istorijai. 1850 m. grįžo į Lietuvą, apsigyveno Varniuose pas vyskupą M. Valančių, bet dėl kai kurių nesutarimų, kaip rodo į chrestomatiją dedamas laiškas, nuo jo pasitraukė ir paskutiniuosius gyvenimo metus praleido Papilėje, kur ir mirė.

Chrestomatijoje pateikiamos ištraukos iš svarbesniųjų S. Daukanto istorinių veikalų — „Darbų senųjų lietuvių ir žemaičių" ir „Būdo senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių", kurie savo turtinga kalba, poetiškais vaizdais, retorišku stiliumi yra vertingi ir lietuvių literatūrai. Iš S. Daukanto tautosakinių darbų chrestomatijoje spausdinama jo parengto liaudies dainų rinkinio „Dainės žemaičių" pratarmė, kurioje pabrėžiama dainos ir melodijos vienovė, pasisakoma prieš silabinės eilėdaros vartojimą lietuvių poezijoje, pateikiama trumpa lietuvių liaudies dainų rinkimo apžvalga.

Iš S. Daukanto vertimų į chrestomatiją dedama „Fedro pasakų", „Gyvatų didžiųjų karvaidų senovės" ir „Rubinačio Pelūzės gyvenimo" ištraukos. Fedro pasakėčių pratarmės vertime S. Daukantas pirmą kartą pavartojo kai kuriuos lietuviškus literatūros teorijos terminus.

S. Daukanto raštai dėl savo liaudiškumo ir pažangumo turėjo didelę reikšmę lietuvių liaudžiai šviesti, nacionaliniam susipratimui kelti.

DARBAI SENŲJŲ LIETUVIŲ IR ŽEMAIČIŲ

KALBA LIETUVIŲ IR ŽEMAIČIŲ

Gražumas ir dailumas kalbos lietuvių žemaičių rodo aiškiai, jog ana yra tikra viena ir pirmoji kalba šiaurės giminių nuo neatmenamų amžių senovės ir taip išdailinta yra buvusi kitą kartą, jog šiandien dar, kas turi protą ir aukso plunksną Homero ir Vergilijaus, tas, sakau, ką norėdamas, tą gali gudriai gudresniai rašyti toj kalboj. Tą teisybę pagirtas dainius Donelaitis darodė savo garbingoj dainoj „Metų laikai". Ne aš tą stigavoju[1], bet kiti mokyti vyrai, žiną, kaip reik rašyti ir kokia kalba gera yra ant rašymo*. Įvairauja[2] ana tarp kitų kalbų tuo, jog netur saviep dviejų balsių arba literų[3] *f* ir *h*. Vienok yra ir tokių mokytų, kurie stigavoja, jog Lietuvos kalba būk esanti sąmėžiniu[4] visokių kalbų, bet tie vyrai tą stigavoja, patys nemokėdami gerai tos kalbos, bet perskaitę nekuriuos[5] išguldymus iš vokiško arba lenkiško, kalba[6], kuriuose radę tiktai kelis žodžius svetimus ir dėl tų kelių žodžių vadin Lietuvos kalbą nuošlavomis visokių kalbų. Vienok tų vyrų stigavojimas nieko nedarodys; gaila tiktai yra veizint į jų raštus, jog anie kitose žiniose perdaug didžiais, o toje didžiai mažais vyrais rodos. Jei anie patys mokėtų tą kalbą, kitaip sakytų ir dar dyvytųsi iš to, jog ana lig šio laiko taip graži, taip teisinga perbuvo[7]. Linkėti dar reik, idant ta kalba aiškiai būtų išguldyta[8] dėl aiškesnio pažinimo atmainų[9] giminių vidutinių[10] amžių, be kurios negalės niekuomet aiškiai jų suprasti. Be to dar, kas yra linksmesniai žmogui, jei ne kalba, kurią išmokęs nuo tėvų, motinų, namie augdamas, apreiškia paskui geidimą ar linkėjimą bendrui[11] arba savo mėgiamajai[12]. Kas yra meilingesniu žmogui vargdieniui, noris irose[13] tėvomis[14] savo ilsinčiam, jei ne minavoti tas nelaimes, galžudes[15] ir vargus praėjusius ta pačia kalba, kuria jų bočiai, anas kentėdami, guodės. Kalba, sakau, paduoda[17] ateinančioms kartoms be raštų, be kūlių[18], be paminklų — kares, galžudes, laimes ar nelaimes, pirm 1000 metų buvusias. Ant galo kalba atskiria pačias gimines vienas nuo antrų, dėl to gi yra visų didžiausia žmogaus privilija[19], kurios nė koksai kraugerys negali jam išplėšti, negut[20] vienkartu[21] tiktai su jo gyvybe. Kaipo gi giminė viso gali nustoti — turtų, namų, pačios tėvainės, bet kalba jo[22] visuomet su juomi[23] paliks; kentės vargus, vergystė novys[24], bet kalbos savo niekuomet neužmirš. Regim tą teisybę pačioj giminėj lietuvių, žemaičių, prūsų, kuri, datyrusi[25] neaprašomų vargų, rūpesnių, nelaimių, viso nustojusi — turtų ir tėvynės, kruvinas kares vesdama, ant galo vergaudama per tiek amžių svetimoms giminėms, vienok tebekalba dar šiandien lietuviai, žemaičiai, prūsai, lečiai[26] ta pačia kalba, kuria kalbėjo jų prabočiai heruliai pirm tūkstančio metų, kurią ne raštai užlaikė, bet motinos, ant kurių kaulų seniai jau spindi saulė su žvaigždėmis!

S. Daukantas. Darbay senuju Lituwiu yr Žemaycziu 1822. Kaunas, 1929, 20—21 psl.

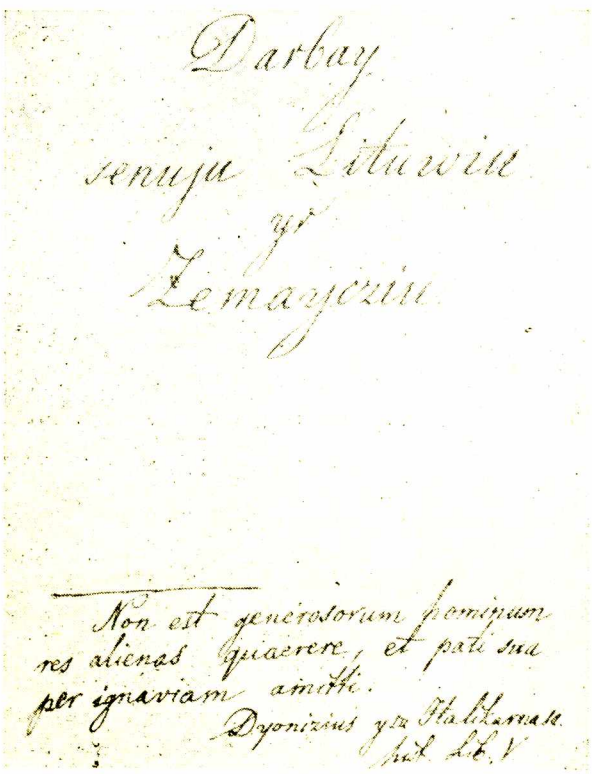
Darbay
senuju Lituwiu
yr
Žemayczin

Non est generosorum hominum
res alienas quaerere, et pati sua
per ignaviam amitti.
Dyonizius ysu Italikarnasa
hist. Lib. V

S. Daukanto „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių"

[1] Tvirtinu, įrodinėju. [2] skiriasi. [3] raidžių. [4] mišiniu, mėšlynu. [5] kai kuriuos. [6] šis žodis nesuderintas su kitais, gal būt, atsirado per klaidą nurašinėjant; galėtų būti: *iš vokiškos arba lenkiškos kalbos.* [7] išliko, išsilaikė. [8] išaiškinta, išdėstyta. [9] pasikeitimų. [10] vidurinių. [11] draugui. [12] mylimajai. [13] griuvėsiuose. [14] gal iškreiptas žodis vietoj *tėvainės — tėvynės?* [15] žudynes. [16] seneliai. [17] perduoda. [18] akmenų. [19] privilegija. [20] nebent. [21] drauge. [22] jos. [23] ja. [24] naikins, žudys. [25] patyrusi. [26] latviai. * Kotzebue, Preuss. aelt. Gesch. T. I. K. 3.; Narbut knyga viršuj minavota *(aut. past.)*.

POVYZIUS[1] APSIĖJIMŲ SENŲJŲ LIETUVIŲ IR ŽEMAIČIŲ

Senieji lietuviai žemaičiai buvo žydromis akimis, nuogąsčios[2] požvilgos[3], skaistaus veido, plaukų ilgų ir tamsiai gelsvų, stambūs, sveiki, stiprūs, valgė ir gėrė vidutinai; dėl to gi tankiai galėjai regėti bočių su dukters sūnum į karą jojantį*.

Apdaras jų toksai buvo, kokį gali dar matyti šiandien nekuriose vietose ant sukumpusių nuo vargų lietuvių ir žemaičių. Trumpus kobotus[4] lig kelių, šikšnos diržu apsijuosę, peiliu užsikišę, ir ilgas kelnes lig pėdų dėvėjo, o vyženomis[5] arba naginėmis austės. Kaklą atdarą laikė, marškiniai, su segele užsegti, krūtis dengė, namėjai[6] daugiau po lauką vaikščiojo, į lauką ir karą eidami, meškos kapūzą[7] apsimovė**. Nė viensai[8] nesipuošė, auksą ir sidabrą niekino, kaip jei[9] jų prabočiai[10] skitai, blomas[11] puikių puikesnių sabalų, kiaunių, audinių į didžiai reikalingus gyvenime daiktus, ne į pinigus prašaliečiams temainė. Apdare nė kokios perskyros[12] tarp kunigaikščio ir žmogaus nebuvo: patsai Jogaila, didis kunigaikštis Lietuvos ir Lenkų karalius, metuose dar 1400 kailinius avikailius lygia dalia su žmonėmis dėvėjo***.

Mito gyvuliais, žvėrimis, žuvimis ir javais, kuriuos mokėjo sėti ir auginti. Žvėris medėse[13] pėdsekiais ir kurtais piudė, o paukščius sakalais ir vanagais gaudė, žuvis tinklais ir venteriais žvejojo, karves, kumeles milžo, avis kirpo, bičių ne tiktai pilnus daržus, bet ir medes pilnas turėjo. Dirbo ir gėrė alų ir midų, bet turtingieji kumelės pieną. (Viralai tie buvo visų skanieji: batviniai, juka, šiupinys ir sriuba.) Linus, drobes, milą, kailius tiekti[14] mokėjo, puodus dirbti, girnas kalti, kūlius skaldyti ir mažus šmotelius gintaro į didžius lipyti žinojo. Rašyti kunigai patys temokėjo, kurie rašė ant tošių, kūlių ir mauknų[15].

Pirtis buvo jų visų didžiausiu vaistu, į kurią kas nedėlią kartą ėjo. Tokius temokėjo amatus senieji lietuviai ir žemaičiai.

Laiką dienos ir nakties taip skaitė: švinta, prašvito, vokesnis, saulėtekis, pusrytėlis, pusrytis, priešpietis, pietai, pokaitis, popokaitė, pavakarė, pavakarėlė, saulėlydis, brėkštant, subrėškus, arba sutemus, vakaras, išvakarės, prieš-naktovidas, naktovidas, įmygis, pirmieji gaidžiai, antrieji gaidžiai, keliamas laiks, priešaušra, auštant. Metų laiką dalijo į dvylika mėnesių, kurie taip buvo vadinami: siekis, sausis, kovas, balandis, arba karvelis, gegužės, birželis, liepos, rugpiūtis, šilo, spalių, lapkritis, gruodis. Metus skaitė nuo didžių karių, nuo tvanų, nuo vėtrų, nuo audrų****. Gulėjo kietai, valgė stambiai žuvį, mėsą — retai virusią, bet daugiau keptą ir džiūvusią su nekuriais daržų vaisiais. Šienu ir šaknimis gyvulius maitino, turėjo dar didžius būrius žirgų, medėje augančių, kurie žiemą, paėdę šieno prie žagų[16], sniegus po eglv-

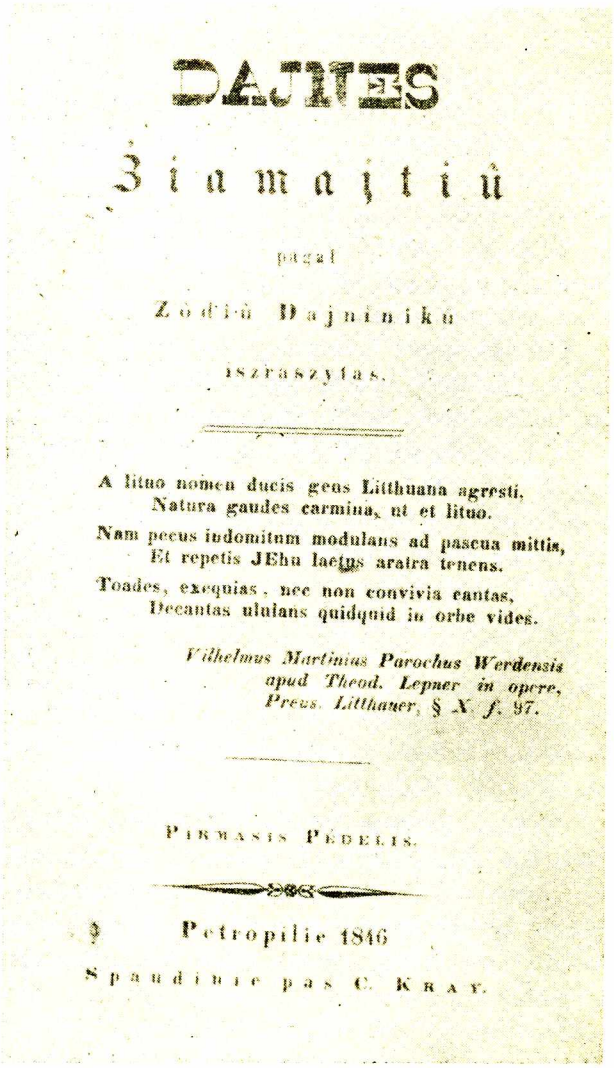

DAJNES

Žiamaitiû

pagal

Zôdiû Dajniniků

iszraszytas.

A lituo nomen ducis gens Litthuana agresti,
Natura gaudes carmina, ut et lituo.
Nam pecus indomitum modulans ad pascua mittis,
Et repetis JEhu laetus aratra tenens.
Toades, exequias, nec non convivia cantas,
Decantas ululans quidquid in orbe vides.

Vilhelmus Martinius Parochus Werdensis apud Theod. Lepner in opere, Preus. Litthauer, § X. f. 97.

PIRMASIS PĖDELIS.

Petropilie 1846

Spaudinie pas C. KRAY.

S. Daukanto „Dainos žemaičių", titulinis puslapis

nus, beržynus dulkindami, laigė, o pavasarį vienkartu su kitais galvijais lankose ganės. Šiandien dar žemaitis, išvydęs puikų žirgą, sako: it medės žirgas, vienok jo mėsos, nei gyvulių, ant apieros muštų, nevalgė. Duoną kepti ir midų dirbti mokėjo.

Viešes[17] taip didžiai užlaikė, jog tas šeimininkas nemylėjo savo svečio, jei ansai pavaišintas galėjo dar keltis nuo skomio, arba stalo; kaipogi tokiame atsiėjime, idant šeimininkas netaptų užgėdintas, liepė kiekvienam namiškiui svetį antgerti[18], kursai nuo kiekvieno turėjo pagerti. Šiandien dar niekame[19] taip neragina svečių kaip Žemaičiuose. Susirinkę į gėrynes, neužmiršo niekuomet savų dievų, ir nė viensai pirma negėrė, lig nuliejęs truputį ant garbės aukščiausioms galybėms, — kaipo gi atsikėlęs senelis nuo skomio tarė: „Jei mūsų dieveliai palinkėjo mums linksmą valandėlę, neužmiršk im ir jų, kaipo mūsų užtarytojų". Paskui, apvarę keletą kartų pakarčiui[20] ragą, ėmė pasakoti kares ir žygius, garbindami kantrybę ir drąsybę savo bočių prabočių.

Trobesius statė sveikus ir dailius iš rąstų, kuriuos gali regėti Lietuvoj ir Žemaičiuose, kuriuos vadina numais[21].

Dėl uždangos[22] nuo neprietelių pylė pilis tokiu spasabu[23]: iškasę žemėj didelę miegą, arba duobę, įdirbo tenai sienas mūro arba didelių rąstų ir tokią daugybę tenai kambarių ištaisė, jog kelios tūkstantys kareivių raitų ir pėsčių tenai talpinos; viena anga tebuvo. Viršų tokių kambarių žeme apipylė arba mūro bokštu apgobė. Tokios pilys buvo visuomet ant kalnų, ant skardžių upių, tarp versmių ir balų, idant neprieteliai negalėtų taikiai[24] prisiartinti. Karės laiku visos gėrybės ūkininkų tenai buvo užslėptos*****. Čiukure[25] pačiame gintuvės karūnėlė blizgėjo su Lietuvos žyme. Šaly pilies stovėjo didžiai aukštas stiebas, šiaudais smalinais aprištas, kurį įgula pilies, išvydusi atsiartinančius neprietelius, uždegė, idant, gaisrus išvydę, ant pagalbos pilies ūkininkai iš apykartos[26] skubėtų. Tokių pilių daugybės yra Lietuvoj, Žemaičiuose, Prūsuose ir Lečiuose[27], susmegusių jau į žemę, kurias šiandien iškeiktais velnių gyvenimais vadina! O rūsti diena! Kas galėtų tikėti, idant žmogus galėtų užmiršti taip didžiai palaikus savo tėvainės? Tas pilis, ant kurių iromis ne kartą prašaleitis[28] pavargęs ilsėdamas apsiverkia, atminęs drąsybę ir kantrybę tų vyrų, kurie velijos užsirausti irose tų rūmų, nekaip vergais tapti! Tas, sakau, šiandien šventas vietas dėl lietuvio ir žemaičio, kuriose gul nurūdiję ginklai tarp grabų jų bočių prabočių, vadina velnių ir baidyklių gyvenimais! . .

S. Daukantas. Darbay senuju Lituwiu yr Zemayczių 1822. Kaunas, 1929, 23—25 psl.

---

[1] Paveikslas, išvaizda. [2] bauginančios. [3] išvaizdos. [4] palaidines. [5] vyžomis. [6] namisėdos. [7] didelė kailinė kepurė. [8] vienas. [9] neaiški reikšmė. [10] proseniai. [11] kailius. [12] skirtumo. [13] giriose. [14] gaminti, paruošti. [15] luobų, žievių. [16] šieno kūgių; ant keturių karčių pakeliamų stogų. [17] viešnagę, vaišinimo paprotį. [18] užgerti. [19] niekur. [20] paeiliui, pakaitomis. [21] namais. [22] apsaugos, priedangos. [23] būdu. [24] patogiai. [25] viršuje; skylėje prie pat viršūnės. [26] apylinkės. [27] Latviuose. [28] pašalinis, svetimas žmogus.

* Kotzebue, Preuss. aelt. Gesch. T. I K. 2 *(aut. past.).*

** Tas patsai toj pačioj vietoj *(aut. past.).*

*** Herbert a Fulstin, Hist. Pol. 1. 14, 17 *(aut. past.).*

**** Kotzebue, Preuss, aelt. Gesch. T. 1, K. 2 *(aut. past.).*

***** pu Bray. Essio cziligu del hist. de C. T. 1. Ch. 1 *(aut. past.).*

[KRIVIŲ KRIVAIČIO KALBA Į LIETUVIŲ TAUTĄ]

. . .Tose rūsčiose dienose lečių vaideliotai Lietuvoj, Žemaičiuose niekuomet taip neskatino giminių lietuvių, žemaičių, prūsų kibti į ginklą ir ginti savo liuosybę nuo neprietelių, kaipo tame laike. Patsai krivė krivaitis, visų aukščiausias kunigas, suvadinęs gimines ties Kernave, maldavo dievus, užtarytojus Lietuvos ūkės[1], o pabengęs maldą, sako, būk taip taręs suėjusioms giminėms svieto:

— Atėjo jau žmonės, vadinami krikščionys, kurie, norėdami jums liuosybę išplėšti ir amžinai apvergti, visaip jumis vilios. Mokys jumis sekti išmintingus ir protingus įstatymus, bet anie patys jų niekuomet nepildys. Linkės jums mylėti artimą savo it patį save, vienok patys gers jūsų kruvinas ašaras ir kruviną prakaitą, nors vieną dievą garbins ir vienos vieros bus. Jūs, dieną ir naktį dirbdami, nepakakinsit turtų

ir gėrybių tiems kraugeriams, kurių kalbos nesuprasit. Sakau, kapus tėvų savo išarsit, liek-nus šventus iškirsit, versmes, balas išdžiovinsit, — nė taip jų gobėjimo[2] neatsotinsit[3]. Bet dar, kad tas nelaimes jums darys, lieps kentėti, džiugindami antru gyvenimu ir tardami, jog už juos pačius bus tenai laimingesniais, vienok patys ant to antro gyvenimo neatbos. Jūsų vargai, ašaros širdies jų nesugraudins. Šimtus, tūkstančius metų jiems vergausit, o nė kokios nuo jų paguodos nesulauksit. Panieks[4] anie jūsų bočių prabočių išmintingą tikėjimą, įstatymus ir apsiėjimus, nebeleis rašyti skaityti jūsų kalba, ant galo, išplėšę jums tą paskutinę priviliją, paskaitys[5] jumis pačius tarp savo gyvulių, — dovanos, mainys, pardavos[6] viens kitam it bestijas ir, tartum ant didesnės apjuokos, vadins dar jumis savo broliais krikščioniškais. Klausykit manęs, giminės čia susirinkusios! Tai yra žabanklai[7], kuriuose nori anie jūsų liuosybę nuspęsti. Jei manęs netikit, veizdėkit į latvius, kurie jau ašarose vargų savo paskendo. Netikėkit, sakau, jų žodžiams, sekit geriau įstatymus bočių prabočių, kuriuos pildydami nieko netrūkot, visi liuosi laimingai, viso pertekę gyvenot, dirbot sau, kuomet galėjot, ilsėjot, kuomet norėjot. Jei dar laimingais toliau norit būti, ginkite drąsiai namus savo. Atėjo, sakau, diena, kurioj reikia lietuviui žemaičiui ar liuosam mirti, ar amžinu krikščionių vergu tapti!

— Tiesa, — giminės atsakė, — to sulauksim, jei nesiginsim. — Kaipogi tuojau visi prisiekė, jog velija visi irose namų savo užsirausti, nekaip vergais tapti. Ėmė visi galįs už galį ginkluotis, ir ne jau[8] grobio svetimuose kraštuose ieškoti, bet liuosybę ir kraštą nuo neprietelių ginti.

S. Daukantas. Darbay senuju Lituwiu yr Žemaycziu 1822. Kaunas, 1929, 57—58 psl.

[1] Valstybės. [2] gobšumo. [3] nepasotinsit. [4] paniekins, nieku pavers. [5] skaitys, laikys. [6] pardavinės. [7] spąstai. [8] jau ne.

❊

[MARGERIS]

...Kryžeiviai... traukė į Lietuvą ir tenai, didę lomą[1] nuterioję, pilį Punią apgulė, kurią 4.000 lietuvių ir žemaičių kantriai kantresniai iki paskuojo[2] gyniojo, kurie ant garso ateinančių neprietelių visi iš visos apykartos su visais savo turtais užsirakino ir tenai užsikeikė pirmiau iromis pilies užsirausti, nekaip krikščionims į ranką kliūti. Buvo tuo kartu kamendotu[3] Punioje Margeris, vyrs kantrus, drąsus ir norįs kiekvienoj valandoj už namus savo mirti ar neprietelius jų sugraudinti[4]. Gėlė jam širdis su jo tarnais, veizint naktį į gaisrus, o dieną į dūmus savo butų[5], kaimių, kurias kryžeiviai be meilės gruzdino[6] ugnimis. Ne karią pervėrė jo ausis rūstūs balsai brolių lietuvių, kuriuos kryžeiviai, į geležinius sukalę, į vergus varė, vienok niekaip jų Margeris negalėjo gelbėti, širdy tiktai rugodamas, žadėjo atmonyti[7] bedieviams. Kaipogi tame įkaitime žemaičiai su lietuviais ne tiktai laimingai pirmuosius antpuolius atrėmė nuo pilies, nes išpuolę dar iš pilies kelias baisias piūtis kareiviuose kryžeivių padarė; vienok ir taip sunku buvo 4.000 prieš 20.000 geležimis aplietų kareivių kariauti, kurie kas valandą vylyčias[8] it sniegą, o kūlius it krušą bėrė į pilį. Kūdikėliai ant krūtų motinų, o seneliai pablaka[9] sėdį, kūliais nudaužti, mirė. Kiek tenai ašarų, sopulių toj rūsčioj dienoj buvo, mano plunksna nestengia[10] aprašyti. Tiesa, jog vertė lietuviai ir žemaičiai eilomis kryžeivius nuo pylų[11] į revas[12], tūkstantimis smerčių ant jų laidydami. Jau laukai apsukui[13] pilies kūnais kryžeivių apskleisti gulėjo, jau revos į du augumu gilumo priverstos iki pylų buvo. Vienok kryžeiviai, vildamies tenai didžių turtų ir gėrybių, it pasiutę griovės kūnais savo kryžeivių ant mūrų pilies, nors šimtas jų kas kartą skriejo kūlvertiniais[14] žemyn. Jau nebebuvo ir lietuvių žemaičių ketvirtosios dalies gyvų, o tarp gyvųjų nė penktosios nežeistų[15]. Regėjo

jau patys, jog nestengs pilies antturėti[16], kaipogi kryžeiviai mūruose pilies didžias skyles buvo jau padarę, taip jog anie maža uždangos įgulai bedarė. Ant galo regėdama įgula, jog reiks irose pilies užsirausti, teiravos tarp savęs, ką daryti tokioj rūsčioj dienoj. Visi atsiliepė: „Reik dar gintis!" — ir prižadėjo viens kitam gyvybę atimti, jei nebegalės atsiginti. Kryžeiviai, iš savo pusės, taip buvo įveikti[17], jog nebesivylė beįsilaužti į pilį ir virpėjo iš apmaudo, jog nieko negali įgulai padaryti. Nes[18] tuo tarpu kamendots įsviedė į pilį 600 vylyčių su pakulomis ir smala apsakintų degančių, kurios, įsmegusios į sienas trobesių pilyj, vienkartu viena ugnim apgobė visą pilį. Kas išsakys tenai tą trenksmą, kur tūkstančių balsai, ugnyje mirštančių, į šalis sklysta, o antrų tūkstančių gaudžia ant mūrų, liepsnomis ir dūmais aptekusių, graudinančių neprietelius, kurie it nesavi ant mūrų grūdos, ir drąsinančių tarnus, idant dar gintųsi ir liuosais mirtų. Jau visa pilis vienoj liepsnoj tvaskėjo, iždai, gėrybės, turtai — visa sutirpo, vienok Margeris kamendots čiukure dar paties bokšto su keliomis dešimtimis graudino dar neprietelius, šimtais smerčių ant jų laidydamas. Ant galo lietuviai, regėdami, jog niekaip nebegalės beatsiginti, įpuolę į rūpesnį, ėmė viens antram ragotines[19] į krūtis smeginti, velydami tuo rūsčiu smerčiu sau galo ieškoti, nekaip vergais krikščionių tapti. Tuo tarpu Margeris kamendots, atminęs, jog žmona jo tebėr dar gyva urvuose pilies, metės žiebo[20] veikumu[21] per liepsnas po pamatais pilies ir tenai savo žmoną rado nualpusią, kuri vienok, išgirdusi jo balsą, akis perkėlė[22], kad Margeris jai tarė: „Niekaip nebegalim, mano mėgiamoji, beatsiginti ir toj vietoj mirštam liuosais". Tą sakydamas, aštria ragotine grakščias krūtis savo jaunos žmonos pervėrė, kurią ištraukęs garuojančią, rodydams kareiviams, šalip stovintiems, tarė: „Tegul krinta tas nekaltas kraujas ant galvos kraugerių, kurie nori liuosybę, nuo pačių dievų mums duotą, išplėšti! Mes dėkavojam aukščiausiems: nors taip suspausti, liuosais šiandien mirštam!" Tą sakydamas, patsai širdį savo ta pačia ragotine pervėręs, pakrito ties mirštančia žmona ir ją savo krauju suliejo. Kaip kantriai kariavo, taip kantriai ir mirė. Kryžeiviai, vildamies pilyj rasti gėrybes, per liepsnas griovės, vienok, tenai įpuolę, nusiminė, rasdami vienur kūnus apdegusius beriogsant, kitur persidūrusius ragotinėmis bestovint, visur anglis žioruojančias, visur kūnus numirėlių, šūsnimis gulinčių. Vos beužlenkė[23] kelis tiktai gyvus, kurie it nesavi ieškojo savo genčių po urvus nugaluoti[24], idant neįkliūtų gyvi į nagus krikščionims. Šiandien dar tos garbingos pilies Punios pamatai tebėr, o artojai, ardami tenai, išaria skiautes nurūdijusių ginklų. Kryžeiviai, nustoję pusę savo kareivių, nedrįsdami toliau beiti, sugrįžo namo...

S. Daukantas. Darbay senuju Lituwiu yr Žemayczių 1822. Kaunas, 1929, 151—152 psl.

---

[1] Žemės plotą. [2] iki paskutinio. [3] komendantu. [4] sutriuškinti. [5] ūkio, gyvenimo (su visu inventoriumi). [6] degino. [7] atkeršyti. [8] strėles. [9] šalia vienas kito, ištiestomis kojomis ant žemės sėdį. [10] neįstengia, nepajėgia. [11] pylimų. [12] griovius. [13] aplink. [14] kūliavirsčia. [15] nesužeistų. [16] išlaikyti. [17] išvarginti, nusilpninti. [18] bet. [19] ietis. [20] žaibo. [21] greitumu. [22] pakėlė, pramerkė. [23] beužtiko. [24] nužudyti.

BŪDAS SENOVĖS LIETUVIŲ, KALNIENŲ IR ŽEMAIČIŲ

[LIETUVOS GIRIOS SENOVĖJE]

Kàs apraszisz Kalnieinù ìr Zamajtuì senowęs gìrres, kókės anìj atsidangìnusis i tou krasztą rado, kórios be kókiù tarp krumiù wijnó lijknó it juró niuksoię; nesgi szios dìjnos gìrriù ìr pìjwù wijtoie, ąngis gìrres trakszoię o tarp jù jau wersmietas kìrbas bórgieję, jau ežéraj tywulawo. Ne iszengamis pószynaj, eglynaj, berżynaj, oużoulynaj nu ąmżiù ąmżejs só augí nióksoię ìr wìssì wijnum wijnó gìrrì buo, uppimis tiktaj ìr uppalejs ìszwagota; nes ìr tos pates uppys ìr uppalej parkarszósejs medejs óżwirtì, kórius pawasario ar rudìnijs twanaj tewokę, o je kóriù tenaj smarkì sriautaj nestęngę pakuszíntì, tìj mìrgdamis undinie i plìjną pawìrtì jau apdumamis smiltiemis, jau nudumamis nu ąmżiù ąmżiù złuksoię it akmìnnys, kóriù żiłą karszatę dar appinej alksniù ìr karkłu szakosì wydamijs paundinejs ìssìswarstì sawa spórganotajs wajnikajs

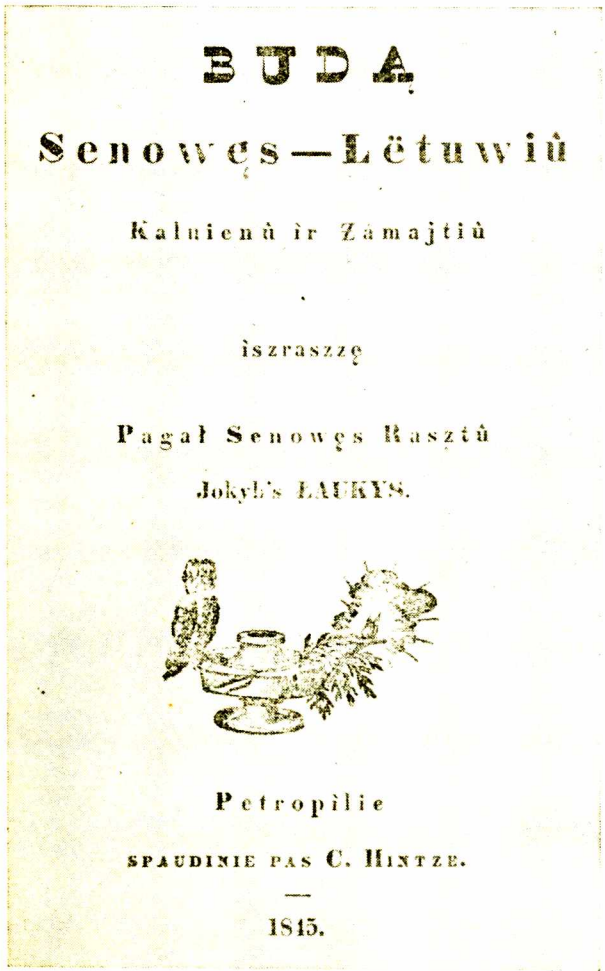
BŪDA

Senowęs—Lëtuwiù

Kalnienù ìr Zamajtiù

ìszraszzę

Pagał Senowęs Rasztù

Jokybès LAUKYS.

Petropìlie

SPAUDINIE PAS C. HINTZE.

1845.

S. Daukanto „Būdo" titulinis puslapis

...Kas aprašys kalnėnų[1] ir žemaičių senovės girias, kokias anie, atsidanginę į tą kraštą, rado, kurios be kokių tarpkrūmių vienu lieknu it jūra niūksojo; nesgi šios dienos girių ir pievų vietoje angis[2] girios trakšojo[3], o tarp jų jau versmėtos kirbos[4] burgėjo[5], jau ežerai tyvuliavo. Neišžengiami pušynai, eglynai, beržynai, ąžuolynai, nuo amžių amžiais suaugę, niūksojo ir visi vienų viena giria buvo, upėmis tiktai ir upeliais išvagota, nes ir tos pačios upės ir upeliai perkaršusiais medžiais užvirtę, kuriuos pavasario ar rudens tvanai tevokė[6], o jei kurių tenai smarkūs sriautai nestengė pakušinti[7], tie, mirkdami vandenyje, į plieną pavirtę, jau apdumiami[8] smiltimis, jau nudumiami nuo amžių amžių žlugsojo[9] it akmenys, kurių žilą karšatį[10] dar apyniai, alksnių ir karklų šakose vydamies, pavandeniais išsisvarstę, savo spurganotais vainikais klėstė[11]; visas kraštas viena giria niūksojo, į kurios tankmę ne vien gyvulys, bet ir žmogus negalėjo įlįsti. Nuo audrų ir vėtrų sankrytos[12] gulėjo kita ant kitos suraizgytos; pražilę ąžuolai, eglės, beržai, pušys, vinkšnos, skroblos, uosiai, klevai puvo ant kits kito nuo karšaties išvirtę, žemę krėsdami[13] augantiems ant savęs sūnums ir dukterims, keliais klėbiais jau neapkabinamoms. Lazdynai, alksnynai, blendynai[14] ir kiti žarynai[15], it apyniai ant tvorų, taip ir šie ant jų kamienų ir stuobrių augdami ramstės ir kalstės[16]. Žmogus tenai žingsnio žengti negalėjo, bet ropoti turėjo per gulinčias drūktas[17] drūktesnes sankrytas, jau nuo karšaties, jau nuo vėtrų, kaip sakiau, raizgiai sudribusias, tarp kurių apatiniosios puvo, į žemę smegdamos, o viršujos[18] trešo, kita kitą sluoguodamos[19]; ir taip, keleivis keliaudamas ropojo pirma ant pavirtusios pušies, o nuo tos ant jos gulinčio beržo ar ąžuolo. Dar metuose 1564—1566, abelnajai pamierkai[20] esant, daugioje[21] vietoje kamarninkai[22] pačiuose Žemaičiuose paliko girias nemieruotas[23] dėl to vien, jog žmogus tenai įlįsti ir su kirviu nieko padaryti neišgalėjo. Žolės tenai nebuvo, tiktai atvašos[24] ir atžalos, viena antrą smelkdamos, augo. Liemeningos eglės, pušys, klėbiais neapkabina-

kliestę, wissòs krasztas wijnó girrì nióksoię i kórios tąnkmę ne wen gywolis, bet ir źmôgós negalieję ilistì. Nu audrù ir wietrù sąnkrytas gólieję ant kìta kitó sóraisgytas, pražili aužoułaj, egles beržaj, pószys, winksznas, skrobłas. ousej, klewaj puwo ąut kits kìtu nu karszatęs ìszwìrtì; žiamę kriesdamis augąntìms ąnt sawi sunams ir dókterìms kèlejs kliebejs jau neapkabinamoms. Łasdynaj, alksnynaj, blendynaj ir kitì žarynaj it apinej ąnt tworomis teip ir szìj ąnt jû kamienajs ìr stoubrejs augdamis rąmsties ìr kalsties. Źmôgós tenaj žingsnió žengtì negalieję; bet rapotì tórieję par gólentès druktàs druktesnès sąnkrytàs, jeau nu karszatęs. jeau nu wietrù, kaip sakiau rajsgej sódribuses, tarp kóriù apatìnioses pówo i žiamę smegdamas o wìrszouies treszo kitta kitą słougoudamas; ìr tejp kélejwis kélaudams ropoię pìrmó ąnt pawìrtusios pószijs, o nu tos ąnt je gólentì beržą ar oužoułą. Dar metusì 1561—6, abełnaje pamierkaj essant daugioie wietoie kamarnikaj patiusì Zamajtiusì paliko girrès nemieroutàs, dieł to wen, iog źmôgós tìnaj ilistì ìr só kirwió nieko padarytì neìszgalieję. Zôlies tìnaj nebuo, tiktaj atwaszes ìr atźelas wijna ąntrą smełkdamas augo. Łijmìningas egles, pószys kliebejs neapkubinamas par kita kitą i padangès muszies, kóriù wìrszuniù atsìwertęs nepriregiesì, pražili oužoułaj szimtajs metù sawą ąmžiu likoujentys, sawo barsdotomis szakomis, tarsi wens kito karszatę rąmstąntis. Łypynusì, beržinusì tas pats buo, koriusì klewaj, winksznas ìr skrobłas augdamas tarsi jès nu kitto kittôs skajdę, idant i wijną nesóaugtum. Trumpaj sakąnt wijnór kuplì pószynaj ìt nendrynaj, kitór tąnkì eglinaj ìt kanapinaj niuksoje o tarp jù kouksztaj berźinù, lijpìnù, klewynù, oužoulynù, apószrotù joriawo ìt wilnys i padebesius muszdamos. Kélejwis kélaudams wiłkù ar meszkù sóletintó takó kélawo, nesgi wijszkélo tìnaj nebuo; parskyrą tarp dijnos ìr naktijs tiktaj te numanę nu bitiù gaudesio szowosì siówąntìù ar po mediù źijdus užąntiù, dijna saulęs o nakti žwajsdies ìr delczies par łapus neriegiėję; nesgi wissór tìnaj ąmžìna naktis wièszpatwo, łapou ìszkritós ar žijma kélejwej nu žwajsdiù kélì te sekę nesgi paklidusem uppalej ìr žwajsdes wadowó te buo. Jau pragywenós tenaj nu gajdio ar szónijs bałso nómus sawo tegalieję atsektì. Darganoms dergąnt, lytums czełant, tìnaj nenucziuższi, negót nu mediù rasós ie sódrieksi; to dieł neìszengamas bałas ìr wersmes nu saulęs spindulio neužgaunamas nu ąmžiù bórgieje, kórios ìr wissódidiausioms gijdroms spìginant niekados nejszdziuwo. Zijmos tìnaj nebuo, nesgi smijgas negalieję isnigtì ìr ie kór pugas ìr pósnys kamì nekamì nu mediù ikratę, tas pats tìnaj ilgajniou gajszo. — Źmôgós só gywolió niekajp negalieję iejtì; nesgì kaip sakiau niekokio kélio nebuo; to dieł žijmos łajkó szónys óźkinkiusis ważinieies uppalejs, nu ko tó senó ipratìmó szenden dar ąnksztą kéłalì par girrę szónkélió wadin: kajpogi jû szónys it kómelej dar kódłotì ìr kélì nómij sekę ir nu žwieriù patì kélaujentì ginioję. Todieł wissópìrmije gywentoje pauppiusì tegalieje isikórtì, jau dieł kélio, jàu dieł mìtało; nesgi skotoient žwieriù ìr paukształù, žuwìmis galieję mìstì, o kélio nesąnt uppì ar uppalió nómus sawo pasektì.

mos, per kita kitą į padanges mušėsi[25], kurių viršūnių atsivertęs nepriregesi; pražilę ąžuolai, šimtais metų savo amzių liekuoją[26], savo barzdotomis šakomis tarsi vienas kito karšatį ramstą. Liepynuose, beržynuose tas pats buvo, kuriuose klevai, vinkšnos ir skroblos augdamos tarsi jas nuo kita kitos skaidė, idant į vieną nesuaugtų. Trumpai sakant, vienur kuplūs[27] pušynai it nendrynai, kitur tankūs eglynai it kanapynai niūksojo, o tarp jų kuokštai beržynų, liepynų, klevynų, ąžuolynų, apušrotų[28] jūriavo it vilnys, į padebesius mušdamos[29]. Keleivis keliaudamas vilkų ar meškų suletentu[30] taku keliavo, nesgi vieškelio tenai nebuvo; perskyrą[31] tarp dienos ir nakties tiktai tenumanė nuo bičių gaudesio, šovose[32] siuvančių ar po medžių žiedus ūžiančių: dieną saulės, o naktį žvaigždės ir delčios per lapus neregėjo, nesgi visur tenai amžina naktis viešpatavo; lapui iškritus ar žiemą keleiviai nuo žvaigždžių kelią tesekė, nesgi paklydusiam upeliai ir žvaigždės vadovu tebuvo. Jau pragyvenus tenai, nuo gaidžio ar šunies balso namus savo tegalėjo atsekti. Darganoms dergiant, lietums čežant, tenai nenučiuši[33], negut nuo medžių rasos jei sudrėksi; todėl neišžengiamos balos ir versmės, nuo saulės spindulio neužgaunamos, nuo amžių burgėjo, kurios, ir visų didžiausioms giedroms spiginant, niekados neišdžiūvo. Žiemos tenai nebuvo, nesgi sniegas negalėjo įsnigti ir, jei kur pūgos ir pusnys kame-ne-kame nuo medžių įkratė, tas pats tenai ilgainiui gaišo. Žmogus su gyvuliu niekaip negalėjo įeiti, nesgi, kaip sakiau, nė kokio kelio nebuvo, todėl žiemos laiku šunis užkinkę važinėjos upeliais, nuo ko, tuo senu įpratimu, šiandien dar ankštą kelelį per girią šunkeliu vadina: kaipogi jų šunys it kumeliai dar kudloti ir kelią namie[34] sekė, ir nuo žvėrių patį keliaujantį gyniojo. Todėl visų pirmieji gyventojai paupiuose tegalėjo įsikurti jau[35] dėl kelio, jau dėl mitalo[36], nesgi, stokojant žvėrių ir paukščių, žuvimis galėjo misti, o kelio nesant, upe ar upeliu namus savo pasekti.

Čia, regis, gana berašyti apie senovės kalnėnų ir žemaičių girias; jei kuris negali nuo tų kelių žodžių jų didelumą[37] įsitėpti[38], kas per girios tenai senovėje yra buvusios, tas tepaklausia savo senųjų. Anie jam papasakos, kokios buvo girios atminamai[39] dar pirma 60, 70

Cze reges gana beraszytì ape senowęs Kalnienù ìr Žiamajtiû gìrès, je kórs negał nu tù kèliû žódiù jù didełumą isìtieptì. kas par gìrres tìnaj senowie yra buwuses, tas tepakłaus sawó senujù, anij jem papasakos, kokés buo gìres atmìnamaj dar pìrm 60, 70 metù, Žamajtiùsì, o nu to galies manìtì, kas par gìrres tamì krasztì tórieję butì pìrm tukstantej metù; nesgi szenden dar tiewaj wakus i bažniczę wesdamis sako, wakali, ta bažnicze yra gìrręs wijtoie pastrunita, musù bocziós pernà miręs pasakoję, czé jem bandą ganąt, łuszìs jautì sóplieszìusi. Teipat daug dar ìr tokiù tebgywó tarp senujù, kórij patys naktimis skałù buntą oždegusis žiborioudamis ują wilkus ar meszkàs nu bandos ìsz łajdaro, ar wajkajs dar bałtpłaukejs budamis, ìssikułusis óž reję i krumus parneszę i trobą wilkytius tardamis szunytius radusis.

Kóznós cze numano, iog tos gìrres buo jems newén pìrmoujì pastogì ìr ózdągó nu žiaurio oro; bet dar klietìmis wissù jù tórtù, kòriosì pawałga, apdars ìr łobis buo pakliestas. Bitys buo jems wissónaudingiausejs gìrriù gywolejs; nesgi neszę medù ìr waszką i drewès; ìsz medaus darę midu o waszką tankej lejdo i swetę szalì: kajpogi metusì dar 1467 ìszlejdo i swetę szalì dwę tukstantę pundù waszko. Praszalejtis Žiamajtiusì gywenós dar metusì 1540 sako, jog wissoje pasaulie nessó teip didej bałto medaus kajp Žiamajtiuse, kou wardaj patis, biczìulys, bitkopis, bìtiniks, waszkiniks stigawo o istatimaj Lietuwos ape drewès tou ajszkej rodo. Girriosì tejpat augo apinej, kórius paupejs rinko ne wen dieł sawes ałui ìr midui darytì, bet dar atmìnamaj wežę i mógę pardoutì, tarp k ttù medęs apynojù yra m: 1456 garsejs minawojemis Žiamajtiusì, apigardù Skersnemuniù. Pamusziù. Joniszkes; mesó paukszti ó ìr Žwieriù patys majtìnos o nu spejgù ir dargana jà kajlejs dangsties ìr siausties; tu negawusis tad isz lijpos łunkù demblus drabužui audę, jau awałus wyzó, isz mauknù pałagus, punès ìr łapinès sau dirbo, apyniù wìrksztiemis ìr płauszomis bej witìmis siułoję ìr rajszioję. Jsz tù patiù łunkù wiję tejpat wìrwès ìr numù padargą tijkę, kou szenden dar daugio wijto tebdaro. Jsz toszìù, žijwiù, szakniù ìr wijtù pynę ìr siuwo numù stotkus, beje. rakandàs, kórwius, rietius, sietuwès, pìntinès, kretełus ìr teip tolaus. Žilwitiù, blendiù wicès wìrbgaliù wijtoje diewieję. Jsz berzù ìr klewù sólą lejdo, sakus, derwą ìr degutą žibóriou tijkę. Kajlejs meszkù, łusziù, brijdiù ìr taùriù jau patys kajp sakiau, daries, jau płoustù ìr waltiù wijto par uppys kełdamijs naudoije Webrù Sabalù, Kiauniù, ir Udru, Audìniû błomas lejdo i swetimus krasztus kijsdamis jès i rekalingus sau daktus, beje: i gelžì ìr druską. Patius ragus žwieriù, wijnus ant késtiù gałus maustì ìr ragotìnès dìrbo sau ginkłou, nesgi gelžijs dar nežìnoję, ìsz kittù gierę, nu kò iki sziolej geramą stotkélì senó ìprotió taurì arba taurągì tebwadìu. Ougas pates ìr grybaj medì augo. Oužoułaj, szermuksznej, ìiwas ìr pótelej tepat wajsiu neszę, kórioumi jau žmónes, jau pauksztej majtìnos; no priłaidus łabiaus ne kaip jawajs atmìnamaj dar Žamajtiusì barioię. Wissì tìj daktaj teip dìdej rekalingì žmógaus gywenìmì; jog be jù niekaip negalieję gywotì, nekamì kitór, tiktaj tose gìriese tebuvo gaunamis. ; Jr tejp ajszkéj anij regieię, iog

metų Žemaičiuose, o nuo to galės manyti, kas per girios tame krašte turėjo būti pirm tūkstančių metų; nesgi šiandien dar tėvai. vaikus į bažnyčią vesdami, sako: „Vaikeli, ta bažnyčia yra girios vietoje pastrūnyta[40]. Mūsų bočius, pernai miręs, pasakojo: čia, jam bandą ganant, lūšis jautį suplėšiusi". Taip pat daug dar ir tokių tebegyvuoja tarp senųjų, kurie patys, naktimis skalų buntą[41] uždegę, žiburiuodami ujo vilkus ar meškas nuo bandos iš laidaro[42] ar, vaikais dar baltaplaukiais būdami, išsikūlę[43] už rejos[44] į krūmus, parnešė į trobą vilkyčius, tardami šunyčius radę.

Kožnas čia numano, jog tos girios buvo jiems ne vien pirmąja pastoge ir uždanga nuo žiauraus oro, bet dar klėtimis visų jų turtų, kuriose pavalga[45], apdaras ir lobis buvo paklėstas[46]. Bitės buvo jiems visų naudingiausiais girių gyvuliais, nesgi nešė medų ir vašką į dreves. Iš medaus darė midų, o vašką tankiai leido į svečią šalį; kaipo gi metuose dar 1467 išleido į svečią šalį du tūkstančiu pundų[47] vaško. Prašaleitis, Žemaičiuose gyvenęs dar metuose 1540, sako, jog visame pasaulyje nesą taip didžiai balto medaus kaip Žemaičiuose, ką vardai patys — bičiulis, bitkopis, bitininkas, vaškininkas stigavoja, o įstatymai Lietuvos apie dreves tą aiškiai rodo. Giriose taip pat augo apyniai, kuriuos paupiais rinko ne vien dėl savęs alui ir midui daryti, bet dar atminamai vežė į mugę parduoti. Tarp kitų medės apynojų[48] yra metuose 1456 garsiais minavojami Žemaičiuose apygardų — Skirsnemunių, Pamūšių, Joniškio. Mėsa paukščių ir žvėrių patys maitinosi, o nuo speigų ir darganų jų kailiais dangstės ir siaustės; tu negavę, tad iš liepos lunku demblius[49] drabužiui audė, jau avalus[50] vyžo[51], iš mauknų palagus[52], pūnes[53] ir lapines[54] sau dirbo, apvnių virkščiomis ir plaušomis bei vytimis siūlojo[55] ir raišiojo. Iš tų pačių lunkų vijo taip pat virves ir namų padargą tiekė, ką šiandien dar daugioje vietoje[56] tebedaro. Iš tošių, žievių, šaknų ir vyčių pynė ir siuvo namų stotkus[57], beje: rakandus, kurvius[58], rėčius, sėtuves, pintines, kretilus[59] ir taip toliau. Žilvičių, blendžių vytis virbgalių vietoje dėvėjo[60]. Iš beržų ir klevų sulą leido, sakus, dervą ir degutą žiburiui tiekė. Kailiais meškų, lūšių, briedžių ir taurų jau patys, kaip sakiau,

gìres jems. szimtą kartù daugesnej naudingù gywolù ìr pouksztiù bej putniù augìno ìr lesìno, nekaip patys galieję só didió wargó galwìjus i sawą nómus istejgti. Kas dar yra didesnió, gìrres jus szildę ìr newen nu biauriù darganù, lytù ìr spejgù bej wietrù; bet ìr nu patiù neprietelù glemżę: kajpogi kad kitàs tautàs pìles, kałnaj ìr juras nu neprietelù ginioię, tad Żamajtius ìr Kalnienus arba Auksztiejus traszkąntes girres ìr wersmes dąngawo. Todieł senìje Kalnienaj ìr Żiamajtej apsìkapieję sawo gìrriesì ìr wersmiesì it piliesì ìłgus ąmżius łaymingaj gyweno lousybì sawa bocziù dziaugdamos ìr wìjwą Djìwą pasaulęs Peruną garbindamis.

Regiedamis senìje tokę naudą ìsz tù gìrriù didej jès gerbę ìr augìno, żalus medius łajkę o pasausès tiktaj numù medìgaj ìr padarinej tekirto o sąnkrytomis ìr sauszakièmis numusì szìldies, ìr teip, jou naudiugesnis medys żmôgaus gywenìmou buo, jou didesnej jì saugoję, ne wen tułus medius; bet ìr ciełàs gìrrès taupę ìr óz szwentàs tórieję, ìsz kóriù be żi-

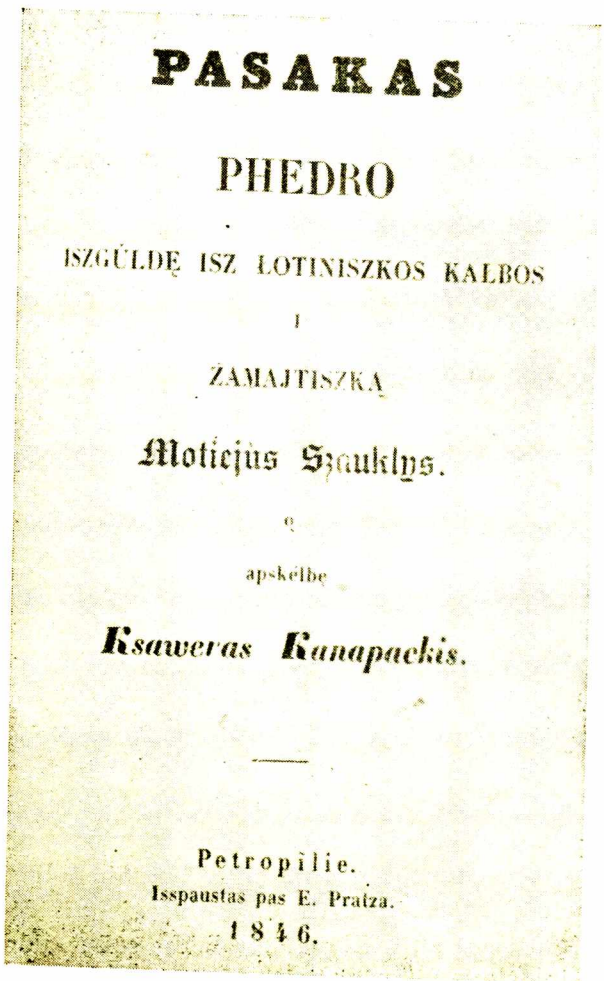

PASAKAS

PHEDRO

ISZGÚLDĘ ISZ ŁOTINISZKOS KALBOS

I

ŻAMAJTISZKĄ

Motiejùs Szauklys.

o

apskélbę

Ksaweras Kanapackis.

Petropilie.

Isspaustas pas E. Pratza.

1846.

S. Daukanto „Pasakos Fedro", titulinis puslapis

darėsi[61], jau plaustų ir valčių vietoje per upes keldamies naudojo. Vebrų, sabalų, kiaunių ir ūdrų, audinių blomas leido į svetimus kraštus, keisdami jas į reikalingus sau daiktus, beje, į geležį ir druską. Pačius ragus žvėrių vienus ant kesčių[62] galų maustė ir ragotines dirbo sau ginklui, nesgi geležies dar nežinojo, iš kitų gėrė, nuo ko iki šiolei geriamą stotkelį senu įpročiu taure, arba taurage, tebevadina. Uogos pačios ir grybai medėje augo. Ąžuolai, šermukšniai, ievos ir puteliai[63] taip pat vaisių nešė, kuriuomi jau žmonės, jau paukščiai maitinosi, no prielaidus[64] labiau nekaip javais atminamai dar Žemaičiuose bariojo[65]. Visi tie daiktai, taip didžiai reikalingi žmogaus gyvenime, jog be jų niekaip negalėjo gyvuoti, ne kame kitur, tiktai tose giriose tebuvo gaunami. Ir taip aiškiai anie regėjo, jog girios jiems šimtą kartų daugesniai naudingų gyvulių ir paukščių bei putnių[66] augino ir lesino, nekaip patys galėjo su didžiu vargu galvijus į savo namus įsteigti[67]. Kas dar yra didesniu, girios juos šildė ir ne vien nuo biaurių darganų, lytų ir speigų bei vėtrų, bet ir nuo pačių neprietelių glemžė[68]: kaipogi, kad kitas tautas pilys, kalnai ir jūros nuo neprietelių gyniojo, tad žemaičius ir kalnėnus, arba aukštėjus[69], traškančios girios ir versmės dangavo[70]. Todėl senieji kalnėnai ir žemaičiai, apsikapėję[71] savo giriose ir versmėse it pilyse, ilgus amžius laimingai gyveno, liuosybe savo bočių džiaugdamiesi ir vieną dievą pasaulio, Perūną, garbindami.

Regėdami senieji tokią naudą iš tų girių, didžiai jas gerbė ir augino, žalius medžius laikė, o pasauses tiktai namų medžiagai ir padarynei tekirto, o sankrytomis ir sausšakėmis namuose šildėsi; ir taip, juo naudingesnis medis žmogaus gyvenimui buvo, juo didesniai jį saugojo, ne vien tūlus medžius, bet ir cielas girias taupė[72] ir už šventas turėjo, iš kurių be žinios girių kunigo nieksai[73] ne vien žalio virbelio išlaužti, bet įžengti tenai negalėjo, negut galą daromas, kaipo šventoje vietoje, globos sau veizėjo. Ąžuolus ir ąžuolynus pervis didesniai[74] gerbė, kurių malka, pagal jų nuomonę, reikėjo šventą ugnį tuoįtimpos[75] ant dievo garbės kūrinti iki pabengos šio pasaulio, todėl ąžuolus kirsti, kaipo šventus medžius, patys kunigai šventais kirviais tegalėjo. Ne vien buvo perdė-

nios girriù kónego nieksaj newen żalio wirbelio iszłausztì bet iżenktì tenaj negalieię, negut galą daroms kajpo szwento wijto głòbòs sau wejzieię. Ożoułus ir ożoulinus par wis didesnej gerbę kóriùmałkó pagał jù noumoneș rejkieję szwentą ugnì touitimpos ąnt Dijwo garbies kurintì, iki pabangos szios pasaulęs, todieł ożoułus kirstì kajpo szwentus medius patys kónegaj szwentajs kirwejs tegalieję. Newen buo pardieti ąnt tù girriù konegaj, kórij jes saugoię; bet ąnt didesnio jù òrumo wissódidelojo ożouło ouksusì szietró óżdengtus sawo Dijwù stabus łajkę ir tinaj meldies szwentą ugnì kurindamis; nesgi kajp tujau regiesem bażnicziù neturieję, bet jù wijto buo ożoulinaj ir lijknaj kóriusì Dijwą szios pasaulęs Peruną garbino, todieł ir tàs girrès it szwentàs wijtàs gerbę ir gòdoję.

Tas dar yra stebóklingesnió, iog tosì giriesì iłgajniou isikurę atsikijminiedamis wenkijmiusì, pargerą szaukimą, nu kits kito, teip, idant bałsą gajdio ar szónijs sawo sósiedo galietum girdietì, kou darę jau dieł iszwęngimo tarp sawęs barniù, kórij it wejkej galieję kéltijs, tórint ligej pijwàs, dirwàs ir daržus, jau saugodamijs nu gajstrù, idant wijnam trobes u óssìdegós, negalietum ugnęs prigautì sôsiedo obesio, arba nutikós wijnamì kijmì kòkéj notij, idant ąntrasis girdiedams sawo sósiedo szunys łoint, pats galietum tó tarpó pasìtijktì ojù nu sáwęs remtì, ar ąntram pagałbą doutì, je to but rejki. Jr teip ìszmintingì Kalnienaj ir Żamajtej tokió pasiriedimó pagałbą ir atsargą wens ąntram jistejgę, nesgi tejp gywenąnt, ne buvo tarp jù neiżodiou, ne itartej, negi skaugė wijtos. Pakajós tarp jù buo jams wissópirmoujì lietó: kajpogi szenden dar kłausams Żamajtys diełko nekiszas i swetimus barnius ar wajdus, atsako, nemąno kiaules, ne mąno pupas, arba kas mąn lig to, noris sau tepasibucziou. Teip szenden dar daugio wijto tikrije Lijtuwej tebgywen atsikijminiejì sawą wenkijmiusì, Żamajtiusì, Kórszì, Parusie bej Kalnì.

---

ti[76] ant tų girių kunigai, kurie jas saugojo, bet ant didesnio jų orumo visų dideliojo ąžuolo uoksuose[77], šėtra[78] uždengtus, savo dievų stabus laikė ir tenai meldės, šventą ugnį kūrindami; nesgi, kaip tuojau regėsime, bažnyčių neturėjo, bet jų vietoj buvo ąžuolynai ir lieknai, kuriuose dievą šio pasaulio, Perūną, garbino, todėl ir tas girias it šventas vietas gerbė ir godojo.

Tas dar yra stebuklingesniu, jog tose giriose ilgainiui įsikūrė, atsikieminėdami[79] vienkiemiuose, per gerą šaukimą nuo kits kito, taip idant balsą gaidžio ar šunies savo susiedo galėtų girdėti, ką darė jau dėl išvengimo tarp savęs barnių, kurie it[80] veikiai galėjo keltis[81], turint lygiai[82] pievas, dirvas ir daržus, jau saugodamies nuo gaisrų, idant, vienam trobesiui užsidegus, negalėtų ugnis prigauti[83] susiedo trobesio, arba, nutikus viename kieme kokiai nočiai[84], idant antrasis, girdėdamas savo susiedo šunis lojant, pats galėtų tuo tarpu pasitiekti[85], ojų[86] nuo savęs remti ar antram pagalbą duoti, jei to būt reikėję. Ir taip išmintingi kalnėnai ir žemaičiai tokiu pasirėdymu[87] pagalbą ir atsargą[88] viens antram įsteigė[89], nesgi, taip gyvenant, nebuvo tarp jų nei įžodžiui[90], nei įtarčiai, neigi skaugei[91] vietos. Pakajus tarp jų buvo jiems visų pirmąja lieta[92]; kaipogi šiandien dar klausiamas žemaitis, dėl ko nesikiša į svetimus barnius ar vaidus, atsako: „Ne mano kiaulės, ne mano pupos", arba: „Kas man lig to, nors sau tepasibučiuoja." Taip šiandien dar daugioje vietoje tikrieji lietuviai tebegyvena, atsikieminėję savo vienkiemiuose, Žemaičiuose, Kurše, Parusyje[93] bei Kalne...[94]

Budą Senowęs — Lietuwiû Kalniewû ir Żamaitiû tarpusawe... Jokyb's Łaukys. Petrôpilie... 1845, 12—19 psl.

---

[1] Aukštaičių. [2] kitados, kadaise. [3] niūksojo, tamsavo. [4] liūnai, rūdynai. [5] veržėsi iš qilumos, žliūqsojo. [6] tevalė. [7] pajudinti. [8] apnešami. [9] mirko. [10] senatvę. [11] dengė. [12] ant vienas kito suvirtę medžiai. [13] trešdami. [14] qluosnynai. [15] krūmynai, krūmai. [16] ramstės. [17] storas. [18] viršutinės. [19] slėqdamos. [20] bendrajam, visuotiniam matavimui. [21] daugelyje. [22] matininkai. [23] nematuotas. [24] atžalos, metūgės. [25] veržėsi, spraudėsi. [26] skaičiuoją. [27] vešlūs, tankūs. [28] drebulynų. [29] mušdamiesi. [30] sumintu, išmintu. [31] skirtumą [32] drevėse, išdubose. [33] nesušlapsi, nepermirksi. [34] namo. [35] tiek. [36] maisto. [37] didumą. [38] įsivaizduoti. [39] atmenamais laikais, kiek atmenama. [40] pastatyta. [41] ryšulį. [42] galvijų kiemo, diendaržio. [43] nusidaužę. [44] klojimo, kluono. [45] maistas, valqymas. [46] sudėtas. [47] pūdų. [48] apynynų. [49] audinius, plaušinius. [50] apavus, autuvus, avalynę. [51] pynė. [52] paviljonus. [53] būdas, lindynes. [54] lengvus vasarinius pastatus. [55] pritvirtindavo(?). [56] daug kur. [57] indus. [58] krepšius, kraites, pintines. [59] didelius sietus iškultiems javams sijoti. [60] vartojo. [61] rengėsi, apsirengdavo. [62] ilgų baslio storumo karčių. [63] putinai. [64] pusparšius, pusės metų paršus. [65] šėrė, penėjo. [66] paukščių. [67] savo namuose įsitaisyti, pasirūpinti. [68] qynė, saugojo. [69] aukštaičius. [70] saugojo, slėpė, dangstė. [71] apsikasę, įsitvirtinę. [72] globojo, tausojo. [73] niekas. [74] už vis labiau, daugiausia. [75] be pertraukos, nuolat, nenutrūkstamai. [76] paskirti. [77] drevėse, išdubose. [78] padanqte. [79] išsiskaidydami, išsiskirstydami. [80] kaip tik, visiškai, labai. [81] kilti. [82] kartu. [83] pasiekti. [84] įvykiui. [85] pasiruošti. [86] pavojų. [87] susitvarkymu. [88] apsaugą. [89] įtaisė, parūpino. [90] apkalbai, priekaištui, įtarčiai. [91] pavydui. [92] dalyku, daiktu. [93] senovės prūsų qyvenamame krašte; jį Daukantas vadina ir *Parusniu*. [94] Aukštaičiuose.

Didoumene wissa partekusi nebnorieię wargù bekientieti; kas piktesnej ilgajniou slinkaudama iszlepo walgie, gierie ir apdari; nesgi iprotys jos tiewù, bocziù, probocziù, niekam nebtiko: kajpogi jù wałgis ir gierims nebskanós o drabużis nepadorós bebuo; rukształą sółą ir girą szejmina begierę o wergaj jù putrą besriebę. Kas koki szałdrą kamę pamatę, tas jem tujau apdaró pawiedanti norieię, ir tejp rankowès sáwo koboto parskielij ant petejs sóswarstę, gałwą sau nuskuto it beprotej, kélnes it dumples ąntsimowij, daźitajs batajs apsiawę it tarsi kétiedamis isz trobos neiszejti, o idant prikimsztas jù skilwis wisokéjs skaninejs neparplisztum minksztó siłkù joustelì pajousę; nesgi brijdinis dirżós só wario saktejs pirmó gòda ir gaszómas senowęsLijtuwos wiro, nógis iszjouktas ir łauko żmogou paliktas, o meszkina. taurina ar brijdina nebkiriejó bebuo. Lijtuwos senowęs karda, kaławijós ir ragotine sunkiomis rodies tims wirams. kórij szoblelę it skaleli ąnt silkélió pajoususis wijni tarszkino po pilių gasus żwirblus uliczio gąndindamis, kitti midaunicziù ósstaliesi sirpo oustus sókdamis it tarsi miniedamis sawą senowę ir noriedamis dar wirajs ne mergomis buti, i kórius praszaetej wejziedamis wypsoię o patiù żmonys ąnt żwełgusis mijlù werpeliems wadino: nesgi iki sziolej kajp wirsziaus regiejom newalgis, ne gierimas, ne apdaras skijdę kélłęs wiro nu kittù ukinikù; nes pritirta nu wissù isznintis ir dorybe ukie o kąntrybe ir narsybe karie kijk-wijną i wyresnybę kielę. Todiet didis Lijtuwos rasztinikas Mingajlós metusi 1555 gywenós, sako Lëtuwos didoumene apdarą ir ginklą pasawino Płatburniù o sawą narsybę ir kąntrybę adawę Maskolems. a) Jki sziolej żiamlonys kits kitą rajti łąnkę, polubiù, ratù ąnt soupiniems nežinoię; nesgi tasgi Mingajlós dejoudamas sako, iog Ljtuwej jo ąmżiouie ne regietó ne girdietó pragómó tami krasztì szeszys arklus pagimajs kinkąntys i ratus kits kitą łąnkydamis. Wijni dar Żiamajtej sekę senowęs budą ir tajp Łasickis raszo tìcziodamos, iog Żiamajtiù Jomilestas metusi 1564 sietinius képusis sawo nómusi ir óź wissù didżausi skanini tóriciusis. Ligi dali motriszkoses nenorieię dar niekajp senowęs nometù nu gałwós sawo mestì, noris k ttą apdarą kajtę kajp tinkamas, todieł didej wiełaj dar bałtomis galwomis wadinos nu sawo bałtù nometù. ir kad wirams nebtiko toks jù apdaras, jós wis jims tarę: taj musù nometus regiedamis warnaj nelek i jusù purus tardamis, iog cze dar senowęs Lëtuwej tebgywen; nes kad nukris nometaj nu musù gałwù, tad jus nebatginset jù só sawo skalelejs nu sawo purù ir sieset jus ne sau bet warnams. Tajp iszlepós Lijtuwems grudies i Lijtuwą nù wissù pusiù jau swetimi prekieie, jau dajlides ir kittì amatnikaj naujus daktus dirptì ir tijktì, óź kórius rejkieię brągej brągesnej mokietì, kou rodo szenden dar wardaj ulicziù arba gatwiù pilìesi ir piłaliesi Wokytiù gatwiemis arba ulicziomis wadinamas. Wissims iszlepusims piningù rejkieję o jù niekór negalieię gautì; todieł kirtino girrès ąngis nù bocziù, probocziù szwentomis wadinamàs ir lejdo i swetimus krasztus wijnus medius łajwù medigaj, kitus czepat girrie-

...Diduomenė, viso pertekusi, nebenorėjo vargų bekentėti; kas piktesniai, ilgainiui slinkaudama[1] išlepo valgyje, gėryje[2] ir apdare; nesgi įprotis jos tėvų, bočių, prabočių niekam nebetiko, kaipogi jų valgis ir gėrimas nebeskanus, o drabužis nepadorus bebuvo. Rūgščią sulą ir girą šeimyna begėrė, o vergai jų putrą[3] besrėbė. Kas kokį šaldrą[4] kame pamatė, tas jam tuojau apdaru pavėdauti[5] norėjo: ir taip, rankoves savo koboto perskėlę ant pečių susvarstė, galvą sau nuskuto it bepročiai, kelnes it dumples antsimovė[6], dažytais batais apsiavė, it tarsi ketėdami[7] iš trobos neišeiti, o idant prikimštas jų skilvis visokiais skaniniais[8] neperplyštų, minkšta šilkų juostele pajuosė, — nesgi briedinis diržas su vario sagčiais, pirma goda[9] ir gašumas senovės Lietuvos vyro, nugis[10] išjuoktas ir lauko žmogui paliktas, o meškena, taurena ar briedena nebe kirieju[11] bebuvo. Lietuvos senovės kardas, kalavijas ir ragotinė sunkiomis rodės tiems vyrams, kurie šobielę it skalelį ant šilkelių pasijuosę, vieni tarškino po pilių gasus[12], žvirblius ulyčioj gandindami[13], kiti medaunyčių[14] užstalėse sirpo uostus sukdami, it tarsi minėdami savo senovę ir norėdami dar vyrais, ne mergomis būti, į kuriuos prašaleičiai veizėdami vypsojo, o pačių[15] žmonės antžvelgę[16] mielių verpelėmis[17] vadino; nesgi iki šiolei, kaip viršiau[18] regėjome, ne valgis, ne gėrimas, ne apdaras skiedė[19] kilties vyrą nuo kitų ūkininkų, nes[20] pritirta nuo visų išmintis ir dorybė ūkėje, o kantrybė ir narsybė karėje kiekvieną į vyresnybę kėlė. Todėl didis Lietuvos raštininkas Mingailus[21], metuose 1555 gyvenęs, sako: „Lietuvos diduomenė apdarą ir ginklą pasavino platburnių[22], o savo narsybę ir kantrybę atidavė maskoliams". Iki šiolei žemlionys[23] kits kitą raiti lankė, polubių[24], ratų ant suopynių[25] nežinojo; nesgi tasgi Mingailus dejuodamas sako, jog lietuviai jo amžiuje nere gėtu negirdėtu pragumu[26] tame krašte šešis arklius pagymais[27] kinką į ratus, kits kitą lankydami. Vieni dar žemaičiai sekė senovės būdą; ir taip Lasickis[28] rašo tyčiodamasis, jog žemaičių jomylistos[29] metuose 1564 sėtinius kepė savo namuose ir už visų didžiausią skaninį turėję. Lygia dalia moteriškosios nenorėjo da-

si degìno i pelenus, kórius pardawoię par jurą i stiklìniczès pìrkdamis atkalej swetìmàs mìjlès sawo kajlems raugintì. Oź wis atradós ketwirtouię dalì pasaulęs Ameriką, kad wìssas tautas gywenąntes pajuriusì pametìnas artì ìr sietì, eję tìnaj aukso sìdabro rinktì, todieł rejkieię newen łajwams medìgą ìsz Lìjtuwos pìrktì, bet ìr patę douną nu tìnaj imtì. Jr tajp Lìjtuwems Kalnienams ìr Żiamajtems rejkieię krowìną prakajtą braukąnt douną ìr mìtałą tijktì: kajpogì Lìjtuwos dìdźtórtej nebkakìnos lìg szioł mokomomis donimis; bet noriedamis, jawù gausą didìntì pradieię swietą wergtì łażajs arba baudziawomis, lìjpdamis jems łaukus płatintì ìr medès skintì, par tou ìszbajdę ìsz sawo gìrriù brąngius brąngesnius żwienys, bìtys kas meto po medes jemę moźietì, to dar neganó buo, kìrsdamis gìrrès adarę kélius nù wìssù pusiù i sawą ukę, o i girriù wìjtą ne wen neikurę piliù, kóriosi galieię but nu neprietelù gintijs; bet ìr senujù nebtajsę; nesgi pìnìngus, kórius gawo óź sawą prekès, klejdo kajp wìrsziaus mìnawojau ąnt lapumù ìr liębausìnos. Kas dar dìdesnej newen piliù, bet ìr dìrbìnicziù arba pabrykù nestejgę i sawą krasztą, idant tù daktù kóriù tórtingije gejdę, galietù czepat gautì, ìr ìsz swetìmù krasztù nerektum jù gabìntì ìr pìrktì ìr par tou sawą pimigus ìsz nómù swetìmìms adoutì.

---

niekaip senovės nuometų nuo galvos savo mesti, nors kitą apdarą kaitė kaip tinkamos, todėl didžiai vėlai dar baltomis galvomis vadinos nuo savo baltų nuometų; ir kad vyrams nebtiko toks jų apdaras, jos vis jiems tarė: „Tai mūsų nuometus regėdami, varnai nelekia į jūsų pūrus[30], tardami, jog čia dar senovės lietuviai tebegyvena, nes kad nukris nuometai nuo mūsų galvų, tad jūs nebeatginsit jų su savo skaleliais nuo savo pūrų ir sėsit juos ne sau, bet varnoms". Taip išlepus lietuviams, grūdos į Lietuvą nuo visų pusių jau svetimi prekėjai, jau dailidės ir kiti amatininkai naujus daiktus dirbti ir tiekti, už kuriuos reikėjo brangiai brangesniai mokėti, ką rodo šiandien dar vardai ūlyčių, arba gatvių, pilyse ir pilelėse vokiečių gatvėmis, arba ūlyčiomis, vadinamos. Visiems išlepusiems pinigų reikėjo, o jų niekur negalėjo gauti; todėl kirtino girias, angis nuo bočių prabočių šventomis vadinamas, ir leido į svetimus kraštus vienus medžius laivų medžiagai, kitus čia pat giriose degino į pelenus, kuriuos pardavojo per jūrą į stiklinyčias[31], pirkdami atkaliai[32] svetimas mieles savo kailiams rauginti. Užvis[33] atradus ketvirtąją dalį pasaulio — Ameriką, kad visos tautos, gyvenančios pajūriuose, pametinos[34] arti ir sėti, ėjo tenai aukso sidabro rinkti, todėl reikėjo ne vien laivams medžiagą iš Lietuvos pirkti, bet ir pačią duoną nuo tenai imti. Ir taip lietuviams, kalnėnams ir žemaičiams, reikėjo, kruviną prakaitą braukiant, duoną ir mitalą tiekti, kaipogi Lietuvos didžturčiai nebesikakino lig šiol mokamomis donimis, bet, norėdami javų gaušą didinti, pradėjo svietą vergti lažais, arba baudžiavomis, liepdami jiems laukus platinti ir medes skinti, per tą išbaidė iš savo girių brangius brangesnius žvėris, bitės kas metą po medes ėmė mažėti; to dar negana buvo, — kirsdami girias, atidarė kelius nuo visų pusių į savo ūkę, o į girių vietą ne vien neįkūrė pilių, kuriose galėję būt nuo neprietelių gintis, bet ir senųjų nebetaisė, nesgi pinigus, kuriuos gavo už savo prekes, kleido[35], kaip viršiau minavojom, ant lepumų ir lėbausenos. Kas dar didesniai, ne vien pilių, bet ir dirbinyčių[36], arba fabrikų, nesteigė[37] į savo kraštą, idant tų daiktų, kurių turtingieji geidė, galėtų čia pat gauti ir iš svetimų kraštų nereiktų jų gabenti ir pirkti ir per tą savo pinigus iš namų svetimiems atiduoti...

Budą Senowęs — Lëtuwiû Kalnienû ìr Zámajtiû "szraszze... Jokyb's Łáukys. Petrôp.lie... 1845. 233—236 psl.

[1] Tinginiaudama. [2] gėrime, gėrale. [3] prastą vilną, sriubą iš miltų ar kruopų. [4] perėjūną. [5] būti panašus. [6] užsimovė. [7] ketindami. [8] skanėstais, gardumynais. [9] garbė. [10] dabar. [11] apsiaustu. [12] gatves. [13] qąsdindami. [14] smuklių. [15] jų pačių. [16] pažvelge, apžvelgę. [17] statinaitėmis. [18] anksčiau. [19] skyrė. [20] bet. [21] S. Daukantas čia taip vadina Mykolą Lietuvį (kitur jį vadina Mikalojum). [22] totorių. [23] žemvaldžiai. [24] karietų su dangčiais. [25] supyklių. [26] būdu. [27] po porą viens po kito. [28] J. Lasickis (1534—1602?), parašęs veikalėlį apie žemaičių dievus (De diis Samagitarum, 1615). [29] didikai, ponai. [30] žieminius kviečius. [31] stiklo dirbtuves. [32] atvirkščiai. [33] ypač, labiausiai. [34] pametusios. [35] eikvojo. [36] dirbtuvių. [37] neparūpino.

PRATARME.

Koźnós żino, iog żmogós kou junt sawo szirdie, tou ir bałsó rejszk, ir tejp junt jo szirdis linksmybę, jo bałsós tejpat skėłb linksmybę; junt jo szirdis nuludimą, taj ir io bałsós gaud nuludimó. Paprastaj juntąntesis żmogós tajgo sawo bałso gaudimą tąmpydam's ar raukydam's jo posmus arba dalys tejp, idant girdiejimó to bałso prabudintu szirdiejie sawo artimo tou, kou jis sawoie iuntaj, beje: linksmybę ar nuludimą, ir kad girdintesis tou minietu, ir atkartodam's kittims padoutu. Kajp jutimas yra iwajrós, pagał to ir bałsós iwajrau; todieł gaudimą bałso linksmybęs wadin dajni, arba audó, gaudimą ludno bałso wadin gijsmi arba raudó, ir pagał to kajp dziaugsmas ar ludnumas yra iłgas ar trumpas, taj ir gaudimas bałso yra trumpas arba iłgas: kajpogi trumpą gaudimą linksmo bałso, mes wadinam ligsziol audó arba ałdó. ir tejp sakoma tebier »musù wiraj szijną piaudamis audo arba ałdo«. Je ilgesnis yra gaudimas bałso, tad wadinam dajni, gijsmi arba raudó, pagał tò, kajp mums rejszkaj jis dziausmą ar nuludimą. Didumas dziaugsmo yra pagał didumo łajmos, ligi dalì ludnumo didumas pagał didumo nełajmós. Ant gało ne ajszkéjs żódejs dajnioutì wadìnas niuniouti, o dajne, rauda, auda ar gijsme neajszki niuni.

Lig nepramaniós szio pasaulie raszto, dajne buwo wijnutinis pragumas, padoutì atentioms gimìniems buwuses nełajmas, beje: karès ar marus, kòwàs, didelius twanus ir toms pawiedès notys; ligì dalì ìr linksmybès, beje: pargalès neprietelù, didès brąndàs ìr toms pawiedès lelonès, idant żinotum palikunys ìr ipiedinej, kas buwo nutikęs jù tiewams, boczems ar proboczems; ìr tejp kijk wijna tauta gilo senowie sawo wejkałus ìr łajmingas ar nełajmingas notys dajniesi ar raudosi saugoie o jos kartas jès parkartoie sawo atìętioms gìmìniems.

Kas buwo kìtosì tautosì, tas pats nutiko

PRATARMĖ

Kožnas žino, jog žmogus, ką junta savo širdy, tą ir balsu reiškia, — ir taip, junta jo širdis linksmybę, jo balsas taip pat skelbia linksmybę, junta jo širdis nuliūdimą, tai ir jo balsas gaudžia nuliūdimu. Paprastai juntantysis žmogus taigoja[1] savo balso gaudimą, tampydamas ar raukydams jo posmus, arba dalis, taip, idant girdėjimu to balso prabudintų širdyje savo artimo tą, ką jis savoje junta, beje[2], linksmybę ar nuliūdimą, ir kad girdintysis tą minėtų ir atkartodams kitiems paduotų. Kaip jutimas[3] yra įvairus, pagal tai ir balsas įvairauja; todėl gaudimą balso linksmybės vadina daina, arba auda, gaudimą liūdno balso vadina giesme, arba rauda. Ir pagal tai, kaip džiaugsmas ir liūdnumas yra ilgas ar trumpas, tai ir gaudimas balso yra trumpas arba ilgas: kaipogi trumpą gaudimą linksmo balso mes vadinam ligšiol auda, arba alda, ir taip sakoma tebėra: „Mūsų vyrai, šieną piaudami, audoja, arba aldoja". Jei ilgesnis yra gaudimas balso, tai vadinam daina, giesme arba rauda, pagal tai, kaip mums reiškia jis džiaugsmą ar nuliūdimą. Didumas džiaugsmo yra pagal didumą laimės, lygia dalia liūdnumo didumas pagal didumą nelaimės. Ant galo, neaiškiais žodžiais dainuoti vadinasi niūniuoti, o daina, rauda, auda ar giesmė neaiški — niūnė.

Lig nepramanius šiame pasaulyje rašto, daina buvo vienatinis pragumas[4] paduoti ateinančioms giminėms buvusias nelaimes, beje: kares ar marus, kovas, didelius tvanus ir toms pavėdžias[5] notis, lygia dalia ir linksmybes, beje: pergales neprietelių, didžias brandas[6] ir toms pavėdžias leliones[7], idant žinotų palikuonys ir įpėdiniai, kas buvo nutikę jų tėvams, bočiams ar prabočiams. Ir taip kiekviena tauta gilioj senovėj savo veikalus[8] ir laimingas ar nelaimingas notis dainose ar raudose saugojo, o jos kartos jas perkartojo savo ateinančioms giminėms.

Kas buvo kitose tautose, tas pats nutiko ir lietuvių tautoj. Kaipogi žinoma yra[9], jog metuose 1351 Rykselis, garsus dainininkas nuo Paru-

ir Lietuwiû tauto: kajpogi žinoma yra, iog metusi 1351 Rykselis garsós dajnìnikas nu Parusio gimimo, pasitikęs Marienburgo pìlie; ticzioms atejes ar pakwijstas ąnt kéłtuwiû Kniprodęs didioio Wokytiû Mistro, girdiedams jis toie skalsingo poto daug dajnìnikû Wokytiû ìr regiedams, iog niewens tarp jû negał só jumi ligintijs, ługoięs buk wyresnybęs, idant lejstum jì swetems sawotìszkaj padajnioutì; (nesgi wokytej buwo óźgynusis Lietuwìszkąj kalbieti) pazwalijós. Rykselis buk rylioięs sawo dąjnie wejkołus, kokio tìnaj Lietuwiû witio ar didio Kariautoio Wajdwutó wadinamo. Mums szenden tos dajnies wens pats źódis teateię rasztajs, beje: Waj Diewutì, ìr tas, iog pabengós jem dajnioutì, Didesis Mìstrós Kniprode padawęs jem ticzioms apdęngtą sklydìną palmìską kiarû rijszutû, it but diekawodams [1]).

Asz niekajp negaliejau rastì tû gadiniû dajniû, wijnog ìr tosì patiosì, kóres cze ìszrasziau, rasi rasztinikas, kad ìr kélusì posmelusì, regies szaszoulieti gilios senowęs, ìrgi patwirtìnimą budò ir dabos tos tautos, tajgi ir dieł tó dar sórasziau, idant tas, kórs po 5 ar 6 szimtù metù parwejzies musù tautos wejkałus, kad žinotu, kokés buwo dajnes musû gadinie dajniouiemas, óź wis, iog senù dijnù dajnes nibier tejp tajgoiemas, kajp pìrmiaus kad buwo, jou tolin, jou ejt retin: kajpogi senasis Kiaulejkis medinczós Łaukżemęs puszino 137 metus toris ąmżiaus sawo, pìrm kélerių metû mìręs, metusi 1834 pasakoię mąn, iog dar jem atmìnamaj, loubieiusi jaunoumene kijk sóbatos wakarą sósìrinkusi i wijną kijmą nu saulęs óssilejdìmo lig saulęs patekieiemo dajnioutì dajnès, kórių wijną posmą medinejs trubajs wadinamajs trimìjtejs putusis, ąntrą posmą dajniawusis. Tas yra dar stebuklingó, iog pagał jo (ąmziną atilsi) pasakoiemo motriszkoses i trubus putuses o wiriszkije dajniawusis. Szenden pates motriszkoses bedajniou ir jos wijnas noris aprukósiusì sawo numusì niekajp senos dabos nepalejd: kajpogi atsìrand tokiû tarp žmonù, iog wijna patì kéles deszimtys dajniù mok padajnioutì.

Pìrmasis pradieię rąnkiotì Lietuwiû dajnès Pilips Rujkis (Ruhig) Kunegas Klebonas ìsz sio gimimo, pasitikęs[10] Marienburgo pily, — tyčiomis atėjęs ar pakviestas ant keltuvių[11] Kniprodės, didžiojo vokiečių mistro[12], — girdėdamas jis toje skalsingoj[13] puotoj daug dainininkų vokiečių ir regėdams, jog nė viens tarp jų negali su juomi lygintis, lūgojęs[14] būk vyresnybės, idant leistų jį svečiams savotiškai[15] padainuoti (nesgi vokiečiai buvo užgynę lietuviškai kalbėti). Pazvalijus[16], Rykselis būk ryliojęs[17] savo dainoj veikalus kokio tenai lietuvių vyčio[18] ar didžio kariautojo, Vaidevučiu vadinamo. Mums šiandien tos dainos vienas pats žodis teatėjo raštais, beje: „vai dievuti"; ir tas, jog pabengus jam dainuoti, didysis mistras Kniprodė padavęs jam tyčiomis apdengtą sklidiną palmiską[19] kiaurų riešutų, it būt dėkavodams.

Aš niekaip negalėjau rasti tų gadynių dainų, vienok ir tose pačiose, kurias čia išrašiau, rasi raštininkas, kad ir keliuose posmeliuose, regės šašuolėtį[20] gilios senovės irgi patvirtinimą būdo ir dabos[21] tos tautos. Taigi ir dėl to dar surašiau, idant tas, kurs po 5 ar 6 šimtų metų perveizės mūsų tautos veikalus, kad žinotų, kokios buvo dainos mūsų gadynėje dainuojamos, užvis, jog senų dienų dainos nebėr taip taigojamos, kaip pirmiau kad buvo, juo tolyn, juo eit retyn. Kaipogi senasis Kiauleikis, medinčius[22] Laukžemės pušyno, 137 metus turįs amžiaus savo, pirm kelerių metų miręs, metuose 1834 pasakojo man, jog dar jam atminamai liuobėjusi[23] jaunuomenė kiek[24] subatos vakarą, susirinkusi į vieną kiemą, nuo saulės užsileidimo[25] lig saulės patekėjimo dainuoti dainas, kurių vieną posmą mediniais triūbais, vadinamais trimitais, pūtę, antrą posmą dainavę. Tas yra dar stebuklingu[26], jog pagal jo (amžiną atilsį) pasakojimą, moteriškosios į triūbus pūtusios, o vyriškieji dainavę. Šiandien pačios[27] moteriškosios bedainuoja, ir jos vienos nors aprūkusiuose namuose niekaip senos dabos nepaleidžia; kaipogi atsiranda tokių tarp žmonų, jog viena pati kelias dešimtis dainų moka padainuoti.

Pirmasis pradėjo rankioti lietuvių dainas Pilyps Ruigys (Ruhig), kunigas klebonas iš Pagubinio[28] anapus Nemuno. Jis metuose 1698, būdamas Kaune dėl bažnyčios reikalų, įsiklausęs Kauno burmistro dukteris dainuojančias, kurios verpdamos dainavusios tas dainas,

Pagonbinio anupós Nemuno. Jis metusi 1698; budams Kaunì diel Bažniczęs rekałù, isikłauses Kauno Burmisro dókterys dajnioujentes, kórios werpdamas dajniowuses tas dajnes N. 96 ir 94 cze iraszytas, kórès Rujkis iszraszijs, apskełbdamas swietuj sawą rasztą apc Lietuwos kałbą, tàs dajnès tìnaj patalpìno [1]). Pats buk Burmistrós dajniawęs jem apynelì. Tas yra dar minietinó, jis raszo, iog to gadynie Jomilestas wisso Lietuwo sawo dwarusì wissór Lietuwiszkaj kalbieiusis. Paskiaus musù ąmżiouie L. G. Rehza-Vice-Rektoriós Karalaucziaus Uniwersiteto sórinkijs 85 dajnès Lietuwiù kalnienù ir Žiamajtiù epskelbę swietuj metusì 1825, Karalaucziouie pas Hartungą, kório tris dajnès diel paligìnimo i tou sórinkimą idiejau. Tàs patès dajnès Friedr. Kurschat ispaudìno Berlinì m. 1813, ąnt daug gražesniu pepieriu ir swelnes niomis rodbalsiemis. Po jo Wilniaus Uniwersiteto Kandidotas Simonas Stanewicze tejpat sórinkijs po Žiamajtius 30 dajniù apskélbę swietuj metusì 1829 Wilniouie o tu paskésniuiù natys arba niunęs garsingas Jomilesta Jurgis Ploteris ispaudìno Ringo metusì 1832. Girdiejau, buk Kunegas Strasdelis (Drozdowski) apskélbęs Lietuwiszkàs dajnès tarp metù 1824—29; bet mąn jù neteko regieti.

Tamì mąno sórinkìmì ne wissas tiera senowęs dajnes, kajp tajkós skajtitos regies tou patsaj skajtidamas, taj nekuriù rasztinikù ìr pawardès padiojau, nu kóriù yra pramanytas. Tas yra nenugajlemó, iog nemokiedamis ne kałbos kajp rejkint, ne parmanidamis budą dajnies tajgo Lietuwiszkàs dajnès i Lankiszkas bengdamis ejlù gałus wenmaliniemis balsiemis, it Lankiszkaj, kad tó tarpó budas Lietuwiù kałbos ir dajniù butinaj pawiedós yra i budą kałbos Grekonù ìr Rimionù ne Lankù, ìr toumi gadin anij senowęs dajnès partajsidamis.

Kas nor tarp rasztìnikù žinotì budą ir priwałumus tù dajniù, tas teparskajto pratarmę wirsziaus minawotù dajniù nu Rezas apskélbtuiù, tinaj ras ju gražybę ìr priwałumus ajszkèj iszgólditus, kóriù trumpumas móno raszto nolejdo mąn cze jù atkartotì. Tas yra nenugajlietìnas dajktas, iog tos dajues maźue wissas Nr. 96 ir 94, čia įrašytas, kurias Ruigys išrašęs, apskelbdamas svietui savo raštą apie Lietuvos kalbą, tas dainas tenai patalpino. Pats būk burmistras dainavęs jam *Apynėlį*. Tas yra dar minėtina: jis rašo, jog toje gadynėje jomylistos visoj Lietuvoj savo dvaruose visur lietuviškai kalbėję. Paskiau mūsų amžiuje L. G. Rėza, vicerektorius Karaliaučiaus universiteto, surinkęs 85 dainas lietuvių, kalnėnų ir žemaičių, apskelbė svietui metuose 1825 Karaliaučiuje pas Hartungą, kurio tris dainas dėl palyginimo į tą surinkimą[29] įdėjau. Tas pačias dainas Fridr. Kuršaitis išspausdino Berlyne m. 1843 ant daug gražesnių popierių ir švelnesnėmis rodbalsėmis[30]. Po jo Vilniaus universiteto kandidatas Simonas Stanevyčia, taip pat surinkęs po Žemaičius 30 dainų, apskelbė svietui metuose 1829 Vilniuje, o tų paskesniųjų natas arba niūnes[31], garsingas jomylista Jurgis Plioteris išspausdino Rygoj metuose 1832. Girdėjau, būk kunigas Strazdelis (Drozdovski) apskelbęs lietuviškas dainas tarp metų 1824—1829, bet man jų neteko regėti.

Tame mano surinkime ne visos tėra senovės dainos, kaip taikus[32] skaitytojas regės tą patsai skaitydamas, — tai nekurių raštininkų ir pavardes padėjau, nuo kurių yra pramanytos. Tas yra nenugailima, jog nemokėdami nei kalbos kaip reikiant, nei permanydami būdą dainos, taigoja lietuviškas dainas į lenkiškas, bengdami eilių galus vienmalinėmis[33] balsėmis[34] it lenkiškai, kad tuo tarpu būdas lietuvių kalbos ir dainų būtinai[35] pavėdus yra į būdą kalbos grekonų ir rymionų, ne lenkų, ir tuomi gadina anie senovės dainas pertaisydami.

Kas nori tarp raštininkų žinoti būdą ir privalumus tų dainų, tas teperskaito pratarmę viršiau minavotų dainų, nuo Rėzos apskelbtųjų; tenai ras jų gražybę ir privalumus aiškiai išguldytus, kurių trumpumas mano rašto neleido man čia jų atkartoti. Tas yra nenugailėtinas daiktas, jog tos dainos mažne visos yra nepilnos, o kartais dvi į vieną sunertos, nuo ko gali manyti, jog anos yra palaikais senovės.

Taigojau čia išreikšti kalbos suoką[36] Gondingos tėvūnijos[37] (Tivunatus Gondingensis), kurioje anos yra šiandien dainuojamos, užvis pagastuose, arba parakvijose[38]: Krečių, arba Kretingos, Gargždų, Plungės, Truikinų ir Gau-

yra nepiłnas, o kartajs dwę i wijną sónerti, ńu ko gał manyti, iog anos yra pałajkaje senowęs.

Tajgojau cze ìszrejkszti kałbos souką Guntino Tiewuniłęs (Tivunatus Gondingensis), kórioie anos yra szenden dajnlouiemas óź wìs pagastusì arba parakwijosì Kretiû arba Kretingos, Gargźdû, Płungęs, Trujkìnû ìr Gauriû; nes stokodamas abełnujù rodbalsiû arba litarû, tóriejau tołas źenklintì; bet je tamì dajktì galiejau kamì ne kamì apsìriktì, taj wiłous, iog tajkós skajtitos mąn dowìnos o ìszmiątangas rasztìnikas patajsis.

rių, nes[39], stokodamas abelnųjų[40] rodbalsių, arba litarų, turėjau tūlas ženklinti, bet jei tame daikte galėjau kame-ne-kame apsirikti, tai viliuosi, jog taikus skaitytojas man dovanos, o išmintingas raštininkas pataisys.

[S. Daukantas] Dajnes žia najtitû... Petropìlie... 1846, VII—XII psl.

[1] Stengiasi padaryti; keičia, varijuoja; dainuoja vienokiu ar kitokiu būdu. [2] būtent. [3] jausmas. [4] vienintelis būdas. [5] panašias. [6] derlius. [7] džiūgavimus. [8] darbus, žygius. [9] toliau minima žinia yra nepatikima. [10] buvęs. [11] į įšventinimo iškilmes. [12] magistro. [13] gausioje, didelėje. [14] prašęs. [15] saviškai. [16] leidus. [17] dainavęs. [18] karžygio. [19] lėkštę, dubenį. [20] šešėlį. [21] prigimties, būdo. [22] miško sargas. [23] turėjusi įprotį, mėgusi. [24] kiekvieną. [25] nusileidimo. [26] nuostabu. [27] vienos. [28] Pagumbinio? (P. Ruigys gimė Katinavoje, buvo klebonas Valtarkiemyje, Gumbinės apskr.). [29] rinkinį. [30] raidėmis. [31] melodijas. [32] malonus. [33] vienodomis(?). [34] raidėmis. [35] visai, visiškai. [36] ištarimą. [37] srities. [38] parapijose. [39] bet. [40] bendrų.

PASAKOS FEDRO

PRATARME.

Żìnau, iog Żàmajtej senowęs pasakas gieb pasakotì ìr iomis môkytì sawą jaunoumenę, kajp swietì elgtìjs ìr kajp gùdriù ìr bùklù wirù taptì: asz noriedam's, idant ije newen kou pasakotì; bet ìr skajtytì tnrietum; ìszgùldiau Lietuwiszkaj Rimionû pasakas, tas, kùrios mums rasztusì iki szioł ùźlìko, kùrès brąngù żìniotì ne wen paugusìms; bet ìr maźìjsìms, tarp kùriû, rasi, rases ìr tokiû bernelû, kùrìj gindamis awelès ganytì, kìsz i ùntł tą mąną maźą kningelę ìr tìnaj ąnt akmìnelu siedusis skajtis, kajp Rimionû wìłkaj, awys, ìr szunys tarp sawęs biłoię: tìj ajszkiej ras sau tìnaj pamokslą, kajp swietì elgtęis, kajp dorù ìr ìszmintingu pastotì; kô źìnoiemas kìjkwienam yra naudingù ìr rekalingù: kajpogi tąnkiej nutink szemì swietì, iog pìjmenelis pìrmù awelès pas tetuszł ganęs, paskuj par sawą gudrybę ìr ìszmitł igaun milionus swieto waldytì; bet lig ne pradieięs pasakotì, wissù pìrmù noris apgrajbù papasakosiù ape budą ìr priwałumus pasakos.

PRATARMĖ

Žinau, jog žemaičiai senovės pasakas geba[1] pasakoti ir jomis mokyti savo jaunuomenę, kaip sviete elgtis ir kaip gudriu ir bukliu[2] vyru tapti. Aš, norėdamas, idant jie ne vien ką pasakoti, bet ir skaityti turėtų, išguldžiau lietuviškai rymionų[3] pasakas, tas, kurios mums raštuose iki šiol užliko[4], kurias brangu[5] žinoti ne vien paaugusiems, bet ir mažiesiems, tarp kurių rasi rasis ir tokių bernelių, kurie, gindami aveles ganyti, kiš į antį tą mano mažą knygelę ir tenai, ant akmenėlių sėdę, skaitys, kaip rymionų vilkai, avys ir šunys tarp savęs bylojo. Tie aiškiai ras sau tenai pamokslą, kaip sviete elgtis, kaip doru ir išmintingu pastoti, ko žinojimas kiekvienam yra naudingu ir reikalingu, kaipogi tankiai nutinka šiame sviete, jog piemenėlis, pirma aveles pas tetušį ganęs, paskui per savo gudrybę ir išmintį įgauna milijonus svieto valdyti. Bet ligi nepradėjęs[6] pasakoti, visų pirma nors apgraibu papasakosiu apie būdą ir privalumus pasakos.

Pasakas Phedro iszgùld... Motiejùs Szauklys... Petropìlie... 1846, V—VI psl.

[1] Moka, mėgsta, yra įpratę. [2] supratingu. [3] romėnų. [4] išliko. [5] verta, svarbu. [6] kol nepradėjau.

Pratarme.

Źînau, iog Źámajtej senewęs pasakas gieb pa-
sakotî îr iomis môkytî sawą jaunoumenę, kajp
swietî elgtîjs îr kajp gûdriù îr bùklù wirù
taptî: asz noriedamis, idant ije newen kou pa-
sakotî; bet îr skajtytî turietum; îszgùldiau
Lietuwiszkaj Rimionû pasakas, tas, kùrios mums
rasztusî iki szioł ùźliko, kùrès brąngù źîniotî
ne wen paugusîms bet îr maźîjsîms, tarp
kùriû, rasi, rases îr tokiû bernelû, kùrîj ginda-
mis awelès ganytî, kìsz i ùnlt tą mąną mażą
kningelę, ir tînaj ant akmînelu siedusis skajtis, kajp
Rimionû wîłkaj, awys, îr szunys tarp sawęs
bitoię; tîj ajszkiej ras sau tînaj pamokołą, kajp
swietî elgtęis, kajp dorù îr îszmintingù pastotî;
kô źînoiemas kîjkwienam yra naudingù îr
rekalingù: kajpogi tąnkiej nutink szemî swie-
tî, iog pîjmenelis pîrmù awelès pas tetuszi ga-
nęs, paskuj par sawą gudrybę, ir iszminti igaun
milionus swieto waldytî; bet lig ne pradieięs
pasakotî, wissù pîrmù noris apgrajbù papa-
sakosiù ape budą îr priwałumus pasakos.

S. Daukanto „Pasakų Fedro" pratarmės puslapis

Pasakôs - Budas.

Pasakù wadinas ta kałbą ape kokį daktą, kùri yra ne rasztajs saugoiema; bet żmoniû miniesinù ĩr mĩnawoiemù ųźłajkoma; nesgi wienam pasakoint ape kôkę notį, kĩts ię gĩrdieięs kĩtam pasako, ĩr tejp tolaus. Tokiù pragùmù jebkoké notĩs ôminĩ żmoniû ĩsztwer ne wen kélis szimtus; bet ĩr kéles tukstąntes metû, kùrés paskuj tąnkéj ĩszmintej ĩr kĩtĩ môkitĩ wiraj iraszo i kningàs ĩr tou kartù wadinas jeau padawĩmu, Łotiniszkaj tradicijĩ.

Wis kas yra nu żmôniû pasakojemas ape butus ĩr nebutus daktus bej notys wadinas pasakù.

Pasaka ape butus wejkałus ĩr gārsius darbus bej godingus kokionoris żmôgaus, arba ape busĩną kokios praeiùsęs notęs wadĩnas wejkalĩnĩ pasakù arba istorijĩ.

Pasaka ape tokius wejkałus ar notys, ape kùrius yra abejojĩma, galieię tas butĩ ar nebutĩ; wienog tĩnaj darbaj ĩr elgĩmos kokio żmôgaus' yra pawajsdù kĩtims żmoniems, toké pasaka wadĩnas môkslĩnĩ, iog moka swietą kajp elgtęis.

Ie ape nebutus daktus yra pasakoiema, tejp, iog ąntram kłausąntes rodos innajs niekajs, ĩr tejp ie kas pasako, wiłk's sù jeratiù, łape sù gajdiù kanakados biłoiusis: wadinas żebelĩ arba zaunù. Wienog ie mes ĩłgajniuj kłausidamos i tû żwierû wietą pastatisma żmônys, pagał jû budą, tad tujeau regiesem patiû żmoniû darbus, kùrĩj pradioie noris rodos niekajs, wienog ĩłgajniuj isĩmieklinùs galies sau parsergieiemą ĩr pamoksłą matytĩ, kajp tarp żmoniû szioie pasaulieie tinkas. Tokio menciaus pasakàs asz toie mąno kningelie ĩszgùldiau, ne praminiau ies zaunomis ar żebeliemis, kajp pagał budo jû but buwusi rejkalingù; bet pasakomis, idant nerodiczios skajtitojuj mąno kiejstù. Ąngało yra ĩr tokiù zaunù, kùrios skajtitojį niemaż nemoka; bet sawo monajs jį dziugen, kajp tujeau regiesma.

PASAKOS BŪDAS

Pasaka vadinas ta kalba apie kokį daiktą, kuri yra ne raštais saugojama, bet žmonių minėsena[1] ir minavojimu užlaikoma[2], nesgi vienam pasakojant apie kokią notį, kits, ją girdėjęs, kitam pasako, ir taip toliau. Tokiu pragumu[3] jebkokia[4] notis omenėj[5] žmonių ištveria ne vien kelis šimtus, bet ir kelias tūkstantis metų, kurias paskui tankiai išminčiai ir kiti mokyti vyrai įrašo į knygas, ir tuo kartu vadinasi jau padavimu, lotyniškai tradicija.

Visa, kas yra nuo žmonių pasakojama apie būtus ir nebūtus daiktus bei notis, vadinas pasaka.

Pasaka apie būtus veikalus ir garsius darbus bei godingus[6] kokio nors žmogaus arba apie būseną[7] kokios praėjusios noties vadinas veikaline pasaka, arba istorija.

Pasaka apie tokius veikalus ar notis, apie kuriuos yra abejojama, galėjo tas būti ar nebūti, — vienok tenai darbai ir elgimasis kokio žmogaus yra pavaizdu[8] kitiems žmonėms, — tokia pasaka vadinas moksline, jog moko svietą kaip elgtis.

Jei apie nebūtus daiktus yra pasakojama taip, jog antram klausantis rodos ynais[9] niekais: ir taip, jei kas pasako: vilks su ėraičiu, lapė su gaidžiu kanakados[10] byloję, — vadinas žebele, arba zauna[11]. Vienok, jei mes ilgainiui klausydamiesi į tų žvėrių vietą pastatysim žmones pagal jų būdą, tad tuojau regėsim pačių žmonių darbus, kurie pradžioje nors rodosi niekais, vienok ilgainiui įsimėklinus[12], galės sau persergėjimą ir pamokslą[13] matyti, kaip tarp žmonių šiame pasaulyje tinkasi[14]. Tokio menciaus[15] pasakas aš toje mano knygelėje išguldžiau. Nepraminiau jas zaunomis ar žebelėmis, kaip pagal būdą jų būtų buvę reikalinga, bet pasakomis, idant nesirodyčiau skaitytojui mano keistu. Ant galo yra ir tokių zaunų, kurios skaitytoją nėmaž nemoko, bet savo monais[16] jį džiugina, kaip tuojau regėsim.

Pasaka arba žebelė, arba zauna, yra gimusi žiloj senovėj, kad sviets dar nebuvo taip jaukus[17] ir neturėjo tiek pragumų dorintis savo elgimesi ir gudintis[18] į žmonystą[19], kaip kad šiandien turi sau visus pragumus akylintis[20]. Tada, mokydami viens kitą pasakomis, lygino

Pasaka arba žebele, arba zauna yra gĩmusi źiło senowie, kad swiets dar nebuwo tejp jaukùs ĩr netùrieię tĩjk pragumů dorintęis sawo eigimęis ĩr gudintęis i źmonistą, kajp kad szenden tur saw wissus pragumus akilintęis, tado mokidamis wens kitą pasakomis ligino źwierů darbus i sawusius; ùź wis saulietekio krasztusĩ, kamĩ daùgalis riedos ĩr ełgas sù kitajs kajp tinkams, tĩn wĩssĩ dreb prisz ji, ĩr nieks nedrens iem io netejsybiů ĩszmetĩnietĩ; wienog jo lecintĩnej ĩr tarnaj pasĩklowusis jo patajkù, rejszk kartajs io elgĩmos monajs i kùrius stato źwierys, ne źmônys, ĩr tokius dar, kùrĩj sawo budù ĩr elgĩmous pawiedautum i to budą, kùri ije norieię swietuj parodytĩ. Pats daugalis mieklindamos i tus monus regieię sawo darbus ĩr nedorą elgĩmos, kas kartajs wissùnôźmiausi teip draudìno, iog daug kartů metawoies sawo elgimęis; swiets gieriedamos toumi, mĩnawoię patę pasaką o tou, kùrs bowo ię pramanęs ùźmirszo.

Senowie pirmasis Esopas sùłasę po swietą daug pasakû pasakoiemû, daug pats pramanę, nu ko szenden yra pirmouiù pramanitojù pasakû wadĩnam's. Toksaj pragumas mokimo swietą pasakomis, kĩjk wienoie tauto iki neistejgus rasztą buwo dĩdej naudingù ĩr rekalingù; bet ĩłgainiuj istejgùs rasztą ĩr ĩszminties bej doribęs moksłą; tad pasaka ĩszwìrto i masĩnimą arba zabową, kùrioie wienog pasakoint rejk ùźłajkyti tułas regułas, ape kùrės cze apgrajbù ìszguldisiu.

To menciaus pasaką gał ajszkiej paligintĩ i monus· kajpogi tùr ji sawo monĩnikus, tùr sùmesgĩmą ĩr ĩssìmesgìmą, bej sau priderantę kalbą.

Moninikajs zaunos arba żebelęs jebkas gał butĩ, żmônys, żwierys, paukszteį, gijwys, żùwys; newen gywĩ dajktaj; bet ĩr negiwìje: beje undinys, kałnaj, medej, akmĩnys; ąntgało dajktaj isĩtiepamis beje: asaba smertio, dorybęs, nedorybęs, noudiemęs; wienog tos paskoujoses dĩdej retaj teatsĩtìnk. Noris źmonys geraj gał atliktĩ žvėrių darbus į savuosius, už vis saulėtekio[21] kraštuose, kame dauggalis[22] rėdosi[23] ir elgias su kitais kaip tinkamas. Ten visi dreba prieš jį, ir niekas nedrįsta jam jo neteisybių išmetinėti. Vienok jo lecintiniai[24] ir tarnai, pasikliovę jo pataika[25], reiškia kartais jo elgimąsi monais, į kuriuos stato žvėris, ne žmones, ir tokius dar, kurie savo būdu ir elgimusi pavėdautų[26] į to būdą, kurį jie norėjo svietui parodyti. Pats dauggalis, mėklindamasis į tuos monus, regėjo savo darbus ir nedorą elgimąsi, kas kartais visų nuožmiausią taip draudino[27], jog daug kartų metavojos[28] savo elgimesi. Svietas, geredamasis tuomi, minavojo pačią pasaką, o tą, kurs buvo ją pramanęs, užmiršo.

Senovėje pirmasis Ezopas sulasė[29] po svietą daug pasakų pasakojamų, daug pats pramanė, nuo ko šiandien yra pirmuoju pramanytoju pasakų vadinamas. Toksai pragumas mokymo svieto pasakomis kiekvienoje tautoje iki neįsteigus raštą buvo didžiai naudingu ir reikalingu; bet ilgainiui, įsteigus raštą ir išminties bei dorybės mokslą, tad pasaka išvirto į masinimą[30], arba zabovą, kurioje vienok pasakojant reik užlaikyti tūlas regulas[31], apie kurias čia apgraibu[32] išguldysiu.

To menciaus pasaką gali aiškiai palyginti į monus, kaipogi turi ji savo monininkus[33], turi sumezgimą ir išsimezgimą[34] bei sau priderančią kalbą.

Monininkais zaunos, arba žebelės, jebkas[35] gali būti: žmonės, žvėrys, paukščiai, gyvis, žuvys; ne vien gyvi daiktai, bet ir negyvieji, beje: vandenys, kalnai, medžiai, akmenys; ant galo daiktai įsitėpiami[36], beje: asaba smerčio, dorybės, nedorybės, nuodėmės; vienok tos paskuojosios didžiai retai teatsitinka. Nors žmonės gerai gali atlikti savo darbą tuose monuose, vienok labiau žvėrys, kaipogi siekis[37], arba cielius, pasakos yra ką nors papeikti, pamokyti. Jei tą daro žmonės, tai daro regimai, kaipogi žmonės yra pripratę aiškiai mokyti kitus žmones, kurie, kaip žinoma yra, velijasi[38] persergimi ir draudžiami slapta, nekaip regimai; todėl žvėrys, kurie pavėdžiausiais yra pagal savo būdą žmogui, patogesniai gali tą darbą atlikti, kaipogi kiekvienas būdas žmogaus regimai yra išdalytas įvairioms žvėrių ir paukščių veislėms. Ir taip liūtas rodo žmogų daug galin-

sawą darbą tusĩ monusĩ; wienog łabiaus żwierys: kajpogi sikis arba cielùs pasakos yra kounoris papejktĩ, pamokytĩ, ie tou daro żmonys, taj daro regemaj: kajpogi żmonys yra priprati ajszkėj mokytĩ kitus żmonys, kùrĩj, kajp žĩnoma yra, welijes parsergamis ĩr draudamis słaptù, nekajp regemaj: to dieł żwierys, kùrij pawiediausejs yra pagal sawo budo żmôguj, patogesnej gał tou darbą atlikti: kajpogi kijkwienas budas żmogaus regemaj yra ĩszdalitas iwajrioms żwierù ĩr paukszti wejsliems. Ir tęjp lutas rodo żmogu daugalentĩ, wĩłkas gobszą, asiłas mùlkĩ, łape winkrĩ, kuri dĩdej tąnkiej tamĩ kłajumĩ rodos ĩr priprastaj yra iè doudamas pinkles ĩr kébeles moniotĩ, kajpo monĩnikėj guwej ĩr sùmąntej.

Norint kokĩ norys darbą tajs monajs wajdintĩ, rejk paskĩrtĩ i monĩnikus tokius żwierys ar żmonys, kùrĩj sawo priwałumajs, ko iems rejkint, priderąntej atliktum; idant tĩj iû priwałumaj butum priskirtĩ darbuj nu jû atlĩjktamam.

Sùmesgĩmas ĩr ĩssĩmesgimas pasakos.

Ne be wieno ne be ąntro pasaka niekajp negał butĩ, ĩr jou toudù bus geresniù, jou pasaka bus smajlesnĩ. Tĩj yra sùmesgimo ĩr issimesgìmo priwałumaj.: pĩrma, idant isz pat rekało butum paejtantiù, antra idąnt butum nepriprastu, trete, idąnt butu pagał gimies ĩr turietu sawiep pamokslą.

Sumesgim's ĩr ĩssĩmesgĩm' pasakôs bus paejtąntiù isz patĩjs ios inomo arba gimies, ie tiktaj patis monĩnikaj wienoie ir toie patioie materijo mokies sùsĩpajniotĩ ĩr ĩssĩpajniotĩ. Nebus priprastù, ie kłausitos nu pradios negalies judums prajeaustĩ. Bus pagał gimies, ie monioint dabatos nusĩtĩkies, iog tas tejp nutĩko arba galieię nutĩktĩ: kajpogi noris pasakoie arba żebelie wĩs yra regemaj pramanita; wienog rejk, idantskajtitosar kłausitos galietum ben padumotĩ, iog innaj tejp lutas, łape, ûzûłas, nendre tokiosĩ dingstiesĩ pagał sawo priwałumû darę ar sakę arba galieię darytĩ ar sakytĩ; noris tį, vilkas — gobšą, asilas — mulkį, lapė — vinkrį[39], kuri didžiai tankiai tame klajume[40] rodosi, ir priprastai yra jai duodamos pinklės ir kebelės[41] monioti,[42] kaipo monininkei guviai ir sumanančiai.

Norint kokį nors darbą tais monais vaidinti[43], reikia paskirti į monininkus tokius žvėris ar žmones, kurie savo privalumais, ką jiems reikiant, priderančiai atliktų, idant tie jų privalumai būtų priskirti darbui, nuo jų atliekamam...

SUMEZGIMAS IR IŠSIMEZGIMAS PASAKOS

Nei be vieno, nei be antro pasaka niekaip negali būti, ir juo tuodu bus geresniu, juo pasaka bus smailesnė[44]. Tie yra sumezgimo ir išsimezgimo privalumai: pirma, idant iš pat reikalo būtų paeinančiu, antra, idant būtų nepriprastu, trečia, idant būtų pagal gymę[45] ir turėtų saviep pamokslą[46].

Sumezgimas ir išsimezgimas pasakos bus paeinančiu iš paties jos įnamo[47], arba gymės, jei tiktai patys monininkai vienoje ir toje pačioje materijoje mokės susipainioti ir išsipainioti. Nebus priprastu, jei klausytojas nuo pradžios negalės jų prajausti[48]. Bus pagal gymę, jei moniojant dabą[49] tos nusitikės, jog tas taip nutiko arba galėjo nutikti, kaipogi nors pasakoje arba žebelėje visa yra regimai pramanyta, vienok reikia, idant skaitytojas ar klausytojas galėtų bent padūmoti, jog ynai[50] taip liūtas, lapė, ąžuolas, nendrė tokiose dingstėse pagal savo privalumus darė ar sakė arba galėjo daryti ar sakyti, nors pirmieji teturėjo nuomonę, o antrieji — gyvybę.

Ant galo turi rodyti kokį nors pamokslą, kaipogi pamokslas yra ynasis siekis pasakos. Pamokslas liuobėja būti regimas, vienok labiau yra, kad skaitytojas ar klausytojas pats jį seksis[51]; bus regimu, jei jis yra įduotas į burną vienam monininkui...

To menciaus pasaka turi dar sau privalų kalbos būdą. Jis turi būti sukrus[52] ir prastas[53], kaipogi orumas ir gražumas lielio[54] nepridera pasakai; nesgi tuodu reikalauja materijos ilgos ir kilios[55], čia trumpas daiktas reikalauja trumpos ir sukrios kalbos. Prastas turi būti pasakojimas, bet sekąs gymę. Tam prastumui pridera

pirmîje teturieię noumonę o ąntrije giwijbą.

Ąnt gałą tùr rodytî kokinofis pamokslą: kajpogi pamokslas yra innasis sykis pasakos. Pamokslas loubie butî regemas; wienog łabiaus yra, kad skajtitojas ar kłausitojas pats io sekses; bus regemù ie jis yra idûtas i burną wienam monînikuj.

To menciaus pasaka tùr dar sau priwali kałbos budą. Jis tur buti sùkrus ir prastas: kajpogi orumas ir gražumas lijlo neprider pasakaj; nesgi toudu rekałau meterios ilgos ir kilos; cze trumpas daktas rekałau trumpos ir sùkrios kałbos. Prastas tùr butî pasakojimas; bet sekous gimę, tam prastumuj prider patarles ir żodej imtî isz priprastos kałbos, kùrę pasakodamis kîjk diena naudoiem.

Pradzioie pasaka buwo pasakoiema priprastinî kałbù, paskuj dajninî iwajrejs posmajs, szenden rasztînikaj iwajrej jes posmou, daugiaus pagał budo monînikù.

Phedro pasakas iszguldiau Żamajtiszkaj dieł to wen, idant rastumes koksaj wîrs, kajp kad rados sęnowie Esopas, pas Rimionys Phedrùs, kùrij sùłasę pasakas sawo tautos, kùrsaj brusdam's tarp żmonù muso tautos sùlasytum iù pasakas po Lietuwos swieto nu Kalnienu ir Żamajtiù pasakojemas: kajpogi żinoma yra, iog ąngis ir Żamajtiu wiłkaj, meszkas łapes kalbieię tarp sawęs, taj ben dieł żinoiemo, kokés tînaj yra buwuses senowie toie tauto pasakas, kùriomis senije mokę sawo jaunoumenę ir kurios dieł sawo gražumo ir iwajrumo szenden dar yra po swietą nu iszmintiagù żmoniu mînemas. Zînau, iog rases ir tokiù skaugiu, kùrij patis tingiedamis naujù łasytî ir senuiù skajtytî, kérnos ir pejks mąną iszgùldimą; bet asz tîms, wissims lig łajkù tejp atsakau, parodikét patis sawoses, tad regiesmą kîjno bus łajbesnes, ne skaugiù nie wienam garbies, ie kitam mąnęs geresnej pawiks; mąn ir to pakaks, iog asz pirmasis pradiejau ape tou dumotî.

patarlės ir žodžiai, imti iš priprastos kalbos, kurią pasakodami kiekdieną[56] naudojam.

Pradžioje pasaka buvo pasakojama priprastine kalba, paskui dainine[57] įvairiais posmais. Šiandien raštininkai įvairiai jas posmuoja, daugiau pagal būdą monininkų...

Fedro pasakas išguldžiau žemaitiškai dėl to vien, idant rastųsi koksai vyras, kaip kad radosi senovėj Ezopas, pas rymionis Fedras, kurie sulasė pasakas savo tautos, — kursai, brūzdamas[58] tarp žmonių mūsų tautos, sulasytų jų pasakas, po Lietuvos svietą nuo kalnėnų ir žemaičių pasakojamas, kaipogi žinoma yra, jog angis ir žemaičių vilkai, meškos, lapės kalbėjo tarp savęs; tai bent dėl žinojimo, kokios tenai yra buvusios senovėje toje tautoje pasakos, kuriomis senieji mokė savo jaunuomenę ir kurios dėl savo gražumo ir įvairumo šiandien dar yra po svietą nuo išmintingų žmonių minimos. Žinau, jog rasis ir tokių skaugių[59], kurie, patys tingėdami naujų lasyti ir senųjų skaityti, kernos[60] ir peiks mano išguldymą; bet aš tiems visiems lig laiko taip atsakau: „Parodykit patys savąsias, tada regėsim, kieno bus laibesnės". Neskaugiu[61] nė vienam garbės, jei kitam manęs geresniai[62] pavyks. Man ir to pakaks, jog aš pirmasis pradėjau apie tą dūmoti.

Pasakas Phedro iszgúldę... Motiejùs Szauklys... Petropîlie... 1846, VII—XVIII psl.

---

[1] Išlaikymu atmintyje. [2] išlaikoma. [3] būdu. [4] bet kokia. [5] atmintyje. [6] garbingus. [7] buvimą, buvimo būdą. [8] pavyzdžiu. [9] tikrais, aiškiais. [10] kadaise. [11] S. Daukantas čia turi galvoje pasakėčią. [12] įsižiūrėjus. [13] pamokymą. [14] atsitinka, būna, pasitaiko. [15] rūšies. [16] prasimanymais, vaidinimais. [17] neaiški prasmė. [18] pratintis. [19] svečiavimąsi, viešėjimą, giminių ir kaimynų susirinkimus. [20] mokytis, šviestis, lavintis, darytis akylesniam. [21] rytų. [22] didžiūnas, turįs valdžią, valdovas. [23] valdo, tvarkosi. [24] augintiniai, globotiniai. [25] palankumu. [26] būtų panašūs. [27] tramdė. [28] gailėjosi, atgailavo. [29] surinko. [30] žaidimą. [31] taisykles. [32] apgraibomis, paviršutiniškai. [33] veikėjus, personažus. [34] užuomazgą ir atomazgą. [35] bet kas. [36] įsivaizduojami. [37] tikslas, siekimas. [38] labiau nori. [39] apsukrų, gudrų. [40] aikštėje, viešoje vietoje. [41] apgaulės. [42] vaidinti. [43] parodyti, demonstruoti. [44] įdomesnė, kandesnė. [45] prigimtį. [46] moralą. [47] prigimties. [48] negalės iš anksto įspėti, kaip visa baigsis. [49] būdą. [50] tikrai. [51] išsiaiškins, supras. [52] gyvas. [53] paprastas. [54] periodo, kalbos, liežuvio. [55] kilnios, aukštos. [56] kasdien. [57] eiliuota. [58] darbuodamasis. [59] pavyduolių. [60] plūs, koneveiks. [61] nepavydžiu. [62] geriau už mane.

asz nieko geresnio negaliedam's isiimti, ben
plunksnù jükùiù; bet ie stropej mieklinsis
i tàs mąno ejtas, rasi josi dide, nauda." Newi-
sados yra tas, kas iszpirmà rodos, akys nuwit
daugi, retas protas teparmano kas widurie
stepas. Jdant tù newettuj tarczios sakùs, pa-
saka, pridursiù ape szermùneti ir petès.

II.

Szermùnetis ir petes.

Szermùnetis parkarszis nebgaliedam's grejtû
petû bepanokti, issi wotoies mîttusi ir nulos
gęs tùmsioie wietoie atsisiedo. Petie tardama
mîttû kupeta priszoko, kùrę szis cupterieies nu-
kąndo, jis ir kita, it tejpat attajkę, îtgajniuj
ir tretiję. Kéloms gata, gawùs; ateię ąnt gato,
kajp tarema yra wîtka neszta ir pamesta, kùri
tąnkéj spùstus ir stostus buwo îszwengusi. Ta
nu toto mutidama pasati nepsietetu betikąn-
ti, sakę, kad tijk tegiwotumi, kijk tù mîttajs
essi, kùrs cze kiuksaj.

III.

Łape ir ùga

Łape atkio srijgama nu aukszto winmedzio
îsz wissos gatęs paszukiedama winùgęs sajkio-
ię; bet iog niekajp negalieię iû prigauti, paej-
dama pasakę. Dar neissîrpuses, nenoriù ruksztо-
mis dąntû atkùsti.

IV.

Arklys ir Szernas

Kamî jirgas itraszkęs tùbieię gérti, ten szer-
nas wotodamos ùrszę iem undini. Nukô sùsi

S. Daukanto „Pasakų Fedro" autografo puslapis

Warles krupauientes, jautems badąntes.

Kad dĩdziunams yra jùkaj, tad wargdienems werksmas.

Warle po kłaną maudidamą pamatiusi jautius ąnt kałwu besĩgrùmąnt, aj sùszuko kas nù mums par paoiumą kiłstaj. Ąntra jos kłausę diełko tajp szauki? Jùk toudù jautiù bąndos waldĩ warźos tarp sawęs, jùdù yra kĩtos wejslęs giwen ąnt źeamĩ tolĩj nu musû par krasztą atskijstù. Tejp yra atsakę ąntra; bet paweiktasis waromas ĩsz lĩjkno nu bandos, mùks i źarinius słapstytęis ĩr tenaj mumis źôlinusĩ sawo kĩjtomis posnagomis wissàs ĩszbadis. Ir tajp judums trakumas mumis tĩkraj gąnden.

VARLĖS, KRŪPAUJANČIOS[1] JAUČIAMS BADANTIS

Kad didžiūnams yra juokai, tad vargdieniams verksmas.

Varlė, po klaną maudydama[2], pamačiusi jaučius ant kalvų besigrumiant: „Ai! — sušuko, — kas nūn mums per pavojumai[3] kilsta!" Antra jos klausė: „Dėl ko taip šauki? Juk tuodu jaučiu bandos valdžia varžos tarp savęs. Juodu yra kitos veislės, gyvena ant žemės toli nuo mūsų, per kraštą atskiestu[4]". „Taip yra, — atsakė antra, — bet paveiktasis, varomas iš liekno nuo bandos, muks[5] į žarynus slapstytis ir tenai mumis žolynuose savo kietomis pusnagomis[6] visas išbadys! Ir taip judviejų trakumas[7] mumis tikrai gandina[8]".

Pasakas Phedro iszgúldę... Motiejùs Sžauklys... Petropĩlie... 1846, 17 psl.

[1] Būkštaujančios. [2] maudydamasi. [3] pavojai. [4] atskirtu. [5] bėgs, spruks. [6] kanopomis. [7] smarkumas, dūkimas. [8] gąsdina.

✻

Musie ĩr Aszwĩjnis.

Musie źĩrgsodama ąnt dĩszlaus gału udiię aszwĩjnį, kajp tù sako slink's essi: nenori grejtesnej źęngtĩ? juk asz tau gilio i kakłą nelejdù. Szĩs atsakę: Tawa kałba mąn nekajt; bet asz to krupaujù, kùrs priszakie ąnt lentalę siedęs skaudiù botagù ratus wałdo ĩr atwarsłus źûsłoms pùtoient tures. Szalen nenaudiele neticzioiusis: asz teżĩnau traukti ĩr rìsnotĩ.

Ta pasaka ĩszjûk tus, kùrĩj patis nieko neigaliedamis wełtuj didziûies.

MUSĖ IR AŠVIENIS[1]

Musė, žirgsodama[2] ant dišliaus galo, ūdijo[3] ašvienį: „Kaip tu, — sako, — slinkas[4] esi! Nenori greitesniai žengti? Juk aš tau gylio į kaklą neleidžiu!" Šis atsakė: „Tavo kalba man nekaiti[5], bet aš to krūpauju, kurs, priešakyje ant lentelės sėdęs, skaudžiu botagu ratus valdo ir atvarslus[6], žąsloms[7] putojant, turi. Šalin, nenaudėle, nesityčiojusi! Aš težinau traukti ir risnoti[8]".

Ta pasaka išjuokia tuos, kurie, patys nieko neįgalėdami, veltui didžiuojasi.

Pasakas Phedro iszgúldę... Motiejùs Sžauklys... Petropĩlie... 1846, 26 psl.

[1] Darbinis arklys. [2] būdama išsižergusi. [3] barė. [4] tinginys. [5] nerūpi. [6] vadeles. [7] žąslams, žabokliams. [8] bėgti ristele.

Łape ir Uga.

Łape alkio srijgama nu aukszto winmedzio isz wissos galęs paszukiedama winûgęs sajkioię; bet iog niekajp negalieię iû prigauti, paejdama pasakę. Dar neissirpuses, nenoriù ruksztomis dąntû atkûstî.

LAPĖ IR UOGA

Lapė, alkio sriegiama[1], nuo aukšto vynmedžio, iš visos galios pašokėdama, vynuoges saikiojo[2]; bet, jog niekaip negalėjo jų prigauti[3], paeidama[4] pasakė: „Dar neišsirpusios! Nenoriu rūgščiomis dantų atkąsti!"

Pasakas Phedro iszgùldę... Motiejùs Sžauklys... Petropilie... 1846, 38 psl.

[1] Piaunama, spaudžiama. [2] siekinėjo, stengėsi pasiekti. [3] pasiekti. [4] nueidama.

GYVATOS[1] DIDŽIŲJŲ KARVAIDŲ[2] SENOVĖS

PRATARME

Jszguldytoiaus

Jszguldziau jaunoumenė giwatas garbingû wirû senowês, kurès ie kas skaitis nemieklindamôs, nieka tinay sau naudinga neregies; bet ie rimodamas ies łasis, ras tinay sau daug didè naudingû pamokslû; bejè: kaip dorù ir teislù ukiejù butî, kaip narsiù ir kąntriù karėjwiù taptî, kaip ukie ir karie elgtęis, kaip nu neprietelû tiewainę ir lousibę giniotî, sau ąmźi nągarbę gerajs darbajs nupelnitî, trumpa sakąnt źinos kas yra godingù, o kas naepdoriù kijkwienam ukinikou. Dziaugsious, ie ta muna kningele ben wienamì skaititoiouji padidins norą doribès ir garbies, uźdegs małonę teisibès ir tiewainès, bey akiłumą prapłatins. Daug bus tokiù, kurij skaitidamis ras nesuwisù atinkąntì ì Lotinù rasztą, bey rasi matis daug ijaugtù swetimû żodiù i Letuwiù kałbą: bet tij wirai źinau munès nekiernos ir radusis neaiszkì iszguldimą ar swetimą żodì ibrauktą mąn praboczis, kaipo tam, kurem per 30 metû kłaioìentem swetimosì tautosì buwo jau iszdilì isz ômino tuli żòdei tieû kalbos; wienog negalieję jis dar butinay nutaustî sawo numû ir norieję dar kalbìetì bey raszitî gražì Letuwiû ir Żeamaitiù kałbù. Todieł ie kas geresney mùnès iszguldis, tad asz gieriesious prižastì buwęs isteigimo Letowems ir Żeamajtems tôs naudingôs kningelęs.

PRATARMĖ IŠGULDYTOJAUS[3]

Išguldžiau jaunuomenei gyvatas garbingų vyrų senovės, kurias jei kas skaitys nesimėklindamas[4], nieko tenai sau naudingo neregės. Bet jei rymodamas[5] jas lasys[6], ras tenai sau daug didžiai naudingų pamokslų, beje: kaip doru ir teisiu ūkėju[7] būti, kaip narsiu ir kantriu kareiviu tapti, kaip ūkėje ir karėje elgtis, kaip nuo neprietelių tėvainę ir liuosybę gynioti, sau amžiną garbę gerais darbais nupelnyti, trumpai sakant, žinos, kas yra godingu[8], o kas nepadoru kiekvienam ūkininkui. Džiaugsiuos, jei ta mano knygelė bent viename skaitytojuje padidins norą dorybės ir garbės, uždegs malonę[9] teisybės ir tėvainės bei akylumą praplatins. Daug bus tokių, kurie skaitydami ras ne suvisu[10] atitinkantį į lotynų raštą bei rasi matys daug įjauktų[11] svetimų žodžių į lietuvių kalbą. Bet tie vyrai, žinau, manęs nekernos ir, radę neaiškų išguldymą ar svetimą žodį įbrauktą, man prabočys[12], kaipo tam, kuriam per 30 metų klajojančiam svetimose tautose buvo jau išdilę iš omenės tūli žodžiai tėvų kalbos, vienok negalėjo jis dar būtinai nutausti[13] savo namų ir norėjo dar kalbėti bei rašyti gražia lietuvių ir žemaičių kalba. Todėl jei kas geresniai manęs išguldys, tad aš gėrėsiuos priežastim buvęs įsteigimo[14] lietuviams ir žemaičiams tos naudingos knygelės.

Giwatas Didiujû Karwaidù senowès... Petropilie... 1846, 7—8 psl.

[1] Gyvenimai. [2] karvedžių. [3] vertėjo. [4] nesidėmėdamas. [5] galvodamas, mąstydamas, svarstydamas. [6] skaitys. [7] gyventoju, piliečiu. [8] garbinga. [9] meilę. [10] ne visai. [11] įmaišytų. [12] dovanos, atleis. [13] pasidaryti savo namams svetimas, nuprasti. [14] parūpinimo.

Ontrus wakars.

Atenti wakara, kad wissa bursa itů pate weita, wiel susirinko, tëus tep pasako ię tolesne:

Nauje kelone muso Peluzes pradio dide łaimingà wiko. Jau bů ije be maziausęs notęs par marungę Kalę ir par juras dali wadinama Kanal parirklausis, pasiiuto atlantijos arba Saulielidinie juro

Weizieket, wakale, asz atsineszian didiję mapa kurioję geresnė ne kap mażoję galieset regiete, kuriu łaiwas kelauo.

Asz ię pakabinsiu i medę szaką, idant reikint po akimis turietumem.

Nepatirusis nie maziausęs notês, ongałą pasijkę salą Maderą, arba kaip Portugale ie isztar Madeirą kuri - weizieket szen - szita netolei Aprikâs uż Kanarias sałoms ira

Jope. Tep tep, kurij Portugalems priwał!

Jonis. Kame aug grażus Modeiras wins

Pile Jr Sukrînînendre!

Onele. Kame ira daug tepat Kanarkû!

Teus. Jnna teissa. Teis tu salù łaiws ileido unkuri îlsiete ir Peluze isztipo ont-kraszta.

Js negalieję nusidziaugte grażumù powiziaus, kuri ta waisingà sała reiszka. Kol

wen io akijs pasyikę, wissur kalnày ~~[illegible]~~ wei-
nomis windarziemis apsiausti waidinos,
Seilę iem tisso weizant i saldes winuges,
tenay kibontes! Jr kaip is tenay ies łap sieję,
kad iem łaiwies bů nunůmoies iů kieyk-
norint walgite;
+ Nu żmoniů kurij windarziusę positiko,
issijautoię, iog cze wins netep kaip kittusę
krasztusę spaustuwusę, bů sunkams.

Pile Nu kaptad?

Tëus Kraun winuges i dideli mede kôdi, kureme
spaudo siwus sukoiems arba plikê auksztu-
nokay gulusis su ałkuniems traiszkę.

Onele We! asz niekados Maderas wina negercio.

Jonis. Asz io netep negaliecio gerte, noris is ir kaip
reikint butum issunktas.

Kaze. - Dielko?

Jonis. Oi tawes dar cze nebů kad tëualis mums
pasakoię, iog wins jaunîms żmoniems neder.
Kaben tu butumi girdiejes kieyk is pikta gal
darite!

Kaze Ar tęisa tetuszi?

Tëus Jnna tęisa, Kazale brongusis. Wakā, kurij
tonkè wino ar worielką ger, łap stai silp-
nas ir mulkes.

Kaze. We! asz niekados worielkas negersiu.

Teus. - Tu gera darisi, wakali muna!

Kad cze laiwiejes turieję łaika, ilgay truk-

te, idant sauo laiwą pataisidintum, kurs bů radeis kelionėe begendùs, tas muso Peluzė po keliu deinû ikirieję. Jo ne patogus buds geidę wiel parkaitas, ir norieję sparnus turiete, idant kù iweikesnė galietum wissą pasauli aplaustite. Tù tarpu atîrklauo wens laiwas Portugalû isz Lisabonâs, kurs ketieję i Brezilije Amerino kelaute. -

Jope (: Mappo rodidams:) Ar ne teisą i tu krasztą kurs Portugalems prigul ir kuremę baimes auksо grudû ir żemcziugû rond?

Teus Jtů pati-Peluzę isipażino su szeiminùta laiwa ir girdiedams ię kalbant ape auksо grudus ir żemcziugus usikieta, tiks kas tikes i Brezilije kelaute, idant tenay tas bronges daktas kîszenes sauo prikimsztum.

Dome Js turieję nežînote, iog nieks tenay ne auksû ne żemcziugû negal ku szinte kaipo pregulentiû daktû weinam patem Portugalijos rikiu arba karalů?

Teus. Dielto is tep dare, iog iaunu budams niemaż nemokies. - Kad is dabar Portugaliju laiwiei rado rêgontes i weltii inte, ir kad girdieję, jog Inglû laiwas mażà dar 14. deinû tur weito laukte, todiel nebgalieję ijlgesne beissituriete nu tolimesnęs kelonês. Todiel sakę sauo bendrů Jngliniů laiwiejů aiszke, iog is palijkt i ir i Bezilije kelau. Tas kurę ne se nè pats tebů issijautoięs, iog is be żenios ir le

dimo sauo tëû swietą klajsis, dziaugies. io nusikratidams, padowinoję iem pyningus, kurius bû Inglijo iem paskolijes, ir dawę iem dar kittû gerû parsergiejemû ont kélę.

Tep Peluzę iżengę i Portugaliû laiwą ir iszkelauo i Breziliję. Jau îrkłauo pro sała Tannerippa, onkurę aukszta kalną kiszonti regieję.

Pile Mon reges, tas kalnas Piko Tanarijôs.

Jonis - Et, tas ira weinep! Piko wadynas kalns aukszti galù. - Nù tèkta tolesnè.

Tëus. Puikùs bû powizius wakara, kad saule bû jau senè uż sileidusi ir ont jurù tomsè raduses, mieklinteis i kakara tô kalno, kursäy wissù aukszt̂ûjè wisso pasaulie era, ir nu saulês spinduliû tep ziûriû it but degûs.

Po keliû deinû kitta tepat grażi powiziu ont jurù turieję. Dide baimes lekantiû żuwiû pasikielę nu undens, ir tep bû spindantes it: innas sidabras spindulès remanas żibieję.

Kazele ar ira lekontiû żuwiû?

Tëus. O je Kazely; mon reges mes patis jau weina, regeéjem.

Pile O jè, ka mes onday pîlie buom! bet ta żuwes neturieje ne plunksnù ne sparnû?

Teus Bet czionuej ilgas pasparnes; kures ij uż spar-

nus tur ir ont undenù pasikielusi swajo.

Kelone ilga laika didė wiko. Bet staigù kieles baisi wietra, kurc nu ritpusiaudeinę putę. Juros wylnis putoię ir ont kitta kittos rittos it auksztę trobese, tù tarpù Łaiwas ont iû kupromis jau żâmin jau aukstin lingaûôs. Szeszes deinas patwierę ta smarki wietra kuri Łaiwą tep bû iszklîbînusi, iog îrkłois pats rebżinoies, kamę besùs. Taries tù tarpù tô apigardo essù, kurioię ira Karaibos salas. (:cze to apigardo:)

Sekmûie deina tû auszrà sprokstant staigù suszuka irkłois on dziaugsma wissos szeiminôs. krasztas!

Wissi szoko ont Łubas, weiziele, kas do krasztas bû, kur ije nukako. Bet to patio walondo iû dziaugsmus parsikieytę i wissu didiausi nugûsti.

Paksz, supaszkieję ir wissi stowentis on Łuboms tep baisè nusigondo, iog on grmdû parpulę.

Jonis Kas nutîko?

Teus Łaiwas ont ûłos onszoko ir weinamę akimoje prikibo it su wînę prisiję. Tyjau szliekę putotas wylnis tep daug undens ont lubû, iog szeimina nugûstaudama idant undû nenuplautum turieję i trobalę liste

Nù toksai waitoiems ir tronksmus tarp
Taiwa szeiminôs rados iog akmino but sugrau-
dînes! Weini meldies, kitti szaukę, weini
ronkas narste iszrupesnę, kitti stowieję pa-
sticrî ir iszriczî, it nabasztikay tarp ku-
riû. pasitiko ir Peluze gandziaus i numi-
rieli nekapigiwa pawiedùs.
Staigù suszuko: Taiws prakiura!
Ta baisi zînie wiel atgidę wissus, muko
padurmey ont tubas, nuleido ku weiniausè
waltele, ir wissi tenay suszoko.
Bet tep tenay daug swieto susigrudę
iog nôs par plasztaka paszalis waltę nu
undens bebû, lig nepaskeistant krasztas bu
tep tôlcy ir wietra tep smarki, iog nuksay
nekap newilies paszalę prigaute. Cziodnay wis
wissep dar tù tarpù smuges i paszalo su
irklas, ont iû taimâs wies dar ius bogîno kra-
sztou.
Staigù pamatę wîlnè it auksta kalna wer
stanti i su walti wissi pastiro nu baisi po-
wiziaus ir irklus paleido. Nujau, nujau ar
tînos jau baisi walonda! wissu baisiause
wilnis uziwertę walti, waltes panurę, ir
wissi nugrimsdo i pragarą bungioientes jurôs
Cze apsistoię tëus: wissą bursą siedieję tilè
tarp kittû tulli gailingay atputoię. Onga-
ta pasirodo motina su pawakarę ir padarę
gatą graudingam gailesiû.

ANTRAS VAKARAS

Ateinantį vakarą, kad visa bursa[1] į tą pačią vietą vėl susirinko, tėvas taip pasakojo toliau.

Nauja kelionė mūsų Pelūzės pradžioj didžiai laimingai vyko. Jau buvo jie be mažiausios noties per marungą[2] kelią ir per jūros dalį, vadinamą Kanalu, perirklavę, pasijuto Atlanto, arba saulėlydinėje[3], jūroje.

Veizėkit, vaikeliai, aš atsinešiau didžiąją mapą[4], kurioje geresniai nekaip mažoje galėsit regėti, kuriuo laivas keliavo. Aš ją pakabinsiu į medžio šaką, idant reikiant po akimis turėtumėm.

Nepatyrę nė mažiausios noties, ant galo pasiekė salą Maderą, arba, kaip portugalai ją ištaria, Madeirą, kuri, — veizėkit šen! — šitai netoli Afrikos už Kanarų salų yra.

J o p ė. Taip taip, kuri portugalams priva-lo[5]!

J o n i s. Kame auga gražus Madeiros vyns.

P i l ė. Ir cukrinė nendrė!

O n e l ė. Kame yra daug taip pat kanarkų[6]!

T ė v a s. Yna tiesa. Ties ta sala laivs įleido unkurį[7] ilsėti, ir Pelūzė išlipo ant kraštо.

Jis negalėjo nusidžiaugti gražumu povyziaus, kurį ta vaisinga sala reiškia. Kol vien jo akys pasiekė, visur kalnai vienomis vyndaržėmis[8] apsiausti vaidinos; seilė jam tįso, veizint į saldžias vynuoges, tenai kybančias. Ir kaip jis tenai jas lapsėjo[9], kad jam laivėjas[10] buvo nunuomojęs jų kiek norint valgyti.

Nuo žmonių, kurie vyndaržiuose pasitiko[11], išsijautojo[12], jog čia vynas, ne taip, kaip kituose kraštuose spaustuvuose, buvo sunkiamas.

P i l ė. Na kaip tad?

T ė v a s. Krauna vynuoges į didelį medžio kodį[13], kuriame spaudo syvus su kojomis arba, pliki aukštynokai[14] gulę, su alkūnėmis traiško.

O n e l ė. Ve! Aš niekados Madeiros vyno negerčiau!

J o n i s. Aš jo nė taip negalėčiau gerti, nors jis ir kaip reikiant būtų išsunktas.

K a z ė. Dėl ko?

J o n i s. Oi, tavęs dar čia nebuvo, kad tėvelis mums pasakojo, jog vynas jauniems žmonėms neder. Kad bent tu būtumei girdėjęs, kiek jis pikta gal daryti!

K a z ė. Ar tiesa, tetuši?

T ė v a s. Yna tiesa, Kazele brangusis. Vaikai, kurie tankiai vyną ar arielką geria, tampa silpnais ir mulkiais.

K a z ė. Ve, aš niekados arielkos negersiu!

T ė v a s. Tu gerai darysi, vaikeli mano!

Kad čia laivėjas turėjo laiką ilgai trukti, idant savo laivą pataisydintų, kurs buvo radęsis kelionėje begendąs, tas mūsų Pelūzei po kelių dienų įkyrėjo. Jo nepatogus[15] būdas geidė vėl perkaitos[16] ir norėjo sparnus turėti, idant kuo veikesniai galėtų visą pasaulį aplakstyti. Tuo tarpu atirklavo vienas laivas portugalų iš Lisabonos, kurs ketėjo[17] į Braziliją Amerikoje keliauti.

J o p ė *(mapoje rodydamas).* Ar ne tiesa, į tą kraštą, kurs portugalams priguli ir kuriame baimes[18] aukso grūdų ir žemčiūgų randa?

T ė v a s. Į tą patį. Pelūzė įsipažino su šeimyna[19] to laivo ir, girdėdamas ją kalbant apie aukso grūdus ir žemčiūgus, užsikėtė[20], tiks kas tikęs, į Braziliją keliauti, idant tenai tais brangiais daiktais kišenes savo prikimštų.

D o m ė. Jis turėjo nežinoti, jog nieks tenai nei aukso, nei žemčiūgų negali kušinti, kaipo prigulinčių daiktų vienam pačiam Portugalijos rikiui[21], arba karaliui?

T ė v a s. Dėl to jis taip darė, jog, jaunu būdamas, nėmaž nesimokė. Kad jis dabar portugalų laivėją rado rengiantis jį veltui imti ir kad girdėjo, jog anglų laivas mažu dar 14 dienų turi vietoj laukti, todėl nebegalėjo ilgesniai beišsiturėti nuo tolimesnės kelionės. Todėl sakė savo bendrui, anglui laivėjui aiškiai, jog jis paliekti jį ir į Braziliją keliauja. Tas, kuris neseniai pats tebuvo išsijautojęs, jog jis be žinios ir leidimo savo tėvų sviete klajojąs, džiaugės juo nusikratydamas, padovanojo jam pinigus, kuriuos buvo Anglijoje jam paskolijęs, ir davė jam dar kitų gerų persergėjimų ant kelio.

Taip Pelūzė įžengė į portugalų laivą ir iškeliavo į Braziliją. Jau irklavo pro salą Tenerifo, ant kurios aukštą kalną kyšantį regėjo.

P i l ė. Man regis, tas kalnas pikas Tenerifo?

J o n i s. Et, tas yra vienaip! Piku vadinas kalnas aukštu galu. Na, tiek to, tolesniai.

T ė v a s. Puikus buvo povyzius vakaro, kad saulė buvo jau seniai užsileidusi ir ant jūrų tamsai radusis, mėklintis į kaukarą[22] to kalno, kursai visų aukštuoju visame pasaulyje yra ir nuo saulės spindulių taip žioruoja[23], it būtų degąs.

Po kelių dienų kitą taip pat gražų povyzių ant jūrų turėjo. Didė baimė lekiančių žuvų pasikėlė nuo vandens, ir taip buvo spindinčios, it ynas sidabras, spinduliais remiamas, žibėjo.

K a z e l ė. Ar yra lekiančių žuvų?

T ė v a s. O je, Kazele, man regis, mes patys jau vieną regėjom.

P i l ė. O je, kai mes andai pily buvom! Bet ta žuvis neturėjo nei plunksnų, nei sparnų.

T ė v a s. Bet čionai ilgas pasparnes, kurias jie už sparnus turi ir ant vandenų pasikėlę svajoja[24].

Kelionė ilgą laiką didžiai vyko. Bet staiga kėlės baisi vėtra, kuri nuo rytpusiaudienio[25] pūtė. Jūros vilnys putojo ir ant kita kitos ritos it aukšti trobesiai, tuo tarpu laivas ant jų kuprų jau žemyn, jau aukštyn lingavosi. Šešias dienas patvėrė[26] ta smarki vėtra, kuri laivą taip buvo išklibinusi, jog irklojas[27] pats nebžinojos, kame beesąs. Tarės tuo tarpu toj apygardoj esą, kurioje yra Karaibų salos (čia toj apygardoj).

Sekmąją dieną, tuoj aušrai sprogstant[28], staiga sušuko irklojas ant džiaugsmo visos šeimynos: „Kraštas!"

Visi šoko ant lubų[29] veizėti, kas do kraštas buvo, kur jie nukako. Bet toj pačioj valandoj jų džiaugsmas persikeitė į visų didžiausią nuogąstį. Pakš, supoškėjo, ir visi stovintieji ant lubų taip baisiai nusigando, jog ant grindų parpuolė.

J o n i s. Kas nutiko?

T ė v a s. Laivas ant uolos antšoko ir viename akimojy prikibo, it su vinim prisisegė. Tuojau šlėkė[30] putotos vilnys taip daug vandens ant lubų, jog šeimyna, nuogąstaudama, idant vanduo nenuplautų, turėjo į trobelę lįsti. Nūn toksai vaitojimas ir trenksmas tarp laivo šeimynos rados, jog akmenį būtų sugraudinęs! Vieni meldės, kiti šaukė; vieni rankas narstė iš rūpesnio, kiti stovėjo pastėrę ir išrėžę[31] it nabaštikai, tarp kurių pasitiko[32] ir Pelūzė, gandžiau[33] į numirėlį nekaip į gyvą pavėdus.

Staiga sušuko: „Laivs prakiuro!"

Ta baisi žinia vėl atgydė visus: muko[34] paburniai[35] ant lubų, nuleido kuo veikiausiai valtelę ir visi tenai sušoko.

Bet taip tenai daug svieto susigrūdo, jog vos per plaštaką pašalys valties nuo vandens bebuvo, lig nepaskęstant. Kraštas buvo taip toli ir vėtra taip smarki, jog nieksai niekaip nesivylė pašalį[36] prigauti[37]. Čionai visaip dar tuo tarpu smeigės[38] į pašalį su irklais; ant jų laimės vėjas dar juos bogino[39] kraštan.

Staiga pamatę vilnį it aukštą kalną, virstantį į jų valtį, visi pastiro nuo baisaus povyziaus ir irklus paleido. Nujau, nujau artinos jau baisi valanda! Visų baisiausia vilnis užvertė valtį, valtis panėrė, ir visi nugrimzdo į pragarą banguojančios jūros.

Čia apsistojo tėvas. Visa bursa sėdėjo tyli, tarp kitų tūli gailingai atputojo[40]. Ant galo pasirodė motina su pavakare ir padarė galą graudingam gailesiui.

Rubĩnatio Peluzęs Giwenĩmas ĩszgóldi-tas... pagal... Ioach. Heinr. Campe, 27—33 psl. [*Rankraštis LTSR MA LKLI rankraštyne. In. R. SD—24*].

---

[1] Draugija. [2] sąsiaurį. [3] vakarų. [4] žemėlapį. [5] priklauso. [6] kanarėlių. [7] inkarą. [8] vynuogynais. [9] godžiai valgė. [10] laivo savininkas. [11] buvo. [12] išsiklausinėjo. [13] indą. [14] aukštielninki. [15] netikęs. [16] permainos. [17] ketino. [18] gausybę, daugybę. [19] įgula. [20] užsigeidė. [21] valdovui, karaliui. [22] keterą, viršūnę. [23] spindi, dega, žėruoja. [24] lekioja, skraido. [25] pietryčių. [26] tęsėsi, laikėsi, truko. [27] yrėjas, vairininkas. [28] auštant. [29] denio. [30] tėškė, liejo. [31] sustingę(?). [32] buvo. [33] labiau, veikiau. [34] bėgo, spruko. [35] skubiai, greitai. [36] krantą, pakraštį. [37] pasiekti. [38] veržės. [39] nešė. [40] dūsavo.

LAIŠKAI*

T. NARBUTUI[1]

1

Maloningasis Pone![2]

Ilgai laukus, malonu man buvo gauti Pono Geradario brangų laišką, rašytą praėjusio vasario 4 dieną, ir kartu su juo dovanotą Bychovco kronikos[3] egzempliorių, už kurį Tamstai esu be galo dėkingas. Širdingai džiaugiausi, kad maloningasis Kapitonas[4] esate sveikas ir kad Aukščiausias leidžia dirbti mėgstamąjį darbą. Mano likimas buvo ir yra labai liūdnas, todėl ir atsakau taip sutrukęs. Sėdėdamas per dešimtį metų drėgnam ir šaltam archyve, po 8 arba 9 valandas beveik nesikeliant nuo vietos, taip baisiai nutirpdavau, kad paskui einant visą valandą nejausdavau kojų; taip gyvendamas gavau ligą, kurios patys daktarai neatspėja: Trijų Karalių vilijoje šoko man kraujas į galvą taip baisiai, jog man rodėsi, kad aš pasiusiu arba kitos dienos nebesulauksiu ir vos-ne-vos, daktarų padedamas, per keturis mėnesius tiek pasitaisiau, kad galėjau vaikščioti; nuo tos ligos taip nusilpo nervai, kad žirnis krisdamas mane gąsdina, ir kojų sopulys, ypač vienos, toks didelis, kad negaliu toliau eiti per keliis šimtus žingsnių. Ir taip aš tebesikankinu lig šios dienos. Gydytojai sako, kad tai esanti podagra (kojaligė), bet savo gyvenime aš neišgėriau vyno nė pusės gorčiaus ir jokių ištaigų nemačiau; po kiekvienų mano pietų būčiau galėjęs suvalgyti dar kitus, jei būtų pasitaikę. Nei mano tėvas, nei senelis, miške gyvendami, ne tik nematė, bet ir girdėti negirdėjo podagros. Prie tos nelaimės gavau dar kitą ligą, sužinojęs, kad Ponas Geradaris man išsiuntęs sąsiuvinius rugsėjo mėnesį, o aš jų lig šiol dar nesu gavęs, nei P. Adamavičiaus surasti negaliu, todėl žemiausiai prašau Maloningojo Kapitono Geradario netrunkant man pranešti, kur minėtasis Adamavičius būna — tai man antroji liga: netekęs sveikatos, turto ir pagadinęs karjerą tuo savo darbu, ne tik nematau iš jo jokios naudos, bet ir patį savo kruvino darbo ženklą turiu prarasti; todėl Ponas Geradaris gali suprasti, kas darosi mano širdyje; būk toks geras, pranešk man apie tai kuo greičiausiai, tuo palengvinsi mano sunkų padėjimą...

Mūsų senovė, 1922, 4—5 kn., 760—761 psl.

---

* Abu laiškus T. Narbutui ir vieną laišką M. Valančiui iš lenkų kalbos vertė J. Balčikonis. Šių laiškų originalai buvo paskelbti „Mūsų senovėje" 1922 m.

[1] Teodoras Narbutas (1784—1864), lenkų istorikas, parašęs 9 tomų veikalą „Dzieje narodu Litewskiego" („Lietuvių tautos istorija"). Šis veikalas buvo išleistas 1835—1841 m. Vilniuje. [2] Čia spausdinamas S. Daukanto laiškas, rašytas Peterburge 1846 m. birželio 24 d. [3] *Bychovco kronika* — plačiosios redakcijos Lietuvos metraštis, T. Narbuto paskelbtas leidinyje „Pomniki do dziejów litewskich..." 1846 m. Vilniuje. [4] T. Narbutas buvo tarnavęs rusų kariuomenėje ir į atsargą išėjęs kapitono laipsniu, todėl S. Daukantas jį taip ir vadina.

2

Maloningasis Pone![1]

Malonų Pono Geradario laišką, rašytą praėjusio sausio 3 dieną, gavau kartu su knyga[2]. Labai džiaugiausi, kad Aukščiausias Tamstą, taip brangų mums, tautiečiams, laiko sveiką; lygia dalia džiaugiausi man dovanotąja Lietuvos istorija. Tas darbelis yra puikus visais žvilgsniais, painiausius tautos gyvenimo periodus išdėsto tiek aiškiai, kiek leidžia knygelės didumas. Ne kritikuoti, stebėtis reikia Tamstos nepaliaujamu darbu ir dėkoti, kad turėjai tiek

patvaros. Maloningasis Kapitonas nori mano pastebėjimų, bet aš nekritikuosiu, nes tas darbas kritikos nereikalauja, tik apskritai išreikšiu savo pastebėjimus.

Reikia didžiai pasigailėti, kad Ponas Kapitonas gerai nemoki lietuviškos kalbos, nesakau visų tarmių, bent vienos kurios nepagadintos; mokėdamas kalbą, būtum galėjęs išvesti ne tik tikrą mitologiją, bet daugelyje vietų atitaisyti ir išaiškinti tautos istoriją, būtum pastebėjęs tos tautos įtaką savo kaimynams.

...Nuomonė, kad mergaitės tekėdamos turėjusios nakvoti pirmąją naktį po vainiko su savo ponu, yra tikra pasaka, nors Ponas Kapitonas apie tą priedermę privedei lietuvių dainelę, išverstą iš lenkų kalbos; ta dainelė yra pramanyta, tai patvirtins kiekvienas, kuris moka lietuviškai. To papročio nėra jokių žymių. Viešpataujant Kazimierui Jogailaičiui[3], Žemaičiai dar nebuvo krikštyti, tai rodo bajorų sąrašas, kuriame 50-asis turi krikšto vardą, visi kiti tik pavardes. Privilegijos mums rodo, kad tai buvusi laisviausia tauta, nes jos yra gautos ne iš valdovų malonės, bet pagal sutarimą; lietuviai, bijodami, kad jiems neužmestų tų sunkenybių, kurias vilko jų kaimynai, reikalavo iš savo valdovų savo teisių patikrinimo, todėl visur tose privilegijose matome pastabų: j o k i ų a t m a i n ų n e d a r y t i. Visi penkiolikto amžiaus dokumentai aiškiai rodo, kad valdovų valdžia buvusi labai susiaurinta; nes stabmeldžių kunigai saugojo tautos laisvę. Ponas Kapitonas pats turi Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės 1440 metų liustracijos[4] ištrauką, kurią mini Kojalavičius ir iš kurios galima matyti, kad Vytauto laikais mokėję mokesčius nuo dūmų tik kas treti metai. Jei kada kas per daug skaudė žmones, tai krikščionystės laikais ateiviai, kas ir dabar tebedaroma baltarusiams, tai tik pasileidusių ponų darbas. Suprantamas daiktas, viską galima buvo daryti su tokia tauta, kuri neturėjo teismo, nei suprato teismo nusprendimų; bet kalbėjo ta kalba keli milijonai, kaip troško ją pavergti; tačiau vadinosi krikščionimis.

Žodis *rus* nereiškia lietuviškai vanduo, bet vis kūrintis; pvz., *ugnis rus* — be paliovos dega, nuo žodžio *rusėti.* Todėl, kur seniau buvo kūrinama šventoji ugnis, liko vardas Rusenė, šiandien Reseiniai, Rusnia, Rasa ir t. t.

1845 metais išėjo knyga apie senobės lietuvių papročius žemaičių kalba šiuo vardu: „Budas senowes Lietuwiu Kalnienu ir Žiamajtiu"[5]. Toje knygoje yra labai daug spaudos klaidų, todėl sunki suprasti mažai mokančiam kalbą. Joje yra mitologijos skyrius, kuris gali būti naudingas Tamstai; matysi, kaip supranta senobės padavimus tikras lietuvis, kuriam kalba buvo vadovu. Siunčiu Tamstai aš tą knygelę, ir jei Ponas Kapitonas nesuprastum kurio žodžio, prašom klausti manęs, aš paaiškinsiu. Tuo tarpu sunku ką spręsti apie mitologiją, kol neturime surinktų žmonių dainų; rinkti dainas labai sunku, aš tai patyriau pats.

...Aš Tamstai pirma rašiau, kad, negalėdamas prisipirkti reikalingų knygų, atsisakiau nuo istorijos; buvau pradėjęs tyrinėti kalbą, bet ir tas darbas nevyksta, nes turiu tarnauti dviem ponam: pildyti tarnybos priedermes ir užsidirbti sau duonai ir drapanoms; juk iš tos 300 rub. sid. algos, kurią gaunu, negalima būtų išmisti ir apsidengti, jei neturėčiau kito darbo per šalį. Esant tokiam padėjime, sunku tyrinėti senovę: tas darbas reikalauja ramybės ir turto.

Dėl tos priežasties negalėjau Ponui Geradariui išversti lietuvių patarlių į lenkų kalbą, antra, neturėjau lenkų patarlių žodyno, kuris būtų man padėjęs patarlę išversti į lenkų patarlę, tai būtų daug geriau, o verčiant žodis į žodį, reikėtų aiškinti, ką reiškia ta ar kita alegorija; tai reikalauja daug laisvo laiko, o jo aš kaip tik neturiu. Siunčiu ir daugiau lietuviškų knygų, prie kurių galo yra patarlių. Reikia žinoti, kad nedaug tėra tokių patarlių, kurios siekia didžią senovę arba reiškia kokį atminimą, daugiausia sąmojai ir visokie pasakymai; matyti, autoriaus terašyta gražios kalbos pavyzdžiai. Turėdamas laisvesnio laiko, atsiųsiu svarbesnes patarles išverstas...

Mūsų Senovė, 1922, 4—5 kn., 763—764 psl. ir 768—772 psl.

---

[1] Šis S. Daukanto laiškas rašytas Peterburge 1848 m. balandžio 15 d. [2] T. Narbuto „Dzieje narodu Litewskiego". [3] Kazimieras Jogailaitis (1427—1492) Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu buvo nuo 1440 m., o Lenkijos karaliumi — nuo 1447 metų. [4] valstybinių turtų ir žemių surašymas. [5] Čia S. Daukantas kalba apie savo paties knygą.

M. VALANČIUI

1

Gerbiamasis![1]

Gavau Tamstos du laiškus, rašytus praėjusio kovo 8 d. ir 16 dieną, ir Širvydo perspausdintą knygelę[2] per kun. Prefektą Barauskį, už kurią labai dėkui; skaitydamas džiaugiausi, kad nors gramatikos žvilgsniu parašyta nelabai taisyklingai, bet kalba gryna, pamokslininkams vienintelis kalbos grynumo pavyzdys: niekur nėra žodžio *griekas,* bet visur *nudieme,* mūsiškai *noudieme,* nuo žodžio *nusidėti.* Bent pavyzdys bus klierikams, kurie lig šiol neturėjo jokio popierėlio, parašyto gryna kalba. Kol kas nesirūpink, kad maža pirkėjų, nes ne visi dar žino, tuo tarpu nusiųsk vieną egzempliorių kun. Pabrėžai[3] ir paprašyk, kad jis papirštų savo apylinkės kunigams, nes ką jis pasakys, bus jiems šventa.

Su Daukša[4] nevilk, paskelbk prenumeratą; reikia skubinti, atidėliojant dieną iš dienos, gali ir mirtis užklupti. Nerašai man apie tai, ar gavai kiek žemaitiškų knygų iš Kražių knygyno, reikia pasirūpinti, nes Varnių knygynas stinga senovinių knygų, ir tie, kurie norėtų mokytis tos kalbos, neturi vadovėlių. Tik 1844 metais kalvinai išleido Mintaujoje Šventojo Rašto Naująjį Įstatymą arba perspausdino 1701 metų Karaliaučiaus leidimą[5], kurį kadaise lyginom su mūsų Šventuoju Raštu pas mane, ta knyga turi labai gryną kalbą, išskyrus kelis žodžius, todėl ji skaitytina, jei ne dėl mokslo, tai bent dėl kalbos grynumo. Aš jas gavau ir dabar turiu penkias Biblijas, įvairiais laikais išduotas, k. a.: 1701[6], 1755[7], 1816, Rėzos vertimo Senąjį ir Naująjį Įstatymą[8], kalvinų 1844 m. ir penktąjį Giedraičio žemaitišką[9], turiu dar žemaitiškas evangelijas, spausdintas 1699 metais[10], turiu Vilento Omilijas 1575[11], ne visas, kurias matei Peterburgo mūsų kunigų knygyne[12], reikėjo progos jas gauti, tame pačiame knygyne kun. Barauskis rado 1740 m. lietuvišką katekizmą[13], spausdintą Karaliaučiuje, kažkokio jėzuito parašytą, labai puikus, panašaus katekizmo nesu skaitęs, lietuvių kalba gryniausia, in 12, turi 7 spausdintus lankus, pažymėtas didysis ir mažasis katekizmas, matyti, labai išmintingos galvos rašytas; nuostabus daiktas, kad Tamsta jo nepastebėjai. Tame pat knygyne atsirado dar vienas Daukšos egzempliorius; reikia rūpintis, kad mūsų Varnių knygynas rinktų žemaitiškas knygas. Laukys[14] paaukojo Varnių knygynui savo veikalėlį[15], kurį rasi aptaisytą ir su popierium suvyniotą, buvau norėjęs dar savo dainas[16] paaukoti, bet nedrįsau, kad nesuteršćiau; mano nuomone, geras knygynas turi turėti visokių knygų, pasaulinių ir dvasinių. Esu įdavęs kun. Barauskiui Laukio papročius ir dainas, kad nusiųstų Tamstai; lig gaunant tą laišką, turi būti perskaitęs po kelius kartus. Čia siunčiu parduoti Laukio veikalo šimtą šešiasdešimt šešis egzempliorius, egzempliorius po 75 kap. sidabru, o kiekvienas dešimtasis egzempliorius — Tamstai; juos gali parduoti savo naudai arba dovanoti kam, tik neturtingam žmogui, bet mokančiam skaityti; dainų siunčiu du šimtus su viršum egzempliorių, egzempliorius po 50 kapeikų sidabru, kiekvienas dešimtasis egzempliorius taip pat Tamstai. — Tik stenkis, tėveli, išparduoti gerai, nes turiu skolos tris šimtus rublių sidabru, kuriuos reikia išmokėti terminais, tai gali suprasti, kokia sunkenybė guli ant mano plikos galvos, o nesirūpinant juk nieko nebus. Reikia labai, labai suktis. Vieną egzempliorių duok dykai kun. Oficiolui Giniotui, kitą egzempliorių taip pat dainų raštininkui Sakalauskiui, nes Oficiolas davė man daug žemaitiškų priežodžių, kuriuos rasi prie dainų, o antras, t. y. Sakalauskis, yra davęs kelias dainas. Duodamas knygą, noriu paraginti Sakalauskį, kad jis man gautų daugiau dainų, dar nespausdintų, arba papildytų išspausdintas, bet nepilnas. Tam kunigėliui, kuris surinko 200 priežodžių, duok papročių egzempliorių ir dainų egzempliorių; kad duotų, aš juos išspausdinčiau. Tik gaila, kad papročiuose yra spaudos klaidų, nors gale atitaisytos, bet ne visos; beveik kiekvienam puslapyje rastum po tris keturias klaidas; tai o vietoj *a* arba *u,* arba atbulai. Kaip raidės turi

būti tariamos, yra paaiškinta prieš dainas; tas pats paaiškinimas tinka ir papročiams.

Duok, dieve, Tamstai sveikatos, kad galėtum pabaigti savo veikalą[17], ir būti sveikam ilgiausiai.

Labai dėkui, kad rūpiniesi pardavinėti mano knygas, bet labai malum signum[18] mūsų kraštui, kad per dvejus metus teišparduota tik trys šimtai ir kelios dešimtys elementorių, nors bažnyčių yra 160 su viršum; vadinas, kiekvienai bažnyčiai nupirkta 3 egzemplioriai ministrantūrai[19], — tai labai prasta; tai rodo didžiausią kunigų apsileidimą — nemalonų prastų vaisių ženklą. Kurše prie bažnyčių visur įtaisyti tikybinių knygų knygynėliai, kad kiekvienas neturtingas ūkininkas, nevaliodamas pirkti, galėtų imt ir skaityti ir mokyti tikėjimo tiesų savo šeimyną — štai kur protas!

Duok klierikams mokytis iš Žemaitškos Gramatikos[20], Jėzuito parašytos, išduotos Vilniuje 1737 metais, Simono Stanevičiaus, filosofijos Kandidato, perspausdintos Vilniuje 1829 m.; jis turi jų daug pas save, jis dabar bus Stempliuose pas Kazimierą Plioterį, su juo galima lengvai susisiekti per Kvėdarnos kunigus. Tie, kurie gerai moka žemaitiškai, tegu skaito Mylės Petrapilyje išduotą prasmą[21].

Nepatikėtum, kiek man kaštuoja pats siuntimas, kiek reikia mokėti nuo pūdo į Rygą, kiek iš Rygos į Varnius; jei bent vienas dievas padėtų, kitaip pražūsiu. —

Tamstos Draugas
Simanas Daukantas

Mūsų senovė, 1—5 kn., 1922, 785—789 psl.

[1] Šis S. Daukanto laiškas rašytas Peterburge 1846 m. balandžio 5 d. [2] Turima galvoje K. Širvydo „Punktai sakymų", kuriuos 1845 m. perspausdino L. Montvydas. [3] Apie J. Pabrėžą žr. šios knygos 327 psl. [4] M. Valančius buvo ketinęs perspausdinti M. Daukšos „Postilę". [5] *Naujas Testamentas...* Mintauja, 1844. [6] *Naujas Testamentas,* Karaliaučius, 1701. [7] *Biblia, Tai esti Wissas Szwentas Rasztas Seno ir Naujo Testamento,* Karaliaučius, 1755. [8] *L. J. Rhesa — Biblija tai esti Wisssas Szwentas Rasztas, Seno ir Naujo Testamento,* Karaliaučius, 1816. [9] *Naujas Įstatymas,* Vilnius, 1816. [10] *Ewangelie polskie i litewskie,* Wilnae, 1699. [11] Čia S. Daukantas, tur būt, turi galvoje B. Vilento *„Enchiridioną..."*, išleistą 1579 m. [12] Peterburgo Dvasinės Akademijos knygyne. [13] Neaišku, apie kokį katekizmą čia kalbama. 1740 m. laidos katekizmas nėra žinomas. Gal, nurodant katekizmo išleidimo metus, čia apsirikta. Toks katekizmas Karaliaučiuje buvo išleistas 1770 m. [14] Viena iš S. Daukanto slapyvardžių. [15] Čia S. Daukantas kalba apie savo 1845 m. išleistąjį *„Būdą..."* [16] Čia S. Daukantas nurodo savo *„Dajnes Ziamajtiu"*, išleistas 1846 m. Peterburge. [17] S. Daukantas turi galvoje M. Valančiaus tuo metu rašomą veikalą „Žemaičių vyskupystė", kuris buvo išleistas Vilniuje 1848 m. [18] malum signum — blogas ženklas. [19] ministrantas — klapčiukas, pamaldų metu kunigui patarnaująs berniukas. [20] Čia turima galvoje S. Stanevičiaus paruoštas ir išleistas antrasis *„Universitas linguarum"* leidimas. [21] Čia S. Daukantas nurodo savo knygą *„Prasmą Lotinų kalbos"*, kurią jis išleido 1837 m. Peterburge K. V. Myles slapyvardžiu.

❋

2

Regimai[1], čia yra dievo valia, kad mes vienas prieš kitą, bereikiant mirti, išsišnekėtume, o ant nusprendimo[2] paliktumėme dievui, kieno prisipažintis[3] yra teisingesnė... Aš nesu girtuoklis, nes nuo savo gimimo neėmiau gėralų į burną, o ir mano tėvai niekada negirtuokliavo, taigi man nėra iš ko išsiblaivėti pirm nekad perskaityčiau pagrąžintą gromatą[4]. Aš nebuvau priešginiu šviesiausio piemens[5], bet pamečiau tarnystę pas jį dėl to, kad jį mylėjau irgi pasitikėjau, kitur gyvendamas būsiąs naudingesniu savo vientaučiams. Regimai, aš nebuvau šalavalka[6], kad antrąjį metą po mano parvažiavimo į Varnius šviesiausias piemuo labai lipšniai prašei, kad grįžčiau pas Tamstą. Tamsta mane prakalbinai iš pradžios „jo mylista raštininku", o ant galo pavadinai savo gromatoje „paiku", bet tai yra du atbulu[7] daiktu: neišleidžiau knygų svetimose kalbose rašytų apie svarius dalykus, bet rašiau prigimtu liežuviu[8], taip kaip kiti kad rašė ir rašo Petrapilėje ir Maskvoje, Kazaniuje ir Varniuose, pats juk šviesiausias piemuo rašei toje kalboje, taigi ar visi turėtų būti paikais? O vienok, piemuo, pats

sakei kitiems, kad aš Tamstą prikalbėjau rašyti žemaitiškai; kaipgi galėtų paikasis perkalbėti išmintingąjį... Prisipažįstu, kad niekada nelaukiau, kad mano piemuo, kuriam tiek metų tarnavau, atsiųstų, man belaukiant myriaus[9], tokį neteisų piktžodžiavimą, kuomet menkiausias žmogpalaikis taip nubiaurotų pikčiausią berną, matydamas jį gulint ant maraus[10] patalo. Šv. Augustinas pasakė: „Tie mūsų bičiuliai, kurie mums teisybę į akis pasako, bet mes tiesos nemėgstame ir laikome savo priešginiais tuos, kurie ją šneka". Savo grometą pagrąžintą perskaičiau, jos nesigėdžiu, dar viršumi[11] džiaugiuosi, kad ją pagrąžinai, nes išsirašęs[12] jos nebuvau, man mirus, galės palyginti mano pagrąžintą gromatą su Tamstos atsaku, dabar aš tiktai sakau: mea culpa, mea culpa maxima[13], kad aš paklausiau Tamstai prašant...

---

[1] Šio S. Daukanto laiško originalo nėra išlikę. Čia jis perspausdinamas iš „Aušros", kurioje jį 1883 m. paskelbė J. Kuokštis (J. Šliupas). [2] nuspręsti. [3] prisipažinimas [4] laišką. [5] t. y. vyskupo. [6] valkata, nenaudėlis. [7] priešingu. [8] gimtąja kalba. [9] mirties. [10] mirties. [11] atvirkščiai [12] persirašęs. [13] mano kaltė, mano kaltė didžiausia.

LIUDVIKAS JUCEVIČIUS

(1813—1846)

L. Jucevičius, rašęs lenkų kalba, lietuvių literatūros ir kultūros istorijai reikšmingas savo straipsniais apie lietuvių literatūrą, lietuvių tautosakos rinkiniais, etnografiniais darbais.

L. Jucevičius gimė netoli Kražių, Pakievio dvare (iš čia ir Liudviko iš Pakievio slapyvardis, kuriuo jis pasirašinėjo kai kuriuos savo raštus), kurį laiką studijavo mediciną Vilniaus universitete, o vėliau baigė kunigų seminariją bei dvasinę akademiją ir kunigavo Švenčionyse, Svėdasuose. 1843 m. L. Jucevičius metė kunigystę, sukūrė šeimą ir apsigyveno Vitebsko gubernijoje.

Į chrestomatiją dedamos ištraukos iš L. Jucevičiaus straipsnio apie lietuvių kalbą ir literatūrą, išspausdinto jo etnografiniame veikale „Lietuva" (1846). L. Jucevičiaus rašiniai iš lietuvių literatūros istorijos ir kritikos srities pasižymi demokratinėmis pažiūromis, rūpinimusi lietuvių literatūros ugdymu.

Iš L. Jucevičiaus etnografinio veikalo — „Žemaitijos atsiminimų" — chrestomatijoje spausdinamos ištraukos: „Nevėžis", „Baltijos jūra", „Baltijos jūros karalienė". Šį reikšmingą veikalą sudaro rašytojo kelionių po Žemaitiją įspūdžiai, perpinti lietuvių liaudies padavimais. Pateikiamos taip pat kelios ištraukos ir iš L. Jucevičiaus tautosakinio rinkinio „Lietuvių liaudies priežodžiai". L. Jucevičiaus etnografiniuose veikaluose ir tautosakos rinkiniuose yra daug lyrinių nukrypimų, poetiškų aprašymų. Visa tai priartina L. Jucevičiaus raštus prie grožinės literatūros.

L. Jucevičius vienas pirmųjų vertė kai kurių lenkų poetų kūrinius į lietuvių kalbą. Chrestomatijoje pateikiama pora L. Jucevičiaus vertimų iš A. Mickevičiaus poezijos.

KELI ŽODŽIAI APIE LIETUVIŲ KALBĄ IR LITERATŪRĄ[1]

...Jei imsime lietuvių poeziją, tai pirmaisiais šios rūšies kūriniais reikia laikyti liaudies dainas. O kadangi joms jau esu skyręs kitur atskirą straipsnį*, čia stabtersiu trumpai ties kai kuriais poetais, kurių kanklės suskambo aukščiausiais tonais. Jų priešakyje yra prūsas Donelaitis (miręs 1780 metais), iš tikrųjų didelis tautos poetas. Jo poema, antrašte *Keturi metų laikai,* yra teisingiausias kaimo žmonių papročių, būdo ir darbų paveikslas. Jame kaip veidrodyje atsispindi liaudies charakteris, jos moralinės ir fizinės savybės. Tai yra gimtųjų laukų, pievų, gimtųjų upokšnių poezija. Skaitydamas Donelaičio *Keturis metų laikus,* tariesi esąs dorųjų mūsų kaimiečių tarpe. Tai yra tikra, originali liaudies poezija! Visi jos veikėjai yra valstiečiai. Poetas su jais gyvena, bendrauja, yra jų darbo, jų poilsio, jų pokalbių bendrininkas ir niekad neišeina už artojo lūšnelės ribų. O tiktai piešdamas kaimo linksmybes, kartkartėmis kontrasto dėlei paliečia aukštesnio luomo papročius. Teologijos profesorius ir pamokslininkas dr. L. J. Rėza išleido šią poemą Karaliaučiuje 1818 metais, kartu pridėjęs jos vertimą į vokiečių kalbą**.

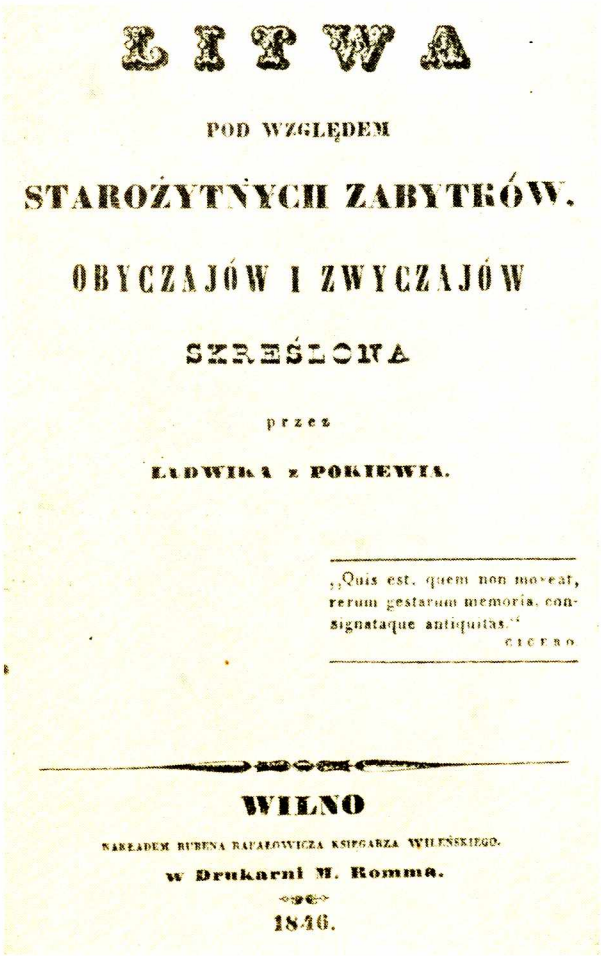

LITWA

POD WZGLĘDEM

STAROŻYTNYCH ZABYTKÓW.

OBYCZAJÓW I ZWYCZAJÓW

SZKIEŚLONA

przez

LUDWIKA z POKIEWIA.

„Quis est, quem non moveat, rerum gestarum memoria, consignataque antiquitas."
CICERO.

WILNO

NAKŁADEM RUBENA RAFAŁOWICZA KSIĘGARZA WILEŃSKIEGO.

w Drukarni M. Romma.

1846.

L. Jucevičiaus „Lietuvos" titulinis puslapis

Tas pats gerbiamas vertėjas Rėza yra mūsų literatūroje žinomas, kaip vienas iš pirmųjų ir žymiausiųjų lietuvių filologų ir kaip liaudies dainų rinkinio *Dainos* leidėjas. Kai kurias tų dainų Teodoras Narbutas įdėjo į savo veikalą, antrašte *Dzieje starożytne narodu Litewskiego*[2].

Taip pat didelių nuopelnų tėvynės poezijai turi Simonas Stanevičius. Jo pasakėčios *Aitvarai* ir *Arklys ir meška* pasižymi originalumu, dideliu talentu ir gimtojo krašto gamtos pažinimu. Stanevičius, sieia ir širdimi lietuvis, geriausiai suprato tautos dvasią ir charakterį. Visa jame sava, natūralu, lietuviška! Kokia išraiška! Kokie nuostabūs vaizdai! Tas Nevėžis ties Raudonu dvaru, varąs savo vandenis į Nemuną, tas arklio minėjimas, ta meška su grandinėmis, — visa tai yra aukščiausia poezija. Arba vėl tas artojas, rodąs kaimynui savo turtą, savo ūkio padargus ir sakąs: *Štai mano aitvarai!* Ar tai nėra darbštaus ir pasiturinčio lietuvio valstiečio paveikslas? Tegu tiktai ponas Stanevičius nesiliauja kas kartą toliau siekti tame darbe, kurį taip šauniai pradėjo, o tautiečiai ir svetimieji garbingai įvertins jo triūsą, nes tokie kūriniai teikia pilietybės teises visose apšviestosios Europos literatūrose. Taip pat daug nusipelnė p. Stanevičius, išleisdamas lietuvių liaudies dainas, kurias jis surinko Žemaičiuose, Viduklės ir Eržvilko apylinkėse***, nes senųjų paminklų, kurie jau pradeda palengva

nykti, išlaikymas yra didžiausia paslauga tautai.

Lietuvių poetų tarpe reikia paminėti dar ir Dionizą Pošką. Šis vyras (miręs 1831 metais) buvo vienas iš pirmųjų lietuvių literatūros mylėtojų ir uoliausiai rūpinosi tautos garbe. Tai jis rūpestingai rinko iš visur krašto senienas ir saugojo savo ąžuole — Baublyje****. Visas savo darbštaus gyvenimo valandas jis skyrė lietuvių kalbos žodynui sudaryti*****, Vergilijaus *Eneidai* išversti, eilėraščiams rašyti; ypač jam sekdavosi satyros ir epigramos. Ant Baublio durų jo buvo užrašyta:

Čion kit' kartą pagonys piovė ožką,
O dabar gyven' Dionizas Poška.

Žinoma iš tėvynės istorijos, kad lietuviai garbino kai kuriuos medžius, prie jų atnašaudavo dievams aukas ir žvėrių krauju šlakstydavo šaknis. Pasakojama, kad ir prie Baublio pagonybės laikais buvo piaunamos ožkos aukoms, — apie tai poetas pirmojoje eilutėje ir užsimena.

Kitą epigramą esu girdėjęs iš paties poeto lūpų. Akstinas jai parašyti buvęs toks įvykis. Kaimynai vyko pas Pošką užgavėnių. Priešakyje važiavęs vežimas netikėtai išvirto, o jame sėdėjusi dama pametė savo piniginę, kurioje buvo jos mėgstamoji gryno aukso tabokinė. Užpakalyje važiavęs karininkas Lindė, nepastebėjęs, sutraiškė ją į smulkius gabalėlius. Atvažiavus pas lietuvių dainių, dama su didele širdgėla papasakojo jam šį tragišką įvykį su savo tabokine. Poška, kantriai išklausęs visą istoriją, tarė: „Jeigu, ponia, taip labai gailitės savo tabokinės, tai jos žuvimo vietoje pastatykite paminklą, o aš parūpinsiu antkapinį užrašą:

Čia buvo tabakiera,
O dabarčios nėra,
Nes tas Lindė pasiutęs,
Pervažiavo[3] nepajutęs.

Kunigas Antanas Drazdauskas taip pat nepaprastą vietą užima tautos poetų tarpe. Jo giesmės aidi šiandien beveik visose Lietuvos bažnyčiose, o pasaulietinės dainos, vaizduojančios kaimo gyvenimą, skamba daugelio artojų

szczególniej w rodzaju satyrycznym i epigrammatów wielki miał talent. Nade drzwiami *Baublisa* następujący położył napis:

Czion kit karta pagonis pjowi woszka,
O dabar giwen Dyonizas Poszka.

Wiadomo bowiem z ojczystéj historyi, że Litwini oddawali cześć niektórym drzewóm, składali przy nich bogóm ofiary, i posoką źwierząt skrapiali korzenie, wieść nawet niesie, że i przy *Baublisie*, za czasów pogańskich, zarzynano kozy na ofiarę, o tém więc zdarzeniu, poeta w pierwszym wierszu wspomina.

Drugi epigrammat sam z własnych ust poety słyszałem. Do niego dało powód następujące zdarzenie: pewne sąsiedztwo jechało do Paszkiewicza kuligiem. Pojazd który szedł naprzód uległ przypadkowi wywrócenia się, a dama w nim siedząca zgubiła worek, w którym była szczérozłota *faworytalna* jéj tabakierka. Oficer Linde, jadący za nią, tego nie postrzegł i na drobne cząstki zdruzgotał. Po przyjeździe do litewskiego wieszcza, dama opowiadała mu z wielkim żalem cały tragiczny przypadek swojéj tabakiery. Paszkiewicz wysłuchawszy cierpliwie całej historyi rzekł: Jeżeli Pani tak bardzo swojéj tabakiery żałujesz, to niechaj na tém miejscu gdzie ona był swój

Towarzystwa przyjaciół nauk, i w tym celu posłany został do Kowna, na ręce pewnego Adwokata, lecz w czasie rewolucyi 1831 roku, gdzieś się zawieruszył. Szkoda, i wielka, niewypowiedziana szkoda téj olbrzymiéj pracy.

L. Jucevičiaus „Lietuvos" puslapis

lūpose. Jos išspausdintos antrašte *Giesmės svietiškos ir šventos Antano Strazdelio* su epigrafu *Ecce nova sunt omnia*[4].

Tai beveik ir visi lietuvių poetai...

Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów skreślona przez Ludwika z Pokiewia. Wilno... 1846, 8—13 psl.

[1] Versta iš lenkų k. [2] *Senoji lietuvių tautos istorija.* [3] orig. *Praważiawo*, atrodo, klaida. [4] Štai visos naujos.

* Tygodnik Petersburski, 1838 m. *(Aut. past.)*

** Donelaičio poema, Rėzos išleista, turi tokią antraštę: Das Jahr in vier Gesaengen, ein laendliches Epos aus dem Litthauischen des Christian Donaleitis, genannt Donalitius, in gleichem Versmaaß ins Deutsche uebertragen von D. L. J. Rhesa, Prof. d. Theol. Koenigsberg, 1818, in octavo. *(Aut. past.)*

*** Daynas Žemayczių surynktas yr usźdutas par Symona Stanewicze Mokslynynka Lyteraturas yr Gražiuju Prytirymu. Wylniuje, 1829, 8, 64 psl. *(Aut. past.)*

**** 1824 metais beveik visuose lenkų laikraščiuose buvo rašoma apie ąžuolą, vadinamą Baubliu, augantį Žemaitijoje, Dionizo Poškos dvare, Bardžiuose. Jis augo ant kalno, lietuviškai Vyšnių kalnu vadinamo. Jame buvo priskaičiuota per 700 rievių, bet viduryje, o taip pat iš pakraščio buvo per keliolika colių neišskiriamos, vadinasi, nepoetiškai sakant, jei pasinaudosime savininko žodžiais, jis buvo mažiausia 1000 metų, o gal atminė dar mūsų protėvius herulius ir jų vadą Odoakrą?

Kamieno apimtis apačioje buvo 19 lietuviškų uolekčių, 6 coliai, o jo skersmuo storesnėje vietoje buvo 7, o laibiausioje — 5,5 uolekties. Vidurinę dalį panaudojo altanai. Lankė tą altaną, kaip pasakoja, įvairių kraštų kareiviai, 1812 m. pražygiuodami. Juos stebino medžio dydis, ir jie tikindavo, kad tokio didelio ąžuolo jiems neteke matyti savo, nors ir šiltesniuose kraštuose.

Prieš nukertant 1811 m. jis dar žaliavo, bet lapai buvo skurdūs — nei per pusę neprilygo normaliems, o didžioji dalis šakų taip pat buvo sausos.

Taip amžių išvargintas senolis, tiek audrų nugalėjęs, daugybės permainų liudininkas, matęs tikriausiai keliasdešimt savo ponų laidotuvių, dar stengėsi su nauju pavasariu papuošti žalumynais savo kaktą, bet... jau išsekusios jėgos, vis mažiau ir palengviau besisunkiančios sultys, negalėjo duoti lapams pakankamai maisto: jas išči'pė tankios atžalos, kurios kas kartą aukščiau ir drąsiau stiepėsi į kalną, kad, padengdamos milžiną senolį žiluma, padėtų nekantriam laikui greičiau sunaikinti tai, kas, gal būt, per ilgai drįso priešintis jo viešpatavimui („Botanika dla płci pięknej" przez Adama Podymowicza, t. I). *(Aut. past.)*

***** Šis žodynas, kaip tvirtina gerbiamasis mūsų *Litewskich przekładów* [Lietuviškųjų vertimų, t. y. L. Jucevičiaus vertimų į lietuvių kalbą] recenzentas (Magazyn Powszechny, 1838 m.), turėjo būti perduotas Varšuvos mokslo bičiulių draugijos bibliotekai ir tuo tikslu buvo pasiųstas į Kauną kažkokiam advokatui, tačiau 1831 m. sukilimo laiku kažkur nusimetė. Gaila, neapsakomai gaila to milžiniško darbo. *(Aut. past.)*

❋

ŽEMAITIJOS ATSIMINIMAI

NEVĖŽIS[1]

Štai Nevėžis, mano gimtoji upė, skirianti Lietuvą nuo Žemaičių! Dar keletas akimirkų, ir jau būsiu toje žemėje, kur žydinti mano jaunystė prabėgo. Puikios, gėlėtos, žavingos pakrantės Nemuno, Lietuvos upių kunigaikščio, kuris visoje puikybėje ir garbėje oriai plaukia, tarsi jausdamas savo garbingumą, savo nenuginčijamą senoviškumą. Žvelgdamas į jo mėlynus vandenis, tariesi matąs praslinkusių amžių pėdsakus, tariesi persikeliąs į anuos laikus, kai tiek buvo įvykių. Iš tikro, kokių tik įvykių liudininku nebuvo ši upė! Kokios kariaunos per ją nepersikėlė! Nuo kieno kraujo jos vandenys neparaudo! Bene vieną kartą perplaukė ją kryžiuočiai, o nusiaubę nuniokoję ugnimi ir kardu lietuvių kaimus, su gausiu grobiu ar, visiškai sutriuškinti, su kerštu širdyje, su prakeiksmu lūpose grįžo atgal. Ne kartą tose apylinkėse, tose pakrančių uolose aidėjo šaižūs vokiečių šūksniai, ir ne kartą jose atsimušė skardus žemaičių rago balsas, sėdamas baimę priešo būriuose. Šiandien čia tylu, ramu: ramiai teka Nemuno vandenys, o jo pakrantėse skamba tik darbščių žvejų, šašias gaudančių, balsai.

Ne taip tykiai ir ne taip ramiai plaukia Nevėžis... Mėgstu stebėti jo vandenis, kurie, tekėdami per uolas ir žoles, tai trenkiasi į nelygų kietą granito šoną, tai dūžta karoliais, tai, skubėdami kvepiančiais kloniais ir besijuokiančiomis pievomis, rauna, neša su savim gėles ir, suradę kelio galą, vainikuoja jomis Nemuno vandenis...

Gražios, žavingos Nevėžio apylinkės: ne viena vieta čia gali rungtyniauti dėl pirmenybių vainiko su kerinčiais Šveicarijos vaizdais. Kaip iškilmingai, kaip poetiškai atrodo anie aukšti kalnai, kaip iškilmingai, kaip poetiškai vieni už kitų kyla prieš akis miškai, ievų žiedų nusidabrinti, atgiję pavasario paukščių suokimu! Tuose tai kalnuose, tose tai giriose kadaise dievobaimingas Jogaila su narsiu savo broliu Vytautu griovė pagoniškas šventoves ir gesino amžinąją ugnį. Kad būtų galima atgaivinti negyvus akmenis, įkvėpti jiems jausmą ir kalbą, ne viena uola, ne vienas sutrūnijęs kelmas papasakotų mums apie senus laikus, apie senus, dar iki šiol neištirtus įvykius. Bet jau metas skirtis su šiomis vietomis. Štai keltas, o ant jo stovi senas žydas susivėlusia didžiule barzda ir kaip Charonas[2] laukia pervežti mane į kitą pusę, į Eliziejaus laukus[3] — Žemaitiją.

Wspomnienia Żmudzi przez X. Ludwika Adama Jucewicza. Wilno... 1842, 1—3 psl.

---

[1] Versta iš lenkų k. [2] žilas vėlių perkėlėjas per Acherono upę vėlių pasaulin. [3] į pomirtinį gerųjų žmonių pasaulį.

BALTIJOS JŪRA[1]

...O Baltijos jūra! Su kokiu susijaudinimu, su kokiu susižavėjimu pirmą kartą žvelgiau į tave! Kokia tu didelė, kokia puiki man atrodei! Bet juk tavo vandenys nėra viso pasaulio vandenys, juk tu, palyginus su begalinio vandenyno plotais, tokia pat mažutė kaip ir aš prieš tave. Visa tat gerai žinojau, bet niekas negalėjo manęs atžavėti. Su užsidegimu ir su kažin kokia nesuprantama meile sveikinau tave! O, kaip daug apie tave savo jaunystėje esu girdėjęs! Atsimenu savo vaikystės valandėles, kada auklės pasakos apie tave, apie tavo karalienę, apie sirenas, apie gintaro rūmus tavo gelmėse žadino sieloje paslaptingą susižavėjimą, o prieš akis kilo tūkstančiai viliojančių paveikslų...

Pamačius tave, Baltija, atgijo visa mano praeitis, atgijo visi prisiminimai apie tave. Tavo tai vandenyse senais, labai senais laikais, kaip sako liaudies padavimas, gyveno tūkstančiai deivių. Tada joks žmogus negalėjo prisiartinti prie tavo kranto, nes jam grėsė pavojus būti apkalintam jūros dugne. Savo grožiu ir dainomis kiekvieną viliojo Čeltitės*, o kas pakliuvo į jų rankas, turėjo amžinai atsisveikinti su šiuo pasauliu.

Patinka man žiūrėti į tave, Baltija, kada tu audringa, kada tavo bangos tarytum milžinai iškyla iš gilumos, virsta dangų remiančiais kalnais, viena po kitos kaip nesuskaitomos kariaunos eilės lekia, užlūžta ir su baisiu triukšmu, įnirtusios iš nevilties, kad nebegali toliau pasiekti, dūžta, užliedamos milžinišką pakraščio smėlyno plotą, ir strėlės greitumu grįžta atgal, tarsi pabūgusios bausmės už savo šėlimą. Mėgstu žiūrėti į tave, jūra, naktį, kada audra išjudina tavo gelmes: tada putoji, svaidai įsiutintas savo vilnis, kauki ir aukštai išmeti savo bangų karčius, tarsi norėdama susibičiuliauti su dundančiu virš tavęs griausmu, su blyksinčiais žaibais, su debesimis, kurie tarsi milžiniški kupranugariai slenka pilku dangumi.

Man patinka klausytis tavo gaivalų kriokimo: tavo audros balsas linksmina mane, nes manyje slypinčios audros tavajai pritardamos atsiliepia. O, daug yra manyje, jūra, tavo gaivalų, o tavyje — mano. Mudviejų abiejų likimas vienodas. Bet tu juo nepatenkinta, tu, lyg prakeiktasis angelas, tolydžio pakeli maištingąją savo kaktą ir stengies ištrūkti iš savo amžino kalėjimo, kad nauju tvanu grasytum pasauliui, o aš patenkintas, aš su nusižeminimu atsiduodu amžinojo valiai...

Bet kai vakaras ateina ir sidabrinis mėnulis pakyla virš tavęs, tada, tą valandėlę, įspūdingiausia tu man. Per visą jūrą, kiek tiktai siekia žmogaus akies vyzdys, tviska blyškus mėnulio spindulys, į smulkučius gabalėlius sutrupintas... Sakykit, ką norit, vadinkit mane, jei patinka, sentimentalistu, bet aš nenustosiu mylėjęs mėnulio. Jis visada mane neapsakomai žavi. Galiūne, sidabriniu skeptru pasipuošęs, sidabrasosti galiūne! Vargšo poeto bičiuli, nakties viešpatie, mėnuli, sveikinu tave! Visada mielas jausmas traukia mane į tas vietas, kur matau žėrintį sidabro spindesį, tik ne to metalo, kurį dabar taip vertina ir be galo brangina žmonės, o tavo, mano vienumos klajonių drauguži. Užgauna mano akis saulės spinduliai: aš prieš ją, kaip elgeta galingojo pono akivaizdoje. Tiktai tada, kai mėnulis švelnią savo šviesą paskleidžia, jaučiu savo vertumą, ir niekas negali prirakinti manęs prie triumfalinio žemės dievų vežimo. O nakties galiūne! Tu apgaubi poetų kaktas savo išganingais spinduliais, kurie net į sielą prasiskverbia, — papuošk ir mane savo vainiku! Būk mano globėjas, o aš uždainuosiu tau dainą, vertą tavęs, vertą tavo globos!.. Bet nenori... jau slepi savo veidą už debesų... Labanakt, mėnuli!..

Wspomnienia Żmudzi przez X. Ludwika Adama Jucewicza. Wilno... 1842, 96—101 psl.

---

[1] Versta iš lenkų k.

* *Čeltitės* lietuvių mitologijoje reiškia jūros deives. *(Aut. past.)*

BALTIJOS JŪROS KARALIENĖ[1]

PADAVIMAS

Senų senovėje, kai lietuvių ir žemaičių vėliavos, papuoštos vyčio ir meškos ženklais, plazdėjo virš stiklinio Baltijos paviršiaus, jos žydrųjų vandenų gelmėse stūksojo puikūs jūrų karalienės Jūratės rūmai. Tų rūmų sienos buvo balto švarutėlaičio gintaro, slenksčiai — aukso, stogas — žuvų žvynų, o langai — skaidriausių deimantų. Vieną kartą karalienė išsiuntinėjo visas lydekas su raštais žymiausioms Jūros* nimfoms, kviesdama jas pas save į pokylį ir bendrą pasitarimą. Atėjo paskirtoji diena, ir sukviestos dievaitės atvyko. Tuomet salėje pasirodė karalienė, apsupta dvariškių palydos, meiliai nusilenkdama pasveikino viešnias ir, atsisėdusi gintaro soste, taip prabilo į susirinkusias: „Mielos mano bičiulės ir draugės, jūs gerai žinote, kad mano tėvas, visagalis Praamžius, dangaus, žemės ir jūros viešpats, man pavedė globoti ir valdyti šiuos vandenis ir visus juose esančius gyventojus. Pačios buvote liudininkės mano švelnios ir laimingos valdžios. Nei mažiausias kirminėlis, nei smulkiausia žuvelytė neturėjo pagrindo nusiskųsti ar dejuoti: visi gyveno santaikoje ir ramybėje, niekas net neišdrįso kėsintis į kito gyvybę. Bet dabar vienas niekingas žvejas Kastytis** iš mano pakrantės, kur Šventoji upė moka duoklę mano karalystei, vienas niekingas mirtingasis drįsta drumsti visuotinę ramybę, mano nekaltus pavaldinius gaudyti tinklu ir mirčiai juos pasmerkti, kai tuo tarpu aš, aš pati savo stalui nei vienos žuvytės nedrįstu sugauti; net plekšnelių, kurias taip mėgstu, tik puselę suvalgau, o kitą — atgal į jūrą paleidžiu***. Tokio akiplėšiškumo negalima palikti nenubausto. Štai paruoštos valtys mūsų laukia, plaukime, mielosios draugužės, prie Šventosios krantų, nes paprastai šiuo metu žvejas užmeta tinklus. Savo šokiu ir grožiu atsiviliosime jį į šaltą marių gelmę, įvykdysime mūsų kerštą, — užsmaugsime jį savo glamonėmis ir jo puikias akis, kuriomis šiandien žavi visos Žemaitijos merginas, šlapiu žvyru užbersime". Tarė, ir tuojau atsirado šimtas perlais dabintų gintarinių valčių, ir, aidint nuostabioms dainoms, su visa nimfų palyda karalienė išplaukė vykdyti savo žiauraus užmanymo.

Diena šviesi, saulė giedriai šviečia, jūra tyki, žvilga tarytumei vienas didžiulis stiklas, nė mažiausias vėjelis nešiurena jos paviršiaus, tiktai valtys greitai slysta, palikdamos paskui save pėdsakus, tarsi raukšles veide kadaise buvusios gražios moters, kurios išvaizdoje laikas, tas didžiausias grožio ir grakštumo priešas, išrėžė savo kelius. Jau arti kraštas. Aidu atsimuša deivių daina į pakrantės miškus, o kiekvienas atgarsis, šimtus kartų pasikartodamas, gaudžia, nelaimę lemdamas: vargas tau, jaunas žve-

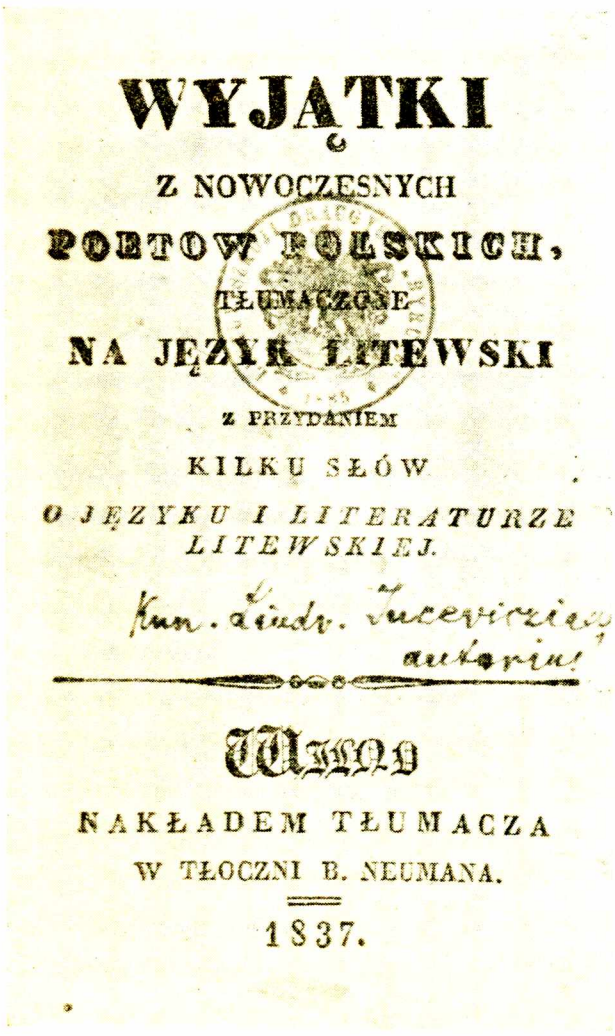

WYJĄTKI

Z NOWOCZESNYCH

POETOW POLSKICH,

TŁUMACZONE

NA JĘZYK LITEWSKI

Z PRZYDANIEM

KILKU SŁÓW

O JĘZYKU I LITERATURZE LITEWSKIEJ.

Kun. Liudv. Jucevicziey autorin.

WILNO

NAKŁADEM TŁUMACZA

W TŁOCZNI B. NEUMANA.

1837.

L. Jucevičiaus „Wyjątki...“ titulinis puslapis

jau! Ir kai netoli upės žiočių sustojo nežemiškos mergelės, jos išvydo savo priešą, kurs, sėdėdamas ant kranto, vyniojo tinklus. Žvejas buvo jaunas ir dailus: švelnūs pūkeliai vos dengė jo skruostą, o puikią aukštą ir baltą kaktą gaubė ilgi juodi plaukai. Dar niekas nedrumstė jo širdies ir sielos ramybės, dainelė skambėjo jo lūpose. Tesvajodamas vien apie gausų laimikį, buvo įnikęs į darbą. Staiga išgirdo kažkokius nuostabius, mielus garsus, — pakelia akis ir išvysta šimtą spindinčių valčių, šimtą grakščiausių mergelių, o jų priešakyje jūros karalienę su karūna ant galvos, gintariniu skeptru rankoje. Ir štai pasklinda maloniausi garsai... ir štai jau jį apsupa nuostabus jūros nimfų būrys ir savo daina, savo grožiu pradeda vilioti:

Oi žvejeli mūsų skaistus,
Pamesk vargus, šok į laivą:
Pas mus visad būsi smagus,
Mūsų dainos duod' linksmybę.

Duosim tau dovaną dievų,
Jei su mumis tu gyvensi, —
Marės būsi didžiu tėvu
Ir meilingu[2] mūsų būsi.

Girdi tai žvejas, žiūri nustebęs ir savo akimis netiki, nežino, ko jam griebtis. Pagaliau, pasidavęs klastingai vilionei, paky[illegible] ir nori pulti į deivių glėbį, kai karalienė skeptro mostelėjimu įsako draugėms nutilti ir taip prabyla į jį:

„Palauk, neatsargus jaunuoli! Didelis tavo nusikaltimas, vertas griežtos bausmės, tačiau aš tau atleisiu su viena sąlyga. Tavo jaunystė ir grožis mane labai paveikė. Jei prižadėsi mane mylėti, mano glėbyje surasi laimę. Bet jei paniekinsi karalienės Jūratės meilę, uždainuosiu vieną dainelę, ir tu tuojau atsidursi pas mane, ir nuo vieno palytėjimo mano skeptru žūsi amžinai. Išsirink!" Priklaupė jaunuolis, palenkė galvą ir amžiną meilę prisiekė. „Dabar jau esi mano! Palauk, nesiartink prie mūsų, nes vienas žingsnis pražudys tave! Aš kas vakaras atplauksiu pas tave: štai ant to kalno, kuris nuo šiol bus vadinamas tavo vardu — Kastyčiu, visada matysimės". Tai pasakius, mostelėjo skeptru, — sušvytravo irklai, ir tyliai, be juoko ir dainų, nuplaukė mergelės.

Bus jau metai, kai kiekvieną vakarą Baltijos jūros karalienė atplaukdavo į krantą ir ant kalno susitikdavo su mylimuoju. Bet Perkūnas, sužinojęs apie tuos slaptus pasimatymus, smarkiai supyko, kad deivė išdrįso pamilti mirtingąjį. Ir kai vieną kartą grįžo karalienė į savo rūmus, trenkė iš dangaus perkūnas ir, perskyręs jūros vilnis, pataikė į karalienės namus — ją užmušė, o gintaro rūmus sutrupino mažais gabalėliais. O žvejį Praamžius prikalė jūros dugne prie uolos ir priešais jį paguldė jo mylimosios kūną, į kurį amžinai žiūrėdamas, turi apraudoti savo nelaimę. Todėl dabar, kai vėtra pašiaušia jūros bangas, iš toli girdisi aimana, — tai dejuoja vargšas žvejas. O vanduo išplauna gintaro gabalėlius, — tai Baltijos jūros karalienės rūmų likučiai.

Wspomnienia Żmudzi przez X. Ludwika Adama Jucewicza. Wilno... 1842, 103—109 psl.

---

[1] Versta iš lenkų k. [2] mylimuoju.

* *Jūra* turi dvejopą reikšmę: lietuviai šiuo vardu vadina upę, tekančią dabartiniame Raseinių apskrityje, o taip pat jūrą. Šio vardo kilmės, nepaisant didžiausių pastangų, nepavyko išsiaiškinti. Baltijos jūros pakrantę vietiniai gyventojai vadina pajūriu. *(Aut. past.)*

** Žiūrėk mano to paties pavadinimo [Castitis] straipsnį Encyklopedja powszechna, išleistoje p. A. E. Odynieco, II tome. *(Aut. past.)*

*** Lietuvių ir žemaičių liaudis mano, jog plekšnelės todėl ir teturi vieną akį ir atrodo lyg pusė žuvies, kad karalienė Jūratė, jas labai mėgdama, visoms antras puses nugraužė ir paleido atgal į jūrą. *(Aut. past.)*

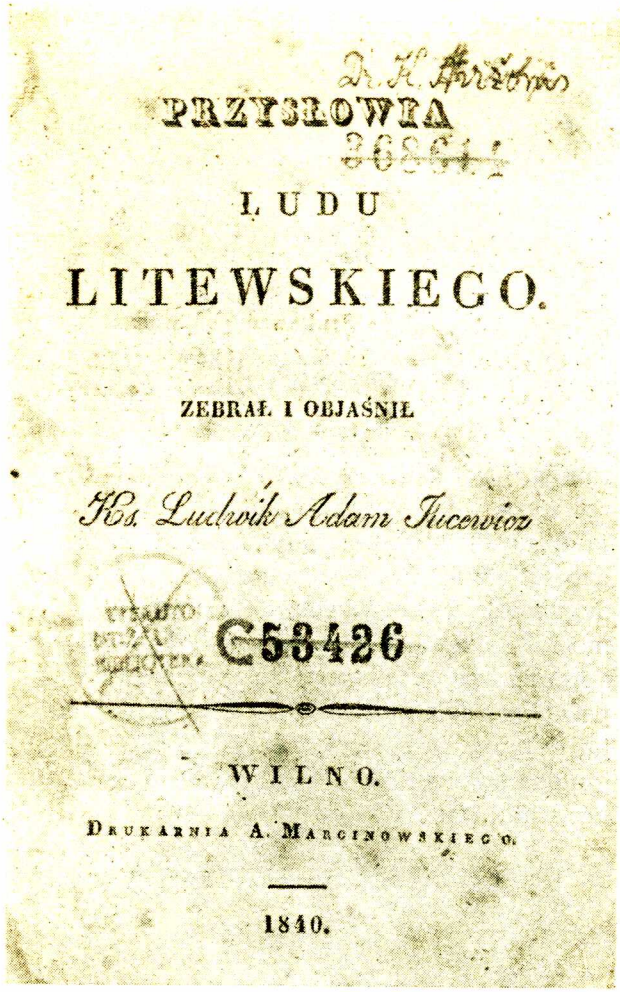
PRZYSŁOWIA

LUDU

LITEWSKIEGO.

ZEBRAŁ I OBJAŚNIŁ

Ks. Ludwik Adam Jucewicz

C53426

WILNO.

Drukarnia A. Marcinowskiego.

1840.

L. Jucevičiaus „Lietuvių liaudies priežodžiai", titulinis puslapis

RASEINIŲ MAGDĖ[1]

Prancūzė Magdelena, kurios pavardės jau niekas šiandien nebeatsimena, buvo pirmoji modistė (marchande de mode) Žemaitijoje. Augusto III laikais ji atvyko iš Varšuvos į Raseinius. Pasirodymas tos nepaprastos būtybės, išsidabinusios pagal naujausią Paryžiaus žurnalą, duodančios toną visai provincijai, sukėlė nepaprastai daug triukšmo ir užvaldė mintis visų žemaičių merginų, kurios iš pradžių nebuvo jai labai palankios dėl to, kad visas jaunimas kaip į atlaidus traukdavo į Raseinius. Bet paskui smalsumas ir tuštumas, silpnybės, būdingos visoms Ievos dukterims, nugalėjo tą nepalankumo jausmą, ir jos pačios pradėjo lankytis: iš pradžių norėdamos tik pamatyti tą naują pasaulio stebuklą, o paskui, pamėgusios visa tai, ką darė ir turėjo Magdelena, pačios pradėjo jos pavyzdžiu rengtis ir viską pamėgdžioti, — net jos drabužių spalvas, elgesį, manieras bei eiseną.

Lengvai galima numanyti, su kokia nuostaba žiūrėjo liaudis į tą naują metamorfozę. Kiekvieną kartą, pasirodžius prancūziškai išsigasinusiai būtybei, rinkdavosi žmonės kaip kokio stebuklo žiūrėti ir kalbėdavo: „Pasirėdžius kaip Raseinių Magdė". Šiandien priežodis turi kitą reikšmę. Lengvo elgesio moteris vadinama Raseinių Magde

Przysłowia ludu litewskiego. Zebrał i objaśnił Ks. Ludwik Adam Jucewicz. Wilno... 1840, 15–17 psl.

[1] Versta iš lenkų k.

✲

PLEP' KAIP VARNIŲ DAVATKA[1]

...Žemaičių davatka yra tai savotiškas, visai nepanašus į kitas moteris tipas. Ji sena kaip pasaulis, šlykšti kaip mirštamoji nuodėmė, plepi kaip draugėn surinktos visos papūgos. Josios liežuvis — tai malūno piklius. To padaro drabužiai netvarkingi, nešvarūs, kažkuo atsiduoda; akys nuleistos, tačiau viską mato — kas yra, ko nėra ir ko negali būti; balsas — vidurys tarp varlės kurkimo pavasarį ir neteptų lietuviško vežimo ratų girgždėjimo. Davatka pažįsta

visas senas kūmutes, iš jų sužino visos apylinkės naujienas, o surinktas žinias išnešioja iš vienų namų į kitus, vis naujai pagražindama, vis ką nors naujo pridėdama, — vienu žodžiu, yra tai gyvas vaikščiojantis laikraštis...

Varnių miestelis, pasirodo, jau nuo senų laikų buvo tų tauškių padarų sostinė, kadangi jų plepumas net į priežodį pateko. O apie dabartines davatkas ten vien iš mandagumo reikia nutylėti.

Przysłowia ludu litewskiego. Zebrał i objaśnił Ks. Ludwik Adam Jucewicz. Wilno... 1840, 38—42 psl.

---

[1] Versta iš lenkų k.

VERTIMAI

TRINS BUDRISA
BALLADA LIETUWISZKA.

Senis Budris, trys sunus jauniku
Dykczus kajpo pac Lietuwinikus,
Wadin ant kima, yr saka:

Yszweskiet sawa bierus żyrgielu
Susytajsikiet tima balnelus,
Asztrinkiet szobles yr kardes.

Bet man jau Wylniuj żmones kal
Jog trubis dydėj, patys girdieje,
Wajua ant trys szales swieta.

Olgierdas puls yi Moskolu żemys,
Skirgiełas Lankus turies użlemys,
O dykc Kiéjstutas Križiokus.

Juns esat twyrty, swejki wiriszkiéj,
Ejkiet służity sawa tiewyszkiej,
Padies jums Lietuwos diewaj.

Azz pacaj szin meta ne ważiosu,
Tik ważiujentims roda paduosu.
Trins esat, trys turet' kielus

Su Olgierdu ysz mana sunielu.
Winc tegul bieg Moskolijos kielu,
Yi miesta Nowogarady.

Gaus ten pujkiuju skurun sabalu,
Yr szwiesiuju sydabra skarialu,
Kupcziu pyningun kajp lada.

Ant Wokiczių ir kielis antroja,
Su dykcziu Kiéjstutu tegul joja,
Musz Križioka szunis broly.

[A. MICKEVIČIAUS] TRYS BUDRIAI

Baladė lietuviška

Senis Budrys tris sūnus jaunikius,
Diktus[1] kaipo pats lietuvininkus,
Vadin ant kiemo ir sako:

— Išveskit savo bėrus žirgelius,
Susitaisykit tymo balnelius,
Aštrinkit šobles ir kardus.

Bet[2] man jau Vilniuj žmonės kalbėjo,
Jog triūbys didžiai[3], patys girdėjo,
Vainą ant[4] tris šalis svieto:

Algirdas puls į maskolių žemes
Skirgaila lenkus turės užlėmęs[5],
O dikts Kęstutis kryžiokus.

Jūs esat tvirti, sveiki vyriškiai,
Eikit slūžyti savo tėviškei, —
Padės jums Lietuvos dievai.

Aš patsai šį metą ne važiuosiu,
Tik važiuojantiems rodą paduosiu.
Trys esat, — tris turit kelius.

Su Algirdu iš mano sūnelių
Viens tegu bėg Maskolijos keliu[6]
Į miestą Novogorodo.

Gaus ten puikiųjų skūrų sabalų
Ir šviesiųjų sidabro skarelių[7],
Kupčių pinigų kaip ledo.

Ant vokiečių yr kelias antrojo, —
Su diktu Kęstučiu tegul joja,
Muš kryžioką, šunies brolį[8].

Kajp smełoziun ten gintaru giełtuju,
Ras yr sukniu dydelej brangiuju,
Kunigun dejmonta rubos.

Kielis treczia mana bernużely,
Ira uż Nemona wandinely.
Błogas ten ras padarines:

Usztaj yszsyrinkty sau galesies,
Giaras yszobles, parmas yr klyfesies
Diel manies parwesz sunieny.

Bet uż wysuju żemiun mergieles
Skajstesnes ira Lenku dukrieles
Smagies kajp jaunas kateles.

Jun uż śniega baltesni wejdely,
uoda kajpo warnis błakstienely,
Akies żyb' kaj dwy żwajzdeles.

Ysz ten yr asz tolinga metumy,
Kad buwau pacaj jaunu żmogumy,
Lenky sau parwedżiau paty.

O kad asz dabar esu naszlelys,
Mana braugioy gul' po żemelys,
Par amżiu jeu mynawoju.

Tokies rodas Lietuwys kalbieje,
Kad sunus sawa łauku lidieje:
Anyi ant wajnos yszjoje.

Pareje rudun, żiema sugrinża,
O sunelys ne winc ne pagrinża,
Gal neprietelej użmusza.

Par biaurus śniegus, pusnes kieluje,
Parjo bernelys, żyrgas puszkuje,
Po burkos dydely tura.

„Kan tury musiet ira kubyłaj,
Kubyłuose Maskolu pyningaj?"
— „Ne, taj Lenky sunieny."

Kaip smilčių ten gintarų geltųjų;
Ras ir suknių[9], dideliai brangiųjų,
Kunigų deimanto rūbus[10].

Kelias trečio mano bernužėlio
Yra už Nemuno vandenėlio.
Blogas ten ras padarynės,

Užtai išsirinkti sau galėsis
Geras šobles, parmas[11] ir klifesis[12],
Dėl manęs parveš sūnienę.

Bet[13] už visųjų žemių mergeles
Skaistesnės yra lenkų dukrelės,
Smagios kaip jaunos katelės.

Jų už sniegą baltesni veideliai,
Juodi kaipo varnas blakstienėliai,
Akys žib' kaip dvi žvaigždelės.

Iš ten ir aš tolingu metumi[14],
Kad buvau patsai jaunu žmogumi,
Lenkę sau parvedžiau pačią.

O kad aš dabar esu našlelis,
Mano brangioji gul' po žemelės, —
Per amžių ją minavoju. —

Tokias rodas lietuvis kalbėjo,
Kad sūnus savo lauku lydėjo.
Anie ant vainos išjojo.

Parėjo ruduo, žiema sugrįžo,
O sūnelis nė viens nepagrįžo, —
Gal neprieteliai užmušė?

Per biaurius sniegus, pusnis kelyje
Parjoj bernelis, žirgas puškuoja,
Po burka[15] didelį[16] turi.

— Ką turi? Musėt[17] yra kubilai,
Kubiluose maskolių pinigai?
— Ne, tai lenkė sūnienė.

Per biaurius sniegus, pusnis kelyje
Parjoj bernelis, žirgas puškuoja,
Po burka didelį turi.

— Musėt kubils vokiečių bajorų,
O tas kubilas pilnas gintarų?
— Ne, tai lenkė sūnienė.

Par biaurus śniegus, pusnes kieluje,
Parjo bernelys, żyrgas puszkuje,
Po burkas dydely tura.

„Musiet kubyłs Wokiczių bajoru,
O tas kubyłas pyłnas gintoru.?“
— „Ne, taj Lenky sunieny.“

Par biaurus śniegus, pusnes kieluje,
Parjo bernelys, żyrgas puszkuje,
Po burkas dydely tura.

Bet pakol neszta jemy rodity,
Senis Budris jau liepe praszity,
Sweczius ant treczios weselys.

Per biaurius sniegus, pusnis kelyje
Parjoj bernelis, žirgas puškuoja,
Po burka didelį turi.

Bet pakol naštą ėmė rodyti,
Senis Budrys jau liepė prašyti
Svečius ant trečios veselės.

Wyjątki z nowoczesnych poetow polskich, tłumaczone na język litewski... Wilno... 1837, 33–38 psl.

---

[1] Stiprius, tvirtus. [2] nes. [3] skelbs aidint trimitams. [4] į. [5] neaiški reikšmė; gal del rimo pavartotas žodis; orig. kalbama apie puolimą. [6] keliu, vedančiu į Rusiją. [7] orig. *sidabrinių* (sidabro spalvos) užuolaidų. [8] šunsnukį. [9] gelumbių (?). [10] orig. *briliantais papuoštus arnotus.* [11] skydus (lot. *parma* — nedidelis apskritas skydas). [12] skydus (lot. *clipeus* — apskritas, sunkus varinis skydas). [13] nes. [14] prieš daugelį metų. [15] dideliu miliniu apsiaustu, skraiste. [16] kažką didelio. [17] tur būt.

✲

SWITEZINE. *)

BALLADA.

Koks taj bernelys skajstus yr jaunas,
Kokie taj su jum mergiely?
Krasztoms mielina Świteziaus wandene,
Eju pri szwiesuma mienese.

Ana ysz krepszcze duod jam awieczes,
O ys jaj żidus wajuikuj;
Musiet mielausis ir' tos mergielys,
Musiet taj ano miełoy.

Maż kożna nakty wienamy łajkie,
Po tumy matos głusnelu;
Jaunas ir' strielczium tam szyła-myszkie:
Kas ir' mergiely? ne żynau.

Ysz kur atey? dawon adsekty,
Kur nuwey? nieks ne żyna,
Kajp szłapy bała yszdikst ant piaune,
Kajp nakties ugnis pražusta.

[A. MICKEVIČIAUS] SVITEZINĖ*

Koks tai bernelis, skaistus ir jaunas,
Kokia tai su juom mergelė
Kraštais mėlyno Svitezės vandenio
Ein' prie šviesumo mėnesio?

Ana iš krepšio duod' jam avietes,
O jis jai žiedus vainikui, —
Musėt mieliausias yr' tos mergelės,
Musėt tai ano mieloji.

Maž kožną naktį viename laike
Po tuomi matos gluosneliu;
Jaunas yr' strielčium tam šilo miške,
Kas yr mergelė, nežinau.

Iš kur atėjo? Dovan'[1] atsekti.
Kur nuėjo? Nieks nežino.
Kaip šlapi bala[2] išdygst ant piaunio[3],
Kaip nakties ugnis[4] pražūsta.

— Sakyk man, graži mano mergele,
Kam mums tos slaptos[5] taip ilgai?
Kokiuomi keliu pas man' atbėgai?
Kur tavo namai, kur tėvai?

„Sakik man graży mana mergieły
Kam mums tos słaptas tajp yłgaj;
Kokiumy kielu, pas mau' adbiegaj?
Kur tawa namaj, kur tiewaj?

Parėj wasara, pagiałta łapaj,
Yr lietings łajkas sugrinszta,
Ar wys łukiesiu taw ateyma
Ant dikuu krasztu ežera?

Ar wys po myszkus kajp koksaj elnis,
Po cielas naktys biegiosy?
Pasylik gieriaus su tum kur mieła;
Pasylik gieriaus su mauim!

Trobely mana ysz cze ne tolij,
Wydur tankioje łazdina;
Gaua ten ira obułun, piena,
Ira ten gana żwieristes.“

„Cyt, cyt, atsaka, „pujkus jaunikaj,
Żynau kan saky man tiewas;
Łaksztingałs bałsas ir' balse wiru,
O szyrdiej łapes pawėjkszłaj.

Daugiaus asz junsu newieros byjau,
Ne kajp mielibėj duoksuju;
Gal yszkłausicziau praszimus tawa,
Bet ar man' wysad' miliesy?“

Berninks prikłaupy, pagawa smelozes,
Peklingu szaukie twyrtibiu,
Prìż szwiesa mienu miliet prisika,
Bet ar prisiga dałajkis?

Dałajkik strielcziau taj mana roda;
Bet kas prisiga ne łajka,
Ah warga janam, wargaj ant żemes!
Yr wargaj pyktaj jo duszėj!

Taj sakidama, mergie ne łauka,
Ded' jam wajnika ant gałwos,
Yr poswejkinus' strielcziu ysztoła
Sawuju kielu nuwejua.

*) Jest wieść, że na brzegach Świtezi pokazują się Ondiny czyli Nimfy wodne które gmin nazywa Switeziankami (Nota Autora).

Perėj' vasara, pagelto lapai,
Ir lietings laikas sugrįžta, —
Ar vis lūkėsiu[6] tav' atėjimo
Ant dykų[7] kraštų ežero?

Ar vis po miškus, kaip koksai elnias,
Po cielas naktis bėgiosi?
Pasilik geriau su tuom, kur miela[8],
Pasilik geriau su manim!

Trobelė mano iš čia netoli,
Vidur tankiojo lazdyno;
Gana ten yra obuolių, pieno,
Yra ten gana žvėrystės[9]. —

— Cit, cit, — atsako, — puikus jauniki!
Žinau, ką sakė man tėvas:
Lakštingal's[10] balsas yr' balse vyrų,
O širdyj lapės paveikslai[11].

Daugiau aš jūsų nevieros bijau,
Nekaip mielybėj dūksuoju[12].
Gal išklausyčiau prašymus tavo,
Bet ar man' visad mylėsi? —

Berniuks priklaupė, pagavo smiltis,
Peklingų šaukė tvirtybių[13],
Prieš šviesą mėnuo[14] mylėt prisiekia,
Bet ar prisiegą dalaikys?

— Dalaikyk, strielčiau, tai mano roda,
Bet[15] kas prisiegos nelaiko,
Ach, vargai anam, vargai ant žemės!
Ir vargai piktai jo dūšiai!

Tai sakydama, mergė nelaukia,
Ded' jam[16] vainiką ant galvos
Ir, pasveikinus[17] strielčių iš tolo,
Savuoju keliu nueina...

Wyjątki z nowoczesnych poetow polskich, tłumaczone na język litewski... Wilno... 1837, 39—42 psl.

---

[1] Dovanai; orig. *veltui* (darmo), kas bandys susekti. [2] plukė (Anemone). [3] žole apaugusios pelkės, šlapios pievos. [4] žaltvykslė, klaidžiojanti liepsnelė, žvakelė. [5] paslaptys, paslaptingumas. [6] lauksiu. [7] tuščių, negyvenamų. [8] orig. *kurs tave myli.* [9] žvėrienos. [10] lakštingalos. [11] orig. *zamiary* — sumanymai, tikslai, ketinimai, kėslai. [12] pasitikiu meilėje. [13] šaukė pragaro galybes. [14] mėnuliui šviečiant. [15] nes. [16] jau(?). [17] atsisveikinusi.

* Pasakojama, kad ant Svitezės ežero krantų pasirodančios undinės, arba vandens nimfos, kurias liaudis vadina svitezietėmis. *(Aut. past.)*

ANTANAS TATARĖ

(1805—1889)

A. Tatarė, kilęs iš laisvųjų valstiečių šeimos, kunigavęs įvairiose Suvalkijos vietose, o po 1863 metų sukilimo Penzos gubernijoje, yra vienas pirmųjų lietuvių didaktinės prozos kūrėjų, pasakėčios žanro vystytojų lietuvių literatūroje. A. Tatarė pasakėčioms siužetus paprastai skolinosi iš Ezopo, Lafonteno, Krylovo, Krasickio ir kitų įžymiųjų pasakėčių rašytojų. Tik nedaugeliui savo pasakėčių jis yra sukūręs originalų siužetą ar paėmęs jį iš lietuvių liaudies pasakų.

Į chrestomatiją dedama keletas A. Tatarės proza parašytų pasakėčių iš jo knygos — „Pamokslai išminties ir teisybės" (1836). A. Tatarės pasakėčioms būdinga ištęstumas, pabrėžtinas moralizavimas, vietomis reakcinės tendencijos. Geresniosios A. Tatarės pasakėčios („Žemčiūgas ant mėšlyno", „Apynys", „Ubago kepurė" ir kt.) parašytos lengva, nors ir ne visada gryna kalba, pasižymi humoru. Stokojant pasaulietinio turinio raštų, A. Tatarės pasakėčios savo metu buvo itin populiarios liaudyje ir susilaukė kelių leidimų.

❊

PAMOKSLAI IŠMINTIES IR TEISYBĖS

Geriausi dayktay ko tankiausey paniekinti.
Żemcziugas ant meszlino.

Gaydukas kasinedamas ant meszlino jeszkojo grudo ir rado żemcziugo. Su snapelu paeme, megino ji lestie.... o kad jam iszrode nieku niekays, už tay ji numete ir koje paspire. Cze dabar ne uziłgo sztay ateyna żmogus, tas pamates żemcziuga łabay greytay pagriebe ir neszdames dżiaugiesi isz łaymikio, o wisi negeri żmones matidami jam to pawidejo. Gaydukas

Geriausi daiktai kuo tankiausiai paniekinti

ŽEMČIŪGAS ANT MĖŠLYNO

Gaidukas, kasinėdamas ant mėšlyno, ieškojo grūdo ir rado žemčiūgą. Su snapeliu paėmė, mėgino jį lesti... o kad jam išrodė niekų niekais, už tai jį numetė ir koja paspyrė. Čia dabar neužilgo štai ateina žmogus. Tas, pamatęs žemčiūgą, labai greitai pagriebė ir nešdamasis džiaugėsi iš laimikio, o visi negeri žmonės ma-

diwijosi isz żmoniu: kad jie żemes szmoteli teyp łabay milejo ir už brangu daykta łaykie. Aha! atsakie pradziuges: żmonės pażista: kas ira brangu o kas pigu. Tu esi kwasziuš kad tu ne pażisti. Żmogus už ta żemcziuga gaus piłnus didżiausius aruadus grudu.

Ant swieto ira daugielis brangiu dayktu o isz wisu brangiausi ira mokslay knigose suraszyti: kas nori rastie żemcziuga, teguł mili knigas kuriose ira geri mokslay.

tydami jam to pavydėjo. Gaidukas dyvijosi iš žmonių, kad jie žemės šmotelį taip labai mylėjo ir už brangų daiktą laikė. „Aha! — atsakė pradžiugęs: — žmonės pažįsta, kas yra brangu, o kas pigu. Tu esi kvašius[1], kad tu nepažįsti. Žmogus už tą žemčiūgą gaus pilnus didžiausius aruodus grūdų!"

Ant svieto yra daugelis brangių daiktų, o iš visų brangiausi yra mokslai, knygose surašyti: kas nori rasti žemčiūgą, tegul myli knygas, kuriose yra geri mokslai.

Pamokslaj iszminties ir tejsibes iszguldineti... del Lietuwos wajkielu. Ispausti Suwalkuase 1851, 34—35 psl.

[1] Kvaišas, kvoša, kvėša.

✲

Numirtumey, jey tau niekas nopamaczytu.
Apwinis.

Dienoje pawasarie iszdigo łabay tarpus apwinis. Newienas teyp sweykas, teyp buynas nebuwo, niekas teyp neaugo. Jey tiktay kam geray pasiweda, tuajaus ji pripuała puykibe.— Asz esu sweykas, grażus, silingas nog mano kudikistes: jus esate wisi niekay, wisi ubagieszey eykite wisi man isz akiu; tare apwinis susiedami sawo.— Nesipuykawok ponayti; atsakie jaunas elksnelis: reyks tau paspirties ne użiłgo.— Ar nog tawes — paspirties? asz apseysiu— ne praszau isitare. Apwinis. Ale, auga, diena kita, ir jau linksta gałwajo.— Żodi isztares puykorius, ne noretu nusiżeminti.— Waro sawo reszta; auga, norgi po żeme slingdamas.— Czionay auga wisoki medeley, ne daugeł kasztuatu grażu żodi wienam arba kitam duatie, ir galetu sau sweykas ankszt-in suktis. Ne: puykorius norejo ant sawo pastatitie: augo ir po żeme tiesesi. Ale! ne użyłgo pasijuto: kad nog żemes dregnumo jo szerdis papuwo. Mano apwinis dabar pagełto, paliego, apsirgo ir numire. Tayka daro upara?

Ne wienas ne gali be pamacziaus artimo sawo apseytie. Nieko nemaczyje: ka tu man sznekt: asz; asz, asz.... Tu be pamacziaus kito nieko ne padarisi; ateys czesas, kad reyks tau łabay żemay pasikłoniotie. O jey ne: nog wisu apleystas mizernay prażusi.

Numirtumei, jei tau niekas nepamačytų

APYNYS

Dienoje pavasario išdygo labai tarpus apynys. Nė vienas taip sveikas, taip buinas[1] nebuvo, niekas taip neaugo. Jei tiktai kam gerai pasiveda[2], tuojau jį pripuola puikybė.

— Aš esu sveikas, gražus, sylingas nuog mano kūdikystės, jūs esate visi niekai, visi ubagiešiai[3]. Eikite visi man iš akių! — tarė apynys susiedams savo.

— Nesipuikavok, ponaiti, — atsakė jaunas alksnelis: — reiks tau paspirties neužilgo.

— Ar nuog tavęs — paspirties? Aš apseisiu, neprašau, — išsitarė apynys.

Ale auga, diena kita, ir jau linksta galva jo. Žodį ištaręs, puikorius nenorėtų nusižeminti. Varo savo rėžtą[4], auga, norsgi po žemę slinkdamas. Čionai auga visokie medeliai, — nedaugel kaštuotų gražų žodį vienam arba kitam duoti, ir galėtų sau sveikas aukštyn suktis. Ne, puikorius

norėjo ant savo pastatyti — augo ir po žemę tiesėsi. Ale neužilgo pasijuto, kad nuog žemės drėgnumo jo šerdis papuvo. Mano apynys dabar pagelto, paliego, apsirgo ir numirė. Tai[5] ką daro upara![6]

Nė vienas negali be pamačiaus[7] artimo savo apseiti. Nieko nemačija, ką tu man šneki: aš, aš, aš... Tu be pamačiaus kito nieko nepadarysi; ateis čėsas, kad reiks tau labai žemai pasiklonioti. O jei ne, nuog visų apleistas mizernai pražūsi.

Pamokslaj iszminties ir tejsibes iszguldineti... del Lietuwos wajkielu. Ispausti Suwalkuase 1851, 47—48 psl.

[1] Vešlus. [2] sekasi. [3] elgetos. [4] daro savo. [5] štai. [6] užsispyrimas, atkaklumas. [7] pagalbos.

Didele ira nesprawiedliwastis gieradejus ubagisteje esanczius apleystie senatweje ju.

Ukininkas ir jo senas Szuwa.

Jonas Žiaune isz kaymo Besmegieniu: twirtas girtuaklis, apsunkintajas aplinkinius palukays ir užszalusios szyrdies meyleja artimo žmogaus, užsiaugino labay gera, juada szuni, wardu Dulis Kur Žiaune ejo kur ženge: wisur girie ir szlowino sawo Duli; jis teyp sakindawo: asz tiktay wiena tikra prietelu turiu, o tas ira mano Dulis; kad ne Dulis asz giwentie negalecze.

Teysibe reykie pripažintie Žiaunes kalbay, Dulis buwo isz wisu szunu ko gieriauses.— nupasakosiu:

Kad pasigere po kucziu kayminay Besmegieniu imigo, atejo wagis, ir norejo pasižiwintie kletije Žiaunes; ale Dulis: kayp szoko wiruti jam isz užpakaliu ant pecziu, wagi parmusze ant žemes, wagis dure su peylu Duluy ir tropijo i kulszy. Dulis piktu balsu suriko, ir wel per smerti lindo prie wagies, ir iszware piktadeja isz sodibos sawo pono.— Wagis nuejo isikrausti ing kleti susiedo perstoga, papiowe Simona Gniusa ir isz rubawojo kleti jo.

Dulis szuni pasiutusiu isz namu iszwijo, trenkies ji ing žeme su peczeys sawo.— Penkisik isz nasru wilko awi ateme— užpiowe ereli žasis bedraskant. Kurys sluga tiek gero gali sawo ponuy padaryntie?

Kad Žiaunenie sawo waykielus ant kiemo palikdawo, pamates Dulis dabojo: kad ju kiaules me apkramptintu.— Kad galwijeley subego ing jewus isz ware dulis. Dulis pawasarije kiaules isz piewu isz waykie, wasara wisztas isz daržo. Smaylus katinas ne siwožijo tikintie prie skilandžo Žiaunes.— bijojo Dulo.

Piko Dulis ant kates kad pelu ir žiurkiu ne gaudo, piko ant sluginiu ir ant bernu kad mate prie darbo sutingusius; o labiausey piko kad mate apwagient gaspadoriu, Waykus Žiaunes iszmokino razumo Dulis. Per dienas ir pernaktis rupinosi ape giera pasiwedima gaspadoristes sawo pono. O už tas kruwinas proces, nenorejo

Didelė yra nespraviedlyvastis geradėjus, ubagystėje esančius, apleisti senatvėje jų

ŪKININKAS IR JO SENAS ŠUVA

Jonas Žiaunė iš kaimo Besmegenių, tvirtas[1] girtuoklis, apsunkintojas aplinkinių palūkais[2] ir užšalusios širdies meilėje artimo žmogaus, užsiaugino labai gerą juodą šunį, vardu Dulis. Kur Žiaunė ėjo, kur žengė, visur gyrė ir šlovino savo Dulį. Jis taip sakydavo: „Aš tiktai vieną tikrą prietelių turiu, o tas yra mano Dulis. Kad ne Dulis, aš gyventi negalėčiau".

Teisybę reikia pripažinti Žiaunės kalbai: Dulis buvo iš visų šunų ko geriausias. Nupasakosiu.

Kad pasigėrę po kūčių kaimynai Besmegenių įmigo, atėjo vagis ir norėjo pasižyvinti[3] klėtyje Žiaunės. Ale Dulis kaip šoko, vyruti, jam iš užpakalio ant pečių — vagį parmušė ant žemės. Vagis dūrė su peiliu Duliui ir tropijo į kulšį. Dulis piktu balsu suriko ir vėl per smertį lindo prie vagies, ir išvarė piktadėją iš sodybos savo pono. Vagis nuėjo, įsikraustė ing klėtį susiedo per stogą, papiovė Simoną Gniūsą ir išrubavojo[4] klėtį jo.

Dulis šunį pasiutusį iš namų išvijo, trenkęs jį ing žemę su pečiais savo. Penkissyk iš nasrų vilko avį atėmė. Užpiovė erelį žąsis bedraskant. Kuris slūga tiek gero gali savo ponui padaryti?

Kad Žiaunienė savo vaikelius ant kiemo palikdavo, pamatęs Dulis dabojo, kad jų kiaulės neapkramtytų. Kad galvijėliai subėgo ing javus, — išvarė Dulis. Dulis pavasaryje kiaules iš pievų išvaikė, vasarą vištas iš daržo. Smailus[5] katinas nesivožijo[6] tykinti[7] prie skilandžio Žiaunės, — bijojo Dulio.

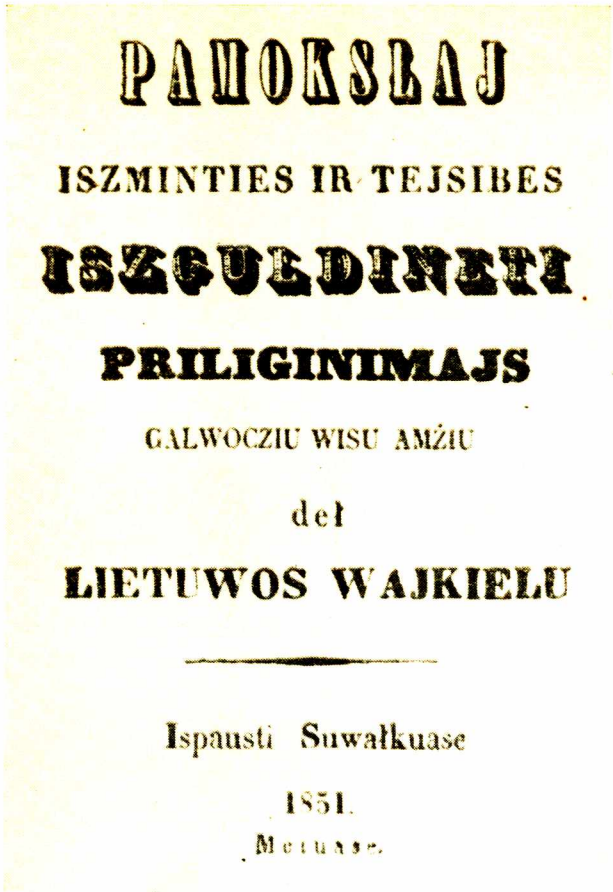

PAMOKSLAJ

ISZMINTIES IR TEJSIBES

ISZGULDINEI

PRILIGINIMAJS

GALWOCZIU WISU AMŻIU

del

LIETUWOS WAJKIELU

Ispausti Suwałkuase

1851.

A. Tatarės „Pamokslai išminties ir teisybės", titulinis puslapis

kayp tiktay; ant senatwes prisigłaustie namuase Żiaunes. Ale kas mate?... Ar żmogus girtuaklis turi kiek tiek proto? ar nuplesztojes pałukays pawargielu turi szyrdy żmogaus? Ka tay szne-kietie ape tay.

Kayp tiktay paseno Dulis, negalejo pasirangitie sawo pawinastie kayp jaunas, tuajaus neduada jam ne kasnelo duanos, musza, banitije, kietina smerti jam padarintie.

Noris didziausioje ubagisteje małonu kożnam da kielas dienas pagiwentie. Dulis bijodamas kad jo newidonas ne użmusztu, apsiwerkies paliko namus Żiaunes ir ejo żingine pas sunus, ir dukteris jo iszduatus ing szali: jis sau mislijo: mażu nors tie mane priims kuriuas asz nog smerties apginiau asz jiemis tukstanti sikiu grażiauses patiekas padariau jie atsimis.— ale kas mate, koks medis toks ir waysius, koks nežmoniszkas tewas, toki ir waykay: łazda Duluy parode, ir su szunimis użpiude. Dulis perałkies ejo, ir ing septinta diena iszbado pagayszo! Ar matete ant swieto didesne nesprawiedliwasti?—

Pyko Dulis ant katės, kad pelių ir žiurkių negaudo, pyko ant slūginių[8] ir ant bernų, kad matė prie darbo sutingusius, o labiausiai pyko, kad matė apvagiant gaspadorių. Vaikus Žiaunės išmokino razumo Dulis. Per dienas ir per naktis rūpinosi apie gerą pasivedimą gaspadorystės savo pono. O už tas kruvinas proces nenorėjo[9] kaip tiktai ant senatvės prisiglausti namuose Žiaunės. Ale kas matė!.. Ar žmogus girtuoklis turi kiek tiek[10] proto? Ar nuplėštojas palūkais pavargėlių turi širdį žmogaus? Ką tai šnekėti apie tai.

Kai tiktai paseno Dulis, negalėjo pasirangyti savo pavynasty[11] kaip jaunas, tuojau neduoda jam nė kąsnelio duonos, muša, banitija[12], ketina smertį jam padaryti.

Nors didžiausioje ubagystėje, malonu kožnam dar kelias dienas pagyventi. Dulis, bijodamas, kad jo nevidonas neužmuštų, apsiverkęs paliko namus Žiaunės ir ėjo žingine pas sūnus ir dukteris jo, išduotus ing šalį[13]. Jis sau mislijo: „Mažu nors tie mane priims, kuriuos aš nuog smerties apgyniau. Aš jiems tūkstantį sykių gražiausias patiekas[14] padariau, — jie atsimins". Ale kas matė! Koks medis, toks ir vaisius! Koks nežmoniškas tėvas, tokie ir vaikai: lazdą Duliui parodė ir su šunimis užpiudė. Dulis peralkęs ėjo ir ing septintą dieną iš bado pagaišo! Ar matėte ant svieto didesnę nespraviedlyvastį?

Daugelis labai gerų žmonių nuog mažų dienų procevoja dėl gero pasivedimo draugystės žmonių[15], menkai ką pelnydami, kaipo tai[16]: gražūs vaikeliai slūžija už piemenėlius, potam kaip už bernus savo broliams ir gaspadoriams; paskiausiai[17] vyriausybė juos pašaukia ing žalnierską[18]. Tenai jie slūžija dešimtį, penkiolika ir dvi dešimti metų. Per visą čėsą gyvenimo jie turi sunkius darbus dirbti, o labiausiai čėsu vainų. Ant galo grįžta pas savuosius, kuriems slūžijo, — nes žalnieriai procevoja, idant pakajų mums užlaikyti, — todėl reikia juos meilingai ing namus savo priimti, duoti pavalgyti, atsigerti, duoti parėdus jų senatvėje, jų ligose visokią vigadą[19], o po smerties jų kūną krikščioniškai palaidoti. Tai prisako mums šventa spraviedlyvastis.

Daugielis łabay gieru żmoniu nog mażu dienu procewoje, del giaro pasiwedimo draugistes zmoniu, menkay ka pelnidami, kaypo tay: gražus waykieley służyje už piemenelus, potam kayp uz bernus, sawo brolems ir gaspadoriams; paskiausey wiriausibe juas paszaukie ing žalnierska: tenay jie służyje deszymti, penkiolika, ir dwideszymti metu. Per wisa czesa giwenimo jie turi sunkius darbus dirptie; o łabiausey czesu waynn!! Ant gało griszta pas sawuasius kuriems służyjo: nes žalnierey procewoje, idant pakaju mumis užłaykintie, todel reykie juas meylingay ing namus sawo priimtie, duatie pawalgintie atsigiertie, duatie paredus ju senatweje, ju ligose wisokie wigada; o po smerties ju kuna krvszczioniszkay pałaydotie. Tay prisako mums Š. Sprawedliwastis.

Teyp jaus służauninkay, remeslninkay, luasininkay, noris kam kada, nekada isikreyptu, wienog jie łabay geri žmoneles ira, jie łabay sunkiey del giaro wisu procewoje, dideleje ubagisteje giwena, ir jie musu artimi gimines ira: juas milekime: ju dideluase reykałuase, ju senatweje ligose jiems łoskaway pamaczykime, kas kitayp padarintu butu nesprawedliwas.— Ir tures graužyma sumenios.

Taipjau slūžauninkai, remeslninkai[20], liuosininkai[21], nors kam kada-ne-kada išsikreiptų[22], vienok jie labai geri žmonelės[23] yra. Jie labai sunkiai dėl gero visų procevoja, didelėje ubagystėje gyvena ir jie mūsų artimi giminės yra. Juos mylėkime, jų dideliuose reikaluose, jų senatvėje, ligose jiems loskavai pamačykime! Kas kitaip padarytų, būtų nespraviedlyvas ir turės graužimą sumenios[24].

Pamokslaj iszminties ir tefsibes iszguldineti... del Lietuwos wajkielu. Ispausti Suwałkuase 1851, 133—136 psl.

[1] Didelis, užkietėjęs. [2] palūkanomis. [3] pasiplėšti. [4] išplėšė, apiplėšė. [5] smaguris, smaližius, smalsus. [6] nedrįso. [7] sėlinti. [8] tarnaičių. [9] nieko daugiau nenorėjo. [10] šiek tiek. [11] negalėjo taip vikriai atlikti savo pareigų. [12] skaudžia, skriaudžia. [13] apvesdintus sūnus, išleistas už vyro dukteris kitur, toliau, ne tuose pačiuose namuose. [14] džiaugsmus, malonumus. [15] visuomenės labui. [16] pavyzdžiui, būtent. [17] galiausiai. [18] į kariuomenę. [19] patogumus. [20] amatininkai. [21] padieniai darbininkai. [22] neaiški vieta (gal: *kam nors pastrodytų kitokie*). [23] žmoneliai, žmonės. [24] sąžinės.

Zmones ira palinkie pagarbintie bałwona.
Kiapure ubago.

Wienas apdriskies ponpałaykis weże ant tur gaus sawo ubagiszka gieribe parduatie. Jo kuyneley wejo papuczemi, jo weżimas sułużes, płoszczius sułopintas, ale melinas. O jo kiapure su wisu niekay tikras szlikas. Gieri ukininkay su giarays arkleys pasiwijo ir pralenkie: daugielis isz ju juakiesi isz ubagistes ponelo.

Pawargielis numaytino sawo szluykies iki miestuy: wiena isz ju puale ir pagayszo, kita czygonuy su weżymu pardawa, o nusiperkies nauje graże kiapure, nusisamdes už puse auksino weżyma poniszkay griżo namo. Tada tie patis walszczionis greytay traukiesi isz kialo ir bruzgiey nusimdami sawo skribeles, kłonioiosi ponuy žiuredami i jo graże kiapure.

Kas jus per žmones? pakłause ju teysingas žmogus. Priesz wałanda, su paniekinimo ant manes žiuredami gałwa lingawote, ir isz mane szaypctesi, o dabar su bayme iszkielo man traukietesi, ir

Žmonės yra palinkę pagarbinti balvoną
KEPURĖ UBAGO

Vienas apdriskęs ponpalaikis vežė ant turgaus savo ubagišką gėrybę parduoti. Jo kuineliai vėjo papučiami, jo vežimas sulūžęs, ploščius[1] sulopytas, ale mėlynas. O jo kepurė su visu niekai, tikras šlikas[2]. Geri ūkininkai su gerais arkliais pasivijo ir pralenkė. Daugelis iš jų juokėsi iš ubagystės ponelio.

Pavargėlis numaitino[3] savo šiuikes[4] iki miestui. Viena iš jų puolė ir pagaišo, kitą čigonui su vežimu pardavė, o nusipirkęs naują gražią kepurę, nusisamdęs už pusę auksino vežimą, poniškai grįžo namo. Tada tie patys valsčionys[5] greitai traukėsi iš kelio ir, bruzgiai[6] nusiimdami savo skrybėles, kloniojosi ponui, žiūrėdami į jo gražią kepurę.

— Kas jūs per žmonės? — paklausė jų teisingas žmogus. — Prieš valandą, su paniekinimu ant manęs žiūrėdami, galvą lingavote ir iš manęs šaipėtės, o dabar su baime iš kelio man trau-

su paszenawone skribeles sawo rankoje łaykindami man kłoniojotesi? Priesz wałanda asz buwau didesnis ponas, asz pirma sawo weżyme ważewau, o dabar swetimo griszto namo.

— Jusu Milista tos kiapures neturejote; atsakie wienas walszczionis. — Cha! Cha! Cha! Cha! Cha! gardżey nusijuakie pawargies ponas. Ar tay jus mano kiepurey ta garbe dudate? Garbe, szłowe, ir paszenawone, priguli cnatliwoms asabomis, o ne ju paredamis. Kad jus esate teyp be jokio razumo, jus ta pawożosite, ir paszenawosite, ka bagotas ira; o kad ir jisay butu bejokios cnatos: gali butie wagis, kłastininkas, szelmis, paleystuwas. Tay negieray mano broley darote: kad cnatas miledamas atejau i ubagiste, paniekinate mane, o kad neteysibes miledamas ateycze i bagotistes: mane garbintumete. Jau asz matau: kad jus patektumete ing newale Babilonios: aukso bałwonuy pasikłoniotumete kaypo Ponuy Diewuy!!!

kiatės ir su pašėnavone[7], skrybėles savo rankoje laikydami, man kloniojatės? Prieš valandą aš buvau didesnis ponas, aš pirma savo vežime važiavau, o dabar svetimu grįžtu namo.

— Jūsų mylista tos kepurės neturėjote! — atsakė vienas valsčionis.

— Cha! Cha! Cha! Cha! Cha! — gardžiai nusijuokė pavargęs ponas. — Ar tai jūs mano kepurei tą garbę duodate? Garbė, šlovė ir pašėnavonė priguli cnatlyvoms[8] asaboms, o ne jų parėdams. Kad jūs esate taip be jokio razumo, jūs tą pavožosite[9] ir pašėnavosite, ką bagotas yra, o kad ir[10] jisai būtų be jokios cnatos: gali būti vagis, klastininkas, šelmis, paleistuvis. Tai negerai, mano broliai, darote: kad cnatas mylėdamas, atėjau į ubagystę, paniekinate mane, o kad, neteisybes mylėdamas, ateičiau į bagotystes, mane garbintumėte. Juk aš matau: kad jūs patektumėte ing nevalią Babilonijos, — aukso balvonui pasikloniotumėte kaipo ponui dievui!

Pamokslaj iszminties ir tejsibes iszguldineti... del Lietuwos wajkielu. Ispausti Suwalkuase 1851, 141—142 psl.

---

[1] Apsiaustas. [2] tokia kepurė, šašbauda. [3] šiaip taip nuvarė, nuvargino. [4] kuinus. [5] valstiečiai. [6] vikriai, greitai. [7] pagarba. [8] doroms. [9] pagerbsite, [10] nors.

LAURYNAS IVINSKIS

(1811—1881)

L. Ivinskis, kilęs iš bežemių bajorų šeimos, savimokos būdu įsigijęs mokytojo cenzą, visą gyvenimą mokytojavo dvaruose ir keliolika metų vadovavo pirmajai Lietuvoje Rietavo žemės ūkio mokyklai.

Didžiausias L. Ivinskio nuopelnas lietuvių raštijai yra tas, kad jis nuo 1846 m. keliolika metų leido pirmąjį lietuvišką kalendorių. Tame kalendoriuje buvo paskelbta nemaža lietuvių rašytojų kūrinių, lietuvių tautosakos, kitų tautų rašytojų kūrybos vertimų. Nesant tuo metu lietuvių periodinės spaudos, L. Ivinskio leidžiamas kalendorius iš dalies atstojo ją.

Pats L. Ivinskis taip pat rašė grožinės literatūros kūrinius (plačiai liaudyje paplitęs eiliuotas humoristinis pasakojimas „Smetona" ir kt.), vertė žymius kitų tautų literatūros kūrinius (E. Jungo „Paskutinį teismą" ir kt.), rinko lietuvių tautosaką ir skelbė ją savo kalendoriuje, dažniausiai savaip perdirbtą ir sueiliuotą.

❊

Smetonas.

Asz iszokau ing kamara smetona łajżitė,
Ir atpulia gaspadinė su wite szwajstitė.
Kur asz pulsiu, kur asz biegsiu, kur pasikawosiu,
Jau man rodos szen naktele, namie neb-nokosiu.
Ir ibiegau ing kanapius tinaj gautė wieta,
Atpułusė gaspadinė, iszłaużusė mieta,
Biega grejtaj, pulia smarkej, man szonus iszdaużi,
Bebiegdama manęs muszte kanapius iszłaużi.
Kas tin skausma, kas tin werksma, kas tin kliksma
Kajp pradieja mani muszte ir patė nuożuwa. (buwa.
Asz wajkelis wikrus budams noriejau iszsprukte.
Ir isz anos biauriun nagun, kajp nors iszsisukte.

Gaspadinė grejta buwa, kad mani gajnioja,
Kanapelej tankus buwa, kojeles pajnioja.
Wieł užpulia kajp wanagas ałkans wiszta peszte,
Neb-galiejau sawa skuros nuog anos iszneszte.
Gaspadinė su szakaliu ant spranda użsieda,
Isztwatija szonus mana ir sakitė gieda.
Musza, peszia, smarkej dauża, kiek tiktaj galieja.
Apiłsusė łabaj iłgaj kanapiuns siedieja.
Asz wajkelis nuowirkitas nuog jos atsitraukiau,
Koł iszlindau isz kanapiu wakara sułaukiau.
Bijodamas tokios pirties, kad tajp neb-sitiktu.
Łaukiau pri duru stowiedams kad wisi sumigta,
Gaspadinė ta piktoje kad akes użwertu,
Kad anun ant amżiu dienun jau ir neb-atwertu.
Nebibusiu asz tajp smajłus, kad tajp nuokanoja
Pasikłausidama dwases kada tajp nuotwoja.
Giriaus putras prisisriebes wakara ejt' gultė,
Ne kajp łandit' ing kamara, pri smietona pultė.

SMETONA

Aš įšokau ing kamarą smetonos laižyti,
Ir atpuolė gaspadinė su vyčia švaistyti.
Kur aš pulsiu, kur aš bėgsiu, kur pasikavosiu?
Jau, man rodos, šią naktelę namie neb'nakvosiu.
Ir įbėgau ing kanapes tenai gauti vietą, —
Atpuolusi gaspadinė, išlaužusi mietą,
Bėgo greitai, puolė smarkiai, man šonus išdaužė,
Bebėgdama manęs mušti, kanapes išlaužė.
Kas ten skausmo, kas ten verksmo, kas ten klyksmo buvo!
Kai pradėjo mane mušti, ir pati nužuvo![1]
Aš, vaikelis vikrus būdams, norėjau išsprukti
Ir iš anos biaurių nagų kaip nors išsisukti, —
Gaspadinė greita buvo, kad mane gainiojo,
Kanapėlės tankios buvo, kojeles painiojo.
Vėl užpuolė kaip vanagas alkans vištą pešti, —
Neb'galėjau savo skūros nuog anos išnešti:
Gaspadinė su šakaliu ant sprando užsėdo,
Ištvatijo[2] šonus mano, ir sakyti gėda!
Mušė, pešė, smarkiai daužė, kiek tiktai galėjo;
Apilsusi labai ilgai kanapės' sėdėjo.
Aš, vaikelis nuvirkintas[3], nuog jos atsitraukiau,
Kol išlindau iš kanapių, vakaro sulaukiau.
Bijodamas tokios pirties, kad taip neb'sitiktų[4],
Laukiau prie durų stovėdams, kad visi sumigtų,
Gaspadinė, ta piktoji, kad akis užvertų[5],
Kad anų ant amžių dienų jau ir neb'atvertų.
Nebebūsiu aš taip smailus[6], kad taip nukanojo[7],
Pasiklausydama dvasios kada taip nutvojo.
Geriau putros prisisrėbus vakare eit gulti,
Ne kaip landyt ing kamarą, prie smetonos pulti.

Kalendorius arba Metskajtlus ukiszkasis... 1862... Paraszitas par L. Iwinski... Wilniuje... 1861. 47—48 psl.

[1] Nuvargo, nusikamavo. [2] apdaužė, išvanojo. [3] nuvirkdytas, privirkdytas. [4] nebeatsitiktų. [5] užmerktų. [6] smaližius, linkęs smaližiauti. [7] nuplakė, sumušė

METU SKAJTLUS

UKINISZKAS

ANT METU WIESZPATIES

1846.

Kursaj tur sawieje Szwentes Rima-Kataliku pagał senos gadines su dienomis naujos gadines, didesniunsius atsitikimus, Rodikła Saules tekiejima ir użsilejdima, atmajnas mieneśia ir ora, Żiniaś rejkalingesnes dieł ukininku, ir suraśzima Atpusku, Jomarku ir Kiarmośziu Żiamajćziu szalieje.

Lietuvių Mokslo Draugija Biblioteka 1907

WILNUI.

Spaustuwej' Jozapa Zawadzki.

1846.

L. Ivinskio 1846 m. kalendoriaus viršelis

Pabajga sudnos dienos, prapultis piktunju ir pasaules wisos sudegimas.

(Isz trečzioses giesmies Yunga).

Sułaukta amżiaus dienos ateja wałanda,
Riegiedamas pabajga, swietas nuosiganda.
Jau tranksmiausi perkunaj smarkej sugrumieja
Duodami żenkłus bajsius, jog gałs prasidieja.
Oras wieł kitus grausmus nuog sawes padara
Ir isz wisur degamus dalijkus suwara.
Debeses sawiej' ugnies, jau neb-sutalpina,
Tuokstanties żajbun wisas szales paskandina;
Jau deg żiame, pasikiał dumaj ing aukśztibe,
Tarp kuriun swietas żusta, puł ing akła tamsibe
Sukilen wiejej wisur pradeda łakstité,
Ir żarijes po dumus sutrauktus żarstité,
Kurios liepsnun srugomis tamsumoj' iszroda,
O dangus ugnies gajsra isz sawes iszduoda,
Taj kiaturi Aniołaj, nuog tiek kampun świeta,
Wietra smarkiu putimu kiał ne pargalietą.
Iput gajsra ir neszio, ir użmet jin płatej,
Liepsnas sukinie, błaszka, taj wieł pakiał state
Kitur wies kiłdams tolie ugni nuołakina,
Ir wisos żiames szales anoj' paskandina.
Jau płatej ant paswećziu tolausiu użwirta,
Jau ir kałnus sudegin, graudin mura twirta.
Czion daubas atsiwieri, tin miestaj sugruwa,
Czion uołas isztirpitas ugniemis pasruwa.

Ar tus tranksmns iszgirsté junsu auses gawa?
Nuog kuo żiamė ik widaus graudej sudejawa?
Sztaj su kokiu smarkumu didzius kałnus arda,
Kur Alpu ar Karpatu, ar kitun tur warda.
Jun didibes padietas ant papiedziu twirtun,
Idant parbut' ant amżiu dieł anun paskirtun,
Ant kuriun nieks ne saki, kad żuté ketina,
Szen-dien sugruwus wiejej dulkiems iszgajszina.

Parodikit' kur dinga żiames ciesoristes?
Kur bier' anos wieszpatu stipres karalistes?
Kame Rimas? kur żmogus płaćziause turieja
Waldzia, kursaj tajp daugel, żiamiu pagalieja?

PABAIGA SŪDNOS DIENOS. PRAPULTIS PIKTŲJŲ IR PASAULĖS VISOS SUDEGIMAS

(Iš trečiosios giesmės Jungo[1])

...Sulaukta amžiaus dienos atėjo valanda[2], —
Regėdamas pabaigą, svietas nusigando.
Jau tranksmiausi perkūnai smarkiai sugrūmėjo,
Duodami ženklus baisius, jog gals prasidėjo;
Oras vėl kitus griausmus nuog savęs padaro
Ir iš visur degamus dalykus suvaro.
Debesys savyj ugnies jau neb'sutalpina,
Tūkstančiai žaibų visas šalis paskandina[3].
Jau deg' žemė, pasikel' dūmai ing aukštybę,
Tarp kurių svietas žūsta, puol' ing aklą tamsybę.
Sukilę vėjai visur pradeda lakstyti
Ir žarijas po dūmus sutrauktus[4] žarstyti,
Kurios liepsnų sruogomis tamsumoj išrodo,
O dangus ugnies gaisrą iš savęs išduoda.
Tai keturi Aniolai nuog tiek[5] kampų svieto
Vėtrą smarkiu pūtimu kel' nepergalėtą:
Įpuč' gaisrą ir nešioj', ir užmet' jį plačiai,
Liepsnas sukinėj', blaško, tai vėl pakel' stačiai.
Kitur vėjs kildams toli ugnį nulakina[6]
Ir visos žemės šalis anoj paskandina.
Jau plačiai ant pasviečių toliausių užvirto,
Jau ir kalnus sudegin', graudin'[7] mūrą tvirtą.
Čion daubos atsivėrė, ten miestai sugriuvo,
Čion uolos ištirpytos ugnimis pasruvo.

Ar tuos trenksmus išgirsti jūsų ausys gavo,
Nuog ko[8] žemė ik' vidaus graudžiai sudejavo?
Štai su kokiu smarkumu didžius kalnus ardo,
Kur Alpių ar Karpatų, ar kitų tur' vardą!
Jų didybes, padėtas ant papėdžių tvirtų,
Idant parbūt' ant amžių[9], dėl anų paskirtų,
Ant kurių[10] nieks nesakė, kad žūti ketina,
Šiandien, sugriuvus, vėjai dulkėm's išgaišina[11].

Parodykit, kur dingo žemės ciesorystės?
Kur bėr' anos viešpačių stiprios karalystės?
Kame Rymas, kur žmogus plačiausiai turėjo
Valdžią, kursai taip daugel žemių pagalėjo?[12]
Kur sala[13], kuri kitiems daug turtų dalijo
Ir už anuos liuosybę brangesnę[14] įgijo?
Kokia ant jos atėjo štai rūstybė pikta, —
Pirma ant laimės, dabar ant prapulties likta[15]!
Pasakykit, kur sostai garsūs pasidėjo,

Kur sała, kuré kitiems dau turtu dalija?
Ir už anus luosibe, brangesne igija?
Kokia ant jos ateja, sztaj rustibé pikta,
Pirmaj ant łajmos dabar ant prapulties likta'
Pasakikit! kur sostaj garsus pasidieja,
Ant kurium ilgus amżius Burbonaj siedieja?
Kur płates szales dinga? kur ászios karalistes;
Stowentes pri Austrijes kita-kart' dalistes?
Kur tos garses gimines, kad luosomis stowieja,
Tus jemia už karalus, kurius saw norieja?
Kurioms Diewas daug wajsiu po łaukus augina,
Ir sawa jawajs szales tolimas majtina?
Nebiera jun, nebiera, ugniej' wis prażuwa,
Ir swietas pasibajgdams, ant amżiu sugruwa.

Rasit pakłauś Aniołaj: kuris krasztas świeta
Łajki płatu paświeti Aźijes padieta?
Kame par auksztus moksłus Europa protinga?
Kur buwa szalis giedros Libijes smiltinga?
Kur żiamćziuogaj ir auksaj, kad abé Indija
Saw ant wargun o kitiems ant naudos dalija?
Kożnos szalies ant żiames karalistė twirta,
Ing wiena ugnies małka degante suwirta:
Nieka isigaliejes gajsras neb-użłajki,
Wisłab jau sudegina, ir dulkes isznajki.
Szé pragajśztis suligin kozna karaliste,
Kuré už kita kitos kielies par didiste.
Prapulia kan tikt' giwa sutwierims turieja,
Kas ant wandens, ant ora ir żiames gulieja.
Wisi tarp smarkios ugnies giwolej prażuwa,
Kurie wardajs nuog żmoniuu wadinamajs buwa.

Bet rusta ugnis smarkiaus dar isigalieja,
Wisi żiame kajp twanajs liepsnomis użlieja,
Kurios wirsziaus debesun auksćziausia użtwina,
Żiedra dangu ir żiame sawiej' paskandina:
Pri pabajgos pri-artin wisa sutwierima,
Saulej, żwajzdiems, mienesiuj, dara prażuwima.
Tas płatus nuog świesibiu dangus parieditas,
Użgiasa ir ant amżiu stojoś prażuditas.
Wałanda! jau nier' żiames, jau neb-linkt' dajkts wienas,
Ir nuog Diewa sutwertas swietś par szeszes dienas.

Ant kurių ilgus amžius Burbonai[16] sėdėjo?
Kur plačios šalys dingo? Kur šios karalystės,
Stovinčios prie Austrijos kitąkart dalystės[17]?
Kur tos garsios giminės, kad[18] liuosomis stovėjo,
Tuos ėmė už karalius, kuriuos sau norėjo,
Kurioms dievas daug vaisių po laukus augino,
Ir savo javais šalis tolimas maitino?
Nebėra, jų nebėra, — ugnyj vis pražuvo,
Ir svietas pasibaigdams ant amžių sugriuvo.

Rasit paklaus aniolai: kuris kraštas svieto
Laikė platų pasvietį Azijos padėtą[19]?
Kame per aukštus mokslus Europa protinga?
Kur buvo šalis giedros Libijos smiltinga?
Kur žemčiūgai ir auksai, kad[20] abi Indijos
Sau ant vargų, o kitiems ant naudos dalijo?
Kožnos šalies ant žemės karalystė tvirta
Ing vieną ugnies malką[21] degančią suvirto:
Nieko įsigalėjęs gaisras neb'užlaikė[22],
Vislab jau sudegino ir dulkes išnaikė[23].
Ši pragaištis sulygin' kožną karalystę,
Kuri už kita kitos[24] kėlės per didystę[25].
Prapuolė, ką tik gyva sutvėrims turėjo[26],
Kas ant vandens, ant oro ir žemės gulėjo[27], —
Visi tarp smarkios ugnies gyvuliai pražuvo,
Kurie vardais nuog žmonių vadinami buvo.

Bet rūsti ugnis smarkiau dar įsigalėjo,
Visą žemę kaip tvanais liepsnomis užliejo,
Kurios viršiau debesų aukščiausiai užtvino,
Žydrą dangų ir žemę savyj paskandino, —
Prie pabaigos priartin' visą sutvėrimą,
Saulei, žvaigždėms, mėnesiui daro pražuvima.
Tas platus nuog šviesybių dangus parėdytas[28]
Užgeso ir ant amžių stojos pražudytas.
Valanda[29]! jau nėr žemės, jau nebliekt' daikts vienas[30]
Ir nuog dievo sutvertas sviets per šešias dienas.

Kalendorius arba Metskajtlus ukiszkasis... 1862... Parasztas par Ł. Iwiński... Wilniuje... 1861, 48—50 psl.

---

[1] T. y. iš anglų rašytojo E. Jungo (1683—1765) poemos „Paskutinis teismas" III giesmės. [2] 1897 m. leidime: *Paskutinė jau amžiams valanda atėjo.* [3] norėta pasakyti: krinta, trenkia į žemę. [4] 1897 m. leidime: *po dūmų tirštumą.* [5] t. y. nuo keturių. [6] nuneša. [7] 1897 m. leidime: *griauja.* [8] nuo kurių. [9] amžinai. [10] apie kuriuos. [11] išnešioja. [12] nugalėjo, užvaldė. [13] 1897 m. leidime: *Amerika.* [14] t. y. už turtus brangesnę. [15] skirta. [16] Prancūzijos, Ispanijos, Neapolio karalių dinastija. [17] buvusios Austrijos valdžioje. [18] kurios kad. [19] t. y. kur buvo Azija. [20] kuriuos. [21] laužą. [22] nebepaliko. [23] išnaikino. [24] viena už kitos. [25] norėdamos pirmauti. [26] visa, kas tik buvo gyva. [27] buvo. [28] šviesuliais papuoštas dangus. [29] akimirka, momentas. [30] nebelieka nė vieno daikto.

Prižodej ir Patarles.

Mes žmonis wargunse žustam,
Kajp muses iszrugos' płustam.

Be wałgant, par barzda warwieja,
Akes ir dantes ne regieja.

Ne kart' regam trejgi,
Użejta par dwejgi.

Sunkiej dirb, prakajtu łajsta sawa makaule,
O to ne atmin, jogej ne giweńś su saule.

Sueja ing ragus pienas,
Neb-tek jau łaszas nie wienas.

Pakoł riebus pražuś riebiu buwes,
Liesasis jau buś senej pražuwes.

Su piktu ne pradiejus kalbieté.
Iszpuł rankos akmeni turieté.

Wargdienis neturtielis, gał prikenties bada.
Kad ano majsza gale skilie atsirada.

Patsaj sawi pri darba spaudi.
Patsaj apmetes patsaj audi.

Ne pritruka wajśziese dajkta nie wiena,
Wisa buwa tikt ne buwa kales, piena.

Rupesnius ant rita atidiejes,
Wajkszczio saw, kajpo łaukus atsiejes.

Sakom: „pirsztu priduramas," kada ing wieta.
Artimesne, turiam koki dajkta padieta.

Už tat, kada tu tan padarisi,
Dewines bażniczes pamatiśi.

Ne spiauk ing wandeni, nes kada iśpiausi.
Tan pati atsisukes, sugerté gauśi.

PRIEŽODŽIAI IR PATARLĖS

Mes žmonės varguose žūstam,
Kaip musės išrūgos' plūstam[1].

Bevalgant per barzdą varvėjo,
Akys ir dantys neregėjo.

Ne kart' regim treigį,
Užeitą[2] per dveigį.

Sunkiai dirb', prakaitu laisto savo makaulę,
O to neatmen', jogei negyvens su saule.

Suėjo ing ragus pienas,
Neb'tek' jau lašas nei vienas.

Pakol riebus pražus, riebiu buvęs,
Liesasis jau bus seniai pražuvęs.

Su piktu nepradėjus[3] kalbėti,
Išpuol'[4] rankos' akmenį turėti...

Vargdienis neturtėlis gal prikentės badą,
Kad ano maišo gale skylė atsirado.

Patsai save prie darbo spaudi,
Patsai apmetęs, patsai audi.

Nepritrūko vaišėse daikto nei vieno,
Viso buvo, tik nebuvo katės pieno.

Rūpesnius ant ryto atidėjęs,
Vaikščioj' sau, kaipo laukus atsėjęs.

Sakom „pirštu priduriamas", kada ing vietą
Artimesnę[5] turim kokį daiktą padėtą.

Užtat, kada tu tą padarysi,
Devynias bažnyčias pamatysi.

Nespiauk ing vandenį, nes kada įspiausi,
Tą patį atsisukęs sugerti gausi...

Kalendorius arba Metu skajtlus ukiszkas. . . 1851. . . Paraszitas par L. Iwinski. . . Wilniuje. . . 1850. 42 psl.

[1] Krutame, kapanojamės. [2] pralenktą, viršytą. [3] dar nepradėjus. [4] reikia. [5] artimoje vietoje.

Juokingi pakłausimaj ir atsakimaj.

1.

Nuog kokia szunies zujkis gianams grejtesnej szalen bieg, ar nuog juoda, ar nuog bałta?

Grejtesnej bieg nuog bałta szunies, o taj diel to, jogej zujkiuj rodose kad jau jisaj giau po wien marszkiniu idant kuo wejkłausej prigintu

2.

Diel kuo gajdis gied użsimerkes?

Diel to idant wisztoms paroditu, jogej tau, kad gied, jau mok ant pomieties ir raszta neb-rejkałauns.

3.

Kudiel szun su uodega wizgin?

Diel to, kad szun ira stipresnis už uodega, o kad ana butu už jin stipresné, taj uodega szunimi wizgintu.

JUOKINGI PAKLAUSIMAI IR ATSAKYMAI

1

— Nuog kokio šunies zuikis genams[1] greitesniai šalin bėga, — ar nuog juodo, ar nuog balto?

— Greitesniai bėga nuog balto šunies, o tai dėl to, jogei zuikiui rodosi, kad jau jisai gena po vien marškinių[2], idant kuo veikiausiai prigintų.

2

— Dėl ko gaidys gieda užsimerkęs?

— Dėl to, idant vištoms parodytų, jogei tą, ką gieda, jau moka ant pomieties[3] ir rašto nebereikalauja[4].

3

— Kodėl šuo su uodega vizgina?

— Dėl to, kad šuo yra stipresnis už uodegą, o kad ana būtų už jį stipresnė, tai uodega šunimi vizgintų.

Kalendorius arba Metskajtlus ukiszkasis... 1860. Paraszitas par Ł. Iwiński. Wilniuje... 1860. 54 psl.

[1] Vejamas. [2] vienais marškiniais. [3] atmintinai, iš atminties. [4] nėra reikalingas, jam nebereikia.

PRANAS SAVICKAS

(1778—1864)

P. Savicko, apie kurį tėra žinoma, kad jis buvo kilęs iš Aukštaitijos valstiečių ir 30 metų kunigavo Aleksandravėlėje (dab. Obelių raj.), eilėraščiai jau XIX a. viduryje plito rankraščiais. Chrestomatijoje spausdinami du jo išlikę kūriniai — „Apsakymas" ir „Pustymai", kuriuose ryškiai parodoma skurdi baudžiauninko buitis feodalinio išnaudojimo sąlygomis, reiškiamas protestas prieš socialinės santvarkos neteisybes, atsispindi ekonominė valstiečių diferenciacija. P. Savicko eilėraščiai pasižymi sklandžia eilėdara, poetinių vaizdų konkretumu, realistiniu pasakojimo tonu, gyvais dialogais. Demaskuojamąja jėga P. Savicko poezija prilygsta geriausiems socialinės tematikos kūriniams XIX a. pradžios lietuvių literatūroje.

❋

PUSTYMAI

Vėjas pučia nuog vakarių, vilnis sniego neša,
Vėjas stiprus kaip verpetas trobų dangčius[1] plėšo.
Neša sniegą per laukelius, tarp trobų apstoja,
Pila pusnis prie ūlyčių, suka, verpetuoja.
Vienas žmogus, pažiūrėjęs per langą, taip sako:
— Baisu išeit ir iš gryčios, niekur nėra tako!
Visos trobos užpustytos, visur pilna sniego:
Kokį rado kur tik plyšį, tai visur įbėgo.
Dievas žino, kaip ten mūsų gurbe[2] galvijėliai?
Eik tu, Jonai, pažiūrėti ar tu, Antanėli!
Maž gėriukai ir sušalo, — tegul dievas myli!
Nuog pusnakties užvien[3] pusto, nė kiek nenutyla.
O tu, Petrai, apsirišęs, apsivilk skrebelius[4], —
Prakaposi pečiun žabų bent penkis glėbelius.
Vaikai rėkia visi gryčioj: „Tėtel, mamul, šalta..."
Anei aš tam esmu kaltas, anei močia kalta.
Vardan dievo, dvasios šventos, — kokia biauri diena!
Peržiem' tokios dar nebuvo, kaip šiandien, nė viena.
Gryčia mūsų labai sena, dievo dėl tik turis,
Langai žemėn jau perėjo, išsikreipė durys.
Dangtis visas jau užlūžęs, viršuj daugel sniego,
O per sienas nuog tirpimo vidun vanduo bėga.
Vaikai, badu išmarinti, visi duonos prašo,

O čia duonos anei kąsnio, nėr pieno nė lašo.
Žmona serga nuog nedėlios, badu numarinta,
Vaikas mažas prie krūtinės nedėlia dešimta.
Aš ir patsai trečia diena, kaip nemačiau duonos,
Visas veidas man ištino, o bedvasis ponas
Ir dėl savęs zbitkas[5] daro: geria, kortom groja,
Kad mes visi badu mirštam, anei pagraudoja[6].
Dieve mano, dieve mano, užu ką koroji?
Dėl kog' manęs tam neščėstyj tu neratavoji?
Iš rudenio ką surinkom nuog savo laukelio,
Visa dvaras tuoj išvežė, neliekant grūdelio.
Nei tau žmogui yr' akvatos[7] išdirbt žemę savo:
Ką pasėsi ir surinksi, — žinok, kad ne tavo.

Vaižganto Raštai. Kaunas, 1929, XI t., 111—112 psl.

[1] Stogus. [2] tvarte. [3] išvien, ištisai. [4] kailinėlius. [5] išdaigas, išlaidas, prabangą. [6] susigraudina, pasigaili. [7] noro.

APSAKYMAS

Prie galo vienos ilgos ūlyčios du kiemai grečium[1] stovėjo:
Vienam kieme žmonės badu noko, o kitam viso turėjo.
Par[2] gaspadorių, kursai turtingas, visos trobos naujos buvo,
O jo susiedo trobos suirę, gryčia bemaža negriuvo.
Par aną buvo vaikeliai gražūs, skaistūs ir sveiki ant kūno, —
Par biedną dujen berniukai, duktė — sutraukti kaltūno.
Vienas gyveno su visais zgadoj[3], loską par poną turėjo, —
Dėl kito buvo piktas ir ponas, nei jo susiedai mylėjo.
Par vieną buvo trys jungai jaučių, ketvertas riebių arkliokų,
Dvylika karvių, puskapis[4] avių ir arti kapos gėriokų;
Naujas brikelis[5] pamaliavotas[6] ir trys neblogi vežimai:
Par kožną ratai vis geležiniai, nauji ir gražūs kinkymai[7].
Par jo susiedą tokie tik turtai: jautis ir sena kumelė,
Viena karviotė, dvi ožkos tiktai ir dvi ar viena avelė.
Turtingam kieme visa šeimyna tarp savęs zgadoj gyveno, —
Išėję laukan, akvačiai[8] dirbo ir vienas kitą rūpino[9].
Gražios mergelės, visos sus'tarę, giedot giesmeles pradėjo,
O ir berneliai, per ilgą klausę[10], giedot mergiotėm padėjo, —
Darinkti[11] balsai, linksmos giesmelės toli per mišką skambino.
Nors gieda giesmes, vienok piaut kviečius neprižiūrėti skubina:
Ir darbininkams linksma dirbt buvo, matant prieš save kaip mūrą
Rugių sėjimą dviejų desėtkų[12], kviečių — dešimties pūrų.
Gubos prie gubų užvien[13] stovėjo, o varpos pilnos grūdelių, —
Duona bus balta, o dar pardavęs nemaža paims rublelių.
Ir vasarojus, net žiūrėt miela, kokie tai miežiai, žirneliai!
Kas tik pasėta, vis laisvėj auga, — ir ilgi, ir tankūs lineliai.
Kur buvo slėniai ir prie balelių giliai iškasti raveliai[14],
O pievos — tai kaip stalas taip lygios, neauga niekur karkleliai.
Pats gaspadorius, atvežęs pietus, „padėk jum, dieve", pasakė,
O darbininkai draug' vienu balsu „dėkui, o dėkui" atsakė.
— Mano vaikeliai, pameskit darbą, — taip gaspadorius vadino: —
Ką dievas davė, pavalgę pietus, poilsio yra adyna.

Dėkui jums, mano vaikeliai meilūs, jau gerą šmotą pavarėt, —
Per trumpą čėsą su nedaug rankų tiek šiandien darbo padarėt.
Ateik, Elzbieta, išimk iš briko, kas gaspadinės įdėta.
Paimk abrūsą[15], paklok ant žemės, kur patogesnė bus vieta.
Yra čia šaukštai, bliūdai[16], torielkos[17] ir alaus gausi bačkelė;
Čia rasi sviestą, duoną ir sūrį, — yra arielkos plėčkelė.
Išgert prie procios vieną čerkelę[18] arielkos nigdi[19] neškadys,
Bet kas ją geria dažnai be mieros, tai tokiam piauniai pavodys[20].
Netoli sakant, mano susiedas kaip gerti per daug pradėjo,
Išnyko turtai, paliko biednas, — smilgos jo lauke derėjo.
Jo visos dirvos smilgom žaliavo, kur-ne-kur varpa stovėjo;
Blogai išarta, blogiau akėta, seniai jau mėšlą regėjo.
Jo vasarojus viškai pablogęs[21], kur-ne-kur žaliuoja!
Jo visos pievos karklais užaugo, karklyne šarka lizduoja[22].
Dieve, duok dangų, tėvas senelis gerus jam turtus paliko:
Šimtas muštinių, pulkas galvijų, buvo ir klėtis nedyka.
Rugiai, kaip vilnys, papūsti vėjo, priekin, tai atgal svardavo[23],
Ir vasarojai gražūs laukely, linai kaip rūta žaliavo.
Pirmuosiuos metuos po smerčio tėvo anas, apėmęs valdyti,
Apleido žemę, pradėjo gerti ir pūstyt visą gėrybę.

1847 metuose 20 dienoj antro mėnesio Kamajuos parašyta.

Vaižganto Raštai. Kaunas, 1929, XI t., 112—113 psl.

---

[1] Greta. [2] pas. [3] taikoje. [4] pusė kapos — 30. [5] vienkinkis šventadienis vežimas. [6] padažytas. [7] pakinktai. [8] noromis. [9] ragino, skatino. [10] kurį laiką klausę. [11] suderinti. [12] dešimčių. [13] išvien. [14] grioveliai. [15] rankšluostį. [16] dubenys. [17] lėkštės. [18] taurelę. [19] niekada. [20] tikrai pakenks. [21] visiškai sumenkęs, sunykęs. [22] kraunа, suka lizdą. [23] svyravo.

KIPRIJONAS NEZABITAUSKIS-ZABITIS

(1779—1837)

K. Nezabitauskis-Zabitis savo kūryboje išreiškė emigrantų, išvykusių iš Lietuvos po 1831 metų sukilimo, demokratines nuotaikas.

K. Nezabitauskis, kilęs iš Baidotų kaimo, netoli Salantų, baigęs Vilniaus Vyriausiąją mokyklą ir dvasinę seminariją, ilgesnį laiką kunigavo Veliuonoje. 1831 metų sukilimo metu jis skelbė bažnyčioje sukilėlių atsišaukimus ir todėl vėliau buvo priverstas emigruoti į užsienį. Iš pradžių jis nuvykęs į Argentiną, paskui persikėlė į Prancūziją, kur ir mirė.

Emigracijoje K. Nezabitauskis parengė eilėraščių rinkinį „Eiliavimas", kurį sudaro 18 eilėraščių, siejamų idėjinio ir tematinio vieningumo. Savo rinkinį K. Nezabitauskis buvo dedikavęs didžiajam poetui Adomui Mickevičiui. Eilėraščių rinkinys išspausdintas tik 1930 m., todėl platesnei visuomenei K. Nezabitauskio poetinė kūryba ilgą laiką liko nežinoma ir negalėjo jos veikti.

Chrestomatijoje spausdinamuose K. Nezabitauskio eilėraščiuose („Bus kitaip", „Giesmė, gedaujanti brolių...") raginama kovoti ne tik prieš carą, bet ir prieš įvairius išnaudotojus, aštriai keliami visuomenės socialinio pertvarkymo klausimai, pranašaujamas naujas sukilimas. Emigranto pergyvenimai atsispindi viename poetiškiausių K. Nezabitauskio eilėraščių — „Vaitojime lenko, nustojusio tėviškės", o taip pat ir „Giesmėje — atsakyme brolių..." ir kt. Kai kuriuose K. Nezabitauskio eilėraščiuose („Palyginimas lupenstvų viešpačių su lupenstvomis valdonų") demaskuojamos viešpataujančios išnaudotojų klasės.

K. Nezabitauskio visuomeninio turinio eilėraščiai, parašyti sunkia, nesklandžia kalba ir gana primityvia eilėdara, yra svarbūs lietuvių literatūros istorijai idėjiniu pažangumu ir kai kuriomis žanrinėmis ypatybėmis, kaip vieni pirmųjų refleksinio-filosofinio pobūdžio lietuvių poezijos kūrinių.

EILIAVIMAS LIETUVIŠKAI ŽEMAITIŠKAS

JO MYLISTAI ADOMUI MICKEVIČIUI,
ŠLOVINGAM IR MOKYTAM EILIUOTOJUI LIEŽUVYJE LENKIŠKAME,
BENDRUI MŪSŲ LIETUVININKUI

Daug yr' eiliuotojų, kur trokšt Tave sekti
Ir dar nor' mokslumu už Tamstą pratekti[1]...
Vargšai, bet neturi nuog dievo davimo[2],
Eiliavimu savo širdies užgavimo,
Kaip Jūsų Mylista: ką tiktai parašai,
Rodos, jog maloniai perskaityti prašai.
Bet aš paskui anuos nes'taisau keliauti,
Dėl to lietuviškai ėmiausi eiliauti[3]
Dėlei nemokytų tėviškėj artojų, —
Būk gi tada mano kartais užtartoju[4],
Jei kas užmetinės nemokslumą kokį!
Juk ne mane vieną gal' atrasti tokį,
Katras žmones moko ieškoti teisybės,
Ieškoti lygybės ir su ja liuosybės...
Suprantu, jog rūstaus lietuvninkų ponai,
Ką tose giesmėse išrožijau[5] čionai;
Žinau, ir bajorai pakils prieštarauti,
Bijodamies darbo, kad neprakaitauti[6],
Kaipo prakaitauja gyventojai žmonės.
O, ką man pasakys despotai valdonys[7]!
Juk tai tie judošiai gal' pakart ing žardą,
Dėl to ir nerašau čionai mano vardo.
Meilyčiau išspausti[8], neturiu mamonos[9]! —
Rankos rašte siunčiu, be nesiras ponas,
Katram Tilžėj vėlgi užmokesnį duoti,
Beg[10] nepatiks eilės — mane išvaduoti...
Tame daikte, meldžiu, velyk[11] pasiklausti
Ir, jei Tamstai patink, gali liept išspausti...
Už tą gerą ano visad dėkavosiu!
Ir jo prietelystę širdyj užkavosiu[12]...

Tauta ir žodis, 1930, VI, 354 psl.

[1] Tamstą pralenkti, pranokti. [2] dovanos, talento. [3] eiliuoti. [4] užtarėju. [5] išreiškiau, išdėsčiau. [6] neprakaituoti, t. y. kad jiems nereiktų prakaituoti. [7] valdonai — ponai, bajorai, turintieji baudžiauninkų. [8] norėčiau išspausdinti. [9] lėšų, turto, pinigų. [10] ar. [11] leisk. [12] užlaikysiu, laikysiu, brangindamas saugosiu.

APIE BUVIMĄ DRAUGYSTĖS[1] LENKŲ PO VALDŽIOS MASKOLIŲ CARO

...Toks buvimas mūsų tėviškės meilingos, —
Juk taip visad daro caras neteisingas!
Kol gal, dovij'[2] žmones, vargdienius kenčiančius,
Paskui ir valdoniams ded' ant kojų pančius...
Šiandien dar didesniai po kojų pamynė
Teisybę dėl žmonių, kad skųstis užgynė*
Gyventojui žmogui prieš neteisininkus,
Ėdžias[3] valdytojus, sukčius, provininkus.
Gavo tad jau valią lokamčiai[4] valdonys,
Katrie be atidžios[5] žudo, dovij' žmones.
Dėl to, kad išgirsit, jog jau darbininkai**
Pradėjo darbuotis dėl jūsų liuosybės,
Dėl lygybės žmogaus ir dėlei teisybės.
Didesniai kaip visad jauskit, ūkininkai,
Jog tas subruzdimas, katro greitai laukiam,
Busai[6] subruzdimu žmonių viso svieto,
Su kuriais liuosybės vienu balsu šaukiam,
Ir jau tame daikte yr' sėkla pasėta...

Tauta ir žodis, 1930, VI, 374—375 psl.

[1] Varšuvos kunigaikštystės. [2] orig. *duonyi* — atrodo, klaida. [3] ėdikus, naikintojus. [4] gobšuoliai. [5] neatsižvelgdami, nieko nežiūrėdami. [6] bus.

* Dabartiniuose 1835 išdavė caras ukazą, jogei nė vienas gyventojas žmogus, mužiku vadinamas, negal' skųstis, paduodamas prosbą, arba pozevus. *(Aut. past.)*

** Darbuojantieji dėl liuosybės, kurių yra daugumas taip tėviškėje, kaipo ir svečiose žemėse. *(Aut. past.)*

APIE LENKUS PO SUBRUZDIMO, METUOSE 1830 IR 1831 DARYTO; SVEČIOSE ŽEMĖSE VARGSTANČIUS

...Bet zdraicoms[1], neg[2] carui nepasikloniosim!..
Žinom, kas mums priešings subruzdime buvo.
Dūmoj anie savyj, kad jau tie pražuvo!
Valdonis priešingus lig vieno iškarsim,
O neteisininkus[3] su žeme suarsim...
Tuo kartu supras jie reikalą teisybės
Ir jog mes darbavom's dėl žmonių liuosybės,
Ne dėl mūsų šlovės arba iškėlimo,
Bet dėl ūkininko, lygaus sutvėrimo,
Katrą kaip ne žmogų žudai, kotavoji[4], —
Ar taip myli, žmogau, tavo penėtoją?

Tauta ir žodis. 1930, VI, 375 psl.

[1] Išdavikams. [2] nei. [3] neteisinguosius. [4] kankini.

❊

GIESMĖ GEDAUJANTI[1] BROLIŲ, LIKUSIŲJŲ TĖVIŠKĖJE, TŲ VARGSTANČIŲJŲ PO SVIETĄ[2]

Išėjot, broleliai, klaidžioti po svietą,
Palikę tėviškę, su kaulais apsėtą
Žuvusių karėse už mūsų liuosybę, —
Tokia tai dabarčiui ant svieto teisybė!
Kame despotizmas gaun' pergalėjimą,
Tenai nėr teisybės neig pas'gailėjimo!
Tegul dievs padeda, trokštame širdingai
Keliaut tas keliones dėl jūsų laimingai...
Nustojote turtų, likot[3] giminaičius,
Palikot kūdikius varge sirataičius[4],
Kurių gimdytoja* pradžioje jaunystės
Mirė iš gailesčio, netekus draugystės.
Taip kur despotizmas gaun' pergalėjimą,
Tenai nėr malonės, neig pas'gailėjimo!
Tegul dievs padeda, trokštame širdingai
Keliaut tas keliones dėl jūsų laimingai...
Tironys apėmė valdžią po senovės,
Parašykit, broliai, ar ilgai taip stovės, —
Jog tie, kur darbavos dėl žmonių liuosybės,
Tur' vargti po svietą dėlei neteisybės!
Taip kur despotizmas gaun' pergalėjimą,
Ten nėra teisybės ir t. t. ir t. t.
Praneškite mumis, kaip ten dievs jums leido?
Ar bepamatysim kada jūsų veidą
Tėviškėj tarp mūsų, ir kaip jums ten vedas?
Ar gerai, ar blogai tarpe svieto dedas?
Bet kur despotizmas gaun pergalėjimą,
Ten nėra gėrybės ir t. t. ir t. t.
Geresniai padarėt, mes pavydim jumis,
Jog ėjot ing svietą darbuotis už mumis,
Bet[5] tironys dabar žudo mumis varge,
Kad nebruzdėtumėm, daboj' didžiai sargiai.
Nemeskit darbuotis, girdim mes per dalį[6], —
Jei čia jums nevedas[7], eik ing kitą šalį
Rūpintis, kad greitai išvaryti schizmą[8]
Iš tėviškės mūsų ir jos despotizmą...
Netrivosim ilgai, jei liksis tironys
Tėviškėje mūsų: išgalabins žmones!**
Rūpinkitės, broliai, — lig laiku kentėsim,
O kad tik pradėsit, mes tuojaus padėsim
Darbuotis su jumis to reikalo dalyj,
Tiktai pašapuokit[9] ginklų svečioj šalyj,
Laimink jumis, dieve, dėl mūsų liuosybės, —
Mes turime viltį sulaukti teisybės...

Tauta ir žodis. 1930, VI, 376 psl.

[1] Gedėjimo, ilgesio giesmė. [2] čia autorius kalba likusių Lietuvoje vardu. [3] palikot. [4] našlaičius. [5] nes. [6] iš dalies. [7] nesiseka. [8] atskalūnus, klaidatikius. [9] parūpinkite, paieškokite.

* Gimdytoja — tėviškė lenkų. *(Aut. past.)*

** Išgalabins — išdovys, išnaikins, iškamuos žmones. *(Aut. past.)*

❊

GIESMĖ — ATSAKYMAS BROLIŲ, VARGSTANČIŲJŲ PO SVIETĄ

Atsako brolelis, rašydams verksmingai:
Vargstu aš tarp žmonių, dažnai maloningai,
Bet jie žiūr' ant manęs kaip nusigandime!
Vaikščioju sau vienas, verkdams nuliūdime,
Jog mes tarpe savęs artintis nedrįstam[1]
Ir kaipo svetimi[2] nepasipažįstam...
Tokios mūsų vargo, keliavimo dienos!
Nustojęs tėviškės, visur esi vienas...
Matydams dūmą žmogaus gyventojo,
Atsiminiau savy, kad jis vakaroja*, —
Nespaudžia jo širdies nuliūdimas sragus[3].
Laiminau dūmodams: jo valandos smagios!
Kad sėdi pas ugnį tarp saviškių mielų,
Džiaugdamos atilsiu išvakariu vėlu...
O man be saviškių keliavimo dienos!
Nustojęs tėviškės, visur esi vienas...
Pamačiau debesius, nešamus nuog vėjo, —
Kaip ir mane neša vėtros** toj žūtėje[4]!
Stebėjaus žiūrėdams, kaip anuos bogino
Vėjas sukindamas, bet kur — nieks nežino!
Kaip aš nuliūdime žengiu tik kojomis,
Klausiant vėtros sako: kas ligi to jomis[5]...
Tai man nuliūdime keliavimo dienos!
Nustojęs tėviškės, visur esi vienas...
Radau medžius skleidžiant aiškiai vaisiaus žiedus,
Supratau galybę ir dieviškus rėdus.
Duod' dievs vaisių medžiuos dėl raškažio[6] žmonių, —
Aš klaidžioju sviete, išvyts nuog tironių!
Tie medžiai ne mano, neduod' tokio kvapo,
Kaip tėviškėj buvo, nieko man nesako!
Ir čion be raškažio keliavimo dienos!
Nustojęs tėviškės, visur esi vienas...
Mačiau jaunikaičius, vieno krašto žmones,
Kaip būt' tikri broliai, kaipo iš malonės
Mielavos[7] su džiaugsmu, malonėj širdingai
Spaudžia krūtis, rankas tarp savęs meilingai.
Būk tai, jogei anie manęs nepažino,
Neigi rankos mano suspaust nemėgino...
Čion didžiai nuliūdau, — kokios mano dienos!
Nustojęs tėviškės, visur esi vienas...
Pakalnėj upelis, šniokšdamas sraunumu[8],
Pradžiugino širdį savo garsingumu,
Tarp uolų ardamas***, kaip būtų[9] šnekėdams.
Stebėjaus ramybėj, ant ano žiūrėdams, —
Tariau, kad upelis, kur mes kūdikystėj
Pagal jį su broliais bėgiojom draugystėj...
Tas nešnek' dėl manęs, — tai kelionės dienos
Nustojęs tėviškės, visur esi vienas...
Senoliai tarp nūkų**** linksmybės' dūksavo,
Kaip alyvos medžiai tarp ataugų savo.
Meilingai gret' anų nuliūdęs stovėjau,
Beg[10] ir mane nešauks[11] sūnumi, norėjau?
Arba tie kūdikiai broliu beg nevadins
Ir, idant tiešytų, linksmai beg nežadins?
Bet nieks neprašneko. O verksmingos dienos!
Nustojęs tėviškės, visur esi vienas...
Buvau, kaip mergelės, mylimuosius savo
Juokindamos smagiai, meilingai dūksavo,
Kurios malonėja[12], kaip būt mojaus vėjas
Gaivin' širdį žmogaus, kad varge ilsėjas[13].
Bet iš jų neg viena maniep nežiūrėjo
Ir pasigailėti širdies neturėjo...
Taip bėg' svečioj šalyj be malonės dienos!
Nustojęs tėviškės, visur esi vienas...
Išgirdau dainuojant***** didžiai maloningai, —
Nuliūdime mano pravirkau širdingai,
Atminęs balselius mano seserėlių,
Kurios, ganydamos pulkelius avelių,
Dainavo maloniai mano matušėlei.
Bet tuojau supratęs, jog ne tie balseliai, —
Didesniai pravirkau. Tai kelionės dienos!
Nustojęs tėviškės, visur esi vienas...
Čion užėjo žmonės, — išgąstyj dairiausi******,
Katrie, kodėl verkiu, atsistoję klausė.
Atsakiau verkdamas: tegul dievs išgano, —
Nustojau tėviškės ir prietelių mano!
Ir kada pasakiau, rūsčiai pažiūrėjo,
Būk tai nesupratę, verkti nepadėjo...
Taip svetimoj šalyj vargstu rūsčias dienas!
Nustojęs tėviškės, visur esi vienas...
Ir taip nuliūdime ašaromis liedams,
Ištariau ing save, tais žodžiais kalbėdams:
Apvaikščiojau svietą skersai ir aplinkui, —

Nustojęs tėviškės, kitos nesutinku!
Tur būt, uždėjimas tokios valios dievo, —
Neatrandu brolio, prieteliaus neig tėvo!
Negirdžiu balselio seserų meilingų,
Nejaučiu linksmybės iš[14] dienų verksmingų!
Kur aš pasidėsiu? — Spaudž' mane rūpesniai,
Taip žūti negaliu, keliausiu tolesniai, —
Ieškosiu dar sviete dėl žmonių liuosybės,
Nors didesniai vargsiu, ieškosiu teisybės!
Ieškosiu pagalbos tėviškei buvimo,
Kad padėtų mumis nukelt prispaudimą
Tironių besočių, kur taip mus naikina!
Tegul anų darbus visas svietas žino...
O ką ten datirsiu, — vis tai jums pranešiu
Arba pagrįždamas tėviškėn parnešiu.

Tauta ir žodis. 1930, VI, 377—379 psl.

---

[1] Negalime susitikti. [2] lyg būtume svetimi. [3] skaudus, žiaurus. [4] žūtyje — pražūtyje, kankynėje, varge. [5] kas joms rūpi, kas joms darbo. [6] džiaugsmo, linksmybės. [7] mylavos. [8] iš sraunumo. [9] tartum. [10] ar. [11] nepavadins. [12] myluoja, glamonėja. [13] ilsisi. [14] dėl.

* Vakarojimas yra tai sėdėjimas prie darbo vakarą su šeimyna ir su saviškiais. *(Aut. past.)*

** Vėtros — viesulai, šturmas. *(Aut. past.)*

*** Tarpe uolų bėgdamas, savo sraunumu darydamas sau kelią. *(Aut. past.)*

**** Nūkai — sūnų sūnūs. *(Aut past.)*

***** Dainavimas yra tai giedojimas giesmių svietiškų, dainuškų; giedojimas yra giesme šventa. *(Aut. past.)*

****** Dairymasis — žvalgymasis, žiūrėjimas ing visas puses. *(Aut. past.)*

❊

VAITOJIMAS LENKO, NUSTOJUSIO TĖVIŠKĖS

Vakaras temo be užsinkimo[1],
Spinduliai saulės šviesumo
Dabino auksu jūros niaukimą,
Žibančio vandens gausumą,
Kada ant kranto uolų akmeningų*
Nuliūdęs senis, ilsėdams,
Jūron žiūrėdams ant vilnių gairingų[2],
Taip tarė, gailestį ramindams...
Ak, kaip prigimimas[3] visas jau raminas!
Kodėl tai jautimai mano taip gailingi?[4]
Kada viskas saldžiu atilsiu dabinas,
Draskote man širdį, rūpesniai verksmingi?.
Žinau, jogei stoviu ant kranto mirimo:
Spaudž' skausmas rūstingas, valandos senumo,—
Artinas jau laikas apleist sutvėrimą
Ir su juomi sykiu gailesčio kartumą...
Pasilgimas spaudžia, iš niekur pagalbos!
Vis', ką tiktai matau ir turiu prieg šono, —
Ir smagios vynyčios, svečios žemės kalba,—
Nelengvin' gailesčio, ir nieks nemalonu...
Be reikalo stebiuos išminčia jau blaivia
Ant grakščiausių miestų ir tvirčiausių bokštų**.
Be reikalo žiūriu jūroje ant laivų, —
Nieks man nemalonu! Vis tėviškėn trokštu.
Tykiame pavėsy, kur ąžuolų krūmas,***
Matau paupėje tinklą pakabintą;
Kur vejas kamuoliais gyventojų dūmas,
Matau ten daržėlį, rožėms apsodintą.
Girdžiu ir zyzimą grįžtančios bitelės,
Matau čion ant kiemo smagius kūdikaičius,
Girdžiu kregždėjimą žydros kregždingėlės[5],
Girdžiu ir dainuojant linksmus jaunikaičius.
Netrokštu gėrimo, nesu silpnas valgio[6],
Turiu ir kur gulėt, ir ilsėt lyg namie,
Girdžiu, kaip tėviškėj, žvangėjimą dalgio,
Nejaučiu atmainos, kaip ir namuos, oro, —
Rodosi, jog esmu tėviškės buvimo[7],
Draudžiuosi[8] ramindams, jog aš esmi senis!
Bet čionai perimtas to sau atminimo[9], —
Ašaros iš akių plūst' kaipo šaltenis...

Tauta ir žodis. 1930, VI, 380—381 psl.

---

[1] Užsiniaukimo (?). [2] vėjo gairinamų. [3] gamta. [4] graudūs. [5] kregždelės. [6] esu neišbadėjęs. [7] tėviškėje beesąs. [8] guodžiuosi. [9] prisiminimams užplūdus.

* Uolos akmeningos — skalos, kalnai iš akmenio. *(Aut. past.)*

** Bokštai — viežos zamkų [=pilių], bažnyčių. *(Aut. past.)*

*** Krūmas — giraitė, gojus. *(Aut. past.)*

❊

BUS KITAIP!

...Neb'praeis trys metai, kaip tai viskas stosis,
Kaip zdraicos tėviškės Kamčiatkoj kamuosis
Ir prieg vieno lango surūks visi dūmai, —
Pavierninkų[1] caro rasis pilni krūmai...
Juk lenkų draugystė[2] jau nuog viso svieto
Rastis, kaip buvusi, yra pažadėta.
Delnas[3] tame daikte duod' kaskart tolesniai,
Kad tik pradėt darbą, darbuotis greitesniai.
Neb'atstengs viešpačiai su savo suktybe,
Su savo kareiviais prieš svieto daugybę,
Katras jau suprato viešpačių buvimą, —
Jau artinas laikas anų pražuvimo.
Nukris jų karūnos po jų pačių kojų,
Nebus viešpataičių, lygus bus artojas!
Bėgs anie tuo kartu slėptis prie maskolio, —
Stolyčioje caro bus anų špitolė[4].
Neb' taip kelsis daryt subruzdimo svietas,
Kaip lig šiol bajorai, — ponams nebus vietos.

Svietas visas kelsis, kelsis visi žmonės
Daryt broterystę[5] iš tikros malonės!
Jogei subruzdimai, per bajorus kelti,
Praėjusiu laiku visad buvo velti[6]...
Jog jie neieškojo lygybės žmogystės,
Tiktai vis dūmojo, kaipo iš draugystės
Pasėst rande* vietą, apturėti galią,
O paskui kitiemis pritaisyt nevalią...

Artinasi laikas, kad artojaus pelną
Neb'vartos valdonys savo dyku delnu, —
Žėdno kampo žemes dalysis artojai,
Nustos lažai, donys,** o išalks ultojai[7].
Nebebus rubežių tarp draugysčių svieto,
Maitins save žėdnas iš grūdo pasėto
Arba iš pramonio[8] rankomis uždarbės.
Dykūnams valdonams neb'reiks duoti garbės,
Neb'reikės kareivių skaitliaus[9] kaip šiandieną,
Kad bus žemė locna[10] artojo kiekvieno.

Tuo kartu draugystės, liuosos nuog valdonų,
Neturės reikalo už puikybes ponų
Kariaut tarpu savęs, lieti brolių kraują!
Užvesim rėdymą[11] visur lygų, naują...

Nebūk tad nuliūdęs, laikyk atminimą, —
Juk matėm priežodį galan subruzdimo,***
Jog sausas nekelsi, parpuolęs ing klaną!
Dėl to apsimanę[12] pasiekėm Sekvaną.****
Nemirė tėviškė ir dar nepražuvo, —
Prisikels grakštesnė, nekaip kada buvo!
Tironys dūmoja, kad jau mus išvijo
Iš tėviškės mūsų, tad jų visi bijo.
Netiesą dūmoja taip savyj tironys:
Išmano jie patys ir išmano žmonės,
Jogei jau dabarčiui versis kitaip šalys,
O maskolius rasis didžiai mažai galįs...

Stebėkitės tada, kaipo bus paskesniai,
Dūmokit už anuos sau išmintingesniai,
Šnekėdamies saviep apie tą tylomis
Ir spasabindamies[13] visomis sylomis,
Kaip bus nusikelti vargą ir nevalią!
Bus kitaip! Taip liktis negali...

Tauta ir žodis. 1930, VI, 386—387 psl.

---

[1] **Ištikimųjų, patikėtinių.** [2] valstybė. [3] ištikimas, atsidavęs (?). [4] prieglauda. [5] brolybę (plg.: broterėlis — brolelis). [6] veltui, nesėkmingi. [7] dykaduoniai, prispaudėjai, engėjai. [8] darbo, amato. [9] skaičiaus. [10] nuosava. [11] santvarka. [12] apsigalvoję. [13] ruošdamiesi.

* Rande — sūduose, katrie rėdo draugystę. *(Aut. past.)*

** Lažas, baudžiava, donys, čyžė, mokesniai dvarui. *(Aut. past.)*

*** Galan revoliucijos. *(Aut. past.)*

**** Sekvana — upė, einanti per Paryžių Prancūzijoje *(aut. past.)* — t. y. Sena.

PALYGINIMAS LUPENSTVŲ[1] VIEŠPAČIŲ SU LUPENSTVOMIS VALDONŲ*

Gyrėsi vanagas, tardams: „Dieve mielas!
Dėkui tau, kad nesmi kaip razbaininks vilkas:
Dėl manęs avelės visos būtų čielos!
Vilks anas terioja[2], — koks tai jo pasilkas[3]?
Lygų sutvėrimą pražudyti gaudo,
Dar sugavęs doroj**, kad gardesnė būtų.
Dėl to žmonės vilkus persekioj ir šaudo.
Duok dieve, kad anie po visam pražūtų..."
Vilks, atkalnėj stovįs, girdėdams tuos dyvus,
Atsiliepia rūsčiai, tuos žodžius tarydams:
„Juk ir aš karvelius lieku visus gyvus.
Pailstumei, nabagai, aveles vaikydams!
Gaudyt ir piaut avis, tai ne tavo syla;
Toks pat maistas tavo iš paukščio plunksnuoto.
Nevainokim[4] savęs, būkim abu tylūs:
Tu gaudai karvelius, aš avį gauruotą...
Dargi pagal manęs[5] pasižyvija[6] varnos:
Juk žarnų*** neėdu, kad avį papiaunu,
Nuog tavęs nelieka, negut[7] sausas sparnas.
Tau maistas — karvelis, man — kad avį gaunu!
Koks tu dievo tarnas?
Suėdi ir žarnas!"
Tar' tolesniai vilkas, vanagą ramindams
Ir reikalą savo aiškesniai dabindams:
„Tu kaipo valdonas****, kurs viešpačiui sako:
„Naikini tu svietą visokiais lupimais!
Ar jūsų puikybei lig šiol nepakako
Persekioti žmones tokiais prispaudimais?"
Atsakydams viešpats draudž', tylėti rodo:
„Kam čia minavoti, kaip būt daiktą naują:
Jūs vienaip, aš kitaip žindam žmonių kraują..."
Vainoj' katilas puodą*****...

Tauta ir žodis, 1930, VI, 392—393 psl.

---

[1] Plėšikavimų, lupikavimų. [2] niokoja, žudo. [3] maistas. [4] nebarkim, nekaltinkim, nepeikim. [5] mano dėka. [6] pasimaitina. [7] telieka nebent.

* Valdonas — yra tai bajoras, turįs valsčių su padonaisiais žmonėmis, o viešpats — yra tai karalius arba ciesorius, valdonas draugystės *(aut. past.)*. ** Sako, kad vilkas, avį sugavęs, dovija, kad minkštesnė būtų *(aut. past.)*. *** Žarnos — grobai, viduriai galvijų *(aut. past.)*. **** Valdonas — ponas, bajoras, turįs valsčių *(aut. past.)*. ***** Priežodis: vainojas katilas su puodu, bet abudu juodu *(aut. past.)*.

JUOZAS ŽELVAVIČIUS-ŽELVYS

(1821—1866)

J. Želvys, kilęs iš Telšių, baigęs Varnių kunigų seminariją bei Peterburgo dvasinę akademiją, ilgą laiką, ligi pat savo mirties, buvęs Saratovo kunigų seminarijos rektoriumi, yra žinomas kaip vienas pirmųjų I. Krylovo pasakėčių vertėjų į lietuvių kalbą.

Chrestomatijoje spausdinama J. Želvio verstinių pasakėčių rinkinio „Pasakos" (1863) pratarmė, kurioje jis smerkia sulenkėjusią Lietuvos bajoriją, skatina ugdyti gimtąją kalbą. Iš šio rinkinio į chrestomatiją dedami du I. Krylovo pasakėčių vertimai — „Vosilka" ir „Vargdienis ir smertis" — pasižymi kalbos vaizdingumu bei turtingumu, tačiau jų vertę menkina gana sunki eilėdara, netaisyklinga sakinio sandara.

❊

PASAKOS

PRAKALBA

Kas do nauda isz Pasakû Lietuv-Żemajtems tikt, kłausimas? Javgi, dar musû prigimta szalis, padiekavoti Dievuj, ne tejp atbuła arba iszlepusi, idant tiesybej rejktu slieptis. Ne, Lietuvej, nejgi Żemajtej tikro żodżio saldzio ar taj karczio, statej pasakyto, iki sziolej niek ne brokijo. To rejkało gal pas anus ir su visu ne but, kada kalbietu, norint vyrejsnijsims, vietoje żmoniû, tiesybę żvierys, pauksztej, vabałaj. Sztaj kitajp pasakas Lietuv-Żemajtems sugadlyvas, jog, par prilyginimus

...Kas do nauda iš pasakų lietuv-žemaičiams, tik klausimas? Jaugi dar mūsų prigimta šalis, padėkavoti dievui, ne taip atbula[1] arba išlepusi, idant teisybei reiktų slėptis. Ne, lietuviai neigi žemaičiai tikro žodžio, saldaus ar tai kartaus, stačiai pasakyto, iki šiolei niek nebrokijo[2]. To reikalo gali pas anuos ir suvisu nebūti, kada kalbėtų[3], norint[4] vyresniesiems, vietoje žmonių teisybę žvėrys, paukščiai, vabalai. Štai kitaip pasakos lietuv-žemaičiams sugadlyvos[5], jog per prilyginimus, rinktus[6] nuo sutvėrimų, tankiai primena ten teisybę, kur apie aną nesimislija. Ir, palauk, per tai paliekti[7] trumpai[8] gers atskiests[9] nuo pikto[10] ir kaip viens užstots, iš-

rinktus nu sutvierimû, tankej primin tin tiesybę, kur aplej aną ne mislijas. Ir pałak, par taj paliekt trumpaj gers atskiests nu pikto, ir kajp viens użstots, iszkełts, tejp antras viel nużemints, iszjûktas. Ot taj, jej ne del tos, taj del kitos gi priżastiês o vis iszpąt senovês, yr visur turietas kalbesio ir raszto pasakas. Kadu, sudiejo daugel savo Grekams Ezopas, Rymionims Phedras o paskuj Francuzams Lafontainas, kajp Kriłovas Russems ir Krasickis su Jakavycze gi Lenkams.

O mums, dar parankstij ką toki rast pas savi, mums rejk pirm atsikelti nu nupûlio kałbôs už vis raszytos atsitikusio nełajmiemis iłgujniuj. Yr seniausej buvęs pas boczius Lietuv-Żemajcziû rods liežuvis jimlotas ir vartotas, kajpo matoma isz turto jo visokiû atmajnû tikrû, ajszkiû ir gi dajliû ant iszrejszkio kas vienaj mislej. Łajkusi Milingiû, Majnocziû, Eżerycziû, Geruliû, Varegu, ir paskuj, ot turiejo but graži tejpog szviesi kalbele musû, kad ana sznekiejo ant dvarû, miestû, kajpo po sodas, su prascziokajs,. Kunigaj, Bajoraj, Vieszpatej. Kajp taj: Vadokrius, Ruriks, Sunus, Trubors, Mendogas, Gedymins, Olgerdas, Kejstutas, Vytauds, Ładisłovas. Bet tikt buvo ne maźaj ir błogo czies nu czieso: taj yr,— jav pęki tam amżej,— Sygfrydas von Feuchtvagen, Kriżokû Mistras, virszą gaudams, yr użgynęs; po to gi kitti, ir saviszkej, iszgamas, yra paniekinę, aplejdę ir pametę arba iszmajnę-tą sławni ir vyresni użpat Sławiszką irgi Sanskritiszką gal żodinieimą. Garbie Diev, kad nugi atsimajne vis, ir kiek norent vertam savo gi Tievû lieżuvi, niek ne łaukant parsekioimo ar iszdieloimo. Szędien, it kajp pavasari nu sniego myniot paliauta żolelé, pradeda anas zaliût, pałak ir turies prażysti o vajsius sukrauti.

kelts, taip antras vėl nužemints, išjuoktas. Ot tai jei ne dėl tos, tai dėl kitos gi priežasties, o vis iš pat senovės yr' visur turėtos kalbesio[11] ir rašto[12] pasakos. Kada sudėjo daugel savo graikams Ezopas, rymionims Fedras, o paskui prancūzams Lafontenas, kaip Krylovas rusams ir Krasickis su Jakavičia[13] gi lenkams.

O mums dar per anksti ką tokį rast pas save, mums reik pirma atsikelti nuo nuopuolio kalbos, už vis rašytos[14] atsitikusio[15] nelaimėmis[16] ilgainiui. Yr' seniausiai buvęs pas bočius lietuv-žemaičių, rods, liežuvis imlotas[17] ir vartotas, kaipo matoma iš turto[18] jo visokių atmainų, tikrų, aiškių irgi dailių ant išreiškio kas vienai misliai[19]. Laikuose milingių, mainočių, ežeryčių, gerulių[20], variagų[21] ir paskui ot turėjo būti graži,

PASAKAS.

pardiejo

Jozepas Żelvovicz.

„Namû namuczej nortut po smilga."

WILNIUJE

Spaustuwieje Juzapa Zawadzkia.

1862.

J. Želvavičiaus „Pasakų" titulinis puslapis

Todel, kas ne mata, jog ir mes Lietuv-Žemajtej saviszkes iszkur isztrauksem tokes pasakas, o tů tarpu słaugykemos pardietomis. Katras mums tin geraj proza prisavino isz Phedro Davkontas, o cze, poezija kajp isz Krilova asz pardiejau, dar nej pats ne žinau. Krutieimo ir prociôs berods buvo isztisaj, koksaj bet klius vykims, kas bus gyvs, paregies. Yr sakoma: „kajp moku, tajp szoku." — man gana, jogej versziu pabloviau, te rases kits, katras pabaubs jaucziu.

19 Kovo, 1862
Saratavi.

J. Ž.

taipogi šviesi kalbelė mūsų, kad ana šnekėjo ant dvarų, miestų, kaipo po sodas[22] su prasčiokais kunigai, bajorai, viešpačiai, kaip tai: Odoakras, Riurikas, Sūnus, Truboras, Mindaugas, Gediminas, Algirdas, Kęstutis, Vytauts, Vladislavas[23]. Bet tik buvo nemažai ir blogo čėsas nuo čėso: tai yra — jau penki tam amžiai — Zigfrydas fon Feuchtvangen, kryžiokų mistras, viršų gaudams, yr užgynęs[24]; po to gi kiti ir saviškiai, išgamos, yra paniekinę, apleidę ir pametę arba išmainę tą slaunų ir vyresnį už patį slavišką irgi sanskritišką gal žodinėjimą[25]. Garbė dievui, kad nugi[26] atsimainė visa, ir kiek norint[27] verčiame[28] savo gi tėvų liežuvį, niek nelaukiant[29] persekiojimo ar išdėliojimo[30]. Šiandien, it kaip pavasarį nuo sniego myniot paliauta žolelė, pradeda anas žaliuot, palauk, ir turės pražysti, o vaisius sukrauti.

Todėl kas nemato, jog ir mes lietuv-žemaičiai saviškes iš kur ištrauksim tokias pasakas, o tuo tarpu slaugykimės[31] perdėtomis[32], katras mums ten gerai proza prisavino[33] iš Fedro Daukantas, o čia poezija[34] kaip iš Krylovo aš perdėjau, dar nei pats nežinau. Krutėjimo ir procios, berods, buvo ištisai, koksai bet klius vykimas[35], kas bus gyvs, paregės. Yra sakoma: kaip moku, taip šoku. Man gana, jogei veršiu pablioviau, tesiras kitas, katras pabaubs jaučiu.

19 kovo 1862 m. Saratove. *J. Ž.*

Pasakas, pardiejo Jozepas Żelvovicz... Wilniuje... 1863, 6—8 psl.

[1] Atkakli, priešinga, priešgina. [2] nė kiek nepeikė, neniekino. [3] t. y. reikalo, kad kalbėtų... [4] nors, net ir. [5] naudingos. [6] paimtus. [7] lieka. [8] bematant, greit. [9] atskirtas. [10] blogo. [11] pasakojamos. [12] literatūrinės. [13] Stanislovas Jachovičius (1796—1857), lenkų pedagogas ir pasakėčių rašytojas. [14] literatūrinės. [15] įvykusio, t. y. nuopuolio. [16] priežasties įnagininkas. [17] naudotas. [18] gausumo, turtingumo. [19] kiekvienai minčiai išreikšti. [20] tariamų lietuvių protėvių. [21] vikingų, skandinavų karių. [22] sodžius. [23] Jogaila. [24] Zigfr. fon Feuchtvangen uždraudė prūsams prūsiškai kalbėti. [25] kalbėjimą, kalbą. [26] dabar. [27] nors kiek, nors šiek tiek. [28] vartojame (?). [29] nė kiek nelaukdami, nesibijodami. [30] niekinimo, koneveikimo. [31] tenkinkimės. [32] verstomis. [33] išvertė, sulietuvino. [34] eilėmis. [35] bet kaip bus pavykę, pasisekę.

❋

VASIŁKA.

Ant kampo Vasiłka prażydusi,
Stajgu iszblyszko; maż par pusę susitraukė,
Ir, gałvą ant stebelio lenkusi,
Verkingaj savo gało łauke;
Viejeliuj tů tarpu sznibždiejo tejp ana
— «Ak, kad atejtu ben diena,
Ir saulė tekanti łaukus apszviestu,
Kas žina rasi ir manę ana attiestu?»
— «Kajp, mano prytełka, prasti jav tu!»

VOSILKA[1]

Ant kampo[2] vosilka prażydusi
Staiga išblyško; maž[3] per pusę susitraukė
Ir, galvą ant stiebelio lenkusi[4],
Verkingai[5] savo galo laukė.
Vėjeliui tuo tarpu šnibždėjo taip ana:
— Ak, kad ateitų bent diena
Ir saulė tekanti laukus apšviestų!
Kas žino, rasi, ir mane ana at'tiestų?
— Kaip, mano prietelka, prasta[6] jau tu!

Atsakė vabolė jej, rausdamos gratu:
«Negu saułatej tiek tikt ir užsijemimo,
Idant žiurietu arba miślytu,
Kajp augi, žydi, vysti tu?
Tikiek man, jog anaj nej łajko, nejgi velijimo
Ant to nier tiek.
Kajp asz, tu pałakiok, dar svieto paregiek;
Taj bus matyt, jog cze pieva, dirva ir łaukas
Ana tiktaj ir mint, ana tiktaj ir dziaugas.
Taj savo szilima ana
Didziausius aužułus kajpo kedrus susziłda,
Ir gražybe dyvna
Kvepingas żoleles aprieda lyg pripiłda:
Żoleles tos tiktaj
Visu ne tu czionaj:
Anos pujkybės ir cenos tikraj,
Jog łajkas pats gajledamos jas renka.
Tu nej graži, nej kvepanti:
Tajp saulę muczysi veltaj tikt, supranti!
Niekad ji spindulio ne mes tav menko,
Ir tu negalemo cze dajkto ne praszyk,
Tiliek ir vyk!»
Saułatė kielė bet ir szvietė prigimimą,
Lyg bieré spindulius żoleliu karalysteje,
Ir Vasilkelę tą, żudytą nakteje,
Gajvino vejk aki apvejzdieimo.

O jus, katrims dūts dalen auksztas stons,
Galingas trons!
Jus sav pavejkslą nu szviesos saulės turieket!
Vejzdieket.
Kur tikt jos spindulis desieks, ana tinaj,
Szapeliuj, kedruj lyg dirb gerą skubinaj,
Ir dziaugsmą po savės ir łajmę provij;
Užtad ir lycius jos visu deg vejdusi —
Kajp czistas spindulis ryt-stikłusi,
Ir ję delto kasvienas szłovij.

Atsakė vabolė[7] jai, rausdamos greta:
— Negut saulatei tiek tik ir užsiėmimo[8],
Idant žiūrėtų arba mislytų,
Kaip augi, žydi, vysti tu!
Tikėk man, jog anai nei laiko, neigi velijimo[9]
Ant to nėr tiek.
Kaip aš, tu palakiok, dar svieto paregėk,
Tai bus matyt, jog čia pieva, dirva ir laukas,
Ana tiktai ir mint', ana tiktai ir džiaugias.
Tai savo šilima ana
Didžiausius ąžuolus, kaipo[10] kedrus sušildo
Ir gražybe dyvna
Kvapingas žoleles[11] aprėdo, lyg pripildo.
Žolelės tos tiktai
Visu[12] ne tu čionai:
Anos puikybės ir cienios tikrai[13],
Jog laikas pats gailėdamos jas renka.
Tu nei graži, nei kvepianti,
Taip saulę mūčysi veltui tik. Supranti?
Niekad ji spindulio nemes tau menko,
Ir tu negalimo čia daikto neprašyk,
Tylėk ir vyk![14] —
Saulatė kėlė bet[15] ir švietė prigimimą,
Lyg bėrė spindulius žolelių karalystėje
Ir vosilkėlę tą, žudytą naktyje,
Gaivino veik akia apveizdėjimo.

O jūs, katriems duots dalion aukštas stons,
Galingas trons![16]
Jūs sau paveikslą nuo šviesos saulės turėkit!
Veizdėkit:
Kur tik jos spindulys dasieks, ana tenai
Šapeliui[17], kedrui lyg'[18] dirb' gera skubinai
Ir džiaugsmą po savęs ir laimę provij'[19];
Užtat ir lycius[20] jos visų deg' veiduose[21],
Kaip čystas spindulys ryt—stikluose[22],
Ir ją dėl to kasvienas[23] šlovij.

Pasakas, pardieio Jozepas Żelvovicz... Wilniuje... 1863, 10—12 psl.

---

[1] Rugiagėlė. [2] užkampyje, nuošalyje. [3] beveik. [4] palenkusi. [5] verksmingai, liūdnai. [6] nejudri, neprotinga. [7] juodvabalis, vabalas. [8] negi saulutė tik tuo ir užimta. [9] noro. [10] ir, taip pat ir. [11] kvapnias gėles. [12] visai, visai kas kita. [13] orig. *jos tokios puikios ir brangios.* [14] vysk. [15] bet saulutė kėlė... [16] sostas. [17] žolelei. [18] lygiai. [19] suteikia, palieka. [20] veidas, paveikslas, vaizdas. [21] orig. *širdyse.* [22] rytų krištoluose. [23] kiekvienas.

VARGDIENIS IR SMERTIS.

Parankiojęs szakù, par szałtą asztri dieną,
Senolis dziuvęs nu vargù ir neturcziôs,
Keblino pamażu i łaużą savo vieną,
Steniedams, kvenkżdams po medziù nasztôs sun-
Ans neszė tus pakol galiejo, (kiôs.
Użsituriejo,
Nulejdo nu peczių medzius żemin,
Prisiedo ant jù pats, viens mislijo tolyn
«Kol mano Diev asz vis biednyn'
Pri to pati, vajkaj; o kożnas rejkałauna,
Ten łażas su done, pagalvine mokiet
Ir ar kada ant svieto gauna
Viena dienele man linksmiaus żibiet?
Łabaj nuliudęs gi, jog nier kur pasidiet,
Vadin ans smerti. Nes ans ne uż kałno żuna,
Bet cze ant musù sprando buna.
Iszlindo ticztujaus,
Ir spie ji: — «Seni, tu mani szaukej tacziaus?'
Pamatęs didelej czę surauktą jo vejdą,
Vos żodi isztarė pabugęs Vargdienis:
— «Szaukiau asz, je ne skubiuis,
Tą kliebi pakiliet, katras man pasilejdo."

Isz pasakòs
Mums yr regieti.
Kajp ne sunku gyvent, kentieti,
O mirt sunkiaus dar ant tiesòs.

VARGDIENIS IR SMERTIS

Parankiojęs šakų per šaltą aštrią dieną,
Senolis, džiūvęs[1] nuo vargų ir neturčios[2],
Kėblino pamažu į laužą[3] savo vieną,
Stenėdams, kvenkšdams po medžių naštos
sunkios.
Ans nešė tuos[4], pakol galėjo,
Užsiturėjo[5],
Nuleido nuo pečių medžius žemyn,
Prisėdo ant jų pats, viens mislijo tolyn:
— Kol[6], mano diev', aš vis biednyn!
Prie to pati, vaikai, o kožnas reikalauna;
Ten lažas su done, pagalvinę[7] mokėt...
Ir ar kada ant svieto gauna
Viena dienelė man linksmiau žibėt? —
Labai nuliūdęs gi, jog nėr kur pasidėt,
Vadin'[8] ans smertį, nes ans ne už kalno žūna[9],
Bet čia ant mūsų sprando būna.
Išlindo tučtuojau,
Ir spėj'[10] jį: — Seni, tu mane šaukei tačiau? —
Pamatęs dideliai čia surauktą jo veidą,
Vos žodį ištarė pabūgęs vargdienis:
— Šaukiau aš, jei neskubinies,
Tą glėbį pakylėt, katras man pasileido. —

Iš pasakos
Mums yr' regėti:
Kaip nesunku[11] gyvent, kentėti,
O mirt sunkiau dar ant tiesos[12].

Pasakas, pardiejo Jozepas Żelvovicz... Wilniuje... 1863, 45—46 psl.

[1] Išdžiūvęs. [2] neturto, skurdo. [3] lūšnelę. [4] medžius, malkas. [5] sustojo. [6] kodėl. [7] pagalvę. [8] kviečia, šaukia. [9] yra dingęs [10] neaiškios prasmės žodis (originale говорит). [11] nors ir labai sunku. [12] iš tiesų.

VALERIJONAS AŽUKALNIS-ZAGURSKIS

(1818?—1874)

V. Ažukalnis, sulenkintai Zagurskis, kilęs iš rytų Aukštaitijos, nežinia kur išėjęs mokslą, dirbo įvairiose įstaigose Pandėlyje, Vilniuje, Kaune, tarnavo stambiųjų dvarininkų dvaruose, tačiau ponų buvo nemėgstamas, nes užtardavo engiamus žmones ir pats patyrė daug vargo.

V. Ažukalnis sukūrė keliolika eilėraščių ir porą pasakėčių, išvertė keliasdešimt lenkų poezijos kūrinių. Jis buvo parengęs savo eilėraščių rinkinį, tačiau jo neišspausdino.

Chrestomatijoje pateikiama V. Ažukalnio eilėraščių rinkinio prakalba, kurioje keliami lietuvių literatūrinės kalbos formavimo klausimai.

Šiame leidinyje spausdinami ir poetiniu atžvilgiu labiausiai vykę V. Ažukalnio eilėraščiai: „Draugėj su vieversėliu", „Draugėj su lakštingėle", „Aprašymas nakties, ryto, dienos ir vakaro" ir kt. Juose daugiausia apdainuojama Lietuvos, gamta, valstiečio baudžiauninko buitis ir pan. Socialinė tematika būdinga V. Ažukalnio pasakėčioms. V. Ažukalnis rašė aukštaičių rytiečių tarme. Jo poezija pasižymi jausmo nuoširdumu, peizažinių detalių plastiškumu, išraiškos liaudiškumu, sklandžia eilėdara, palyginti taisyklinga kalba.

V. Ažukalnio vertimai yra žemesnio poetinio lygio, negu jo originalioji poezija. Chrestomatijoje dedamas A. Mickevičiaus eilėraščio „Vilija mūsų upelių motina" vertimas.

❊

RAŠTAI LIETUVIŠKI

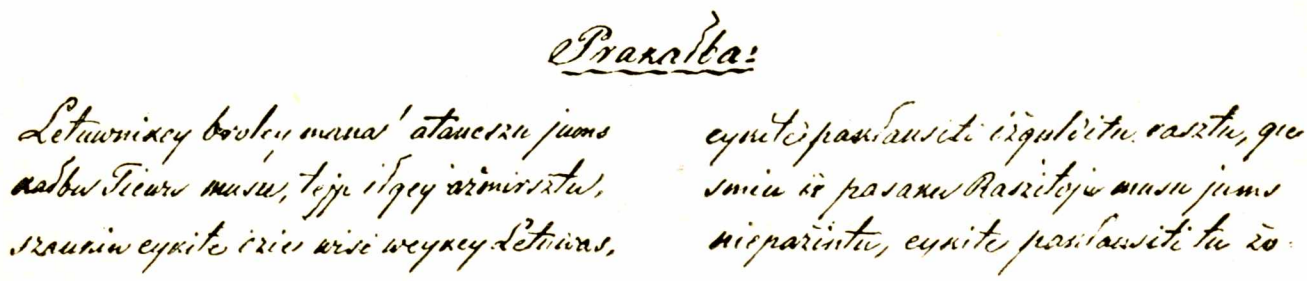

dżiu katorie gali jiems apszwiesti amżiu
žiemas, a mažo pasekmi da szirdzies
jusu pabaidins noru unt mokslu ir to
kingiesnies parintics, ka wisu Lietuwas
mokie nog užgimima nie mokiedami
kalbas sawa szemiesku, pakoa Raszto-
jeus linaiszaeus. -

Nog tá czieza kaip Lietuwa pri-
jime katalika tikrazeziausiu Wiesz-
kaipos prisižegnoja križium szwiesta
kalba masu matiti Dawos, bo Kunigey
peikuwa unt mumis ěes užgulsima tey-
siebes Wiesz, niemokiedami kalbas musu
apsakinieja ju žodzieys linaiszkeys
Ir delta tajaus pa sudrongimui Lietu-
wos su Lenkus žiemi wisi pusey ir
Szlachtos Bajorey pricjeme linaiszkas
kalbu, a žodzieys Lietuwiszkus palika
tiktey terpus wesolinies žmonies, ir diedi-
li dawey, kad musu kalba, be prisižde-
toja ir atmainingu nasztu, palikabe
joksia stamena tonia kaipos ir bu-
wa priesz metus - praczius sawa pri-
gimimu.

Raszta Lietuwiszku turim labey mažo,
a kas ir buwo Raszitoiey tie arti ne-
mokie kalbu žiemaytiszkio kaipo Nauja Isz-
tatimas Jezusa Kristusa Wieszpaties musu,
unt Lietuwiszko lenkuwa iszguldytas par Kuni-
gaykszta Jozapa Giedraycio Wiskupa Žiemay-
cziu žemaicziniko I Stanislowo - iszpaustas
Wilniuy Metos 1816. par Kunigus Misionorius.
Kiti Raszitiniey ira kaipo: Kunigas Mikas
Lajus Dawoza, Kunigas Konstantinas Sy-
wickas, Donelaitis - Szimonas Stanaczaitis -
Dionizas Paszkiewiczius, ir Kunigas Jozapas
Rupeykis - a delta musu szalis apsiei
Nauja Iszlatima Jezusa Kristusa,
katras czie labey retey kur ira, wisi pa-
szaukimie Raszitojey mums nieparistami,
a kad ir turetumet tas kunigas, del jusu
niesupratimas - žemaytiszkas - Lietuwiszka
kalba doug skiriaus nog žiemaytisz-
kas, dellogi kad ir turite tos raszto
musu jus niesuprasta niegalesdamas
supraszti.

Wiemas tiktey Kunigas Draždenenas ir Dra-
zdielis, ne raszie szupratimey del musu-
tey tikras braszis musu - wergas tas žiemay-
Baisas jau giesmies malsinga szaukia
wisos Barbiczios Lietuwas, a Daugas mie
tiszkas paimtas iž giesmiu kiemiszka
žmoniu, bus nuszieus pamiusta del
musu Lietuwos!

Par doug skiriaus kalba žiemaytisz-
ka, nog kalbas lietuwiszkas, padawie
maw noru unt apsakimus raszta cri-
stop-lietuwiszkus, nie isspriesziesiu ka-
tra iš tu ira giesmingiesnies, gražes-
nies atadodant tu klausti unt tiesas

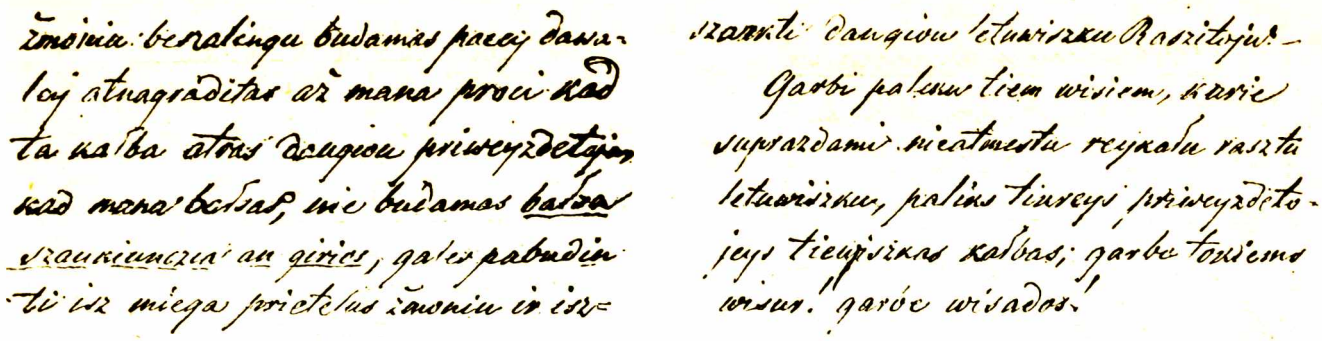

PRAKALBA

Lietuvininkai, broliai mano! Atnešu jums kalbą tėvų mūsų, taip ilgai užmirštą. Šaukiu, — eikite čia visi, vaikai Lietuvos, eikite paklausyti išguldytų raštų, giesmių ir pasakų rašytojų mūsų, jums nepažintų[1]; eikite paklausyti tų žodžių, katrie gali jus apšviesti aušra žinios, o maž ir, paliekant[2] dar širdyse jūsų, pabudins norą ant mokslų ir tolingesnės[3] pažinties[4] tų vyrų Lietuvos, kurie, nuog užgimimo nemokėdami kalbos savo senelių, paliko rašytojais lenkiškais.

Nuog to čėso, kai Lietuva priėmė katalikų krikščionišką vierą, kai persižegnojo kryžium šventuoju, kalba mūsų nutilo dvaruose, bo kunigai, pribuvę ant mums[5] dėl išguldymo teisybės vieros, nemokėdami kalbos mūsų, apsakinėjo ją žodžiais lenkiškais. Ir dėl to tuojau po sudraugimo[6] Lietuvos su Lenkų žeme visi ponai ir šlėktos (bajorai) priėmė lenkišką kalbą, o žodžiai lietuvininkų paliko tiktai tarp visotinės[7] žmonių. Ir dideli dyvai, kad mūsų kalba be priveizdėtojų[8] ir atmintingų raštų[9] paliko be jokio atamaino[10] tokia, kaip ir buvo prieš metus[11] — pradžioj savo prigimimo[12].

Raštų lietuviškų turim labai maža, o kad ir buvo rašytojai, tie visi rašė kalba žemaitiška, kaip *Naujas Įstatymas Jėzaus Kristaus, viešpaties mūsų,* ant lietuviško liežuvio išguldytas per kunigaikštį Juozapą Giedraitį, vyskupą Žemaičių, ženklininką šv. Stanislovo, — išspaustas Vilniuje metuose 1816 pas kunigus misionorius. Kiti raštininkai yra, kaip[13]: kunigas Mikalojus Daukša, kunigas Konstantinas Širvydas, Donelaitis, Simonas Stanevičius, Dionizas Paškevičius ir kunigas Juozapas Rupeikis. O dėl to mūsų šalyse, aprič[14] *Naujo Įstatymo Jėzaus Kristaus,* katras čia labai retai kur yra, visi paskutiniai rašytojai mums nepažįstami. O kad ir turėtumėt tas knygas, — dėl jūsų nesuprastinos[15], žemaitiškos. Lietuviška kalba daug kitoniška[16] nuog žemaitiškos, dėl to gi, kad ir turite tuos raštus, niekas jų neskaito, negalėdamas suprasti.

Vienas tiktai kunigas Drazdauskas (Drazdelis), ką[17] rašė suprastinai dėl mūsų, — tai tikras brolis mūsų, vaikas tos žemės. Balsas jo giesmių maldingų skamba visose bažnyčiose Lietuvos, o dainos svietiškos, paimtos iš gyvenimo kiemiškų[18] žmonių, bus amžinu paminklu dėl sūnų Lietuvos!

Perdaug kitoniška kalba žemaitiška nuog kalbos lietuviškos padavė man norą ant apsakymo[19] raštų, čystai lietuviškų. Nesisprečysiu[20], katra iš tų yra giesmingesnė, gražesnė, atiduodant[21] tą kliautį [22] ant tiesos žmonių bešalingų[23], būdamas patsai davaliai[24] atnagradytas[25] už mano procią, kad ta kalba atras daugiau priveizdėtojų, kad mano balsas, nebūdamas balsu šaukiančio ant girios[26], galės pabudinti iš miego prietelius žmonių ir iššaukti daugiau lietuviškų rašytojų.

Garbę palieku tiem visiem, kurie, suprasdami neatmestą reikalą[27] raštų lietuviškų, paliks tikrais priveizdėtojais tėviškos kalbos. Garbė tokiems visur! Garbė visados!

Pisma Litewskie. — Oryginalne, Przekłady i Naśladowania napisał W. Ažukalnis (cenzūruoto rankraščio fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje, sign. C 108), 6—14 psl.

[1] Nežinomų, nepažįstamų. [2] pasilikdami. [3] tolesnės. [4] pažinimo. [5] pas mus. [6] sujungimo. [7] liaudies. [8] globėjų. [9] rašytinių paminklų. [10] atmainos, pasikeitimo. [11] senovėje. [12] egzistavimo. [13] kaip antai. [14] be. [15] nesuprantamos. [16] skiriasi, skirtinga. [17] kuris. [18] kaimo. [19] paskelbimo. [20] nesiginčysiu. [21] atiduodamas, palikdamas. [22] klausimą. [23] spręsti bešališkiems žmonėms. [24] pakankamai. [25] atlygintas. [26] šaukiančiojo dykumoje. [27] neatmetamą, neatidėliotiną reikalingumą.

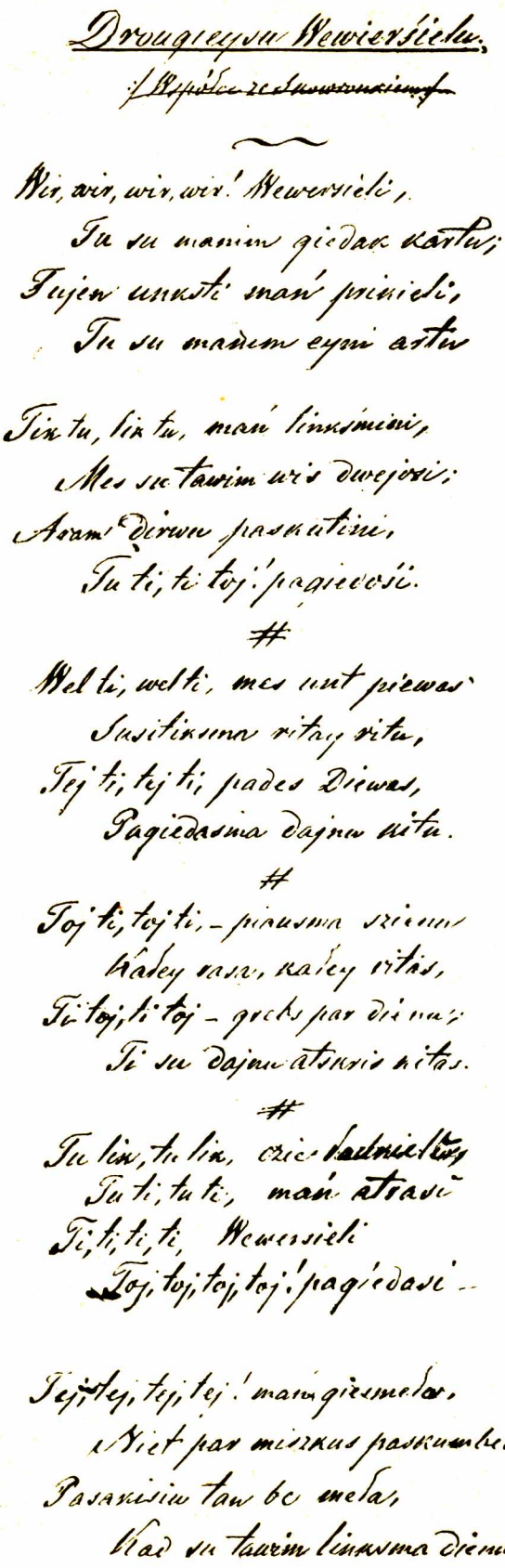

Drougieysu Wewierśielu.

/Współce ze Skowronkiem/

Wir, wir, wir, wir! Wewersieli,
Tu su manim giedak kartu;
Tujen unksti mań prikieli,
Tu su manim eyni artu

Tik tu, lik tu, mań linksmini,
Mes su tawim wis dwejosi;
Aram dirwu paskutini,
Tu ti, ti toj! pagiedośi.

#

Wel ti, wel ti, mes unt piewas
Susitiksma ritay ritu,
Tej ti, tej ti, pades Diewas,
Pagiedasma dajnu kitu.

#

Toj ti, toj ti, – piausma szienu
Kałey rasa, kałey ritas,
Ti toj, ti toj – grebs par dienu;
Ti su dajnu atskris kitas.

#

Tu lik, tu lik, czie łaukielu,
Tu ti, tu ti, mań atrasi
Ti, ti, ti, ti, Wewersieli
Toj, toj, toj, toj! pagiedasi –

Tej, tej, tej, tej! mań giesmeła,
Niet par miszkus paskumbena;
Pasakisiu tau be meła,
Kad su tawim linksma diena..

DRAUGĖJ SU VIEVERSĖLIU

Vir-vir, vir-vir, vieversėli,
Tu su manim giedok kartu!
Tujen anksti man' prikeli,
Tu su manim eini artų.

Tik tu, tik tu man' linksmini, —
Mes su tavim vis dviejuose:
Ariam dirvą paskutinę,
Tu ten, ten tuoj pagiedosi.

Vėl ten, vėl ten mes ant pievos
Susitiksim rytoj rytą,
Tai ten, tai ten padės dievas,
Pagiedosim dainą kitą.

Tuoj ten, tuoj ten piausim šieną,
Kolei rasa, kolei rytas,
Ten tuoj, ten tuoj grėbs per dieną,
Ten su daina atskris kitas.

Tu lik, tu lik čia laukely,
Tu ten, tu ten man atrasi,
Ten ten, ten ten, vieversėli,
Tuoj tuoj, tuoj tuoj pagiedosi!

Tai tai, tai tai man giesmelė,
Net per miškus paskambena!
Pasakysiu tau be melo,
Kad su tavim linksma diena.

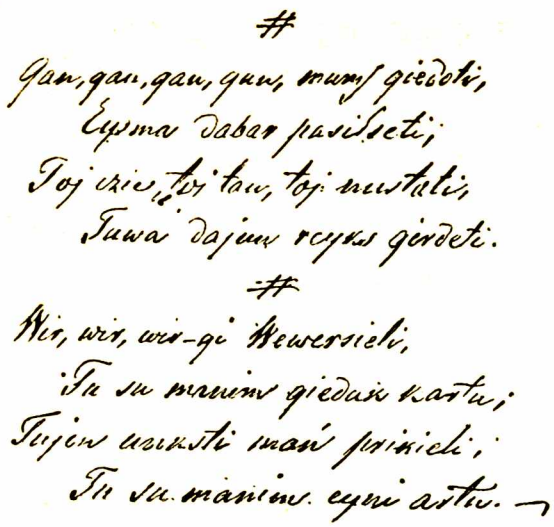

Gan gan, gan gan mums giedoti,
Eisim dabar pasilsėti;
Tuoj čia, tuoj tau, tuoj nustoti
Tavo dainą reiks girdėti.

Vir-vir, virgi, vieversėli,
Tu su manim giedok kartu!
Tujen anksti man' prikeli,
Tu su manim eini artų.

Pisma Litewskie. — Oryginalne, Przekłady i Naśladowania napisał W. Ažukalnis (cenzūruoto rankraščio fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje, sign. C 108), 21—23 psl.

✲

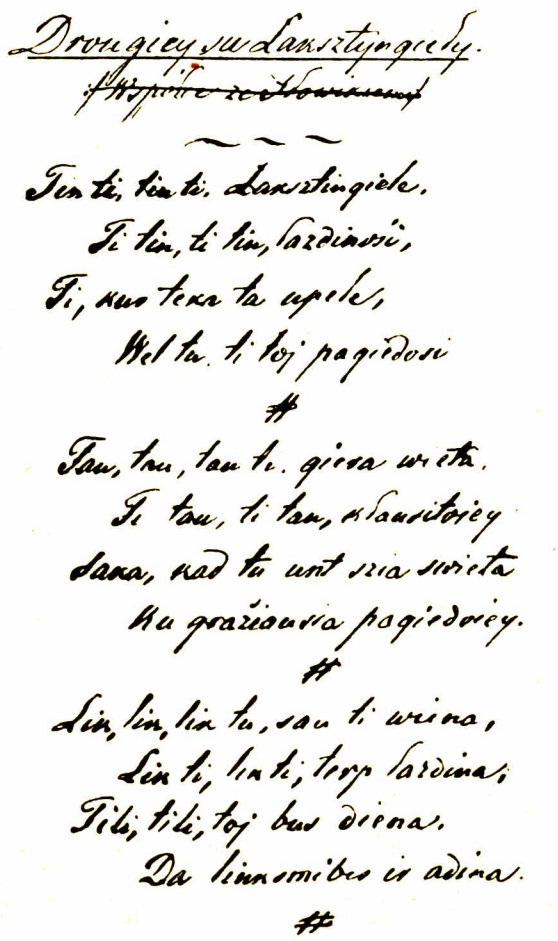

DRAUGĖJ SU LAKŠTINGĖLE

Ten ten, ten ten, lakštingėle,
Ten ten, ten ten, lazdynuose, —
Ten, kur teka ta upelė,
Vėl tu ten tuoj pagiedosi.

Tau tau, tau ten gera vieta,
Ten tau, ten tau klausytojai
Sako, kad tu ant šio svieto
Kuo gražiausiai pagiedojai.

Lik lik, lik tu sau ten viena,
Lik ten, lik ten tarp lazdyno, —
Tyli, tyli tuoj bus diena,
Dar linksmybės ir adyna.

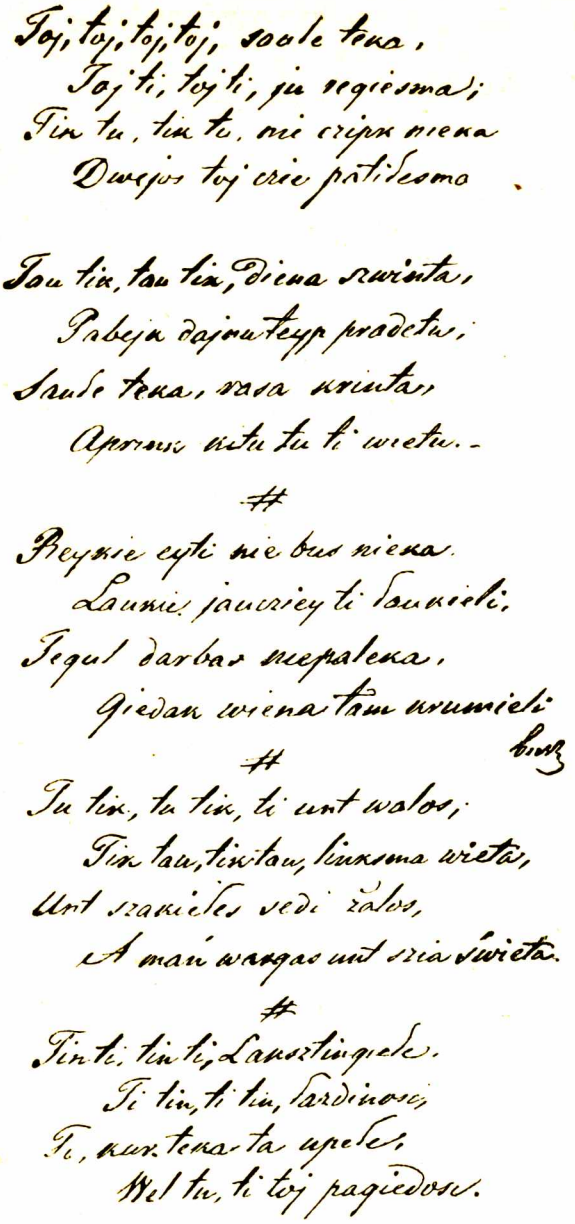

Tuoj tuoj, tuoj tuoj saulė teka,
Tuoj ten, tuoj ten ją regėsim;
Tik tu, tik tu nečypk nieko, --
Dviejuos tuoj čia patylėsim.

Tau tik, tau tik diena šventa,
Pabaik dainą taip pradėtą;
Saulė teka, rasa krinta,
Aprink[1] kitą tu ten vietą.

Reikia eiti, nebus nieko,
Laukia jaučiai ten laukely,
Tegul darbas nepalieka, —
Giedok viena tam krūmely!

Tu tik, tu tik ten ant valios;
Tik tau, tik tau linksma vieta.
Ant šakelės sėdi žalios,
O man vargas ant šio svieto.

Ten ten, ten ten, lakštingėle,
Ten ten, ten ten, lazdynuose, —
Ten, kur teka ta upelė,
Vėl tu ten tuoj pagiedosi.

Pisma Litewskie. — Oryginalne, Przeklady i Naśladowania napisał W. Ažukalnis (cenzūruoto rankraščio fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje, sign. C 108), 23—25 psl.

[1] Pasirink.

✲

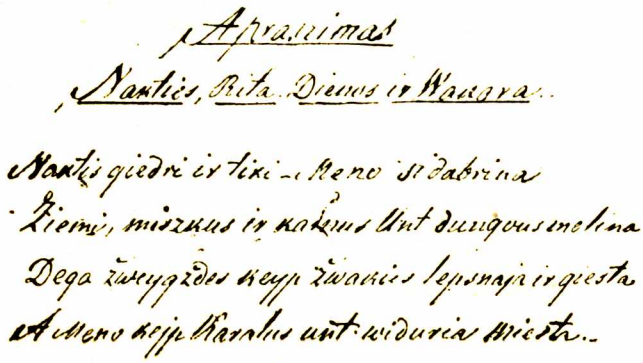

APRAŠYMAS
NAKTIES, RYTO, DIENOS IR VAKARO

Naktis giedri ir tyki. Mėnuo sidabrina
Žemę, miškus ir kalnus. Ant dangaus mėlyno
Dega žvaigždės kaip žvakės, liepsnoja ir gęsta,
O mėnuo — kaip karalius ant vidurio miesto.

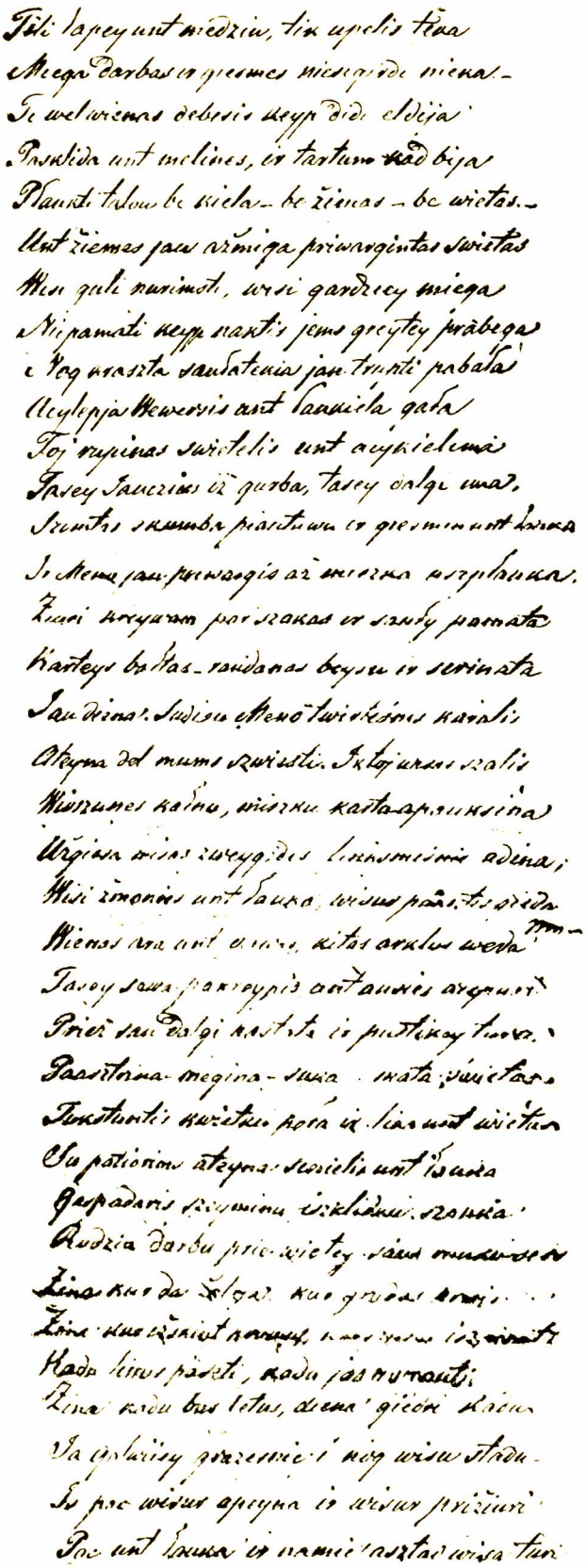

Tyli lapai ant medžių, tik upelis teka.
Miega darbas ir giesmės, nesigirdi nieko.
Ten vėl vienas debesis, kaip didi eldija,
Pasklido ant mėlynės ir tartum kad bijo
Plaukti toliau be kelio, be žinios, be vietos.
Ant žemės jau užmigo privargintas svietas, —
Visi guli nurimę, visi gardžiai miega,
Nepamatę, kaip naktis jiems greitai prabėgo.

Nuo krašto saulėtekio jau truptį[1] pabalo, —
Atsiliepia vieversys ant laukelio galo.
Tuoj rūpinas svietelis ant atsikėlimo[2], —
Tasai jaučius iš gurbo, tasai dalgį ima.
Šimtas skamba piautuvų ir giesmių ant lauko.
Ir mėnuo jau privargęs už miško užplaukia,
Žiūri kreivom per šakas ir saulę pamato,
Kartais baltas, raudonas, — baisu ir sarmata.

Jau diena. Sudieu, mėnuo: tvirtesnis karalius
Ateina dėl mums šviesti ir tuoj visas šalis,
Viršūnes kalnų, miškų kartu apauksina.
Užgeso visos žvaigždės — linksmesnė adyna.
Visi žmonės ant lauko, visur paukštės gieda.
Vienas aria ant dirvos, kitas arklius veda;
Tasai, savo pakreipęs ant ausies kepurę,
Prieš sav' dalgį pastato ir pustyklę turi.
Paaštrina, mėgina, suka, — mato svietas, —
Tūkstantis kvietkų puola ir lieka ant vietos.
Su poteriais ateina senelis ant lauko,
Gaspadorius šeimyną išsklidusią šaukia,
Rodo darbą prie vietos. Savo ranka sėjęs,
Žino, kur dar žaliuoja, kur grūdas priėjęs;
Žino, kur išskint krūmus, kur šieną išpiauti,
Kada linus pasėti, kada juos nurauti;
Žino, kada bus lietus, diena giedri kada.
Jo galvijai gražesni yr' nuog visų stodų.
Jis pats visur apeina ir visur prižiūri,
Pats ant lauko ir namie, — užtat visa turi.
Jis nepaliks nuog kitų, nors plaukai paširmo:
Ar ant pievos sustoja, jis nuog visų pirma

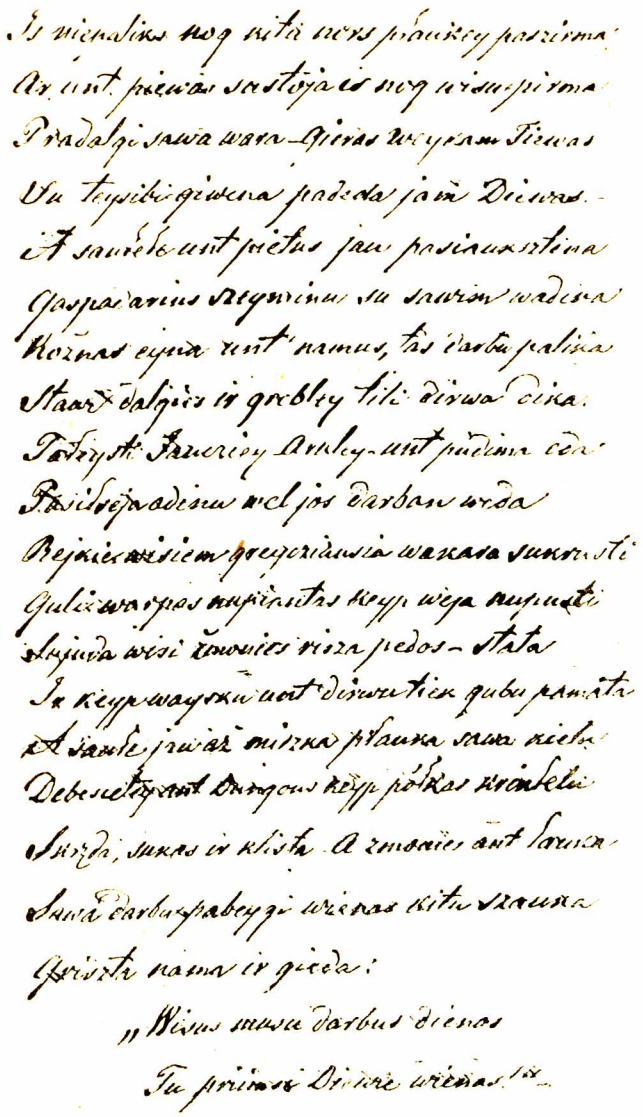

Pradalgį savo varo. Geras vaikams tėvas,
Su teisybe gyvena, — padeda jam dievas.

O saulelė ant pietus jau pasiaukština, —
Gaspadorius šeimyną su savim vadina.
Kožnas eina ant namus, tas darbą palieka,—
Stovi dalgės ir grėbliai, tyli dirva dyka.
Paleisti jaučiai, arkliai ant pūdymo ėda;
Pasilsėjo adyną, — vėl juos darban veda.
Reikia visiems greičiausiai vakarą sukrusti:
Guli varpos nupiautos, kaip vėjo nupūstos, —
Sujuda visi žmonės, riša pėdus, stato
Ir, kaip vaiską, ant dirvų tiek gubų pamato.

O saulė jau už miško plaukia savo keliu;
Debesėliai ant dangaus, kaip pulkas kryklelių[3],
Skrenda, sukas ir klysta[4]. O žmonės, ant lauko
Savo darbą pabaigę, vienas kitą šaukia,
Grįžta namo ir gieda:

„Visus mūsų darbus dienos
Tu priimsi, dieve, vienas!"

Pisma Litewskie. — Oryginalne, Przekłady i Naśladowania napisał W. Ażukalnis (cenzūruoto rankraščio fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje, sign. C 108), ***26—29 psl.***

[1] Truputį. [2] keltis. [3] laukinių antelių. [4] klaidžioja.

✲

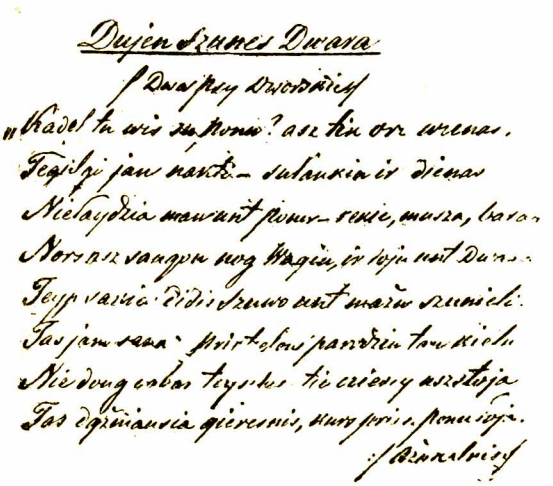

DUJEN ŠUNES DVARO

— Kodėl tu vis su ponu, aš — tik ore vienas?
Tegul gi jau naktį. Sulaukiu ir dienos, —
Neleidžia man' ant[1] poną, rėkia, muša, baras,
Nors aš saugau nuog vagių ir loju ant dvaro. —
Taip sakė didis šuva ant mažą šunelį[2].
Tas jam sako: — Prieteliau, parodau tau kelią:
Nedaug dabar teisybės, tie čėsai užstojo, —
Tas dažniausiai geresnis, kurs prieš poną loja.

(Ažukalnis)

Pisma Litewskie. — Oryginalne, Przekłady i Naśladowania napisał W. Ażukalnis (cenzūruoto rankraščio fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje, sign. C 108), 82 psl.

[1] Pas. [2] mažam šuneliui.

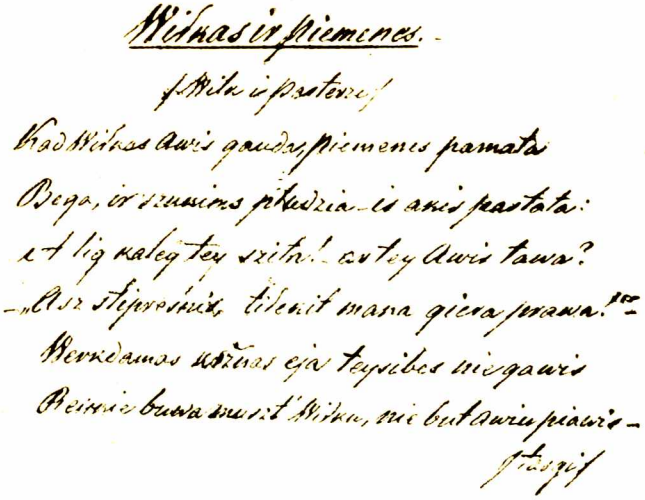

VILKAS IR PIEMENYS

Kad vilkas avis gaudo, piemenys pamato,
Bėga ir šunims piudo. Jis akis pastato:
— O lig kolei tai šita? — Ar tai avys tavo? —
— Aš stipresnis, tylėkit, mano gera prova![1] —
Verkdamas kožnas ėjo, teisybės negavęs.
Reikė buvo[2] mušt vilką, — nebūt avių piovęs.
(Tas gi[3])

Pisma Litewskie. — Oryginalne, Przekłady i Naśladowania napisał W. Ażukalnis (cenzūruoto rankraščio fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje, sign. C 108), 83 psl.

[1] Mano teisybė. [2] reikėjo. [3] t. y. Ažukalnis.

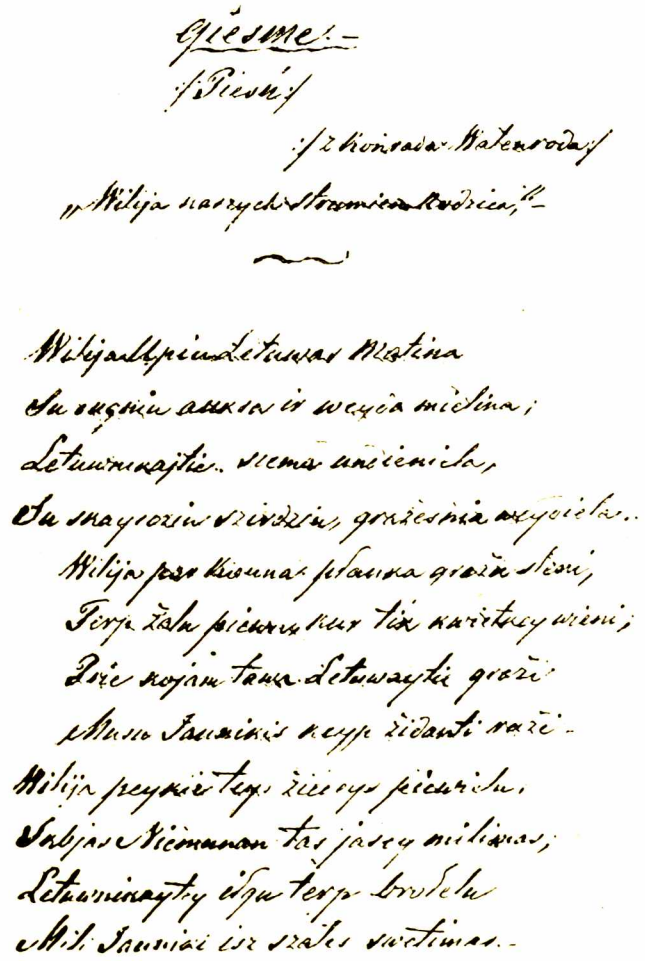

GIESMĖ „VILIJA, UPIŲ LIETUVOS MOTINA"

(Iš A. Mickevičiaus „Konrado Valenrodo")

Vilija, upių Lietuvos motina,
Su dugnu aukso ir veido mėlyno;
Lietuvninkaitė semia vandenėlį
Su skaisčia širdžia, gražesnio veidelio.

Vilija per Kauno plaukia gražų slėnį,
Tarp žalių pievų, kur tik kvietkai vieni;
Prie kojų tavo, lietuvaite graži,
Mūsų jaunikis[1], kaip žydinti rožė.

Vilija peikia tuos žiedus pievelių,
Skuba Nemunan, tas josios mylimas;
Lietuvninkaitei ilgu tarp brolelių, —
Myli jaunikį iš šalies svetimos.

Nemuns, griebęs ant peties sylingo,
Neša ant uolos apleisto tolumo[2],
Ant šaltas krūtis[3] priglaudžia meilingą
Ir draug prapuola tarp marės gilumo.

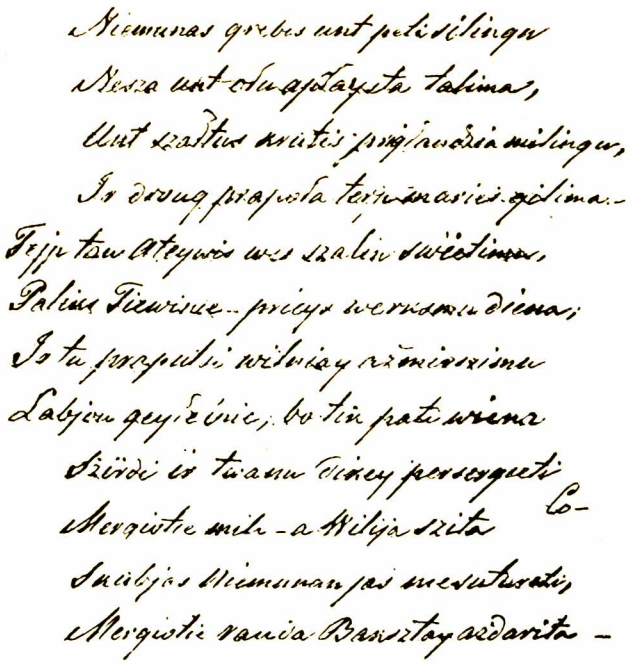

Taip tav' ateivis ves šalin svetimą,
Paliks tėvynė — prieis verksmų diena;
Ir tu prapulsi vilnyj užmiršimo
Labiau gailesnė[4], bo tik pati viena.

Širdį ir tvaną[5] dykai persergėti:
Mergiotė myli, o Vilija šita
Skuba Nemunan, jos nesuturėti;
Mergiotė rauda bokšte uždaryta.

Pisma Litewskie. — Oryginalne, Przeklady i Naśladowania napisał W. Ažukainis (cenzūruoto rankraščio fotokopija VVU MB rankraščių skyriuje, sign. C 108), 112—113 psl.

---

[1] Jaunikaitis. [2] taip čia išversta *dzikie przestworza* (atšiaurius plotus). [3] prie šaltos krūtinės. [4] liūdnesnė. [5] srautą, srovę.

KAJETONAS ALEKNAVIČIUS

(1804—1874)

K. Aleknavičius — humoristinių didaktinio pobūdžio eilėraščių rinkinio „Pasakos, pritikimai, veselios ir giesmės" (1861) autorius, eiliuoto feljetono pradininkas lietuvių poezijoje.

K. Aleknavičius, kilęs iš Terespolio (dabar Kupiškio raj.) valstiečių, baigęs Vilniaus vyriausiąją seminariją teologijos magistro laipsniu, ilgus metus buvo klebonu Merkinėje, vėliau Asave, kur ir mirė.

Chrestomatijoje spausdinami populiaresnieji K. Aleknavičiaus eilėraščiai („Senis, vaikai ir pupos", „Nuobaigose rugių", „Buvom buvę miške" ir kt.), tapę plačiai dainuojamomis liaudies dainomis. K. Aleknavičiaus eilėraščiams būdinga valstietiška tematika, kai kurių feodalinės epochos negerovių pašiepimas, liaudiškas humoras ir didaktiniai pamokymai, liaudies dainų poetinės priemonės. K. Aleknavičius vienas pirmųjų lietuvių poezijoje pradėjo rašyti silabinetonine eilėdara.

❊

PASAKOS, PRITIKIMAI, VESELIOS IR GIESMĖS

Ant skaytitoi żodis.

„Ridendo veritatem dicere." prover.

Kas naudos ieszko, tiesybes żiuria
Ligiey ir juokas tiesybi turia,
Toï knigoï sweykas rasi dwinaudas
Pabudins wïena ant juoku snaudas

Į SKAITYTOJĄ ŽODIS

Ridendo veritatem dicere (prov.)[1]

Kas naudos ieško, teisybės žiūri, —
Lygiai ir juokas teisybę turi.
Toj knygoj sveikas[2] rasi dvi naudas:
Pabudins viena ant juokų snaudas[3],
Antra pamokys čia tave, vaike,
Kaip žmonės daro ir daryt reikia.

Untra pamôkis czia tawies waykia
Kayp zmônies daro ir darit reykia:
Kay giaray sweykas insiżiurïesi
Ir dangïaus naudu czia sau turiesi;
Pasakos mano, daugi czia môka
Wierkia — juokiasi — gïeda ir szôka.

Kai gerai sveikas įsižiūrėsi,
Ir daugiau naudų čia sau turėsi.
Pasakos mano daugį[4] čia moko,
Verkia, juokiasi, gieda ir šoka.

Pasakos pritikimaj weselos ir giesmes. Par Kunigu K. Olechnowicziu... Wilniui... 1861, 3 psl.

[1] Juokiantis (juoku) pasakyti teisybę (priežodis). [2] tamsta, pats. [3] snaudalius. [4] daugelį, daug ko.

✲

ŻMOGUS IR WAZNICZIA URÉDO.

Ilgay buwiens Dwarï Pôno
Susiłaukie sau żipôno,
Kas? Wazniczia szit Urêdo
Prie artôjaus atsisêdo:
Jam krutine żiponuota
Gałwa buwo aptaukuota;
Apsiriediens Pôno rûbays
Nosiuï traukie kreypie zûbays
Pasiputiens pa żipôno
Pas mań rubay tarie: Pôno.
Teyp: atsakie jam mużikas
Nor Tamista — wïenok plikas:
Kay mużikay wisa turiam
Mes ant szlachtas nie łab żuriam
Dażnay ir Urêdas
Szalim musu sêdas.
Ant tu kałbu — kay teyp buwo
Wayko Dïedas prisikluwo,
Giaray tarie: apie Pônus
Apsiłôpiey sawo szônus;
Tau ant rónkos żiba żïedas
Toliaus sakie waykuy Dïedas,
Żiurick szirdï kad but szławe
Dekuy Ponuy — rubus dawie
Bet bie darbu, nieapriedzia
Kay ant kiałmo rubay sedzia,
Ant poriednies pridiet reykia
Kad wïeżliwas butum waykia
Kur sermęga musu juôda
Giariems Żmoniems szławi duôda
Ti żiponay ir Żemcziûgay
Niepripuôła arkło słûgay.

ŽMOGUS IR VAŽNYČIA[1] URĖDO

Ilgai buvęs dvare pono,
Susilaukė sau žipono[2].
Kas? — Važnyčia šit urėdo
Prie artojo atsisėdo.
Jam krūtinė žiponuota,
Galva buvo aptaukuota, —
Apsirėdęs pono rūbais,
Nosim traukė, kraipė zūbais[3].
Pasipūtęs po žiponu,
— Pas man' rūbai, — tarė, — pono!
— Taip, — atsakė jam mužikas: —
Nors tamista vienok plikas.
Kai mužikai viso turim,
Mes ant šlėktos nelab[4] žiūrim.
Dažnai ir urėdas
Šalim[5] mūsų sėdas. —
Ant tų kalbų, kai taip buvo,
Vaiko diedas prisikliuvo[6].
— Gerai, — tarė, — apie ponus
Apsilopei savo šonus, —
Tau ant rankos žiba žiedas.
Toliau sakė vaikui diedas:
— Žiūrėk, širdy kad būt šlovė!
Dėkui ponui, — rūbus davė,
Bet be darbo neaprėdo,
Kaip ant kelmo rūbai sėdi.
Ant parėdnės[7] pridėt reikia,
Kad viežlyvas būtum, vaike.
Kur sermėga mūsų juoda
Geriems žmonėms šlovę duoda,
Ten žiponai ir žemčiūgai
Nepripuola[8] arklo slūgai.

Pasakos pritikimaj weselos ir giesmes. Par Kunigu K. Olechnowicziu... Wilniui... 1861, 16—17 psl.

[1] Vežėjas. [2] puošnaus, bajoriško drabužio. [3] lūpomis. [4] ne labai. [5] šalia, šalimais. [6] prisidėjo. [7] prie drabužių apsirengimo. [8] nepritinka.

SEKMINES IR SZAŁTANOSIEY.

Gaspadine ant sekminiu
Prisiwirie daug wirtiniu
Buwo żinay Szałtanôsiey
Druti — ilgi — ligi nôsiey;
Warszkia niekïek padabinta
Taszła druta, kay ta linta,
Bernas taszłu, łaużie ardie
Pasłapcziomis szuniuy swerdie:
Sprungus tarie — niedawirti
Reyks mań baduï czia numirti.
Gaspadine ir ji Żmôna
Kïek ingïerus ir raudôna,
Pasiłaydiey Jônay tarie
Ku wirtiniey tau padarie?
Szałtanôsis kay ta uała
Matau Żiamen dikay puoła.
Kokis tawo liko bûdas
Pasiłaydiey sawo dydas
Lïetuwiszki szałtanôsiey
Niesimiegia tawo nôsiey. —
Atsiżiuriek tu ant sawi
Dikay minday mano szławi,
Kaypir kokios pałaystuwes
Usimirszay — kad Małstuwes
Uż mań mialdzia — dawiau pïeno
Du kiauszinius da bie wïeno
Prie łaszinių — iłgu wirwi
Pażicziojau jemus kirwi
Ir taukuotu da badini
A tu pieyki gaspadini. —

SEKMINĖS IR ŠALTANOSIAI

Gaspadinė ant sekminių
Prisivirė daug virtinių.
Buvo, žinai, šaltanosiai —
Drūti, ilgi, ligi nosiai.
Varškė nekiek padabinta[1],
Tešla drūta[2], kaip ta lenta.
Bernas tešlą laužė, ardė,
Paslapčiomis šuniui svardė[3].
— Sprangūs, — tarė, — nedavirti,
Reiks man badu čia numirti. —
Gaspadinė, ir ji žmona
Kiek įgėrus ir raudona,
— Pasileidai, Jonai! — tarė.
— Ką virtiniai tau padarė?
Šaltanosis, kaip ta uola,
Matau, žemėn dykai puola.
Kokis tavo liko būdas!
Pasileidai savo dūdas.
Lietuviški šaltanosiai
Nesimėgia[4] tavo nosiai.
Atsižiūrėk tu ant savęs, —
Dykai mindai mano šlovę,
Kaip ir kokios paleistuvės.
Užsimiršai, kad melstuvės[5]:
Už man' meldžia[6], — daviau pieno,
Du kiaušinius dar be vieno,
Prie lašinių — ilgą virvę,
Pažyčiojau ėmus kirvį
Ir taukuotą dar badinį[7],
O tu peiki gaspadinę!

Pasakos pritikimaj weselos ir giesmes. Par Kunigu K. Olechnowicziu... Wilniui... 1861, 42—43 psl.

[1] Menkai teparuošta, mažai tinkama. [2] kieta. [3] svaidė. [4] nepatinka. [5] piemenų pokylis per sekmines; jiems šeimininkės duodavo dovanų — kiaušinių, sviesto, lašinių. [6] mane prašo. [7] neaiškus žodis.

❋

SENIS — WAYKAY IR PUPOS.

Suminditos sudraykitos
Pûpos — pûpos, nuraszkitos
Senis piko, waykus barie
Kam iszkadu, darżï darie
Nu — pałaukit — ritoï dïenu
Nusitwiarsiu tarie wïenu

SENIS, VAIKAI IR PUPOS

Sumindytos, sudraikytos
Pupos, pupos nuraškytos!
Senis pyko, vaikus barė,
Kam iškadą darže darė:
— Na, palaukit, rytoj dieną
Nusitversiu, — tarė, — vieną!

Asz jems skùru kay to gianio
Nurożuòsiu łazduï sènio. —
Senas buwo jau senialis
Tupiniejo kay gianialis
Łabay piko, łabay irszo
Apie pupas usimirszo. —
Ant ritòjaus waykay dienu
Szlaużie pùpos wiel pa wienu
Ir uż sargo, łabay baysiaus
Niepaliko pupu waysiaus. —

Aš jiems skūrą, kaip to genio,
Nuruožuosiu lazda senio.
Senas buvo jau senelis,
Tupinėjo kaip genelis.
Labai pyko, labai iršo[1],
Apie pupas užsimiršo.
Ant rytojaus vaikai dieną
Šliaužė pupos' vėl po vieną
Ir už[2] sargo labai baisaus
Nepaliko pupų vaisiaus.

Pasakos pritikimaj weselos ir giesmes. Par Kunigu K. Olechnowicziu... Wilniui... 1861, 64—65 psl.

[1] Niršo. [2] dėl.

✲

ŻMOGUS IR CZIGONAY.

Cziabatuoti kaledòja
Praszo — mialdzia ir bedòja;
Kas? czigònay — ir asz tacziau
Pas susïedu, kaday macziau
Kay Czigònc, praszie — mełdes
Pats su łuykuï griczioï bełdes
Małdas baygie — da prïesakiays
Nòriu sakit — sakau tokieys.
Uż Czigònu Żòdzio wïeno
Daugiaus duosiu, karwes pïeno
Żiames waysiey użdiariesiu
Duonos, mesos, daug turiesiu:
Gaspadine — tu swocziósi
Tarie: buti nienustòsi
Gaspadoriau — sukias graytas
Kiti mètay — busi Waytas,
Duok Czigònams mèsos brizu
Gaspadine pridiek rizu:
Daug primòkie — ku bięweykus
Pati jemie szławint waykus
Ir ant dełno jau inspiėjo
Kad stòrastuï but turiėjo.
Gaspadorius — teyp — teyp — teykia
Duot Czigònams mèsos reykia;
Ir toj jemiens, dawie brizu
Gaspadine, nauju rizu,
Miłtu, kruopu, pïeno puodu
Ir sermègu patcziay juodu. —

ŽMOGUS IR ČIGONAI

Čebatuoti kalėdoja —
Prašo, meldžia ir bėdoja.
Kas? — Čigonai. Ir aš tačiau
Pas susiedą kadai mačiau,
Kaip čigonė prašė, meldės, —
Pats su liuika gryčioj beldės.
Maldas baigė dar priesakiais[1],
Noriu sakyt, sakau, tokiais:
Už čigonų žodį vieną
Daugiau duosią karvės pieno,
Žemės vaisiai užderėsią,
Duonos, mėsos daug turėsią.
— Gaspadine, tu svočiose, —
Tarė, — būti nenustosi!
Gaspadoriau, sukis greitas:
Kiti metai būsi vaitas!
Duok čigonams mėsos bryzą[2],
Gaspadine, pridėk ryzą[3].
Daug primokė, ką beveikus —
Pati ėmė šlovint vaikus.
Ir ant delno jau įspėjo,
Kad storasta būt turėjo.
Gaspadorius „taip, taip" teikia[4], —
Duot čigonams mėsos reikia.
Ir tuoj ėmęs davė bryzą,
Gaspadinė naują ryzą,
Miltų, kruopų, pieno puodą
Ir sermėgą pačiai juodą.

Walgit antgało
Inpiłe rasoło.
Kay putiesi ant waytisti
Apłaydie gaspadôristi
Niedaug arie, wełay sejo
Swoczia namu, nieżiuriejo:
Kiti mêtay nieteyp tiko
Gaspadôrius, bernuï liko:
Ar nieżinay kurgi swôczia!
Żinau — kodiel nieżinôczia
Paszławinta, no Czigôno
Żidams mïesto karwes gano.
Kożnas sawo, testa żiuria
Kas daug nôria, moża turia. —

Valgyt ant galo
Įpylė rasalo.
Kai pūtėsi ant vaitystės[5],
Apleido gaspadorystę.
Nedaug arė, vėlai sėjo,
Svočia namų nežiūrėjo.
Kiti metai netaip tiko, —
Gaspadorius bernu liko.
Ar nežinai, kurgi svočia?
Žinau, kodėl nežinočiau! —
Pašlovinta nuo čigono,
Žydams miesto karves gano.
Kožnas savo testa[6] žiūri:
Kas daug nori, maža turi.

Pasakos pritikimaj weselos ir giesmes Par Kunigu K. Olechnowicziu... Wilniui... 1861, 67—68 psl.

[1] Posakiais, žodžiais(?). [2] gabalą. [3] skudurą, skarmalą. [4] sako. [5] į vaitystę. [6] tegul.

GIESME NUOBAYGOSI RUGIU.

Piauti lenksmu, piauti giara
Kay rugialiey, giaray diara
Użdiariejo, Dïewas dawie
Mes nubaygiam, mumis szławe
Dabar praszam gaspadôriu
Procies musu prawadôriu
Duok mums ałaus, nie arełkos
Użdiek sûrio ant torełkos
Dukart. {Kad Tamistay butu szławe
{Mes giedasim - dawie - dawie. —
Artojaliems, skauduï ira
Kay rugialiey żiamen bira,
Niebiriêjo — piowiem grayto
Oj mums kakta, susikayto.
Gaspadoriau procaunikay
Pròcies musu dalinikay. —
Duok mums ałaus nie arełkos
Użdiek sûrio ant torełkos
Kad Tamistay butu szławe
Mes giedosim — dawie — dawie

GIESMĖ NUOBAIGOSE RUGIŲ

Piauti linksma, piauti gera,
Kai rugeliai gerai dera.
Užderėjo, dievas davė,
Mes nubaigiam — mumis šlovė.
Dabar prašom gaspadorių,
Procės mūsų pravadorių[1]:

Duok mums alaus, ne arielkos,
Uždėk sūrio ant torielkos.
Kad tamistai būtų šlovė,
Mes giedosim — „davė, davė". } *Dukart*

Artojėliams skaudu yra,
Kai rugeliai žemėn byra.
Nebyrėjo! Piovėm greitai,
Oi, mums kakta susikaito[2]!
Gaspadoriau, procauninkai,
Procės mūsų dalininkai,

Duok mums alaus, ne arielkos,
Uždėk sūrio ant torielkos.
Kad tamistai būtų šlovė,
Mes giedosim — „davė, davė".

Niebirîêjo — daug naudingi
Gaspadoriey pinigingi,
Zmònies lenksmus ir bagòti
Ir dikinio burna sòti
Gaspadòriau pinigingas
Procaunikams buk naudingas
Duok mums ałaus nie arełkos
Uždiek sùrio ant torełkos
Kad Tamistay, butu szławe
Mes gïedòsim — dawie — dawie
Kayp tik saułe kïek praswido
Wïewiersialiey — mums użwido
Wisi piowiem — ir nusèdo
Niepastatien, wïeno pèdo
Gaspadoriau tu regiejey
Draugi łayksweï niesediejey.
Duok mums ałaus nie arełkos
Uždiek sùrio ant torełkos.
Kad Tamistay butu szławe
Mes gïedosim — dawie — dawie.
Iłgay sediet, mes niespiėjem
Tuos nubaygien — kitus sėjem
Da niegałas diel artòjaus
Eysim piauti wasaròjaus.
Gaspadòriau sediek wïenas
Teatsilsiam kielas dïenas. —
Duok mums ałaus, nie arełkos
Uždïek sùrio, ant torełkos
Kad Tamistay butu szławe
Mes gïedosim — dawie — dawie
Apturiesim mes pakòju
Kay nupiausim wasaròju
Kay suwieszim ir sukrausim
Tadu łaykswi ir mes gausim,
Gaspadòriaus ir artòjaus
Paliks namay kaypir ròjaus
Duok mums ałaus nie arełkos
Uždïek sùrio ant torełkos
Kad Tamistay butu szławe
Mes gïedosim — dawie — dawie.
Atays Żïema, łabay szałta
Paliks żiame snïeguï bałta
Naktis iłga — dïena mïenka
Procaunikams łayksweï lïenka

Nebyrėjo! Daug naudingi
Gaspadoriai pinigingi,
Žmonės linksmi ir bagoti, —
Ir dykinio[3] burna soti.
Gaspadoriau pinigingas,
Procauninkams būk naudingas.

Duok mums alaus, ne arielkos,
Uždėk sūrio ant torielkos.
Kad tamistai būtų šlovė,
Mes giedosim — „davė, davė".

Kai tik saulė kiek prasvido[4],
Vieversėliai mus užvydo[5].
Visi piovėm, — ir nusėdo, —
Nepastatę vieno pėdo[6].
Gaspadoriau, tu regėjai
Drauge, laisvai nesėdėjai.

Duok mums alaus, ne arielkos,
Uždėk sūrio ant torielkos.
Kad tamistai būtų šlovė,
Mes giedosim — „davė, davė".

Ilgai sėdėt mes nespėjam[7]:
Tuos nubaigę, kitus sėjam.
Dar ne galas dėl artojo, —
Eisim piauti vasarojaus.
Gaspadoriau, sėdėk vienas,
Teatsilsim kelias dienas.

Duok mums alaus, ne arielkos,
Uždėk sūrio ant torielkos.
Kad tamistai būtų šlovė,
Mes giedosim — „davė, davė".

Apturėsim mes pakajų,
Kai nupiausim vasarojų.
Kai suvešim ir sukrausim,
Tada laisvę ir mes gausim.
Gaspadoriaus ir artojo
Paliks namai kaip ir rojaus.

Duok mums alaus, ne arielkos,
Uždėk sūrio ant torielkos.
Kad tamistai būtų šlovė,
Mes giedosim — „davė, davė".

Ateis žiema, labai šalta,
Paliks žemė sniegu balta;
Naktis ilga, diena menka, —
Procauninkams laisvė lieka.
Mes, apsėdę tavo stalą,
Gersim midų, gersim alų.

Mes apsedien, tawo stâłu
Giersim midu — giersim âłu
Duok mums ałaus, nie arełkos
Uždïek sûrio ant torełkos
Kad Tamistay butu szławe
Mes gïedosim — dawie — dawie

Duok mums alaus, ne arielkos,
Uždėk sūrio ant torielkos.
Kad tamistai būtų šlovė,
Mes giedosim — „davė, davė".

Pasakos pritikimaj weselos ir giesmes. Par Kunigu K. Olechnowicziu... Wilniui... 1861, 101—103 psl.

[1] Vadovą. [2] sukaito, įkaito, prakaitavo. [3] dykaduonio. [4] sušvito. [5] pamatė. [6] neaiški prasmė; arba: visi piovėm, nepastatę nė vieno pėdo, kol nusėdo saulė, arba: visi piovėm, ir kai nusėdo saulė, dar vienas pėdas liko nepastatytas. [7] neturime laiko.

✻

GIESME KIKILIS.

Kikilis — Kikilis łaybakôjs
Kur kitkart naktiali, pernakwôjs
Żałajoï giriałeï puszinuosi,
Auksztamï swirniałï pierinuosi,
Ar jmsi dukriali ar wilôsi
Dukriałes waykialius ar niaszôsi.
Kikilis swirniali pernakwôjo
Ir nïekas nieżino, kur iszjôjo;
Kikilì — kikili — kur ulôj?
Tïek mètu perejo nieatjôj
Dukriałes tewialiu, paseniêjo
Giesmemis Kikili perminiejo,
Atjôsi Kikili ar nieatjôsi
Tu musu dukrialiu niewilôsi;
Gan mumis Kikiliu łaybakôju
Dukriałes łaukiasi sau artôju,
Apsieysim bie Tawi nieartôj
Buk sweykas Kikili łaybakôj
Lïetuwos dukrialiu tu niemili,
Buk sweykaś, buk swejkas, tu Kikili. —

GIESMĖ „KIKILIS"

— Kikilis, kikilis laibakojis,
Kur kitkart naktelę pernakvojęs?
— Žaliojoj girelėj, pušynuose,
Aukštame svirnely, perynose.
— Ar imsi dukrelę, ar viliosi,
Dukrelės vaikelius ar nešiosi?
Kikilis svirnely pernakvojo,
Ir niekas nežino, kur išjojo.
— Kikili, kikili, kur ulioji?
Tiek metų perėjo, — neatjoji.
Dukrelės tėvelių pasenėjo,
Giesmėmis kikilį perminėjo.
— Atjosi, kikili, ar neatjosi,
Tu mūsų dukrelių neviliosi!
Gan' mumis kikilių laibakojų,
Dukrelės laukiasi sau artojų.
Apseisim be tavęs, neartoji[1],
Būk sveikas, kikili laibakoji!
Lietuvos dukrelių tu nemyli,
Būk sveikas, būk sveikas, tu kikili!

Pasakos pritikimaj weselos ir giesmes. Par Kunigu K. Olechnowicziu... Wilniui... 1861, 120 psl.

[1] Neartojau.

✻

GIESME BUWAM BUWIEN MISZKI.

Jonas Praszam, praszam, pakłousiti
Ku mes turiam pasakiti,
Arba gïesmi pagïedôti
Kayp atsiejo kur ulôti. – –

Swotay wisi gieda. Grażus miszko, miszki budas
Wisi groja sawo dudas
Grażus miszko miszki budas
Wisi groja sawo dudas.

Jonas Buwam kaday prie upialio
Ti nietôli no miszkialio
Ir regiejam mes daugibi
Ulojancziu, ti grażibi.

Swotay. Dukart. Grażus miszko, miszki bûdas
Wisi grôja sawo dûdas.

Jonas Daugis miszkï sutwierimu,
Ir wisôkiu prigimimu
Mażutialiey, tik rapłôja
Kiti sparnays pakilôja. —

Swotay. — Grażus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas.

Jonas Tetirwinas użia mâła
Gianis stuobrï gusztu kała,
Kiti miszkï lizdus krauna
Wisi miszkï, wïetu gauna. —

Susieday. Grażus miszkï, miszko bûdas
Wisi grja sawo dûdas.

Jonas Giagużiałe metus skayto
Łeksztingałe, gieda grayto,
Gierwe miszkï, renka uogas
Gilis szwilpia, kaypir nuogas.

Swotay. — Grażus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja sawo dûdas.

Jonas Skrudes kruwoï kupiacziuoja
Drugiey tarpu sau bucziuoja
Ir bitiałe ti piłkôja
Apie kwïetkus sau ulôja. —

Swotay. — Grażus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas.

Jonas Graži miszko, Karaliste
Ir niesunki czia Poniste
Seni czêsay nieprażuwo
Miszki giara — kaypir buwo. —

GIESMĖ „BUVOM BUVĘ MIŠKE"

Jonas. Prašom, prašom paklausyti,
Ką mes turim pasakyti,
Arba giesmę pagiedoti,
Kaip atsėjo kur ulioti.

Svotai *(visi gieda).* Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.
Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Buvom kadai prie upelio,
Ten netoli nuo miškelio,
Ir regėjom mes daugybę —
Uliojančių ten grožybę.

Svotai *(dukart).* Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Daugis miške sutvėrimų
Ir visokių prigimimų:
Mažutėliai tik rėplioja,
Kiti sparnais pakiloja.

Svotai. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Tetervinas ūžia, mala,
Genys stuobryj gūžtą kala,
Kiti miške lizdus krauna, —
Visi miške vietą gauna.

Susiedai. Gražus miške miško būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Gegužėlė metus skaito,
Lakštingala gieda greitai,
Gervė miške renka uogas,
Gylys švilpia, kaip ir nuogas.

Svotai. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Skruzdės krūvoj kupečiuoja,
Drugiai tarpu sav' bučiuojas,
Ir bitelė ten pilkoji
Apie kvietkus sau ulioja.

Swotay. — Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas.

Jonas Saułe teka, dïenu mato,
Saułe sêda, gult paprato;
Czia prïestôwo ant sau niera
Giwent miszkï wisiems giara.

Swotay. — Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas.

Jonas Czia nieseja ir niepiauna
Wisi wïenok walgit gauna
Rasa duoda Undeniali
Arba głaudziasz ant upiali. —

Swotay. — Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas.

Jonas Żmogaus szirdis czia iszmano,
Kad apweyzda wisus gano,
Gïeda gïesmes, tuńciu szòka
Tik użgimien, sawo môka. —

Swotay. — Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas. —

Jonas Waykay Żmoniu karwes gâno
Ir Zabòwas prasimano
Kwietkays miszko, apsiriedien
Gïeda gïesmes, susisedien.

Swotay. — Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas. —

Jonas Naktigoniey už upialio
Saudzia gražiey ant ragialio,
Karkło łumzdzieys je łumzdziuoja
Ir skuduczieys skuduczinoja

Swotay — Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas. —

Jonas Kaypir kokie, tà paseda
Daugi Żmoniu, miszkan weda
Ir uogauja ir gribauja
Arba kiti rïeszutauja

Swotay. — Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas. —

Jonas Czia artôjaus procauniko
Tikra łaykswe pasiliko
Czia ulôja prigimimay
Ir dziaugiasi, sutwiemay. —

Swotay. — Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas. —

Svotai. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Graži miško karalystė,
Ir nesunki čia ponystė[1].
Seni čėsai nepražuvo,
Miške gera, kaip ir buvo.

Svotai. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Saulė teka, — dieną mato[2],
Saulė sėda, — gult paprato.
Čia pristovo ant sav' nėra, —
Gyvent miške visiems gera.

Svotai. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Čia nesėja ir nepiauna,
Visi vienok valgyt gauna.
Rasa duoda vandenėlį,
Arba glaudžias ant upelį.

Svotai. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Žmogaus širdis čia išmano,
Kad apvaizda visus gano.
Gieda giesmes, tuncių šoka,
Tik užgimę savo moka.

Svotai. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Vaikai žmonių karves gano
Ir zabovas prasimano.
Kvietkais miško apsirėdę,
Gieda giesmes susisėdę.

Svotai. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Jonas. Naktigoniai už upelio
Siaudžia[3] gražiai ant ragelio;
Karklo lumzdžiais jie lumzdžiuoja
Ir skudučiais skudučiuoja.

Jonas Szindien ira — wakar buwo,
Miszko, budas niepražuwo
Musu teway — pïewu stału
Czia apsėdien gïerie ału.
Swotay. — Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas. —
Jonas Jus artôjey procaunikay
Niepustiekik miszko dikay
Miszki — łoukï — ir ant pïewu
Iszmanikit wisur Dïewu. —
Swotay. — Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja, sawo dûdas. —
Jonas Iszmanikit amžiu łaykus
Ir jus turiat, sawo waykus
Kad apsedien pïewu stału
Turia gierti, midu ału. —
Swotay. — Gražus miszko, miszkï budas
Wisi grôja sawo dudas. —
Gražus miszko, miszkï bûdas
Wisi grôja sawo dûdas. —
Ir moteris diel zabôwos
Saudie giesmi ti prïe łôwos. —

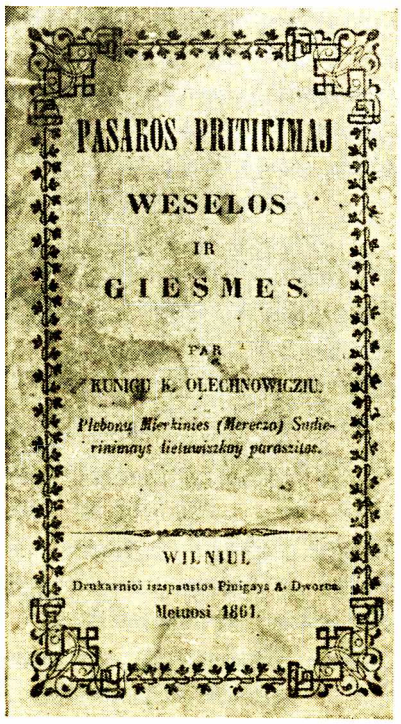
PASAKOS PRITIKIMAJ
WESELOS
IR
GIESMES.
PAR
KUNIGU K. OLECHNOWICZIU.
Plebonu Mierkinies (Mereczo) Sudierinimays lietuwiszkoy paraszitos.
WILNIUL
Drukarnioi iszspaustos Pinigays A. Dworca.
Metuosi 1861.

K. Aleknavičiaus „Pasakos, pritikimai...", titulinis puslapis

S v o t a i. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

J o n a s. Kaip ir kokia ta pasėda[4]
Daugį žmonių miškan veda:
Ir uogauja, ir grybauja
Arba kiti riešutauja.

S v o t a i. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

J o n a s. Čia artojo procauninko
Tikra laisvė pasiliko.
Čia ulioja prigimimai[5]
Ir džiaugiasi sutvėrimai.

S v o t a i. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

J o n a s. Šiandien yra, vakar buvo, —
Miško būdas nepražuvo.
Mūsų tėvai, pievų stalą
Čia apsėdę, gėrė alų.

S v o t a i. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

J o n a s. Jūs, artojai procauninkai,
Nepūstykit miško dykai;
Miške, lauke ir ant pievų
Išmanykit visur dievą.

S v o t a i. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

J o n a s. Išmanykit amžių laikus —
Ir jūs turit savo vaikus,
Kad, apsėdę pievų stalą,
Turi gerti midų, alų.

S v o t a i. Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.
Gražus miško miške būdas,
Visi groja savo dūdas.

Ir moterys dėl zabovos
Siaudė giesmę ten prie lovos.

Pasakos pritikimaj weselos ir giesmes. Par Kunigu K. Olechnowicziu... Wilniui... 1861, 127—131 psl.

[1] Valdžia. [2] čia turimi galvoje miško gyventojai. [3] maloniai gaudžia; čia — groja. [4] pokylis, svečių apystalė. [5] gamtos gyventojai.

EDVARDAS JOKŪBAS DAUKŠA

(1836—1890)

E. Daukša, kilęs nuo Biržų, studijavo Maskvos, Tartu ir Karaliaučiaus universitetuose. Už dalyvavimą 1863 metų sukilime buvo ištremtas į Sibirą. Į Lietuvą sugrįžo tik 1884 metais.

Chrestomatijoje spausdinami E. Daukšos eilėraščiai, paimti iš jo lietuvių ir lenkų kalbomis rašyto rankraščio. Lietuviškieji E. Daukšos eilėraščiai pasižymi lyriškumu, liaudies dainų poetinėmis priemonėmis. E. Daukšos vertimai yra vieni pirmųjų bandymų versti A. Mickevičiaus kūrinius į lietuvių kalbą. Meniniu atžvilgiu jie žymiai silpnesni už jo originaliuosius eilėraščius.

❋

[ANT UPĖS KRAŠTO]

Ant upės krašto blindelė[1] auga,
Ant tos blindelės balti žiedeliai.
Niekas blindelės, niekas nesaugo, —
Pučia vėjelis, krinta lapeliai.
Ant krašto sodžiaus, baltam kiemelyj,
Graži ir skaisti gyven' mergelė.
Niekas nesaugo mergos — gražybės,
O kasdien jauni, šaunūs berneliai,
Ar vasarėlė, ar tai žiemelė,
Ant baltų žirgų, pilni puikybės,
Gražią mergelę kasdien aplanko, —
Ir ant širdelės o kaip jiem sunku!
Žiedai ir lapai viškai nukrito,
Vietoj jų gardus vaisius ant medžio, —
Graži mergelė jau ištekėjo
Ir vaisių taipog išdavė vyrui:
Nes vaikų dvejet': dukterį, sūnų
Pagimdė kartu. Sūnus kareivis
Ir dar mąstytojas bus labai didis,
O duktė — pirma svieto gražybė.
Negan' kad graži, bet tokia tyli
Ir tokia miela kaip balandėlis
Ar kaip iš dangaus angelas šventas.
Diev, tokius vaikus kožnamui duot teikis!

E. J. Daukšos eilėraščių ir užrašų rinkinys (albumas) LTSR MA LKLI rankraštyne (In. R — 2155, 187—188 psl.)

[1] Gluosnių rūšis.

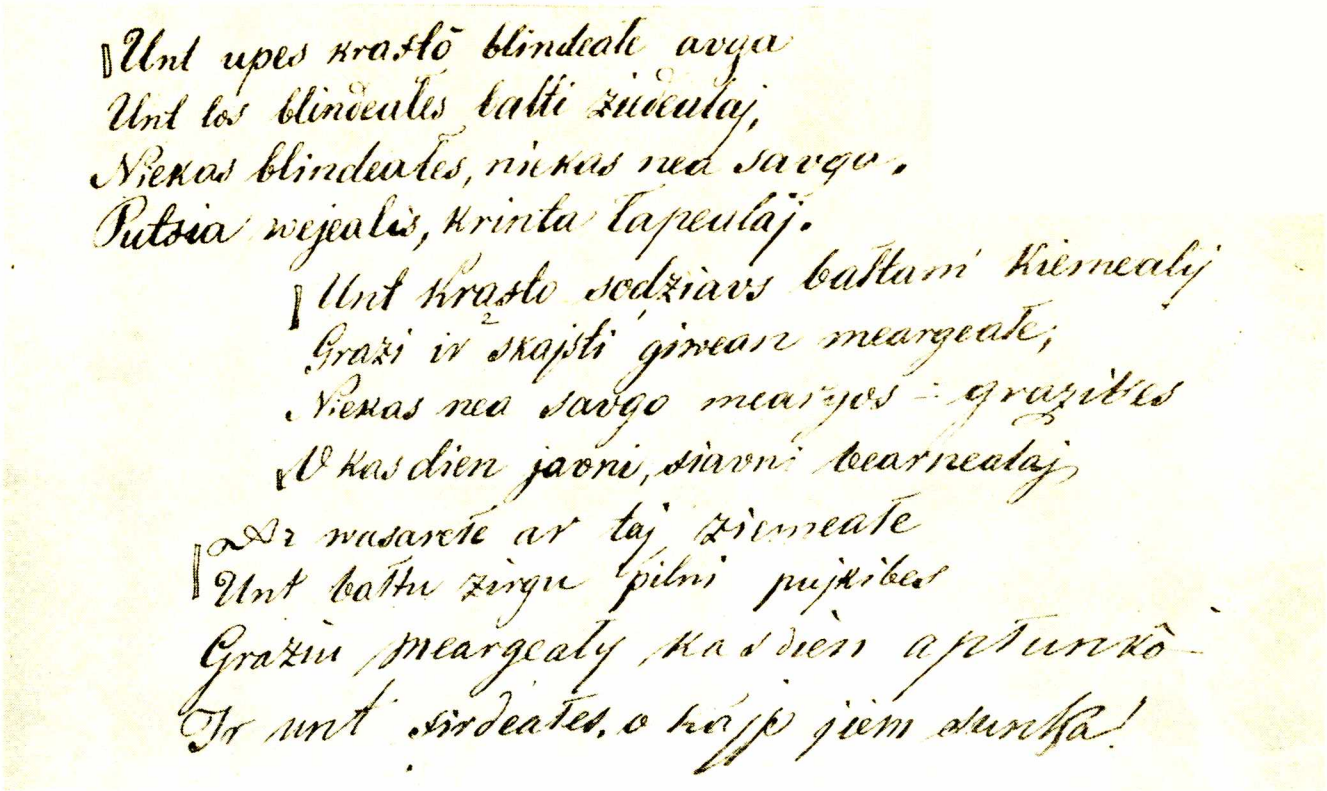

E. J. Daukšos rankraščio faksimilė

[TEN, KUR TARP GIRIŲ]

Ten, kur tarp girių mūsų Nemuns teka,
Kur ant jo vandenio šimtai laivų plauko,
Tenai mielosios mano yr nameliai, —
Ten kožną kartą mąstis[1] mano seka,
Tenai man mano širdies balsas šaukia.
Ten, kur gimtinės slėnys ir kalneliai,
Tenai aš gimęs esu, ten mirt noriu, —
Kur mano tėvas, močia žemėj guli,
Kur užgirdau aš pirmkart kalbą savo,
Kur visi broliais man kapuos ir trobos[2].

E. J. Daukšos eilėraščių ir užrašų rinkinys (albumas) LTSR MA LKLI rankraštyne (In. R — 2155, 270 psl.)

[1] Mintis, siela. [2] trobose.

✲

A. MICKEVIČIAUS „KONRADO VALENRODO" ĮŽANGA

Kaip braidyt kraujuj pusnakties[1] pradėjo
Kryžiokai, šimtas metų jau išėjo.
Ir jau po jungu buvo kaklai prūsų,
Nes tik saujelė savo nams[2] apleidė, —
Ir tai nėr vietos: kryžioks visur braidė
Ir juos naikino iki žemės mūsų.
Nemunas vokiečius nuog mūsų dalo:
Ant vieno kraštc žemaičių bažnyčia,
Miškas Perkūno arba ugnis Žničio[3];
Ten vėl ant antro, ant kalnelio galo,
Vokiečių kryžius, veidu dangaus siekdams,
Dešine ranka lietuvninkus baido,
Nori, id[4] prieg jo pultumėm ant veido,
„Dieve krikščionių ir vokiečių" rėkdams[5].

E. J. Daukšos eilėraščių ir užrašų rinkinys (albumas) LTSR MA LKLI rankraštyne (In. R — 2155, 269 psl.)

[1] Šiaurės; orig. *šiaurės stabmeldžių.* [2] namus. [3] šventoji ugnis. [4] idant, kad. [5] rėkdami, šaukdami.

ANTANAS BARANAUSKAS

(1835—1902)

A. Baranauskas — vienas žymiausių lietuvių poezijos kūrėjų, savo kūryboje atspindėjęs socialinius ir idėjinius feodalizmo epochos pabaigos prieštaravimus, geriausiuose kūriniuose išreiškęs lietuvių liaudies protestą prieš socialinę ir nacionalinę carizmo priespaudą.

A. Baranauskas, gimęs Anykščiuose, „karališkųjų" valstiečių šeimoje, jaunystėje raštininkavo įvairių Lietuvos valsčių raštinėse, paskui mokėsi Varnių dvasinėje seminarijoje, baigė Peterburgo dvasinę akademiją, tęsė studijas Miuncheno, Romos, Liuveno universitetuose. Nuo 1867 m. A. Baranauskas profesoriavo Kauno dvasinėje seminarijoje; 1897 m. jis tapo Seinų vyskupu.

Jaunystėje pasireiškęs kaip didžiulio talento poetas, A. Baranauskas, tapęs aukštu dvasininku, prisigėrė bajoriškos klerikalinės dvasios, nutolo nuo liaudies ir jos kultūros, atitrūko ir nuo lietuvių literatūros.

Chrestomatijoje spausdinama A. Baranausko poema „Anykščių šilelis" yra ne tik poeto kūrybos viršūnė, bet ir žymiausias XIX a. pirmosios pusės lietuvių poezijos kūrinys. Poema buvo parašyta per dvejas vasaros atostogas (1858—1859). „Anykščių šilelyje" pasiekta aukščiausio poezijos lygio vaizduojant Lietuvos gamtą, parodytas gyvas gamtos ryšys su žmonių socialiniu gyvenimu, atskleista sunki liaudies būklė carizmo priespaudoje. Į „Anykščių šilelį" įjungti ir kai kurie lietuvių tautosakos motyvai. Poema parašyta silabine eilėdara, rytiečių aukštaičių tarme. Pirmą kartą „Anykščių šilelis" buvo išspausdintas L. Ivinskio 1860 ir 1861 m. kalendoriuose, Jurkšto Smalaūsio slapyvardžiu.

Chrestomatijoje pateikiama ir A. Baranausko lyrikos kūrinių: „Saulėtekis" — vienas ankstyvųjų poeto eileraščių, kuriame apdainuojamas tėviškės gamtos grožis, reiškiami poeto religiniai jausmai; gimtojo krašto meilės ir užuojautos baudžiavos priespaudą kenčiančiai liaudžiai kupinas eilėraštis „Lietuvos senovės paminėjimas", kuriame tačiau idealizuojama Lietuvos senovė ir neteisingai nušviečiamas katalikų bažnyčios vaidmuo lietuvių tautos gyvenime; taip pat dedamas tėvynės ilgesį, patriotines nuotaikas atspindįs eilėraštis „Širdies jausmai". Į chrestomatiją įdėta ir pora ištraukų iš A. Baranausko eiliuoto kūrinio „Pasikalbėjimas giesmininko su Lietuva", kuriame poetas išdėsto savo pažiūras į lietuvių tautos kelią, į jos istorinį vystymąsi.

A. Baranausko laiškai, kurių ištraukos spausdinamos chrestomatijoje, suteikia reikšmingų žinių apie jo asmenį ir poetinę kūrybą, apie jo kalbines pažiūras.

Sauta texis

Jau szwiesi saute apiszwietie žiemi
Irwidunaktij łaukaj ažutiemi
Buwo jau skajdraus kéjp mielinas dąngus
Giagužies ritas aras likus drąngus.-
Rugiaj žaluoja ir miszkaj iszsprogi
Sidobro rasu łapelej sagiti
Tieka par piewas upielej rągiti
Skriegždie ir žwirblis aptojde padtogi

Wowiarsis cziłba padągien nuskridis
Swiéjkina sauły tiekąeziu iszwidis
Biaržinéj bałsu łaksztingalu siajedzia
Pujkiéj ir skąmbiéj, kad nit szirdis griaudzia
Pulkielis ąeziu po szwęntupi płauko
Ti storałupis wiłks siedi puszini
Biegioja kiszkis pakrumiéj kimsini
Czia jauczéj minas baubdemi ąnt łauko.-
Iłgus sziaszelus aukszti kałnéj kłoja
Wirszus ju blizga cziapati ir szwętoja
Ti žuwis puukszi, židaj sieelus woro
Czia kaułus rięnka wargdienieléj dworo.-
Ach! kéjp téj grażus pujkas akiwiéjzdas
Aus si užia ir duszin ramina
Kad wisa lęnksmaj pasaute garbina
Wisagalibi aukszcziausios apwiéjzdos.

Kokia tadu mari ramibe apsiautie
Kokiu saldibi duszia mono jautie
Niagoli ležuwis iszwiest ąnt ajszkibes
Nias niaturi žodžiu téjp didžios galibes

Atsiduksiejau szirdis sudriabiejo
Jauczian didibi Diewo ir galibi
Dowanas dielmum musu niawertibi
Soldžios isz akiu oszaros briejo.

SAULĖTEKIS

Jau šviesi saulė apišvietė žemę,
Ir vidunaktyj laukai užutemę
Buvo jau skaidrūs, kaip mėlynas dangus.
Gegužės rytas! Oras tykus, drangus[1].
Rugiai žaliuoja ir miškai išsprogę,
Sidabro rasa lapeliai sagyti[2],
Teka per pievas upeliai rangyti,
Kregždė ir žvirblis apleido pastogę.

Vieversys čiulba, padangėn nuskridęs,
Sveikina saulę tekančią išvydęs.
Beržynai balsu lakštingalų siaudžia
Puikiai ir skambiai, kad net širdis griaudžia.
Pulkelis ančių po Šventupį[3] plauko,
Ten storalūpis vilks sėdi pušyne,
Bėgioja kiškis pakrūmėj kemsyne,
Čia jaučiai minas[4] baubdami ant lauko.

Ilgus šešėlius aukšti kalnai kloja,
Viršus jų blizga, čia pat ir Šventoji:
Ten žuvis pukši, žydai sielius varo,
Čia kaulus renka vargdienėliai dvaro. —
Ach, kaip tai gražus puikus akivaizdas[5]!
Ausyse ūžia ir dūšią ramina,
Kad visas linksmai pasaulis garbina
Visagalybę aukščiausios apvaizdos.

Kokia tada man' ramybė apsiautė,
Kokią saldybę dūšia mano jautė,
Negali liežuvis išvest ant aiškybės[6],
Nes neturi žodžių taip didžios galybės.
Atsiduksėjau, širdis sudrebėjo,
Jaučiau didybę dievo ir galybę,
Dovanas dėl mūs', mūsų nevertybę, —
Saldžios iš akių ašaros byrėjo.

Rankraštis LTSR MA LKLI rankraštyne (In. R. 575).

[1] Drungnas, apyšiltis. [2] sagstyti. [3] Šventąją. [4] galynėjasi. [5] vaizdas, reginys. [6] žodžiais sunku apsakyti.

✲

Anykszczũ szilẽlys.

Kólnai kalmúoti, pakólnacs nuplīky!
Kàs júsũ grôžei śanóbinei tīki?
Kuř tój puikýbe júsũ pasidéjo?
Kuř ramùs júsũ ūžīmas nõ wéjo,
Kaì bólto mīszko łapẽlai szłaméjo,
Ir sẽnos pũszys siūrõiwo, braszkéjo?
Kuř júsũ poũkszczai, poukszt̃lai, poukszt̃ytes,
Katrũ czilbunczũ tèip ramù kłousýtes?
Kuř júsũ żwérys, gywulaì żwerẽlai?
Kuř żwerũ ôłos, łoużaì ir urwẽlai?
Wīsa prapúoły; tîk uř łoũko plīko
Kẽlos puszẽles apýkraiwes līko! . . .
Skujôm̀, szakẽlem ir szīszkom nukłótũ
Kẽpina sáule ńanoudíngũ płótũ;
Uř̀t kurỹ żiûriunt tèip ńaramù rẽgis:
Līg, tartum̀, rúmas suīrys, nudẽgys;
Līg kokiõ miẽsto iszgriũwus pũstýne;
Līg kokiõ raīsto apswīlus kimsýne! . .

ANYKŠČIŲ ŠILELIS

Kalnai kelmuoti, pakalnės nuplikę!
Kas jūsų grožei senobinei tiki?
Kur toj puikybė jūsų pasidėjo?
Kur ramus jūsų ūžimas nuo vėjo,
Kai balto miško lapeliai šlamėjo
Ir senos pušys siūravo[1], braškėjo?
Kur jūsų paukščiai, paukšteliai, paukštytės,
Katrų čiulbančių taip ramu klausytis?
Kur jūsų žvėrys, gyvuliai, žvėreliai?
Kur žvėrių olos, laužai ir urveliai?
Visa prapuolę; tik ant lauko pliko
Kelios pušelės apykreivės liko! . .
Skujom[2], šakelėm ir šiškom[3] nuklotą
Kepina saulė nenaudingą plotą,
Į kurį žiūrint taip neramu regis:
Lyg tartum rūmas suiręs, nudegęs,
Lyg kokio miesto išgriuvus pūstynė,
Lyg kokio raisto apsvilus kemsynė[4]! . .

Miszkan, búdawo, aeīnì — tai nēt ōky wēria;
Wàt teìp linksmina dûsziū, ażù szirdēs twēria,
Kàd nēt, szirdżai apsōłus, ńakarīū dūmójai:
Ar miszkì ōsz czà stówju, ar dunguĵ, ar rójuj?!
Kur tìk żiûrì, wīs gražù: żōla, liēkna, grýna!
Kur tìk úostai, wīs miela: girià nósy trīna!
Kur tìk kłousaì, wīs liñksma: szłōma, ûzia, sioūdża!
Kū tìk joūtì, wīs ramù: szírdy głósto, grioūdża!
Minksztuczūkai sōmanū patałaì isztiēstì
Gółwū uìt sawỹ tráukia ir lūła uzliēstì.
Wogenójai, kaìp rûtos, kałmaìs kałmaìs żēla,
Júodas, roudónas wúogas isirpusias kēla.
Uìt żōlo, roūswo, bółkszwo dūgnio taszkaì grýbū
t'arp mēdżū margulúoja ìsz sawū sodýbū.
Wowarūszkū leikēłes kúrńakur prō plỹszy
Isz pō sōmanū mórszkos sarmatlywaì kỹszi.
Czà paliepjū toriel' kos pō mīszkū iszklótos,
Czà kioūlabudes pûpso, līg piewos kimsótos,
Czà pō aēglem[5]) szeimýnom sudýgy ruduōkes,
Czà puszỹnì ìsz grúodo iszáuga żaluōkes,
Czà roūswos, ńałswos, pilkos ūmedes sutûpy,
Linksmūtes, gražiaì áuga, niēkas jòm ńarûpi
Czà kazlēkai pakrúmem uìt pemanū tōko,
Tartum kupkēlai kniúpszti, kaìp Mickewczus sōko.[6])
Czà ńamūnes ìsz kélmo, lēpsziai t'arp alksnýno;
Czà szalpjōnai t'arp stobriū dýgsta isz skedýno.
Czà mūsmires roupiotos, waršżakiaì gleiwéti
Czà grýbai ir szúngrybjai wardaìs ńazyméti;
Aneì jū żmónes ŕañka, aneì zwérys gráuzia;
Jēg begdamì paŕ mīszkū galwījai iszláużia,
Arbō pōtys sawóimi suglēby supústa;
Isz jū trúszos ż'almanaìs apliñkom iszplústa.
aē ìsz wisū wirszēsnys áuga barawýkas,
Walīg dainūszkos żôdżū — „grýbū pułkounỹkas":
Płatùs, stóras, paspûtys, līg tartuì użklótas[7])
Uìt kieto, drúto kóto blûdas paliwótas;
Graīt áuga, jilgaì aēsti,[7a]) giminiū wisókiū:
Paużuōlū, roudonīkiū ir kitū kitókiū. —

Zalì aêglai, kaìp kwiētkai, pō dirwónus kēri;
t'arpù jū kīszkiai gūli, krōpkos waikùs pēri.
Krúmai żôlì barzdóti krasztaìs mīszkū riēczu
Ir līnijos paŕajōs skarsaì mīszkū szwiēcza.
Alksniai, lēpsziū sodýba, paloūkem suzély
Szakôm kakàs reszuczū łazdynaì iszkély,

Miškan, būdavo, eini — tai net akį veria;
Vat taip linksmina dūšią, užu širdies tveria,
Kad net, širdžiai apsalus, ne kartą dūmojai:
Ar miške aš čia stoviu, ar danguj, ar rojuj?!
Kur tik žiūri, vis gražu: žalia, liekna, gryna!
Kur tik uostai, vis miela: giria nosį trina!
Kur tik klausai, vis linksma: šlama, ūžia, siaudžia!
Ką tik jauti, vis ramu[5]: širdį glosto, griaudžia[6]!

Minkštučiukai samanų patalai ištiesti
Galvą į save traukia ir liula[7] užliesti.
Uogienojai kaip rūtos kelmais kelmais želia,
Juodas, raudonas uogas išsirpusias kelia.
Ant žalio, rausvo, balkšvo dugno taškai grybų
Tarp medžių marguliuoja iš savų sodybų.
Voveruškų leikelės[8] kur-ne-kur pro plyšį
Iš po samanų marškos sarmatlyvai kyši.
Čia paliepių torielkos[9] po mišką išklotos,
Čia kiauliabudės[10] pūpso lyg pievos kemsotos,
Čia po eglėm šeimynom sudygę ruduokės,
Čia pušyne iš gruodo[11] išauga žaliuokės,
Čia rausvos, melsvos, pilkos ūmėdės sutūpę, —
Linksmutės, gražiai auga, niekas jom nerūpi.
Čia kazlėkai pakrūmėm ant piemenų tako,
Tartum kupkeliai[12] kniūpšti, kaip Mickevčius sako.
Čia nemunės[13] iš kelmo, lepšiai tarp alksnyno,
Čia šalpionai[14] tarp stuobrių dygsta iš skiedryno,
Čia musmirės raupuotos, veršiakiai[15] gleivėti,
Čia grybai ir šungrybiai vardais nežymėti.
Anei jų žmonės renka, anei žvėrys graužia,
Jėg[16] bėgdami per mišką galvijai išlaužia,
Arba patys savaime suglebę supūsta, —
Iš jų trąšos želmenim aplinkui išplūsta[17].
Ė iš visų viršesnis auga baravykas,
Valig[18] dainuškos žodžių — „grybų pulkaunykas":
Platus, storas, paspūtęs, lyg tartum užklotas
Ant kieto, drūto koto bliūdas palivotas[19].
Greit auga, ilgai esti giminių visokių:
Paąžuolių, raudonikių ir kitų kitokių.

Žali ėgliai kaip kvietkai po dirvonus keri[20];
Tarpu jų kiškiai guli, krapkos[21] vaikus peri.
Krūmai, žole barzdoti, kraštais mišką riečia,
Ir linijos[22] parėjos[23] skersai mišką šviečia.
Alksniai, lepšių sodyba, palaukėm sužėlę,
Šakom kekes riešučių lazdynai iškėlę

Atõkaitoj bríndina; aẽ kařklai põ slẽny,
t'arp lũlunczũ pawérsmiũ pamégo pawény.
Putinaì kroũjù wařwa, sarbintaì põ Szlõwy
Ir palúnem kúrńakur prieglóudũ sõw gõwy. —
Bółtasai mīszkas kólnais, kaìp tik padabóji:
Czà b'arzẽlai kaìp máldaì Põszławy apstójy.
Czà wisaìs łõpais drẽba aẽpuszes nusguñdy;
Kożnôj klaīkũ ńakuntriõs żalktýczos atrundì.
Czà ūżołaì ir úosiai prẽ aẽglem sustójo:
Lĩg tartumì, czà żalktíene põty aproudójo,
Kaì pieno putõs wiẽtoj, kroũjo putù plúdo
Ir sù waikaìs, ìsz sõwo môtyniszko sûdo,
Madżań góilystu wiřto: patì aẽglì tõpo,
Jounuczukùs aptaīse waīkùs rûbais lõpo.
Jiẽwà, glúosna ir bliñdìs, grûszià, ob'alẽle;
Sõwo sẽšary skúndża liẽknà šadulẽle.

Winksznos, szaltaẽkszniai, líepai ir ńasuskaitýti
Kitókiũ mẽdżũ skýriai t'arp jũ iskłaistýti.
Jõs tiktaì miszkì áugy żmónes t'apażýsta:
Daktaraì ir żiniuõnys, kũ põ miszkùs klýsta,
Jũ łõpais, jũ żewẽlem, arbõ szakniù kietu,
Nõ ligũ ir padarũ gýdża wīsũ swietũ.
aẽ mũm prastiẽm żmonẽłem, tìk żiūrét' patógu,
Kaì jõs diñgia Apwéizda żalũ łõpū stógu,
Kaì kôżnà burbolýte isprógsta, suskýła;
Kaì żedũ wórszki szõkos ob'alũ prażýła;
Kaì parwõsar żalúoja túmsous szīło szóni;
Kaì rud'aniôp łapẽlai ǵałtônì, roudônì,
Tartumì kroūjù Mařczupjo pakólnas aptráukia
Ir kaì plikì stabaraì pawõsario łáukia.
aẽ puszẽles! puszẽles tõs ńasurokúotos!
Túnkios, áuksztos ir liẽknos, wirszúnes kwetkúotos,
Ir wõsarū, ir żiẽmū kaìp rútos żalúoja,
Lemõ lieńany płõka, kaìp mindres siūrúoja.
Už pūswarszczo ńasmõto — toksaì tunkumýnas!
Nõrs neì łoużaìs, neì szlekształom ńażugriūwys, grýnas;
Neì szakẽles nudżúwy ńażupýny wiẽtos,
Pūszys áuksztos ir lýgios, tartumì nuǵanẽtos.

aE kwepīmas, joù kũgi! czà sakaìs puszẽlū,
Czà wejẽlys dwélkt'ali sù kwapù żedẽlū:
Joūtì píewos dóbiłū bółtū ir roudónū,
Joūtì ramuńàs czebrùs — żołałàs dirwónū;
Joūtì ìsz júodo kõpczous skrudelýno kwõpū,
Ir ìsz mẽdżū, ìsz szīszkū, ìsz skujū, ìsz łõpū,

Atokaitoj brendina. Ė karklai po slėnį
Tarp liulančių paversmių pamėgo pavėnę[24].
Putinai krauju varva, serbentai po Šlavę[25]
Ir paliūnėm kur-ne-kur prieglaudą sau gavę.
Baltasai miškas kalnais, kaip tik padaboji[26]:
Čia berželiai kaip meldai Pašlavį[27] apstoję,
Čia visais lapais dreba epušės nusgandę, —
Kožnoj klaiką[28] nekantrios žalktyčios[29] atrandi.
Čia ąžuolai ir uosiai prie eglių sustojo,
Lyg tartum čia žalktienė patį apraudojo,
Kai pieno putos vietoj kraujo puta plūdo
Ir su vaikais iš savo motiniško sūdo[30]
Medžian gailysta[31] virto — pati egle tapo,
Jaunučiukus aptaisė vaikus rūbais lapo.
Ieva, gluosna[32] ir blendis, grūšia, obelėlė;
Savo seserį skundžia liekna sedulėlė.
Vinkšnos, šaltekšniai, liepos ir nesuskaityti
Kitokių medžių skyriai tarp jų išsklaistyti.
Juos tiktai miške augę žmonės tepažįsta,
Daktarai ir žiniuonys[33], ką po miškus klysta;
Jų lapais, jų žievelėm arba šaknia kieta
Nuo ligų ir padarų[34] gydo visą svietą.
Ė mums prastiem žmonelėm[35] tik žiūrėt patogu,
Kai juos dengia apveizda žalių lapų stogu;
Kai kožna burbuolytė[36] išsprogsta, suskyla,
Kai žiedų varške šakos obelų pražyla,
Kai pervasar žaliuoja tamsaus šilo šone,
Kai rudeniop lapeliai geltoni, raudoni
Tartum krauju Marčiupio[37] pakalnes aptraukia
Ir kai pliki stabarai pavasario laukia.
Ė pušelės! pušelės tos nesurokuotos!
Tankios, aukštos ir lieknos, viršūnės kvietkuotos[38],
Ir vasarą, ir žiemą kaip rūtos žaliuoja,
Liemuo liemenį plaka, kaip mendrės[39] siūruoja.
Už pusvarsčio nesmato — toksai tankumynas!
Nors nei laužais, nei šiekštom neužgriuvęs, grynas;
Nei šakelės nudžiūvę, neužpynę vietos, —
Pušys aukštos ir lygios, tartum nugenėtos.

Ė kvėpimas[40], jau ką gi! Čia sakais pušelių,
Čia vėjelis dvelkteli su kvapu žiedelių:
Jauti pievos dobilą, baltą ir raudoną,
Jauti ramunes, čėbrus[41] — žoleles dirvonų;
Jauti iš juodo kapčiaus[42] skruzdėlyno kvapą,
Ir iš medžių, iš šiškų, iš skujų, iš lapų
Vis kitoki kvėpalai[43]: kaip vėjelis dvelksi[44],
Kožno karto[45] kitokiu kvapu užsivelgsi[46].
Čia samanos su brukniom šileliu užpluko[47];
Čia medžio žiedų kvapas — lyg sodas pratrūko.

Wīs kitóki kwepałaĩ: kaĩp wejẽlys dwẽlksi,
Kôżno kaĩrto kitókiu kwapù usiwẽlgsi.
Czà sõmanos sù brūkniom szìłalù użpłūko;
Czà mẽdżo żedū kwõpas — lĩg sôdas pratrúko.
Tartuṁ mīszkas kwepúoja — ńalýginunt żwẽrìs:
Sõwo kwapùs põ łoūkùs kaĩp beĩtì pabẽrys,
Łoukaĩs, piewom atgáuna. — Widuj̓ puszynẽlū
Joūtì sõw gražiaĩ kwõpū diřwū ir pewẽlū.
Ir teĩp wīsa sumiñsza, wejalù praskýsta,
Kàd neì nósis sziū kwapù wisū ńapażýsta;
Tìk tartuṁ girià, pìewa ir łoūkas sustõry,
Isz brungiáusiū kwepałū mīsziny padõry,
Diẽwui uṁt garbẽs rûko teĩp ramiaĩ, teĩp meĩlai,
Lĩg kàd skripkúoja, juõkias, gieda, weĩrkia gaĩlai,
aẽ tẽ balsaì wisóki teĩp kruwôr̓ susioūdża,
Kàd jū skyriuṁ ńażỳmu, — aẽ tìk szirdy grioūdża,

ói sioūdża gražiaĩ mīszkas, ńatīl kwépja gardżaĩ,
Sioūdża, ûżia ir skuñba linksmaĩ daĩlai, skařdżai.
Widúnaktyj teĩp týkù, — kàd girdì, kaĩp jáunas
Łõpas arbõ żedẽlys uṁt szakẽlū kráunas.
Girdì, kaĩp szakôṁ sznībżda mẽdżū kałbà szwiñtà.
Kaĩp żwaigżdẽles płáwẽna, gaĩlì rasà kriñta.
Delīõ ir szirdỳj̓ wīsos pajáutos nutílsta,
Ramuṁ tykumù, maldù, dûszià dunguṁ kílsta.
aẽ kaì joù, diẽnai brékształunt, rytaì szwiẽsù twiñksta,
Rasõs pílnos żolynū ż'amỳr̓ gółwos liñksta;
Tadù szīłas nubuñda, wisà ỳra týłà,
Prasīd'ada pamażù szwiñtà denõs býłà.
Kàs tì szłõma? — aẽ wéju põpūstas łapẽlys,
aẽgi gūsztôj̓ nubūdys sūjuda pouksztẽlys —
Kàs tì trẽszka? — aẽ wiłkas: diẽnū màt ażúodża,
Isz naktīnes ńadżônes paĩr pakrúmas skúodża.
aẽgi łõpe uṁt ôłū żūsiôkū intskúndus,
aẽgi barsiūkas béga iszliñdys isz łúndos;
aẽgi linksmūte stirna paĩr puszỳnū striúoksi;
aẽgi puszìṅ ìsz puszẽs wowárýte lúoksi;
aẽgi, màt, szirmonẽlys ir kiáune jodója
Ir wisóki żwerẽlai põ mīszkū ūlója.
Kàs tì táukszi? — aẽ stúobry kapója ganẽlys.
Kàs mikẽna? — aẽgi, màt, parkúno ożẽlys.
Kàs tì sznībzda? — aẽ sznỳpszcza ìsz kẽlmo piktója;
aẽgi srôwì t'aszkẽna upẽle Szwintója.[16])
Kàs tì kałbas? — aẽ żûsys pa-upẽ̓ gagẽna.
aẽgi, màt, lizdì stařkus pamiszkẽ̓ klagẽna;

Tartum miškas kvėpuoja nelyginant žvėris:
Savo kvapus po laukus kaip berte pabėręs,
Laukais, pievom atgauna[48]. — Viduj pušynėlių
Jauti sau gražiai kvapą dirvų ir pievelių.
Ir taip visa sumyšta, vėjeliu praskysta,
Kad nei nosis šių kvapų visų nepažįsta;
Tik tartum giria, pieva ir laukas sustarę[49],
Iš brangiausių kvėpalų mišinį padarę,
Dievui ant garbės rūko taip ramiai, taip meiliai,
Lyg kad skripkuoja[50], juokias, gieda, verkia gailiai,
Ė tie balsai visoki taip krūvon susiaudžia,
Kad jų skyrium[51] nežymu, — ė tik širdį griaudžia.

Ai siaudžia gražiai miškas, netil[52] kvėpia gardžiai,
Siaudžia, ūžia ir skamba linksmai, dailiai, skardžiai.
Vidunaktyj taip tyku, — kad girdi, kaip jaunas
Lapas arba žiedelis ant šakelių kraunas;
Girdi, kaip šakom šnibžda medžių kalba šventa,
Kaip žvaigždelės plevena, gaili rasa krinta.
Dėl to ir širdyj visos pajautos nutilsta,
Ramum[53] tykumu, malda dūšia dangun kilsta.
Ė kai jau dienai brėkštant rytai šviesa tvinksta,
Rasos pilnos žolynų žemyn galvos linksta,
Tada šilas nubunda, visa yra tyla,
Prasideda pamažu šventa dienos byla.
Kas ten šlama? — Ė vėjo papūstas lapelis,
Ėgi gūžtoj nubudęs sujuda paukštelis.
Kas ten treška?— Ė vilkas: dieną, mat, užuodžia,
Iš naktinės medžionės[54] per pakrūmes skuodžia[55].
Ėgi lapė į olą, žąsioką įskandus[56],
Ėgi barsiukas bėga, išlindęs iš landos[57];
Ėgi linksmutė stirna per pušyną striuoksi;
Ėgi pušin iš pušies voverytė liuoksi;
Ėgi, mat, širmuonėlis ir kiaunė juodoji
Ir visoki žvėreliai po mišką ulioja.
Kas ten taukši? — Ė stuobrį kapoja genelis.
Kas mekena? — Ėgi, mat, perkūno oželis.
Kas ten šnibžda? — Ė šnypščia iš kelmo piktoji,
Ėgi srove teškena upelė Šventoji.
Kas ten kalbas? — Ė žąsys paupėj gagena;
Ėgi, mat, lizde starkus[58] pamiškėj klegena;
Egi antys „pry! pry! pry!" priskridę į liūną;
Ėgi kukutis klausia savo pačią, sūnų:
Ką, ką, jums atnešti? Ką jūs kalbat niekus?
Ką, ką, ką, ką? ar grūdus? ar muses? ar sliekus?"
Ėgi, mat, gegutėlė dairos ir kėtojas:
Čia kukuodama verkia, čia juokias, kvatojas.
Skamba tik, skamba miškas: čia volungė Ievą
Trotina[59]: „Ieva, Ieva! neganyk po pievą!"

aẽgi úntys „prý! prý! prý!“ priskrīdy unt lúnū;
aẽgi kukutỹs kláusia sõwo põczū, súnū:
„Kū, kū, kū jūm atnẽszte? kū jūs kałbat niẽkùs?
„Kū, kū, kū, kū? ar grúdus? ar musiàs? ar sliẽkùs?“ —
aẽgi, màt, ǵagutẽle daĩros ir ketójas:
Czà, kūkúodama, wařkia, czà juõkias kwatójas. —

Skuñba tîk, skuñba mĩszkas: czà wôłunge Jiẽwū
Trótina: „Jiẽwa, Jiẽwa, ńaganýk põ piewū.“[17])
Czà, paupẽ̀: „rĩ-u! rĩ-u! rĩ-u!“ tilwĩkas suszūko;
Czà wẽl balsū wisókiū lĩg trûktì pratrúko.
Wĩs kitóki balsaẽlai, wĩs kitókios bỹłos;
Dagìlai, paczalúndos, strazdẽlai, czyžýłos,
Keksztaì, szórkos ìr kĩtos, wĩs sõwiszkai gieda:
Tój juõkias, tój waitója, aẽ tój niẽkùs klieda.
aẽ ùż wisùs wirszẽsnys łakszti̇ñgałes bałsas:
Pĩlnas, skařdùs, grioudingas, ir, teip sakýt', skałsùs:
Skuñba ûżia pàr krúmus, ir wĩs kitèìp maĩnos,
Ir wĩs dûszion intsmáñga — lĩg Letuwõs daĩnos.
Tẽ wisóki balsaẽlai teìp kruwôr supłoũkia:
Tartuǹ kôżnas łapẽlys czílba; kláuga, szoũkia,
Ir sutartĩny taĩso, ir teìp grażiaì dẽra: —
Sioũdża tik, tartuǹ, sioũdża — rintawimo nêrà;
Aneì tũ balsū ỏūsìs skyriuǹ ńapażýsta:
Lĩg, kàd uŕt żalõs pìewos żolynaì pražýsta,
Ir wisóki żedẽlai teìp t'arp sawỹ pĩnas, —
Kàd isztółło tîk rẽgis grażùs margumýnas. —
1858. m. Anykszczuô

ói búdawo, búdawo ìsz músū szilẽlo
Didżáusio patogũmo, grażoùs ramumêlo!
aẽ tàs wĩsas ramūmas põ Letũwiū dûsziàs,
Lĩg lýgumoj wejẽlys põ żołałàs trúszias,
Płoukýdamas lingõwo, túmsiom wiłniom twĩno:
Dażnaì miszkì Letūwys, kõ wařkia, ńażĩno.
aẽ tik juñta dażniáusiai, kàd szirdìs ńaskoũdża,
aẽ tîk pilnà pajáutū łabaì ramjaì grioũdża;
Ir lĩg rasõs żimczũgais goũsiai atgaiwir̃tà;
Ir lĩg rasà pàr wéidū aszarẽles kriñta.
Põskum jilgaì krūtĩnej szilẽlys kwepúoja;
Atsidūsus krūtĩne, lĩg girià, lingúoja.
Lĩg, tarỹtum, ramūmas teĩp dûszion intsliñko.
Kàd nẽt dûszià, kaìp wórpa pribrindus, nuliñko.
Isz tõ, mataì, õszaros ir atsidusĩmas,

Čia paupėj: „ri-u! ri-u! ri-u!“ tilvikas sušuko,
Čia vėl balsų visokių — lyg trūkte pratrūko.
Vis kitoki balseliai, vis kitokios bylos:
Dagiliai, pečialandos[60], strazdeliai, čyžylos[61],
Kėkštai, šarkos ir kitos vis saviškai gieda:
Toj juokias, toj vaitoja, ė toj niekus klieda.
Ė už visus viršesnis lakštingalės balsas:
Pilnas, skardus, griaudingas ir, taip sakyt, skalsus:
Skamba, ūžia per krūmus ir vis kitaip mainos,
Ir vis dūšion įsmenga — lyg Lietuvos dainos.
Tie visoki balseliai taip krūvon suplaukia,
Tartum kožnas lapelis čiulba, kliauga[62], šaukia,
Ir sutartinę taiso, ir taip gražiai dera:
Siaudžia tik, tartum siaudžia — rentavimo[63] nėra.
Anei tų balsų ausis skyrium nepažįsta,
Lyg kad ant žalios pievos žolynai pražysta,
Ir visoki žiedeliai taip tarp savęs pinas, —
Kad iš tolo tik regis gražus margumynas.
1858 m. Anykščiuose

Ai būdavo, būdavo iš mūsų šilelio
Didžiausio patogumo, gražaus ramumėlio!
Ė tas visas ramumas po lietuvių dūšias,
Lyg lygumoj vėjelis po žoleles trąšias,
Plaukydamas lingavo, tamsiom vilnim tvino, —
Dažnai miške lietuvis, ko verkia, nežino.
Ė tik junta dažniausiai, kad širdis neskaudžia[64],
Ė tik pilna pajautų labai ramiai griaudžia;
Ir lyg rasos žemčiūgais gausiai atgaivinta,
Ir lyg rasa per veidą ašarėlės krinta.
Paskum ilgai krūtinėj šilelis kvėpuoja;
Atsidusus krūtinė lyg giria linguoja.
Lyg tarytum ramumas taip dūšion įslinko,
Kad net dūšia kaip varpa pribrendus nulinko.
Iš to, matai, ašaros ir atsidusimas,
Iš to šventos pajautos, iš to giesmės imas.
Dabar visa prapuolę... tik ant lauko pliko
Kelios kreivos, nuskurę pušelytės liko...

Jei ant šio išsvilusio po kalnus lydimo[65]
Taip daug širdyj išželia ramaus atminimo:
Tartum kelmai supuvę atgyja, žaliuoja,
Suspynusias viršūnes vėjas plevėsuoja;
Tartum pliki, išdegę, dirvonai šiškuoti
Pasipučia samanom, nuo grybų taškuoti;
Tartum iš tarpu puirių[66] tokie kvapai kilo,
Lyg kad giria pratrūksta ar pučia iš šilo;
Tartum visa sušlamo, sučiulbo, supyško,
Lyg dienai brėkštant viduj paniurusio miško;

Isz tõ szwiñtos pajáutos, ìsz tõ gíesmes jĩmas.
Dabaŕ wĩsa prapúoły . . . tik uñt łoũko plĩko
Kẽlos kraĩwos, nuskuřdy pusżalýtes lĩko . . .

Jeì uñt sziõ iswĩlusio põ kólnus lydĩmo
Tèip doũg szirdýj̃ ĩž'ala ramoùs atminĩmo:
Tartuñ kalnaì supũwy atgýja, żalúoja,
Suspýnusias wirszúńas wéjas pławesúoja;
Tartuñ plikì, ìszdẽgy dirwónai sziszkúoti,
Pasĩpucza sõmanom nõ grýbũ taszkúoti;
Tartuñ ìsz t'arpù púiriũ tokẽ kwapaì kĩło,
Lĩg kàd girià pratrúksta, aŕ pũcza ìsz szĩło;
Tartuñ wĩsa suszłõmo, sucżílbo, supýszko,
Lĩg, diẽnai brékształunt, widuj̃ paniúrusio mĩszko;
Jeì uñt sziũ plikũ płótũ, kaì mislis ażlýja,
Pamiñkłais ażwaisýtas szilẽlys atgýja:
Taì kokiõ ł'abúdawo ìsz sẽno szilẽlo
Meilingo atminĩmo, grażoùs ramumẽlo;
Kaì szẽ płótai apżẽly, apgriûtì, aptẽmy
Matýdawo kalmúotũ apýlinkej żẽmy:
Kaì stobriaì, seksniaìs drútì, ómżiais intŕatéjy,
Walĩg kałbõs śanẽlũ, paŕajõs kyszéjy;
Isz kuriũ żýmu bũwy, kàd gĩriũ czà snáusta,
Túnkus ìsz wirszoìcs stógas wirszúnem suáusta,
Ir ńatĩl pułkaìs mẽszkos ir szarnaì p'aréta,
Bẽt tunkumõs t'aŕp raistũ ir ż'abriaì turéta! [17a])

aẽ kuŕ dabaŕ szilẽlys, bũwy miszkaì szwirtì,
Kàżin kõd'al śanóbej wĩsiszkai iskirtì.
Mażiŕ wiẽrũ intrõdys Jagiełà iskýne,
Kad joù ńab'atarnáutũ dewaĩczom tewýne.
Põskum, põ sziàs pakólnas uñt sẽno stobrýno,
Bũwy pũszys suáugy nõ mẽtũ szimtýno:
Túnkios, áuksztos, lygũtes, ǵaltónos, kaìp żwõkes;
Wirszúnes, aẽsũ, úże ir leńanaì płõkes.

Dõ atńanù śanẽlai põ szĩtos smelýnus
Paskuĩłakas śanóbjũ, grażiùs ũżolýnus.
Liẽknì áugy kaìp mindres, żalõwy kaìp rûtos,
Szõknys, leńanaì, szõkos ir wirszúnes drútos.
Szwýstì Lẽtuwõs mẽdżai ńajoũty nogõlo:
Roũswasai żemõs lõpas suláukdawys żõlo.
żilì bũwy kaìp sẽniai, sõmanom apáugy,
Stiprì bũwy ir stuñbous, kaìp wýrai suáugy,

Jei ant šių plikų plotų, kai mislis užlyja[67],
Paminklais užvaisytas šilelis atgyja, —
Tai kokio bebūdavo iš seno šilelio
Meilingo atminimo, gražaus ramumėlio,
Kai šie plotai apžėlę, apgriūti, aptemę
Matydavo kelmuotą apylinkėj žemę;
Kai stuobriai, sieksniais drūti[68], amžiais įrietėję[69],
Valig kalbos senelių, parėjos kyšėję[70],
Iš kurių žymu buvę, kad girių čia snausta,
Tankus iš viršaus stogas viršūnėm suausta,
Ir netil pulkais meškos ir šernai perėta,
Bet tankumos' tarp raistų ir žėbriai[71] turėta!

Ė kur dabar šilelis, buvę miškai šventi,
Kažin kodėl senobėj visiškai išskinti.
Mažir[72] vierą įvedęs Jogaila išskynė,
Kad jau nebetarnautų dievaičiams tėvynė.
Paskum po šias pakalnes, ant seno stuobryno,
Buvę pušys suaugę nuo metų šimtyno[73]:
Tankios, aukštos, lygutės, geltonos kaip žvakės;
Viršūnės, esą, ūžė ir liemenys plakės.
Dar atmeną seneliai po šituos smėlynus
Paskuilakas senobių[74] — gražius ąžuolynus.
Liekni augę kaip mendrės, žaliavę kaip rūtos,
Šaknys, liemenys, šakos ir viršūnės drūtos.
Švęsti Lietuvos medžiai nejautę nuogalio[75]:
Rausvasai žiemos lapas sulaukdavęs žalio.
Žili buvę kaip seniai, samanom apaugę,
Stipri buvę ir stambūs kaip vyrai suaugę,
Ė viežlyvi ir gražūs kaip mūsų jaunimas.
Paskui ilgai šiurpsojęs[76] stuobriuotas lydimas.

Nuo Puntuko[77] lig Šlavei ąžuolų daugybę
Laikę žmonės lyg kokią didžią šventenybę.
Gyvendami vienybėj, dievaičiams įtikę,
Kurie daugel paminklų po miškus palikę.
Nešęs velnias akmenį, didumo kaip gryčios[78],
Ir sudaužyt norėjęs Anykščių bažnyčios
Arba užuverst upės; bet kaip tik išvydęs
Ąžuolyną pašvęstą, ir gaidys pragydęs, —
Tuoj iš nagų paleidęs ir smėlin įmušęs:
Net žemė sudrebėjus, senos griuvę pušys.
Paskum ant jo lietuviai dovanas kūrenę,
Kad juos dievai apsaugo ir dengia, ir peni.
Ir šiuos čėsuos, nors žemė arklais nugaląsta,
Daug Puntuke ąžuolo kelmų tebepūsta,
Ė dar dujen prie kelio dabar tebestovi;
Viršūnės dar žaliuoja, nors jau šakos džiovi[79].
Šėnavoja juos žmonės, nei ratais netranko;
Tūlas, ligos suspaustas, iš įžodžio[80] lanko.

aĕ wiĕžlywi ir grõžous kaìp músų jounìmas.
Põskum jilgaì sziurpsójys stobriúotas lydìmas.

Nõ Púntuko lìg Szlõwei ùžolų dougýby[18])
Łaĩky žmónes lìg kokiŭ dìdžų szwint'anýby.
Gywíndami wenýbej dewaĩczom intìky,
Kurĕ doũgal pamiñklų põ miszkùs palìky.
Nĕszys wélnias õkníany, didũmo kaìp grýczos
Ir sudoužýt' noréjys Anykszczų bažnýczos
Arbõ ažuwářst' ũpes; — bĕt kaìp tik iszwýdy:
ùžolýnų põszwystų — ir gaidỹs pragýdys:
Tuõj' ìsz nagų palóidys ir smeliñ intmũszys:
Nĕt žĕme sudŕabéjus, sĕnos griũwy pũszys.
Põskum uìt jõ Letũwjai dõwanas kurĕny,
Kàd jõs dewaì apsáugo ir diñgia ir pĕni.[19])
Ir sziuõs czêsos nõrs žĕme arkłaìs nugałústa,
Doũg Púntuki úžoło kalmų t'ab'apústa.
aĕ dõ dũjan prĕ kĕlui dabaì t'ab'astówi;
Wirszúnes dõ žalúoja, nõrs joù szõkos dėôwi.
Szenawôja jõs žmónes, neì rõtais ńatruñko:
Túłas, ligõs suspáustas ìsz ìnžodžo łuñko.[20])

Põ lýgumas ir słêniùs tráukysys lepýnas,
Kaikuì gójais apžélys, kaikuì wĩszkai grýnas.
Bołiúodawys parwõsar ģałswù žedų pienu,
ûždawys bĩczų spiĕczais, dwáłkys ńadumì wienu;
Ir wisiĕm žmonêm meĩłùs ir patógus bũwys,
Ir łaimétinas wĩsas, kaìp tĩkras Letũwys.
žedaìs bit'às p'anéjys, sóldų mĕdų dõrys,
Ligàs wisàs Letũwjų sù prõkaitu wõrys,
Rônàs sù brazdaìs gýdys, woczų tráukys ũgny;
Isz liemanio dĕl stouniŭ ir liñtàs ir dũgny,
Isz karnų dõwys wýžàs dĕl músų outũwo.
Ir, neì szakẽles, aĕsų, dykaì ńaprażũwo:
Dírby kařbijas, łuñkùs, arbõ twéry twôràs,
Nõ szaknẽs lìg wirszúnei bũwys wĩsas dóras.
Kaikuì skroblynaì bũwy, bĕt skrôblùs isznýko,
Tìk skroblĩnes toriel'kos dõ kúrńakur lĩko.
Kaikuì bũwy wisókiŭ, garì nawatnų mĕdžų:
Ir sù žedaìs skujúotų, łapúotų b'ažiedžų:
Tropnaìs wardaìs žiniuõnys tõs ńadžùs wadĩny,
Wisùs áuklejy žmónes, ńà wisùs pažĩny.

Taì tõks mĩszkas tráukysys paì Letuwõs žĕmy;
Wisì plótai žalõwy pawéni aptĕmy;
Wĩsos bũwy wirszúnes wenýben suspýny,
Kaìp Letũwnykų szírdys uìt wienų tewỹny.

Po lygumas ir slėnius traukęsis liepynas,
Kai kur gojais apžėlęs, kai kur viškai[81] grynas.
Boluodavęs pervasar gelsvu žiedų pienu,
Ūždavęs bičių spiečiais, dvelkęs medum vienu —
Ir visiems žmonėms meilus ir patogus buvęs,
Ir laimėtinas[82] visas kaip tikras lietuvis.
Žiedais bites penėjęs, saldų medų daręs,
Ligas visas lietuvių su prakaitu varęs,
Ronas su brazdais[83] gydęs, vočių traukęs ugnį;
Iš liemenio dėl staunių[84] ir lentas, ir dugnį,
Iš karnų davęs vyžas dėl mūsų autuvo,
Ir nei šakelės, esą, dykai nepražuvo:
Dirbę karbijas[85], lankus arba tvėrę tvoras, —
Nuo šaknies lig viršūnės buvęs visas doras[86].
Kai kur skroblynai buvę, bet skroblus[87] išnyko,
Tik skroblinės torielkos dar kur-ne-kur liko.
Kai kur buvę visokių gan navatnų medžių:
Ir su žiedais skujuotų, lapuotų bežiedžių;
Tropnais[88] vardais žiniuonys tuos medžius vadinę,
Visus auklėję[89] žmonės, ne visus pažinę.

Tai toks miškas traukęsis per Lietuvos žemę;
Visi plotai žaliavę pavėne aptemę;
Visos buvę viršūnės vienybėn suspynę,
Kaip lietuvninkų širdys į vieną tėvynę.
Ė lietuviai su medžiais vis zgadoj gyvenę,
Jaunystėj pasižinę ir draugėj pasenę.
Lietuvninkas po urvus sausus laužus kūręs.
Ne lentinės, iš šakų buvę pintos durys.
ir nei vieno liemenio lietuviai nekirtę,
Jėg tik stuobriai papuvę savaime išvirtę,
Nes ir miškas lietuvį, kaip tiktai galėjęs,
Taip visados raminęs, visados mylėjęs:
Žvėrim, paukščiais ir vaisiais dengęs ir penėjęs,
Ir neprietelių[90] mušti griūdamas padėjęs;
Sunkioj dienoj duodavęs slaptus[91] nuo baisybių,
Liūdnoj dienoj paveikslą visokių ramybių,
Linksmoj dienoj daugumą visokių gražybių,
Kožnam mete dėl kožno — visokių gėrybių.

Sunkios dienos atėję, žmonės badu mirę,
Samanas duonon kepę, žieves sriubon virę.
Taip žmoneles, iš bado žievėm papenėtus,
Kad užtiksianti pavietris! — ir labai pakrėtus.
Miškas žmonių pasgailęs, rasa apsiverkęs,
Aukštas savo viršūnes debesin įmerkęs
Ir sušukęs: „Broliukai, ginkitės nuo bado!
Palaiminta toj ranka, ką kirvį išrado!"
Su ašarom pirmieji truputį praskynę,
Vaitodami jų vaikai taip gynę tėvynę;

resnis ir pratarś kan noris, taj atsistok; a kad sieses, taj ne iszpuł taw siesties drauge pakoł nepapraśziś pirma ir antra karta už kan taw iszpuł padiekawoté.

11. Susitikes su wiresniu paswejkink jin nuosiimdams kiaptire ir neprider uždieté pakoł ne papraśziś du ar daugiaus kartu.

12. Kad regi wiresni pirmu grejtaj ejnanti nesiskubiek jin priginté, nes rasit tur prirejkima kur noris be kluties pasiskubinté ir nenoriek jin ant taka užturieté.

13. Kad kelu važiuoje wisumet sutikdams prisz atwažiuojenczius turi pasisukté ant deszinos szalies; taj ir tiems, kurie prisz atwažiuo, tan pati iszpuł padaritė. Taj isz wienos ir antros szalies užlajkant tarp kelaujenczių, negał ant kela susikluditė.

14. Kad su wiresniu rajtas joje, tajp pat rupinkes užlajkité, kad pirma už akiu ne užjotumej, ir par daug tolie nepasiliktumej.

15. Kad mažesniu budams palikši iwestu ing sekliczе wiresnia o papraśziś siesties, taj wisumet saw apskirk žiamesne wieta.

ANIKSZCZIU SZIŁELIS.

Kałnaj kelmuoti, pakallnes nupliki,
Kas jusu grażej senobinej [1]) tiki?
Kur toj pujkibe jusu pasidejo,
Kur ramus jusu užimas no wejo,
Kaj bałto miszko łapelej szłamejo
Ir senos puszis siurawo braszkejo?
Kur jusu paukszczej, paukszteiej, paukstites;
Katru czilbunczių tejp ramu kłausites?
Kur jusu žweris, giwulej, žwerelej?
Kur žweriu łaužaj, uołos ir urwelej?
Wisa prapuołe, tik ant łauko pliko
Kelos puszeles apikrejwes liko.
Skajems, szakelems ir sziszkoms nukłotu
Kepina saule nenaudindingu płotu,
Ant kuri žiurąt tejp ne ramu regis,
Lig tar. ai rumas sujiris, nudegis,
Lig kokio miesto iszgriuwus pustine
Lig kokio rajsto upswiłus kimsine.

* * *

Miszkan budawo ejni: taj net aki weria
Wat tejp duszę linksmino ir už szirdes fweria,
Kad net szirdżej apsałus, ne karta dumojaj:
Ar miszki asz cze stowju, a danguj, ar rojuj?
Kur tik žiuri, wis grażu: žolia, liekna grina,
Kur tik ciostaj, wis mieła: giria nesi trina
Kur tik kłausaj, wis linksma: szłama, užia, siuodżia.

Kąntik jauti, wis ramu: szirdi głosta, griuodżia.
Minksztucziukaj samanu patałaj isztiesti
Gałwą ant sawęs traukia ir łuła užliesti
Wogenaj kajp rutas kelmajs, kelmaj žela.
Juodas, rawdonas wuogas iszsirpuses kela.
Ant žalo, bałkszwo rauswo dugnio taszkaj [2]) gribu
Terp medžiu marguloja isz sawu sodibu.
Woweruszku lejkeles — kur-ne-kur pro pliszi
Isz po samanu marszkos [3]) sarmatliwaj kiszi
Cze palepiu torelkos po miszka iszkłotos,
Cze kiuolabuses pupsa, lig piewos kimsotos,
Cze po eglems szejminoms sudigi ruduokes,
Cze puszini isz grudo iszauga žalewkes.
Cze rauswos, mełłswos, pilłkos umedes sutupi.
Linksmutes, grażej auga, nekas joms ne rupi.
Cze kazlekaj pakrumejs ant pemenu taka
Tartum kupkelej kniupszti kajp Mickieuczius saka. a)

1) senowe. 2) burej.— 3) pakiode.

a) Letuwnikas Adomas Mickiewicze Lenku gesmininkas, grażej musu miszku gribas aprasze giesmej: *Pan Tadeusz.*

Pusiaplis iš L. Ivinskio kalendoriaus, kuriame pirmąkart buvo išspausdintas A. Baranausko „Anykščių šilelis"

aĕ Letūwjai sù mĕdżais wīs zgŏdoj gywĕny,
Jounŷstej pasiżīny ir drougĕj pasĕny.
Letūwnykas pŏ úrwus soūsùs łáużus kúrys.
ńà lintīnes, ìsz szakū būwy píntos dūrys.
Ir neì wieno liemanio Letūwjai ńakirty,
Jĕg tik stobriaì papūwy sawóimi iszwirty.
ńàs ir mīszkas Letūwy, kaìp tiktaì galéjys,
Teìp wisadŏs ramīnys, wisadŏs myléjys:
żwerīm poūkszczais ir waīsiais diñgys ir p'anéjys,
Ir nĕpretelū mūszte griúdamas padéjys.
Sunkiôj denôj dúodawys słaptùs nŏ baisŷbjū,
Ludnôj denôj pawéikstū wisókiū ramŷbjū,
Linksmôj denôj dougūmū wisókiū gražýbjū,
Kożnaṁ ńatì dĕl kôżno — wisókiū gerýbjū.

Suūkios diĕnos atŏjy, żmónes badù mīry,
Sŏmanas dúonon kĕpy, żiĕwàs sriubôn wīry:
Teìp żmońałàs ìsz bŏdo żewĕnì pap'anétus,
Kàd użtīksiunt pawiĕtrìs! — ir łabaì pakrĕtus.
Mīszkas żmoniū pasgaīlys, rasù apsiwarkys,
áuksztas sŏwo wirszúńas d'ab'asin intńarkys,
Ir suszūkys: „Brolūkai, gínkites nŏ bŏdo!
Palóiminta tój ruñkù, kū kirwy iszrŏdo!“

Sù ŏszarom pirmíeji trūputy praskýny,
Waitódami jū waikaì teìp gýny tewýny,
Dúsoudami anûkai tŏs miszkùs aikwójy,
Próanūkiai ważīmais mestĕlin ważiójy:
Pŏ kĕturias dĕszimtis ważīmū pardŏwy,
Dżoūgdawysi w't denŏs pŏ musztīny gŏwy.
Mĕdżai, màt, ìsz dougýbes wīsiszkai atpīgy.
Ir teìp jilgaì aikwójy, — nĕt kołôj pristūgy:
aĕ taì wīs dĕl arič'kos dougiúsia iszłóidy:
Wisì būwy, kaìp żýdū szeimýna, paslóidy. —

Taì, màt, músū tewĕlai miszkū ńab'arŏdy,
Ir t'arp sawŷ, kaìp brółai, wisì susiżądy
Ażłóist' dirwàs szilĕlui. Màt, mīszko pasílgy,
Dażnaì sŏwo błakstienas ŏszarom suwílgy,
żiūrédami unt kélmus. Màt, Letūwjū dûszios,
S'anaìs miszkaìs p'anétos, widuj mīszko trúszios;
Plikuŏs płótos b'à mīszko, lig tartum apkursta,
Tartum dżústa nŏ sáules ir palingwĕl skursta.
Nŏrs joù dabar Letūwys plikuŏs płótos gímsta,
Gesmĕj mīszkū użgirdys, b'à jŏ ńab'arimstu.
S'anū miszkaì myléta, túlon gesmĕn dĕta:
Músū tewĕlū wīsos tŏs giesmes mokĕta.

Dūsaudami anūkai tuos miškus eikvoję,
Proanūkiai vežimais miestelin vežioję;
Po keturias dešimtis vežimų pardavę,
Džiaugdavęsi ant dienos po muštinį gavę.
Medžiai, mat, iš daugybės visiškai atpigę.
Ir taip ilgai eikvoję, — net kolei pristigę;
Ė tai vis dėl arielkos daugiausia išleidę:
Visi buvę kaip žydų šeimyna pasleidę[92].

Tai, mat, mūsų tėveliai miškų neberadę
Ir tarp savęs kaip broliai visi susižadę[93] —
Užleist dirvas šileliui. Mat, miško pasilgę,
Dažnai savo blakstienas ašarom suvilgę,
Žiūrėdami į kelmus. Mat, lietuvių dūšios,
Senais miškais penėtos, viduj miško trąšios,
Plikuos plotuos, be miško, lyg tartum apkursta,
Tartum džiūsta nuo saulės ir palengvėl skursta.
Nors jau dabar lietuvis plikuos plotuos gimsta,
Giesmėj mišką užgirdęs, be jo neberimsta.
Senų miškai mylėta, tūlon giesmėn dėta, —
Mūsų tėvelių visos tos giesmės mokėta.
Tai, mat, miško pasilgę, auklėjo šilelį:
Kasdien apvaikštinėjo kožną pakraštėlį
Ir, priugdę kaip meldo gražiausio pušyno,
Jaunas širdis ir dūšias vaikelių ramino.
Ir saugojo kas diena kaip didžiausio labo[94]:
Netil medžio, — nelaužė nei mažiausio žabo.
Džiaugės Anykščiai, džiaugės, į šilą žiūrėjo,
Svetimuos miškuos malkų pirktų važinėjo.

Atvažiavo kučmeistras[95], šilą apžiūrėjo,
Ravus ant kelių kasė, liesvinčius[96] padėjo,
Ir paganią[97] užgynė, ir grybaut užgynė, —
Slapta pardavinėjo ir per naktis skynė;
Vyresnybei melavo; ė žmonėms, kai verkė,
Nasrus kamšė kulokais[98], kraujo klanan merkė,
Ir kas metai Anykščius miško kuoptų varė;
Išpūstijęs iščinto[99], zasiekus[100] padarė...

Ir liko šitie kalnai piiki ir kelmuoti
Aplaistyti ašarom, giesme apdainuoti.
Ir giesmė nepabaigta: kai širdis susopo,
Ant dūšios labai sunku ir neramu tapo.
Mat, toj pati galybė, ką miškus sugraužė,
Širdį, dūšią apgriuvo... ir giesmę nulaužė.

1859 m. Anykščiuose

Ostlitauische Texte... herausgegeben von Anton Baranowski und Hugo Weber... Weimar... 1882, 2—23 psl.

[1] Svyravo, siūbavo. [2] spygliais. [3] kankorėžiais. [4] vieta, kur daug kemsų, kupstų. [5] gera, miela, malonu. [6] graudina. [7] linguoja, siūbuoja, supasi. [8] piltuvėliai; voveruš-

Taì, màt, mĩszko pasilgy, áukłejo szilẽły:
Kasdẽn apwaikszt̃inéjo kôżnū pakrasztély,
Ir priúgdy, kaìp méldo, grażiáusio puszýno.
Jáunas szírdis ir dúszias waikẽlū ramĩno.
Ir sáugojo kasdiẽnà, kaìp didżáusio łõbo:
N'atīl mẽdżo, — ńałáuże neì mażiáusio żõbo.
Dżoũges Anykszczaì, dżoũges, uñt szĩlū żiūréjo,
Sùatimuõs miszkuõs mólkū piřktū ważinéjo.

Atważiõwo kuczméistras, szĩlū apżiūréjo,
Rawàs uñt kalū kõse, leswiñczùs padéjo,
Ir põganiū ażgýne, ir grybáuť ażgýne·
Słaptù pardawinéjo ir paŕ naktìs skýne;
Wyŕasnýbei ńałõwo; aĕ żmonẽm, kaì wařke,
Nasràs kuñsze kułôkais, kroũjo kłanaŕ ńařke
Ir kasmẽtai Anýkszczus mĩszko kuõptū wõre.
Iszpūstéjys iszcziñto zasiẽkùs padõre . . .

Ir lĩko szĩte kólnai plikì ir kalmúoti
Apłóistyti õszarom gíesmi apdainúoti.
Ir gesmẽ ńapabaĩgtà, kaì szĩrdis susópo,
Urŀt dûszios łabaì suñkù ir ńaramù tõpo.
Màt, tój patì galýbe, kū miszkùs sugráuże,
Szírdy, dûsziū apgriūwo, ir gíesmy nułáuże.

1859. m. Anykszczuõs.

kos, panašios į piltuvėlį. [9] paliepės kaip lėkštės. [10] piengrybiai. [11] paklotės — prikritusių lapų, spyglių, kankorėžių, šakelių. [12] puodeliai. [13] kelmučiai. [14] šampinionai, pievagrybiai. [15] gruzdai. [16] nebent, jei tik. [17] grybai supuvę duoda žemei trąšas, kurios aikštėn verčias želmenais, t. y. žolėmis, krūmais, uogienojais, samanomis *(aut. past.)*. [18] pasak, anot. [19] glazūruotas, emaliuotas. [20] keroja. [21] kurapkos, čerekšlės. [22] spindžiai, per mišką iškirstos juostos. [23] kiaurai, perdėm. [24] pavėsį, paunksnį. [25] taip vadinamas yra šlaitas *(aut. past.)*. [26] pasižiūri. [27] slėni ir upelį netoli nuo Šlavės *(aut. past.)*. [28] baimę, išgąstį. [29] žalčio dukters. [30] savo motinišku sprendimu, lėmimu. [31] medžiu iš gailesčio. [32] gluosnis. [33] kurie viską žino, burtininkai. [34] burtų, burtininkų pakenkimų. [35] varguoliams. [36] pumpuras. [37] Marčiupis — ravas ir upelis, bėgdavo per vidurį šilelio *(aut. past.)*. [38] kaip gėlių puokštės. [39] nendrės. [40] kvepėjimas. [41] čiobrus, čiobrelius. [42] erekio, kauburio. [43] kvapai. [44] pūsčioja, dvelkteli. [45] laiko kilmininkas. [46] užsitrauksi, įsikvėpsi. [47] užplūdo. [48] iš laukų, pievų atsiima, atgalios gauna. [49] susitarę. [50] smuikuoja. [51] atskirai. [52] ne tik. [53] ramu [54] medžioklės. [55] greitai bėga. [56] įsikandus. [57] urvo. [58] gandras. [59] erzina. [60] urvinės kregždės. [61] zylės. [62] klega, čiauška. [63] rentauti — sutartinę giedoti. [64] neskauda. [65] skynimo, iškirsto miško. [66] supuvusių rąstų, pūzrų. [67] neaiški vieta. [68] sieksnio storumo. [69] suaugę, surembėję. [70] kyšoję. [71] stumbrai. [72] gal būt. [73] šimtų. [74] senovės liekanas, „senobių palikimo". [75] nuogumo, nebūdavę pliki. [76] buvo pašiurpęs, styrojęs, stirksojęs. [77] Puntukas vadinas upelis. Ties tuo upeliu yra akmuo grytelės didumo *(aut. past.)*. [78] gryčios didumo. [79] yra nudžiūvusios. [80] įžado, apžado. [81] visiškai. [82] laimus, gausus, vaisingas. [83] sultingas sluoksnis, skiriąs medžio kietumą nuo žievės. [84] kubiliukų. [85] pintines, vytelines. [86] tinkamas, geras. [87] skroblas. [88] taikliais, tiksliais. [89] auginę. [90] siekinio kilmininkas. [91] slėptuves. [92] pasileidę. [93] susitarę, davę viens kitam žodį. [94] siekinio kilmininkas. [95] girininkas, vyresnysis miškų prievaizdas apskrityje. [96] eigulius. [97] ganiavą, ganyklą, ganymą. [98] kumščiais. [99] visai, visiškai. [100] kirtavietė, kirtimo vieta.

Lietuwôs senowês paminejimas.

Giedu dainelę — sawo giesmelę
Apie rupesnius, wargelius
Lietuwos kraszto; ne teip isz raszto,
Giedu senuju żodelius.

Kalnai ant kalnu, o ant tu kalnu —
Kalnai ir maźi kalnelei —
Tenai Lietuwà per amźius buwo,
Kaip sako musu senelei.

Ten miszkai snaude, ten meszkas gaude
Kasdien Lietuwei isz seno;
Uże, braszkejo medżei nuog weja,
Ten kur Lietuwei gyweno.

LIETUVOS SENOVĖS PAMINĖJIMAS[1]

Giedu dainelę, savo giesmelę
Apie rūpesnius, vargelius
Lietuvos krašto; ne taip iš rašto —
Giedu senųjų žodelius.

Kalnai ant kalnų, o ant tų kalnų
Kalnai ir maži kalneliai.
Tenai Lietuva per amžius buvo,
Kaip sako mūsų seneliai.

Ten miškai snaudė, ten meškas gaudė
Kasdien lietuviai iš seno;
Užė braškėjo medžiai nuo vėjo
Ten, kur lietuviai gyveno.

Ant smilekalnio, ant pilekalnio
Aužuolai szwęsti kerejo
Ir tie diewaiczei, kokius Žemaiczei,
Kokius Lietuwa turejo.

Tol' už Dauguwos krasztą Lietuwos
Smaline žeme užgawo;
Sziaurej Baltmares, pietuos Juodmares
Lietuwą aprubežiawo.

Kyjowas, Rusai, Liatwei ir Prusai,
Gudai ir pikti Totorei.
Lietuwą pažinę, wainiką pynę —
Lietuwius dabin padorei.

Ir labai buwo plati Lietuwa,
Daug ana žemiu ingijo! . . .
Zmones laimingi buwo turtingi,
Niekur nebuwo wergiju.

Wieni didžiunai buwo GALIUNAI,
Ant wyresnybes iszrinkti,
O kiti saldžios klause ju waldžios —
Wisi mažiukais wadinti.

— Amžei sukako, kaip senei sako,
Ir kitaip wirto Lietuwoj:
Augo didžiunai, augo GALIUNAI,
Zmones wergijon pekliuwo.

Swietas suspaustas, aszaroms praustas,
Prapult ant amžiu ketino.
Gawo kantrybę, meiles stiprybę
Tikybę szwentą pažino. . . .

Aužuolai griuwo, diewaiczei žuwo,
Krito ne wiena žinyczia!
Ponus užtojo, mokslo dastojo
Lietuwoj szwenta bažnyczia.

Upej szwentojoj griekus mazgojo —
Po krikszto žmones uekaltus
Skyre bažnyczia — wyrus trinyczia,
Moteris numetais baltais. . . .

Nors ponai spaude, bažnyczia glaude
Lietuwos prastus žmoneles
Po sawo sparnu, kaip tikrus tarnus,
Kaip tikras sawo aweles.

— Amžei sukako, kaip senei sako,
Lietuwoj wisaip ats'ejo:
Jos sudraskyta waldžia sukrito,
Daugeli kraujo praliejo. . . .

Ant smėliakalnio, ant piliakalnio
Ąžuolai švęsti kerėjo
Ir tie dievaičiai, kokius žemaičiai,
Kokius Lietuva turėjo.

Tol' už Dauguvos kraštą Lietuvos
Smalinė žemė užgavo;
Šiaurėj Baltmarės, pietuos Juodmarės
Lietuvą aprubežiavo[2].

Kijevas, rusai, latviai ir prūsai,
Gudai ir pikti totoriai,
Lietuvą pažinę, vainiką pynė,
Lietuvius dabin'[3] padoriai.

Ir labai buvo plati Lietuva,
Daug ana žemių įgijo! . .
Žmonės laimingi buvo, turtingi,
Niekur nebuvo vergijų.

Vieni didžiūnai buvo galiūnai,
Ant vyresnybės išrinkti,
O kiti saldžios klausė jų valdžios —
Visi mažiukais vadinti.

Amžiai sukako, kaip seniai sako,
Ir kitaip virto Lietuvoj:
Augo didžiūnai, augo galiūnai,
Žmones vergijon pakliuvo.

Svietas suspaustas, ašaroms praustas,
Prapult ant amžių ketino.
Gavo kantrybę, meilės stiprybę,
Tikybą šventą pažino. . .

Ąžuolai griuvo, dievaičiai žuvo,
Krito ne viena žinyčia!
Ponus užstojo, mokslo dastojo[4]
Lietuvoj šventa bažnyčia.

Upėj Šventojoj griekus mazgojo;
Po krikšto žmones nekaltus
Skyrė bažnyčia: vyrus trinyčiais,
Moteris — nuometais baltais[5]. . .

Nors ponai spaudė, bažnyčia glaudė
Lietuvos prastus žmoneles
Po savo sparnu, kaip tikrus tarnus,
Kaip tikras savo aveles.

Amžiai sukako, kaip seniai sako,
Lietuvoj visaip atsėjo:
Jos sudraskyta valdžia sukrito,
Daugelį kraujo praliejo[6]. . .

Miszkai iszgriuwo, medźei supuwo,
Ir nuogi łaukai paliko;
Piewu żałumas, jawu brandumas,
Kasmets prapuole, isznyko

Zmones prispausti, pradejo jausti
Daźnai ir badą ir marą —
Diewas gelbejo ir priźadejo,
Kad atsiuns łaiką mums gerą.

* *

*

— Sztai diena auszta, naktis iszłaużta
Nyksta tarp letu źmoneliu . . .
Bet koks mums źodis tiesą parodys,
Koks kelewedis wes keliu?

Nesibijokim, neeimanuokim —
Diewas, ko reikia mums, źino,
Kad bus per sunku del sawo ranku,
Mumis pagelbet ketino. . . .
1862 m. A. B.

Miškai išgriuvo, medžiai supuvo,
Ir nuogi laukai paliko;
Pievų žalumas, javų brandumas
Kasmet prapuolė, išnyko.

Žmonės prispausti pradėjo jausti
Dažnai ir badą, ir marą, —
Dievas gelbėjo ir prižadėjo,
Kad atsiųs laiką mums gerą[7].

Štai diena aušta, naktis išlaužta[8]
Nyksta tarp lėtų[9] žmonelių...
Bet koks mums žodis tiesą parodys,
Koks keliavedys ves keliu?

Nesibijokim, neaimanuokim:
Dievas, ko reikia mums, žino, —
Kad bus per sunku dėl savo rankų,
Mumis pagelbėt ketino[10]...
1862 m.[11]

A. B.

Auszra, 1883, Nr. 1, 8—10 psl.

---

[1] Vadinama dar *Dainų dainele.* [2] šis posmas „Aušros" redakcijos greičiausiai pakeistas; kitur jis taip skamba:

Tol' už Dauguvos kraštas Lietuvos
Smolensko žemę apriečia;
Už Dunojėlio, kur be šešėlio
Saulelė žmogų apšviečia.

[3] kitur — *gerbė.* [4] kitur: *Po jais užstojo mokslo duotoja.*

[5] kitur 3 paskutinės eilutės taip skamba:

Po krikštui žmonės nekalti:
Skyrė bažnyčiai vyrus trinyčiai,
Moteris — nuometai balti.

[6] kitur paskutinės 2 eilutės taip skamba:

Jos nudraskyta ponystė krito
Ir daugel kraujo pasliejo.

[7] kitur paskutinė eilutė tokia:

Kad nebus ponų ir dvarų.

[8] kitur — *išgaišta.* [9] kitur — *prastų.*
[10] kitur paskutinės 2 eilutės tokios:

Kai bus mums sunku, duot savo ranką
Mums kožną kartą ketina...

Čia baigiasi „Aušros" tekstas; kitur toliau eina dar 4 posmai. [11] iš tikrųjų parašyta 1857 m.

❊

PASIKALBĖJIMAS GIESMININKO SU LIETUVA

(Ištraukos)

Giesmininkas.

Motinėlė mano, Baltolytė mano,
Nesisielok, nesivargink, neliek aszarėlių.
Neprapulsi Tamsta, nei Tamstos vaikelei.
Praeis metai prispaudimo su visoms nelaimėms,
Imsiu Tamstos žodį, savo szirdin dėsiu,
Eisiu, bėgsiu par ulyczias žmonėms sakynetu:

Giesmininkas

Motinėle mano, baltuolyte mano,
Nesisielok, nesivargink, neliek ašarėlių.
Neprapulsi Tamsta, nei Tamstos vaikeliai.
Praeis metai prispaudimo su visoms nelaimėms,
Imsiu Tamstos žodį, savo širdin dėsiu,
Eisiu, bėgsiu per ulyčias[1] žmonėms sakinėtų:

Kalbom' iszkalbėsiu, giesmem' iszgiedosiu,
Iszraszysiu gražiais žodžiais, par svietą paleisiu.
Prikelsiu senobę isz amžino miego,
Atgaivinsiu drąsius kaulus isz senelių kapo.
Atgis didžiavyriai isz milžinų veislės,
Ir žinūnai senų amžių datirimo pilni.
Seni drąsus kaulai, sutrins praszalninkus,
Didžiavyriai Tamstą gelbės nů devyniagalvio.

Kalbom iškalbėsiu, giesmėm išgiedosiu,
Išrašysiu gražiais žodžiais, per svietą[2] paleisiu.
Prikelsiu senobę[3] iš amžino miego,
Atgaivinsiu drąsius kaulus iš senelių kapo.
Atgis didžiavyriai iš milžinų veislės[4]
Ir žiniūnai[5] senų amžių datyrimo[6] pilni.
Seni drąsūs kaulai sutrins prašalninkus[7];
Didžiavyriai Tamstą gelbės nuo devyniagalvio.
. . . . . .

Lietuva

Negrįž seni amžiai, anei amžių laimė,
Nes'kels kaulai didžiavyrių isz senelių kapo.
Kadai grįžo upė mariom' nutekėjus?
Kadai grįžo szmaikszczion rykszten kelmas suretėjęs?
Kadai senas paukszts sugrįžo kiauszinin?
Kadai ugnis įsikurė isz pelenų dulkių?
Kada grudan grįžo iszplaukėjus varpa?
Kada grįžo rytų szonan saulė nenusėdus? . ..
Jei negrįžta szitie daigtai regimieji,
Tai kas gali sugrąžinti dieną vakarykszczią?
Grudas gimdo grudą; diena gimdo dieną,
Amžiai kalas, tolyn traukias, atgalion negrįžta.
Tu netrokszk, suneli, sugrąžint senobės,
Bo senobėj' maža laimė, o didžios nedalios.
Buvo daugel drąsmės, buvo didžiavyriai,
Bet man' graužė svetimieji lig devyniagalvis.
Žmonės krauju prausės, o pelenais treszė,
Kietu gůliu viduj' laužo su žvėrim' dalyjos'.
Buvo didžiavyriai, bet mažesnius spaudė
Ir laimingus mano vaikus pamuszė vergijon.
Buvo ties' žinūnai, pilni datirimo,
Bet pasakom' neteisingom' svietą pripenėjo.
Dievulius pras'manė, ažumirszę Dievą,
Sutvertojaus nepažinę garbino jo darbus.

Lietuva

. . . . . .

Negrįš seni amžiai, anei amžių laimė,
Nes'kels kaulai didžiavyrių iš senelių kapo.
Kadai grįžo upė mariom nutekėjus?
Kadai grįžo šmaikščion rykštėn kelmas
surietėjęs?
Kadai senas paukštis sugrįžo kiaušinin?
Kadai ugnis įsikurė iš pelenų dulkių?
Kada grudan grįžo išplaukėjus varpa?
Kada grįžo rytų šonan saulė nenusedus? . .
Jei negrįžta šitie daiktai regimieji,
Tai kas gali sugrąžinti dieną vakarykščią?
Grūdas gimdo grūdą, diena gimdo dieną;
Amžiai kalas, tolyn traukias, atgalion negrįžta.
Tu netrokšk, sūneli, sugrąžint senobės:
Bo senobėj maža laimė, o didžios nedalios.
Buvo daugel drąsmės[8], buvo didžiavyriai,
Bet man' graužė svetimieji, lyg devyniagalvis.
Žmonės krauju prausės, o pelenais trėšė,
Kietu guoliu viduj laužo su žvėrim dalijos.
Buvo didžiavyriai, bet mažesnius spaudė
Ir laimingus mano vaikus pamušė vergijon[9].
Buvo, ties', žiniūnai, pilni datyrimo, —
Bet pasakom neteisingom svietą pripenėjo:
Dievulius pras'manė, užumiršę dievą,
Sutvertojo nepažinę, garbino jo darbus. . .

Žemaičių ir Lietuvos apžvalga. 1895, Nr. 12, 90—91 psl.

[1] Gatves. [2] po pasaulį. [3] senovę. [4] giminės. [5] žiniuonys. [6] patirties, patyrimo. [7] čia — priešus. [8] drąsos. [9] pavergė, padarė vergais.

Szirdies jausmai.

Kogi skauda man szirdelę,
Kogi man nubodo;
Kaip pažiuriu į upelę
Ir szį žalą sodą?

Gal szios upės vandenėlis
Teka isz verkimo?
Gal cze užia sodužėlis
Nů atsidusimo?

Nėr' szios upės vandenėlyj'
Graudžių aszarėlų;
Sziurksztus vėjas sodužėlyj'
Užia tarp szakelų.

Už kalnelų, už auksztųjų,
Kur saulelė teka;
Žemėj' meilės ir szventųjų
Verksmu upės teka.

Užia, užia žalos girios,
Be vėjų linguja;
Tomier*) dusau szirdis mano,
Tomier aimanůja.

Kas suvilgu jůdą žemę?
Ne rasa, ne lietus;
Žmones nełaimėms aptekę,
Valgė verksmo pietus.

Oi! ten skausmais szirdis minta
Aimanais valyva,
Aszarinė rasa krinta,
Vargais duszia gyva.

Cze man szirdį skauda, graudžia
Svetima szalelė,
Kad neskamba, kad nesiaudžia
Aszarų giesmelė.

Kad pai dienas cze girdėczio,
Aszarų giesmelę,
Gal pamėgczio, pamylėczio
Svetimą szalelę.

A. B.

*) tomier=beparstojimo

ŠIRDIES JAUSMAI[1]

Ko gi skauda man širdelę,
Ko gi man nubodo,
Kai pažiūriu į upelę
Ir šį žalią sodą?

Gal šios upės vandenėlis
Teka iš verkimo?
Gal čia ūžia sodužėlis
Nuo atsidusimo?

Nėr šios upės vandenėlyj
Graudžių ašarėlių;
Šiurkštus vėjas sodužėlyj
Ūžia tarp šakelių.

Už kalnelių, už aukštųjų,
Kur saulelė teka,
Žemėj meilės ir šventųjų
Verksmu upės teka.

Ūžia, ūžia žalios girios,
Be vėjų linguoja;
Tuomier[2] dūsauj' širdis mano[3],
Tuomier aimanuoja.

Kas suvilgė juodą žemę?
Ne rasa, ne lietus:
Žmonės, nelaimėm aptekę[4],
Valgė verksmo pietus.

Oi, ten skausmais širdis minta,
Aimanais[5] valyva[6];
Ašarinė rasa krinta,
Vargais dūšia gyva.

Čia man širdį skauda, griaudžia[7]
Svetima šalelė,
Kad neskamba, kad nesiaudžia
Ašarų giesmelė.

Kad per dienas čia girdėčiau
Ašarų giesmelę,
Gal pamėgčiau, pamylėčiau
Svetimą šalelę.

A. B.

Zemaicziu ir Lietuvos apžvalga. 1892, Nr. 20.

[1] Vadinama dar *Neramumu* arba *Svetimoje šalelėje.* [2] be perstojimo, be paliovos; kitur išspausdinta *tuomel.* [3] kitur išspausdinta *širdys gilios.* [4] kitur — *aptemę.* [5] aimanomis. [6] laikosi, tvirta. [7] graudina, neramina.

LAIŠKAI

HUGO VEBERIUI

[APIE „ANYKŠČIŲ ŠILELIO" SPAUSDINIMĄ]

...Mano giesmės „Anykščių šilelis" nėra mažiausio reikalo iš naujo spausdinti. Dėl to, jeigu bent kiek tas darbas Tamstą pavargintų, neliesk jo, tebūnie sau. Bet jeigu Tamsta patsai norėtumei jo savuosna raštuosna įdėti, tai buvau rašęs, kad ne kitaip ant to pristočiau[1], kaip tiktai, kad būtų spausdintas pagal maniškės rašybos, kaip dabar va rašau. Tamsta gi rašai, visiems mokytiems skaitytojams daug rodžiau[2] būsią skaityti išspaustą pagal tarmės[3], ir Tamsta bijąs papeikimo, jeigu išspausdintumei, kaip[4] mano buvai prašytas, dėl to, kad ir Neselmanas[5] susigriebęs[6] užu spausdinimą laukinių giesmių[7] arba dainuškų ne kaip[8] žmonės ištaria, bet kaip kalbomokslis geidžia. Aš gi galėčiau Tamstai atsakyti: 1) jog tasai papeikimas ne ant Tamstos, bet ant manęs kristų. Man gi yra valia savo paties darbą taip apskelbti, kaip man pačiam tinka: matai, tai niekam nieko nekliūva. 2) Jog Neselmanas, anų dainų nežinodamas ir tarpu žmonių rankiodamas, geriau būtų padaręs, jeigu būtų taip, kaip girdėjo, ir užrašęs. Jo perdirbimas ir žmonėms dainavusiems, ir skaitytojams, norintiems žinoti, kaip tos dainos žmonių burnoje skamba, nemėgo[9]. *Anykščių* gi *šilelio* žmonės nemoka. Buvo, ties'[10], kalendoriuje[11] išspaustas; bet jau ir tie kalendoriai perplyšo; ir jėg rečiausias kas jį teturi išsirašęs. Tai žmonėms krividos[12] nebus. Skaitytojai gi, reiktų, kad rodi būtų[13] galą[14] skaityti taip, kaip patsai giesmininkas apskelbti geidė. — Bet, kad Tamsta primygęs[15] prašai, kad duočiau spausdinti arba senobiškai, kaip buvo rašyta, žadėdamas žodyne mano rašybą išparodyti[16], arba abejaip grečium[17]: ir senobiškai, ir kaip dabar rašau. Tai ir geidi, kad atsiųsčiau perrašęs, kaip dabar rašau, bet tikrąja anykštėnų tarme. Kad jau man ant valios atiduodi — ar taip, ar taip: tai man geriau tinka, kad abi mano rašybos — senobiška ir dabartinė grečium būtų sustatyta, tai yra, kad *An. š.* būtų ir senobiškai visas, ir grečium kaip dabar rašau vėl visas išspausdintas... Toks grečium sustatymas ir mokytiems, ir besimokantiems įtiks. Tai jeigu Tamsta taip ketini spausdinti, — nesispiriu ir aš. Tai reiks man dukart perrašyti visa giesmė: ir senąja, ir naująja rašyba, nes naujoji mano rašyba, iš žodžūgio[18] išvesta būdama, tarmėms aprašyti netinka dėl to, kad mano balsės visoms tarmėms vienodos, o kiekvienoje vis bent kiek kitaip ištariamos. Mano rašyba non phonetica, sed etymologica[19]. Bet dabar su perrašymu nėr ko skubintis, kad Tamsta patarlėmis Žemaičių esi užsiėmęs.

Dyvai man, kad Geitleris[20] apie mano *Anykščių šilelį* daugiau žino užu mane patį. Jisai, ties', mane klausė, dėl ko aš tą giesmę tais žodžiais pabaigęs: „Bet toj pati galybė, ką miškus sugraužė, širdį, dūšią apgriuvo ir giesmę nulaužė"? Ar tai ne visa esanti giesmė? Atsakiau jam, kad galima yra prailginti. Apie kitas gi giesmes nėr ko kalbėti. Nedaug ką teparašiau, ir tai nesinorėtų jų apskelbti, kad netikę. Jei kada Tamsta karščiau užsipulsi, tai maž ir kokią vieną kitą ir pasiuntėsiu[21]...

Tamstos, Šlovingiausias Pone
Mokytojau, visų žemiausias tarnas
A. Baranovski
Kaune, 26/14 sausio [18]76 m.

Archivum Philologicum. 1930, I, 99—102 psl.

---

[1] Imčiausi, sutikčiau. [2] mieliau. [3] tarmiškai. [4] taip, kaip. [5] G. H. F. Neselmanas, 1853 m. išleidęs lietuvių liaudies dainų rinkinį. [6] gavęs, t. y. jam kliuvo. [7] laukuose dainuojamų, liaudies dainų. [8] ne taip, kaip. [9] nepatiko. [10] tiesa. [11] L. Ivinskio kalendoriuje 1860 ir 1861 metams. [12] skriaudos. [13] būtų linkę. [14] gabalą(?). [15] primygtinai. [16] parodyti, pademonstruoti, apibūdinti. [17] greta. [18] žodžių kilmės. [19] ne fonetinė, bet etimologinė. [20] V. Geitleris (1847—1885), čekų kalbininkas, yra parašęs *Litauische Studien* (1875) ir kitus darbus apie Lietuvą ir lietuvių kalbą. [21] nusiųsiu.

...Pirmieji tiesos spinduliai mano prote lietuviškai praspindo; pirmieji širdies jausmai lietuviškai man krūtinę sukaitino, sudrebino. Mane motutė lietuviškai supdama lyliavo, auklėtoja[1] lietuviškai pasakas sakydavo. Pirmosios dainos lietuviškai man širdin kliudė. Vaikščiodamas mokslinyčion, ką tiktai nuo mokytojų ar rusiškai, ar lenkiškai girdėdavau arba patsai po knygas skaitydavau, vis tai savo tėveliams potam lietuviškai apsakinėdavau. Lenkiškos kalbos neveikiai išmokau; 17 metų turėdamas, dar netikusiai lenkiškai kalbėdavau. Seminarijoje ir potam akademijoje būdamas, daugiau daiktų sau lietuviškai nekaip lenkiškai užsirašydavau. Gromatų gyvenime mano daugiau lietuviškai nekaip lenkiškai esmu parašęs. Pamokslų žmonėms daugiau lietuviškai nekaip lenkiškai esmu pasakęs. Mokslą šventosios iškalbos ir lietuviškos kalbos jau septinti metai kaip lietuviškai apsakinėju. Man ir dabar lietuviškai kalbėtis ir rašyti kone lengviau nekaip lenkiškai. Tamsta, skaitydamas mano gromatas, gali matyti, baugi[2] mano mislijimas ir kalba lietuviška bent kiek lenkiškai iškleipta[3]...

Antanas Baranovski

Kaune 25 rugpiūčio/6 rugsėjo (septembr.) 1876 m.

Archivum Philologicum. 1931. II, 71—73 psl.

[1] Auklė, nešiotė. [2] ar. [3] į šoną versta, iškreipta.

J. BODUENUI DE KURTENĖ

[APIE SKOLINIUS LIETUVIŲ KALBOJE]

...Ne visada šviesesnis tamsesnį apšviečia... O kieno viršus, to ir kalba platinasi, nurungdama kalbą priveiktosios[1] giminės. Bet kam čia man taip daug atsitikimų atsiekti? Tamsta patsai šią mislį labai gražiai išpasakei, niekindamas Hilferdingo[2] abėcėlę: išparodei[3], kaip galima priveiktoji giminė ir jos kalba ir visas mokslas jos nurungti. Lenkai lietuvininkų nemokė paleistuvystės, išmokė vieros ir krikščioniško gyvenimo. Bet Lietuvos ponai, bajorai ir kunigai, savąją lietuviškąją kalbą pametę, paniekinę, lenkiškos tvėrėsi. Vergeliai, prasčiokėliai lietuviškai tekalbėjo. Bet jie tamsūs, prasti, nemokyti. Mokytojai lietuvininkų, lenkiškai kalbėdamiesi patys, lietuviškai gerai neišmokę, tūlą žodį ir sudarymą (constructionem) lenkišką lietuviškon kalbon įmaišė; ir taip per 300 metų darydami, tūloje vietoje lietuvišką kalbą apgadino, labiausiai po raštus, gyvojoje gi kalboje po miestelius ir po dvarus. Tai dabar ką[4] tamsesnis kurs Lietuvos kampas, ką tolimesnis nuo miestelio ir nuo dvaro arba nuo vieškelio, tą[5] grynesnė ir gražesnė lietuviška kalba. Tai iš šitos pusės žiūrint, svetimieji žodžiai lietuviškoje kalboje negali vadintis „kwitem na otrzymane dobrodziejstwo cywilizacyjne etc."[6]; bet tai yra davadas[7], jog ta geradėjystė neprideranciai buvo paduota, — jog mokytojai lietuvininkų tingėjo lietuviškai gerai išsimokyti ir dykai valgė duoną, lietuvininkų prakaitu uždirbtą...

[Kaune 24 rugsėjo (6 spalių) 1876 m.]

Lietuvių tauta. 1909. I kn. 3 d., 419 psl

[1] Nuveiktosios, nugalėtosios. [2] A. Hilferdingas (1831—1872) prisidėjo prie lietuvių spaudos uždraudimo; jis buvo sugalvojęs visiems slavams bendrą abėcėlę, kurią taikė ir lietuvių kalbai. [3] parodei, įrodei. [4] kuo. [5] tuo. [6] „kvitu už gautas civilizacijos geradarybes ir t. t." [7] įrodymas, dokumentas.

PRIEDAI

MIKALOJUS HUSOVIANAS

(1485?—1533)

Lenkų poeto M. Husoviano, kurį laiką gyvenusio Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje, lotynų kalba parašytoji poema „Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę" („Carmen de statura, feritate ac venatione bisontis", išleista Krokuvoje, 1523) buvo pirmasis grožinės literatūros kūrinys, vaizduojąs Lietuvos gamtą ir praeitį, žmones ir jų papročius, atspindįs XVI a. pradžios feodalinės visuomenės pažiūras. Ypač vaizdingai M. Husovianas aprašė anuo metu Lietuvos miškuose gausiai besiveisiantį stumbrą ir jo medžiokles, pabrėžė ekonominę miškų reikšmę kraštui, išaukštino kunigaikštį Vytautą. Į chrestomatiją dedamos ištraukos iš M. Husoviano poemos, kurioje jau pasireiškia humanizmo idėjų poveikis.

❊

GIESMĖ
APIE STUMBRO IŠVAIZDĄ, ŽIAURUMĄ IR MEDŽIOKLĘ[1]

[STUMBRO IŠVAIZDA]

. . . . . .

Šitas baisingas žvėris, Lietuvos miškų išaugintas,
Toks neregėtas ūgiu tau pasirodys savu:
Jeigu, netekęs jėgų, jis mirdamas galvą nulenkia,
Tarp dviejų jo ragų gali trys vyrai susėst.
Sprandas jo iš tiesų toks didelis nebeatrodys,
Jeigu palyginsim jį mes su kitais sąnariais.
Styri baisiausia barzda, gaurais plačiai išsidraikius,
Akys, pasruvę krauju, pykčiu žaibuoja baisiu.
Karčiai nuo sprando žemyn besiplaiksto nutįsę ant menčių,
Dengia jie kaktą, kelius, eina visa krūtine.
Jeigu palyginsim mes didžius dalykus su mažaisiais,
Ir medžiotojų mums žodžiai patiks įprasti, —

Jis toks kaip ožys, gaurais visas iš priekio apaugęs,
Nors visi jo nariai jautį primena mums.
Jo spalva tamsi: taip sumišus juoda su geltona,
Kad tik tarpine ją reiktų teisingai laikyt.
Man nuostabu, kad anksčiau kai kurie kitaip jį aprašė,
Nes nematau, jog tam būtų kokia priežastis.
Nesuprantu, kam ragus iš plačiosios nosies jie veda
Ir kodėl sako, kad jo visiškai kūnas kitoks,
Kam baidyklės baisios jam didžiulę prideda lūpą! —
Tai ne mano, bet jų šitokis stumbras yra...

Nicolai Hussoviani Carmina edidit... Ioannes Pelczar. Cracoviae... 1894, 10—12 psl.

---

[1] Vertė iš lotynų kalbos B. Kazlauskas.

[AUTORIAUS MEDŽIOKLĖS JAUNYSTĖJE IR STUMBRO BŪDAS]

. . . . . .

Tėvas išmokė mane žvėrių landynes tyrinėti,
Vaikščioti tylutėliu, ko atsargiausiu žingsniu;
Ten jis išmokė mane slaptingus vėjus pažinti,
Kad nepajustų žvėris pinklių uosle ar klausa.
Spiginant speigui žvarbiajam, jis vertė mane prakaituoti,
Ant manųjų pečių kraudamas ietis sunkias,
Džiugindams akį žudynėm, ausį skalikų lojimais.
Kai kaunami lokiai ar atkaklieji šernai,
Kai prisipildo tinklai pilni asilėlių baikščiųjų
Ir įvairius žvėrelius smaugia čia kilpos tvirtai,
Kai sugriaudę ugnim šūviai drebina aukštąjį dangų
Ir nuo švino šratų kūnai parkrinta staiga,
O kitus žvėris vejas raitieji su ietim eikliosiom
Ir jų putojančiu sutepa žemę krauju, —
Taip miškų gilumoj glūdžiojoj tenai bemedžiojant,
Aš prilygau dažnai žygiais savaisiais draugams:
Arkliu tikėdams savu, Dniepro giliąją perplaukiau vagą,
Jeigu žvėris nuo manęs stengėsi jąja pasprukt;
Ne dėl to taip dariau, kad nevengčiau baisiųjų pavojų,
Bet kad šiam dalyke gėda draugams nusileist;
Daug dalykų šiurpių Lietuvoj bemedžiodams patyriau,
Nors nebuvau šiam mene aš neįgudęs anksčiau.
Menui ir šitai svarbu: nepulkit per daug, kai skaitysit,
Girios žmogaus eilių, jeigu silpniau jos skambės.
Su žvėries prigimtim ir būdu supažindinti reikia,
Kad galėčiau toliau darbą pradėtąjį tęst.
Viršydamas žiaurumu visus žvėris, ne tik jiems prilygdams,
Jis nepuola žmogaus, jeigu nekiršina jo.

Jis daugiausia tiktai gyvybę savąją saugo,
Ir atsargesnį už jį įsivaizduoti sunku:
Švaistos aplink akimis, į abidvi puses apsidairo,
Visą kelią toli peržvelgia priešais save,
Puikiai pastebi jis žmogaus akių staigų žvilgsnį,
Nors ir slėptųsi šis, nors nekrutėtų visai.
Vos kas už jo sušlamės, ausimis iš karto pajunta
Ir iš užpakalio ruošias apginti save.
Bet, pastebėtas jo, tu saugiai galėsi keliauti,
Jeigu strėlė nešvitės, jeigu ginklai nežvilgės.
Žiūri ilgai į tave, įsmeigęs savąjį žvilgsnį,
Ir jei stebi tu jį, vietoj sustoja tuojau.
Jeigu baimingai jis vedas drauge švelnutį stumbriuką,
Vos pajutęs ginklų žvangesį, pradeda šėlt
Ir šiurpiu baubimu tuoj praneša pyktį nirtingą,
Kad prie jojo artyn nieks nebandytų prieit.
Jei ir sutinka ką nors, be reikalo jojo nepuola
Ir, kai tik traukiasi tas, leidžia jam saugiai pabėgt.
Žaidžia stumbriukai linksmi ir tėvams daug sukelia baimės,
Kai nuliuoksi toliau, sau ten laisvai siausdami.
Jie tokiais gimsta klusniais, kad visur savo motiną seka
Įkandin pėdomis, ką tik beveiktų jinai:
Tai šokdami per pušis, užgriuvusias čia pat ant tako,
Tai lenktyniaut eidami vietoj lygioj tarp savęs;
Per plačiuosius griovius, pakelėj pasitaikančius, šoka
Ir per kliūtis didžias braunas mažučiais ragais;
Savo švelnius kūnelius nuolatiniais žaidimais mankština,
Užmiršdami dažnai, jog bent kiek reik pailsėt.
Šis žvėris ištvermingas labai, veiklus gi be galo, —
Dėl jo didumo tuo nieks negalėtų tikėt.
Jeigu jis žaidžia ratu kada nors ankštutėje vietoj,
Tartum viesulas koks sukas smarkiausiu greičiu:
Žemėms išlėkus aukštyn, apsisukęs vėl jas pagauna,
Dar nenukritus žemyn, taško savaisiais ragais.
Kaip gražu pažiūrėt, kada jie tarpusavy žaidžia,
Kai imituoja kovas įprastu stumbrams būdu.
Kovos šios kyla, kai grįžta ruduo, atnešdams Veneros[1]
Laiką džiaugsmingą, kuris tęsias nedaugel dienų.
Švenčia tą šventę jie visuomet būdu nuostabiausiu,
Džiugesį reikšdami itin maloniais garsais:
Skamba platybės dangaus nuo maurojimo jų begalinio,
Sudreba žemė visa lig paskučiausių gelmių.
Kas juos girdėjo, sako, kad jie gražesni už trimitų
Balsą, kanklių garsus, kaip beužgautų kas jas:
Daug įvairiausių tonų vienan skardan susilieja, —
Nieko už jį negali tu malonesnio užgirst.
Man neteko patirt, kiek laiko stumbras gyvena,
Ir negaliu pasakyt aiškiai jo amžiaus ribos,

Patikimi ženklai mums štai ką ir raštai nurodo:
Vadui vienam du šimtus metų net tekę gyvent.
Jam ant kaktos pražilę spindėdami karčiai žvilgėjo,
Ir pavadinta nuo jų kaimenė buvo visa.
Kad dėl praslinkusio amžiaus mažiau kas galėtų suklysti,
Jis akių šviesos buvo netekęs kovoj...

. . . . . .

Auga vis palikuonys — būrelis stumbrų didėja
Ir bendromis jėgomis saugo savas stovyklas.
Poilsio eina ramaus, pasikliaudami sargu narsiausiu,
Kurs, besaugodams juos, suka aplinkui ratu.
Tas turi teisę valdyt, kurs jėga ir grožiu pranašesnis!
Siekia valdžios patinai, kraują dažnai liedami, —
Vargšų vadovų tada visur laukia kovos nirtingos,
Ir nė vienos valandos nėr pailsėti ramios,
Nes valdžios troškulys tokiu šėlstančiu įtūžiu verda,
Jog teaprimsta tada, kai iš jų žūsta kuris.
Kai, susvyravus jėgoms, pavojus vieną ištinka,
Tampa bandos vadovu tas, kurs laimėjo kovoj.
Nuveiktas traukias liūdnai ir tremty visą amžių praleidžia, —
O su juo drauge traukias patelė liūdna.
Taip atskirti vieniši medžiotojų bijosi iečių,
O užpuolimų jokių būriui visam nebaisu.
Kartą pašalinus juos, nebepriima kaimenė jaučių,
O patelė sugrįžt gali jon žymiai laisviau.
Ji su bailiu vaikeliu pargrįžta, patinui žuvus,
Kai netikėta mirtis traukia draugystės saitus.

Ten pat, 14—18 psl.

[1] Meilės deivės.

✻

[GIRIOS — KRAŠTO TURTAS]

Įsakais savo griežtais pateles Kunigaikštis apsaugo
Ir savo rūpesčiu jis sergi gėrybes miškų.
Šioji tauta jas labiau negu gelsvąjį auksą brangina,
Ir iš tiesų jai nėra nieko vertesnio už jas,
Nors čia pat prie krantų laivų daugybė atplaukia,
Prikrautų lig viršaus begalės prekių taurių.
Į visokiausius kraštus skuba upės, gabendamos turtą,
Atneša su dovanom vėl čia greituosius laivus.
Žemė naši su kaupu įdėtą atlygina darbą,
Linksmą piūtį laukams žada jinai visuomet.

Daug galvijų būriais po laukus ir miškus pasiskleidę, —
Tai vienur, tai kitur matos greitieji arkliai.
Žmonės laivus svetimuosius vaisių šio krašto prikrauna,
Ko tik yra svetur, turi ir jie pas save.
Nors ši tauta ir labai turtinga visokių gėrybių,
Bet už viską labiau vertina savo girias.
Ne dėl to tačiau jiems miškai žalieji patinka,
Kad valdovams saviems teikia gėrybių gausių:
Girios jiems duoda geltonojo vaško didžią daugybę,
Duoda daugybę dervos, jų reikalingos laivams,
Gauna iš čia ir kailių puikių žieminiams drabužiams
Svečias šalies tolimos, jei piniginė pilna.
Į plačiąsias marias rąstus jie upėmis siunčia
Ir visa tai, kas statyt tinka gaubtiesiems laivams.
Ir ko reikia kraštams lygumų, kurie girių neturi,
Kad galėtų ten sau rąst ir statyti namus.
Medžiai čia auga vešliai, ir niekad mes nesame matę
Tokio didumo išties vietoj kurioj nors kitoj.
Nors jie be obuolių, kas galės palaikyt juos bevaisiais?
Daug jie turi medaus, dūzgesio bičių pilni.
Nuo įvairausių gėlių laukai aplinkui pakvipę, —
Čia kaimiečių būriai dirba juose tarp miškų.
Kad būtų vietos koriams, aukštai išskobiamas medis, —
Padedant rankoms žmogaus, ruošiamas šitaip medus.
Paukščių sparnuotųjų daugybę strėlėm jie pašauna,
Daug jų su šūvių trenksmu krinta iš aukšto dangaus.
Ten tarp paukščių kitų, dažniau susitelkę būreliais,
Skraidžioja kurtiniai — Plinijaus[1] tetraonai.
Jie gana dideli, sunkesni ir už riebiąją žąsį;
Jų mėsa skani traukia mus savo kvapu.
Koks gražus reginys, kada jie pašauti krinta žemėn!
O šaulys iš to gauna dvejopos naudos:
Kūnui maistu būdama, mėsa dvasiai taip pat teikia peno
Ir pasklinda kartu ir viename, ir kitam.
Ar apgaulingas pinkles ar tinklus labiau mėgsta kas spęsti,
Darbas toksai nė vienam niekad bevaisis nebus.
Lai medžioja visi, — visiems bendra ši taisyklė:
Laisvė tokia suteikta jiems dėl gėrybių gausių...

Ten pat, 18—20 psl.

---

[1] Plinijus vyresnysis (23—79) romėnų gamtininkas; tetraonais — tetervinais jis vadino kurtinius.

. . . . . .

Tokią medžioklę[1] tačiau, pražūtingą daugeliui vyrų,
Kartais kas nors palaikyt gal ir galėtų paika,
Jeigu jos kaltininkas nebūtų toks aukštas valdovas, —
Vardas jo ir dabar vertas didžios pagarbos.
Būdais tokiais gilus nepalenkiamo Vytauto protas
Grūdino silpstančias savo tėvynės jėgas.
Lavindamas jaunuolius šiais žaidimais, rengė juos karui,
Kai visos Lietuvos buvo jisai valdovu.
Kad nereikėtų patirt ko nors netikėto iš priešo,
Vertė pakęst sunkumus, nors buvo laikas ramus.
Didis gerbėjas taikos ir ugningas karo žibintas,
Kiek kartų iš makštų kardą turėjo ištraukt!
Jo išsigandę, totoriai lankus sulaužytus klojo,
Kaip klusniausi vergai galvą nuleidę žemyn.
Kas prisiplėšęs sau po pergalės grobį gabeno,
Gėdingesniu dar grobiu tapo, kai palietė jį.
Nepripažino karalių kitų, nebent kuriuos skyrė
Pats, ir įsakymų jo klausė visi nuolankiai...
Bet ne tik miškuose toks ugningas narsumas išaugo, —
Ugdomas buvo visaip ir kitose srityse.
Jam vadovaujant, laukai nuo kareivių tolydžio mirgėjo,
Matėsi karo vaizdai ir taikinguoju metu.
Kad ištvermingas karys įgudusiai svaidytų ietis,
Darbas grūdino jo tąsyk tvirtąsias rankas;
Dūzgė lenktieji lankai nuo jų nuolatinio tempimo.
Kario rankos taiklios štai kokie buvo ženklai:
Raiteliai lėkė ratu ir, išmetę aukštyn kepurėlę,
Savomis strėlėmis tuoj sukapodavo ją.
Sviedę dažnai į orą kepurę aukštai, į ją šaudė, —
Ji, daugybės strėlių perverta, krito žemyn.
Gervė, aukštai skrisdama, pakirstais sparnais žemėn krenta,
O jos kūne visam nėr net žaizdelės jokios.
Nei tupėdamas medy, nei orą sparnais bekapodams,
Nei vandens vidury paukštis iš jų neištruks.
Didis džiaugsmas įteikt sparnuotąjį paukštį Valdovui,
Jeigu pavykdavo jį tik išmoningai nukaut.
Didelė buvo garbė gyvenimą leist bemedžiojant:
Paskui žvėris bailius vydavos Marso būrys[2],
Kai iš vietų slaptųjų per tankiausius krūmynus
Išvarydavo juos vyrų galingi šauksmai.
Skriejo baisingas žvėris, kaip pluksnom, strėlėm apsmaigstytas,
Kol nuo žaizdos mirtinos griuvo, netekęs jėgų.
Bet Valdovui daug svarbesnis vienas dalykas, —
Kad lenktynėse lavintų žirgus ristus.

. . . . . .

Vytautą džiugino toks šaunus karių jo narsumas,
Kokį vargu begu kas rastų pasauly visam.

Esant jam valdovu, viešpatavo taurus teisingumas.
Vyrams garbingiems dažnai dovanas skyrė didžias,
Teko pelnyta didžiūnams panieka už ištižimą,
Nes teisėjas rūstus buvo jisai papročių.
Jis visose srityse teisingumo švento žiūrėjo,
Kad apgaulė jokia niekur nedrįstų slypėt.
Pasakoja, jog tada, kai baudimui paskirdavo dieną,
Daug kaltųjų greičiau patys norėjo numirt:
Nedelsdami ant kaklo tamprias jie sau nerdavos kilpas,
Nes nebuvo vilties, kad jiems atleistų bausmes.
Liudininkus melagius visaip jis liepė kankinti,
Kad ateity daugiau niekas nedrįstų meluot.
Rūsčiu veidu klausydamas priesaikų pats neteisingų,
Gąsdino melagius, baimę jiems keldams širdy,
Ir jų daug, žvėrių apvilkdinęs kailiais gauruotais,
Liepdavo atiduot tuoj sudraskyti šunims.
Niekam jis nebūdavo toks rūstus, kaip teisėjui,
Papirktam dovanom, jeigu susekdavo tik.
Sako, jog vienas iš jų sudraskytas į gabalus buvo,
Kad, tik paėmęs kyšius, bylą išsprendė teisiai.
Vargšas nepaisė visai griežto įsakymo žodžių,
Ir jį kankino dėl to, kad būt kitiems pavyzdys.
Jam viešpataujant, visai išnyko gaujos gobšuolių,
Ir už nuopelną tą bus jam garbė amžina.
Daugelį įvairių jis žygių atliko garsiausių...

Ten pat, 33—37 psl.

---

[1] Poemoje prieš tai pavaizduoti stumbrų medžioklės baisumai ir pavojai. [2] Marsas — karo dievas, Marso būrys — karių būrys, kovingai nusiteikęs būrys.

ABRAOMAS KULVIETIS

(1510?—1545)

A. Kulvietis — vienas iš lietuvių raštijos pradininkų, vertęs į lietuvių kalbą psalmes, aktyvus reformacijos skleidėjas Lietuvoje.

Gimęs senoje lietuvių bajorų šeimoje, Kulvos dvare prie Kauno, A. Kulvietis studijavo Krokuvos, Liuveno, Vitenbergo universitetuose, klausė garsių humanistų Erazmo Roterdamiečio ir Melanchtono paskaitų. Gavęs Italijoje, Sijenos universitete, teisių mokslo daktaro laipsnį, A. Kulvietis grįžo į Lietuvą ir įsteigė Vilniuje mokyklą, kurioje skleidė reformacijos idėjas. Persekiojamas už tai katalikų dvasininkų, turėjo išvykti į Prūsiją, kur buvo Karaliaučiaus universiteto hebrajų ir graikų kalbų profesoriumi. Su jo veikla susijęs ir pirmosios lietuviškos knygos pasirodymas.

Chrestomatijoje pateikiamas vadinamasis A. Kulviečio tikėjimo išpažinimas („Confesio fidei"), kurį jis, kovodamas su katalikų dvasininkais, išspausdino Karaliaučiuje 1543 m. Šiame rašte, adresuotame Lenkijos karalienei Bonai, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Žygimanto Senojo žmonai, atsispindi A. Kulviečio protestantiškos pažiūros.

Į chrestomatiją taip pat dedamas A. Kulviečio bibliotekos knygų sąrašas, sudarytas jam mirus, kuris rodo platų jo išsimokslinimą.

TIKĖJIMO IŠPAŽINIMAS[1]

SIUNČIU SVEIKINIMĄ,

Nuolankiausiai pareikšdamas savo atsidavimą.

Šviesiausioji Karaliene ir Maloningiausioji Ponia, nors ankstesniuose laiškuose užsiminiau Jūsų Didenybei apie savo reikalų būklę, tačiau nuolatinės mano nelaimės verčia apie tuos pačius dalykus vėl ir vėl rašyti. Mūsų tėvų laikais, Maloningiausioji Ponia, nebuvo girdėta, kad kas nors nenusikaltęs ir be teismo sprendimo būtų pasmerktas. O mano priešai ne tik mane pasmerkė, bet ir diena iš dienos per pamokslus šmeižia, pajuokia, plūsta ir niekina. Dėl to ir draugai yra nepalankiai man nusiteikę, o priešai tuo drąsiau ir įžūliau puola. Juk globėjai tų mokinių, kuriuos Vilniuje mokiau, išskyrus poną Sandomirietį ir kai kuriuos kitus, man

labai negražiai atsidėkojo. N. už savo sūnaus ir seserėno mokymą ir išlaikymą man nesumokėjo 16 kapų lietuviškų grašių. Jo pavyzdžiu pasekė kiti. Bet man ne taip skaudus piniginis nuostolis, kaip už mano triūsą parodytas nedėkingumas. Prie to prisideda šeimos skriaudos: mano kaimynai, pasinaudoję proga, kad aš nebūnu namie, vienas per kitą, kiek įstengdami, grobsto mano turtą. Tarnai, grasindami pabėgsią, nebenori klausyti mano motinos; lauko darbai uždelsiami, ūkis apleidžiamas. O labiausiai mane kankina tai, kad brangiausioji motina, ir neseniai ištikusios tėvo mirties, ir skriaudų namuose, ir mano ištrėmimo prislėgta, vos vos besilaiko. Net budelis galėtų atjausti mano sielvartą, vien priešai negali pasisotinti mano nelaimėmis. Jie prikaišioja, kad dėl to taip kenčiu, jog nusikaltau herezija. Atsakau. Prikaišioti ir neįstengti įrodyti yra grynas šmeižtas ir akiplėšiškumas. Liudininkas dievas ir visi teisieji, kad man patikėtus mokinius sąžiningai mokiau dievo baimėje ir drausmėje. Tai patvirtins Jūsų Didenybei apie mane daugelis mano mokinių, jų tarpe ir pono Pauliaus Naruševičiaus sūnus. O kad įsigytų Jūsų Didenybių pasitikėjimą ir nuteiktų prieš mane, jie klastingai apsimeta tai darą iš uolumo tikėjimo dalykuose. Bet iš tikrųjų ne uolumas, o nelabumas, šventasis pelnas, pilna kišenė, ne Kristus, yra priežastis, kad jie taip įtužę šėlsta prieš mane. Suprantama, epikuriečiai bijo savo pilvų suveržti, bijo, sakau, kad jų, — kadangi niekuo nenaudingi valstybei, — nepristatytų prie arklo. Vienu žodžiu, jie bijo, kad apgaulės ir veidmainystės, kuriomis tiek amžių valstybę mulkino, nebūtų į viešumą iškeltos. Iš čia tas jų šventasis uolumas pilvo, jų dievo, labui, iš čia tie šauksmai: nukryžiuok! nukryžiuok! ant laužo! Jis piktžodžiavo Kristui, švenčiausiajai Panelei, šventiesiems, nusikalto didenybės įžeidimu! Ant laužo! Jis neigė katalikų bažnyčią! — Taip šūkaloja jie per pamokslus, taip šmeižia sueigose, Jūsų Didenybėms apkalba. Todėl aš nesistebiu ir nepykstu, jeigu kartais Jūsų Didenybės mano atžvilgiu kiek griežtesnės, negu esu nusipelnęs. Kristus liepia tikrus bažnyčios mokytojus pažinti iš vaisių. Tad pažiūrėkime, kokie puikūs tie jų vaisiai. Povilas nori, kad bažnyčios mokytojas būtų apsišarvavęs mokslu, idant galėtų mokyti tikinčiuosius ir atsispirti prieš heretikus, ne gobšas, ne atsidavęs šlykščiam godumui, ne piktadarys, bet toks kilnus, kad niekas nedrįstų skleisti apie jį melagingų gandų. O dabar matome, kad jie didesni nemokšos už neišprususius vienuolius. Jie netinka net vaikų mokyklai vadovauti, ką jau bekalbėti apie tai, kad būtų verti bažnyčios mokytojo vardo. Ką besakyti apie jų nepasotinamą gobšumą, pūtimąsi, garbės troškimą ir daugybę kitų nedorybių, kuriomis yra aptekę. O Kristus juos vadina žemės druska, pasaulio šviesa. Jau kada pati šviesa virsta tamsybe, kuo reikia laikyti žemesniuosius, jei ne dar didesne tamsybe? Kadangi jie taip nenusivokia šventajame rašte, tokie nedori ir tokie žiaurūs, jog, jeigu jie teistų, net ir Kristus negalėtų būti nekaltas, ir kadangi jie yra teisėjai savo byloje priešingai teisingiausiam teisės dėsniui, kuris sako, kad niekas negali būti teisėju savo byloje, aš kreipiuosi į Jūsų Didenybes ir dievo vardu prašau, kad Jūsų Didenybės ištirtų mano ginčą su priešais. Jeigu man bus leista, ko prašau, tikiuosi, dievui padedant, aiškiai įrodyti jų suktybes, kuriomis jie dievo garbę žemina ir valstybę silpnina. Jeigu Jūsų Didenybės mane atiduoda jų jurisdikcijai, tai aš, kadangi jie, kaip priešingoji pusė, negali būti teisėju savo byloje, apeliuoju į artimiausią visuotinį bažnyčios susirinkimą. Nuolankiai prašau Jūsų Didenybes, kad man tai leistų. Teprisimena Jūsų Didenybės, kad visi valdovai sėdi dievo soste kaltiesiems bausti, nekaltiesiems ginti. Jeigu Jūsų Didenybės į tai nekreips dėmesio ir priešai gers mano kraują, bijausi, kad dievas nepareikalautų manęs iš Jūsų. Iš savo pusės, jeigu tai reikalinga dievo garbei, aš esu pasiruošęs gyvybę atiduoti. Vienok, kad Jūsų Didenybė galėtų spręsti apie mano tikėjimą daugiau iš mano paties rašto, negu iš jų šmeižtų, manau būsiant pravartu pridėti savo tikėjimo išpažinimą. Todėl pirmiausia prisiekiu slėpiningąja ir nedaloma šventąja trejybe, kad tiesą sakysiu. O jeigu ką prieš sąžinę pasakyčiau, tekrinta ant manęs dievo rūstybė, Jūsų Didenybių apmaudas, tenustoju turto, teištinka mane staigi mirtis ir tegul būsiu amžinai prakeiktas. Visų pirma, tikiu visomis tikėjimo tiesomis, kurios yra apaštalų tikėjimo išpažinime. Taip pat tikiu, kad sak-

ramentai yra įstatyti evangelijoje ir kad jais dievo įsakymu visi turi naudotis. Tikiu ir tuo, kad evangelijos skelbimas, sakramentų teikimas, bažnyčios raktai pirmiausia priklauso dievo tarnams, arba kunigams. Čia su priešais sutinku. O nesutinku štai kuo. Pirma. Tikiu, kad esame išganomi vien dievo gailestingumu dėl Kristaus kančios, dovanai, be jokių mūsų nuopelnų. Reikia daryti gerus darbus, bet nereikia jais pasikliauti, nes jie yra per menki ir negryni, — kaip Izajas sako, sutepti skarmalai. O nuodėmių be galo daug. Septynis kartus per dieną nusideda teisingasis. Kiekvieną dieną šventoji bažnyčia meldžiasi: atleisk mūsų kaltes. Ribotas dalykas negali atsverti begalinio. Pirmasis tėvas Adomas už vienui vieną nuodėmę negalėjo atsiteisti, nei visi angelai, nei pagaliau visas pasaulis. Kristaus kančia atpirko. Antra, dėl ko mano priešai nesutinka su manimi. Aš manau, kad švenčiausiąjį eucharistijos sakramentą pasauliečiams reikia teikti dviem pavidalais, kaip Kristus įstatė ir kaip buvo daroma apaštalų bei senosios bažnyčios; sakramento teikimas antruoju pavidalu ne taip jau seniai yra uždraustas. Trečia. Aš tvirtinu, kad kunigams, kurie negalî susilaikyti, reikia vesti. Jokios vertės neturi jų argumentas, kad santuoka suteršianti šventąjį luomą. Jeigu santuoka yra dievo įstatyta, ji negali suteršti šventojo luomo. Pranašai, šventieji tėvai, Cheremonas, Spiridonas ir kiti buvo vedę. Tai patvirtina ir senieji kanonai. Ketvirta. Tvirtinu, kad bažnytinis turtas bažnyčių rektorių gėdingai eikvojamas, užrūstinant Dievą ir darant didžiulių nuostolių valstybei. Turtai bažnyčioms tam yra dovanoti, kad, visų pirma, iš jų santūriai ir taupiai gyventų bažnyčios tarnai, paskui, kad būtų padedama beturčiams mokiniams, pagaliau, kad, reikalui esant, būtų teikiama pagalba valstybei. Kad iš tikrųjų taip yra, galėčiau akivaizdžiai įrodyti, jeigu būtų leista. Dėl šių keturių punktų buvo disputuota tiek daugelyje ankstesnių bažnyčios susirinkimų, tiek ir paskutiniajame, dalyvaujant Jo Ciesoriškajai Didenybei ir imperijos luomams, o taip pat popiežiaus legatui, ir buvo prieita beveik tokia pat nuomonė. Jeigu ir aš tokio garbingo susirinkimo nurodymo laikausi, tai negali būti laikoma nusikaltimu. Apie švenčiausiąją mergelę Mariją taip galvoju: ji yra nekalčiausioji ir švenčiausioji mergelė, dievo motina, kuriai ne viena šventųjų mergelių arba moterų negali prilygti. Mano nuomone, šventuosius reikia gerbti ir jų gyvenimą, papročius šlovinti viešai bažnyčioje, tačiau maldauti ir garbinti tik vieną dievą, remiantis žodžiais: „neturėk kitų dievų, tiktai mane vieną" ir „negarbink kitų". Į priešų šauksmus, kad tokiais klausimais disputuoti nepriklauso mano kompetencijai, atsakau: per krikštą išpažinau, kad esu dievo tarnas ir jo bažnyčios narys. O kada gavau daktaro laipsnį, man buvo suteikta teisė aiškinti, disputuoti, mokyti šventojo rašto. Taigi teisėtai elgiuos, jeigu viešpaties ir savo sutvėrėjo mokslą ginu. Bet apie tai užteks. Jeigu atrodytų, kad rašiau karščiau ir aitriau, negu derėjo, dėl to prašau kaltinti mano skausmą. Kas nešaukia mušamas? Kad Jūsų Didenybė aiškiausiai suprastų, ką galvoju ir ko mokau, maniau būsiant pravartu tai vietoj išpažinimo rašyti viešai[2]. Meldžiu amžinąjį tėvą, kad Jūsų Didenybę ilgai sveiką laikytų.

1543 metais.

Yra daug Jūsų Didenybės pavaldinių lietuvių, labai išsimokslinusių, kurie galėtų būti naudingi valstybei. Bet, mano likimo įbauginti, jie apsigyveno Vokietijoje. Kai kuriuos jų priglobė šviesiausias Prūsijos hercogas, kai kuriuos kiti kunigaikščiai. Šviesiausias hercogas, nesigailėdamas didelių išlaidų, įsteigė puikią mokyklą, iš visur prisikvietė mokytų vyrų; profesoriams kasmet išmoka tūkstančius florenų; daugeliui neturtingų mokinių duoda nemokamą išlaikymą. Jis nori mane paskirti šios mokyklos rektoriumi. Todėl, jeigu Jūsų Didenybės viešpatystėje man nebus vietos, šį skyrimą priimsiu. Bet, Maloningiausioji Ponia, skaudu, kaip dievą myliu, mums visiems, kad, trokšdami dirbti saviesiems, dabar dirbame svetimiesiems.

Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogthums Preußen Herausgegeben von Paul Tschackert... Leipzig, 1890, III, 54—57 psl.

[1] Rašytas karalienei Bonai. Vertė iš lotynų k. B. Kazlauskas. [2] Šis A. Kulviečio raštas buvo išspausdintas antrašte *Confessio fidei Abrahami Culvensis, scripta ad serenissimam reginam Poloniae...*

[ABRAOMO KULVIEČIO BIBLIOTEKOS KNYGŲ SĄRAŠAS]

1. Textus iuris civilis in 4 partes.
2. Plinius. Livius.
3. Platonis opera graece.
4. Aristoteles in duas partes graece.
5. Homerus cum commentario.
6. Dioscorides graece et latine.
7. Laurentii Vallae opera.
8. Apuleius cum commentario Beroaldi.
9. Prutenicus libellus.
10. Aristoteles de historia animalium.
11. Paraphrasis in duas epistolas Petri.
12. Urbani grammatica graeca.
13. Aristophanes graece.
14. Lactantius.
15. Hesiodus cum commentario.
16. Ptolomaei geographici libri.
17. Commentarius in Hesiodum.
18. Joannes Huß.
19. Xenophontis opera in duas partes.
20. Luciani una pars.
21. Epitome historica Vadiani.
22. Cicero de senectute et somnio Scipionis.
23. Hesiodus.
24. Syntaxis Philippi Melanchthonis.
25. Quaestiones musicae.
26. Tragoediae Euripidis.
27. Euripidis Rhesus.
28. Aesopus graece et latine.
29. Psalterium Pomerani.
30. Theocritus.
31. Dictionarius hebraicus.
32. Sophoclis tragoediae.
33. Ptolomaeus cum tabulis.
34. Isocrates. Varro.
35. Grammatica hebraica.
36. Cato de re rustica. Columella.
37. Ph. Melanchthonus in Danielem.
38. Aristotelis ethica latine.
39. Dionysius.
40. Quaestiones dialecticae.
41. Erasmus de servo arbitrio.
42. Theocritus cum commentario.
43. Grammatica graeca Ph. Melanchthonis.
44. Grammatica graeca Munsteri.
45. Grammatica graeca Ph. Melanchthonis.
46. Plutarchus de educatione liberorum.

1. Civilinės teisės teksto 4 tomai.
2. Plinijus. Livijus.
3. Platono veikalai graikiškai.
4. Aristotelio du tomai graikiškai.
5. Homeras su komentarais.
6. Dioskoridas graikiškai ir lotyniškai.
7. Laurentijaus Valos veikalai.
8. Apulėjus su Beroaldo komentarais.
9. Prūsiška knygelė.
10. Aristotelis apie gyvulių istoriją.
11. Dviejų Petro laiškų parafrazė.
12. Urbano graikų k. gramatika.
13. Aristofanas graikiškai.
14. Laktancijus.
15. Heziodas su komentarais.
16. Ptolomėjaus geografijos knygos.
17. Heziodo komentarai.
18. Jonas Husas.
19. Ksenofonto veikalai dviejuose tomuose.
20. Lukiano vienas tomas.
21. Vadiano istorijos ištrauka.
22. Ciceronas apie senatvę ir Scipijono sapną.
23. Heziodas.
24. Filypo Melanchtono sintaksė.
25. Muzikos klausimai.
26. Euripido tragedijos.
27. Euripido Rėzas.
28. Ezopas graikiškai ir lotyniškai.
29. Pomerano psalmynas.
30. Teokritas.
31. Hebrajų k. žodynas.
32. Sofoklio tragedijos.
33. Ptolomėjus su žemėlapiais.
34. Isokratas. Varonas.
35. Hebrajų k. gramatika.
36. Katonas apie žemdirbystę. Kolumela.
37. F. Melanchtonas apie Danielių.
38. Aristotelio etika lotyniškai.
39. Dionyzijus.
40. Dialektikos klausimai.
41. Erazmas apie valios priklausomybę.
42. Teokritas su komentarais.
43. F. Melanchtono graikų k. gramatika.
44. Miunsterio graikų k. gramatika.
45. F. Melanchtono graikų k. gramatika.
46. Plutarchas apie vaikų auklėjimą.

47. Ph. Melanchthon in orationem pro Milone.
48. Polonicus libellus.
49. Oratio de vita Aristotelis et de interdicto esu carnum.
50. Epistolae Hieronymi.
51. Tabula hebraica coniugationum.
52. Valla in Novum Testamentum.
53. Valerius Maximus.
54. Paradigmata Ciceronis.
55. Polybius graece.
56. Statuta regni Poloniae.
57. Physica Aristotelis.
58. Quaestiones de anima.
59. Postillae latinae. Virgilius.
60. Tabula in grammaticam hebraicam.
61. Grammatica Cingularii.
62. Horatii epistolarum libri duo.
63. Dialectica Ph. Melanchthonis.
64. Psalterium graecum et hebraicum.
65. Cato. Glarianus.
66. Physica Alberti Magni.
67. Acta Ratisbonensia.
68. Nicander graece.
69. Ph. Melanchthonis dialectica.
70. Francisci Philadelphi epistolae.
71. Avicenna. Priscianus.
72. Anatomia. Arcula.
73. Mappa magna.
74. Hesiodus.
75. Grammaticorum graecorum liber.
76. Grammatica Diomedis.
77. Ph. Melanchthon de anima.
78. Annotationes in institutiones Justiniani.

47. F. Melanchtonas apie kalbą „Pro Milone".
48. Lenkiška knygelė.
49. Raštas apie Aristotelio gyvenimą ir apie mėsos valgymo uždraudimą.
50. Jeronimo laiškai.
51. Hebrajų k. asmenavimo lentelė.
52. Vala apie Naująjį Testamentą.
53. Valerijus Maksimas.
54. Cicerono paradigmos.
55. Polibijus graikiškai.
56. Lenkijos karalystės statutas.
57. Aristotelio fizika.
58. Klausimai apie sielą.
59. Lotyniškos postilės. Vergilijus.
60. Lentelė hebrajų k. gramatikai.
61. Cingularijaus gramatika.
62. Horacijaus laiškų dvi knygos.
63. F. Melanchtono dialektika.
64. Graikiškas ir hebraiškas psalmynas.
65. Katonas. Glarianas.
66. Alberto Didžiojo fizika.
67. Regensburgo aktai.
68. Nikandras graikiškai.
69. F. Melanchtono dialektika.
70. Pranciškaus Filadelfo laiškai.
71. Avicena. Priscianas.
72. Anatomija. Pagražinimai.
73. Didysis žemėlapis.
74. Heziodas.
75. Graikų gramatikų knyga.
76. Diomedo gramatika.
77. F. Melanchtonas apie sielą.
78. Pastabos Justiniano vadovėliui.

Altpreussische Monatsschrift, XLII, 189—190 psl.

STANISLOVAS RAPOLIONIS

(1485?—1545)

S. Rapolionis — vienas iš lietuvių raštijos pradininkų.

S. Rapolionis, kilęs iš Lietuvos bajorų, buvo įžymus XVI a. šviesuolis, garsus Karaliaučiaus universiteto profesorius, dar prieš Mažvydą pradėjęs versti į lietuvių kalbą giesmes. Su jo veikla susijęs ir pirmosios lietuviškos knygos pasirodymas.

Chrestomatijoje spausdinama ištrauka iš S. Rapolionio laiško, rašyto 1545 m. sausio 4 d. Prūsijos vyskupui P. Speratui (1484—1551). Laiške S. Rapolionis teigiamai vertina J. Sekluciano (1510?—1578) lenkiškąjį katekizmą (išleistą Karaliaučiuje 1545 m.), kuriuo paskui pasinaudojo M. Mažvydas, rengdamas lietuviškąjį katekizmą.

❋

LAIŠKAS PAULIUI SPERATUI[1]

Sveikinu!

Su dideliu malonumu perskaičiau tavo laišką, garbingiausias Tėve, ir dėkoju, kad man parašei. Gavęs jį, dabar dažniau Tau rašysiu. Jei ligi šiol Tau laiško nerašiau, tai čia buvo kaltas kažkoks drovumas, atvirai sakant, kaimiškas (nenoriu nurodinėti sau pateisinti įprastų priežasčių: kad tinkamo pasiuntinio nebuvo ar kad buvau labai užimtas ir laiko neturėjau). Malonėk šį mano apsileidimą man palankiai išaiškinti ir toliau mane savuoju laikyti...

Martynui[2], mūsų broliui Kristuje, šiuo metu niekuo negalėjau būti naudingas, bet, kad matytum, ką reiškia man Tavo rekomendacija, vėliau, jei tik kur galėsiu jam padėti, pajus mano uolumą.

Katekizmas, kurio išleidimu pavedei rūpintis Martynui, prieš keletą dienų išspausdintas Jono Sekluciano[3], kuris šiuo metu pakarčiui dviejuose Karaliaučiaus miestuose[4] moko.

Martynui nepatinka kai kurie pasakymai Sekluciano dekaloge[5] ir simbolyje[6], bet, mano manymu, jie yra lenkiški. Dėl keleto žodelių ginčus kelti, jei nenukenčia prasmė, yra tuščias dalykas. Juk žinai, kad mokytieji smerkia ginčus dėl žodžių (logomachiją). Bet pavyzdį duosiu. Seklucianas pirmąjį dekalogo įsakymą ši-

taip lenkiškai verčia: *Nie będziesz miał* ir t. t., t. y. maždaug taip: neturėsi, nebūsi turįs, o Martynas — *Niemiej — neturėk.* Taip pat ir kitur, nors prasmė ta pati, ir nė vienas nieko neprikiša kitam dėl nusakymo būdo lenkų kalbos atžvilgiu, tačiau kiekvienam sava atrodo gražu. Jei Martynas anksčiau savo katekizmą būtų išleidęs, aš aprobuočiau jo darbą, bet dabar, kadangi Seklucianas išleido, ir nieko nėra jame netinkamo... ginu Seklucianą. Prašau taip pat, kad Tu jo katekizmą aprobuotum. Šiuo metu Seklucianas Tau siunčia dovanai šimtą jo egzempliorių...

...Todėl, jei kas drįstų Sekluciano katekizmą pulti, aš kiek galėdamas jį ginsiu, nes žinau, kad tas žmogus savo lėšomis, vien saviškių labo žiūrėdamas, triūsia.

Lik sveikas.

Tau ištikimiausias

Stanislovas Rapolionis

Karaliaučiuje 1545 m. sausio 4 d.

Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogthums Preußen. Herausgegeben von Paul Tschackert... Leipzig. 1890. III. 91—92 psl.

[1] Versta iš lotynų k. [2] neaišku, ar tai Martynas Glosa, Johanisburgo kunigas, ar kitas asmuo. [3] žymaus lenkų reformato, išleidusio nemaža knygų lenkų kalba; jo katekizmas buvo vienas iš M. Mažvydo „Katekizmo..." šaltinių. [4] Karaliaučių tuo metu sudarė 3 miestai: Senamiestis, Kneiphofas ir Lėbenichtas. [5] dešimtyje dievo įsakymų. [6] tikėjimo išpažinime (Credo).

MOTIEJUS STRIJKOVSKIS

(1547—1582)

Lenkų istorikas M. Strijkovskis, ilgą laiką gyvenęs Lietuvoje, savo veikale „Kronika lenkų, lietuvių, žemaičių ir visos Rusios etc." (1582), pateikė gausių žinių iš Lietuvos istorijos. Šiame veikale, be istorinės medžiagos, duodama nemaža įvairių padavimų, pateikiamos pirmosios žinios apie lietuvių liaudies dainas ir pan. Kai kuriose savo veikalo vietose, ypač mūšių aprašymuose, M. Strijkovskis pasiekė didelio literatūrinio raiškumo.

Chrestomatijoje spausdinama ištrauka iš M. Strijkovskio prakalbos „Kronikai" ir vieno lietuvių su kryžiuočiais mūšio (1315 m.) aprašymo fragmentas.

❋

KRONIKA

[ISTORIJOS TIKSLAS][1]

...Tai[2] pirmiausia matau Jūsų garsiojoje ir teisingai vadinamoje Didžiąja Lietuvos kunigaikštystėje, kuri, tiek kunigaikščių, karalių ir vyrų narsiausių pagimdžiusi ir visame pasaulyje jų kruvinu triūsu išgarsėjusi, iš to tačiau maža garbės ir šlovės tegauna, nes tų visų šaunių riterių herojiški darbai ir tų kunigaikščių nemirtingos šlovės verti žygiai be istorijos liudijimo lyg apniūkusioje naktyje slypi, amžių glūdumoje painiojami, o iš jų palikuonys galėtų sau imti dorybių pavyzdį ir, žinodami savo tautos kilmę, pašaliniams žmonėms ir savo priešams sudaryti gerą nuomonę apie save. Todėl aš, malonus skaitytojau,... ėmiausi to noromis su didžiu atsidėjimu ir atkakliu triūsu...

Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi Macieja Stryjkowskiego. Wydane nowe... Warszawa... 1846, I, XXXIX psl.

[1] Versta iš lenkų k. [2] XI knygos. [3] Rusios gyventojus.

kad ir žymiausių žmonių darbai ir žygiai, jeigu jie į istoriją neįtraukiami, užmirštami ir lieka nežinomi.

APIE LIETUVIŲ SĖKMĘ, KRYŽIUOČIŲ SUMUŠIMĄ, ŽEMAIČIŲ IŠVADAVIMĄ IŠ VOKIEČIŲ VERGOVĖS... 1315 METAIS[1]

ANTRASIS SKYRIUS[2]

Kai kryžiuočiams Lietuvoje taip sekėsi ir jie visai Žemaičių žemei uždėjo skaudų jungą, prie kurio ši laisvėje gyvenusi tauta nebuvo pratusi, ir sunkiais darbais kaip gyvulius, nepakeliamomis duoklėmis, plėšimais, vargšių merginų ir žmonų įžūliu išniekinimu nelaimingus Žemaičius žiauriai prislėgė, be to, kariuomenę — pėsčiųjų ir raitelių būrius valsčiuose laikė, taip kad kiekvienas žmogus turėjo tris arba penkis girtuoklius kareivius patalpinti ir gausiai, kaip jie norėjo, valgydinti, o pats bėdžius, kartais ir putros stokodamas, žmoną, mergaites ir visą turtą apsirijusiam kareiviui užleisti privalėjo,— tada žemaičiai, be perstojo dūsaudami, dažnai dažnai prisimindavo prarastą laisvę, kuria nuo seno lietuvių kunigaikščių valdžioje naudojosi, ir kaip žydai, prie Babilono upių sėdėdami, su ašaromis Sioną minėjo, taip ir jie į lietuvius, senus gimines, nuolat šaukėsi, kad išvaduotų iš to nepakenčiamo jungo.

Bet Gediminas, didysis Lietuvos kunigaikštis, nors turėjo neblogą, pasiruošusią kariuomenę, iš Lietuvos, Rusios ir totorių surinktą, kurios stovykla buvo tarp Jurbarko ir Kauno, tačiau, įvertindamas šarvuotos vokiečių kariuomenės jėgą ir galią, daug kartų išmėgintą, nes visa Vokietija kryžiuočiams padėjo, su jais į atvirą ir smarkią kovą stoti nedrįso, tik iš pasalų nuolatiniais užpuldinėjimais, kai tik tinkamas laikas, vieta ar proga pasitaikydavo, vokiečius vargino, laukdamas pagalbon didesnės kariuomenės iš Polocko ir Naugarduko Rusios. Gediminas labai sielojosi, matydamas mieliausią tėvynę taip žiauriai kryžiuočių niokojamą: teberuseno neseniai padegtos sodybos, kaimai, dvareliai, o, išžudžius ir iš dalies į nelaisvę paėmus žmones ir išvarius gyvulius, valsčiai buvo tušti.

Paskui, kai visi lietuvių ir Naugarduko bei Polocko pulkai pas jį susirinko, tuojau įsitikinęs galingumu, gausumu, tvarkingumu ir degančiu visų pasiryžimu kovoti, patraukė giliau į Žemaičių žemę prieš kryžiuočius, kurių didžiulė kariuomenė iš Prūsijos, Livonijos ir Vokietijos su maršalka Henriku de Plock priešakyje taip pat buvo pasiruošusi. Ir taip Gediminas apsistojo prie Žeimelės upės, už dviejų mylių į kitą pusę nuo Žeimių, pasirinkęs sau saugią vietą. Žemaičiai nuolatos atvykdavo į lietuvių kariuomenę ir iš aplinkinių valsčių, ir iš vokiečių stovyklos, duodami tikrų žinių apie jų rikiavimąsi ir judėjimą. Tai pastebėjęs, vokiečių etmonas Henrikas de Plock, bijodamas, kad žemaičiai, pasinaudodami proga, mūšio metu nepereitų į lietuvių pusę, rikiavo savąją vokiečių kariuomenę prieš Gediminą ir žemaičius su bajorais,— nepasitikėdamas jais nei tuo atveju, jei būtų priešakyje, nei tada, jei būtų užpakalyje palikti, — patalpino vokiečių pulkų viduryje. Taip susitvarkęs, patraukė prieš lietuvių kariuomenę, pasitikėdamas savimi ir neabejodamas savųjų pergale. Žemaičiams, jeigu jie narsiai ir ištvermingai su lietuviais kausis, pažadėjo grąžinti pirma turėtą laisvę ir dovanų. O Gediminas priekyje pastatė totorius su lankais, lietuvius kaip pagrindinę jėgą išrikiavo viduryje, pats jų tarpe pasilikdamas, Naugarduko rusinus[3] ir polockiečius iš šonų ir užpakalyje išdėstė. O kai abidvi kariuomenės maždaug per du strėlės šūvius prie Žeimelės upės mūšiui suartėjo, bematant su didžiausiu šauksmu, riksmu, trenksmu ir triukšmu viena kitą įnirtingai puolė, sklindant įvairiems įvairių tautų balsams. Vokiečiai su ietimis, iššovę iš kelių dagtinių šautuvų (kurie tuo metu buvo išgalvoti), puolė totorius. Totoriai įprasta pusmėnulio formos išlenkta rikiuote, tartum bėgdami, savo įpročiu išsisklaidė, besivejantiems priešams tyčia maišydami eiles. Kai vokiečiai, manydami, kad totoriai bėga, metėsi paskui juos, šie, staiga apsisukę, daug sunkių jų arklių strėlėmis išvedė iš rikiuotės. Gediminas tuo tarpu su lietuviais didžiausiu smarkumu puolė pagrindinius vokiečių pulkus; užvirė kova vyras prieš vyrą. Vokiečiai šarvais, lietuviai vikrumu buvo pranašesni; ietimis, kardais žiauriai kovėsi. Maršalka Henrikas — vokiečių, Gediminas su savo etmonu Coštautu lietuvių kariuomenę ir būrius tvarko. Vyrų šauksmai, ginklų skambėjimas, arklių žvengimas, tri-

mitų ir būgnų gaudimas, šarvų žvangėjimas tarp suglaustų būrių. Taip abiem pusėm lygiai pergalės tikintis, ilgai tęsėsi mūšis, kol paskui žemaičiai, kurių buvo keli tūkstančiai vokiečių kariuomenėje, prisiminę savo ankstesnę laisvę ir sulaukę tinkamo laiko ir progos vokiečių jungui nusimesti, taip pat matydami savo giminių lietuvių galingumą, kurio seniai tikėjosi, kai tik kova tarp abiejų pusių smarkiau įsiliepsnojo, vieningai puolė vokiečius, savo ponus, ir kadangi stovėjo jų viduryje ir nė kiek nebuvo kovos išvarginti, nusikamavusiems ir nesitikintiems tuo metu tokios klastingos permainos vokiečiams lengvai didelį smūgį sudavė. Sumišo tuoj vokiečiai, naujo įvykio išgąsdinti, o pirmieji būriai, kurie priekyje su lietuviais grūmėsi, išgirdę naują triukšmą, riksmą, trenksmą, atsigręždami klausė, kas ten atsitikę. Pagaliau žemaičiai geležim prasiskynė sau kelią per vokiečių kariuomenės vidurį prie lietuvių. Vokiečiai, pamatę netikėtą išdavimą ir didžiulį pavojų, tuo silpniau puolė. Lietuviai, su žemaičiais susijungę ir naujos pagalbos sustiprinti, su rusinais ir totoriais suglaustomis eilėmis išblaškė vokiečių raitelius, į kuriuos kryžiuočiai buvo sudėję visas savo viltis. Kai tik priešakiniai daliniai buvo sumušti, — viduryje esančius pulkus žemaičiai pirma buvo jau įbauginę ir sumaišę, — vokiečiai pasileido bėgti, o lietuviai su žemaičiais ir rusinais tuo drąsiau ir smarkiau juos vijosi. Totoriai vokiečius iš visur kamavo, iš šonų ir iš priekio bėgantiems, šarvais apsunkintiems, užjodami ir lietuviams kaip į tinklą varydami. Ir daugiau jų krito traukimosi metu negu mūšio lauke, nes bėgančius lietuviai vijosi iki pat Akmenės upės, kaudami, kapodami, skandindami, gaudydami, taip kad per keliolika mylių pakelėse, dirvose ir laukuose daugybę vokiečių lavonų rasdavo, o besislapstančius miškuose ir senuose dirvonuose valstiečiai su šunimis susekdavo ir dobdavo arba sumuštus medžiuose kardavo...

Kronika Polska, Litewska, Żmódzka i wszystkiej Rusi Macieja Stryjkowskiego. Wydane nowe... Warszawa... 1846, I, 359—361 psl.

---

[1] Versta iš lenkų k. [2] XI knygos. [3] Rusios gyventojus.

LIETUVOS STATUTAS

Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje XVI a. buvo sudarytas Lietuvos Statutas, turėjęs tris redakcijas. Pirmą Lietuvos Statutą patvirtino Lietuvos seimas Vilniuje 1529 m., antrasis pasirodė 1566 m., o trečiasis, kuriam parengti buvo sudaryta keliolikos asmenų komisija, vadovaujama Lietuvos pakanclerio Leono Sapiegos (1557—1633), buvo išspausdintas 1588 metais. Lietuvos Statutas buvo surašytas Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje vartotąja savita rusų kalba ir veikė Lietuvoje net ligi 1840 metų. Šis teisynas įtvirtino šlėktos diktatūrą ir valstiečių baudžiavinį išnaudojimą Lietuvoje.

Lietuvos Statute ryškiai atsispindi klasiniai feodalinės visuomenės santykiai, moralė, papročiai, buitis, todėl šis veikalas yra reikšmingas ir literatūros istorijai. Literatūriniu atžvilgiu labiausiai įdomios yra 1588 metų Lietuvos Statute išspausdintos jo redaktoriaus ir leidėjo didiko Leono Sapiegos pratarmės.

Pirmoji pratarmė yra dedikacija Lenkijos—Lietuvos karaliui Zigmantui Vazai, kuris patvirtino naujai priimtąjį Statutą. Antroji pratarmė yra L. Sapiegos prakalba, pasakyta seimo posėdyje, kai buvo siūloma priimti naujai parengtąjį Lietuvos Statutą. Abi pratarmės yra ryškūs XVI a. iškalbos pavyzdžiai, atspindi viešpataujančių Lietuvos feodalinių sluoksnių socialines, valstybines bei teisines pažiūras.

❊

[LEONO SAPIEGOS PRATARMĖ—DEDIKACIJA KARALIUI ZIGMANTUI VAZAI[1]]

Buvo tokie laikai, maloningasis valdove karaliau, kai žmonių visuomenėje, kurią mes vadiname respublika, valdovai ir karaliai ne kokiu nors rašytiniu teisynu arba statutu, o tik savo nuožiūra ir išmone žmones valdė ir savo valdžią grindė. Tačiau težiūrėdami vien savo naudos bei tik ta linkme veikdami, dažnai jie nukrypdavo nuo jiems uždėtų pareigų ir visiems bendrais reikalais mažai tesirūpindavo; dėl to taip ir atsitiko, kad žmonės, biaurėdamiesi jų viešpatavimu bei valdžia ir vadindami juos ne valdovais, o tironais, tiktai vien statutu ir rašytiniu teisynu visą savo saugumą ir respublikos gerovę grindė. Taigi štai kodėl išmintingasis

graikų filosofas Aristotelis yra pasakęs, kad bellua[2], arba, kaip mes sakome, laukinis žvėris, viešpatauja ten, kur žmogus vien savo nuožiūra viešpatavimą grindžia, o ten, kur veikia teisynas arba statutas, ten pats dievas viską valdo. O tai esti dėl to, kad teisė, kaip ją kitas šaunus išminčius apibūdino, yra tas tikrasis protas ir toji taiklioji žmogaus išmintis, kuria ponas dievas apdovanojo žmogaus prigimtį, idant, pagal tos išminties reikalavimus elgiantis, žmogaus gyvenimas būtų taip tvarkomas, kad jis visuomet eitų dorybės keliu ir vengtų to, kas nedora. Bet kadangi ne visi tokie yra iš prigimties, kad daugiau klausytų proto, negu savo aistrų bei gyvuliškų polinkių, ponas dievas ir jo šventa teisė uždėjo savavaliautojams žaboklius, arba žąslus, idant jie už savo nedorus veiksmus teisingą bausmę, o dorieji pelnytą užmokestį gautų. Šitoks tad ir yra pagrindinis visų pasaulio teisynų tikslas. Visos valstybės ir karalystės šiame pasaulyje laikosi ir būna nesugriaunamos tik tada, kai blogieji bausmę, o gerieji užmokestį gauna; teisėtumo visados bijosi tie, kuriems savivalė — malonumas, o protas — priešas; jie noriai šiuos žaboklius nuo savęs numestų, o visus įstatymus, kad šie jų nevaržytų, mielai panaikintų. Tai matyti iš senovės Romos karalaičių ir jaunuolių, kurie, priešingai senatui, norėjusiam sunkią karališkojo arba tironiškojo viešpatavimo naštą nusimesti ir tik rašytine teise vadovautis, visokiais būdais stengėsi tai sukliudyti, nenorėdami jokio griežto teisėtumo pripažinti; jie įrodinėjo, jog teisė esanti kurčia ir nesiduodanti permaldaujama, jei žmogus kuo nors nusikalstąs, jog ji nedaranti skirtumo tarp vargšo ir turtuolio, o viešpataujant valdovui, vis dėlto esanti malonės viltis, esą atsižvelgiama į asmenį; taigi, geriau esą gyventi tiesioginėje valdovo valdžioje, negu leistis į tokį pavojų, kad žmogaus laimė būtų grindžiama vien gyvenimo nekaltumu ir įstatymų laikymusi. Toksai, sakau, galvojimo būdas yra ir visuomet bus tų žmonių, kuriems yra nemaloni teisės baimė, nes ji jų palaidai savivalei visada priešiška. Mes, visa tai matydami, šviesiausias maloningasai valdove, laikome laiminga savo tautą, kuriai ponas dievas teikėsi duoti tokius valdovus ..., kurie ne tik nepanorėjo vien savo valia ir nuožiūra savo karališką valdžią ant mūsų uždėti, bet ir patys buvo priežastis bei akstinas to, kad mes sau teisyną, kaip geriausią visuotinės laisvės sargybinį, parengtumėm, neribotos valdovų valdžios ant savęs neužsidėtumėm ir jiems patiems tam tikras, teisėmis aprėžtas, viešpatavimo ribas nustatytumėm; už tai jie savo šlovingą vardą mūsų atmintyje amžinai paliko. Tokiu būdu jūsų karališkoji malonybe, mūsų maloningasis valdove, savo garbingą vardą mūsų tarpe išaukštinti teikeis, nes naują Statutą, kuris daugelyje vietų mūsų išmintingų bei giliai teisėje nusimanančių vyrų, išrinktų tam reikalui iš mūsų tautos tarpo, buvo pataisytas, savo viešpatavimo pradžioje teikeisi mums patvirtinti. Tegul dabar visi teismai šioje jūsų karališkosios malonybės valstybėje, garbingoje Lietuvos didžiojoje kunigaikštystėje, taip būna vedami, kaip savo valdovišką ja malone teikeisi mums leisti. Tad aš visos respublikos vardu jūsų karališkajai malonybei, savo maloningajam viešpačiui, nužemintai dėkoju už tokią malonę. Ir jei šio darbo pats ėmiausi ir tą Statutą daviau išspausdinti, — tai jį ir dedikuoju jūsų karališkajai malonybei, kaip mūsų visų teisių ir laisvių vyriausiajam saugotojui, prašydamas dievą, kad jis teiktųsi jūsų karališkąją malonybę apdovanoti išminties dvasia ir visokeriopu veiklumu, idant mums jūsų karališkoji malonybė laimingai ir ilgai viešpatautumėte ..., o visa respublika gyvuotų sveika ir nepaliesta taikoje...

Rašyta Brastoje ... 1588 metų gruodžio mėnesio 1 dieną.

I. Lappo. 1588 metų Lietuvos Statutas. II tomas. Tekstas. Kaunas, 1938. 9—12 psl.

---

[1] Vertė Vl. Abramavičius. [2] lot. didelis, baisus žvėris, pabaisa.

[LEONO SAPIEGOS PRAKALBA[1]]

Protingi žmonės visais laikais yra pastebėję, kad kiekvienos valstybės doram žmogui nėra nieko brangesnio už laisvę, o nelaisve jis taip biaurisi, kad nuo jos ginasi ne tik savo turtais, bet ir aukodamas gyvybę. Dėl to dori žmonės, stodami prieš bet kurį priešą, nesigaili nei savo turto, nei gyvybės, kad tik nepakliūtų į žiauraus priešo jungą ir, netekę laisvės, nebūtų priversti pagal pavergėjo valią ir norą kaip vergai gyventi. Tačiau to irgi būtų maža, jei žmogus, apsisaugojęs nuo išorinio priešo, būtų priverstas kentėti nuo savųjų prispaudėjų. Todėl šie žabokliai, arba žąslai, yra išrasti, kad kiekvienas akiplėša būtų pažabotas, kad jis, bijodamas teisės, nuo bet kokios savivalės susilaikytų, kad negalėtų niekinti ir engti mažesnio ir silpnesnio; užtat teisynas yra sudarytas, kad galingas ir turtuolis nesavavaliautų, nes, kaip yra pasakęs Ciceronas, teisės vergais esame dėl to, kad galėtume naudotis laisve. Ir jeigu doram žmogui nėra nieko malonesnio, kaip, saugiai savo tėvynėje gyvenant, nesibijoti, kad jo gerą vardą kas nors suterš arba jo kūną ir sveikatą sužalos, ar jo nuosavybę pažeis, už tai ne kam kitam, o tik teisynui jis turi būti dėkingas, nes, nuo bet kokio pasikėsinimo saugomas teisės, sau ramiai gyvena ir jokios savivalės, šmeižto ar skriaudos nepatiria. Tad visų teisynų pasaulyje paskirtis ir prigimtis yra ir turi būti tokia, kad niekieno geras vardas, sveikata ir turtas būtų nepaliečiami ir kad niekas jokio nuostolio nepatirtų. Tokia tad ir yra mūsų laisvė, kuria mes prieš kitas krikščioniškas tautas didžiuojamės, kad valdovo, kuris pagal savo valią, o ne pagal mūsų teises viešpatautų, neturime ir kad ramiu gyvenimu bei savo turtu, kaip ir savo garu vardu, laisvai naudojamės. Ir jei kas nors mus šiuose trijuose dalykuose kuriuo nors būdu nuskriausti įsigeistų ir pagal savo nuožiūrą, o ne pagal mūsų teisyną, siektų virš mūsų iškilti, tasai ne mūsų valdovas, o mūsų teisės ir laisvės laužytojas būtų, mes gi jo vergais turėtumėme tapti. Ir už tai nuolankiai turime dėkoti ponui dievui, kad, jų mylistoms karaliams bei didiesiems kunigaikščiams, mūsų valdovams, viešpataujant, šitokią valdžią ir laisvę savo rankose turime, o patys nustatydami ir kurdami savo teises visur, kiek tai įmanoma, savo laisvę saugome, nes ne tik kaimynas ir eilinis mūsų tėvynės pilietis, bet ir pats valdovas, mūsų ponas, jokios kitos valdžios ant mūsų negali turėti, kaip tik tą, kurią jam leidžia teisė. Todėl, turint savo rankose tokią gėrybę, kurios už jokius pinigus negalima nupirkti, kiekvienas doras žmogus privalo gerai ją pažinti, o pažindamas — pats save ir savo įgeidžius valdyti bei pagal rašytinį teisyną elgtis ir nieko neskriausti, o jeigu pats kieno nors būtų skriaudžiamas, turi žinoti, kur dėl savo skriaudos užtarimo ir pagalbos ieškoti. Panašiai kaip vienas Romos senatorius kad nubaudė kitą už tai, kad tas nežinojo savo tėvynės teisyno, taip turėtų būti smerkiamas kiekvienas pilietis, kuris, girdamasis savo laisve, savųjų teisių, kuriomis tą savo laisvę turi apsaugotą, nenorėtų pažinti ir suprasti. Ir jeigu kiekvienai tautai gėda savo teisių nežinoti, tai juo labiau mums, kurie ne kuria nors svetima, o savo kalba turime sudarytą teisyną ir todėl kiekvienu metu galime žinoti, ko mums bet kuriai skriaudai atremti reikia. Ligi šiol buvo dar ir tas nemažas sunkumas, kad ne kiekvienas galėjo turėti Statutą dėl sunkaus ir ilgo jo perrašinėjimo, tačiau ir šiame reikale ateidamas pagalbon kiekvienam piliečiui bei tarnaudamas valstybės gerovei, ryžausi, negailėdamas lėšų nei triūso, šį veikalą išspausdinti, kad tuo būdu kiekvienam būtų užtikrintas patogesnis ir lengvesnis kelias pažinti teisei. Dabar, kai jau kiekvienas, jei tik panorės, galės Statutą savo rankose turėti, prašau: teikitės, gerbiamieji, šį veikalą maloniai iš manęs priimti, o turėdami savo laisves, užtikrintas teisyno, žiūrėkite, kad rinktumėt į teismus bei tribunolus ne tik gerus, nuodugniai mūsų teisę žinančius, bet ir dievobaimingus bei dorovingus žmones, kurie ne savanaudiškai ir artimojo skriaudai, ne savo gobšumui patenkinti ir dovanoms gauti teisę klastotų, o teisiu keliu eidami, šventosios teisybės ir tiesos sargyboje stovėtų ir tą laisvę, kuria visi džiaugiamės, mums nepaliestą išsaugotų. Su tuo jūsų malonei ir broliškai meilei atsiduodu.

Ten pat, 15—17 psl

[1] Vertė Vl. Abramavičius.

MOTIEJUS KAZIMIERAS SARBIEVIJUS

(1595—1640)

Lenkų poetas M. Sarbievijus, rašęs lotynų kalba, mokėsi kurį laiką Vilniaus jėzuitų akademijoje, paskui Romoje, kur pagarsėjo kaip poetas. Jis yra dėstęs Kražių kolegijoje ir Vilniaus akademijoje. Ilgą laiką gyvendamas Lietuvoje, M. Sarbievijus savo poezijoje apdainavo jos gamtos grožį, atspindėjo Lietuvos feodalinės diduomenės gyvenimą, atstovavo klasikinėms literatūros tradicijoms.

1625 m. išleistas M. Sarbievijaus odžių, epigramų, įvairių proginių eilėraščių ir kitų poezijos kūrinių rinkinys „Lirica" XVII—XVIII a. susilaukė daugiau kaip 50 leidimų.

Į chrestomatiją dedamoje M. Sarbievijaus odėje „Vilniui" (originalas „Ad Paulum Coslovium") poetas reiškia susižavėjimą Vilniaus miesto ir jo apylinkių grožiu.

❋

[VILNIUI[1]]

ODĖ IV, 35[2]

Jau seniai dvelkimu šiltu pavasario
Vėjai, iš vakarų grįžę, gaivin laukus,
Jau žaliuojančios pievos
Marguliuoja gėlių žiedais.

Vilija, nutiesta valtimis su javais,
Per tarpiuosius laukus rieda tylinteliai,
Nors čia pat iškilmingas
Paukščių liejasi čiulbesys.

Piemenėlis žaliam sėdi milžinkapy
Ir žievės dūdele švilpauja sau linksmai,
O tenai irklininkas
Burėm irstosi vėjingom.

Drauge, duok atvangos knyginiam nuovargiui;
Auksaveidė rytoj saulė tekėdama
Džiugins kalnų viršūnes
Savo šypsenos spinduliais.

Ant Lukiškio žalios eikiva aukštumos,
Ąžuolyną kuri purtydama pečiais,
Klauso ošiant upelių,
Lankomis bečiurlenančių.

Ten nuo kalno viršaus visą išvysime
Vilnių priešais save ir pamatysime,
Kaip Neris apie Vilnių
Plaukia sukriai vingiuodama.

Ten iš tolo matyt, kaip pastatų stogai
Spinduliuoja, tenai mudu stebėsivos
Didžiojo Palemono
Rūmais bei pilimi abiem.

Kaip ramybėj ilgoj auga taikos metu
Laisvingoji tauta! Štai per trejus metus
Pranokėjų piliečiams[3]
Pastatytos šventyklos trys.

Gedimino pilies štai Kapitolijus[4]
Nuo galingų šlaitų kyla aukštybėsna,
Ir ve bokštai bei kuorai,
Išdidžiai debesiuos skęstą.

Mažas triūsas užkopt didina poilsį,
Daug suteikia rimties, pasižiūrėjus aplink;
Ten ir kalnų viršūnės,
Ir žalia aplinka matyt.

Šiandien tuopa jautri, vėjo kedenama,
Ryt po balta pusnim sniego ramiai stovės,
Ir srovė, kuri teka,
Ryt giliai po ledu sustings.

Laukas, nūn bežydįs rožėmis rausvomis,
Žiemą nuo įkyraus šalčio vėl pasislėps;
Paukštis, kurs dabar čiulba,
Vėl šalnos susičiaups metu.

Tai neatidėliok, betgi nuo rūpesnių
Skirki pramogai sau dalį dienos, kurią
Žada vakaras giedras,
O rytoj Valanda[5] atneš.

Rankraštis VVU MB rankraščių skyriuje (F 572, 297—299 psl.).

[1] Vertė iš lenkų kalbos M. Gustaitis. [2] Originale šios odės antraštė *Ad Paulum Coslovium;* bet tasai asmuo nėra žinomas, o eilėraštyje aprašomas Vilnius ir jo apylinkės, tai šią odę pavadinau *Vilniui.* Originalo ir vertimo ritmas — asclepiadeus, pherecrateus ir glyconeus *(vert. pastaba).* Paulus Kozlovius — M. Sarbievijaus mokslo draugas. [3] garbingiesiems piliečiams (Priscis Quiritibus), vilniečiams; analogija su pilnateisiais romėnais. [4] kalnas su Jupiterio šventove ir tvirtove Romoje. [5] Horos — metų laikų deivės.

KSAVERAS BOGUŠAS

(1746—1820)

K. Bogušas, lenkiškai pasirašinėjęs K. Bohušu, kilęs iš Ukmergės aps., gyvenimo dalį praleidęs Lenkijoje, lietuvių literatūros istorijai svarbus savo studija „Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę", kurį kaip pranešimas buvo perskaityta 1806 m. Mokslo bičiulių draugijoje Varšuvoje ir išleista atskira knygele („O początkach narodu i języka litewskiego rozprawa", 1808).

Chrestomatijoje spausdinamos ištraukos iš trečiosios K. Bogušo studijos dalies, nagrinėjančios lietuvių kalbos ypatybes. Autorius, sekdamas dažnai P. Ruigiu, įrodinėja lietuvių kalbos grožį, turtingumą bei skambumą, mėgina aiškinti jos kilmę ir ryšius su slavų kalbomis.

❋

APIE LIETUVIŲ TAUTOS IR KALBOS KILMĘ[1]

[IŠ PRATARMĖS]

. . .Lietuvių tauta, tiek kartų netekdama savo suvereniteto ir jį atgaudama, neprarado, tiesa, savo vardo, bet kalba, kuria kalbėjo Odoakras, Kęstutis, Mindaugas, Vytautas, Vladislovas ir visa mielai prisimenama Jogailaičių giminė, kasdien nyksta ir gęsta. Paprastieji žmonės verčiami mokytis lenkiškai, kad juos suprastų jų ponas, kuris jau nebemoka lietuviškai. Tokiu būdu, kai savo tarpe kaime šnekasi lietuviškai, o su ponu ar jo ekonomu verčiami dvare kalbėti lenkiškai, iš tų dviejų kalbų sudaro trečią, kuri nėra nei lenkiška, nei lietuviška.

Nesu čia užsimojęs akinti lietuvių, kad šiandien mokytųsi lietuviškai, nes kaip to galėčiau siekti, žinodamas, kad net tie, kurie moka lietuviškai, gėdisi viešai prakalbėti ta kalba. Nedrįs-

tu nurodyti, kaip sektiną pavyzdį, Varšuvos mokslo bičiulių draugiją, nes lenkai savo kalba turi didžiulius literatūros lobius, kurių, deja, lietuviams stinga dėl to, kad jų mokyti žmonės rašė ne lietuviškai, bet lotyniškai arba lenkiškai. Bet drįstu siūlyti Imperatoriniam Vilniaus universitetui, kurio garbės nariu turiu laimę būti, kad... iš asmenų, žinomų savo krašto meile ir mokančių kiek lietuviškai, sudarytų draugiją, kuri rūpintųsi rinkti žodžius, priežodžius, padavimus, senienas, kuri... rūpintųsi leisti knygas liaudžiai ir klebonams, dar iki šiol lietuviškai labai daugelyje vietų krikščioniškąjį tikėjimą skelbiantiems, ir tokiu būdu lietuvių kalbą nuo greito žuvimo išgelbėtų...

O początkach Narodu i języka Litewskiego Rozprawa przez Xawiera Bohusza... 1808 Roku... w Warszawie. 2—5 psl.

---

[1] Versta iš lenkų kalbos.

❋

[LIETUVIŲ KALBOS TURTINGUMAS]

...Tikrai turtinga kalba yra toji, kuri kiekvienam daiktui, kiekvienam dvasinės veiklos pasireiškimui pavadinti turi savą tinkamą žodį; nesiskolina jo iš kitų, nevartoja to paties žodžio dviem dalykam, kad ir panašiem vienas į kitą, bet vis dėlto skirtingiem.

Tokia yra lietuvių kalba. Keletas čia duodamų pavyzdžių parodys, kad lietuvių kalba yra turtingesnė už vokiečių ir kartais už lenkų.

Vokietis, be žodžio *grau* (pilkas), neturi jokio kito žodžio pavadinti žilstančiam žmogui, pilkai sermėgai, širmam arkliui, rainiems žirniams, o lietuvis žmogų vadina *žilu*, arklį *širmu*, sermėgą *pilka*, žirnius *rainais*. Storas medis, stambus šienas, stora drobė vokiškai vadinama vienu žodžiu — *grob*, o lietuvis šieną vadina *stambiu*, medį — *storu*, drobę — *kilta*. Vokietis kumelę, karvę, kiaulę vadina vienu žodžiu — *trächtig*; lietuvis pirmąją vadina *kumelinga*, antrąją *veršinga*, trečiąją *paršinga*. Smarkus arklys lietuviškai vadinamas *žirgu*, nuvarytas — *kuinu*. Vokietis, kai klausia skaičiaus, sako: *wie viel?* Lietuvis čia skiria gyvus daiktus nuo negyvų. Kai klausdamas turi galvoje gyvus daiktus, sako: *keletas* vaikų? *keletas* arklių? Kai turi galvoje negyvus — *keli* arba *kiek*, arba *kaip daug*, pavyzdžiui, *kiek rugių?*

Lenkas dažnai turi skolintis žodžių iš vokiečių kalbos, o lietuvis turi savus žodžius. Lenkiškasis *bursztyn* — yra paimtas iš vokiečių *Bernstein*, o lietuviškai — *gintaras;* lenkų *cegła* — iš vokiečių *Ziegel*, lietuviškai *plyta;* lenkų *celnik* — iš *Zöllner*, lietuviškai *muitininkas;* lenkų *garbarz* — iš *Gärber*, lietuviškai — *odžius* ir labai daug kitų...

O początkach Narodu i języka Litewskiego Rozprawa przez Xawiera Bohusza... 1808 Roku... w Warszawie. 151—153 psl.

❋

[LIETUVIŲ KALBOS ŠVELNUMAS IR SKAMBUMAS. EILĖDARA]

...Kiekvienos kalbos švelnumas, sklandumas ir muzikalumas geriausiai pasireiškia eilėraščiuose. Kas skaitys arba klausysis lietuviškos poezijos, negalės paneigti šios kalbos pranašių savybių. Jų tarpe ypač pažymėtina ta, kad, drauge su pietų kraštų kalbomis saldžiai, lengvai ir maloniai skambėdama, prireikus aprašyti sunkius dalykus, narsumą, karą, ši kalba šiauriečių nosiniais ir gerkliniais garsais *ą, ž, l, dz, č, š* silpną, meilų ir, pasakyčiau, moterišką skambėjimą gali paįvairinti, įpindama vyriškus tonus.

Lietuviai trejopu būdu rašydavo eilėraščius. Pirmuoju būdu rašydami, jie kiekvienoje eilutėje išlaikydavo vienodą skiemenų skaičių, nekreipdami dėmesio į rimą, arba kadenciją[1]. Tai buvo vadinamosios baltosios eilės.

Antra, jie naudojo silabinę eilėdarą, tai yra išlaikydavo vienodą skiemenų skaičių, pridėdami lenkišku būdu cezūrą ir kadenciją.

Trečia, lotyniškų eilių pavyzdžiu jie rašė metrine eilėdara — hegzametru arba pentametru. Tam tiko jų kalba, susidedanti iš ilgų ir trumpų skiemenų.

Štai pirmuoju būdu rašytų eilių pavyzdžiai:

Anksti rytą rytužį saulužė tekėjo,
O po stiklo langužačiu močiutė sėdėjo...[2]

Pavyzdys eilių, kur kadencija ir cezūra yra išlaikytos (matyt, jos nelabai seniai parašytos, nes čia pilna lenkiškų makaronizmų*):

Vanda buvo graži merga, lankų karalaitė,
Nenorėjo niekad ana mylėt jaunikaitį.
O kaip didžiai čion ant svieto gyvent netropijo!
Kam gi savo jaunas dienas daremnai[3] nutrotijo!
Valna[4] yra kožnai dūšiai achatlyvai[5] būti, —
Kam kentėti, kam dūksauti, kam čia smūtnai žūti?
Kad būt dievas nepridavęs dėl Adomo Ievos,
Adoms dievui būt atdavęs visas rojaus pievas.
Kas po[6] linksmo rojaus daržo, — gyvenimas smūtnas,
Kad nebūtų žmogui draugės, jo stonas okrutnas[7].
Daržas rojaus yra svietas, mergaitė[s] kvietkelės,
Mieste ir ant kožnos vietos brangios lelijėlės.
Girioj žvėrys, paukščiai oro draugę tur dėl savęs,
Tu neturi viena noro, — pasigailėk[8] manęs.
Kokia bėda sutvėrimui regėt, neragauti[9],
Kokia gėda pradėt vesti, pradėjus negauti[10].
Ateis ruduo, lapai krinta, žolės visos džiūsta,
Praeis tavo jaunos dienos, ar vis būsi rūsta?
Kiek aš kartų daviau znoką[11], kad tave aš myliu,
Tu regėt ant man nenori, ir aš ant to tyliu.
Kiek aš kartų darmai trokštu tau širdį pagauti,
O tu visuomet ieškai, kaip mane apgauti.
Aš[12] supyksiu, nemylėsiu, paliksiu tau[13] vieną,
Potam gyvent nueisiu girioj kožną dieną.

Trečio eiliavimo būdo pavyzdys:

Dīdělě dārgănă būvō, kăd vānăgăs vīštą păgāvō.

. . . . . .

Šios kalbos glaustas raiškumas geriausiai matyti lotyniškų eilių vertime. Skaitytojas stebėsis ta išskirtine lietuvių kalbos savybe, kad į ją galima versti hegzametrą pažodžiui hegzametru. Pavyzdžiui:

Vae tibi, vae nigrae, dicebat cacabus ollae
Bėdă tău, bėdă tău jūodăm — kălbėjō kātīlăs pūodūi.

Kalba, kuri gali piešti tokius didingus paveikslus, kuri, įkandin lotyniškosios eidama, nenusileidžia jai nei metru, nei glaustumu, nei raiškumu, nei muzikalumu, tikrai turėjo būti mokytų žmonių kalba. Ovidijaus ištraukos vertime skaitytojas bus, tur būt, pastebėjęs, kad trims dešimtims lotyniškų eilučių išversti lietuviui pakako tiekos pat, o lenkų eiliuotojui Otfinovskiui prireikė 46 eilučių.

Iš Vergilijaus ir Ovidijaus vertimų nuotrupų, laimingai išlikusių, o mano čia pateiktų, atrodo labai panašu į tiesą, kad abu tie poetai ir kiti klasikiniai autoriai turėjo būti seniai išversti į lietuvių kalbą. Gal būta ir kokių neverstinių, originalių kūrinių rankraščių.

O początkach Narodu i języka Litewskiego Rozprawa przez Xawiera Bohusza... 1808 Roku... w Warszawie. 158—160, 168—177, 196 psl.

---

[1] Kadencija — vienodas galinių eilučių skiemenų kirčiavimas eilėraštyje; šis žodis reiškė drauge ir rimą. [2] K. Bogušas čia įdeda ištisai šią lietuvių liaudies dainą ir kitas dvi *(Apie plonai verpti nemokančią* ir *Ištekančios dukters atsisveikinimas)* iš P. Ruigio „Lietuvių kalbos tyrinėjimo" (žr. aukščiau). [3] „darmai", tuščiai. [4] leista. [5] linksmai. [6] iš. [7] žiaurus, baisus. [8] geriau čia tiktų *pasigailėt;* gal originale klaida? [9] orig. *ne regauti;* lenkiškai ši eilutė taip išversta: *Kokia bėda žiūrėti į būtybę, kuri į mane nežiūri.* [10] lenkiškame vertime: *kokia gėda pradėti gainioti, bet nepagauti.* [11] ženklą. [12] orig. *Ar.* [13] tave.

* Jos rašytos jau tuo laiku, kai vokiečių rašytojai priekaištavo lietuviams, kad jų kalba lenkėjanti: *Et Lituani iam sclavonisant. (Aut. past.)*

J. ŠIMKEVIČIUS

J. Šimkevičius, apie kurį beveik neturime biografinių žinių, lietuvių literatūros istorijoje žinomas savo eiliuotu laišku D. Poškai. Laiškas rašytas užsienyje (Danijoje), kur J. Šimkevičius, kaip spėjama, buvo emigravęs XIX a. antrame dešimtmetyje. Laiške atsispindi tam tikra Lietuvos bajorijos ir dvasininkijos kritika.

❋

GROMATA ŠIMKEVIČIAUS PRIE DIONIZO POŠKEVIČIAUS

Sėdėdams ant Danijos karalystės krašto,
Sveikinu šimtą kartų Jus per savo raštą
Ir prašau dovanoti, kad aš jau ne tankiau
Prie Jūsų rašydavau[1] ir pats nelankiau.
Mano širdy garbingi Jūs esat visados,
Kaip tik Jus pažinau, nuo pirmos valandos,
Ir būsit iki smerčio man brangi gėrybė,
Dieve duok Jums sveikatą ir gerą tvirtybę.
Daugiau Jums nieko nereik', kaip aš jau dūmoju:
Viso pilni gyvenat, kaip Adoms po rojų.
Galvoj, miegoj[2], kišenėj — viso ko turtingas,
Šaukiu po šimtą kartų: Poškus yr laimingas!
Kavos atsigėręs ir dešrų pasiėdęs,
Kepurę pasikreipęs, dvare atsisėdęs,

Užsidegęs pypkę,
Atsisegęs lypkę[3],
Susikeitęs kojas,
Rašo nedūmojęs
Gražias pasakėles,
Dainas ir giesmeles,
Galvos nekasydams,
Plunksnos nekramtydams.
Ir tai yra tiesa,
Jog ans ved' į šviesą —
Kalbą, strajų[4] mūsų,
Žemaičių ir prūsų.
Sakau iš teisybės,
Jog Febo[5] gėrybės
Jam ant kožnos vietos
Yra atdarytos.

Štai man, vargšui, keliauti reik' didelį kelią,
Susirišęs[6] tik kelis grašius ing mazgelį,
Po pažasties kepurę kartais pasibraukęs[7],
Sausą bulvelę valgyt, kailį nusismaukęs[8],
Ant plynų šiaudų blogoj karčiamoj nakvoti,
Kietai rangytis, šlapiais rūbais užsikloti.

O kad į šviežią[9] šalį aš ant šėpio[10] plaukiu,
Poteriauju, dūsauju ir prie dievo šaukiu,
Kai praded šturmai jūras iš dugno maišyti
Ir po kruvinas bangas šiepį jau vartyti.
O paskui, kai randas gers ors, ir aš, iš palėpio[11]
Išlindęs, savo dainą dainuoju ant šėpio.
Bepigu, sakau, vaikams tų ponų didžiųjų,
Kurie keliaudami tur' mašnas[12] raudonųjų:
Tie švilpauj', viešėdami po miestus karalių,
Tenai linksmai uliavoj', šokdami ant balių,
Paskui grįžt' namo, daugel tenai išmokę.
Ir tėvo raudonuosius[13] su mergoms prašokę,
Kuriuos tėvs nuog žmonių su pastaranka[14] rinko,
Vienam droždams per kuprą, o kitam per kinką.
Bepročiu ne kartą pats save pavadinu,
Kodėl nepalikau aš jau bernardinu

Arba karmelitu,
Arba kokiu kitu.

Šešėliuose klioštorių būčiau begyvenąs,
Kūną savo bežyvijąs[15] ir dūšią beganąs[16]:
Su strikiu[17] pilvą savo tris kartus susirišęs,
Rožančių po juosta su kryžium pasikišęs,
Pulke brolių mūruose, pakol galva gyva,
Gobtūru[18] užsigobęs, begarbinąs dievą.
Ten skaniai pasivalgęs, skaniai atsigėręs,
Bažnyčioj pasimeldęs, knygas nusitvėręs,
Gulėčiau savo celėj, pilvą pasistatęs,
Užtraukdams tabokos, iš rago pasikratęs, —
Nekaip dabar po svietą valkiotis kas dieną
Ir per miestus keliauti be reikalo vieno.
Ką gali daryti, kad mūsų tokia dalis, —
Pradėjus reik' klajoti po svetimas šalis.
Rasit, kada mudu suseisim Bardžių daržely,
Tai, sakau, bus mūsų linksma valandėlė!
Ten abudu po klevo šešėliu sėdėsim
Ir, aluką gerdami, viens antram plepėsim.
Dabar sudiev, būk sveiks, vyre brangus,
Tegul dienas tavo palaimina dangus!

Aušra. 1886, 49—51 psl.

---

[1] Kad aš jau dažniau jums nerašydavau. [2] aruode. [3] liemenę (?). [4] tvarką, gyvenimo būdą (?). [5] Apolono, meno globėjo. [6] susirišus. [7] pasibraukus. [8] nusismaukus, t. y. nusilupus. [9] naują, dar nebūtą. [10] laivo. [11] palėpės. [12] maišelius, pinigines. [13] auksinius pinigus. [14] virve, pančiu. [15] bemaitinąs. [16] beišganąs. [17] virve. [18] gaubtu.

JONAS GOŠTAUTAS

(1800—1871)

J. Goštautas, Lietuvos bajoras, buvo vienas veikliausių 1831 metų sukilimo dalyvių Šiaulių apskrityje. 1839 m. Prancūzijoje buvo išleista jo nedidelė lenkų kalba rašyta didaktinė apysaka — „Ponas Teisėjaitis, arba pasakojimas apie Lietuvą ir Žemaičius" („Pan Sędzic czyli Opowiadanie o Litwie i Żmudzi"), kurioje vaizduojami aštrūs baudžiavinio Lietuvos kaimo prieštaravimai ir 1831 metų sukilimo įvykiai.

Chrestomatijoje spausdinamoje ištraukoje ryškiai atsispindi J. Goštauto antibaudžiavinės, demokratinės nuotaikos.

❋

PONAS TEISĖJAITIS

[BAUDŽIAVOS BAISYBĖS[1]]

...Keturios valstietės, susėdusios gale stalo[2], pasakojosi savo vargus.

Pirmoji kalbėjo:

— Ak, kokie nelaimingi mes esame! Ponas dievas mato mūsų nedalią, ir jam tiktai aukoju visas savo kančias. Praėjusiais metais užsiauginau dvi telyčaites. Jūs gerai žinote, kiek reikia padėti vargo, rūpesčių, kaip susispausti! Visą vasarą niekas iš mūsų neparagavo nei lašelio pieno, visi buvome gyvi sausais barščiais, nes visas pienas sueidavo veršeliams. Tą pavasarį, kai jau galėjo išeiti į ganyklas, nenaudėlis mūsų ponaitis pačiupo jas abi į dvarą, ir tai ne dėl kokių nors skolų, nes visi mokesčiai buvo užmokėti. Galite suprasti, kad mes abudu negalėjome išsilaikyti nepravirkę. Po keliolikos dienų dvare tos telyčaitės dėl blogos priežiūros nusibaigė. Tai pamatęs, tas nelabasis ponaitis Andriejus liepė atvesti mus į dvarą ir atskaičiuoti mano vyrui penkiasdešimt bizūnų, o man įkirsti trisdešimt rykščių, pasakęs, kad mes savo verksmais ir aimanomis apžavėję tuos gyvulėlius. Mano vyras, vargšas, dar ligi šiolei nevaldo kryžiaus. — Tai pasakodama, ji apsipylė karčiomis ašaromis.

Antroji, pirmosios sesuo, gyvenanti kaimyniniame kaime, priklausančiame ponui V., guodėsi:

— O mums, žinote gerai, praėjusiais metais pabėgo bernas, negalėdamas pakęsti baudžiavos tironijos. Mano vyras turėjo eiti jo vietoje į dvarą ir savo lauko negalėjo daugiau kaip kartą aparti. Taip ir pasėjo rugius. Rugiai prapuolė, vasarojų turėjom parduoti mokesčiams, žodžiu, nuo švento Jurgio mums pritrūko duonos. Paskolinti niekas nenori, nes dvaras yra uždraudęs. Taigi reikia eiti duonos į dvarą. O dieve, dieve mano! Jau trečias mėnuo, kaip ją ten imame. Kas savaitė aš ar vyras privalome eiti į dvarą, ir kas savaitė, kaip žinot patys, duoda mums po gorčių žmogui bėralinių rugių* ir dešimt rykščių**. Aš dažnai norėdavau pavaduoti savo vyrą ir eiti už jį į dvarą duonos ir rykščių, bet ir tai yra mums uždrausta. Reikia, kad vieną savaitę eitų jis, o kitą — aš. — Čia kukčiojimas nutraukė jos kalbą.

Trečia tarė:

— Jūs dar laimingesni už mus, nes pas jus bent niekas neserga. O mūsų trobelėj, žinot, tikra ligoninė. Mūsų trys vaikai, bernas, merga ir piemuo — serga visi jau keturi mėnesiai. Neturėdami ko pasiųsti į baudžiavą, privalome eiti patys, ir tai, kaip žinote, kasdien, išskyrus sekmadienį. Grįžusi vakare turiu kurti krosnį, virti rytdienai barščius, apžiūrėti ligonius. Vargšas vyras man padeda. Triūsiamės ligi antrųjų gaidžių***. Ir taip jau keturi mėnesiai neturime atilsio, nes reikia keltis prieš dieną. Mūsų laukas dirvonuoja, vasarojaus net neįsėjome. O nelaimingieji ligoniai seniai jau būtų išmirę, jei ne ta geroji panelė Vincesė, kuri pusę dienos prabūna mūsų trobelėje juos slaugydama ir slapta atneša jiems geros duonos, mėsos gabalėlį, kažkokių vaistų. O kokia gera ta panelė! Duok, dieve, jai laimės ir viso, ko ji sau belinkėtų. Pereitą šeštadienį, kada po ištisos savaitės darbo ir nemiegotos nakties, nes mūsų vaikas buvo bemirštąs, vyras ir aš pasivėlinom ateiti į baudžiavą, vidurinysis ponaitis norėjo mums įkirsti rykščių. Vargšė panelė krito ant mano vyro, kuris buvo jau paguldytas ant žemės, ir tokiu būdu, uždengusi jį savo kūnu, išvadavo mus abu nuo rykščių. Viešpatie, duok jai už tai gerą vyrą! —

Ketvirtoji, kurios niūrus žvilgsnis, pamišusios akys, nors dar jaunas, bet jau kupinas liūdesio ir sielvarto veidas, rodė baisią jos dvasios būklę, tarė:

— Taip, joms galima turėti vyrus, toms ponioms, toms bajorėms. Jos gali būti tikros, kad tiktai mirtis atskirs jas nuo jų, bet mums, nelaimingoms, ir tai negalima! O, kaip mylėjau savo Jokūbą! Visi vargai, visi rūpesčiai ir skurdas buvo man mieli šalia jo. Gyvenome kaip du balandžiai trejus metus. Ketvirtaisiais metais kažkoks niekšingas žmogus įskundė jį dvarui, esą blogai kalbėjęs apie ponaičius. Rudenį mano mieląjį vyrą suėmė, surakino grandinėmis kaip piktadarį, laikė taip apkaltą du mėnesius, o paskui, kaip žinote, atidavė į rekrūtus. Jau aš jo daugiau nebepamatysiu, savo angelo****! Ir, jei ne šie du mylimieji (parodė į savo vaikus), seniai jau būčiau pasikorusi arba pasiskandinusi. Jie dar mane verčia gyventi, nes kas iš jų pasidarytų be manęs? — Taip kalbėdama, bučiavo savo vaikus, apsipildama graudžiomis ašaromis.

Vyrai, sėdėdami kitame stalo gale, pasakojosi savo bėdas, tiktai čia prasiveržda vo nebe ašaros, bet keršto troškimas ir grasinimai.

— O, aš jam to niekuomet nedovanosiu! — kalbėjo vienas (tai buvo kaimyninio kaimo valstietis, atvykęs pas savo giminaitį Petraitį į krikštynas). Matote perkirstą lūpą, išmuštus du dantis? Prieš mėnesį vežėme į dvarą akmenis pastato pamatams. Mano arklys, sena kumelpalaikė, liesa kaip Erodas, kurią man buvo davę šiais metais iš dvaro, išsidumblino sau sprandą, traukdama per daug prikrautus vežimus. Pamato tai mūsų ponas, šaukia mane į dvarelį, išvelka nuogai, įsako pririšti stačią prie tvoros ir taip atskaityti man 25 rykštes per nuogus pečius. Kai tos 25 rykštės buvo įkirstos, įsakė plakėjams — vaitui ir dešimtininkui liautis, atnešti degtinės, nuplauti kraują nuo mano pečių ir kitas 25 rykštes atskaičiuoti per užpakalį. Ir taip per keturis kartus, — nes, sako, įstatymai draudžia kirsti iš karto daugiau kaip 25 rykštes, — apliejant žaizdas degtine, buvo priskaičiuota ligi šimto. Kai mane atrišo, buvau taip nusilpęs, kad nebegalėjau, kaip reikalauja paprotys, jam nusilenkti. Jis tai palaikė atkaklumu ir su vėzdu, kurį turėjo rankose, perkirto man lūpą ir išmušė du dantis. Į trobą nunešė mane be sąmonės... O, aš jam to niekados nedovanosiu!

— Ir ką tu jam padarysi? — klausė kitas.

— Aš padegsiu tą niekšą šlėktą!

— Tu padegsi namą, jis pabėgs, o paskui kas turės atstatyti, jei ne baudžiauninkai? Padidinsi tiktai naštą savo broliams.

— Tai aš jį užmušiu!

— Ir tai nelengva. Jis važiuodamas visados pasiima porą žmonių, šautuvą, pistoletus ir kardą. Bet jeigu ir užmuštum, tai jo vietoje bus kitas toks pat niekšas. Tu pats žūsi ir nei sau, nei kitiems gera nepadarysi.

— Gerai kalbi, kūmai! Nieko negalima padaryti tiems velniams, — sako trečias. — O, jei mes patys nebūtume tokie kvaili, kokie esame, galima būtų jiems kai ką padaryti: galėtume juos visus išpiauti arba iškarti. Mūsų yra daugiau negu jų; jie to verti, bet dabar mūsų pačių tarpe nėra vieningumo. Yra pataikūnų, yra išdavikų, o paskui — kaip čia visiems susitarti... pasaulis toks didelis...

— Ir tu galvoji, kad, juos visus išpiovus, neatsiras jų vietoje kiti? Jie atsiras iš mūsų pačių tarpo, — kalbėjo kitas. — Mužikas negali būti be pono, taip mums kalba kunigai iš sakyklų, pridėdami: palaiminti, kurie kenčia, nes jų yra dangaus karalystė. Kentėkime šiame pasaulyje, o mums bus geriau kaip mūsų tironams aname.

— Velniai ten žino, kaip yra aname pasaulyje! Niekas dar iš ten negrįžo. Bet šiame, — pridėjo kitas, — mes esame labai nelaimingi...

Pan Sędzic czyli opowiadanie o Litwie i Żmudzi... Poitiers... 1839, 39—44 psl.

---

[1] Versta iš lenkų k. [2] čia aprašomos krikštynos.

* Bėraliniai rugiai — iš kurių tik išgrėbstyti šiaudai, o pelai ir akuotai palikti su javais. Iš tokių rugių lietuvių baudžiauninkai dažniausiai kepa duoną. Retai, labai retai pasitaiko kaimų, kur valgo gryną duoną. *(Aut. past.)*

** Kad pripratintų baudžiauninkus taupyti, laikomasi papročio įkirsti po keletą rykščių ateinantiems į dvarą duonos. Tai susiję su „gera ekonomika". *(Aut. past.)*

*** Lietuvis baudžiauninkas neturi supratimo apie laikrodį ir apie valandas; dieną jis skaičiuoja laiką taip: rytas, vidudienis, pavakariai, o naktį — pagal gaidžių giedojimą. *(Aut. past.)*

**** Kadangi rusų kariuomenėje tarnyba tęsėsi 23 metus, beveik nebuvo atsitikimo, kad kas nors būtų iš ten grįžęs. *(Aut. past.)*

KLEMENSAS KAIRYS

(1835—1864)

K. Kairys, artimas A. Baranausko draugas, 1857 m. buvo parengęs savo ir A. Baranausko originaliosios poezijos rinkinio rankraštį, kuris yra dingęs. Chrestomatijoje spausdinamas K. Kairio eiliuotas sveikinimas („Dienelė brėkšta"), skirtas A. Baranauskui, pasižymi poetišku kaimo gamtos aprašymu.

❊

GERAŽODIS A. B.[1] DIENOJ VARDUVIŲ 1858 m. PETERBURGE

Dienelė brėkšta, ir aušra savo skaistų veidą rodo,
Nakčiai ant vietos nekrutant būti, regis, jau nus'bodo*.
Sušneko žvirblis, sučiulbo kregždė, gegužė sukuko[2]
Ir lakštingėlė viduj krūmelio suskambo tarp rūko.
Kur gręži ausį — iš visų pusių girdi giesmės maldą[3]:
Kožnas paukštelis giedot dėl dievo žino, kaip tai saldu.
Šiltas vėjelis su žiedų kvapu, plaukydams po žemę,
Rugiuos braidžioja, net laukai liula vilnims aptemę[4].
Tada pakalnės ir kalnai, čiužant[5], gieda vienu tįsu[6],
Lygiai ir miške, nors ūžia, braška, labai ramu, šviesu.
Dar ir kvolduotis rasakilėlis[7], iškilojęs[8] naštą,
Skaisčias kaip varis rasos akeles neleidžia ant krašto.
Šitai pražiūro rytai iš miego akia spindulinga, —
Kaip driekt šešėlis nudriekė kalną medžių pakelingų[9].
Atėjo diena! . .
Graži auksuota dėl Tavęs tapo, o Brolau Tu mano! . .

Rankraštis LTSR MA LKLI rankraštyne (In. R. 542.)

[1] Antanui Baranauskui. [2] sukukavo, užkukavo; vietoje šio žodžio pirma buvo parašyta *sušuko*. [3] orig. *gesmies małłdu* galėtų reikšti ir *giesmes maldų*. [4] laukai aptemę liula vilnimis. [5] čiužėdami, šnarėdami (javais liuliuodami). [6] vienu tęsimu, nenutrūkstamai; pradžioj buvo parašyta *wienu balsu*. [7] paprastoji rasakilė (Alchemilla vulgaris). [8] orig. neaiškiai parašyta; gali būti ir *iškėtojęs*. [9] pakelės medžių šešėlis.

* Nerimasčiuodams vieversutėlis po linksmos dienelės
Trumpą naktelę trumpin', nutraukia, trupindams giesmelę.
Jo pirma daina dangun nueina kožną dien' iš anksto,
Kad kožni metai pirma su vaga artojo išlanksto.
(Autoriaus vėliau įrašyta smulkiomis raidėmis išnašoje; paskutinius žodžius, atrodo, reikia taip suprasti: pirma, negu pasirodo artojas su vaga, vieversys išlanksto, t. y. išvinguriuoja savo dainelę.)

KAROLINA PRANIAUSKAITĖ

(1830—1859)

K. Praniauskaitė, telšiškė bajoraitė, artima A. Baranausko jaunystės draugė, rašiusi eilėraščius lenkų kalba, lietuvių literatūrai reikšminga kaip vertėja. Ji išvertė iš J. Kraševskio „Vytuolio raudos" pasaką „Žalčio motė". Vertimas buvo išspausdintas 1859 m. L. Ivinskio kalendoriuje. Jis pasižymi aukštu literatūriniu lygiu, įvairia ritmika, vykusiai panaudotomis lietuvių liaudies dainų poetinėmis priemonėmis. Be to, tai yra pirmasis populiariosios lietuvių liaudies pasakos apie Eglę žalčių karalienę perteikimas eiliuota literatūrine forma.

❋

ŽALČIO MOTĖ[1]

(Iš I. Kraševskio „Vytuolio raudos")

Ant pačio krašto, kur baigias Lietuva,
Ties pat soda[2] gilus ežeras buvo.
Ten išvakarėms trys seserys skaisčios
Plaukydamos čystu vandenėliu laistės,
Maudės, pliauškėjo,
Juokės, šnekėjo.

Jau mėnuo švietė gan ilgą valandą,
Kad prie savo baltų ėjo marškinėlių.
Ko taip sušuko, ko taip nusigando
Eglė, gražiausia tarp mergelių?
— Kas man čia nutiko, veizėkit, seselės!
Marškiniai gulėjo ant žalios žolelės,
Žaltys ing rankovę įlindo,
Šnibžda susimetęs ing rindą[3].

Kuomi apsivilksiu, kaip jį išvaryti,
Kas man čia padėtų žaltį išbaidyti?
— Medžiu užmušiu! — sakė vyresnioji.
— Akmeniu nudaušiu! — tarė mažesnioji.
O prieit visos bijojo, —
Nieko nepadarė,
Žalčio neišvarė;
Stovėjo, veizėjo,
Iš baimės drebėjo,
Labiausiai Eglė gražioji.
Žaltys, rankovėj gulėdams,
Tarė Eglei šnibždėdams:
— Tuojau išeisiu, jei žodį duosi,
Jog mano miela motė būsi. —

Eglė nusigando, galvelę nuleido,
Nuliūdo ant skaistaus veido:
— O dievaičiai, kas nutiko?
Tyčiotis žaltys užniko[4]!
Išeik, žalty, nejuokuok[5],
Marškinėlius atiduok:
Visa jau drebu nuog šalčio! —
Taip Eglė maldavo žalčio.

O žaltys, galvą kratydams,
Vėl šnibžda Eglei, sakydams:
— Ištark žodį, žodelį vieną,
Jog būsi mano rytoj dieną. —
— Tetušiai išrinks man vyrą,
Tai anų dalykas yra.
Atduok, žalty, marškinėlius,
Laikas grįžti ing namelius. —
Vėl žaltys, galvą kratydams,
Taip šnibžda Eglei, sakydams:
— Ištark žodį, žodelį vieną,
Jog mano būsi rytoj dieną. —

Eglė graudžiai verkti pradėjo,
Ašaras pylė, visa drebėjo.
Vyresnioji sako ing ausį:
— Duok jam žodį, nebijoki,
Prižadėk, pasityčioki,
Lig marškinėlius išgausi. —
Tokie juokai Eglei tinka:
— Tavo būsiu, — žodžiu tarė
Ir džiaugsmą žalčiui padarė,
O jis iš rankovės išslinko.

Namo sugrįžus, Eglė dejuoja
Ir per kiaurą naktį akių neužmerkė.
O kad dūmodama, ką vakar padarė,
Išgirdo sakant: „Piršliai važiuoja!",
Kaime[6], vargšė, pasislėpė.

Trys žalčiai ing kiemą įgrumėjo[7], —
Galvas pakėlę, geldoj sėdėjo.
Vyriausias piršlys, vos tik atvykęs,
Sveikina tėvus kieme patikęs
Ir tokiais žodžiais atsiliepė:
— Jūsų mylistos atėjom maldauti —
Žalčiui Eglę turim nuvedlauti[8].
Seserys tą girdėjo,
Kad tekėt žadėjo.
Kaip žadėjo, teišpildo,
Te žalčiui širdies negildo.
Nieko neb'veiks,
Ištekėt reiks.
Palaiminkit dukraitę,
Atduokit mums mergaitę. —

Tėvai nuliūdę sakė raudodami:
— Egle nabage, ką padarei!
Kam žalčiui žodį ištarei!
Ar tas gal būti, ar gal nutikti
Mergelei žalčio mote palikti? —
Bėg' prie susiedės, rodos ieškodami:
— Ragutiene, ką padarysim,
Kaip nuog piršlių atsikratysim? —
Senutė galvą kasė, dūmojo
Ir tokią rodą papasakojo:
— Bepigu žalčio neapgauti[9],
Duktės vietoj žąsį nuvedlauti. —

Tėvai, gerą rodą gavę,
Baltą žąsį piršliams davė.
Piršliai geldoj pasodino,
Išvedlavo, išbogino.
Visą sodą pravažiavo
Kuo linksmesniai, kuo greitesniai,
Bet, važiuojant jiems tolesniai,
Gegužėlė užkukavo:
— Kukū! kukū! kukū!
Piršliai, apsigavot,
Baltą žąsį gavot!
O žalčio mieliausioji
Kambrėj[10] pasikavojo.
Motušė, tėvaitis
Nedavė dukraitės.
Grįžkit, jauną parvedlaukit,
Veizėkit, neapsigaukit!
Kukū! kukū! kukū! —
Sugrįžo kaip važiavę,
Vėl ing kiemą įbruzdėjo,
Metė žąsį pagavę
Ir rūgodami[11] kalbėjo:

— Atvažiavom žalčio jaunosios,
Dukrelės jūsų gražiosios.
Palaiminkit dukraitę,
Atduokit mums mergaitę. —
Tėvai susigėdę,
Nuliūdę raudojo:
— Pagelbėk, susiede,
Vėl piršliai užniko. —

Senė padūmojo:
— Žąsis nenuvyko[12].
Mažu neapgavę,
Duokit baltą avį.
Apgaukit iš naujo,
Avį tevedlauja! —

Tėvai avį įsodino,
Piršliai greitai išbogino.
Visą sodą pravažiavo
Kuo linksmesniai, kuo greitesniai,
Bet, važiuojant jiems tolesniai,
Gegužėlė užkukavo:
— Kukū! kukū! kukū!
Piršliai, apsigavot,
Baltą avį gavot!
O žalčio mieliausioji
Kambrėj pasikavojo.
Bijojo tėvaičiai
Atduoti mergaitę.
Grįžkit jauną parvedlauti,
Neleiskite savęs apgauti!
Kukū! kukū! kukū! —
Ir vėl piršliai įvažiavo,
Sugrįžę dukters geidavo,
Avį išmetė, ištraukė
Ir vėl rūgodami laukė.

Tėvai vėl raudojo,
Labai susigėdę:
— Nelaimė nutiko,
Vėl piršliai užniko.
Pagelbėk, susiede! —
Senė sudūmojo:
— Avis negeliavo[13],
Piršliai grįžti gavo.
Apgaukit iš naujo,
Karvę tevedlauja! —

Tėvai karvę įsodino,
Piršliai veikiai išbogino.
Visą sodą pravažiavo
Kuo linksmesniai, kuo greitesniai,
Bet, važiuojant jiems tolesniai,
Gegužėlė sukukavo:
— Kukū! kukū! kukū!
Piršliai, apsigavot,
Baltą karvę gavot!
O žalčio mieliausioji
Kambrėj pasikavojo.
Bijojo tėvaičiai
Atduoti mergaitę.
Grįžkit jauną parvedlauti,
Neleiskit savęs apgauti!
Kukū! kukū! kukū! —

Baisiais žodžiais grumzdėdami[14],
Piršliai grįžo skubėdami,
Karvę stūmė supykę,
Bara tėvus užnikę:
— Neprider' jums vyliauti[15],
Nedorai žaltį apgauti! —

Tėvai vėl raudojo:
— Pagelbėk, susiede! —
Senė sudūmojo:
— Ką gi čia daryti?
Kaip atsikratyti?
Atduokit išrėdę[16]
Dukterį vyriausią,
Ne Eglę mieliausią. —

Tėvai duktę įsodino,
Piršliai veikiai išbogino.
Visą sodą pravažiavo
Kuo linksmesniai, kuo greitesniai,
Bet, važiuojant jiems tolesniai,
Vėl gegužė sukukavo:
— Kukū! kukū! kukū!
Piršliai, apsigavot,
Vyresniąją gavot!
Žalčio mieliausioji
Kambrėj pasikavojo.
Grįžkit jauną parvedlauti,
Neleiskit savęs apgauti!
Kukū! kukū! kukū! —

Ir vėl piršliai rūgodami
Grįžta ing kiemą šaukdami.
Duktę stūmė supykę,
Tėvus barė užnikę:
— Atimkit vyresnę dukraitę,
Duokit žadėtą mergaitę!
Negut[17] nebūsim žalčiais,
Visos Lietuvos dievaičiais,
Kad apgaules dovanosim,
Smarkiai baisiai nekorosim!
Vandeniu laukai aptvins,
Giedra javus išgaišins,
Galvijus vilkai išpiaus,
Vėjai namus išgriaus!

Liaukitės suvedžioti,
Atiduokit žalčiui motę. —

Tėvai graudžiai raudojo:
Duoti Eglę ar neduoti,
Ar negal' jos išvaduoti?
Ar čia leisti, ar neleisti,
Ar negal' kaip išsimelsti[18]?
Apverkę, apraudoję,
Išleido mylimąją.
Piršliai geldoj pasodino,
Išvedlavo, išbogino.
Jau nebsugrįžo iš kelio,
Linksmai sodą pravažiavo,
O margoji gegužėlė
Bevažiuojant sukukavo:
— Kukū! kukū! kukū!
Piršliai, greitai važiuokit,
Vyrui motę atduokit!
Skubėkit ant vakarėlio[19]
Ant[20] pat dugno ežerėlio.
Kukū! —
Eglė, ašaras pildama,
Ant ežero veizėdama,
Graudžiai verkė, raudojo.
O piršliai apsistoję
Išsodino, išrėdė,
Jauną motę žalčiui vedė.
Vyras linksmai ją sutiko,
Eglės širdžiai įtiko:
Nebuvo žaltys, bet jaunikaitis,
Skaistus, gražus vandenio dievaitis.

———

Per penkerius metus linksmai,
meilingai
Eglė su vyru gyveno laimingai.
Sidabro namus vandenyj turėjo
Ir iš čysto aukso rūbais dėvėjo.
Dukart penkeri dar metai praėjo,
Jau Eglei ilgu — laimė įkyrėjo;
Labai nuliūdo, rūpestį pažino,
Nors trejetą gražių vaikų paaugino.
Ir ilgėdamos raudojo,
Jaunas dienas minavojo:
Savo sodoj senus butus
Ir darželyj žalias rūtas.
Minavojo seserėles,
Pylė graudžias ašarėles.
Gaila tėvo, motušėlės,
Gaila brolių, giminėlės.

Ko tik geidė, vis turėjo,
Bet gert valgyt nenorėjo.
Ir raudojo ilgėdama,
Ant namelių minėdama.
Nebveizd' nabagė nei vaikų, nei vyro,
Ir didi turtai nebmalonūs yra.
Nenor sidabro bute karaliauti,
Kai užsigeidė ing vaišes[21] keliauti.
Idant išleistų, nuo daikto[22] meldė vyro,
O vyrs vis sako: — Dar laikas teb' yra[23]! —
Ir rytą po ryto, dieną po dienos
Atguldo[24], nenor' leisti motės jaunos.
Keletą metų dar lūkėjo[25],
Bet ir laukti įkyrėjo.

— Leisk gi, — tarė, — paviešėti,
Išvažiuoti, pažmonėti,
Giminėlę aplankyti,
Savus namus pamatyti.
Niekad tavęs neužmiršiu,
Trečioj dienoj vėl sugrįšiu. —

Vyrs, jos neb'nuturėdams[26],
Nesumano kaip vilioti
Ir, išleisti žadėdams,
Kurpeles iš plieno nukaltas, —
Darbą Krugio ir Budraičių,
Kalvių, Lietuvos dievaičių, —
Liepė pirm nunešioti,
Apavęs jos kojeles baltas.
Eglė apauta nuliūdnėjo,
Visą dieną kurpes dėvėjo.
Nuavusi išbogino,
Karštoj ugnyj išdegino.
Plieno kurpės sutrinėjo[27],
Ing gelžūnes[28] sutrupėjo.
— Šit nudėvėjau kurpeles,
Jau dabar man laikas yra
Aplankyti mano tėvelius, —
Taip tarė Eglė prie vyro.
Vaikus puošė, galvą šukavo
Ir duoną kepti keliui rokavo[29].

Vyras, rūstingai veizėdams,
Rūgojo Eglę, kalbėdams:
— Kaip iškepsi, numanyk:
Visus indus sudaužiau
Ir vandenyj paskandžiau.
Geriau namie pasilik

Ar rėčiu miltus sijok,
Rėčiu vandenį nešiok. —

Eglė galvą suko,
Bet neilgai truko:
Baltus miltus prasijojo,
Rėčio dugną užtapnojo[30].
Užtapnojus ir užlaisčius,
Nė lašelio neišlaisčius,
Prinešė vandens duonelei
Ir įmaišė duonkepėlėj.
Raugs nuvyko[31], ko begeisti?
Namus parėdė[32], vaikus apdarė[33].
Nors vyras pyko ir rūsčiai barė,
Vienok turėjo išleisti.
Išleisdams verkė, bučiavo
Savo motę, vaikus savo.
Ir išleidęs dar lydėjo
Ir pačiai savo kalbėjo:
— Kad iš vaišių namo grįši,
Krašte ežero stovėdama,
Tris kartus mane vadinsi,
Tuos žodžius aiškiai ištardama:

„Žalty vyre, žalty vyreli!
Atsiirk ing kraštelį.
Jei dar gyvą rasti turiu,
Te ant pieno putų žiūriu;
Bet jei nebgyvo geidauju,
Vilnis teraudonuoja krauju." —

Kas tai džiaugsmo, sveikinimos,
Kas giminės linksminimos!
Kas žingeidžių teiravimo[34],
Kas klausimo, rokavimo,
Kada apverktą, apgailėtą
Eglę, nuog visų mylėtą,
Išgirdo, jog viena be vyro,
Su vaikais tik pas tėvus yra.
Tris dienas viešėt žadėjo,
Visi ją regėti norėjo.
Išviešėjus tris nedėlias,
Nebket'[35] ilgesniai viešėti,
Bet nuog savo giminėlės
Ar malonu išskubėti!
— Dar tris dienas paviešėsi, —
Kalbina tėvai, seserėlės:
— Vėl neveikiai beregėsi
Savo namų giminėles. —
Eglė tėvų pagailėjo
Ir tris dienas dar viešėjo.

Broliai vakarą keliavo
Ing žalią girią nakvoti;
Eglės vaikelį pagavo,
Kalbina draugėj nujoti.
Ir išsivežė vyresnį
Kuo tolesniai, kuo atstesniai.
Pakalnėj ugnį sukūrė,
Patys ant žemės sugulė,
Vaikelį glostė, bučiavo,
Klausinėjo ir teiravo[36]:
— Kad motušė vyro šauks,
Ar jis ant vandens išplauks?
Kad iš vaišių namo vyks,
Kaip žaltys Eglę sutiks?
Ką motušė tad sakys?
Kaip tetušis atsakys? —
Bet vaiks, rankeles sudėjęs,
Sakės nieko negirdėjęs,
Verkė, galvelę kratydams,
Ir teisinos, taip sakydams:
— Nežinau nieko, dėdaitės,
Pasiklauskit motušaitės! —

— Tu, vaike, turi žinoti,
Bet nenori pasakoti.
Sakyk! Mes tavęs neguosim[37],
Ilgai su tavim nejuokuosim.
Tuojau rykščių prikaposim,
Negailėdamies nutvosim! —
Ir vėl sakė: — Dėdaitės,
Klauskitės motušaitės. —

Rykščių dešimtį šluotų prikapojo,
Veltui nabagą nuplakė, nutvojo:
Vaikelis nieko nepapasakojo,
Norint vis', ko dėdės klausė, žinojo.
Pagrįžus ant ryto meto iš miško,
Nabags tylėjo išsigandęs,
Liežuvį dantim užsikandęs,
Nors akys raudonos, veidas išblyško.
Eglė gailėjo ir žodžiais meilingais
Klausė: — Ko užverktas turi akeles? —
— Kursčiau laužą girioj medžiais dervingais,
Vėjs dūmus blaškė, liejos ašarėles. —
Broliai mažesnį vaiką išviliojo,
Vėl veltui nabagą plakė, tvojo:
Kaip tėvą vadint, nepapasakojo,
Noris vis', ko dėdės klausė, žinojo.

Ir privilioję pagavo mergelę,
O nusivežę ing žalią girelę,
Vėl teiravos, klausinėjo.
Mergelė ilgai tylėjo,
Bet jau rykštes matydama,
Vis' pasakė drebėdama.
Broliai, žinią išgavę,
Bėgo dalgius pagavę,
Paežerėj apsistojo,
Balsu Eglės taip viliojo:
— Žalty vyre, žalty vyreli,
Atsiirk ing kraštelį.
Jei dar gyvą rasti turiu,
Te ant pieno putų žiūriu;
Bet jei nebgyvo geidauju,
Vilnis teraudonuoja krauju. —

Ežero vilnys nutilo,
Ir pieno putos sukilo.
Putose žaltys išplaukė,
Kur mieliausia motė šaukė.
Ant krašto broliai apstojo,
Dalgiais žaltį sukapojo.
Trys dienos vaišių pratįso[38],
Ilgiau viešėti neb'drįso.
Eglė ir pas tėvus ilgėjo[39],
Sugrįžti pas vyrą skubėjo,
Kuo greičiausiai važiavo.
Ir ant krašto stovėdama,
Ing ežerą veizėdama,
Vyro šaukė, geidavo:
— Žalty vyre, žalty vyreli!
Atsiirk ing kraštelį.
Jei dar gyvą rasti turiu,
Te ant pieno putų žiūriu;
Bet jei nebgyvo geidauju,
Vilnis teraudonuoja krauju. —

Bet vanduo nenutilo,
Kraujo vilnis sukilo,
Ir iš gilumo vandens balsas kalbėjo:
— Broliai tavo kraują vyro[40] praliejo. —
Eglė su vaikais graudžiai raudojo,
Verkdama rankas laužė, vaitojo:
— Kokia man liūdna diena,
Kurgi aš dingsiu viena?
Nelaimė sunki sutiko,
Vaikai našlaičiais paliko.
Ką turiu našle ant svieto žūti[41],
Verčiau su vaikais tuojau pražūti! —

Vos tiktai tuos žodžius tarė,
Dievai juos medžiais padarė.
Ir Eglė tarp vaikų drauge
Ing juodą žemę įaugo:
Kur buvo baltos rankelės,
Nulinko žalios šakelės.
Vyresnis augo ąžuolėliu,
Mažesnis kietu uoseliu, —
Tvirti, nesibijo vėjo.
O mažiausioji mergelė
Pavirto ing epušėlę
Ir baltais lapais drebėjo.

Karolina Pronievska

1856 metai.

Kalendorius arba Metskajtlus ukiszkasis... 1859... Paraszitas par Ł. Iwiński... Wilniuje... 1858, 50—54 psl.

---

[1] Žmona. [2] sodžiumi. [3] čia — kamuolį. [4] įniko. [5] nejuokauk. [6] orig. *kamaroje*. [7] su triukšmu įvažiavo. [8] nulydėti jaunąją į vyro namus. [9] t. y. labai lengva žaltį apgauti. [10] kambaryje; orig. *kamaroje*. [11] priekaištaudami. [12] su žąsim nepasisekė. [13] netiko, negaliojo, nepadėjo. [14] grasindami, grūmodami. [15] apgaudinėti, klastoti. [16] išpuošę. [17] nebent. [18] išsiprašyti, atsiprašyti. [19] į vakarą, vakarop. [20] į. [21] paviešėti, viešnagėn. [22] vis, nuolat, tolydžio. [23] dar yra laiko. [24] atidėlioja. [25] laukė, tikėjosi. [26] nebegalėdamas sulaikyti. [27] sutrūnijo. [28] gargažes, išdagas. [29] ketino, žadėjo. [30] užtepė, užglaistė, užlipino. [31] pavyko, pasisekė. [32] sutvarkė. [33] aprengė. [34] teiravimosi. [35] nebeketina, nebežada. [36] teiravosi. [37] nesigailėsim. [38] prasitęsė, praėjo. [39] ilgėjosi. [40] tavo vyro kraują. [41] vargti, kamuotis.

ŽODYNĖLIS

A

abelnas *(sl.)* — visuotinis, bendras
abrozas, abrozdas *(sl.)* — paveikslas
abrūsas *(sl.)* — rankšluostis
achatlyvas *(sl.)* — norus
adyna *(sl.)* — valanda
afektas — aistra, stiprus susijaudinimas
ag — juk, štai
akivaizdas — vaizdas, reginys
akmuo — be įprastinės reikšmės senovinis svorio matas (apie 15 kilogramų)
akstinas — lazda aštriu galu jaučiams ar rambiems arkliams varyti
aktainis *(germ.)* — aštuntadalis; sieksnis malkų, medžių; pūras (matas ir indas); pusė pūro
akvačiai *(sl.)* — noriai, mielai
akvata *(sl.)* — noras
alba *(sl.)* — arba
alda — šauksmas, balsas
aldoti — šūkauti, rėkauti
alvienas — kiekvienas
amtmonas *(germ.)* — valdininkas; dvarininkas, kuriam buvo išnuomotos valstybinės žemės
amtsrotas *(germ.)* — viršininkas, valdžios patarėjas
ana — štai, tenai
angis *(sl.)* — kitkart, anais laikais
anglijonas, anglikas *(sl.)* — anglas
aniolas *(sl.)* — angelas
anys — jie
antgerti — užgerti
antkrytis — liga, užsikrėtimas
antmesti — užmesti; primesti
apbrožyti *(hibr.)* — įžeisti, užgauti
apdumti — apnešti
apgimimas — prigimtis
apgraibu — apgraibomis, paviršutiniškai
apiera *(sl.)* — auka
apykarta — apylinkė
apylaida — apleidimas; apsileidimas
apynojas — apynynas
apiprova *(sl.)* — aptaisas, pataisymas
apkarūnavoti *(sl.)* — apvainikuoti
aprič *(sl.)* — be, išskyrus
aprinkimai *(vert.)* — rinkimai
aprinkti *(vert.)* — pasirinkti
apsakymas — paskelbimas
apsialsinęs — nuvargęs
apsiėjimas *(vert.)* — elgesys, paprotys
apsikapėti *(sl.)* — apsikasti
apturėti *(vert.)* — gauti, įgyti
apušrotas — drebulynas
arakas *(sl.)* — toks svaiginamasis gėrimas, saldi degtinė
arielka *(sl.)* — degtinė
armota *(sl.)* — patranka
artes — gal, gal būt, tur būt
asaba *(sl.)* — asmuo
ašvienis — darbinis arklys
atakia — kerštas
atamainas — atmaina, pakitimas
atboti *(sl.)* — vengti, bijoti
atbulas — atkaklus, priešingas, priešgina
atguldyti *(vert.)* — atidėti
atkaliai — atgal; atvirkščiai
atmonyti *(sl.)* — atkeršyti
atnagradyti *(sl.)* — atlyginti
atpuskas *(sl.)* — atlaidai
atpūtoti — dūsauti, vaitoti
atsarga — apsauga
atsikieminėti — išeiti į vienkiemius, įsikurti vienkiemiuose
atsižegnoti — atsižadėti, atsisveikinti, atsiskirti
atstankas *(sl.)* — liekana; išvada
atvetavoti *(sl.)* — atkeršyti
atvožnas *(sl.)* — drąsus
auklėti (mišką) — auginti
auklėtoja — auklė, nešiotė
auksinas — tam tikras pinigas, moneta
aukštėjas — aukštaitis
aukštynokas — aukštininkas, aukštielninkas
aulas, aulys — avilys
aure — ten, antai, štai
avalas — apavas, autuvas
avynas — motinos brolis, dėdė
avinė — avidė
avinyčia *(hibr.)* — avidė

B

bado paukštelis — badpaukštis, tututis, lukutis
baduoti — badauti
bagočius *(sl.)* — turtuolis
bagotas *(sl.)* — turtingas
bagotingai *(sl.)* — gausiai, apsčiai
bakanas *(sl.)* — kepalas
balvonas *(sl.)* — stabas, dievaitis
bandykštis — bandos gyvulys, galvijas
banityti *(sl.)* — išvyti, išvaryti, skriausti
bankietas *(sl.)* — vaišės, puota
barbierius *(sl.)* — barzdaskutys, gydytojas
barborėlis — botagėlis, trumpas šikšninis kančius
barioti — penėti, šerti
bau — ar, gal
bažytis *(sl.)* — dievagotis
bažnytkiemis — bažnytkaimis
be — ar; nes
bėdžius — vargšas
begu — ar, negi
beje — būtent
bendras — draugas, bičiulis
berlinka *(sl.)* — senovės Lietuvos pinigas; 7½ kapeikų pinigas caro laikais
bernelis — vaikas, vaikelis
bestija *(skol.)* — gyvulys, žvėris
bešalingas — bešališkas
betaig — bet, tačiau
beveik — veikiai, greitai
biednas *(sl.)* — vargšas, neturtingas
biesas *(sl.)* — velnias
byla — kalba; dalykas
byloti — kalbėti
bingęs (arklys) — atganytas, atšertas
biskis, biškis *(germ.)* — truputis
byskupas *(sl.)* — vyskupas
blagniškai *(sl.)* — netikusiai, lengvabūdiškai
blendė, blindė, blendis — gluosnis; juodkarklis
blėka *(sl.)* — skarda
blėkai *(sl.)* — viduriai, žarnos; valgis iš supiaustytų žarnų
bliūdas *(sl.)* — dubuo
bloma *(sl.)* — kailiniai, kailis
bloznas *(sl.)* — silpnas, menkas, netikęs; plepis, kvailys; nenaudėlis
blūdyti *(sl.)* — klysti
bo *(sl.)* — nes
bočius *(sl.)* — senelis
boginti — gabenti, nešti
bostras *(sl.)* — pavainikis; vaikpalaikis
botyrinis *(sl.)* — didelis; milžiniškas
branda — derlius
branyti *(sl.)* — barti, plūsti; plėšti, apiplėšti
brazdas — sultingas sluoksnis, skiriantis medžio kietumą nuo žievės
brikelis *(hibr.)* — vienkinkis šventadienis vežimas
brinkščioti — barškinti
britvonas *(sl.)* — toks šuo, dažniausiai didelis, piktas; pusbernis
bryzas *(sl.)* — gabalas
broterystė — brolybė
brokyti *(sl.)* — peikti, niekinti
brūkuoti — burkuoti
brudnas *(sl.)* — nešvarus
brūsti — trūsti, darbuotis
bruzgus — vikrus, miklus, greitas
bubyti *(sl.)* — kulti
budavoti *(sl.)* — statyti, kurti
buinas *(sl.)* — vešlus
būk — tartum
buklus — supratingas
buntas *(germ.)* — ryšulys
burbolė, burbuolė — pumpuras
burgėti — veržtis iš gilumos, tekėti
burka *(sl.)* — didelis milinis apsiaustas
bursa *(sl.)* — draugija
būstimas — esybė, būtybė
butas, buta — namas, trobesys, ūkis, gyvenimas (su visu inventoriumi)
būtinai — visai, galutinai

C

celė — vienuolyno arba kalėjimo kambarėlis, vienutė
cienias *(sl.)* — brangus
chač *(sl.)* — nors
cielas *(sl.)* — visas, sveikas
cielius *(sl.)* — tikslas
ciesorystė *(sl.)* — karalystė, imperija
ciesorius *(sl.)* — karalius, imperatorius
cnata *(sl.)* — dorybė
cnatlyvas *(sl.)* — doras

Č

čėbras *(sl.)* — čiobrelis
čėrai *(sl.)* — burtai
čėrauninkas *(sl.)* — burtininkas
čereslas *(sl.)* — piniginė
čėrka, čerkelė *(sl.)* — taurė, taurelė
čėsas *(sl.)* — laikas, metas
čėsningas *(hibr.)* — garbingas
čėsnis *(sl.)* — puota
čėstis *(sl.)* — garbė, laimė
čestningas *(hibr.)* — garbingas
čidytis *(sl.)* — šaipytis, juoktis, tyčiotis
čielai *(sl.)* — visai, labai, sunkiai
čielas *(sl.)* — žr. cielas
čienė *(sl.)* — paskirtas kiekis, dalis
čiepelis *(sl.)* — skiepelis
čiepininkas *(sl.)* — skiepytojas
čykščioti — čiauškėti, čirpsėti
činkčioti — čiauškėti, čirpsėti
čystas *(sl.)* — švarus, grynas; nekaltas, skaistus
čystata *(sl.)* — skaistybė

čystyti *(sl.)* — valyti, švarinti
čiukuras — stogo viršus, kraigas; viršus
čiuldinėti — čiulbuoti, čiulbėti
čiupryna *(sl.)* — galvos plaukai, sprandas, pakarpa
čiusta *(sl.)* — dėl akių, lyg, tarytum
čyžyla — zylė
čvertis *(sl.)* — ketvirtis

D

daba — prigimtis, paprotys, būdas
dabarčion, dabarčiui, dabarčiu — dabar
daboti *(sl.)* — saugoti, sergėti, žiūrėti
dabotis *(sl.)* — saugotis, žiūrėti, rūpintis
dačystai *(sl.)* — visiškai
dalykas — dalis
dalystė — dalijimas, dalykas
dangtis — stogas
dangujęjis — dangiškasis
danguoti — dangstyti, slapstyti
darytis — rengtis, puoštis
darmai, daremnai *(sl.)* — veltui, bereikalingai, tuščiai
dasiekti *(hibr.)* — pasiekti
dastoti *(sl.)* — gauti, pasiekti
datirti *(hibr.)* — patirti; ištirti, suprasti
daugesniai — daugiau
daug(g)alis — valdovas, didžiūnas, turįs valdžią
daugia — daug, daugelis
davadas *(sl.)* — įrodymas, dokumentas
davadnas *(sl.)* — tinkamas, geras, tvarkingas, padorus
davaliai *(sl.)* — pakankamai
davimas — dovana, talentas
delna — delnas
demblys — iš šiaudų arba karnų pintas užtiesalas, plaušinis
desėtkas *(sl.)* — dešimtis
dėstis — įvykis, atsitikimas; dalykas, priežastis
dešin(i)ai — tikrai, teisingai
dideliai — smarkiai, labai
didelumas — didumas
didinti — dauginti, branginti, garbinti, kelti; šlovinti, didžiuotis, pūstis
didžiaturis, didžturis — didžturtis
didžiaujantis — besididžiuojantis
diedas *(sl.)* — senelis
dieniškas — kasdieninis
dykdarbis — niekdarys
dykinis — laisvas, be darbo žmogus; dykaduonis
diktas *(germ.)* — tvirtas, stambus; storas
dingoti — rodytis, tartis; manyti, galvoti
dingsčia, dingstis — nuomonė; mintis
dirbinyčia *(hibr.)* — dirbtuvė
dyvas *(sl.)* — stebuklas
dyv(i)nas *(sl.)* — nuostabus
dyvytis *(sl.)* — stebėtis
donis, donė *(sl.)* — duoklė, dovana, išmalda
doras — tinkamas, geras
dorelis — doleris
drako — slibinas
drangus — drungnas, apyšiltis
drąsis — drąsa, drąsumas
drąsmė — drąsa
draudinti — tramdyti
drauginінkas — bičiulis, dalininkas, bendrininkas
draugystė — bendruomenė; kunigaikštystė; valstybė
drin — dėl
drobšarkis — linais mestas ir vilnomis ataustas audeklas, čerkesas
drukavodinti *(sl.)* — spausdinti
drukorius *(sl.)* — spaustuvininkas
drūktas — storas
drūtai — kietai, tvirtai
drūtas — stiprus, kietas, sveikas
dudnoti *(sl.)* — pusbalsiu dainuoti, giedoti
dūlia *(sl.)* — kriaušė
dūmoti *(sl.)* — galvoti
durnai *(sl.)* — kvailai, piktai, smarkiai
durniuoti *(sl.)* — siusti, šėlti
dūšia *(sl.)* — siela; pilvas
džiova — kaitra, sausra

E

ėdžia — ėdikas
eldė, eldija — valtis, laivas
elefantas, elvantas *(sl.)* — dramblys
emeras — amaras
ertas, ertus — erdvus, platus, didelis

F

familija *(sl.)* — giminė, šeimyna
farbavoti *(sl.)* — dažyti
fundušas *(sl.)* — pelnas, turtas, lėšos
futra *(sl.)* — kailiniai

G

gadynė *(sl.)* — epocha, laikas
gailingas — graudus
gailus — liūdnas
gairingas — vėjo pučiamas
gaivestis — gaivumas, vėsa
galuotis — kankintis, kamuotis
galžudė — žudynės
gamta — dorybė
gandinti — bauginti, gąsdinti
gandžiau — labiau, veikiau
garbstyti — aukštinti, girti
gasas *(germ.)* — gatvė
gašavotis *(sl.)* — puoštis, gražintis, rengtis
gatauduonis *(hibr.)* — dykaduonis
gatavas *(sl.)* — padarytas, paruoštas, parengtas, atliktas

geliuoti *(germ.)* — kainuoti; galioti; tikti, derėti; turėti vertę
gerdas — gandas, žinia, garsas
geresniai — geriau
geruliai — tariamieji lietuvių protėviai
gėris — gėrimas
gilioti *(germ.)* — reikšti
gymė — prigimtis, tikrovė
gimimas — prigimtis
gimtuvė — tėviškė, tėvynė
gyvata — gyvybė, gyvenimas
gelžūnė — gargažė, išdaga
glemžti — ginti, saugoti, slėpti
gloda — stoka, nebuvimas, prapultis
glūpas *(sl.)* — kvailas
gniūsas *(sl.)* — kenksmingas gyvis, vabzdžiai, parazitai
gobėjimas — gobšumas
gobtūras — gaubtas
goda — garbė, pagarba
godingas — garbingas
grabas *(sl.)* — karstas
graudinti — grasinti, mušti, pliekti, daužyti
grečium — greta, šalia
grečnas *(sl.)* — didelis, žymus, geras, tinkamas, šaunus
griausti — graudinti
griekas *(sl.)* — nuodėmė
griešyti *(sl.)* — nusidėti
griešnas *(sl.)* — nuodėmingas
griešnykas, griešninkas *(sl.)* — nusidėjėlis
griežė — griežlė, griežėlė
grinyčia, gryčia *(sl.)* — troba, pirkia
grivina *(sl.)* — tam tikras piniginis vienetas
grumzti — grūmoti, grasinti, rūstauti
gruntas *(sl.)* — pagrindas, pamatas
gruodas — prikritę lapai, spygliai, kankorėžiai, šakelės; paklotė
grūšia *(sl.)* — kriaušė
grutė — pora
gruzdėti — čežėti, krutėti, bruzdėti
gruzdinti — deginti
gudintis — įgusti, įprasti
gurbas *(germ.)* — tvartas, kūtė
gvaltai *(sl.)* — darbai, į kuriuos turėdavo eiti visi baudžiauninkai, palikdami šeimoje tik vieną žmogų namams bei vaikams prižiūrėti

H

hercikis, ercikis *(germ.)* — hercogas

I

įbingti — įdūkti, įsiusti; įprasti
įdrinkti — įsipainioti, įsivelti
įgrumėti — su triukšmu įvažiuoti
įmuręs — įšilęs, nuo pervargimo peršlapęs, suprakaitavęs; netiesiogine prasme — praskydęs
įnamas — prigimtis
įnartinti — įnirtinti, įsiutinti, įpykinti
ynas — tikras, aiškus
ypati — atskira, speciali
irklojas — yrėjas, vairininkas
irka *(sl.)* — išdirbtas kailis, išskusto kailio siaura juostelė, dedama tarp siūlių
iros — griuvėsiai
iršti — niršti, pykti
irtojas — yrėjas, irklininkas; jūrininkas
įsitėpti — įsidėti į galvą, įsivaizduoti
įsťatyti — įkurti, leisti
įsteigti — parūpinti, įtaisyti
iščinto *(sl.)* — visiškai, visai
išdarytas — išpuoštas, išdažytas
išdėlioti — niekinti, apkalbinėti
išgalė — persvara, viršus
išgiedrėti — išdžiūti
išguldyti *(vert.)* — išversti, išaiškinti, išdėstyti
išieškotas *(vert.)* — prabangus, įmantrus, nenatūralus
iškada *(sl.)* — nuostolis, skriauda, žala
iškadyti *(sl.)* — kenkti
iškadnykas *(sl.)* — piktadarys, kenkėjas
iškala *(sl.)* — mokykla; sinagoga
iškalba — ištarimas; gražbylybė; atsikalbinėjimas; priekaištas
išlemti — iškišti
išmanauti — spręsti, svarstyti, samprotauti
išmanytas — suprantamas
išparodyti *(vert.)* — išaiškinti
išpulti *(vert.)* — reikėti
išpūstyti *(hibr.)* — išniokoti
išrodyti — atrodyti; parodyti, teikti
išrožyti *(hibr.)* — išreikšti, išdėstyti
išrubavoti *(hibr.)* — išplėšti, apiplėšti
išsimezgimas — atomazga
išsiganyti *(vert.)* — apsisaugoti, išsigelbėti
išsimanyti *(vert.)* — reikšti
išspausti — išspausdinti
išspaustuvė — spaustuvė
įžodis — apkalba, priekaištas; įtarimas; įžadas, apžadas
it — kaip tik, visiškai, labai

J

jaunikis — jaunikaitis
jaukti — maišyti
jautotis — klausinėti, rinkti žinias
jebkas — bet kas
jebkoks — bet koks
jeg, jėg — nebent, jei bent, jei tik
jeib — jei, kad, nors
jeng — jeigu; kad, idant
jogei — jog
jomylista *(vert.)* — didikas, ponas
judikavojimas *(sl.)* — teisimas, atsiliepimas (apie ką nors)
jumprova *(germ.)* — mergina, panelė
jutryna *(sl.)* — užraktas

K

kačiai, kačeig *(sl.)* — nors
kaipojeg — kaip
kaitėti — rūpėti
kalbesys — priežodis
kalbrėda — kalbos mokslas, gramatika
kalnėnai — aukštaičiai
kalpokas *(sl.)* — aukšta kepurė
kalvininkas — kalvinas
kaltūnas *(sl.)* — kietai susivėlę plaukai
kamara *(sl.)* — valdžios įstaiga
kamarninkas *(sl.)* — matininkas
kamendotas *(skol.)* — komendantas
kanakados — kažin kada, kažkada
kanoti — kankinti, naikinti
kapčius *(sl.)* — kauburys
kaplanas *(skol.)* — kunigas
kapūzas *(germ.)* — didelė kailinė kepurė
karabelninkas *(sl.)* — keliaujantis smulkių prekių pardavinėtojas
karbija, karbelė *(sl.)* — pintinė, vytelinė
karčiama *(sl.)* — smuklė
karčmorius *(sl.)* — smuklininkas
karionė — karas, kova
karšatis — senatvė
karvaidas — karvedys
kasvienas — kiekvienas
karunka *(sl.)* — karūna
kaštas *(sl.)* — išlaidos
kaštuotis *(sl.)* — daryti išlaidas
katgismas *(germ.)* — katekizmas
katilikas *(germ.)* — katalikas
katolickas *(sl.)* — katalikiškas
kaukas — namų dievaitis
kaukaras — kauburys, ketera
kavoti *(sl.)* — slėpti, saugoti, globoti
kazalnyčia *(sl.)* — sakykla
kazilas *(sl.)* — gegnė
kebelė *(sl.)* — apgaulė
keltuvės — pokylis; jaunavedžių prikėlimo paprotys vestuvėse; įšventinimo iškilmės
kemsynė — vieta, kur daug kemsų, kupstų
kermošius *(sl.)* — prekymetis
kernoti — gadinti; plūsti, koneveikti
kestės — neštuvai šiaudams, akmenims nešti; kartys
kiauliabudės — piengrybiai
kiekas — kiek, koks skaičius, kaip daug; daugelis
kiemas — kaimas
kiemionis — kaimietis
kiemiškas — kaimiškas, kaimo
kilus — kilnus
kinis — guolis, migis
kirba — klampynė, liūnas
kirėjus — viršutinis apsiaustas
kytriai *(sl.)* — gudriai
kyvotis *(germ.)* — kivirčytis, peštis, bartis
klaikas — baimė, išgąstis
klajumas — aikštelė miške, aikštė
klapatas *(sl.)* — rūpestis; bėda, vargas
klastyti — blaškyti
kleidėti — klaidžioti, būti paklydusiam
kleisti — eikvoti
klėsti — gaubti, siausti, dengti
kliaugėti — klegėti, čiauškėti
kliautis — priežastis, kliūtis
klifesis *(lot.)* — apskritas sunkus varinis skydas
klioštorius *(sl.)* — vienuolynas
klyruoti — išklirusiam krypuoti; giedoti (apie tilvikus)
kloniotis *(sl.)* — lenktis, nusilenkti
kobotas *(sl.)* — viršutinis moterų drabužis, liemenė, palaidinė
kodylas *(sl.)* — smilkalai
kodis, kodys *(sl.)* — medinis indas valgiui į laukus nešti, lauknešė; medinis indas (statinaitė) vandeniui, medui, sviestui ir kt. laikyti
kodrin — kodėl
kolegijus *(sl.)* — paskaita, mokslas
konfratras *(lot.)* — kunigas
konsilijorius *(sl.)* — patarėjas
kora, koronė *(sl.)* — bausmė
koravoti, koroti *(sl.)* — bausti
kotavoti *(sl.)* — kankinti
korta *(sl.)* — lapas
kožnas, kožnasviens *(sl.)* — kiekvienas
krapijimas *(sl.)* — šlakstymas
krakė — genys juodasis; genys raudongalvis
kregždinga — kregždė
kretilas — didelis rėtis
krėklis — plonas, retas audeklas, išdėvėtas drabužis; skarmalas, skuduras
kresas *(sl.)* — galas, kraštas, riba
kriaučius *(sl.)* — siuvėjas
kryklė — maža laukinė antis
krytis — graibštas, samtis žuvims gaudyti
krivda, krivida *(sl.)* — skriauda
kryželninkas *(sl.)* — kryžiuotis
krokodis *(skol.)* — krokodilas
kromas *(sl.)* — krautuvė
krominінkas *(sl.)* — krautuvininkas
krotai *(sl.)* — grotos
krūpauti — būgštauti, bijotis
kučmeistras *(sl.)* — vyresnysis apskrities miškų prievaizdas, girininkas
kūdas *(sl.)* — liesas; skurdžius
kuisis — mažas uodas; mašalas
kūlis — akmuo
kulokas *(sl.)* — kumštis
kultupis — giesmininkų šeimos paukštis
kūlvertiniais — kūliavirsčia
kunkulys — burbulas
kuočės *(hibr.)* — kartais, kartą
kupčius *(sl.)* — pirklys
kupkelis *(sl.)* — puodelis
kurelis — pagalys, lazda, vėzdas, kuokas
kūryti *(sl.)* — rūkyti

kurkė *(germ.)* — kalakutė
kurkinas *(germ.)* — kalakutas
kuplus — veršlus, tankus
kurvis *(germ.)* — pintinė, kraitė
kvėpimas — kvepėjimas
kvietkas *(sl.)* — gėlė
kvietkuotas *(sl.)* — gėlėtas

L

laidaras — diendaržis
laimybė — laimė
laimėtinas — laimus, gausus, vaisingas
laivijas (laivėjas) — laivininkas
lapsėti — godžiai valgyti, ryti
lasyti — rinkti
lasyti *(latv.)* — skaityti (knygas)
laukininkas — valstietis
laukosargas — pasėlių bei javų dievas
ledvai *(sl.)* — vos
leikelė *(sl.)* — piltuvėlis
lelionė — džiaugsmas, džiūgavimas
levas *(sl.)* — liūtas
levyčia *(sl.)* — liūtė
lėtas — ramus, menkas, paprastas
letis *(germ.)* — latvis
liaupsinti — garbinti, girti
lycius *(sl.)* — veidas; paveikslas, vaizdas
lydimas — skynimas, iškirstas miškas
liekarstva *(sl.)* — vaistas
lieknas — raistas, klampi pieva su krūmais; miškas, giria
liekorius *(sl.)* — gydytojas
liekuoti — svarstyti, nustatyti pusiausvyrą; svaruoti, skaičiuoti
liesvinčius *(sl.)* — eigulis
lieta *(latv.)* — dalykas, gėrybė, nauda
liežuvis *(vert.)* — kalba
likti — pasidaryti, atsitikti; skirti, lemti; palikti
liktis, liktė *(germ.)* — žvakė; šviesa
likvorius *(sl.)* — palūkininkas
linija — iškirsta juosta per mišką, spindis
lypkė *(germ.)* — liemenė
litara, litera *(sl.)* — raidė
liūbyti *(sl.)* — mėgti, mylėti
liulėti — liumpsėti, linguoti
liuobėti *(sl.)* — turėti įprotį, mėgti
liuosas *(germ.)* — laisvas
liuosininkas *(hibr.)* — padienis darbininkas
liuosu *(germ.)* — galima
lizduoti — krauti, sukti lizdą
lobauti — lobti, turėti
locnas *(sl.)* — nuosavas, savas
lokamčius *(sl.)* — godišius, gobšuolis
loma — žemės plotas
loska *(sl.)* — malonė
lozorius *(sl.)* — ligonis, luošas žmogus, elgeta
lūgoti *(latv.)* — prašyti
lumpėjimas — drebėjimas
lunkas — plaušas, karna
lupenstva *(hibr.)* — plėšikavimas; lupikavimas

M

macė, macis *(sl.)* — jėga, galia
mačyti *(sl.)* — padėti
maita — dvėsena, gaišena
maitinti — penėti; varginti, kankinti
majestotas *(sl.)* — didybė
maliavoti *(sl.)* — dažyti, tepti
malka — laužas
mandagus — dailus, gražus
mandrus, mandras *(sl.)* — gudrus, išdidus
mapa *(germ.)* — žemėlapis
maršalka *(sl.)* — vyriausias tvarkos (dvaro, bajorų, vestuvių, laidotuvių) prižiūrėtojas
marungė, marungas — įlanka
masinimas — žaidimas
maskolius *(sl.)* — rusas
mastas — tam tikras ilgio matas, lygus 0,6669 ar 0,711 metro; uolektis
mąstis — mintis, nuomonė, sumanymas
mašna, mašnelė *(sl.)* — nedidelis maišelis, piniginė
maudoti — liūdėti, rūpintis, dejuoti
maukna — medžio žievė, luobas
mažir *(sl.)* — gal būt
mažne, mažu, maž — kone, bemaž; beveik; gal būt
medaunyčia *(hibr.)* — smuklė
medė — miškas
medinasis — girios, girinis
medinčius, medinčias — miško sargas
medžionė — medžioklė
meilininkas — mylėtojas
meilyti — malonėti; norėti
mėklintis — stebėtis, žiūrėtis
melstuvės — piemenų pokylis per sekmines
mencius — rūšis, skyrius
metavoti, metavotis *(sl.)* — gailėtis, apgailestauti; atgailauti
miega — aruodas
mieluotis — myluotis
miera *(sl.)* — matas, saikas; nuosaikumas
mieras — taika
miernas *(sl.)* — nuosaikus; vidutinis; menkas
mieruoti *(sl.)* — matuoti
miesčionka *(sl.)*. — miestietė
mylista *(sl.)* — ponas, didikas
minavoti *(hibr.)* — minėti
minėsena — išlaikymas atmintyje
minyška *(sl.)* — vienuolė
mìntis — trypti, galynėtis
mislijimas *(sl.)* — galvojimas
mislis *(sl.)* — mintis
mislyti *(sl.)* — galvoti
mislivčius *(sl.)* — medžiotojas

mistras *(sl.)* — magistras
mitalas — maistas
mizernas *(sl.)* — vargšas, skurdus, vargingas, menkas
mokslinyčia *(hibr.)* — mokykla
monai *(sl.)* — vaidinimas; išdaigos, burtai, žr. monas
monas *(sl.)* — burtas, apgaulė, prasimanymas
monininkas *(sl.)* — išdaigininkas, kerėtojas; veikėjas
monioti *(sl.)* — kerėti; vaidinti, veikti
motė — moteris, motina, žmona
mūdrauti *(sl.)* — judėti, suktis; išdykauti; puikauti
mūka *(sl.)* — kančia
mukti — bėgti, sprukti
munderatė *(skol.)* — mundurėlis, švarkelis
mūrinyčia *(hibr.)* — mūrinis namas
musėt *(sl.)* — tur būt
musyti *(sl.)* — turėti, reikėti
mužikas *(sl.)* — valstietis

N

nabagas *(sl.)* — vargšas
nabašninkas, nabašnykas *(sl.)* — velionis
nagetka *(sl.)* — medetka, graižažiedžių šeimos darželiuose auginamas vaistinis ir dekoratyvinis augalas
nanioti — maišyti, kraipyti
narsas — rūstybė
natūra — gamta, prigimtis
nauda — turtas
navatnas *(sl.)* — keistas
navyna *(sl.)* — naujiena
neatleistinai — be paliovos
neboti *(sl.)* — nesirūpinti, nepaisyti
necnata *(sl.)* — nedorybė
nečėstis *(sl.)* — nelaimė
nečystata *(sl.)* — neskaistybė, nešvarumas
nečystybė *(sl.)* — nedorybė, biaurybė
nedabnus *(sl.)* — netinkamas, nedailus
nedaboti *(sl.)* — nepaisyti
nedėlia *(sl.)* — savaitė; sekmadienis
negadnas *(sl.)* — netinkamas
negu, negut — nebent
neg — nei, nekaip
neįsivesdinti — neleisti savęs įtraukti
neišrėdytas *(sl.)* — neišpuoštas, neišdabintas
nekada — kai kada, kada-ne-kada, kadaise
nekuris *(vert.)* — kažkoks, kai kuris
neliuosu *(germ.)* — negalima, neatsargu
nemitęs — nenoromis, noromis nenoromis
nemunė — kelmutis
nendznas *(sl.)* — menkas, skurdus, vargingas
nent — negu, nei
nenuodėmais — ne visiškai
nepagada *(sl.)* — blogas oras
nepagalėti — nepajėgti, neįstengti
nepajunkęs — neįprastas
neparoti — nesiliauti; nesuspėti
nepateikti — negaišti, netingėti
nepatogus (būdas) — neramus, negeras
nepermanytinai — nesuprantamai
neprietelius *(sl.)* — priešas
neprietelystė *(sl.)* — nedraugiškumas, priešiškumas
nepripulti *(vert.)* — nepritikti
nerodas *(sl.)* — nenoriai
nesivožyti *(sl.)* — nedrįsti
nespraviedlyvastis *(sl.)* — neteisybė
nesvietiškai *(sl.)* — nežmoniškai
neščėslyva *(sl.)* — nelaiminga
neščėstis *(sl.)* — nelaimė
net — nebent
neta — negu
netil *(sl.)* — ne tik
neturčia — neturtas, skurdas
nevalė, nevalia *(sl.)* — nelaisvė, vergovė
nevargu — neįkyru, nekoktu
neviera *(sl.)* — neištikimybė
nezbažnas *(sl.)* — nepamaldus, nesilaikąs religinių apeigų
niekame — niekur
nigdi *(sl.)* — niekada
niūnės — gaidos, melodijos
nobažnas *(sl.)* — dievobaimingas, pamaldus, nusižeminęs, kuklus
nobažninkas *(sl.)* — pamaldusis
nobažnystė, nuobažnumas *(sl.)* — dievobaimingumas, pamaldumas
noglas *(sl.)* — staigus
notis *(germ.)* — įvykis, nelaimė
novyti — naikinti
nugaluoti — nužudyti, galą padaryti
nugis, nugi — dabar, juk, gi
nukanoti — nukamuoti, nuplakti, sumušti
numai — namas, namai
numonis — būdas, priemonė, protas
nuoboda — pasibiaurėjimas, grasumas
nuodėm, nuodėmai — labai, visai, visiškai
nuobaigos — pabaigtuvės
nuogalis, nuogala — neturėjimas rūbo, nuogumas
nuogąstus — bauginąs
nuomonė — nuovoka
nuopelnas — pelnas, nauda
nuoskunda — užuojauta, pasigailėjimas
nusimūčijimas *(sl.)* — nusikankinimas, nuovargis
nusitūžyti *(sl.)* — nuvargti
nustokti — nustoti, pritrūkti, pristigti
nutausti — nuprasti, pasidaryti svetimam
nutrotyti *(sl.)* — pragaišinti, prarasti
nuvaldyti — nugalėti, padaryti bejėgiu

O

oficiolas *(sl.)* — valdininkas prie vyskupo pasaulietiniams reikalams tvarkyti; bažnytinis teisėjas
okrutnas *(sl.)* — žiaurus
omenė — atmintis, supratimas

P

pabanga — pabaiga
pabažnas *(sl.)* — pamaldus
pabažnybė *(sl.)* — pamaldumas
pablaka — ištiestomis kojomis ant žemės
pabengti — pabaigti
paburniai — skubiai, greitai
padabintas — paruoštas, tinkamas
padabnai *(sl.)* — gal būt, galimas dalykas; panašiai
padoriai, padarai — burtai, kerai
padaukas *(sl.)* — išdykėlis, šelmis
padyvyti *(sl.)* — laikyti blogu, užsigauti
padonis, padonas *(sl.)* — pavaldinys
padūmė — tam tikras baudžiavinės duoklės pavadinimas
paduotas *(vert.)* — nuolankus, pavestas, paskirtas, pavaldus
padūksis — viltis, pasitikėjimas
pagada *(sl.)* — giedra
pagalėti — nugalėti, užvaldyti
pagalvinė — pagalvė
pagania — ganiava, ganykla, ganymas
pagastas *(sl.)* — sritis, apylinkė
pageidimas — įgeidis, troškimas
pagymais — vienas paskui kitą
pagyvenimas — gyvenimas
pagraudoti — pasigailėti, susigraudinti
pajauris — dirva prie pelkės
pakajingas *(sl.)* — taikus, ramus
pakajus *(sl.)* — taika, ramybė
pakala — nugara; užpakalis
pakarčiui — pakaitomis, paeiliui
pakarnas *(sl.)* — nusižeminąs, nuolankus
pakavoti *(sl.)* — paslėpti; palaidoti
paklepčius *(sl.)* — pataikūnas, meilikautojas
paklėsti — sudėti
pakušinti — pajudinti, paliesti
pakūta *(sl.)* — atgaila
pakūtavoti *(sl.)* — atgailauti
palagas *(sl.)* — lovos užlaidinė; pastogė
palestrantas *(sl.)* — teisininkas
paliecavoti *(sl.)* — pavesti save
palieravoti *(sl.)* — dailinti, lyginti
palivotas *(skol.)* — emaliuotas, glazūruotas
palmiskas *(sl.)* — lėkštė, dubuo
palocius *(sl.)* — rūmas
palūkai — palūkanos
pamačius *(sl.)* — pagalba
pamėtoti *(sl.)* — mėgdžioti
pamierka *(sl.)* — matavimas
pamiernai *(sl.)* — su saiku, saikingai
paminklas, paminkslas — atminimas
pamokslas — pamokymas, mokslas, moralas
paniekti — paniekinti
papykė, papykis — pyktis
paprovyti *(sl.)* — pataisyti
parakvija *(sl.)* — parapija
pardavoti *(hibr.)* — pardavinėti
parėdnia, parėdnė *(sl.)* — drabužis, papuošalas
pareitis *(vert.)* — privalėti, reikėti
parėjos — perdėm, kiaurai
parodas — įrodymas
parma *(lot.)* — nedidelis apskritas skydas
parvien — kartu, drauge
pasaka — pasakėčia
pasėda — draugija, susirinkimas; pramoga, pasilinksminimas
pasikakinti — pasitenkinti
pasilkas *(sl.)* — maistas
pasimelduoti *(sl.)* — įsiregistruoti, įsirašydinti
pasipenėjimas — maistas, valgymas
pasipenėti — išsimaitinti, pramisti
pasiprovijimas *(sl.)* — pasitaisymas
pasitiekti — pasirengti
pasivesti — pavykti, sektis
pasižinti — prisipažinti
paskuilakos (senobių) — senovės liekanos
paskuitas, paskuojas — paskutinis, pastarasis
paslas *(sl.)* — pasiuntinys
pastaranka — virvė, viržis, pantis
pastirpti — pakilti, užtekėti
pastoti *(vert.)* — tapti, pasidaryti
pastrūnyti, pastrūnėti *(sl.)* — pastatyti
pasvietis *(sl.)* — pasaulio kraštas, pakraštys
pasvysti — prašvisti
pašalys — krantas, pakraštys
pašalpa — užtarimas, globa, pagalba
pašapuoti — parūpinti, paieškoti
pašėnavonė *(sl.)* — pagarba
pataika — palankumas
pataikojantis — tinginiaujantis
pateikti — tingėti, tinginiauti
pateisiai — iš tikrųjų, iš teisybės
pateklė — paupys
patekti — gyventi, trukti, tęstis
patogus — mandagus, geras
patverti — tęstis, trukti
patvorioti *(sl.)* — šmeižti, apkalbėti
patieka *(sl.)* — malonumas, paguoda
patobelis *(germ.)* — bažnyčios tarnas, varpininkas
patkava *(sl.)* — pasaga
patrova *(sl.)* — patiekalas
pautas — kiaušinis
pavadžius — pasisekimas; proga
pavaizdas, pavaizda — pavyzdys
pavalga — maistas, valgymas
pavėdauti — panašauti, būti panašiam
pavėdus, pavėdlus — panašus
paveikslas — pavyzdys
pavėnė — pavėsis, paunksnis
pavierninkas *(sl.)* — patikėtinis, ištikimasis
pavietas, pavietis *(sl.)* — apskritis
pavietris, pavietra, pavietrė *(sl.)* — maras; oras
pavinastis *(sl.)* — priedermė, pareiga
pavodyti *(sl.)* — pakenkti

pavojumas — pavojus
pavožoti *(sl.)* — pagerbti
pavšednas *(sl.)* — kasdieninis; paprastas
pazvalyti *(sl.)* — leisti
pažyčioti *(sl.)* — paskolinti
pažytkas *(sl.)* — nauda; žymė
pečialanda *(hibr.)* — urvinė kregždė
pekla *(sl.)* — pragaras
peniukšlas — patiekalas, valgis; penimas meitėlis
perbūti — išlikti, išsilaikyti
perdėti *(vert.)* — paskirti; išversti
perguldymas *(vert.)* — vertimas
perguldyti *(vert.)* — išversti, pertvarkyti
peryna *(sl.)* — patalas, drabužis
perkaita — permaina
permanyti *(vert.)* — suprasti
permarkauti *(sl.)* — galvoti, manyti, svarstyti, spręsti
persarga, persergėjimas — perspėjimas
perskyra — skirtumas; skyrius
peržvilgėti — peržvelgti
piaunas *(sl.)* — tikras
piaunė, piaunys — žole apaugusi pelkė, šlapia pieva
pijonyčia *(sl.)* — girtuoklis
pyla — pylimas
pilnavoti *(sl.)* — žiūrėti
pipynė — birbynė
pyvas *(sl.)* — alus; gėrimas
plebonas *(sl.)* — klebonas
plokščioti — žiopsėti, čepsėti
ploščius *(sl.)* — apsiaustas
podraug *(vert.)* — drauge, tuo pačiu metu
polubis — karieta
pomėtis, pomėtė, pomietis *(sl.)* — atmintis, atminimas
ponystė *(sl.)* — viešpatavimas, valdžia; valstybė
potam *(sl.)* — po to, paskui
povyzius — išvaizda
požvilga — išvaizda
prabajus *(sl.)* — sklendė
prabingtai — per daug, pernelyg, labai; išdidžiai
prabočyti *(sl.)* — dovanoti, atleisti
prabočius *(sl.)* — prosenelis
pragumas — proga, būdas
prajovas, prajėvas *(sl.)* — stebuklas
pramonė, pramonis — prasimanymas; darbas, amatas
prastas — negudrus, neprotingas; paprastas
prastoti *(vert.)* — nustoti, netekti; apleisti, palikti
prasvysti — sušvisti
prašaleitis — pašalinis
prašmotas — daugybė, gausybė
pratekti — pranokti, pralenkti
pravadorius *(sl.)* — vadovas
prazanastis *(sl.)* — tuštybė, tuštumas
pražintė *(sl.)* — (pra)gyvenimas
pražūva — pražūtis, pražuvimas
prekėjas — pirklys, prekiautojas, prekybininkas
prekė, prekius — kaina
pribasti — pristigti, pritrūkti
prideręjimas — pareiga
priegtam *(sl.)* — prie to
priekalbesis — atsikalbėjimas; priežodis
prielaidas — šiųmetis, vasarinis paršiukas, pusparšis
priesakis — posakis, žodis
prietėti — suaugti, surembėti
prievaizda — priežiūra
prigimimas — prigimtis, gamta; egzistavimas; gamtos gyventojai
priklodas *(sl.)* — pavyzdys
prilikti — lemti, skirti
prilygti — apsivesti, paimti, išsirinkti, įsimylėti
primanyti — išmanyti, sugebėti
pripiln(i)avoti *(sl.)* — prižiūrėti; atlikti, padaryti
priprovas *(sl.)* — prieskonis, paruošimas
prisiega *(sl.)* — priesaika
pristovas *(sl.)* — prievaizdas
priveikti — nuveikti, nugalėti
priveizdėtojas — globėjas
privilija *(sl.)* — privilegija
privilti — apvilti, apgauti
procauninkas *(sl.)* — darbininkas
procavoti, procevoti *(sl.)* — dirbti
procia, procė *(sl.)* — darbas, triūsas
prova *(sl.)* — byla; tvarka; teisybė
provyti *(sl.)* — ruošti, rengti, tvarkyti, taisyti, suteikti
puikas — puikus, išdidus; puikybė, išdidumas
puikavoti *(hibr.)* — puikuoti
puikočius *(hibr.)* — puikuolis, didžiuoklis
puirys — supuvęs rąstas
pulti — išpulti, priklausyti
pundas *(sl.)* — pūdas
pūnė *(sl.)* — palapinė, stoginė
pūrai — žieminiai kviečiai
pusėtinai — pusiau, per pusę
pusėtinas — vidutiniškas; pusiau padalytas
pusnaga — kanopa
pusnaktis — šiaurė
pūstburnis *(hibr.)* — tuščiakalbis
pustikis *(vert.)* — netikintis; vėjagalvis
pūstynė *(sl.)* — dykuma, tyrai; tuščia vieta
pūstyti *(sl.)* — naikinti, vėjais leisti
pūška *(sl.)* — patranka; šautuvas
putelis — putinas; gentis graižažiedžių šeimos augalų, kurių vaisiai turi pūkinius sparnelius
putnis — paukštis

R

rabata *(sl.)* — nelaimė, bėda, vargas
ragotinė *(sl.)* — ietis
ranšė — pilkasis strazdas
rantyti — piaustyti, kapoti
rasalas *(sl.)* — sūrymas, sriuba
raskažis *(sl.)* — prabanga, prašmatnumas, puikybė, aistra, džiaugsmas

raštininkas — rašytojas
ratavoti *(sl.)* — gelbėti
razumas *(sl.)* — protas
razumnas *(sl.)* — protingas
rėda *(sl.)* — valdymas, tvarkymas
rėdymas *(sl.)* — santvarka
rėdyti *(sl.)* — tvarkyti; puošti; ruošti, rengti
regyklas — vaizdas, paveikslas, reginys; pavyzdys
regula — taisyklė
reguliavoti *(hibr.)* — reguliuoti
reikmenė — reikalas
reja — jauja; kluonas, klojimas
remesninkas, remeslninkas *(sl.)* — amatininkas
rentauti — sutartinai dainuoti
reva, ravas *(sl.)* — griovys
ricielius *(sl.)* — riteris
rikis — tvarkytojas, valdovas, karys
rylioti — linksmai dainuoti
rymionas, rymionis *(sl.)* — romėnas
rindas *(germ.)* — medžio žievė
rytpusiaudienis — pietryčiai
ryzas *(sl.)* — skuduras, skarmalas
ročyti *(sl.)* — teiktis, malonėti
roda *(sl.)* — patarimas; sprendimas, valia
rodbalsė — raidė
rodyklė — pavyzdys
rodyti, rodzyti *(sl.)* — patarti; teiktis, malonėti
rodas, rodsi *(sl.)* — mielai, noriai
rokunda, rokundas *(sl.)* — sąskaita, atsiskaitymas; skaičius; tvarka; reikalas
rokuoti *(sl.)* — skaičiuoti, išskaičiuoti; numatyti, rengtis
rona *(sl.)* — žaizda
ronas *(germ.)* — rąstas
rožnastis *(sl.)* — skirtumas
rubežius *(sl.)* — siena, riba
rūgoti *(sl.)* — prikaišioti
rūpiai — rūpestingai
rusinas — Rusios gyventojas

S

saidokas *(sl.)* — kilpinis, lanko makštis; lankas su strėlėmis
saidra, saidris — viksvinių šeimos augalas
sakymas — pamokslas
salpti — alpti
sąmėžinis — šiukšlynas, mėšlynas
sandora — santaika
sankryta — ant vienas kito suvirtę medžiai
sargai — baudžiavinė prievolė per visus metus eiti dvaro saugoti iš kiekvienos trobos po vyrą ar moterį paeiliui
sarmata — gėda
saulėlydis — vakarai
saulėtekis — rytai
schizma *(sl.)* — atskala
senis, sienis *(sl.)* — buveinė, rūmai, priemenė
sermėga *(sl.)* — rudinė; švarkas; apsiaustas
siausti — maloniai gausti, ošti; groti, dainuoti
sielianka *(sl.)* — idilė
syla *(sl.)* — jėga
silabizatūra — slebizavimas skiemenimis
sylingas *(sl.)* — stiprus
sylyti *(sl.)* — versti, spirti
sirata, siratаitis *(sl.)* — našlaitis
siūloti — pritvirtinti
siūruoti — svyruoti, siūbuoti
skaitlius — skaičius
skaninys — skanėstas, gardumynas
skarbas *(sl.)* — turtas
skarbinyčia *(sl.)* — lobynas
skaržyti *(sl.)* — kaltinti, skųsti
skaugė — pavydas; pavyduolis
skaugėti — pavydėti
skyrium — atskirai
skomia, skomis *(sl.)* — stalas
skraitas — sterblė
skrebeliai — kailinėliai
skripkuoti *(sl.)* — smuikuoti
skuja — spyglys
skubriai — skubiai, greitai
skūnė, skūnia *(germ.)* — klojimas; daržinė
skuosti — greitai bėgti
skūra *(sl.)* — kailis
skūtkas *(sl.)* — pasėka, pasekmė
slapytis — slapstytis
slapta — paslaptis, paslaptingumas
slaptas — slėptuvė
slaugytis — tenkintis
slaunas, slaunus *(sl.)* — garsus, šlovingas
sliesorius *(sl.)* — šaltkalvis
sliestva *(sl.)* — byla, tardymas
slinkauti — tinginiauti
slinkis — tinginys
sloga — bėda, prispaudimas
slūga *(sl.)* — tarnas
slūginė *(sl.)* — tarnaitė
sluoguoti — slėgti
slūžyti *(sl.)* — tarnauti
slūžma *(sl.)* — tarnyba, patarnavimas
smailus — linkęs smalžiauti, smalžius; kandus
smakas *(sl.)* — slibinas
smatritelis *(sl.)* — inspektorius; prižiūrėtojas
smertelnas, smertnas *(sl.)* — mirtingas
smertis *(sl.)* — mirtis
smetona *(sl.)* — grietinė
smuklai — spąstai
smūtnytis *(sl.)* — liūdėti, liūsti
snauda — snaudalis
soda — sodžius, kaimas
spakainus *(sl.)* — ramus
spasabas *(sl.)* — būdas
spasabintis *(sl.)* — ruoštis, rengtis
spatas *(germ.)* — kastuvas

spaviednis, spaviedis, spaviednė *(sl.)* — išpažintis
spaviedninkas *(sl.)* — nuodėmklausys
sprečytis *(sl.)* — ginčytis
sprova *(sl.)* — byla
spulus — šykščiai taupus
sragus — skaudus, žiaurus
sraumingas — sraunus
sriegti — piauti, spausti
stainia *(sl.)* — arklidė
staldas *(germ.)* — tvartas
stalyčia, stolyčia *(sl.)* — sostinė
staliorius *(sl.)* — stalius, dailidė
starkus *(germ.)* — gandras
staunia *(sl.)* — kubiliukas
stebuklingu — nuostabu
steliuoti *(germ.)* — paruošti, užsakyti
stigavoti *(hibr.)* — tvirtinti, laikytis savo nuomonės
stiklinyčia *(hibr.)* — stiklo dirbtuvė
stodas *(sl.)* — galvijai, banda
stonas *(sl.)* — luomas, padėtis
storasta *(sl.)* — seniūnas
stotis *(sl.)* — tapti, pasidaryti
stotkas *(sl.)* — indas
stovis — luomas
strainus *(sl.)* — vikrus, grakštus
strajus *(sl.)* — apdaras
straipstis — straipsnis
strampas — stora lazda, pagalys
strielba *(sl.)* — šautuvas
strielčius *(sl.)* — šaulys
striokas *(sl.)* — baimė, išgąstis, pavojus
strošnas *(sl.)* — baisus
strova *(sl.)* — patiekalas, maistas, valgis
stuba *(germ.)* — gyvenamasis namas, kambarys
stuopa *(germ.)* — skysčio matas, kiek didesnis už litrą
sūdas *(sl.)* — teismas; sprendimas
sūdynė *(sl.)* — žemės ūkio įrankiai: vežimai, plūgai, akėčios, žagrės ir kt.
sūdyti *(sl.)* — teisti
sūdnas *(sl.)* — teismo, teisminis
sudraugimas — sujungimas
sūdžia *(sl.)* — teisėjas, kritikas
sugadlyvas *(sl.)* — naudingas; sudarytas
suguldyti *(vert.)* — išdėstyti
suknia *(sl.)* — gelumbė
suletenti — suminti, išminti
sulaupyti — sudoroti, sudraskyti
sumenia, samnenė *(sl.)* — sąžinė
suoka — ištarimas
surinkimas *(vert.)* — rinkinys
susiedas *(sl.)* — kaimynas
susiedišk ė *(sl.)* — gretima
susižasti — susitarti, duoti vieni kitiems žodį
suskretęs — sudžiūvęs, sukietėjęs
suvisu — visiškai
suvokti — surasti
sužavėti — apkerėti
svardauti — svyruoti
svardyti — svaidyti
svečiopai — svetimšališkai
sveikinti — gydyti
svietas *(sl.)* — pasaulis; žmonės
svietiškas *(sl.)* — pasaulio, pasaulinis; pasaulietinis
svietkas *(sl.)* — liudininkas, liudytojas
svodba *(sl.)* — vestuvės

Š

šaldras — perėjūnas, valkata
šalpijonas *(sl.)* — šampinionas, pievagrybis
šarančius *(sl.)* — laumžirgis; skėrys
šarpus *(germ.)* — greitas, vikrus, smarkus, spartus
šarvarkas (šarvarkai) *(sl.)* — visų baudžiauninkų vyrų pareiga eiti keturis kartus per metus taisyti kelių, tiltų, kasti griovių, tverti tvorų ir t. t.
šašuolėtis — šešėlis
šatra *(sl.)* — kartis
šč ėstis *(sl.)* — laimė
šč yras *(sl.)* — sąžiningas, nuoširdus, atviras
šėnavoti *(sl.)* — gerbti
šėtonas *(sl.)* — velnias
šėtra *(sl.)* — palapinė, padangtė
šiaučius *(sl.)* — kurpius, batsiuvys
šiepis, šėpis *(germ.)* — laivas
šinkarka *(sl.)* — pardavinėjanti degtinę moteris
šinkorius *(sl.)* — smuklininkas
širmavoti *(sl.)* — kovoti, kardais kapotis
šiška *(sl.)* — kankorėžis
šiurpsoti — styroti, stirksoti, būti pašiurpusiam
šiūruoti *(germ.)* — šveisti, trinti
škala *(sl.)* — mokykla
šlėkti — šlakstyti, lieti, laistyti
šlikas, šlikė — tokia kepurė, šašbauda
šlovėti — garsėti, būti šlovinamam
šlovnas *(sl.)* — šlovingas, garbingas
šluikė — kuinas
šoblė *(sl.)* — kardas
šova — drevė, išduba
špitolė *(sl.)* — prieglauda; ligoninė
špogas *(sl.)* — špaga
štadentas *(germ.)* — studentas
štadieruoti *(germ.)* — mokytis, studijuoti
štanga *(germ.)* — virbas
štrikis *(germ.)* — virvė
štuka *(sl.)* — išdaiga, pokštas
šūbas *(sl.)* — kailiniai
šuilė *(germ.)* — mokykla
šulmistras *(germ.)* — mokytojas
šulnas *(sl.)* — puikus, šaunus
švintai — laikas, kada pradeda švisti

T

taigoti — žiūrėti, kreipti dėmesį; puoselėti; vairuoti, keisti; stengtis padaryti
tancius *(sl.)* — šokis
tapyti *(sl.)* — minkštinti
taskat — taigi, vadinasi
taukinys — taukai, įsnauja
tausoti — branginti, gerbti
tavoras *(sl.)* — prekė
tavorščius *(sl.)* — draugas, bičiulis
teisiai — teisingai
tekla, teklė, teklius — srovė, tėkmė; upelis
terioti *(sl.)* — niokoti; pražudyti
testa — tegul
tėvykštė, tėvykščia — tėvynė
tėvystė — tėvynė
tėvūnaitis — tėvynainis (to paties krašto žmogus)
tėvūnija — sritis
tiekti — gaminti, ruošti
tiešyti *(sl.)* — guosti
tiktis — atsitikti, pasitaikyti, būti
tytveik, tytveikas — labai, labai daug, daugybė
tlumyti *(sl.)* — stelbti; tramdyti
toblyčia *(sl.)* — lentelė
todrin — todėl
toktai — tai, tokie dalykai
tolyn — toli
tolingas — tolimas
tomier, tomėl *(skol.)* — nuolat, be paliovos
torielius, torielka *(skol.)* — lėkštė
trakšoti — niūksoti, tamsuoti
trakus — smarkus, mėgstąs šėlti, dūkti
trasioti — lakstyti, bėgioti
trėkti — kenkti, naikinti, eikvoti
trezvas *(sl.)* — blaivus
trinėti — trūnyti
trivoti *(sl.)* — išlaikyti, ištverti
trokštavimas — godumas
trokštėjimas — troškulys
tronas *(sl.)* — sostas
tropyti(s) *(sl.)* — pataikyti, sugebėti; pasitaikyti, atsitikti
tropnas *(sl.)* — taiklus, tikslus
troškumas — tvankumas
trotinti *(sl.)* — erzinti
trotyti *(sl.)* — netekti, nustoti, eikvoti
trūbyti *(sl.)* — trimituoti
trukinti — gaišinti
tūlas — dažnas, ne vienas, daug kas; kažkoks
tūlimas — dažnas, tūlas
tulkas *(sl.)* — vertėjas
tūlur — daugeriopai, tūleriopai
tuncius *(sl.)* — šokis
tuočės *(hibr.)* — tuokart, tada
tuogi — todėl
tuo įtimpos — be pertrūkio, be sustojimo
tureckas *(sl.)* — turkiškas
tūžyti *(sl.)* — bauginti, liūdėti, vargti
tūžma *(sl.)* — sielvartas, liūdesys, ilgesys, vargas
tvanas — srautas, srovė
tvaskis — pliuškis, niekus kalbantis
tvatyti — vanoti, mušti, pliekti

U

ubagas, ubagiešius *(sl.)* — elgeta
ubagystė *(sl.)* — elgetystė
ūbas *(germ.)* — tam tikras lauko kiekis
ūdyti — barti
ūkėjas(-us) — pilietis, gyventojas
ūkimas, ūkas — ūkana, migla
ukvatniai *(sl.)* — noriai
uliavoti *(sl.)* — ūžauti, puotauti
ulyčia, ūlyčia *(sl.)* — kaimas; gatvė
uliuoti *(sl.)* — kelti triukšmą, rėkti
ultojas *(sl.)* — girtuoklis, lėbautojas
umaras — audra, vėtra
uoksas — drevė, išduba
upara *(sl.)* — užsispyrimas, atkaklumas
uparnas *(sl.)* — atkaklus, užsispyręs
urėdas *(sl.)* — tarnyba, pareigos; dvaro prievaizdas, valdžios žmogus
ustavičnas *(sl.)* — nuolatinis
užeiti — užklupti; pralenkti, viršyti, varyti
užyvoti *(sl.)* — vartoti, naudoti; turėti
užkavoti *(sl.)* — paslėpti; laikyti, saugoti
užlaikyti — palaikyti, palikti
užlenkti — užtikti, užklupti
užmoka — atpildas, atlyginimas
užplukti — užplūsti, užplaukti
užretėjęs — užkietėjęs
užsikėsti — užsigeisti
užsiturėti — susilaikyti, sustoti
užsivelgti — užsitraukti, įsikvėpti
užslūžyti *(sl.)* — užsitarnauti, nusipelnyti
užtarytojas, užtartojas — užtarėjas
užtekėjimas — rytai
už tiesą, užties *(vert.)* — iš tikrųjų, iš tiesų
užtikti — užderėti
užvydėjimas — pavydėjimas, pavydas
užvien *(vert.)* — išvien
užvis — ypač

V

vaideliotas — vaidila
vaidinti — parodyti, demonstruoti
vainoti — barti, kaltinti, peikti, niekinti
vajoti — vaikyti, gainioti
valakas, valackas *(sl.)* — italas
valdonas, valdonis — valdovas, ponas; bajoras, turįs baudžiauninkų
valdžiojimas — valdymas

valig *(sl.)* — anot, pasak
valioti — nugalėti, nuveikti
valna *(sl.)* — leista
valnas, valnus *(sl.)* — laisvas
valnybė, valnystė *(sl.)* — laisvė
valsčionis — valstietis
vardmetas — vardadienis
vargalis — vargšelis
vargamistras *(sl.)* — vargonininkas
variagai — vikingai
varmas — uodas, kuisis, sparva
varpnyčia *(hibr.)* — varpinė
varta *(germ.)* — sargyba
vartas *(germ.)* — sargas, miško sargas
važnyčia *(hibr.)* — vežėjas
večerė *(sl.)* — vakarienė
vedlauti — lydėti jaunąją į vyro namus
vedlys — vestuvininkas, kuris lydi jaunąją ar jaunąjį; vadovas, kelio rodytojas
veikalas — darbas, žygis; istorija
veikus — greitas, skubus
veizdėti, veizėti — žiūrėti
velijimas *(sl.)* — noras, norėjimas
velyti *(sl.)* — linkėti; leisti; norėti
venčiavonė *(sl.)* — sutuoktuvės, jungtuvės
verėnas — viralas, sriuba
verginis — vergas
verkingas — verksmingas, skaudus, skausmingas
verpelė *(germ.)* — statinaitė
versas *(germ.)* — giesmė, eilės
veršiakis — lakštabudžių šeimos valgomas grybas
viečnastis *(sl.)* — amžinybė
viedras *(sl.)* — kibiras
viekas *(sl.)* — amžius
vienmulinis *(latv.)* — vienatonis, monotoniškas, vieno balso, vienodas
vienok *(vert.)* — bet, tačiau
viensodis — vienas pasodintas, vienas augąs (medis)
viera *(sl.)* — tikėjimas; ištikimybė
viernas *(sl.)* — ištikimas, tikintysis; teisingas, tikras
viešės — vaišės, viešnagė
viešpatinė — dvaras, rūmai
viešpatnė, viešpati — ponia
viešpats — ponas; dievas
viežlybas, viežlyvas *(sl.)* — doras
viežlyvystė *(sl.)* — dorumas, taurumas
vigada *(sl.)* — patogumas
vyliauti — apgaudinėti, klastoti
vylyčia *(sl.)* — strėlė
viltavilis — tuščiakalbis, pataikautojas, meilikautojas
vyndaržė, vyndaržis — vynuogynas
vynyčia *(hibr.)* — vynuogynas
vynkalnis — vynuogynas, vynuogių kalnas
vinklus, vinkrus — vikrus, mitrus, apsukrus
viralas — sriuba; daržovė
viršė *(sl.)* — eilė, eilutė (eilėraščio)
viršiau — anksčiau
viršujas — viršutinis
visu — visai, visai kas kita
visuotimas — visuotinis
visuotinė — visuomenė, liaudis
vytis — raitas senovės karžygys, pasiuntinys
vyžena — vyža
vyžti — vyžas pinti
vokesnis — apyvoka
vokti — valyti; doroti
vosilka *(sl.)* — rugiagėlė
vožytis *(sl.)* — drįsti

Z

zabobonas *(sl.)* — prietaras
zabova *(sl.)* — pramoga, pasilinksminimas, malonumas
zasiekas *(sl.)* — kirtimo vieta, kirtimai
zatagomis — *(sl.)* — tuojau, greitai
zauna — plepalai, tauškalai; pasakėčia
zbitka *(sl.)* — išdaiga; išlaidos, prabanga
zdraica *(sl.)* — išdavikas
zdroda *(sl.)* — įdavimas, įskundimas; apgaulė; barnis
zerkolas *(sl.)* — veidrodis
zgada *(sl.)* — taika, vienybė
ziegorius *(sl.)* — laikrodis
zlubaroti *(sl.)* — verkšlenti
znokas *(sl.)* — ženklas
zokonas, zokanas *(sl.)* — įstatymas, dėsnis, prisakymas; ordinas
zolabas *(sl.)* — žirgelis, dedamas ant stogo
zovieskas *(sl.)* — vyris (durų)
zūbai *(sl.)* — lūpos, žandai
zvoda *(sl.)* — ginčas, vaidas, kivirčas

Ž

žabanklai — spąstai, žabangos
žagas — šieno ar javų kūgis, stirta
žalktyčia — žalčio duktė
žalnierskas *(sl.)* — kariuomenė
žarynas — krūmas, krūmynas
žavėtystė — apžavai, kerai
žavinti — žudyti
žebelė — pasakėčia
žėbris *(sl.)* — stumbras
žėdnas *(sl.)* — kiekvienas; dažnas
žegnonė *(sl.)* — palaima
žegnoti *(sl.)* — laiminti
žėkas *(sl.)* — mokinys
želtis — žėlimas
žemėjėjis — žemiškasis
žemėpatis — gyvulių dievas
žemėvilkas — rogių kelio vieta be sniego
žemybė — nuolankumas, nusižeminimas

žemlionis *(sl.)* — žemvaldys, bajoras
ževernoti — labai prastai kalbėti; negražiai, negreitai valgyti
žiebas — žaibas
žiniūnas, žiniuonis — kuris viską žino, burtininkas
žiobris — medinis arklas
žioruoti — degti, spindėti, žėruoti
žirnikas — pelėžirnis
žiuponas, žiponas *(sl.)* — ponas, aukštas valdininkas; drabužis, kuriuo vilkėjo ponai
žiuponė *(sl.)* — ponia
živatas *(sl.)* — gyvenimas
žyvyti *(sl.)* — gyventi; maitinti
žlugsoti — mirkti
žmonysta — svečiavimasis, iškilmės
žmonystė — žmonija, žmoniškumas
žnitis *(sl.)* — šventoji ugnis
žodinėjimas — kalbėjimas, kalba
žodinis — žodynas
žodžūgis — žodžių kilmė; etimologija
žonka *(sl.)* — žmona
žūtis — pražūtis, kankynė, vargas
žvėrystė — žvėriena
žviegoti — žvygauti; garsiai juoktis, rėkauti

KNYGOJE VARTOJAMOS SANTRUMPOS

CB — Centrinė biblioteka
LKLI — Lietuvių kalbos ir literatūros institutas
MA — LTSR Mokslų akademija
MB — Mokslinė biblioteka
VVU — Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko vardo universitetas

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

Lietuvos metraščių nuorašo, įeinančio į Avraamkos rinkinį, puslapis 15

„Pilno rusų metraščių rinkinio" XVII tomo 205—206 puslapis 17

Mykolo Lietuvio knygos „De moribus..." titulinis puslapis 27

Mykolo Lietuvio knygos „De moribus..." puslapis 29

M. Mažvydo „Katekizmo" titulinis puslapis 46

M. Mažvydo „Giesmių krikščioniškų" titulinis puslapis 46

M. Mažvydo „Katekizmo" elementoriaus puslapis 47

M. Mažvydo „Katekizmo" giesmyno puslapis 48

M. Daukšos „Postilės" titulinis puslapis 60

M. Daukšos „Postilės" puslapis su V. Labunauskio epigrama 62

M. Daukšos „Postilės" lotyniškosios prakalbos 1-ojo puslapio pradžia 64

M. Daukšos „Postilės" lenkiškosios prakalbos 1-ojo puslapio pradžia 65

K. Širvydo „Punktai sakymų", titulinis puslapis 71

K. Širvydo žodyno „Dictionarium trium linguarum" titulinis puslapis 73

„Knyga nobažnystės krikščioniškos", titulinis puslapis 83

J. Bretkūno „Postilės" titulinis puslapis 88

S. Vaišnoro „Žemčiūgos teologiškos" titulinis puslapis 93

Panegirikų rinkinio „Gratulationes Serenissimo ac Potentissimo Principi Sigismundo III..." titulinis puslapis 115

Epigramų rinkinio „Ver lukiskanum" titulinis puslapis 116

Kojalavičiaus „Lietuvos istorijos" titulinis puslapis 118

Panegirikų knygos „Universitas linguarum...", išleistos Vilniuje 1729 m., titulinis puslapis 142

J. Šulco „Die Fabuln Aesopi...", titulinis puslapis 144

P. Ruigio „Lietuvių kalbos tyrinėjimas", titulinis puslapis 153

G. Ostermejerio „Naujos lietuvių kalbos gramatikos", titulinis puslapis 198

G. Ostermejerio „Pirmoji lietuviškų giesmynų istorija", titulinis puslapis 199
K. Milkaus „Lietuvių kalbos gramatikos pradmenų" puslapis 203
L. Rėzos išleistų K. Donelaičio „Metų" titulinis puslapis 237
K. Donelaičio pasakėčių, išspausdintų L. Rėzos „Aisope...", puslapis 239
L. Rėzos „Aisopas arba Pasakos...", titulinis puslapis 241
L. Rėzos „Dainų" titulinis puslapis 247
A. Klemento rankraščio faksimilė 264
„Kunigo Drazdausko, pasiilgusio tėviškės, daina" (nuorašas) 304
S. Stanevičiaus „Dainos Žemaičių", titulinis puslapis 319
S. Stanevičiaus „Šešios pasakos...", titulinis puslapis 325
J. Rupeikos „Jonas iš Svisločės", titulinis puslapis 345
S. Daukanto „Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių" 350
S. Daukanto „Dainos žemaičių", titulinis puslapis 351
S. Daukanto „Būdo" titulinis puslapis 355
S. Daukanto „Pasakos Fedro", titulinis puslapis 358
S. Daukanto pratarmės „Pasakoms Fedro" puslapis 366
S. Daukanto „Pasakų Fedro" autografo puslapis 371
L. Jucevičiaus „Lietuvos" titulinis puslapis 388
L. Jucevičiaus „Lietuvos" puslapis 389
L. Jucevičiaus „Wyjątki..." titulinis puslapis 392
L. Jucevičiaus „Lietuvių liaudies priežodžiai", titulinis puslapis 394
A. Tatarės „Pamokslai išminties ir teisybės", titulinis puslapis 402
L. Ivinskio 1846 m. kalendoriaus viršelis 407
J. Želvavičiaus „Pasakų" titulinis puslapis 423
K. Aleknavičiaus „Pasakos, pritikimai...", titulinis puslapis 446
E. J. Daukšos rankraščio faksimilė 448
Puslapis iš L. Ivinskio Kalendoriaus, kuriame pirmąkart buvo išspausdintas A. Baranausko „Anykščių šilelis" 458
Po atskirų laikotarpių antraščių įdėti ornamentai iš šių leidinių:
K. Širvydo „Punktų sakymų" (I d.) 1629 m. leidimo . . . . . 9 ir 49
„Lietuvos statuto" 1744 m. leidimo . . . . . 123 ir 467
L. Jucevičiaus „Lietuvos" 1846 m. leidimo 219

TURINYS

PRATARMĖ 5

XIV a. — XVI a. VIDURIO RAŠTIJA

LAIKOTARPIO RAŠTIJOS BŪDINGOSIOS YPATYBĖS 11
LIETUVOS METRAŠČIAI . . . . . 14— 24
Lietuviškos giminės pradžia . 15
Lietuvos ir Žemaičių didžiosios kunigaikštystės metraštis 18
[Lietuvos kunigaikščių kilmė] 18
Apie kunigaikštį Palemoną ir tris jo sūnus . 19
Apie didįjį kunigaikštį Gediminą, kaip įkūrė Trakus ir Vilnių 20
[Kęstutis ir Birutė] 21
Kunigaikštis Vytautas savo kunigaikštytę išleido už didžiojo Maskvos kunigaikščio Vasiliaus Dmitrovičiaus 21
Apie Lietuvos ponų tarybą, kaip jie paėmė valdovą didžiajai Lietuvos kunigaikštystei 22
[Žygimantas Augustas ir Barbora Radvilaitė] 22
[Įvairios trumpos žinios] 23
MYKOLAS LIETUVIS (MICHALO LITUANUS) . 25— 30
Apie totorių, lietuvių ir maskviečių papročius 26
Pirmas fragmentas 26
Penkto fragmento ištrauka 27
Šešto fragmento ištrauka 28
Dešimto fragmento ištrauka 30
AUGUSTINAS ROTUNDAS . . . . . 31— 35
Pasikalbėjimas lenko su lietuviu 31
[Lietuvos kunigaikščių kilmė] 34
MARTYNAS MAŽVYDAS . . . . . 36— 48
Katekizmo prasti žodžiai . . . 37
Didžiajai Lietuvos kunigaikštystei 37
Bažnyčios Lietuvoje ganytojams 37
Knygelės pačios bylo lietuvininkump ir žemaičiump 38
Pigus ir trumpas mokslas skaityti ir rašyti 41
[Iš urėdų] 41
Apie tarnus bažnyčios 41
Urėdas moterų 42
Urėdas visokių viešpačių, alba ponų, prieš tarnus 42
Skaitytojop 43
Litanija naujai suguldyta 43
Giesmės krikščioniškos 44
Giesmė raudinga apie marą 44
Psalmas 114 45
Iš Mažvydo laiško kunigaikščiui Albrechtui 47

XVI a. VIDURIO — XVII a. VIDURIO RAŠTIJA

LAIKOTARPIO RAŠTIJOS LITERATŪRINĖS IR KALBINĖS YPATYBĖS 51
MIKALOJUS DAUKŠA . . . . . 61— 68
Epigrama 63
Postilė 64
[Iš M. Daukšos prakalbos į M. Giedraitį] . 64
Prakalba į malonųjį skaitytoją 65
[Apie pasaulio pabaigą] 67
[Apie valstiečių priespaudą] 68
KONSTANTINAS ŠIRVYDAS . . . . . 69— 75
Punktai sakymų 69
[Apie vyresnybę] 69
Marios ženklina mumus žmonių gyvenimą ant žemės 70
Priežastys, dėl kurių siaučia marios . . . 72
[Kaip žmonės elgiasi bažnyčioje] 74
[Valstiečiai ir bažnyčia] 75
KATALIKIŠKAS GIESMYNAS . . . . . 76— 79
Giesmės, tikėjimui katolickam priderančios 76
[Betliejem tarp pasaulio miestų] 76
Giesmė ant palaidojimo krikščionio 78
Psalmas 101 79

STEPONAS JAUGELIS-TELEGA . . . . . 80— 83
Knyga nobažnystės krikščioniškos 81
Ant herbo kunigaikščio jo mylistos 81
Giesmė apie pavietrį gailingą 82
JONAS BRETKŪNAS . . . . . 84— 90
Postilė 84
Apie ligas žmonių 84
[Žmonės ir bažnyčia] 86
[Bado metai] 86
[Miela Lietuva] 87
Bau pareitisi žmogui melstisi 87
Pirma pamoksla apie darbą žmogaus . . . 89
Dėlei kurių priežasčių, tatai esti... 89
Ką padonys kalti yra duoti ciesoriui . . . 90
SIMONAS VAIŠNORAS . . . . . 91— 95
Žemčiūga teologiška 91
Skaitytojop 91
[Iš S. Vaišnoro prakalbos] 92
DANIELIUS KLEINAS . . . . . 96—105
Lietuvių kalbos gramatika . . 97
Prakalba skaitytojui su sveikinimu 97
Naujos giesmių knygos . . . 99
Dėl peržegnojimo ir išlaikymo žemės vaisių . 99
Čėse maro, arba pavietros 100
[Giesmių ištraukos] 103
...Palaimoj esąs nedidžiuok 103
Psalmas 31 103
...Kačeig gyvent malonu 104
Naujos... maldų knygelės . . . 104
Malda pavasaryje 104
MERKELIS ŠVOBA . . . . . 106—112
Tvanko ir giedros čėse 106
Čėsu ilgo lytaus 108
Čėse tūleriopų vargų 110
PANEGIRIKOS . . . . . 113—116
[Sveikinimas Zigmantui Vazai] 114
[Sveikinimas vyskupui Jurgiui Tiškevičiui] . 115
[Sveikinimas Vladislovui Vazai] 116
ALBERTAS VIJUKAS-KOJALAVIČIUS . . . 117—122
Lietuvos istorija 117
[Pratarmė] 117
[Žemaičių vylius] 119
[Kovos su kryžiuočiais] 120
[Vilniaus įkūrimas] 121

XVII a. VIDURIO — XVIII a. LITERATŪRA

LAIKOTARPIO LITERATŪROS BŪDINGESNIEJI BRUOŽAI IR JOS KALBINĖS YPATYBĖS . 125
KATALIKIŠKOJO OBSKURANTIZMO RAŠTAI 131—139
Broma atverta ing viečnastį . 131
[Pamokslas moterims] 131
[Krokodilo ašaros] 132
Priklodas 133
[Ziegorius ir razumas] 134
Pavynastys krikščioniškos, arba katekizmas 135
[Žmogus ir bandykštis] 135
Apie vandenį šventą 135
Giesmės apie švenčiausią paną Mariją 136
Giesmė apie smertį 136
PANEGIRIKOS . . . . . 140—142
[Panegirika vyskupui K. J. Šembekui] . . . 140
Ing ženklus šlovingų namų Tiškevičių . . . 141
JONAS ŠULCAS . . . . . 143—148
Ezopo pasakėčios 143
[Iš J. Šulco prakalbos] 143
Šių lietuviškų pasakėčių vertėjui 145
Liūts, telyčia, ožka ir avis 145
Laukinė kiaulė ir asils 146
Dvi peli 146
PILYPAS RUIGYS . . . . . 149—155
Lietuvių kalbos tyrinėjimas . 149
Apie lietuvių kalbos turtingumą ir tobulumą 149
Priežodžiai 150
Mįslės 151
Apie lietuvių kalbos gražumą ir meilumą . 152
Duktė palydėjo savo mylimąjį 152
Apie plonai verpti nemokančią 154
Ištekančios dukters atsisveikinimas 154
ADOMAS ŠIMELPENIGIS . . . . . 156—161
[Karaliaučiaus studentas] 156
[Iš eiliuotosios prakalbos 1755 m. biblijos leidimui] 158
[Ant svodbos...] 160
Epigramos 161
KRISTIJONAS DONELAITIS . . . . . 162—196
Pavasario linksmybės 162
Vasaros darbai 177
Fortsetzung 193
[Iš K. Donelaičio eiliuoto laiško amtsrotui Donelaičiui...] 194
[Kiekvienam daryti gera] 194
K. Donelaičio laiškai 195
GOTFRIDAS OSTERMEJERIS . . . . . 197—201
Nauja lietuvių kalbos gramatika 197
Apie prosodiją 197
Pirmoji lietuviškų giesmynų istorija 201
[Apie K. Donelaitį] 201
[Apie M. Švobą] 201
KRISTIJONAS MILKUS . . . . . 202—217
Lietuvių kalbos gramatikos pradmenys 202
Trumpas lietuvių poezijos vadovas 202
Kūlikas 206
Pilkainis 210

XIX a. PIRMOSIOS PUSĖS LITERATŪRA

LAIKOTARPIO LITERATŪROS BŪDINGESNIEJI BRUOŽAI IR JOS KALBINĖS YPATYBĖS . . 221

LIUDVIKAS RĖZA . . . . . 234—251

Prutena 235
Nuskendęs kaimas 235
Ona ir Vytautas 236
Iš įvadinio straipsnio K. Donelaičio „Metų" I leidimui 237

Lietuviškos biblijos istorija . . 240
[Apie J. Bretkūną] 240

Aisopas arba pasakos 242
Prakalba 242
Laukininks ir jo sūnūs 243
Vilks ir šuo 244

Dainos 244
Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimas 244
Mergatė prie girnų 249
Tekėjimas už vyrą 249
Mėnesio svodba 250
Iškada darželyj 251

ANTANAS KLEMENTAS . . . . . 252—264

Donis pridera 253
Giesmelė, arba žemaitiška dainelė 260
Tekla, arba upelis 261
Valstiečio balsas, arba dainelė 261
[Tiek daug netiesos tautoje atsirado] . . . 262
Epigramos 264

DIONIZAS POŠKA . . . . . 265—288

Mano darželis 266
Mužikas Žemaičių ir Lietuvos 268
Pas kunigą Ksaverą Bohušą 275
Gromata pas Tadeušą Čackį 278
Pas Jo Mylistą Dauggalį Mykolą Zaleskį . . 280
Epigramos iš žodyno 285
Laiškai 286
J. A. Giedraičiui 286
J. Leleveliui 288

SILVESTRAS VALIŪNAS . . . . . 289—295

Dūmojimas seno žemaičio ant kalno Birutės 290
Birutė 292
Rašančiam lietuvišką žodinį 293

ANTANAS STRAZDAS . . . . . 296—309

Giesmė apie siratas 297
Gegužėlė 297
Kiškis 298
Strazdas 299
Sielianka aušra 301
Ei tu, Dominykai 302
Giesmė gaspadoriška 302
Varnas 303
Kunigo Drazdausko, pasiilgusio tėviškės, daina 305
Giesmė Rygos miestui pagerbti 305
A. Strazdo eksplikacija 306
A. Strazdo skundas Vilniaus universiteto vadovybei 308

SIMONAS STANEVIČIUS . . . . . 310—326

Šešios pasakos 311
Šlovė žemaičių 311
Žmogus ir levas 312
Aitvarai 313
Arklys ir meška 314
[S. Stanevičiaus pasakėčių leidėjo prakalba] . 315

Dainos žemaičių 318
Pratarimas 318
[Oi tu, apynėli] 320
[Treji gaideliai giedojo] 321

Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos arba žemaitiškos . . 323
Skaitysiantiems 325

JURGIS PABRĖŽA . . . . . 327—328

[Esu sau žmogelis] 327
Apie pypkininką 328

NEŽINOMŲ AUTORIŲ KŪRINIAI . . . . . 329—335

Daina apie linksmą pavasarį 329
[Išaušt pavasaris] 329
Pavasaris 330
Telšių miestas yr ant kalno 335

„JONAS IŠ SVISLOČĖS" . . . . . 336—348

Jonas iš Svisločės 336
Kermošius Biešenkovičiuose 336
Budslave Jonas aplankė iškalą parapijonių . 339
Giesmė mužikėlio 342
Jonas Išmisločius 343
Kermošius Šidlavoj 343
Kaip auginami apyniai 344

SIMONAS DAUKANTAS . . . . . 349—386

Darbai senųjų lietuvių ir žemaičių 350
Kalba lietuvių ir žemaičių 350
Povyzius apsiėjimų senųjų lietuvių ir žemaičių 351
Krivių krivaičio kalba į lietuvių tautą . . . 352
[Margeris] 353
Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių 355
[Lietuvos girios senovėje] 355
[Lietuvos didikų tižimas] 360
Dainės Žemaičių 362
Pratarmė 362
Pasakos Fedro 365
Pratarmė 365
Pasakos būdas 367
Varlės, krūpaujančios jaučiams badantis . . 372
Musė ir ašvienis 372
Lapė ir uoga 373
Gyvatos didžiųjų karvaidų senovės 373
Pratarmė išguldytojaus 373
Rubinaičio Pelūzės gyvenimas 374
Antras vakaras 374

Laiškai 382
T. Narbutui 382
M. Valančiui 384

LIUDVIKAS JUCEVIČIUS . . . . . 387—398

Lietuva 388
Keli žodžiai apie lietuvių kalbą ir literatūrą 388
Žemaitijos atsiminimai 390
Nevėžis 390
Baltijos jūra 391
Baltijos jūros karalienė 392
Lietuvių liaudies priežodžiai 394
Raseinių Magdė 394
Plep' kaip Varnių davatka 394
Vertimai 395
[A. Mickevičiaus] Trys Budriai 395
[A. Mickevičiaus] Svitezinė 397

ANTANAS TATARĖ . . . . . 399—404

Pamokslai išminties ir teisybės 399
Žemčiūgas ant mėšlyno 399
Apynys 400
Ūkininkas ir jo senas šuva 401
Kepurė ubago 403

LAURYNAS IVINSKIS . . . . . 405—411

Smetona 405
[E. Jungo „Paskutinio teismo" vertimas] . . 408
Priežodžiai ir patarlės 410
Juokingi paklausimai ir atsakymai 411

PRANAS SAVICKAS . . . . . 412—414

Pustymai 412
Apsakymas 413

KIPRIJONAS NEZABITAUSKIS-ZABITIS . . . 415—421

Eiliavimas lietuviškai žemaitiškas 416
Jo Mylistai Adomui Mickevičiui 416
Apie buvimą draugystės lenkų po valdžios maskolių caro 416
Apie lenkus po subruzdimo 417
Giesmė gedaujanti brolių 417
Giesmė — atsakymas brolių 418
Vaitojimas lenko, nustojusio tėviškės . . . 419
Bus kitaip! 420
Palyginimas lupenstvų viešpačių... 421

JUOZAS ŽELVAVIČIUS-ŽELVYS . . . . . 422—426

Pasakos 422
Prakalba 422
Vosilka 424
Vargdienis ir smertis 426

VALERIJONAS AŽUKALNIS-ZAGURSKIS . . 427—436

Raštai lietuviški 427
Prakalba 427
Draugėj su vieversėliu 430
Draugėj su lakštingėle 431
Aprašymas nakties, ryto, dienos ir vakaro . 432
Dujen šunes dvaro 434
Vilkas ir piemenys 435
Giesmė „Vilija, upių Lietuvos motina" . . . 435

KAJETONAS ALEKNAVIČIUS . . . . . 437—446

Pasakos, pritikimai, veselios ir giesmės 437
Į skaitytoją žodis 437
Žmogus ir važnyčia urėdo 438
Sekminės ir šaltanosiai 439
Senis, vaikai ir pupos 439
Žmogus ir čigonai 440
Giesmė nuobaigose rugių 441
Giesmė „Kikilis" 443
Giesmė „Buvom buvę miške" 444

EDVARDAS JOKŪBAS DAUKŠA . . . . . 447—448

[Ant upės krašto] 447
[Ten, kur tarp girių] 448
A. Mickevičiaus „Konrado Valenrodo" įžanga 448

ANTANAS BARANAUSKAS . . . . . 449—466

Saulėtekis 450
Anykščių šilelis 451
Lietuvos senovės paminėjimas 459
Pasikalbėjimas giesmininko su Lietuva . . . 461
Širdies jausmai 464

Laiškai 465

Hugo Veberiui 465
[Apie „Anykščių šilelio" spausdinimą] . 463
[A. Baranauskas ir lietuvių kalba] . . . 466

J. Boduenui de Kurtenė 466
[Apie skolinius lietuvių kalboje] 466

PRIEDAI

MIKALOJUS HUSOVIANAS . . . . . 469—475

Giesmė apie stumbro išvaizdą, žiaurumą ir medžioklę . . . 469
[Stumbro išvaizda] 469
[Autoriaus medžioklės jaunystėje ir stumbro būdas] 470
[Girios — krašto turtas] 472
[Kunigaikštis Vytautas] 474

ABRAOMAS KULVIETIS . . . . . 476—480

Tikėjimo išpažinimas 476
[Abraomo Kulviečio bibliotekos knygų sąrašas] 479

STANISLOVAS RAPOLIONIS . . . . . 481—482

Laiškas Pauliui Speratui 481

MOTIEJUS STRIJKOVSKIS . . . . . 483—485

Kronika 483
[Istorijos tikslas] 483
Apie lietuvių sėkmę, kryžiuočių sumušimą... 484

LIETUVOS STATUTAS . . . . . 486—488
[Leono Sapiegos pratarmė — dedikacija karaliui Zigmantui Vazai] 486
[Leono Sapiegos prakalba] 488
MOTIEJUS KAZIMIERAS SARBIEVIJUS . . 489—490
[Vilniui] 489
KSAVERAS BOGUŠAS . . . . . 491—493
Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę 491
[Iš pratarmės] 491
]Lietuvių kalbos turtingumas[. 492
[Lietuvių kalbos švelnumas ir skambumas. Eilėdara] 492
J. ŠIMKEVIČIUS . . . . . 494—495
Gromata Šimkevičiaus prie Dionizo Poškevičiaus 494
JONAS GOŠTAUTAS . . . . . 496—498
Ponas Teisėjaitis 496
[Baudžiavos baisybės] 496
KLEMENSAS KAIRYS 499
Geražodis A. B. dienoj varduvių 499
KAROLINA PRANIAUSKAITĖ . . . . . 500—505
Žalčio motė 500
Žodynėlis 507
Iliustracijų sąrašas 521

ХРЕСТОМАТИЯ

ИСТОРИИ ЛИТОВСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

На литовском языке

Redaktorius *P. Čiurlys* Viršelis *V. Jurkūno*
Techn. redaktorius *V. Serapinas*
Korektorės *A. Tarasevičienė* ir *P. Samardokienė*

Pasirašyta spaudai 1957.XI.22. LV 07445. Leidinio Nr. 2270.
Tiražas 12.000 egz. Popierius 60×92¹/₈ — 33 pop. l. = 66 sp. l., 49,3 leid. l.
Spausdino valst. K. Požėlos v. spaustuvė Kaune, Puškino 11. Užsak. Nr 2047.
Kaina 22 rb 20 kp

Pastebėtų klaidų atitaisymas

Puslapis, skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
52, I	15 iš ap.	gailingą“	gailinga“
56, I	20 iš ap.	lenkiszkai	lenkiškai
61, II	8-10 iš ap.	yra įrašyta eiliuota epigrama, kurios autorium pasirašęs Vaclovas Labunauskis.	yra įrašytas lotyniškos epigramos, kurios autorium pasirašęs Vaclovas Labunauskis, vertimas į lietuvių kalbą.
76, II	2 iš ap.	jaučia	jaučiu
81, II	17 iš ap.	Krikščioni/ʒkos	Kriksćioni/ʒkos
83, II	11 iš ap.	„	„
91	2 iš virš.	1550	1545?
92, II	1 iš virš.	nun	nūn
92, II	16 iš ap.	Zemcʒuga	Zemcźuga
95, II	8 iš virš.	„	„
101, II	14 iš virš.	galėtų,	galėtų.
102, II	19 iš ap.	Dūšele mano	Dūšele mano,
110, II	3 iš ap.	rūstus?	rūstus,
114	14 iš ap.	sičia	šičia
129, I	23 iš ap.	*pakracźusi*	*pakraczusi*
170	13 iš ap.	prăkéidams, [10].	prăkéidams, [10]
171	1 iš virš.	Iĕwà	Iĕ̆wà
173	25 iš virš.	Uděgôs	Ŭděgôs
178	21 iš virš.	Wéy	Wey
184	15 iš ap.	dìddělė	dìddělĕ̆
189	18 iš virš.	Păkămórė	Păkămórĕ̆
190	2 iš virš.	peikia:	peikia?
190	22 iš virš.	gėdėkĭtės	gėdėkĭtės
191	2 iš virš.	prĭ/mirdin	prĭ/mirdin',
193	10 iš ap.	Selmô	Selmô̆
196, I	8 iš ap.	[10] t. y. „Eneidai“	[10] t. y. „Eneida“
214, II	16 iš virš.	Nevedęs	Nuvedęs
214, II	8 iš ap.	katalikų	katilikų
217, II	2 iš ap.	[101] naują	[101] naujo
227, I	20 iš virš.	*aprazitas*	*apraśzitas*

Puslapis, skiltis	Eilutė	Išspausdinta	Turi būti
228, I	11 iš virš.	žadininką,	žodininką,
228, I	24 iš ap.	ža-	žo-
228, I	18 iš ap.	*primirsza.*	*primisza.*
228, II	23 iš ap.	*szeymina*	*szeymîna*
232, I	16 iš virš.	*śanóbinei*	*śanôbinei*
232, I	18 iš ap.	*nuplikę*	*nuplikę̂*
232, I	5 iš ap.	*alksniai*	*aĪksniai*
242, I	1 iš virš.	Zacharijus	Zacharijas
259, I	14 iš ap.	aplinkybę,	aplinkybę[51],
260, II	5 iš ap.	napi-	na-
285, II	11 iš ap.	Zmuydžina	Zmuydžina
292, II	20 iš virš.	lanknešėlyj	lauknešėlyj
295, I	1 iš virš.	Nors	Noris
297, II	20 iš virš.	Nedeisiu	Nedaisiu
303, II	9 iš virš.	zmonės	žmonės
303, II	13 iš virš.	uzdėjo	uždėjo
310, I	9 iš ap.	Šventosios	Šventos
334, II	11 iš ap.	lietuviški	lietuviškai
335	7 iš ap.	smuklininkų	smuklininkių
341, II	8 iš virš.	kurį,	kurį
347, II	1 iš virš.	aptys	patys
350, II	16 iš virš.	bočiai,	bočiai[16],
351, II	1 iš ap.	„Dainos	„Dainės
385, II	16 iš virš.	Wisssas	Wissas
386, I	1 iš ap.	grometą	gromatą
389, II	3 iš ap.	usźdutas	ysźdutas
395, II	12 iš ap.	ne važiuosiu	nevažiuosiu
420, I	2 iš virš.	kamuosis	kamuosis,
435, II	4 iš ap.	Nemuns	Nemunas
483, II	3 iš ap.	[2]XI knygos. [3]Rusios gyventojus.	[2]Strijkovskis įrodinėja,
490, II	10 iš ap.	[1]Vertė iš lenkų kalbos	[1] Vertė iš lotynų kalbo
493, II	1-2 iš ap.	kad ų kalba... *iam*	kad jų kalba... *jam*
494	1 iš virš.	J. Šimkevičius	P. Šimkevičius
495, I	11 iš virš.	išmokę.	išmokę,

Tekstų fotokopijose kai kur trūksta atskirų žodžių, skiemenų ar raidžių.

62 psl. „Epigramos“ 4 eil. turi prasidėti žodžiu *Tempore*
62 „ „ 5 „ trečias ir ketvirtas žodis turi būti *laus Praeful*
136 „ „Giesmes...“ IV posmo 1 eil. gale trūksta *ne kla-*
136 „ „ „ „ 2 eil. „ „ *macy*
249 „ „Mergatė...“ III „ 3 eil. paskutinis žodis turi būti *merguźę?*
249 „ „ IV „ 3 eil. paskutinis žodis turi būti *fėdint*: